TITUS LIVIUS

DE LA FUNDAREA ROMEI

III

Biblioteca Centrală
Universitară
Timişoara
02192380

UNIVERSITATEA DE VEST
BIBLIOTECA CENTRALĂ
99286

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ
Bucureşti — 1961

Scanned with CamScanner

EPITOME
LA CARȚILE XI-XX

Scanned with CamScanner

EPITOMA[1] CĂRŢII XI

După ce consulul Fabius Gurges s-a războit fără succes cu samniţii[2] şi în vreme ce senatul ţinea sfat pentru a-i lua comanda, Fabius Maximus tatăl a rugat senatul să-l ierte pe fiul[3] său pentru ruşinea înfrîngerii suferite, izbutind să înduioşeze senatorii în cel mai înalt grad, deoarece făgăduise că el va pleca în chip de legat al fiului său pentru a obţine victoria. Într-adevăr, Fabius Maximus şi-a ţinut cuvîntul: consulul, ajutat şi cu sfatul şi cu vorba [de tatăl său],[3bis] i-a nimicit pe samniţi, fiind sărbătorit cu purtarea în triumf. C. Pontius, comandantul suprem al samniţilor, i-a urmat carul de triumf [ca prizonier]; [după triumf] i s-a tăiat capul cu securea.

Deoarece cetatea romană era bîntuită de ciumă, solii trimişi la Epidaurus, ca să aducă la Roma statuia lui Aesculapios[4], au adus pe vas, o dată cu statuia, şi un şarpe care se urcase în vasul lor şi despre care se credea că e tot o divinitate[5]; acest şarpe a ieşit de pe vas pe insula Tibrului; templul zeului Aesculapios chiar acolo s-a înălţat.

Fostul consul L. Postumius[6] a fost osîndit, deoarece pe vremea cînd era comandant de oaste şi-a pus ostaşii să-i lucreze ogoarele.

S-a reînnoit pentru a patra oară[7] tratatul de alianţă cu samniţii, în urma cererii acestora de a încheia pace cu romanii.

Consulul Curius Dentatus[8], după ce-i nimiceşte pe samniţi şi îi învinge pe sabini care se răzvrătiseră împotriva romanilor, a primit supunerea acestora, fiindu-i acordat în două rînduri triumful. S-au întemeiat coloniile Castrum, Sena, Hadria. În acea vreme au fost numiţi pentru prima oară *triumviri capitales*[9]. Cu prilejul recensămîntului, care s-a încheiat cu o ceremonie religioasă, s-au numărat 272 000 cetăţeni.

Scanned with CamScanner

Din pricina poverilor datoriilor, după conflicte grele şi de lungă durată, plebeii au fost nevoiţi, în cele din urmă, să se retragă pe Janiculum [10]; de acolo au fost readuşi în Roma de dictatorul Q. Hortensius; acesta s-a stins din viaţă chiar în vremea dregătoriei sale. Această carte cuprinde şi războiul dus de romani împotriva volsiniilor [11], ca şi de cel împotriva lucanilor, cînd romanii găsiseră cu cale să sprijine cetatea Thurii împotriva acestora [12].

EPITOMA CĂRŢII XII

În urma uciderii solilor romani de către gallii senoni, romanii le-au declarat război. În acest război, praetorul L. Caecilius împreună cu legiunile sale au fost nimiciţi de galli.

După ce flota romană a fost atacată de tarentini şi prădată, duumvirul care comanda flota căzînd în luptă, împuterniciţii senatului roman trimişi la Tarentum ca să se plîngă împotriva acestor acţiuni tîlhăreşti au fost [bruscaţi şi] alungaţi [13]. Din această pricină, romanii au declarat război tarentinilor. Samniţii s-au rupt de romani. În operaţiile desfăşurate împotriva samniţilor, şi lucanilor, şi bruttiilor şi etruscilor, comandanţii romani au izbîndit în cîteva lupte date.

Pyrrhus [14], regele epiroţilor, a debarcat în Italia pentru a veni în sprijinul tarentinilor. O legiune campană trimisă în garnizoană la Rhegium, sub comanda lui Decius Vibellius, ocupă Rhegium, după care îi suprimă pe locuitori.

EPITOMA CĂRŢII XIII

Consulul Valerius Laevinus a avut o ciocnire cu Pyrrhus, în care acesta i-a biruit pe romani [15], deoarece trupele romane s-au înspăimîntat de elefanţii folosiţi în luptă [de regele Epirului], romanii nefiind de fel obişnuiţi cu acest soi de animale. După această bătălie, Pyrrhus luînd aminte la leşurile romanilor căzuţi pe cîmpul de bătaie, constată că toţi au murit cu faţa către duşman. El porni apoi către Roma ca s-o cucerească, pustiind [totul în cale]. C. Fabricius, trimisul senatului însărcinat să trateze cu Pyrrhus răscumpărarea prizonierilor, a fost ispitit în zadar cu bani de regele Pyrrhus pentru a-şi trăda patria. Prizonierii romani fură lăsaţi slobozi de Pyrrhus şi trimişi la vatră fără nici un preţ de răscumpărare.

Scanned with CamScanner

Cineas, împuternicitul lui Pyrrhus, trimis la senatul roman, a cerut romanilor ca regele Epirului să fie primit în Roma pentru a încheia pace. După ce s-a hotărît să se ia în dezbatere această chestiune şi să se decidă într-o şedinţă la care senatorii să fie prezenţi într-un număr mai mare, Appius Claudius, care din pricina unei boli de ochi nu mai luase de multă vreme parte la consfătuirile senatului, a venit în curie şi în cuvîntarea rostită declară că trebuie să se refuze condiţiile lui Pyrrhus.

Cn. Domitius e cel dintîi censor din rîndurile plebeilor care a făcut recensămîntul. S-au numărat cu acest prilej 287 222 de cetăţeni [16].

Războiul cu Pyrrhus începînd din nou, bătălia s-a sfîrşit fără sorţi de izbîndă pentru vreuna din tabere [17].

S-a reînnoit pentru a patra oară tratatul de alianţă cu Carthagina [18]. În vremea aceasta, un dezertor din armata lui Pyrrhus, fugind în tabăra consulului Fabricius, îi făgădui acestuia că-l va otrăvi pe Pyrrhus ; dezertorul a fost trimis înapoi, la Pyrrhus, aducîndu-i-se totodată la cunoştinţă acestuia toată uneltirea. În afară de aceste evenimente, sfîrşitul cărţii cuprinde izbînzile romane cîştigate în luptele cu etruscii, lucanii, bruttii şi samniţii [19].

EPITOMA CĂRŢII XIV

Pyrrhus a debarcat în Sicilia [20]. Între semnele şi arătările apărute la Roma, era şi acesta : statuia lui Jupiter Capitolinul a fost lovită de trăsnet, căzîndu-i capul, care a fost găsit de haruspici.

Cu prilejul înrolării sub drapel a trupelor, Curius Dentatus e cel dintîi care le-a confiscat averea celor care nu au răspuns la chemarea sub arme. Curius Dentatus l-a biruit pe Pyrrhus în bătălia [21] care a avut loc după înapoierea acestuia din Sicilia şi l-a alungat din Italia [22]. Fabricius elimină din senat pe fostul consul P. Cornelius Rufinus, pentru că avea zece libre de argint lucrat. Cu prilejul recensămîntului făcut de censori, s-au numărat 271 234 de cetăţeni [23]. Roma a încheiat un tratat de alianţă cu Ptolemaeus [24], regele Egiptului. Vestala Sextilia, condamnată pentru desfrîu, a fost îngropată de vie. S-au înfiinţat coloniile Posidonia şi Cosa.

Flota carthaginezilor vine în ajutorul Tarentului. Prin aceasta, Carthagina încalcă tratatul cu Roma. În afară de acest eveniment, cartea istoriseşte izbînzile romanilor dobîndite asupra lucanilor, samniţilor şi bruttiilor [25], precum şi moartea regelui Pyrrhus.

Scanned with CamScanner

EPITOMA CĂRŢII XV

După biruinţa asupra tarentinilor [26], romanii le-au acordat acestora pacea şi libertatea. Ostaşii legiunii campane care ocupaseră [samavolnic] Rhegium, fiind siliţi să se predea trupelor romane care i-au împresurat, au fost [judecaţi şi condamnaţi la moarte], tăindu-li-se capul cu securea.

După ce o ceată de tineri i-au lovit pe solii locuitorilor din Apollonia trimişi la senatul roman, făptaşii fură predaţi acestei cetăţi.

După înfrîngerea în bătălie a picentinilor, romanii au încheiat pace cu ei.

Fură înfiinţate noi colonii romane: Ariminum în Picenum şi Beneventum în Samnium. Atunci s-au bătut pentru întîia oară monede romane de argint [27].

În războiul împotriva umbrilor şi sallentinilor, după înfrîngerea lor, aceştia au fost primiţi sub ascultarea romană. Numărul quaestorilor romani este mărit la 8.

EPITOMA CĂRŢII XVI

Se arată [în această carte] istoricul Carthaginei, originea şi începuturile acestui oraş. După aprinse discuţii în curia romană între senatorii care susţineau o asemenea părere şi cei care erau împotriva ei, senatul roman a hotărît să dea ajutor mamertinilor [28] împotriva Carthaginei şi a lui Hiero, tiranul Syracusei. Atunci armatele romane au trecut pentru întîia oară marea în Sicilia şi au obţinut o sumă de izbînzi asupra syracusanilor.

Hiero cerînd pacea, romanii i-au acordat-o. Cu prilejul recensămîntului populaţiei romane făcut de către censori, s-au numărat 282 234 de cetăţeni. În această vreme s-au desfăşurat cele dintîi lupte de gladiatori [în circ], fiind date de către Decimus Junius Brutus în amintirea tatălui său răposat.

S-a întemeiat colonia romană Aesernia. [Tot în această carte] se mai vorbeşte şi despre biruinţele obţinute de romani împotriva carthaginezilor şi volsiniilor.

EPITOMA CĂRŢII XVII

Consulul roman Cnaeus Cornelius a fost înconjurat de flota carthaginezilor [29] şi, după ce acesta a fost chemat la întîlnire în vederea tratativelor, prin vicleşug a fost capturat de puni. Consu-

Scanned with CamScanner

lul Caius Duilius a reuşit să obţină o strălucită victorie asupra flotei carthagineze, el fiind cel dintîi comandant al armatei romane care a fost sărbătorit cu purtarea în triumf pentru o biruinţă obţinută într-o bătălie navală [30]. Datorită acestui fapt, i s-a acordat cinstea de a fi însoţit întotdeauna de un slujitor al statului, purtînd înainte-i o torţă, ori de cîte ori se întorcea de la cină, precum şi un trîmbiţaş care să-i cînte.

Consulul Lucius Cornelius a repurtat o serie de izbînzi asupra sarzilor şi corsilor răsculaţi în Sardinia şi Corsica şi împotriva lui Hanno, comandantul carthaginezilor. Consulul Atilius Calatinus [31], conducînd armata romană fără prevedere, deşi fusese înconjurat de carthaginezi, totuşi a izbutit să se salveze datorită acţiunii îndrăzneţe a tribunului militar Marcus Calpurnius, care, pornind în iureş cu 300 de ostaşi asupra armatei carthagineze, a atras asupra pîlcului său [tot grosul] oastei punice.

Hannibal, un comandant al flotei carthagineze, a fost răstignit de soldaţii săi deoarece fusese învins într-o bătălie navală.

Consulul Atilius Regulus a obţinut biruinţa asupra flotei carthaginezilor într-o bătălie navală, după care a trecut cu armata Mediterana, debarcînd în Africa [32].

EPITOMA CĂRŢII XVIII

Consulul Atilius Regulus, ajuns în Africa, a doborît un şarpe de o mărime nemaiîntîlnită, care răpusese numeroşi ostaşi romani. În cîteva ciocniri cu carthaginezii, Regulus a izbîndit asupra lor. Deoarece senatul roman nu i-a trimis un succesor, cu toate că el desfăşurase pînă acum atît de bine operaţiile militare încît a fost mereu încununat de izbînzi, a trimis o dare de seamă senatului în care se plîngea că una din cauzele pentru care cerea să i se trimită cît mai neîntîrziat succesorul la comandă, era faptul că mica lui ţarină a fost părăsită de arendaşi [şi nu are cine să-i lucreze pămîntul]. Regulus a fost însă pilduitor pedepsit de ursită, pentru că, fiind biruit în bătălie cu carthaginezii, a căzut prizonier în mîinile lui Xantippos, un comandant lacedemonian pe care l-au angajat carthaginezii [ca să lupte pentru ei].

Şi flota romană a suferit un greu naufragiu, încît romanii au pierdut tot ce au cîştigat pînă acum în bătăliile navale şi pe uscat [33].

Scanned with CamScanner

Tiberius Coruncanius e cel dintîi dintre plebei care a fost numit pontifex maximus [34].

Censorii Publius Sempronius Sophus şi Marcus Valerius Maximus alcătuind lista senatorilor, au eliminat din rîndurile [membrilor] senatului 16 persoane ; tot ei au făcut şi recensămîntul, numărîndu-se cu acest prilej 297 797 de cetăţeni.

Carthagina îl trimite pe Regulus la Roma, la senat, ca să propună condiţiile de pace, iar în cazul că nu o va putea obţine, să trateze răscumpărarea prizonierilor romani. Regulus însă fusese obligat de carthaginezi să jure că dacă nu va obţine răscumpărarea ostaşilor romani căzuţi prizonieri, se va întoarce la Carthagina. Ajuns la Roma, Regulus [nu numai că nu susţine cererile Carthaginei], dar îi convinge pe romani să nu primească nici un fel de condiţie de pace şi să declare din nou război punilor. După aceasta, ca să-şi respecte angajamentul, se înapoie la Carthagina. Ca urmare, carthaginezii l-au ucis în chinuri [35].

EPITOMA CĂRŢII XIX

Caecilius Metellus, pentru biruinţele dobîndite asupra carthaginezilor, a fost sărbătorit cu purtarea într-un măreţ triumf. Cu acest prilej, în alaiul triumfal au urmat [după carul de triumf al învingătorului] 13 comandanţi carthaginezi şi 120 elefanţi. Consulul Claudius Pulcher pleacă la război împotriva carthaginezilor în pofida auspiciilor neprielnice, dînd poruncă să fie înecaţi puii sacri pentru că n-au vrut să mănînce.

Consulul a pierdut bătălia navală dată cu flota carthagineză. Chemat la Roma de către senat, în vederea desemnării unui dictator, consulul Claudius îl numi [în această funcţie] pe Claudius Glicia, din rîndurile celor mai de jos cetăţeni. Acesta însă fu silit de patricieni să demisioneze din magistratură ; după aceea însă el asistă la spectacolele de circ îmbrăcat în toga praetexta.

Aulus Atilius Calatinus e cel dintîi dictator roman care, în calitate de comandant suprem, a scos armata romană dincolo de [hotarele] Italiei. Roma şi Carthagina fac schimb de prizonieri. Se întemeiază colonia Fregenae, precum şi Brundisium în ţinutul sallentin.

Censorii fac recensămîntul cetăţenilor romani ; cu acest prilej se găsesc 241 212 de cetăţeni.

Scanned with CamScanner

Claudia — sora lui Publius Claudius, cel care fusese biruit în bătălie de carthaginezi din cauză că nu voise să ţină seamă de opreliştea religioasă cînd auspiciile i-au fost neprielnice — pe cînd se întorcea de la jocurile de circ, pentru că a fost înghesuită de lume, a strigat: „Păcat că nu mai trăieşte fratele meu ca să comande iarăşi o flotă!" Din această pricină a fost osîndită să plătească amendă.

Atunci fură aleşi pentru întîia oară doi praetori [36]. Marele pontifice Caecilius Metellus îl opri pe consulul Aulus Postumius să plece la război pentru că era şi flamin al lui Marte, neîncuviinţîndu-i să lipsească de la îndatoririle sale preoţeşti.

Mai mulţi comandanţi romani cîştigară o sumă de izbînzi împotriva Carthaginei. Consulul Caius Lutatius a dobîndit cea mai strălucită biruinţă asupra punilor cu prilejul bătăliei navale de la Insulele Aegates [37], unde a zdrobit flota carthagineză. Carthaginezii cerînd pace, li se acordă. Marele pontifice Caecilius Metellus salvează de la foc obiectele sacre de cult. Se înfiinţează două noi triburi: Velina şi Quirina.

EPITOMA CĂRŢII XX

Faliscii ridică armele împotriva romanilor, dar răzvrătirea lor e înăbuşită după şase zile şi se supun din nou Romei.

Se întemeiază colonia romană Spoletium. Romanii se războiesc pentru întîiaşi dată cu ligurii.

Sarzii şi corsii ridicînd armele împotriva romanilor sînt supuşi.

Vestala Tuccia a fost osîndită din pricina desfrîului.

Se declară război illyrilor pentru că au răpus pe unul dintre solii romanilor trimişi la ei [38]. După ce au fost biruiţi în luptă, s-au supus Romei.

Numărul praetorilor romani s-a ridicat la patru [39].

Gallii transalpini care năvăliseră în Italia au fost nimiciţi în luptă. Umbla vorba atunci că poporul roman a înrolat sub drapel pentru acel război 300 000 de ostaşi romani şi cu nume latin. Atunci, pentru întîia oară, oştile romane au trecut fluviul Padus şi după cîteva bătălii trupele gallilor insubri sînt biruite, aceşti galli supunîndu-se apoi puterii romane [40]. Cu acest prilej consulul Marcus Claudius Marcellus îl doboară în luptă pe Viridomarus, căpetenia gallilor insubri, şi depune în templul lui Jupiter *opima spolia*. Sînt aduşi sub ascultare şi histrii. De asemenea illyrii, după

Scanned with CamScanner

ce s-au răsculat împotriva romanilor, au fost biruiţi, recunoscînd stăpînirea romanilor.

Cu prilejul recensămîntului făcut de censori în două rînduri, s-a numărat întîia oară 270 713 de cetăţeni, iar la a doua numărătoare s-au găsit... [41]. Liberţii sînt repartizaţi în patru triburi : Esquilina, Palatina, Suburrana şi Collina, pe cînd înainte erau împărţiţi în toate triburile romane [42]. Censorul Caius Flaminius pavează Via Flaminia şi ridică clădirea Circului Flaminius [43]. S-au întemeiat coloniile romane Placentia şi Cremona pe pămînturile cucerite de la galli.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXI.

Scanned with CamScanner

I Fie-mi îngăduit ca să-mi întocmesc în această parte a operei mele prefaţa, pe care cei mai mulţi istorici o rînduiesc la începutul întregii lor opere [1]; am să istorisesc războiul [2] pe care l-au purtat carthaginezii [3], avînd în fruntea lor pe Hannibal [4], împotriva romanilor, care război a fost cel mai memorabil din toate cîte s-au desfăşurat vreodată [5]. Căci, pe de o parte, n-au existat vreodată cetăţi sau popoare mai puternice ca acestea în mijloace de luptă, iar pe de altă parte, aceste state n-au avut niciodată atîtea forţe sau atîta tărie ca acum [6]. De astă dată, ele s-au măsurat în luptă întrebuinţînd mijloace nu numai cunoscute de amîndouă taberele, dar chiar încercate de ele în cel dintîi război punic, iar sorţii izbîndei au fost atît de schimbători şi sfîrşitul războiului a fost atît de nehotărît, încît mai aproape de primejdie au fost biruitorii decît învinşii [7]. Chiar ura dintre cele două popoare a fost aproape mai mare decît forţele cu care s-au măsurat în luptă, romanii fiind îndîrjiţi împotriva carthaginezilor, deoarece aceştia, cu toate că fuseseră înfrînţi, totuşi îndrăzniseră să ridice din nou armele împotriva romanilor biruitori; la rîndu-le, carthaginezii erau înverşunaţi împotriva romanilor, fiindcă erau încredinţaţi că, după ce ei au fost înfrînţi, romanii s-au purtat cu tiranie şi lăcomie faţă de ei [8].

A umblat chiar vorba că Hannibal, fiind în vîrstă cam de nouă ani şi alintîndu-se ca orice copil pe lîngă tatăl său Hamilcar [9] ca, după încheierea războiului din Africa [10], să-l ia şi pe el în Hispania, pe cînd acesta, pentru a-şi trece armata peste mare acolo, aducea cuvenitele jertfe, fu adus în faţa altarelor şi punînd mîna pe jertfe, se legă prin jurămînt că va porni îndată ce va putea războiul împotriva poporului roman. Hamilcar, un om cu un curaj neobişnuit, era zbuciumat de pierderea Siciliei şi Sardiniei, „căci şi Sicilia fusese dată romanilor, punii pierzîndu-şi prea repede nădejdea că vor mai cîştiga vreo biruinţă, şi Sardinia le fu-

Scanned with CamScanner

sese luată prin vicleşug, în timpul răscoalei din Africa, de romani, impunîndu-li-se pe deasupra şi plata unui tribut“ [11].

II Hamilcar, frămîntat de asemenea griji îndată după pacea proaspătă a punilor cu romanii, aşa fel s-a purtat în războiul din Africa, vreme de cinci ani, şi apoi şi în Hispania, vreme de 9 ani, mărind puterea Carthaginei, încît se învedera că în mintea lui urzea dezlănţuirea unui război mult mai grozav decît cel pe care îl purta şi că dacă ar fi avut zile mai multe, Carthagina ar fi ridicat chiar sub conducerea lui armele împotriva Romei, pe care le-a ridicat totuşi, pornind războiul cînd l-a avut în frunte pe Hannibal.

Şi moartea lui Hamilcar, la vreme foarte potrivită [pentru romani], şi faptul că Hannibal era copil au amînat dezlănţuirea războiului. Vreme cam de opt ani, adică răstimpul dintre cîrmuirea Carthaginei de către tatăl său şi pînă cînd aceasta a ajuns în mîna fiului acestuia, comanda supremă a statului carthaginez a avut-o Hasdrubal [12]; pe acesta Hamilcar şi l-a făcut ginere pentru însuşirile lui deosebite sufleteşti, iar datorită acestui fapt el pusese mîna pe putere în Carthagina, de bună seamă în pofida voinţei aristocraţilor, fiind sprijinit de facţiunea barcinilor [13], a cărei înrîurire asupra poporului şi armatei era destul de însemnată. Hasdrubal, întrebuinţînd mai degrabă iscusinţa sa politică decît forţa, a mărit statul carthaginez prin legături de ospeţie cu regişorii [14] şi a atras de partea Carthaginei numeroase noroade mai mult prin prietenia cu conducătorii lor [15] decît prin puterea armelor şi prin război. Cu toate acestea, el n-a ajuns să se bucure de pace şi tihnă: un barbar [16] oarecare, înverşunat împotriva lui Hasdrubal pentru că îi ucisese stăpînul, l-a răpus în văzul lumii. Prins de cei dimprejur, barbarul avea o înfăţişare de parcă ar fi izbutit să scape cu viaţa; chiar în toiul cumplitelor cazne, ucigaşul şi-a păstrat acelaşi chip, încît a arătat o faţă de om care rîde, deoarece bucuria [uciderii lui Hasdrubal] îi înăbuşea durerile.

Cu acest Hasdrubal, care fusese mare meşter în a aţiţa, a atrage populaţiile şi a le supune puterii sale, poporul roman reînnoise tratatul de alianţă, hotărînd ca hotarul celor două state să fie fluviul Hiberus [17] şi să se respecte libertatea saguntinilor [18] care se găseau la mijlocul lor.

III Numaidecît tînărul Hannibal a fost adus în *praetorium* [19] şi proclamat comandant suprem în locul lui Hasdrubal; toţi în-

Scanned with CamScanner

tr-un glas au încuviinţat aceasta prin uriaşe strigăte. E un fapt neîndoielnic că şi dragostea de care se bucura în ochii norodului de jos l-a ridicat pînă la comanda supremă a armatei carthagineze, [dar şi senatul l-a sprijinit] [20]. Hasdrubal îl chemase la sine printr-o scrisoare pe Hannibal cînd era abia un flăcăiandru, şi faptul acesta fusese dezbătut şi în senat [21]. Fiindcă barcinii se străduiau să-l deprindă pe Hannibal cu rostul războiului şi să-l lase să continue opera tatălui său, Hanno [22], căpetenia celeilalte facţiuni, le spuse : „Deşi mi se pare că Hasdrubal cere un lucru drept, totuşi sînt de părere că nu trebuie să i se încuviinţeze ceea ce cere". Fiindcă atrăsese atenţia tuturor, uimindu-i printr-o părere atît de echivocă, Hanno continuă : „Oare ne temem noi că fiul lui Hamilcar va avea prea tîrziu sub ochi o putere nemăsurată şi imaginea tronului tatălui său, cîtă vreme armatele noastre au fost lăsate sub ascultarea ginerelui său, întocmai ca o moştenire, şi că noi vom fi prea devreme sclavii lui Hannibal, fiul lui Hamilcar ? Eu sînt de părere să-l ţinem mai departe acasă pe acest tînăr, sub ascultarea legilor şi sub îndrumarea demnitarilor cetăţii, pentru a învăţa să trăiască deopotrivă cu ceilalţi, ca nu cumva acest slab foc să încingă cîndva un pîrjol uriaş !"

IV Puţini carthaginezi, însă aproape cei mai de vază, erau de părerea lui Hanno. Dar aşa cum se întîmplă întotdeauna, majoritatea i-a înfrînt pe cei mai buni [23] : Hannibal a fost trimis în Spania. Îndată ce a ajuns acolo, el a izbutit să atragă de partea sa întreaga armată. Vechilor ostaşi li se părea că în rîndurile lor s-a întors un Hamilcar întinerit, găsind în fiinţa lui aceeaşi străşnicie şi acelaşi foc în priviri, aceleaşi trăsături ale feţei, aceeaşi înfăţişare. Dar în scurtă vreme Hannibal a făcut ca faima tatălui său să însemne foarte puţin faţă de a sa pentru cîştigarea dragostei trupelor. Nicicînd n-a fost pe lume o fiinţă mai bine înzestrată cu însuşiri atît de felurite — şi de a asculta, şi de a porunci. De aceea, cu anevoinţă ţi-ai putea da seama cui era el mai drag : comandantului sau ostaşilor ? De altfel nici Hasdrubal nu avea preferinţe pentru vreun altul căruia să-i dea vreo însărcinare de căpetenie, mai ales atunci cînd era nevoie să se întreprindă vreo acţiune cu străşnicie şi iscusinţă, şi nici ostaşii nu se încredeau sau se încumetau la vreo faptă sub vreun alt comandant. Cînd înfrunta primejdiile, Hannibal era cel mai cutezător dintre toţi, iar în toiul pericolelor dovedea cea mai mare chibzuinţă. Nu-i istovea nici un fel de trudă trupul şi, de asemenea, nimic nu putea

Scanned with CamScanner

să-i încovoaie nici sufletul. Hannibal era deopotrivă de răbdător şi la frig şi la arşiţă, cumpătat la mîncare şi băutură, după care nu jinduia niciodată, ci numai atît cît îi cereau nevoile firești, şi nu plăcerile. Pentru veghe şi somn nu mai ţinea seamă că e zi sau noapte ; numai după ce-şi termina treburile Hannibal hărăzea odihnei ceea ce îi mai rămînea din timp : însă nici aceea, în aşternut moale şi în tăcere [desăvîrşită]. Mulţi l-au văzut pe Hannibal odihnindu-se adesea pe pămîntul gol, acoperit numai cu o manta ostăşească, în mijlocul străjilor, la posturile de veghe. În ce priveşte veşmintele, Hannibal nu se deosebea prin nimic de cei deopotrivă cu el în rang. El era îndeobşte cunoscut după armele şi caii săi. Era de departe cel mai bun şi dintre călăreţi, şi dintre pedestraşi. La luptă pornea întotdeauna cel dintîi şi ieşea din încăierare cel din urmă [24].

Aceste însuşiri atît de deosebite ale lui Hannibal erau precumpănite de cusururi la fel de mari : era neomenos de crud, în fiinţa lui sălăşluind o perfidie mai mult decît punică [25] ; pentru el nu exista nici un adevăr, nimic sfînt. El n-avea teamă nici de zei, nu respecta nici un jurămînt, nici o oprelişte din partea credinţei.

Înzestrat cu aceste însuşiri şi bune şi rele, Hannibal a slujit timp de trei ani sub comanda lui Hasdrubal, nelăsînd deoparte nici o faptă care trebuia prevăzută sau săvîrşită de un viitor mare comandant.

V Dar din ziua în care Hannibal a fost numit comandant, ca şi cum i s-ar fi încredinţat Italia ca provincie a sa, precum şi războiul cu romanii [ca o sarcină deosebită], a socotit că nu trebuie să mai piardă o clipă cu amînarea lui. De aceea, ca nu cumva întîrziind să fie surprins de vreo lovitură, aşa cum i s-a întîmplat tatălui său, Hamilcar, şi mai apoi lui Hasdrubal, Hannibal a hotărît să pornească războiul împotriva saguntinilor. Pentru a împresura cetatea Saguntum, şi-a condus oastea, mai întîi, în ţinutul olcazilor [26] (acest neam de dincolo de Hiberus era în bună parte sub înrîurirea carthaginezilor, însă nu li se supusese acestora în întregime), fiindcă, neîndoios, dacă el ar fi atacat direct Saguntum s-ar fi pus în mişcare şi armatele romane [27]. De aceea el a lăsat să se creadă că nu s-a îndreptat către Saguntum, ci că a fost împins la acest război, prin firea lucrurilor, în urma supunerii populaţiilor învecinate şi alipirii ţinuturilor lor la Carthagina [28]. Astfel Hannibal cucereşte, distruge şi jefuieşte Cartala, un oraş bogat, capitala

Scanned with CamScanner

acelui norod ; stăpînite de frică, s-au supus şi cetăţile mai puţin însemnate ale olcazilor, plătind tribut [29] Carthaginei. Oastea punică biruitoare, încărcată de prăzi, a fost dusă în tabăra de iarnă din Carthagina Nouă. Acolo Hannibal şi-a petrecut vremea împărţind cu dărnicie prăzile de război ostaşilor săi şi plătind pînă la ultimul ban solda ostaşilor şi pentru trecut ; în felul acesta, el i-a atras sufleteşte de partea sa pe toţi concetăţenii şi pe toţi aliaţii.

La începutul primăverii [30], Hannibal a pornit războiul împotriva vaccaeilor [31]. El a cucerit prin asalt oraşele acestora, Hermandica şi Arbocala. Arbocala a fost apărată multă vreme datorită şi vitejiei, dar şi mulţimii locuitorilor. Fugarii din Hermandica, uniţi cu locuitorii surghiuniţi din ţinutul olcazilor — norodul înfrînt în vara trecută de puni —, îi răzvrătesc şi pe carpetani [32] şi atacă nu departe de fluviul Tagus [33], stîrnind mare învălmăşeală, oastea lui Hannibal, încărcată de prăzi, cînd se întorcea din regiunile vaccaeilor. Hannibal s-a stăpînit să se năpustească la luptă asupra lor. După ce şi-a aşezat tabăra pe malul fluviului, atunci cînd a băgat de seamă că în partea vrăjmaşului s-a aşternut linişte şi tăcere a trecut fluviul prin vad. Apoi, după ce şi-a întărit poziţiile sale, le-a lăsat într-adins un loc slobod de trecere, hotărînd să-i atace pe duşmani în momentul cînd vor întreprinde trecerea. A dat instrucţiuni călăreţilor [34] săi ca să pornească în iureş asupra coloanelor vrăjmaşe după ce le vor vedea intrate în apă şi ocupate cu trecerea, iar pe mal îşi aşează elefanţii (Hannibal avea cu el şi 40 de elefanţi). Au fost acolo ca la 100 000 de carpetani, laolaltă cu rămăşiţele olcazilor şi vaccaeilor ; de bună seamă, această oaste ar fi fost nebiruită dacă bătălia s-ar fi desfăşurat în cîmp deschis. De aceea, aceştia, şi plini de semeţie prin firea lor, şi bizuindu-se pe puhoiul lor mare, fiindcă erau încredinţaţi că punii de teamă s-au retras şi că le întîrzie izbînda numai fluviul care îi desparte de duşmani, scot strigăte de luptă ici şi colo, fără porunca cuiva, şi dau năvală în apele fluviului, pe unde îi venea fiecăruia mai la îndemînă. Dar şi de pe celălalt mal al fluviului Hannibal a trimis împotriva acestora numeroase pîlcuri de călăreţi. Ciocnirea a avut loc în mijlocul albiei Tagului, unde lupta n-a mai fost deopotrivă, deoarece pedestraşii, şovăielnici şi puţin încrezători în vad, puteau fi răsturnaţi de un călăreţ, chiar neînarmat, care şi-ar fi mînat orbeşte calul, pe cînd călăreţii puni, înţepeniţi bine pe cal şi nestînjeniţi în mînuirea armelor de vîltoare, erau în măsură să lupte şi de aproape şi de departe. O mare parte dintre carpetani au fost înghiţiţi de adîncuri ; alţii, tîrîţi de vîrtejul repede al fluviului pînă unde se găseau pu-

Scanned with CamScanner

nii, au fost stîlciţi de elefanţi, iar asupra celor din urmă şiruri care putuseră să se retragă mai ferite pe malul lor, pe cînd se strîngeau la un loc, căutînd să se reculeagă după această felurită buimăceală, Hannibal, trecînd fluviul, a tăbărît asupra lor cu oastea rînduită în formaţie pătrată, înainte ca ei să-şi fi revenit în fire după o atît de mare spaimă. El a izbutit să-i pună pe fugă de pe malul lor, iar după ce le-a trecut satele şi ogoarele prin foc şi sabie, la cîteva zile a primit supunerea carpetanilor. Acum întregul ţinut de dincolo de Hiberus aparţinea carthaginezilor, în afară de cetatea Saguntum.

VI Cu saguntinii Hannibal încă nu începuse războiul, însă pricini de război existau : saguntinii aveau nenumărate ciocniri cu vecinii lor, mai ales cu turdetanii [35]. Dar, de vreme ce era la faţa locului însuşi acela care urzea aceste vrajbe şi ieşea limpede în vileag că nu se caută să se recurgă la calea dreptăţii, ci la violenţă, saguntinii şi-au trimis solii lor la Roma, ca să ceară sprijin pentru un război care, fără doar şi poate, ameninţa să izbucnească.

La Roma erau atunci consuli P. Cornelius Scipio şi Ti. Sempronius Longus [36]. După ce au fost introduşi în senat solii saguntinilor şi consulii romani au făcut o dare de seamă asupra situaţiei din republică, s-a găsit de cuviinţă că trebuie să se trimită împuterniciţi în Spania, pentru a cerceta la faţa locului situaţia aliaţilor ; dacă împuterniciţii Romei vor găsi cu cale, ei să-i aducă la cunoştinţă lui Hannibal că trebuie să se ferească de a-i ataca pe saguntini, aliaţii poporului roman, şi apoi să treacă în Africa, la Carthagina, unde să aducă la cunoştinţă plîngerile aliaţilor poporului roman.

Abia se hotărîse alcătuirea acestei solii, dar care încă nu ajunsese să plece, cînd, în pofida oricărei aşteptări, a şi venit la Roma ştire că Saguntum a început să fie asediat. Atunci s-a făcut în senat o dare de seamă privitoare la întreaga stare de lucruri. Unii senatori erau de părere să li se încredinţeze consulilor Spania şi Africa, ca să se ducă războiul şi pe mare şi pe uscat, alţi senatori însă stăruiau pentru dezlănţuirea unui război numai în Spania şi numai împotriva lui Hannibal. Mai erau şi unii care susţineau să nu se meargă la voia întîmplării cu o campanie atît de uriaşă, ci să se aştepte întoarcerea împuterniciţilor romani din Spania. S-a ajuns la această părere, fiindcă dintre toate părea cea mai sigură ; şi atunci au fost trimişi fără zăbavă, ca împuterniciţi romani, P. Valerius Flaccus şi Q. Baebius Tamphilus, la Hannibal la Saguntum, iar de acolo la Carthagina, şi în cazul că Hannibal nu

Scanned with CamScanner

curmă războiul să ceară pedepsirea comandantului însuşi pentru călcarea tratatului.

VII În timp ce la Roma se fac asemenea pregătiri şi se ţin consfătuiri, cetatea Saguntum era asediată de Hannibal cu cea mai mare străşnicie. Această cetate era de departe cea mai bogată şi înfloritoare [dintre toate oraşele] de dincolo de Hiberus, fiind aşezată cam la o mie de paşi departe de mare. Se spune că saguntinii ar fi de obîrşie din insula Zacynthos [37], şi că s-au amestecat cu ei chiar unii din neamul rutulilor din Ardea [38]. În scurtă vreme îi sporise foarte mult puterea prin bogăţiile fără număr, dobîndite fie prin comerţul pe mare, fie prin roadele pămîntului, fie prin creşterea populaţiei, fie prin respectarea cu sfinţenie a legăturilor de prietenie şi de alianţă cu romanii, pe care le-au păstrat neştirbite pînă la pieirea lor.

Hannibal, trecînd hotarele [saguntinilor] cu oastea sa vrăjmaşă, după ce le-a pustiit în lung şi în lat holdele şi satele pe unde a trecut, le atacă oraşul din trei părţi deodată. Un colţ al zidurilor cetăţii dădea către o vale mai largă şi mai deschisă faţă de celelalte din jur. Spre această vale a hotărît Hannibal să-şi împingă vineiele [39], cu ajutorul cărora să-şi poată alătura berbecele de ziduri. Însă, după cum locul ales fusese cît se poate de potrivit pentru împingerea vineielor cînd acestea erau departe de zidurile cetăţii, în aceeaşi măsură însă acţiunea începută n-a fost de nici un folos atunci cînd s-a ajuns la sfîrşitul acestei întreprinderi: pe de o parte, un turn uriaş domina întreaga împrejurime, iar acolo, fiindcă locul era foarte primejduit, zidul cetăţii fusese întărit şi ridicat peste măsură mai mult ca în orice altă parte, iar pe de altă parte, tineretul saguntin, ales numai unul şi unul, unde se ivea primejdia şi temerea mai mare, acolo se împotrivea cu un şi mai straşnic avînt. Chiar de la început saguntinii i-au dat peste cap pe puni numai cu arme de aruncat. Ei nu-i slăbeau o clipă pe puni, neîngăduindu-le să-şi întărească poziţiile. Apoi saguntinii îi înfruntau pe duşmani nu numai încăierîndu-se cu ei în faţa zidurilor şi turnului, ci porneau cu un nestăvilit avînt şi asupra posturilor şi lucrărilor vrăjmaşe. Negreşit, însă că, în asemenea ciocniri şi învălmăşeli, nu cădeau mai mulţi saguntini decît puni. Odată, cînd însuşi Hannibal s-a apropiat cu prea mare nesocotinţă de ziduri, o lance saguntină i-a străpuns coapsa, rănindu-l grav. În jurul lui s-a iscat atîta fugă şi buimăceală, încît punii erau cît pe-aci să părăsească lucrările de întărire şi vineiele.

Scanned with CamScanner

VIII Apoi, vreme de cîteva zile pînă cînd s-a vindecat rana lui Hannibal, a fost mai mult o împresurare decît un asalt. În acest răstimp, cu toate că n-au mai fost ciocniri, punii totuşi nu au încetat nici o clipă pregătirea lucrărilor şi întăriturilor. De aceea, bătălia a izbucnit din nou cu o înverşunare mai mare pe întreg frontul, din mai multe părţi deodată; cu toate că unele locuri nu erau prielnice lucrărilor de împresurare, vineiele şi berbecii au început să fie puse în mişcare şi alăturate de ziduri. Punii erau mult mai presus de saguntini numericeşte (pe bună dreptate se crede că Hannibal a avut acolo 150 000 de ostaşi sub arme). Împresuraţii erau nevoiţi să-şi împartă forţele în mai multe părţi, pentru a-şi apăra toate poziţiile şi a respinge asalturile dezlănţuite deodată în mai multe locuri; de aceea ei nu le puteau face faţă, nefiind destui. Acum zidurile Saguntului începură să fie izbite cu berbecii şi fuseseră năruite în mai multe părţi. Printr-o largă spărtură în zid, oraşul rămăsese fără apărare. Apoi încă trei turnuri şi cu întregul zid dintre ele s-au prăvălit deodată cu un groaznic huiet. Punii fuseseră încredinţaţi că o dată cu prăbuşirea acestui zid au şi pus mîna pe cetate; acolo, ostaşii s-au încleştat în luptă pe viaţă şi pe moarte, ca şi cum zidul ar fi ocrotit deopotrivă amîndouă taberele. În acest loc, bătălia nu se desfăşura de-a valma, aşa cum se obişnuieşte cu prilejul asedierii cetăţilor, dacă una din tabere oferă cumva acest prilej, ci se orînduiseră adevărate linii de bătaie, ca pe un şes larg deschis, între casele oraşului şi zidul năruit, fiind despărţite între ele doar printr-un mic gol. Pe unii nădejdea biruinţei îi însufleţeşte, celorlalţi deznădejdea le copleşeşte sufletele. În vreme ce punii aproape sînt convinşi că dacă mai fac o mică sforţare au şi pus stăpînire pe cetate, saguntinii îşi aşază trupurile pavăză în faţa patriei lor cu zidurile năruite şi nici unul nu dă un pas înapoi, pentru ca vrăjmaşii să nu le ocupe locurile părăsite de ei. De aceea, cu cît lupta era mai crîncenă şi învălmăşeala între cei doi potrivnici mai aprigă, cu atît şi numărul răniţilor creştea, fiindcă lăncile aruncate loveau în plin scuturile şi trupurile luptătorilor. Saguntinii aveau o lance de aruncat numită *phalarica*, din lemn de brad, cu tot corpul şi mînerul rotunjit, în afară de vîrful ei unde era fierul; aici ea era pătrată întocmai ca la suliţa romană, fiind învelită de jur-împrejur cu cîlţi şi unsă cu smoală. Fierul acestei arme avea o lungime de trei picioare, astfel încît putea străpunge trupul cu arme cu tot [40]. Dar mai ales, chiar dacă această armă ar fi rămas înfiptă şi n-ar fi străpuns trupul, vîra spaima în cel lovit, deoarece fiind aruncată

Scanned with CamScanner

cu şomoiogul de cîlţi aprinşi la mijloc, care se înteţeau şi mai tare datorită mişcării, ostaşul era nevoit să arunce jos scutul, ca să nu ardă şi el, şi, fiind lipsit de pavăză, era expus loviturilor următoare.

IX Fiindcă multă vreme lupta a fost fără sorţi de izbîndă pentru vreuna din tabere şi deoarece saguntinilor le crescuse avîntul datorită faptului că, mai presus de orice nădejde, ei izbutiseră să se împotrivească vrăjmaşului, iar Hannibal se socotea ca un învins de vreme ce nu izbutise să-i răzbească pe duşmani, deodată locuitorii oraşului scot năpraznice strigăte şi-i izgonesc pe puni tot prin deschizătura zidului spart ; apoi ei stîrnesc zăpăceala şi pun în neorînduială şirurile armatei carthagineze ce începe să şovăie, împiedicîndu-se unele de altele ; în cele din urmă, saguntinii îi fugăresc pe vrăjmaşi şi îi risipesc, alungîndu-i pînă în tabăra lor.

În vremea aceasta s-a dat de ştire că au sosit la Saguntum împuterniciţii Romei. În calea acestora, la ţărmul mării, au ieşit trimişii lui Hannibal care le-au spus romanilor să nu se încumete să vină pînă la el, străbătînd prin mijlocul atîtor noroade înarmate şi atît de înverşunate şi de sălbatice, şi că el, din pricina situaţiei deosebit de primejdioase, n-are vreme să stea de vorbă cu împuterniciţii Romei. Ieşea limpede în vileag că dacă împuterniciţii romani nu vor fi primiţi de el, vor fi nevoiţi să se ducă numaidecît la Carthagina. De aceea, Hannibal trimite înainte o dare de seamă şi ştafete la fruntaşii facţiunii barcine, pentru ca partizanii săi să pregătească terenul ca nu cumva cealaltă tabără să fie în măsură a-i da satisfacţie poporului roman.

X De aceea, solia romană, cu toate că a fost primită în senat şi ascultată, a fost în zadar şi fără rost trimisă la Carthagina. Singur Hanno a susţinut, împotriva întregului senat punic, păstrarea tratatului cu romanii, fiind ascultat într-o deplină tăcere, datorită autorităţii sale, deşi senatorii nu îi împărtăşeau de fel vederile [41]. În cuvîntarea rostită, Hanno luînd pe zei ca martori şi ocrotitori ai tratatelor, rugă senatul să bage de seamă ca o dată cu războiul cu Saguntum să nu se încingă războiul şi cu romanii : „el i-a povăţuit, şi le spusese şi mai înainte, să nu-l trimită pe vlăstarul lui Hamilcar la armata din Spania ; nici sufletul, nici neamul lui Hamilcar nu-şi găsesc alinare, şi cîtă vreme va curge sînge în vinele barcinilor sau va dăinui numele acestora, tratatul cu romanii nu va rămîne în picioare neştirbit.

Scanned with CamScanner

«Voi aţi trimis la armată pe acest tînăr care arde de pofta nesăţioasă a domniei şi care, urmărind numai această ţintă, sprijinit pe puterea armelor şi a oştilor carthagineze, o să poarte războaie după războaie, dîndu-i chiar voi înşivă prilejul de a aţîţa focul. Aşadar, voi înşivă aţi fost aceia care aţi întreţinut acest foc în care vă mistuiţi acum! Oştile voastre au înconjurat Saguntum de unde, potrivit condiţiilor tratatului, sînt îndepărtate. Pentru aceasta, în curînd legiunile romane vor înconjura Carthagina, avînd călăuze pe aceiaşi zei cu ajutorul cărora romanii s-au răzbunat asupra noastră, cu prilejul războiului trecut, pentru încălcarea tratatelor. Oare nu vă daţi seama cine e duşmanul vostru, cine sînteţi voi şi ce situaţie are fiecare din cele două popoare? Hannibal, prea cumsecadele vostru comandant, n-a îngăduit să intre pe poarta taberei lui militare nişte soli veniţi din partea aliaţilor şi în numele aliaţilor, încălcînd dreptul ginţilor [42]; totuşi, împuterniciţii romani, izgoniţi de Hannibal de acolo unde nici măcar trimişii vrăjmaşilor nu sînt opriţi a-şi spune cuvîntul, vi s-au înfăţişat acum vouă! Potrivit tratatului, ei cer respectarea condiţiilor încheiate. Şi pentru ca să nu apese asupra statului carthaginez povara înşelării buneicredinţe, romanii cer să le fie predat făptaşul greşelii şi vinovatul nelegiuirii săvîrşite. Se ştie că romanii cu cît acţionează mai calm cu atît încep mai domol, dar după ce vor începe, tare mă tem că se vor înverşuna mergînd pînă la capăt! Perinde-vi-se prin faţa ochilor înfrîngerile voastre de la Insulele Aegates [43] şi de la Eryx [44] pe care le-aţi suferit şi pe mare şi pe uscat vreme de 24 de ani. Însă atunci nu era în fruntea voastră copilandrul ăsta, ci tatăl său, Hamilcar însuşi, un al doilea Marte, cum vor să-i spună aceştia [44 bis]. Dar şi atunci tot noi am fost aceia care nu ne ferisem să ne atingem de Tarentum, adică de Italia, potrivit condiţiilor tratatului, întocmai cum acum nu ne ferim să ne atingem de Saguntum. De aceea zeii au fost aceia care i-au biruit pe oameni, pentru că, în ciuda vorbăriei asupra temeiului care din cele două popoare a călcat îndatoririle învoielii, sfîrşitul războiului, întocmai ca un judecător nepărtinitor, a dat biruinţa acelui popor care avea şi dreptatea de partea lui! Acum Hannibal alătură de Carthagina însăşi turnurile şi vineiele, şi zdruncină cu izbituri de berbeci zidurile Carthaginei! Pe capetele voastre vor cădea dărîmăturile Saguntului (o, de-aş fi prooroc mincinos!) şi războiul început cu saguntinii vom fi nevoiţi să-l purtăm cu romanii! — Va să zică, atunci să-l predăm pe Hannibal romanilor?, va spune cineva. Eu îmi dau prea bine seama că din pricina vrăj-

Scanned with CamScanner

măşiei dintre părinţii noştri, autoritatea mea atîrnă puţin în cumpănă faţă de a lui ; însă tare m-am bucurat cînd am aflat că Hamilcar s-a stins din viaţă, fiindcă, dacă ar mai fi vieţuit, şi acum am avea război cu romanii ; dar şi pe acest tînăr îl urăsc şi-l disprețuiesc întocmai ca pe furia şi pe făclia cu care se dă foc acestui război ! Sînt de părere că Hannibal trebuie să fie nu numai predat romanilor spre a ispăşi pentru încălcarea tratatului, dar chiar dacă nimeni nu-l cere, trebuie izgonit pe cele mai îndepărtate meleaguri ale pămîntului şi ţărmuri ale mărilor ; el trebuie surghiunit acolo de unde să nu mai poată ajunge pînă la noi numele şi faima lui, şi pentru ca el să nu mai poată surpa temelia cetăţii noastre şi zdruncina şi pacea statului nostru ! Aceasta e părerea mea : să fie trimişi fără zăbavă soli puni la Roma, care să dea satisfacţie senatului roman ! Să fie trimişi şi alţi împuterniciţi la Hannibal ca să-i dea de veste să-şi îndepărteze armata de zidurile Saguntului şi pe Hannibal însuşi să-l predea romanilor, potrivit tratatului. Mai propun apoi trimiterea unei a treia solii pentru a da înapoi saguntinilor bunurile răpite»“ [45].

XI După ce Hanno a isprăvit de vorbit, n-a fost nevoie să se ia nimeni cu el la harţă prin cuvînt : într-o asemenea măsură aproape întreg senatul carthaginez era de partea lui Hannibal, aducîndu-i lui Hanno învinuirea că a grăit cu mai multă vrăjmăşie chiar decît Flaccus Valerius, împuternicitul Romei ! Apoi s-a dat solilor romani acest răspuns : „saguntinii au fost aceia care au pornit războiul, şi nu Hannibal, iar poporul roman săvîrşeşte o nedreptate dacă socoteşte alianţa cu saguntinii mai presus decît străvechile legături de prietenie ale Carthaginei cu Roma“.

În timp ce romanii îşi pierd vremea cu trimiterea a tot felul de solii, Hannibal dădu un răgaz de cîteva zile ostaşilor săi istoviţi de atîtea lupte şi lucrări neîntrerupte, după ce rînduise însă pîlcuri de soldaţi pentru paza vineielor şi a celorlalte lucrări. În vremea asta îşi îmbărbătează oamenii, cînd aţiţîndu-le ura împotriva duşmanilor, cînd înflăcărîndu-i cu nădejdea răsplăţii. După ce a declarat în faţa adunării ostaşilor că întregul Saguntum le va fi dat ca pradă de război îndată ce va cădea în mîinile lor, toţi ostaşii puni s-au înflăcărat atît de tare, încît, dacă de îndată le-ar fi dat semnalul de luptă, s-ar fi crezut că nici o putere din lume nu li s-ar fi putut împotrivi.

Şi saguntinii s-au bucurat de răgazul acesta în care n-au mai fost lupte, nemaiîncăierîndu-se cu punii şi nemaifiind nici ei, la

Scanned with CamScanner

rîndu-le, hărţuiţi de aceştia cîteva zile de-a rîndul; ei n-au mai prididit o clipă, nici zi nici noapte, cu lucrările de întărire a cetăţii, refăcînd zidul în întregime în acea parte a fortăreţei în care fusese spart şi deschis în urma dărîmării lui de puni. De aceea şi mai înverşunate ca înainte au fost asalturile punilor împotriva saguntinilor, care acum nu mai erau în măsură să ştie unde e nevoie să intervină mai întîi şi unde e mai trebuincios sprijinul lor, deoarece pretutindeni vuiau tot felul de strigăte. Însuşi Hannibal îşi îmbărbăta fără încetare ostaşii în locurile unde era împins către ziduri un turn pe roate, care întrecea prin înălţimea lui toate întăriturile şi meterezele oraşului. După ce s-a izbutit să se alăture de ziduri acest turn, în care erau rînduite, la toate caturile lui, tot soiul de catapulte [46] şi de baliste [47] şi, după ce a nimicit pe toţi apărătorii de pe ziduri, Hannibal a chibzuit că e nimerit prilejul să trimită vreo 500 de africani cu topoare ca să dărîme zidul de la temelie; treaba asta nu era de loc grea, pentru că zidăria nu era întărită cu var şi nisip, ci lipită doar cu lut, aşa cum se obişnuia în vechime să se construiască cetăţile. În felul acesta zidul începu să se prăbuşească pe o porţiune mai mare decît se dărîma cu topoarele, iar prin deschizăturile zidului năruit purceseră să pătrundă în oraş cetele de luptători. Carthaginezii pun în felul acesta stăpînire pe o movilă înaltă din cetate şi grămădind acolo catapultele şi balistele, izbutesc să aibă la îndemînă în mijlocul oraşului o redută, întocmai ca o cetăţuie ameninţătoare, în jurul căreia construiesc un zid. La rîndu-le, şi saguntinii ridică un alt zid interior în jurul părţii încă necucerite a Saguntului. Amîndouă taberele se întăresc din răsputeri, făcînd sforţări tot mai mari în această luptă. Însă saguntinii apărîndu-se în interiorul oraşului, şi-l micşorează din zi în zi; în acelaşi timp, din pricina îndelungatei împresurări, cresc tot mai mult lipsurile de toate cele trebuincioase vieţii şi încep să li se spulbere nădejdile într-un ajutor din afară, deoarece romanii, singurul lor sprijin, erau prea departe, iar în jurul cetăţii saguntine toate împrejurimile erau în mîna duşmanului. Totuşi, plecarea neaşteptată a lui Hannibal împotriva oretanilor [48] şi carpetanilor le-a dat putinţă saguntinilor să mai răsufle puţin. Cele două noroade răzvrătite din pricina înrolării lor silnice în rîndurile armatei punice au înşfăcat pe recrutorii lor şi era cît pe-aci să se rupă de puni; uluiţi însă de repeziciunea sosirii lui Hannibal, aruncară îngroziţi armele pe care le ridicaseră.

Scanned with CamScanner

XII Totuşi, împresurarea Saguntului nu era încetinită, deoarece Maharbal, fiul lui Himilco, (pe acesta îl însărcinase Hannibal cu conducerea operaţiilor militare), desfăşura bătălia cu atîta iscusinţă, încît nici ai săi şi nici potrivnicii n-au băgat de seamă că Hannibal lipseşte de acolo. Maharbal a izbîndit chiar şi în cîteva lupte. Cu trei berbeci el a năruit o bună bucată din zidul Saguntului, iar cînd Hannibal s-a reîntors, i-a arătat isprava : toate locurile din jur erau acoperite de dărîmături proaspete. De aceea Hannibal şi-a îndrumat fără zăbavă oastea sa către însăşi cetăţuia[49] saguntină ; şi acolo, încingîndu-se o cruntă luptă, după mari pierderi suferite de amîndouă taberele, el a reuşit să cucerească o parte din cetăţuie.

Atunci saguntinii au încercat să vadă dacă nu cumva e vreo nădejde de a dobîndi pacea prin doi mijlocitori : Alco saguntinul şi Alorcus hispanul[50]. Alco, fără să împărtăşească planul său saguntinilor, trecu în timpul nopţii în tabăra lui Hannibal, fiind încredinţat că-i va putea cumva mişca pe puni prin rugăminţi. Însă după ce şi-a dat seama că lacrimile sale n-au avut nici un fel de înrîurire asupra lui Hannibal şi deoarece i-au fost aduse la cunoştinţă jalnicele condiţii impuse ca din partea unui învingător înverşunat împotriva lor, s-a transformat din sol în trădător, rămînînd în tabăra duşmanului. Acolo, Alco a declarat că el îşi dă bine seama că cine va îndrăzni să mai rostească vreo vorbă despre pace în cadrul unor asemenea condiţii impuse de Hannibal, va fi sortit morţii. Într-adevăr, Hannibal ceruse saguntinilor să-i despăgubească pe turdetani, iar după ce îi vor preda lui tot aurul şi argintul, să-şi părăsească cetatea numai cu un rînd de straie şi să-şi întemeieze o nouă aşezare acolo unde va porunci el. În timp ce Alco îi răspunse lui Hannibal că saguntinii nu vor primi asemenea condiţii de pace, Alorcus declară, dimpotrivă, că sufletele saguntinilor vor fi înfrînte cînd vor vedea totul năruit în jurul lor[51], de aceea îi făgădui lui Hannibal să mijlocească pacea între Saguntum şi Carthagina. Într-adevăr, el era în slujba lui Hannibal, însă se bucura şi de legături de ospeţie[52] cu toţi cetăţenii din Saguntum. După ce şi-a predat făţiş armele însoţitorilor duşmani, a fost trecut dincolo de întărituri ; Alorcus a fost îndrumat către cîrmuitorul Saguntului (aşa ceruse chiar el). Deoarece numaidecît s-a strîns în jurul lui o mare gloată de saguntini de toată mîna şi vîrstele, senatul acestei cetăţi, după ce a îndepărtat mulţimea, i-a dat cuvîntul lui Alorcus. Acesta a rostit următoarea cuvîntare :

Scanned with CamScanner

XIII „Dacă concetăţeanul vostru Alco v-ar fi adus vouă la cunoştinţă condiţiile păcii hotărîte de Hannibal, în chipul în care s-a înfăţişat el lui Hannibal ca să-i ceară pacea, de bună seamă că drumul meu la voi ar fi fost în zadar, fiindcă eu n-am venit în faţa voastră nici ca împuternicit al lui Hannibal, nici ca trădător. Dar de vreme ce Alco a rămas în tabăra vrăjmaşului, fie din vina voastră, fie dintr-a sa (a sa, dacă s-a prefăcut că îi e teamă, a voastră, dacă cumva e în primejdie viaţa celui care rosteşte adevărul în faţa voastră !), pentru ca să vă daţi seama că au mai rămas oarecare nădejdi şi de salvare şi de pace pentru voi, am venit în faţa voastră în numele străvechilor legături de ospeţie pe care le am cu voi ! Cele ce glăsuiesc eu acum în faţa voastră, le glăsuiesc numai în sprijinul cauzei şi intereselor voastre şi ale nimănui altcuiva, rostindu-le cu deplină încredere, deoarece eu n-am pomenit o vorbă de pace cîtă vreme voi aţi izbutit să vă împotriviţi temeinic carthaginezilor prin puterile voastre şi cîtă vreme aţi avut oarecare nădejdi că veţi primi ajutoare din partea romanilor ; însă, fiindcă acum nu mai aveţi de nicăieri nici o nădejde de sprijin şi deoarece pe voi nu vă mai apără acum îndeajuns nici braţele voastre înarmate, nici zidurile voastre, vă aduc o pace mai degrabă trebuincioasă, decît dreaptă ! Într-adevăr, mai poate fi vorba de un licăr de nădejde că veţi putea dobîndi pacea dacă veţi înţelege să vă socotiţi învinşi şi să ascultaţi ca atare condiţiile, aşa cum vi le impune biruitorul Hannibal, şi dacă acum, cînd totul în jurul vostru se găseşte în mîna învingătorului, veţi fi încredinţaţi că ceea ce pierdeţi voi nu e o pagubă chiar atît de grea, de vreme ce vi se lasă la îndemîna voastră răgaz să cumpăniţi şi să vă daţi seama că sînteţi chiar în cîştig ! Hannibal vă ia oraşul vostru, pe care însă tot el l-a distrus, şi care aproape în întregime se găseşte în mîinile lui ; în schimb, vă lasă ogoarele voastre, avînd de gînd să vă desemneze alte meleaguri unde să vă întemeiaţi o nouă cetate. Apoi a dat poruncă să-i fie predat tot aurul şi argintul, şi al cetăţii, şi al cetăţenilor. Vă va lăsa neprihănite fiinţele voastre şi ale soţiilor şi copiilor voştri dacă veţi primi să părăsiţi Saguntum fără nici o armă asupra voastră, numai cu două rînduri de straie ![52 bis] Acestea vă porunceşte vrăjmaşul biruitor ! Cu toate că asemenea condiţii sînt grele şi aspre, totuşi, însăşi soarta voastră vă povăţuieşte să le primiţi ! Din parte-mi, eu nădăjduiesc că duşmanul, ajuns stăpîn pe toate bunurile voastre, se va milostivi să vă lase cîte ceva din lucrurile voastre ; însă părerea mea e că mai degrabă să îndurаţi cu resemnare numai atît, decît

Scanned with CamScanner

să fiţi măcelăriţi toţi şi să îngăduiţi a fi răpite şi tîrîte în faţa ochilor voştri soţiile şi copiii voştri, potrivit dreptului războiului“ [53].

XIV Treptat-treptat însă, după ce mulţimea s-a amestecat cu senatorii, întrunindu-se la adunare [54] întregul popor spre a auzi cele rostite de Alorcus, deodată fruntaşii senatului, mai înainte de a fi dat răspuns trimisului lui Hannibal, părăsesc adunarea şi, luîndu-şi cu ei tot aurul şi argintul, şi al lor, şi al cetăţii, l-au grămădit în forum, şi, făcînd la repezeală un foc anume, şi-au aruncat acolo tot avutul lor preţios, dar totodată şi cei mai mulţi dintre ei s-au prăvălit în flăcări. După ce groaza şi buimăceala a pus stăpînire pe toţi locuitorii cetăţii, se aude pe lîngă asta şi un mare vuiet venit din cetăţuie : un turn al cetăţii, izbit mereu cu berbecii multă vreme, s-a năruit, iar prin dărîmăturile lui s-a năpustit în iureş o cohortă de puni, după ce i-au dat lui Hannibal de ştire că locul a fost golit de străjile şi apărătorii obişnuiţi. De aceea Hannibal a chibzuit că nu mai trebuie să zăbovească şi să piardă un prilej atît de prielnic şi atacînd cu tot grosul forţelor sale cetatea, a cucerit-o numaidecît. Dădu apoi poruncă să fie ucişi toţi tinerii. Porunca lui fu neomenos de sîngeroasă, însă, mai în urmă, toţi şi-au dat seama că nu se putea altfel. Mai putea fi oare cruţat vreunul dintre acei saguntini care, închizîndu-se în locuinţele lor cu soţiile şi copiii, s-au mistuit în para focului sau, încleştaţi cu arma în mînă, n-au curmat lupta pînă la ultima lor suflare ? [55]

XV Saguntum a fost cucerit de puni, care au pus mîna pe o uriaşă pradă. Cu toate că cele mai multe avuţii fuseseră într-adins distruse de stăpînii lor, cu toate că ura asediatorilor cu anevoinţă făcuse, în timpul măcelului, deosebire de vîrstă, şi cu toate că şi prizonierii ajunseseră pradă soldaţilor, totuşi se ştie sigur că au rezultat destul de mari sume de bani şi de pe urma bunurilor saguntinilor vîndute şi că s-au trimis la Carthagina multe veşminte şi mobilă de preţ.

Unii analişti [56] au scris că după opt luni de cînd începuse împresurarea Saguntului, Hannibal şi-a dus armata pentru a ierna în Carthagina Nouă şi apoi, după alte cinci luni de la plecarea lui din Carthagina Nouă, a ajuns în Italia. Dacă lucrurile ar sta astfel, nu ar fi fost cu putinţă ca aceiaşi consuli, Publius Cornelius şi Tiberius Sempronius, să fi primit solia pe care saguntinii o trimiseseră la începutul împresurării cetăţii lor, şi în vremea dregătoriei lor consulare tot ei să se fi luptat cu Hannibal, unul la rîul

Scanned with CamScanner

Ticinus, şi amîndoi apoi, puţin mai tîrziu, la Trebia. Sau evenimentele acestea s-au petrecut ceva mai repede, sau Saguntum fusese deja cucerit şi nu început să fie împresurat la începutul acelan în care au fost în funcţie consulii P. Cornelius şi Tiberiu Sempronius. Căci nu e cu putinţă ca bătălia de la Trebia să se fi desfăşurat în anul consulatului lui Cn. Servilius şi al lui C. Flaminius, deoarece C. Flaminius a intrat în dregătorie la Ariminum, alegerile fiind prezidate de consulul Tiberius Sempronius, care a venit la Roma, în urma bătăliei de la Trebia, într-adins în vedere alegerilor consulare, iar după încheierea lor, el s-a întors la armata lui în tabără de iarnă.

XVI Cam în aceeaşi vreme şi solii romani care se întorseseră de la Carthagina la Roma au adus la cunoştinţă că toate ţinuturile din jurul Saguntului se găsesc în mîinile punilor şi, în acelaşi timp, s-a anunţat şi nimicirea Saguntului. Nespusă jale şi milă îi cuprinse deodată pe toţi senatorii pentru aliaţii lor nimiciţi atît de crunt, copleşindu-i totodată şi ruşinea că n-au trimis la vreme ajutor saguntinilor, încît fură cuprinşi şi de ură împotriva carthaginezilor, dar şi de teamă pentru soarta republicii, de parcă duşmanul s-ar fi aflat chiar la porţile Romei, aşa fel încît, în aceeaşi vreme, sufletele tuturora adînc zdruncinate şi cutremurate în loc să chibzuiască ce e de făcut, erau tulburate. Toţi spuneau : „Niciodată pînă acum romanii nu s-au mai luat la piept cu un duşman mai înverşunat şi mai războinic ca acesta şi nicicînd Roma n-a fost atît de delăsătoare şi de lipsită de avînt războinic ca acum ! Cu sarzii [57] şi cu corsii [58], şi cu histrii [59], şi cu illyrii [60], armatele romane au purtat mai degrabă lupte de hărţuială decît războaie în toată legea, iar cu gallii [61], de asemenea, romanii mai degrabă s-au învălmăşit decît s-au războit ; pe cînd punii, vechi duşmani care au ajuns să treacă şi fluviul Hiberus, sînt nişte potrivnici deosebit de călîţi în războaie, pentru că vreme de 23 de ani [62] au biruit mereu toate noroadele din Spania. Apoi au în fruntea l pe un comandant cît se poate de destoinic şi de iscusit, care căpătat un avînt şi mai mare în urma proaspetei nimiciri a unei cetăţi atît de puternice şi de bogate ca Saguntum ; Hannibal atrage în jurul său toate seminţiile gallice setoase întotdeauna de luptă ; negreşit, războiul va fi strămutat în Italia, romanii fiind nevoiţi să lupte cu toate noroadele pămîntului chiar în faţa zidurilor Romei".

Scanned with CamScanner

XVII Mai înainte, senatul era acela care desemna provinciile pentru fiecare consul; de astă dată, consulilor li s-a dat poruncă să tragă la sorți. Lui Cornelius i-a căzut Hispania, lui Sempronius — Africa și Sicilia. În cursul acelui an s-a decretat înrolarea sub drapel a șase legiuni romane; în ce privește efectivele aliaților, consulii puteau să recruteze forțe cît găseau ei de cuviință, iar ca flotă, atît cît se putea pregăti. S-au recrutat 24 000 de pedestrași romani, 1 800 de călăreți și, pe deasupra, încă 40 000 de pedestrași și 4 400 călăreți din partea aliaților; au fost lansate pe apă 220 de vase cu cinci rînduri de vîsle și alte 20 nave ușoare [63]. Apoi s-a adus la cunoștință și s-a întrebat adunarea poporului: „Vrea și poruncește poporul roman să se declare război poporului cartaginez?" S-au făcut slujbe publice în tot orașul pentru ducerea la bun sfîrșit a acestui război și s-au rostit rugăciuni în cinstea tuturor zeilor „pentru ca să aducă noroc și izbîndă poporului roman, care a poruncit acest război".

Cei doi consuli și-au împărțit între ei trupele astfel: două legiuni i-au revenit lui Sempronius (fiecare din ele însumînd cîte 4 000 de pedestrași și 300 de călăreți), precum și 16 000 de pedestrași și 1 800 de călăreți aliați; pe deasupra a mai primit și 160 de nave lungi și 12 nave ușoare.

Tiberius Sempronius a fost trimis în fruntea acestor forțe terestre și navale în Sicilia, cu planul de a trece în Africa, dacă celălalt consul va fi în stare să-l îndepărteze pe Hannibal de Italia. Lui Cornelius i s-au dat unități mai puține, deoarece o dată cu el a fost trimis în Gallia și praetorul L. Manlius, cu o puternică armată. S-a micșorat simțitor numărul de vase cuvenite lui Cornelius, mărunîndu-i-se la îndemînă numai 60 dintre cele cu cîte cinci rînduri de vîsle (fiindcă toată lumea era încredințată că Hannibal nu va veni pe calea mării și că dușmanul nu va recurge la acest mijloc de război) și două legiuni romane, cu unitățile de cavalerie cuvenite, precum și 14 000 de pedestrași și 1 600 de călăreți din partea aliaților.

Provincia Gallia, și ea primejduită de războiul punic, a avut la dispoziție două legiuni romane, 10 000 de pedestrași aliați, 1 000 de călăreți aliați și 600 de călăreți romani.

XVIII După ce s-au făcut toate aceste pregătiri pentru ca toate să fie îndeplinite la vreme, înainte de izbucnirea războiului punic, Roma trimite în Africa o solie alcătuită din senatori bătrîni, și anume: Q. Fabius, M. Livius, L. Aemilius, C. Licinius, Q. Bae-

Scanned with CamScanner

bius, ca să-i întrebe pe carthaginezi dacă Hannibal a atacat Saguntum cu încuviinţarea conducerii statului pun, iar dacă mărturisesc făţiş şi îndreptăţesc că această măsură s-a luat în urma hotărîrii conducerii, atunci solia romană să declare război poporului carthaginez. După ce solii romani au ajuns la Carthagina şi după ce senatul punic le-a dat încuviinţarea să dea în vileag însărcinarea primită, fiindcă Q. Fabius n-a pus alte întrebări decît cele cuprinse în însărcinare, atunci unul din senatorii carthaginezi a rostit următoarele: „Romani! Tot din îndemnul şi din partea voastră ni s-a înfăţişat şi cea dintîi solie, atunci cînd aţi cerut să vă fie predat Hannibal ca vinovat, ca şi cum din propriul său imbold a pornit atacarea Saguntului. Însă noua voastră solie venită aici, deşi ni se înfăţişează cu cuvinte mai îmbietoare, în fapt este mult mai neînduplecată. Căci în cea dintîi solie Hannibal era şi învinuit, şi era şi cerut să fie predat Romei. De astă dată ni se pretinde ca şi noi înşine să mărturisim deschis că vina este şi a noastră şi, ca atare, sîntem obligaţi să dăm numaidecît satisfacţia şi despăgubirile cuvenite, ca unii care ne-am mărturisit vina!

Eu aş fi de părere că nu se cade cîtuşi de puţin ca Roma să întrebe dacă Saguntum a fost împresurat din propriul imbold al lui Hannibal sau din hotărîrea conducerii statului carthaginez, ci dacă a fost atacat pe drept sau pe nedrept. Priveşte însă pe concetăţeanul nostru Hannibal această întrebare — şi totodată acest punct de vedere — ce anume a făcut din propriu îndemn şi ce în urma hotărîrilor luate de noi. Cu voi, romanii, nu putem avea o altă discuţie decît dacă ceea ce s-a făcut a fost îngăduit să se facă potrivit tratatului. De aceea, senatori, dacă voi găsiţi de cuviinţă să chibzuiţi ca să vă daţi seama ce anume întreprind comandanţii noştri de oaste din ordinul statului şi ce anume cu de la sine putere, ei bine, vă amintim următoarele: noi avem un tratat [64] încheiat cu consulul C. Lutatius, în care sînt cuprinse prevederi în legătură cu aliaţii ambelor puteri, însă despre saguntini nu s-a pomenit nimic (de altfel aceştia nici nu erau aliaţii voştri)!

«Într-adevăr, în prevederile tratatului încheiat cu Hasdrubal [65] sînt exceptaţi saguntinii» — spuneţi voi. Împotriva acestui fapt eu nu am nimic de adăugat decît ceea ce am învăţat de la voi, şi anume: voi aţi afirmat că nu sînteţi obligaţi să respectaţi tratatul pe care consulul C. Lutatius l-a încheiat pentru întîiaşi dată cu noi, deoarece voi spuneţi că acest tratat s-a încheiat fără încuviinţarea senatului şi fără porunca poporului roman. Tocmai din această pricină s-a încheiat între statele noastre un alt tratat

Scanned with CamScanner

oficial[66], cuprinzînd toate clauzele. Atunci dacă voi nu vreţi să respectaţi decît numai acele tratate încheiate cu încuviinţarea şi din porunca voastră, de bună seamă nici noi nu sîntem legaţi să respectăm tratatul pe care l-a încheiat Hasdrubal cu voi, fără ştiinţa noastră. Deci mai bine nu mai pomeniţi nimic despre Saguntum şi Hiberus, ci daţi o dată în vileag ceea ce minţile voastre născocesc de atîta vreme!"

Atunci solul roman, îndoindu-şi marginea togii, a rostit:

„Vă aducem aici pacea sau războiul! Alegeţi ce vă place!" In clipa rostirii acestor cuvinte, s-a auzit strigîndu-se cu tărie aceste vorbe pline de trufie: „N-au decît să aleagă romanii ce vor!" Şi după ce Q. Fabius a spus din nou, dînd drumul îndoiturii togii: „Romanii aleg războiul!", toţi senatorii carthaginezi au răspuns: „îl primesc şi-l vor purta cu aceleaşi simţăminte cu care au aflat azi despre el".

XIX Întrebarea pusă făţiş, ca şi aducerea la cunoştinţa oficială a declarării războiului au părut romanilor şi mai înainte, dar cu atît mai vîrtos acum, după distrugerea Saguntului, mult mai potrivite cu demnitatea poporului roman decît înşiruirea de cuvinte în legătură cu dreptul şi prevederile tratatelor. Căci dacă faptele şi evenimentele ar atîrna în cumpănă de greutatea înţelesului cuvintelor, în ce măsură trebuie să punem faţă în faţă tratatul încheiat cu Hasdrubal cu acela al lui Lutatius de mai înainte, dar care a fost modificat? Pe cînd în tratatul lui Lutatius s-a stăruit în chip lămurit asupra faptului că acesta va avea tărie numai dacă va fi încuviinţat de adunarea poporului roman, în schimb, în tratatul încheiat cu Hasdrubal nu se vorbea de loc de o asemenea condiţie. Apoi, dacă tratatul a fost respectat cît timp a trăit Hasdrubal, nevorbindu-se nimic despre vreo modificare a lui vreme de atîţia ani, oare s-ar fi putut cineva gîndi că s-ar putea schimba într-adevăr ceva din cuprinsul lui după moartea autorului tratatului? Afară de aceasta, chiar dacă romanii ar voi să ţină seama numai de vechiul tratat, s-au făcut în cuprinsul lui destule prevederi în privinţa saguntinilor şi aliaţilor ambelor popoare. Căci nu se adăugase în acest tratat alineatul: „aliaţii care existau atunci", şi nici clauza: „în urmă să nu mai fie primiţi şi alţii în alianţă". Şi de vreme ce era îngăduit să se încheie noi alianţe, cine ar putea pretinde că nu e drept să fie primită vreo cetate în alianţa romană pentru că n-are nici un merit în această privinţă, sau că un popor o dată socotit aliat, nu trebuie să fie apărat? Şi că totuşi se pre-

Scanned with CamScanner

văzuse o condiţie, şi anume ca aliaţii carthaginezilor să nu fie îndemnaţi de romani la trădare sau în cazul trădării din propriul lor îndemn, aceştia să nu fie primiţi de romani să treacă de partea lor ?

Solii romani plecînd din Carthagina s-au dus în Hispania, potrivit îndrumărilor primite de la Roma, cu scopul de a interveni pe lîngă fiecare cetate în parte şi de a le atrage în sînul confederaţiei romane sau de a le rupe de puni. Mai întîi s-au dus la bargusii [67]. Romanii au fost primiţi cu toată preţuirea cuvenită, deoarece bargusiii erau sătui pînă în gît de stăpînirea Carthaginei. Solii romani au izbutit să trezească la mai multe noroade de dincolo de Hiberus dorinţa de a se scutura de carthaginezi şi de a-şi încredinţa viaţa unei noi sorţi. Apoi solii romani au purces către volciani [68], însă răspunsul dat romanilor de către volciani, ajuns celebru în întreaga Hispanie, a îndepărtat şi celelalte populaţii din Hispania de alianţa cu romanii. Cel mai vîrstnic dintre volciani a rostit în sfatul lor următorul răspuns : „Cum de nu vă e ruşine, romani, să cereţi ca noi să socotim prietenia cu voi mai presus decît cea cu carthaginezii, cîtă vreme cei care au pornit la acest pas au fost părăsiţi de voi, aliaţii lor, într-un chip mai neomenos decît au fost daţi pierzării de către puni ? Părerea mea e să vă căutaţi aliaţi acolo unde lumea nu ştie de urgia abătută asupra saguntinilor ! Pieirea Saguntului va fi o jalnică învăţătură pentru toate noroadele Hispaniei, dar totodată şi de o covîrşitoare însemnătate : să nu se mai încreadă nici unul dintre ele în respectarea angajamentelor sau în alianţa romanilor“ [69]. Apoi solii romani au fost poftiţi să părăsească fără întîrziere hotarele volcianilor şi din ziua aceea n-au mai fost primiţi cu nici un dram de bunăvoinţă sau de atenţie, în nici o adunare a vreunei alte cetăţi din Hispania. După ce solii Romei au cutreierat zadarnic în lung şi-n lat Hispania, trec în Gallia.

XX...[70]. Aici noi şi înfiorătoare privelişti li s-au înfăţişat ochilor lor, deoarece neamurile gallice au venit la adunare cu armele asupra lor (aşa era datina acestora). Acolo, solii romani, ridicînd în slăvi vitejia şi fala poporului roman şi măreţia puterii lor, au cerut gallilor să nu-i lase pe carthaginezi, care poartă război cu Italia, să treacă peste ogoarele şi oraşele lor. Se istoriseşte că, cu acest prilej, s-au stîrnit hohote de rîs aşa de mari şi o zarvă aşa de grozavă, încît tineretul gallic cu mare greutate a putut fi potolit de mai marii lor şi de cei mai vîrstnici : atît de nesăbuită şi de lip-

Scanned with CamScanner

sită de ruşine le-a părut gallilor pretenţia romanilor să nu strămute gallii războiul în Italia, pentru ca, în schimb, să-l abată asupra lor înşişi şi să le pună carthaginezilor în faţă ogoarele lor, în scopul ca, în locul celor ale altora, să fie ale lor pustiite!

În sfîrşit, după potolirea zarvei, gallii au dat acest răspuns solilor: „Nici din partea romanilor ei n-au vreun folos, dar nici din partea punilor n-au pătimit vreo nedreptate, ca să fie îmbiaţi la ridicarea armelor fie în sprijinul romanilor, fie împotriva carthaginezilor [71]. Dimpotrivă, pînă la dînşii au ajuns ştirile că oamenii din neamul lor sînt izgoniţi de către poporul roman din ţinuturile de la hotarele Italiei şi că sînt siliţi să plătească tribut şi să îndure neajunsuri de tot felul". Cam acest soi de cuvinte le-a fost dat urechilor solilor romani să audă şi în celelalte adunări ale noroadelor gallice [72]. Abia după ce au ajuns la Massilia [73], solii romani au fost primiţi cu ospeţie şi întîmpinaţi cu vorbe de pace. Acolo, romanii au putut afla întreaga situaţie de la aceşti aliaţi, care cercetaseră cu grija cuvenită şi bună credinţă, că „gallii fuseseră atraşi şi cîştigaţi de către Hannibal încă mai înainte de sosirea solilor romani la ei; dar cu toate acestea, noroadele gallice nu se vor arăta nici faţă de Hannibal blînde şi binevoitoare (atît de sălbatică le este firea şi atît de neînfrînate le sînt pornirile!), dacă sufletele căpeteniilor lor nu vor fi din cînd în cînd cumpărate cu aur, pentru că se ştie doar cît de mult jinduiesc gallii după acest metal preţios".

Astfel, după ce cutreieraseră în lung şi în lat pe la toate noroadele Hispaniei şi Galliei, împuterniciţii romani se reîntorc la Roma, nu multă vreme după ce consulii plecaseră în provinciile lor. Ei găsiră întreaga cetate în zbucium şi freamăt, în aşteptarea acestui război, fiindcă se răspîndise zvonul destul de întemeiat că punii au şi trecut Hiberus.

XXI După cucerirea Saguntului, Hannibal a purces către Carthagina Nouă spre a ierna acolo. La Carthagina Nouă i s-au adus la cunoştinţă toate cele dezbătute şi hotărîte la Roma şi Carthagina şi că el e socotit nu numai conducătorul războiului, ci şi cauza lui; după ce a împărţit şi vîndut şi restul de prăzi, a chibzuit că nu trebuie să-l mai amîne o clipă şi, de aceea, chemă la adunare toţi ostaşii de neam hispan, cărora le cuvîntează astfel:

„Aliaţi! Eu sînt încredinţat că şi voi vă daţi bine seama că după ce s-a aşternut pacea în sînul tuturor noroadelor din Hispania, s-ar cuveni sau să punem capăt serviciului nostru militar, trimiţînd

Scanned with CamScanner

la vatră ostaşii, sau să strămutăm războiul pe alte tărîmuri. În felul acesta, dacă într-adevăr vom căuta prăzi şi vom dobîndi slavă biruind alte noroade, aceste neamuri hispane nu numai că se vor bucura de roadele păcii, ci chiar vor propăşi datorită binefacerilor biruinţei. De aceea, de vreme ce sîntem în pragul unui război purtat departe de vatră şi nu se ştie cînd o să vă mai vedeţi casele voastre şi tot ce aveţi fiecare drag acolo, dacă vreunul dintre voi vrea să şi-i vadă pe ai săi, îl învoiesc să plece acasă! Însă vă poruncesc să fiţi negreşit prezenţi, la primăvară, pentru ca, cu ajutorul zeilor, să începem acest război care va fi încununat de o uriaşă slavă şi încărcat de nemaipomenite prăzi" [74].

Aproape toţi cei de faţă se bucurau că li s-a dat putinţa să-şi mai vadă casele lor, fără însă să fi cerut ei aceasta, şi fiindcă le erau dor de ai lor, şi fiindcă presimţeau că în viitor au să le ducă şi mai tare dorul. În toată vremea iernii, odihna aceasta dintre truda din trecut şi cea care avea să vină a făcut ca trupele lui Hannibal să se întremeze trupeşte şi sufleteşte, pentru a putea îndura totul de la capăt. La venirea primăverii, ostaşii hispani s-au adunat la oaste, potrivit poruncii lui Hannibal.

După ce a făcut numărătoarea trupelor auxiliare, Hannibal trimise din partea tuturor noroadelor, purcese spre Gades [75], unde îşi îndeplini prin sacrificii făgăduinţa făcută lui Hercules, şi se îndatoră cu noi făgăduinţe în faţa zeului, dacă va avea noroc şi va izbîndi în toate. Apoi Hannibal — chibzuind cu de-amănuntul şi pe toate feţele asupra războiului, şi de atac, şi de apărare, ca nu cumva, în vreme ce el se îndreaptă pe calea uscatului prin Hispania şi Gallia către Italia, să lase Africa deschisă romanilor şi totodată să fie lipsită de apărare dinspre Sicilia — hotărăşte să întărească apărarea Africii, prin trupe puternice de pază. În schimbul acestor trupe, el ceru la Carthagina completări cu unităţi uşor înarmate, mai cu seamă de arcaşi şi suliţaşi, alcătuite din africani, ca să slujească sub drapel în Hispania, iar cele hispane în Africa, deoarece şi unii şi alţii îşi făceau mai bine datoria cînd erau departe de ţara lor de baştină, cîtă vreme erau obligaţi, ca zălog, să lupte unii pentru alţii. Hannibal trimise în Africa 13 850 pedestraşi, înarmaţi cu caetre [76], 870 prăştiaşi baleari [77] şi 1 200 călăreţi amestecaţi, proveniţi din multe neamuri. Dete poruncă ca o parte din aceste forţe să asigure paza Carthaginei, iar altă parte să fie distribuită în diferite puncte de sprijin din Africa. În acelaşi timp trimite la cetăţile din Hispania o sumă de oameni de-ai săi însărcinaţi cu recrutarea şi porunceşte să fie aduşi la

Scanned with CamScanner

Carthagina 4 000 de ostaşi tineri, aleşi unul şi unul, pentru a alcătui garnizoana de acolo, şi totodată şi ca zălog pentru cetăţile lor.

XXII Hannibal chibzuind că nu trebuie trecută cu vederea nici Hispania, cu atît mai vîrtos cu cît ştia că fusese cutreierată în lung şi-n lat de solii romani care căutaseră să atragă pe fruntaşii cetăţilor hispane, dădu Hispania în sarcina fratelui său Hasdrubal, un om destoinic. Apoi întări Hispania mai ales cu trupe africane, dîndu-i lui Hasdrubal 11 850 de pedestraşi africani, 300 liguri [78] şi [500] baleari. La aceste unităţi de pedestraşi mai adaugă călăreţi libyphoenicieni (un neam rezultat din amestecul de puni şi africani) în număr de 4[50],[79] apoi trupe de numizi şi de mauri [80] de lîngă Ocean [80 bis], aproape 1 800 oameni, şi un mic pîlc de 300 călăreţi de ilergeţi [81] din Hispania, iar ca să nu ducă lipsă de mijloace noi în sprijinul luptei terestre, a mai adăugat 21 elefanţi. În afară de aceasta, flota punică a primit însărcinarea să asigure paza coastelor maritime, deoarece cu acest fel de război biruiseră romanii, şi se putea crede că aceştia vor căuta din nou să desfăşoare războiul naval, de aceea lui Hasdrubal i s-au pus la dispoziţie 50 de vase cu cîte cinci rînduri de vîsle, alte două cu cîte patru rînduri de vîsle, şi încă cinci trireme; însă gata de plutit, de intrat în acţiune şi echipate cu vîslaşi au fost numai 32 de vase cu cîte cinci rînduri de vîsle, precum şi cinci trireme.

De la Gades, armata carthaginează s-a întors la Carthagina Nouă, în tabăra de iarnă. Pornind de acolo în marş, Hannibal a îndrumat-o către ţărmul mării pînă la Hiberus, trecînd pe lîngă oraşul Onussa [82]. A mers vestea că acolo, în vreme ce se odihnea, lui Hannibal i s-a arătat în vis un tînăr cu înfăţişare de zeu şi care îi spunea lui Hannibal că el i-a fost trimis de Jupiter [83] în chip de călăuză, ca să-l îndrumeze spre Italia: „de aceea să-l urmeze fără zăbavă, şi nicăieri să nu-şi întoarcă ochii de la el". Se mai spunea că „Hannibal, la început, cuprins de teamă, s-a luat pe urmele lui, fără să arunce o privire în jur sau înapoi; apoi însă, cum e firea îngrijorată a omului, fiindcă se zbuciuma tot întrebîndu-se de ce a fost oprit să privească îndărăt, nu s-a putut stăpîni să nu-şi întoarcă privirile şi atunci se făcea că Hannibal a văzut înapoia sa un balaur de o neasemuită mărime, care, atunci cînd se tîra, dobora la pămînt tot tufărişul şi toţi copacii; după asta a urmat o rupere de nori cu vijelie şi tunete".

Scanned with CamScanner

Întrebînd Hannibal ce ar putea să însemne aceste groaznice vedenii, i s-a tîlcuit că acestea vor fi prăpădul şi pustiirea Italiei: „De aceea să purceadă mereu tot înainte, să nu-şi mai pună nici o întrebare şi să lase ursita să-şi împlinească în taină vrerea“ [84].

XXIII Bucuros de această vedenie, Hannibal şi-a trecut trupele peste Hiberus prin trei vaduri, trimiţînd înainte un rînd de ştafete care să-i îmbie cu daruri pe gallii ţinutului pe unde avea de gînd să-şi treacă oştile, pentru ca să iscodească trecătorile Alpilor. Hannibal a trecut peste Hiberus cu 90 000 de pedestraşi şi 12 000 de călăreţi. El i-a supus pe ilergeţi, apoi pe bargusii şi ausetani [85] şi a cucerit Iaccetania [86], ţinutul ce se află la poalele munţilor Pirinei; a dat însărcinarea lui Hanno [87] să supravegheze întregul ţinut de acolo, pentru a-şi asigura stăpînirea trecătorilor care leagă Hispaniile de Gallii. Lui Hanno i-a pus la dispoziţie zece mii de pedestraşi şi o mie de călăreţi, pentru a menţine stăpînirea deplină pe întregul ţinut. Cînd armatele lui Hannibal au purces la trecerea prin pasurile Pirineilor şi cînd au început să umble zvonuri în rîndurile trupelor lui de barbari că, de bună seamă, e vorba de războiul cu romanii, trei mii de carpetani au şi făcut calea întoarsă. Negreşit, nu atît războiul îi înspăimîntase, cît drumul nemăsurat de lung şi anevoios, precum şi faptul că se ştia că Alpii sînt de netrecut. Fiindcă Hannibal îşi dădea seama că e primejdios să-i cheme înapoi şi să-i ţină cu de-a sila, pentru ca să nu întărîte şi firile încăpăţînate ale celorlalţi, a trimis la vetrele lor peste 7 000 de oameni, pe care îi simţise copleşiţi de povara războiului, simulînd că tot din îndemnul său au fost trimişi şi carpetanii la casele lor.

XXIV Apoi, pentru ca zăbava şi tihna să nu slăbească avîntul ostaşilor săi, Hannibal trece Pirineii cu oştirea rămasă şi tabăra şi-o aşază lîngă oraşul întărit Iliberris [88]. Deşi gallii auziseră că Hannibal a pornit cu război împotriva Italiei, totuşi, fiindcă ajunseseră zvonurile pînă la ei că hispanii de dincolo de Pirinei au fost supuşi prin forţa armelor de Hannibal, iar în ţinuturile hispanice au fost rînduite puternice garnizoane, de teama robiei cîteva noroade gallice repede au şi pus mîna pe arme, adunîndu-se la Ruscino [89]. Cînd i s-a adus la cunoştinţă lui Hannibal această stare de lucruri, el, care se temea mai mult de zăbavă decît de război, a trimis crainici de pace la regişorii lor, ca să le dea de ştire că „el vrea să aibă o întrevedere cu dînşii; de aceea, ori ei

Scanned with CamScanner

să vină pînă aproape de Iliberris, ori el va înainta pînă la Ruscino, pentru ca apropiindu-se de ei să se întîlnească mai lesne ; el îi va primi bucuros în tabăra sa, dar nu va pregeta să meargă şi el însuşi la ei.

[Chiar dacă ei nu vor să vină, totuşi dînsul nu se va codi să mai zăbovească, ci va căuta să ajungă cît mai degrabă la ei] [89 bis]. Căci el a păşit hotarele Galliei nu ca vrăjmaş, ci ca oaspete, şi nu va scoate sabia din teacă înainte de a ajunge în Italia, dacă, bineînţeles, gallii îi vor îngădui să treacă prin ţara lor".

Cu asemenea însărcinări s-au dus într-adevăr crainicii lui Hannibal [la căpeteniile gallilor]. După ce Hannibal şi-a pus în mişcare oştile sale, înaintînd pînă la Iliberris, regişorii gallilor s-au înfăţişat fără greutate lui Hannibal şi, după ce au fost copleşiţi de daruri, au îngăduit armatelor carthagineze să treacă nesupărate prin ţinuturile lor, pe lîngă fortăreaţa Ruscino.

XXV Între timp, în Italia nu ajunsese altă ştire decît că Hannibal a trecut Hiberus şi această ştire fusese adusă la Roma de solii massilienilor, cînd boiii [90], şi după ei au fost aţîţaţi insubrii [91], au rupt legăturile de alianţă cu Roma, ca şi cum Hannibal ar fi şi trecut Alpii. Boiii au făcut aceasta nu atît din pricina străvechei lor uri împotriva poporului roman, cît datorită faptului că nu vedeau cu ochi buni întemeierea de curînd a coloniilor romane Placentia [92] şi Cremona [93], lîngă fluviul Padus, în ţinutul gallic. De aceea, punînd repede mîna pe arme, au năvălit pe neaşteptate asupra ţinutului acestor colonii, stîrnind atîta spaimă, încît nu numai gloata ţăranilor, ci şi însăşi comisia triumvirilor [94], care veniseră să împartă loturile de pămînt, şi-au căutat adăpostul la Mutina [95], neavînd încredere în tăria zidurilor Placentiei. Aceşti triumviri se numeau C. Lutatius, C. Servilius şi M. Annius. Nu domneşte nici o îndoială asupra numelui lui Lutatius. Unii analişti pomenesc însă în locul lui Annius şi Servilius, pe M. Acilius şi C. Herennius, iar alţii, pe P. Cornelius Asina şi pe C. Papirius Maso. E îndoielnic şi dacă boiii au pricinuit jigniri solilor romani trimişi acolo să ceară socoteală boiilor, sau dacă cei trei bărbaţi din comisie au fost atacaţi atunci cînd făceau măsurătoarea loturilor de pămînt.

Boiii au purces la împresurarea Mutinei. Însă neamul acesta nu avea cunoştinţă de fel în ce priveşte meşteşugul asedierii oraşelor şi, pe deasupra, era cît se poate de nevolnic şi la celelalte lucrări militare. De aceea, văzînd că stau degeaba în jurul zidu-

Scanned with CamScanner

rilor neclintite ale Mutinei, boiii au început să simuleze că vor să încheie pace. Solii romani chemaţi la întrevedere de către căpeteniile gallilor, în dispreţul nu numai al dreptului ginţilor, dar călcînd şi fireasca bună-credinţă pe care o juraseră pînă în acea clipă, sînt înşfăcaţi de galli, care au declarat că le vor da drumul numai dacă le vor fi înapoiaţi ostaticii lor.

Dîndu-se la Roma de ştire despre soarta solilor romani şi deoarece şi Mutina şi garnizoana romană se găseau în primejdie, praetorul L. Manlius, aprins de mînie, îşi îndrumează oastea în şiruri răsfirate către Mutina. Pe atunci, de o parte şi de alta a drumului se întindeau păduri din cele mai neumblate şi sălbatice. Praetorul Manlius, pornind într-acolo fără să cerceteze mai înainte ţinutul prin iscoade, cade cu oastea sa în capcanele întinse de galli şi, după ce i-au fost pricinuite multe pierderi în rîndurile armatei sale, cu mare trudă a izbutit să iasă la luminiş în şes deschis. Acolo şi-a întărit tabăra. Fiindcă gallii nu se simţeau de loc ispitiţi să încerce atacul taberei romane, oastea lui Manlius a început să se refacă, deşi se ştia bine că în aceste hărţuieli au pierit ca la [500] [96] de romani. Apoi Manlius a purces din nou la drum. Dar cîtă vreme oastea sa a mărşăluit prin locuri deschise nu era nici ţipenie de vrăjmaş. Cînd romanii au intrat iarăşi în codri, gallii au atacat din nou ariergarda oştirii romane, pricinuind mare dezordine şi spaimă în rîndurile tuturor romanilor. Cu acest prilej au mai căzut alţi 700 de ostaşi romani, pierzîndu-se şi şase steaguri. S-a pus capăt zăpăcelii romanilor şi spaimei pricinuite de galli numai atunci cînd romanii au izbutit din nou să iasă din codrul nestrăbătut şi plin de primejdii. De acolo şirurile oastei romane s-au putut apăra lesne în locuri deschise pînă au ajuns la Tannetum [97], un sat apropiat de Padus. Acolo romanii, avînd sprijinul gallilor brixiani [98], proviziile venindu-le pe albia fluviului Padus, au izbutit să se apere prin întăriturii făcute la vreme împotriva puhoaielor duşmane care creşteau din zi în zi.

XXVI După ce s-a dat de ştire la Roma asupra acestei neaşteptate răscoale a gallilor, senatul roman a mai aflat acum că la războiul cu carthaginezii s-a adăugat şi cel cu gallii ; de aceea, el porunceşte praetorului C. Atilius ca, în fruntea unei oştiri alcătuite dintr-o legiune romană şi 5 000 de aliaţi, toate aceste trupe fiind recrutate de noul consul roman intrat în funcţie, să pornească în ajutorul lui Manlius. Atilius ajunge la Tannetum fără să aibă

Scanned with CamScanner

vreo ciocnire cu vrăjmaşii (căci gallii, de frică, se depărtaseră de acele meleaguri).

Şi P. Cornelius, recrutînd o nouă legiune în locul celeia care fusese trimisă sub comanda praetorului roman, a plecat de la Roma cu trupele sale, îmbarcate pe 60 de nave lungi; navigînd de-a lungul ţărmului Etruriei, Liguriei şi al muntelui Salluviilor [99], el a ajuns la Massilia şi şi-a întocmit castrul chiar la gura cea mai apropiată de mare a Rhodanului [100] (căci acest fluviu se varsă în mare pe mai multe guri), aproape nevenindu-i să creadă că Hannibal a trecut munţii Pirinei. Cînd consulul roman şi-a putut da seama că acum Hannibal se gîndeşte şi la trecerea Rhodanului, pentru că nu ştia pe unde să-i iasă în întîmpinare şi pentru că ostaşii săi nu erau îndeajuns de refăcuţi după oboseala şi vînzoleala călătoriei pe mare, trimite în vremea aceasta 3 000 de călăreţi aleşi unul şi unul, împreună cu călăuze dintre locuitorii Massiliei, şi cu trupe auxiliare gallice pentru a iscodi totul în jur şi pentru a lua seama, din loc sigur, la orice mişcare a duşmanului.

După ce Hannibal a izbutit să-i împace pe locuitorii acestui ţinut, fie insuflîndu-le frică, fie momindu-i cu daruri, a ajuns în ţara volcilor [101], o seminţie puternică în aceste locuri. Volcii locuiesc pe amîndouă malurile Rhodanului. Ei însă, încredinţaţi că nu sînt în stare să-i ţină piept lui Hannibal şi să-l îndepărteze de ţinuturile de dincoace de Rhodanus şi că nu se vor putea bizui pe apărarea oferită de fluviu, trecînd cu toate ale lor peste această apă, au pus stăpînire cu arma în mînă pe malul de dincolo al Rhodanului. Hannibal însă i-a ademenit cu daruri pe ceilalţi locuitori ai malurilor fluviului şi chiar pe volcii rămaşi la sălaşurile lor, ca să strîngă din toate părţile vasele şi să-i lucreze şi altele. Totodată şi aceste noroade erau dornice de a-i trece oştile lui Hannibal pe malul celălalt şi de a scăpa cît mai curînd cu putinţă de uriaşele puhoaie de oşti străine, care le năpădiseră ţinuturile. Astfel s-a putut aduna un număr uriaş de vase şi bărci lucrate în pripă, folosite în mod obişnuit pentru a trece fluviul; mai întîi au început gallii să facă altele noi, scobind o luntre din cîte un trunchi de copac, apoi şi ostaşii lui Hannibal, atît datorită belşugului de lemn de construcţie, cît şi atraşi de uşurinţa cu care gătau bărcile, îşi făceau la repezeală nişte albii grosolane, neţintind altceva decît să aibă la îndemînă un mijloc cu care să poată trece apele fluviului şi în care să le încapă poverile şi să se transporte pe ei şi toate ale lor cît mai repede cu putinţă.

Scanned with CamScanner

XXVII În timp ce în tabără carthagineză toate erau îndeajuns pregătite în vederea forţării trecerii fluviului, de pe malul din faţă duşmanii le insuflau spaimă punilor, fiindcă ei stăpîneau în întregime malul cu pedestrimea şi cavaleria lor. Pentru a-i îndepărta, Hannibal porunceşte lui Hanno, fiul lui Bomilcar, să pornească pe la straja întîia din noapte cu o parte din trupe, alcătuite mai mult din hispani, şi să meargă în susul apei cale de o zi şi, după ce va trece fluviul cît mai într-ascuns cu putinţă, să facă un ocol cu aceste trupe, aşa fel încît, căzînd în spatele vrăjmaşului, să-l atace la momentul potrivit. Călăuzele luate din rîndurile gallilor în acest scop îl îndrumează pe Hanno către un vad la aproape 25 000 de paşi mai sus de acel loc, unde albia fluviului e împărţită în două de o mică insulă, şi-i arată că trecerea e lesnicioasă prin acel vad prea puţin adînc. Acolo, la repezeală, punii s-au pus pe tăiat copaci din care şi-au construit plute cu ajutorul cărora să fie trecuţi oamenii, caii şi celelalte poveri. Hispanii, fără să se mai trudească atîta, şi-au aruncat veşmintele pe nişte burdufuri, iar ei au trecut înot, culcaţi pe scuturile lor de piele puse unele peste altele. Restul de trupe carthagineze au trecut fluviul alăturînd plută lîngă plută. După ce au aşezat tabăra aproape de malul apei, ostaşii, osteniţi de marşul de noapte şi de trudă, s-au refăcut în urma odihnei de o zi. Acum Hanno se străduieşte să-şi ducă la bun sfîrşit însărcinarea încredinţată. În ziua următoare, punii au pornit de acolo şi, prin semnalizări cu fum, lansat de pe o măgură, dau de veste lui Hannibal că ei au trecut Rhodanul şi nu se găsesc departe de acest loc. Cînd Hannibal a aflat toate acestea, ca să nu mai piardă prilejul, dă semnalul de trecere a fluviului. Pedestrimea avea de cu vreme la îndemînă bărci pregătite, iar cavaleria vase mari pentru transportul cailor. Pentru a slăbi vîrtejul fluviului, el trecu mai în sus de acolo convoiul vaselor [mari], asigurînd în felul acesta trecerea nestînjenită a bărcilor mai la vale. O mare parte din cai trecură fluviul înot, fiind legaţi cu frîiele de pupele vaselor, iar alţii fuseseră urcaţi pe vase gata înşeuaţi şi cu frîul [şi zăbala în gură], pentru a fi numaidecît folosiţi de călăreţi, după ce vor fi debarcaţi pe mal.

XXVIII Gallii se năpustesc în întîmpinarea punilor pe mal, scoţînd felurite urlete şi intonînd cîntece, după cum le era obiceiul, şi zăngănindu-şi scuturile deasupra capului şi învîrtindu-şi suliţele cu dreapta. Într-adevăr, şi pe ei începuseră să-i înspăimînte atît puhoiul uriaş de vase care veneau dinspre malul ce-

Scanned with CamScanner

lălalt, cît şi vuietul neobişnuit al fluviului şi strigătele felurite ale plutaşilor şi ostaşilor puni, şi cei care se străduiau să înfrunte furia valurilor, şi cei care îşi îmbărbătau de pe malul celălalt tovarăşii ce treceau. Iată însă că deodată gallii, care erau destul de înspăimîntaţi de zarva din faţa lor, aud răcnete şi mai înfiorătoare, scoase de astă dată în spatele lor de trupele lui Hanno care le şi cuceriseră tabăra. În curînd şi Hannibal însuşi ajunse pe mal şi atunci o spaimă îndoită puse stăpînire pe galli, văzînd pe de o parte revărsîndu-se pe mal un puhoi nesfîrşit de ostaşi înarmaţi, iar pe de altă parte fiind şi din spate strîmtoraţi de o armată ivită pe neaşteptate. După ce gallii au încercat să-i atace pe puni din ambele părţi, văzînd că sînt respinşi, se năpustesc pe unde li se pare că mai e vreun drum deschis pentru a scăpa cu viaţă şi îngroziţi se împrăştie pretutindeni în goană prin satele lor. După ce şi celelalte trupe carthagineze au trecut fluviul, nestingherite de nimeni, Hannibal îşi aşază tabăra, nemaitemîndu-se de nici o năvală din partea gallilor.

Eu sînt încredinţat că s-au întocmit mai multe planuri şi felurite mijloace pentru trecerea elefanţilor peste fluviu. Negreşit, şi analiştii au povestit această trecere în diferite chipuri. Astfel, unii din ei au scris că după ce elefanţii au fost grămădiţi pe malul apei, cel mai neîmblînzit şi mai sălbatic din aceste animale a fost într-atît întărîtat de gornacul său, încît, urmărindu-l pe acesta pe cînd îşi căuta refugiul în apă, a pornit înot de acolo; în felul acesta el a atras după el tot cîrdul, astfel încît, pe fiecare elefant speriat de marea adîncime a apei şi care simţea că îi fuge apa de sub picioare, curentul fluviului îl împingea pe malul celălalt. Dar mai degrabă se crede că elefanţii au fost trecuţi dincolo cu ajutorul plutelor. De aceea, aşa cum acest mijloc părea mai sigur înainte de punerea lui în practică, la fel, după întrebuinţarea lui, pare cel mai demn de crezare. Astfel, punii au construit şi au împins de pe uscat în apă o plută lungă de 200 picioare şi lată de 50, pe care, ca să nu fie împinsă la vale de curentul fluviului, au priponit-o cu frînghii zdravene în partea de sus a malului; punii au aruncat pe plută pămînt, făcînd un fel de pod, pentru ca jivinele să păşească cu îndrăzneală pe podeaua plutei întocmai ca pe uscat. Lîngă această plută au alăturat o alta la fel de lată, însă lungă de 100 de picioare, într-adins făcută în vederea trecerii. Apoi şase elefanţi, avînd înaintea lor femelele, fură mînaţi pe pluta cea mare, stătătoare, întocmai ca pe un drum; îndată ce trec pe pluta cea mică alăturată, odgoanele, cu care aceasta era uşor

Scanned with CamScanner

legată, sînt dezlegate repede, apoi pluta este trasă de cîteva vase iuţi pînă la malul celălalt. După debarcarea celui dintîi cîrd de elefanţi se repetă operaţia şi cu ceilalţi şi, în felul acesta, sînt trecuţi dincolo toţi elefanţii. De bună seamă, elefanţii nu erau de loc speriaţi cîtă vreme simţeau că merg ca pe un pod statornic. Ei dădeau primele semne de nelinişte numai după ce pluta pentru transportul lor era dezlegată de cea dintîi şi se vedeau traşi spre largul fluviului. Într-adevăr, atunci se isca o oarecare învălmăşeală, deoarece elefanţii de la marginea plutei, dîndu-se înapoi ca să nu cadă în apă, se îngrămădeau unii în alţii, dar, în cele din urmă, văzînd în jurul lor numai apă şi apă, însăşi frica îi făcea să se potolească. Unii mai sălbatici, neastîmpărîndu-se, căzură în apă, dar prin greutatea lor, fiind statornici în apă, [după ce se scuturau,] aruncîndu-şi jos gornacii lor şi căutînd să atingă vadul cu picioarele, izbutiră să iasă la mal.

XXIX În răstimpul trecerii elefanţilor peste fluviu, Hannibal trimisese 500 de călăreţi numizi către tabăra duşmană, ca să iscodească unde se află oastea romană, ce tărie are şi ce pune la cale. Trei sute călăreţi romani, aşa cum s-a spus mai sus, trimişi de la gurile Rhodanului în calea acestor pîlcuri de călăreţi puni, le ieşiră în întîmpinare. În ciuda numărului mic al acestor unităţi, lupta a fost cît se poate de crîncenă. Căci pe lîngă pricinuirea a numeroase răni, şi în afară de faptul că pierderile au fost aproape deopotrivă pentru amîndouă taberele, şi spaima vîrîtă în numizi, şi fuga [102] lor, au adus izbînda romanilor, deşi ei erau cît se poate de istoviţi. Din rîndurile învingătorilor au căzut ca la 160 de ostaşi, însă nu toţi din rîndurile romanilor, ci o parte erau galli, iar din tabăra celor învinşi, mai mult de 200 puni. Acest început, care poate fi privit totodată ca o bună prevestire a unei biruinţe finale a întregului război, a adus romanilor victoria, cîştigată însă cu pierderi destul de sîngeroase şi după o luptă cu sorţi egali pentru amîndouă taberele.

După o asemenea ciocnire, pîlcurile de călăreţi au revenit fiecare la comandanţii lor. Pe de o parte, Scipio [103] nu putea recurge la o altă hotărîre decît la aceea dictată de acţiunile planului început de duşman, pentru a lua măsurile cuvenite; pe de altă parte, şi Hannibal sta la îndoială dacă trebuie să-şi continue drumul început către Italia sau să dea bătălia cu cea dintîi armată romană ieşită în calea lui. Însă l-a abătut de la acest gînd sosirea solilor boiilor, împreună cu regişorul lor, Magalus, care i-au de-

Scanned with CamScanner

clarat că ei îi vor călăuzi pe carthaginezi pe toată întinderea drumului şi vor împărţi tovărăşeşte toate primejdiile ; „ei sînt de părere că Hannibal nu trebuie să-şi irosească înainte ostaşii nicăieri prin lupte izolate, ci să atace Italia cu toate forţele şi într-un singur război".

Puhoiul punilor se temea într-adevăr de romani, fiindcă era încă neştearsă amintirea războiului trecut ; dar mai mult ca de orice, punii se înspăimîntau de drumul nemăsurat de mare şi de trecerea peste Alpi, precum şi de lucrurile care le zbîrleau părul pe cap de groază numai din auzite, datorită faptului că erau lipsiţi de experienţă.

XXX De aceea, Hannibal rămase la planul de a-şi continua marşul şi de a se îndrepta spre Italia. În acest scop el convoacă adunarea ostaşilor, unde le grăieşte în toate chipurile, şi dojenindu-i, şi îmbărbătîndu-i : „El se miră cum a fost cu putinţă să intre deodată spaima în nişte inimi care n-au ştiut niciodată ce-i teama. Ostaşii săi slujesc sub drapel biruind vreme de atîţia ani şi nu au părăsit hotarele Hispaniei înainte de a aduce în stăpînirea puterii carthagineze toate noroadele şi ţările cuprinse între două mări deosebite". Apoi Hannibal şi-a îndîrjit ostaşii, spunîndu-le că „poporul roman a cerut ca ostaşii care împresuraseră Saguntum să-i fie predaţi, ca şi cum ar fi fost vinovaţi de vreo nelegiuire, şi că punii au trecut Hiberus pentru a distruge numele romanilor şi a dezrobi întreg pămîntul [104]. Atunci cînd punii mergeau la drum de la apusul spre răsăritul soarelui, nimeni n-a găsit cu cale că e lung drumul ; şi acum, după ce au străbătut cea mai mare parte din acest drum, după ce au trecut peste Pirinei, biruind cele mai sălbatice noroade, după ce au trecut şi Rhodanus, un fluviu atît de mare, deşi le stăteau stavilă în cale atîtea mii de galli, după ce a fost înfrînt însuşi vîrtejul acestui fluviu atît de vijelios, acum cînd au sub ochii lor Alpii, care au unul din povîrnişuri spre Italia, au să se oprească în loc în faţa porţilor duşmanului, ca nişte oameni istoviţi ? Ce cred ei că sînt Alpii altceva decît nişte culmi muntoase ? Să-şi închipuie doar că sînt nişte culmi ceva mai înalte ca ale Pirineilor ! De bună seamă, nu e pe lume vreun ţărm care să se împreune cu cerul, şi nici creste care să nu poată fi trecute de piciorul omului ! Şi Alpii sînt locuiţi, şi ei sînt ogorîţi, şi acolo se nasc şi se hrănesc fiinţe ! Apoi şi prin trecătorile Alpilor pot trece armate ! Înşişi solii aceştia pe care îi au în faţa ochilor lor, doar n-au trecut peste Alpi zburînd prin văzduh cu

Scanned with CamScanner

ajutorul aripilor! Nici strămoşii acestora n-au fost locuitori băştinaşi ai Alpilor, ci au venit în Italia trecînd fără nici un fel de primejdie, şi de multe ori, peste aceste culmi ale Alpilor, în convoiuri cît se poate de uriaşe, împreună cu soţiile şi copiii lor, întocmai ca nişte emigranţi. Oare poate fi vreun drum stăvilit şi de netrecut pentru un ostaş înarmat, care în afara sculelor de război nu poartă nimic asupra sa? Cîte primejdii au înfruntat ostaşii puni şi cîtă trudă şi sforţări au depus vreme de opt luni, pînă au cucerit Saguntum? Oare găsesc ei cu cale că poate fi o stavilă atît de grea încît să-i oprească din drum pe aceia care ţintesc să ajungă la Roma, capitala întregii lumi? Cum adică: gallii au fost în stare să cucerească cîndva acele tărîmuri la care carthaginezii, în schimb, să nu nădăjduiască măcar că vor putea ajunge? Aceasta înseamnă sau a recunoaşte că sînt mai prejos prin avînt şi vitejie decît acel popor pe care l-au înfrînt de atîtea ori în cursul acelor zile, sau să spere că sfîrşitul drumului lor nu e altul decît cîmpia care se întinde între Tibru şi zidurile Romei“ [105].

XXXI După ce i-a îmbărbătat cu asemenea îndemnuri, Hannibal dă poruncă ostaşilor săi să se îngrijească de cele trebuincioase trupului şi să se pregătească de drum. A doua zi, pornind de-a lungul Rhodanului, în susul lui, se îndreaptă către interiorul Galliei [106], nu pentru că drumul către Alpi ar fi fost mai drept pe acolo, ci fiind încredinţat că cu cît se va depărta de mare, cu atît nu va întîlni în cale pe romani, cu care avea de gînd să nu se încaiere înainte de a sosi în Italia.

După un marş de patru zile, Hannibal ajunge la Insula [107]; acolo se unesc fluviul Rhodanus şi rîul Isara [108] care, coborînd din Alpi pe mătci diferite, cuprind între ele o întindere de pămînt, din care pricină aceste locuri şese de la mijloc au căpătat numele de *Insula*. În apropierea acestui ţinut locuiesc allobrogii [109], o populaţie care nu era cu nimic mai prejos prin bogăţii şi faimă decît celelalte neamuri gallice. Pe vremea aceea, allobrogii erau dezbinaţi: doi fraţi se luptau între ei pentru tron. Fratele cel mai vîrstnic, care domnise mai înainte, cu numele Braneus [110], fusese detronat de fratele său mai tînăr, sprijinit de tabăra tineretului; acesta, deşi avea drepturi mai puţine la domnie, totuşi se bizuia pe o putere mai mare: aceea a braţului. Sosirea tocmai la vreme a lui Hannibal pe acele meleaguri a pus capăt neînţelegerii dintre cele două tabere, care l-au propus pe el mijlocitor, ca să hotărască cine să domnească. Hannibal a repus pe tron pe fratele mai

Scanned with CamScanner

vîrstnic, fiindcă la fel hotărîseră şi senatul şi fruntaşii allobrogilor. Ca răsplată pentru această mijlocire, Hannibal s-a bucurat de sprijinul lor în ce priveşte proviziile şi tot felul de lucruri trebuincioase şi, în primul rînd, veşmintele, pe care frigul îngrozitor din regiunea Alpilor îl silea să şi le procure dinainte. După potolirea dezbinărilor din sînul allobrogilor, Hannibal se îndreptă spre Alpi; nu o luă însă de-a dreptul spre aceşti munţi, ci coti mai întîi spre stînga, către tricastini [111]. De acolo, pornind pe la ţărmul ţinutului vocontiilor [112], se îndreptă spre ţinutul tricorilor [113], nefiind de nimeni împiedicat în cale, pînă a ajuns la rîul Druentia [114]. Acest rîu, tot alpin, este de departe cel mai greu de trecut dintre toate apele curgătoare ale Galliei, pentru că, deşi mînă la vale un uriaş puhoi de ape, nu e de loc navigabil, deoarece curgînd pe mai multe albii, nu e strîns între maluri şi de aceea îşi caută mereu vaduri noi şi noi mătci (din care pricină potecile nu sînt sigure nici măcar pentru a fi bătute cu piciorul). Afară de aceasta, rostogolind la vale bolovani şi grohotiş, face cu neputinţă pentru cel ce intră în apa lui să se ţină zdravăn pe picioare. Şi în vremea aceea, întîmplător, rîul Druentia umflîndu-se din pricina ploilor, a stîrnit o mare învălmăşeală cu prilejul trecerii, deoarece punii, în afară de celelalte neajunsuri, se pierdeau cu firea din pricina propriei lor învălmăşeli şi strigătelor lor nedesluşite.

XXXII Cam la trei zile după ce Hannibal plecase în marş de pe malul Rhodanului, consulul P. Cornelius s-a apropiat de tabăra punilor cu oastea rînduită în formaţie patrată [115], neavînd de gînd să mai zăbovească o clipă pentru a dezlănţui bătălia. Dar cînd a văzut că întăriturile taberei carthagineze au fost părăsite de duşmani şi că nu va mai avea putinţa să ajungă oastea pună care pornise de acolo cu atîta vreme mai înainte, s-a întors la mare, la corăbii, ca să-l întîmpine pe Hannibal cu mai multă siguranţă şi mai lesne atunci cînd va coborî Alpii. Dar pentru ca să nu lase totuşi Hispania lipsită de ajutorul romanilor, deoarece lui îi fusese hărăzită comanda acestei provincii prin tragere la sorţi, l-a trimis pe fratele său Cn. Scipio cu cea mai mare parte din trupe împotriva lui Hasdrubal nu numai pentru a protegui pe vechii aliaţi ai poporului roman şi pentru a atrage şi alte noroade în confederaţia romană, ci şi pentru a-l izgoni pe Hasdrubal din Hispania. Consulul Cornelius s-a îndreptat apoi în fruntea unor unităţi foarte puţine la număr către Genua [116], cu intenţia de a apăra Italia cu oastea romană care se găsea în jurul fluviului Padus.

Scanned with CamScanner

De la Druentia, Hannibal a purces spre Alpi pe drumuri mai mult de şes, fiind lăsat în pace de gallii care locuiesc acele ţinuturi [117]. Acolo, din zvonuri — cu toate că zvonurile de obicei umflă de cele mai multe ori realitatea [118] —, punii avuseseră dinainte oarecare cunoştinţe despre Alpi, totuşi înălţimea neobişnuită a Alpilor văzuţi acum din apropiere şi zăpezile care păreau că se unesc cu cerul, locuinţele prăpădite ale gallilor cocoţate pe deasupra stîncilor, vitele şi caii de ham jigăriţi din pricina gerului, oamenii bărboşi, lăţoşi şi sălbatici, toate vieţuitoarele ca şi toate cele neînsufleţite încremenite de ger, precum şi celelalte privelişti mai cumplite de văzut decît de istorisit au stîrnit din nou groaza în rîndurile oştirii carthagineze. Călăuzele care îndrumau şirurile carthagineze pe cele dintîi povîrnişuri văzură ivindu-se ameninţători, deasupra, de pe nişte măguri, nişte munteni galli care, dacă ar fi ocupat văile mai ascunse vederii şi ar fi năvălit pe neaşteptate asupra punilor, ar fi pricinuit o groaznică fugă şi un nemaipomenit prăpăd. Hannibal dă poruncă oastei să se oprească din mers. După ce trimite înainte nişte iscoade gallice, descoperind că nu e cu putinţă să se treacă pe acolo, îşi aşază tabăra în valea cea mai largă cu putinţă, cuprinsă între povîrnişuri prăpăstioase şi stîncoase. Apoi, prin mijlocirea aceloraşi galli, care nu se deosebeau aşa de mult de aceştia prin obiceiuri şi grai, după ce aceştia s-au amestecat cu muntenii legînd convorbiri cu ei, Hannibal află în acest chip că trecătoarea [119] de aici a Alpilor este păzită numai în timpul zilei, iar în timpul nopţii fiecare se retrage pe furiş în coliba sa ; în zori de zi, Hannibal se apropie pe nesimţite de aceste măguri, ca şi cum ar urmări să forţeze trecerea făţiş şi la lumina zilei. În felul acesta s-a mai scurs încă o zi, Hannibal prefăcîndu-se că pe el îl frămîntă alte planuri decît cele pe care le pregătea ; după ce carthaginezii şi-au întărit tabăra acolo unde se opriseră, Hannibal, îndată ce a simţit că muntenii [120] au părăsit măgurile şi că paza de acolo a fost mult slăbită, făcînd mult mai multe focuri decît numărul celor ce rămăseseră pe loc, ca şi cum ar fi plănuit să rămînă acolo, lasă poverile şi cavaleria şi cea mai mare parte din pedestrime, iar el, în fruntea unor pîlcuri de ostaşi tot unul şi unul şi uşor înarmaţi, se năpusteşte cu mare repeziciune asupra trecătorii şi ocupă chiar acele măguri care fuseseră în stăpînirea vrăjmaşului.

XXXIII Apoi, în zorii zilei, Hannibal a ridicat tabăra şi a pus în mişcare şi restul armatei. Atunci muntenii, la un semnal dat,

Scanned with CamScanner

ieşind din întărituri, începură să se adune în punctul lor de sprijin obişnuit, cînd deodată băgară de seamă că cetăţuia le-a fost cucerită de duşmani şi că unii dintre aceştia îi ameninţă acum stînd deasupra capului lor, iar alţi vrăjmaşi străbat trecătoarea. Amîndouă privelиştile înfăţişate ochilor i-au încremenit locului o bună bucată de vreme. Apoi cînd au văzut că armata punică a pornit prin trecătoare — în neorînduială şi cu mare zarvă, cei mai speriaţi fiind caii — încredinţaţi că oricîtă spaimă ar adăuga ei ar fi destulă pentru nimicirea vrăjmaşilor, după ce s-au căţărat pe stîncile din faţă, fiindcă ei erau deopotrivă deprinşi şi cu potecile şi cu hăţişurile povîrnişurilor, se năpustesc de sus asupra punilor. Aceştia într-adevăr erau strîmtoraţi şi de muntenii galli şi totodată şi de coclaurile prăpăstioase, deoarece fiecare carthaginez se străduia să scape mai degrabă de primejdie decît să lupte cu vrăjmaşul. Mai ales caii carthaginezilor împiedicau înaintarea, făcînd cu neputinţă marşul, fiindcă, speriaţi de strigătele asurzitoare pe care le sporeau ecourile codrilor şi ale văilor, stîrneau o învălmăşeală şi mai grozavă, iar dacă erau cumva caii loviţi ori răniţi, se înspăimîntau atît de rău, încît pricinuiau un prăpăd şi mai cumplit, dînd peste cap şi oamenii, şi poverile de tot felul. Învălmăşeala aceasta făcu să se prăvălească în adîncuri multe fiinţe, ba chiar şi vreo cîţiva ostaşi înarmaţi, deoarece trecătoarea era povîrnită şi prăpăstioasă şi într-o parte şi-n alta ; mai ales vitele încărcate cu poveri se rostogoleau ca nişte bolovani în hău. Cu toate că această privelişte era cutremurătoare văzînd-o, totuşi Hannibal se opri o bucată de vreme şi-şi ţinu în loc ostaşii săi, ca să nu se mărească zarva şi învălmăşeala. Apoi, dîndu-şi seama că armata lui a fost ruptă în două şi că îl ameninţă primejdia de a trece Alpii fără poveri şi cu armata în zadar rămasă teafără, porni de pe poziţii mai înalte în iureş asupra muntenilor, însă, cu toate că-l dădu peste cap pe duşman împrăştiindu-l, totuşi pricinui o şi mai mare învălmăşeală în rîndurile alor săi. O dată cu fuga muntenilor şi cu eliberarea trecătorii, se potoli în cîteva clipe şi zarva şi spaima. Acum, în sfîrşit, toţi punii put ură trece urcuşul, nu numai nestingheriţi de nimeni, dar aproape şi în linişte. Cetăţuia care era reduta principală a acestui ţinut [de unde muntenii diriguiau paza şi siguranţa acelei regiuni] [121] precum şi cătunele din jur, căzură în mîinile lui Hannibal. Din proviziile [122] şi vitele acestor galli căzute pradă, oştirea punică a putut să se hrănească vreme de trei zile.

Scanned with CamScanner

Fiindcă acum carthaginezii n-au mai fost împiedicaţi nici de munteni, în care de la început vîrîseră frica, şi nici prea mult de greutatea urcuşului, în următoarele trei zile Hannibal a reuşit să înainteze o cale bunicică.

XXXIV După această întîmplare, oastea punică a nimerit peste o altă populaţie, destul de deasă pentru o regiune muntoasă. Acolo însă Hannibal cu armata lui era cît pe-aci să fie de tot încercuit de aceşti locuitori, şi nu prin război făţiş, ci prin vicleşuguri şi întinderea de curse, adică prin aceleaşi mijloace folosite de puni.

Fruntaşii acelor aşezări întărite, toţi bătrîni, se înfăţişează în chip de crainici ai păcii lui Hannibal şi-l asigură că urgia căzută pe capul altora le-a fost lor temeinică învăţătură [123] şi, ca urmare, vrerea lor e să caute mai degrabă prietenia carthaginezilor decît să le încerce tăria braţului. „De aceea ei îi vor îndeplini cu supunere poruncile ; ca atare să le primească proviziile şi călăuzele lor pentru drumuri, precum şi ostaticii daţi zălog în semn de încredere în cele făgăduite". Hannibal, socotind că nu trebuie nici să se bizuie orbeşte în ei, dar nici să-i alunge, ca nu cumva să şi-i facă vrăjmaşi dacă îi respinge pe faţă, după ce le-a dat un răspuns îmbietor, le-a luat în primire ostaticii daţi zălog, precum şi proviziile pe care le aduseseră ei înşişi în calea lui, după care îşi urmează mai departe drumul, înapoia acestor călăuze, însă nu cu oastea rînduită ca de obicei într-un ţinut paşnic. Avangarda o alcătuiau elefanţii şi cavaleria. Hannibal venea la urmă împreună cu grosul pedestrimii, mereu rotindu-şi ochii de jur împrejur cu atenţie şi neîncredere la orice. Cînd oastea carthagineză a ajuns pe un drum şi mai îngust, străjuit de o parte şi de alta de o culme care se înalţa ameninţătoare, pe neaşteptate au răsărit din toate părţile, din ascunzători, cete de barbari care îi atacă pe puni şi din faţă şi din spate, şi de aproape şi de departe, rostogolind asupra şirurilor lor stînci uriaşe ; cel mai mare prăpăd a fost pricinuit în spate, unde asupra punilor se năpustise un puhoi şi mai mare de munteni. Hannibal şi-a îndreptat într-acolo pedestrimea sa. Dacă n-ar fi recurs la această măsură şi dacă nu şi-ar fi întărit ariergarda, Hannibal ar fi suferit în această trecătoare o cumplită înfrîngere. Într-adevăr, şi atunci punii au ajuns la cea mai mare primejdie şi aproape de pieire, căci în timp ce Hannibal sta în cumpănă dacă e bine să intre cu trupele prin această trecătoare — fiindcă pedestrimea sa, care făcea protecţia cavaleriei, la rîndul

Scanned with CamScanner

ei nu avea nici un fel de sprijin în spate — muntenii galli, izbind-o dintr-o latură, tăiară oastea carthagineză în două, punînd stăpînire pe acest drum. O noapte întreagă Hannibal a petrecut-o fără cavalerie şi căruţele cu poveri.

XXXV A doua zi, deoarece barbarii au slăbit atacurile asupra mijlocului oştirii punice, Hannibal a izbutit să-şi reunească trupele şi să parcurgă drumul prin trecătoare, suferind pierderi mai mult în vite de povară decît în oameni. Muntenii de acolo însă, fiind mai puţini la număr, se năpusteau asupra punilor dînd mai mult lupte de hărţuială decît bătălii în toată regula, năvălind cînd asupra avangărzii, cînd asupra ariergărzii, ori de cîte ori li se oferea prilejul nimerit, fie datorită locului, fie că unele unităţi carthagineze înaintaseră prea mult, fie că altele rămîneau prea mult în urmă. Cu toate că elefanţii pricinuiau mare întîrziere, deoarece erau mînaţi să meargă pe drumuri înguste şi prăpăstioase, în schimb tot ei asigurau ocrotirea armatei carthagineze împotriva vrăjmaşilor pe unde înaintau, pentru că acestora le era frică să se apropie de asemenea jivine nemaivăzute de ei pînă atunci.

După nouă zile de mers, Hannibal cu oastea lui a ajuns la crestele Alpilor, urcînd pe căi, cele mai multe neumblate, şi după ce a greşit în nenumărate rînduri drumul, fie înşelat de călăuze, fie că pornise la voia întîmplării, atunci cînd nu se încrezuse într-însele, pe potecile unor văi presupunîndu-le bune [dar care se înfundau apoi]. Vreme de două zile a făcut popas pe culmile Alpilor, pentru ca ostaşii istoviţi de atîta trudă şi de lupte să se poată reface. Cîteva din vitele care alunecaseră pe rîpi, luîndu-se pe urmele armatei, ajunseră în tabără. În afară de sleirea de vlagă şi sila pricinuite punilor de atîtea necazuri, le-a mai adăugat o cumplită spaimă şi omătul căzut şi faptul că şi constelaţia Pleiadei [124] apusese. Cînd totul în jurul lor era acoperit de nămeţi, Hannibal purcese în revărsatul zorilor din nou la drum, însă oastea abia putea să se urnească din loc. Se putea citi pe faţa fiecăruia dintre ei sila şi deznădejdea. Hannibal păşea în fruntea steagurilor. Ajungînd pe o creastă oarecare, de unde se putea vedea în lung şi-n lat pînă în depărtări, după ce dădu armatei poruncă de oprire, le arătă ostaşilor săi Italia, precum şi şesurile din jurul Padului întinzîndu-se la poalele Alpilor, şi le spuse: „În aceste clipe carthaginezii trec nu numai peste zidurile Italiei, ci şi peste ale cetăţii Roma; de aici înainte tot ceea ce a rămas de străbătut va fi un scoborîş uşor şi lin. Într-o singură sau cel mult două bă-

Scanned with CamScanner

tălii, punii vor cuceri cea mai însemnată fortăreaţă şi capitală a Italiei".

Apoi oastea carthagineză a început să-şi urmeze drumul înainte, duşmanii nemaisupărînd-o într-adevăr decît rareori, prin neînsemnate prădăciuni, ori de cîte ori li se ivea vreun prilej nimerit. Numai că scoborîşul a fost mult mai greu decît urcuşul, deoarece munţii Alpi dinspre Italia sînt — aşa cum sînt în cea mai mare parte — mai prăpăstioşi, dar în aceeaşi măsură povîrnişurile sînt mai scurte, căci aproape tot drumul în jos a fost mai povîrnit, mai strîmt şi mai lunecos, încît cei care alunecau nu mai erau în stare să-şi pună stavilă prăvălirii şi nici măcar cei care se clătinau numai puţin nu puteau găsi vreun sprijin pentru a rămîne ţepeni în loc, ci căzeau rostogolindu-se unii peste alţii, iar peste oameni, vitele.

XXXVI Punii au ajuns apoi la o rîpă cu mult mai povîrnită şi atît de îngustă, încît ostaşii puteau scobori numai unul cîte unul cu mare anevoinţă, însă fără nici o armă asupra lor, şi numai pe dibuite şi încleştîndu-se cu mîinile de mărăcinii şi de rădăcinile ierburilor care erau răsărite ici şi colo în jurul lor. În această regiune, pămîntul suferise de curînd o prăbuşire, căscîndu-se o genune de peste 1 000 de picioare adîncime. Călăreţii puni s-au oprit în acel loc, ca şi cum ar fi ajuns la capătul drumului, şi-i dau de ştire lui Hannibal, care, mirîndu-se, îi întrebase ce anume le întîrzie marşul mai departe: „că s-a ivit o prăpastie de netrecut". Pornind de acolo, ca să-şi dea el însuşi seama de situaţia locului, Hannibal a găsit de cuviinţă că singura soluţie e să-şi îndrumeze oastea pe nişte hăţaşuri povîrnite din vecinătate, dar care nu mai fuseseră bătătorite mai înainte, deşi făcea un mare ocol. Însă şi aceste hăţaşuri s-au dovedit a fi de nestrăbătut, deoarece peste omătul vechi necălcat de picior căzuse de curînd un alt strat nu atît de gros de nea, care fiind moale şi nu prea înaltă nu împiedica mersul celor care înaintau; în urmă însă, după ce fu bătătorită de aşa puhoi de oameni şi animale, zăpada se topi, astfel încît toţi fură nevoiţi acum să păşească pe gheaţa goală şi pe zăpada care se înmuiase ca o lapoviţă, pîrtia devenind şi mai alunecoasă. Cumplit s-au mai trudit ostaşii puni acolo, fiindcă piciorul neavînd de ce să se prindă din cauza gheţii lucioase aluneca la vale pe povîrnişul prăpăstios, astfel încît, fie că se ajutau de mîini cînd se ridicau, fie că se ajutau de genunchi, neavînd pe ce să se sprijine, din nou alunecau şi se prăvăleau;

Scanned with CamScanner

în jur nu aveau la îndemîna lor nici rădăcini, nici ierburi de care să se agaţe cu mîna sau să se sprijine cu piciorul; în felul acesta se rostogoleau pe gheaţa lucie şi pe zăpada cu lapoviţă. Uneori picioarele vitelor de povară spărgeau creasta zăpezii îngheţate şi, dînd de gheaţă, alunecau din pricina sforţărilor de a se ridica cu ajutorul copitelor şi se împotmoleau mai rău, rămînînd înţepenite în zăpada înaltă şi întărită în urma înghe-ţului, de parcă erau prinse în capcane.

XXXVII În sfîrşit, după zadarnica osteneală şi a vitelor de povară şi a oamenilor, tabăra a fost instalată pe creastă, locul fiind pregătit şi curăţit cu cea mai mare anevoinţă în acest scop, deoarece trebuia să se rînească zăpada şi să se care nămeţii. Apoi au fost duse pîlcuri de ostaşi pentru a pregăti singura cale cu putinţă prin acest loc, croită prin rîpa aceea. Acolo punii fură nevoiţi să scobească stînca: după ce au aruncat acolo grămezi uriaşe de copaci tăiaţi, fac un rug uriaş din această lemnărie şi, cum un vînt puternic a început să bată tocmai la vremea potrivită pentru întreţinerea focului, îi dau foc şi aruncînd oţet peste stînca încinsă, o crapă şi o macină. În felul acesta punii sfărîmă stînca răscoaptă datorită focului, şi povîrnişul e îndulcit prin cotituri mici, astfel încît să poată scoborî nu numai vitele de povară, ci şi elefanţii. Patru zile s-au pierdut în jurul acestei stînci; în vremea asta vitele erau aproape moarte de foame, căci crestele munţilor sînt aproape golaşe, iar dacă cumva e ceva păşune, o acoperă nămeţii. Abia mai jos, munţii de poale au cîteva spinări cu padine însorite şi văi cu rîuri şi păduri prin apropiere, precum şi locuri mai prielnice aşezărilor omeneşti. Tocmai acolo au fost trimise vitele la păscut, iar oamenilor li s-a dat răgaz de întremare, după istovitoarea trudă. După alte trei zile de scoborîre, punii au ajuns la loc şes, unde şi ţinutul era mai îmbietor şi firea oamenilor mai blîndă.

XXXVIII Cam în chipul acesta izbuti Hannibal să ajungă în Italia [125], după cinci luni de la plecarea lui din Carthagina Nouă, după cum scriu unii istorici, Alpii fiind trecuţi în 14 zile. Istoricii însă nu se potrivesc de loc în păreri în privinţa numărului trupelor cu care a trecut Hannibal în Italia. Astfel, cei care dau cifra cea mai mare scriu că Hannibal a avut cu el 100 000 de pedestraşi şi o cavalerie alcătuită din 20 000 de oameni; în schimb, cei care dau cifra cea mai mică, au menţionat 20 000 de

Scanned with CamScanner

pedestraşi şi 6 000 de călăreţi. L. Cincius Alimentus [126], care spune că a fost luat prizonier de Hannibal şi despre care eu [127] aş fi fost înclinat să cred că e cel mai apropiat de adevăr dacă n-ar fi încurcat cifrele prin adăugarea în rîndurile oastei punice şi a gallilor, şi a ligurilor, scrie: „împreună cu aceştia, Hannibal a adus 80 000 de pedestraşi şi 10 000 de călăreţi" (dar e mai aproape de adevăr ceea ce scriu unii istorici, că Hannibal şi-a întregit acest număr mai degrabă în Italia); însă Cincius mai scrie că „el a auzit chiar din gura lui Hannibal că după ce a trecut Rhodanus, a pierdut 36 000 de oameni şi un uriaş număr de cai şi tot felul de vite de povară". De bună seamă, cea mai apropiată populaţie de locurile unde Hannibal scoborîse Alpii în Italia era a gallilor taurini [128]. Deoarece toţi istoricii sînt de acord asupra acestui fapt, cu atît mai mult mă minunez cum mai domneşte îndoiala pe unde a trecut Hannibal Alpii, şi că îndeobşte se crede că el a trecut Alpii pe la muntele Poeninus [129] (şi că din care pricină, această creastă a Alpilor ar fi căpătat de atunci acest nume). Caelius Antipater [130] susţine că Hannibal a trecut în Italia pe la muntele Cremona [131]; numai că prin aceste două defileuri, Hannibal ar fi ajuns nu la gallii taurini, ci la gallii libui [132], prin ţinutul salassilor montani [133]. Şi nu e vrednic de crezare nici faptul că pe acele drumuri Hannibal ar fi avut cale slobodă spre Gallia Cisalpină, deoarece drumurile care duc către muntele Poeninus ar fi fost închise de către seminţiile semigermanice. Într-adevăr — dacă cumva faptul acesta stîrneşte atenţia cuiva — locuitorii de pe culmea acestui munte, sedunii şi veragrii [134], n-au dat acestei creste numele de Poeninus de la trecerea punilor pe acolo, ci de la zeul adorat pe cel mai înalt dintre vîrfuri şi pe care îl numeau Poeninus.

XXXIX Un prilej cît se poate de nimerit pentru începerea operaţiilor lui Hannibal a fost faptul că taurinii, populaţie cea mai apropiată de Alpi, erau în război cu insubrii. Hannibal nu-şi putea pregăti armata sa ca să sară în ajutorul uneia din aceste tabere, deoarece, mai ales în vremea refacerii, ostaşii săi simţeau neajunsurile îndurate mai înainte. De bună seamă, odihna după atîta trudă, belşugul după tot felul de lipsuri, şi curăţenia după murdăria şi împuţiciunea trupelor pricinuiau tot felul de pătimiri, şi mai greu de îndurat, acestor oameni ajunşi într-un hal făr-de hal şi aproape sălbăticiţi. Tocmai aceasta a fost pricina pentru care consulul Publius Cornelius după ce a venit la Pisae [135]

Scanned with CamScanner

pe vase, s-a grăbit să dea piept cu vrăjmaşul, încă nerefăcut, la Padus unde a luat în primire oastea înrolată sub drapel de la Manlius şi de la Atilius, care era încă buimăcită în urma proaspetei înfrîngeri suferite de la galli [136]. Dar cînd consulul roman a ajuns la Placentia, Hannibal îşi şi ridicase tabăra pornind către capitala taurinilor, singurul oraş de acolo ; fiindcă aceştia n-au vrut să intre în legătură de prietenie cu punii, Hannibal le-a cucerit cetatea prin forţa armelor. În acelaşi timp, Hannibal ar fi izbutit să-şi atragă de partea sa, nu numai de frică dar şi din propria lor vrere, şi pe gallii care locuiau în împrejurimile Padului dacă sosirea pe neaşteptate a consulului roman nu i-ar fi împiedicat să treacă de partea carthaginezilor, tocmai cînd ei pîndeau momentul ruperii legăturilor cu romanii. Atunci Hannibal şi-a pus oastea în mişcare, plecînd din ţinutul taurinilor, încredinţat că gallii care încă mai şovăiau de partea cărei tabere să treacă i se vor alătura lui îndată ce el va fi în mijlocul lor. În acest fel, cele două oştiri ajunseră aproape faţă în faţă. Acolo se întîlniseră doi mari comandanţi, care, deşi nu se cunoşteau încă îndeajuns unul pe altul, totuşi fiecare din ei se minuna de isprăvile celuilalt. Căci, pe de o parte, şi la romani numele lui Hannibal ajunsese cît se poate de vestit încă înainte de căderea Saguntului, iar pe de altă parte, Hannibal era încredinţat că într-adins a fost ales Scipio de romani împotriva sa, ca să fie comandant suprem al armatei romane, tocmai pentru că era un bărbat cu strălucite însuşiri ; de altfel, faima fiecăruia crescuse în ochii celuilalt şi datorită faptului că Scipio, care fusese lăsat de Hannibal în Gallia, a izbutit să iasă în întîmpinarea lui Hannibal în Italia, după ce trecuse Alpii, iar vaza lui [Hannibal] [137] crescuse în ochii aceluia, atît prin încercarea lui aşa de îndrăzneaţă de a trece Alpii, cît şi prin reuşita ei.

Totuşi Scipio s-a străduit să treacă Padus şi aşezîndu-şi tabăra lîngă rîul Ticinus [138], înainte de a-şi rîndui oastea în linie de bătaie şi pentru a-şi îmbărbăta ostaşii, a rostit următoarea cuvîntare :

XL „Ostaşi ! Dacă aş rîndui în linie de bătaie acea armată pe care am avut-o sub comanda mea în Gallia, n-ar fi fost nevoie să rostesc nici un cuvînt în faţa voastră... [139]. Căci ce rost ar avea să îmbărbătez fie pe acei călăreţi care au biruit într-un chip atît de strălucit cavaleria vrăjmaşilor la fluviul Rhodanus, fie pe ostaşii acelor legiuni cu care l-am urmărit pe acest duşman în fuga

Scanned with CamScanner

lui, cîtă vreme pot socoti drept izbîndă retragerea şi refuzul lui de a se lua făţiş la piept cu mine ? Acum însă — de vreme ce ostaşii acelei armate înrolate sub drapel pentru provincia Hispania, avînd în frunte pe fratele meu Cn. Scipio, însă sub auspiciile mele, îşi face datoria acolo unde senatul şi poporul roman a hotărît să lupte, la rîndul meu, m-am înfăţişat din propriu imbold ca să conduc această bătălie, pentru ca să aveţi în fruntea voastră pe însuşi consulul roman împotriva lui Hannibal şi carthaginezilor — se cuvine ca noul comandant să rostească puţine cuvinte în faţa noilor ostaşi.

Ostaşi ! Ca să vă daţi seama de tactica acestui război şi să vă cunoaşteţi şi vrăjmaşul, [ei bine,] voi trebuie să-l înfruntaţi pe acel duşman pe care l-aţi mai înfrînt pe mare şi pe uscat în războiul dinainte, căruia i-aţi impus tribut pe timp de 20 de ani [140], şi căruia i-aţi luat Sicilia şi Sardinia [141] ca despăgubire de război. Prin urmare, în această bătălie, şi voi şi duşmanii vă veţi arăta acele simţăminte pe care le au de obicei biruitorii şi învinşii. Carthaginezii vor porni la luptă acum nu fiindcă au curaj, ci fiindcă sînt nevoiţi să se bată (afară numai dacă nu cumva sînteţi încredinţaţi că aceia care au dat bir cu fugiţii cînd oastea lor era teafără, au căpătat mai mari nădejdi de biruinţă acum, după ce aproape două părţi din pedestrime şi din cavalerie au căzut cu prilejul trecerii Alpilor, pentru că mai mulţi au pierit decît au supravieţuit). «Da — veţi răspunde — într-adevăr, punii sînt puţini la număr, însă au suflet tare şi trup zdravăn, iar vîrtoşia şi forţa lor cu greu vreo putere le-ar putea înfrunta». Dar eu vă replic : numai la chip mai sînt oameni, în schimb, au rămas ca nişte umbre, sleiţi de foame, de frig, de murdărie şi ajunşi într-un hal făr-de hal, slăbiţi şi striviţi de bolovani şi stînci. Pe lîngă toate acestea, cu încheieturile degerate, cu nervii încremeniţi de frigul zăpezii, cu mădularele înţepenite de ger, cu armele sparte şi frînte, cu caii şchiopi şi prăpădiţi. O asemenea cavalerie, o astfel de pedestrime aveţi voi acum de înfruntat ! În faţa voastră aveţi cele din urmă rămăşiţe ale vrăjmaşului, şi nu pe potrivnicul adevărat. Tare mă tem să nu se spună că Alpii l-au biruit pe Hannibal, deşi voi veţi lupta cu carthaginezii ! Dar poate că aşa a hotărît ursita, ca zeii înşişi să dezlănţuie şi să poarte acest război, fără sprijinul vreunui braţ omenesc, împotriva acestei căpetenii şi acestui popor care au călcat condiţiile alianţei, şi ca noi, care la rîndu-ne, după zei, am fost jigniţi şi batjocoriţi, să sfîrşim acest război început şi hotărît de ei !

Scanned with CamScanner

XLI Nu-mi e teamă că ar putea spune cineva despre mine că rostesc în faţa voastră acest limbaj semeţ, numai pentru a vă îmbărbăta pe voi, dar că simţămintele mele sînt cu totul altele. Mie mi s-a dat încuviinţarea să mă duc cu armata mea în Hispania, provincia mea [142], unde pe de o parte îl am pe fratele meu ca tovarăş la alcătuirea planului războiului, şi în acelaşi timp împart cu el şi primejdiile, şi pe de altă parte să-l am potrivnic mai degrabă pe Hasdrubal decît pe Hannibal şi, fără îndoială, să-mi fie mai mică sarcina războiului ; totuşi eu, pe cînd navigam cu flota de-a lungul ţărmului Galliei, cum am auzit de faima acestui vrăjmaş, după ce am debarcat pe uscat şi am trimis înainte cavaleria, am înaintat pînă la Rhodanus. Într-o luptă de cavalerie, l-am biruit cu acea parte a trupelor mele cu care am avut noroc să mă bat cu duşmanul. Dar cum oastea de pedestraşi duşmani se pornise pe-o fugă turbată, pentru că [143]... nu o mai puteam ajunge din urmă pe uscat; m-am întors la flotă şi cu cea mai mare iuţeală cu putinţă, făcînd un uriaş ocol pe mare şi pe uscat, am ieşit în întîmpinarea acestui temut vrăjmaş aproape de poalele Alpilor. Arăt eu oare în faţa voastră ca un om care, ferindu-se să dea piept cu Hannibal, a dat peste el din nimereală, sau ca omul care s-a luat pe urmele lui, l-a hărţuit mereu, silindu-l să dea odată bătălia hotărîtoare ? Vreau să văd dacă pămîntul a zămislit deodată alţi carthaginezi în acest răstimp de 20 de ani sau sînt tot aceia care s-au bătut cu voi la insulele Aegates şi cărora le-aţi dat drumul slobozi la Eryx, după ce şi-au răscumpărat viaţa [144] cu cîte 18 denari [145] fiecare, şi dacă acest Hannibal s-a luat la întrecere cu Hercules, parcurgînd aceleaşi drumuri, aşa cum se făleşte el, sau a rămas acelaşi datornic, tributar şi rob al poporului roman, aşa cum ni l-a lăsat tatăl său. Dacă pe Hannibal nu l-ar chinui fărădelegea săvîrşită de el împotriva Saguntului, şi-ar putea arunca înapoi privirile spre a-şi vedea, dacă nu patria lui biruită de noi, de bună seamă casa, tatăl şi învoiala scrisă de însăşi mîna lui Hamilcar, care, în urma poruncii primite de la consulul nostru, a scos garnizoana punică din Eryx şi a primit, cu zbucium şi jale, asprele condiţii impuse de Roma Carthaginei învinse, şi care, părăsind Sicilia, s-a învoit să plătească tribut poporului roman.

De aceea, ostaşi, eu aş voi să vă bateţi cu acest vrăjmaş nu numai cu acel avînt şi cu acea bărbăţie cu care obişnuiţi să-i înfruntaţi pe alţi duşmani, ci cu înverşunare şi ură, ca şi cum aţi vedea pe robii voştri ridicînd deodată armele împotriva voastră.

Scanned with CamScanner

Ne-a stat în putere să-i nimicim pe carthaginezi la Eryx, unde fuseseră încercuiţi, supunîndu-i celui mai fioros chin pentru oameni : moartea prin foame ; ne-a stat în putere să trecem cu flota noastră biruitoare în Africa şi în răstimp de numai cîteva zile să distrugem fără nici o luptă Carthagina. Însă i-am iertat, în urma rugăminţilor lor, şi le-am încetat împresurarea, lăsîndu-i să plece ; am făcut pace cu punii învinşi, i-am socotit supuşi nouă şi sub ocrotirea noastră, atunci cînd carthaginezii erau strîmtoraţi de războiul cu africanii. Pentru aceste binefaceri primite de la noi, punii, urmîndu-l pe acest flăcăiandru scos din minţi, vin acum să ne atace însăşi patria noastră ! O, de-ar fi această luptă numai pentru slava şi mărirea voastră, şi nu pentru izbăvirea voastră ! Trebuie să luptaţi acum nu pentru stăpînirea Siciliei şi Sardiniei, aşa cum am făcut altă dată, ci pentru Italia ! Şi nici nu se mai găseşte în spatele nostru o altă oaste care să-l înfrunte pe duşman, în caz că nu învingem acum, şi nici nu mai sînt alţi Alpi unde, în timp ce sînt trecuţi de Hannibal, noi să fim în măsură a pregăti alte oştiri ; aici trebuie, ostaşi, să-l stăvilim pe Hannibal, ca şi cum am lupta în faţa zidurilor Romei ! Fiecare să se gîndească că-şi ocroteşte, cu puterea armelor, nu trupul său, ci soţia şi micii săi copii. Să nu-l frămînte numai grijile sale casnice, ci să-şi aibă mereu săpată în suflet această convingere că senatul şi poporul roman îşi au acum ochii aţintiţi către braţele noastre înarmate ! Cum va fi avîntul şi vitejia voastră, la fel va fi de aci înainte şi soarta acestei vestite cetăţi şi a puterii romane !“ [146].

XLII Astfel de vorbe a rostit consulul roman în faţa ostaşilor săi. Hannibal, socotind că trebuie să-şi îmbărbăteze ostaşii mai degrabă prin fapte decît prin vorbe, după ce şi-a rînduit armata în cerc, ca la teatru, i-a aşezat la mijloc pe muntenii legaţi pe care îi luase prizonieri şi, aruncîndu-le în faţă, la picioarele lor, arme gallice, a dat poruncă să-i întrebe prin tălmaci : „oare e vreunul între ei care vrea să lupte cu arma ? Dacă e, atunci să i se ia lanţurile şi, de va fi învingător, va primi arme şi un cal“. Deoarece toţi pînă la unul cereau arme pentru a lupta [147], după ce s-a recurs, în acest scop, la tragerea la sorţi, fiecare din ei dorea să-l aleagă ursita pentru această luptă ; ori de cîte ori ieşea unul la sorţi, acesta îşi arăta bucuria prin ţopăieli în mijlocul tovarăşilor săi care îi făceau urări de bine şi apoi apuca repede arma în mînă, începînd să joace după datina lor. Într-adevăr, în

Scanned with CamScanner

timpul desfăşurării luptei dintre aceştia, de asemenea simţăminte erau însufleţiţi nu numai prizonierii care avuseseră parte de aceeaşi soartă, ci şi privitorii înşişi, astfel încît erau lăudaţi îndeobşte nu numai cei care izbîndeau, ci şi cei care ştiau să moară frumos.

XLIII După ce au fost privite luptele cîtorva perechi, Hannibal şi-a trimis ostaşii săi, stăpîniţi de atari stări sufleteşti, la corturi. Apoi, convocîndu-i la adunare, se spune că le-a grăit următoarele :

„Ostaşi ! Dacă veţi fi însufleţiţi de aceleaşi simţăminte pe care le-aţi avut cu puţin mai înainte privind la pilda soartei altora, în curînd, cînd va fi în cumpănă însăşi soarta voastră, atunci de bună seamă noi am biruit ! Căci ceea ce aţi văzut n-a fost numai un spectacol ci, într-o oarecare măsură, imaginea însăşi a sorţii voastre. Eu nu ştiu dacă ursita nu v-a hărăzit vouă lanţuri mai grele şi necazuri mai apăsătoare ca acelea de care au avut parte prinşii voştri ! În stînga şi în dreapta voastră vă închid ieşirea două mări, voi neavînd la îndemînă nici măcar un vas, pentru a putea scăpa cu viaţă. În jurul vostru se află fluviul Padus. Dar Padus e mai mare şi mai năvalnic decît Rhodanus. În spate se înalţă ameninţători Alpii, pe care atît de greu i-aţi trecut atunci cînd aveaţi toată vînjoşia şi eraţi neştirbiţi ca număr. Ostaşi ! Aici, unde aţi ieşit mai întîi în întîmpinarea vrăjmaşului, trebuie sau să învingeţi sau să muriţi ! Tot aceeaşi ursită care v-a silit pe voi să intraţi în luptă, vă oferă vouă, dacă veţi fi învingători, daruri atît de mari cum oamenii îndeobşte nu obişnuiesc să dorească nici măcar din partea zeilor nemuritori ! Dacă am fi în stare să recucerim prin vitejia noastră numai Sicilia şi Sardinia, smulse părinţilor noştri, şi acestea ar fi o răsplată destul de mare ! Însă acum, tot ce se află în stăpînirea romanilor, toate cîte au dobîndit şi au grămădit ei în urma atîtor triumfuri, ale voastre vor fi, împreună cu cei care le stăpînesc acum ! Haideţi, deci, către această răsplată atît de grasă şi luaţi armele, fiindcă zeii înşişi sînt cu voi ! Destul că alergînd pînă acum după turmele de vite pe plaiurile întinse şi pustii ale munţilor Lusitaniei şi Celtiberiei, nu aţi văzut nici un cîştig după atîta trudă şi atîtea primejdii ! A sosit vremea să faceţi un război de pe urma căruia să vă înfruptaţi din bogăţii şi să puneţi mîna pe prăzi grase, binemeritînd răsplata vrednică de truda voastră, pentru că aţi străbătut [148] atîta drum, cutreierînd peste atîţia munţi şi trecînd peste

atîtea fluvii şi peste atîtea noroade înarmate! Aici soarta va pune capăt trudei şi osteneli voastre şi vă va oferi o bogată răsplată, după ce vă veţi face cu prisosinţă datoria. Să fiţi încredinţaţi că biruinţa voastră nu va fi atît de grea, pe cît de mare e faima acestui război! De multe ori un duşman privit cu cel mai mare dispreţ a izbutit să dea cea mai crîncenă luptă! Şi popoare vestite şi regi cu faimă au fost înfrînţi, cît se poate de uşor [149] şi cînd nimeni nu se aştepta! Căci dînd la o parte poleiala aceasta care dă luciu numelui de roman, ce le mai rămîne pentru a fi vrednici să stea faţă în faţă cu voi? Ca să trec sub tăcere [150] isprăvile voastre ostăşeşti săvîrşite vreme de 20 de ani, cu o asemenea vitejie şi încununate de acel noroc, ei bine, voi aţi ajuns pînă aici pornind de la Coloanele lui Hercules, de la Ocean şi de pe cele mai îndepărtate tărîmuri de la marginea pămîntului [151], străbătînd printre atîtea noroade, cele mai sălbatice din Hispania şi Gallia, şi biruind neîncetat! În schimb, aici veţi avea de luptat cu o oaste de recruţi, decimată o dată chiar în cursul acestei veri, înfrîntă, înconjurată de galli, ai cărei ostaşi nu-şi cunosc comandantul şi nici acesta la rîndu-i nu-şi cunoaşte ostaşii. Oare mă voi compara pe mine, născut aş putea spune, în tot cazul crescut, în cortul de comandant al tatălui meu, unul din cei mai străluciţi comandanţi, pe mine, cuceritorul Hispaniei şi Galliei, acelaşi biruitor nu numai al noroadelor din Alpi, ci şi al Alpilor înşişi, ceea ce este mult mai mult, cu acest cap de oşti [numit] de şase luni [152], care a fugit părăsindu-şi armata? Dacă, după ce se vor lua din faţa trupelor flamurile, cineva îi va arăta acestuia pe ostaşii puni şi pe cei romani, sînt pe deplin încredinţat că consulul nu va şti peste care dintre cele două armate este el comandant!

Ostaşi! Eu nu socotesc lipsit de însemnătate faptul că nu există nimeni în rîndurile voastre care să nu fi văzut cu ochii săi proprii nici una din faptele mele de arme, săvîrşite în atîtea rînduri, şi căruia eu să nu-i pot aminti, ca martor ocular al vitejiei fiecăruia, isprăvile sale consemnate de mine, potrivit împrejurărilor. Eu, ca ucenic al vostru înainte de a fi cap de oştire, voi păşi în lupta împotriva unor duşmani necunoscuţi şi care habar n-au unul de altul, împreună cu ostaşii mei lăudaţi şi răsplătiţi de mine de mii de ori.

XLIV Ori unde îmi rotesc ochii, citesc numai avînt şi bărbăţie: îi văd ici pe bătrînii mei ostaşi, colo pe călăreţii cu frîie şi

fără frîie la cai, cutezători şi înverşunaţi, ai celor mai vestite noroade! Mă uit la voi, aliaţii cei mai credincioşi şi cei mai viteji ai noştri! Vă privesc pe voi, carthaginezi, care aveţi să luptaţi atît pentru patria voastră, cît şi pentru ura voastră atît de îndreptăţită! Ducem război împotriva Romei şi coborîm cu flamurile războiului în Italia, avînd de gînd să luptăm cu o îndrăzneală şi o vitejie cu atît mai presus, cu cît şi nădejdea de biruinţă asupra vrăjmaşului e mai mare şi cu cît avîntul celui care a ridicat braţul e mai năprasnic decît al aceluia care caută să se ferească! În afară de acestea, sufletele noastre le înflăcărează şi le înverşunează durerea, nedreptatea şi faptul că am fost socotiţi oameni nevrednici! M-au cerut ca să fiu dat caznelor întîi eu, comandantul vostru, şi apoi voi toţi, sub motiv că aţi atacat Saguntum. Au avut de gînd să vă supună celor mai din urmă chinuri ale morţii. Acest neam atît de crud şi de trufaş vrea să-şi impună tuturor bunul său plac în toate privinţele şi să fie stăpîn pretutindeni! Vrea să ne impună o limită precisă cu ce popoare să avem război, cu care să avem pace! Ei sînt aceia care ne închid şi ne hotărăsc hotarele între munţi, din care să nu ieşim; în schimb, ei nu respectă acele graniţe pe care ei înşişi şi le-au statornicit! — «Să nu treci Hiberus! Să nu ai de-a face cu Saguntum» — «Dar Saguntum este oare Hiberus?» — «Să nu te mişti din locul tău». «— E puţin lucru că [mi-ai răpit] [153] mie cele mai vechi provincii ale mele, Sicilia şi Sardinia? Îmi smulgi şi Hispaniile? Şi dacă eu voi pleca din Hispanii, vei debarca [154] oare şi în Africa? Vei îndrăzni să vii şi acolo?» Eu vă afirm că romanii au şi trecut în Africa: cei doi consuli ai acestui an [155] au fost trimişi de romani, unul în Africa, celălalt în Hispania. Nu ne-a mai rămas pe nicăieri nimic altceva decît ceea ce vom cuceri cu armele. Romanii pot fi fricoşi şi netrebnici, fiindcă au încotro să privească înapoia lor; pe ei îi vor primi şi îi vor apăra pămîntul lor şi ogoarele lor, pentru că vor fugi pe drumuri sigure şi paşnice. În schimb, pentru voi e neapărat nevoie să fiţi bărbaţi viteji! Dacă vă pierdeţi nădejdea biruinţei, toţi veţi pieri! De aceea, trebuie sau să biruiţi sau, dacă ursita voastră va fi vitregă cu voi, să căutaţi să muriţi mai degrabă luptînd decît fugind. Dacă cele rostite de mine vă sînt bine întipărite în suflet, din nou vă spun: aţi învins! Pentru a învinge, zeii nemuritori n-au dăruit fiinţei omeneşti o mai puternică armă ca dispreţul de moarte“ [156].

Scanned with CamScanner

XLV După ce inimile tuturor ostaşilor din cele două tabere potrivnice fură înflăcărate pentru luptă cu asemenea vorbe de îmbărbătare, romanii construiesc un pod peste rîul Ticinus, iar mai sus de el ridică o redută pentru a asigura paza podului. În timp ce romanii erau ocupaţi cu asemenea lucrare, Hannibal trimite pe Maharbal cu un pîlc de numizi, alcătuit din 500 de călăreţi, ca să pustiască holdele aliaţilor poporului roman. El le porunci ca, pe cît le stă în putinţă, gallii să fie cruţaţi, în schimb să le ademenească căpeteniile ca să-i trădeze pe romani, trecînd de partea lui.

După terminarea podului, oastea romană, trecînd în ţinutul insubrilor, s-a oprit la 5 000 de paşi de Victumulae [157]. Acolo îşi avea Hannibal tabăra; şi după ce l-a chemat pe Maharbal să vină repede înapoi împreună cu călăreţii lui, deoarece îşi dădea seama că bătălia e cît pe-aci să izbucnească, socoti că nu le-a vorbit ostaşilor săi îndeajuns şi că mai e nevoie să le mai dea poveţe pentru a-i îmbărbăta; de aceea, chemîndu-şi ostaşii la adunare, le făgăduieşte răsplată sigură, în nădejdea căreia să lupte: „el le va da ostaşilor săi pămînt în Italia, în Africa, în Hispania, unde va voi fiecare, şi vor fi scutiţi de dajdie şi ei şi copiii lor; cei care vor voi bani în loc de pămînt, îi va satisface dîndu-le în argint. Acei dintre aliaţi care vor dori să devină cetăţeni carthaginezi, vor primi din partea lui încuviinţarea; cei care vor voi să se întoarcă la vetrele lor, dînsul se va strădui să-i copleşească cu binefaceri şi le va da putinţa ca nici unul dintre ei să nu mai dorească vreodată să-şi schimbe soarta cu a vreunuia dintre concetăţenii lor". Apoi şi robilor care şi-au urmat în război stăpînii Hannibal le făgăduieşte libertatea, „iar stăpînii lor vor fi despăgubiţi primind în schimb cîte doi sclavi în locul unuia". Şi pentru a-i asigura că se va ţine de cuvînt, ţinînd în mîna stîngă un miel şi în dreapta o piatră de cremene ascuţită, Hannibal luînd martori pe Jupiter şi pe ceilalţi zei, rosti următoarele cuvinte: „Dacă îşi va înşela ostaşii săi, aşa să-l jertfească pe el zeii cum jertfeşte el acest miel!", şi după rostirea rugăciunii a zdrobit capul mielului cu cremenea. Atunci, într-adevăr, ca şi cum înşişi zeii ar fi fost chezaşii împlinirii nădejdilor fiecăruia, toţi ostaşii de faţă, încredinţaţi că singura întîrziere în împlinirea nădejdilor este faptul că nu au început pînă acum lupta, într-un singur cuget şi într-un singur glas cer să se dea semnalul bătăliei.

XLVI În schimb, în tabăra romanilor nu domnea aceeaşi însufleţire ca la puni, deoarece ei, pe lîngă celelalte neajunsuri,

Scanned with CamScanner

fuseseră îngroziţi şi de nişte minuni [158] proaspăt întîmplate : căci în tabăra romană mai intrase şi un lup care, după ce sfîşiase pe cei întîlniţi în calea lui, izbutise să scape teafăr şi nevătămat, iar apoi şi un roi de albine se aşezase într-un copac care-şi întindea ramurile deasupra cortului praetorian.

După ce Scipio aduse cuvenitele jertfe de ispăşire, purcese în fruntea cavaleriei şi unităţilor de suliţaşi uşor înarmaţi către tabăra vrăjmaşului, pentru a iscodi îndeaproape ce forţe are la îndemînă şi ce fel de trupe sînt ; el îl întîlni pe Hannibal, care, la rîndu-i, înaintase cu cavaleria pentru a face recunoaşterea locurilor dimprejur. La început, nici unul dintre cei doi nu şi-a putut da seama bine de celălalt ; apoi, norul prea des de praf ridicat de copitele cailor şi de puhoiul atîtor oameni a fost semnul că potrivnicii s-au apropiat unii de alţii. Atunci şirurile de războinici se opriră şi începură să se pregătească de luptă. Scipio îşi rînduieşte suliţaşii şi călăreţii galli în frunte, iar pe romani şi toată floarea aliaţilor îi lasă în rezervă. Hannibal aşază în mijlocul frontului călăreţii care călăreau cu frîiele la cai, iar aripile le întăreşte cu cavaleria numidă [159]. Abia se auziră strigătele de luptă, că suliţaşii au şi dat bir cu fugiţii, căutîndu-şi adăpost în linia a doua, între şirurile rezervei romane. Atunci a început să se desfăşoare lupta între cele două cavalerii ; o bună bucată de vreme, lupta fu nehotărîtă pentru vreuna din cele două tabere ; apoi, fiindcă pedestrimea se amestecase cu călăreţii şi speriase caii, mulţi din rîndurile cavaleriei romane sînt trîntiţi la pămînt, iar alţii, atunci cînd i-au văzut pe-ai lor strîmtoraţi de duşmani, sar şi ei repede de pe cai. Bătălia se transformase, în bună măsură, într-o luptă de pedestraşi, pînă în clipa în care numizii, care se găseau la aripi, făcînd un mic ocol cu caii, cad în spatele romanilor. Pe romani îi cuprinse spaima ; rănirea consulului mări şi mai mult panica ; primejdia însă fu înlăturată prin intervenţia năprasnică a fiului său, care atunci era un flăcăiandru. Acesta era tînărul care va dobîndi [nimbii] slavei pentru terminarea acestui război şi va primi supranumele de Africanus pentru strălucita biruinţă cîştigată asupra lui Hannibal şi a carthaginezilor [160].

Cu toate acestea, mai cu seamă suliţaşii au rupt-o la fugă, răzleţindu-se în toate părţile, asupra lor desfăşurîndu-se mai întîi atacul numizilor. Restul cavaleriei romane, strîngîndu-şi rîndurile, l-a luat în mijlocul lor pe consul, pe care l-au proteguit nu numai cu armele, ci şi cu trupurile lor, izbutind să se retragă pînă

Scanned with CamScanner

în tabăra romană fără să dea nicăieri semne că sînt înspăimîntaţi sau să se împrăştie în neorînduială. Coelius [161] pune pe seama unui sclav, din Liguria de baştină, cinstea salvării consulului roman. Cît despre mine, aş dori fără doar şi poate să fie adevărat faptul că Scipio a fost salvat de fiul său ; de altfel, cei mai mulţi analişti au scris în acelaşi sens şi aşa a rămas de atunci întipărită în amintirea oamenilor această ispravă.

XLVII Aceasta a fost cea dintîi bătălie dintre romani şi Hannibal. Din această ciocnire s-a învederat limpede că punii erau mai tari ca romanii în ce priveşte cavaleria şi că din această pricină şesurile prea largi, cum sînt acelea dintre Padus şi Alpi, nu erau potrivite pentru tactica de luptă a romanilor.

De aceea, în noaptea următoare, oastea romană a primit ordin să-şi strîngă fără zgomot poverile. Tabăra romană s-a strămutat grabnic de la Ticinus către Padus, pentru ca trupele să treacă dincolo, fără zarvă şi fără să fie urmărite de vrăjmaşi, folosind podul de peste fluviu, construit pe plute, care nu fuseseră încă desfăcute. Romanii au ajuns la Placentia înainte ca Hannibal să prindă de veste că plecaseră de la Ticinus. Totuşi, Hannibal a reuşit să ia prizonieri vreo 600 de ostaşi romani care întîrziaseră pe malul de dincoace al Padului, dezlegînd mai anevoie plutele. Dar Hannibal n-a putut trece pe acest pod, deoarece, tăindu-i-se capetele, toate plutele au fost împinse la vale de vîrtejul apei.

Coelius Antipater susţine că Mago a trecut numaidecît fluviul înot în fruntea cavaleriei şi pedestrimei hispane şi că Hannibal însuşi şi-a trecut oastea prin vadurile din susul Padului, după ce şi-a aşezat elefanţii în şir unul lîngă altul, pentru a micşora puterea vîrtejului acestui fluviu. Cei care cunosc acest fluviu, cu greu pot da crezare unor astfel de afirmaţii, căci nici nu-i de crezut că nişte călăreţi cu caii şi armele lor au izbutit să biruie puterea atît de mare a curentului fluviului, rămînînd teferi şi nevătămaţi şi călăreţii şi caii lor, chiar în cazul că toţi hispanii ar fi trecut Padul, folosindu-se de burdufuri umflate. Apoi ei ar fi trebuit să facă un mare înconjur, vreme de mai multe zile, pînă să ajungă la vadurile Padului, pe unde să treacă armata încărcată cu atîtea poveri.

Pentru mine sînt mai vrednici de crezare analiştii şi istoricii care au scris că abia după scurgerea a două zile a găsit Hannibal un vad pe unde să ridice un pod plutitor peste acest fluviu, şi

Scanned with CamScanner

că „pe acolo au fost trimişi să treacă mai întîi cavaleria şi trupele hispane uşor înarmate de sub comanda lui Mago".

În timp ce Hannibal mai zăboveşte lîngă Padus ca să asculte soliile gallilor, trece fluviul şi pedestrimea lui greu înarmată ; în acelaşi răstimp, Mago cu cavaleria lui, după un marş de o zi de la trecerea Padului, se îndreaptă spre Placentia unde erau romanii. După cîteva zile, şi Hannibal îşi întări tabăra la 6 000 de paşi de Placentia, iar a doua zi, după ce rîndui în văzul duşmanilor oastea în linie de bătaie, oferi putinţa de a se dezlănţui atacul.

XLVIII În noaptea următoare, trupele auxiliare ale gallilor au pornit un măcel în castrul roman ; totuşi a fost mai mare învălmăşeala decît faptul în sine : ca la două mii de pedestraşi, precum şi două sute de călăreţi galli, după ce au răpus străjile romane de la porţile castrului, au dezertat la Hannibal. Punul li s-a adresat acestora cu bunăvoinţă şi după ce i-a înflăcărat dîndu-le nădejdea unor nemaipomenite daruri, i-a lăsat pe toţi să plece la cetăţile lor, pentru a-i răzvrăti pe compatrioţii lor împotriva romanilor. Scipio, încredinţat că această nelegiuire e semnalul trădării tuturor gallilor şi că aceştia, molipsiţi de această fărădelege, vor apuca armele întocmai ca nişte loviţi de turbare şi, cu toate că pînă acum fusese greu chinuit de rana sa, totuşi pe la veghea a patra a nopţii următoare porni fără zgomot de acolo şi-şi întocmi castrul lîngă rîul Trebia [162], găsind nişte poziţii mai înalte şi costişe mai greu accesibile cavaleriei duşmane. Însă pe Pun a izbutit să-l înşele şi mai puţin ca la Ticinus, căci Hannibal, după ce a trimis înainte pe numizi şi apoi întreaga cavalerie, ar fi stîrnit învălmăşeala în rîndurile ariergărzii romane dacă numizii nu s-ar fi abătut, în lăcomia lor după prăzi, asupra castrului roman golit de trupe. În timp ce numizii, scotocind prin toate ungherele castrului, îşi pierd vremea fără nici un rost şi fără vreun temei demn de întîrziere, duşmanii le scăpă din mîini ; abia după ce au băgat de seamă că romanii au şi trecut rîul Trebia şi îşi măsoară locul pentru aşezarea castrului, au doborît numai vreo cîţiva romani dintre cei întîrziaţi, pe care i-au prins dincoace de rîu. Scipio, nemaiputînd îndura chinurile rănii din pricina zdruncinăturilor drumului şi socotind că trebuie să-şi aştepte colegul de consulat (căci auzise că acesta fusese chemat înapoi din Sicilia), după ce îşi alese cel mai sigur loc pentru un castru permanent aproape de rîu, îi făcu întărituri. Hannibal se

aşezase nu departe de acolo, însă pe cît era de fălos de biruinţa cîştigată de cavaleria sa, pe atît era de îngrijorat de lipsurile hranei, deoarece, străbătînd ţinutul duşmanilor şi neavînd nicăieri pregătite din vreme depozite de provizii, lipsa celor trebuincioase bunului trai se făcea din zi în zi mai simţită ; de aceea îşi trimise oamenii către satul Clastidium [163], unde romanii îşi depozitaseră mari cantităţi de grîu. În vreme ce punii se pregăteau să atace acest sat, le-a mijit nădejdea cuceririi satului prin trădare : într-adevăr, Dasius Brundisinus, comandantul garnizoanei, cumpărat de bunăseamă cu o sumă nu prea mare de bani, ci numai cu 400 de monede de aur [164], îi predă lui Hannibal Clastidium. Cerealele din depozitul de acolo i-au aprovizionat îndeajuns pe carthaginezi cît timp au stat lîngă Trebia. Ostaşii din garnizoana predată căzuţi prizonieri n-au avut nimic de pătimit din partea lui Hannibal, care s-a purtat într-adins frumos, pentru ca de la început să i se ducă faima firii sale iertătoare.

XLIX În vreme ce la Trebia războiul pe uscat sta pe loc, în jurul Siciliei şi a insulelor din vecinătatea Italiei se întîmplaseră multe, şi pe mare, şi pe uscat, datorită şi consulului Sempronius, dar chiar şi înainte de sosirea lui. Din cele 20 de nave cu cinci rînduri de vîsle, avînd pe bordul lor 1 000 de ostaşi, trimise de carthaginezi să pustiiască coasta Italiei, nouă vase au ancorat la Lipare [165], opt la insula lui Vulcan [166], iar trei, prinse de furtună, au fost împinse de curent în strîmtoare [167]. Hiero, regele Syracusei, a trimis în întîmpinarea acestor nave văzute de la Messana, 12 corăbii de ale sale. Hiero se găsea atunci din întîmplare la Messana, unde aştepta pe consulul roman. Vasele carthagineze s-au predat fără nici un fel de împotrivire şi au fost aduse sub escortă pînă în portul Messana. Din mărturisirile prizonierilor s-a aflat „că în afară de cele 20 de corăbii din care făceau ei parte, trimise spre Italia, alte 35 de corăbii punice cu cinci rînduri de vîsle se îndreaptă spre Sicilia, pentru a răzvrăti pe vechii lor aliaţi împotriva romanilor. Cea dintîi ţintă a acestei flote carthagineze e de a pune stăpînire pe oraşul Lilybaeum [168]. Ei sînt încredinţaţi că aceeaşi furtună care i-a risipit pe ei, a împins şi această flotă spre Insulele Aegates".

Regele Hiero îi aduce la cunoştinţă în scris toate de-a fir a păr, aşa cum aflase, praetorului roman M. Aemilius, care era în fruntea provinciei Sicilia, povăţuindu-l să apere Lilybaeum cu o garnizoană puternică. Fără întîrziere au fost trimişi de praetor

Scanned with CamScanner

legaţi şi tribuni militari la cetăţile din jurul acestui oraş, ca să se îngrijească de punerea la punct a pazei şi, înainte de orice, să asigure [169] apărarea oraşului Lilybaeum prin tot felul de pregătiri de război. Tot praetorul aduse la cunoştinţă printr-un edict că „aliaţii înrolaţi în marină să se aprovizioneze cu hrană pentru zece zile", pentru ca atunci cînd va da el semnalul, să nu se iveaască nici un fel de întîrziere la îmbarcarea pe vase ; apoi să fie trimise iscoade de-a lungul întregii coaste, care să observe din posturi de pîndă sosirea flotei carthagineze. În felul acesta, deşi carthaginezii micşoraseră într-adins viteza vaselor, urmînd să ajungă la Lilybaeum înainte de a se ivi zorile, totuşi s-a prins de veste această mişcare de cu vreme şi pentru că era noapte cu lună, şi pentru că vasele veneau cu pînzele desfăşurate. Îndată s-a dat semnalul [170] de către iscoadele din posturile de pîndă şi în cetate s-a strigat de toată lumea : „La arme !" şi toţi ostaşii s-au îmbarcat pe vase ; o parte din ostaşi erau rînduiţi în posturi pe ziduri şi la porţi, iar alţii se aflau pe vase. La rîndul lor carthaginezii, dîndu-şi seama că n-au izbutit să vină prin surprindere, au rămas în larg, departe de port, pînă la răsăritul soarelui. În vremea aceasta, ei strînseră pînzele şi îşi pregătiră flota de luptă. În zorii zilei, punii îşi retraseră flota spre largul mării, ca să aibă spaţiu de manevră pentru luptă şi pentru ca navelor duşmane să nu le fie stingherită ieşirea din port. Nici romanii nu s-au codit să dezlănţuie bătălia pe mare, fiind încrezători în izbîndă şi datorită faptului că-şi aduceau aminte de isprăvile săvîrşite altă dată, chiar pe acele meleaguri, dar şi pentru că se bizuiau atît pe numărul mare al ostaşilor lor, cît şi pe vitejia lor.

L După ce a ajuns în largul mării, flota romană caută să dea bătălia cu punii, măsurîndu-şi din apropiere puterile ; punii, dimpotrivă, nu vor să se ciocnească cu romanii, ci să-i înşele, şi întrebuinţînd viclenii, vor ca lupta să se desfăşoare mai degrabă între vase decît între ostaşi cu arma în mînă. Pricina era că deşi flota punică era bine pregătită, fiind înzestrată cu destui marinari din rîndurile aliaţilor lor, în schimb era lipsită de trupe de luptă, căci ori unde s-ar fi încăierat navă cu navă, punii n-ar fi fost în stare să-şi apere navele, numărul ostaşilor lor nefiind deopotrivă cu al romanilor. Cînd toţi şi-au dat seama de acest fapt, romanilor le-a sporit avîntul, datorită mulţimii lor, în schimb al punilor s-a micşorat, datorită faptului că erau puţini la număr. De îndată şapte corăbii punice au şi fost înconjurate de flota romană, pe cînd

Scanned with CamScanner

celelalte au scăpat cu fuga. O dată cu capturarea vaselor au căzut prizonieri în mîinile romanilor 1 700 de ostaşi şi marinari, în rîndurile cărora erau şi trei nobili carthaginezi. Flota romană s-a întors întreagă în port, o singură corabie fiind avariată ; totuşi, chiar şi aceasta a fost în stare să revină în port.

După această luptă, a sosit la Messana şi consulul Ti. Sempronius, tocmai în vremea cînd cei din Messana încă nu luaseră cunoştinţă de sfîrşitul luptei. Cînd consulul îşi făcu apariţia în strîmtoare, regele Hiero îi ieşi în întîmpinare cu flota frumos împodobită şi [echipată] [171], trecînd din corabia regală în cea praetoriană a comandantului roman. Rostindu-i cuvenitele urări de bun sosit împreună cu armata şi flota, şi urîndu-i să-i fie încununată cu noroc trecerea în Sicilia, Hiero făcu numaidecît o dare de seamă asupra situaţiei din insulă şi asupra încercărilor de atac ale carthaginezilor. Apoi îi făgădui că, cu însufleţirea şi zelul cu care a sprijinit poporul roman în războiul de dinainte, cînd era tînăr, îl va ajuta şi acum cînd e bătrîn : „el va oferi gratuit şi provizii şi veşminte pentru legiunile consulului şi pentru aliaţii care slujesc în flota de război ; portul Lilybaeum şi cetăţile de pe coasta mării sînt pîndite de o mare primejdie şi din pricină că unele din ele urmăresc să rupă alianţa cu romanii". Pentru aceste temeiuri, consulul a găsit de cuviinţă că nu mai e vreme de pierdut, deci nu trebuie să mai întîrzie de a porni cu flota către Lilybaeum. O dată cu consulul au plecat şi flota regală, şi Hiero. În timpul navigaţiei spre Lilybaeum ei au aflat cum s-a desfăşurat lupta în apele portului şi că vasele vrăjmaşilor au fost parte împrăştiate, parte capturate.

LI De la Lilybaeum, după ce Hiero împreună cu flota regală fură lăsaţi să plece, iar praetorul roman fu lăsat acolo pentru a asigura paza coastei siciliene, consulul debarcă în insula Melita [172], care se găsea în stăpînirea carthaginezilor.

Hamilcar, fiul lui Gisgo, comandantul garnizoanei punice, împreună cu ceva mai puţin de 2 000 de ostaşi, precum şi fortăreaţa laolaltă cu insula, s-a predat consulului îndată ce acesta a sosit acolo.

De acolo, după cîteva zile, consulul s-a întors la Lilybaeum, unde prizonierii, în afară de nobilii cu mare vază, au fost vînduţi la mezat ca sclavi şi de consul, şi de praetor.

După ce consulul s-a încredinţat că Sicilia va fi în destulă siguranţă în acea parte, a trecut cu flota către insulele lui Vulcanus,

Scanned with CamScanner

fiindcă umblaseră zvonuri că flota carthagineză staţionează acolo. Numai că în apele acelor insule consulul nu dădu de nici o urmă de duşman, fiindcă punii, din întîmplare, porniseră să pustiiască coastele Italiei şi, după ce jefuiseră ţinutul viboniensilor [173], ameninţau acum chiar oraşul acestora. Făcînd calea întoarsă către Sicilia, în drum, consulului i se aduce la cunoştinţă debarcarea făcută de duşmani în ţinutul viboniensilor şi i se înmînează şi o scrisoare trimisă din partea senatului roman care-i dă de ştire că Hannibal a trecut în Italia „şi că să caute să vină cu armata în cel mai scurt timp în sprijinul colegului său". Neliniştit de nenumăratele griji ce-l copleşiseră deodată, numaidecît consulul îşi îmbarcă oastea pe vase, trimiţînd-o pe marea Adriatică la Ariminum [174]. Legatului Sex. Pomponius i-a dat însărcinarea să asigure, cu 25 de nave lungi, apărarea ţinutului viboniensilor şi a coastei maritime a Italiei, iar praetorului M. Aemilius i-a completat flota pînă la 50 de nave. Iar consulul, după ce puse rînduială în toate treburile Siciliei, plecînd cu 10 corăbii de-a lungul ţărmului Italiei, ajunse la Ariminum. Pornind de acolo cu oastea sa către rîul Trebia, se uneşte cu trupele colegului său de consulat.

LII Acum amîndoi consulii şi toate forţele romane se aflau în faţa lui Hannibal, ieşind în vileag îndeajuns ori că statul roman poate fi apărat de aceste trupe, ori că nu mai este o altă nădejde. Totuşi, unul dintre cei doi consuli, căruia din pricina unei singure lupte de cavalerie şi a rănii sale i se cam spulberase nădejdea [175] de izbîndă, voia să se tărăgănească războiul. În schimb celălalt, care izbîndise de curînd, şi din această pricină era cu atît mai semeţ, nu îngăduia nici un fel de amînare a bătăliei.

Întregul ţinut dintre Trebia şi Padus era locuit pe atunci de către galli care, ţinînd ochii aţintiţi la ciocnirea acelor popoare atît de puternice, de bună seamă, se fereau să-şi dea în vileag simţămintele, pîndind momentul prielnic pentru a trece de partea celui mai tare. Romanii erau mulţumiţi că gallii măcar la atît se mărgineau: să nu facă vreo mişcare. În schimb, Hannibal tare greu răbda o asemenea stare de lucruri, fiindcă el spunea pretutindeni că a venit în Italia chemat de galli pentru a le reda libertatea. Înverşunîndu-se din această pricină împotriva acestor galli şi, totodată, pentru a-şi mulţumi ostaşii, dîndu-le prilej de a prăda, Hannibal a poruncit ca două mii de pedestraşi, o mie de călăreţi, cei mai mulţi numizi, amestecaţi şi cu o parte dintre galli, să pustiiască întregul ţinut pînă la malurile Padului. Gallii, văzîndu-se lipsiţi de

Scanned with CamScanner

sprijin, cu toate că pînă atunci căutaseră să nu treacă de partea niciuneia dintre cele două tabere, totuşi acuma, din pricina atacurilor nedrepte ale punilor, se văd nevoiţi să-şi îndrepte privirile către aceia pe care-i cred în stare să le răzbune suferinţele şi, ca atare, trimit împuterniciţi la consuli ca să le ceară ajutor pentru ţara care îndură silnicii din partea punilor, datorită nestrămutatei credinţe a locuitorilor ei faţă de romani. Cornelius găsi de cuviinţă că nici temeiul şi nici împrejurările nu erau prielnice pentru a porni la luptă împotriva lui Hannibal, deoarece nici nu avea încredere în aceste neamuri [176] gallice, pe de o parte, din cauza atîtor trădări, dovezi ale necredinţei faţă de Roma, pe de alta, şi din pricina proaspetei ticăloşii a boiilor, ca să nu-şi mai amintească şi de altele mai vechi îngropate în uitare.

Sempronius, dimpotrivă, era de părere că cel mai puternic mijloc de a ţine mai departe credincioşi pe aliaţi este de a-i apăra pe cei dintîi care vor avea nevoie de ajutorul Romei. În timp ce colegul său se arăta şovăielnic, Sempronius trimite cavaleria sa, la care alăturase o mie de pedestraşi suliţaşi de toate naţiile, pentru a asigura apărarea ţinutului gallic de dincolo de Trebia. Fiindcă aceste trupe romane au tăbărît pe neaşteptate asupra pîlcurilor de puni răzleţiţi şi în neorînduială şi, pe deasupra, cei mai mulţi fiind încărcaţi de prăzi, au stîrnit o cumplită spaimă în rîndurile vrăjmaşilor, hăcuindu-i şi fugărindu-i pînă la tabăra şi posturile lor ; de acolo romanii au fost daţi însă înapoi de puhoiul punilor ieşiţi din tabără în sprijinul alor lor şi au restabilit lupta. Acum bătălia a început să fie schimbătoare : se retrăgeau [177] cînd unii, cînd ceilalţi. Deşi pînă la urmă ambele tabere au rămas neclintite faţă în faţă şi n-au mai dat înapoi nici unii nici alţii, totuşi, fiind mai mulţi puni doborîţi [178], s-a dus vestea că cei care au izbîndit au fost romanii.

LIII Mai mult ca oricine, consulul Sempronius era încredinţat că această biruinţă, pe cît era de însemnată, pe atît era de îndreptăţită ; de aceea, el se făIea şi-şi arăta pretutindeni bucuria, spunînd că el a biruit cu acelaşi fel de trupe cu care celălalt consul a fost înfrînt ; mai spunea că „ostaşii romani s-au refăcut sufleteşte şi şi-au recăpătat avîntul şi că în rîndurile lor nu mai e nimeni, afară de colegul său, care să vrea să se amîne dezlănţuirea bătăliei ; mai zicea că Cornelius, bolnav mai mult sufleteşte decît trupeşte, amintindu-şi de rană, se îngrozeşte să dea piept cu vrăjmaşul, precum şi de armele lui. Dar nu trebuie să se îmbătrînească alături

de un bolnav. Într-adevăr, de ce se tot amînă bătălia [179] şi se pierde zadarnic timpul? Oare se aşteaptă sosirea unui al treilea consul şi a unei alte armate romane? Carthaginezii şi-au aşezat tabăra pe pămîntul Italiei şi aproape în văzul Romei! Sînt atacate acum de puni nu Sicilia şi Sardinia, provinciile smulse celor învinşi, şi nici Hispania de dincoace de Hiberus, ci înşişi romanii sînt alungaţi de pe pămîntul patriei şi de pe glia pe care s-au născut.

«O! cîte gemete — spuse el mai departe — ar scoate părinţii noştri, care au fost obişnuiţi să lupte în jurul zidurilor Carthaginei, dacă ne-ar vedea pe noi, vlăstarii lor, pe cei doi consuli şi cele două armate consulare dîrdîind de frică pe pămîntul Italiei la adăpostul castrului, iar pe Hannibal că a pus stăpînire pe întregul ţinut dintre Alpi şi Apenini!»"

Asemenea vorbe grăia consulul Sempronius stînd în preajma colegului său bolnav, asemenea vorbe şi în faţa cortului său de comandant, avînd aerul că aproape rosteşte o cuvîntare în faţa ostaşilor romani. Pe Sempronius îl îmboldea să pornească cît mai degrabă bătălia şi apropierea alegerilor consulare, temîndu-se ca războiul să nu fie încredinţat noilor consuli şi să nu piardă prilejul de a se înfrupta singur din slavă, cîtă vreme colegul său era şubrezit de boală. De aceea, el dă poruncă ostaşilor să fie gata de apropiata luptă, în pofida faptului că Cornelius nu o încuviinţa de fel.

Fiindcă Hannibal îşi dădea seama că romanii aveau să recurgă la cel mai potrivit mijloc de luptă, abia trăgea vreo nădejde că consulii au să întreprindă ceva la voia întîmplării şi fără prevedere. Însă cînd a aflat de firea lui Sempronius, mai întîi din zvonuri, apoi din fapte, şi s-a încredinţat cît e de pripit şi de semeţ, şi că a devenit şi mai semeţ datorită izbîndirii în ciocnirea cu cetele de puni prădalnici, Hannibal era convins că se apropie prilejul norocos al bătăliei hotărîtoare. De aceea Punul se străduia din răsputeri să nu piardă acest prilej cîtă vreme oastea romană era alcătuită din recruţi, cîtă vreme rana primită îl făcea nefolositor pe cel mai bun din capii oştirii romane şi cîtă vreme gallii aveau avîntul nestăvilit. Hannibal era încredinţat însă că puhoiul uriaş al acestora îl va urma cu atît mai mare silă şi anevoinţă, cu cît îi tîra tot mai departe de vetrele lor. Pentru aceasta şi asemenea temeiuri, Hannibal nădăjduia că se apropie ceasul bătăliei şi dorea s-o dezlănţuie chiar în cazul cînd din partea romanilor s-ar întîrzia să se dea. De aceea, cînd iscoadele gallice — pe care se bizuia mai mult că vor cerceta cu de-amănuntul tot ceea ce îl interesează, deoarece

Scanned with CamScanner

slujeau ambelor tabere — i-au dat de ştire lui Hannibal că romanii sînt gata de luptă, el a început să caute prin împrejurimi un loc potrivit pentru capcane.

LIV Între cele două tabere potrivnice se găsea valea unui rîu strîns între maluri foarte înalte şi acoperite de jur-împrejur cu un crîng de stufişuri de baltă şi cu mărăcini şi brusturi de soiul celor care cresc de obicei în asemenea locuri înţelenite. Cînd i s-a perindat prin faţa ochilor acest loc cutreierat de el călare şi a descoperit că e destul de nimerit pentru a acoperi de vederea vrăjmaşilor chiar călăreţii, i-a spus fratelui său Mago: „Acesta va fi locul pe care îl vei ocupa tu. Alege-ţi o sută de oameni din toată pedestrimea şi cavaleria, cu care să vii la mine la prima strajă din noapte. Acum e vremea să ne îngrijim de cele trupeşti!". Apoi sfatul s-a ridicat. În curînd Mago a fost de faţă împreună cu oamenii săi aleşi. „Văd aici toată floarea cea mai aleasă a vitejilor — le spuse Hannibal; dar pentru ca voi să fiţi tari nu numai prin bărbăţie, ci şi prin număr, alegeţi-vă din rîndurile escadroanelor de cavalerie şi unităţilor de pedestraşi, fiecare cîte nouă oameni, după chipul şi asemănarea voastră! Mago vă va arăta locul unde să vă aşezaţi. Aveţi în faţa voastră un potrivnic nedibaci în asemenea vicleşuguri de război".

Astfel, după ce Mago fu trimis cu o mie de călăreţi şi o mie de pedestraşi, Hannibal, cum se lumină de ziuă, porunci cavaleriei numide să treacă rîul Trebia şi să galopeze în sus şi în jos pe lîngă porţile taberei vrăjmaşe şi, aruncînd cu suliţele asupra posturilor romane, să-i ademenească a ieşi la luptă. Apoi, după ce vor izbuti să se încleştеze bine cu romanii, retrăgîndu-se puţin cîte puţin, să-i atragă pe romani dincoace de rîu. Acestea au fost poruncile date de Hannibal numizilor. Celorlalte căpetenii ale pedestrimii şi cavaleriei el le spune să dea ordin tuturor ostaşilor lor să prînzească şi apoi, pregătiţi cu arma în mînă şi cu caii înşeuaţi, să aştepte semnalul său.

La cea dintîi larmă pricinuită de cavaleria numidă, Sempronius şi-a scos în linie de bătaie toată cavaleria sa, deoarece era mîndru de acest corp de trupe, apoi 6 000 de pedestraşi şi în cele din urmă toată oştirea sa, fiind plin de nerăbdare să dea bătălia potrivit planului său alcătuit dinainte.

Din întîmplare, era chiar vremea solstiţiului de iarnă, cînd pe aceste meleaguri, cuprinse între Alpi şi Apenini, cădeau fulgi de zăpadă şi cînd aceste locuri erau mai friguroase şi din pricina ve-

Scanned with CamScanner

cinătăţii rîurilor şi bălţilor. În afară de toate aceste neajunsuri, atît ostaşii romani cît şi caii lor fuseseră scoşi repede din castru, fără să fi luat mai înainte masa şi fără să fi fost de fel pregătiţi cu ce trebuie, pentru a se apăra împotriva frigului. De aceea, romanii erau rebegiţi de frig, nemaisimţind căldura în trup şi cu cît se apropiau mai tare de aburii albiei rîului, cu atît şi vîntul rece sufla mai tăios. Urmărindu-i fără întrerupere pe numizii care mereu fugeau înapoi, romanii intrară în apa rîului Trebia (care le ajungea pînă la piept, fiindcă rîul crescuse şi din pricina ploii căzute în timpul nopţii). Îndată ce ieşiră din apă, toţi îşi simţiră mădularele atît de amorţite, încît de-abia îşi mai puteau ţine arma în mînă; în acelaşi timp, pe măsură ce ziua înainta, erau sleiţi de vlagă şi din pricina foamei.

LV Între timp, după ce ostaşii lui Hannibal îşi aprinseră focuri în faţa corturilor lor, se unseră pe la încheieturile mădularelor cu ulei, care fusese împărţit tuturor unităţilor, şi se înfruptaseră în tihnă din hrana lor primită la vreme; cînd li s-a adus la cunoştinţă că romanii au trecut rîul, punii plini de avînt sufleteşte şi sprinteni trupeşte pun mîna pe arme şi pornesc la luptă. Hannibal aşază în faţa steagurilor pedestraşii din Baleare şi trupele uşor înarmate, însumînd ca la 8 000 de oameni, iar pedestrimea greu înarmată [180] şi toate forţele, ca şi toată floarea oastei sale, o aşază în linia a doua de atac. La aripi rînduieşte în desfăşurare zece mii de călăreţi şi tot acolo aşază şi elefanţii împărţiţi deopotrivă la amîndouă flancurile. Consulul roman, cînd băgă de seamă că numizii s-au oprit deodată şi încep să se împotrivească acum temeinic cavaleriei romane care îi urmărise răsfirată pe tot cîmpul, dădu semnalul de retragere, rînduind călăreţii chemaţi îndărăt în jurul pedestrimii sale. Oştirea romană număra 18 000 de oameni, la care se adăugau 20 000 de latini, şi, în afară de aceştia, şi trupe auxiliare de galli cenomani [181]: numai acest neam gallic mai rămăsese credincios Romei.

Cu aceste trupe s-a dezlănţuit bătălia. Lupta a fost începută de baleari. Văzînd că legiunile se împotrivesc acestora cu prea multă străşnicie, Hannibal şi-a strămutat cu repeziciune pedestrimea uşoară la aripi. Prin această acţiune, Hannibal a izbutit să pună de îndată în grea primejdie cavaleria romană, căci în afară de faptul că cei 4 000 de oameni, sleiţi de vlagă, cu anevoinţă rezistau prin forţele lor proprii celor 10 000 de călăreţi carthaginezi în cea mai mare parte nevătămaţi, pe deasupra şi grindina de

Scanned with CamScanner

bolovani aruncaţi de prăştiaşii baleari i-a covîrşit de tot. Pe lîngă toate acestea, elefanţii carthaginezilor, apărînd deodată la marginea aripilor, stîrniră pînă departe buimăceala şi fuga pe o mare întindere, mai cu seamă că romanilor li se înspăimîntaseră caii nu numai la vederea elefanţilor, ci şi din pricină că nu erau deprinşi cu duhoarea răspîndită de asemenea jivine. În schimb, lupta dintre pedestrimi era deopotrivă numai în ce priveşte avîntul, dar nu şi forţele. Căci Hannibal făcuse să intre în luptă trupe proaspete, de care avusese grijă puţin mai înainte să fie bine hrănite şi odihnite ; dimpotrivă, pe romani îi toropeau şi flămînzeala, şi oboseala, şi mădularele înţepenite de ger. Cu toate açestea, romanii tot ar fi rezistat prin curaj, dacă ar fi avut de luptat numai cu pedestrimea duşmanilor ; însă pe de o parte şi balearii, după punerea pe fugă a cavaleriei romane, începură să-i împroaşte din coastă pe romani cu bolovani, pe de altă parte, şi elefanţii înaintaseră pînă în mijlocul liniei pedestrimii romane ; apoi şi Mago împreună cu numizii lui, dîndu-şi seama că romanii trecuseră dincolo de ascunzători fără să-i observe, răsăriră deodată în spatele armatei romane, stîrnind o învălmăşeală şi o groază nemaipomenită. Totuşi, cu toate aceste neajunsuri care îi ameninţau din toate părţile pe romani, frontul de luptă roman a rămas o bucată de vreme neclintit, mai cu seamă că, întrecînd aşteptările tuturor, romanii au rezistat şi împotriva elefanţilor. Velitii, însărcinaţi anume în acest scop, aruncînd în ei cu ţepi, îi siliră să se întoarcă, şi luîndu-se pe urmele lor, îi înţepau sub coadă pricinuindu-le răni acolo unde pielea elefantului e mai subţire. Hannibal porunci ca elefanţii, care, se năpusteau speriaţi, asupra alor săi, să fie strămutaţi din centrul frontului ii la aripa stîngă, împotriva trupelor de auxiliari galli.

LVI Acolo s-a pornit numaidecît o fugă în toate legea. Atunci a intrat o nouă frică în romani cînd i-au văzut pe aliaţii lor împrăştiaţi. De aceea, în timp ce ei luptau în formaţie de ghem [182], cam zece mii de oameni, după ce alte mii nu putuseră să scape, au izbutit să străpungă mijlocul liniilor de africani întărite cu trupele auxiliare ale gallilor, pricinuind pierderi deosebit de grele vrăjmaşilor, în timp ce restul oastei romane n-a putut să scape. Deoa-ece cei zece mii n-au mai avut putinţa să se întoarcă în tabără, d împiedicaţi de rîu, şi nici nu erau în măsură să-şi dea bine a din pricina ploii pe unde să sară în ajutorul alor lor, s-au t pe drumul cel mai scurt către Placentia.

Scanned with CamScanner

După aceea, romanii înconjuraţi au făcut în toate părţile mai multe încercări de a sparge încercuirea; cei care s-au îndreptat spre rîu au fost fie înghiţiţi de valuri, fie nimiciţi de vrăjmaşi, pe cînd şovăiau să intre în apă; cei răzleţiţi în fuga lor pe ici pe colo pe cîmpuri au izbutit să se ia pe urmele unităţilor romane care se retrăgeau şi s-au îndreptat şi ei către Placentia. Pe alţii, teama de puni i-a făcut să se avînte în apa rîului, pe care, după ce l-au trecut, au ajuns în tabără.

Ploaia amestecată cu zăpadă şi gerul aspru greu de îndurat au doborît mulţi oameni şi multe vite de povară, şi aproape toţi elefanţii. Punii au pus capăt urmăririi romanilor cînd au ajuns la rîul Trebia; fiindcă şi ei erau istoviţi şi rebegiţi de frig, s-au întors în tabăra lor, astfel încît abia au simţit bucuria că i-au biruit pe romani. Şi astfel, în noaptea următoare, în timp ce corpul de strajă al taberei romane şi cîţi mai rămăseseră din numeroşii soldaţi răniţi [183] treceau rîul Trebia pe plute, punii fie că n-au simţit nimic din pricina răpăitului ploii, fie că n-au mai putut să se mişte din pricina amorţelii şi rănilor primite, s-au prefăcut că nu bagă nimic de seamă. În timp ce punii şedeau liniştiţi, consulul Cornelius şi-a condus armata fără zgomot prin Placentia şi de acolo, după trecerea Padului, la Cremona, pentru ca iernatul a două armate romane să nu împovăreze prea mult o singură colonie.

LVII La Roma, vestea acestei înfrîngeri [184] a stîrnit o groază atît de cumplită, încît cetăţenilor li se părea că armata carthaginează va veni cu gînd de război împotriva cetăţii, că nu mai pot primi de nicăieri nici un sprijin şi că s-a spulberat orice nădejde de a mai putea îndepărta armata carthaginezilor de la porţile şi zidurile Romei. „Un consul a fost bătut la Ticinus, celălalt a fost chemat să vină din Sicilia — spunea lumea. Cînd doi consuli şi două armate consulare au fost înfrînte, de unde să mai răsară alţi comandanţi, de unde şi alte legiuni care să fie chemate în ajutor?“ Cînd toată lumea tremura de groază, sosi la Roma şi consulul Sempronius. El izbutise să străbată, cu mare primejdie, printre călăreţii duşmani care umblau răzleţiţi pretutindeni după prăzi, consulul bizuindu-se mai mult pe îndrăzneală decît pe iscusinţă sau pe nădejdea fie de a-i înşela pe puni, fie de a li se împotrivi, în caz că n-ar fi reuşit să-i înşele.

După ţinerea alegerilor de consuli — aceasta fiind pentru Sempronius singura grijă care îl frămînta cel mai mult în clipele

Scanned with CamScanner

de față — dînsul s-a reîntors în tabăra de iarnă. Noii consuli aleşi au fost Cn. Servilius şi C. Flaminius, pentru [a doua oară] [165].

Însă nici măcar în tabăra de iarnă romanilor nu le-a tihnit răgazul, din pricina cavaleriei numide care cutreiera toate ungherele, dar şi din pricina lusitanilor şi a celtiberilor care băteau coclaurii pe unde nu puteau pătrunde numizii. De aceea, avînd acolo toate legăturile tăiate, romanilor li s-ar fi zădărnicit aprovizionarea dacă nu le-ar fi transportat-o corăbiile pe fluviul Padus.

Aproape de Placentia se găsea un tîrg care fusese în chip deosebit întărit cu lucrări şi apărat puternic de o garnizoană romană. Nădăjduind să pună stăpînire pe acest tîrg, Hannibal a purces într-acolo cu ajutorul cavaleriei şi a pedestrimii uşor înarmate. Deşi el avusese cea mai mare nădejde că va fi în stare să-l cucerească printr-un atac dat prin surprindere în timpul nopţii, totuşi n-a izbutit să înşele atenţia străjilor. Deodată au fost scoase strigăte atît de puternice, încît s-au auzit pînă la Placentia. De aceea, consulul roman a şi ajuns la faţa locului cu cavaleria înainte de ivirea zorilor, legiunile romane primind ordin să-l urmeze mărşăluind în formaţie pătrată. În vremea aceasta s-a dezlănţuit lupta între cele două cavalerii, în cursul căreia garnizoana romană s-a apărat cu străşnicie, vîrînd spaima în duşmani, mai ales după rănirea lui Hannibal, care a fost nevoit să părăsească cîmpul de luptă. După un repaus de cîteva zile, deşi încă nu i se vindecase îndeajuns rana, Hannibal porni la atacul localităţii Victumulae; aceasta fusese tîrg pe vremea războiului romanilor cu gallii. Apoi se adunaseră acolo locuitori de pe la toate noroadele vecine, amestecaţi de pretutindeni; atunci, însă, groaza de pustiiri îi silise să se adăpostească acolo şi pe cei mai mulţi dintre cei care locuiau la sate. Mulţimea de tot felul de oameni de aici, îmbărbătaţi de faima strălucitei apărări a garnizoanei de la Placentia, punînd repede mîna pe arme a ieşit în întîmpinarea lui Hannibal. Ei însă au purces la luptă întocmai ca o coloană în marş şi nu ca o oştire rînduită în linie de bătaie. De aceea, deoarece de o parte era o gloată învălmăşită, iar de cealaltă o oaste în care şi comandantul se bizuia pe ostaşii săi, şi aceştia se încredeau în comandantul lor, puhoiul lor, ca la 35 000 de oameni, a fost înfrînt de o neînsemnată oaste carthagineză. A doua zi Victumulae, predîndu-se lui Hannibal, a primit între zidurile ei o garnizoană punică. Dîndu-li-se poruncă locuitorilor să predea armele, aceştia s-au supus. Atunci Hannibal dădu soldaţilor săi învingători semnalul ca să prade oraşul întocmai ca şi cum ar fi fost cucerit prin asalt. Car-

Scanned with CamScanner

thaginezii nelăsînd deoparte nici o fărădelege, au ajuns de pomină, încît analiştii au însemnat în scrierile lor astfel de isprăvi : în aşa măsură pot sluji drept pildă dezmăţul de tot felul, cruzimea neomenoasă şi trufia fără margini ale punilor, ca şi neajunsurile care s-au abătut pe capul acestor sărmani locuitori !

Aşa s-au desfăşurat campaniile de iarnă ale lui Hannibal.

LVIII În urmă, Hannibal dădu cîteva zile de odihnă ostaşilor săi, pentru că frigul nu mai era de îndurat. Dar la primele semne, deşi îndoielnice, că a sosit primăvara, el a părăsit tabăra de iarnă, îndreptîndu-se către Etruria, pentru a atrage de partea sa şi populaţia acestui ţinut, fie prin puterea armelor, fie de bunăvoie, întocmai ca pe galli şi pe liguri. Pe cînd străbătea Apeninii, l-a prins o furtună atît de năpraznică, încît aproape a întrecut grozăviile trecerii Alpilor. Pentru că ploaia însoţită de vijelie îi izbea pe puni drept în faţă, la început ei se opriră în loc, deoarece sau erau nevoiţi să lase deoparte armele sau, căutînd să înfrunte vijelia, erau ameninţaţi să se prăvălească, în hăul prăpăstiilor ; în cele din urmă însă, fiindcă vîntul năpraznic le tăia răsuflarea, simţind că se înăbuşă, s-au întors cu spatele la vînt, rămînînd o bucată de vreme în felul acesta. Apoi au început într-adevăr pe cer să troznească nemaipomenite bubuituri de tunet, amestecate şi cu fulgere orbitoare care le zbîrleau părul pe cap. Asurziţi şi orbiţi, toţi încremenesc de spaimă. În cele din urmă se dezlănţuie şi potopul, iar o dată cu el se încinge şi mai năpraznic vijelia. Atunci, de nevoie, li s-a părut potrivit să-şi aşeze tabăra chiar pe locul în care fuseseră ţintuiţi. Dar strădaniile şi truda au fost zadarnice, căci mereu o luau de la început : punii nu erau în stare nici să-şi desfăşoare corturile şi nici să se statornicească locului. Abia înţăruşau corturile, că vijelia şi spinteca şi zmulgea tot ce căutau ei să fixeze. In curînd, norii de apă ridicaţi de vînturi, ajungînd deasupra crestelor geroase ale munţilor, s-au răcit de tot şi au căzut sub forma unei grindini atît de dese, amestecate şi cu zăpadă, încît oamenii au renunţat la orice strădanie şi s-au aşternut pe jos, mai mult îngropaţi sub foile lor de cort decît adăpostiţi sub ele. După această urgie abătută pe capul bieţilor oameni şi a vitelor de povară, a urmat apoi un val de frig atît de ascuţit, încît dacă vreo vieţuitoare încerca să se ridice sau să găsească un reazem undeva, multă vreme nu putea face o mişcare, deoarece abia putea să-şi mişte încheieturile, nervii fiindu-i înţepeniţi de ger. Apoi cînd, în cele din urmă, după multe sforţări au început să se desmorţească şi

Scanned with CamScanner

să-şi vină în fire, şi cînd în rare locuri s-a purces să se facă cîte un foc, cel care simţea că nu e în stare să iasă singur din impas recurgea la ajutorul semenului său. În acel loc punii făcură popas vreme de două zile, stînd acolo întocmai ca o oştire încercuită. Îşi pierdură viaţa acolo numeroşi oameni şi animale de povară, şi chiar 7 elefanţi dintre cei care izbutiseră să scape cu viaţă din bătălia de la Trebia.

LIX Coborînd Apeninii, Hannibal îşi duse înapoi armata către Placentia şi, înaintînd, îşi aşeză tabăra cam la zece mii de paşi de acest oraş. A doua zi îşi rîndui în linie de bătaie, în faţa taberei romane, 12 000 de pedestraşi şi 5 000 de călăreţi. Nici consulul Sempronius (căci se întorsese de la Roma) nu s-a codit să dea piept cu Hannibal. În acea zi, între cele două tabere potrivnice se găsea un gol de 3 000 de paşi. Ciocnirea a avut loc în ziua următoare, cînd amîndoi potrivnicii s-au luptat cu un avînt nestăvilit, însă cu sorţi schimbători de izbîndă. La cea dintîi încleştare, ostaşii romani s-au dovedit a fi mai presus de cei carthaginezi, astfel încît nu numai că i-au biruit, ci i-au şi urmărit pînă în tabăra lor pe duşmanii puşi pe fugă şi, în curînd, au pornit şi la atacul acesteia. Hannibal şi-a aşezat numai o mînă de luptători în faţa întăriturilor şi a porţilor taberei, iar pe ceilalţi i-a retras, concentrîndu-i în mijlocul taberei, şi le-a dat poruncă să aştepte, aţintiţi către semnalul său, dezlănţuirea atacului. Cam pe la orele 9 din zi[186] Sempronius a dat armatei romane semnalul de retragere, pentru că soldaţii săi în zadar se istoviseră şi nu mai aveau nici o nădejde să cucerească tabăra punică. Cînd Hannibal a prins de veste aceasta şi şi-a dat seama că lupta a intrat în lîncezeală şi că romanii s-au retras din faţa taberei lui, numaidecît şi-a pornit cavaleria în iureş prin dreapta şi prin stînga taberei asupra duşmanului, iar el a năvălit cu floarea pedestrimii prin centru. Arareori s-ar fi dat o luptă mai crîncenă şi mai faimoasă, prin pierderile suferite de ambele părţi, ca aceea de atunci, dacă ar mai fi dăinuit lumina zilei, lăsînd să se prelungească mai mult lupta. Numai lăsarea amurgului a pus capăt bătăliei dezlănţuite cu atîta avînt. De aceea, ciocnirea dintre cele două oştiri a fost mai crîncenă decît măcelul şi, aşa cum potrivnicii au fost egali în luptă, tot aşa s-au desprins şi din încleştare şi cu pierderi la fel de mari. Fiecare tabără n-a pierdut mai mult de 600 de pedestraşi şi jumătate din efectivele cavaleriei. Însă pierderile romanilor au fost mult mai însemnate faţă de numărul celor căzuţi, pentru că au pierit în luptă şi cîţiva

Scanned with CamScanner

din rîndurile ordinului equestru [187] şi cinci tribuni militari şi trei comandanţi din rîndurile trupelor aliate.

După acea bătălie, Hannibal s-a dus către Liguria, iar Sempronius către Luca [188]. Îndată ce Hannibal a intrat în ţinuturile lor, ligurii i-au predat doi quaestori romani, şi anume pe C. Fulvius şi L. Lucretius, prinşi de ei prin vicleşug, împreună cu doi tribuni militari şi cinci membri din ordinul equestru, mai toţi feciori de senatori, aceasta pentru a-l încredinţa pe Hannibal că ligurii sînt mai hotărîţi ca oricînd să încheie pace şi alianţă cu el.

LX În timp ce se petrec acestea în Italia, Cn. Cornelius Scipio, trimis cu o flotă şi cu o armată în Hispania, porni de la gurile Rhodanului şi după ce a făcut un ocol în jurul munţilor Pirinei, a acostat cu flota la Emporiae [189]. După ce şi-a debarcat acolo trupele, pornind de-a lungul ţărmului, a adus sub ascultarea Romei întregul ţinut de coastă începînd de la lacetani [190] şi ajungînd pînă la fluviul Hiberus, fie împrospătînd legăturile de alianţă, fie încheind altele noi. Răspîndindu-i-se faima bunătăţii şi dreptăţii [191] sale, Scipio a izbutit să cîştige nu numai noroadele care locuiau de-a lungul coastelor mării, ci şi pe cele dinlăuntrul Hispaniei, şi chiar pe cele mai războinice din munţi. Scipio a încheiat nu numai pace cu ele, ci chiar şi alianţe militare; acolo el a alcătuit cîteva cohorte puternice de trupe auxiliare din rîndurile acestor populaţii. Provincia lui Hanno se întindea dincoace de Hiberus. Pe el îl însărcinase Hannibal să asigure paza acelui ţinut. De aceea Hanno, convins că trebuie să-i înfrunte în bătălie pe romani înainte ca toate noroadele din Hispania să se înstrăineze de puni, după ce-şi aşeză tabăra în faţa duşmanilor, îşi rîndui oastea în linie de bătaie. La rîndu-i, şi Scipio socoti că nu mai e vreme de amînare a bătăliei, ca unul care ştia că are de luptat şi cu Hanno şi cu Hasdrubal, fiindcă vroia să se războiască mai degrabă cu fiecare în parte şi nu cu amîndoi deodată. De altfel, acea luptă nu a fost de mari proporţii: romànii nimiciră 6 000 de vrăjmaşi, luînd alte două mii de prizonieri împreună cu unităţile de pază a taberei punice, căci şi tabăra a fost cucerită; o dată cu ea cad prizonieri în mîinile romanilor şi comandantul lor împreună cu cîteva din căpetenii; şi fortăreaţa Cissis, din vecinătatea taberei punice, ajunge în stăpînirea romanilor. Numai că prăzile luate în această fortăreaţă au fost de mică însemnătate: unelte barbare şi sclavi fără preţ. În schimb, ostaşii romani se înfruptară din belşug nu numai din prăzile găsite în tabăra punică, ci şi din ale armatei de sub

Scanned with CamScanner

comanda lui Hannibal care se războia pe pămîntul Italiei, deoarece în afară de lucrurile de mare trebuinţă pentru bunul trai al unei armate, acolo se găsea aproape tot ce era mai de preţ şi pe care, ca să nu fie o povară pe umerii celor care le purtau, Hannibal le lăsase pe loc, dincolo de Pirinei.

LXI Înainte de a se răspîndi vestea sigură în legătură cu această înfrîngere, Hasdrubal, trecînd Hiberus cu 8 000 de pedestraşi şi o mie de călăreţi, porni în aşa fel de parcă ar fi avut de gînd să le iasă pe neaşteptate în cale romanilor în momentul debarcării lor, însă cînd a aflat despre înfrîngerea suferită la Cissis şi de pierderea taberei punice îşi întoarse drumul către mare. Nu departe de Tarraco [192] el a întîlnit nişte ostaşi din rîndurile marinei şi oameni din echipajele date de aliaţi, care umblau încoace şi-n colo răzleţiţi prin holde, aşa cum se cam întîmplă de obicei cu unii care, îmbătaţi de succese, devin nepăsători [193]. Hasdrubal se năpusteşte asupra acestora cu cavaleria sa şi-i fugăreşte pînă la vase, nimicind o mare parte din ei. Însă neîncumetîndu-se să zăbovească mai multă vreme pe acele meleaguri, pentru ca să nu fie bătut de Scipio, se retrase dincolo de Hiberus ; şi Scipio, la auzul sosirii noilor duşmani, punîndu-şi repede armata în marş şi după ce luă măsuri împotriva cîtorva căpitani de vase, pedepsindu-i, lăsă o slabă garnizoană pentru paza Tarraconei şi se întoarse cu flota la Emporiae. Abia plecase Scipio de acolo, că Hasdrubal veni din nou, după ce ademeni norodul ilergeţilor — care îi dăduse ostateci lui Scipio — să se rupă de romani, trecînd de partea punilor, şi împreună cu trupe alcătuite din tineretul acestui norod pustii ţinuturile aliaţilor credincioşi romanilor. Apoi, cînd Scipio îşi părăsi tabăra de iarnă, ducîndu-se către el, Hasdrubal iar se retrase, de astă dată din întreg ţinutul de dincoace de Hiberus. Scipio se năpusti cu armata romană asupra populaţiei ilergeţilor, părăsite de cel care îi îndemnase la trădare şi după ce-i alungă pe toţi, împresură oraşul Atanagrus [194], capitala acestui norod. În răstimp de cîteva zile, ilergeţii se supuseră fără condiţii ; Scipio le porunci acum să dea zălog şi mai mulţi ostateci ca mai înainte, şi-i pedepsi impunîndu-i şi la plata unei sume de bani. De acolo el purcése către ausetani, aproape de Hiberus, aceştia tot aliaţi de ai punilor, şi după ce le asedie oraşul acestora, lacetanii, care sosiseră în ajutorul vecinilor lor în timpul nopţii, fură atraşi într-o cursă şi prinşi, nu departe de acest oraş, tocmai cînd vroiau să intre acolo. Au fost nimiciţi ca la 12 000 de duşmani.

Scanned with CamScanner

Aproape toţi ceilalţi s-au întors la casele lor, aruncîndu-şi armele şi refugiindu-se, răzleţi, pretutindeni prin ogoare. În sprijinul celor împresuraţi n-a mai venit altcineva decît iarna, destul de vitregă pentru asediatori. Asediul a ţinut 30 de zile, în care vreme au căzut troieni de omăt atingînd o înălţime arareori mai mică de patru picioare. Pluteii [195] şi vineiele fuseseră acoperite de un strat atît de gros de zăpadă, încît numai datorită acestei întîmplări ele au scăpat de prăpădul focului aruncat de cîteva ori de vrăjmaşi. In cele din urmă, după ce căpetenia lor Amusicus a fugit la Hasdrubal, ausetanii s-au predat romanilor, învoindu-se să plătească 20 de talanţi de argint. Scipio s-a retras apoi la Terraco în tabără de iarnă.

LXII La Roma sau în împrejurimile oraşului, pe de o parte, s-au întîmplat în iarna aceea mai multe minuni, iar pe de altă parte, s-au zvonit multe [vrute şi nevrute], dîndu-li-se cu nesocotinţă crezare, aşa cum se întîmplă de obicei cînd sufletul omului e stăpînit de teama religiei [196]. Mersese vestea că „un copilaş de şase luni, născut din părinţi liberi, a strigat în piaţa de legume: «triumf!»; că în oborul de vite, un taur se urcase singur pînă la catul al treilea şi, speriat de zarva făcută de cetăţeni, s-a aruncat jos de acolo; că pe cer s-au arătat nişte limbi luminoase de foc în chipul unor nave; că templul Speranţei ce se află în piaţa de legume a fost lovit de un trăznet; că în Lanuvium, suliţa Junonei s-a mişcat de la sine; că un corb a zburat în templul Junonei şi s-a aşezat chiar deasupra altarului; că în ţinutul Amiternium s-au văzut nişte stafii, cu chipuri de oameni, îmbrăcate în straie albe, dar nimeni nu s-a putut apropia de ele; că în Picenum a plouat cu pietre; că, la Caere, tablele cu oracolele destinului s-au micşorat de la sine, iar în Gallia, un lup i-a smuls unui ostaş din strajă sabia din teacă, fugind cu ea".

Pentru celelalte minuni, preoţii decemviri au primit poruncă să consulte cărţile sibylline; pentru ploaia cu pietre din Picenum, s-a hotărît să se facă slujbe vreme de nouă zile; mai apoi, întreaga cetate a luat parte la săvîrşirea slujbelor de ispăşire. Mai întîi, oraşul a fost purificat, aducîndu-se jertfe de vite mari în cinstea zeilor, potrivit hotărîrii preoţilor decemviri; apoi s-a dat ca ofrandă în cinstea Junonei, la Lanuvium, o cantitate de aur în greutate de 40 libre, iar matroanele au înălţat pe Aventin o statuie de bronz în cinstea Junonei. S-a rînduit un *lectisternium* la Caere, unde [tablele cu] sorţii se micşoraseră, precum şi rugăciuni la Algidus, în

Scanned with CamScanner

cinstea zeiţei Fortuna. Şi la Roma s-au rînduit un lectisternium pentru zeiţa Tinereţii, precum şi o slujbă anume lui Hercules în templul său, apoi întreg norodul a pornit în alai, făcîndu-se slujbe la toate altarele ; pentru Duhul cel Bun [197] al Romei s-au înjunghiat cinci vite mari ; şi praetorul Caius Atilius Serranus a primit poruncă să rostească făgăduinţele cuvenite zeilor dacă vreme de zece ani republica romană va rămîne neclintită, în aceeaşi stare. Aceste slujbe şi făgăduinţe, potrivit rînduielilor din cărţile sibylline, alinară într-o bună măsură sufletele oamenilor stăpîniţi de teama zeilor.

LXIII Flaminius, unul din consulii desemnaţi, căruia îi căzuseră la sorţi legiunile care iernau la Placentia, a trimis un edict şi o scrisoare consulului în funcţie, spunîndu-i : „armata de sub comanda lui să se găsească în tabăra de la Ariminum la idele lui martie“ [198]. El ţintea să intre în funcţie în această provincie, deoarece îi erau încă vii în amintire vechile ciocniri cu patricienii din vremea cînd fusese tribun al plebei, şi mai pe urmă în calitate de consul, mai întîi în legătură cu consulatul său, care i-a fost anulat de senat, şi apoi în legătură cu triumful său. Flaminius era privit cu ură de patricieni şi din pricina legii celei noi pe care tribunul plebei Quintus Claudius o propusese împotriva vrerii senatului şi pe care Flaminius o susţinuse şi în care se prevedeau următoarele : „Nici un senator sau fiu de senator n-are voie să fie proprietar al unei nave maritime cu o capacitate mai mare de 300 amfore“ [199]. Se făcea socoteala că vasele sub acest tonaj pot satisface cu prisosinţă transportul bucatelor de pe pămînturile lor şi că orice fel de negustorie trebuie privită ca nedemnă de un senator. Lupta atît de crîncenă dusă de Flaminius în legătură cu această lege stîrnise ura nobililor împotriva lui, sprijinitorul legii, însă în acelaşi timp îi atrăsese dragostea poporului şi în acest fel şi-a dobîndit cel de-al doilea consulat. Din această pricină, Flaminius era încredinţat că patricienii vor căuta să-l împiedice să iasă din Roma prin măsluirea auspiciilor şi prin amînarea sărbătorilor latine şi prin tot felul de ticluiri în legătură cu consulatul său. Ca să ocolească toate aceste stavile, Flaminius plecă în taină în provincia sa ca simplu cetăţean, prefăcîndu-se că e nevoit să plece.

Cînd s-a prins de veste acest fapt, s-a stîrnit un nou val de ură din partea patricienilor, dinainte înverşunaţi, împotriva lui Flaminius. Ei cleveteau împotriva lui, spunînd : „Caius Flaminius duce război nu numai împotriva senatului roman, ci chiar şi împo-

Scanned with CamScanner

triva zeilor nemuritori. Ales întîiaşi dată consul, în dispreţul auspiciilor neprielnice, el n-a vrut să asculte nici de zei, nici de oameni cînd îl chemau să vină înapoi de la armată. Acum, Flaminius a fugit de Capitolium şi de oficierea sfintelor slujbe, fiindcă îl mustră conştiinţa, pentru ca nici măcar în ziua intrării sale în funcţie să nu se ducă în templul preamilostivului şi atotputernicului Jupiter. El nu vrea să vadă la chip nici un senator şi nici să se consfătuiască cu vreunul dintre cei de care e urît şi pe care, la rîndu-i, îi priveşte cu aceeaşi ură; Flaminius se poartă aşa pentru a nu fi de faţă la hotărîrea zilei serbării sărbătorilor latine şi pentru a nu face nici slujba cuvenită în cinstea lui Jupiter Latiaris pe muntele Alban, pentru a nu merge pe Capitolium, în vederea luării auspiciilor pentru rostirea făgăduinţelor solemne, şi pentru ca de acolo să nu se ducă la armata sa înveşmîntat în mantia de comandant suprem [200] însoţit de lictori. Flaminius a ieşit din Roma pe furiş, ca un netrebnic, fără insemnele consulare, fără lictori, şi nu altfel, de parcă ar fi plecat într-un surghiun. De bună seamă, pentru el e mai plin de măreţie şi mai potrivit înaltei sale însărcinări faptul de a intra în dregătorie la Ariminum şi nu la Roma şi de a se îmbrăca cu toga tivită cu purpură într-un han oarecare, nu în casa sa proprie".

Toţi senatorii au fost de părere ca Flaminius să fie chemat înapoi la Roma, sau adus cu de-a sila şi obligat să-şi îndeplinească toate îndatoririle faţă de zei şi de oameni, înainte de a pleca la armată şi în provincia sa. Quintus Terentius şi Marcus Antistius au plecat către Flaminius cu această însărcinare (căci senatul a găsit cu cale să-i trimită pe aceştia la el în solie). Dar aşa cum pe Flaminius nu-l zdruncinase nici scrisoarea senatului în timpul consulatului său dintîi, nici cei doi n-au izbutit să-l clintească cîtuşi de puţin din atitudinea lui.

După cîteva zile Flaminius îşi luă dregătoria în primire. Pe cînd el aducea jertfa, viţelul, după ce fusese lovit, a izbutit să scape din mîinile celor care-l sacrificau, stropind cu sînge pe mulţi din cei care şedeau în jur. Cei ce şedeau mai departe de locul altarului lui Jupiter, neştiind ce s-a petrecut acolo, au pornit-o mai tare la fugă, producîndu-se o mare învălmăşală. Această întîmplare a fost socotită de cei mai mulţi ca un semn al unei cumplite năpaste. Flaminius, după ce luă în primire două legiuni din partea lui Sempronius, consulul anului trecut, şi alte două de la praetorul Caius Atilius, a pornit în fruntea armatei sale, trecînd pe potecile Apeninilor în Etruria.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXII

Scanned with CamScanner

I Primăvara bătea la uşă [1]. De aceea Hannibal îşi scoase armata din tabăra de iarnă şi după ce zadarnic încercase mai înainte să treacă Apeninii pe un ger de nesuportat, cuprins de teamă, rămase locului pîndit de uriaşe primejdii. Căci gallii, ademeniţi de nădejdea unor prăzi grase, atunci cînd au băgat de seamă că în loc ca ei să se înfrupte din prădarea ogoarelor satelor altora, ţara lor e bîntuită de prăpădul războiului şi că ţinuturile le sînt vînturate de taberele de iarnă ale celor doi potrivnici, şi-au întors pornirile de ură de la romani împotriva lui Hannibal. Ameninţat de multe ori să cadă în cursele întinse de căpeteniile gallilor, Hannibal a izbutit să scape cu viaţă numai datorită aceleiaşi uşurinţe cu care gallii se pîrau unii pe alţii în faţa comandantului pun, căci ori de cîte ori unii dintre ei urzeau o uneltire împotriva lui Hannibal, alţii i-o dezvăluiau. Din această pricină, el îşi schimba cînd îmbrăcămintea, cînd peruca [2] de pe cap, şi numai înşelîndu-i putuse scăpa de mrejele întinse. De aceea, şi teama de galli a fost temeiul pentru care Hannibal s-a grăbit să plece cît mai grabnic din tabăra de iarnă.

Cam în aceeaşi vreme, la Roma, consulul Cn. Servilius a intrat în funcţiune la idele lui martie [3]. Acolo, după ce a făcut darea de seamă asupra situaţiei republicii, el a stîrnit din nou ura împotriva lui C. Flaminius, aducîndu-i următoarele învinuiri : „deşi romanii au ales doi consuli, totuşi Roma are numai unul singur. Căci pe ce temei Flaminius e îndreptăţit să aibă comanda şi după care auspicii ? [4] Se ştie doar că magistraţii de la cîrma republicii iau cu ei din patrie aceste auspicii după ce au fost aduse jertfe penaţilor statului şi casei lor particulare, după ce au prăznuit sărbătorile latine, după aducerea jertfelor pe muntele Alban şi după ce, potrivit rînduielilor religioase, s-au rostit pe Capitolium cuvenitele făgăduinţe către zei. Dacă pe un cetăţean simplu nu-l însoţesc auspiciile, apoi cu atît mai vîrtos consulul care a plecat

Scanned with CamScanner

din Roma fără a lua auspicii, nu le mai poate consulta din nou pe pămînt străin, pentru a fi pe deplin prielnice."

Semnele şi arătările aduse la cunoştinţă din mai multe părţi deodată măreau şi mai mult spaima, căci se spunea că „în Sicilia, cîtorva soldaţi li s-ar fi aprins vîrfurile suliţelor ; că în Sardinia, aşişderea, unui călăreţ care făcea rondul străjilor din posturile de pe ziduri i-ar fi ars toiagul pe care-l ţinuse în mînă ; apoi că în numeroase rînduri ar fi fost trăsnite ţărmurile ; că două scuturi s-ar fi umplut deodată cu pete de sînge ; că vreo cîţiva ostaşi ar fi fost loviţi de trăsnete ; că s-ar fi văzut micşorîndu-se globul soarelui ; că la Praeneste ar fi căzut din cer pietre aprinse ; că la Arpi s-ar fi văzut arătîndu-se pe cer nişte scuturi şi soarele luptîndu-se cu luna ; că la Capena ar fi răsărit deodată două luni în timpul zilei ; că la Caere [5], pe albia rîului, ar fi curs apă amestecată cu sînge şi chiar în fîntîna lui Hercules ar fi gîlgîit în apă şuvoaie de sînge ; că la Antium ar fi căzut în coşurile secerătorilor spice pline de sînge ; că la Falerii s-ar fi văzut cerul deschizîndu-se întocmai ca o uriaşă genune şi că acolo s-ar fi ivit o orbitoare lumină ; că sorţii [6] s-ar fi micşorat de la sine, şi într-unul s-ar fi găsit scrise următoarele cuvinte : «Marte izbeşte cu lancea sa !» [7] ; că la Roma, cam în aceeaşi vreme, pe statuia lui Marte de pe Via Appia ar fi curs şuvoaie de sudoare şi că tot aşa s-ar fi întîmplat şi cu statuia lupoaicei ; că la Capua s-ar fi arătat cerul cuprins de flăcări, iar luna ar fi apus în timpul unei ploi".

Ba poporul a dat crezare şi altor arătări şi semne de mai mică însemnătate spre a fi pomenite, ca de pildă : „părul de pe o capră s-ar fi preschimbat în lînă ; o găină s-ar fi prefăcut în cocoş şi un cocoş în găină" [8]. După ce au fost aduse spre ştiinţă senatului, şi după ce au fost introduşi în senat cei care aduseseră mărturiile în ordinea în care aceste arătări i-au fost aduse la cunoştinţă, consulul a cerut sfatul senatorilor în privinţa semnelor cereşti. Pentru aceste minuni s-a hotărît să se jertfească, spre ispăşire, cîte trei vite mari, pentru altele, animale mici de lapte, şi să se facă rugăciuni publice tuturor zeilor vreme de trei zile de-a rîndul. Apoi după ce [preoţii] decemviri vor cerceta cărţile sibylline, potrivit îndrumărilor date în stihuri de aceste cărţi, să se îndeplinească tot ce vor prescrie ei că este plăcut zeilor.

În urma îndrumărilor primite de la colegiul decemvirilor, s-a hotărît mai întîi să i se hărăzească lui Jupiter un toiag de aur, [simbol] al trăsnetului, în greutate de 50 de libre ; Junonei şi Minervei [9] să li se dăruiască odoare de argint ; să se aducă jertfe

Scanned with CamScanner

de vite mari şi Junonei Regina de pe Aventin, şi Junonei Sospita din Lanuvium ; şi matroanele, din daniile adunate de ele după mijloacele fiecăruia, să strîngă o sumă de bani pe care s-o dăruiască Junonei Regina de pe Aventin şi să se înjghebeze în cinstea ei şi un *lectisternium*. De asemenea şi nevestele liberţilor să adune o sumă de bani, după puterile lor, pe care s-o dăruiască zeiţei Feronia [10]. După ce s-au îndeplinit toate acestea, [preoţii] decemviri au adus cuvenitele jertfe de vite mari în forul din Ardea. În sfîrşit, la Roma, în cursul lunii decembrie, s-au adus jertfe şi în templul lui Saturnus şi s-a poruncit înjghebarea unui *lectisternium* (înşişi senatorii au împodobit aşternutul paturilor, orînduite în acest scop) şi s-a dat un ospăţ public, iar saturnalele au fost serbate vreme de o zi şi o noapte, cu strigăte prin tot oraşul. S-a dat poruncă poporului să prăznuiască această zi de sărbătoare şi s-o păstreze de-a pururi.

II În vreme ce consulul Cn. Servilius se străduia să împace la Roma mînia zeilor şi să strîngă oastea, Hannibal a părăsit tabăra de iarnă fiindcă i se dase de veste că consulul Flaminius a ajuns la Arretium [11]. Pentru că îi fusese arătat un drum prea lung, deşi mai lesne de străbătut, Hannibal şi-a căutat o cale mai scurtă prin smîrcurile rîului Arnus, care în cursul acelor zile se revărsase mai mult ca de obicei. El a dat ordin ca cei dintîi să plece hispanii şi africanii şi toată floarea armatei sale alcătuită din vechile leaturi, alăturîndu-le şi carele cu poveri, pentru ca acolo unde vor fi nevoiţi să facă popasuri să nu ducă nici o lipsă de cele trebuincioase ; a mai poruncit ca apoi să-i urmeze gallii, ocupînd mijlocul coloanelor. În ariergardă să meargă cavaleria ; Mago cu un corp de numizi uşor înarmaţi să încheie coloanele, ţinînd în frîu mai ales pe galli, ori de cîte ori aceştia scîrbiţi de un drum atît de lung şi de atîtea sforţări pe care cu greu le rabdă aceste noroade ar căuta să se răzleţească sau să rămînă pe loc. Capul coloanei, sub îndrumarea călăuzelor, izbutea totuşi să meargă în urma stegarilor, deşi călca prin băltoacele, coclaurii şi [viroagele] fluviului, înnămolindu-se în mocirla care aproape îi copleşea. Însă gallii împotmoliţi nu erau în stare nici să mai reziste, nici să se mai ridice din mlaştini, vlăguindu-li-se puterile şi pierzîndu-şi avîntul, iar o dată cu ele şi nădejdea în biruinţă.

Tîrîndu-şi cu greu mădularele sleite de vlagă, unii din galli, după ce se prăbuşeau răpuşi de deznădejde şi silă, îşi dădeau duhul între vitele de povară care zăceau şi ele pretutindeni. Mai

Scanned with CamScanner

mult ca orice îi dobora neodihna din pricina veghilor îndurate timp de trei nopţi şi patru zile. Deoarece totul în jurul lor era acoperit de apă, ei nu puteau găsi un loc uscat unde să-şi întindă trupurile istovite, de aceea, după ce-şi grămădeau poverile claie peste grămadă în apă, se culcau deasupra lor sau, fiindcă pe tot parcursul zăceau mormane atît de mari de vite răpuse, încît întreceau adîncimea apei, li se punea în felul acesta la îndemînă un mijloc de popas gallilor care jinduiau după un pic de odihnă. Hannibal însuşi, care suferea încă de la începutul primăverii de o boală de ochi din pricina climei vitrege, căldura alternînd cu frigul, ca să stea cît mai deasupra apei, era purtat pe spatele unui elefant, singurul care mai rămăsese în viaţă: totuşi, veghile neîntrerupte, umezeala rece a nopţii şi duhoarea mlaştinilor i-au pricinuit cumplite dureri de cap; şi pentru că nu a avut nici răgaz şi nici împrejurări prielnice ca să se lecuiască, Hannibal şi-a pierdut un ochi.

III Mulţi ostaşi şi numeroase vite şi-au pierdut viaţa într-un chip jalnic; după ce Hannibal izbuti în cele din urmă să scape de smîrcuri, îndată ce putu găsi un loc uscat, îşi întocmi tabăra. Prin iscoadele trimise înainte, Hannibal avu ştirea sigură că armata romană se găseşte în jurul zidurilor cetăţii Arretium. Atunci Hannibal se strădui să cunoască planul şi ţinta urmărită de consul, precum şi starea lui de spirit, situaţia terenului, ce drumuri are la îndemînă, ce mijloace de procurare a aprovizionării şi, în sfîrşit, toate celelalte amănunte care într-un război trebuie aflate cu cea mai mare grijă. Ţinutul acesta făcea parte din cele mai roditoare regiuni ale Italiei, fiind alcătuit din cîmpiile etrusce, care se întind între Faesulae [12] şi Arretium, avînd mare belşug de grîne, vite, precum şi de bucate de tot felul.

Consulul Flaminius însă, mîndru de consulatul său dinainte, nu voia să mai ţină seama nu numai de legi şi de respectul cuvenit măreţiei senatului, dar nu mai era îndeajuns de temător nici măcar faţă de zei. Această semeţie sădită în firea lui îi fusese nutrită şi de izbînzile dobîndite atît în viaţa cetăţenească, cît şi pe fronturile de luptă. De aceea se învedera limpede că un ins care nu caută să afle nici vrerea zeilor şi care nu se sfătuieşte nici cu oamenii, are să acţioneze în toate privinţele cu semeţie şi cît se poate de pripit. De aceea, Punul se căzneşte să-l întărîte şi să-l aţîţe pe Flaminius pentru ca acesta să-şi dea frîu liber năravurilor,

Scanned with CamScanner

Lăsîndu-l pe vrăjmaş la stînga poziţiilor sale, Hannibal se îndreaptă către Faesulae, ca să prade centrul ţinutului etrusc. Consulul Flaminius a putut vedea de departe pe ce uriaşă întindere erau desfăşurate pustiitoarele prădăciuni ale armatei punice, precum şi trecerile prin foc şi sabie a satelor. Flaminius, care n-ar fi avut astîmpăr nici măcar cînd Hannibal ar fi avut de gînd să facă vreo mişcare, cu atît mai vîrtos acum, cînd a văzut că aproape sub ochii săi sînt jefuite şi cărate avuturile aliaţilor Romei, a socotit că e o ruşine pentru el dacă îi mai îngăduie lui Hannibal să cutreiere în lung şi-n lat prin mijlocul Italiei, ajungînd pînă acolo încît să atace chiar zidurile Romei, fără să-l înfrunte nimeni, în vreme ce, în sfatul [13] comandanţilor, toţi ceilalţi îi dădeau lui Flaminius poveţe mai degrabă sănătoase decît în aparenţă frumoase, spunîndu-i : „trebuie să-şi aştepte colegul de consulat, pentru ca unindu-şi oştirile, să desfăşoare acest război după un plan comun şi cu un avînt sporit ; între timp trebuie să i se zădărnicească duşmanului neînfrînatele-i porniri după jafuri, cu ajutorul cavaleriei şi al pedestrimii uşor înarmate a aliaţilor", — Flaminius ieşi repede de la sfat plin de mînie şi, în acelaşi timp, dădu [14] semnalul de a se porni în marş şi de a se dezlănţui numaidecît lupta. „Ce, — spuse el — o să stăm de-a pururi în faţa zidurilor cetăţii Arretium ? Ce, aici sînt patria şi penaţii noştri ? Hannibal, pe care l-am scăpat din mînă, să fie lăsat să pustiiască Italia şi să ajungă pînă sub zidurile Romei, trecînd totul prin foc şi sabie, şi noi să nu ne clintim din locul acesta pînă cînd senatul roman nu va binevoi să-l cheme pe Flaminius de la Arretium aşa cum au făcut-o odinioară cîndva cu Camillus la Veii ?" Pe cînd îşi descărca în felul acesta mînia, Flaminius porunci să se smulgă steagurile cît mai repede, dar, după ce sări pe cal, deodată acesta se poticni şi-l azvîrli pe consul peste cap, trîntindu-l la pămînt. În vreme ce toţi cei din jur încremeniseră de spaimă, de parcă această întîmplare ar fi fost o urîtă prevestire la începerea unei întreprinderi, pe deasupra se mai dădu de ştire şi faptul că un steag n-a putut fi smuls din pămînt, deşi stegarul se căznise din răsputeri. Întorcîndu-se către cel ce aduse această veste, Flaminius îi răcni : „Nu care cumva mi-aduci şi un ordin scris din partea senatului roman, prin care să fiu împiedicat de a porni la luptă ? Du-te şi dă de ştire să se sape în jurul steagului, dacă frica le-a încremenit mîinile stegarilor încît nu-l mai pot smulge din pămînt !"

Şi atunci armata romană s-a pornit în marş. Capeteniile oştirii, pe lîngă faptul că nu fuseseră de aceeaşi părere cu el la sfat, erau

Scanned with CamScanner

înspăimîntaţi şi de aceste îndoite semne rele ; în schimb, însă, ostaşii erau îndeobşte voioşi şi mulţumiţi de străşnicia comandantului lor, căci ei îşi făuriseră nădejdile unei cît mai grabnice izbînzi, fără să-şi dea însă temeinic seama ce anume le-ar îndreptăţi aceste nădejdi.

IV Hannibal pustieşte în lung şi-n lat întregul ţinut care se întinde între oraşul Cortona [15] şi lacul Trasimenus [16], cu tot prăpădul unui război, pentru ca, stîrnindu-i o cît mai înverşunată ură, să-l împingă pe Flaminius la răzbunarea pagubelor îndurate de aliaţii Romei. Punii ajunseseră cu devastările pînă într-un loc menit anume să slujească la întinderea capcanelor, acolo unde lacul Trasimenus intră cel mai mult sub poalele munţilor Cortonei. Drumul care duce printre munte şi lac este atît de îngust, de parcă într-adins ar fi fost croit în acest scop ; apoi, puţin mai departe, încep să se deschidă nişte cîmpii mai largi şi de acolo să se înalţe costişele. Hannibal îşi rînduieşte tabăra într-un loc deschis, unde-şi aşază trupele de africani şi de hispani. Pe baleari şi celelalte trupe uşor înarmate le duce în spatele munţilor, făcînd un ocol ; îşi rînduieşte cavaleria chiar la gura trecătorii, acoperită cu măiestrie de vedere de nişte măguri, pentru ca, după ce romanii vor ajunge acolo, cavaleria punică să le stăvilească drumul, zădărnicindu-le orice ieşire către lacul Trasimenus şi munţi.

Flaminius ajunsese lîngă lac la scăpătatul soarelui ; cu oastea lui a trecut prin trecătoare a doua zi, cînd abia mijiseră zorile, fără să fi făcut recunoaşteri ; de aceea, cînd armata romană a început să se desfăşoare pe şesul mai larg, a zărit numai trupele vrăjmaşe din faţa lui, nebăgînd de seamă că mai sînt şi alţi duşmani vîrîţi prin ascunzătorile din spatele şi de deasupra capului său. Cînd Punul şi-a văzut atinsă ţinta aşa cum dorise, armata romană prinsă între lac şi munţi şi înconjurată de trupele sale, a dat tuturor alor săi semnalul de a porni toţi în acelaşi timp în iureş asupra romanilor. În vreme ce carthaginezii se năpusteau în goană pe unde fiecăruia îi venea mai la îndemînă, pentru romani acest atac fu cu atît mai neaşteptat şi mai neprevăzut cu cît negura ridicată din lac se lăsase mai deasă în cîmpie decît pe dealuri şi cu cît trupele punilor, care se puteau zări unele pe altele destul de bine, desfăşuraseră de pe diferitele dealuri atacul lor deopotrivă într-o rînduială mai mare. Armata romană a prins de veste că a fost încercuită înainte de a fi scoase strigătele de atac din toate părţile, iar înainte de a-l fi zărit pe vrăjmaş unităţile

Scanned with CamScanner

romane au şi început să fie izbite din faţă şi din coaste pînă să se orînduiască îndeajuns în linie de bătaie sau să-şi pregătească armele pentru atac şi să-şi scoată săbiile din teacă.

V Consulul Flaminius îşi ţinu îndeajuns firea pe cît era cu putinţă într-o situaţie ivită pe neaşteptate, cu toate că toţi ostaşii săi erau cuprinşi de spaimă; de aceea el îşi rînduieşte din nou, în măsura în care îi îngăduie împrejurările şi timpul, şirurile buimăcite ale ostaşilor săi, deoarece fiecare roman îşi îndrepta privirile către locurile de unde auziseră strigăte atît de asurzitoare. Oriunde se poate duce şi poate fi auzit, consulul îşi îmbărbătează oamenii şi le dă poruncă să nu dea înapoi, ci să lupte: „Căci nu prin făgăduinţe faţă de zei şi prin rugăciuni rostite vor fi romanii în stare să scape de acolo, ci numai prin tăria braţului şi prin vitejie! Ei trebuie să-şi croiască drum cu sabia în mînă prin mijlocul puhoiului duşman! Cu cît se vor teme mai puţin, cu atît şi primejdia ce-i ameninţă va fi mai mică"! [17]. Numai că din pricina zarvei şi a învălmăşelii nu putură ajunge pînă la urechile ostaşilor romani nici vorbele de îmbărbătare şi nici poruncile sale. Romanii care erau prea departe n-avură putinţa să-şi vadă fiecare steagul unităţii sale şi să-şi cunoască şirul şi locul său anumit, astfel încît de-abia avură timp să pună mîna pe arme şi să se pregătească de luptă, iar mulţi dintre ei fură striviţi unii de către alţii, armele lor fiindu-le în asemenea împrejurări mai degrabă o povară decît un sprijin de luptă. Învăluiţi în negura asta atît de deasă, romanii se călăuzeau mai mult după auz decît după văz. La vaietele răniţilor şi izbirile trupurilor şi ciocnirile armelor, se roteau în toate părţile şi feţele şi privirile către strigătele scoase fie de cei ce căutau într-adins să stîrnească groaza, fie de cei cuprinşi de spaimă. Unii care încercau să fugă nimereau peste cîte un detaşament [18] de luptători încleştaţi în atac şi rămîneau şi ei ţintuiţi în acel loc; pe alţii care voiau să se înapoieze la luptă îi scoteau din încăierare cetele de fugari. Apoi, după ce romanii au încercat în zadar să dea atacuri în toate părţile, văzînd că sînt închişi în faţă şi în spate, avînd în coastă povîrnişurile munţilor şi lacul şi linia de bătaie a vrăjmaşilor, şi-au dat atunci seama că singura nădejde a salvării stă numai în braţul lor şi-n sabie. Şi atunci fiecare roman a devenit pentru sine căpetenie, singur îmbărbătîndu-se să ducă lupta pînă la capăt. În chipul acesta a izbucnit o nouă luptă ca de la început, fără să se mai înjghebeze ordinea obişnuită de bătaie — rînduită pe cele trei linii:

Scanned with CamScanner

principes, hastati şi triarii [19], în faţa steagurilor nemaifiind antesignanii şi nici în spatele lor altă linie de bătaie ; în acelaşi timp, ostaşii nu mai erau încadraţi ca de obicei fiecare în legiunea, cohorta sau manipulul său. Întîmplarea îi strîngea laolaltă şi se aşeza fiecare într-un loc, luptînd mai în faţă sau mai înapoi, după cum îi era bărbăţia. Toţi ostaşii romani au luptat cu atîta avînt şi înverşunare, fiind într-atît de încleştaţi pe viaţă şi pe moarte, încît nici unul din ei n-a simţit cutremurul care a făcut una cu pămîntul părţi mari ale unor oraşe din Italia, a întors matca multor rîuri repezi, a revărsat marea peste albiile fluviilor şi a prăbuşit munţi într-o uriaşă prăvălire.

VI S-au luptat aproape trei ore în şir şi pretutindeni cu aceeaşi încrîncenare. Cu toate acestea, în jurul consulului roman lupta a fost mai înverşunată şi mai sîngeroasă ca peste tot. În jurul lui lupta floarea ostaşilor romani, iar Flaminius, oriunde îi simţea pe ai săi strîmtoraţi şi covîrşiţi de puhoiul vrăjmaşilor, nu pregeta o clipă să le sară într-ajutor. Recunoscîndu-l după armele lui arătoase, duşmanii se năpustiră asupră-i cu toată înverşunarea, dar şi concetăţenii săi îl apărară cu aceeaşi îndîrjire, pînă cînd un călăreţ insubru (care se chema Ducario), recunoscîndu-l pe consul şi după înfăţişare, strigă către tovarăşii săi de luptă : „Iată-l pe cel care ne-a decimat legiunile [20] noastre, şi care ne-a pustiit ogoarele şi oraşul nostru ! Iată, eu îl voi jertfi pe acest ticălos zeilor Mani ai concetăţenilor mei răpuşi mişeleşte de el !“ [21]. Dîndu-i pinteni calului, năvăleşte şi străbate prin mulţimea atît de deasă a romanilor şi doborînd mai întîi pe scutierul consulului care-şi pusese pieptul stavilă în calea loviturii vrăjmaşe, îl străpunge cu lancea şi pe consul [22]. *Triariii* însă l-au împiedicat pe insubru să-i ia ca trofeu armele şi veşmintele, punîndu-i scuturile în faţă. În urma acestei întîmplări, cei mai mulţi romani o iau la fugă. Frica îi făcea să nu mai ştie nici de lacuri, nici de munţi. Ca nişte orbi ei se năpustesc pe orice hăţaş oricît de rîpos şi oricît de îngust. Oameni şi arme se prăvălesc unul peste altul de-a valma în prăpăstii. O bună parte dintre romani, văzînd că nu mai au pe unde fugi ca să scape, înaintară în apă prin cele dintîi vaduri ale smîrcurilor şi se afundară în ele, rămînîndu-le afară numai capul şi umerii. Au mai fost şi unii pe care groaza nesăbuită i-a silit să fugă, voind să treacă lacul înot ; deoarece acesta însă era nemăsurat de mare şi fără nădejde de a putea fi trecut, părăsindu-i puterile, ostaşii romani fie că erau înghiţiţi de adîncuri, fie că

Scanned with CamScanner

se străduiau, cu mare anevoinţă, să se întoarcă la mal, după ce zadarnic se istoveau înotînd, însă pretutindeni erau măcelăriţi de cavaleria duşmană care intrase în apă. Cam 6 000 de ostaşi din avangardă, datorită vitejiei lor, au scăpat din strîmtoare, reuşind să străpungă liniile vrăjmaşe, fără însă să mai ştie ce s-a petrecut în urma lor. După ce s-au oprit pe o măgură oarecare şi au auzit strigăte şi zăngănit de arme, din pricina negurii n-au mai putut să-şi dea seama care era soarta bătăliei. Către sfîrşitul luptei, cînd se iviră razele strălucitoare ale soarelui, s-a risipit ceaţa şi s-a luminat bine pretutindeni : abia atunci munţii şi cîmpiile au făcut să se perinde prin faţa ochilor lor înfrîngerea şi prăpădul cumplit al oştirii romane. De aceea, cei şase mii de romani, temîndu-se să nu fie văzuţi de departe de puni, ca nu cumva să li se ia cavaleria duşmană pe urme, îşi înhăţară repede steagurile şi porniră cu cea mai mare repeziciune în marş. În ziua următoare însă, aceşti romani, deoarece erau ameninţaţi, în afară de celelalte primejdii şi de cumplita foame, s-au încrezut în cuvîntul lui Maharbal care îi urmărise cu cavaleria lui în tot cursul nopţii, şi care le spusese că, dacă vor preda armele, el le va încuviinţa să plece numai cu veşmintele pe ei, şi atunci s-au predat. Hannibal însă, cu cunoscuta bunăcredinţă punică, nu şi-a respectat cuvîntul şi toţi romanii au fost puşi în lanţuri.

VII Aşa s-a desfăşurat vestita bătălie de la lacul Trasimenus [23], unde poporul roman a avut parte de o înfrîngere cum rar s-a pomenit. 15 000 de romani au fost răpuşi în luptă : alţi 10 000, puşi pe fugă şi risipiţi prin întreaga Etrurie, s-au îndreptat către Roma. Din rîndurile duşmanilor au căzut 2 500 de ostaşi ; însă în urma bătăliei, au mai pierit mulţi din amîndouă taberele şi din pricina rănilor. Unii analişti au scris că cei doi potrivnici au avut pierderi mult mai sîngeroase ; eu însă, pe lîngă faptul că nu-mi e pe plac să umflu fără noimă lucrurile, cum îndeobşte mulţi scriitori sînt porniţi s-o facă, m-am călăuzit mai mult după Fabius, care a trăit în vremea acestui război [24].

Hannibal i-a slobozit pe prizonierii de obîrşie latină, fără să le pretindă vreo sumă de răscumpărare, în schimb romanii au fost puşi toţi în fiare. Apoi a dat ordin ca leşurile punilor să fie scoase din mormanele de morţi şi despărţite de ale duşmanilor şi să fie îngropate. Cu toate marile strădanii depuse de a da de trupul lui Flaminius pentru a-l înmormînta, n-a putut să-l găsească.

Scanned with CamScanner

La Roma, la cea dintîi ştire a acestei înfrîngeri, s-a stîrnit o nemaiîntîlnită spaimă şi învălmăşeală în rîndurile tuturor cetăţenilor, care au dat buzna în forum. Soţiile, colindînd ulicele, îi întreabă pe cei întîlniţi în cale ce urgie neaşteptată s-a întîmplat şi care e soarta armatei. Şi deoarece mulţimea norodului, îndreptîndu-se către *Comitium* [25] şi către *Curie* [26], întocmai ca la o adunare a poporului venit în mare număr, îi chema pe dregători de la cîrma statului, în cele din urmă, nu cu mult înainte de asfinţitul soarelui, praetorul M. Pomponius rosti cuvintele : „Am fost înfrînţi într-o mare bătălie" ! Şi cu toate că vorbele lui n-au fost auzite destul de lămurit, totuşi unul de la altul află din zvonurile răspîndite în dreapta şi-n stînga şi dau de ştire pe la casele lor că consulul împreună cu o mare parte din trupe a fost răpus în luptă, că au mai rămas puţini în viaţă şi aceştia ori că au fost pretutindeni împrăştiaţi în timpul fugii prin toată Etruria, ori că au căzut prizonieri în mîinile duşmanului. De cîte ori se abătuseră nenorocirile pe capul armatelor romane înfrînte, tot de atîtea ori fuseseră copleşiti de griji aceia ale căror rude slujiseră sub comanda consulului Flaminius : deoarece nu ştiau de ce soartă a avut parte fiecare din ai lor şi nici acum nu găseau pe cineva să le dea vreo lămurire ce anume să nădăjduiască sau de ce să se teamă. A doua zi, şi încă un răstimp de cîteva zile, s-a oprit în faţa porţilor cetăţii o mulţime numeroasă, mai mult de femei decît de bărbaţi, aşteptînd fie pe careva dintre ai lor, fie pe unii care să le aducă veşti despre ai lor ; pe cei care veneau, îi înconjurau din toate părţile şi-i copleşeau cu întrebări, nelăsîndu-i să le fie smulşi nici cu de-a sila din mijlocul lor, mai ales cînd unul era vreo cunoştinţă de-a lor, pînă cînd nu aflau totul de-a fir a păr. Ai fi putut vedea atunci la cei ce plecau pe la vetrele lor fel de fel de feţe şi chipuri, după cum i se aduceau fiecăruia la cunoştinţă ştiri bune sau triste, fie făcîndu-le urări, fie mîngîindu-i pe cei care se întorceau şi pe care îi însoţeau pînă la casele lor. Mai cu seamă femeile îşi dădeau fără sfială în vileag bucuria sau jalea ; se spune că una dintre mame, cînd i-a apărut deodată în faţa ochilor feciorul s-a stins din viaţă strîngîndu-şi-l la piept. O altă mamă, căreia i se dăduse de veste că fiul său a căzut — însă ştirea nu fusese adevărată — stînd doborîtă de jale în casă, la cea dintîi vedere a fiului său înapoiat la vatră, din pricina prea marii bucurii, s-a prăbuşit moartă.

Scanned with CamScanner

Praetorii reţin vreme de cîteva zile, de la răsăritul pînă la apusul soarelui, pe senatori în Curie, pentru a se consfătui şi hotărî sub ce comandă şi cu ce trupe s-ar putea rezista în faţa punilor biruitori.

VIII Înainte de a lua vreo hotărîre anumită, pe neaşteptate a venit ştirea unei alte izbelişti : cei patru mii de călăreţi trimişi de consulul Servilius în ajutorul colegului său, avînd în frunte pe propraetorul C. Centenius [27], au fost înconjuraţi de Hannibal [28] în Umbria, unde ei se abătuseră din drum cînd au auzit de sfîrşitul bătăliei de la Trasimenus. Ştirea acestei nenorociri trezi felurite răsunete şi simţăminte în sufletele romanilor ; unii din ei, covîrşiţi de povara unui zbucium sufletesc prea mare, socoteau proaspetele pierderi ale acestor călăreţi uşoare faţă de cele dinainte. Alţii nu priveau nenorocirea în sine [ci erau de părere că trebuie să se chibzuiască cu tot dinadinsul la temeiul înfrîngerii ; romanii trebuie să-şi dea seama că] [28 bis] „întocmai cum un trup bolnav şi istovit se va resimţi la o cît de uşoară atingere mai mult decît un trup zdravăn, la fel şi năpasta care a căzut pe capul Cetăţii bolnave şi istovite în acea vreme trebuie cîntărită nu după mărimea ei, ci după puterile sleite ale republicii, care nu va mai fi în stare să îndure o nouă zguduire". De aceea, cetăţenii recurseră la un remediu de care nu mai avuseseră nevoie şi pe care nu-l mai întrebuinţaseră de multă vreme, şi anume la numirea unui dictator ; şi fiindcă nici celălalt consul nu era de faţă, singurul în măsură să facă numirea dictatorului, şi deoarece nu era uşor să se trimită fie vreo ştafetă, fie vreo scrisoare, pînă la dînsul prin Italia căzută sub ocupaţia punilor, s-a întîmplat ceea ce niciodată pînă în această zi nu se făcuse : poporul l-a desemnat pe Fabius Maximus dictator şi pe Minucius Rufus în funcţia de comandant al cavaleriei.

Senatul roman a dat însărcinarea celor doi ca să întărească paza zidurilor şi turnurilor cetăţii, să instaleze posturi şi puncte de sprijin unde găsesc ei de cuviinţă şi să rupă podurile de peste ape. „Trebuie să se dea lupta pentru Roma şi Penaţii ei, deoarece [armatele romane] n-au putut apăra Italia".

IX Hannibal a venit de-a dreptul la Spoletium [29], străbătînd Umbria pe drumul cel mai scurt. Acolo, după ce a pustiit în lung şi-n lat acest ţinut, a căutat să atace oraşul, însă încercarea i-a fost zădărnicită cu mari pierderi pentru ai săi. Cu acest pri-

Scanned with CamScanner

lej, Hannibal şi-a putut da seama din încercarea neîncununată de izbîndă a cuceririi unei singure colonii a romanilor, şi nu dintre cele mai mari [şi mai însemnate] [30], ce forţă uriaşă şi ce grozavă împotrivire va întîlni la Roma. De aceea a făcut calea întoarsă, îndreptîndu-se către Picenum [31], o regiune îmbelşugată nu numai cu tot felul de roade, dar şi plină de [bunuri care puteau fi] [32] prădate, pe care carthaginezii, ducînd lipsuri şi fiind lacomi, le jefuiau după voie. În Picenum, Hannibal şi-a aşezat o tabără statornică vreme de cîteva zile, unde şi-a întremat ostaşii săi istoviţi după atîtea marşuri făcute în vreme de iarnă, [orbecăind drumul] [32] prin toate smîrcurile, precum şi datorită acestei bătălii, care, deşi s-a încheiat cu izbînda carthaginezilor, totuşi n-a fost de loc uşoară, sau fără [grele] [32] pierderi. Îndată ce li s-a dat destul răgaz, punii s-au bucurat mai mult de prăzi şi jafuri decît de tihnă şi odihnă. Hannibal purcezînd către ţinuturile Praetutianum [33] şi Hadrianum [34], pustiieşte satele şi ogoarele marsilor [35], apoi ale marrucinilor [36] şi paelignilor [37] şi împrejurimile regiunilor locuite de arpini [38], precum şi Luceria [39] învecinată cu Apulia [40].

Consulul Cn. Servilius, care avusese cîteva ciocniri uşoare cu gallii şi le cucerise şi o fortăreaţă neînsemnată, cînd a aflat de nimicirea armatei romane şi de moartea colegului său, îngrijorat de soarta zidurilor patriei, a pornit în marş spre Roma, pentru ca să n-o lipsească de sprijinul său tocmai acum cînd ea ajunsese la cea din urmă răscruce.

Q. Fabius Maximus [41], ales dictator [42] a doua oară, în ziua cînd a intrat în funcţie, după ce a convocat senatul, în cuvîntarea sa a pomenit mai întîi de zei, spunînd că „consulul C. Flaminius a păcătuit mai mult din cauza nepăsării faţă de rînduielile religioase şi faţă de auspicii, decît prin nesocotinţa şi nepriceperea sa în meşteşugul armelor; şi el arătă că trebuie întrebaţi înşişi zeii ce anume slujbe de ispăşire trebuie săvîrşite, pentru a se îmblînzi mînia lor". Fabius şi-a impus părerea sa ca senatul să dea poruncă [colegiului preoţilor] decemviri [43] să cerceteze cărţile sibylline, la care hotărîre îndeobşte nu se recurge decît atunci cînd se vestesc semne neprielnice. Aceştia, după ce au cercetat cărţile ursitei, au adus la cunoştinţa senatului că făgăduinţa făcută zeului Marte pentru acel război nu fusese împlinită, potrivit rînduielilor religioase, şi de aceea trebuie făcută din nou, însă cu mai multă măreţie, că trebuie hărăzite lui Jupiter „jocuri mari" [44]; trebuie înălţate temple zeiţelor Venus

Scanned with CamScanner

Erycina [45] şi a Minţii [46]; trebuie să se facă rugăciuni publice şi să se prăznuiască un *lectisternium*, să se închine zeilor o primăvară sacră [47], dacă se va izbîndi în război şi dacă republica romană va rămîne nezdruncinată în aceeaşi situaţie în care se găsea înainte de izbucnirea acestui război.

Şi fiindcă Fabius avea să poarte pe umerii săi toate grijile războiului, senatul dădu poruncă praetorului M. Aemilius, potrivit hotărîrii rostite de colegiul pontificilor [48], ca toate aceste rînduieli să fie îndeplinite cît mai grabnic.

X După aducerea la îndeplinire a acestor decrete ale senatului, marele pontifice L. Cornelius Lentulus, în urma consultării colegiului pontificilor de către praetor, îşi dădu părerea că în primul rînd poporul trebuie întrebat în privinţa rînduirii primăverii sacre, spunînd că „fără încuviinţarea poporului, aceasta nu poate fi hărăzită". De aceea, adunarea poporului a fost întrebată cu această formulă: „Vreţi şi porunciţi oare să se facă acestea? Dacă republica poporului roman al quiriţilor [va sta în picioare] [49] şi va fi mîntuită, aşa cum doresc eu să fie, scăpînd din acest război pe care poporul roman îl poartă acum cu poporul carthaginez, şi de aceste războaie cu gallii de dincoace de Alpi, în răstimpul următorilor cinci ani, atunci poporul roman va da ca prinos zeilor toate vieţuitoarele care se vor naşte în cursul acestei primăveri, din porci, oi, capre, boi, şi tot ce nu va fi hărăzit vreunei alte zeităţi cereşti, să fie închinate lui Jupiter în ziua pe care o vor hotărî senatul şi poporul roman. Cel care va aduce asemenea jertfe, să le aducă oricînd va voi şi după care datină va voi; oricum va face, jertfa lui să fie socotită bine primită. Dacă vita menită spre jertfire va fi răpusă de boală, să fie socotită o victimă nehărăzită, şi nu o nelegiuire. Dacă vreunul o răneşte sau o ucide, neştiind că e hărăzită acestor jertfe, aşişderea să nu se socotească fărădelege. Dacă cineva o fură, să nu se socotească fărădelege, nici pentru popor, nici pentru cel care va fi furat-o. Dacă se va aduce jertfă o vită într-o zi neprielnică, această jertfă să fie socotită bine făcută şi primită; aşişderea, fie că această jertfă o va face un sclav, fie un om liber, fie noaptea, fie în timpul zilei, jertfa să fie socotită bine făcută. Dacă jertfele lor vor fi aduse înainte de ziua hotărîtă de senat şi de popor, să fie socotit că poporul şi-a îndeplinit aceste îndatoriri".

În acelaşi scop s-a destinat pentru serbările marilor jocuri suma de [333 333] [50] de aşi, în afară de 300 de tauri în cinstea

Scanned with CamScanner

lui Jupiter, de alţi mulţi tauri albi şi de tot felul de jertfe şi celorlalţi zei. După ce s-au făcut toate aceste făgăduinţe după rînduielile sfinte, s-a dat poruncă să se facă slujbe publice. La această procesiune au venit să se roage nu numai întreg norodul de orăşeni împreună cu soţiile şi copiii lor, ci şi numeroşi săteni, care la rîndul lor erau îngrijoraţi de primejdiile care ameninţau republica. Atunci s-a prăznuit vreme de trei zile un *lectisternium*, sub privegherea colegiului decemvirilor. Au fost ridicate şase altare: unul în cinstea lui Jupiter şi Junonei, al doilea pentru Neptun şi Minerva, al treilea pentru Marte şi Venus, al patrulea a fost consacrat lui Apollo şi Dianei, al cincilea lui Vulcan şi Vesta, al şaselea lui Mercur şi Ceres. Tot atunci s-a făgăduit ridicarea următoarelor temple: unul pentru Venus Erycina, pe care l-a făgăduit dictatorul Q. Fabius Maximus, fiindcă aşa se poruncise de cărţile ursitei, că acest templu să fie consacrat de cel care deţine cea mai mare putere în cetate. Praetorul T. Otacilius a închinat un templu zeiţei Minţii.

XI După aducerea la îndeplinire a acestor îndatoriri divine în felul acesta, dictatorul a făcut o dare de seamă în legătură cu războiul şi cu situaţia republicii, întrebînd senatul cu ce legiuni şi cu cîte efective hotărăşte să iasă el în întîmpinarea duşmanului învingător. S-a decretat ca dictatorul să ia în primire armata de sub comanda consulului Cn. Servilius şi, în afară de aceasta, să înroleze din rîndurile cetăţenilor romani şi ale aliaţilor lor cîţi călăreţi şi cîţi pedestraşi găseşte el de cuviinţă „şi să facă şi să ducă la îndeplinire tot ce socoteşte el că e în interesul republicii". Fabius a declarat că el va mai adăuga la armata lui Servilius încă două legiuni. El a fixat la Tibur ziua de adunare a acestor trupe înrolate cu ajutorul comandantului cavaleriei. Apoi a dat un decret prin care se prevedeau următoarele: „cei ce locuiesc în fortăreţele şi redutele care nu sînt destul de întărite să se strămute în localităţi [mai ferite] şi mai bine apărate; apoi, locuitorii să părăsească satele şi ogoarele întregului ţinut pe unde are de gînd Hanniibal să meargă, însă mai înainte să se dea foc tuturor caselor şi recoltelor, pentru ca să nu cadă în mîinile [carthaginezilor] spre a le folosi."

Fabius Maximus a pornit apoi pe Via Flaminia [51] în întîmpinarea consulului şi armatei lui. Cînd a zărit lîngă Tibru, în jurul localităţii Ocriculum [52], oştirea romană şi pe consul în fruntea cavaleriei sale, a trimis un crainic, care să-i dea de ştire consulului

Scanned with CamScanner

să se înfăţişeze dictatorului neînsoţit de lictori. Fiindcă consulul s-a supus ordinului dictatorului, întîlnirea celor două căpetenii ale poporului roman a stîrnit o grozavă uimire [şi preţuire] în ochii concetăţenilor şi aliaţilor faţă de dregătoria dictaturii, mai ales că aproape toţi uitaseră de atîta vreme de însemnătatea acestei puteri. Cu acest prilej s-a dat citire dărilor de seamă aduse din Roma care vesteau că „corăbiile de transport încărcate cu provizii în portul Ostia pentru oastea romană din Hispania au căzut în mîinile flotei punice în apele din jurul portului Cosanus“ [53]. De aceea, numaidecît consulul a primit poruncă din partea lui Fabius Maximus să plece la Ostia împreună cu vasele care se găseau în apele Tibrului în preajma Romei sau la Ostia, pe care să îmbarce ostaşii şi trupele navale aliate, să pornească în urmărirea flotei potrivnice şi să asigure paza coastelor Italiei. La Roma fuseseră înrolaţi sub arme un număr de oameni, chiar şi fii de liberţi, care erau liberi şi atinseseră vîrsta stagiului militar şi care au depus jurămîntul de credinţă. Din această armată strînsă în Roma, cei mai mici de treizeci şi cinci de ani au fost îmbarcaţi pe vase, iar ceilalţi au fost lăsaţi cu paza cetăţii.

XII După ce a luat în primire armata consulară de la legatul Fulvius Flaccus, dictatorul a venit la Tibur [54], prin ţinutul sabin, în ziua pe care o hotărîse pentru adunarea noilor recruţi. De acolo a pornit către Praeneste [55] şi luînd-o pe poteci lăturalnice, a ieşit pe Via Latina [56], de unde a pornit în întîmpinarea vrăjmaşului, după ce a cercetat cu cea mai mare grijă drumurile, fiind hotărît să nu-şi încerce norocul prin luptă decît numai cînd va fi nevoit s-o facă. Chiar din prima zi şi-a aşezat tabăra în văzul vrăjmaşilor, nu departe de Arpi. Hannibal nu zăbovi de loc să-şi rînduiască oastea în linie de bătaie şi să-i ofere putinţa de a se măsura cu el. Dar cînd a băgat de seamă că în tabăra duşmană domneşte linişte şi nu se iveşte nici un semn de mişcare, a strigat în batjocură : „a fost biruită străvechea [57] fire războinică a romanului şi s-a pus capăt războiului ; prin aceasta se dovedeşte făţiş că punii sînt mai presus de romani prin vitejia şi slava armelor“. Şi apoi s-a întors în tabăra sa. Însă în acelaşi timp i se strecură în suflet o tainică îngrijorare că el avea de-a face cu un comandant strălucit, nu aidoma lui Flaminius şi lui Sempronius, şi că acum în sfîrşit urgiile căzute pe capul romanilor i-au învăţat să-şi caute un cap de oaste deopotrivă cu Hannibal.

Scanned with CamScanner

Şi într-adevăr, acestuia a început să-i fie deodată teamă de spiritul de prevedere al noului dictator roman; dar fiindcă nu putuse încă să-şi dea seama cît de statornic e Fabius [în atitudinea lui], a început să-l sîcîie şi să-l ispitească în fel şi chip, strămutîndu-şi repede tabăra şi pustiind, în văzul ochilor lui, ogoarele aliaţilor. De aceea, Hannibal cînd se îndepărta din faţa lui Fabius în marş forţat, cînd deodată, cotind, o lua pe un alt drum, şi apoi se oprea într-un loc ascuns de vedere, gata să se năpustească asupra lui, dacă nu cumva ar avea putinţa să-l surprindă ieşit în cîmp deschis. Fabius, în schimb, îşi conducea trupele numai prin locuri înalte, păstrînd o mică distanţă între el şi vrăjmaş, aşa fel încît nici să nu-l piardă din ochi, dar în acelaşi timp nici să nu se încaiere cu el. Ostaşii săi erau reţinuţi în tabără numai în măsura în care nu erau siliţi de anumite trebuinţe; porneau după fineţe şi după lemne în pîlcuri mari şi numai strînşi laolaltă, nu răzleţiţi. Trupe speciale de cavalerie şi de pedestrime uşoară, alcătuite din oameni toţi unul şi unul, şi instruite într-adins pentru hărţuieli şi ciocniri neaşteptate, făceau siguranţa teritoriului pentru armata proprie împotriva oricărei surprize şi, în acelaşi timp, zădărniceau toate încercările de prădăciune ale duşmanilor, mai ales cînd aceştia [umblau] răsfiraţi, cutreierînd ţinuturile după jafuri. În acest fel, oastea lui Fabius, pe de o parte, nu era îndeobşte nicăieri pîndită de mari primejdii, iar pe de altă parte, aceste ciocniri şi hărţuieli uşoare, însă mereu repetate cu atacuri dezlănţuite şi din poziţii bine ferite şi prielnice şi cu retrageri la timp, i-au călit pe romanii care fuseseră îngroziţi de înfrîngerile din trecut, făcîndu-i să nu le mai pară rău de vitejia sau de soarta lor. Numai că Fabius îl avea de înfruntat ca potrivnic al unor planuri atît de sănătoase nu pe Hannibal, ci pe [Minucius Rufus] comandantul cavaleriei romane, acesta, care nu era nici pe departe la înălţimea înţelegerii tacticii de întîrziere şi hărţuială a duşmanului, era în schimb oricînd gata să prăvălească în prăpastie republica romană. Înfumurat şi pătimaş, pripit în hotărîri şi nestăpînit la vorbă, el îl ponegrea pe Fabius, la început în faţa unui număr mic de oameni, apoi chiar făţiş, în auzul întregii oştiri, spunînd că Fabius e greoi, în loc de întîrzietor, fricos în loc de prevăzător. Punîndu-i pe seama lui Maximus cusururi opuse frumoaselor lui însuşiri, Rufus căuta să-l coboare pe mai marele său, dar în acelaşi timp să se înalţe pe sine în ochii tuturor — aceasta fiind cea mai urîtă cale de a se ridica în viaţă, prin care totuşi mulţi izbutesc [58].

XIII Hannibal trece din ţinutul hirpinilor [59] în Samnium, pustiieşte ţinutul beneventanilor [60], cucereşte oraşul Telesia [61], într-adins caută să-l aţîţe pe comandantul roman, doar-doar de l-ar putea atrage, din pricina atîtor încălcări şi dezastre pricinuite aliaţilor Romei, să dea o bătălie în loc deschis.

În mulţimea aliaţilor de neam italic, care fuseseră prinşi de Hannibal la lacul Trasimenus şi apoi lăsaţi să plece liberi acasă, erau şi trei cavaleri campani [62], care fuseseră ademeniţi de Hannibal cu tot soiul de daruri şi făgăduieli, pentru a-i atrage pe concetăţenii lor de partea [carthaginezilor]. Aceştia i-au dat de ştire lui Hannibal că dacă el va înainta cu armata sa prin Campania, va avea putinţa să pună stăpînire pe Capua. Cu toate că această acţiune îi părea de prea mare însemnătate faţă de cei care îi făceau lui o astfel de propunere, totuşi pe Hannibal care şovăia în atitudine, cînd arătîndu-le prea mare încredere, cînd nepunînd nici un temei pe ei, ei îl înduplecară să plece din Samnium şi să se îndrepte spre Campania. Hannibal i-a lăsat atunci să plece, îndemnîndu-i stăruitor să-i dovedească prin fapte temeiul făgăduielilor lor; le-a dat poruncă să se întoarcă la el însoţiţi de cîţi mai mulţi partizani, şi împreună şi cu cîteva căpetenii de ale lor. El însuşi dă ordin unei călăuze să-l îndrumeze către ţinutul Casinatum [63] atrăgîndu-i-se atenţia de către cunoscătorii regiunilor că dacă el va izbuti să pună mîna pe acea trecătoare, va zădărnici orice încercare din partea romanilor de a da ajutor aliaţilor lor. Însă din pricina rostirii [64] stîlcite a cuvintelor latineşti, călăuza a înţeles Casilinum [65] în loc de Casinum, şi întorcîndu-l pe Hannibal din cale, l-a făcut să coboare prin ţinuturile Callifanum şi Allifanum [66] şi prin ţinutul Calenum [67], în Cîmpia Stellata [68]. Cînd Hannibal şi-a rotit ochii în jur şi şi-a dat seama că această regiune e închisă de jur-împrejur de munţi şi rîuri, a chemat călăuza la el, întrebînd-o unde se află acum. Cum acesta i-a răspuns numaidecît că în acea zi vor poposi la Casilinum, atunci în sfîrşit Hannibal a descoperit greşeala şi că localitatea Casilinum se găseşte cu totul într-o altă regiune, mult departe de acolo. Călăuza a fost bătută cu vergile şi, ca să vîre groaza şi în celelalte călăuze, a fost răstignită pe cruce. După aceea, întărindu-şi tabăra, Hannibal îl trimise pe Maharbal cu cavaleria după prădăciuni în ţinutul Falernum. Acele pustiiri ale punilor s-au întins pînă la apele ţinutului Sinuessan; cumplit a fost prăpădul pricinuit; în schimb numizii au stîrnit panică şi au pus locuitorii pe fugă pe o întindere şi mai mare. Cu toată groaza stîrnită, şi deşi toate bunurile lor

Scanned with CamScanner

erau mistuite de prăpădul războiului, totuşi aliaţii nu s-au clintit din credinţa lor faţă de romani, de bună seamă pentru că aceste noroade erau cîrmuite de Roma cu dreptate şi cumpătare şi pentru că ele nu pregetau să se supună puterii romane, deoarece ascultarea de cei care sînt mai presus de tine e singura chezăşie a păstrării bunei-credinţe [69].

XIV Însă după ce Hannibal şi-a aşezat tabăra lîngă rîul Volturnus şi în vreme ce cel mai mîndru ţinut din Italia era mistuit de foc şi pară şi pretutindeni în cale casele erau prefăcute în scrum şi fum, iar Fabius îşi conducea oastea pe crestele muntelui Massicus [70], luă naştere o nouă răzvrătire aproape în toate rîndurile ostaşilor. Deşi aceştia se potoliseră vreme de cîteva zile, deoarece trupele mărşăluiau mai repede ca de obicei, fuseseră totuşi încredinţate că sînt pornite în toată graba pentru a zădărnici prădarea Campaniei. Dar cînd romanii au ajuns la marginea crestei muntelui Massicus şi au avut sub ochii lor pe vrăjmaşi, precum şi satele şi holdele ţinutului Falernum şi locuinţele coloniştilor din Sinuessa fumegînd, deoarece nu era nici pomeneală de luptă, Minucius a spus: „Oare am venit pînă aici pentru această privelişte, ca să avem în faţa ochilor noştri prăpădul şi pîrjolul aliaţilor noştri, ca pentru o desfătare a ochilor? Oare, dacă nu ne ruşinăm unul de altul, nu simţim ruşine nici măcar pentru cele ce se întîmplă acestor concetăţeni, pe care strămoşii noştri i-au trimis să întemeieze colonia Sinuessa tocmai pentru a apăra acest ţinut împotriva vrăjmăşiei samnite şi pe care o trece prin foc şi sabie nu vecinul nostru samnit, ci un venetic venit tocmai din Carthagina şi care a înaintat tocmai din capătul pămîntului pînă aici, datorită atitudinii noastre şovăilenice şi nechibzuinţei noastre? Atît de jos — vai! — am căzut noi faţă de înaintaşii noştri, încît am ajuns să vedem înţesate de numizi şi de mauri aceste ţărmuri, de-a lungul cărora numai dacă s-ar fi încumetat să treacă o flotă carthagineză ar fi fost o mare ruşine pentru puterea romană? Şi noi, care, atunci cînd Saguntum era împresurat, eram nu numai indignaţi de aceasta, şi apelam nu numai la oameni şi la tratate, ci ne rugam şi de zei, acum ne uităm nepăsători la Hannibal cînd trece peste zidurile unei colonii romane? Fumul de la casele şi ogoarele cărora li s-a dat foc ne vine în ochi şi-n gură! Ne ţiuie urechile de strigătele şi vaierele aliaţilor noştri care mai deseori imploră ajutorul nostru decît pe al zeilor! În schimb, noi ne conducem armata întocmai ca pe nişte vite prin codrii răcoroşi şi prin coclaurii

Scanned with CamScanner

şi pe toate hăţaşurile lăturalnice, stînd ascunşi în negură şi-n desişul pădurilor. Dacă M. Furius Camillus [71] ar fi vrut să recucerească cetatea romană din mîinile gallilor, cutreierînd toate piscurile şi străbătînd toţi codrii, aşa cum acest nou Camillus, pe care l-am căutat să ne fie un dictator fără seamăn, în împrejurări atît de grele, se pregăteşte să smulgă Italia din mîinile lui Hannibal, astăzi s-ar găsi mai departe în stăpînirea gallilor, această Romă pe care tare mă tem că dacă mereu pregetînd aşa ca acum, strămunii noştri să n-o fi izbăvit-o degeaba de atîtea ori de primejdii, [pentru a cădea de astă dată în mîinile] lui Hannibal şi a carthaginezilor. Pe cînd Camillus, ca bărbat şi ca roman adevărat, în ziua în care i s-a adus la cunoştinţă la Veii că prin încuviinţarea senatului şi din porunca poporului a fost numit dictator, deşi era destul de înalt muntele Janiculum, de unde el putea privi nestingherit pe vrăjmaşi pînă departe, a coborît totuşi la şes şi chiar în aceeaşi zi a sosit în mijlocul cetăţii romane, acolo unde se află acum mormintele gallilor, iar a doua zi, dincoace de Gabii, a măcelărit legiunile gallice [72]. Ce s-a întîmplat mai la urmă după scurgerea multor ani, cînd noi, romanii, am fost trecuţi pe sub jug la Furcile Caudine [73] de către duşmanul samnit? Oare, în cele din urmă L. Papirius Cursor [74] a pus jugul pe gîtul trufaşului samnit, luîndu-l de pe grumazul romanilor, străbătînd doar culmile Samniului, sau împresurînd Luceria şi hărţuind pe vrăjmaşul biruitor? Lui C. Lutatius [75] ce anume i-a adus biruinţa decît numai repeziciunea, de vreme ce a doua zi după ce l-a văzut pe duşman i-a nimicit flota încărcată cu provizii şi împovărată cu tot soiul de armament şi aparate? E o nerozie să crezi că poţi sfîrşit un război stînd cu braţele încrucişate sau făcînd rugăciuni! Trebuie să înarmezi trupele, să le cobori la şes şi om cu om să dea lupta piept la piept! Statul roman s-a mărit datorită îndrăznelii şi faptelor, nu unor asemenea planuri şi socoteli zăbavnice, pe care fricoşii le denumesc prevedere!".

Mulţimea tribunilor şi călăreţilor romani se înghesuia în jurul lui Minucius care rostea asemenea vorbe ca la o întrunire. Astfel de cuvinte trufaşe fluturau şi pe la urechile ostaşilor, care declarau făţiş că dacă comanda va fi sorocită prin vot, atunci, de bună seamă, toţi îl vor voi mai degrabă pe Minucius comandant, şi nu pe Fabius.

Scanned with CamScanner

XV Fabius, cu toată fiinţa încordată asupra alor săi în aceeaşi măsură ca şi asupra vrăjmaşului, dădu celor dintîi dovadă că cerbicia sufletului său nu poate fi înfrîntă. Cu toate că-şi da prea bine seama că tactica sa întîrzietoare este privită cu ochi răi nu numai în tabăra sa, ci chiar şi la Roma, el totuşi stăruia să folosească cu aceeaşi dîrzenie această tactică tot restul verii, aşa fel încît lui Hannibal i s-a spulberat orice nădejde de a se măsura în luptă cu Fabius, într-o bătălie dorită cu atîta înflăcărare. De aceea el îşi caută poziţii pentru tabăra de iarnă în împrejurimi, deoarece regiunea în care se găsea el atunci, nu-i înlesnea aprovizionarea cu cele trebuitoare bunului trai decît numai pe anotimpul verii şi nu pe tot anul, din pricină că acolo îndeobşte creşteau numai arbuşti, viţă de vie şi pomi fructiferi, roadele acestora fiind pretutindeni mai degrabă plăcute decît folositoare.

Toate acestea au fost aduse la cunoştinţa lui Fabius prin mijlocirea iscoadelor. Dîndu-şi seama că Hannibal se va întoarce prin aceeaşi trecătoare prin care intrase în ţinutul Falernum, ocupă cu neînsemnate pîlcuri de ostaşi muntele Callicula precum şi Casilinum, un oraş prin mijlocul căruia curge rîul Volturnus, care desparte Falernum de Campania. Fabius îşi aduce înapoi oastea pe aceleaşi creste, trimiţînd în recunoaştere pe L. Hostilius Mancinus cu 400 de călăreţi aliaţi. Acesta făcea parte din ceata tinerilor care-şi plecau adesea urechea la vorbele rostite cu semeţie de comandantul cavaleriei. El porni cel dintîi în recunoaştere, pentru ca dintr-un loc ferit să observe mişcările vrăjmaşului. Cînd [a zărit] [76] mai mulţi numizi care cutreierau satele răzleţiţi ici şi colo, deoarece datorită acestui prilej a izbutit să doboare şi vreo cîţivă, fu cuprins deodată de apriga dorinţă de a se încăiera cu duşmanul într-o bătălie, uitînd de îndrumările dictatorului, care îi poruncise că ori de cîte ori va înainta, s-o facă în cea mai deplină siguranţă cu putinţă şi să se retragă înainte de a fi văzut de vrăjmaş. Însă unii după alţii îi ieşeau în cale numizii, care tot mereu galopau prin faţa lui şi apoi se retrăgeau, pînă l-au ademenit la tabăra lor, izbutind să-i istovească şi oamenii şi caii. Atunci Carthalo, care era în fruntea cavaleriei punice, a pornit cu caii în galop asupra romanilor şi, înainte ca aceştia să poată recurge la aruncarea suliţelor, îi fugăreşte urmărindu-i neîntrerupt cale de 5 000 de paşi. Mancinus, văzînd că vrăjmaşul nu contenește cu urmărirea şi că nu mai are nădejde de a scăpa cu viaţă, îmbărbătîndu-şi oamenii se întoarse la luptă, cu toate că trupele sale erau mult mai prejos în toate privinţele.

Scanned with CamScanner

De aceea el şi floarea cavaleriei sale fură înconjuraţi şi măcelăriţi; restul, împrăştiindu-se, porni din nou într-o goană turbată, mai întîi spre Cales şi de acolo, pe poteci aproape nebătătorite, îşi găsi refugiul în tabără la dictator.

Întîmplător în aceeaşi zi, Minucius îşi unise trupele cu ale dictatorului care îl trimisese să întărească un punct de sprijin aflat într-un loc strîmt mai sus de Tarracina [77], unde e o trecătoare foarte îngustă, dar care domină marea, umărind ca Hannibal să nu poată porni din Sinuessa şi pătrunde în ţinutul roman pe Via Appia. Împreunîndu-şi trupele, dictatorul şi comandantul cavaleriei îşi aşază tabăra pe drumul pe care avea să meargă Hannibal; acesta se afla cam la 2 000 de paşi de acolo.

XVI A doua zi, carthaginezii au ocupat tot golul dintre cele două tabere, umplîndu-l cu ostaşi. Deşi romanii se aşezaseră în faţa parapetelor poziţiilor lor într-un loc fără îndoială mai prielnic pentru ei, totuşi Hannibal a înaintat cu cavaleria lui şi cu pedestrimea uşoară pînă acolo, pentru a-i hărţui pe duşmani. Punii luptau prin atacuri răzleţe, cînd pornind în iureş, cînd retrăgîndu-se; romanii, în schimb, au rămas neclintiţi pe poziţie. Această ciocnire a fost domoală, pentru că aşa a vrut mai degrabă dictatorul decît Hannibal. În schimb, din rîndurile romanilor au căzut 200 de oameni, pe cînd din armata lui Hannibal 800. Hannibal credea că a fost şi încercuit acolo, deoarece drumul către Casilinum îi fusese tăiat. Pe cînd romanii îşi procurau aprovizionarea din spate de la Capua, din Samnium şi din atîtea ţinuturi bogate ale aliaţilor Romei, Hannibal avea să ierneze între stîncile de la Formiae [78] şi în nisipurile şi smîrcurile de la Liternum [79] şi prin codrii sălbatici. Abia atunci Hannibal şi-a dat seama că romanii îl atacă cu propria-i tactică. De aceea, fiindcă nu era cu putinţă să răzbească prin trecătoarea Casilină şi era nevoit să se îndrepte către munte şi să treacă peste piscul Calliculei, pentru ca romanii să nu-l atace închizîndu-i armata în văi, a hotărît să-l înşele pe duşman, născocind un şiretlic menit să îngrozească privirile, pentru ca la lăsarea întunericului să se poată furişa pe nesimţite către munţi. Hannibal îşi pregăti şi desfăşură planul său şiret în felul acesta: fură legate făclii şi mănunchiuri de nuiele şi de viţă de vie, strînse de prin toate părţile, de coarnele vitelor, şi domesticite, şi nedomesticite, pe care le avea pradă, pe lîngă celelalte bunuri luate de la săteni. În felul acesta au fost strînşi la un loc vreo 2 000 de boi. Hasdrubal a primit de la Hannibal

Scanned with CamScanner

însărcinarea ca să mîne în timpul nopţii toată această cireadă, cu focul în coarne către munţi şi mai cu seamă, dacă va putea, să-i năpustească pe deasupra trecătorii ocupate de romani.

XVII La căderea amurgului, Hannibal şi-a pus armata în mişcare fără zgomot. Cireada boilor a fost împinsă ceva mai înainte, în faţa steagurilor punice. Cînd oastea a ajuns la poalele munţilor, şi cînd drumul s-a îngustat, se dă deodată semnalul ca vitele cu coarnele aprinse să fie mînate către munţii din faţă. Şi spaima de pălălaia flăcărilor care străluceau de pe capetele lor, şi arşiţa focului care le frigea carnea la încheietura cu grumazul mînau vitele ca îmboldite de furie. Datorită fugii lor năpraznice, părea că se aprinseseră şi codrii şi munţii şi că toate stufişurile din împrejurimi luaseră foc ; apoi şi scuturatul zadarnic al capetelor lor încingea şi mai tare flăcările dintre coarne, astfel încît totul arăta ca priveliştea unui puhoi de oameni care alergau nebuneşte în toate părţile. Unităţile romane, care fuseseră aşezate la intrarea în trecătoare, cînd au zărit atîtea focuri pe vîrful culmilor şi unele chiar deasupra lor, încredinţate că au fost înconjurate din toate părţile, şi-au părăsit posturile. Dar cînd aceşti ostaşi o apucară, pentru ca, chipurile, să fie cît mai siguri că scapă, către piscurile munţilor, pe acolo pe unde flăcările răspîndeau cea mai mică lumină, nimeriră peste nişte boi rătăciţi de cireadă. La început, cînd priviră totul de departe, rămaseră încremeniţi locului ca în faţa unei minuni care făcea să ţîşnească flăcări în sus din nişte vieţuitoare. În urmă însă, cînd şi-au dat seama de vicleşugul omenesc, romanii au fost încredinţaţi că într-adevăr Hannibal vrea să-i prindă într-o capcană, şi atunci s-au pornit pe goană într-un [învălmăşag] [80] cu mult mai mare. În goana lor, au nimerit şi peste trupele uşor înarmate ale punilor. Numai căderea nopţii a amînat pînă la ivirea zorilor încăierarea între cele două armate la fel de stăpînite de spaimă. În vremea asta, Hannibal a izbutit să-şi treacă tot grosul armatei sale prin trecătoare, unde a nimicit pe puţinii romani găsiţi acolo şi şi-a aşezat tabăra în ţinutul Allifanum.

XVIII Fabius Maximus şi-a dat seama de această învălmăşeală. Dar fiind încredinţat, pe de o parte, că e vorba de capcane întinse de Hannibal, iar pe de alta, temîndu-se îndeosebi de o bătălie dată oricum pe întuneric, şi-a ţinut oastea la adăpostul întăriturilor taberei. Cum s-a crăpat de ziuă, s-a dat o luptă pe

Scanned with CamScanner

o coastă a muntelui, cu care prilej romanii ar fi izbîndit lesne asupra trupelor uşoare punice, despărţite de grosul alor lor (căci într-adevăr ei îi întreceau întrucîtva numericeşte), dacă n-ar fi venit în ajutorul carthaginezilor o cohortă de hispani, trimisă anume de Hannibal. Aceste trupe, pe de o parte, mai deprinse cu munţii şi obişnuite să lupte între stînci şi bolovani, mai iscusite şi mai sprintene în mişcări, şi, pe de altă parte, înzestrate şi cu un anumit fel de arme, cu acest fel nou de luptă au izbutit uşor să-i răzbească pe romanii împrăştiaţi şi împovăraţi cu greutatea armelor, deprinşi să lupte în cîmp deschis şi stînd pe loc. De aceea, potrivnicii s-au desprins din această încăierare, în care nu erau deopotrivă ; hispanii s-au retras aproape toţi teferi, în timp ce romanii, după ce au suferit oarecare pierderi, s-au îndreptat către tabăra lor.

La rîndu-i, şi Fabius s-a pus în mişcare şi, după ce a străbătut şi el trecătoarea, şi-a aşezat tabăra mai sus de localitatea Allifae, într-un loc înalt şi întărit. Atunci Hannibal, prefăcîndu-se că se îndreaptă prin Samnium către Roma, s-a întors în ţinuturile paelignilor, pustiind totul în cale. Fabius Maximus îşi conducea trupele sale pe crestele munţilor, pe la mijloc, între armata punică şi Roma, dar fără să se îndepărteze şi nici să se încaiere cu Hannibal. De la paeligni, Hannibal a cotit luînd-o înapoi către Apulia, şi ajunse la Gereonium [81], oraş care fusese părăsit de locuitorii săi de teamă, deoarece o parte din zidurile lui se năruise. Dictatorul şi-a întărit tabăra în ţinutul Larinatum [82]. Însă a fost chemat să vină de acolo la Roma, în vederea unor ceremonii religioase. Cu acest prilej, Fabius dădu nu numai îndrumări comandantului cavaleriei, dar chiar îi adresă aproape rugăminţi „să se bizuie mai mult pe chibzuinţă decît pe noroc şi să se ia mai degrabă după felul său de a conduce războiul, şi nu după al lui Sempronius şi al lui Flaminius : să nu creadă că pînă acum nu s-a cîştigat nimic în acest război, cîtă vreme s-a scurs aproape toată vara aşa fel încît toate planurile vrăjmaşului au fost dejucate [şi zădărnicite]. De multe ori şi medicii reuşesc să-şi vindece bolnavii, recomandîndu-le mai degrabă odihnă şi linişte, nu mişcare şi zbucium. Oare e fără însemnătate faptul de a fi încetat a mai fi biruit de un vrăjmaş învingător în atîtea rînduri şi a mai fi răsuflat puţin, după atîtea înfrîngeri care s-au ţinut lanţ ?“ [83]. În urma acestor sfaturi, date însă în zadar comandantului cavaleriei, Fabius a plecat la Roma.

Scanned with CamScanner

XIX La începutul acelei veri[84] în care se petreceau evenimentele pomenite mai sus, şi în Hispania războiul a început să se desfăşoare atît pe mare cît şi pe uscat. Hasdrubal a mai adăugat încă un număr de zece corăbii la flota pe care o primise înzestrată şi pregătită de la fratele său. El i-a predat lui Himilco o flotă de 40 de nave şi acesta ridicînd ancora din apele Carthaginei Noi, navighează de-a lungul coastelor, debarcîndu-şi armata pe ţărm, gata oricînd să se bată cu orice trupe duşmane ar fi întîlnit în cale. Cînd Cn. Scipio a aflat că vrăjmaşul a părăsit tabăra de iarnă, la început a fost de părere să facă şi el la fel; apoi, fiindcă se răspîndeau tot mai multe zvonuri că în sprijinul lui Hasdrubal vin repede noi ajutoare punice, nu se mai încumetă să dea lupta pe uscat, ci purcede în întîmpinarea duşmanului în fruntea unei flote alcătuite din 35 de corăbii, îmbarcîndu-şi pe vase numai trupe alese. De la Tarraco, după o cale de două zile, ajunse într-un loc de debarcare ce se află la o depărtare de zece mii de paşi de gura fluviului Hiberus. Trimiţînd de acolo în recunoaştere două vase massiliene, acestea i-au adus la cunoştinţă că flota punică stă ancorată la gurile fluviului, şi că şi-a aşezat tabăra pe malul Hiberului. De aceea, Scipio, ridicînd ancorele, porneşte într-acolo, pentru ca să năvălească asupra potrivnicului, atunci cînd el se aşteaptă mai puţin ca oricînd, şi pentru a stîrni spaima în acelaşi timp din toate părţile în rîndurile lui.

În Hispania, pe diferite măguri înalte sînt ridicate numeroase foişoare. De acestea se folosesc hispanii şi pentru observaţie, şi ca mijloace de apărare împotriva atacurilor piraţilor. De acolo, fu zărită în primul rînd flota romană şi prin semnale se dădu de ştire lui Hasdrubal. Pe ţărm şi în tabără se dădu alarma mai înainte ca să se prindă de veste de către cei de pe vase, care nu aveau putinţa să audă nimic din pricina lopătatului vîslelor şi de atîta zgomot făcut de o flotă; de altfel şi promontoriul le ascundea vederea vreunei flote. Atunci Hasdrubal trimise repede iscoade după iscoade călări, şi porunci ostaşilor săi (unii erau răspîndiţi pe ţărm, alţii şedeau în corturile lor liniştiţi, pentru că în acea zi la orice se aşteptau, numai la duşmani şi la luptă, nu) să ia armele şi să se îmbarce de zor pe corăbii: „flota romană nu e departe de port" — le spuse el. Ştafetele lui călări, trimise în toate părţile, aduc la cunoştinţa punilor porunca lui Hasdrubal. În curînd şi acesta vine la faţa locului cu toată oştăşimea lui. Pretutindeni numai zarvă şi învălmăşeală în toate privinţele: vîslaşii şi soldaţii se reped la vase, dînd năvală, ca unii

Scanned with CamScanner

care mai degrabă caută să fugă şi să scape de pe uscat decît ca o armată care porneşte la luptă. Abia se îmbarcaseră toţi punii pe nave, cînd unii din ei, voind cît mai grabnic să pornească în larg, desfac pripoanele însă uită să ridice ancorele; alţii, grăbiţi să plece cît mai neîntîrziat, taie funiile ancorelor, ca să nu mai fie ţinuţi în loc; şi făcîndu-se toate de-a valma şi cu prea mare pripă, pe de o parte manevrele şi treburile marinăreşti sînt împiedicate de pregătirile de luptă ale trupelor de uscat, iar pe de altă parte acestea sînt stînjenite de forfota din toate părţile a mateloţilor. În acelaşi timp însă flota romană, nu numai că se apropia [văzînd cu ochii], ci se şi rînduise în linie de bătaie, în vederea atacului. De aceea punii, buimăciţi mai degrabă din pricina învălmăşelii pricinuite de ei înşişi decît de duşmani şi de luptă, după ce mai curînd au încercat decît au început lupta, au şi dat bir cu fugiţii. Însă, deoarece gura fluviului Hiberus nu era destul de largă şi nu putea intra acolo deodată un număr prea mare de vase, corăbiile au fost împinse pretutindeni la ţărm: unele din ele s-au împotmolit în vad, altele s-au izbit de ţărm, iar dintre ostaşii puni aflaţi pe ele, unii au debarcat pe uscat, parte din ei cu armele asupra lor, parte fără arme, şi s-au dus în goană către linia de bătaie a oastei lui Hasdrubal, rînduită de-a lungul ţărmului. Totuşi, la cea dintîi ciocnire, două vase punice au fost capturate de romani, iar alte patru scufundate.

XX Romanii, cu toate că vedeau că uscatul se găseşte în mîna vrăjmaşului şi că toată armata punică a fost înşiruită de-a lungul întregului ţărm, fără să mai zăbovească o clipă, porniră în urmărirea flotei duşmane intrate în neorînduială; ei traseră în larg, legîndu-le de pupă, toate corăbiile punice care nu-şi frînseseră încă prorele cînd se loviseră de ţărm sau care se împotmoliseră cu carîmele în vad. Din flota punică alcătuită din 40 de nave, romanii au capturat ca la 25. Dar partea cea mai frumoasă a izbînzii n-a fost scoaterea din luptă a flotei punice, ci faptul că, datorită unei lupte uşoare, romanii au izbutit să pună stăpînire pe întregul litoral de acolo al mării. De aceea, romanii au pornit cu flota către portul Onussa [85], unde s-a făcut debarcarea oastei romane. După ce cuceriră prin asalt şi prădară acest oraş, romanii se îndreptară de acolo spre Carthagina Nouă. Ei pustiesc întregul ţinut din jur şi în cele din urmă dau foc caselor lipite de ziduri, precum şi porţilor cetăţii. De acolo, flota romană încărcată cu capturi, ajunge la Longuntica [86], unde

Scanned with CamScanner

se găseau mari grămezi de *spartum* [87], strînse acolo de Hasdrubal pentru trebuinţele marinei. Romanii au luat din aceste materiale cît le-a trebuit, apoi la tot ce-a mai rămas s-a dat foc. Romanii nu s-au mulţumit să cerceteze numai coastele continentului, ci au debarcat şi în insula Ebusus [88]. Acolo romanii au împresurat vreme de două zile capitala [populaţiei] acestei insule, dar deşi s-au străduit din răsputeri s-o cucerească, sforţările le-au fost zadarnice; cînd au băgat de seamă că îşi pierd vremea degeaba fără nădejde de izbîndă, au purces la pustiirea ţinutului. După ce au jefuit şi trecut prin foc şi sabie cîteva sate, încărcaţi de prăzi mult mai mari decît cele luate pe continent, îndată ce s-au retras pe vase s-au înfăţişat lui Scipio soli din partea locuitorilor insulelor Baleare ca să ceară pace.

De acolo flota romană o luă înapoi, întorcîndu-se în partea de dincoace a provinciei hispane. Acolo s-au perindat prin faţa lui Scipio soli de la toate noroadele care locuiesc în regiunea Hiberului şi chiar din partea multora dinspre marginile cele mai îndepărtate ale Hispaniei. Populaţiile care s-au supus cu adevărat, recunoscînd puterea romană, dînd ca atare ostatici, au fost în număr de peste 120. De aceea, bizuindu-se îndeajuns şi pe tăria armatei sale de uscat, Scipio înaintă pînă la lanţul muntos de lîngă localitatea Castulo [89], în timp ce Hasdrubal se retrase în Lusitania şi cît mai aproape de Ocean.

XXI Se părea că în restul verii avea să domnească liniştе pe frontul din Hispania, mai ales din partea duşmanului punic; însă pe lîngă faptul că hispanii sînt din firea lor oameni neastîmpăraţi şi dornici de schimbarea situaţiei, Mandonius precum şi Indibilis, care fusese mai înainte regişorul ilergeţilor, îndată ce flota romană s-a retras din preajma munţilor către coasta mării, începură să-şi răzvrătească noroadele lor, venind cu prădăciunile pînă în ţinuturile pacificate ale aliaţilor Romei.

Doi tribuni militari au fost trimişi de Scipio într-acolo în fruntea unor trupe uşor înarmate de aliaţi. Aceştia într-o ciocnire îi puseră lesne pe fugă, împrăştiind toate cetele de strînsură ale duşmanilor. Unii dintre ei fură nimiciţi şi luaţi prizonieri, iar o mare parte, despuiaţi de arme. Această răzmeriţă însă îl sili pe Hasdrubal, care era în marş către Oceanul [Atlantic,] să se întoarcă, pentru a apăra pe aliaţii Carthaginei. Tabăra punică se afla aşezată în ţinutul ilergavonienilor [90], iar cea romană lîngă Nova Classis [91], cînd o oştire venită pe neaşteptate a făcut ca

Scanned with CamScanner

războiul să se îndrepte spre alte meleaguri : celtiberii care-şi trimiseseră pe fruntaşii lor ca soli la romani şi le dăduseră şi ostatici ca zălog, aţîţaţi de un crainic trimis de Scipio, pun mîna pe arme şi năvălesc cu o armată puternică asupra provinciei supuse Carthaginei. Ei izbutesc să cucerească prin asalt trei fortăreţe şi izbîndesc după aceea în două lupte date cu însuşi Hasdrubal. Celtiberii au nimicit ca la 15 000 de duşmani, luînd 4 000 de prizonieri, împreună cu multe steaguri militare.

XXII Aceasta era starea de lucruri în Hispania cînd Publius Scipio, în urma prelungirii prerogativelor puterii de către senat şi după expirarea consulatului, a revenit în provincia sa, fiind trimis în fruntea a 30 nave lungi [92] şi a 8 000 de ostaşi, transportîndu-se totodată şi o mare cantitate de provizii. Zărită de departe, această flotă, impunătoare prin uriaşul număr de nave de transport, a pricinuit o mare bucurie şi romanilor şi aliaţilor lor. Ea a ancorat în larg în apele portului Tarraco. Scipio, după ce şi-a debarcat ostaşii acolo, pleacă şi-şi uneşte trupele cu ale fratelui său. Şi din acea clipă, cei doi fraţi au desfăşurat războiul mai departe cu acelaşi avînt şi cu aceeaşi unitate de vederi în conducere.

Aşadar, în timp ce carthaginezii erau prinşi în războiul cu celtiberii, trupele romane trec fără întîrziere Hiberus. Nevăzînd picior de duşman, pornesc în marş către Saguntum, fiindcă se svonise că acolo fuseseră trimişi de Hannibal ostaticii întregii Hispanii, şi că sînt păziţi în cetăţuie de o garnizoană slabă. Numai din pricina acestor ostatici luaţi zălog de Hannibal, toate populaţiile din Hispania, deşi înclinau să încheie alianţe cu romanii, totuşi pregetau să-şi dea pe faţă această năzuinţă, de teamă să nu ispăşească vina trecerii de partea romanilor prin sîngele copiilor lor.

De această povară i-a scăpat pe hispani un singur om, printr-un plan mai mult dibaci decît loial. Era pe atunci la Saguntum un nobil hispan, cu numele de Abelux, care mai înainte se arătase cu credinţă faţă de carthaginezi ; în urmă însă — aşa cum e de cele mai multe ori firea barbarilor —, o dată cu schimbarea împrejurărilor, îşi schimbase şi el credinţa. Însă fiind convins că un trădător care trece de partea vrăjmaşilor, fără un mobil puternic al trădării, este socotit o fiinţă cît se poate de josnică şi de ticăloasă [93], el se strădui din răsputeri să aducă servicii cît mai mari noilor aliaţi. De aceea, tot rotindu-şi ochii în jurul său, pentru a

Scanned with CamScanner

vedea ce mijloace i-ar putea aduce lui vază, se gîndi că cea mai bună ispravă pentru el ar fi să dea în mîna romanilor pe acei ostatici zălogiţi, încredinţat că mai cu seamă prin această faptă romanii vor izbuti să cîştige prietenia căpeteniilor hispane. Dar cum el ştia prea bine că fără porunca lui Bostar, comandantul garnizoanei punice din Saguntum, paznicii ostaticilor nu vor îndrăzni să facă nici un pas, îşi luă inima în dinţi [căutînd] să-l înşele chiar pe Bostar. Acesta îşi avea instalată tabăra în afara Saguntului, chiar pe ţărm, pentru a-i împiedica pe romani să intre în acea parte. Acolo Abelux, luîndu-l de o parte, fără să fie văzuţi şi auziţi de nimeni, îi aduce la cunoştinţă care e noua situaţie, ca unui om care habar n-are cum merg lucrurile, spunîndu-i: „pînă acum hispanii au fost ţinuţi în frîu de teamă, deoarece romanii se aflau la mare depărtare; acum însă tabăra romană se găseşte dincoace de Hiberus şi cetăţuia e un loc sigur spre a fi adăpostul tuturor celor care abia aşteaptă o schimbare a situaţiei; de aceea, acei ostatici care nu mai sînt stăpîniţi de frică, trebuie îndatoraţi printr-o binefacere, pentru a fi şi mai recunoscători". Uimit, Bostar l-a întrebat pe Abelux prin ce faptă s-ar putea dobîndi un asemenea rezultat neaşteptat, în urma unei binefaceri atît de mari. „Trimite ostaticii în cetăţuile lor de baştină! — îi spuse el. Această faptă va fi spre placul fiecărui părinte în parte, mai ales al acelora care se bucură de cea mai mare vază în cetăţile lor, şi va fi şi un gest bine preţuit în ochii acestor noroade. Fiecare om vrea să i se dea crezămînt, iar încrederea, o dată adeverită, de cele mai multe ori va întări şi mai mult buna lui credinţă [94]. Cît despre mine, eu cer însărcinarea de a duce la vetrele lor aceşti ostatici, ca să sprijin prin strădaniile şi truda mea reuşita acestei întreprinderi şi să contribui, pe cît îmi stă în putinţă, la creşterea acestei recunoştinţe". Îndată ce izbuti să convingă pe această căpetenie punică de loc neaplecată spre şiretenie, cum sînt celelalte firi carthagineze, Abelux pleacă noaptea pe furiş spre posturile romane şi, întîlnind cîţiva ostaşi din rîndurile trupelor auxiliare hispane, este îndrumat de aceştia şi înfăţişat lui Scipio, căruia îi destăinuie ce plan îi aduce. După ce-şi dădură asigurări unul faţă de celălalt şi au fost hotărîte data şi locul unde vor fi predaţi ostaticii, Abelux se înapoiază la Saguntum. Ziua următoare el a petrecut-o cu Bostar, pentru a-i da îndrumări cum să-şi ducă la bun sfîrşit acţiunea. Despărţindu-se de Bostar, după ce hotărîseră împreună să plece în cursul nopţii cu ostaticii, pentru ca să înşele atenţia ostaşilor puni, a plecat apoi. La ora convenită cu ei,

Scanned with CamScanner

Bostar trezeşte pe paznicii tinerilor ostatici şi-i conduce pe ostatici, ca un om de bună-credinţă care habar n-are de aceste urzeli, în locurile dinainte hotărîte de mintea şireată a lui Abelux. Toţi ostaticii hispani fură conduşi în tabăra romană. Toată treaba şi amănuntele în legătură cu înapoierea ostaticilor familiilor lor, aşa cum fusese stabilită înţelegerea cu Bostar, fură îndeplinite cu aceeaşi rînduială, ca şi cum totul ar fi fost făcut în numele şi cu încuviinţarea Carthaginei. Popularitatea pe care au cîştigat-o romanii cu acest prilej a fost cu mult mai mare decît aceea pe care ar fi putut-o dobîndi punii în împrejurări asemănătoare. Căci carthaginezii, pe vremea izbînzilor lor, şi-au arătat semeţia şi trufia faţă de toată lumea, de aceea acum putea să se învedereze că numai soarta şi frica le-au îmblînzit pornirile. Romanii în schimb, chiar din momentul sosirii lor pe aceste meleaguri, deşi nu fuseseră cunoscuţi mai înainte de localnici, totuşi din capul locului s-au arătat mărinimoşi şi iertători. De bună seamă nici Abelux, fire prevăzătoare, nu şi-a schimbat, pe degeaba, prietenii. De aceea, toate noroadele din Hispania, în desăvîrşită înţelegere, pîndeau momentul să treacă de partea romanilor; şi ele ar fi ridicat armele împotriva carthaginezilor numaidecît dacă nu s-ar fi întîmplat să vină iarna; aceasta i-a silit şi pe romani şi pe carthaginezi să se retragă la adăpostul caselor.

XXIII Acestea au fost evenimentele întîmplate în Hispania în cursul celei de-a doua veri a războiului punic, în care tărăgănirea cu socoteală a războiului din Italia de către Fabius a mai oferit o fărîmă de răgaz poporului roman, după înfrîngerile suferite pînă atunci de armatele romane; pe de o parte însă, în măsura în care această tactică întîrzietoare îi pricinuia destule griji lui Hannibal, pentru că îşi da bine seama că romanii şi-au ales, în sfîrşit, un comandant care să desfăşoare cu pricepere acest război, fără să se lase în voia sorţii, pe de altă parte, în aceeaşi măsură însuşirile lui Fabius erau rău privite de concetăţenii săi, deopotrivă şi de cei sub arme, şi de orăşeni, mai ales după ce, în lipsa dictatorului, comandantul cavaleriei dăduse cu o îndrăzneală orbească o luptă cu punii care se încheiase, aş putea spune, mai degrabă îmbucurător decît cu bune rezultate. Se mai adăugaseră două întîmplări care făcuseră să crească ura împotriva dictatorului: una datorită unui vicleşug şi unei înşelătorii, folosite de Hannibal, care, aflînd de la nişte dezertori unde se găseşte ogorul lui Fabius, după ce a aruncat pîrjolul şi prăpădul în toate satele şi ogoarele din jurul aces-

INSTITUTUL DE ...

Scanned with CamScanner

tuia, făcîndu-le una cu pămîntul, dădu poruncă să fie cruţat de orice acţiune vrăjmăşească numai pămîntul dictatorului, ca să se poată crede că această binefacere se datorează unei tainice învoieli între puni şi Fabius ; al doilea fapt a fost pricinuit de o măsură luată de dictator, care măsură e cu putinţă să fi fost la început pripită, deoarece el n-a aşteptat să-i dea senatul încuviinţarea în această privinţă, dar care pînă la urmă, neîndoios, s-a întors tot în favoarea lui, spre cea mai mare slavă pentru dînsul, deoarece această măsură s-a dovedit că a fost cea mai potrivită unor asemenea împrejurări : aşa cum se procedase şi în cel dintîi război punic, comandantul romanilor şi cel al carthaginezilor au făcut o învoială în privinţa schimbului de prizonieri, ca tabăra care va primi un număr de prizonieri mai mare decît cel restituit, să plătească pentru fiecare ostaş în plus celuilalt cîte două libre şi jumătate de argint. Pentru că Fabius primise cu 247 de ostatici mai mulţi decît Hannibal, şi pentru că sumele de bani datorate pentru aceştia întîrziaseră să fie predate punilor, în pofida cererilor repetate ale lui Fabius adresate senatului, el a fost învinuit că nu a consultat în această privinţă senatul ; de aceea, dictatorul şi-a trimis la Roma pe fiul său Quintus, care a vîndut ogorul cruţat de pustiirile duşmane, şi a achitat cu banii săi proprii datoria statului roman.

Hannibal îşi aşezase tabăra în faţa zidurilor cetăţii Gereonium, căreia punii, după ce a fost cucerită, i-au dat foc ; acolo nu mai rămăseseră decît cîteva locuinţe, care fură transformate de puni în magazii de cereale. De acolo el trimise două părţi din armata sa pentru a face rost de provizii ; cu cea de-a treia, uşor înarmată, Hannibal însuşi asigură paza taberei şi, în acelaşi timp, era atent pretutindeni, ca să nu-i fie atacate trupele trimise după aprovizionare.

XXIV Armata romană se găsea atunci în ţinutul Larinatum. În fruntea ei se afla Minucius, comandantul cavaleriei, deoarece, aşa cum s-a spus mai sus, dictatorul plecase la Roma. Acum însă Minucius coboară în cîmpie tabăra pe care Fabius o aşezase pe poziţii înalte şi sigure. Însă mintea lui Minucius, de cînd rămăsese singur comandant, era frămîntată de tot felul de planuri, care de care mai aprige, potrivit firii sale bătăioase, fie să-i atace pe punii răzleţiţi trimişi după aprovizionare, fie să dea năvală asupra taberei lui Hannibal, lăsată cu o pază slabă. La rîndul său, şi Hannibal a ştiut că o dată cu comandantul s-a schimbat şi tactica

Scanned with CamScanner

războiului şi că potrivnicul său va desfăşura operaţiile mai degrabă cu semeţie decît cu chibzuinţă. El însuşi — ar putea fi de necrezut ceea ce a făcut el, deşi vrăjmaşul era atît de aproape — şi-a trimis a treia parte din trupe ca să facă rost de provizii, reţinînd în tabără celelalte două părţi, şi apoi şi-a strămutat tabăra, apropiind-o şi mai mult de cea a romanilor, aşezînd-o pe-o măgură, cam la două mii de paşi de Gereonium, în văzul romanilor, într-adins ca ei să ştie anume că el e gata să-şi apere trupele trimise după hrană, dacă cumva vor fi atacate. Hannibal însă zăreşte o altă înălţime şi mai aproape de romani, care domina castrul acestora.

Pentru ca trupele sale să poată pune stăpînire pe această înălţime şi să nu fie stingherite de lumina zilei, iar această acţiune zădărnicită, fiindcă, fără îndoială, romanii aveau să le-o ia înaintea punilor, avînd de străbătut un drum mai scurt pînă la ei, Hannibal a trimis într-ascuns în timpul nopţii trupe de numizi, care au ocupat înălţimea. Romanii, dispreţuind neînsemnatul număr al numizilor care puseseră stăpînire pe această poziţie, îi izgoniră a doua zi din acest loc şi-şi strămutară ei tabăra acolo. Cele două tabere s-au apropiat cu acel prilej una de alta, astfel încît între ele rămăsese un foarte mic gol, pe care îl umpluseră aproape în întregime romanii cu unităţile lor, rînduite în linie de bătaie. În acelaşi timp, cavaleria romană, însoţită de pedestrimea uşor înarmată, porni prin spatele taberei lui Hannibal şi atacă cetele însărcinate cu aprovizionarea şi făcu o adevărată baie de sînge în rîndurile acestor carthaginezi răzleţiţi şi-i puse pe fugă pînă departe. Hannibal nu s-a încumetat însă să dezlănţuie bătălia, deoarece o parte atît de mare a armatei sale lipsea din tabără, iar cu numărul mic de trupe pe care-l avea cu greu ar fi fost în stare să-şi apere tabăra, în caz că i-ar fi fost atacată. De aceea, folosind şi el tactica lui Fabius, desfăşura războiul stînd pe loc şi tărăgănindu-l; în urmă îşi retrase trupele în tabăra sa de dinainte, care se afla în faţa zidurilor oraşului Gereonium. Unii analişti au scris că, totuşi, acolo armatele s-au aşezat în linie de bătaie şi au avut loc şi lupte, şi că „la cea dintîi ciocnire, Hannibal a fost bătut şi fugărit pînă la tabăra lui; de acolo, punii au pornit deodată în iureş şi au stîrnit spaima în rîndurile romanilor; apoi că, datorită intervenţiei lui Numerius Decimius Samnitul, lupta a fost restabilită. Acest Decimius, căpetenie vestită prin bogăţiile sale nu numai în cetatea Bovianum, de unde se trăgea, ci şi în întregul Samnium, adusese în tabăra romană din ordinul dictatorului 8 000 de pedestraşi şi 500 de călăreţi samniţi. Cînd trupele samnite şi-au făcut apariţia

Scanned with CamScanner

în spatele taberei lui Hannibal, şi romanii şi punii au crezut că au sosit în ajutor noi forţe din Roma sub comanda lui Quintus Fabius ; de aceea Hannibal, temîndu-se să nu i se întindă vreo cursă, îşi retrase trupele. Oastea romană, sprijinită de trupele samnite, pornind în urmărirea lor, a cucerit în cursul acelei zile două redute. Au fost nimiciţi 6 000 de duşmani, iar dintre romani cam 5 000 au căzut în luptă. Însă, deşi pierderile au fost aproape deopotrivă de mari pentru amîndoi potrivnicii, totuşi la Roma s-a dus vestea, exagerată şi necorespunzătoare adevărului, a unei strălucite biruinţe cîştigate de comandantul cavaleriei, deoarece şi acesta trimisese o dare de seamă şi mai mincinoasă".

XXV Despre aceste evenimente de foarte multe ori s-a vorbit şi în senat şi în adunarea poporului. În vreme ce toţi cetăţenii tresăltau de bucurie, singur dictatorul nu punea vreun temei nici pe zvonuri, nici pe darea de seamă ; el spunea că chiar dacă acestea ar fi adevărate, el se teme mai mult de izbîndă decît de înfrîngeri. Atunci tribunul plebei M. Metilius îi răspunde : „Într-adevăr, această stare de lucruri nu mai poate fi îndurată. Dictatorul s-a împotrivit ducerii la bun sfîrşit a acestui război, nu numai cînd a fost de faţă, dar şi acum cînd e departe de el. Se opune campaniei desfăşurate şi-şi pierde vremea tărăgănind la nesfîrşit războiul, pentru ca să rămînă mai multă vreme în dregătorie şi să deţină singur puterea şi asupra Romei, şi asupra armatei. Într-adevăr, unul din consuli a căzut pe cîmpul de luptă, iar celălalt a fost surghiunit departe de Italia, sub pretext de a urmări flota carthagineză ! Apoi doi praetori au primit însărcinări în Sicilia şi Sardinia, cu toate că nici una din aceste provincii n-au nevoie de vreum praetor în vremea asta ! În schimb, comandantul cavaleriei romane, M. Minucius, este ţinut aproape sub pază, ca să nu dea ochii cu vreun duşman şi nici să întreprindă vreo acţiune războinică ! De aceea, pe Hercules, au fost pustiite în lung şi-n lat nu numai ţinutul samnit, unde carthaginezii au fost lăsaţi să sălăşluiască întocmai ca într-o provincie de dincolo de Hiberus, ci şi Campania şi ţinuturile Calenum şi Falernum, în timp ce dictatorul şade cu mîinile încrucişate la Casilinum şi-şi păzeşte numai ogorul său de duşmani, cu ajutorul legiunilor romane ! Armata romană, deşi dornică de luptă, împreună cu comandantul cavaleriei au fost reţinuţi între parapetele taberei, aproape ca nişte prizonieri ! Ostaşilor romani li s-au luat armele întocmai ca unor vrăjmaşi învinşi ! În cele din urmă, cînd dictatorul a plecat din mijlocul lor, ostaşii

Scanned with CamScanner

romani, sloboziţi parcă dintr-o împresurare, au ieşit din întăriturile taberei şi l-au bătut pe duşman, punîndu-l pe fugă. Pentru aceste temeiuri, dacă în plebe ar mai dăinui [străvechea] bărbăţie, dînsul s-ar încumeta să facă propunerea anulării puterii dictatoriale acordată lui Fabius ; acum însă propune un alt proiect, mai puţin însemnat, în legătură cu punerea pe aceeaşi treaptă a drepturilor dictatorului cu ale comandantului cavaleriei ; apoi, ca Fabius nici în acest caz să nu se înapoieze la armată, înainte de alegerea unui alt consul în locul lui C. Flaminius".

Dictatorul s-a ferit să ia parte la adunarea poporului, neavînd cîtuşi de puţin talent de a-şi susţine părerea în astfel de adunări. Dar nici măcar în senat Fabius nu fu ascultat cu bunăvoinţă atunci cînd el lăuda prin cuvinte tăria duşmanului şi cînd sublinia că înfrîngerile suferite de romani timp de doi ani se datorează nechibzuinţei şi nepriceperii comandanţilor romani, şi accentua că Minucius, comandantul cavaleriei, trebuie să dea socoteală pentru faptul că a dat o luptă încălcînd poruncile sale. „Dacă autoritatea şi conducerea supremă a statului vor rămîne mai departe în mîinile sale, în scurtă vreme el va dovedi tuturor că pentru un bun comandant norocul nu are mare însemnătate, ci numai o minte cumpănită, şi este o mai mare glorie faptul de a fi păstrat onoarea oastei decît acela de a fi fost nimicite mai multe mii de duşmani".

Totuşi, asemenea cuvinte zadarnic au fost rostite de Fabius. După ce a fost ales noul consul M. Atilius, pentru a nu fi de faţă la ciocnirile în legătură cu drepturile dictatoriale, Fabius s-a dus în timpul nopţii la armata sa, în ajunul votării propunerii lui Minucius. A doua zi, la revărsatul zorilor, cînd s-a ţinut adunarea poporului, s-a învederat cu acest prilej că, deşi dictatorul era privit cu foarte mare pizmă, iar comandantul cavaleriei cu cea mai mare dragoste, totuşi nu s-au găsit oameni care să susţină pe faţă acest proiect. Deşi proiectul era pe placul mulţimii, totuşi lipsea o autoritate pentru impunerea lui. S-a găsit unul singur, în persoana lui C. Terentius Varro, care fusese praetor în cursul anului trecut. Acesta nu numai că provenea din straturile de jos ale poporului, dar practicase o meserie lipsită de demnitate. Se spune că tatăl său fusese măcelar şi că chiar el îşi căsăpea vitele şi că însuşi fiul său îl ajuta la aceste îndeletniciri demne de robi.

XXVI Acestui tînăr, cum s-a văzut stăpîn pe averea adunată, i-a trecut prin minte să năzuiască spre alte îndeletniciri mai onorabile şi, de aceea, i-au plăcut toga şi forul. Începînd să pledeze

Scanned with CamScanner

pentru tot soiul de inşi şi pentru tot felul de afaceri necurate, şi împotriva oamenilor de ispravă şi a agonisèlii lor, şi-a cîştigat mai întîi faimă în rîndurile poporului, apoi a izbutit să se urce pe treptele demnităţilor publice. Astfel a ajuns să îndeplinească dregătoria quaesturii, să fie ales în cele două funcţii de edil, şi plebeu, şi curúl, şi în cele din urmă, după ce i-a expirat praetura, năzuia să pună mîna şi pe consulat. Folosindu-se şi de pizma stîrnită împotriva dictatorului, Varro a căutat cu iscusinţa minţii sale să tragă foloase, pîndind clipa de unde bate vîntul în adunarea poporului, şi a fost singurul care, în urma plebiscitului, a cîştigat vază şi încredere. Toată lumea care era de faţă la Roma, ca şi cei care erau duşi la oaste, fie prieteni, fie potrivnici ai lui Fabius, în afară de el însuşi au tălmăcit acest proiect de lege ca o jignire adusă dictatorului. Fabius însă, cu seninătatea sufletească cu care răbdase învinuirile aduse de duşmanii săi în faţa adunării poporului, îndură şi nedreptatea pricinuită lui de poporul pornit împotrivă-i. Înmînîndu-i-se chiar în timpul drumului către armată hotărîrea senatului prin care i se aducea la cunoştinţă punerea sa pe aceeaşi treaptă cu comandantul cavaleriei, Fabius fu pe deplin încredinţat că, în pofida acestei egalizări în ierarhie, totuşi o dată cu aceasta lui Minucius Rufus nu i s-a hărăzit şi arta de a fi comandant deopotrivă cu el şi, de aceea, se întoarse la oştirea sa fără să-şi simtă înfrîntă cerbicia sufletului său nici în faţa concetăţenilor săi, nici în a duşmanilor.

XXVII Într-adevăr, Minucius, care şi înainte de a izbîndi abia putuse fi suportat, acum, în urma încrederii arătate lui de popor, a început şi mai mult să se îngîmfeze, întrecînd măsura ; se lăuda că el l-a biruit nu atît pe Hannibal, ci pe Fabius : „La Quintus Fabius s-a recurs ca la ultima nădejde, în starea celei mai grele restrişti care a lovit republica, ca să fie comandant unic şi deopotrivă cu Hannibal ! Şi iată că acum cel care se afla pe treapta cea mai înaltă a ţării, din porunca poporului a fost coborît cu o treaptă, ca să fie alături de un altul, mai mic ca el în grad. Iată că acum dictatorul e deopotrivă cu comandantul cavaleriei, în aceeaşi cetate în care toţi comandanţii obişnuiau să tremure şi să se îngrozească în faţa vergilor şi a securilor dictatorului, fapt nemaîntîlnit în analele istoriei romane : de atît noroc a avut parte şi atît de strălucite au fost însuşirile sale ! De aceea şi el se va ţine neclintit pe urma norocului său, în cazul că Fabius stăruie să

Scanned with CamScanner

rămînă mai departe pe calea tărăgănirii şi şovăirii, osîndite de judecata şi a zeilor şi a oamenilor!".

Ca urmare, chiar din prima zi cînd Minucius s-a întîlnit cu Fabius, el i-a atras atenţia că cea dintîi treabă este să se hotărască în ce chip să se folosească de comanda care-i pune pe amîndoi pe aceeaşi treaptă: „el e de părere că cel mai bine e ca să deţină comanda şi puterea fiecare pe rînd, sau cîte o zi sau, dacă îi e pe plac, pe o durată mai lungă, pentru a fi deopotrivă cu vrăjmaşul nu numai în ce priveşte planurile, ci şi prin efectivele trupelor, în cazul că li s-ar ivi vreun prilej de a da piept cu carthaginezii". Lui Q. Fabius nu i-a fost cîtuşi de puţin pe plac o asemenea împărţeală, [şi de aceea i-a răspuns]: „Toate vor avea parte de soarta pe care o va făuri nesăbuita cutezanţă a colegului său! Comandamentul suprem i-a fost numai împărţit cu altul, nu luat în întregime. De aceea, el niciodată nu va consimţi să renunţe de bunăvoie la însărcinările date în vederea conducerii războiului şi nici nu va împărţi durata comenzii, nici nu va încuviinţa să se comande pe rînd, cîte o zi, şi nici pe o durată mai lungă, ci va împărţi oştirea în două, fiindcă, dacă nu îi e îngăduit să salveze totul, el va salva prin tactica sa numai ceea ce-i va fi cu putinţă".

În chipul acesta, Fabius a obţinut împărţirea legiunilor între ei amîndoi, aşa cum era obiceiul la consuli. Prima şi a patra legiune i-au căzut la sorţi lui Minucius, a doua şi a treia lui Fabius. La fel au fost deopotrivă împărţite unităţile de cavalerie, precum şi trupele auxiliare, şi cele ale aliaţilor şi cele ale latinilor. Comandantul cavaleriei a voit să se despartă chiar şi cu taberele.

XXVIII Îndoită i-a fost atunci bucuria lui Hannibal (căci de altfel el avea cunoştinţă de tot ceea ce se întîmpla în tabăra duşmanilor săi, deoarece şi dezertorii îi dezvăluiau multe şi el însuşi cerceta situaţia, prin iscoadele sale). Căci el era încredinţat că „acum va fi în stare să-l prindă pe Minucius în capcană datorită nesocotinţei lui lăsate acum slobode, iar Fabius nu-şi va mai putea dovedi iscusinţa de vreme ce şi-a pierdut jumătate din forţele armatei sale".

Între tabăra lui Minucius şi aceea a punilor se înălţa o măgură pe care cel care ar fi ocupat-o, de bună seamă ar fi avut la îndemînă o poziţie mai prielnică faţă de potrivnicul său. Hannibal era dornic nu atît să ocupe acea măgură fără luptă, măcar că acest fapt răsplătea strădania pe care o depusese, cît mai ales căuta prilej ca să dea piept cu Minucius, despre care ştia bine că e gata

Scanned with CamScanner

să-i iasă în cale şi să-l înfrunte. Întregul teren dintre cele două armate părea, la cea dintîi privire, nefolositor celui ce ar fi vrut să întindă capcane potrivnicului său, deoarece nu numai că n-avea nimic păduros, dar nu avea nici un fel de acoperire şi nici măcar tufărişuri. Cu toate acestea parcă era croit pentru capcane, cu atît mai vîrtos cu cît nimănui nu i-ar fi fost teamă de vicleşuguri într-o asemenea vale golaşă. Pe povîrnişurile măgurii se găseau însă nişte stînci atît de scobite, încît într-unele puteau încăpea şi cîte două sute de soldaţi. Hannibal vîrî 5 000 de pedestraşi şi de călăreţi în aceste ascunzători, după cum îngăduiau capacitatea şi poziţia fiecăreia. Şi pentru ca totuşi [nimic să nu dea de bănuit şi] să se descopere într-o vale atît de deschisă vicleşugul său pus la cale, fie prin mişcarea vreunui ostaş care ar fi sosit din întîmplare de acolo, fie prin armele lor lucitoare, Hannibal trimise în revărsatul zorilor cîteva pîlcuri de ostaşi pentru a pune stăpînire pe măgura de care am vorbit mai sus şi în felul acesta el a izbutit să atragă privirile romanilor într-altă parte. La cea dintîi aruncătură de ochi, romanii au dispreţuit numărul atît de neînsemnat al duşmanilor şi fiecare cerea, care mai de care, să i se dea voie a porni la izgonirea acestor puni şi de a ocupa măgura. Minucius însuşi, agitîndu-se în mijlocul celor mai nechibzuiţi şi mai făloşi dintre ostaşii săi, îi îndeamnă să pună mîna pe arme şi-i împroşcă cu o ploaie de deşerte ameninţări pe duşmani. Minucius trimite mai întîi pedestrimea uşoară, apoi porneşte la atac şi cu cavaleria în rînduri strînse. În cele din urmă, cînd bagă de seamă că şi vrăjmaşilor le sînt trimise ajutoare, se năpusteşte şi el în bătălie în fruntea legiunilor, rînduite în formaţie de luptă. La rîndul lui, şi Hannibal, fiindcă vedea că ai săi erau strîmtoraţi cînd într-o parte, cînd în alta, le trimite ajutoare de pedestrime şi cavalerie, pe măsură ce încăierarea sporeşte, încît bătălia ajunsese să se desfăşoare acum pe întregul front, deoarece amîndouă taberele şi-au aruncat în luptă toate forţele. La cea dintîi ciocnire, pedestrimea uşoară romană, care urcase cea dintîi povîrnişul măgurii ocupate de duşmani, fu izbită zdravăn şi dată peste cap, stîrnind spaima în rîndurile cavaleriei romane care mergea pe urmele ei, şi atunci, pedestrimea uşoară romană îşi caută refugiul sub steagurile legiunilor. În mijlocul atîtor trupe romane înspăimîntate, numai linia de bătaie a pedestrimii romane rămăsese neînfricată. Era evident că dacă bătălia s-ar fi desfăşurat în chip firesc pe un front adevărat, pedestrimea romană şi-ar fi putut dovedi vrednicia (izbînda dobîndită cu cîţeva zile mai înainte trezise doar în sufletul acestor

Scanned with CamScanner

ostaşi atîta bărbăţie şi avînt !), însă deodată au răsărit trupele carthagineze vîrîte în ascunzători, pornind în iureş năpraznic, şi din amîndouă coastele, şi din spate, şi au pricinuit atîta zăpăceală şi spaimă, încît romanilor li s-au spulberat nu numai nădejdile de a li se împotrivi piept la piept, ci şi de a putea scăpa cu viaţă măcar prin fugă.

XXIX Atunci Fabius, îndată ce auzi cele dintîi strigăte de spaimă ale romanilor şi apoi, văzînd de departe linia romană de bătaie în neorînduială, spuse : „Într-adevăr, de ceea ce m-am temut s-a întîmplat mai repede decît m-am aşteptat : soarta i-a pedepsit pe cei nechibzuiţi ! Minucius, ridicat pe aceeaşi treaptă cu Fabius, abia acum îşi dă seama că Hannibal e mai presus de el şi prin vitejie, şi prin noroc ! Însă, să amînăm pe altădată prilejul mustrărilor şi criticii ! Acum porniţi cu steagurile în frunte dincolo de parapete ! Să-i smulgem vrăjmaşului biruinţa din mînă, şi totodată şi dovada nesăbuinţei concetăţenilor noştri".

Şi în timp ce o bună parte din trupele lui Minucius fuseseră măcelărite, iar ceilalţi ostaşi priveau în toate părţile gîndind cum să scape cu fuga, deodată, ca pogorîtă din cer, se arată şi le sare în ajutor armata lui Fabius, rînduită pentru luptă. În felul acesta Fabius, înainte de a ajunge la o aruncătură de suliţă şi de a se înfrunta cu duşmanul pieptiş, a izbutit să-i împiedice şi pe romani să se împrăştie prin fugă şi să pună capăt şi năprazniculuí avînt luat de puni. Trupele lui Minucius care se răzleţiseră în lung şi-n lat rupîndu-şi rîndurile, s-au refugiat cu repeziciune, din toate părţile, la linia de bătaie intactă a lui Fabius. Grupurile de ostaşi romani care dăduseră în acelaşi timp bir cu fugiţii, reîntorcîndu-se, se năpustesc grămadă asupra vrăjmaşului. În unele locuri ostaşii lui Minucius dau înapoi numai pas cu pas, în altele, strînşi mănunchi laolaltă, ţin piept carthaginezilor. Şi după ce oastea bătută a lui Minucius împreună cu aceea teafără a lui Fabius au făcut aproape un singur front, au dezlănţuit la rîndu-le contraatacul împotriva vrăjmaşului. Cînd Hannibal dădu semnalul de retragere, mărturisi făţiş că el l-a bătut pe Minucius, dar la rîndu-i a fost biruit de Fabius.

În felul acesta s-a scurs cea mai mare parte a zilei cu sorţi de izbîndă atît de schimbători ; iar după ce trupele romane au revenit în tabără, Minucius a chemat ostaşii la adunare, grăindu-le următoarele cuvinte : „Ostaşi ! De multe ori am auzit eu rostindu-se vorba că cel mai vrednic bărbat e acela care ştie să chibzuiască

Scanned with CamScanner

ce trebuie să facă şi abia după el urmează acela care ascultă de cel care îi dă cel mai bun sfat. În schimb, cel care nu ştie nici să chibzuiască şi nici să asculte de un altul mai bun ca el, dă dovada celei mai înapoiate minţi. Însă fiindcă ursita n-a fost darnică cu noi, ci ne-a refuzat cea dintîi însuşire a sufletului şi minţii, în vreme ce învăţăm să poruncim, să fim convinşi că trebuie să ne supunem celor mai buni ca noi. Să ne contopim cele două tabere, unind-o pe a noastră cu cea a lui Fabius! După ce vom aduce flamurile şi le vom aşeza în faţa praetoriului, unde eu îl voi numi părintele meu, fiindcă Fabius e vrednic de acest titlu, datorită binefacerii sale şi datorită măreţiei sufletului său, dovedite faţă de noi, voi, toţi ostaşii, îi veţi saluta întocmai ca pe patronii voştri ocrotitori pe ostaşii lui Fabius, care v-au apărat şi v-au salvat vieţile voastre cu armele şi cu dreapta lor. Şi dacă ziua de azi nu ne-a făcut parte de slavă şi mărire, de bună seamă, măcar cu atît a contribuit: ne-a dat prilejul de a ne dovedi recunoştinţa sufletelor noastre!".

XXX La semnalul dat, comandanţii unităţilor poruncesc ostaşilor să-şi strîngă bagajele [95]. Pornind apoi cu toţii şi mărşăluind către tabăra dictatorului, stîrniră uimirea şi a lui, şi a celor din juru-i. După ce flamurile au fost rînduite în faţa tribunei dictatorului, comandantul cavaleriei păşind înaintea celorlalţi ostaşi ai săi, după ce s-a adresat lui Fabius, numindu-l părinte, toată armata sa, aşezată în juru-i, i-a salutat pe ostaşii lui Fabius, numindu-i ocrotitorii lor. „Dictatore! grăi Minucius. Părinţilor mei, cu care te socotesc deopotrivă, dîndu-ţi acest nume de părinte, atît cît pot să-ţi spun aceasta prin cuvinte, în timp ce lor le datorez numai viaţa, ţie îţi datorez izbăvirea, atît a mea cît şi a tuturor ostaşilor mei! De aceea, hotărîrea poporului care a fost pentru mine mai degrabă o povară decît o dovadă de cinstire, eu cel dintîi renunţ la ea şi o anulez! Şi ca să fie cu bine şi cu noroc şi pentru tine şi pentru mine, şi pentru aceste oştiri ale tale, şi cea salvată şi cea salvatoare, mă întorc şi mă supun poruncilor şi auspiciilor tale şi-ţi dau înapoi aceste steaguri şi aceste legiuni! Pe tine, Fabius, te rog să-mi dai dovada bunătăţii tale şi să-mi îngădui să-mi păstrez rangul de comandant al cavaleriei, iar acestor ostaşi să-şi păstreze mai departe locul şi unităţile lor".

Atunci îşi strîng dreapta unul altuia, iar ostaşii lui Minucius cu cei ai lui Fabius şi, după împrăştierea adunării, cei dintîi sînt invitaţi la masă de către cei de pe urmă, şi de cei cunoscuţi şi de

Scanned with CamScanner

cei necunoscuţi, cu toată dragostea, ca nişte adevăraţi oaspeţi. Această zi s-a încheiat într-o atmosferă de voioşie şi înălţare sufletească pentru toţi, cu toate că cu puţin timp mai înainte fusese atît de jalnică şi aproape aducătoare de pieire.

După ce s-a răspîndit şi la Roma faima acestei întîmplări, mai întîi prin zvonuri din gură în gură, apoi întărite şi prin dările de seamă trimise de comandanţii înşişi, cît şi prin scrisorile ostaşilor din amîndouă oştirile, cetăţenii romani care de care îl ridică în slavă pe Fabius.

La fel de slăvit era dictatorul roman şi în ochii lui Hannibal şi ai duşmanilor carthaginezi; abia atunci, în sfîrşit, duşmanii Romei şi-au dat seama că ei luptă cu romanii şi pe pămîntul Italiei: căci mai înainte punii îi priviseră vreme de doi ani şi pe comandant şi pe ostaşii romani cu atîta dispreţ, încît acum cu greu le venea să creadă că ei poartă război cu acelaşi popor de a cărei grozavă faimă auziseră de la părinţii lor. Se spune că şi Hannibal, pe cînd se înapoia de pe cîmpul de bătaie, a grăit că, în sfîrşit, acei nori care în chip obişnuit stau în jurul piscurilor munţilor, au coborît acum din înălţimea lor şi, o dată cu ploaia, au dezlănţuit şi vijelia [96].

XXXI În timp ce se petrec aceste întîmplări în Italia, consulul Cn. Servilius Geminus, în fruntea unei flote [de 120] [97] de corăbii, făcînd un ocol în jurul coastelor Sardiniei şi Corsicii, de unde a primit în zălog ostatici, a trecut în Africa. Înainte de a debarca armata romană pe acest continent, el trecu prin foc şi sabie insula Menix [98]. Apoi primeşte zece talanţi de argint de la locuitorii insulei Cercina [99], ca să nu pîrjolească şi jefuiască satele şi ogoarele lor; apoi se apropie de ţărmul Africii şi coborî trupele de pe vase. Acolo însă, soldaţii precum şi marinarii aliaţi porniră razna după prădăciuni prin tot ţinutul, de parcă ar fi umblat prin nişte insule lipsite de locuitori. De aceea, din pricina nechibzuinţei, aceste trupe au căzut în mrejele întinse, fiindcă, cum umblau răsfiraţi şi nu cunoşteau nici ţinutul, au fost înconjuraţi de numeroşi locuitori care cunoşteau locul, iar după ce au suferit multe pierderi, au fost fugăriţi în chip ruşinos pînă la corăbiile lor. Cam o mie de oameni au căzut împreună cu quaestorul Ti. Sempronius Blaesus. Flota romană se îndepărtă în pripă de ţărmurile Africii, înţesate de duşmani, şi porni către Sicilia. La Lilybaeum flota fu încredinţată praetorului T. Otacilius, pentru ca legatul acestuia P. Cincius să o readucă la Roma.

Scanned with CamScanner

Consulul plecă pe uscat prin Sicilia şi trecu peste strîmtoarea [Messana] în Italia, unde primind un ordin scris din partea lui Fabius, era chemat să se înfăţişeze şi el şi colegul său la Roma, pentru a-şi lua fiecare în primire armata, deoarece se scursese aproape perioada de şase luni a prerogativelor puterii sale.

Aproape toţi analiştii au scris că Fabius a purtat războiul împotriva punilor în calitate de dictator. Coelius [Antipater] chiar adaugă că Fabius a fost cel dintîi dictator desemnat de adunarea poporului [100]. Dar şi Coelius, şi ceilalţi analişti au scăpat din vedere că Cn. Servilius, singurul consul în funcţie atunci şi care în vremea aceea era departe, în provincia Gallia, era singurul îndreptăţit să numească un dictator [101]. Cetatea însă, înspăimîntată de cele trei [102] înfrîngeri suferite, nu mai putu răbda pînă la sosirea consulului şi de aceea recurse la mijlocul de a se desemna de către adunarea poporului un prodictator. Faptele sale de arme din urmă şi slava lui Fabius, ca şi funcţiile îndeplinite de el, şi pe care urmaşii săi le-au încrustat pe bustul lui, au dat putinţa să se creadă cu toată uşurinţa că Fabius, care fusese numit prodictator, a fost chiar în realitate ales dictator [103].

XXXII După ce consulul Atilius a luat în primire oastea romană din partea lui Fabius, iar consulul Geminus Servilius [104] de la Minucius, amîndoi au pus de s-au întărit degrabă taberele de iarnă. În tot restul timpului cît mai rămăsese din acea toamnă ei au dus mai departe războiul, întrebuinţînd tactica lui Fabius şi domnind cea mai desăvîrşită armonie între dînşii. Ori de cîte ori Hannibal pornea după aprovizionare, cei doi consuli îl pîndeau şi năvăleau asupra lui la vremea potrivită din diferite părţi, hărţuindu-l fără întrerupere şi luîndu-i prizonieri pe cei ce umblau răzleţiţi. Consulii romani se fereau din răsputeri să se ciocnească într-o mare bătălie cu Hannibal, care căuta prin toate mijloacele un asemenea prilej. Din pricina lipsurilor de tot felul, Hannibal ajunsese atît de strîmtorat, încît ar fi făcut fără doar şi poate calea întoarsă în Gallia, dacă n-ar fi trebuit să plece din Italia ca unul ce ar fi luat-o la sănătoasa. Hannibal îşi pierduse nădejdea că îşi va mai putea hrăni trupele pe aceste meleaguri dacă consulii vor desfăşura războiul cu aceeaşi tactică, ţinîndu-se scai pe urmele lui.

În vreme ce războiul se oprise în loc în faţa cetăţii Gereonium, deoarece ivirea iernii era o serioasă stavilă în calea desfăşurării lui, s-au înfăţişat la Roma solii cetăţii Neapolis. Aceştia au adus

Scanned with CamScanner

o dată cu ei în senatul roman 40 potire mari de aur, foarte grele; dîndu-li-se îngăduinţa să-şi spună cuvîntul, solii Neapolului au grăit următoarele:

[„Neapolitanii] îşi dau bine seama cît de mult este secătuită vistieria poporului roman de războiul cu Hannibal. Mai ştiu însă că cetatea romană înfruntă primejdiile acestui război, în rolul său de capitală şi fortăreaţă a Italiei şi apărînd oraşele, satele şi ogoarele aliaţilor ei şi pentru menţinerea puterii sale; de aceea ei au socotit de cuviinţă să sprijine poporul roman cu aurul care le-a fost lăsat de moşii şi strămoşii lor atît ca podoabe pentru înfrumuseţarea templelor lor, cît şi pentru a preîntîmpina nevoile. Dacă romanii ar crede că se pot bizui şi pe forţa braţului lor, le-ar fi pus-o la îndemînă cu acelaşi zel. Pentru ei va fi o deosebită plăcere dacă senatul şi poporul roman vor socoti că tot ce au neapolitanii le aparţine romanilor şi-i vor judeca vrednici de acest prinos din partea lor, dăruit cu toată bunăvoinţa şi din tot sufletul, preţuindu-le mai degrabă sinceritatea decît valoarea în sine a acestor ofrande".

Din partea senatului roman s-au adus calde mulţumiri acestor soli neapolitani, atît pentru măreţia darului lor, cît şi pentru purtarea lor de grijă în ce priveşte greutăţile romanilor, şi nu s-a primit decît un singur potir, şi anume cel mai uşor din ele.

XXXIII Tot în cursul aceloraşi zile a fost prinsă la Roma o iscoadă carthagineză, care vreme de doi ani îi înşelase pe romani [asupra rostului său.] După ce i s-au tăiat mîinile, iscoada a fost lăsată liberă. Apoi au mai fost răstigniţi pe cruce 20 de sclavi, care uneltiseră în cîmpul lui Marte [105]. Celui care le-a dezvăluit urzelile i s-a dăruit libertatea şi, pe deasupra, şi suma de 20 [de mii][106] de aşi de aramă.

Au fost trimişi soli romani la Filip [107], regele Macedoniei, ca să-l ceară pe Demetrios Pharius [108] care, după ce fusese biruit de romani în război, se refugiase acolo.

Alte solii au fost trimise la liguri, pentru a le cere socoteală, deoarece l-au sprijinit pe Hannibal cu [tot felul de] mijloace, precum şi cu trupe auxiliare şi, în acelaşi timp, să cerceteze îndeaproape ce se petrece la boii şi la gallii insubri. Au mai fost trimişi nişte împuterniciţi la Pineus, regele Illyriei, ca să-i ceară plata tributului [109], a cărui zi expirase, sau dacă el vrea să ceară păsuire pentru bani, atunci să dea ostatici ca zălog. Romanii, cu toată uriaşa povară a războiului pe care îl susţineau

Scanned with CamScanner

pe grumajii lor, nu pierdeau o clipă din ochi pe nimeni, pe orice tărîm s-ar fi găsit, chiar la capătul pămîntului! A fost găsit şi prilejul de a se respecta îndatoririle luate în ce priveşte ridicarea unui templu în cinstea Concordiei, pe care îl făgăduise cu doi ani mai înainte praetorul L. Manlius Vulso [110], cu prilejul unei răscoale a soldaţilor din Gallia şi care făgăduinţă nu fusese ţinută pînă la acea vreme. De aceea au fost numiţi duumviri [111] C. Pupius şi Caeso Quinctius Flaminius în acest scop, de către praetorul M. Aemilius; cei doi au hotărît să se înalţe acest templu în cetăţuie.

În urma unui *senatus-consultum* [112], acelaşi praetor a trimis un raport consulilor, în care spunea că dacă ei găsesc cu cale să vină unul din ei la Roma, în vederea alegerilor consulare, „el, praetorul, va fixa alegerile în ziua pe care o vor porunci consulii". Consulii i-au răspuns în scris că nu se pot depărta de cîmpul de luptă fără să nu pricinuiască vreun neajuns republicii: „de aceea alegerile să fie ţinute de către un interrege [113] mai degrabă, decît să se scoată vreunul din consulii de pe teatrul de război". Senatul a găsit atunci că pentru alegeri e mai potrivit să fie numit de către consuli un dictator. Noul dictator, L. Veturius Philus, l-a desemnat pe M. Pomponius Matho comandant al cavaleriei. Dar fiindcă aceştia fuseseră aleşi prin călcarea rînduielilor religioase, după 13 zile [de funcţie] au primit poruncă să părăsească dregătoriile, şi atunci s-a recurs din nou la *interregnum*.

XXXIV Consulilor li s-au prelungit prerogativele pentru încă un an [114] [ca proconsuli]. Interregii numiţi de senat au fost C. Claudius Cento, fiul lui Appius, şi după el, Publius Cornelius Asina. În vremea cînd era interrege acesta din urmă, au avut loc alegerile consulare, cu care prilej la Roma au izbucnit mari ciocniri între patricieni şi plebei. C. Terentius Varro, un om ieşit din rîndurile plebeilor, dobîndise încrederea şi dragostea plebei şi prin atacurile date împotriva celor de la cîrma statului, şi prin mijloace menite să-i cîştige popularitatea. El se învederase şi prin ura stîrnită împotriva altora, pe cînd izbutise să-i zdruncine puterea şi autoritatea de dictator a lui Q. Fabius. De aceea gloatele [plebeilor] se străduiau să-l înalţe pe Varro la consulat, în schimb patricienii se împotriveau din răsputeri ca să nu se obişnuiască plebeii să ajungă deopotrivă cu ei pe scara puterii în republică, prin atacuri contra lor. Tribunul plebei Quintus

Scanned with CamScanner

Baebius Herennius, rudă cu Caius Terentius Varro, izbuti să cîştige dragostea şi încrederea poporului pentru candidatul acestuia, stîrnind ura împotriva patricienilor şi aducînd învinuiri nu numai senatului, ci şi augurilor, fiindcă împiedicaseră ţinerea alegerilor de către un dictator. „Nobilimea — spunea el — a căutat vreme de atîţia ani să dezlănţuie acest război, aducîndu-l pe Hannibal în Italia, şi tot ea l-a tărăgănit prin înşelăciune, deşi războiul putea fi curmat. Doar s-a văzut destul de bine că prin concentrarea într-o singură bătălie a patru legiuni s-a putut lupta [cu succes] [115], atunci cînd Minucius a izbîndit în lipsa lui Fabius; apoi însă numai două legiuni romane au fost puse să-l înfrunte pe vrăjmaş şi ostaşii lor au fost trimişi ca vitele la tăiere, şi au scăpat chiar din toiul măcelului, pentru ca la urmă tot el să fie denumit părinte şi patron al armatei romane, adică tocmai acela care îi împiedicase pe romani să biruie înainte de a fi biruiţi! Mai apoi şi consulii următori, însuşindu-şi felul de luptă al lui Fabius, au tărăgănit mai departe războiul, deşi erau în măsură să-l sfîrşească odată. Toţi nobilii au încheiat între ei această învoială, dar ei nu au să vadă sfîrşindu-se o dată acest război pînă ce nu va fi ales din rîndurile lor un consul plebeu, adică un om cu adevărat nou [116]; căci şi nobilii ieşiţi din rîndurile plebeilor, după ce au ajuns să se iniţieze în cele sfinte, se uită de sus la plebe, întocmai ca şi patricienii, mai ales cînd văd că au încetat să mai fie dispreţuiţi de patricieni. Cine nu bagă de seamă că prin recurgerea la *interegnum* s-a urmărit şi înfăptuit ca alegerile să fie în întregime în mîna nobililor? Aceasta au urmărit şi consulii, rămînînd amîndoi pe loc la armată! Apoi, pentru că dictatorul numit în vederea alegerilor nu era pe placul lor, [patricienii] au izbutit să convingă lumea, cu ajutorul augurilor, că dictatorul a fost numit prin călcarea rînduielilor religioase. Aşadar, aristocraţii au la îndemîna lor *interregnum*. De aceea, negreşit, şi plebeii să aibă măcar un scaun de consul şi atunci şi poporul, la rîndu-i, va face tot ce-i va sta în putinţă ca să-şi aleagă din rîndurile sale consul pe acela care va voi mai degrabă să izbîndească mai devreme decît să i se tot prelungească comanda".

XXXV Cu asemenea cuvîntări rostite, plebea a fost în aşa fel înflăcărată, încît, cu toate că din rîndurile aristocraţiei candidau trei patricieni, Publius Cornelius Merenda, Lucius Manlius Vulso şi Marcus Aemilius Lepidus, şi doi din familii plebeie înnobilate,

Scanned with CamScanner

C. Atilius Serranus şi Q. Aelius Paetus (cel dintîi era pontifice, iar cel de-al doilea augur), este ales consul numai C. Terentius Varro, astfel încît alegerile în vederea desemnării colegului său erau în mîna lui. Atunci nobilimea, dîndu-şi seama că contracandidaţii lui Varro sînt prea puţin influenţi, îl împing la candidatură pe L. Aemilius Paullus (care multă vreme refuzase cu încăpăţînare să mai candideze). Acesta mai fusese consul în acelaşi timp cu M. Livius [117] care fusese osîndit, în vreme ce el scăpase ca prin urechile acului de pedeapsă, însă era înverşunat împotriva plebeilor.

În ziua noilor alegeri însă, cu încuviinţarea tuturor celor care erau contracandidaţii lui Varro, L. Aemilius Paullus îi este alăturat mai mult ca să-i stea acestuia în coastă decît să-i fie coleg.

Apoi s-au ţinut alegeri de praetori: noii aleşi au fost M. Pomponius Matho şi P. Furius [Philus] [118]. Cel din urmă dobîndi prin tragere la sorţi jurisdicţia urbană, iar Pomponius Matho însărcinarea judecării proceselor dintre cetăţenii romani şi străini. Mai fură aleşi încă doi praetori, M. Claudius Marcellus pentru Sicilia, şi L. Postumius Albinus, pentru Gallia [119]. Toţi aceştia au fost aleşi în lipsă. În afară de consulul C. Terentius Varro, nici unuia dintre aceştia nu i se mai încredinţase în trecut cinstea vreunei dregătorii. Cu acest prilej au fost înlăturaţi o sumă de oameni de seamă şi destoinici, deoarece în asemenea vremuri [vitrege] se găsea de cuviinţă să nu se încredinţeze o nouă magistratură unora care nu se învredniciseră pînă atunci de asemenea cinste.

XXXVI A crescut şi numărul unităţilor armatei romane; dar atît de mult se încurcă analiştii în cifre şi socoteli, şi în ce priveşte efectivele, şi în ce priveşte felul trupelor, încît eu n-aş cuteza să afirm, cu toată siguranţa, cîte anume unităţi de pedestrime şi cîte de cavalerie s-au mai înfiinţat. Unii susţin că forţele armate au fost completate cu încă zece mii de recruţi, alţii vorbesc de patru legiuni noi, în aşa fel încît consulii să poarte acest război cu opt legiuni.

În schimb după alţi analişti, efectivele legiunilor s-au mărit cu cîte 1 000 pedestraşi şi cîte 100 călăreţi, în aşa fel încît fiecare legiune să aibă cîte 5 000 pedestraşi şi 300 călăreţi; apoi, şi aliaţii [au sporit] efectivele trupelor auxiliare, furnizînd un număr îndoit de călăreţi şi trupe de pedestrime deopotrivă cu cele romane; s-a mai scris de unii analişti şi că atunci cînd s-a

Scanned with CamScanner

desfăşurat bătălia de la Cannae, în tabăra romană [au fost] [120] 87 200 ostaşi. Nimeni nu tăgăduieşte că de data aceasta romanii s-au silit să depună sforţări mai mari şi să dovedească un mai aprig avînt ca în anii dinainte, deoarece dictatorul Fabius făcuse să se nutrească nădejdi că duşmanul va putea fi înfrînt.

Însă înainte ca noile legiuni să se pună în marş din Roma, [colegiul preoţilor] decemviri a primit porunca să se ducă şi să cerceteze cărţile sibylline în legătură cu noile semne şi arătări care înspăimîntaseră îndeobşte lumea, căci se dăduse de veste că şi la Roma, şi pe Aventin, şi în Aricia [121] a plouat cu pietre, şi că în aceeaşi vreme în ţinutul sabinilor, din statuile zeilor [a izvorît] [122] mult sînge; la Caedicii a ţîşnit apă [rece] [123] dintr-un izvor cald (care minune stîrnise într-adevăr o spaimă cu atît mai mare, cu cît se întîmplase în mai multe rînduri). Pe Via Fornicata, lîngă Cîmpul lui Marte, căzuse trăsnetul pe cîţiva oameni şi-i ucisese. Pentru aceste semne şi arătări s-au adus la îndeplinire ispăşirile cuvenite, potrivit îndrumărilor din cărţile sibylline. Soli veniţi din partea cetăţii Paestum au adus la Roma potire de aur. Acestora li s-au adus mulţumiri, întocmai ca şi neapolitanilor, însă nu li s-a primit aurul.

XXXVII În cursul aceloraşi zile intră în portul Ostia o flotă încărcată cu mari cantităţi de provizii trimise de Hiero [124]. Solii acestuia, introduşi în senatul roman, au adus la cunoştinţă că regele Hiero, cînd a aflat de moartea consulului C. Flaminius şi de decimarea armatei romane, a simţit o jale atît de adîncă, de parcă ar fi fost vorba de propria-i năpastă sau de o înfrîngere suferită de regatul său. „De aceea — spuneau ei —, cu toate că Hiero ştie bine că poporul roman e în stare să dovedească aproape o mai strălucitoare măreţie cînd e căzut în restrişte, decît atunci cînd are parte de noroc, totuşi, el a trimis romanilor tot ce poate fi trimis în chip obişnuit de către un aliat bun şi credincios prietenului său, pentru a-l sprijini în acest război; de aceea, din toată inima roagă senatul roman să nu refuze ajutorul! Mai întîi de toate, pentru ca să poarte noroc, solii au adus cu dînşii o statuie de aur a zeiţei Victoria, în greutate de 220 libre, şi-i roagă pe romani s-o primească, s-o păstreze şi s-o stăpînească de-a pururi. Au mai spus că au adus cu ei şi 300 000 baniţe de grîu, 200 000 baniţe de orz, pentru ca romanii să nu ducă lipsă de alimente, făgăduind că în afară de acestea vor aduce orice cantităţi de care au nevoie, transportîndu-le unde vor porunci. Ei ştiu că poporul

Scanned with CamScanner

roman nu foloseşte în război decît pedestraşi şi călăreţi romani sau latini şi că în tabăra romană s-au văzut trupe auxiliare de pedestrime uşoară provenite chiar şi de peste hotare: de aceea au trimis în ajutor[125] 1 000 de arcaşi şi de prăştiaşi[126], trupe anume pregătite pentru a-i înfrunta pe baleari, pe mauri şi ceilalţi războinici care luptă cu arme de aruncat. În afară de aceste daruri au mai adăugat şi sfatul ca praetorul căruia îi căzuse provincia Sicilia să treacă cu flota[127] în Africa, pentru ca şi duşmanii Romei să aibă războiul pe pămîntul lor şi să facă orice cu putinţă pentru a stingheri cît mai mult acele noroade care îi trimit ajutoare lui Hannibal".

Senatul roman a dat următorul răspuns regelui Syracusei: „Hiero e un om vrednic şi un nepreţuit aliat al romanilor. Dînsul, de cînd a legat prietenie cu poporul roman, a cinstit fără întrerupere statul roman, dovedindu-i neclintită credinţă, şi în orice vreme şi împrejurare a ajutat neprecupeţit republica romană. De aceea se cuvine ca şi poporul roman să-i arate din plin recunoştinţă aşa cum trebuie. Poporul roman însă n-a primit nici aurul pe care i l-au adus ca prinos şi alte cetăţi, în schimb a avut în vedere mărinimia gestului; de la Hiero însă, poporul roman primeşte statuia Victoriei, precum şi urarea lui de prevestire a biruinţei, şi-i hărăzeşte un lăcaş de închinăciune în Capitoliu, în templul lui Jupiter Optimus Maximus. În această cetăţuie a oraşului Roma va fi statornicită zeiţa Victoria, care va purta întotdeauna noroc şi bunăvoinţă şi va sprijini şi mai puternic poporul roman".

Prăştiaşii şi arcaşii, precum şi grînele, au fost predaţi consulilor. La flota romană alcătuită din[128] ... vase cu cinci rînduri de vîsle, care aveau în fruntea lor pe T. Otacilius, propraetorul din Sicilia, s-au mai adăugat încă 25 de nave şi i s-a dat încuviinţarea ca, atunci cînd crede că e în interesul republicii, să treacă cu flota în Africa[128 bis].

XXXVIII După înrolarea sub arme a contingentelor romane, consulii au mai adăstat cîteva zile pînă au sosit şi ajutoarele trimise de aliaţii Romei şi de cei cu nume latin. Tribunii militari au luat jurămîntul ostaşilor, fapt care nu se mai întîmplase în trecut, căci pînă în ziua aceea ostaşii făcuseră numai angajamentul ostăşesc „că se vor aduna, la porunca consulilor, şi nu vor pleca de la oaste fără învoirea lor". După ce toate trupele s-au întrunit, călăreţii fiind rînduiţi pe decurii[129] şi pedestraşii pe centurii, din

Scanned with CamScanner

propriul lor îndemn au jurat astfel: „Nu se vor teme de nimic şi nu vor fugi niciodată; nu vor da nici un pas înapoi şi nu-şi vor părăsi rîndurile decît numai pentru a lua arma altuia sau a-şi relua armele lor proprii aruncate sau pentru a lovi în vrăjmaşi sau pentru a salva viaţa vreunui concetăţean". Din propriu imbold şi prin buna învoială a ostaşilor romani s-a încuviinţat schimbarea acestui angajament în jurămîntul solemn care trebuia făcut în faţa tribunilor militari.

Înainte de a se pune în marş armata din Roma, consulul Varro a rostit mai multe cuvîntări pline de semeţie, în care el aduce la cunoştinţa tuturor că nobilimea este aceea care a adus războiul în Italia şi că, de bună seamă, acesta va mai rămîne în măruntaiele republicii dacă aceasta va mai avea parte de mai multe căpetenii ca Fabius, însă el, Varro, va sfîrşi războiul în ziua în care îl va vedea pe duşman.

În schimb colegul său, Paullus, înainte de a ieşi din cetate, a rostit o singură cuvîntare, mai degrabă plină de adevăr decît pe placul poporului, fiindcă n-a găsit alte vorbe împotriva lui Varro, decît numai că „dînsul a rămas uimit ce fel poate fi un comandant care, deşi e încă îmbrăcat în togă [130] şi se află în cetate, poate să ghicească dinainte chiar ziua în care se va bate cu armata vrăjmaşă, înainte de a cunoaşte fie oastea sa, fie pe a potrivnicului, poziţiile şi condiţiile bătăliei, precum şi natura ţinutului [131]. În schimb, dînsul nu va lua hotărîri pripite [132], înainte de vreme, căci împrejurările sînt acelea care impun oamenilor luarea anumitor hotărîri, şi nu oamenii împrejurărilor. El doreşte ca atacurile care vor fi desfăşurate cu chibzuinţă şi iscusinţă să fie încununate de izbînzi destul de frumoase. Oarba semeţie, pe lîngă că e dovada nesocotinţei, totdeauna a fost pînă acum aducătoare de nenorociri [133]". Se învedera limpede că Paullus va recurge mai degrabă la un plan cumpănit decît la măsuri pripite; şi pentru ca acesta să stăruie pînă la capăt în această atitudine, se spune că atunci cînd Paullus a plecat din Roma, Fabius Maximus ar fi rostit următoarea cuvîntare:

XXXIX „L. Aemilius! Dacă ai avea un tovarăş de consulat aidoma ţie (O! cît de mult aş dori aceasta!) sau dacă tu ai fi după chipul şi asemănarea colegului tău, de prisos aş mai rosti aceste cuvinte! Căci şi fără aceste mărturisiri ale mele, dacă voi aţi fi doi consuli vrednici, aţi îndeplini totul potrivit intereselor republicii şi conştiinţei voastre; dar dacă, dimpotrivă, aţi fi nişte

Scanned with CamScanner

consuli nevrednici, n-aţi lua de loc aminte nici la vorbele mele şi nu mi-aţi primi nici sfaturile mele. Acum însă, cînd eu îl privesc atît pe colegul tău, cît şi pe tine, un om atît de vrednic, întreaga mea cuvîntare ţi-o adresez numai ţie, de care îmi dau prea bine seama că în zadar eşti şi vei fi un bărbat vrednic şi un cetăţean de ispravă, dacă republica va merge şchiopătînd din pricina celuilalt, dacă hotărîrile nechibzuite vor avea aceeaşi putere şi acelaşi temei legal ca cele izvorîte dintr-o minte cumpănită [134]. Căci tu greşeşti, L. Paullus, dacă crezi că vei avea mai puţin de furcă cu C. Terentius decît cu Hannibal! Nu ştiu dacă potrivnicul tău de pe scaunul consular n-are să te facă să pătimeşti mai mult ca duşmanul de peste hotare, căci în vreme ce pe Hannibal îl vei înfrunta numai pe cîmpul de bătaie, cu acesta te vei ciocni în orice împrejurare şi în orice vreme. În timp ce împotriva armatei lui Hannibal va trebui să lupţi cu legiunile pedestraşilor şi călăreţilor tăi, în schimb — Varro, care şi el e cap de oşti, va avea să lupte împotriva ta, sprijinit de proprii tăi ostaşi. Îţi amintesc acum de C. Flaminius, însă nu ca să-ţi fie ţie piază rea; totuşi acel consul începuse să-şi iasă din sărite numai în cele din urmă, şi în provincia sa, şi la oastea sa, pe cînd colegul tău a luat-o razna şi înainte de a candida la consulat, şi apoi în vremea candidaturii sale, şi acum în calitate de consul, înainte de a vedea tabăra şi a da ochi cu duşmanul; şi dacă el stîrneşte atîtea furtuni cînd se găseşte în mijlocul cetăţenilor, fălindu-se cu vitejiile şi bătăliile pe care le va dezlănţui, ce crezi tu că va fi în stare să facă cînd se va vedea în mijlocul tineretului înarmat şi cînd fapta urmează numaidecît după rostirea vorbei [135]? Într-adevăr, dacă el va dezlănţui numaidecît o bătălie, aşa cum declară că are să facă, sau eu nu mai cunosc meşteşugul armelor şi nici tactica după care trebuie desfăşurat acest război, şi nici pe duşman, sau atunci vom suferi o înfrîngere şi mai de pomină ca aceea de la lacul Trasimenus!? Nu e acum momentul prielnic de a mă proslăvi pe mine faţă de un om, iar dacă eu am întrecut măsura, am făcut-o mai degrabă dispreţuind gloria, nu rîvnind după ea! Dar aşa stau lucrurile: nu se poate duce un război împotriva lui Hannibal decît numai aşa cum l-am dus eu. Nu numai rezultatele obţinute ne îndeamnă să recurgem la această cale (pe care şi proştii sînt în stare s-o înveţe) [136], ci aceeaşi raţiune care a fost şi va fi de-a pururi, va rămîne neclintită cîtă vreme vor rămîne aceleaşi împrejurări [137]; acest război noi îl purtăm în Italia, pe vetrele şi pe pămîntul nostru; toate

Scanned with CamScanner

în jurul nostru aparţin numai concetăţenilor şi aliaţilor noştri. Toţi ne ajută şi ne vor sprijini cu cai, cu hrană totdeauna (căci ori de cîte ori am căzut în restrişte, toţi aceştia ne-au dat dovezi de credinţă). Fiecare clipă, fiecare zi ce se scurge ne face mai vrednici, mai prevăzători, mai statornici. Hannibal, dimpotrivă, se află pe un pămînt străin şi vrăjmaş lui, unde totul îi e împotriva şi duşman lui, departe de casă, de patrie! [138] Hannibal nu se bucură de pace nici pe mare, nici pe uscat; nici un oraş nu-i doreşte prietenia, nici o întăritură nu-i oferă adăpost, nicăieri nu vede ceva care îi aparţine! El trăieşte de azi pe mîine numai din ceea ce jefuieşte. Abia dacă mai are în jurul său o treime din oastea cu care a trecut peste fluviul Hiberus, dintre ostaşii săi mai mulţi au fost doborîţi de foame decît de puterea braţului, iar pe puţinii cîţi i-au mai rămas de-abia mai are cu ce să-i hrănească. Prin urmare, mai stai la îndoială că noi nu-l vom birui prin tărăgănirea războiului pe cel care se istoveşte din zi în zi, care nu mai are la îndemînă nici hrană, nici rezerve, nici bani? De cîtă vreme [stă] [139] Hannibal în faţa zidurilor cetăţii Gereonium, o biată fortăreaţă a Apuliei, de parcă s-ar găsi în faţa zidurilor Carthaginei însăşi? Într-adevăr, nu sînt numai eu singurul care mă mîndresc în faţa ta cu ce-am făcut; uite-i şi pe Cn. Servilius şi Atilius, ultimii consuli romani, cum şi-au bătut joc de Hannibal! L. Paullus Aemilius, aceasta e singura cale a izbăvirii, cale pe care ţi-o vor face mai grea şi mai plină de primejdii mai degrabă concetăţenii tăi decît duşmanii! Căci ostaşii tăi vor voi acelaşi lucru ca şi vrăjmaşul tău; la fel şi consulul roman Varro va dori acelaşi lucru ca şi Hannibal, căpetenia punilor! Trebuie deci ca tu singur să înfrunţi, în acelaşi timp, doi comandanţi! Însă vei izbuti să le ţii piept amîndurora numai dacă — în pofida zvonurilor care umblă şi în ciuda bîrfelilor omeneşti — vei sta nezdruncinat şi dacă nu te va clinti din loc nici goana după gloria deşartă a colegului tău şi nici neîntemeiatele învinuiri de nepricepere aduse ţie. E un proverb îndeobşte cunoscut că adevărul greu izbuteşte să-şi facă loc în lume, însă niciodată nu va putea fi înăbuşit: cel care nu va umbla după mărire va avea parte de adevărata slavă [140]. Lasă lumea să spună că eşti fricos, cînd tu eşti prevăzător [în acţiunile tale], că eşti tîrzielnic, cînd eşti un om chibzuit, că eşti lipsit de însuşiri războinice, cînd de fapt dai dovadă de pricepere şi eşti călit în războaie [141]! Eu sînt mai bucuros să se teamă un duşman cuminte de tine, decît să te ridice în slavă nişte cetăţeni

BIBL. DESANI

Scanned with CamScanner

căzuţi în sminteală! Hannibal îşi va bate joc de cel ce cutează orice şi întotdeauna se va teme de omul care nu va acţiona la voia întîmplării. Eu nu te povăţuiesc să stai cu mîinile încrucişate, nefăcînd nimic, ci ca mintea ta să-ţi călăuzească paşii, şi nu norocul; să fii mereu stăpîn pe tine şi în toate acţiunile tale; să stai mereu de veghe, înarmat, cu ochii aţintiţi în toate părţile. Caută să nu scapi nici un prilej cînd ţi se iveşte, dar la rîndu-ţi fereşte-te să i-l oferi tu duşmanului tău! Cel care nu se pripeşte va vedea pînă departe totul în lumina adevărată, pentru că omul grăbit bîjbîie în întuneric, întocmai ca un orb". [142]

XL Răspunsul consulului L. Paullus Aemilius la cuvîntarea lui Fabius [143] n-a fost de bună seamă al unui om bucuros, ci mai degrabă al unei fiinţe care e încredinţată că cele rostite sînt adevărate, dar nu uşor de urmat [144]: „Dacă Fabius n-a fost în stare ca dictator să-i stea împotrivă comandantului cavaleriei, atunci ce putere şi ce autoritate poate avea un consul în faţa unui coleg răzvrătit şi semeţ? El a izbutit să scape de pîrjolul [în care l-a aruncat] poporul cu prilejul consulatului dinainte, pe jumătate prăjit [145]. El doreşte să se sfîrşească totul cu bine: însă dacă va fi să se întîmple vreo năpastă, nu va pregeta să cadă lovit mai degrabă de suliţele vrăjmaşe decît să-şi piardă încrederea concetăţenilor săi, supărîndu-i".

Analiştii scriu că după rostirea acestor cuvinte, Paullus a plecat, fiind însoţit o bucată de vreme de fruntaşii senatului, pe cînd pe consulul plebeu l-a petrecut plebea sa, arătoasă mai degrabă prin numărul ei mare decît prin demnitatea care îi lipsea. După ce consulii au ajuns în tabără, au vărsat trupele noi efectivelor celor vechi şi apoi au făcut două tabere, rînduindu-le în aşa fel încît a doua tabără, mai mică, să fie mai aproape de Hannibal, grosul armatei romane şi toată floarea ostăşimii rămînînd în cea veche. Pe Marcus Atilius, consulul anului trecut, care se scuza cu vîrsta lui înaintată, l-au trimis la Roma, iar pe Geminus Servilius îl pun în fruntea taberei mici, unde comanda o legiune romană şi două mii de pedestraşi şi călăreţi aliaţi.

Hannibal, cu toate că îşi dădea seama că armata potrivnicilor săi crescuse cu încă pe jumătate, totuşi nu mai putea de bucurie că, în sfîrşit, au venit şi consulii. Într-adevăr, armatei carthagineze nu numai că nu-i rămăsese nici un prisos din proviziile strînse de pe urma prădăciunilor făcute zilnic, dar nici măcar nu mai găsea, într-adevăr, nicăieri ceva de prădat, fiindcă ţăranii, vă-

Scanned with CamScanner

zînd că satele şi ogoarele lor nu mai sînt în siguranţă, se strămutaseră cu toate grînele lor la adăpostul oraşelor întărite, astfel încît Hannibal mai dispunea, aşa cum s-a aflat mai pe urmă, de provizii abia pentru zece zile ; la rîndul lor, şi hispanii nemaiputînd să îndure aceste lipsuri ar fi fost gata să treacă de partea romanilor dacă s-ar mai fi aşteptat ca evenimentele să se coacă mai bine.

XLI Însă chiar norocul a dat prilej consulului Varro, cu firea lui semeaţă şi atît de pripită, să se avînte orbeşte, deoarece, căutînd să zădărnicească acţiunile cetelor de prădalnici carthaginezi, s-a încăierat cu ei zdravăn ; trupele romane, năpustindu-se asupra acestora fără o temeinică pregătire sau vreun ordin anume dat de comandant, încinseră o luptă în care carthaginezii fură bătuţi. Ca la 1 700 de oameni din rîndurile punilor au fost nimiciţi, pe cînd dintre romani şi trupele aliate nu mai mult de 100 de ostaşi. Totuşi consulul Paullus, de teamă să nu le întindă Hannibal vreo cursă, a oprit pe romani să continue urmărirea prea răzleţită a duşmanului ; el comanda în ziua aceea armata romană (căci fiecare consul o comanda pe rînd cîte o zi), în timp ce Varro, indignat, vocifera că „duşmanul a fost scăpat din mînă şi s-ar fi putut pune capăt războiului dacă nu s-ar fi încetat urmărirea lui". Hannibal nu se arătă prea îngrijorat din pricina acestor pierderi, fiindcă era încredinţat că acest prilej a fost cît se poate de nimerit pentru a se convinge că orbeasca cutezanţă a noului consul, atît de fălos, şi mai ales a noilor ostaşi, va fi prinsă în mreajă. Lui Hannibal îi erau bine cunoscute pînă în cele mai mici amănunte însuşirile armatei romane în aceeaşi măsură ca şi ale celei punice : ştia că consulii nu sînt înzestraţi cu aceeaşi pricepere în arta conducerii şi că aproape două treimi din totalul trupelor sînt alcătuite din recruţi. De aceea, era încredinţat că el a găsit un loc potrivit şi un prilej nimerit ca să le întindă capcane romanilor. În acest scop, el porneşte în cursul nopţii următoare în fruntea oastei punice, ostaşii săi neavînd asupra lor nici un fel de povară în afară de arme şi părăseşte tabăra, lăsînd acolo întreg avutul şi bunurile armatei şi ale fiecărui ostaş carthaginez ; după ce trece dincolo de munţi, îşi duce pe furiş şi-şi rînduieşte pedestrimea în partea stîngă, iar în partea dreaptă cavaleria sa ; carele cu poveri le aduce prin valea care despărţea aceşti munţi. Hannibal urmărea să dea năvală asupra trupelor romane atunci cînd acestea erau ocupate şi prinse cu prădarea taberei carthaginezilor, care

Scanned with CamScanner

părea părăsită de stăpînii ei. Totodată au fost lăsate într-adins numeroase focuri, pe toată întinderea taberei, pentru ca, în timp ce punii aveau să cîştige cît mai mult răgaz, prin fuga lor de acolo, romanii, induşi în eroare prin această tabără ticluită, la fel cum îl înşelase şi pe Fabius în cursul anului trecut, să fie încredinţaţi că el a vrut să-i ţină pe consuli pe loc.

XLII În revărsatul zorilor, mai întîi lipsa străjilor din posturi şi în urmă şi liniştea neobişnuită a taberei carthagineze au stîrnit uimirea romanilor cînd au venit mai aproape. Atunci, după ce s-au încredinţat pe deplin că punii şi-au părăsit tabăra, cei ce au adus asemenea ştiri s-au năpustit buluc către corturile praetoriene ale consulilor, vestind că duşmanii au fugit atît de grăbit, încît şi-au lăsat corturile nestrînse „şi, pentru ca această fugă a lor să fie cît mai nebăgată în seamă, au lăsat şi numeroase focuri în tabără". Atunci s-a făcut zarvă şi a început să se audă strigătele ostaşilor: „Comandanţii să dea ordin armatei să se pornească în urmărirea duşmanului, şi numaidecît să se prade şi tabăra!". Şi unul dintre consuli era tot atît de avîntat de parcă era un ostaş de rînd. În schimb Paullus stăruia neîncetat ca ostaşii să fie cu ochii aţintiţi în toate părţile. În cele din urmă însă, fiindcă n-a fost în stare să potolească altfel nici zarva şi pornirile ostaşilor şi nici pe căpetenia lor, Paullus îl trimite pe Marius Statilius în fruntea unui escadron de călăreţi lucani ca să facă o recunoaştere. După ce acesta a dat o raită călare prin faţa porţilor, a poruncit călăreţilor săi să descalece în afara întăriturilor taberei cartha-gineze, iar el împreună cu doi călăreţi a trecut peste parapete şi, iscodind şi cercetînd cu toată grija, la întoarcere a adus la cunoştinţă că „negreşit, e vorba de o cursă întinsă: dovadă sînt focurile aprinse care au fost lăsate tocmai în partea dinspre ro-mani. Apoi corturile au fost lăsate deschise, iar toate obiectele şi bunurile de preţ într-adins la vedere; el mai spunea că a vă-zut argint pe jos, zvîrlit într-adins la voia întîmplării, spre a fi luat ca pradă". Aceste lucruri aduse la cunoştinţa tuturor ostaşilor de către Statilius, pentru a le stăvili pornirile lacome, [în loc să aibă acest rezultat] i-au aţîţat şi mai tare pe ostaşi, încît au iz-bucnit cu toţii în strigăte: „dacă nu li se va da semnalul, atunci se vor duce în tabăra punică singuri, fără comandanţii lor". Într-adevăr, comandantul nu le-a lipsit: căci numaidecît Varro le-a dat semnalul de plecare.

Scanned with CamScanner

Paullus, care din propriul său imbold întîrzia, cînd a aflat că nici puii nu dau auspicii prielnice, a poruncit să se aducă acest fapt la cunoştinţa colegului său, care tocmai scotea flamurile pe poarta taberei. Cu toate că lui Varro i-a venit greu la această veste, totuşi cazul proaspăt al lui Flaminius şi înfrîngerea de pomină a consulului Claudius [146] în bătălia navală în cel dintîi război punic i-a zdruncinat sufletul şi l-a cuprins o teamă religioasă.

Poate zeii au fost aceia care, în cursul acelei zile, au amînat mai degrabă pieirea romanilor decît au oprit prăpădul care îi ameninţa. Căci întîmplarea a făcut ca atunci cînd ostaşii romani refuzau să se supună ordinelor primite, nevroind să se înapoieze cu steagurile în tabără, doi sclavi — unul aparţinînd unui călăreţ din Formiae, celălalt, altuia din Sidicinum, şi care fuseseră prinşi de călăreţii numizi în vremea consulilor Servilius şi Atilius — cînd au fost trimişi după fîneaţă, au izbutit să scape, înapoindu-se la stăpînii lor chiar în cursul acestei zile. Aduşi în faţa consulilor, aceştia dau de ştire că întreaga armată a lui Hannibal şade tupilată prin munţii din apropiere, în scopul întinderii unei capcane. Prin sosirea la vreme a acestor sclavi s-a reuşit să se refacă autoritatea consulilor tocmai în momentul cînd, din pricina ambiţiei unuia dintre ei, printr-o îngăduinţă de neiertat faţă de ostaşi, era cît pe-aci să facă să se topească, pentru dînsul mai întîi, toată măreţia consulară.

XLIII Hannibal, cînd a băgat de seamă că romanii au făcut o sumă de mişcări mai mult fără vreo chibzuinţă, dar că, cu toate acestea, tot nu s-au năpustit orbeşte asupra lui, a revenit în tabără fără nici un rezultat, deoarece şiretlicul fusese descoperit. Însă acolo nu putea să rămînă prea multe zile, din pricina lipsei de hrană. Afară de asta, se născoceau tot felul de noi planuri, nu numai de către ostaşii armatei lui, proveniţi din amestecul tuturor noroadelor, ci mai ales de către Hannibal însuşi. Mai întîi se iviră numai murmure ici şi colo, apoi ostaşii începură să strige în gura mare, cerîndu-şi achitarea soldei cuvenite de multă vreme. La început i s-au jeluit că hrana e neîndestulătoare, în cele din urmă i-au spus că li-e foame ; umblau zvonurile că mercenarii, mai ales cei din neamurile hispane, au plănuit să treacă de partea romanilor. Se spune că între timp chiar Hannibal s-a gîndit să recurgă la fugă în Gallia şi să se retragă în grabă cu cavaleria, lăsîndu-şi pe loc toată pedestrimea. Văzînd aceste frămîntări şi stări sufleteşti în tabăra lui, Hannibal a hotărît să se ducă în ţinutul mai cald al

Scanned with CamScanner

Apuliei, unde din această pricină secerişul se făcea mai devreme, şi în acelaşi timp, să se depărteze cît mai mult de vrăjmaşi, spre a stăvili dezertările celor mai şovăielnici ostaşi. El a plecat din tabără în timpul nopţii, după ce, ca şi în trecut, pusese să se facă iarăşi focuri, şi într-adins lăsase pe loc şi cîteva corturi, pentru ca să-i ţină pe romani cu frica în sîn, că la fel ca mai înainte le întinde capcane. Dar acelaşi lucan, Statilius, făcînd recunoaşterea tuturor ungherelor şi locurilor din jurul taberei punice, precum şi dincolo de munte, dă de veste că a văzut de departe şirurile armatei vrăjmaşe în marş. Atunci în tabăra romană a început să se agite planurile de a porni în urmărirea duşmanului.

Şi acum, ca şi mai înainte, consulii se ciocneau în păreri. Numai că de partea lui Varro erau aproape toţi, pe cînd pe Paullus nu-l susţinea nimeni, în afară de Servilius, consulul anului trecut. Pentru că părerea majorităţii a învins, consulii au pornit cu armata în marş către localitatea Cannae, pe care ursita o hărăzise să o facă în curînd vestită prin prăpădul romanilor [147].

Hannibal îşi aşezase tabăra în împrejurimile acestui sat, pentru ca să-i sufle din spate vîntul Volturnus [148], care în vremea secetei stîrneşte nori de praf pe aceste cîmpii pîrjolite de arşiţă. În vreme ce Hannibal îşi alesese, pe de o parte, aceste poziţii cît se poate de prielnice pentru propria sa tabără, pe de altă parte, ele aveau să fie cît se poate de nimerite atunci cînd îşi va rîndui oastea în linie de bătaie: punii, bătînd vîntul din spatele lor, aveau să lupte cu un duşman orbit de praful stîrnit.

XLIV Consulii porniţi în urmărirea lui Hannibal, după ce au făcut îndeajuns recunoaşterea drumurilor, după ce au ajuns la Cannae, avîndu-i sub ochii lor pe carthaginezi, fac două tabere pe care le întăresc, lăsînd între ei cam acelaşi interval ca şi la Gereonium, după ce şi-au împărţit trupele între ei, ca şi mai înainte. Rîul Aufidius [149], care curgea pe lîngă taberele amîndurora, dă prilej să se ciocnească între ei ostaşii celor două armate, veniţi să ia apă fiecare de unde îi venea mai la îndemînă. Totuşi trupele romane din tabăra cea mică, care fusese aşezată dincolo de Aufidius, cînd veneau să ia apă erau mai nestînjeniţi, pentru că pe malul celălalt al rîului nu străjuia nici un fel de pază duşmană. Hannibal, trăgînd nădejdea că consulii vor găsi în aceste locuri anume croite prilejul potrivit pentru o luptă de cavalerie, în care privinţă el, dispunînd de mari forţe, era de neînfrînt, după ce îşi rînduieşte trupele în linie de bătaie îşi trimite cavaleria

Scanned with CamScanner

numidă să-i hărţuiască pe romani. În tabăra romană din nou s-a încins zarva şi vrajba între ostaşi din pricina dezbinării dintre consuli, fiindcă Paullus îi aducea lui Varro mustrări pentru nesăbuita-i cutezanţă, la fel cu aceea a lui Sempronius şi a lui Flaminius, în timp ce Varro îi arunca ocări [lui Paullus] [150], dîndu-l pe Fabius ca pildă pentru comandanţii fricoşi şi moi. Luînd martori pe zei şi pe oameni, Varro îi mai spuse : „nu e vina sa că Hannibal a izbutit să pună stăpînire [151] aproape pe întreaga Italie : fiindcă el e reţinut de tovarăşul său de consulat. Ostaşilor romani aprinşi de ură şi dornici de luptă le sînt smulse armele din mîini". Paullus, dimpotrivă, îi răspunse : „dacă se va întîmpla vreun neajuns legiunilor romane aruncate şi silite să se bată într-o luptă fără chibzuinţă şi fără să se prevadă urmările, el se spală pe mîini de orice vină, cu toate că va împărtăşi orice se va întîmpla. Dar să ia aminte Varro : aceia care au limba ascuţită şi nestrunită să-şi dovedească la fel şi în luptă aceeaşi vrednicie şi nestăvilit avînt !".

XLV Pe cînd consulii pierd vremea mai mult ciocnindu-se în păreri, în loc să se consfătuiască, Hannibal îşi retrage trupele din linia de bătaie, după ce le ţinuse cea mai mare parte a zilei gata de luptă. În vreme ce-şi readuce şi restul unităţilor în tabără, el trimite dincolo de rîu cavaleria numidă ca să pornească un atac asupra ostaşilor din tabăra cea mică însărcinaţi cu căratul apei. Cînd aceştia nici nu apăruseră bine la mal, numizii au izbutit să pună pe goană prin strigăte şi zarvă acest pîlc de romani veniţi în neorînduială, ajungînd pînă la un post de pază aşezat în faţa parapetelor şi chiar aproape de porţi. Această situaţie într-adevăr a părut atît de înjositoare, văzîndu-se că nişte trupe auxiliare în neorînduială au stîrnit spaima chiar asupra taberei romane însăşi, încît doar un singur temei i-a împiedicat pe romani să nu treacă numaidecît rîul şi să-şi rînduiască armata pentru atac : faptul că comanda supremă a armatelor se găsea în cursul acelei zile în mîna lui Paullus. De aceea, a doua zi, Varro, căruia îi venise rîndul să comande, fără să se consfătuiască cu tovarăşul său, dădu semnalul de atac şi trecu trupele rînduite în formaţie de luptă dincolo de rîu. Paullus îl însoţi pe Varro, căruia, deşi nu-i încuviinţase hotărîrea, totuşi nu pregeta să-i acorde sprijinul său. După trecerea rîului Aufidius, consulii îşi alătură şi trupele pe care le avuseseră în tabăra cea mică şi-şi rînduiesc linia de bătaie

Scanned with CamScanner

în felul acesta : la aripa dreaptă (care era cea mai aproape de rîu) ei aşază cavaleria romană, iar în linia a doua pedestrimea ; la marginea aripii stîngi, frontul îl ţinea cavaleria aliaţilor, încadrînd la mijloc pedestrimea aliată, unită la centru cu legiunile romane. Prima linie de atac era alcătuită din celelalte trupe aliate uşor înarmate. Consulii comandau aripile, Terentius Varro, pe cea din stînga, iar Aemilius Paullus pe cea dreaptă ; Geminus Servilius a primit însărcinarea să lupte în centrul [152] frontului.

XLVI Hannibal, cum se crăpă de ziuă, îşi trimise înainte unităţile de baleari şi celelalte trupe uşor armate, iar după ce-şi trecu dincolo de rîu toate forţele, le rîndui în linie de bătaie în ordinea în care trecuse fiecare, anume în felul acesta : cavaleria gallică şi hispană o aşeză aproape de mal, la aripa stîngă, avînd în faţă cavaleria romană ; aripa dreaptă a fost dată în seama călăreţilor numizi, iar centrul frontului a fost întărit cu pedestrimea, astfel încît la mijloc se găseau gallii şi hispanii, iar la flancuri îi încadrau trupele de africani. Ai fi putut crede că armata aceasta de africani e aidoma unei oştiri romane : era înzestrată cu armele capturate de la romani la Trebia şi mai ales la Trasimenus. Scuturile gallilor şi hispanilor aveau aproape aceeaşi formă, săbiile însă erau deosebite şi ca mărime şi ca înfăţişare, ale gallilor fiind mult mai lungi, însă neascuţite la vîrf, pe cînd ale hispanilor, deprinşi mai mult să-l împungă pe potrivnic decît să-l taie, erau mai uşor de mînuit şi aveau vîrful ascuţit.

Mai mult ca oricare alte trupe, ostaşii acestor două neamuri stîrneau groaza atît prin înfăţişare, cît şi prin trupurile lor uriaşe. Gallii umblau goi pînă la brîu, pe cînd hispanii erau îmbrăcaţi cu nişte veşminte din in de o albeaţă scînteietoare, tivite cu purpură. Cifra tuturor efectivelor armatei carthagineze intrate în această linie de bătaie s-a ridicat la 40 000 pedestraşi şi 10 000 de călăreţi. Hasdrubal comanda aripa stîngă şi Maharbal pe cea dreaptă. Centrul frontului îl comanda Hannibal, împreună cu fratele său Mago.

Soarele cădea pieziş pe amîndouă oştirile, fie că acestea într-adins au fost aşezate astfel, fie că întîmplarea a făcut să fie aşa, fără însă să pricinuiască vreun neajuns nici unuia din cei doi potrivnici, fiindcă romanii priveau către miazăzi, iar punii către miazănoapte ; însă vîntul (pe care locuitorii acelui ţinut îl numesc Volturnus) suflînd cu tărie, a ridicat nori de praf în faţa romanilor, astupîndu-le vederea.

Scanned with CamScanner

XLVII Cînd au izbucnit strigătele de luptă, trupele auxiliare aliate pornesc în iureş ; cea dintîi ciocnire are loc între unităţile uşor înarmate. Apoi cavaleria gallilor şi hispanilor din aripa stîngă dă năvala asupra aripii drepte romane, folosind o tactică neobişnuită pînă acum : ei erau nevoiţi să atace frontal, deoarece cîmpul dintre cele două tabere era prea mic pentru a se desfăşura, fiind îngrădit într-o parte de rîu, iar din cealaltă de linia de bătaie a pedestrimii. Cele două cavalerii se străduiesc să pornească din ambele părţi în linie dreaptă, dar deoarece caii lor rămăseseră în loc, în cele din urmă potrivnicii se îngrămădesc unii peste alţii, încleştîndu-se om cu om, trăgîndu-se unul pe altul de pe cal. Bătălia se prefăcuse în mare parte în luptă de pedestraşi ; deşi lupta a fost cît se poate de îndîrjită, totuşi n-a fost de lungă durată. Cavaleria romană fiind dată peste cap, o ia la goană înapoi. Cam către sfîrşitul luptei dintre cele două cavalerii s-a dezlănţuit şi atacul trupelor pedestre ; la început forţele şi avîntul au fost deopotrivă, cîtă vreme s-a păstrat rînduiala în unităţile gallilor şi hispanilor [aliate cu Hannibal]. În cele din urmă, frontul roman, după multă vreme şi grele sforţări, pornind în formă de unghi în rînduri strînse, izbuteşte să străpungă linia vrăjmaşă prea subţire şi din această pricină prea puţin rezistentă, şi care se avîntase înaintea liniei lor de bătaie.

Duşmanii, izbiţi zdravăn, se retrag înspăimîntaţi în neorînduială. Romanii pornesc în urmărirea lor. Ei se ţin cu şi mai mare zel şi bărbăţie pe urmele fugarilor îngroziţi. Romanii ajungînd tocmai în centrul liniei de bătaie, în cele din urmă, fiindcă nici aici n-au întîlnit nici un fel de împotrivire, au înaintat pînă la corpul de rezervă alcătuit din africani, care, fiind aşezat la cele două aripi, fusese retras mai înapoi, deoarece linia de bătaie punică, alcătuită din trupe gallice şi hispane, fusese mai înaintată decît restul frontului. După acest intrînd, duşmanul a fost lichidat, în primul rînd frontul din centru s-a egalat, apoi însă duşmanul dînd şi aici înapoi pas cu pas, a făcut o scobitură în centrul lui de bătaie, în vreme ce trupele de africani de la cele două aripi, făcînd o manevră de învăluire, au izbutit să încercuiască aripile armatei romane care se avîntaseră cu prea multă nesocotinţă către centrul frontului. În urmă, mărind şi mai mult învăluirea, carthaginezii au reuşit să-i încercuiască de tot pe romani, închizîndu-i şi în spate. De acolo, după ce romanii în zadar încheiaseră cu bine o luptă, lăsîndu-i de o parte pe gallii şi pe hispanii al căror spate îl nimiciseră, pornesc acum la o nouă luptă,

Scanned with CamScanner

împotriva africanilor. Noua luptă era nefavorabilă pentru romani nu numai datorită faptului că fiind încercuiţi erau nevoiţi să lupte împotriva celor care îi înconjuraseră din toate părţile, dar şi pentru că luptau istoviţi, împotriva unor trupe şi proaspete, şi puternice.

XLVIII Lupta se dezlănţuise şi la aripa stîngă a romanilor, unde fuseseră aşezaţi călăreţii aliaţilor în faţa cavaleriei numide ; mai întîi lupta a început în ritm domol şi datorită unui vicleşug cartaginez : vreo 500 de numizi, care, în afară de armele lor obişnuite de atac şi apărare, aveau ascunse pe sub zale şi săbii, pornesc în galop către rîndurile armatei romane, ţinînd scuturile la spate, întocmai ca nişte dezertori ; aceştia sar de pe cai şi, după ce aruncă scuturile şi suliţele la picioarele vrăjmaşilor, sînt primiţi în mijlocul frontului şi conduşi de acolo pînă la cele din urmă rînduri din spatele armatei romane ; ajunşi acolo primesc poruncă să stea pe loc. În vreme ce lupta se înteţeşte în toate părţile, aceşti numizi rămîn locului liniştiţi. Cînd însă prind de veste că privirile şi fiinţele luptătorilor romani sînt aţintite către toiul bătăliei, atunci, după ce pun mîna repede pe scuturile care zăceau răsfirate pe tot întinsul cîmpului de bătaie între grămezile de leşuri, atacă din spate linia de luptă romană. Ei îi lovesc pe romani pe la spate, tăindu-le vinele. Astfel, numizii fac acolo un cumplit prăpăd, pricinuind o buimăceală şi o spaimă cu mult mai mare. În timp ce într-o parte [153] intrase groaza în trupele romane care sînt puse pe fugă, iar în cealaltă [154] lupta se ducea mai departe cu şi mai mare încrîncenare, deşi fără nădejde de biruinţă, Hasdrubal [155] scoate din centrul frontului cavaleria numidă, deoarece lupta acestora cu romanii lîncezea acum, şi o trimite în urmărirea celor care fugeau împrăştiaţi prin toate părţile. Mai alătură trupe de galli şi de hispani [156] în sprijinul africanilor, obosiţi mai mult de măcel decît de luptă.

XLIX În partea a doua a bătăliei, Paullus [157], cu toate că chiar la începutul luptei fusese greu rănit de [o piatră aruncată cu] praştia, totuşi, în fruntea unor pîlcuri dese de ostaşi, a pornit în mai multe rînduri în iureş asupra lui Hannibal şi cu sprijinul cavaleriei romane a restabilit frontul în cîteva locuri ; în cele din urmă însă, călăreţii renunţară la cai, fiindcă pe consul îl părăsiseră puterile şi nu-şi mai putea struni calul. Se spune că Hannibal, cînd unul din ai să-i i-a dat de ştire că consulul a poruncit oame-

Scanned with CamScanner

nilor săi să descalice, ar fi grăit următoarele cuvinte : „Ce n-aş da eu să pun mîna pe toţi aceştia şi să mi-i văd legaţi !".

Atunci lupta dintre cele două cavalerii s-a transformat în bătălie între pedestrimi, în care situaţie biruinţa duşmanului a fost neîndoielnică, deoarece romanii, văzîndu-se biruiţi, voiau mai degrabă să moară pe locul unde se aflau decît să fugă, iar învingătorii puni, îndîrjiţi împotriva romanilor că le întîrzie izbînda, îi măcelăreau pe cei pe care nu puteau să-i pună pe fugă. Totuşi pînă la urmă i-au răzbit şi pe puţinii supravieţuitori, sleiţi din pricina sforţărilor şi din pricina rănilor primite. Apoi toţi romanii s-au răzleţit în toate părţile, iar cei care puteau îşi căutau caii pentru a scăpa cu fuga.

Cînd tribunul militar Cn. Lentulus trecu pe acolo în goana calului, îl zări stînd pe o stîncă pe consul scăldat în sînge : „L. Aemilius — îi spuse, — tu eşti singurul pe care zeii trebuie să te socotească nevinovat de dezastrul de azi ! De aceea, ia calul acesta, cîtă vreme mai ai o fărîmă de vlagă în tine şi cîtă vreme eu mai sînt în stare să te ridic de aici şi să te ocrotesc. Să nu faci ca această luptă să fie şi mai funestă prin moartea consulului însuşi. Şi fără pierderea ta sînt destule lacrimi şi destulă jale". La aceste cuvinte, consulul i-a răspuns : „Cn. Cornelius, să-ţi ajute cerul să fii mereu vrednic şi viteaz ! Totuşi, nu-ţi irosi clipele atît de preţioase jeluindu-mă pe mine în zadar şi riscînd să nu mai poţi scăpa din ghearele vrăjmaşului ! Du-te şi vesteşte oficial senatul roman să fortifice cetatea romană şi s-o întărească cu noi oşti înainte de a se apropia de ea duşmanul biruitor ; în particular, dă-i de ştire lui Q. Fabius că L. Aemilius a trăit pînă acum şi s-a stins din viaţă avînd întipărite în minte sfaturile sale. Iar mie îngăduie-mi să-mi dau duhul între mormanele de leşuri ale ostaşilor mei, ca să nu fiu din nou învinuit, după ce voi ieşi din dregătoria consulară, şi nici să nu mă mai înfăţişez la judecată ca acuzator al colegului meu de consulat, ca să-mi apăr nevinovăţia, aruncînd vina în spatele altuia !".

Pe cînd cei doi vorbeau astfel, au dat năvală peste ei mai întîi un puhoi de ostaşi romani fugăriţi şi apoi şi duşmanii, care i-au stîlcit în picioare. Pe consul, punii neştiind cine este, l-au copleşit cu o grindină de suliţe. Pe Lentulus l-a scăpat în toiul învălmăşelii numai goana calului.

Atunci romanii încep să fugă din toate părţile în neorînduială. Şapte mii de oameni şi-au căutat scăparea prin fugă în tabăra cea mică, zece mii, în cea mare, iar două mii au fugit chiar în tîrgul

Scanned with CamScanner

Cannae, unde de îndată au şi fost înconjuraţi de Carthalo şi de cavaleria lui, deoarece acest tîrg nu era apărat cu nici un fel de întăritură. Celălalt consul, fie din întîmplare, fie dintr-adins, neintrînd în învălmăşeala puhoiului de fugari, a reuşit să scape împreună cu vreo 50 de călăreţi, ducîndu-se la Venusia [158]. Se spune că au căzut la Cannae, nimiciţi de puni, 45 500 pedestraşi şi 2 700 călăreţi, pierderile romanilor fiind deopotrivă de mari cu ale aliaţilor lor.

În rîndurile celor căzuţi pe cîmpul de luptă au fost amîndoi questorii consulilor. L. Atilius şi L. Furius Bibaculus, şi 29 triburi militari, cîţiva foşti consuli, praetori şi edili (dintre aceştia fac parte şi Cn. Servilius Geminus [159] şi Marcus Minucius [160] [Rufus] care fusese comandantul cavaleriei în anul trecut, precum şi consul cu cîţiva ani mai înainte); în afară de aceştia, şi 80 senatori romani, sau care mai îndepliniseră acele dregătorii de pe urma cărora aveau dreptul să fie aleşi în rîndurile senatorilor, şi care se înrolaseră ca voluntari în legiunile romane. Se mai spune că au căzut prizonieri în mîinile punilor în această bătălie 3 000 de pedestraşi şi 1 500 călăreţi.

L Aşa s-a desfăşurat bătălia de la Cannae [161], deopotrivă în faimă cu dezastrul roman de la Allia [162]; numai că, după cum urmările bătăliei de la Allia au fost mai puţin grele, deoarece gallii încetaseră urmărirea romanilor, în aceeaşi măsură la Cannae, măcelărirea armatei romane a fost mult mai cumplită şi mai înfiorătoare. Într-adevăr, fuga de la Allia, deşi a pricinuit căderea Romei, totuşi a salvat armata de la pieire. În schimb la Cannae, abia 50 de inşi l-au întovărăşit pe consul, pe cînd armata romană aproape în întregime a împărtăşit soarta consulului căzut în luptă.

În timp ce în amîndouă taberele [163] se retrăsese mulţimea ostaşilor aproape lipsiţi de arme şi fără comandanţi, cei din tabăra cea mare le dau de veste celor din cea mică „să treacă la ei cînd vrăjmaşul ostenit şi de luptă şi din pricina ghiftuielii şi veseliei va fi scufundat în odihna de peste noapte şi apoi toţi romanii vor pleca într-o singură coloană la Canusium". Unii ostaşi nici nu voiau să audă de o asemenea părere, ci spuneau: „De ce nu vin la dînşii cei care-i cheamă, cînd la fel de bine se pot aduna laolaltă? De bună seamă, pricina este că spaţiul din mijloc e înţesat de vrăjmaşi şi pentru că voiesc ca urgia să se abată asupra altora şi nu să-şi primejduiască ei înşişi viaţile". Alţii nu se îm-

Scanned with CamScanner

potriveau unei asemenea propuneri, însă nu mai aveau curaj [s-o înfăptuiască]. Atunci tribunul militar P. Sempronius Tuditanus le spuse: „Aşadar, voiţi mai degrabă să cădeţi prinşi în mîinile celui mai lacom şi mai sîngeros dintre duşmani, ca să vă pună la mezat capul şi să fiţi cumpăraţi de către cei care au să te întrebe dacă eşti cetăţean roman sau aliat latin, pentru ca prin batjocorirea şi nenorocirea ta să i se acorde celuilalt cinstire? Nu! Dacă într-adevăr mai sînteţi concetăţenii consulului L. Aemilius, care a voit mai degrabă să moară cum se cuvine decît să trăiască în ruşine şi ocară, precum şi ai atîtor bărbaţi, foarte viteji, care dorm acum somnul veşnic, grămădiţi în jurul lui, înainte de a ne apuca aici zorile şi înainte ca forţe vrăjmaşe şi mai numeroase să ne zădărnicească plecarea, să străbatem printre aceia care, stînd la porţi în neorînduială şi de-a valma unii peste alţii, fac atîta zarvă! Oricît de dese ar fi rîndurile lor, ne vom croi drum cu ajutorul armei şi îndrăznelii. Să împrăştiem aceste trupe duşmane dezlînate şi neînchegate, străpungîndu-le în formaţie triunghiulară [164], ca şi cum nimic nu ne-ar sta în cale. De aceea, cei care vreţi să vă salvaţi şi vieţile voastre şi să mîntuiţi şi republica, veniţi cu mine!“

După rostirea acestor cuvinte, Sempronius Tuditanus scoate sabia din teacă şi se năpusteşte cu ostaşii în formaţie triunghiulară prin mijlocul vrăjmaşilor. Şi în timp ce numizii aruncau cu suliţele în flancul lor drept care era descoperit, deoarece scuturile erau trecute în mîna dreaptă, ca la 600 de romani au izbutit să scape, intrînd în tabăra cea mare, şi de acolo, alăturîndu-li-se numaidecît o altă oaste şi mai numeroasă de romani, pornesc la drum, ajungînd teferi la Canusium. Însă această ispravă învinşii au făcut-o mai degrabă sub imboldul firii fiecăruia sau împinşi de întîmplare, decît în urma unui plan gîndit sau din porunca cuiva!

LI În urma acestei biruinţe, pe cînd Hanibal era felicitat de toţi cei din jurul său şi-l sfătuiau ca acum, după încheierea acestui război atît de greu, să dea un răgaz ostaşilor spre a se odihni şi ei şi el în vremea cît a mai rămas din acea zi, precum şi în noaptea următoare, Maharbal, comandantul cavaleriei, a fost de părere că nu e cazul să se mai zăbovească cîtuşi de puţin: „Nu, dimpotrivă, ca să-ţi dai seama ce-ai cîştigat în bătălia de azi, tu trebuie să ştii că peste cinci zile vei prînzi ca un biruitor pe Capitolium! Vino după mine! Eu voi pleca înainte cu cava-

Scanned with CamScanner

leria, pentru ca dușmanul nostru să afle că ai ajuns acolo înainte de a sosi tu". Deși Hannibal găsi această propunere a lui Maharbal destul de îmbietoare, în același timp însă prea greu de înfăptuit ca să-și poată da seama numaidecît de însemnătatea ei, el îi răspunse lui Maharbal că îi laudă zelul [și intenția], însă are nevoie de răgaz, spre a chibzui asupra hotărîrii. Atunci Maharbal i-a spus: „Nu e de mirare că zeii [165] n-au înzestrat pe același om cu toate darurile! Hannibal, tu știi să învingi, dar nu știi să te folosești de victorie!". Se crede că zăbovirea lui Hannibal din acea zi a fost îndeajuns pentru ca Roma și puterea romană să fie salvate.

A doua zi, cum s-au ivit zorile, carthaginezii ies din tabără pentru a culege trofeele și pentru a privi acest prăpăd îngrozitor la vedere chiar și pentru ochii vrăjmașului. Zăceau la pămînt atîtea mii de romani, pedestrași, călăreți, ici, colo, pretutindeni, după cum întîmplarea îi strînsese laolaltă, fie pentru luptă, fie pentru fugă. Unii dintre ei, trezindu-se și ridicîndu-se plini de sînge din mijlocul celor măcelăriți, ale căror răni le măriseră și mai mult durerile din pricina frigului de dimineață, au fost nimiciți de puni. Dușmanul a dat peste niște romani încă în viață, avînd însă coapsele și vinele tăiate; aceștia își dezgoleau gîtul și ceafa și-i chemau pe puni să le soarbă tot sîngele care le-a mai rămas în trup. Alții au fost găsiți cu capetele îngropate în țărîna scormonită. Se învedera limpede că acești romani și-au făcut ei singuri aceste gropi unde și-au vîrît fețele și apoi grămădindu-și țărîna deasupra lor în felul acesta și-au dat suflarea. Le-a atras mai cu seamă atenția tuturor carthaginezilor un numid care, avînd nasul mușcat și urechile sfîșiate, a fost scos încă viu de sub un roman ce zăcea mort deasupra lui: romanul, nemaifiind în stare să se folosească de mînă pentru a ține vreo armă, în furia lui turbată și-a sfîșiat vrăjmașul, și așa a murit.

LII După ce în cea mai mare parte din zi fură culese trofeele, Hannibal își conduse oastea spre a ataca tabăra cea mică a romanilor. Mai întîi de toate el le tăie legătura cu apa printr-o linie de împresurare; de altfel, predarea tuturor acestor romani se făcu mai curînd decît nădăjduise Hannibal, deoarece erau sleiți de vlagă din pricina sforțărilor, veghilor și mai ales a rănilor. Aceștia au făcut o învoială cu Hànnibal ca să-i predea armele și caii, iar pentru fiecare cetățean roman să i se dea cîte

Scanned with CamScanner

300 de monede quadrigate [166], cîte 200 pentru fiecare aliat şi cîte 100 pentru fiecare sclav; după ce au achitat aceşti bani cu condiţia să fie lăsaţi să plece [slobozi, avînd] numai un rînd de veşminte [asupra lor], ei i-au primit pe duşmani în tabără. Toţi prinşii fură puşi sub pază, cetăţenii romani fiind despărţiţi de aliaţii lor. Pe cînd acolo vremea se scurgea în felul acesta, între timp, în tabăra cea mare cei care mai aveau destule forţe sau bărbăţie, vreo patru mii de pedestraşi şi 200 de călăreţi, au izbutit să scape fugind pînă la Canusium, unii încolonaţi, alţii răzleţindu-se pretutindeni peste cîmpuri, deoarece pe acolo erau mai feriţi de primejdii; de aceea această tabără a fost predată punilor de cei răniţi şi cei înspăimîntaţi în aceleaşi condiţii în care s-a predat duşmanilor şi cealaltă [tabără]. O uriaşă pradă a fost găsită acolo, care, în afară de cai, oameni şi ceva argintărie, toată a fost împărţită ostaşilor puni — prada cea mai mare consta din phalere [167] pentru cai, căci la război romanii nu se foloseau decît foarte rar de veselă de argint la masă — iar toate celelalte lucruri au fost lăsate ca să fie prădate de puni.

Apoi Hannibal dădu poruncă să se strîngă într-un singur loc toate leşurile alor săi, spre a fi îngropate; se spune că la Cannae au căzut aproape 8 000 de ostaşi din rîndurile celor mai viteji oameni ai săi [168]. Unii analişti au scris că a fost căutat şi îngropat şi consulul roman [169].

Pe aceia care se refugiaseră la Canusium, — după ce au fost găzduiţi de canusini între zidurile oraşului şi în locuinţele lor, — o femeie numită Busa, din Apulia [de baştină], dintr-un neam vestit şi cu dare de mînă i-a ajutat dîndu-le merinde, straie şi chiar bani de drum. Pentru dărnicia ei, mai tîrziu, după încheierea războiului, senatul roman i-a adus acestei femei o deosebită cinstire.

LIII Deoarece în rîndurile acestora mai erau şi patru tribuni militari [170], Fabius Maximus din prima legiune, al cărui tată fusese dictator anul trecut, L. Publius Bibulus şi P. Cornelius Scipio din legiunea a doua, iar din legiunea a treia Ap. Claudius Pulcher, care anul trecut fusese edil, aceştia în unanimitate i-au încredinţat comanda supremă a acestor trupe lui P. Scipio, deşi foarte tînăr [171], şi lui Ap. Claudius Pulcher. În vreme ce aceştia se consfătuiau cu încă vreo cîţiva asupra mersului situaţiei generale, P. Furius Philus, feciorul unui fost consul, le dădu de ştire că ei degeaba mai nutresc vreo nădejde cînd totul e pier-

Scanned with CamScanner

dut, pentru că situaţia republicii e desperată şi fără putinţă de scăpare. „Vreo cîţiva tineri de neam nobil, a căror căpetenie e M. Caecilius Metellus, au privirile aţintite către mare şi corăbii, pentru ca, părăsind Italia, să-şi caute refugiul la vreunul din regi“ [172]. Însă în vreme ce toţi cei de faţă erau de părere să se convoace sfatul [pentru a se lua o hotărîre în această privinţă], deoarece această năpastă, în afară de faptul că era cumplită, era şi nouă după atîtea urgii şi-i uimise pe toţi, înmărmurindu-i ca în faţa unei minuni, tînărul Scipio, hărăzit de ursită a fi conducătorul acestui război, le declară că nu e vreme de sfat: „într-o năpastă atît de grozavă — a spus el — trebuie doar să îndrăznim şi să pornim la faptă, nu să ţinem consfătuiri. Toţi cei ce vor să izbăvească republica, să-şi ia asupră-le armele şi să meargă împreună cu mine! Mai adevărată tabără a duşmanilor e aceea unde se frămîntă asemenea gînduri“. Însoţit numai de vreo cîţiva inşi, Scipio se duse să ceară găzduire lui Metellus, şi pentru că acolo găsi întruniţi tinerii despre care i se adusese la cunoştinţă, scoţîndu-şi sabia din teacă şi ţinînd-o deasupra capetelor celor care se consfătuiau, le strigă: „Ascultînd de glasul conştiinţei mele, aşa cum eu nu voi părăsi niciodată republica poporului roman, la fel nu voi îngădui vreunui alt cetăţean roman s-o părăsească! Dacă cu bună ştiinţă eu vă înşel, atunci prea bunul şi prea puternicul Jupiter să-mi facă parte de cea mai înfiorătoare moarte, atît în ce priveşte casa mea, cît şi familia şi averea mea! De aceea, M. Caecilius şi voi toţi cei de faţă, vă cer să juraţi repetînd aceste cuvinte; cel care nu va jura, să ştie că această sabie pentru el a fost scoasă din teacă!“ Înspăimîntaţi de parcă l-ar fi văzut pe însuşi biruitorul Hannibal, toţi jură şi-şi încredinţează soarta în mîinile lui Scipio, ca să-i apere şi pe ei înşişi.

LIV În vremea cînd se întîmplau acestea la Canusium, sosiră la consul, la Venusia, cam 4 500 de pedestraşi şi călăreţi, care în fuga lor se răspîndiseră peste cîmpuri. Toţi locuitorii Venusiei, după ce i-au împărţit pe aceştia pe la casele lor spre a fi găzduiţi şi a li se purta de grijă cu toată dragostea, au dăruit fiecărui călăreţ o togă şi o cămaşă şi cîte 25 de monede quadrigate, iar pedestraşilor cîte 10 monede, precum şi arme celor care nu mai aveau. Li s-a acordat cuvenita găzduire şi de către cîrmuirea cetăţii, şi de către fiecare locuitor în parte şi toţi şi-au exprimat dorinţa ca nu cumva norodul venusin să fie întrecut

Scanned with CamScanner

în dărnicie de femeia din Canusium. Numai că marele număr al romanilor era o sarcină destul de împovărătoare pentru Busa: căci acum se adunaseră acolo aproape zece mii de ostaşi. Cînd Appius şi Scipio aflară că celălalt consul e teafăr [şi nevătămat], trimit de îndată o ştafetă la dînsul ca să-i dea de ştire cîte trupe de călăreţi şi de pedestraşi sînt cu dînşii şi totodată să-l întrebe dacă porunceşte ca oastea să fie adusă la Venusia sau să rămînă la Canusium. Însă Varro îşi strămută trupele la Canusium. Într-adevăr, această oaste avea întrucîtva înfăţişare de armată consulară şi părea că are de gînd acum să se apere, dacă nu pe cîmpul de luptă cu armele, de bună seamă la adăpostul zidurilor.

La Roma se dusese vestea că, într-adevăr, nu supravieţuise nici un fel de ostaşi, nici de ai concetăţenilor, nici de ai aliaţilor şi că, o dată cu nimicirea armatei şi cu pieirea ambilor consuli, au fost nimicite toate trupele. Niciodată, după ce Roma a fost salvată de sub galli, cetatea nu mai fusese cuprinsă de atîta groază şi învălmăşeală! De aceea, ca să nu mă simt covîrşit de o asemenea sarcină, nici eu nu mă voi încumeta să istorisesc ceeea ce, de bună seamă, voi micşora prin povestire.

După ce anul trecut pierise la Trasimenus şi consulul şi armata, acum li se aduceau romanilor la cunoştinţă, nu rană după rană, ci un noian de nenorociri de tot felul: au pierit amîndoi consulii, au fost nimicite ambele armate consulare, nu mai există nici o tabără romană, nici un comandant, nici un ostaş. „Apulia, Samnium şi aproape întreaga Italie au căzut în mîinile lui Hannibal". Fără îndoială, un alt neam ar fi fost cu desăvîrşire copleşit sub povara unui dezastru atît de cumplit. Dacă ai vrea să compari înfrîngerea carthaginezilor la Insulele Aegates [173], suferită de ei cu prilejul bătăliei navale, cînd fiind biruiţi au fost nevoiţi să cedeze Sicilia şi Sardinia, devenind tributari şi supuşi, sau bătălia nenorocoasă dată mai tîrziu în Africa [174], cu care prilej însuşi Hannibal s-a prăbuşit, — în nici o privinţă nu pot fi comparate decît numai că au fost îndurate cu mai puţină tărie!

LV Praetorii P. Furius Philus şi M. Sempronius au întrunit senatul în *Curia Hostilia*, pentru a ţine sfat în legătură cu apărarea oraşului: căci nu se îndoiau că, după nimicirea oştilor romane, vrăjmaşul va veni să atace Roma, singura ţintă şi greutate care îi mai rămînea în acest război.

În toiul nenorocirilor atît de cumplite, şi în vreme ce de unele din ele nu aveau încă cunoştinţă, nu le era lesne să ia o

Scanned with CamScanner

hotărîre, deoarece pretutindeni răsunau vaierele femeilor ce se tînguiau, jelindu-şi, aproape în toate casele de-a valma, şi pe cei vii şi pe cei morţi, pentru că nu li se adusese încă oficial la cunoştinţă care e situaţia alor lor. Q. Fabius Maximus fu de părere „să se trimită cele mai iuţi ştafete călări şi pe Via Appia, şi pe Via Latina, care să-i întrebe pe cei întîlniţi în cale — negreşit vor fi fiind vreunii răzleţiţi în fuga lor prin tot locul — şi să-i aducă la cunoştinţă care e soarta consulilor şi a armatelor şi, dacă cumva zeii nemuritori se vor fi milostivit de puterea romană şi vor fi voit să mai dăinuie numele de roman, să afle unde sînt acele trupe; apoi unde s-a dus Hannibal în urma bătăliei, ce pregăteşte, ce face şi ce are de gînd să mai facă. Toate acestea trebuie cercetate şi aflate prin mijlocirea unor tineri destoinici şi, pentru că republica are la îndemînă prea puţini dregători, senatorii înşişi trebuie să se străduiască a înlătura panica şi agitaţia din cetate, a îndepărta matroanele din pieţele publice şi a le sili să rămînă fiecare între pereţii locuinţei sale; să oprească jeluirea rudelor lor, să facă să se aştearnă liniştea în oraş, să aibă grijă a aduce ştirile în orice privinţă la cunoştinţa praetorilor, ca fiecare să aştepte să primească acasă ştafeta cu ştirile asupra situaţiei alor săi; în afară de aceasta, să aşeze străji la porţile cetăţii care să oprească pe oricine de a ieşi din oraş şi să-i convingă pe locuitori că singura lor nădejde de apărare nu poate fi decît în salvarea cetăţii şi zidurilor ei. Abia după ce se vor potoli zarva şi agitaţiile, să fie convocaţi senatorii în curie pentru a chibzui în privinţa apărării oraşului".

LVI După ce toţi senatorii au încuviinţat prin tropote de picioare această părere [175], după ce gloatele au fost îndepărtate din forum prin mijlocirea dregătorilor şi după ce senatorii au plecat să potolească zarva, atunci, în sfîrşit, a sosit şi darea de seamă din partea consulului C. Terentius, în care se spunea: „Consulul L. Aemilius şi oastea sa au fost nimiciţi; dînsul se găseşte la Canusium, unde adună ca de pe urma unui naufragiu rămăşiţele unui dezastru atît de cumplit: mai sînt în unităţi ca la zece mii de ostaşi în neorînduială şi neorganizaţi. Hannibal a făcut popas la Cannae, tîrguindu-se cu romanii asupra preţului prizonierilor şi făcîndu-şi socotelile şi în privinţa celorlalte prăzi, însă nu însufleţit de simţămintele unui învingător sau cu firească comportare a unui mare comandant". Cu acest prilej s-a adus la cunoştinţă în toate locuinţele şi pierderile suferite de

fiecare familie: jalea a cuprins întreaga cetate într-o aşa măsură, încît s-a întrerupt oficierea ceremoniei anuale a zeiţei Ceres [176], deoarece nu e îngăduit să se facă slujbe de către cei în doliu, iar în acea vreme nici o matroană nu fusese scutită de doliu. De aceea, pentru a nu fi părăsite de sfintele îndatoriri şi celelalte sanctuare publice sau particulare din aceeaşi pricină, s-a dat un decret senatorial prin care după 30 de zile toată lumea să pună capăt doliului.

Apoi, după potolirea zarvei şi agitaţiilor din oraş, senatorii fură convocaţi în curie. S-a adus la cunoştinţă şi cuprinsul unei alte dări de seamă scrisă de praetorul Siciliei, T. Otacilius, în care se spunea: „Flota punică pustieşte regatul lui Hiero; în vreme ce dînsul voia să-i dea regelui ajutorul cerut, a venit ştirea că o altă flotă stă pregătită şi echipată în apele insulelor Aegates, pentru ca, îndată ce carthaginezii vor simţi că el se îndreaptă să apere ţărmurile Syracusei, punii să atace numaidecît Lilybaeum şi o altă provincie romană; de aceea, dacă romanii vor să-l apere pe acest rege aliat şi Sicilia, el are nevoie de o a doua flotă".

LVII După ce s-a dat citire dărilor de seamă ale consulului şi praetorului, senatul a hotărît ca praetorul [177] M. Claudius, care comanda flota romană ancorată la Ostia, să fie trimis la armata de la Canusium, şi să i se scrie consulului ca, după ce va încredinţa armata sa praetorului să vină la Roma cît mai repede cu putinţă, pentru că aşa cer interesele supreme ale statului. Lumea a fost înspăimîntată pe lîngă atîtea dezastre atît de mari, pe de o parte, şi de celelalte semne şi arătări, pe de alta, şi de faptul că în acel an două vestale, Opimia şi Floronia, fiind prinse dedîndu-se desfrîului, una a fost îngropată de vie, după cum era datina, sub pămînt, lîngă poarta Collina, iar cealaltă şi-a făcut singură seama. L. Cantilius, secretarul pontificelui din colegiul celor care acum poartă numele de „micii pontifici" [178] şi care trăise în desfrîu cu Floronia, a fost bătut cu vergile de marele pontifice în locul unde se ţinuseră comiţiile, pînă cînd din pricina loviturilor şi-a dat sufletul. Deoarece şi această ne-legiuire, aşa cum se întîmplă îndeobşte în toiul acestor urgii, era privită tot ca un semn, [preoţii] decemviri au primit poruncă să cerceteze cărţile sibylline, iar Q. Fabius Pictor a fost trimis la Delphi ca să întrebe oracolul prin ce fel de rugăciuni şi is-păşiri pot fi împăcaţi zeii şi cînd se vor curma aceste urgii atît

Scanned with CamScanner

de cumplite. Între timp s-au adus şi cîteva jertfe, ieşite din comun, potrivit îndrumărilor date de cărţile Ursitei; între acestea, au fost îngropaţi de vii sub pămînt un gall şi o gallă, un grec şi o grecoaică [179], jertfirea acestora fiind făcută în tîrgul de vite, într-un loc împrejmuit cu piatră, loc care fusese însîngerat dinainte de jertfe omeneşti, datină foarte puţin practicată de romani. După ce zeii au fost împăcaţi îndeajuns, după cum se credea, M. Claudius Marcellus trimite din Ostia la Roma 500 de ostaşi pe care îi avea înrolaţi în corpul flotei, pentru a asigura paza oraşului, iar el, după ce a trimis legiunea de pe vasele flotei (aceasta era legiunea a treia) sub comanda tribunilor militari la Teanum Sidicinum şi a predat flota colegului său, P. Furius Philus, a pornit după cîteva zile în marş forţat către Canusium.

Atunci, potrivit dispoziţiilor senatului, fu desemnat dictator M. Junius, iar Ti. Sempronius, comandant al cavaleriei. După ce s-a hotărît recrutarea armatei, cei doi înrolează sub drapel tineretul de la 17 ani în sus, ba chiar şi pe unii care mai purtau încă *toga praetexta*. Cu aceste efective s-au constituit patru legiuni de pedestraşi şi 1 000 de călăreţi. De asemenea, senatul trimise şi la aliaţi şi la cei cu nume de latini împuterniciţi pentru a lua în primire trupele cuvenite, potrivit îndatoririlor. Senatul porunceşte să se pregătească arme de atac şi de apărare şi tot felul de mijloace de luptă, scoţîndu-se cu acest prilej din temple şi portice vechile trofee luate de la duşmani. Lipsa de oameni liberi şi nevoia i-au împins pe romani să recurgă şi la un nou mijloc de recrutare: statul a răscumpărat 8 000 de tineri zdraveni din rîndurile sclavilor [180] şi i-a înarmat, după ce a întrebat mai înainte pe fiecare în parte dacă vrea să meargă la război. S-a găsit cu cale să se înroleze astfel de ostaşi mai degrabă pentru a se da putinţa ca răscumpărarea prizonierilor să se facă cu o sumă mai mică.

LVIII Într-adevăr, Hannibal, după izbînda lui atît de strălucită de la Cannae, preocupat mai degrabă de socotelile învingătorului decît de grija purtării războiului, scoţînd în faţă prizonierii şi despărţindu-i pe romani de aliaţi, după ce le-a vorbit acestora din urmă cu bunăvoinţă, i-a trimis la vatră fără să le ceară bani pentru vreo răscumpărare, aşa cum făcuse mai înainte la Trebia şi la lacul Trasimenus; după aceasta, chemîndu-i la sine şi pe romani — ceea ce nu făcuse mai înainte —, li se

Scanned with CamScanner

adresă cu cuvinte destul de îmbietoare, spunîndu-le: „el cu romanii nu poartă un război pe viaţă şi pe moarte, ci se luptă cu ei pentru a-i fi respectată Carthaginei demnitatea şi puterea. Şi părinţii lor s-au dovedit a fi mai prejos în faţa vitejiei romanilor, la rîndu-i şi dînsul se străduieşte ca romanii să se plece şi în faţa norocului său, şi totodată şi în faţa vitejiei sale. De aceea, el le oferă prizonierilor romani prilejul de a se răscumpăra. Preţul răscumpărării va fi de 500 monede quadrigate de fiecare călăreţ, 300 de fiecare pedestraş şi 100 de fiecare sclav". Cu toate că pentru călăreţi el mai adăugase pe deasupra şi o oarecare sumă faţă de preţul la care se învoiseră ei cînd se predaseră, totuşi aceştia au primit bucuroşi orice condiţie de răscumpărare. S-a găsit cu cale să se aleagă din sînul lor, prin vot, zece oameni care să se înfăţişeze senatului la Roma; ca semn de încredere, nu le-a primit o altă chezăşie decît jurămîntul că se vor întoarce. Împreună cu aceştia fu trimis Carthalo, un nobil carthaginez, care să le aducă la cunoştinţă condiţiile, în cazul că romanii vor fi sufleteşte înclinaţi să încheie pace. După ce delegaţii ieşiră din lagăr, unul dintre ei, un ins cu foarte puţină fire de roman, s-a înapoiat acolo întocmai ca unul care ar fi uitat ceva, iar înainte de căderea nopţii îşi ajunse şi el tovarăşii, crezînd că prin aceasta s-a dezlegat de jurămînt. Cînd s-a dat de veste la Roma că vin aceşti delegaţi, în întîmpinarea lui Carthalo s-a trimis un lictor ca să-i aducă la cunoştinţă porunca dictatorului de a ieşi dintre hotarele romane înainte de lăsatul amurgului.

LIX Dictatorul a dat delegaţilor prizonierilor încuviinţarea de a-şi spune păsul în senat. Căpetenia acestora a rostit următoarea cuvîntare:

„M. Junius, şi voi senatori, oricare dintre noi ştie că în nici o cetate n-au existat vreodată prizonieri mai fără preţ ca ai cetăţii noastre! Într-adevăr, dacă nu cumva ne preocupă cauza noastră mai mult decît se cuvine, niciodată n-au căzut alţi prizonieri în mîinile duşmanilor care să merite mai multă atenţie ca noi din partea voastră. Căci noi nu ne-am predat armele pe cîmpul de bătaie din pricina fricii, ci ne-am retras în tabără după ce am prelungit lupta pînă aproape de căderea nopţii, stînd deasupra mormanelor de trupuri măcelărite; în restul zilei şi în cursul nopţii următoare, deşi sleiţi de sforţări şi de răni, totuşi ne-am întărit parapetele taberei. A doua zi, fiind înconjuraţi de

Scanned with CamScanner

armata punică învingătoare, deoarece eram împiedicaţi a mai lua apă din rîu şi nu mai aveam vreo nădejde de a putea străbate printre rîndurile dese ale duşmanilor, şi deoarece socoteam că nu e păcat să mai rămînă în viaţă vreun ostaş roman în urma bătăliei de la Cannae, după ce au fost măcelăriţi 50 000 de oameni din oastea noastră, atunci, ne-am învoit în cele din urmă să dăm o sumă de bani, cu care răscumpărîndu-ne să fim lăsaţi slobozi, şi apoi am predat armele, în care nu mai aveam nici un sprijin. Ştiam că şi strămoşii noştri s-au răscumpărat cu aur de la galli şi că şi părinţii voştri, deşi oameni atît de dîrji în ce priveşte acele condiţii ale păcii, şi-au trimis totuşi la Tarentum emisari pentru a-i răscumpăra pe prizonieri. Într-adevăr, atît bătălia de la Allia cu gallii, cît şi cea de la Heraclea cu Pyrrhus [181] au fost dezastruoase pentru romani, nu din pricina pierderilor suferite, ci a groazei, panicii şi fugii. În schimb, cîmpiile de la Cannae sînt acoperite de leşurile romanilor, şi noi am izbutit să scăpăm cu viaţă în urma bătăliei datorită numai faptului că vrăjmaşii s-au simţit obosiţi de atîta măcel şi n-au mai avut arme cu care să ne ucidă. Între noi se află totuşi unii despre care se poate spune că într-adevăr n-au fugit de pe cîmpul de bătaie, deoarece fuseseră lăsaţi cu paza taberelor ; totuşi şi aceştia au căzut în mîna potrivnicului, o dată cu predarea taberelor. Eu nu privesc cu pizmă norocul sau soarta vreunui concetăţean sau tovarăş de arme, dar nici nu vreau să se spună că m-am ridicat pe mine în slavă, coborînd pe altul — afară de cazul că se acordă răsplată celor mai mulţi dintre ei pentru că sînt iuţi de picior şi pentru că ştiu să alerge, deoarece aceştia, nemaiavînd asupra lor vreo armă, au fugit de pe cîmpul de luptă şi nu s-au mai oprit decît la Venusia sau Canusium ; deci, aceştia nu sînt mai îndreptăţiţi să fie socotiţi mai presus de noi şi să se simtă mîndri de faptul că pe dînşii republica se bizuie mai mult ca pe noi ! De bună seamă, vă veţi putea sluji şi de ei ca de nişte ostaşi vrednici şi viteji, dar cu atît mai mult şi de noi care vom dovedi un zel cu atît mai aprig pentru patrie, cu cît vom fi şi răscumpăraţi şi ne vom înapoia şi în patrie datorită mărinimiei voastre ! Voi recrutaţi ostaşi de orice vîrstă şi din orice stare. Aflu că au fost înrolaţi sub drapel 8 000 de sclavi : numărul nostru nu e mai mic ca al lor, şi putem fi răscumpăraţi cu o sumă care nu va fi mai mare ca aceea dată de stat pentru cumpărarea sclavilor, dar cu toate acestea, dacă ne-am pune pe noi pe aceeaşi treaptă cu ei, aş aduce o jignire numelui de roman. Dacă voi, senatori, aţi voi

Scanned with CamScanner

să fiţi mai aspri faţă de noi, ceea ce noi nu meritǎm, aş socoti de cuviinţă că trebuie să ţineţi seama, cînd luaţi o asemenea hotărîre, în mîna cărui vrăjmaş aveţi să ne lăsaţi: a lui Pyrrhus, care s-a purtat cu prinşii ca faţă de nişte oaspeţi, ori pe seama unui carthaginez şi a unui barbar ca Hannibal, despre care greu se poate preciza dacă este mai lacom sau este mai crud. Dacă aţi putea vedea lanţurile, halul îngrozitor al chipurilor concetăţenilor voştri, la fel v-aţi cutremura de parcă aţi vedea din cealaltă parte înseşi legiunile voastre secerate pe cîmpia de la Cannae. Aveţi putinţa să vă daţi seama de zbuciumul şi lacrimile rudelor noastre care stau în vestibulul senatului, adăstînd răspunsul vostru. Cînd aceste rude sînt atît de tulburate şi de îngrijorate atît pentru soarta noastră, cît şi a acelor care nu sînt de faţă, de ce simţăminte credeţi voi că sînt stăpîniţi aceia a căror viaţă şi libertate sînt în cumpănă? Pe Hercules, dacă însuşi Hannibal s-ar strădui să fie milos faţă de noi, în pofida firii lui, atunci am crede de cuviinţă că nu mai avem nevoie de viaţa noastră, de vreme ce n-am fost socotiţi de voi vrednici de a fi răscumpăraţi. Cîndva, prizonierii luaţi de Pyrrhus au fost sloboziţi de acesta fără vreo sumă de răscumpărare şi s-au înapoiat la Roma, dar s-au înapoiat însoţiţi de delegaţii voştri, fruntaşi ai republicii, trimişi la acest om ca să-i răscumpere! Să mă mai înapoiez în patrie cîtă vreme nu sînt preţuit mai mult de 300 de monede quadrigate? Fiecare om, senatori, îşi are simţămintele lui. Îmi dau pe deplin seama că sînt în cumpănă şi viaţa şi libertatea mea, însă mai mult ca orice mă apasă desconsiderarea mea ca om, [gîndindu-mă că vom fi nevoiţi] să plecăm de aici osîndiţi şi respinşi de voi: căci, într-adevăr, oamenii nu vor putea crede că voi v-aţi zgîrcit în privinţa preţului răscumpărării [nevoind să daţi nimic!"]

LX Îndată ce acesta îşi încheie cuvîntarea, numaidecît toată gloata strînsă în *Comitium* scoase strigăte şi vaiere de jale şi, întinzînd cu toţii mîinile către senatori, îi imploră să le înapoieze feciorii, fraţii, rudele. Frica şi nevoia amestecase în forum şi pe femei de-a valma cu mulţimea bărbaţilor. După ce delegaţii prizonierilor s-au îndepărtat de acolo, senatorii începură să delibereze. S-au dat felurite păreri: unii susţineau că „prizonierii trebuie răscumpăraţi pe seama statului"; alţii, dimpotrivă, spuneau că „statul nu trebuie să facă nici un fel de cheltuială în această privinţă, însă totodată, nici prizonierii să nu fie opriţi

a se răscumpăra cu mijloacele lor proprii. Dacă însă în momentul de faţă unii nu au la îndemînă bani, aceştia să fie împrumutaţi din vistieria statului, dînd în schimb, ca asigurare, proprietăţile fie ale lor, fie ale chezaşilor". Atunci Titus Manlius Torquatus [182], un bărbat cunoscut prin severitatea lui întocmai ca în vremurile străvechi, prea aspră, după părerea celor mai mulţi, se spune că a cuvîntat în chipul acesta:

„Dacă aceşti delegaţi ar fi cerut numai aceasta: să fie răscumpăraţi aceia care au căzut în mîinile vrăjmaşului, mi-aş fi rostit pe scurt părerea, fără să aduc învinuire împotriva vreunuia din ei; căci ce altceva s-ar fi cuvenit să vă aduc aminte decît că trebuie să păstraţi o datină străbună, dînd totodată o pildă de ceea ce înseamnă necesitatea [păstrării] disciplinei ostăşeşti? Acum însă, cîtă vreme aceştia se fălesc aproape cu predarea lor şi cîtă vreme ei sînt încredinţaţi că, pe bună dreptate, trebuie socotiţi mai presus nu numai de cei care au fost luaţi prizonieri de vrăjmaşi pe cîmpul de luptă, dar şi chiar de aceia care au izbutit să scape fugind la Venusia şi la Canusium, şi faţă de însuşi consulul Caius Terentius, atunci, senatori, nu voi îngădui să nu cunoaşteţi tot ce s-a petrecut acolo la ei! Cît de mult aş fi dorit ca ceea ce am de gînd să vă spun acum vouă să le pot rosti la Canusium în faţa oştii romane însăşi, martorul cel mai preţios fie al ticăloşiei, fie al vitejiei fiecăruia, sau măcar de-ar fi fost de faţă Publius Sempronius [183], pe care, dacă aceştia l-ar fi urmat, astăzi ar fi mai departe ostaşi într-un castru roman şi nu prizonieri căzuţi în mîna potrivnicului. Însă, cu toate că, pe de o parte, vrăjmaşii erau şi sleiţi de luptă, şi pe de altă parte, şi în culmea bucuriei pentru biruinţa obţinută, din care pricină cea mai mare parte dintre puni se retrăseseră în tabăra lor, cu toate că romanii au avut la îndemînă o noapte întreagă ca să scape, şi cu toate că şapte [mii] [184] de romani înarmaţi ar fi fost în stare să străbată chiar printre rîndurile compacte ale vrăjmaşilor, totuşi ei n-au încercat să facă acest pas nici din propriu imbold, şi nici n-au vrut să-l urmeze pe vreun altul.

Aproape în tot cursul nopţii Publius Sempronius Tuditanus n-a încetat o clipă să-i povăţuiască a-l urma pe el drept călăuză, cîtă vreme le îngăduia numărul mic al duşmanilor aflaţi împrejurul taberelor, cîtă vreme era linişte deplină şi cîtă vreme noaptea le putea acoperi încercarea de a sparge încercuirea; pînă la ivirea zorilor ei puteau ajunge la adăpost sigur, în vreun oraş al aliaţilor. Aşa cum pe vremea străbunilor noştri, tribunul militar Publius

Scanned with CamScanner

Decius [185] a vorbit în Samnium, aşa cum, pe vremea tinereţii sale, în cel dintîi război punic, Calpurnius Flamma [186] s-a adresat celor 300 de voluntari pe cînd îi conducea ca să ocupe o măgură situată în mijlocul frontului duşman, spunîndu-le: «Să murim, ostaşi, şi prin moartea noastră să scoatem din împresurare legiunile romane încercuite!» — dacă într-adevăr Publius Sempronius ar fi rostit aceste cuvinte, eu nu v-aş socoti nici romani nici oameni, dacă între voi nu s-ar fi găsit nimeni care să se alăture straşnicei lui vitejii! Sempronius vă arată drumul ce nu duce mai degrabă la slavă decît la însăşi izbăvirea voastră: vă înapoiază patriei, readucîndu-vă la părinţii, soţiile şi copiii voştri!

În schimb vouă v-a lipsit curajul ca să vă salvaţi măcar pe voi înşivă! Dar dacă ar fi fost nevoie să vă daţi viaţa pentru patrie, atunci ce-aţi fi făcut? Zac în jurul vostru 50 000 de concetăţeni de-ai voştri şi de aliaţi, toţi măcelăriţi în ziua aceea: dacă atîtea pilde de vitejie nu vă zdruncină, nu veţi mai fi nicicînd zdruncinaţi de ceva! Dacă un prăpăd atît de cumplit nu v-a insuflat dispreţul de viaţă, nu vi-l va putea insufla nici un alt prăpăd! Să vă pară rău de situaţia [desperată a] patriei atîta vreme cît sînteţi slobozi şi nevătămaţi! Să vă pară şi mai rău cîtă vreme e patria voastră, cîtă vreme sînteţi cetăţenii ei! Acum, după ce v-aţi pierdut dreptul de cetăţeni, după ce aţi ajuns sclavi ai punilor, pierzîndu-vă drepturile de cetăţeni, căinţa voastră e tîrzie! Oare voi aveţi de gînd să vă întoarceţi răscumpăraţi pe bani acolo de unde v-a îndepărtat ticăloşia şi laşitatea? Nu i-aţi dat ascultare concetăţeanului vostru Publius Sempronius cînd v-a îndemnat să vă luaţi armele şi să-l urmaţi, în schimb, puţin mai în urmă, i-aţi dat ascultare lui Hannibal cînd v-a poruncit să părăsiţi tabăra şi să-i predaţi armele! Cu toate acestea eu vă învinuiesc de ticăloşie şi laşitate, deşi pot să vă acuz de fărădelege! Căci nu numai că au refuzat să-l asculte pe cel ce le da o bună povaţă, ci au încercat chiar să i se împotrivească şi să-l reţină locului, dacă acei ostaşi atît de viteji nu i-ar fi îmboldit cu săbiile scoase din teacă pe cei încremeniţi. Mai întîi — şi o repet —, mai întîi Sempronius a fost nevoit să străbată printre şirurile oastei concetăţenilor săi şi apoi printr-ale vrăjmaşului! Şi pe aceşti cetăţeni să-i dorească patria? Dacă şi ceilalţi ar fi fost aidoma vouă, patria noastră nu ar mai avea astăzi nici un cetăţean din rîndurile celor care au luptat la Cannae. Din 7 000 de ostaşi înarmaţi s-au ridicat 600 care au îndrăznit să străpungă încercuirea; lor nu le-au putut sta în cale 40 000 de duşmani şi datorită acestui fapt s-au întors în patrie

Scanned with CamScanner

liberi şi cu armele asupră-le. În schimb, cît de lipsit de primejdii socotiţi voi că ar fi putut fi drumul unei oştiri în marş [alcătuite] din aproape două legiuni ? Aţi avea astăzi, senatori, la Canusium 20 000 de oameni înarmaţi, viteji, devotaţi. Dar în ce chip se pot numi aceştia cetăţeni vrednici şi devotaţi ? (căci «viteji» nici măcar ei înşişi nu şi-ar putea spune). Afară de cazul că cineva ar putea crede că cei care au încercat să li se opună spargerii încercuirii, ori i-au sprijinit pe cei care au izbutit, ori dînşii nu-i pizmuiesc pe aceştia nici pentru faptul că au rămas teferi, nici pentru slava lor dobîndită prin vitejie, deoarece ştiu că teama şi laşitatea sînt cauzele ruşinoasei lor robii ! Însă aceştia au preferat să stea ascunşi în corturile lor şi să aştepte atît lumina zilei cît şi pe duşmani, deşi în tăcerea nopţii avuseseră prilej să spargă încercuirea. «Dar poate că le-a lipsit bărbăţia ca să pornească în iureş din tabăra încercuită — în schimb ar fi avut curaj să-şi apere cu vitejie tabăra ? Împresuraţi cîteva zile şi cîteva nopţi, dînşii au apărat parapetele castrului cu armele, iar pe ei înşişi s-au apărat la adăpostul parapetelor ; în cele din urmă însă, îndrăznind şi îndurînd cele mai de pe urmă primejdii, pentru că le lipseau toate cele trebuincioase vieţii şi nu mai puteau să-şi ţină nici armele în mînă, puterile fiindu-le sleite de foame, au fost biruiţi datorită mai mult nevoilor, decît datorită armelor duşmanului» ! La ivirea zorilor, duşmanul s-a apropiat de parapetele castrului ; înainte de ora a doua, fără să-şi încerce de fel norocul în luptă, aceşti romani şi-au predat şi armele, şi pe ei înşişi.

Astea v-au fost isprăvile voastre ostăşeşti vreme de două zile : cînd s-ar fi cuvenit să rămîneţi pe cîmpul de bătaie şi să luptaţi, voi v-aţi refugiat în tabără ; cînd trebuia să luptaţi în faţa parapetelor, v-aţi predat şi tabăra : deci n-aţi fost de folos nici pe cîmpul de bătaie, nici în tabără ! Şi pe voi să vă răscumpăr eu ? Cînd trebuie să spargeţi încercuirea, voi zăboviţi şi rămîneţi pe loc ; cînd e nevoie să rămîneţi şi să apăraţi tabăra cu armele, voi predaţi duşmanului şi tabăra şi armele, şi pe voi înşivă. Eu, senatori, sînt de părere că aceştia nu trebuie răscumpăraţi aşa cum nu trebuie predaţi lui Hannibal acei romani care au ieşit prin iureş din tabără, străbătînd prin mijlocul vrăjmaşilor şi s-au înapoiat în patrie, datorită unei vitejii fără seamăn“ [187].

LXI După ce Manlius a rostit această cuvîntare, cu toate că prizonierii erau înrudiţi şi cu mulţi dintre senatori, pe lîngă faptul că încă din vremuri străvechi cetăţenii se arătaseră foarte puţin

Scanned with CamScanner

binevoitori față de ostașii romani căzuți prizonieri, acum erau impresionați și de suma mult prea ridicată cerută de carthaginezi, deoarece romanii nu voiau să-și secătuiască nici vistieria, avînd nevoie de mari sume de bani pentru procurarea de sclavi, spre a fi înrolați sub drapel, și pentru că nu voiau să-l îmbogățească nici pe Hannibal, care, după cum se zvonea, era în mare lipsă de bani.

După ce s-a dat delegaților jalnicul răspuns că „Roma nu-i răscumpără pe prizonieri", și pentru că la vechiul doliu s-a mai adăugat și pierderea atîtor cetățeni, lumea i-a însoțit pe delegații prizonierilor pînă la porțile cetății cu nespuse tînguiri și plînsete. Unul dintre ei, și anume acela care se credea slobod de jurămînt prin ticluita înapoiere în tabără, s-a dus la locuința sa. Cînd acest fapt a făcut vîlvă și a fost adus la cunoștința senatului, toți senatorii au fost de părere că acesta trebuie prins și escortat de paznici publici și predat lui Hannibal.

Mai umbla și o altă versiune în privința acestor prizonieri : „la început au venit zece delegați ; deoarece senatul ședea în cumpănă dacă trebuie să-i primească sau nu în oraș, s-a luat hotărîrea să fie admiși în Roma, dar să nu li se încuviințeze a se înfățișa senatului. Pentru că acei delegați zăboviră mai mult decît nădăjduiseră prizonierii, s-au mai înfățișat la Roma în afara acelora, încă trei delegați, și anume : L. Scribonius, C. Calpurnius și L. Manlius. Atunci, în sfîrșit, un tribun al plebei, care era rudă cu Scribonius, a făcut darea de seamă referitoare la răscumpărarea prizonierilor, însă senatul a fost de părere să nu fie răscumpărați ; apoi că cei trei delegați s-au înapoiat la Hannibal, în schimb, vechea delegație a celor zece a rămas la Roma, deoarece întorcîndu-se din drum pentru a recunoaște numele prizonierilor, scăpaseră de opreliștea jurămîntului ; că s-a stîrnit o mare sfadă în senat în legătură cu predarea acestora, dar cei care erau de părere să fie predați au fost înfrînți cu puține voturi ; însă censorii următori într-atît de mult i-au copleșit cu tot felul de învinuiri și înfierări, încît unii dintre ei și-au făcut seama pe dată, iar ceilalți s-au ferit în tot restul vieții nu numai de a mai apărea în forum, ci s-au lipsit aproape și de lumina zilei și de a se mai întîlni cu oamenii". E de mirare cît de mult se deosebesc între ei analiștii și de aceea nu-ți poți da seama care-i adevărul în această privință.

Cît de mare va fi fost dezastrul de la Cannae în comparație cu dezastrele romanilor de mai înainte, aceasta se vede din faptul că acei aliați [188] a căror credință fusese neclintită alături de romani pînă în acea zi, atunci au început să șovăie, negreșit, nu pentru

alt motiv decît pentru că îşi pierduseră nădejdea în trăinicia puterii romane. Într-adevăr, atunci pe romani i-au trădat, trecînd de partea punilor, următoarele populaţii : atellanii, calatinii, hirpinii, o parte din apuli, apoi samniţii (în afară de pentri), toţi bruttiii şi lucanii ; în afară de aceştia, şi uzentinii, şi aproape toate populaţiile greceşti de pe litoral : tarentinii, metapontinii, crotonienii, locrienii, precum şi toţi gallii cisalpini.

Totuşi, pe romani nici aceste dezastre şi nici trădările aliaţilor nu i-au zdruncinat într-atît încît să se pomenească vreodată la ei despre pace cu punii, nici înainte de sosirea consulului [189] la Roma şi nici după ce s-a înapoiat el şi a fost reîmprospătată amintirea dezastrului suferit la Cannae. Chiar în această vreme, cetatea Romei a fost însufleţită de atîta bărbăţie, încît, cînd consulul s-a înapoiat la Roma după un dezastru atît de cumplit, deşi el fusese în primul rînd făptuitorul acestuia, în întîmpinarea lui a alergat o mare mulţime de oameni din toate stările sociale, care i-a adus mulţumiri pentru faptul că nu şi-a pierdut nădejdea [în ţăria] republicii : în schimb dacă ar fi avut carthaginezii un asemenea cap de oaste, fără doar şi poate aceştia nu s-ar fi dat la o parte de la nici o osîndă.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXIII

Scanned with CamScanner

1 După bătălia de la Cannae, între timp şi cele două tabere romane [1] au fost cucerite şi pustiite de puni. Îndată după aceasta, Hannibal a plecat din Apulia, pornind spre Samnium, fiind chemat în ţinutul hirpinilor de Statius Trebius, care i-a făgăduit că el îi va preda [cetatea] Compsa [2]. Trebius era compsan şi se bucura de vază în rîndurile locuitorilor de acolo, însă îl prigonea facţiunea Mopsilor, o familie care ajunsese la cîrma cetăţii datorită sprijinului dat de romani. După ce s-a dus vestea cum s-a sfîrşit bătălia de la Cannae şi după ce Trebius a împrăştiat pretutindeni zvonuri că vine Hannibal, Mopsii au părăsit oraşul, care a fost predat Punului fără luptă. Acolo Hannibal a aşezat o garnizoană carthagineză. În Compsa şi-a depozitat Hannibal toate prăzile şi bagajele. Apoi, după ce şi-a împărţit trupele, el dă poruncă lui Mago să ia în primire şi să ocupe din acel ţinut fie oraşele care se rupseseră [3] de romani, fie să le silească pe cele care se împotriveau încă a trece de partea Carthaginei. Hannibal se îndreptă apoi către Mare Inferum, străbătînd ţinutul campan, ţintind să ocupe Neapolis, ca să aibă şi el un port la mare [4]. După ce a trecut hotarele neapolitanilor, Hannibal a rînduit cîteva pîlcuri de numizi în nişte capcane ascunse cît mai bine cu putinţă (erau acolo, scobite în stînci, foarte multe drumuri şi ocolişuri ascunse), iar altor pîlcuri de ostaşi le-a poruncit să dea o raită în galop prin faţa porţilor cetăţii Neapolis, cărînd în văzul locuitorilor ceea ce prădaseră de prin ogoare. Cînd un pîlc de călăreţi neapolitani a pornit în iureş asupra acestora, fiindcă li se părea că vrăjmaşii nu sînt nici mulţi la număr şi mergeau şi în neorînduială, în urma retragerii [cetei de prădalnici] făcute într-adins — pîlcul a fost atras în cursă de numizi şi înconjurat ; şi n-ar fi scăpat cu viaţă nici un călăreţ neapolitan dacă nu s-ar fi aflat în apropierea mării şi în preajma vaselor — cele mai multe pescăreşti — la care cei care ştiau să înoate şi-au găsit salvarea. Totuşi în această luptă au fost

Scanned with CamScanner

prinşi şi ucişi şi cîţiva tineri nobili din Neapolis, între care şi Hegeas, comandantul călăreţilor care pornise prea avîntat asupra punilor cînd se retrăgeau. Cînd i-au apărut în faţa ochilor zidurile cetăţii Neapolis, atît de greu de trecut pentru cel ce asediază, pe Hannibal l-au speriat, aşa că nu s-a mai încumetat s-o atace.

II De acolo a făcut calea întoarsă către Capua, o cetate care huzurea datorită îndelungatei propăşiri şi a sorţii binevoitoare[5], dar mai ales din pricină că plebea, prinsă în vîrtejul dezmăţului de tot felul, îşi permitea orice, folosindu-se fără măsură de libertate[6]. Senatul ajunsese la cheremul şi al plebei, şi unealta plecată şi a lui Pacuvius Calavius, un aristocrat de baştină, dar care se bucura de trecere în faţa poporului ; totuşi el îşi cîştigase puterea prin mijloace necinstite. Întîmplător, chiar în anul în care romanii au suferit înfrîngerea de la Trasumennus, la cîrma cetăţii Capua se găsea Pacuvius. El era încredinţat că plebea, care de multă vreme nutrea simţăminte vrăjmaşe faţă de senat, găsind nimerit prilejul de a răsturna cîrmuirea, se va încumeta să pornească la o mare fărădelege, şi anume ca, dacă Hannibal va trece prin ţinutul lor în fruntea armatei biruitoare, după măcelărirea senatorilor campani să le predea punilor cetatea. Acest om ticălos însă nu a decăzut pînă la ultima treaptă, deoarece voia mai degrabă să domnească peste o republică teafără decît asupra unei cetăţi năruite pînă în temelie şi, fiindcă era încredinţat că un stat nu poate dăinui fără un sfat obştesc, a iscodit cu mintea un mijloc prin care să păstreze şi instituţia senatului, dar totodată să şi-o subjuge şi vrerilor sale, şi ale plebei. Convocînd senatorii la sfat, Pacuvius le declară că „el care se căsătorise cu fiica lui Appius Claudius, cu care avea copii, şi îşi măritase şi fata la Roma cu Marcus Livius în nici un chip n-ar putea încuviinţa să-i trădeze pe romani, trecînd de partea punilor, decît numai în cazul că ar fi nevoit s-o facă. «Acum însă — le spuse el mai departe — senatorii sînt pîndiţi de o primejdie cu mult mai mare şi mai de temut : plebea urmăreşte nu numai să înlăture prin trădare senatul din cetatea Capua, ci, în urma omorîrii senatorilor, vrea să predea lui Hannibal şi punilor săi şi republica lipsită de cîrmuire. El însă se va face luntre şi punte să-i scape de această primejdie dacă se vor încrede în el, trecînd cu vederea ciocnirile politice de pînă acum». Deoarece toţi senatorii, copleşiţi de groază, i-au răspuns că se încred în el, Pacuvius le-a spus următoarele : «Eu vă voi închide în clădirea senatului, ca şi cum eu însumi aş lua parte la această fărădelege plă-

Scanned with CamScanner

nuită, încuviinţînd planul plebei, împotriva căreia zadarnic m-aş împotrivi, şi voi găsi o cale pentru salvarea voastră. În această privinţă, primiţi asigurările pe care voi înşivă le vreţi»".

După ce el le-a dat aceste asigurări, a ieşit din mijlocul lor, poruncind să se zăvorească senatul, lăsînd de pază în vestibulul curiei un pîlc de ostaşi înarmaţi, ca să nu poată nici intra şi nici ieşi cineva din clădirea senatului fără ordinul său.

III Apoi Pacuvius chemă poporul la întrunire şi grăi astfel: „Campani! Dorinţa voastră a fost să aveţi putinţa a da în libertate şi la adăpost de orice primejdie cuvenita osîndă unui senat alcătuit din ticăloşi şi urît de voi; ei bine, voi aţi izbutit aceasta fără să mai fie nevoie să dezlănţuiţi o răscoală, ocupînd locuinţele fiecăruia, pe care ei le apără cu ajutorul cetelor de clienţi şi de sclavi, punîndu-vă deci în cea mai grea primejdie vieţile voastre. Toţi senatorii au fost închişi între zidurile curiei: luaţi-i deci în primire, acum cît sînt singuri şi fără vreo armă asupra lor. Însă să nu vă pripiţi năpustindu-vă asupra lor ca să faceţi cumva vreo nesăbuinţă: eu vă voi da dreptul asupra fiecăruia în parte, ca să-şi ispăşească pedeapsa pe care o merită.

Dar înainte de orice se cade ca voi să vă puneţi stavilă urii voastre, pentru a vă putea bucura în tihnă şi de foloasele acestei biruinţe şi de salvarea voastră. Într-adevăr, eu sînt pe deplin încredinţat că îi urîţi pe aceşti senatori, însă, în acelaşi timp, mai ştiu că voi nu vreţi să vă lepădaţi de tot de o asemenea cîrmuire, căci ar trebui sau să recurgeţi la regalitate, ceea ce ar fi o grozăvie de neconceput, sau să aveţi în fruntea voastră un senat, fiindcă această instituţie este singura în măsură să cîrmuiască o cetate liberă. De aceea, voi aveţi de făcut acum în acelaşi timp două treburi: să înlocuiţi şi vechiul senat, dar să vă alegeţi şi un altul nou. Eu voi da poruncă să fie chemaţi în faţa voastră, pe rînd, toţi senatorii, întrebîndu-vă pe voi asupra vieţii lor. Ce veţi hotărî în privinţa sorţii fiecăruia, aşa se va face. Însă mai înainte de a purcede la osîndirea celor vinovaţi, veţi alege un nou senator în locul fiecăruia dintre aceştia, din rîndurile cetăţenilor vrednici şi de ispravă". Apoi Calavius s-a aşezat pe scaun şi aruncînd în urnă [biletele cu] numele tuturor senatorilor campani, dădu ordin ca senatorul al cărui nume ieşise cel dintîi la sorţi să fie scos din clădirea senatului şi adus în faţa adunării. Cînd gloatele au auzit rostindu-se numele acestuia, fiecare pentru sine a început să strige în gura mare că acest senator e un ticălos fără pereche şi că e vrednic de

Scanned with CamScanner

osîndă. Atunci Pacuvius spuse : „Îmi dau prea bine seama ce hotărîţi în privinţa acestuia ! De aceea, daţi-mi un senator vrednic şi cinstit în locul celui netrebnic şi ticălos". La început toată lumea a amuţit, negăsind pe un altul mai vrednic cu care să-l înlocuiască pe acesta ; apoi cînd vreun cetăţean, lăsînd de o parte orice sfială, rosti un nume oarecare, deodată se iscă o hărmălaie cu mult mai mare, fiindcă în timp ce unii campani spuneau că pe cel pomenit nu-l cunosc, alţii îi aduceau învinuiri, spunînd fie că e un nemernic, fie că e de neam prost, fie că are o meserie care nu-i face cinste, fie că îşi cîştigă pîinea pe căi josnice. Povestea aceasta s-a repetat cu mult mai lămurit cu prilejul strigării celui de-al doilea şi de-al treilea senator, astfel încît se învedera limpede că oamenilor le părea rău că n-au cu cine să-i înlocuiască, fiindcă nici pe departe nu putea fi vorba de cei care fuseseră amintiţi la început, deoarece cînd se rostea numele lor, toată lumea le aducea tot soiul de învinuiri ; iar cei al căror nume le venea la îndemînă să-l rostească erau şi mai lipsiţi de vază şi mai neînsemnaţi decît ceilalţi al căror nume le venise la început în minte. În chipul acesta, cetăţenii se risipiră fiecare pe la casele lor, spunîndu-şi că poate fi răbdat chiar şi răul cel mai mare cînd a ajuns să fie cunoscut de toată lumea — norodul dînd poruncă apoi ca senatul să fie scos de sub pază şi lăsat liber !

IV În felul acesta Pacuvius, după ce a izbutit să-şi facă senatul cu mult mai plecat sieşi decît plebei, toţi senatorii [din Capua] recunoscînd că numai datorită lui trăiesc, [ajunse în fruntea[7]] cetăţii cu încuviinţarea tuturor, fără a recurge la arme. Din ziua aceea, senatorii lăsînd deoparte orice simţ al demnităţii şi orice gînd de a-şi păstra neatîrnarea, au început să se dea bine pe lîngă plebei : îi linguşeau, îi îmbiau să-i viziteze pe acasă şi-i pofteau la ospeţe măreţe ; totodată, le apărau pricinile ; întotdeauna ţineau partea şi dădeau hotărîri în favoarea acelora care îi ajutau să-şi capete popularitatea şi simpatia plebei. Într-adevăr, într-atît se schimbase senatul capuan, încît părea acum o adunare a plebeilor. Capua, cetate întotdeauna aplecată către dezmăţ, nu numai datorită firii păcătoase a locuitorilor ei, dar şi din pricina belşugului prea mare în toate privinţele, a plăcerilor, precum şi a ademenirilor de tot soiul, pe care le-au adus bogăţiile strînse pe calea negoţului şi pe mare şi pe uscat, a decăzut în urmă într-o destrăbălare şi dezmăţ atît de urîte şi din pricina atitudinii plecate a fruntaşilor cetăţii [în faţa plebei], şi a poftelor nesăţioase ale

Scanned with CamScanner

plebei, încît nu mai exista vreo măsură nici în patimi, nici în risipă. Pe lîngă faptul că cetăţenilor capuani nu le mai păsa nici de legi şi nu aveau nici un fel de respect nici faţă de mai marii cetăţii, s-a mai adăugat, în urma înfrîngerii armatelor romane la Cannae, şi dispreţul faţă de puterea romanilor, deşi aceştia se bucuraseră pînă acum de oarecare respect în ochii lor [8]. Ceea ce îi împiedica să purceadă numaidecît la o ruptură [9] cu Roma era şi faptul că numeroase familii vestite şi cu mare trecere încheiaseră din vremuri vechi legături de rudenie prin căsătorii cu cele romane, dar şi acela că unii dintre campani fuseseră înrolaţi în armata romană ; însă cea mai puternică legătură erau cei 300 de călăreţi recrutaţi din rîndurile celor mai nobile familii din Campania, care fuseseră trimişi de romani în garnizoanele oraşelor din Sicilia.

V Părinţii şi rudele acestora cu greu s-au înduplecat să fie trimisă o delegaţie la consulul roman. Trimişii campani l-au găsit, într-adevăr, pe consul la Venusia — fiindcă el nu plecase încă la Canusium — împreună cu un pumn de ostaşi, pe jumătate înarmaţi, într-o stare atît de jalnică încît, pe de o parte, ar fi trezit cea mai puternică milă şi înţelegere din partea unor aliaţi adevăraţi, iar pe de alta, ar fi fost privit cu silă şi dispreţ de nişte aliaţi trufaşi şi nevrednici, cum erau campanii. Consulul Varro dînd în vileag şi zugrăvind în toată grozăvia lui dezastrul suferit de romani, a stîrnit un şi mai mare dezgust şi dispreţ faţă de sine şi ai săi, fiindcă, după ce trimişii Capuei i-au adus la cunoştinţă că senatul şi norodul campan îi compătimesc din toată inima pe romani pentru urgia abătută asupra capului lor şi i-au făgăduit că-i vor sprijini pe romani cu ceea ce au nevoie pentru acest război, Varro le-a spus : „Campani ! Voi v-aţi păstrat obiceiul de a vorbi cu aliaţii voştri ca şi cum ne-aţi pofti să vă dăm noi poruncă vouă să ne puneţi la îndemînă cele trebuincioase războiului şi v-aţi adresat nouă ca şi cum n-aţi şti nimic în legătură cu situaţia şi cu soarta noastră actuală. Căci ce credeţi voi că ne-a mai rămas nouă după bătălia de la Cannae, încît să vrem să ne fie completate lipsurile de către aliaţi ? Ca şi cum am mai vrea ceva ? Adică să vă cerem pedestrime, ca şi cum am avea cavalerie ? Sau să vă spunem că avem nevoie de bani, ca şi cum numai de bani am duce lipsă ? Ei bine, ursita nu ne-a mai lăsat nimic, nici ce să mai completăm, pentru că într-adevăr nimic nu mai avem. Legiunile de pedestraşi şi cavaleria, armele, steagurile, caii, ostaşii, banii, proviziile, toate au pierit fie la Cannae în bătălie, fie în ziua următoare, după ce

Scanned with CamScanner

dușmanul a pus stăpînire și pe cele două tabere ale noastre. De aceea, campani, se cuvine acum nu să ne ajutați pe noi în acest război, ci aș putea spune să vă luați voi asupra voastră povara războiului în locul nostru. Să vă reamintiți cum pe strămoșii voștri care fuseseră biruiți, înspăimîntați și alungați pînă înlăuntrul cetății nu numai de samniți, ci fuseseră îngroziți chiar de sidicini, cum au fost primiți de noi în alianța noastră și cum au fost apărați la Saticula [10], vreme de aproape o sută de ani! Mai amintiți-vă apoi cum noi am început pentru voi un război cu samniții, care a dăinuit aproape o sută de ani, cu sorți schimbători de izbîndă pentru amîndouă taberele. Mai adăugați la toate acestea că voi v-ați bucurat de o alianță [și un tratament] din partea noastră în condiții de egalitate cu noi; că v-ați păstrat legile voastre și că, în sfîrșit, am acordat unei mari părți din locuitorii voștri dreptul de cetățenie, sau mai bine zis, am împărțit cu voi acest drept înainte de dezastrul de la Cannae, ceea ce a fost, de bună seamă, o favoare foarte mare. Prin urmare, campani, se cuvine să socotiți această înfrîngere pe care am suferit-o ca fiind a noastră a tuturora, și că acum voi sînteți de părere să ne apărăm împreună patria noastră, a tuturora. Acest război noi nu-l purtăm acum nici cu samnitul, nici cu etruscul, așa fel încît, dacă noi, romanii, vom pierde puterea [și conducerea] Italiei, ele să rămînă mai departe în această peninsulă, ci vrăjmașii de acum ne sînt punii, care tîrăsc după ei o armată care nici măcar nu s-a născut pe coastele Africii, ci e adusă de pe țărmurile cele mai îndepărtate, de la marginile pămîntului, tocmai de pe țărmurile Oceanului și de la Coloanele lui Hercules, ființe care n-au cunoștință de nici un fel de drept, [de o viață desfășurată] în condiții firești și aproape nici de limbă omenească. Pe acești ostași, cruzi și sîngeroși din fire, însuși comandantul lor i-a făcut și mai sălbatici, deprinzîndu-i să facă din trupuri de oameni poduri și diguri, ba mai mult, să se hrănească cu carne de om, ceea ce face să simți sfială chiar cînd vorbești de asemenea lucruri! Pe acest fel de oameni, hrăniți cu o mîncare atît de înfiorătoare, de care e o nelegiuire chiar numai să te atingi, pe aceștia să ajungem acum să-i vedem [în fața ochilor noștri] și să-i avem stăpîni? Cum adică: Africa și Carthagina să ne impună nouă legi? Oare nu e cea mai cumplită grozăvie pentru oricare om, nu numai pentru cei născuți pe pămîntul Italiei, ca această peninsulă să se prefacă într-o provincie a numizilor și a maurilor? Ar fi măreț, campani, pentru voi, ca puterea statului roman, slăbită în urma dezastrului de la Cannae, să fie refăcută

Scanned with CamScanner

şi reîntregită prin credinţa voastră, prin forţele voastre! Sînt încredinţat că în Campania se pot strînge 30 000 pedestraşi şi 4 000 călăreţi. Aşişderea, voi aveţi din belşug şi bani, şi cereale. Dacă credinţa voastră este deopotrivă cu bogăţiile şi propăşirea voastră, nici Hannibal nu va simţi că a biruit, şi nici romanii că au fost biruiţi!" [11].

VI După această cuvîntare rostită de consul, trimişii Capuei au fost lăsaţi să plece [la ale lor]. Întorcîndu-se acasă, unul din ei, şi anume Vibius Virrius, spuse că „a venit vremea cînd locuitorii Capuei să-şi poată redobîndi nu numai ţinuturile smulse lor cîndva pe nedrept de romani, dar să pună stăpînire chiar pe întreaga Italie. Cu Hannibal, campanii vor încheia un tratat în orice condiţii vor voi ei. Campanii nu se îndoiesc cîtuşi de puţin că după sfîrşitul războiului, după ce Hannibal va pleca biruitor şi-şi va lua cu el şi armata, va lăsa campanilor stăpînirea asupra întregii Italii".

Părerea lui Vibius Virrius e încuviinţată de toţi ceilalţi, şi de aceea aduc la cunoştinţa campanilor rezultatul soliei lor în aşa fel de parcă numele de roman ar fi fost şters de pe faţa pămîntului. Numaidecît plebea şi o mare parte din rîndurile senatorilor fură cîştigaţi pentru ruptura cu romanii. Totuşi, datorită stăruinţelor unor senatori mai bătrîni, s-a amînat cu cîteva zile luarea unei hotărîri [12]. În cele din urmă, părerea majorităţii a fost mai tare, hotărînd să se trimită la Hannibal aceiaşi delegaţi care fuseseră la consulul roman.

Am găsit scris în unele anale [13] că, înainte de a pleca aceşti delegaţi la Roma şi de a se hotărî definitiv ruperea legăturilor cu romanii, a fost trimisă de campani o delegaţie care a cerut senatului ca unul din consuli să fie ales din rîndurile campanilor, dacă romanii vor ca republica romană să fie ajutată [14]. Izbucnind strigăte de revoltă, senatorii romani i-au poftit pe delegaţi să părăsească numaidecît curia şi a şi fost trimis la ei un lictor care să-i scoată din oraş şi să ajungă în cursul acelei zile în afara hotarelor cetăţii. Deoarece această cerere e aidoma celei făcute cîndva de latini [15] şi deoarece nici Coelius Antipater, nici ceilalţi analişti n-ar fi trecut-o cu vederea fără vreun temei, eu m-am temut s-o menţionez ca sigură.

VII Delegaţii campanilor au venit la Hannibal şi au încheiat pace cu el în aceste condiţii: „Nici un comandant sau dregător

Scanned with CamScanner

carthaginez să nu aibă nici un fel de drept asupra vreunui cetăţean campan şi, la rîndul lui, nici un campan să nu fie luat la oaste sau să i se dea vreo însărcinare fără voia lui. Capua să se bucure mai departe de legile sale şi de dregătorii săi. Apoi Hannibal să dea campanilor 300 de prizonieri romani, pe care îi vor alege ei înşişi şi pe care ei să-i dea în schimbul călăreţilor campani care făceau serviciul militar în Sicilia". În felul acesta au încheiat tratatul [16] carthaginezii cu campanii. În afară de cele cuprinse în condiţiile tratatului, campanii au mai săvîrşit şi un şir de nelegiuiri: plebea, punînd mîna pe neaşteptate pe nişte comandanţi ai trupelor aliate cu romanii şi pe nişte cetăţeni romani, care îndeplineau diferite însărcinări, unii în legătură cu situaţia războiului, alţii prinşi cu felurite treburi personale, sub ticluirea că trebuie puşi sub pază, porunci să fie puşi la popreală, în clădirea băilor [17], unde cei închişi, din pricina căldurii înăbuşitoare de acolo, s-au stins din viaţă într-un chip îngrozitor [18].

Pentru ca norodul campan să nu recurgă la asemenea căi şi nici să nu fie trimisă vreo solie la Hannibal, se împotrivise din răsputeri Decius Magius, un bărbat căruia, pentru a se impune ca supremă autoritate în cetatea campană, nu i-a lipsit altceva decît mintea sănătoasă a concetăţenilor săi. Cînd Magius a aflat că Hannibal trimite acolo o garnizoană, aducîndu-le aminte concetăţenilor săi de stăpînirea tiranică a lui Pyrrus şi de subjugarea înjositoare în care căzuseră tarentinii [19], a strigat în gura mare, mai întîi „să nu se primească garnizoana carthagineză; apoi, deoarece această garnizoană a fost primită, să fie alungată sau să se ispăşească cumplita fărădelege de a fi trădat pe cei mai vechi aliaţi şi pe înşişi consîngenii lor, săvîrşind o faptă vrednică de ţinut minte: să revină la vechile legături cu romanii, măcelărind garnizoana punică". Cînd toate acestea au fost aduse la cunoştinţa lui Hannibal (căci doar nu fuseseră rostite pe furiş), la început Punul şi-a trimis nişte slujitori de-ai săi ca să-l cheme la dînsul în tabără pe Magius; apoi însă, deoarece acesta a declarat cu înverşunare că el nu se va duce la Hannibal, „pentru că acesta nu are nici un drept asupra vreunui cetăţean campan", atunci comandantul punilor, cuprins de mînie, a poruncit ca Magius să fie numaidecît prins şi să fie adus legat în faţa sa. Apoi, temîndu-se ca nu cumva să se isce vreo încăierare nesăbuită în toiul folosirii forţei, datorită răscolirii spiritelor, trimise mai înainte o ştafetă la praetorul campan Marius Blossius, prin care îl încunoştinţa că „dînsul va veni la Capua în ziua următoare". Hannibal plecă din ta-

Scanned with CamScanner

bără însoţit numai de o neînsemnată gardă. Marius, chemînd norodul campan la adunare, porunci cetăţenilor să iasă în întîmpinarea lui Hannibal în număr cît mai mare, împreună cu nevestele şi copiii lor. Porunca lui Marius Blossius fu îndeplinită de toată lumea nu numai cu supunere, ci şi cu zel, ba chiar cu bucurie, gloatele campane dorind din toată inima să-l vadă pe Hannibal, strălucita căpetenie în urma atîtor biruinţe.

Decius Magius nu ieşi nici în calea lui Hannibal, dar nici nu se zăvorî în casă, ca să se poată îndreptăţi vreo bănuială că îi e frică de el, ci se plimba liniştit prin forul din Capua, întovărăşit de fiul său, precum şi de cîţiva clienţi, în timp ce întregul norod campan forfotea într-un neîntrerupt du-te-vino, din dorinţa de a-l primi şi vedea pe Hannibal. Acesta, îndată ce a păşit în incinta cetăţii Capua, cere să se convoace fără zăbavă senatul. Însă, deoarece fruntaşii cetăţii l-au rugat atunci să nu ia vreo hotărîre gravă în cursul acelei zile, ci sosirea lui să fie sărbătorită cu voioşia cuvenită pentru ca să se bucure în tihnă şi ei de această zi de sărbătoare, Hannibal, cu toate că din fire era iute la mînie, totuşi, ca să nu-i refuze pe campani [chiar] de la început, şi-a petrecut cea mai mare parte a zilei vizitînd oraşul.

VIII Hannibal s-a îndreptat mai întîi către Ninnii Celeres [20], Stenius şi Pacuvius, oameni vestiţi şi prin obîrşia lor nobilă şi prin bogăţiile lor. În casa acestora, Pacuvius Calavius, despre care am pomenit mai sus că era căpetenia facţiunii campane care trădase pe romani trecînd de partea punilor, l-a adus şi pe fiul său, pe care izbutise să-l smulgă din preajma lui Decius Magius, alături de care tînărul Pacuvius se împotrivise din răsputeri alianţei cu Carthagina, susţinînd păstrarea legăturilor cu romanii. Pe tînărul Pacuvius însă nu-l zdruncinase din convingeri nici faptul că întreaga Capua era aplecată către cealaltă tabără, şi nici trecerea şi însemnătatea tatălui său. Bătrînul Calavius a reuşit însă să-l înduplece atunci pe Hannibal să fie îngăduitor cu feciorul său, mai mult prin rugăminţi stăruitoare decît prin dezvinovăţiri. Hannibal s-a lăsat înduplecat de rugăminţile cu lacrimi ale tatălui şi a dat ordin ca o dată cu bătrînul să fie poftit la ospăţ şi fiul lui. La acest ospăţ el n-a îngăduit să fie chemat nici un campan, în afară de oaspeţi şi de Vibellius Taurea, un luptător cu mare faimă în război. Ei au început să se ospăteze încă de cu zi. Acest ospăţ nu s-a desfăşurat după toate obiceiurile carthagineze şi nici potrivit disciplinei ostăşeşti, ci a fost pus la cale ca într-o cetate şi

Scanned with CamScanner

o casă luxoasă de oameni bogaţi : un banchet pregătit pentru tot felul de gusturi şi plăceri. Dintre toţi mesenii, unul singur n-a gustat nimic şi n-a putut fi îmbiat să soarbă măcar o înghiţitură de vin, nici în urma invitaţiei de către gazde şi nici în urma stăruinţelor făcute între timp de Hannibal : acesta a fost Pacuvius Calavius fiul, care a dat drept pricină faptul că nu se simte bine, iar tatăl său, la rîndu-i, îi motiva lui Hannibal că fiul său, într-adevăr, are o tulburare sufletească, şi nu e de mirare.

Cam pe la apusul soarelui, tînărul Pacuvius s-a luat după tatăl său care ieşise de la ospăţ şi, după ce au ajuns într-un loc ferit (în spatele acestei locuinţe se afla o grădină), i s-a adresat tatălui său cu următoarele cuvinte : „Tată, îţi destăinuiesc ţie un plan prin care să căpătăm din partea romanilor nu numai iertare pentru că i-am trădat, trecînd de partea lui Hannibal, ci pentru ca noi campanii să dobîndim cu mult mai multă demnitate şi trecere decît am avut vreodată".

Cînd tatăl [rămînînd] uimit şi-a întrebat feciorul : „Ei, şi care e planul acesta ?", — flăcăul, aruncîndu-şi toga de pe umeri, îşi dezgoleşte coapsa încinsă cu sabia : „Prin sîngele lui Hannibal — spuse el — voi consfinţi alianţa romană ! Am vrut ca tu să fii cel dintîi care să ştii aceasta, dacă cumva doreşti să fii departe în timp ce se săvîrşeşte fapta !".

IX Cînd bătrînul a auzit vorbele fiului şi a văzut sabia, simţind că-şi pierde minţile de groază, de parcă chiar el însuşi ar fi luat parte la cele ce aveau să se facă şi pe care le auzea, îi grăi : „Fiule, te rog din suflet şi te implor, în numele legăturilor şi legilor care unesc pe părinţi cu fiii lor, să nu săvîrşeşti şi să nu pătimeşti toate grozăviile în faţa ochilor tatălui tău. Doar cîteva ceasuri sînt de cînd am jurat pe tot ce aparţine zeilor, şi vrei tu ca acum, plecînd de la locul întrevederii, să ne înarmăm împotriva lui numaidecît mîinile sfinţite prin acest legămînt de credinţă ? Te ridici de la masa oaspeţilor, la care ai fost primit de către Hannibal ca al treilea campan, pentru ca să mînjeşti masa însăşi prin sîngele oaspetelui ? Eu am putut împăca pe Hannibal cu fiul meu, şi pe fiul meu nu pot să-l împac cu Hannibal ? Dar atunci n-ar mai putea fi nimic sfînt pe lume, nici o teamă de zei, nici o credinţă, nici un respect faţă de părinţi ! Să se îndrăznească a se săvîrşi orice nelegiuire, numai să nu ni se aducă o dată cu fărădelegea şi pieirea noastră !

Scanned with CamScanner

Şi numai tu singur ai de gînd să-l ataci pe Hannibal ? La ce mai e atunci atîta gloată de oameni liberi şi de sclavi ? De ce crezi tu că sînt ochii tuturora aţintiţi numai asupra lui Hannibal ? De ce sînt atîtea mîini drepte ? Vor încremeni cu toţii în timpul nebuniei tale ? Îndrăzni-vei tu oare să-i înfrunţi privirea lui Hannibal însuşi, pe care [nu-l pot] [21] înfrunta armate întregi, de care se îngrozeşte însuşi poporul roman ? Şi presupunînd că lui i-ar lipsi ajutor din partea altora, atunci mă vei înfrunta lovindu-mă pe mine cînd voi pune trupu-mi pavăză în faţa trupului lui Hannibal ? Atunci va trebui să-l ataci şi să-l străpungi prin pieptul meu ! Mai degrabă îngrozeşte-te de faptă aici decît să fii înfrînt acolo ! O, de te-ar îndupleca rugăminţile mele aşa cum l-au înduplecat astăzi pe Hannibal cînd i-am vorbit pentru tine !"

Şi văzîndu-şi feciorul înlăcrimat, bătrînul mereu îl îmbrăţişează şi-l sărută şi nu-şi curmă rugăminţile pînă nu-l înduplecă să lase jos sabia şi să-i jure că nu va săvîrşi o asemenea faptă.

Atunci tînărul îi grăi : „Într-adevăr, dragostea care se cuvine s-o am faţă de patrie eu voi dovedi-o în faţa tatălui meu. Dar mă doare sufletul pentru viaţa ta care trebuie să suporţi povara acestei fărădelegi : trădarea patriei noastre în trei rînduri — o dată atunci cînd din îndemnul tău i-am trădat pe romani, a doua oară, cînd din imboldul tău am făcut pace cu Hannibal şi a treia oară, în sfîrşit, astăzi, cînd mi te-ai pus stavilă, întîrziind revenirea Capuei alături de romani. Tu, patrie, primeşte această sabie cu care, în numele tău înarmat, am intrat în această cetăţuie a vrăjmaşilor, fiindcă tatăl meu mi-o smulge din mînă !".

După rostirea acestor cuvinte, tînărul a azvîrlit sabia dincolo de gardul grădinii şi, ca să nu se dea nimic de bănuit asupra acestei întîmplări, s-a înapoiat la ospăţ [22].

X A doua zi, senatul campan în mare număr l-a primit pe Hannibal. Cele dintîi cuvinte rostite de acesta au fost cît se poate de îmbietoare şi de binevoitoare, prin care el a adus mulţumiri campanilor pentru că au socotit prietenia cu el mai presus de legăturile de alianţă cu romanii. Şi între tot felul de făgăduieli, care de care mai măreţe, el le-a promis că în scurtă vreme Capua va ajunge capitala întregii Italii şi după aceea campanii, împreună cu celelalte populaţii ale Italiei, vor ataca poporul roman. „Numai o singură fiinţă se pune stavilă alianţei şi prieteniei încheiate între Carthagina şi Capua — care nici nu este şi despre care nici nu trebuie să se spună că e campan — şi acesta este Magius

Scanned with CamScanner

Decius. De aceea cere ca acesta să-i fie predat, pentru ca în prezenţa sa să se facă darea de seamă asupra lui Magius şi senatul campan să dea o hotărîre asupra sorţii lui."

Întreg senatul campan a încuviinţat părerea lui Hannibal, cu toate că unei bune părţi din rîndurile lui i se părea că nici Magius nu merită să pătimească o asemenea năpastă, şi că şi dreptul la libertate capătă de la început o îngrădire nu mică. Hannibal, ieşind din incinta senatului campan, s-a dus la templul [23] magistraţilor, unde a poruncit ca Decius Magius să fie înşfăcat şi să se dezvinovăţească stînd în picioare în faţa sa. Deoarece acesta, fără să-şi încovoaie cerbicia, a declarat că, potrivit condiţiilor tratatului [încheiat între campani şi puni], el nu poate fi silit de nimeni cu nimic, atunci a fost pus în lanţuri, dîndu-se poruncă să fie dus însoţit de un lictor pînă în tabăra lui Hannibal. Cîtă vreme a fost condus avînd capul descoperit, Magius păşea şi striga către mulţimea de cetăţeni care-l înconjurau din toate părţile, următoarele: „Iată, campani, libertatea după care aţi rîvnit atîta! Sînt tîrît prin mijlocul forului, pentru a fi ucis la lumina zilei în văzul vostru, legat şi neînsoţit de nici unul dintre campani! Oare ar fi fost mai mari grozăviile dacă Hannibal ar fi cucerit Capua? Ieşiţi în întîmpinarea lui Hannibal, împodobiţi în cinstea lui oraşul şi sărbătoriţi ziua sosirii sale în Capua, ca să-i vedeţi triumful asupra concetăţeanului vostru!".

În timp ce Magius răcnea din răsputeri spunînd cele de mai sus, deoarece se părea că norodul începe să se mişte, i se puse un văl pe cap, dîndu-se poruncă să fie scos cît mai repede afară pe poarta cetăţii. În felul acesta Magius este condus pînă în tabăra lui Hannibal. Fără întîrziere e îmbarcat într-o corabie şi trimis la Carthagina ca să nu se ivească vreo răscoală în Capua din pricina acestei înjositoare întîmplări şi pentru ca senatului campan să nu-i pară rău că şi-a trădat una din căpeteniile lui, şi pentru a evita ca senatul campan să trimită vreo solie pentru a-l cere pe Magius îndărăt, sau pentru ca nu cumva să supere pe noii aliaţi cînd el va refuza să le facă pe plac, sau, în cazul că li-l va înapoia, să aibă în Magius o căpetenie care să pricinuiască tulburări şi să aţîţe răzmeriţe împotriva Carthaginei. O furtună însă a împins corabia pînă la Cyrenae [24], care pe atunci era stăpînită de regii Egiptului. Deoarece acolo Magius şi-a căutat refugiul la statuia lui Ptolemaeus [25], fu trimis sub pază în Alexandria la Ptolemaeus. În faţa acestuia Magius a arătat că el a fost legat de Hannibal în pofida condiţiilor alianţei încheiate. Atunci el este

Scanned with CamScanner

descătuşat din lanţuri, dîndu-i-se încuviinţarea să se întoarcă fie la Roma, fie la Capua, unde doreşte. Magius le-a declarat că viaţa sa nu e în siguranţă nici la Capua, nici la Roma în acea vreme în care e război între romani şi campani şi că va fi socotit mai degrabă un dezertor decît un oaspete. De aceea „el nu are o altă dorinţă decît să i se dea voie să trăiască în regatul lui Ptolemaeus, pe care îl socoteşte răzbunătorul şi pavăza libertăţii sale“ [25].

XI În timp ce se petreceau aceste întîmplări, împuternicitul roman Q. Fabius Pictor [26] se înapoiază de la Delphi [27] la Roma, unde a dat citire răspunsului scris [într-un îndrumar]. În el erau pomeniţi zeii şi zeiţele în cinstea cărora aveau să se rînduiască slujbe şi rugăciuni, precum şi cu ce ritualuri să se săvîrşească: „Romani! Dacă aşa veţi face, treburile voastre vor merge mai bine şi mai prielnic, şi republica voastră propăşi-va şi bucura-se-va potrivit năzuinţelor voastre de o şi mai mare fericire, căci a poporului roman va fi biruinţa în acest război. După ce republica voastră izbuti-va să scape de urgie, trimiteţi prinosul vostru lui Apollo Pythius, hărăzind în cinstea lui o parte şi din prăzi, şi din trofee, şi din bani. Feriţi-vă a cădea în patimile desfrînării!“

După ce Fabius Pictor a dat citire acestor oracole în stihuri tîlcuite din limba greacă, a spus că el, după ce a ieşit din templul de la Delphi, a adus tuturor zeităţilor numaidecît cuvenitele prinosuri de tămîie şi vin şi că, primind poruncă de la mai marele preoţilor templului de acolo ca, purtînd pe cap cununa de lauri cum se dusese el la templu şi săvîrşise jertfele, la fel să se înveşmînteze şi pe navă şi să nu lase cununa de pe cap pînă nu va ajunge la Roma. Dînsul a urmat şi îndeplinit aceste îndrumări cu cea mai mare grijă şi sfinţenie, aşa cum le-a primit şi a depus cununa pe altarul lui Apollo [28] din Roma. În urma acestor fapte, senatul roman a dat o hotărîre prin care a poruncit să se facă cît mai degrabă slujbe şi rugăciuni cu grija cuvenită.

În timp ce la Roma şi în Italia se petrec acestea, sosise la Carthagina, în chip de crainic al biruinţei punice de la Cannae, Mago, fiul lui Hamilcar. Acesta însă nu fusese trimis de fratele său de-a dreptul de la tabără, ci fusese reţinut vreme de cîteva zile, ca să ia în primire cetăţile din Bruttium [şi Lucania [29]], care începuseră să rupă legăturile cu romanii [trecînd de partea Carthaginei]. După ce Mago a fost primit în senat, el a făcut acolo o dare de seamă asupra izbînzilor dobîndite în Italia de fratele său, spunînd următoarele: „Hannibal s-a bătut cu şase comandanţi romani, dintre care patru au fost consuli, unul dictator şi altul

Scanned with CamScanner

comandant al cavaleriei romane, şi cu şase armate consulare; a nimicit peste 100 000 de vrăjmaşi şi a luat peste 50 000 prizonieri. [A cucerit două tabere romane [30]]. Din cei patru consuli, pe doi i-a răpus pe cîmpurile de luptă, iar ceilalţi doi abia au scăpat cu fuga, unul greu rănit, iar celălalt, după ce şi-a pierdut toată armata, a reuşit să se salveze abia cu 50 de oameni. Comandantul cavaleriei, care are putere de consul, a fost bătut şi pus pe fugă; dictatorul e socotit singurul cap de oştire cu vază al romanilor, deşi nu s-a încumetat niciodată să dea piept cu Hannibal. Bruttii [31] şi apulii şi o parte din samniţi şi lucani au rupt legăturile cu romanii [trecînd de partea punilor] [32]. Capua, care e nu numai capitala Campaniei, ci şi a Italiei, în urma dezastrului roman de la Cannae s-a predat lui Hannibal. Pentru atîtea biruinţe atît de strălucite, se cuvine să se aducă mulţumiri zeilor nemuritori".

XII Pentru întărirea spuselor sale în legătură cu aceste izbînzi atît de strălucite, Mago dădu poruncă slujitorilor săi să verse în vestibulul senatului grămada de inele de aur, care era atît de mare, încît unii analişti [33] au scris că s-au umplut cu ele, atunci cînd s-au măsurat, mai mult de trei baniţe [34], însă în lume s-au răspîndit zvonuri că n-a fost mai mult de o baniţă de inele, ceea ce e mai aproape de adevăr. Mago, pentru a dovedi cît de însemnată a fost înfrîngerea duşmanilor lor, a adăugat prin cuvinte că la romani asemenea insemne poartă numai cavalerii [35], şi dintre aceştia mai ales căpeteniile lor. Îndeobşte Mago a accentuat, la sfîrşitul cuvîntării sale, asupra acestei situaţii: „Cu cît e mai mare nădejdea de a se încheia acest război, cu atît mai mult Hannibal trebuie ajutat cu toate mijloacele. Căci trebuie să se ţină seama că războiul se desfăşoară departe de vatră, în mijlocul ţinutului vrăjmaşilor, că se consumă mari cantităţi de provizii şi se cheltuiesc mulţi bani şi că oştirile vrăjmaşilor deşi au fost distruse în nenumărate bătălii, totuşi într-o oarecare măsură s-a micşorat şi numărul trupelor învingătoare. Ca urmare, trebuie să i se trimită lui Hannibal trupe de înlocuire a pierderilor şi, în acelaşi timp, să se trimită şi banii pentru solde, precum şi proviziile trebuincioase acestor ostaşi care şi-au făcut cu prisosinţă datoria, meritînd numele de carthaginezi".

După ce Mago a rostit aceste cuvinte în toiul bucuriei obşteşti, Himilco, care făcea parte din facţiunea [36] barcinilor, încredinţat că s-a ivit prilejul de a-i aduce mustrări lui Hanno, îi spune: „Ce,

Scanned with CamScanner

Hanno ? Şi acum îţi pare rău că am pornit războiul împotriva romanilor ? Mai cere şi acum să fie predat Romei Hannibal şi opreşte-ne să aducem mulţumiri zeilor nemuritori pentru aceste izbînzi atît de strălucite, şi în schimb să dăm ascultare senatorului roman vorbind în senatul carthaginezilor !"

Atunci Hanno a grăit următoarele : „Senatori ! [37] Eu aş fi tăcut azi în toiul bucuriei obşteşti [pentru a nu fi nevoit să vă] spun nişte lucruri care nu v-ar merge la inimă ! Acum însă, dacă se trece sub tăcere răspunsul datorat acestui senator, care mă întreabă dacă regret că s-a pornit acest război împotriva romanilor, aş părea oricui ori trufaş ori un om de nimic, ceea ce în cel dintîi caz ar însemna că eu nu ţin seama de libertatea unei fiinţe omeneşti, iar în cel de-al doilea caz, de propria mea libertate. Lui Himilco îi dau acest răspuns : n-am încetat să regret acest război şi nu voi înceta de a-l învinui pe nebiruitul vostru comandant înainte de a vedea acest război sfîrşit în condiţii demne de suportat. Şi nici nu-mi voi curma părerea de rău după vechea pace înainte de a vedea instaurată alta nouă. Prin urmare, n-au decît să-l bucure şi pe acesta şi pe ceilalţi partizani ai lui Hannibal isprăvile cu care se făIea mai adineauri Mago. În schimb, pe mine mă pot bucura izbînzile obţinute în război numai în măsura în care ne vor da putinţa dobîndirii şi a unei păci mai drepte, dacă vrem să ne folosim de acest noroc. Dar dacă lăsăm să ne scape acest prilej, datorită căruia, de bunăseamă, putem părea că impunem noi Romei condiţiile noastre de pace, în loc să le primim din partea ei, tare mă tem să nu întrecem măsura şi să nu ni se spulbere această bucurie a noastră. [Se pune acum întrebarea în chip firesc] : care sînt şi cum sună veştile acestea ? «Am nimicit armatele duşmanilor ; trimiteţi-mi ostaşi !».

— «Dacă ai fi fost învins, ce altceva ai fi cerut ?»

— «Am cucerit două tabere vrăjmaşe, şi acestea, negreşit, încărcate de prăzi şi de provizii», ca apoi să spui : — «Daţi-mi provizii şi bani !»

— «Dar dacă duşmanul ar pune mîna pe toate bunurile tale şi ţi-ai fi pierdut şi tabăra, atunci ce altceva ai cere ?»

Şi pentru a nu mă minuna eu singur în faţa acestei situaţii (cîtă vreme şi eu am acelaşi legitim drept de a pune întrebări, şi fiindcă i-am dat răspunsul lui Himilco), aş vrea să-mi răspundă la următoarele fie Himilco, fie Mago : dacă cu prilejul bătăliei de la Cannae s-a izbutit să se nimicească de tot puterea romană, şi dacă se ştie cu siguranţă că întreaga Italie s-a răsculat împotriva

Scanned with CamScanner

Romei, mai întîi, ce populaţie cu nume latin a trecut de partea noastră ? Apoi, din cele 35 triburi romane, ce cetăţean roman a fugit, trecînd de partea lui Hannibal ?". Deoarece Mago a răspuns la amîndouă întrebările : „nici o populaţie şi nici un cetăţean", atunci Hanno a replicat : „Prin urmare, pînă în clipa de faţă au mai rămas în viaţă încă destul de mulţi vrăjmaşi ! Însă aş mai dori să ştiu : de ce simţăminte şi nădejdi e însufleţită această mulţime [a poporului roman] ?"

XIII Deoarece Mago îi spuse că „acestea nu le ştie", Hanno îi replică : „Şi totuşi, nimic nu e mai lesne de aflat : pe cine au trimis romanii la Hannibal ca soli de pace ? În sfîrşit, aveţi oare cunoştinţă dacă la Roma s-a pomenit ceva despre pace ?". Cum Mago a tăgăduit şi de astă dată, atunci Hanno i-a spus : „Prin urmare, războiul nostru e la fel ca la început, întocmai ca în ziua în care Hannibal a trecut în Italia. Aceia care am izbutit să supravieţuim, cei mai mulţi ne aducem aminte cît de schimbătoare a fost izbînda în cel dintîi război punic ! Niciodată n-au părut mai strălucite biruinţele noastre şi pe mare şi pe uscat ca acelea dinainte de consulatul lui C. Lutatius şi A. Postumius ; şi cu toate acestea, tocmai pe vremea consulilor Lutatius şi Postumius am fost noi bătuţi la Insulele Aegates. Şi dacă cumva norocul iar se schimbă — ferească-ne zeii de o asemenea prevestire ! — mai nădăjduiţi voi în pace atunci cînd vom fi înfrînţi, cîtă vreme acum cînd sîntem biruitori nimeni nu ne-o cere ? Iată care e părerea mea, în cazul că cineva îmi cere sfatul în privinţa păcii : sau noi trebuie s-o oferim romanilor, sau s-o primim, dacă ei ne-o cer ! Însă dacă voi luaţi în dezbatere cererile lui Mago, socot că n-are nici un rost să-i mai trimitem vreun ajutor lui Hannibal, dacă punii sînt biruitori ; dar dacă Hannibal ne amăgeşte cu nădejdi deşarte, şi fără nici o fărîmă de adevăr în cele anunţate, apoi cu atît mai vîrtos sînt de părere să nu i se trimită nimic".

Cuvîntarea lui Hanno nu i-a mişcat pe mulţi senatori, deoarece, pe de o parte, conflictele dintre el şi familia Barcas făceau să i se dea prea puţin crezămînt, iar pe de altă parte, toată lumea era prea copleşită de veselia obştească a clipei de faţă ca să mai dea ascultare unor vorbe care le-ar fi spulberat această bucurie şi, de aceea, toţi erau încredinţaţi că dacă vor voi să se străduiască a mai face numai puţine sforţări, războiul se va sfîrşi în curînd. De aceea, cu o uriaşă unanimitate, se votează un decret senatorial prin care se hotărăşte trimiterea, pentru completarea

Scanned with CamScanner

efectivelor, a 4 [mii] [38] de numizi, 40 de elefanţi şi [o mie] cinci sute [39] de talanţi de argint [40]. Împreună cu Mago, fu trimis înainte în Hispania Carthalo, ca să înroleze sub arme 20 000 pedestraşi şi 4 000 călăreţi, cu care trupe să întregească armata carthagineză care lupta în Hispania, precum şi pe cea din Italia.

XIV De altfel, aşa cum se obişnuieşte în toiul izbînzilor, acum la puni toate se întocmeau alene şi cu nepăsare [41]. În schimb, romanilor, în afară de zelul sădit în firea lor inimoasă, însăşi ursita nu le da pas să mai zăbovească. Pe de o parte, consulul roman era la datorie, îndeplinind tot ce trebuia făcut prin el, iar pe de altă parte, şi dictatorul M. Iunius, după săvîrşirea cuvenitelor slujbe şi jertfe, a propus în adunarea poporului, potrivit datinii, legea prin care „i se încuviinţa să încalece pe cal" ; în afară de cele două legiuni urbane înrolate de consuli la începutul anului, în afară de înrolarea sclavilor, precum şi de unele cohorte recrutate în ţinuturile Picenum şi Gallia, s-a recurs la cel din urmă mijloc atunci cînd situaţia republicii era aproape desperată şi cînd nevoia te împinge la căi neîngăduite de onoare [42] [ca să ieşi cu bine din impas], anume la un edict dat de dictator prin care se prevedeau următoarele : „Cei osîndiţi pentru neplata datoriilor, întemniţaţi şi ţinuţi în lanţuri, dacă vor să se înroleze sub drapel, el, dictatorul, va da poruncă să fie iertaţi de orice vină şi scutiţi de plata datoriilor". Pe cei 6 000 de ostaşi strînşi în felul acesta, dictatorul i-a înzestrat cu armamentul luat ca trofeu de la gali şi care fusese adus la Roma cu prilejul triumfului lui C. Flaminius [43]. În felul acesta, dictatorul M. Iunius porni din Roma în fruntea a 25 000 de ostaşi.

Hannibal, după ce a pus stăpînire pe Capua, după zadarnice încercări din nou făcute de a atrage de partea sa şi pe neapolitani, fie prin făgăduinţe, fie prin ameninţări, a trecut cu oastea în ţinutul Nolei [44], însă la început nu cu gînd de vrăjmăşie, deoarece nădăjduia că nolanii i se vor supune lui de bună-voie, dar dacă totuşi această nădejde i se va spulbera, atunci era hotărît să nu dea înapoi de la nici un mijloc, fie pedepsindu-i, fie vîrînd groaza în ei.

Senatul din Nola, şi mai cu seamă fruntaşii lui, rămăseseră neclintiţi în credinţa faţă de alianţa cu Roma, în schimb plebea, ca de obicei dornică mereu de schimbarea situaţiei, era în întregime de partea lui Hannibal, deoarece se temea de pustiirea holdelor ei, gîndindu-se că va avea de pătimit necazuri cu mult mai cumplite în urma împresurării cetăţii lor [45].

Scanned with CamScanner

În vremea asta la Nola nu lipseau nici aţîţătorii la ruperea de Roma şi trecerea de partea lui Hannibal. De aceea, deoarece senatorii au început să fie stăpîniţi de teamă că dacă se vor împotrivi făţiş lui Hannibal nu vor fi în stare să reziste norodului înverşunat, găsesc un mijloc pentru întîrzierea răului, prefăcîndu-se că se bucură de sosirea lui Hannibal ; ei simulează că încuviinţează trecerea lor de partea lui Hannibal, în schimb nu se învoiesc asupra condiţiilor trecerii de partea lui Hannibal : încheierea unei alianţe şi unei prietenii cu punii. În felul acesta nolanii izbutesc să cîştige un răgaz, în care trimit în grabă delegaţi la praetorul roman [46] Marcellus Claudius, care se afla cu oastea sa la Casilinum ; acolo îi aduc la cunoştinţă în ce situaţie grea se află cetatea Nola ; îi spun că „satele şi ogoarele sînt în mîinile lui Hannibal şi ale cartaginezilor şi că oraşul va cădea în stăpînirea lor dacă romanii nu le vor veni numaidecît în ajutor. Senatul nolan a făgăduit plebeilor că el va trece de partea lui Hannibal atunci cînd ei vor hotărî, dar i-a convins să nu se pripească cu trădarea şi ruperea legăturilor cu romanii".

Marcellus, după ce le aduse nolanilor laude, le dădu poruncă să tărăgănească situaţia, folosind aceeaşi prefăcătorie pînă la sosirea sa la faţa locului. În vremea aceasta însă le cere să tăinuiască toate cele puse la cale împreună cu el, precum şi orice nădejde în primirea vreunui sprijin din partea romanilor. El însuşi, plecînd din Casilinum, purcede către Calatia, iar după trecerea rîului Volturnus, străbătînd ţinuturile Saticulan şi Trebian [47], ajunge la Nola, trecînd peste munţii de lîngă Suessula.

XV Cam aproape către sosirea praetorului roman la Nola, Hannibal a ieşit din ţinutul nolanilor şi, coborînd către mare, se apropie de Neapolis dornic să pună mîna pe un oraş maritim, pentru a asigura navigaţia vaselor sale din Africa. Însă, după ce a aflat că cetatea Neapolis este în stăpînirea unui comandant roman (acesta era M. Iunius Silanus, pe care înşişi neapolitanii îl chemaseră în ajutorul lor), Hannibal lăsă acum deoparte şi Neapolis ca şi Nola şi se îndreptă către Nuceria [48]. După ce împresură cîtăva vreme această cetate, încercînd zadarnic să atragă de partea lui cînd pe plebei, cînd pe fruntaşii cetăţii, de multe ori prin făgăduieli, alteori prin ameninţări, în cele din urmă, constrînşi de foamete, locuitorii Nuceriei s-au supus lui Hannibal, acesta încuviinţîndu-le să plece fără arme şi numai cu un rînd de veşminte asupra lor. Apoi, însă, ca unul care voia să apară în faţa tuturor

Scanned with CamScanner

populațiilor italice — în afară de romani — ca un om blînd, le oferi recompense și demnități celor care vor să rămînă în cetate și să oștească sub steagurile sale. Cu toate acestea, Hannibal nici cu asemenea nădejdi n-a izbutit să momească pe nimeni : toți nucerinii s-au împrăștiat prin toate orașele Campaniei și mai ales către Nola și Neapolis, pe unde fiecare avusese legături de ospeție sau unde îl mîna la voia întîmplării imboldul inimii. Vreo 30 de senatori din Nuceria, și din întîmplare tocmai cei mai de frunte, care își căutaseră refugiul la Capua, deoarece au fost izgoniți de acolo, sub pretext că închiseseră porțile cetății în calea lui Hannibal, și-au găsit adăpost la Cumae. Prăzile capturate la Nuceria au fost lăsate pe seama soldaților puni, iar orașului, după ce l-au jefuit, punii i-au dat foc.

Marcellus izbutise să aibă credincioasă cetatea Nola nu mai puțin datorită garnizoanei romane de acolo cît vrerii fruntașilor acestui oraș. Plebea, și mai mult ca oricare L. Bantius, îi insufla teamă lui Marcellus, mai ales că Bantius se știa vinovat că încercase să-i trădeze pe romani ; apoi teama lui de praetorul roman îl împingea fie să ducă pînă la capăt această trădare, fie să fugă de acolo, în caz că încercarea sa nu-i va izbuti. Bantius era un tînăr aprig, fiind aproape cel mai vestit cavaler al aliaților. La Cannae, Hannibal dăduse peste el aproape fără viață, într-un morman de leșuri, și după ce-i purtă cu mărinimie de grijă, îl lăsă să plece slobod la vatră, copleșindu-l și cu daruri. Pentru această purtare, Bantius voise să-și arate recunoștința față de Hannibal, căutînd să predea cetatea Nola carthaginezilor, intrînd astfel sub legile și stăpînirea lor. De aceea, praetorul roman îl vedea pe acest tînăr neliniștit și frămîntat de gîndurile schimbării situației politice. În cele din urmă, încredințat că trebuie sau să-l constrîngă printr-o pedeapsă sau să și-l atragă de partea sa printr-o binefacere, Marcellus a preferat să și-l cîștige aliat vrednic și de ispravă și nu să și-l facă dușman. De aceea, chemîndu-l la sine, îi grăiește cu toată bunăvoința, spunîndu-i : „Pe Bantius, mulți concetățeni de-ai lui îl pizmuiesc. Aceasta s-a putut vedea ușor, deoarece nici un cetățean din Nola nu i-a adus la cunoștință cît de multe fapte de arme a săvîrșit Bantius pe cîmpul de luptă. Însă, aceia din rîndurile armatei romane care au luptat alături de el nu pot trece cu vederea vitejia lui. Mulți tovarăși de arme de-ai lui i-au istorisit ce fel de om e Bantius, cîte primejdii și de cîte ori le-a înfruntat pentru salvarea și demnitatea poporului roman și cum în bătălia de la Cannae n-a încetat de a lupta pînă a rămas aproape fără

Scanned with CamScanner

viaţă între mormanele de ostaşi care au căzut peste dînsul, înăbuşit sub grămezile de cai şi de arme.

«De aceea — îi spuse praetorul mai departe — fii mereu plin de bărbăţie! Întotdeauna te vei bucura din parte-mi de toată cinstea şi vaza şi cu cît vei sta mai mult în preajma mea, cu atît vei simţi preţuire din parte-mi, căci te voi cinsti pentru marile tale însuşiri prin orice onoruri şi orice răsplată»". Marcellus îi dădu în dar lui Bantius un cal de toată frumuseţea. Marcellus îi porunci quaestorului [49] să-i înmîneze 500 de bigaţi lui Bantius care era încîntat de aceste făgăduieli, precum şi lictorilor săi să-i îngăduie să vină la el, ori de cîte ori va voi.

XVI Cîştigat de această purtare atît de prietenoasă a lui Marcellus, firea mîndră a tînărului Bantius a fost într-atît de impresionată, încît nici unul dintre aliaţi n-a sprijinit republica romană cu mai multă bărbăţie şi mai neclintită credinţă ca Bantius. Pe cînd Hannibal se afla în faţa porţilor cetăţii, căci el se îndreptase din nou de la Nuceria către Nola, şi în vreme ce plebea nolană era în întregime înclinată să-i trădeze pe romani, aproape de sosirea duşmanilor, Marcellus s-a retras la adăpostul zidurilor cetăţii, nu fiindcă s-ar fi temut ca Hannibal [să nu-i atace] castrul său, ci ca să evite cu orice preţ prilejul de a-i trăda nolanii pe romani, devreme ce atît de mulţi plebei din Nola nutreau acest gînd. Apoi, amîndouă taberele potrivnice au început să-şi orînduiască oştile în linie de bătaie, ale romanilor fiind aşezate în faţa zidurilor Nolei, ale punilor în faţa taberei lor. Au avut loc între ei cîteva ciocniri neînsemnate, între oraş şi castru, dar toate erau cu sorţi schimbători de izbîndă, deoarece capii celor două oştiri nu voiau nici să întrerupă atacurile date cu pîlcuri mici la voia întîmplării, dar nici să dea semnalul pentru dezlănţuirea bătăliei pe întregul front. În vreme ce cele două oştiri stau zilnic faţă în faţă, fruntaşii nolanilor dau de veste lui Marcellus că au mereu loc întîlniri în timpul nopţii între puni şi plebei şi că aceştia au hotărît ca, după ce armata romană rînduită pentru luptă va ieşi pe porţile taberei, să le atace şi să le prade carele cu poveri şi bagaje [50], să le închidă apoi porţile şi să ocupe zidurile Nolei, pentru ca, ajungînd stăpîni pe soarta oraşului lor, să-i primească pe puni în locul romanilor. După ce i s-au adus la cunoştinţă lui Marcellus toate aceste urzeli, el le-a adus laude senatorilor nolani, hotărînd să-şi încerce norocul în luptă, înainte de a se ivi vreo tulburare în oraş.

Scanned with CamScanner

Marcellus şi-a împărţit trupele în trei corpuri, aşezîndu-le cu faţa către duşmani, înspre cele trei porţi ale cetăţii ; a dat apoi ordin carelor cu poveri să-l urmeze de aproape, iar slujitorii, ordonanţele [51] şi ostaşii invalizi să ia pe umeri gardurile parapetelor. La poarta din mijloc a rînduit floarea legiunilor împreună cu cavaleria romană, iar la celelalte două porţi, trupele de recruţi, pedestrimea uşoară şi cavaleria aliată. Locuitorii din Nola fură împiedicaţi să se mai apropie de ziduri şi de porţi, iar poverile au fost puse sub paza unităţilor din rezervă, pentru ca duşmanul să nu le atace cînd legiunile romane vor fi încleştate în luptă. În felul acesta rînduiţi, ostaşii romani aşteptau înlăuntru, înapoia porţilor cetăţii.

La început, Hannibal, care stătuse aproape de steaguri vreme de cîteva zile şi aşteptase în formaţie de luptă o bună parte din zi, se minuna pentru ce armata romană nu mai iese pe porţile cetăţii şi de ce pe ziduri nu se mai află nici un luptător înarmat. Încredinţat atunci că i-au fost dezvăluite întrevederile [şi planurile sale] şi că romanii au rămas pe loc de teamă, şi-a trimis în tabără o parte din trupe, poruncindu-le să aducă degrabă în linia întîi tot ceea ce se pregătise în vederea împresurării cetăţii, fiind îndeajuns de convins că dacă îi presează pe cei ce şovăiesc, plebea din oraş se va deda la tulburări.

În vreme ce fiecare soldat pun porneşte în goană să-şi îndeplinească însărcinările, iar armata punică se apropie de oraş către cele dintîi steaguri romane şi către zidurile cetăţii, deodată Marcellus dă ordin să sune trîmbiţele de atac, să se scoată strigăte şi, pe poarta larg deschisă, întîi pedestrimea şi apoi cavaleria să pornească într-un iureş cît mai năprasnic asupra duşmanului. Romanii stîrniseră destulă spaimă şi învălmăşeală în centrul liniei de bătaie a vrăjmaşilor, cînd legaţii [52] P. Valerius Flaccus şi C. Aurelius au dezlănţuit la rîndu-le în jurul celor două porţi ale cetăţii atacul asupra aripilor carthagineze. Slujitorii, ordonanţele şi pîlcurile de ostaşi însărcinaţi cu paza carelor cu poveri şi a bagajelor adăugară şi ei strigătele lor, astfel încît carthaginezii, care la început îi priviseră cu dispreţ pe romani, mai ales din pricina numărului lor mic, acum crezură, dimpotrivă, că au de-a face cu o uriaşă armată romană. Cu toate acestea, eu n-aş îndrăzni să susţin, cum fac unii autori [53], că din rîndurile punilor au fost răpuşi două [mii] [54] opt sute de oameni şi dintr-ale romanilor nu mai mult de 500 de ostaşi ; însă fie că biruinţa romanilor a fost atît de mare, fie mai mică, totuşi, în cursul acestei zile, romanii au dobîndit o

Scanned with CamScanner

strălucită izbîndă, nu știu dacă nu cea mai mare din cursul războiului de pînă acum : de bună seamă, a fost mai greu a nu mai fi învins atunci de Hannibal, decît a-l bate mai pe urmă.

XVII Hannibal, pierzînd nădejdea de a pune stăpînire pe Nola, s-a retras la Acerrae [55]. Marcellus, după ce a închis numaidecît porțile cetății și a rînduit străji ca să nu iasă nici un locuitor din oraș, le-a făcut în forum proces celor care avuseseră legături tainice cu vrăjmașul. Unui număr de peste 70 de vinovați, osîndiți la moarte pentru trădare, le-a tăiat capul cu securea, poruncind ca averile lor să fie confiscate în folosul statului roman. După ce a încredințat în mîinile senatului conducerea trebilor cetății Nola, a plecat cu toată armata de acolo și și-a instalat castrul [pe un podiș] mai sus de Suessula.

Hannibal a încercat mai întîi să atragă cetatea Acerrae la predare de bunăvoie ; cînd însă a băgat de seamă că această cetate stăruie în credință față de romani, se pregătește s-o împresoare și s-o asalteze. Numai că acerranii aveau mai mult curaj decît forțe ; de aceea pierzînd nădejdea că vor putea apăra orașul, cînd au văzut că dușmanul înconjoară cu lucrări de asediu zidurile cetății, înainte de a se încheia aceste lucrări, au izbutit să se strecoare prin golurile dintre ele și, datorită delăsării străjilor dușmane, au pornit în tăcerea nopții pe drumuri și locuri neumblate, pe unde l-a mînat pe fiecare mintea sau rătăcirea. Astfel acerranii și-au găsit scăparea în acele orașe ale Campaniei despre care știau cu destulă siguranță că nu și-au schimbat credința față de romani.

După ce cetatea Acerrae a fost jefuită și arsă, fiindcă lui Hannibal iuțile ștafete numide i-au adus la cunoștință că din Casinum [vin] [56] dictatorul roman și legiunile sale, el și-a condus armata către Casilinum, pentru ca nu cumva să se stîrnească panică și la Capua, din pricină că tabăra romanilor era atît de aproape. În vremea aceasta apăra cetatea Casilinum o cohortă de 500 de ostași praenestini împreună cu un pumn de romani și de ostași cu nume latin, care se duseseră acolo cînd au aflat de înfrîngerea romanilor la Cannae. Acești praenestini pornind prea tîrziu de la vetrele lor, deoarece la Praeneste recrutarea nu se încheiase în ziua hotărîtă, se alăturaseră romanilor și altor aliați ; plecînd din Casilinum, în vreme ce mărșăluiau într-o coloană destul de mare, ștafeta cu vestea bătăliei de la Cannae i-a făcut pe toți să se înapoieze la Casilinum. Acolo, vreme de cîteva zile, campanii îi priviseră bănuitori, deoarece se temeau ca această cohortă să nu le întindă la

Scanned with CamScanner

rîndu-i curse. După ce praenestinii au aflat cu destulă siguranţă de trădarea romanilor de către Capua şi de faptul că Hannibal e primit acolo, au omorît în timpul nopţii pe locuitorii din Casilinum şi au pus stăpînire pe acea parte a oraşului care e dincoace de rîul Volturnus (căci acest rîu desparte în două oraşul).

Cu această garnizoană apărau romanii Casilinum. La aceşti apărători s-a mai adăugat şi o cohortă din Perusia [57], alcătuită din 460 de oameni mînaţi spre Casilinum de aceeaşi ştire care îi adusese pe praenestini acolo cu cîteva zile mai înainte. Într-adevăr, aceste trupe erau aproape îndeajuns pentru asigurarea apărării unor ziduri atît de neînsemnate, mai ales că erau proteguite de cealaltă parte şi de rîu ; însă lipsa de provizii făcea să se creadă că acolo nu se află mai mulţi oameni.

XVIII Deoarece Hannibal nu se găsea departe de acolo, trimise pe un oarecare cu numele de Isalca, în fruntea unui pîlc de gaetuli [58], şi-i porunci că, dacă are putinţa, să stea mai întîi de vorbă cu locuitorii oraşului Casilinum, să-i atragă cu vorbe îmbietoare, convingîndu-i să deschidă porţile şi să primească o garnizoană carthagineză ; dar dacă stăruie în încăpăţînarea lor, să facă uz de forţă şi să încerce, dacă e cu putinţă, să năvălească în oraş prin orice parte a lui. Cînd Isalca cu gaetulii lui s-au apropiat de ziduri, li s-a părut totul pustiu, fiindcă n-au auzit nici un zgomot. Barbarii, încredinţaţi că locuitorii de spaimă au fugit care încotro, fac pregătiri să sfărîme porţile şi să distrugă drugii şi zăvoarele, cînd deodată, deschizîndu-se porţile, cu o zarvă de nedescris pornesc asupra lor două cohorte rînduite înlăuntru în acest scop şi fac prăpăd în rîndurile duşmanilor. După ce cele dintîi şiruri ale lor fură date peste cap, fu trimis atunci Maharbal cu trupe mai puternice alcătuite din ostaşi aleşi unul şi unul, însă nici el nu fu în stare să se împotrivească atacului celor două cohorte. În cele din urmă Hannibal, după ce şi-a întocmit tabăra chiar în faţa zidurilor fortăreţei, se pregăteşte să atace cu cea mai mare străşnicie şi cu toate trupele sale micul oraş apărat de mica garnizoană romană. Şi în vreme ce-i ameninţă şi-i hărţuie, cu prilejul încercuirii şi efectuării lucrărilor în jurul zidurilor fortăreţei, Hannibal şi-a pierdut o sumă de ostaşi, ba încă pe cei mai îndrăzneţi dintre puni, care fuseseră loviţi de pe ziduri şi de pe turnuri. Pe de altă parte însă, cu un alt prilej, apărătorii fortăreţei, străpungînd încercuirea, erau cît pe-aci să fie de tot încercuiţi de puni cu ajutorul turmei de elefanţi, trimişi împotriva lor ; totuşi au izbutit să

INST. PED. DE 3 ANI

Scanned with CamScanner

se retragă în neorînduială în orăşel, după ce căzuseră din rîndurile lor destul de mulţi, dacă se ţine seama cît erau de puţini la număr: de bună seamă, ar fi pierit şi mai mulţi apărători dacă lăsarea amurgului n-ar fi pus capăt luptei.

A doua zi toţi punii se înflăcărează şi mai tare, pornind cu un avînt şi mai nestăvilit la asaltul fortăreţei, mai ales după ce însuşi comandantul lor le-a făgăduit decorarea lor cu coroana murală [59] de aur şi a adus şi mustrări ostaşilor săi care împresuraseră Saguntum, pentru lîncezeala asediului unei redute aşezate în cîmp deschis, amintind tuturor şi fiecărui ostaş în parte de bătăliile de la Cannae, Trasimenus şi Trebia. Apoi au început să fie împinse şi vineie, şi să fie săpate şi galerii [60]. În faţa tuturor acestor încercări ale punilor, nici aceşti aliaţi ai romanilor nu şedeau cu braţele încrucişate fără să întreprindă nimic, ci în calea vineielor ridicau şi ei abatize; apoi, săpau alte galerii de-a curmezişul, surpîndu-le pe cele ale duşmanilor: în felul acesta ei zădărniciră orice încercare a potrivnicului de a pătrunde în fortăreaţă fie făţiş, fie într-ascuns. În cele din urmă, de ruşine, chiar Hannibal s-a lăsat păgubaş, renunţînd la această acţiune începută. După ce şi-a întărit tabăra şi a lăsat cu paza ei o mică garnizoană, ca să nu pară că şi-a strămutat planul continuării asediului, s-a dus cu armata să ierneze la Capua.

Cea mai mare parte a iernii [61] Hannibal şi-a adăpostit în casele locuitorilor din Capua ostaşii săi, care înduraseră în repetate rînduri şi vreme îndelungată toate vitregiile şi neajunsurile omeneşti, ei nefiind deprinşi cu traiul bun şi tihnit. De aceea, aceşti carthaginezi pe care nu-i înfrînsese înainte nici o putere a răului, covîrşiţi acum de dulceaţa traiului bun şi a plăcerilor fără frîu, se pierdură cu atît mai mult cu cît, nefiind deprinşi cu ele, din pricina prea marii lăcomii, se înnămoliseră în dezmăţ. Într-adevăr şi excesul de somn, şi băutura, şi ospeţele, [şi femeile uşoare,] [62] şi îmbăierile, şi tihna cu care se dedulcesc tot mai mult unii oameni, obişnuindu-se cu ea, moleşiseră atît de mult trupurile şi, în aceeaşi măsură, şi sufletele [63], încît, în cele din urmă, pe carthaginezi i-au susţinut mai degrabă trecutele lor biruinţe, decît forţele lor de acum. Această greşeală a unui comandant ca Hannibal este socotită de către cunoscătorii în meşteşugul armelor mai mare decît aceea că, după bătălia de la Cannae, Hannibal nu şi-a pornit numaidecît armata asupra cetăţii romane. Într-adevăr, acea întîrziere a putut, în mod evident, amîna izbîndirea, pe cînd această greşeală a măcinat puterile armatei punice, nemaifiind în stare să

Scanned with CamScanner

biruie. De aceea, nu e de mirare că din străvechea disciplină militară carthagineză nu mai rămăsese nici urmă, într-o asemenea măsură de parcă Hannibal ar fi ieşit din Capua în fruntea unei alte armate. [Apoi, cei mai mulţi ostaşi de ai lui se încurcaseră cu tot felul de femei pierdute]. Cînd au început să-şi ducă din nou viaţa în corturi, marşurile şi orice alte sforţări ostăşeşti îi istoveau [într-un hal fără de hal] şi trupeşte şi sufleteşte, de parcă erau nişte recruţi ; apoi, în tot timpul verii o mare parte din rîndurile acestor ostaşi, fără să primească învoiri, plecau pe furiş de la unităţi, găsindu-şi refugiul lor la Capua, care ajunsese ascunzătoarea [şi cuibul] tuturor dezertorilor din oastea pună.

XIX Însă, fiindcă iarna începuse să fie mai blîndă, Hannibal, după ce şi-a scos trupele din iernat, porni cu ele înapoi spre Casilinum [64], unde, deşi punii încetaseră operaţiile împresurării, totuşi sforţările neîntrerupte îi secătuiseră de tot pe locuitorii şi garnizoana fortăreţei, aducîndu-i la capătul răbdărilor.

Tiberius Sempronius Gracchus comanda castrul roman, în vreme ce dictatorul se dusese la Roma, pentru a lua din nou auspiciile. Pe Marcellus, cu toate că şi el însuşi era dornic să le vină în ajutor celor împresuraţi, îl împiedica să facă aceasta şi rîul Volturnus, ale cărui ape se umflaseră din cale afară, dar şi rugăminţile nolanilor şi acerranilor de a nu-i părăsi, fiindcă se temeau de campani dacă se vor îndepărta trupele romane din garnizoană. În vremea asta Gracchus şedea numai la Casilinum, fiindcă primise dinainte poruncă din partea dictatorului să nu facă nici o mişcare în lipsa lui, cu toate că ştirile venite de la Casilinum îi aduceau la cunoştinţă lucruri care lesne ar fi trecut marginile oricărei răbdări ; într-adevăr, s-a aflat că unii din asediaţi, nemaiputînd îndura foamea, s-au aruncat de pe ziduri şi că alţii îşi ofereau trupurile dezbrăcate loviturilor suliţelor şi săgeţilor duşmane.

Gracchus suporta greu această stare de lucruri, deoarece nu cuteza nici să lupte fără ordinul dictatorului (totuşi, el îşi dădea seama că trebuie să întreprindă ceva, dacă voia să introducă făţiş cantităţi de cereale în fortăreaţă), şi pentru că nici nu era vreo nădejde să le transporte măcar într-ascuns ; după ce a strîns cereale din holdele de pretutindeni din împrejurimi, şi a umplut cu ele mai multe butoaie, a trimis o ştafetă la căpetenia fortăreţei Casilinum, ca să-i spună „să prindă butoaiele pe care le împinge curentul apei la vale". În cursul nopţii următoare, toţi asediaţii aşteptau cu încordare, aţintiţi cu ochii la rîu, să le sosească butoaiele,

Scanned with CamScanner

aşa cum le dăduse nădejde ştafeta romanilor. Şi într-adevăr, butoaie cu cereale au sosit plutind în jos pe albia rîului. Grînele se împărţiră deopotrivă la toată lumea. Aceasta s-a mai petrecut şi a doua oară şi a treia oară. În aceeaşi noapte butoaiele cu hrană erau şi trimise, ajungeau şi la destinaţie ; datorită acestui fapt înşelară mai multe zile atenţia străjilor duşmane. În urmă însă, din pricina ploilor neîntrerupte, cursul rîului s-a iuţit mai mult ca de obicei, astfel încît vîrtejul a împins butoaiele tocmai spre malul pe care-l păzeau vrăjmaşii. Acolo au fost observate cînd s-au împotmolit de nişte răgălii de răchită crescută pe mal, şi atunci s-a adus la cunoştinţa lui Hannibal. De atunci străjile lui şi-au mărit şi mai mult atenţia, avîndu-se grijă să nu se mai strecoare pe rîul Volturnus în jos nimic din hrana trimisă de romani împresuraţilor. Cu toate acestea, din castrul roman se aruncau pe apă nuci, care venind la vale pe albia rîului pînă la Casilinum, erau prinse cu mrejele. În cele din urmă, lipsurile au ajuns pînă acolo încît împresuraţii încercau să se hrănească cu pieile şi curelele oase de pe scuturi, după ce le înmuiau în apă fiartă. Nu cruţau nici şoarecii şi nici un fel de jivină şi smulgeau tot felul de rădăcini şi ierburi care creşteau la poalele întăriturilor fortăreţei. Însă cum punii au arat tot pămîntul din jurul zidurilor care putea fi acoperit cu ierburi, împresuraţii au aruncat atunci în pămînt sămînţă de napi, ceea ce l-a făcut pe Hannibal să rostească aceste cuvinte : „Nu cumva voi fi nevoit să stau la Casilinum pînă vor încolţi şi napii ?“ Şi deşi nu îngăduise să se vorbească mai înainte despre vreo înţelegere cu împresuraţii, atunci, în cele din urmă a încuviinţat să se discute cu dînsul în privinţa răscumpărării bărbaţilor liberi. Astfel au convenit la preţul de 7 uncii de aur pentru fiecare om. Învoindu-se cu această condiţie, împresuraţii s-au predat lui Hannibal. Însă pînă la achitarea în întregime a acestui aur, fură ţinuţi în lanţuri. Totuşi, pînă la urmă li se dădu drumul, respectîndu-se învoiala cu cea mai desăvîrşită bună-credinţă. Această relatare este mai vrednică de crezămînt decît aceea că asediaţii au fost ucişi de cavaleria vrăjmaşă năpustită asupra lor la plecare [65].

Cea mai mare parte din rîndurile apărătorilor fortăreţei Casilinum erau praenestini. Din 570 de ostaşi care fuseseră în garnizoana de acolo, mai puţin de jumătate fuseseră răpuşi în lupte şi de foamete. Ceilalţi s-au întors teferi şi nevătămaţi la Praeneste, împreună cu praetorul lor M. Anicius (acesta fusese scrib [66] mai înainte). Dovadă e statuia lui ridicată în forul din Praeneste, unde Anicius este înfăţişat cu platoşă, înveşmîntat cu togă şi cu capul

Scanned with CamScanner

acoperit ; pe soclul ei, pe o placă de bronz stă scris : „M. Anicius a împlinit cele făgăduite, salvîndu-şi ostaşii care au făcut parte din garnizoana din Casilinum". Aceeaşi inscripţie a fost săpată şi pe alte trei statui care au fost aşezate în templul Fortunei.

XX Fortăreaţa Casilinum a fost înapoiată Capuei, după ce a fost asigurată paza ei printr-o garnizoană alcătuită din 700 de ostaşi din rîndurile armatei lui Hannibal, în scopul de a se împotrivi romanilor în cazul că va fi atacată după plecarea Punului de acolo.

Senatul roman a decretat acordarea unei îndoite solde acestor soldaţi praenestini, precum şi scutirea de serviciu ostăşesc vreme de cinci ani. Pentru vitejia lor, cu toate că acestor praenestini li se oferise şi cetăţenia romană, totuşi ei nu şi-au schimbat-o pe a lor ! Soarta perusinilor ne e şi mai puţin cunoscută, deoarece fapta lor n-a fost ilustrată nici pe vreun monument de-al lor, nici de vreun decret roman.

În aceeaşi vreme pe paetelini [67], singurii care rămăseseră neclintiţi în credinţă faţă de poporul roman din toate populaţiile din ţinutul Bruttium, i-au atacat nu numai carthaginezii care ocupaseră întregul ţinut, ci şi celelalte neamuri din Bruttium, pentru că nu se alăturaseră planului lor. Deoarece nu se simţeau în stare să reziste la atîtea primejdii deodată, paetelinii au trimis crainici la romani, pentru a le cere sprijin şi ocrotire. Cînd crainicii au izbucnit în vaiete, vărsînd şiroaie de lacrimi în vestibulul curiei, au trezit cea mai adîncă compătimire în sufletul senatorilor şi poporului. Praetorul M. Aemilius, cerînd a două oară părerea senatului ce hotărăşte în această privinţă şi făcîndu-se o socoteală a tuturor forţelor de care dispune republica, senatorii s-au văzut nevoiţi să declare că nu pot oferi nici un fel de sprijin acestor aliaţi atît de îndepărtaţi ai Romei ; de aceea i-au poftit să se întoarcă la vetrele lor, însă totodată să-şi păstreze neştirbită credinţa faţă de Roma, pînă la cea din urmă picătură de sînge, de aci înainte avînd ei înşişi grijă de soarta lor, potrivit împrejurărilor. Cînd s-a adus la cunoştinţa paetelinilor rezultatul acestei solii, senatul lor a fost cuprins de o jale şi o spaimă atît de cumplită, încît o parte din ei erau de părere să fugă fiecare încotro va vedea cu ochii şi să părăsească cetatea, iar altă parte erau de părere, deoarece fuseseră lăsaţi la voia întîmplării de vechii lor aliaţi, să se alăture celorlalte populaţii din Bruttium şi să se predea prin mijlocirea acestora lui Hannibal. Totuşi a biruit părerea acelora care

Scanned with CamScanner

susţineau să nu se ia o hotărîre pripită şi la voia întîmplării, ci că trebuie să se chibzuiască din nou. În ziua următoare, iarăşi se consfătuiră, de astă dată cuprinşi de mai puţină panică, iar cătăreteniile cetăţii izbutiră să se înţeleagă asupra faptului de a întări oraşul şi zidurile, cărînd în incinta oraşului tot ce se găsea pe ogoare.

XXI Cam în aceeaşi vreme au sosit la Roma dările de seamă din Sicilia şi Sardinia. Cea dintîi, scrisă de propraetorul T. Otacilius din Sicilia, căreia i s-a dat citire în senat, cuprindea următoarele : „Praetorul P. Furius a sosit cu flota din Africa în portul Lilybaeum ; însă el e grav rănit şi e aproape pe moarte ; nu s-a mai plătit nici solda ostaşilor şi marinarilor din rîndurile trupelor aliate ; nici cu tainul nu sînt la zi şi nici n-au de unde să-l dea ; de aceea îi îndeamnă cu tot dinadinsul să li se trimită cît mai neîntîrziat toate acestea şi, dacă găsesc cu cale, în felul acesta să i se trimită din rîndurile noilor praetori înlocuitorul".

Cam aceleaşi lucruri erau scrise şi în darea de seamă trimisă de propraetorul A. Cornelius Mammula din Sardinia în privinţa soldei şi tainului.

Li s-a dat acelaşi răspuns amîndorura : „că republica nu are de unde să le procure şi să le trimită cele cerute ; şi li s-a dat poruncă să aibă ei singuri grijă de flote şi de armate". După ce Titus Otacilius a trimis soli la Hiero, singurul om care a sprijinit poporul roman în aceste vremuri, a primit de la acesta sumele de bani de care avea nevoie pentru achitarea soldelor, precum şi cereale pentru şase luni. De asemenea, şi cetăţile aliate din Sardinia îi dovediră propraetorului Cornelius Mammula toată bunăvoinţa, venindu-i în ajutor.

În aceeaşi vreme, la Roma, în urma propunerii tribunului plebei M. Minucius, au fost aleşi trei dregători însărcinaţi cu finanţele [68], pentru rezolvarea lipsei de bani. Aceştia au fost : L. Aemilius Papus, care fusese consul şi censor, M. Atilius Regulus, care fusese de două ori consul, şi L. Scribonius Libo [69], care atunci îndeplinea funcţia de tribun al plebei. Preoţii dumviri aleşi, M. şi C. Atilius, au inaugurat templul Concordiei, pe care-l făgăduise praetorul L. Manlius. S-au mai ales şi trei pontifici : Q. Caecilius Metellus, Q. Fabius Maximus şi Q. Fulvius Flaccus, în locul lui P. Scantinius care răposase, al consulului L. Aemilius Paullus şi al lui Q. Aelius Paetus, care căzuseră în bătălia de la Cannae.

Scanned with CamScanner

XXII După ce senatorii izbutiră, în măsura în care i-a ajutat mintea lor omenească, să astupe golurile pricinuite de soartă, cu prilejul atîtor înfrîngeri neîntrerupte, în cele din urmă îşi întoarseră privirile şi către ei înşişi, dîndu-şi seama de faptul că senatul părea acum pustiu, din pricina numărului mic al celor care se adunau la sfatul trebilor publice : căci de la censorii L. Aemilius şi C. Flaminius [70] nu se mai făcuseră numiri de noi senatori, deoarece, în răstimpul acestor cinci ani, noianul năpăstuirilor şi sorocul zilelor fiecăruia smulseseră din viaţă un număr atît de mare de senatori.

După plecarea dictatorului la armată, praetorul M. Aemilius a făcut o dare de seamă în urma pierderii fortăreţei Casilinum, deoarece toţi senatorii îi cereau lămuriri în legătură cu acest caz. Cu acest prilej, după ce Sp. Carvilius a arătat într-o lungă cuvîntare această jalnică situaţie, învederînd nu numai lipsa [senatorilor] [71], ci şi puţinătatea acelor cetăţeni romani din sînul cărora să se aleagă membrii senatului, declară că el îndeamnă din toată inima poporul roman să completeze golurile din rîndurile senatorilor şi, în scopul contopirii şi mai temeinice a acestor populaţii cu poporul roman, să se dea dreptul de cetăţenie romană la cîte doi senatori din sînul fiecărei populaţii de neam latin, anume acelora pe care îi va hotărî senatul roman, pentru a-i înlocui pe senatorii răposaţi [72]. Senatorii nu primiră această propunere cu simţăminte mai favorabile ca odinioară cînd dăduseră ascultare cererii făcute de latini în acelaşi sens [73] ; în vreme ce acum întreaga curie clocotea de indignare — şi mai ales T. Manlius declara că „mai e în viaţă un bărbat din acea spiţă ce a dat pe consulul roman care a ameninţat cîndva din Capitolium, că dînsul cu mîna sa proprie va ucide pe oricare latin pe care îl va vedea apărînd în senatul roman“ — Q. Fabius Maximus, luînd cuvîntul în senat, a grăit următoarele : „Nicicînd n-a fost adusă în dezbaterile senatului o propunere mai puţin potrivită ca aceea de acum, tocmai în aceste vremuri atît de vitrege şi în toiul celor mai aprinse frămîntări, cînd aliaţii sînt atît de şovăielnici în credinţă faţă de romani, deoarece facerea acestei declaraţii are să-i învrăjbească şi mai tare pe aliaţi ; de aceea, această nesăbuită propunere, rostită de glasul unui singur om, trebuie înăbuşită în faşă, prin tăcerea tuturora. Dar dacă cumva a fost vreodată vorba în senat să se păstreze cu sfinţenie vreo taină, apoi această propunere trebuie acoperită, mai mult ca oricare alta, tăinuită şi în-

Scanned with CamScanner

gropată în uitare, ca şi cum nici nu s-ar fi pomenit vreodată vreun cuvînt de ea."

În felul acesta a căzut şi propunerea cu pricina. Şi atunci senatorii au găsit cu cale să recurgă la numirea unui dictator, care înainte fusese censor şi care făcuse parte din rîndurile celor mai vechi censori în viaţă, care să întocmească lista senatului, şi au poruncit să fie chemat la Roma consulul Caius Terentius, pentru numirea unui dictator. Acesta, după ce a lăsat în Apulia trupe de asigurare a apărării, s-a întors în cea mai mare grabă la Roma, şi în cursul nopţii următoare, aşa cum era datina, l-a numit pe M. Fabius Buteo dictator, pe vreme de şase luni, potrivit unui decret senatorial, însă fără comandant al cavaleriei.

XXIII Cînd noul dictator, însoţit de lictorii săi, a urcat la tribună, a declarat că aşa cum nu încuviinţează să se recurgă la numirea a doi dictatori în acelaşi timp, ceea ce niciodată în trecut nu s-a întîmplat, la fel nici acum nu aprobă să fie numit dictator fără comandantul cavaleriei, nici să se încredinţeze dregătoria censurii unei singure persoane, ori să fie ales censor a doua oară tot el, şi de asemenea nici nu este de părere să se încredinţeze dictatorului puterea pe o durată mai lungă de şase luni, afară de cazul că o cer neapărat nevoile în vederea desfăşurării războiului. „Dînsul însă va căuta să pună îngrădire acestei stări de lucruri pe care le-au impus nestăvilita întîmplare, vremurile şi nevoile, pe de o parte, însă el nu va scoate din rîndurile membrilor senatului pe nici unul dintre aceia pe care censorii C. Flaminius şi L. Aemilius i-au desemnat, ci va porunci să se transcrie şi să se strige numele lor, ca să nu i se aducă învinuirea că au atîrnat de el puterea şi hotărîrea în ce priveşte reputaţia şi moravurile unui senator, iar pe de altă parte, va căuta să-i înlocuiască pe senatorii stinşi din viaţă, încît să se învedereze că a preferat o treaptă celeilalte trepte, şi nu un om unui alt om".

Strigînd apoi în ordinea vechimii numele vechilor senatori, a purces la alegerea în locul celor răposaţi a celor dintîi membri din sînul celor care, după censorii L. Aemilius şi C. Flaminius, îndeplinească dregătorii curule, dar care pînă atunci nu fuseseră aleşi în rîndurile senatorilor. Apoi a ales senatori pe cei care fuseseră edili, tribuni ai plebei sau quaestori; după aceasta a numit din rîndurile celor care îndepliniseră dregătorii [mai mici] [74], însă care aveau atîrnate în casele lor, ca dovezi ale vitejiei per-

Scanned with CamScanner

sonale, trofeele luate de la duşman sau care primiseră ca distincţie coroana civică [75]. În felul acesta, Fabius Buteo a ales 177 membri în noul senat, cu încuviinţarea într-un glas a tuturor celor de faţă, după care a abdicat numaidecît din dictatură. Devenind din nou simplu particular, Buteo a coborît de la tribuna vorbitorilor, poruncind lictorilor să plece din preajma sa, după care s-a amestecat cu gloria concetăţenilor săi, care-şi vedeau de treburile lor personale, ţintind prin aceasta să treacă într-adins vremea, pentru ca nu cumva poporul să-l întovărăşească în alai din forum pînă la locuinţa sa. Cu toată această zăbavă ticluită, poporul n-a pregetat să-i dovedească dragostea şi l-a însoţit în mare număr pînă la casa lui.

În cursul nopţii următoare, consulul C. Terentius s-a întors la armată, fără să dea de ştire senatului hotărîrea sa, pentru a nu fi oprit în Roma în vederea alegerilor.

XXIV A doua zi, senatul, în urma propunerii făcute de praetorul M. Pomponius, a hotărît să scrie dictatorului că, dacă el socoteşte că e în interesul republicii, să vină la Roma împreună cu comandantul cavaleriei şi cu praetorul Marcellus, în vederea noilor alegeri consulare, pentru ca senatorii să poată afla de-a dreptul din gura lor care e situaţia republicii şi să ia hotărîrile potrivite împrejurărilor. Au venit la Roma toţi cei care fuseseră chemaţi, după ce şi-au lăsat înlocuitori pe legaţi care să stea la comanda legiunilor. Dictatorul a cuvîntat pe scurt şi cu modestie despre meritele sale, ridicîndu-l în slăvi, în schimb, pe comandantul cavaleriei, Ti. Sempronius Gracchus, după care a hotărît convocarea comiţiilor [76]. Cu acest prilej au fost aleşi consuli [77] L. Postumius, pentru a treia oară, deşi în lipsă, şi care deţinea atunci comanda asupra provinciei Gallia, şi Ti. Sempronius Gracchus, care era atunci comandant al cavaleriei şi edil curul. Apoi au fost aleşi noii praetori: M. Valerius Laevinus, pentru a doua oară, Ap. Claudius Pulcher, Q. Fulvius Flaccus, Q. Mucius Scaevola.

După alegerea acestor magistraţi, dictatorul [78] s-a dus în tabăra de iarnă a armatei romane de la Teanum [79], lăsîndu-l la Roma pe comandantul cavaleriei. Acesta, după ce va intra în funcţie peste cîteva zile, avea să se consfătuiască cu senatul în legătură cu recrutarea sub arme a noilor legiuni şi cu toate pregătirile pentru acel an.

Scanned with CamScanner

În vreme ce se străduiau din răsputeri pentru desăvîrşirea acestor pregătiri, a venit ştirea unei alte noi urgii, deoarece ursita le-a îngrămădit pe toate în acel an: au fost nimiciţi în Gallia însuşi consulul desemnat, L. Postumius şi toată armata sa. Era acolo un codru întins (gallii îi dăduseră numele de Litana)[80], pe unde Postumius avea de gînd să-şi treacă armata lui. Gallii tăiaseră însă copacii din această pădure, în stînga şi-n dreapta drumului aşa fel, încît să rămînă neclintiţi în picioare şi să se prăbuşească numai la o uşoară împingere. Postumius comanda două legiuni romane şi înrolase sub drapel atîtea trupe aliate din ţinuturile de lîngă Marea Adriatică, încît avea la îndemînă, cînd a intrat în regiunile duşmanilor, o armată alcătuită din 25 [de mii][81] de ostaşi. Gallii, după ce au înconjurat marginile pădurii, îndată ce armata lui Postumius a intrat în formaţie rînduită în pădure, au dat brînci dintr-o parte copacilor tăiaţi de la rădăcină: aceştia s-au prăbuşit asupra celorlalţi, care şi aşa de-abia se ţineau în picioare, prăvălindu-se de ambele părţi ale drumului peste arme, oameni şi cai şi pricinuind în rîndurile lor un prăpăd atît de cumplit, încît abia au putut scăpa cu viaţă vreo zece romani. Căci în vreme ce cei mai mulţi fuseseră stîlciţi de trunchiurile copacilor şi de ramurile frînte, restul mulţimii care a mai rămas neatinsă, a fost măcelărit de galli, deoarece romanii cuprinşi de spaimă, din pricina acestei neaşteptate nenorociri, fuseseră toţi încercuiţi în pădure de puhoiul gallilor înarmaţi. Din toate efectivele atît de mari ale romanilor numai puţini au căzut prizonieri, şi anume aceia cărora, îndreptîndu-se către un pod peste rîu, li se tăiase orice putinţă de retragere, fiindcă gallii puseseră dinainte stăpînire pe acest pod. Acolo a căzut şi Postumius care s-a luptat cu toată vitejia ca să nu cadă viu în mîinile vrăjmaşilor. Veşmintele şi podoabele consulului au fost luate de galli ca trofeu, iar capul său, despicat de trup, boiii[82] l-au transportat în strigăte de biruinţă către templul care era socotit cel mai sfînt la aceşti galli. Curăţind apoi craniul lui Postumius, i-au încrustat ţeasta cu aur, aşa cum e la ei obiceiul, şi l-au prefăcut în potir sfînt, din care să bea la sărbătorile lor şi care era folosit ca pocal în chip obişnuit şi de către preoţii şi mai marii templelor. Prăzile luate de galli de la romani n-au fost nici ele mai prejos de această izbîndă; căci, cu toate că o mare parte din vieţuitoare, oameni, vite de povară şi cai fuseseră răpuşi o dată

Scanned with CamScanner

cu prăbuşirea copacilor pădurii, totuşi, celelalte bunuri, deoarece nu fuseseră de loc risipite în timpul fugii, au fost găsite pe tot parcursul coloanelor de marş, aşternute la pămînt.

XXV Cînd s-a adus la cunoştinţă acest prăpăd s-a stîrnit o groază atît de cumplită în întreaga Romă, încît vreme de mai multe zile prăvăliile au stat închise, cetatea avînd înfăţişarea unui oraş mort, aşa cum e de obicei noaptea. De aceea, senatul a fost nevoit să dea însărcinarea edililor să cutreiere oraşul şi să dea poruncă să se deschidă prăvăliile, pentru ca cetatea să n-aibă înfăţişarea unui doliu public. Apoi Tiberius Sempronius Gracchus chemă senatul la sfat şi spunînd vorbe de mîngîiere senatorilor, îi povăţui să nu-şi piardă cumpătul în faţa unei nenorociri mai mici, cîtă vreme lor nu le încovoiase cerbicia nici chiar prăpădul de la Cannae. „În ce priveşte războiul cu duşmanii carthaginezi şi cu Hannibal, totul se desfăşoară bine şi prielnic romanilor şi nădăjduieşte că şi în viitor va fi la fel. Deci, războiul romanilor cu gallii poate fi lăsat la o parte şi amînat fără grijă şi bătaie de cap, căci atît poporul roman, cît şi zeii vor avea destulă putere spre a se răzbuna pe galli pentru viclenia lor. Prin urmare, trebuie să se consfătuiască şi să se ia hotărîri în privinţa duşmanului pun şi a armatelor romane, cu care se va purta acest război". El însuşi a făcut mai întîi o dare de seamă arătînd ce pedestrime şi ce cavalerie, cîţi cetăţeni şi cîte trupe aliate se află în armata dictatorului. După aceasta şi Marcellus a arătat la cît se ridică totalul forţelor sale.

Apoi se cerură lămuriri de la cei care cunoşteau situaţia în legătură cu armata din Apulia a consulului C. Terentius. Însă nu se găsi prin ce anume mijloace să se înjghebeze două armate consulare destul de tari, pentru a fi în măsură să poarte un război atît de greu. De aceea s-a găsit de cuviinţă să se lase la o parte pentru acel an războiul cu gallii, cu toate că la acesta îi îmboldea o îndreptăţită mînie. S-a dat un decret prin care armata dictatorului a fost încredinţată consulului. În privinţa trupelor lui Marcellus, s-a hotărît ca rămăşiţele ostaşilor care scăpaseră cu fuga de la Cannae să fie trecute în Sicilia şi acolo să-şi îndeplinească îndatoririle ostăşeşti cîtă vreme dăinuie războiul în Italia ; au mai hotărît ca tot acolo să fie trimişi din rîndurile legiunilor dictatorului ostaşii cei mai nevolnici, neţinîndu-se seama de stagiu [83] decît numai la aceia a căror militărie, potrivit legilor romane, se încheiase. S-a mai decretat înrolarea o două noi legiuni din ce-

Scanned with CamScanner

tăţenii Romei; acestea aveau să fie puse sub comanda noului consul care-l va înlocui pe L. Postumius, hotărîndu-se ca acesta să fie ales atunci cînd auspiciile vor fi prielnice.

În afară de aceasta s-a mai hotărît „să se cheme cît mai neîntîrziat două legiuni din Sicilia, şi consulul, căruia îi va reveni comanda legiunilor urbane, să-şi ia din ele efectivele de care va avea nevoie, apoi să i se prelungească pe încă un an comanda consulului C. Terentius Varro, fără să se recurgă de fel la micşorarea efectivelor oastei de care dispunea el pentru apărarea Apuliei.

XXVI În timp ce se petrec aceste evenimente în Italia şi se fac tot felul de pregătiri, în Hispania nu se tărăgăna de loc războiul, ci pînă la acea zi se desfăşura cu izbînzi tot mai mari pentru romani. După ce Publius şi Cnaeus Scipio şi-au împărţit între ei trupele, astfel încît lui Cnaeus i-a căzut sarcina războiului pe uscat, iar fratelui său Publius, a celui naval, Hasdrubal, comandantul suprem al oştirii punice din Hispania, neavînd destulă încredere în forţele sale ca să înfrunte măcar pe unul din cei doi fraţi, se ţinea la distanţă de romani, căuta numai poziţii prielnice şi sigure, pînă în ziua cînd, în urma unor îndelungate şi stăruitoare rugăminţi, a primit 4 [mii] [84] de pedestraşi şi [cinci sute] [85] de călăreţi, care fuseseră trimişi din Africa pentru completarea lipsurilor. Atunci recăpătînd, în sfîrşit, curaj, se apropie mai mult de castrele romane şi în acelaşi timp dădu poruncă flotei să se pregătească şi să se rînduiască pentru a apăra insulele şi ţărmul mării. Însă avîntul [şi zelul] de a-şi înflăcăra ostaşii i s-au spulberat cînd a auzit că comandanţii vaselor flotei carthagineze şi-au părăsit posturile, fiindcă fuseseră aspru mustraţi atunci cînd, de frică, dezertaseră de la posturile lor la [gura fluviului] Hiberus; de altfel, în vremea din urmă ei nu mai avuseseră destulă încredere nici în comandantul lor, nici în războiul carthaginez. Căci aceşti fugari pricinuiseră o răscoală în sînul populaţiei tartesiilor [86] şi, din îndemnul lor, cîteva oraşe de-ale acestora rupseseră alianţa cu Carthagina; unul din aceste oraşe fusese cucerit chiar prin luptă de tartesii. Carthaginezii, lăsînd de o parte războiul împotriva romanilor, s-au îndreptat atunci cu oastea asupra tartesiilor. Hasdrubal intrînd ca vrăjmaş cu oastea sa în ţinuturile acestui neam, în faţa zidurilor oraşului care fusese cucerit de tartesii cu cîteva zile mai înainte a fost întîmpinat de Chalbus, o căpetenie vestită a acestei populaţii care-şi aşezase tabăra acolo, dispunînd de o armată puternică. Hasdrubal hotărî

Scanned with CamScanner

să-l atace. De aceea, trimiţînd înainte trupele de pedestrime uşoară pentru a-l ademeni pe duşman la luptă, dădu însărcinare unei părţi din cavalerie să prade şi să pustiiască în jur satele şi ogoarele şi în acelaşi timp să pună mîna pe cei ce umblau răzleţiţi. În acelaşi timp, pe de o parte, se iscase o mare învălmăşeală în faţa taberei tartesiilor, iar pe de altă parte, unii erau măcelăriţi prin ţarini, iar alţii fugeau. Apoi, după ce s-au retras toţi din toate părţile în tabără pe diferite poteci, punii deodată şi-au revenit din spaimă, astfel încît au avut destul curaj nu numai să-şi apere întăriturile, dar chiar să-l şi hărţuiască pe duşman în luptă. Aşa de pildă, într-o zi tartesiii dau năvală asupra punilor, ţopăind aşa cum e obiceiul acestor locuitori, şi îndrăzneala lor neaşteptată vîrî spaima în duşmanul care puţin mai înainte îl hărţuise. De aceea Hasdrubal căută să-şi îndrumeze armata pe o costişă destul de înaltă, proteguită în faţă şi de un rîu, şi tot acolo strînse ostaşii din pedestrimea uşoară trimisă înainte, precum şi călăreţii împrăştiaţi. Pentru că nu se bizuia îndeajuns pe poziţiile costişei şi nici pe rîu, şi-a săpat în jurul taberei parapete, înconjurînd-o cu întăriturí. S-au dat cîteva ciocniri între cele două oşti, pricinuindu-şi unii altora spaimă; nici călăreţul numid nu putu ţine piept celui hispan, şi nici suliţaşul maur ostaşului hispan înarmat cu *caetra* şi care era deopotrivă cu el în agerime, însă cu mult mai plin de îndrăzneală şi de vînjoşie.

XXVII Deoarece tartesii văzură că stînd aşa în faţa taberei lor nici nu pot să-i atragă pe carthaginezi la luptă şi nici atacul taberei lor nu e o treabă uşoară, puseră stăpînire prin luptă pe oraşul Ascua [87], unde Hasdrubal, intrînd în ţinutul vrăjmaşilor, îşi strînsese cereale şi tot felul de provizii prădate, în acelaşi timp puseseră şi mîna pe toată regiunea din jurul oraşului. Începînd din ziua aceea, tartesii nu mai putură fi ţinuţi în frîu de nici un fel de disciplină, nici în timpul marşurilor, nici în tabăra lor. Cînd Hasdrubal îşi dădu seama de delăsarea vrăjmaşului — aşa cum se întîmplă îndeobşte cu unii care, după ce au izbîndit, se lasă pe tînjeală — după ce-şi îmbărbătă trupele, le porunci să-i atace pe duşmanii care umblau răzleţiţi, fără steaguri şi, coborînd de pe costişă, porni în iureş în formaţie de luptă către tabăra potrivnicului. Îndată ce ştafetele şi străjile acestora, fugite de la posturile lor de pîndă, dădură de veste că Hasdrubal cu oastea lui se apropie, s-a strigat din toate părţile: „la arme!" Şi aşa cum fiecare izbutise să pună mîna pe o armă, fără vreun ordin,

Scanned with CamScanner

fără vreun steag, în neorînduială şi învălmăşeală, tartesiii se năpustesc la luptă. În timp ce cei dintîi se încăierau, iar alţii alergau pîlcuri-pîlcuri, cei mai mulţi nici nu ieşiseră încă din tabăra lor. Cu toate acestea, la început, tartesiii izbutiră prin îndrăzneala lor să vîre spaima în carthaginezi ; în urmă însă, deoarece pîlcurile lor rare porniseră la atac asupra unor trupe dese, cînd şi-au dat seama că cu numărul lor mic nu pot ţine piept potrivnicului, tartesiii încep să se uite unii la alţii şi văzîndu-se acum respinşi din toate părţile, se apără în cerc. În timp ce se dă o luptă [piept la piept] [88], împiedicîndu-se aproape mînuirea armelor, punii strîng din ce în ce mai tare cercul în jurul vrăjmaşului, nemaidîndu-i putinţa nici măcar să mişte săbiile ; în timp ce în jurul lor cercul se strîngea din ce în ce mai mult, tartesiii sînt măcelăriţi pînă tîrziu după-amiază. Numai o neînsemnată parte dintre ei au izbutit să scape, străpungînd încercuirea şi îndreptîndu-se către codri şi munţi. Cuprinşi de o panică asemănătoare, şi cei din tabără au părăsit-o ; în felul acesta, în ziua următoare întregul neam al tartesiilor s-a predat carthaginezilor.

Cu toate acestea, tartesiii n-au respectat multă vreme învoiala încheiată, căci îndată ce au venit ştirile din Carthagina că „Hasdrubal trebuie să-şi ducă cît mai degrabă armata în Italia", faptul acesta, răspîndit în întrega Hispanie, a făcut ca privirile aproape ale tuturor să se îndrepte către romani. Din această pricină Hasdrubal trimise numaidecît o dare de seamă la Carthagina, arătînd cît de mult dăunează zvonurile în legătură cu plecarea sa din Hispania : „dacă, în adevăr, el va pleca din Hispania, această provincie va fi a romanilor chiar înainte de a trece el Hiberus ; căci în vreme ce el nu are la îndemînă nici alte trupe, nici pe vreun alt comandant pe care să-l lase în locul său, în schimb în Hispania rămîn pe loc nişte comandanţi romani care nu pot fi înfruntaţi nici măcar cu forţe egale. De aceea, dacă cumva Carthagina vrea să dea dovadă că are grijă de Hispania, să-i trimită un înlocuitor împreună cu o armată puternică : însă chiar dacă urmaşului său îi va merge totul bine, totuşi în această provincie va avea mult de furcă cu romanii".

XXVIII Deşi la început darea de seamă a lui Hasdrubal a zdruncinat într-o oarecare măsură senatul carthaginez, totuşi, pentru că grija de mersul războiului în Italia era mai însemnată şi pe întîiul plan, senatul carthaginez nu şi-a strămutat cîtuşi de

Scanned with CamScanner

puțin hotărîrea nici în privința lui Hasdrubal, nici a trupelor lui. În schimb, a fost trimis Himilco cu o întreagă armată și o flotă mărită, pentru a păstra mai departe stăpînirea asupra Hispaniei și a o apăra și pe mare și pe uscat. După ce acesta își trecu trupele, și terestre și navale, în Hispania, el își întări tabăra, iar vasele fură trase pe uscat, făcînd și un val de parapete în jurul lor, el, în fruntea unor pîlcuri de călăreți aleși tot unul și unul, izbuti să ajungă de-a dreptul la Hasdrubal, străbătînd cu cea mai mare iuțeală cu putință prin ținuturi locuite de unele populații îndoielnice în ce privește simțămintele, iar altele potrivnice. După ce i-a adus la cunoștință de-a fir-a-păr hotărîrea senatului, precum și însărcinările primite, iar la rîndu-i Hasdrubal i-a arătat lui Himilco în ce chip trebuie desfășurat războiul în Hispania, s-a înapoiat în tabăra sa cu aceeași uimitoare repeziciune, mijlocul cel mai sigur într-o asemenea situație [89], deoarece el izbutise să meargă în sus și-n jos înainte ca aceste populații să se poată întruni și lua vreo hotărîre.

Înainte de a ridica tabăra, Hasdrubal dă poruncă tuturor noroadelor supuse Carthaginei să facă rost de bani, știind prea bine că Hannibal și-a putut asigura trecerea Alpilor numai cu ajutorul banilor, și că n-a fost sprijnit de galli decît cumpărîndu-i, și că, dacă ar fi plecat la drum fără bani, străbătînd o cale atît de lungă, cu anevoință ar fi putut ajunge pînă la Alpi. De aceea, strîngînd în pripă banii, Hasdrubal coboară la Hiberus.

Și hotărîrile senatului carthaginez și drumul lui Hasdrubal au fost aduse la cunoștința romanilor. Lăsînd la o parte orice alte treburi și griji, amîndoi comandanții romani și-au unit trupele, pregătindu-se să-i iasă în întîmpinarea lui Hasdrubal și să zădărnicească planul punilor, fiind convinși că dacă și Hasdrubal, în chip de căpetenie, împreună cu armata din Hispania, se vor alătura lui Hannibal, un dușman căruia și așa greu i se putea ține piept în Italia, unirea celor doi va însemna sfîrșitul puterii romane.

Frămîntați de aceste griji, cei doi Scipioni și-au concentrat trupele lîngă Hiberus și, după trecerea fluviului, s-au consfătuit vreme îndelungată dacă ar fi mai bine să-și așeze castrele lîngă ale vrăjmașului sau ar fi destul să atace numai pe aliații carthaginezilor, pentru ca în felul acesta să-i întîrzie vrăjmașului proiectata plecare spre Italia ; de aceea ei se pregătesc să împresoare orașul care poartă numele de Hibera [90] datorită vecinătății fluviului, pe acea vreme cea mai bogată cetate din ținutul acela. Cînd Hasdrubal a prins de veste ce țintă urmăresc romanii, el în loc

Scanned with CamScanner

să le dea ajutor aliaţilor săi, a plecat să împresoare un alt oraş care se supusese de curînd puterii romane. Din această pricină, romanii au lăsat la o parte asediul început şi s-au îndreptat cu războiul împotriva lui Hasdrubal însuşi.

XXIX. Cîteva zile cele două tabere potrivnice au stat faţă în faţă, la 5 000 de paşi depărtare una de alta, în care vreme au avut loc şi uşoare ciocniri, însă fără să se încaiere de-a binelea în linie de bătaie ; în sfîrşit, în aceeaşi zi, amîndoi adversarii dau semnalul de luptă, de parcă ar fi fost o învoială între ei, coborînd în cîmp deschis cu toate trupele. Armata romană era rînduită pe trei linii succesive ; o parte din trupele de veliţi erau aşezate între antesignani, altă parte era înşirată în spatele steagurilor, iar cavaleria făcea protecţia aripilor. Hasdrubal întăreşte centrul frontului cu trupe hispane. La aripa dreaptă îi aşază pe carthaginezi, la cea stîngă pe africani, precum şi trupele auxiliare de mercenari. Numizii sînt rînduiţi la aripi, ca să sprijine pedestrimea carthagineză, iar ceilalţi călăreţi, pe africani. Însă nu toate unităţile de numizi sînt aşezate la aripa dreaptă, ci numai acelea ale căror călăreţi, avînd la îndemînă doi cai, erau deprinşi ca, în toiul celei mai crîncene încăierări, să sară de cele mai multe ori înarmaţi de pe calul obosit pe cel odihnit, întocmai ca la săriturile pe cai de la circ ; aşa de iuţi şi de sprinteni sînt aceşti numizi, şi atît de bine struniţi sînt caii lor !

În vreme ce cele două oştiri şedeau rînduite în felul acesta, comandanţii armatelor potrivnice nutreau în inimă cam aceleaşi nădejdi de izbîndă, deoarece nu se deosebeau între ei nici în privinţa tăriei forţelor, nici prin felul ostaşilor, ci numai în privinţa avîntului şi bărbăţiei erau cu totul diferiţi unii de alţii. Căci pe ostaşii romani comandanţii lor lesne îi convinseseră că, deşi se războiesc departe de patrie, totuşi ei luptă pentru Italia şi pentru cetatea romană ; de aceea, ca şi cum înapoierea în patrie ar atîrna de sfîrşitul acestei lupte, romanii erau hotărîţi pînă în adîncul sufletului său să biruie, sau să moară ! Tabăra potrivnică avea la rîndu-i oameni mai puţin dîrzi, deoarece cea mai mare parte din ei erau hispani care voiau mai degrabă să fie învinşi în Hispania, decît, chiar biruind, să fie tîrîţi tocmai pe meleagurile Italiei. De aceea, la cea dintîi ciocnire, cînd abia fuseseră aruncate suliţele, trupele lui Hasdrubal din centrul frontului au şi făcut calea întoarsă ; atunci cînd romanii s-au năpustit în iureş năprasnic asupra punilor. Nici la aripi lupta n-a fost mai puţin crîncenă : de o parte,

carthaginezii presau frontul roman, de cealaltă africanii, iar romanii, deşi erau aproape învăluiţi, luptau apărîndu-se şi în faţă şi în spate. Însă cum în centrul frontului armata romană era toată concentrată la un loc, ea dispunea de forţe destul de puternice pentru a putea da peste cap aripile vrăjmaşului. În chipul acesta, aici se desfăşurau două lupte deosebite. În amîndouă luptele însă, romanii care dăduseră peste cap frontul duşman din centru şi îi întreceau pe vrăjmaşi şi prin număr, şi prin avînt, şi prin bărbăţia ostaşilor lor, izbîndesc neîndoielnic. Acolo şi-au pierdut viaţa un mare număr de duşmani. Dacă hispanii n-ar fi luat-o la fugă înspăimîntîndu-se şi împrăştiindu-se pretutindeni chiar de la început, cînd abia se încleştaseră în luptă, foarte puţini din toată armata lui Hasdrubal ar fi scăpat. Nici lupta între cele două cavalerii potrivnice nu mai avu loc, deoarece maurii şi numizii atunci cînd văzură că centrul frontului e răzbit, numaidecît o porniră şi ei pe o fugă nebună ; în felul acesta se risipiră prin toate părţile, lăsînd aripile fără sprijin şi împingînd în faţa lor elefanţii. Hasdrubal, care a rămas pe loc pînă la cea din urmă clipă a luptei, a izbutit să scape din toiul măcelului numai cu cîţiva ostaşi. Romanii au cucerit şi tabăra punică pe care au jefuit-o.

Datorită acestei bătălii, situaţia din Hispania s-a limpezit de tot, acum sorţii cumpănind de partea romanilor, în timp ce lui Hasdrubal i s-a spulberat orice nădejde nu numai de a mai trece în Italia, dar nici măcar de a mai putea adăsta fără primejdie în Hispania.

Cînd la Roma s-au răspîndit aceste ştiri în urma dărilor de seamă trimise de cei doi fraţi Scipioni, bucuria tuturor cetăţenilor a fost nespusă, nu atît datorită acestei biruinţe, cît faptului că a fost zădărnicită trecerea lui Hasdrubal în Italia.

XXX În timp ce se întîmplau acestea în Hispania, Himilco, un praefect de-al lui Hannibal, a cucerit cetatea Paetelia din Bruttium, la cîteva luni de la începerea împresurării. Totuşi, această biruinţă i-a costat pe carthaginezi mult sînge vărsat şi multe răni, pentru că cei împresuraţi au fost înfrînţi mai degrabă datorită înfometării decît prin forţa armelor. Căci locuitorii acestei cetăţi, după ce au isprăvit toate proviziile, s-au hrănit şi cu carnea a tot felul de jivine cu patru picioare, şi curate, şi spurcate, şi în cele din urmă au recurs la curele, ierburi, rădăcini, scoarţă fra-

Scanned with CamScanner

gedă de copac şi foi tocate. Ei n-au capitulat decît numai atunci cînd au ajuns la capătul puterilor, nemaifiind în stare să stea în picioare pe ziduri sau să poarte armele.

După supunerea Paeteliei, Hannibal şi-a trecut trupele la Consentia, care i s-a predat după o slabă rezistenţă de numai cîteva zile. Cam în răstimpul aceloraşi zile, şi oastea bruttiilor a înconjurat oraşul grec Crotona, cîndva vestit prin puterea armelor şi vitejia ostaşilor săi, dar care acum decăzuse atît de mult din pricina nenorocirilor numeroase şi mari, abătute asupra ei, încît mai rămăseseră în viaţă mai puţin de 2 000 de cetăţeni de toate vîrstele. De aceea atacatorii au pus lesne stăpînire pe un oraş pustiu şi lipsit de apărători ; s-a mai împotrivit o bucată de vreme numai cetăţuia unde izbutiseră să scape cu viaţă unii dintre cetăţeni, datorită învălmăşelii din toiul măcelului, după cucerirea oraşului Crotona.

Şi cetatea Locri[91] a trecut de partea bruttiilor şi punilor, în urma trădării norodului de către căpeteniile lui.[92] Din întreg ţinutul numai cetatea Rhegium[93] a rămas credincioasă pînă la sfîrşit faţă de romani şi totodată şi-a păstrat şi independenţa.

Chiar şi în Sicilia s-a ajuns la o şovăială din partea locuitorilor, şi însăşi casa domnitoare a lui Hiero n-a dat înapoi din faţa trădării. Căci Gelo, vlăstarul cel mai vîrstnic a lui Hiero, nemaiţinînd seama, pe de o parte, nici de bătrîneţea tatălui său, iar pe de altă parte, îndată după dezastrul romanilor la Cannae, nici de alianţa cu românii, a trecut de partea carthaginezilor ; acţiunea lui ar fi avut mare răsunet în Sicilia dacă nu s-ar fi ivit la o vreme atît de potrivită moartea lui Gelo, încît tatăl lui n-a fost cruţat de bănuiala că într-adins l-ar fi înlăturat tocmai atunci cînd Gelo înarma gloatele şi îi răscula pe aliaţi împotriva romanilor.

Acestea au fost evenimentele, şi prielnice şi neprielnice, întîmplate în cursul acestui an în Italia, Sicilia şi Hispania.

La sfîrşitul anului, Q. Fabius Maximus a cerut senatului roman să-i încuviinţeze sfinţirea templului zeiţei Venus Erycina, pe care îl făgăduise el pe cînd era dictator. Senatul a hotărît ca Tiberius Sempronius Gracchus, consulul designat, îndată ce va intra în funcţie, să propună în adunarea poporului ca acesta să dea ordin ca preot duumvir însărcinat cu inaugurarea acestui templu să fie Q. Fabius. În cinstea răposatului lor tată[94] M. Aemilius Lepidus, care fusese în două rînduri şi augur, cei trei fii ai lui, şi anume Lucius, Marcus şi Quintus, au închinat nişte *ludi funebres*[95], care

Scanned with CamScanner

s-au desfăşurat timp de trei zile, iar în forum au organizat lupte de gladiatori, la care au luat parte 22 de perechi de luptători. Edilii curùli C. Laetorius şi consulul designat Tiberius Sempronius Gracchus, care în vremea edilităţii sale fusese şi comandant al cavaleriei romane, au celebrat din nou [96], vreme de trei zile, jocurile romane. La rîndu-le, şi edilii Marcus Aurelius Cotta şi Marcus Claudius Marcellus au organizat jocurile plebeiene, care din nou au fost desfăşurate vreme de trei zile consecutive.

După trei ani de la dezlănţuirea războiului punic, consulul Tiberius Sempronius Gracchus intră în funcţie la idele lui Marte. Praetorul Q. Fulvius Flaccus, care fusese mai înainte de două ori consul precum şi censor, a primit jurisdicţia urbană [97] în cetatea romană, iar praetorul M. Valerius Laevinus, jurisdicţia asupra străinilor [98] din Roma. Lui Appius Claudius Pulcher i-a căzut la sorţi Sicilia, iar lui Q. Mucius Scaevola — Sardinia. Poporul a poruncit ca lui M. Marcellus să i se prelungească puterea proconsulară [99], deoarece, după dezastrul de la Cannae, el fusese singurul comandant roman care izbîndise în Italia.

XXXI Senatul, în ziua în care i s-a cerut în Capitolium părerea, a hotărît ca în acel an să se îndoiască dările şi să se încaseze cît mai neîntîrziat jumătate din ele, pentru ca să se poată achita solda pe acel an a tuturor ostaşilor, în afara celor care luaseră parte la bătălia de la Cannae. În privinţa armatelor, senatul a hotărît „să se fixeze de către consulul Tiberius Sempronius Gracchus ziua în care trebuie să se adune la Cales cele două legiuni urbane şi ca apoi aceste legiuni să fie duse în castrul Claudian [100], mai sus de Suessula ; legiunile care se aflau acolo (în cea mai mare parte ostaşi din armata de la Cannae), praetorul Appius Claudius Pulcher a primit însărcinarea să le treacă în Sicilia, în timp ce trupele din Sicilia trebuiau aduse la Roma".

M. Claudius Marcellus a fost trimis la armata care primise ordin să se adune la Cales în ziua hotărîtă şi tot el a fost însărcinat să ia în primire şi să conducă în castrul Claudian legiunile urbane alcătuite din contingentele romane. Apoi, legatul Tiberius Maecilius Croto a fost trimis de Appius Claudius ca să ia în primire vechea armată şi s-o conducă de acolo în Sicilia.

Cetăţenii aşteptaseră la început, în linişte ca, consulul să hotărască ziua comiţiilor în vederea alegerii colegului său de consulat ; apoi însă, cînd au băgat de seamă că parcă într-adins a fost îndepărtat de Roma M. Marcellus, adică tocmai acela pe care

Scanned with CamScanner

poporul voia mai mult ca oricine altul să-l aleagă pentru acel an, datorită strălucitelor fapte de arme din vremea praeturii sale, s-a iscat freamăt în senat. Cînd consulul a simţit această stare de lucruri, a luat cuvîntul, rostind următoarele: „Senatori! Interesele statului au dictat ca M. Marcellus să plece în vederea strămutării armatelor din Campania şi să nu se fixeze ziua alegerilor consulare înainte de întoarcerea lui, după îndeplinirea însărcinării încredinţate, pentru ca să-l aveţi consul pe acela pe care îl cer vremurile republicii şi pe care îl vreţi voi mai mult ca pe oricine altul". Din această pricină nu s-a mai scos o vorbă în legătură cu alegerile pînă la întoarcerea lui Marcellus. În răstimpul acesta au fost aleşi duumviri Q. Fabius Maximus şi T. Otacilius Crassus, cu însărcinarea sfinţirii templelor, cel dintîi al zeiţei Venus Erycina, cel de-al doilea, al zieţei „Mintţa" [101]. Amîndouă aceste temple se aflau pe Capitolium, fiind despărţite unul de altul printr-un simplu canal.

S-a mai făcut o propunere în adunarea poporului în legătură cu cei 300 de călăreţi campani care veniseră la Roma, după ce-şi îndepliniseră cu credinţă îndatoririle ostăşeşti în Sicilia, „să li se acorde cetăţenia romană; la fel să fie socotiţi *municipes* [102] şi cetăţenii din Cumae, începînd din ziua ruperii legăturilor norodului campan de poporul roman". I-a impresionat îndeosebi pe toţi faptul care a determinat adunarea poporului să voteze această propunere, că aceşti călăreţi spuneau că ei nu mai ştiu din ce popor fac parte acum, deoarece ei părăsiseră vechea lor patrie, iar în cea nouă în care se întorseseră nu erau încă primiţi.

După întoarcerea lui Marcellus de la armată se fixează ziua alegerilor pentru înlocuirea consulului L. Postumius. Tot poporul într-un glas l-a ales consul pe Marcellus, hotărîndu-se intrarea lui numaidecît în funcţie. Pe cînd el îşi lua în primire consulatul, fiindcă s-a auzit tunînd, augurii chemaţi au dat lămuriri spunînd că alegerea lui Marcellus s-a făcut cu călcarea rînduielilor religioase. Patricienii răspîndeau îndeobşte într-adins aceste zvonuri, spunînd că zeii nu încuviinţează faptul că au fost aleşi acum consuli, pentru întîia oară, doi plebei [103]. Fiindcă Marcellus a părăsit consulatul, în locul lui a fost ales Q. Fabius Maximus, pentru a treia oară [104].

În acel an s-a văzut marea învolburată de flăcări. La Sinuessa, o vacă a fătat un mînz. La Lanuvium, din statuile din templul Junonei Sospita [105] au curs picături de sînge, iar în împrejurimile templului ei a plouat cu pietre. Din pricina acestei ploi s-au rîn-

Scanned with CamScanner

duit după datină slujbe vreme de nouă zile, iar pentru celelalte semne şi arătări s-au săvîrşit cuvenitele slujbe de ispăşire.

XXXII Consulii şi-au împărţit armatele între ei. Lui Fabius i-a căzut armata de la Teanum, care avusese în fruntea ei pe dictatorul M. Iunius [106], iar lui Sempronius, unităţile de sclavi voluntari care erau acolo, precum şi 25 000 ostaşi din trupele aliate; praetorului M. Valerius i-au fost decretate legiunile care se întorseseră din Sicilia; M. Claudius Marcellus a fost trimis ca proconsul la armata care asigura apărarea Nolei, mai sus de Suessula; praetorii au plecat în Sicilia şi Sardinia.

Consulii au dat un edict, potrivit căruia „ori de cîte ori erau convocaţi la sfat senatorii şi cei cărora le era îngăduit să-şi dea părerea în senat să se adune la poarta Capena". Praetorii care aveau dreptul să împartă dreptatea şi-au instalat tribunalele lîngă piscina publică. Acolo hotărîră ei să se desfăşoare procesele şi acolo s-a împărţit în cursul acelui an dreptatea.

În vremea aceasta o ştafetă aduce vestea la Carthagina — de unde Mago, fratele lui Hannibal, avea să treacă în Italia cu 20 000 de pedestraşi, [o mie] [107] şi cinci sute de călăreţi şi 20 de elefanţi, precum şi cu 1 000 de talanţi de argint, sprijinit de o flotă de 60 de nave lungi — că în Hispania situaţia e dezastruoasă şi că aproape toate populaţiile acestei provincii au trecut de partea romanilor. Unii din conducerea Carthaginei erau de părere să se lase la o parte Italia şi Mago să se îndrepte cu toate trupele şi cu flota către Hispania, cînd, deodată, le-a licărit nădejdea de a pune din nou stăpînire pe Sardinia; „căci armata romană de acolo e neînsemnată; în afară de aceasta, vechiul praetor A. Cornelius, un bun cunoscător al acestei provincii, a părăsit Sardinia şi acum se aşteaptă sosirea celui nou; pe lîngă aceasta, locuitorii Sardiniei [108] sînt istoviţi sufleteşte de îndelungata stăpînire a puterii romane şi apoi şi anul trecut au fost stăpîniţi de romani cu tiranie şi lăcomie: au fost împilaţi prin stoarcerea lor prin dări grele şi prin strîngerea fără nici o îndreptăţire a unei mari cantităţi de grîne; nu le lipseşte altceva decît o căpetenie pentru a şti de partea cui să treacă".

Această solie a fost trimisă la Carthagina pe furiş de către fruntaşii sarzilor; dar cel care urzea mai mult ca toţi era Hampsicora, care se bucura atunci de cea mai mare trecere în rîndurile concetăţenilor săi şi prin autoritatea şi prin bogăţiile sale. Senatul carthaginez, tulburat dar şi îmbărbătat de aceste veşti sosite

INST. PED. [illegible]

Scanned with CamScanner

aproape în acelaşi timp, trimite pe Mago cu flota şi cu trupele sale în Hispania. Pentru Sardinia îl desemnează pe Hasdrubal comandant al operaţiilor militare şi îi pune la dispoziţie cam tot atîtea trupe cît şi lui Mago.

Şi la Roma consulii, după ce au desăvîrşit toate pregătirile care trebuiau făcute în cetate, au desfăşurat o intensă activitate pentru continuarea războiului. Tiberius Sempronius Gracchus a fixat ziua de adunare a trupelor sale la Sinuessa, iar Q. Fabius, după ce a cerut mai întîi părerea senatului, a poruncit tuturor sătenilor „să transporte cerealele de pe ogoare, înainte de 1 iunie, în oraşele întărite : celor care nu le vor aduce, le vor fi prădate şi pustiite holdele, apoi li se vor vinde sclavii la licitaţie [109], şi li se va da foc sălaşurilor". Nici chiar praetorii care fuseseră aleşi pentru împărţirea dreptăţii n-au fost scutiţi a îndeplini sarcini de război. Astfel, s-a hotărît ca Valerius să meargă în Apulia, ca să ia în primire trupele lui Terentius Varro. „După sosirea legiunilor din Sicilia, acestea să fie mai degrabă folosite pentru asigurarea pazei acelui ţinut, iar [trupele] lui Terentius să fie trimise la [Tarentum] [110] sub comanda unui legat". I s-a pus la dispoziţie şi o flotă alcătuită din 25 de vase, cu care să poată apăra coastele mării între Brundisium şi Tarentum. I s-au dat şi praetorului urban Q. Fulvius un număr egal de vase cu însărcinarea asigurării pazei ţărmurilor suburbane [111]. Proconsulul C. Terentius a primit însărcinarea de a înrola sub arme cetăţenii ţinutului Picenum şi de a apăra această regiune. T. Otacilius Crassus, după ce a sfinţit templul zeiţei Minţii de pe Capitolium, a plecat învestit cu comanda peste flota din apele Siciliei.

XXXIII Toţi regii şi toate noroadele pămîntului erau cu atenţia aţintită către această încăierare a celor mai puternice popoare de pe pămînt. Între aceştia era şi Filip [112], regele Macedoniei, care era cu atît mai încordat, cu cît era mai aproape de Italia, fiind despărţit de ea numai prin Marea Ioniană. Îndată ce el a aflat că Hannibal a trecut Alpii, aşa cum se bucurase din adîncul inimii că s-a dezlănţuit războiul între romani şi carthaginezi, la fel, cîtă vreme sorţii de izbîndă fuseseră deopotrivă pentru amîndouă tabere, Filip şovăise de partea cui să treacă. Dar după cele trei bătălii, toate încheiate cu biruinţele lui Hannibal, a înclinat şi el de partea celui norocos şi a trimis solii la Hannibal. Solii regelui macedonean, ferindu-se de porturile Brundisium şi Tarentum, care erau supravegheate de vasele romane, au debarcat pe uscat la

Scanned with CamScanner

templul zeiţei Junona Lacinia [113]. De acolo, străbătînd Apulia, s-au îndreptat către Capua, însă nimerind tocmai în mijlocul străjilor romane, au fost conduşi la comandantul flotei, praetorul Valerius Laevinus, care-şi avea castrul în împrejurimile Luceriei. Acolo, căpetenia soliei, Xenophanes, un om înzestrat cu o minte iscusită, a spus că ei au fost trimişi de regele macedonean pentru a încheia un tratat de alianţă şi prietenie cu poporul roman „în această privinţă el are anumite însărcinări de la regele Filip, pentru consulii, senatul şi poporul roman". [Praetorul] [114] roman, tare bucuros de noua alianţă încheiată cu un rege atît de vestit, tocmai acum în toiul atîtor trădări din partea vechilor aliaţi ai romanilor, i-a primit pe aceşti vrăjmaşi cu toată curtenia, întocmai ca pe nişte musafiri [bineveniţi]. Le pune la îndemînă o sumă de călăuze care să îndrumeze cu grijă şi să le arate ce locuri şi trecători sînt supravegheate de romani, şi care de vrăjmaşi.

Xenophanes trecu prin mijlocul posturilor romane şi ajunse în Campania, şi de acolo pe calea cea mai scurtă sosi în tabăra lui Hannibal, cu care încheie un tratat de alianţă şi prietenie cu aceste condiţii: „regele Filip să treacă în Italia, în fruntea unei flote cît se poate de puternice" (se credea că el va fi în stare să-i pună lui Hannibal la dispoziţie 200 de vase)", să pustiiască coastele mării şi să ducă războiul, şi pe mare şi pe uscat, pe seama sa. După terminarea războiului, toată Italia împreună cu cetatea Roma însăşi să fie ale carthaginezilor, şi să-i cedeze toată prada lui Hannibal. După supunerea în întregime a Italiei, Filip să treacă cu flota în Grecia şi să poarte război cu oricare rege crede el de cuviinţă. Cetăţile de pe continent şi insulele care se află în preajma Macedoniei să fie ale lui Filip şi ale regatului său" [115].

XXXIV Cam cu aceste condiţii s-a încheiat alianţa între comandantul carthaginezilor şi solii macedonenilor. Împreună cu aceiaşi soli, au mai fost trimişi pentru a întări alianţa cu regele Filip, Gisgo şi Bostar şi Mago. Aceştia ajung tot la templul Junonei Lacinia, unde se afla într-ascuns ancorată o corabie. Plecînd de acolo, în timp ce ieşea în larg, această corabie a fost zărită de flota romană care supraveghea coastele Calabriei [116]. Cînd Valerius Flaccus a trimis nişte vase repezi pentru a urmări şi a sili corabia punică să se întoarcă din drum, la început curtenii regelui au încercat să fugă. Apoi cînd aceştia şi-au dat seama că sînt întrecuţi în repeziciune de vasele romane, s-au predat romanilor. Fură îndată aduşi în faţa comandantului flotei romane. Cînd acesta i-a între-

Scanned with CamScanner

bat cine sînt, de unde vin şi care le e ţinta, mai întîi Xenophanes ticluieşte aceeaşi minciună cu care izbutise atît de bine la început „că el fiind trimis de regele Filip la romani, a ajuns la M. Valerius, pînă la care era unicul drum sigur, şi că n-au putut trece prin Campania, deoarece într-acolo pe toate drumurile mişunau duşmanii". Însă mai apoi, deoarece îmbrăcămintea şi înfăţişarea unora era aidoma cu a carthaginezilor, romanilor le-a fost trezită bănuiala că aceştia ar putea fi soli de-ai lui Hannibal. Cînd aceştia au fost cercetaţi cu de-amănuntul, s-au trădat şi prin grai. Şi atunci, îndată ce punii au fost despărţiţi de însoţitorii lor, şi după ce a fost vîrîtă groaza în ei, s-au găsit la ei şi scrisorile trimise de Hannibal lui Filip, precum şi tratatul încheiat între regele macedonenilor şi comandantul punilor. După ce s-a aflat totul de-a fir-a-păr, s-a găsit cu cale că cea mai bună măsură este ca prinşii împreună cu însoţitorii lor să fie transportaţi cît mai grabnic la Roma, sau la consuli, oriunde s-ar afla. În acest scop au fost alese 5 vase dintre cele mai iuţi, în fruntea lor fiind L. Valerius Antias [117], care a fost trimis la Roma şi i s-a dat însărcinarea să-i împartă pe soli pe toate vasele şi să-i păzească ţinîndu-i despărţiţi unul de altul, şi să se străduiască din răsputeri ca nu cumva să aibă loc întrevederi între ei sau să-şi comunice păreri.

Cam în aceeaşi vreme, A. Cornelius Mammula, plecînd din provincia lui, Sardinia, la Roma a făcut o dare de seamă, arătînd care e starea de lucruri în această insulă : „toată populaţia sardă aşteaptă izbucnirea războiului şi doreşte [118] ruperea legăturilor cu romanii. Apoi a mai arătat că Q. Mucius, urmaşul său, care a fost trimis să-l înlocuiască, neputînd rezista climei vitrege şi umezelii, chiar din clipa sosirii a fost lovit de o boală nu pe atît de primejdioasă, pe cît de lungă durată, din care pricină multă vreme nu va fi în stare să-şi îndeplinească sarcinile de război ; apoi, că armata romană din Sardinia, deşi destul de puternică pentru a asigura paza unei provincii paşnice, totuşi nu e îndeajuns [de pregătită] [119] pentru a face faţă războiului, care pare să mocnească".

Senatul roman dădu un decret prin care se hotărî ca Q. Fulvius Flaccus să recruteze 5 000 de pedestraşi şi 400 de călăreţi şi să se străduiască să trimită cît mai neîntîrziat această legiune [120] în Sardinia, şi să-i dea comanda acestor trupe aceluia pe care îl găsea el potrivit ca să desfăşoare aceste operaţii pînă cînd Mucius se va reînsănătoşi. În acest scop, a fost trimis în Sardinia T. Manlius Torquatus, care fusese consul în două rînduri, precum şi censor şi care în vremea consulatului său îi supusese pe sarzi.

Scanned with CamScanner

Tot cam în aceeaşi vreme a fost trimisă din Carthagina către Sardinia o flotă, avînd în fruntea ei pe Hasdrubal, care avea porecla de „Pleşuvul“ [121]. Flota punică este surprinsă de o furtună cumplită şi aruncată către insulele Baleare, unde, pentru că nu numai echipamentul corăbiilor, ci şi fundul vaselor suferiseră stricăciuni, navele fură trase pe uscat pentru a fi reparate ; în chipul acesta punii au pierdut o bună parte din vreme.

XXXV După bătălia de la Cannae, războiul din Italia se târâgănea din pricină că unul din potrivnici era secătuit de puteri, iar celălalt se moleşise [122]. În această situaţie, campanii au încercat să pună stăpînire din propriul lor imbold pe cetatea Cumae ; la început, se străduiesc să-i rupă de cumaeni prin urzeli şi uneltiri, apoi, văzînd că nu izbutesc de loc, se pregătesc să pună mîna pe Cumae, folosind viclenia.

Toţi campanii săvîrşeau îndeobşte sacrificiile la Hamae [123]. Ei au adus la cunoştinţă locuitorilor din Cumae că senatul din Capua va sosi acolo şi de aceea cer ca şi senatul din Cumae să vină tot acolo, pentru a se consfătui laolaltă în scopul ca amîndouă noroadele să aibă aceiaşi aliaţi şi aceiaşi duşmani. „Dînşii vor aduce cu ei şi nişte pîlcuri de ostaşi înarmaţi, pentru a preîntîmpina orice primejdie din partea romanilor sau carthaginezilor“. Cu toate că purtarea campanilor mirosea a înşelăciune, totuşi cumaenii nu se codiră să primească invitaţia, fiind încredinţaţi că cu prilejul acestei capcane întinsă lor, ei vor fi în stare să le vină de hac campanilor.

În vremea aceasta, consulul roman Tiberius Sempronius Gracchus şi-a purificat armata la Sinuessa, la data pe care o hotărîse pentru adunare, şi, trecînd rîul Volturnus, şi-a aşezat tabăra în împrejurimile localităţii Liternum [124]. Deoarece în castru domnea liniştea, [iar tabăra nu era pîndită de nici o primejdie], Gracchus caută să-şi deprindă ostaşii cu mişcări vioaie (deoarece cea mai mare parte din ei erau voluntari recrutaţi din rîndurile sclavilor), spre a se obişnui să se ţină în marş pe urma steagurilor şi să-şi recunoască bine locul în formaţia lor de luptă. Cea mai mare grijă a comandantului era ca nu cumva să fie vreunul jignit pentru starea lui din trecut şi să se semene în felul acesta dezbinare şi vrajbă între ostaşi, de aceea el dăduse anume următoarele îndrumări legaţilor şi tribunilor militari : „Ostaşul vechi să îngăduie cu voioşie recrutului să fie deopotrivă cu dînsul şi cetăţeanul liber cu sclavul voluntar. Deci, toţi cei cărora poporul roman le-a încre-

Scanned with CamScanner

dinţat armele şi steagurile sale să se socotească vrednici şi de neam bun ; măsurile pe care ursita le-a impus să le ia, după ce le-a luat, tot ea îi sileşte să le şi păstreze". Aceste îndrumări [şi îndemnuri] fură respectate cu aceeaşi grijă şi de comandanţi şi de ostaşi. În scurtă vreme se înfăptui între toţi o armonie atît de desăvîrşită, încît aproape se îngropase în [negura] uitării din ce strat pornise fiecare ostaş.

Pe cînd Gracchus desfăşura o asemenea activitate, solii din Cumae i-au adus la cunoştinţă că cu cîteva zile mai înainte la ei au venit nişte împuterniciţi din Capua şi că ei le-au dat acestora următorul răspuns : „mai sînt numai trei zile pînă la sărbătorile pomenite ; acolo se va aduna nu numai întregul senat din Capua, ci şi tabăra, şi armata campană". Gracchus, după ce dădu poruncă cetăţenilor din Cumae să strîngă şi să ducă la adăpostul zidurilor toate bucatele de pe holde, iar ei să rămînă neclintiţi între zidurile cetăţii, porni în marş cu oastea spre Cumae în ajunul zilei cînd fusese rînduită slujba sacrificiului. [Locul] Hamae se află la 3 000 de paşi de acolo. Campanii se adunaseră în număr mare, potrivit înţelegerii. Nu departe de aci, Marius Alfius, care îndeplinea funcţia de *medix tuticus* (aşa se chema cel mai înalt dregător de la cîrma [norodului campan]), îşi întocmise în ascuns tabăra sa, în care se găseau 14 000 de oameni înarmaţi, însă el a stat cu mult mai aţintit la grija pregătirilor în vederea sacrificiului şi la întinderea curselor decît la întărirea taberei, ori la vreo lucrare în legătură cu apărarea.

Slujbele de sacrificiu de la Hamae s-au desfăşurat vreme de trei zile. Acestea se săvîrşeau noaptea şi se încheiau înainte de miezul nopţii. Gracchus, socotind că acesta e momentul cel mai potrivit pentru întinderea de capcane, a fixat străji la porţi, ca să nu se poată afla nimic din planul urzit ; pe la a zecea oră [125] din zi dădu poruncă ostaşilor săi să prînzească şi apoi să se culce, pentru ca să se poată aduna la semnal, cum se va lăsa amurgul. Cam pe la straja întîia, Gracchus porunci să se ridice steagurile şi pornind în marş fără zgomot, ajunse la Hamae la miezul nopţii. Acolo dă năvală în acelaşi timp pe toate porţile taberei campane, unde domnea o mare delăsare ca de obicei, după o îndelungată priveghere în vreme de sărbătoare. Romanii îi hăcuiesc pe unii din campani cufundaţi în somn, iar pe alţii îi răpun atunci cînd se întorceau de la slujbă fără vreo armă asupra lor, după săvîrşirea sacrificiilor. Mai mult de 2 000 de campani au fost măcelăriţi în

Scanned with CamScanner

învălmășeala din cursul acelei nopți, o dată cu aceștia căzînd și căpetenia lor, Marius Alfius. Au fost capturați cu acest prilej [126]... prizonieri, precum și 34 de steaguri ostășești.

XXXVI Gracchus, după ce a cucerit tabăra dușmanilor cu o pierdere de numai 100 de oameni, s-a retras fără întîrziere la Cumae, fiindcă se temea de Hannibal, care-și avea tabăra mai sus de Capua, pe muntele Tifata [127].

Într-adevăr, Punul a prevăzut cu mintea lui iscusită ce avea să se întîmple : căci îndată ce la Capua se răspîndi vestea acestei înfrîngeri, Hannibal, încredințat că va da la Hamae peste o oaste de recruți, alcătuită în mare parte din sclavi, îmbătată în chip neobișnuit de izbînda cîștigată și ocupată cu ridicarea trofeelor de la cei biruiți și cu strîngerea prăzilor, se zori să treacă dincolo de Capua. Întîlnind în drum pe fugarii campani, le dădu trupe de pază ca să-i însoțească pînă la Capua și porunci ca răniții să fie transportați pe căruțe. El însă nu găsi la Hamae nici picior de roman, în schimb însă dădu peste urmele proaspătului măcel : pretutindeni în cale se aflau așternute leșuri de-ale aliaților săi. Unii carthaginezi îl îndemnară pe Hannibal să-i ducă numaidecît la Cumae și să împresoare orașul. Hannibal, deși era tare dornic să pornească la această acțiune, pentru a dispune și el măcar de Cumae ca port la mare, deoarece nu izbutise să cucerească Neapolis, totuși, pentru că trupele sale nu aveau asupra lor decît armele, datorită faptului că pornise în marș cu armata sa în mare grabă, s-a înapoiat în tabăra sa situată mai sus de Tifata. Apoi, însă, sîcîit de rugămințile campanilor, s-a întors a doua zi pentru asedierea orașului Cumae. După ce pustii în lung și-n lat ținutul campan, Hannibal își așeză tabăra la o mie de pași, în vreme ce Gracchus rămăsese pe loc mai mult de rușinea de a nu părăsi la nevoie pe aliații romanilor care-l implorau să le dovedească credința sa și a poporului roman, decît datorită faptului că se bizuia îndeajuns pe oastea sa. Nici Fabius, celălalt consul, care-și avea tabăra la Cales, nu se încumeta să treacă cu oastea sa peste rîul Volturnus, deoarece el se frămînta mai mult cu cercetarea pentru a doua oară a auspiciilor și apoi cu ispășirea pentru semnele și arătările care veneau unele după altele și mai ales pentru că cu prilejul slujbelor [de ispășire] [128], haruspicii răspunseseră că sacrificiile n-au fost prielnice.

Scanned with CamScanner

XXXVII În vreme ce pe Fabius îl reţineau pe loc aceste pricini, Sempronius avea legăturile tăiate, fiind asediat de Hannibal cu tot soiul de lucrări. Dar, la rîndu-i, şi consulul roman a ridicat în faţa uriaşului turn de lemn pe care punii îl împingeau către zidurile oraşului, un alt turn chiar lîngă zid : însă acest turn era cu mult mai înalt ; deoarece zidul fiind de la sine destul de ridicat, Sempronius aşezase la temelia lui nişte grinzi puternice. De pe acest turn la început împresuraţii apărau meterezele şi oraşul, împroşcîndu-i pe carthaginezi cu o grindină de bolovani, pari ascuţiţi [129] şi tot felul de mijloace de aruncat. În cele din urmă, cînd au văzut că duşmanii, tot împingînd turnul lor, l-au alăturat de zid, s-au năpustit asupra lui cu un potop de făclii aprinse şi i-au dat foc deodată din mai multe părţi.

În vreme ce gloata ostaşilor puni, îngroziţi de foc, se aruncau jos de pe turn, cîteva cohorte romane au dat năvală prin două părţi ale cetăţii asupra punctelor de sprijin carthagineze şi le-au împrăştiat şi fugărit pînă la tabăra lor, de părea acum că s-a întors aşa fel roata, încît, după aceea, Hannibal era mai degrabă aidoma unui împresurat şi nu unui asediator. Vreo 1 300 de carthaginezi au fost măcelăriţi, iar 59 au căzut prizonieri la romani din rîndurile celor care umblau fără grijă şi prea nepăsători în jurul zidurilor şi prin punctele de sprijin şi care, fiind luaţi pe neaştepatate, au fost prinşi vii, fiindcă de orice s-ar fi temut, numai de un atac dezlănţuit din partea celor împresuraţi în oraş, nu. Gracchus a dat semnalul de încetare a luptei şi i-a retras pe ai săi între zidurile cetăţii, mai înainte ca duşmanul să-şi poată reveni în fire după această spaimă la care nu se aşteptase. A doua zi, Hannibal încredinţat că consulul, fericit din pricina acestei izbînzi, va dezlănţui bătălia în toată regula, şi-a rînduit armata în formaţie de luptă, în golul dintre tabăra sa şi oraşul Cumae ; însă, cînd a văzut că străjile îşi continuă nestingherite mişcările lor obişnuite şi că romanii nu sînt nici nechibzuiţi, nici nu-şi făuresc nădejdi deşarte pornind la luptă la voia întîmplării, Hannibal a lăsat baltă împresurarea şi s-a înapoiat la Tifata, fără să fi făcut vreo ispravă.

Tot în zilele cînd Cumae a scăpat de împresurarea carthaginezilor, Tiberius Sempronius Gracchus, care avea porecla de Longus, a izbîndit într-o luptă cu Hanno Carthaginezul lîngă localitatea Grumentun din Lucania. Acolo a nimicit peste 2 000 de duşmani, în vreme ce pierderile sale n-au fost mai mari de 280 de oameni. El a capturat şi 41 de steaguri ostăşeşti. Alungat dintre hotarele Lucaniei, Hanno s-a retras în Bruttium. Trei localităţi întărite din

Scanned with CamScanner

ţinutul hirpinilor, care trădaseră poporul roman, au fost supuse prin forţa armelor de către praetorul M. Valerius. Aceste localităţi erau Vercellium, Vescellium şi Sicilinum [130]. Cei care au unelttit trădarea romanilor au fost decapitaţi cu securea. Peste 5 000 de prinşi au fost vînduţi la licitaţie [131]. Celelalte prăzi au fost lăsate pe seama ostaşilor, după care armata romană s-a întors în Luceria.

XXXVIII În timp ce se petrec aceste evenimente în ţinutul lucanilor şi cel al hirpinilor, cele cinci nave care transportau către Roma pe solii Macedoniei şi Carthaginei căzuţi prizonieri, pe cînd navigau din Mare Superum [132] către Marea Inferum [133], de-a lungul aproape întregii coaste a Italiei, şi în vreme ce pînzele lor umflate de vînt le împingeau pe lîngă Cumae, deoarece nu se putea şti destul de lămurit dacă aceste vase aparţin duşmanilor sau aliaţilor, Gracchus trimise în întîmpinarea lor cîteva corăbii din flota sa. Din întrebările puse unii altora s-a aflat că consulul e la Cumae, şi atunci cele cinci vase au fost trase la ţărm în portul Cumae. Acolo, prinşii au fost aduşi în faţa consulului, căruia i s-au înmînat şi scrisorile cu pricina. După ce a citit de la un capăt la altul şi scrisoarea regelui Filip şi pe aceea a lui Hannibal, consulul le-a pecetluit şi le-a trimis, pe calea uscatului, senatului la Roma. Apoi a poruncit ca solii duşmanilor să fie transportaţi cu corăbiile.

După ce au ajuns la Roma aproape în aceeaşi zi şi scrisorile şi solii pomeniţi mai înainte şi deoarece în urma întrebărilor puse, spusele se potriveau cu cele scrise, la început pe senatori i-a cuprins o apăsătoare grijă cînd şi-au dat seama că sînt ameninţaţi acum şi de războiul cu macedonenii, deşi abia îl suportau pe cel cu carthaginezii. Cu toate acestea, romanii nu-şi pierdură de loc cumpătul, ci numaidecît începură să chibzuiască prin ce mijloace ar putea ţine departe de Italia pe noul vrăjmaş, strămutînd războiul chiar în ţara lui. Se porunci ca prizonierii să fie puşi în lanţuri, iar însoţitorii lor vînduţi la licitaţie. Se mai hotărî ca la flota de 25 de vase pe care o comanda M. Valerius Flaccus, să se pregătească şi să se mai adauge alte douăzeci [şi cinci] [134]. După ce toate aceste vase au fost înzestrate cu armamentul trebuincios şi încărcate cu provizii, alăturîndu-se acestei flote şi cele cinci corăbii care transportaseră pe solii prinşi, cele 30 de corăbii au pornit din portul Ostia către Tarentum. Se mai dispune ca P. Valerius să îmbarce trupele lui Varro, care se aflau la Tarentum

Scanned with CamScanner

sub comanda legatului L. Apustius, şi cu această flotă alcătuită din 55 de vase să se apere nu numai coastele Italiei, ci să se afle prin recunoaşteri, tot ce poate fi în legătură cu războiul cu Macedonia : „în cazul că cuprinsul scrisorilor şi dovezilor date de aceşti soli [ai duşmanilor] se potrivesc cu planurile regelui Filip, se dădu instrucţiuni ca să se aducă acestea la cunoştinţă, printr-o scrisoare, praetorului M. Valerius. La rîndu-i, acesta, încredinţînd comanda armatei romane lui L. Apustius, să plece spre Tarentum la flotă şi să treacă cît mai neîntîrziat în Macedonia, dîndu-şi silinţa să-l ţină pe Filip pe loc în regatul său. S-au dat şi sumele de bani trebuincioase pentru înzestrarea flotei cu armament şi hrană şi pentru nevoile războiului cu Macedonia. Aceşti bani fuseseră trimişi lui Appius Claudius în Sicilia ca să fie înapoiaţi regelui Hiero. De asemenea, banii au fost transportaţi la Tarentum de către legatul L. Antistius ; în acelaşi timp şi regele Hiero a trimis 200 [mii] [135] baniţe de grîu şi alte 100 000 de orz.

XXXIX Pe cînd romanii fac toate aceste pregătiri, una din corăbiile căzute în mîinile romanilor, şi care fuseseră trimise la Roma, a izbutit să scape din nou cu fuga, ducîndu-se la Filip. De la ea s-a aflat că solii regelui au fost prinşi împreună cu scrisorile. De aceea regele macedonean, neştiind ce întrevederi şi ce învoială se încheiase între Hannibal şi împuterniciţii săi, şi nici ce răspuns avuseseră să-i aducă trimişii lui Hannibal, trimite o altă solie cu aceleaşi însărcinări. Noii împuterniciţi trimişi la Hannibal erau Heraclitus, care era poreclit Scotinus, apoi Crito din Beoţia, şi Sositheus Magnes. Aceştia au reuşit să-şi ducă la bun sfîrşit însărcinările şi să aducă şi răspunsul ; numai că pînă să se mişte regele Filip şi să pună ceva la cale, a trecut şi vara [136]. Iată cum o singură corabie, care ducea pe solii lui Filip, căzută în mîinile romanilor, a atîrnat atît de greu în cumpănă, încît a întîrziat un război care îi ameninţa pe romani !

Îndată ce Fabius trecuse rîul Volturnus, după ce, în sfîrşit, săvîrşise slujbele de ispăşire pentru semnele arătate în împrejurimile Capuei, amîndoi consulii desfăşurau acum împreună operaţiile militare.

Fabius a cucerit prin forţa armelor oraşele Combulteria, Trebula şi Austicula [137], care trecuseră de partea lui Hannibal. El a capturat garnizoanele lăsate acolo de Hannibal şi în rîndurile lor pe foarte mulţi campani. Şi pentru că la Nola, la fel ca şi cu un an mai înainte, senatul era de partea romanilor, iar plebea de

Scanned with CamScanner

partea lui Hannibal, se ţineau tot soiul de consfătuiri tainice, urzindu-se omorîrea fruntaşilor cetăţii şi predarea cetăţii în mîinile punilor. Pentru ca uneltirea să nu meargă mai departe, Fabius, după ce şi-a trecut armata printre Capua şi tabăra lui Hannibal, care se afla pe muntele Tifata, şi-a instalat trupele în castrul Claudian mai sus de Suessula : de acolo a trimis pe propraetorul Marcus Marcellus cu aceste trupe la Nola ca să-i asigure paza.

XL Şi în Sardinia praetorul T. Manlius a început să desfăşoare campania care fusese întreruptă după ce praetorul Q. Mucius fusese lovit de o grea boală. Manlius, după ce a tras la uscat vasele lungi [în portul] Carales[138] şi şi-a înarmat trupele navale aliate, pentru a duce războiul terestru, şi-a luat în primire şi oastea praetorului, şi-a alcătuit o armată compusă din 22 000 de pedestraşi şi 1 200 călăreţi. Cu aceste trupe de călăreţi şi de pedestraşi, Manlius a pornit în ţinutul duşmanilor, aşezîndu-şi castrul nu departe de tabăra lui Hampsicora. Din întîmplare, Hampsicora plecase atunci la sarzii pelliti[139], pentru a le înarma tineretul, cu ajutorul căruia să-şi mărească efectivul trupelor sale. În fruntea taberei sale îl pusese pe fiul său, numit Hostus. Acesta, plin de semeţie datorită tinereţii sale, a dezlănţuit bătălia la voia întîmplării, însă a fost bătut şi pus pe fugă de romani. Vreo 3 000 de sarzi au fost măcelăriţi în acea bătălie, iar vii, cam 800 luaţi prizonieri.

O altă oaste se împrăştie fugind, la început prin ogoare şi păduri, apoi îşi caută refugiul în oraşul cu numele Cornus[140], capitala acelui ţinut unde s-a răspîndit zvonul că a fugit şi căpetenia lor. Şi războiul din Sardinia i s-ar fi pus capăt în urma acelei bătălii, dacă flota carthagineză, avînd în frunte pe Hasdrubal, şi care fusese aruncată de o furtună în apele insulelor Baleare, nu s-ar fi apropiat în acel moment, în nădejdea de a reaprinde războiul. La vestea scoaterii la ţărm a flotei punice, Manlius s-a retras la Carales. Hampsicora a profitat de acest prilej pentru a se uni cu punii. Hasdrubal, după ce şi-a debarcat trupele pe uscat şi după trimiterea înapoi la Carthagina a flotei, călăuzit de Hampsicora, purcede la pustiirea ţinutului aliaţilor poporului roman şi ar fi ajuns cu prădăciunile pînă la Carales dacă Manlius nu i-ar fi ieşit în întîmpinare cu oastea, stăvilindu-i devastările făcute pe o mare întindere.

Scanned with CamScanner

La început, potrivnicii îşi rînduiră taberele faţă în faţă, la un mic interval una de alta, apoi, în urma unor ieşiri, se iscară cîteva uşoare ciocniri cu sorţi schimbători de izbîndă şi în cele din urmă se ajunse şi la rînduirea oştilor în linie de bătaie. Lupta a durat patru ore, potrivnicii măsurîndu-şi puterile piept la piept într-o bătălie în toată regula. Carthaginezii au fost acum aceia care au făcut ca bătălia să fie multă vreme nehotărîtă, în vreme ce sarzii erau obişnuiţi să fie uşor înfrînţi ; în cele din urmă şi punii fură bătuţi, deoarece toate locurile din jur erau presărate fie cu leşurile sarzilor măcelăriţi, fie pline cu fugari ; dar cînd se aşternură pe fugă şi carthaginezii, aripa romanilor care îi fugărise pe sarzi, făcînd o mişcare de învăluire, îi înconjură şi le tăie retragerea. Ceea ce se întîmplă după aceea fu mai degrabă măcel decît luptă : fură doborîţi 12 000 de duşmani, şi sarzi şi carthaginezi, aproape 3 700 făcuţi prizonieri şi capturate 27 de steaguri ostăşeşti [141].

XLI Izbînda a ajuns vestită şi bătălia vrednică de ţinut minte datorită, în primul rînd, faptului că însuşi comandantul suprem al punilor, Hasdrubal, a căzut prizonier, împreună cu Hanno şi Mago, nobili carthaginezi. Mago făcea parte din familia Barcas şi era îndeaproape înrudit cu Hannibal, în vreme ce Hanno fusese cel ce-i îndemnase pe sarzi să ridice armele împotriva romanilor şi, neîndoios, tot el fusese şi aţîţătorul războiului romanilor cu sarzii. La rîndu-le, şi căpeteniile sarde căzute în luptă au făcut ca această bătălie să fie nu mai puţin vestită prin dezastrul lor : căci chiar Hostus, fiul lui Hampsicora, a căzut pe cîmpul de bătaie, iar Hampsicora, fugind împreună cu vreo cîţiva călăreţi, cînd, după atîta prăpăd, a mai aflat şi de moartea fiului său, şi-a ridicat singur viaţa în timpul nopţii, ca să nu fie împiedicat la această faptă de cineva. Ceilalţi şi-au găsit adăpost tot în oraşul Cornus, unde se mai refugiaseră şi mai înainte. Manlius, atacînd acest oraş cu oastea romană biruitoare, l-a cucerit în cîteva zile. Apoi şi alte oraşe care trecuseră de partea lui Hampsicora şi a carthaginezilor s-au supus romanilor, dîndu-le ostatici ; după ce Manlius a poruncit fiecărei cetăţi să dea tribut [142] şi provizii, potrivit mijloacelor, sau greşelilor săvîrşite [143] faţă de romani, şi-a adus oastea înapoi la Carales. După ce au fost aduse acolo şi vasele lungi şi îmbarcaţi pe ele ostaşii pe care îi adusese cu sine, Manlius navighează spre Roma, unde aduce la cunoştinţa senatului că Sardinia a fost în întregime adusă sub ascultarea Romei.

Scanned with CamScanner

Totodată Manlius predă şi tributul quaestorilor, cantităţile de cereale — edililor, iar pe prizonieri — praetorului Q. Fulvius.

În aceeaşi vreme, praetorul T. Otacilius, navigînd cu flota din Lilybaeum, debarcă în Africa unde prădă ţinutul carthaginez. Pe cînd se îndrepta de acolo către Sardinia, unde umbla zvonul că Hasdrubal [144] a trecut de curînd din Baleare, ieşi în întîmpinarea flotei acestuia pe cînd se îndrepta către Africa, şi într-o uşoară luptă, dată în largul mării, a capturat acolo şapte vase împreună cu trupele aliate de marinari. Pe celelalte vase, teama le-a împrăştiat pretutindeni, întocmai ca o furtună.

În decursul aceloraşi zile s-a apropiat de Locri şi Bomilcar [145] cu ostaşii trimişi de Carthagina, pentru completarea efectivelor, şi cu elefanţii şi cu aprovizionarea. Appius Claudius, prefăcîndu-se că-şi inspectează provincia, îşi duse cu repeziciune oastea la Messana, pentru a-l lua prin surprindere pe Bomilcar şi, ajutat şi de flux şi [de vînt] [146], debarcă la Locri. Numai că Bomilcar plecase de acolo la Hanno în ţinutul bruttiilor, iar locrienii închiseră porţile cetăţii lor în faţa romanilor. Appius, în ciuda marilor sale străduinţe, nu izbuteşte să facă nimic şi de aceea se înapoiază la Messana.

În aceeaşi vară Marcellus întreprinse din Nola, pe care o ocupase cu o garnizoană, dese incursiuni în ţinuturile hirpinilor şi ale samniţilor caudini [147], aşa fel încît trecu totul prin foc şi sabie pentru ca să le împrospăteze samniţilor amintirea vechilor lor dezastre.

XLII De aceea fură trimişi numaidecît la Hannibal soli de către amîndouă aceste populaţii, care i s-au adresat Punului în felul acesta: „Hannibal, noi am fost vrăjmaşii poporului roman, mai întîi prin noi înşine, cîtă vreme armele şi faptele noastre ne puteau apăra. Cînd însă nu ne-am mai putut bizui pe ele, ne-am alăturat regelui Pyrrhus. Cînd am fost părăsiţi de acesta, am fost nevoiţi să încheiem pace cu romanii şi am rămas în pace aproape 50 de ani, pînă în vremea cînd ai venit tu în Italia. Noi am fost atraşi de tine nu atît datorită vitejiei şi norocului tău în războaie, pe cît datorită bunătăţii şi blîndeţii tale fără seamăn faţă de concetăţenii noştri căzuţi la tine prizonieri, pe care tu i-ai lăsat să plece slobozi la vatră, astfel încît, cîtă vreme tu, prietenul nostru, eşti în viaţă şi teafăr, noi nu ne mai temem nu numai de poporul roman, dar nici măcar de mînia zeilor, dacă ne e îngăduit s-o

Scanned with CamScanner

spunem. Însă, ţi-o jurăm pe Hercules, deşi tu eşti nu numai teafăr şi biruitor, ci chiar de faţă, de vreme ce ai putinţa aproape să auzi tînguirile soţiilor şi copiilor noştri şi să vezi casele noastre pustiite de flăcări, în vara aceasta noi aşa fel am fost prădaţi şi pustiiţi de vreo cîteva ori, încît iese în vileag că M. Marcellus şi nu Hannibal a fost acela care a biruit la Cannae, şi că romanii se fălesc că tu ai avut putere numai pentru o singură lovitură şi că lîncezeşti acum, întocmai ca o albină, care o dată cu împunsătura şi-a lăsat şi acul. Noi am purtat război cu romanii vreme [de o sută] [148] de ani, neprimind nici un ajutor dinafara hotarelor de la nici o căpetenie, de la nici o oaste străină, în afară de cei doi ani în care Pyrrhus şi-a sporit puterea sa mai mult cu sprijinul ostaşilor noştri, în loc să ne apere pe noi cu forţele sale.

Eu nu mă voi făli cu izbînzile noastre amintind că doi consuli şi două armate consulare au fost trecute de noi pe sub jug [149], nu ne fălim nici cu alte fapte de arme de care ne-am bucurat şi care nouă ne-au adus slavă [150]. Însă, ceea ce ni s-a întîmplat nouă atunci, nu putem compara, fiind cuprinşi de o mai mică revoltă, cu neajunsurile şi necazurile care ni se întîmplă astăzi: altădată ne încălcau hotarele dictatori cu faimă însoţiţi de comandanţii cavaleriei, cîte doi consuli în fruntea a două armate consulare; mai înainte ei îşi duceau oştile după prădăciuni în spatele steagurilor, după ce făceau recunoaşteri şi lăsau în loc puncte de sprijin; acum am ajuns prada unui singur praetor şi a unei neînsemnate garnizoane însărcinate cu apărarea Nolei. Într-adevăr, aceştia nu ne atacă rînduiţi pe manipule, ci străbat în chip tîlhăresc, în lung şi-n lat, toate ţinuturile noastre cu atîta nepăsare de parcă ar cutreiera pe pămînt roman.

Însă pricina este că nici tu nu ne aperi pe noi, dar şi faptul că întregul nostru tineret slujeşte acum sub steagurile tale, şi care dacă ar fi acasă şi-ar apăra patria. Nu te-aş mai cunoaşte nici pe tine, nici oastea ta, dacă n-aş şti că tu eşti acela care ai bătut şi distrus atîtea oşti romane şi dacă n-aş fi încredinţat că e la fel de uşor să-i nimiceşti pe prădalnicii noştri, care cutreieră, răzleţiţi fără a avea cu ei steagurile, pe acolo pe unde îi mînă nădejdea, deşi deşartă, de pradă. De bună seamă, aceşti romani vor fi prada unui pumn de numizi. Dacă ne sprijini pe noi, vei îndepărta şi de la noi şi de la Nola garnizoana romană, dacă eşti încredinţat că, după ce ne-ai socoti vrednici să-ţi fim aliaţi, meritäm să fim ocrotiţi de tine în calitate de aliaţi".

Scanned with CamScanner

XLIII La acestea Hannibal a răspuns: „Hirpinii şi samniţii le fac pe toate deodată; ei trîmbiţează şi nenorocirile, cer să fie şi ocrotiţi, şi se plîng apoi că au rămas fără apărare şi nebăgaţi în seamă. Numai că ei mai întîi ar fi trebuit să ne lămurească situaţia lor, apoi să ceară sprijinul armatelor noastre, şi numai în cele din urmă, dacă nu l-ar fi obţinut, să se plîngă că în zadar au implorat ajutorul. Dînsul însă nu-şi readuce oastea în ţinuturile hirpinilor şi ale samniţilor, ca să nu le mai fie şi el însuşi povară, ci o va strămuta în regiunile învecinate ale aliaţilor poporului roman! Din prădarea acestora îşi va îndestula şi ostaşii săi, şi va vîrî şi groaza în vrăjmaşi alungîndu-i departe de acolo.

În ce priveşte însă războiul cu romanii, dacă bătălia de la Trasimenus a fost mai vestită ca aceea de la Trebia, dacă cea de la Cannae mai cu faimă decît cea de la Trasimenus, dînsul va face ca şi amintirea bătăliei de la Cannae să fie adumbrită printr-o biruinţă cu mult mai mare şi mai strălucită".

După acest răspuns, i-a copleşit pe trimişi cu daruri, lăsîndu-i apoi să plece într-ale lor. Hannibal, după ce lăsă neînsemnate trupe la Tifata, porni în fruntea celeilalte oşti şi se duse de-a dreptul la Nola. Tot acolo veni din Bruttium şi Hanno, aducînd din Carthagina trupe de completare şi elefanţi. După ce-şi întocmi tabăra nu departe de acolo, Hannibal, cercetînd situaţia, află cu totul alte lucruri decît cele pe care le auzise de la solii aliaţilor săi. Într-adevăr, Marcellus nu întreprindea nici o acţiune ca să se poată spune că s-a lăsat în voia sorţii sau a căzut plocon în mîinile duşmanului. El s-a dus după prădăciuni numai după ce făcuse recunoaşteri cu unităţi puternice, avînd asigurată retragerea, prevăzînd şi îngrijindu-se de toate, fiind cu privirile aţintite pretutindeni, ca şi cum l-ar fi întîlnit în tot locul pe Hannibal. Atunci cînd a simţit că vrăjmaşul soseşte, Marcellus şi-a ţinut trupele la adăpostul zidurilor, poruncind senatorilor din Nola să se plimbe pe ziduri, să cerceteze totul în jur, băgînd de seamă ce se petrece la potrivnic. Hanno, după ce a înaintat în preajma zidului, a chemat dintre aceştia pe Herennius Bassus şi pe Herius Pettius la o întrevedere. Cei doi ieşind din cetate cu încuviinţarea lui Marcellus, Hanno li se adresează printr-un tîlmaci. El ridică în slavă vitejia şi norocul lui Hannibal, în schimb le veştejeşte pe ale poporului roman, spunînd că „măreţia acestuia a început să apună o dată cu sleirea puterilor lui. Chiar dacă aceste însuşiri ar fi deopotrivă la ambele popoare, aşa cum au fost cîndva, totuşi aliaţii care au simţit pe grumazul lor cît de apăsător a fost

jugul puterii romane şi cît de îngăduitoare fire a arătat Hannibal faţă de toţi prizonierii cu nume italic, ar trebui să socotească alianţa şi prietenia carthagineză mai presus de cea romană. Chiar dacă amîndoi consulii s-ar găsi la Nola cu oştile lor, totuşi n-ar putea fi deopotrivă cu Hannibal mai mult decît au fost la Cannae, cu atît mai vîrtos un simplu praetor n-ar putea fi în măsură să apere Nola cu un pumn de ostaşi. Este mai mult în interesul lor decît al lui Hannibal ca punii să pună stăpînire pe Nola, fie cucerind-o, fie fiindu-le predată ; căci, neîndoilenic, Hannibal va pune mîna pe Nola la fel cum a pus mîna şi pe Capua şi pe Nuceria. Însă nolanii îşi dau bine seama ce deosebire este între situaţia Capuei şi Nuceriei, cîtă vreme ştiu că ei sînt aşezaţi aproape în mijlocul acestora. El nu vrea să le prooroceasca ce se va întîmpla şi ce va pătimi un oraş cucerit, ci mai degrabă le făgăduieşte, în cazul că îi vor preda pe Marcellus cu trupele lui din garnizoană, precum şi Nola, că nimeni alţii, ci înşişi nolanii vor fi cei care îi vor declara condiţiile cu care vor veni să încheie alianţă şi prietenie cu Hannibal".

XLIV La acestea Herennius Bassus răspunse : „Prietenia dintre poporul roman şi cel nolan dăinuie de un car de ani ; nici unuia nu-i pare rău de ea pînă în ziua aceasta şi chiar dacă ar fi nevoiţi, o dată cu schimbarea norocului, să-şi lepede credinţa, acum ar fi prea tîrziu să şi-o mai schimbe. Dacă ei ar fi avut de gînd să se predea lui Hannibal, ar mai fi apelat ei la romani ca să-i apere ? Ei s-au înmănuncheat în toate privinţele cu romanii şi vor fi alături de aceia care au venit să-i apere, pînă la ultima lor suflare". Această convorbire făcu să i se spulbere lui Hannibal orice nădejde de a pune stăpînire pe Nola prin trădare ; de aceea el înconjură oraşul cu un cordon de trupe pentru a ataca zidurile din toate părţile. Cînd Marcellus văzu că Hannibal s-a apropiat pînă în preajma zidurilor, porni în iureş năprasnic cu oastae-i rînduită pentru atac în spatele porţii. La cea dintîi năvală fură călcaţi în picioare şi doborîţi vreo cîţiva puni ; apoi însă, porninid repede la încăierare mai mulţi războinici puni, iar forţele de luptă ajungînd acum deopotrivă, s-a început o crîncenă bătălie care ar fi fost vrednică de ţinut minte ca puţine altele, dacă ruperea de nori însoţită de o puternică vijelie nu i-ar fi descleştat pe luptători din încăierare.

În acea zi, după începerea [şi întreruperea] acestei neînsemnate lupte în care se îndîrjiseră toţi războinicii, romanii s-au retras în oraş, iar carthaginezii în tabăra lor; cu toate acestea, din rîndurile punilor, deşi daţi peste cap cu prilejul celui dintîi iureş roman, au căzut [o sută] [151] de ostaşi, iar dintre romani nu mai mult de 30. Ploaia continuînd să cadă toată noaptea, a ţinut pînă la orele trei [152] ale zilei următoare; de aceea, cu toate că amîndouă taberele erau setoase de luptă; în cursul acelei zile toţi au rămas între întărituri. A treia zi Hannibal îşi trimise o parte din trupe ca să prade ţinutul nolan. Cînd Marcellus a băgat de seamă aceasta, numaidecît şi-a scos trupele punîndu-le în linie de bătaie. Nici Hannibal nu s-a codit să se măsoare cu romanii. Cam o mie de paşi era golul dintre oraş şi cele două tabere. Pe acest spaţiu s-au încleştat cei doi potrivnici (în jurul Nolei sînt numai cîmpii). Strigătele scoase de către ostaşii ambelor tabere i-au adus înapoi în lupta deja începută pe cei mai apropiaţi dintre ostaşii cohortelor care se duseseră prin ogoare după prădăciuni, şi nolanii au venit să întărească cu forţele lor frontul romanilor. Marcellus, după ce le aduse laude, le porunci să stea în rezervă şi să scoată răniţii de pe cîmpul de bătaie, dar să nu ia parte la luptă pînă nu vor primi semnalul.

XLV Lupta era cu sorţi schimbători: şi comandanţii îşi îmbărbătau ostaşii cu cea mai mare străşnicie, şi soldaţii luptau cu cea mai aprigă înverşunare. Marcellus îi îndeamnă să-i înfrunte pe vrăjmaşii înfrînţi de el cu trei zile mai înainte, puşi pe fugă cu cîteva zile mai înainte la Cumae, alungaţi de la Nola tot de el, avînd însă sub comanda sa alţi ostaşi: „Nu toţi punii se află acum pe cîmpul de bătaie: unii cutreieră ogoarele umblînd după prădăciuni, iar cei care luptă acum sînt moleşiţi din pricina belşugului din Capua, istoviţi de băutură şi de tot felul de dezmăţ în tot timpul iernii. Punii şi-au pierdut acea vînjoşie şi străşnicie, le-a dispărut toată vîrtoşia trupească şi întreaga lor bărbăţie cu care au venit cînd au trecut culmile Pirineilor şi ale Alpilor. Acum au în faţă numai umbrele acelor luptători care abia mai stau pe picioare şi cu anevoinţă îşi mai ţin [153] armele în mînă. Capua a fost pentru Hannibal Cannae; acolo a dispărut vitejia războinică, acolo s-a înmormîntat disciplina ostăşească, acolo s-a şters faima vremurilor trecute, acolo s-a stins nădejdea viitorului!“

Scanned with CamScanner

În vreme ce Marcellus îşi înflăcăra ostaşii, sporindu-le avîntul prin aceste ponegriri aduse vrăjmaşului, Hannibal îşi dojenea soldaţii cu vorbe mult mai grele, spunîndu-le : „El cunoaşte aceleaşi arme şi steaguri care au fost la Trebia şi la Trasimenus, şi pe care le-a văzut şi le-a avut în mînă în urmă la Cannae, însă, fără îndoială, un ostaş a dus el în tabăra de iarnă din Capua şi un altul a scos de acolo. Cum ?! Abia suportaţi lupta, depunînd mari sforţări împotriva unui simplu legat roman şi unei singure legiuni şi numai unui pîlc de cavalerie, voi cărora nu v-au putut niciodată rezista două armate consulare ? Cum adică, pe noi ne hărţuieşte a doua oară Marcellus cu ostaşii săi alcătuiţi din recruţi şi trupe auxiliare de nolani şi noi îl lăsăm nepedepsit ? Unde e acel faimos ostaş al meu care, smulgîndu-l de pe cal pe consulul C. Flaminius, i-a tăiat capul ? Unde-i acela care l-a răpus pe L. Paullus la Cannae ? Oare acum sabia a ruginit ? Oare mîinile au încremenit ? Sau ce altă minune s-a întîmplat cu voi ? Voi care, atunci cînd eraţi puţini obişnuiaţi să-i învingeţi pe mai mulţi, în schimb acum cînd voi sînteţi mai numeroşi de abia mai rezistaţi ! Voi, cei grozavi în limbuţie, vă lăudaţi că dacă vă va conduce cineva pînă la Roma, o veţi cuceri ! Iată ! Aici e o treabă de mai mică însemnătate ; aici vreau să vă dovediţi puterea şi vitejia : cuceriţi Nola, un oraş de şes care nu e apărat de nici un fluviu, de nici o mare ! De aici, încărcaţi de prăzi şi de trofee capturate dintr-un oraş atît de bogat, sau vă voi duce unde veţi vrea, sau voi veni eu după voi“.

XLVI Nici cuvintele de bine şi nici cele de rău n-au folosit la îmbărbătarea punilor. În vreme ce carthaginezii erau pretutindeni bătuţi, romanilor le creştea avîntul nu numai datorită vorbelor de îmbărbătare ale comandantului lor, ci şi faptul că şi nolanii scoteau puternice strigăte, dovedind cu cine ţin ei, şi îi înflăcărau şi mai tare pe romani la luptă. Carthaginezii au întors spatele fiind alungaţi şi fugăriţi pînă în tabăra lor. Marcellus însă şi-a adus înapoi la Nola trupele romane dornice să atace şi tabăra pună, spre marea bucurie a tuturor, însoţită de felicitări chiar din partea plebeilor nolani, deşi înainte erau mai înclinaţi către carthaginezi.

Au fost măcelăriţi mai mult de 5 000 de duşmani în acea zi, iar vii au căzut în mîinile romanilor 600, au fost capturate 19 steaguri, precum şi doi elefanţi, patru fiind doborîţi în luptă. Din rîndurile romanilor au căzut mai puţin de o mie.

Scanned with CamScanner

Ziua următoare s-a scurs, în urma unui armistiţiu tacit, cu înmormîntarea celor căzuţi din ambele tabere. Marcellus a pus să se încingă un rug cu trofeele luate de la duşmani, pe care le-a închinat lui Vulcanus [154]. După trei zile, 272 de călăreţi numizi amestecaţi cu hispani au dezertat la Marcellus (din ură împotriva lui Hannibal, cred eu, sau însufleţiţi de nădejdea unui serviciu militar mai bine plătit). Romanii s-au folosit de ajutorul lor dat cu vitejie şi credinţă în cursul acestui război. După terminarea războiului, pentru vitejia lor, hispanilor li s-au dat pămînturi în Hispania, iar numizilor în Africa.

Hannibal, după ce l-a trimis pe Hanno de la Nola în Bruttium, împreună cu trupele cu care venise, s-a îndreptat către Apulia ca să ierneze acolo, instalîndu-şi tabăra în împrejurimile localităţii Arpi. Cînd Q. Fabius a auzit că Hannibal a plecat în Apulia, transportă aprovizionarea din Nola şi Neapolis în castrul roman care fusese întocmit mai sus de Suessula; după întărirea parapetelor taberei, lăsă acolo destule trupe de apărare care să păstreze poziţii în vremea iernii, iar el înaintă pînă în apropierea Capuei. Fabius pustii ţinutul Campan, trecîndu-l prin foc şi sabie, pînă cînd campanii, cu toate că nu se bizuiau cîtuşi de puţin pe forţele lor, se văzură totuşi nevoiţi să iasă pe porţile Capuei şi să-şi întocmească o tabără întărită în faţa oraşului pe un loc deschis. Capua dispunea de 6 000 de luptători înarmaţi, însă pedestrimea ei nu era de fel bună luptătoare; în schimb, Capua era mai tare prin cavaleria sa, de aceea ei îi hărţuiau pe romani mai mult prin lupte date cu călăreţii săi.

Între numeroşii călăreţi nobili ai campanilor era şi Cerrinus Vibellius, poreclit Taurea. Acesta era socotit pe departe cel mai viteaz dintre toţi călăreţii campanilor, aşa fel încît, înainte, cînd slujise sub drapel în oastea romană, numai romanul Claudius Asellus fusese deopotrivă cu el prin însuşirile sale de călăreţ desăvîrşit. Pe atunci, acest Taurea, după ce multă vreme a galopat prin faţa roatelor de călăreţi duşmani, rotindu-şi multă vreme ochii în jur, în cele din urmă făcîndu-se tăcere, a întrebat unde e Claudius Asellus, spunînd: „Deoarece el în mod obişnuit discuta cu dînsul numai prin cuvinte despre vitejie, de ce nu-i dă putinţa săbiei să hotărască cine e mai viteaz, pentru ca dacă va fi biruit, să-i predea armele, spre a dobîndi în chipul acesta cel mai strălucit trofeu, sau dacă va fi învingător, să le ia?“

Scanned with CamScanner

XLVII Cînd i s-au adus la cunoştinţă lui Asellus acestea în tabără, el a mai zăbovit puţin numai pentru a-l întreba pe consul dacă îi îngăduie să lupte în afară de rînduri cu un duşman care l-a provocat. Consulul încuviinţîndu-i, Asellus şi-a luat numaidecît armele şi înaintînd călare în faţa străjilor, îl strigă pe nume pe Taurea şi-l pofti să se măsoare cu dînsul acolo unde doreşte. Romanii ieşiseră în mare număr să privească această luptă, iar campanii, la rîndul lor, mişunau nu numai pe parapetele castrului lor, ci umpluseră chiar şi zidurile oraşului pentru acest spectacol, deoarece încă înainte ei stîrniseră mare faimă asupra acestei lupte prin cuvinte pline de trufie.

Cei doi şi-au dat pinteni cailor, năpustindu-se cu suliţele înainte; apoi, deoarece aveau la îndemînă destul spaţiu între ei, se fereau unul de altul astfel încît tărăgănau lupta fără să-şi pricinuiască răni. Atunci romanul îi spuse campanului: „Această luptă va fi mai degrabă o întrecere între cai, nu între călăreţi, dacă nu vom trece cu caii din cîmp pe drumul acesta îngust. De aceea să ne luăm numaidecît piept la piept, acolo, unde n-avem nici un spaţiu pentru a ne ocoli". Claudius abia sfîrşi vorba şi se şi năpusti cu calul către acel drum. În schimb Taurea, mai fălos la vorbă decît la faptă, îi răspunse: „Vezi, rogu-te, să nu intri cu gloaba în şanţ!" Aceste vorbe au rămas de pomină, ajungînd o zicală cunoscută de ţărani.

Claudius, după ce străbătu drumul scobit în toată lungimea lui, neîntîlnind în cale nici un potrivnic, se întoarse la cîmp: aruncînd vorbe de ocară asupra laşităţii duşmanului, el reveni în castru ca un biruitor, spre marea bucurie a tovarăşilor săi de arme care l-au felicitat.

Acestei lupte între doi călăreţi, unii analişti îi adaugară şi o altă minunată poveste, desigur socotită îndeobşte ca adevărată, şi anume: în vreme ce Claudius îl urmărea pe Taurea, pe cînd acesta îşi căuta adăpost în oraşul Capua, cel dintîi pătrunse pe poarta deschisă a oraşului şi ieşi teafăr şi nevătămat pe cealaltă, în vreme ce duşmanii rămăseseră înărmuriţi ca în faţa unei minuni.

XLVIII După aceea fu linişte în tabără. Consulul îşi retrase într-adins tabăra, pentru ca locuitorii Capuei să-şi însămînţeze ogoarele. El nu le-a mai călcat hotarele pînă cînd semănăturile n-au crescut atît de înalte încît să ofere nutreţ. El îşi aduse acest nutreţ în castrul Claudian mai sus de Suessula, şi acolo puse

Scanned with CamScanner

de se construi tabăra de iarnă. Consulul îi dădu ordin proconsulului ca, după reţinerea unui corp de trupe necesar apărării oraşului Nola, să trimită celelalte unităţi la Roma, pentru a nu fi povară pentru aliaţi şi nici cheltuială pentru republică.

Şi Ti. Gracchus îşi duse legiunile de la Cumae în Luceria [154 bis] din Apulia, şi de acolo îl trimise la Brundisium pe praetor cu oastea pe care o avusese în Luceria, poruncindu-i să apere coastele ţinutului sallentimilor şi să ia măsurile de prevedere în legătură cu Filip şi războiul macedonean.

La sfîrşitul verii în care am scris că s-au petrecut aceste evenimente, au sosit la Roma dările de seamă trimise de P. şi Cn. Scipio, în care au arătat „cîte şi cît de mari au fost izbînzile obţinute în Hispania", — însă totodată mai spuneau că „atît pentru armata romană, cît şi pentru trupele aliate de marinari lipsesc banii pentru plata soldei şi că ostaşii sînt lipsiţi şi de veşminte şi de hrană. În ce priveşte solda, dacă vistieria e goală, ei vor recurge la anumite măsuri datorită cărora să-şi procure bani de la hispani. Celelalte mijloace de trai trebuie trimise oricum de la Roma, pentru că altfel nici oastea, nici provincia nu pot fi ţinute în mînă".

După ce s-a dat citire dărilor de seamă, dintre toţi senatorii nu era unul care să nu declare că, pe de o parte, sînt adevărate cele scrise, şi pe de altă, sînt îndreptăţite cele cerute. Însă li se perinda prin minte cît de mari vor fi armatele de uscat şi navele care apărau republica, cît de mari vor fi efectivele noii flote care va trebui în curînd pregătită dacă va izbucni războiul cu macedonenii: „Sicilia şi Sardinia, care înainte fuseseră tributare, abia sînt în stare să întreţină garnizoanele însărcinate cu apărarea provinciilor. Pentru scoaterea cheltuielilor n-aveau decît veniturile impozitelor, numai că numărul celor ce plăteau dări scăzuse în urma dezastrelor atît de mari ale armatelor romane, suferite şi la lacul Trasimenus şi la Cannae; cei care supravieţuiseră erau prea puţini şi, dacă vor mai fi împovăraţi şi cu dări de tot felul, vor pieri din pricina atîtor urgii [155]. De aceea, dacă republica, bizuindu-se numai pe propriile-i mijloace, nu va apela la împrumuturi, nu va putea dăinui. Deci, praetorul Fulvius să se prezinte în faţa adunării poporului pentru a lămuri pe cetăţeni asupra nevoilor statului şi pentru a-i îndemna pe cei care şi-au mărit averile din furnituri să vină în sprijinul republicii, pe spinarea căreia se îmbogăţiseră, să pună la îndemînă armatei din Hispania cele necesare, iar atunci cînd vor fi bani în vis-

Scanned with CamScanner

tierie, acestora să li se achite mai întîi împrumutul". Praetorul arătă toate acestea în adunarea poporului şi fixă şi ziua care aveau să fie predate armatei din Hispania veşmintele şi aprovizionarea şi tot ceea ce era necesar echipajelor aliate din marină.

XLIX Cînd sosi ziua aceea, se înfăţişară trei societăţi [156] alcătuite din 19 persoane, pentru a furniza cele necesare; condiţiile puse de acestea au fost următoarele: întîi, ca ei să fie scutiţi de serviciul militar cîtă vreme aveau aceste sarcini publice; a doua condiţie, ca pentru pagubele eventualelor atacuri ale vrăjmaşilor sau pentru daunele pricinuite de furtuni, statul să răspundă de tot ce se va încărca pe vase. Primindu-le amîndouă condiţiile, se încheie contractul, şi în felul acesta nevoile statului fură rezolvate cu banii particularilor. Asemenea moravuri erau pe atunci, şi aşa se dovedea în acele vremuri dragostea de patrie care însufleţea pe cetăţenii tuturor stărilor! [157] Acest contract a fost primit cu mare bucurie şi respectat cu cea mai mare fidelitate şi, ca urmare, tot ceea ce aveau [nevoie ostaşii s-a dat din belşug] [158] ca şi altă dată, ca şi cum vistieria ar fi fost încărcată.

Cînd sosiră aceste provizii, oraşul Iliturgi [159] era împresurat de Hasdrubal, Mago şi Hannibal, fiul lui Bomilcar, din pricina trecerii oraşului de partea romanilor. Scipionii, trecînd printre cele trei tabere ale vrăjmaşilor, au ajuns în oraşul aliaţilor după o mare bătălie, în care cei ce li se împotriviseră fuseseră nimiciţi; totodată ei au adus şi cerealele de care se simţea mare nevoie, şi după ce i-au îndemnat pe locuitori să-şi apere cu aceeaşi bărbăţie cu care văzuseră armata romană luptînd pentru ei, îi conduc către tabăra cea mai mare, pe o care o comanda Hasdrubal. Acolo s-au adunat şi ceilalţi doi comandanţi şi celelalte două oşti carthagineze, deoarece îşi dădeau seama că acolo se decide soarta întregului război. Lupta s-a început pornindu-se în iureş chiar din tabără. În acea zi s-au măsurat în luptă 60 000 de duşmani cam cu vreo 16 000 de romani; cu toate acestea, biruinţa romanilor n-a fost de loc îndoielnică, astfel încît din partea potrivnicului a căzut un număr mai mare decît erau toate forţele romanilor la un loc. Fură luaţi mai mult de 3 000 de prizonieri, se capturară ceva mai puţin de 1 000 de cai, precum şi 59 de steaguri ostăşeşti, şapte elefanţi — cinci fiind ucişi în bătălie; în acea zi romanii au pus stăpînire pe toate cele trei tabere duşmane [160].

Scanned with CamScanner

După ce oraşul Iliturgi fu despresurat, armatele punice fură strămutate la asediul oraşului Intibili [161], după ce fură completate cu trupe recrutate din această provincie, care dispunea pe atunci din belşug de tineret şi care dintre toate era cea mai setoasă de războaie, numai să se înfrupte din pradă sau să fie plătiţi. Din nou romanii se măsurară piept la piept cu carthaginezii şi în această luptă amîndouă taberele avură aceeaşi soartă ca şi înainte. Peste 13 000 de vrăjmaşi fură doborîţi, mai mult de 2 000 prizonieri, precum şi 42 steaguri şi 9 elefanţi capturaţi. Într-adevăr, atunci aproape toate populaţiile Hispaniei au trecut de partea romanilor. În cursul acelei veri evenimentele petrecute în Hispania au fost cu mult mai însemnate decît cele din Italia.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXIV

Scanned with CamScanner

I După ce Hanno s-a înapoiat [1] din Campania în Bruttium, ajutat şi călăuzit de bruttii, a atacat cetăţile greceşti [2]. Acestea păstraseră cu atît mai mult alianţa cu Roma, cu cît ştiau că bruttiii, pe care îi şi urau şi de care se şi temeau, trecuseră de partea carthaginezilor. A fost atacat [de carthaginezi] mai întîi oraşul Rhegium [3], dar acolo s-au pierdut cîteva zile fără nici un folos. Între timp locrienii de la ţară îşi căraseră în oraş şi grîne, şi lemne, şi toate lucrurile de care aveau nevoie, pentru a nu le mai lăsa duşmanilor chiar nimic de prădat. Din zi în zi un puhoi cît mai mare de oameni se revărsa pe toate porţile oraşului. În cele din urmă nu au fost lăsaţi în oraş decît cei care erau siliţi să repare zidurile şi porţile şi să care armele de aruncat, făcîndu-le grămezi pe metereze. Împotriva acestei mulţimi de toate vîrstele şi de toate stările şi care cutreiera prin ogoare în mare parte neînarmată, îşi năpusti Hamilcar călăreţii săi puni. Aceştia însă au fost opriţi să facă cuiva vreun rău, de aceea şi-au rînduit în aşa fel pîlcurile, încît numai să-i împiedice pe cei care fugiseră să intre din nou în oraş. Însuşi comandantul, ocupînd o măgură de unde putea vedea bine ţinutul şi oraşul, a poruncit ca o cohortă de bruttii să se ducă spre ziduri, să-i cheme la întrevedere pe fruntaşii locrienilor şi, făgăduindu-le prietenia lui Hannibal, să-i îndemne să le predea oraşul. La întrevedere, locrienii n-au vrut la început să dea nici un crezămînt cuvintelor bruttiilor; apoi însă, cînd au apărut carthaginezii pe dealuri şi cînd puţinii fugari au dat de ştire că toată cealaltă mulţime e în mîinile duşmanilor, atunci, învinşi de teamă, au răspuns că vor consulta poporul. Numaidecît a fost convocată adunarea poporului [4]. Însă firile cele mai uşuratice voiau mai degrabă o schimbare a situaţiei şi o nouă alianţă. Cei cărora le fuseseră tăiate de duşmani legăturile cu rudele lor, rămînînd în afara

oraşului, aveau simţămintele unor chezaşi care ar fi dat ostatici; cîţiva încuviinţau mai mult în tăcere păstrarea unei credinţe neştirbite faţă de Roma, pe care însă nu îndrăzneau s-o apere făţiş.[5] De aceea, părînd că sînt cu toţii de acord, au predat oraşul carthaginezilor. După ce i-au condus pe ascuns în port şi i-au îmbarcat pentru Rhegium pe L. Atilius, comandantul garnizoanei, şi pe toţi soldaţii romani care erau cu el acolo, l-au primit pe Hamilcar şi pe carthaginezi în oraş, cerîndu-le să încheie numaidecît cu ei un tratat, în condiţii de egalitate pentru amîndouă părţile. Dar îndată după capitularea oraşului tratatul nu s-a mai respectat, căci, pe de o parte, carthaginezii îi învinuiau pe locrieni că, prin viclenie, i-au ajutat pe romani să scape, iar locrienii, pe de altă parte, se dezvinovăţeau spunînd că aceştia au fugit fără ştirea lor. Au trimis chiar călăreţi în urmărirea romanilor, pentru cazul că fluxul mării ar putea întîrzia vasele în strîmtoare sau le-ar împinge către ţărm. Însă, într-adevăr, nu i-au ajuns pe cei pe care-i urmăreau. În schimb, au zărit alte corăbii care străbăteau strîmtoarea de la Messana la Rhegium. Erau soldaţii romani trimişi de praetorul Claudius să ocupe oraşul cu un corp de trupe. De aceea carthaginezii s-au depărtat numaidecît de oraşul Rhegium. Din porunca lui Hannibal, s-a încheiat pace cu locrienii cu aceste condiţii: „locrienii să trăiască liberi după legile lor; oraşul să fie deschis pentru carthaginezi, portul însă să rămînă mai departe în stăpînirea locrienilor. Alianţa lor să se întemeieze pe condiţia că, atît în timp de pace, cît şi în timp de război, carthaginezii să-i ajute pe locrieni, iar locrienii pe carthaginezi“ [6].

II În chipul acesta carthaginezii s-au îndepărtat de strîmtoare, în vreme ce bruttiii clocoteau că punii au lăsat neatinse oraşele Rhegium şi Locri care fuseseră destinate deci a fi prădate. De aceea bruttiii, bizuindu-se numai pe ei, după ce şi-au recrutat şi înarmat 15 000 de tineri, pornesc să atace Crotona [7], un oraş maritim grecesc, fiind încredinţaţi că-şi vor mări foarte mult puterea, dacă vor stăpîni un port la mare şi un oraş puternic întărit cu ziduri. O singură grijă îi neliniştea: nu îndrăzneau să se lipsească cu totul de sprijinul carthaginezilor, ca nu cumva să pară că nu s-au purtat ca nişte aliaţi [adevăraţi]. Pe de altă parte, dacă punii vor interveni din nou, mai mult ca mijlocitori

Scanned with CamScanner

ai păcii şi nu ca să-i ajute în timpul războiului, atunci bruttiii în zadar vor lupta pentru libertatea Crotonei, întocmai ca mai înainte pentru libertatea oraşului Locri. De aceea au socotit că cel mai nimerit este să trimită o solie la Hannibal şi să-i ceară, după cucerirea Crotonei, ca măsură de siguranţă, alipirea acestui oraş la Bruttium. Hannibal le-a răspuns că o astfel de hotărîre nu poate fi luată decît la faţa locului; apoi i-a trimis pe soli la Hanno, dar nici de la acesta n-au primit un răspuns lămurit. Desigur, pe de o parte, nici Hanno, nici Hannibal nu voiau ca un oraş atît de vestit şi de bogat ca Crotona să fie prădat, pe de altă parte, deoarece bruttiii atacau oraşul, şi era evident că punii nici nu încuviinţează, nici nu le sprijină acest asediu, ei nădăjduiau că crotonienii vor trece de partea lor cu atît mai curînd. În schimb, locuitorii din Crotona nu aveau o singură părere şi un singur plan: izbucniseră întocmai ca o molimă, prin toate oraşele Italiei, neînţelegeri între plebei şi nobili; în vreme ce senatul era de partea romanilor, plebea se declara de partea carthaginezilor [8]. Un dezertor vesteşte bruttiilor neînţelegerea din oraş: „Aristomachus este — spunea el — căpetenia plebei şi cel care o îndeamnă să predea oraşul; în acest oraş atît de pustiu şi de întins, cu populaţia şi întăriturile răspîndite pe o mare distanţă unele de altele, posturile şi străjile care aparţin senatorilor sînt rare: oriunde păzesc oamenii plebei, acolo găsesc trecerea deschisă". Sfătuiţi şi călăuziţi de dezertor, bruttiii au înconjurat oraşul cu un cordon de ostaşi, fiind primiţi de plebei; după primul atac, au cucerit tot oraşul, afară de cetăţuie. Aceasta se găsea în mîna nobililor [9], fiind pregătită încă de mai înainte ca loc de refugiu pentru asemenea împrejurări. Aristomachus s-a refugiat tot acolo, pentru a face să se creadă că el a vrut să predea oraşul carthaginezilor şi nu bruttiilor.

III Înainte de venirea lui Pyrrhus [10] în Italia, oraşul Crotona era înconjurat cu un zid care se întindea pe o distanţă de 12 000 de paşi. După pustiirile suferite în acest război, mai rămăsese locuită jumătate din oraş. Rîul [11], care mai înainte cursese prin mijlocul oraşului, îşi avea acum cursul dincolo de cartierele cu case dese, iar cetăţuia era la o depărtare de 6 000 de paşi de partea locuită a oraşului. În acest cunoscut oraş se găsea un templu şi mai vestit decît oraşul însuşi: templul zeiţei Junona Lacinia [12], socotit sfînt de toate popoarele din jur. Acolo, înconjurată de o pădure deasă de brazi foarte înalţi, se găsea o dum-

Scanned with CamScanner

bravă care avea în mijlocul ei păşuni bogate unde păşteau, nepăzite de nici un păstor, turmele de vite sacre de tot felul ale zeiţei. Seara, cirezile de vite — fiecare soi aparte — se întorceau singure la staulele lor, nefiind niciodată primejduite nici de atacurile fiarelor sălbatice, nici de capcanele oamenilor. De aceea oraşul a avut mari venituri de pe urma acestor cirezi, care venituri au fost întrebuinţate la ridicarea unei coloane de aur masiv, închinată zeiţei. În felul acesta, templul a ajuns renumit nu numai prin sfinţenia lui, ci şi prin bogăţia lui. Aşa cum se întîmplă de cele mai multe ori în locurile atît de vestite, s-au plăsmuit şi pe seama acestui templu nişte minuni [13]. Se spune că în pridvorul templului se află un altar: cenuşa acestuia nu poate fi împrăştiată de nici un fel de vînt. Dar cetăţuia Crotonei, care dintr-o parte domina marea şi din alta privea în dreapta spre interiorul ţinutului, era apărată la început numai de poziţia ei naturală; mai tîrziu a fost împrejmuită şi cu un zid, în locul în care a fost cucerită prin vicleşug de Dionysios [14], tiranul Siciliei, care a urcat pînă acolo pe stîncile din spatele ei. În această cetăţuie, care părea îndeajuns de apărată în acea vreme, s-au strîns toţi nobilii din Crotona, pe care bruttiii împreună chiar cu plebea din oraş îi asediau. În cele din urmă, cînd şi-au dat seama că ei singuri cu puterile lor nu pot cuceri cetăţuia, bruttiii, siliţi de nevoie, au cerut ajutorul lui Hanno. Acesta încercă să-i convingă pe locuitorii Crotonei, punîndu-le aceste condiţii pentru supunere: să îngăduie întemeierea unei colonii de bruttii în oraş, pentru ca în felul acesta oraşul lor prădat şi pustiit prin războaie să dobîndească din nou desimea de mai înainte a locuitorilor. Acest plan nu a atras pe nimeni în afară de Aristomachus. Ceilalţi declarară că vor mai degrabă să moară decît să-şi schimbe datinile, legile şi în urmă chiar şi limba, amestecîndu-se cu bruttiii. Rămas singur, Aristomachus, deoarece nu mai avea destulă trecere nici pentru a-i îndemna să se predea, dar şi pentru că el nici nu mai găsea vreun alt loc pentru a preda cetăţuia, aşa cum făcuse cu oraşul, şi-a căutat refugiul la Hanno. După puţin timp solii din Locri, cu învoirea lui Hanno, au intrat în cetăţuie şi i-au îndemnat să încuviinţeze a se strămuta la Locri, şi să nu se primejduiască a îndura cele mai grave urmări.

Ei însă obţinuseră de la Hannibal să li se încuviinţeze aceasta prin împuterniciţii trimişi în acest scop la el. În felul acesta a fost evacuată Crotona, iar locuitorii ei au fost conduşi pînă la

Scanned with CamScanner

mare de s-au îmbarcat pe vase. Toată populaţia Crotonei s-a retras la Locri.

În Apulia nici măcar în timpul iernii [15] n-au încetat luptele între romani şi Hannibal. Consulul Sempronius îşi petrecea iarna în Luceria, iar Hannibal, nu departe de Arpi. Întîmplarea sau diferitele împrejurări prielnice pentru unii sau pentru alţii dădeau naştere între ei la uşoare ciocniri. Datorită acestor lupte romanii deveneau din zi în zi mai puternici, mai prevăzători şi mai dibaci în faţa curselor întinse de duşmani.

IV În Sicilia, moartea lui Hiero şi trecerea puterii în mîinile nepotului său, Hieronymus, schimbaseră întru totul situaţia pentru romani. Hieronymus fiind un copil, cu greu se va putea folosi cu cumpătare de libertate, necum de puterea pe care o va avea ca rege. Şi tutorii şi prietenii lui, ştiindu-i vîrsta şi cunoscîndu-i firea, l-au ajutat să se scufunde în tot felul de patimi. Se spune că Hiero, în ultimele zile ale bătrîneţii sale, dîndu-şi seama ce are să se întîmple, a vrut să dea libertate [16] syracusanilor, de teamă ca nu cumva regatul lui, statornicit şi întărit de o conducere pricepută, să ajungă de rîs şi de batjocură cînd va fi dat pe mîinile unui copil şi apoi să piară. Fiicele lui Hiero s-au împotrivit însă din răsputeri gîndurilor tatălui lor. Ele nădăjduiau că acest copil va fi rege doar cu numele şi că toată conducerea le va veni lor şi bărbaţilor lor [Adranodorus şi Zoippus] căci aceştia rămăseseră cei mai de seamă [dintre tutorii] [17] lui Hieronymus. Nu era de loc uşor pentru un om în vîrstă de 90 de ani, înconjurat zi şi noapte de linguşelile femeilor, să-şi păstreze voinţa nezdruncinată, să lase la o parte interesele familiei şi să se ocupe de cele ale statului syracusan. Hiero a lăsat copilului 15 tutori [18], pe care i-a rugat înainte de a închide ochii să păstreze neclintită credinţa faţă de poporul roman, aşa cum a cultivat-o el vreme de 50 de ani, să vegheze ca tînărul să-i urmeze paşii şi rămînă credincios învăţăturilor cu care a fost crescut. Acestea au fost poruncile lui Hiero [19]. Îndată după moartea lui, tutorii au făcut cunoscut tuturor testamentul şi l-au înfăţişat adunării pe copil (pe atunci era în vîrstă cam de 15 ani); numai puţini cetăţeni, şi anume cei puşi de ei în mijlocul mulţimii să stîrnească aclamaţii, au încuviinţat testamentul. Ceilalţi se temeau de orice în cetatea lor, ca şi cum şi-ar fi pierdut tatăl [20]... Lui Hiero i s-a făcut o înmormîntare cu adevărat regească, mai mult datorită dragostei şi părerii de rău a cetăţenilor, decît datorită grijii fa-

Scanned with CamScanner

miliei lui. Puţin după aceea, Adranodorus a îndepărtat pe ceilalţi tutori, sub cuvînt că Hieronymus este un tînăr vrednic să domnească singur. Renunţînd la tutela pe care o deţinea împreună cu mai mulţi alţii, a concentrat în mîinile sale toate puterile.

V Într-adevăr, ar fi fost greu chiar pentru un rege bun şi cumpănit să-şi cîştige simpatia syracusanilor după moartea unui rege atît de iubit ca Hiero. Hieronymus însă, vrînd parcă prin patimile sale să-şi facă bunicul şi mai regretat de cetăţeni, a arătat numaidecît, chiar din cea dintîi clipă, cît de mult s-au schimbat toate. Căci cetăţenii, obişnuiţi de-a lungul atîtor ani să-i vadă pe Hiero şi pe fiul acestuia, Gelo [21], nedeosebindu-se prin nimic de ei, nici prin veşminte, nici prin vreun alt semn, îl vedeau acum pe Hieronymus îmbrăcat în purpură, împodobit cu diademe, iar pe slujitorii lui purtînd arme. Uneori chiar el ieşea din palat într-o caleaşcă trasă de patru cai albi, după obiceiul tiranului [22] Dionysios. Deopotrivă cu acest fast [23] şi cu ţinuta lui trufaşă era şi dispreţul lui pentru toată lumea din jur; pline de trufie îi erau urechile faţă de tot ce auzea, la fel şi vorba îi era jignitoare; accesul la el era tot mai rar nu numai pentru străini, dar şi pentru tutorii lui; apoi şi-a dat la iveală noile patimi şi cruzimea lui cu totul neomenească. De aceea, atît de mare groază vîrîse în sufletele tuturor, încît unii dintre tutori, ca să scape de teama caznelor, şi-au făcut singuri seama sau au pornit de bunăvoie în băjenie. Nici chiar cei trei, din rîndul celor care numai ei aveau intrarea liberă la palat, Adranodorus şi Zoippus, ginerii lui Hiero, şi un oarecare Thraso, nu prea erau ascultaţi, nici măcar în alte privinţe; dar primii doi, înclinînd spre alianţa cu Carthagina, iar cel din urmă spre cea romană, atrăgeau asupra lor din cînd în cînd, prin ciocnirile lor aprinse şi prin felul lor de a fi, atenţia tînărului. În acest timp, un oarecare Callo, de aceeaşi vîrstă cu Hieronymus şi admis de copil la toate privilegiile unui prieten, descoperă un complot îndreptat împotriva tiranului [24]. Pîrîşul a putut da în vileag pe unul dintre conjuraţi, pe nume Theodotus, de care fusese şi el chemat să facă parte din complot. Prins numaidecît, Theodotus a fost dat pe mîna lui Adranodorus, ca să fie pus la cazne. El mărturisi fără şovăire că e vinovat, însă refuză să-şi trădeze complicii. În cele din urmă, în vreme ce îndura cazne peste puterile omeneşti, prefăcîndu-se că a fost răzbit de atîtea chinuri, el a abătut bănuiala de la complicii lui asupra unor oameni nevinovaţi: a născocit

Scanned with CamScanner

o minciună, declarînd că Thraso este căpetenia acestui complot şi că fără sprijinul unui personaj atît de puternic, ei n-ar fi avut curajul să pună la cale o acţiune atît de îndrăzneaţă. El mai adaugă apoi, tot minţind, [şi numele altor cetăţeni] [25] din preajma lui Hieronymus, dintre cei mai demni de dispreţ, care printre gemete şi dureri îi veneau în minte. Mai cu seamă menţionarea numelui lui Thraso îl făcu pe tiran să dea crezare pîrei. De îndată au fost duşi la cazne şi Thraso şi ceilalţi, tot aşa de nevinovaţi ca şi el [26]. În tot timpul acesta, deşi tovarăşul lor era torturat de atîta vreme, nici unul dintre conjuraţi nici nu s-a ascuns, nici nu a fugit, atît de mare încredere aveau ei în tăria şi credinţa lui Theodotus, atît de mare putere a avut Theodotus să păstreze taina!

VI Astfel, pentru că a fost înlăturat Thraso, singurul partizan al alianţei cu Roma, s-a ajuns numaidecît făţiş la ruperea legăturilor cu romanii. Fură trimişi soli la Hannibal; la rîndul lui, acesta, o dată cu plecarea solilor în patrie, a trimis şi el la rege un tînăr nobil, pe nume tot Hannibal, împreună cu Hippocrates şi Epicydes, tineri născuţi la Carthagina, din mamă carthagineză, dar care ca obîrşie avea un bunic surghiunit din Syracusa. S-a încheiat prin mijlocirea acestora un tratat de alianţă între Hannibal şi tiranul din Syracusa; apoi, cu învoirea lui Hannibal, au rămas la Syracusa [27]. Cînd praetorul Ap. Claudius, care era în fruntea provinciei Sicilia, a auzit despre cele întîmplate, a trimis de îndată soli [28] la Hieronymus. Cu toate că aceştia au spus că au venit să reînnoiască alianţa pe care o avuseseră cu bunicul lui, totuşi au fost ascultaţi în bătaie de joc şi concediaţi, iar la plecare au fost întrebaţi, tot în batjocură, de Hieronymus: „care a fost soarta bătăliei de la Cannae? Căci solii lui Hannibal i-au povestit lucruri de necrezut: dînsul vrea să afle adevărul, pentru a şti ce nădejdi să nutrească şi pe cine să urmeze".

Romanii au plecat, spunînd că se vor reîntoarce cînd el va asculta cu seriozitate solia lor, mai mult povăţuindu-l decît rugîndu-l să nu-şi schimbe cu nesăbuinţă credinţa. Hieronymus a trimis soli la Carthagina, care, potrivit alianţei stabilite, să încheie un tratat cu Hannibal. S-a convenit ca, după ce romanii vor fi alungaţi din Sicilia — şi aceasta se va întîmpla peste puţin timp — dacă carthaginezii vor trimite corăbii şi trupe, hotarul între regatul syracusan şi puterea carthaginezilor să fie rîul Himera [29], care desparte aproape în două insula. Apoi, datorită lin-

Scanned with CamScanner

guşirilor celor din jurul său, care-l îndemnau să-şi amintească nu numai de Hiero [30], tatăl său, dar şi de Pyrrhus, bunicul său după mamă, Hieronymus trimise la Carthagina o nouă solie, prin care ceru să i se dea lui, ca un lucru îndreptăţit, întreaga Sicilie, iar poporul carthaginez să-şi mărească stăpînirea lor cu cucerirea Italiei. Atîta nestatornicie şi atîta înfumurare la un tînăr atît de zmintit nu-i mirară pe carthaginezi. De aceea, nu i-au adus nici o învinuire, numai să se rupă de romani.

VII Dar totul a făcut să i se grăbească sfîrşitul lui Hieronymus. Hippocrates şi Epicydes au fost trimişi cu 2 000 de soldaţi să atace oraşele ocupate de garnizoanele romane. Hieronymus porni el însuşi cu restul armatei — cam 15 000 de pedestraşi şi călăreţi — spre Leontini [31]. Conjuraţii — din întîmplare slujeau toţi în armată — au ocupat o casă goală, de unde se putea vedea în uliţa îngustă prin care cobora de obicei regele spre forum [32]. Acolo, în vreme ce ceilalţi aşteptau pregătiţi şi înarmaţi sosirea regelui, unul dintre conjuraţi (Dinomenes era numele lui), care făcea parte din corpul de gardă al regelui, primi însărcinarea ca, îndată ce regele se va apropia de poarta casei, să oprească, sub vreun pretext oarecare, alaiul care urma după rege în acea stradă îngustă, şi s-a făcut aşa cum s-a hotărît: Dinomenes ridică piciorul, ca şi cum ar fi vrut să-şi lărgească legăturile sandalei care-l strîngeau, şi opri mulţimea destulă vreme încît conjuraţii avură putinţa să se năpustească asupra regelui, care trecea pe lîngă ei, despărţit de escorta lui înarmată, şi să-l doboare cu mai multe lovituri mai înainte de a i se putea veni în ajutor. Cînd a auzit strigătele şi zarva, escorta aruncă cu suliţi asupra lui Dinomenes, care li s-a împotrivit făţiş. Totuşi, acesta a izbutit să scape după ce a primit două răni. Cînd l-au văzut pe rege culcat la pămînt, partizanii lui au fugit. Unii dintre ucigaşi alergară în forum amestecîndu-se cu mulţimea care se bucura de libertatea redobîndită, alţii plecară la Syracusa, pentru a preîntîmpina hotărîrile lui Adranodorus şi ale celorlalţi partizani ai regelui!

În această situaţie nesigură, deoarece Ap. Claudius îşi da seama că în curînd va izbucni un război în apropierea sa, a încunoştiinţat printr-o dare de seamă senatul că Sicilia a trecut de partea Carthaginei şi a lui Hannibal. El însuşi, pentru a fi în siguranţă faţă de planurile syracusanilor, îşi concentrează toate corpurile de trupe la hotarele [33] dintre provincia sa şi regatul syracusan.

Scanned with CamScanner

La sfîrşitul acestui an, Q. Fabius, cu învoirea senatului, a fortificat Puteoli[34], care ajunsese în timpul războiului un oraş comercial foarte frecventat, şi a stabilit acolo o garnizoană. Apoi, întorcîndu-se la Roma în vederea alegerilor, a fixat data lor în prima zi din zilele îngăduite pentru alegeri[35] şi chiar din drum s-a îndreptat spre cîmpul lui Marte, fără a mai trece prin oraş. În acea zi trebuia să voteze prima centurie din Anio[36], centurie alcătuită din tineret. Pentru că ea alese consuli[37] pe T. Otacilius şi M. Aemilius Regillus, după ce se făcu linişte, Q. Fabius rosti această cuvîntare :

VIII „Fie de-ar fi pace în Italia, fie de-am avea un duşman în faţa căruia o clipă de neatenţie din partea noastră ar însemna primejduirea noastră, pe acela care s-ar împotrivi cît de puţin dorinţelor voastre de a alege aici, pe cîmpul lui Marte, pe cei socotiţi de voi vrednici, l-aş privi ca pe un om care nu vă respectă de fel libertatea voastră. Dar cînd acum, în acest război, avem un astfel de duşman, cînd toate greşelile comandanţilor noştri au fost plătite cu uriaşe dezastre, se cade să aveţi la alegerea consulilor tot atîta grijă ca atunci cînd vă rînduiţi înarmaţi pe cîmpul de bătaie şi, în acelaşi timp, fiecare e dator să-şi spună : «aleg un consul deopotrivă cu Hannibal». Anul acesta, atacaţi la Capua de cel mai viteaz cavaler din Campania, Vibellius Taurea[38], noi l-am trimis împotriva lui pe Asellus Claudius, cel mai vestit cavaler roman. Odinioară, pentru a răspunde provocărilor unui gall, la podul de pe Anio, strămoşii noştri l-au trimis pe T. Manlius, un ostaş care avea încredere şi în curajul său, şi în puterile sale. Aceleaşi au fost temeiurile pentru care, cîţiva ani mai tîrziu, am avut încredere în M. Valerius, care a luat armele pentru a răspunde unui gall, care la fel îl provocase la luptă. Şi aşa precum noi dorim să avem călăreţi şi pedestraşi cît mai vînjoşi sau cel puţin deopotrivă cu ai duşmanilor, tot aşa trebuie să căutăm şi o căpetenie pe măsura comandantului acestora. Acum, chiar dacă am alege comandant pe cel mai de seamă dintre cetăţeni, alegîndu-l pe neaşteptate, şi numai pe un timp de un an, acesta va fi pus în faţa unui vechi comandant care deţine mereu comanda, a cărui putere nu cunoaşte nici o îngrădire, nici de timp, nici de drept, pentru ca în felul acesta să fie în stare să conducă şi să pornească la faptă aşa cum o cer împrejurările războiului. În schimb, pentru consulii noştri, anul se scurge doar în pregătiri şi numai în încercări de război.

Scanned with CamScanner

Pentru că am vorbit îndeajuns, arătînd ce fel de oameni trebuie aleşi consuli, rămîne să spun în puţine cuvinte şi despre acei asupra cărora au precumpănit voturile centuriei prerogative.

M. Aemilius Regillus este flaminul lui Quirinus ; pe acesta nu-l putem deci nici îndepărta de la altar, nici reţine aici, fără ca rînduielile divine sau grijile războiului să nu sufere. T. Otacilius e căsătorit cu fiica surorii mele şi are cu ea copii. Eu şi strămoşii mai datorăm însă atît de mult republicii, încît nu pot pune interesele familiei mele mai presus de cele ale ei. Orice năier sau chiar orice călător poate ţine cîrma unui vas pe o mare liniştită ; pe timp de furtună însă, cînd corabia e împinsă de vînturi puternice pe marea învolburată de furtună, e nevoie de un om [destoinic], şi de un cîrmaci [bun]. Noi nu plutim acum pe o mare liniştită, ci bîntuiţi de furtuni, era chiar să ne scufundăm de cîteva ori. De aceea, în alegerea celui care are să şadă la cîrmă trebuie să luaţi cu cea mai mare grijă toate măsurile de prevedere şi apărare. Te-am văzut la treabă, T. Otacilius, în împrejurări mai puţin grele, dar n-ai dat nici o dovadă ca să ne putem bizui pe tine în încercări mai grele. Flota pe care ai condus-o anul acesta a fost înfiinţată cu un scop întreit : să pustiiască coastele Africii, să apere ţărmurile Italiei şi, înainte de orice, să împiedice transportul de trupe pentru completare sau trimiterea soldelor şi aprovizionării de la Carthagina la Hannibal. Alegeţi-l pe Otacilius consul dacă a îndeplinit pentru republică, nu spun toate, dar măcar unul din aceste ţeluri. Dacă, dimpotrivă, în timp ce erai comandantul flotei i-au sosit din patrie lui Hannibal, în siguranţă şi fără nici o pagubă, ca în timp de pace, nu numai cele trebuincioase bunului trai, dar şi ajutoare de orice fel de care nici [nu avea nevoie] [39], dacă ţărmurile Italiei au fost anul trecut în primejdie mai mare decît cele ale Africii, ce merite poţi invoca tu în sprijinul tău, pentru a fi ales comandant împotriva unui potrivnic ca Hannibal ? Dacă ai fi consul, aş fi de părere că trebuie să numim numaidecît un dictator, după pilda înaintaşilor noştri. Şi nici tu nu te-ai putea socoti jignit dacă în cetatea romană ar fi vreun alt comandant mai potrivit decît tine pentru război. Pe nimeni nu-l priveşte mai mult ca pe tine, T. Otacilius, să nu-ţi încarci umerii cu o povară care te va doborî. De aceea eu vă [sfătuiesc] [40] din adîncul inimii ca, întocmai ca pe cîmpul de bătaie, cînd trebuie cu arma în mînă să alegeţi fără întîrziere doi comandanţi, sub ale căror auspicii şi conducere să luptaţi, şi astăzi să alegeţi pe acei consuli în faţa cărora tinerii noştri să depună jurămîntul, la porunca cărora să se

adune, sub a căror pază şi ocrotire să pornească la luptă. Lacul Trasimenus şi Cannae sînt amintiri triste, dar care pot sluji ca pilde folositoare pentru a preîntîmpina [urgii] [41] asemănătoare. Crainicule, cheamă din nou la vot pe tinerii din centuria Anio".

IX În timp ce T. Otacilius striga plin de mînie că Fabius vrea să-şi prelungească pentru el consulatul, şi în timp ce zarva continua, Fabius trimise lictorii la el, şi îi aminti că „fasciile sale sînt prevăzute cu securi, că el nu a intrat [în chip obişnuit] în oraş, ci a venit de-a dreptul de pe cîmpul de bătaie în vederea alegerilor."

Între timp centuria prerogativă merse din nou la vot şi alese consuli pe Q. Fabius Maximus, pentru a patra oară, şi pe M. Marcellus, pentru a treia oară. Amîndoi consulii au fost aleşi fără vreo şovăială şi de celelalte centurii. Un singur praetor a fost reales, Q. Fulvius Flaccus, ceilalţi praetori aleşi au fost noi : T. Otacilius, pentru a doua oară, Q. Fabius, fiul consulului, pe atunci edil curul, şi P. Cornelius Lentulus. După alegerea praetorilor, un *senatus-consultum* însărcină în mod special pe Q. Fabius cu conducerea treburilor lăuntrice ale Romei : după plecarea consulilor în război, el va rămîne cel dintîi magistrat din oraş.

Anul acesta au fost de două ori ploi torenţiale, iar Tibrul s-a revărsat peste cîmpuri, pricinuind mare prăpăd locuinţelor şi turmelor precum şi pierderi de oameni.

Q. Fabius Maximus, consul pentru a patra oară, şi M. Claudius Marcellus, pentru a treia oară, intrînd în funcţie în al cincilea an al războiului punic [42], au atras mai mult decît de obicei atenţia cetăţenilor asupra lor : căci, într-adevăr, de mulţi ani n-a mai existat asemenea pereche de consuli în acelaşi timp. Bătrînii povestesc că tot aşa au fost aleşi odinioară consuli Maximus Rullus şi P. Decius [43], pentru războiul cu gallii, tot aşa mai tîrziu Papirius şi Carvilius [44], pentru a purta războiul împotriva samniţilor şi a bruttiilor şi a lucanilor aliaţi cu tarentinii [45]. Marcellus a fost ales consul în lipsă, pentru că era la armată. Fabius însă era de faţă şi prezida [46] comiţiile în momentul în care a fost ales să-şi continue consulatul. Şi împrejurările, şi nevoile războiului, şi primejdia mare în care se găsea întregul mers al republicii înrîureau într-o asemenea măsură, încît nimeni să nu vadă în aceasta o pildă de urmat şi să bănuiască pe consul că jinduieşte după putere. Dimpotrivă, cetăţenii îl slăveau mai degrabă pentru măreţia sufletului lui, pentru faptul că el ştia că republica are nevoie de cel mai desăvîrşit co-

Scanned with CamScanner

mandant ; astfel socotindu-se pe sine, neîndoielnic, cel mai potrivit comandant, s-a sinchisit prea puţin de pizma pe care ar fi putut-o stîrni cumva alegerea sa, şi a avut în vedere numai interesele statului.

X În ziua în care consulii au intrat în funcţie, senatul a ţinut sfat în Capitolium [47]. S-a decretat [48], mai întîi de toate, ca ori consulii să tragă la sorţi ori să se înţeleagă prin bună învoială, care dintre ei să prezideze comiţiile pentru alegerea viitorilor consuli, mai înainte de plecarea lor la armată. Apoi s-a prelungit comanda tuturor celor care erau la oştiri şi au primit ordin să rămînă în provinciile lor : Ti. Gracchus în Luceria, unde avea o armată de sclavi voluntari, C. Terentius Varro în ţinutul Picenum, P. Pomponius în Gallia. La fel, în ce priveşte praetorii anului precedent : Q. Mucius să ia în primire, ca propraetor, Sardinia, iar M. Valerius să comande mai departe apărarea regiunii maritime din jurul oraşului Brundisium, fiind atent la toate mişcările lui Filip, regele Macedoniei. Praetorului P. Cornelius Lentulus i s-a decretat guvernarea Siciliei, iar lui T. Otacilius, conducerea aceleiaşi flote pe care o avusese împotriva carthaginezilor în cursul anului trecut.

În acelaşi an s-au anunţat nenumărate semne şi arătări. Cu cît oamenii simpli şi superstiţioşi credeau mai mult în aceste minuni, cu atît se vesteau mai multe [49]. Aşa, de pildă, se spunea că „la Lanuvium [50], nişte corbi şi-ar fi făcut cuib în interiorul templului Junona Sospita ; în Apulia ar fi ars un palmier verde ; la Mantua [51], balta formată de revărsările rîului Mincio ar fi fost văzută plină de sînge ; la Cales ar fi plouat cu var, iar la Roma, în oborul de vite, ar fi plouat cu sînge. În cartierul Insteius [52] ar fi ţîşnit un izvor cu atîta putere, încît vasele şi butoaiele care erau acolo ar fi fost rostogolite ca de un vîrtej vijelios. Trăsnetul ar fi lovit atriul public de pe Capitolium, templul lui Vulcanus de pe Cîmpul lui Marte, o cetăţuie din ţinutul sabin, o cale publică, un zid şi poarta din oraşul Gabii".

S-a mai răspîndit vestea şi despre alte minuni : „la Praeneste, lancea lui Marte [53] s-ar fi mişcat de la sine. În Sicilia, un bou ar fi început să vorbească. În ţinutul marrucinilor un copil ar fi strigat în pîntecul mamei sale „triumf, triumf !" La Spoletium [54], o femeie s-ar fi transformat în bărbat. La Hadria [55], s-ar fi văzut pe cer un altar şi de jur-împrejur chipuri de oameni înveşmîntaţi în alb" [56]. Chiar şi la Roma, în oraşul însuşi, după apariţia în forum a unui roi de albine — fapt nemaipomenit, pentru că rareori se

Scanned with CamScanner

întîmplă —, unii au afirmat că au văzut pe Janiculum legiuni înarmate şi, de aceea, toţi cetăţenii s-au repezit să-şi ia armele, cu toate că cei care locuiau pe Janiculum au spus că n-a apărut nimeni altcineva decît locuitorii obişnuiţi ai colinei.

La răspunsul haruspicilor pentru aceste semne şi arătări, s-a ispăşit cu jertfe de vite mari. S-au hotărît rugăciuni publice pentru toţi zeii care îşi aveau sanctuarele la Roma.

XI După ce s-a adus la îndeplinire tot ce se putea pentru a se dobîndi împăcarea zeilor, consulii au făcut senatului o dare de seamă asupra situaţiei statului, despre operaţiile războiului, cîte trupe şi unde se găseau fiecare. Senatul a hotărît ca războiul să fie purtat cu 18 legiuni : fiecare consul trebuie să-şi ia cu sine două legiuni ; să fie cîte două legiuni în Gallia, Sicilia şi Sardinia, alte două să le ia în primire în Apulia praetorul Q. Fabius, iar alte două legiuni, cele altcătuite din sclavi voluntari, să le comande Ti. Gracchus [cantonînd] în împrejurimile Luceriei. O legiune să fie lăsată proconsulului C. Terentius la Picenum, alta lui M. Valerius pentru flota de la Brundisium, ultimele două să asigure apărarea oraşului Roma. Dar pentru a se ajunge la acest număr mai trebuiau înfiinţate încă şase legiuni ; de aceea consulii au fost însărcinaţi şi cu înrolarea cît mai neîntîrziată a celor şase legiuni şi cu pregătirea şi a flotei. Această [flotă nouă] împreună cu corăbiile care se găseau pe coastele Calabriei urmau să alcătuiască pentru acel an o flotă de 150 de nave lungi. După terminarea recrutării şi lansarea pe apă a celor 100 de vase noi, Q. Fabius a ţinut comiţiile pentru alegerea censorilor [57]. Au fost aleşi în această dregătorie M. Atilius Regulus şi P. Furius Philus.

Deoarece creşteau din ce în ce mai mult zvonurile că în Sicilia a izbucnit războiul, a fost trimis într-acolo T. Otacilius cu flota sa şi, pentru că marinarii lipseau, consulii — în urma unui decret senatorial — au dat un edict prin care se hotărau următoarele : „orice cetăţean care în timpul censorilor L. Aemilius şi C. Flaminius [58] avusese averea lui sau a tatălui preţuită de la 50 000 pînă la 100 000 de aşi sau care a ajuns după aceea la această avere, să dea un marinar şi solda lui pe şase luni ; cei care aveau de la 100 000 pînă la 300 000 de aşi, să pună la îndemîna statului 3 marinari şi solda lor pe un an întreg. De la 300 000 pînă la 1 000 000, să dea cinci marinari, iar cei care aveau avere mai mare de un milion, să dea şapte ; senatorii erau obligaţi să trimită opt marinari şi solda pe un an". Astfel, marinarii recrutaţi în urma acestui

Scanned with CamScanner

edict, înarmaţi şi echipaţi de stăpînii lor, luîndu-şi şi hrana pregătită pe 30 de zile, s-au îmbarcat pe vase. Atunci s-a întîmplat ca flota romană pentru întîia oară să-şi completeze echipajele [şi] cu marinari aliaţi recrutaţi pe cheltuiala particularilor.

XII Pregătirile acestea, mai mari ca de obicei, au înspăimîntat îndeosebi pe campani ; ei se temeau ca nu cumva romanii să înceapă în acel an războiul cu împresurarea Capuei. De aceea şi-au trimis soli la Hannibal ca să-l roage să-şi aducă trupele mai aproape de Capua : „Pentru asediul oraşului lor se fac noi recrutări la Roma. Aceştia n-au fost niciodată mai înverşunaţi de trădarea vreunui oraş ca de aceea a oraşului Capua". Deoarece solii campani îi aduceau aceste fapte la cunoştinţă cu atîta îngrijorare, Hannibal socoti că trebuie să se grăbească, pentru a nu i-o lua înainte romanii. Plecînd deci din Arpi, s-a stabilit mai sus de Capua în tabăra lui veche de la Tifata. Apoi, lăsînd acolo trupe de numizi şi de hispani pentru paza atît a taberei, cît şi a oraşului, coboară cu restul armatei spre lacul Avernus [59], motivînd că are de îndeplinit un sacrificiu ; de fapt însă, voia să atragă de partea lui oraşul Puteoli şi garnizoana care se afla acolo.

Cînd Fabius Maximus a aflat despre plecarea lui Hannibal din Arpi şi despre reîntoarcerea lui în Campania, s-a înapoiat şi el la oastea sa, neîntrerupîndu-şi mersul nici ziua, nici noaptea. El trimise ordin lui Ti. Gracchus să-şi apropie trupele de la Luceria de Beneventum, iar praetorului Q. Fabius (acesta era fiul consulului), să se ducă la Luceria pentru a-l înlocui pe Gracchus.

În acelaşi timp, doi praetori au plecat spre Sicilia : P. Cornelius, la armata sa, T. Otacilius, ca să preia comandamentul flotei şi regiunii maritime. Şi ceilalţi au plecat fiecare în provincia lui, şi cei a căror comandă le fusese prelungită şi-au păstrat aceleaşi provincii pe care le primiseră anul trecut.

XIII Pe cînd Hannibal se găsea în apropierea lacului Avernus, au venit la el cinci tineri din partea Tarentului. Unii erau foşti prizonieri luaţi în lupta de la Trasimenus, alţii de la Cannae, lăsaţi de el slobozi la vatră cu aceeaşi mărinimie cu care se purtase Punul faţă de toţi aliaţii romanilor. Aceştia i-au spus că „în amintirea binefacerilor primite de la el, dînşii au îndemnat o mare parte din tineretul din Tarentum să prefere alianţa şi prietenia lui Hannibal în locul celei romane. Ei vin, aşadar, la Hannibal ca soli trimişi pentru a-l ruga să-şi apropie armatele de oraş. „Cînd tarentinii vor

Scanned with CamScanner

vedea steagurile şi cînd tabăra lui va fi zărită din Tarentum, ei nu vor mai zăbovi o clipă [să-i predea oraşul în puterea sa][60]; căci în mîna tineretului e plebea, iar conducerea Tarentului e în mîinile plebei".

Hannibal îi lăudă şi-i încărcă cu daruri şi, copleşindu-i cu făgăduieli, le porunceşte să se înapoieze acasă pentru a-şi desăvîrşi planurile, „că el va sosi la vreme". Plini de o asemenea nădejde, tarentinii fură lăsaţi să plece. Hannibal întotdeauna rîvnise din tot sufletul să pună stăpînire pe Tarentum. El ştia, pe de o parte, că oraşul e bogat şi cu renume, iar pe de altă parte, că e aşezat la mare în poziţii foarte prielnice, cu faţa către Macedonia. Dacă regele Filip ar veni în Italia, ar putea intra în acest port [pentru că][61] Brundisium era în stăpînirea romanilor.

Apoi, după ce a terminat sacrificiile pentru care venise şi cît timp a zăbovit acolo şi a pustiit şi ţinutul Cumaei pînă la capul Misenum[62], Hannibal s-a îndreptat pe neaşteptate spre Puteoli, pentru ca să distrugă garnizoana romană de acolo. La Puteoli se găseau 6 000 de ostaşi, iar oraşul era bine apărat atît de poziţia lui naturală, cît şi de fortificaţiile făcute. Hannibal a rămas acolo trei zile, încercînd să atace prin orice parte garnizoana. Apoi, pentru că n-a putut ajunge la nici un rezultat, a pornit să devasteze ţinutul din jurul oraşului Neapolis mai mult de mînie decît însufleţit de nădejdea de a cuceri oraşul. La sosirea lui în ţinutul vecin, plebeii din Nola au început să se mişte, pentru că de multă vreme ei simţeau ură faţă de romani, şi erau porniţi împotriva senatorilor lor. De aceea au trimis soli la Hannibal cu rugămintea să vină să-i predea, fără nici o îndoială, oraşul. Dar Marcellus, fiind înştiinţat de fruntaşii oraşului, le-a preîntîmpinat planurile. Într-o singură zi a ajuns de la Cales la Suessula, cu toate că trecerea rîului Volturnus l-a întîrziat puţin. De acolo, în noaptea următoare a introdus în Nola 6 000 de pedestraşi şi [o mie][63] de călăreţi ca să apere senatul.

Însă, în aceeaşi măsură în care consulul depunea atîtea sforţări în toate privinţele pentru ocuparea oraşului, Hannibal, dimpotrivă, îşi pierdea timpul, deoarece, datorită celor două încercări nereuşite de mai înainte, el începuse să pună la îndoială credinţa locuitorilor din Nola faţă de el.

XIV În aceleaşi zile a sosit şi consulul Q. Fabius ca să încerce atacul oraşului Casilinum, care fusese ocupat de o garnizoană carthagineză. Dar, totodată, înaintau spre Beneventum, ca şi cum

Scanned with CamScanner

ar fi fost învoiţi, venind dintr-o parte Hanno din Bruttium, cu o mare armată de pedestraşi şi călăreţi, dintr-alta Ti. Gracchus venind din Luceria. Cel care a intrat cel dintîi în oraş a fost Ti. Gracchus. Apoi, cînd a auzit că Hanno şi-a aşezat tabăra la o distanţă cam de trei zile de oraş, pe malul rîului Calor [64], şi că de acolo pustieşte ţinutul, plecînd dintre zidurile oraşului şi-a aşezat tabăra la 1 000 paşi depărtare de cea a duşmanilor. Acolo a convocat adunarea soldaţilor. Legiunile lui erau alcătuite în mare parte din sclavi voluntari. De doi ani încheiaţi aceştia voiseră mai degrabă să merite în tăcere libertatea decît să şi-o ceară făţiş. Plecînd din tabăra de iarnă, el auzise totuşi murmure din partea celor care se plîngeau pe cînd mărşăluiau : „Oare va veni vreodată ziua cînd vor lupta şi ei ca oameni liberi ?“ De aceea Gracchus scrise senatului, arătîndu-i nu ce rîvneau aceşti ostaşi, ci faptul că merită libertatea : „Ajutorul lor sincer şi temeinic i-a fost mereu de mare folos pînă în acea zi. Pentru a fi pildă de adevăraţi ostaşi, nu le lipseşte decît libertatea“. Senatul îi îngădui lui Gracchus să facă aşa cum crede el că va fi mai bine pentru interesele republicii. De aceea, înainte de a se măsura piept la piept cu Hannibal, Gracchus le declară că a venit pentru ei timpul să-şi cucerească libertatea după care atît de mult au nădăjduit : „În ziua următoare, lupta se va da într-un teren şes şi deschis unde, fără nici o teamă de capcane, se va putea vedea cu adevărat cine este viteaz. Cel care va aduce capul unui duşman va fi pe loc declarat liber ; cel care va da înapoi, dînsul va lua măsuri împotriva lui, pedepsindu-l ca pe orice sclav ; fiecare îşi are acum soarta în propriile-i mîini. Nu e numai el singurul care le garantează libertatea, ci alături de dînsul este şi consulul M. Marcellus şi întreg senatul care, la întrebarea sa, i-a îngăduit să facă aşa cum crede de cuviinţă“. Apoi le-a citit răspunsul consulilor şi *senatus-consultum*. La auzul acestor vorbe, ostaşii au scos uriaşe strigăte în semn de încuviinţare : toţi doreau lupta şi stăruiau cu îndîrjire să se dea numaidecît semnalul luptei. Ti. Gracchus, vestind lupta pentru a doua zi, ridică adunarea. Ostaşii voioşi, mai ales cei pentru care libertatea va fi preţul vitejiei lor dintr-o singură [zi], îşi petrecură ziua pregătindu-şi şi [curăţindu] [65]-şi armele.

XV În ziua următoare, cînd trîmbiţele începură să sune semnalul de luptă, aceste trupe înarmate şi pregătite sosesc cele dintîi dintre toate la *praetorium*. La răsăritul soarelui, Gracchus îşi rînduieşte armata pentru luptă, dar nici duşmanii nu vor să amîne bă-

Scanned with CamScanner

tălia. Erau acolo adunaţi 17 000 de pedestraşi, cea mai mare parte din Bruttium şi Lucania [66], şi 1 200 de călăreţi, între care foarte puţini italici, cei mai mulţi numizi şi mauri. Lupta a fost lungă şi înverşunată : timp de patru ore biruinţa a rămas nehotărîtă pentru vreuna din tabere. Nu le-a întîrziat romanilor biruinţa decît adunarea capetelor duşmane, preţul dobîndirii libertăţii : căci pe măsură ce ei omorau în luptă vitejească cîte un duşman, mai întîi pierdeau vremea ca să-i taie capul, lucru greu de făcut în mijlocul unei mulţimi şi în toiul unei învălmăşeli atît de mari ; apoi, pentru că cei mai viteji, ţinînd în mîna dreaptă capetele duşmanilor omoriţi, încetaseră să mai lupte, şi de aceea lupta fusese lăsată pe seama celor mai începeţi şi mai fricoşi. Cînd i s-a adus la cunoştinţă lui Ti. Gracchus de către tribunii militari faptul că în vreme ce nici unul dintre duşmanii care stau în picioare nu mai este [atacat şi] rănit de romani, ci sînt măcelăriţi numai cei căzuţi la pămînt, şi că fiecare ostaş poartă în mînă, în loc de sabie, un cap de duşman, Gracchus a poruncit atunci să se dea numaidecît de ştire soldaţilor să arunce toate aceste capete şi să se năpustească asupra duşmanilor : „Ei au dat destule dovezi de neasemuită bărbăţie şi, fără îndoială, pentru vitejia lor răsplata va fi libertatea". Atunci începu din nou lupta şi fură trimişi în iureş împotriva duşmanului şi călăreţii. Deoarece însă numizii li s-au împotrivit cu străşnicie romanilor şi lupta călăreţilor a fost la fel de înverşunată ca aceea a pedestraşilor, şi izbînda romanilor a devenit din nou îndoielnică. În ambele armate cei doi comandanţi îşi îmbărbătau soldaţii. „Nu aveţi în faţa voastră decît pe bruttii şi pe lucani, de atîtea ori înfrînţi de strămoşii voştri" — le spunea comandantul roman. „Vă luptaţi cu ostaşi proveniţi din sclavii ieşiţi din închisori" — le spunea Carthaginezul. În cele din urmă Gracchus declară că „nimeni să nu mai nădăjduiască la dobîndirea libertăţii dacă în acea zi duşmanii nu vor fi învinşi şi izgoniţi".

XVI Aceste cuvinte rostite la urmă înflăcărară din nou avîntul romanilor. Scoţînd din nou strigăte, ca şi cum ar fi devenit deodată alţi oameni, se năpustiră numaidecît asupra vrăjmaşilor cu atîta străşnicie, încît aceştia nu le mai putură ţine piept. Mai întîi au fost învălmăşiţi punii din primele rînduri, apoi steagurile, iar în cele din urmă întreaga lor armată a fost dată peste cap ; luînd-o la fugă de-a binelea, duşmanii gonesc spre tabăra lor atît de înspăimîntaţi şi de grăbiţi, încît într-adevăr n-au mai făcut vreo împotrivire nici la porţi nici la parapete. De aceea romanii i-au urmărit

Scanned with CamScanner

pătrunzînd în tabără, aproape formînd cu ei o coloană neîntreruptă. Lupta a început din nou în interiorul întăriturilor lor. Acolo, cu cît locul era mai strîmt, cu atît măcelul era mai crîncen. Şi prizonierii şi-au dat obolul lor. Luînd repede armele şi strîngîndu-se laolaltă cît mai mulţi, îi atacară în toiul învălmăşelii pe la spate pe cartaginezi şi-i împiedicară să fugă. Astfel, dintr-o armată atît de numeroasă au scăpat cu fuga mai puţin de 2 000 de ostaşi, şi aceia mai mult călăreţi, împreună cu însuşi comandantul lor. Ceilalţi au fost omorîţi sau făcuţi prizonieri. Au fost capturate şi 38 de steaguri. De la învingători au pierit cam 2 000 de oameni. Toată prada, afară de oameni, a fost lăsată pe seama ostaşilor. Doar vitele au fost exceptate de la prăzi pentru a fi recunoscute de stăpînii lor în timp de 30 de zile.

În timp ce ostaşii se întorceau în tabără încărcaţi de prăzi, cam 4 000 de sclavi voluntari [67] care luptaseră fără convingere şi care nu năvăliseră în iureş în acelaşi timp cu ceilalţi asupra taberei punice au ocupat, de frica pedepsei, o costişă nu departe de tabără. A doua zi ei au sosit la adunarea ostaşilor convocată de Gracchus, aduşi de tribunii militari. Proconsulul împărţi distincţii mai întîi vechilor soldaţi, pentru vitejia şi isprăvile dovedite de fiecare în acea luptă ; apoi, referindu-se la voluntari, proconsulul a declarat că preferă să-i laude pe toţi, şi pe cei vredinici, şi pe cei nevrednici, decît să fie dojenit vreunul într-o asemenea zi. „El îi declară pe toţi liberi, spre binele, propăşirea şi fericirea şi a statului, şi a lor". La auzul acestor cuvinte, după ce s-a scos un strigăt năpraznic, aceşti ostaşi cînd se îmbrăţişau, cînd se felicitau, cînd se rugau ridicînd mîinile la cer pentru tot binele şi fericirea, şi a poporului roman, şi a lui Gracchus. Atunci Gracchus a luat cuvîntul, rostind următoarele : „Eu n-am voit să-i deosebesc cu nimic pe soldaţii viteji de cei fricoşi, mai înainte ca libertatea să-i facă deopotrivă pe toţi prin drepturile pe care le dă ea. Acum însă, după ce statul şi-a ţinut făgăduinţa, pentru a nu se şterge în întregime deosebirea dintre bărbăţie şi laşitate, cer să mi se dea numele celor ce s-au despărţit puţin mai înainte de restul armatei şi s-au retras din luptă. Cer de asemenea ca, după ce vor apărea înaintea mea unul cîte unul — afară de cei cărora boala le va oferi o dezvinovăţire —, să-mi facă jurămînt că vor mînca şi bea în picioare atîta timp cît va dura serviciul militar. Veţi îndura fără greutate această pedeapsă numai în felul acesta : dacă vă veţi gîndi că nu se putea găsi o alta mai uşoară pentru laşitatea voastră",

Scanned with CamScanner

El a dat apoi semnalul să se strîngă poverile ; ostaşii s-au întors cu prada la Beneventum [68] cu atîta veselie şi bucurie, de parcă s-ar fi întors de la un ospăţ, nu de la război. Locuitorii din Beneventum le-au ieşit în întîmpinare în mare număr, i-au îmbrăţişat şi i-au felicitat şi le-au oferit găzduirea. Toţi le-au pregătit masa în ograda casei, i-au poftit şi l-au rugat pe Gracchus să dea voie ostaşilor să se aşeze la masă. El a consimţit de vreme ce toţi luau parte la un ospăţ public, punîndu-le condiţia ca să mănînce împreună în faţa casei fiecăruia. Totul fu adus afară. Voluntarii au mîncat cu capul acoperit cu o căciulă sau cu o fîşie de lînă albă, unii culcaţi, alţii în picioare servind totodată şi mîncînd. Gracchus a socotit priveliştea vrednică de pictat, de aceea, înapoindu-se la Roma, a dat ordin să se picteze această scenă în templul Libertăţii [69], pe care tatăl lui l-a ridicat pe Aventin din banii strînşi de la amenzi şi pe care l-a închinat acestei zeiţe.

XVII În timp ce se petrec acestea la Beneventum, Hannibal, după ce a jefuit ţinutul oraşului Neapolis, îşi aşează tabăra la Nola. Cînd consulul a aflat că Hannibal se apropie din nou, se pregăteşte să-i iasă în întîmpinare şi să dea lupta fără întîrziere, după ce l-a chemat pe propraetorul Pomponius, care-şi avea tabăra mai sus de Suessula, să vină cu armata lui. De asemenea el porunceşte lui C. Claudius Nero ca, în tăcerea nopţii, să iasă cu cei mai buni călăreţi pe poarta cea mai îndepărtată de duşman, să-l încercuiască şi să se ţină pe urmele lui pe nesimţite, iar cînd va vedea că a început lupta, să-i sară în spate. Nu se ştie sigur de ce n-a putut face Nero acest lucru : a greşit drumul sau n-a avut timp îndeajuns, deoarece lupta a început mai înainte de a ajunge el. Romanii erau fără îndoială învingători, dar deoarece călăreţii n-au sosit la vreme, înfăptuirea planurilor comandantului au fost zădărnicite ; Marcellus neîncumetîndu-se să-i urmărească pe duşmanii care se retrăgeau, a dat romanilor, deşi învingători, semnalul de retragere. Se spune că au căzut în acea zi peste 2 000 de duşmani, iar la romani, mai puţin de 400. Cam pe la apusul soarelui a sosit şi Nero, după ce-şi obosise în zadar o zi şi o noapte oamenii şi caii ; pentru că n-a mai ajuns nici măcar să dea ochii cu duşmanul, a fost mustrat cu asprime de consul, spunîndu-i că datorită lui nu li s-a pricinuit carthaginezilor un dezastru la fel de mare ca cel suferit de romani la Cannae. A doua zi, romanii au purces din nou la luptă. În schimb, Hannibal nu numai că fusese învins, ci rămăsese şi în tabără ca o mărturisire tăcută a înfrîngerii. A treia zi, în liniştea nopţii, Hanni-

Scanned with CamScanner

bal, spulberîndu-i-se nădejdea de a cuceri Nola după atîtea încercări zadarnice, s-a îndreptat spre Tarentum, căci acolo se bizuia mai mult ca oriunde pe trădarea romanilor de către locuitorii acestei cetăţi.

XVIII Aceleaşi strădanii ca în război depunea Roma şi în conducerea treburilor ei lăuntrice. Censorii nu se mai puteau ocupa acum de arendarea lucrărilor publice [70] din pricina sleirii tezaurului. De aceea ei se îngrijeau acum de îndreptarea datinilor şi de osîndirea urîtelor năravuri care apăruseră în cursul acestui război întocmai ca nişte răni care acoperă trupul omenesc în urma bolilor de lungă durată. Au trimis mai întîi în judecată pe toţi cei care, după dezastrul de la Cannae, [erau învinuiţi că plănuiseră să părăsească Italia [71]] (conducătorul lor era M. Caecilius Metellus, care întîmplător în acel timp era quaestor). După ce i s-a poruncit şi lui şi tuturor celor învinuiţi de aceeaşi greşeală să se apere, pentru că ei nu au putut găsi temeiuri îndreptăţite, censorii i-au învinuit că „au făcut unele declaraţii şi au rostit unele cuvîntări împotriva intereselor statului, cu scopul de a urzi printr-o conspiraţie părăsirea Italiei". După aceştia au fost citaţi toţi acei prizonieri care, din prea mare şiretenie, vroind să scape de jurămînt, întorcîndu-se din drum, au intrat pe furiş în tabăra lui Hannibal, încredinţaţi că în felul acesta au respectat jurămîntul lor, cu toate că ei juraseră că se vor reîntoarce. Şi acestora ca şi celor dintîi li s-a luat calul întreţinut de stat şi au fost daţi afară din trib şi au devenit toţi *aerarii* [72]. Severitatea censorilor nu s-a mărginit a pune rînduială numai în ordinul senatorial şi cel equestru : ei au luat după registrele publice toate numele tinerilor care n-au mai făcut de patru ani serviciul militar şi care n-au avut pentru această lipsă vreo scutire legală sau vreun motiv de boală. În felul acesta au fost excluşi din trib şi trecuţi în rîndul aerariilor peste 2 000 de tineri. La această dezonoare s-a mai adăugat şi o hotărîre severă a senatului : „Toţi cei pe care i-au desemnat censorii trebuie să slujească în armată ca pedestraşi şi să fie trimişi în Sicilia la trupele rămase după înfrîngerea de la Cannae" [73]. Pentru aceştia stagiul militar nu va mai fi limitat, ci vor sluji sub drapel pînă cînd va fi izgonit duşmanul din Italia.

Din pricina secătuirii tezaurului public, censorii n-au putut da în antrepriză construcţiile aşezămintelor sfinte, procurarea de cai pentru magistraturile curule [74] şi rîndui alte treburi de acest fel. Cei care aveau această îndeletnicire au venit în mare număr şi

Scanned with CamScanner

i-au sfătuit pe censori să continue asemenea întreprinderi, ca şi cum ar mai exista în vistierie bani : „Nici unul dintre dînşii nu va mai cere bani din tezaurul public mai înainte de terminarea războiului". După aceea, s-au adunat la Beneventum, chemaţi de triumvirii [75] care se ocupau de serviciile financiare, stăpînii sclavilor eliberaţi de Ti. Sempronius Gracchus, pentru a li se plăti preţul lor, dar aceştia au răspuns că „nu vor primi bani decît după sfîrşitul războiului". În acest fel înţelegea poporul să vină în ajutorul tezaurului sleit. Încep acum să fie depuşi la tezaur mai întîi banii orfanilor de către epitropi şi apoi şi ai văduvelor. Căci toţi ştiau că nicăieri nu puteau fi depuşi şi păstraţi banii mai în siguranţă şi păziţi cu mai mare sfinţenie decît sub garanţia statului. Aşadar, de cîte ori se cumpăra sau se achiziţiona ceva fie pentru orfani, fie pentru văduve, trebuia un ordin de plată din partea praetorului. Această dărnicie a particularilor s-a răspîndit şi în tabere, astfel încît nici un cavaler, nici un centurion n-a mai vrut să-şi primească solda ; pe cel care o primea îl dojeneau şi îl numeau mercenar [76].

XIX Consulul Q. Fabius îşi avea tabăra în apropiere de Casilinum, oraş ocupat de o garnizoană de 2 000 de campani şi de 700 de soldaţi ai lui Hannibal. Comandantul lor era Statius Metius, trimis de Cn. Magius din Atella, care în acel an era *medix tuticus* [77]. Acesta înarmase, fără deosebire, şi sclavi şi liberi, ca să atace tabăra romană, în vreme ce consulul era ocupat cu asediul oraşului Casilinum. Dar nimic n-a rămas neobservat de Fabius ; ca urmare el trimite ştiri colegului său de la Nola : „în timpul împresurării oraşului Casilinum, are nevoie de cealaltă armată care să ţină piept campanilor. De aceea îl roagă sau să vină el însuşi, lăsînd puţine trupe de pază la Nola, sau, dacă e reţinut la Nola şi dacă cumva se teme de vreo acţiune din partea lui Hannibal, dînsul îl va chema de la Beneventum pe proconsulul Ti. Gracchus". La această veste, Marcellus lăsă pentru apărarea Nolei 2 000 de ostaşi, sosind cu restul armatei la Casilinum. Sosirea consulului i-a făcut să se liniştească pe campani, care începuseră să se agite. Amîndoi consulii au început asedierea oraşului. Deoarece fură răniţi mulţi din rîndurile ostaşilor romani care se apropiaseră cu nechibzuinţă de zidurile oraşului şi pentru că nu se izbutise pe deplin cu aceste operaţii începute, Fabius fu de părere să se renunţe la o încercare de mică însemnătate, în schimb anevoioasă, întocmai ca la asediul marilor oraşe, şi să se îndepărteze de acolo cîtă vreme sînt chemaţi în altă parte de treburi mai urgente. Marcellus însă îi

Scanned with CamScanner

răspunse : „Cu toate că marii conducători nu trebuie să întreprindă multe acţiuni, totuşi nu trebuie lăsată niciodată neterminată o acţiune începută, căci renumele lui are mare însemnătate, atît în bine cît şi în rău. Deci, el să nu părăsească fără rost acţiunea începută, ci să continue împresurarea".

Campanii, văzînd că se alătură de Casilinum vineie şi tot felul de maşini de război, au cerut îngăduinţa lui Fabius de a se reîntoarce fără vreun neajuns la Capua. După ce au ieşit vreo cîţiva, Marcellus a pus stăpînire pe poarta pe care ieşeau aceştia şi i-a măcelărit mai întîi, fără deosebire, pe toţi care se aflau lîngă poartă, apoi, pătrunzînd în oraş, a făcut şi acolo o mare baie de sînge. Doar vreo 50 de campani, care ieşiseră mai înainte din oraş şi se refugiaseră la Fabius, au putut ajunge cu bine la Capua, escortaţi de o trupă a acestuia. Şi astfel, printr-o întîmplare norocoasă, Casilinum a fost ocupat în toiul discuţiilor şi şovăielilor populaţiei de a preda oraşul. Şi prizonierii campanilor şi ostaşi de-ai lui Hannibal au fost trimişi la Roma şi vîrîţi la închisoare, iar populaţia a fost împărţită în oraşele [78] vecine şi dată în paza lor.

XX În zilele în care romanii se retrăgeau victorioşi de la Casilinum, Gracchus, care era în Lucania, trimise cîteva legiuni recrutate din acest ţinut, sub conducerea unui comandant aliat, ca să pustiiască ţinuturile duşmane, Hanno atacă aceste trupe care colindau răzleţite şi le biruie, pricinuind romanilor o înfrîngere aproape deopotrivă cu cea suferită de el la Beneventum. Apoi se întoarse cu repeziciune în Bruttium, pentru a nu fi ajuns de Gracchus.

Consulii plecară înapoi de unde veniseră : Marcellus la Nola, Fabius la Samnium, pentru a pustii ţinuturile şi recuceri oraşele care trecuseră de partea punilor. Samniţii caudini avură cel mai mult de suferit : ţinutul lor fu pîrjolit pe o mare întindere ; se luară mari prăzi de animale şi oameni, se cuceriră prin asalt oraşele Compulteria, Telesia, Compsa [79], după aceea, Fugifulae [80] şi Orbitanium [81] ; în Lucania fu împresurat Blanda [82], iar în Apulia, Aecae [83]. În aceste oraşe romanii prinseră sau omorîră 25 000 de oameni şi se puse mîna pe 370 dezertori. După ce aceştia fură trimişi la Roma, toţi fură bătuţi cu vergi în locul unde se ţin adunările poporului şi aruncaţi apoi de pe stînca Tarpeia [84].

Acestea au fost izbînzile lui Fabius cîştigate în cîteva zile. Marcellus însă nu putu întreprinde vreo operaţie, pentru că, fiind bolnav, rămăsese la Nola. Tot atunci şi praetorul Fabius, care era

Scanned with CamScanner

în fruntea provinciei din jurul Luceriei, în cursul acelor zile luă cu asalt Acuca [85] şi-şi întări castrul permanent de la Ardaneae [86].

În vreme ce romanii desfăşurau aceste operaţii aici şi în alte locuri, Hannibal ajunsese la Tarentum, făcînd din toate pe unde mersese cel mai cumplit prăpăd. Numai în ţinutul tarentin armata sa începu să înainteze paşnic ; acolo ea nu se atinse de nimic şi nu se abătu nicăieri din drum : prin aceasta ieşea în vileag nu o dovadă de cumpătare din partea soldaţilor săi sau a comandantului, ci o încercare de a-i cîştiga sufleteşte pe tarentini. Dar deşi cavaleria sa ajunsese chiar aproape de zidurile oraşului, totuşi, în ciuda aşteptărilor, vederea avangărzii armatei lui nu pricinui nici un fel de mişcare în oraş. De aceea el îşi aşeză tabăra la o depărtare cam de 1 000 de paşi de oraş. Cu trei zile înainte de sosirea lui Hannibal lîngă zidurile Tarentului, propraetorul Valerius, care comanda flota de la Brundisium, îl trimise acolo pe M. Livius. Acesta înrolă cu sîrg toată tinerimea şi-şi întocmi posturi de pază la toate porţile oraşului şi în jur pe ziduri, după cum cereau împrejurările. Atent zi şi noapte la mişcările duşmanilor şi aliaţilor nesiguri, el nu le dădu nici o putinţă să-l atace. În felul acesta Hannibal pierdu acolo cîteva zile fără folos : nici unul din tinerii care-l căutaseră la lacul Avernus nu veni la dînsul şi nici el nu primi vreo veste sau vreo scrisoare de la ei. Dîndu-şi seama că el s-a luat după făgăduinţe deşarte şi le-a urmat la voia întîmplării, Hannibal şi-a strămutat tabăra de acolo. Cu toate acestea, el tot cruţă ţinutul tarentin. Deşi blîndeţea lui prefăcută nu-i slujise la nimic, el nădăjduia totuşi să zdruncine credinţa tarentinilor faţă de romani. Ajungînd la Salapia [87], aduse grîu de la Metapontum şi Heraclea [88] (căci trecuse vara şi locul i se păru prielnic pentru a-şi petrece timpul în tabăra de iarnă acolo). El trimise de acolo pe numizi şi pe mauri să prade ţinutul sallentinilor şi pădurile vecine cu Apulia. De acolo ei luară puţină pradă, în afară de mari herghelii de cai. Dintre aceştia cam 4 000 au fost daţi călăreţilor pentru a-i domestici.

XXI Deoarece în Sicilia se dezlănţuia un război care nu trebuia de loc trecut cu vederea, iar pentru că moartea tiranului adusese în fruntea syracusanilor conducători şi mai înverşunaţi, în loc să le schimbe atitudinea sau simţămintele, [senatul roman] încredinţează această provincie unuia dintre consuli, şi anume lui Marcellus. După uciderea [tiranului] Hieronymus, mai întîi se iscă o răscoală în rîndurile soldaţilor acestuia la Leontini. Aceştia

Scanned with CamScanner

strigau plini de semeție că-l vor jertfi pe toți conjuraților pe mormîntul tiranului. Apoi, cuvîntul libertate, atît de des rostit și atît de plăcut la auz, și nădejdea de a se înfrupta din bănetul regelui, cît și de a sluji în armată sub conducători mai buni și, în sfîrșit, dezvăluirea fărădelegilor și a năravurilor lui urîte, într-atît schimbaseră simțămintele acestor ostași, încît îngăduiră ca trupul regelui lor, pe care mai înainte îl jeluiseră atît, să stea neîngropat. Pe cînd ceilalți conjurați syracusani rămăseseră la armată ca s-o liniștească, Theodotus și Sosis, luînd caii regelui, porniră în cea mai mare grabă cu putință la Syracusa, ca să-i suprime pe partizanii regelui, care nu aflaseră încă nimic; dar le-o luă înainte nu numai zvonul — decît care nu e nimeni mai iute în asemenea împrejurări [89] — ci și o ștafetă din rîndul slujitorilor regelui. De aceea Adranodorus întări cu trupe Insula [90] și cetățuia orașului și toate punctele care erau potrivite apărării și puteau fi apărate. Theodotus și Sosis ajunseră la Menapylon [91], după apusul soarelui, cînd ziua se îngîna cu noaptea. După ce arătară veșmîntul însîngerat al regelui și coroana lui în tot cartierul Tycha, pe care-l colindară chemînd pe locuitori cînd la libertate, cînd la arme, le porunciră să se adune în Achradina [92]. O parte din mulțime năvălește pe străzi, altă parte sta în pridvorul caselor lor, iar alta privea de pe acoperișuri sau la ferestre și punea întrebări ce s-a întîmplat. Deodată în întreg orașul se vede o mare de lumini și toate locurile vuiesc de zgomote nedeslușite. Cetățenii se adună înarmați în piețe; cei dezarmați smulg din templul lui Jupiter armele luate ca pradă de la galli și illyri [93], dăruite lui Hiero de poporul roman și așezate de el acolo, și roagă pe Jupiter să le fie prielnic și să le vină într-ajutor, dîndu-le aceste arme sfinte, de care se vor sluji pentru a lupta pentru patrie, pentru templele zeilor și pentru libertate. Această mulțime se alătură posturilor de pază așezate prin grija fruntașilor fiecărui cartier. În Insulă, Adranodorus așezase trupe, în afară de alte puncte, în jurul hambarelor publice [94]. Acest loc, împrejmuit de un zid de piatră și întărit ca o cetățuie, este cucerit de tineretul care fusese însărcinat cu paza acelui loc. Ei trimit vorbă la Achradina că „hambarul și cerealele sînt în puterea senatului".

XXII A doua zi în zori întreg poporul, înarmat sau neînarmat, se adună la Achradina, în fața senatului. Unul dintre conducători, pe nume Polyaenus, rosti acolo, înaintea altarului zeiței Concordia [95], care se găsea în acel loc, o cuvîntare în același timp și

îndrăzneață, și moderată: „Ei au suferit grozăviile și înjosirile sclaviei — spunea el — și de aceea s-au răsculat împotriva relelor cunoscute atît de bine de ei. Syracusanii au aflat mai mult din povestirile bătrînilor ce dezastre aduc dezbinările dintre cetățeni, fără însă să le fi văzut ei înșiși. Îi laudă că au pus mîna pe arme cu atîta zel și-i va lăuda mai mult dacă nu se vor mai atinge de ele decît împinși de nevoie în ultimul moment. Părerea lui este ca în momentul de față să se trimită o solie la Adranodorus și să-i poruncească să se supună senatului și poporului, să deschidă porțile Insulei și să-și predea corpul de trupe. Dacă Adranodorus vrea să ajungă din sprijinitorul tronului altuia chiar rege, e de părere ca ei să lupte cu mai multă hotărîre pentru a-și cuceri libertatea de la el, decît să lupte pentru a o cuceri de la Hieronymus". Au fost trimiși numaidecît împuterniciți de la această adunare. Atunci senatul începu să țină sfat. Cu toate că senatul fusese sfatul statului cîtă vreme a domnit Hiero, după moartea lui nu mai fusese convocat și nu i se mai ceruse părerea în nici o privință, pînă în acea zi. Cînd împuterniciții ajunseră la Adranodorus, într-adevăr acesta era zdruncinat văzînd că, pe de o parte, și cetățenii erau împotriva lui, și că aproape toate cartierele orașului fuseseră ocupate de ei, iar pe de alta, și că partea Insulei atît de bine întărită ajunsese în mîna altora prin trădare. Soția lui însă, Damarata, fiica lui Hiero, îmboldită de năzuința de a ajunge pe tron și de simțămintele ei de femeie, luîndu-l deoparte, îi aminti cuvintele deseori folosite de Dionysios tiranul, care spunea: „un rege nu trebuie să renunțe la tron decît numai atunci cînd este tras de picioare, nu cînd șade pe cal. Este ușor să renunți pentru moment, dacă vrei, la stăpînirea unei mari averi: să o refaci și să o întocmești din nou, este și greu și anevoios! De aceea, sfatul ei e să ceară de la împuterniciți timp de gîndire: în schimb acest timp îl va folosi pentru a-și rechema trupele din Leontini, și dacă le va făgădui acestora tezaurul regelui, toate vor fi în mîna lui". Adranodorus nu respinse în întregime sfaturile soției sale, dar nici nu le primi numaidecît pe toate, socotind că pentru moment mijlocul cel mai sigur de a pune mîna pe putere este să cedeze împrejurărilor. De aceea porunci să se dea de știre împuterniciților că se pune la dispoziția senatului și poporului. A doua zi, în revărsatul zorilor, deschizînd porțile Insulei, se îndreptă spre forul din Achradina. Acolo se urcă la altarul Concordiei, de unde cu o zi mai înainte vorbise Polyaenus, și căută mai întîi să se dezvinovățească pentru întîrzierea sa, spunînd: „El a ținut închise porțile

Scanned with CamScanner

orașului nu pentru că a avut alte interese decît poporul ; văzînd însă că începe lupta, s-a temut în ce fel avea să fie sfîrșitul acestui măcel. După ce syracusanii și-au dobîndit libertatea, se vor mulțumi ei numai cu omorîrea tiranului sau îi vor ucide pe toți cei care au avut legături de rudenie, de alianță sau însărcinări publice date de rege, punînd pe seama lor vina altora ? După ce a observat că cei care au eliberat patria vor să și-o păstreze liberă și se îngrijesc de binele obștesc, n-a mai stat la îndoială de a-și încredința patriei și ființa sa trupească împreună cu toate celelalte bunuri care i-au fost date în grija și în paza lui, de vreme ce cel care i le-a încredințat a pierit din pricina nebuniei lui".

Întorcîndu-se apoi către ucigașii tiranului și chemîndu-i pe nume Theodotus și Sosis, le spuse : „Ați săvîrșit o faptă vrednică de ținut minte. Însă, credeți-mă, gloria voastră, care de-abia a început, nu poate ajunge la desăvîrșire, și amenință o cumplită primejdie, anume ca statul, cu toată libertatea lui, să piară dacă voi nu îndemnați pe cetățeni la pace și înțelegere între ei" [96].

XXIII După această cuvîntare, el depuse la picioarele acestora cheile porților, precum și tezaurul regesc. Și într-adevăr, în acea zi toți cetățenii, împrăștiindu-se de la adunare, au mers voioși împreună cu soțiile și cu copiii lor la toate templele și au mulțumit zeilor. A doua zi s-au întrunit comițiile [97] pentru alegerea dregătorilor cetății. A fost ales mai întîi Adranodorus, ceilalți fiind în mare parte dintre omorîtorii tiranului ; au mai fost numiți doi, în lipsă, și anume : Sopater și Dinomenes. Aceștia, aflînd ce se petrecuse la Syracusa, aduc tezaurul regesc de la Leontini la Syracusa și-l încredințează quaestorilor [98] aleși anume pentru păstrarea lui. Au fost predate și toate avuțiile din Insula și de la Achradina. Zidul care despărțea Insula de restul orașului și care forma cea mai puternică întăritură a fost dărîmat, cu încuviințarea tuturor. Toate măsurile luate oglindeau năzuințele sufletești ale acestor oameni spre libertate [și pace] [99].

Hippocrates și Epicydes, auzind vestea morții tiranului, au vrut s-o tăinuiască în fața soldaților. De aceea Hippocrates l-a omorît numaidecît chiar pe cel care a adus această veste. În cele din urmă însă, deoarece s-au văzut părăsiți de soldați, încredințați că dintre toate deocamdată este cea mai sigură cale, s-au întors la Syracusa. Acolo, pentru a nu fi priviți cu bănuială ca unii care caută vreun prilej de răscoală, se înfățișară mai întîi dregătorilor și apoi, prin aceștia, se prezentară senatului. Ei arătară că „au

Scanned with CamScanner

fost trimişi de Hannibal la Hieronymus, prietenul şi aliatul lui, şi s-au supus lui Hieronymus, căci aşa poruncise comandantul lor. Acum vor să se întoarcă la Hannibal, dar drumul nu este sigur, pentru că romanii umblă pretutindeni prin toată Sicilia ; ei cer să li se dea vreo unitate de pază, cu sprijinul căreia să fie conduşi la Locri, în Italia. Ne va rămîne foarte recunoscător Hannibal pentru acest mic ajutor". Aceasta a fost cu uşurinţă dobîndită : căci toţi doreau să-i vadă îndepărtaţi pe comandanţii devotaţi regelui, care erau, pe de o parte, şi pricepuţi la războaie, dar pe de alta, neavînd nimic de pierdut, aveau totul de cîştigat fiind în acelaşi timp şi îndrăzneţi. Dar nu le-au grăbit plecarea aşa cum trebuie. Între timp tinerii soldaţi deprinşi cu slujba ostăşească semănau acuzaţii, cînd în rîndurile trupelor, cînd printre dezertori, în mare parte marinari din flota romană, cînd în pătura cea mai de jos a poporului, cînd împotriva senatului şi a nobililor, spunînd : „se urzeşte şi se pregăteşte pe ascuns, sub pretextul reînnoirii vechii alianţe cu Roma, să se predea Syracusa romanilor, pentru ca apoi clica [100] acestora, împreună cu cei care sprijină reînnoirea alianţei, să ajungă la domnie în Syracusa" [101].

XXIV O mulţime din ce în ce mai mare, dispusă să dea atenţie şi crezare acestor zvonuri, se revărsa din zi în zi mai mult spre Syracusa. Nu numai Epicydes, dar şi Adranodorus nădăjduiau tot mai mult într-o schimbare a situaţiei. Adranodorus se lăsă în sfîrşit înduplecat de îndemnurile soţiei sale, care spunea : „Acum, cînd libertatea e proaspătă, cînd totul e dezorganizat şi sînt încă tulburări, cîtă vreme dînsul are în mînă armatele plătite cu banii regelui, cîtă vreme îl pot sprijini comandanţii trimişi de Hannibal, cu înrîurire în rîndul soldaţilor, este momentul prielnic să se desăvîrşească ceea ce a început, pentru a pune mîna pe putere". În acest scop, el îşi făcu părtaş pe Themistus, care era căsătorit cu fiica lui Gelo [102]. Făcu însă greşeala să împărtăşească, puţin după aceea, intenţiile sale unui oarecare Ariston, actor tragic, căruia obişnuise să-i mai încredinţeze şi alte taine. Acesta era dintr-o familie bună şi avea o avere apreciabilă. Profesia lui de actor, care la greci nu e cîtuşi de puţin socotită ca o ocupaţie ruşinoasă, nu-l înjosea cu nimic [103]. Punînd deci [mai presus] [104] de orice devotamentul lui faţă de stat, el a dezvăluit mai marilor cetăţii complotul. Aceştia, după ce au avut destule dovezi că este adevărat complotul, consultînd pe cei mai bătrîni din sfat, au pus soldaţi de pază la porţile curiei [105] şi i-au ucis pe Themistus şi pe

Scanned with CamScanner

Adranodorus, cînd au intrat în senat. Şi pentru că această faptă, în aparenţă sîngeroasă pentru cei care nu cunoşteau adevăratul temei, a pricinuit zarvă, după ce s-a făcut linişte au introdus în senat pe pîrîş. Acesta povesti totul de-a fir-a-păr: „Complotul îşi are obîrşia în căsătoria fiicei lui Gelo, Harmonia, cu Themistus. Trupele de africani şi de hispani au primit însărcinarea să omoare pe mai marii cetăţii şi pe toţi cetăţenii de vază. Se hotărîse chiar ca averile acestora să fie date ca pradă ucigaşilor. O trupă de mercenari, obişnuită să dea ascultare lui Adranodorus, a fost pregătită să ocupe din nou Insula". Apoi le înşiruie unul după altul toate faptele pe care aveau să le săvîrşească fiecare şi le dezvăluie toate forţele, arme şi oameni de care dispunea conjuraţia. În acest fel, tot atît de îndreptăţită părea uciderea lor ca şi omorîrea lui Hieronymus [106]. În faţa senatului se auzeau însă felurite strigăte ale mulţimii neştiutoare a celor întîmplate. Vederea leşurilor conjuraţilor în pridvorul senatului o înspăimîntă atît de puternic, încît ea urmă în tăcere restul poporului, la adunare, deşi la început rostise ameninţări violente. Sopater a fost însărcinat de senat şi de colegii lui să ia cuvîntul.

XXV Sopater, ca şi cum ar fi trebuit să învinuiască pe Adranodorus şi pe Themistus, începe cu zugrăvirea trecutului lor. El le impută toate crimele şi nelegiuirile săvîrşite de ei după moartea lui Hiero: „Căci ce ar fi putut face, de la sine, Hieronymus, un copil de-abia ajuns la vîrsta adolescenţei? Tutorii şi învăţătorii lui au fost adevăraţii conducători, care au aruncat asupra regelui vina nelegiuirilor lor. Ar fi trebuit deci ca aceştia să piară fie înainte, fie fără doar şi poate o dată cu Hieronymus. Dar aceştia, deşi hărăziţi pe bună dreptate morţii, au urzit şi după uciderea tiranului alte noi nelegiuiri, căci închizînd porţile Insulei, Adranodorus s-a gîndit mai întîi pe faţă să moştenească domnia şi să devină stăpînul unei puteri pe care pînă acum a păzit-o numai; apoi, fiind părăsit de cei care se aflau în Insula şi împresurat de toţi cetăţenii din Achradina, a încercat pe ascuns şi cu viclenie să intre în stăpînirea domniei, la care de atîtea ori a căutat să ajungă. Nimic nu a putut să-l înduplece să renunţe la acest gînd, nici binefacerile, nici onorurile, ci chiar în momentul cînd a fost ales cîrmuitor alături de eliberatorii patriei el uneltea la nimicirea ei. Această jinduire [a celor doi, Adranodorus şi Themistus] după domnie le-au insuflat-o soţiile lor, una fiica lui Hiero, cealaltă a lui Gelo".

Scanned with CamScanner

Numaidecît după această cuvîntare au izbucnit în adunare strigăte din toate părţile : „Şi soţiile lor trebuie să piară ! Nu trebuie să mai rămînă nici o mlădiţă din familia tiranilor !" Aşa este mulţimea, sau sclavă plecată, sau despot necruţător ; ea nu ştie nici să-şi asigure libertatea, nici să se folosească de ea cu cumpătare, care reprezintă linia de mijloc [107]. Şi aproape întotdeauna se găsesc slujitori zeloşi care să împingă sufletele stăpînite de ură şi setoase de sînge la măcel şi fărădelegi [108]. Şi numaidecît mai marii cetăţii au propus o lege (care a fost încuviinţată aproape înainte de a fi formulată) ca toţi vlăstarii familiei regale să fie omorîţi. Trimişii mai marilor cetăţii au ucis atît pe Damarata, fiica lui Hiero, cît şi pe Harmonia, fiica lui Gelo, cea dintîi soţia lui Adranodorus, a doua a lui Themistus.

XXVI Mai rămăsese Heraclia, o altă fiică a lui Hiero, soţia lui Zoippus, care, trimis de Hieronymus ca sol la Ptolemaeus, se surghiunise de bunăvoie. Aceasta, îndată ce află că sosesc şi la ea soldaţii, se refugie cu cele două fiice ale sale, cu părul despletit şi cu o înfăţişare demnă de milă, în sanctuar şi în faţa zeilor Penaţi [109]. Mai întîi căută să-i înduplece prin rugăciuni pe ostaşi, amintindu-le cînd de zei, cînd de tatăl ei Hiero şi de Gelo : „Să nu îngăduie ca, din ură faţă de Hieronymus, să fie şi ea pedepsită, deşi-i nevinovată. În tot timpul domniei acestuia ea n-a primit altă binefacere decît exilul soţului ; nici situaţia ei n-a fost deopotrivă cu a surorii sale cîtă vreme Hieronymus era în viaţă şi nici după ce acesta a fost răpus, soarta ei nu trebuie să fie aceeaşi ca a surorii ei. Dacă planurile lui Adranodorus ar fi reuşit, ar fi domnit el împreună cu soţia lui, şi în acest caz n-ar fi fost şi ea doar o simplă sclavă, la fel ca restul poporului ? Dacă cineva l-ar vesti pe Zoippus că Hieronymus a fost omorît şi că Syracusa a fost eliberată, cine ar mai sta la îndoială că numaidecît s-ar îmbarca pe vreun vas, pentru a se reîntoarce în patrie ? Cît de înşelătoare sînt speranţele omeneşti ! În patria devenită liberă, soţia şi fiicele lui îşi văd viaţa în primejdie ! Prin ce sînt ele piedică pentru libertate şi pentru legile patriei ? Ce teamă poate avea cineva de o femeie aproape văduvă, stingheră, şi de doi copii rămaşi orfani ? Într-adevăr, cu toate că ele nu prezintă nici o primejdie, totuşi sînt urmărite pentru că sînt mlădiţe regeşti. De aceea mai bine să le trimită în surghiun departe de Syracusa şi de Sicilia, să le trimită la Alexandria, pe ea, lîngă soţul ei, pe fiice, lîngă tatăl lor".

Scanned with CamScanner

Cu urechile şi sufletul împietrite [110] [la rugăminţile ei soldaţii se îmbiau] să nu piardă vremea degeaba. Heraclia, văzînd pe unii dintre soldaţi pregătindu-şi armele, renunţă să mai ceară îndurare pentru ea şi începu să se roage stăruitor să fie cruţate cel puţin copilele: „La vîrsta lor, chiar duşmanii [cei mai] cruzi le-ar lăsa viaţa. Răzbunîndu-se pe tirani, să nu săvîrşească şi ei aceleaşi nelegiuiri pe care le-au urît atît!" În timp ce vorbea, soldaţii o smulg de lîngă altar şi-i taie gîtul, apoi se năpustesc asupra fiicelor, stropite de sîngele mamei lor. Acestea, înnebunite de durere şi de groază, ca şi cum ar fi fost cuprinse de sminteală, fugiră cu atîta repeziciune de la altar, încît, dacă ar fi găsit o ieşire, ar fi putut răscula cu zarva lor întreg oraşul. Chiar şi acolo, într-un spaţiu destul de mic al locuinţei şi în mijlocul atîtor soldaţi înarmaţi, ele reuşiră să alerge tefere cîtva timp şi să scape de vreo cîteva ori de mîinile atît de zdravene ale celor care tot mereu căutau să le prindă. În cele din urmă, istovite de răni, după ce au stropit în jur totul cu sînge, s-au prăbuşit la pămînt fără viaţă. Împrejurările măriră şi mai mult această fărădelege atît de crudă, deoarece după puţin timp sosi un crainic care aducea porunca „să nu le mai omoare", căci pe neaşteptate simţămintele poporului se preschimbaseră în milă. Apoi, din compătimire, poporul izbucni în mînie pentru că s-au grăbit cu execuţia acestor fapturi şi nu i s-a dat putinţa de a se căi, sau de a-şi potoli mînia. De aceea întreaga mulţime era în clocot, cerînd convocarea comiţiilor pentru alegerea înlocuitorilor lui Adranodorus şi Themistus (căci amîndoi fuseseră mai marii cetăţii), care alegeri însă nu aveau să fie de loc pe placul viitorilor cîrmuitori ai cetăţii.

XXVII Se stabili ziua alegerilor. În adunare, fără să se aştepte cineva, unul, din cel mai îndepărtat colţ al mulţimii, îl propuse pe Epicydes, apoi altul, pe Hippocrates. Ei repetară cele două nume din ce în ce mai des, cu încuviinţarea neîndoielnică a mulţimii. Adunarea era alcătuită din tot soiul de oameni. În afară de oameni din popor, se găseau şi unii din gloata ostăşească, în mare parte chiar şi dezertori care doreau schimbarea situaţiei în întregime. Mai marii cetăţii vrură mai întîi să treacă sub tăcere totul, tărăgănind lucrurile, [pentru a cîştiga timp] prin [întîrziere] [111]. În cele din urmă, dînd înapoi în faţa vrerii mulţimii şi temîndu-se de răscoală, îi declarară pe aceştia cîrmuitorii cetăţii. Cei aleşi nu-şi dezvăluiră chiar de la început intenţiile lor, deşi răbdară cu greu şi faptul că s-a trimis o solie la Ap. Claudius pentru un armis-

Scanned with CamScanner

tiţiu de 10 zile şi că, după ce s-a obţinut acest armistiţiu, s-a mai trimis o nouă solie pentru reînnoirea vechii alianţe. Romanii îşi aveau flota lor de 100 de vase prin apropiere de Murgantia [112]. De acolo observau ei toate mişcările întîmplate în Syracusa după moartea tiranului şi toate acţiunile desfăşurate pentru libertatea nouă şi neobişnuită.

În cursul aceloraşi zile, Appius îi trimise lui Marcellus, care de curînd venise în Sicilia, solii syracusani. Marcellus, auzind condiţiile de pace şi socotindu-le acceptabile, trimise şi el soli la Syracusa, care să reînnoiască în faţa mai marilor cetăţii tratatul de alianţă. Dar acolo nu mai domneau aceeaşi linişte şi înţelegere de mai înainte. Aflînd că flota carthagineză se găseşte în apropiere de Pachynum [113], Hippocrates şi Epicydes, lăsînd la o parte orice teamă, se plîngeau cînd în faţa mercenarilor, cînd în faţa fugarilor că Syracusa a fost predată romanilor. Într-adevăr, cînd Appius începu să-şi ancoreze vasele la intrarea portului, pentru a da curaj taberei partizanilor săi, oferi un motiv, puternic în aparenţă, de a se acorda crezămînt acestor neîntemeiate învinuiri. De aceea mulţimea făcu zarvă mare şi se năpusti asupra romanilor pentru a-i împiedica să debarce pe uscat, dacă ar încerca.

XXVIII În toiul acestor tulburări, s-a hotărît convocarea adunării. În vreme ce unii trăgeau într-o parte, alţii într-alta şi nu mai era departe pînă la răscoală, Apollonides, unul dintre fruntaşi, rosti o cuvîntare, salvatoare în asemenea împrejurări : „Niciodată o cetate n-a fost mai aproape de mîntuire sau de pieire ca acum a lor. Dacă într-adevăr se vor hotărî cu toţii într-un cuget [şi-o simţire] fie de partea romanilor, fie a carthaginezilor, nu va fi un alt stat mai norocos şi mai fericit ca al lor. Dar dacă unii vor trage într-o parte, alţii într-alta, luptele dintre ei vor fi la fel de crîncene ca şi războiul dintre carthaginezi şi romani şi înlăuntrul aceloraşi ziduri fiecare dintre cele două tabere îşi va avea armele, oştile şi comandanţii săi. Trebuie deci ca toţi să se străduiască din răsputeri să se ajungă la o înţelegere. Pentru moment însă, nu e de mai mică însemnătate a se chibzui care dintre cele două alianţe este mai folositoare. Pentru alegerea aliaţilor însă, ar trebui urmată mai degrabă pilda lui Hiero, şi nu aceea a lui Hieronymus, adică s-ar cuveni să fie socotită mai presus o alianţă atît de puternic închegată, care dăinuia de 50 de ani, de o alianţă de care nimeni habar n-are acum, şi nesinceră cîndva [114]. Încă ceva precumpăneşte în sprijinul acestei hotărîri : se poate refuza alianţa cu Carthagina fără

Scanned with CamScanner

să intrăm deocamdată în război cu ea ; cu romanii însă, nu putem avea de îndată decît sau război sau pace".

Cuvîntarea lui Apollonides avu un răsunet cu atît mai puternic, cu cît se învedera a fi de interes obștesc și părea mai nepărtinitoare. S-a mai chemat, pe lîngă sfatul mai marilor cetății și a senatorilor cu vază, și consiliul militarilor ; de asemenea, în același timp au fost poftiți să ia parte la consfătuire și comandanții trupelor lor [115], și cei ai trupelor aliate. După discuții îndelungate și aprinse, în cele din urmă syracusanii înțeleseră că n-au nici un fel de mijloace cu care să poată lupta cu romanii [116] și de aceea au hotărît să facă pace cu ei și să trimită o solie pentru a încheia tratatul.

XXIX N-au trecut multe zile și sosiră solii de la leontinieni care cerură trupe să le apere teritoriul. Această solie fu privită cît se poate de nimerită pentru a se descotorosi de o mulțime de soldați nedisciplinați și zgomotoși și de a îndepărta pe comandanții lor. Mai marele cetății, Hippocrates, primi ordin să-i conducă într-acolo pe toți fugarii. Îl urmară și mulți mercenari din rîndurile trupelor auxiliare, atingîndu-se astfel numărul de 4 000 de oameni înarmați. Plecarea acestora fu pe placul și al celor care îi îndepărtau de acolo, și al celor care erau îndepărtați : căci și celor dintîi li se oferea prilejul dorit de multă vreme de a schimba situația printr-un nou regim politic, dar și celorlalți să se bucure că vor curăți orașul de o asemenea drojdie. Însă deocamdată s-a ivit numai o ușurare, așa cum se întîmplă și cu un trup bolnav, care e lovit apoi de boli și mai grave. Căci la început Hippocrates, prin năvăliri tîlhărești, începu să jefuiască ținuturile învecinate cu provincia romană, apoi, după ce Appius a trimis un corp de trupe în apărarea ținutului aliat, Hippocrates s-a aruncat cu putere asupra unui detașament de pază și a făcut acolo un mare măcel. După ce i-au fost aduse la cunoștință aceste fapte, Marcellus a trimis pe dată soli la Syracusa și a declarat desfăcută alianța de pace : „Căci va exista mereu un motiv de război cîtă vreme Hippocrates și Epicydes nu vor fi izgoniți departe nu numai de Syracusa, ci chiar din toată Sicilia". De teamă ca nu cumva rămînînd pe loc să fie acuzat de aceeași vină ca și fratele său, deși acesta nu fusese de față, sau să fie socotit părtaș la provocarea războiului, Epicydes a plecat la Leontini, deoarece pe locuitorii acestui oraș îi socotea îndeajuns de porniți împotriva romanilor, și acum încerca să-i despartă și de syracusani. „Căci Syracusa — spunea

el a încheiat pace cu Roma cu condiţia ca toate populaţiile conduse de regii [Syracusei], să rămînă în stăpînirea acesteia, deoarece syracusanii nu sînt mulţumiţi numai să aibă libertate, ci vor să şi domnească, să şi stăpînească. Deci trebuie să răspundă că şi el îi socoteşte îndreptăţiţi pe leontinieni să fie liberi, fie pentru că pe teritoriul acestui oraş a fost ucis tiranul, fie pentru că aici s-a rostit primul strigăt de libertate, fie pentru că aici au fost lăsate căpeteniile oastei regelui, cînd au alergat la Syracusa. De aceea, sau trebuie de îndată scoasă această clauză din tratat, sau nu trebuie să se primească această condiţie a tratatului". Mulţimea s-a lăsat lesne convinsă. Cînd solii din Syracusa vin să se plîngă şi de măcelărirea detaşamentului roman şi să ceară ca Hippocrates şi Epicydes să plece fie la Locri, fie oriunde preferă ei să se ducă, numai să părăsească Sicilia, celor ce porunceau li se răspunde cu semeţie: „locuitorii din Leontini nici nu i-au însărcinat pe syracusani să încheie tratatul cu romanii în numele lor, şi nici nu sînt datori să asculte de tratatul altora".

Syracusanii dădură romanilor acest răspuns, anunţîndu-i că leontinienii nu mai sînt sub ascultarea lor: „De aceea, de acum înainte romanii le pot declara război fără a încălca tratatul. Ei îi vor ajuta chiar în acest război, cu condiţia ca, o dată învinşi, oraşul Leontini să ajungă din nou în stăpînirea lor, aşa cum prevedea tratatul de pace".

XXX Marcellus a pornit cu toată armata împotriva oraşului Leontini, chemîndu-l în ajutor şi pe Appius, ca să atace oraşul şi din cealaltă parte. Mînia ostaşilor romani, indignaţi că în timpul tratativelor de pace a fost măcelărit detaşamentul de pază de acolo, fu atît de aprigă, încît au cucerit oraşul de la cel dintîi atac. Hippocrates şi Epicydes, văzînd că zidurile oraşului sînt cucerite şi că porţile sînt sfărîmate, s-au retras cu puţini oameni în cetăţuie: apoi, pe ascuns, s-au refugiat la Herbesus [117]. Între timp, o ştafetă ieşi în întîmpinarea celor 8 000 de syracusani, care, pornind încolonaţi de acasă, înaintau spre Leontini, aproape de rîul Mylas şi le dădu vestea: „oraşul a fost cucerit". Totodată, împletind fapte neadevărate cu altele adevărate, le vesteşte că „acolo au fost măcelăriţi, fără deosebire, locuitori şi soldaţi şi sînt încredinţaţi că n-a mai supravieţuit nici un tînăr, apoi că oraşul a fost jefuit, iar averile celor bogaţi date ca pradă soldaţilor". La auzul acestor veşti atît de îngrozitoare, armata syracusană [118] şi-a oprit înaintarea. Deoarece toţi erau neliniştiţi, comandanţii armatei

(aceştia erau Sosis şi Dinomenes) se întrebau ce e de făcut. Ceea ce dădea acestei minciuni aparenţa de adevăr era vestea că fugarii, cam 2 000, au fost bătuţi cu vergile şi decapitaţi cu securea. De fapt, afară de aceştia, după cucerirea oraşului nici unul dintre ostaşii leontinienilor şi nici ai altora n-a avut nimic de îndurat [119]; ba mai mult, toate averile le-au fost înapoiate, afară de cele luate la început în învălmăşeala atacului. Totuşi, syracusanii n-au putut fi convinşi să pornească împotriva oraşului Leontini — deoarece ei imputau că tovarăşii lor de arme au fost într-adins trimişi pentru ca în urmă să fie măcelăriţi de romani — şi nici să rămînă în acelaşi loc ca să aştepte veşti mai deslușite. Înţelegînd că soldaţii sînt cu gîndul înclinaţi spre trădare — „dar că această mişcare nu va dura mult, dacă vor fi îndepărtate căpeteniile acelei sminteli“ —, mai marii cetăţii şi-au condus armatele la Megara [120]. Ei se îndreaptă cu puţini călăreţi la Herbesus în nădejdea că, în toiul panicii, vor putea cuceri prin trădare oraşul. Dar cum încercările lor nu duseră la nici un rezultat, şi fiind încredinţaţi că trebuie să acţioneze prin forţă, îşi ridică tabăra de la Megara şi atacă oraşul Herbesus. Spulberîndu-li-se orice nădejde, Hippocrates şi Epicydes îşi dau seama că nu le mai rămîne decît o singură cale, destul de nesigură la prima vedere, deoarece de pretutindeni le fusese spulberată orice nădejde de scăpare: să se predea soldaţilor syracusani, fiind deprinşi cu ei şi care totodată erau atunci indignaţi şi de măcelărirea tovarăşilor lor de arme. De aceea ei pornesc în întîmpinarea trupelor. În primele rînduri se aflau, din întîmplare, 600 de cretani, care slujiseră sub conducerea lor, în timpul lui Hieronymus. Aceştia îi erau şi recunoscători lui Hannibal pentru că, fiind prinşi în bătălia de la Trasimenus alături de alte trupe aliate romane, au fost lăsaţi să plece. Cînd i-au recunoscut după steagurile şi armele lor, Hippocrates şi Epicydes, purtînd în mîini ramuri de măslin, împodobite cu panglici, aşa cum fac de obicei cei care cer ceva, ei se roagă „să-i primească printre ei, să-i apere şi să nu fie predaţi syracusanilor, care îi vor da, în curînd, în mîinile poporului roman, spre a fi omorîţi“.

XXXI Pe loc li s-a răspuns atunci: „Să aibă curaj: ei vor împărtăşi cu toţi soarta lor“. În timpul convorbirii, unităţile se opriseră şi marşul trupelor a fost ţinut în loc. Comandanţii lor nu aflaseră încă pricina acestei opriri. Dar după ce a ajuns la ei zvonul că Hippocrates şi Epicydes se găsesc în mijlocul soldaţilor şi

Scanned with CamScanner

după ce s-a iscat freamăt în toată armata, care, neîndoios, încuviința sosirea lor, numaidecît, mînîndu-şi caii în galop, mai marii Syracusei se grăbesc să ajungă la primele rînduri. Întrebîndu-i ce înseamnă acest nou obicei, ce va să zică această libertate pe care şi-au luat-o cretanii de a sta de vorbă cu un duşman şi de a-l lăsa să intre în rîndurile lor, fără ordinul mai marilor lor, totodată au poruncit ca Hippocrates să fie prins şi pus în lanţuri. La aceste cuvinte, scot strigăte îngrozitoare mai întîi cretanii, apoi toţi ceilalţi soldaţi, astfel încît mai marii Syracusei îşi dau seama că şi viaţa lor le-ar fi primejduită dacă ar mai stărui. Neliniştiţi şi necunoscînd cum stau lucrurile, poruncesc să se reîntoarcă la Megara, de unde plecaseră, şi în acelaşi timp trimit ştafete la Syracusa pentru a aduce la cunoştinţă noua situaţie. Printr-o nouă viclenie pusă la cale, Hippocrates a contribuit şi mai mult la starea de neîncredere a soldaţilor. Astfel, după ce trimise cîţiva cretani să pîndească drumul ştafetelor, ca şi cum ar fi pus mîna pe o scrisoare expediată, pe care de altfel tot el o alcătuise, o citeşte soldaţilor : „Mai marii [121] cetăţii syracusane, către consulul Marcellus“ [122]... După salutul obişnuit, erau scrise acestea : „El a procedat bine şi înţelept că n-a cruţat pe nimeni la Leontini. Toţi soldaţii mercenari merită aceeaşi soartă, iar Syracusa nu-şi va găsi liniştea decît numai după ce nici în oraş şi nici în armată nu se vor mai găsi trupe auxiliare alcătuite din străini. Să-şi dea, aşadar, osteneală să-i prindă pe cei care-şi au tabăra lîngă Megara dimpreună cu mai marii lor. Prin pedepsirea acestora, vor elibera, în sfîrşit, Syracusa“. După ce au citit scrisoarea, soldaţii au pus mîna pe arme, scoţînd strigăte atît de înfiorătoare, încît, înspăimîntaţi, mai marii Syracusei au scăpat din toiul acestei învălmăşeli numai pornind în goana cailor spre Syracusa. Dar, cu toată fuga lor, n-a fost înăbuşită răscoala soldaţilor, care s-au năpustit acum asupra trupelor syracusane. Şi n-ar mai fi scăpat cu viaţă nici unul, dacă Epicydes şi Hippocrates n-ar fi pus stavilă mîniei mulţimii, nu din milă sau din vreun alt simţămînt de omenie, ci pentru a nu-şi reteza orice nădejde de întoarcere şi pentru că ei îi aveau totodată şi ca soldaţi credincioşi de partea lor, dar în acelaşi timp şi ostatici, şi să-şi atragă recunoştinţa rudelor şi prietenilor acestora, datorită mai întîi unei binefaceri atît de mari şi apoi şi prin zălogirea lor. Ştiind, din experienţă, cît de nestatornică e mulţimea la orice adiere de vînt [123], au găsit printre soldaţii prinşi în Leontini un ostaş şi i-au poruncit să ducă şi

Scanned with CamScanner

la Syracusa veşti tot atît de neadevărate ca şi cele de la Mylae[124], însă care erau în interesul lor, dîndu-se ca un martor şi povestindu-le ca şi cum ar fi văzut ceea ce era îndoielnic să aţîţe mînia oamenilor.

XXXII Acest crainic n-a găsit crezare numai în norod, ci, adus la senat, i-a zdruncinat şi pe senatori. Oameni de vază declarau pe faţă că „la Leontini s-au vădit din plin lăcomia şi cruzimea romanilor[125]. Dacă ei ar fi intrat în Syracusa, ar fi săvîrşit aceleaşi samavolnicii, ba chiar mai grozave, cu atît mai mult cu cît aici şi-ar fi găsit o mai grasă răsplată pentru lăcomia lor".

De aceea toţi erau de părere să se închidă porţile şi să se organizeze apărarea oraşului. Dar nu toţi aveau aceleaşi temeri şi nu toţi urau aceleaşi persoane: armata şi mare parte din popor urau chiar numele de roman; mai marii cetăţii şi puţini dintre nobili, deşi indignaţi de cele aflate prin mincinoasa veste trebuiau totuşi să fie mai prevăzători în faţa unei primejdii mai apropiate şi mai actuale.

Hippocrates şi Epicydes ajunseseră în acest scop la Hexapylum[126], unde au început să ducă tratative, prin mijlocirea rudelor locuitorilor care se aflau atunci în armată, ca să deschidă porţile şi să-i lase să-şi apere patria comună împotriva atacurilor romanilor. Tocmai începuseră să fie primiţi pe una din porţile deschise ale Hexapylului, cînd au sosit mai marii cetăţii. Aceştia au căutat mai întîi să-i înspăimînte cu porunci şi ameninţări, apoi cu autoritatea lor personală. În cele din urmă, deoarece toate măsurile erau zadarnice, uitîndu-şi demnitatea, s-au rugat de ei să nu trădeze patria celor care înainte fuseseră părtaşii tiranului, iar acum celor care au semănat corupţia în armată. Dar mulţimea, o dată aţîţată, rămînea surdă la toate stăruinţele lor. Porţile erau atacate cu aceeaşi furie, şi dinafară şi dinlăuntru. După ce au sfărîmat toate porţile, întreaga armată a fost primită prin Hexapylum. Mai marii cetăţii s-au refugiat în Achradina cu tot tineretul compatrioţilor lor. Mercenarii, fugarii şi toţi soldaţii fostei armate regale măresc efectivele oastei vrăjmaşe. Astfel este cucerită Achradina chiar la cel dintîi iureş. Au fost omorîţi toţi mai marii cetăţii afară de cei care au putut scăpa în toiul învălmăşelii. Noaptea a pus capăt măcelului. A doua zi au fost eliberaţi toţi sclavii şi au fost puşi în libertate şi cei înlănţuiţi în temniţe. Toată această mulţime confuză îi alege ca mai mari ai cetă-

ţii pe Hippocrates şi pe Epicydes, şi astfel Syracusa, unde pentru scurtă vreme licărise lumina libertăţii, a căzut din nou în robia de mai înainte [127].

XXXIII După ce li s-au adus la cunoştinţă aceste veşti, romanii şi-au strămutat numaidecît tabăra de la Leontini lîngă Syracusa. Din întîmplare, o solie trimisă de Appius se găsea în port îmbarcată pe o navă cu cinci rînduri de vîsle. Un alt vas cu patru rînduri de vîsle trimis mai înainte este capturat tocmai cînd intra în port. Cu greutate au izbutit solii să scape. Syracusanii au încălcat în felul acesta nu numai îndatoririle de pace, dar şi pe cele de război. Armata romană s-a aşezat la 1 500 de paşi de oraş, lîngă Olympieum [128] (acolo se afla templul lui Jupiter). Romanii au găsit cu cale să trimită soli şi de acolo. Dar pentru ca aceştia să nu intre în oraş, Hippocrates şi Epicydes le-au ieşit în întîmpinare în afara zidurilor, întovărăşiţi de partizanii lor. Solul roman care luă cuvîntul spuse că el nu declară război syracusanilor, ci le aduce ajutor şi sprijin şi celor care, scăpaţi de măcel, s-au refugiat la ei, şi celor care, de teamă, îndură un jug mai greu nu numai decît surghiunul, ba chiar decît moartea : robia. Însă romanii nu vor lăsa nepedepsită cutremurătoarea omorîre a aliaţilor lor. „De aceea, dacă vor îngădui tuturor celor ce s-au refugiat la ei să se reîntoarcă fără neajunsuri în patria lor, dacă vor fi predaţi toţi făptaşii măcelului, dacă se vor restabili la Syracusa legile şi libertatea, ei nu vor face uz de arme. Dacă însă nu vor fi îndeplinite aceste condiţii, pentru orice întîrziere îi vor urmări cu război“ [129]. La acestea Epicydes a răspuns : „Dacă li s-ar fi adresat lor, ei le-ar fi dat acest răspuns ca solii să se reîntoarcă acasă atunci cînd Syracusa va fi în stăpînirea celor cărora s-au adresat. Dacă vor porni război împotrivă-le, îşi vor da seama că nu este cîtuşi de puţin acelaşi lucru să ataci Leontini ori Syracusa“. După aceea, lăsîndu-i pe soli acolo, închiseră porţile.

În felul acesta a început Syracusa să fie atacată în acelaşi timp şi pe mare şi pe uscat : pe uscat, dinspre poarta Hexapylum, iar pe mare, dinspre Achradina, ale cărei ziduri sînt scăldate de apele mării. Şi pentru că — aşa cum au cucerit oraşul Leontini datorită panicii stîrnite la primul atac — nu mai stăteau la îndoială că vor putea pătrunde şi acum cu uşurinţă, pe undeva, într-un oraş atît de mare şi de răspîndit, romanii alăturară de ziduri tot felul de maşini de război întrebuinţate la împresurarea cetăţilor.

Scanned with CamScanner

XXXIV Un lucru început atît de bine ar fi dat rezultate bune dacă în acea vreme nu s-ar fi aflat în Syracusa un singur om: Archimedes [130]. Acesta era nu numai un cercetător fără seamăn al cerului şi al stelelor, ci şi un neîntrecut inventator şi constructor de maşini şi de tormente [131] de război, cu care el putea zădărnici cu cea mai mare uşurinţă tot ce întreprindeau duşmanii cu uriaşă trudă. Zidurile oraşului se întindeau de-a lungul costişelor, care erau de înălţimi diferite, foarte multe înalte şi greu de urcat; din loc în loc se găseau şi altele mai joase, prin ale căror văi se putea pătrunde mai lesne. Archimedes a întărit zidul cu maşini de apărare de tot felul, potrivite cu natura locului. Marcellus începu atacul zidului Achradinei care, aşa cum am spus, era scăldat de apele mării, cu 60 de vase cu 5 rînduri de vîsle. De pe celelalte vase arcaşii, prăştiaşii şi velitii chiar, ale căror arme nu puteau fi mînuite de cei nedeprinşi cu ele, nu lăsau pe nimeni să se urce pe ziduri fără a-l răni. Aceştia (pentru că aveau nevoie de spaţiu pentru a putea mînui bine armele de aruncat) îşi ţineau corăbiile departe de zid. Ei au legat două cîte două quinqueremele scoţînd vîslele în partea unde erau împreunate, pentru a le alătura vas lîngă vas. Au obţinut astfel o singură navă mînuită cu vîslele de pe rîndurile dinafară şi le-au înzestrat cu turnuri cu mai multe caturi şi cu unelte şi maşini de asediu.

Pentru a se împotrivi acestor pregătiri navale, Archimedes aşează pe zid tormente de diferite mărimi. Asupra vaselor mai îndepărtate el azvîrlea bolovani uriaşi, asupra celor mai apropiate, pietre mai mici şi tocmai de aceea erau mai des aruncate. În sfîrşit, pentru a putea trage în duşmani fără a fi răniţi, a făcut şi în zid, de jos în sus, mai multe spărturi, cam de mărimea unui cot: pe acolo ei atacau nevăzuţi de nimeni pe duşmani fie cu săgeţi, fie cu pietre. Deoarece unele vase romane se apropiau mai mult de zid, pentru ca syracusanii să fie în afara razei de bătaie a tormentelor romane, împotriva acestora Archimedes se folosea de o cange de fier, care ieşea peste zid afară datorită unei pîrghii, cangea fiind legată zdravăn cu lanţuri. Cînd cangea apuca de proră nava, ea era trasă de greutăţi de plumb de capătul celălalt care se lăsa în jos, astfel încît ridica nava cu prora în sus. Apoi, dîndu-i deodată drumul, ca şi cînd ar fi căzut de pe un zid, vasul era năpădit de apă, iar marinarii, cuprinşi de panică; şi chiar dacă nava ar fi căzut dreaptă, tot ar fi luat destulă apă.

În felul acesta, atacul roman pe mare a fost respins. Singura nădejde a romanilor rămăsese de a ataca pe uscat cu toate forţele.

Scanned with CamScanner

Dar şi în această parte Syracusa era apărată cu tot felul de maşini şi tormente, prin grija şi cheltuielile de atîţia ani ale lui Hiero, şi prin iscusinţa fără seamăn a lui Archimedes. Şi natura locului contribuia la apărare, căci stînca pe care era construit zidul era în mare parte înclinată, aşa încît nu numai proiectilele azvîrlite de maşini, ci şi bolovanii rostogoliţi pe povîrniş, datorită greutăţii lor, cădeau cu putere asupra duşmanului. Tot aceleaşi erau temeiurile pentru care era atît de greu de urcat zidul şi atît de nesigur mersul. De aceea Marcellus, adunînd sfatul căpeteniilor de oaste, a hotărît să renunţe la asaltul Syracusei, de vreme ce toate încercările fuseseră dejucate, şi să împresoare doar oraşul pentru a-i lipsi pe duşmani de proviziile care ar putea sosi pe uscat şi pe mare.

XXXV Între timp Marcellus porni cam cu o treime din armată să recucerească oraşele care în timpul tulburărilor trecuseră de partea carthaginezilor. Oraşele Helorus [132] şi Herbesus s-au predat de bunăvoie ; Megara, luată cu asalt, a fost pustiită şi dărîmată, pentru a stîrni groaza şi în celelalte cetăţi, şi îndeosebi în Syracusa. Cam în acelaşi timp şi Himilco, care multă vreme îşi ţinuse flota lîngă capul Pachynum, debarcă la Heraclea, care purta şi numele de Minoa, cu 25 000 de pedestraşi, 3 000 de călăreţi, 12 elefanţi, forţe atît de mari cum n-avusese niciodată mai înainte în flota de la Pachynum. Dar după ce Hippocrates a pus stăpînire pe Syracusa, Himilco a plecat la Carthagina unde, ajutat de împuterniciţii trimişi de Hippocrates şi de scrisorile lui Hannibal care-i aminteau că a venit vremea să recucerească în chipul cel mai glorios Syracusa, a contribuit şi prin însăşi prezenţa sa, nu fără rost, şi prin sfaturile sale la trimiterea unui număr cît mai mare de pedestraşi şi călăreţi în Sicilia. Ajungînd la Heraclea, el a ocupat în puţine zile oraşul Agrigentum [133]. În felul acesta şi celelalte oraşe care erau de partea Carthaginei începură să fie într-atît de însufleţite de nădejdea că vor putea izgoni pe romani din Sicilia, încît în cele din urmă prinseră curaj chiar şi cei care erau asediaţi la Syracusa. Încredinţaţi că vor putea apăra oraşul numai cu o parte din armata lor, ei şi-au împărţit sarcinile războiului în chipul acesta : Epicydes va comanda apărarea Syracusei, iar Hippocrates, unit cu Himilco, vor purta război împotriva consulului roman. Hippocrates, plecînd noaptea cu 10 000 de pedestraşi şi 500 călăreţi, străbătu ţinutul trecînd printre străjile romane aşezate din loc în loc, şi-şi stabili tabăra în împreju-

Scanned with CamScanner

rimile oraşului Acrillae [134]. În timp ce el fortifica oraşul, sosi şi Marcellus care se întorcea de la Agrigentum ; cu toate că acesta se străduise prin repeziciunea marşului să ajungă acolo înaintea potrivnicului, zadarnice îi fură sforţările, căci găsise acest oraş ocupat. El nu se îndoia cîtuşi de puţin că la înapoiere va întîlni în acel moment şi în acel loc oastea syracusanilor. Totuşi, de teama lui Himilco şi a carthaginezilor, căci ştia că el nu avea trupe deopotrivă de mari ca ale acelora, înainta cît mai atent şi cu armata rînduită în formaţie de atac, pentru a face faţă oricărei situaţii.

XXXVI Din întîmplare aceste măsuri de prevedere care fuseseră luate dinainte împotriva carthaginezilor au fost de folos împotriva sicilienilor. Întîlnind în cale trupe de sicilieni răzleţite şi în neorînduială, ocupate cu instalarea taberei lor şi în cea mai mare parte neînarmate, Marcellus le-a înconjurat cu pedestraşi. Călăreţii au izbutit, după o uşoară ciocnire, să-şi găsească împreună cu Hippocrates refugiul la Acrae [135]. După ce Marcellus prin această luptă le-a zădărnicit planurile la care luaseră parte toţi sicilienii care îi trădaseră pe romani, s-a reîntors la Syracusa. După cîteva zile, Himilco, împreună cu Hippocrates, şi-a stabilit tabăra cam la 8 000 paşi depărtare de locul luptei, lîngă rîul Anapus [136]. Cam în acelaşi timp au sosit la Syracusa, venind din larg, 55 nave de război avînd [în frunte] [137] pe Bomilcar, acostînd în portul mare. De asemenea, şi flota romană alcătuită din 30 de vase cu 5 rînduri de lopeţi a debarcat la Panhormus [138] legiunea întîia. În felul acesta, văzîndu-se cele două armate debarcate în Sicilia, s-ar fi putut spune că războiul s-a strămutat din Italia acolo (într-atît de aţintite erau privirile ambelor popoare către Sicilia !). Himilco era încredinţat că legiunea romană debarcată la Panhormus şi care venea la Syracusa va fi fără doar şi poate prada lui ; el însă a greşit drumul, căci a înaintat prin interiorul ţării, în vreme ce legiunea romană, întovărăşită de flotă, a mers de-a lungul coastei şi a ajuns la Ap. Claudius la Pachynum, care-i venise în întîmpinare cu o parte din trupele sale. Carthaginezii însă n-au zăbovit multă vreme la Syracusa. Şi Bomilcar, care se bizuia prea puţin pe flota sa, pentru că vedea prea bine că flota romanilor era de două ori mai mare, îşi dădu în acelaşi timp seama că orice întîrziere acolo fără rost nu poate decît îngreuia lipsurile aliaţilor. De aceea, întinzînd pînzele, porni în larg şi se înapoie în Africa. La rîndul său, Himilco îl urmări zadarnic pe Marcellus

Scanned with CamScanner

pînă la Syracusa, nădăjduind să găsească un prilej prielnic de a se lupta cu el mai înainte ca acesta să-şi concentreze forţe mai mari. Dar cum acest prilej nu se ivi, el înţelese că duşmanul e sigur la Syracusa, bizuindu-se pe întărituri şi pe forţele lui şi, ca să nu-şi piardă degeaba vremea stînd şi privind asediul unui oraş aliat, Himilco îşi ridică tabăra de acolo. El îşi purta oastea ori unde îl chema vreo nădejde de răzvrătire împotriva romanilor, pentru a îmbărbăta cu prezenţa sa pe partizanii punilor. Primi supunerea mai întîi a Murgantiei, care a predat ea însăşi lui Himilco garnizoana romană. El a găsit în Murgantia mari cantităţi de cereale şi tot felul de provizii care fuseseră transportate acolo de romani.

XXXVII Defecţiunea Murgantiei a făcut să le crească şi altor cetăţi curajul : garnizoanele romane fură fie izgonite din cetăţui, fie trădate, datorită vicleniei locuitorilor. Henna[139], oraş aşezat pe un deal înalt şi prăpăstios, nu putea fi atacat din nici o parte, datorită atît poziţiei lui naturale, cît şi faptului că avea în cetăţuie şi o garnizoană puternică, al cărei comandant, L. Pinarius, nu putea fi lesne prins în capcane. Întreprinzător, el se bizuia mai mult pe iscusinţa lui de a dejuca planurile duşmane, pentru a nu fi prins în mreje, decît pe credinţa sicilienilor. Aflînd de atîtea răzvrătiri şi trădări din partea atîtor oraşe şi de masacrarea detaşamentelor de pază, îşi întări şi mai mult măsurile de prevedere, pentru a preîntîmpina orice surpriză. De aceea, [zi şi].[140] noapte, totul era pregătit şi întărit cu străji şi trupe de pază, iar ostaşii nu-şi părăseau armele sau posturile lor. Fruntaşii oraşului, înţeleşi cu Himilco să-i predea garnizoana, şi-au dat seama că nu vor avea nici un prilej de a o preda prin şiretlicuri. De aceea, încredinţaţi că trebuie să acţioneze prin forţă, ei spun romanilor : „În puterea lor trebuie să fie oraşul şi cetăţuia, dacă aceştia vin la ei întocmai ca nişte aliaţi la oamenii liberi, nu ca stăpînii la sclavii lor spre a-i pune sub pază. De aceea, ei socot că pe bună dreptate se cuvine să le fie înapoiate lor cheile porţilor. Între aliaţi adevăraţi, cea mai mare legătură este încrederea. În felul acesta poporul şi senatul roman le vor fi recunoscători dacă supunerea lor va fi de bunăvoie, şi nu din constrîngere". La acestea comandantul roman le-a răspuns că el a fost numit în funcţia de căpetenie a garnizoanei de comandantul său suprem şi că de la acesta a primit cheile oraşului şi paza cetăţuii. De aceea el nu poate acţiona nici după placul lui, nici după dorinţa locuitorilor

Scanned with CamScanner

oraşului Henna, ci după porunca celui care i-a dat această însărcinare. „La romani, părăsirea postului este o crimă capitală, şi chiar părinţii au pedepsit această [fărădelege] [141] cu însuşi sîngele copiilor lor. Consulul Marcellus nu este departe : la el să-şi trimită solii, căci numai el are dreptul să judece şi să hotărască aceasta". Locuitorii Hennei răspund că „ei neîndoielnic nu vor trimite pe nimeni la acesta şi accentuează că, de vreme ce discuţiile n-au fost de nici un folos, vor căuta alte mijloace pentru a-şi cuceri libertatea". Atunci Pinarius le răspunde : „Dacă le vine greu să trimită o solie la consul, să convoace măcar adunarea întregii cetăţi, ca să se ştie dacă aceasta este dorinţa tuturor sau dacă este hotărîrea numai a cîtorva". De aceea s-a hotărît convocarea adunării pentru a doua zi.

XXXVIII După plecarea de la această întîlnire, Pinarius s-a retras din nou în cetăţuie. Apoi şi-a convocat ostaşii şi le-a spus : „Cred, soldaţi, că voi aţi auzit cum au atacat şi masacrat sicilienii detaşamentele noastre în cursul acestor zile. Mai întîi bunăvoinţa zeilor v-a ajutat ca să scăpaţi de vicleşugurile lor şi apoi vitejia voastră, îndemnîndu-vă să staţi neclintiţi de veghe şi să fiţi zi şi noapte gata de luptă. O, de-am putea petrece aici şi restul timpului fără să îndurăm vreun neajuns sau să săvîrşim fapte sîngeroase ! Pînă acum, acestea au fost măsurile de prevedere de care ne-am folosit într-ascuns, pentru a preîntîmpina vicleşugurile lor. Şi pentru că nu le-a izbutit şiretenia, acum ne cer răspicat, pe faţă, să le predăm cheile. Îndată ce le vom preda, Henna va intra în stăpînirea carthaginezilor, iar garnizoana de aici va fi mai înfiorător măcelărită decît acea de la Murgantia. Cu greu am obţinut o noapte ca să ne putem sfătui şi să vă pot atrage atenţia asupra primejdiei care vă pîndeşte. Mîine în zori de zi ei vor chema poporul pentru a mă învinui şi a-l aţîţa împotriva noastră. Mîine dimineaţa oraşul acesta va fi stropit fie de sîngele vostru, fie de al locuitorilor lui. Luaţi pe neaşteptate, nu veţi mai avea nici o nădejde de a preîntîmpina primejdia, însă dacă le veţi lua-o înainte, nu veţi avea de ce vă teme : izbînda va fi de partea celui care va lua cel dintîi armele ! De aceea, veţi aştepta atenţi şi gata de luptă semnalul meu ! Eu voi lua parte la adunarea lor şi voi căuta s-o prelungesc cît mai mult, discutînd cu ei şi contrazicîndu-i, pentru ca în acest timp voi să puteţi pregăti totul. Cînd vă voi face semn cu toga, să năvăliţi de pretutindeni după mine asupra gloatelor, scoţînd strigăte de război,

Scanned with CamScanner

iar cu sabia să culcaţi la pămînt totul în calea voastră. Nu cruţaţi pe nici unul care, lăsîndu-l în viaţă, să vă poată pricinui prin putere şi viclenie vreun neajuns [142]. Vă implor pe voi, mamă Ceres şi Proserpina [143], pe voi toţi zeii din cer şi din infern, care sălăşluiţi în acest oraş, în aceste locuri şi în aceste sfinte dumbrăvi, daţi-ne sprijinul vostru şi fiţi-ne binevoitori, dacă este adevărat că noi luăm aceste hotărîri nu ca să facem vreun rău, ci ca să ocolim vicleniile!

V-aş da şi mai multe poveţe, ostaşi, dacă aţi avea de luptat cu soldaţi înarmaţi; pe aceştia însă, neînarmaţi şi neprevăzători, îi veţi măcelări pînă vă veţi sătura [de sînge]. Pe lîngă aceasta, şi tabăra consulului este în apropiere, aşa că nu aveţi de ce vă teme din partea lui Himilco şi a carthaginezilor".

XXXIX Îndată după această cuvîntare ostaşii sînt trimişi la ale lor, iau masa şi se odihnesc. A doua zi se împrăştiară prin toate ungherele oraşului, pentru a putea ocupa uliţele şi a putea închide trecerea mulţimii. Cea mai mare parte dintre locuitori se aşează în spatele şi de jur-împrejurul amfiteatrului [144] de unde de obicei asistau şi mai înainte la adunări. Cînd magistraţii îl aduc în faţa poporului pe comandantul garnizoanei, acesta le declară că nu el, ci consulul are dreptul şi puterea în privinţa predării cheilor cetăţuii şi le repetă şi lor cele mai multe dintre temeiurile pe care le înşiruise în ajun. Unii, la început puţini, abia auzindu-se ce spuneau, apoi din ce în ce mai mulţi, au început să ceară să le predea cheile oraşului. În cele din urmă, într-un glas, îl ameninţară cu furie, întrebîndu-l: „pentru ce tot întîrzie şi tot amîna adunarea"; şi deoarece se învedera limpede că vor face uz în cele din urmă şi de violenţă, atunci comandantul garnizoanei, după cum convenise, a dat semnalul cu toga. Ostaşii săi, care aşteptau de multă vreme atenţi şi pregătiţi de luptă, se năpustesc, cu puternice strigăte, unii asupra mulţimii din adunare întoarsă cu spatele, alţii rămîn în rînduri dese, închizînd ieşirile teatrului. Încercuiţi într-un loc atît de strîmt, locuitorii Hennei sînt măcelăriţi. Pămîntul e acoperit numai de mormane de trupuri şi mulţi pier şi în timpul fugii, deoarece se prăvăleau unii peste alţii; peste tot era un amestec de trupuri tefere şi rănite, de vii şi morţi, căzuţi grămadă. De acolo romanii porniră pretutindeni şi în tot locul semănară pustiire şi măcel ca într-un oraş luat cu asalt. Mînia ostaşilor nu mai cunoştea margini: ei omorau mulţimea neînarmată, ca şi cum ar fi fost însufleţiţi de

Scanned with CamScanner

teama de primejdie şi de dorinţa aprigă de luptă. Şi astfel, oraşul Henna, fie că masacrul a fost o crimă îngrozitoare, fie că a fost o tristă necesitate, a fost menţinut de partea romanilor. Marcellus n-a dezaprobat fapta lor şi prăzile din Henna le-a dat ostaşilor, încredinţat că în felul acesta, intrînd groaza în sicilieni, ei [se vor feri][145] să mai trădeze şi alte garnizoane romane. Ca urmare, ştirea distrugerii unui oraş situat în centrul Siciliei, vestit atît prin poziţia lui naturală, cît şi prin relicvele păstrate din răpirea Proserpinei cîndva, s-a răspîndit, aproape într-o singură zi, prin toată Sicilia. Şi pentru că socoteau că romanii au pîngărit printr-o cumplită fărădelege nu numai lăcaşurile oamenilor, ci şi pe ale zeilor, ca urmare şi cetăţile care mai şovăiseră pînă acum au trecut de îndată de partea carthaginezilor. Atunci Hippocrates s-a retras la Murgantia, Himilco la Agrigentum, după ce în zadar îşi apropiaseră oastea de Henna, unde fuseseră chemaţi de trădătorii din oraş. Marcellus s-a întors din nou la Leontini şi, după ce a adus în tabără cereale şi provizii de orice fel şi a lăsat o garnizoană neînsemnată cu paza oraşului, s-a înapoiat la Syracusa, pentru a continua asediul. Apoi, trimiţîndu-l pe Appius Claudius la Roma pentru a candida la consulat[146], l-a înlocuit cu T. Quinctius Crispinus, pe care l-a numit comandant al flotei şi al vechii tabere[147]. El însuşi îşi fortifică şi-şi construi tabăra de iarnă la 5 000 de paşi depărtare de Hexapylum (locul se mai cheamă şi Leonta).

Acestea au fost evenimentele din Sicilia pînă la începutul iernii.

XL În aceeaşi vară a izbucnit şi războiul[148] cu regele Filip, în privinţa căruia romanii bănuiseră de mult timp că va veni. Solii din Oricum[149] au venit la praetorul[150] M. Valerius, comandantul flotei care apăra Brundisium şi coastele Calabriei, ca să-i aducă la cunoştinţă că Filip a atacat mai întîi Apollonia[151], navigînd în susul fluviului cu 120 de vase cu două rînduri de vîsle. Apoi, cum această acţiune nu-i adusese, în pofida nădejdilor, izbînda dorită, şi-a adus pe ascuns, în timpul nopţii, armata la Oricum. Acest oraş, situat în cîmpie, n-avea nici ziduri, nici arme, nici soldaţi destui, de aceea a fost cucerit la primul atac. Aducîndu-i aceste veşti, ei îl rugau pe Valerius să le dea ajutor ca să-l alunge pe apă sau pe uscat pe acest duşman declarat al romanilor din oraşele maritime, care sînt atacate de el nu pentru alt temei decît că sînt aşezate în faţa coastei Italiei. M. Valerius,

lăsînd o garnizoană de 2 000 de oameni sub conducerea legatului P. Valerius, plecă cu flota [pregătită şi echipată] [152], îmbarcînd pe vasele de transport ostaşii care n-au încăput în navele de război. În ziua următoare el a sosit la Oricum şi a cucerit nu după o grea luptă acest oraş, în care Filip, la plecarea lui de acolo, lăsase o slabă garnizoană. În această localitate, solii din Apollonia s-au înfăţişat lui Valerius aducîndu-i la cunoştinţă că oraşul lor e împresurat, fiindcă nu vor să-i părăsească pe romani. Însă oraşul lor nu va putea rezista mult timp atacului macedonenilor dacă nu li se va trimite în ajutor un corp de trupe romane. M. Valerius le-a făgăduit că le va împlini dorinţa şi le-a trimis pînă la gura rîului vase de război cu 2 000 de soldaţi aleşi, sub conducerea comandantului aliat Q. Naevius Crista, un om viteaz şi călit în războaie. Acesta, după ce-şi debarcă soldaţii şi trimise corăbiile înapoi la Oricum, de unde venise, pentru a întîlni restul flotei, îşi conduse trupele departe de rîul Aous pe un drum care nu era de loc supravegheat de soldaţii regelui şi astfel intră în timpul nopţii în oraş fără ca duşmanul să simtă. A doua zi el şi-a lăsat ostaşii să se odihnească, în timp ce comandantul flotei a inspectat tineretul din Apollonia, armele şi forţele oraşului. Vederea şi inspectarea acestora îi dădu destulă încredere şi totodată află de la iscoade cîtă neatenţie şi lipsă de grijă domneşte la duşmani. Astfel, folosindu-se de liniştea nopţii, a ieşit fără zgomot din oraş şi a găsit tabăra vrăşmaşă atît de neapărată şi atît de deschisă, încît s-a putut constata pe deplin că 1 000 de oameni au izbutit să pătrundă între parapetele taberei duşmanilor fără ca vreunul să-i simtă, şi dacă ei s-ar fi abţinut de la măcel, ar fi putut ajunge pînă la cortul regelui. Însă doborîrea soldaţilor din apropierea porţilor îi trezi şi pe ceilalţi. Atunci, atîta groază şi panică a pus stăpînire pe ei, încît nu numai că nici unul n-a mai pus mîna pe armă şi n-a mai încercat să-l alunge pe duşman din tabără, ci însuşi regele a fugit aproape dezbrăcat, aşa cum se trezise din somn, într-o stare nepotrivită nici măcar unui simplu soldat, dar mite unui rege, şi a ajuns pînă la rîu [153] şi la vase. Aici s-au adunat mulţimea ostaşilor şi ceilalţi fugari. Au fost prinşi sau ucişi în tabără ceva mai puţin de 3 000 de soldaţi; totuşi numărul prizonierilor a fost ceva mai mare decît al morţilor. După ce au jefuit tabăra, locuitorii din Apollonia au cărat în oraş catapultele, ballistele şi toate tormentele care fuseseră pregătite pentru asedierea oraşului lor, pentru ca, în cazul că s-ar

mai ivi un prilej asemănător, să se poată apăra. Încolo, toată prada luată din tabără a fost lăsată pe seama romanilor.

Cînd aceste veşti au ajuns la Oricum, M. Valerius şi-a dus numaidecît flota la gura rîului, pentru a-l împiedica pe rege să fugă cu ajutorul corăbiilor. De aceea Filip, dîndu-şi seama că nu se va putea împotrivi îndeajuns în vreo bătălie, nici pe uscat, nici pe mare, îşi trase pe uscat vasele şi le dădu foc. El se întoarse în Macedonia pe uscat, cu soldaţii în mare parte dezarmaţi şi despuiaţi. Flota romană împreună cu M. Valerius şi-a petrecut iarna la Oricum.

XLI În acelaşi an, în Hispania [154] situaţia războiului era schimbătoare. Într-adevăr, mai înainte ca romanii să treacă fluviul Hiberus, Mago şi Hasdrubal au pus pe fugă mari trupe de hispani. Hispania de dincolo de Hiberus i-ar fi trădat pe romani dacă P. Cornelius nu şi-ar fi trecut în grabă oastea peste Hiberus şi n-ar fi sosit la timp, cînd locuitorii şovăiau în credinţă. Romanii şi-au aşezat mai întîi tabăra la Castrum Album [155] (acest loc ajunsese cunoscut prin omorîrea lui Hamilcar cel Mare [156]). Aceasta era o fortăreaţă şi locuitorii îşi transportaseră dinainte acolo multe provizii. Dar pentru că pretutindeni în jur mişunau duşmanii şi călăreţii lor stingheriseră armata romană şi omorîseră circa 2 000 de soldaţi din rîndurile celor rămaşi în urmă sau răzleţiţi pe cîmpuri, romanii s-au retras de acolo în locuri mai paşnice şi şi-au stabilit şi întărit tabăra în apropierea muntelui Victoria [157]. Acolo a sosit şi Cn. Scipio cu toate trupele sale, şi Hasdrubal, fiul lui Gisgo, unul dintre cei trei comandanţi [158] carthaginezi, cu o armată completă. Carthaginezul şi-a aşezat tabăra în faţa castrului roman, de cealaltă parte a fluviului. Publius Scipio, plecînd în recunoaştere pe ascuns cu trupe uşor înarmate, a fost atacat prin surprindere de duşman şi ar fi fost cu desăvîrşire zdrobit în cîmpie dacă n-ar fi pus stăpînire pe o înălţime din apropiere şi, fiind încercuit acolo, a fost despresurat în urma sosirii fratelui său. Un oraş din Hispania, Castulo [159], bogat şi vestit, şi atît de strîns legat prin alianţa cu carthaginezii, pentru că de aici era soţia lui Hannibal, a trecut de partea romanilor. Carthaginezii au început să atace oraşul Iliturgi, pentru că acolo era o garnizoană romană şi credeau că vor putea ocupa acest oraş, mai ales prin foame. Cn. Scipio, pentru a veni în ajutor aliaţilor şi garnizoanei, porni cu o legiune uşor înarmată şi pătrunse în oraş, făcîndu-şi drum printre cele două [tabere] [160] şi

Scanned with CamScanner

măcelărind mulţi duşmani. A doua zi, el a făcut o incursiune tot atît de norocoasă : în aceste două lupte au fost doborîţi mai mult de 12 000 de oameni, au fost făcuţi prizonieri mai mult de 1 000 şi au fost capturate 36 de steaguri. După aceea, romanii s-au retras de la Iliturgi.

Apoi carthaginezii au împresurat oraşul Bigerra [161] (acesta era un oraş aliat cu romanii). Dar sosirea lui Cn. Scipio i-a silit pe puni să renunţe la asediu, fără luptă.

XLII De acolo carthaginezii şi-au mutat tabăra la Munda [162], dar romanii s-au luat numaidecît după ei. Măsurîndu-se piept la piept, acolo s-a dat o luptă care a durat cam 4 ore. Cu toate că romanii cîştigaseră o strălucită biruinţă, totuşi s-a dat semnalul de încetare a luptei, deoarece Cn. Scipio fusese rănit la picior de o săgeată şi din această pricină toţi ostaşii se temeau să nu fie o rană mortală. Într-adevăr, dacă n-ar fi intervenit această întîrziere, fără îndoială că romanii ar fi putut cuceri în ziua aceea tabăra carthagineză ; căci nu numai soldaţii puni, ci şi elefanţii fuseseră împinşi pînă la parapetele propriei lor tabere, şi chiar deasupra [şanţurilor] [163] zăceau străpunşi de suliţe 39 de elefanţi. Şi în această luptă, se spune, au fost hăcuiţi ca la 12 000 de oameni, aproape 3 000 au fost făcuţi prizonieri, iar 57 steaguri capturate.

De acolo carthaginezii s-au retras spre oraşul Auringi [164], dar şi romanii s-au ţinut pe urmele lor, ca să nu-şi revină din spaimă. Acolo, Scipio, deşi purtat pe cîmpul de bătaie în lectică, a dat o nouă luptă. Victoria n-a fost mai îndoielnică. Totuşi, faţă de bătălia de mai înainte, romanii au doborît mai puţin de jumătate din numărul vrăjmaşilor, pentru că supravieţuiseră mai puţini duşmani din rîndurile celor care luaseră acum parte la luptă.

Dar neamul hispan, deprins din fire şi cu dezlănţuirea şi pregătirea din nou a războaielor [165], şi-a întregit în scurtă vreme armata, căci Mago fusese trimis de fratele său ca să recruteze noi trupe, şi şi-a îmbărbătat soldaţii să pornească din nou la luptă. Cei mai mulţi dintre soldaţi erau galli ; aceştia luptau pentru o cauză de atîtea ori pierdută, cu acelaşi curaj ca şi mai înainte, dar întotdeauna cu acelaşi rezultat. Au pierit acolo peste 8 000 de oameni, au fost luaţi prizonieri ceva mai puţin de 1 000 de galli şi au fost capturate 58 de steaguri ostăşeşti. Printre prăzi, gallii au lăsat nenumărate trofee : salbe de aur, brăţări în mare număr. Pe lîngă aceasta, doi dintre cei mai de seamă regişori

Scanned with CamScanner

galli (Moenicoeptus şi Vismarus se numeau) au căzut în luptă. Opt elefanţi au fost capturaţi, iar trei ucişi.

În timp ce în Hispania luptele se încheiau cu atîtea izbînzi, romanii s-au simţit copleşiţi de ruşine că de opt ani [166] au lăsat în mîinile duşmanului Saguntum, care era de fapt pricina războiului. De aceea, izgonind de acolo garnizoana carthaginezilor, au recucerit acest oraş, înapoindu-l vechilor lui locuitori, atîţi cîţi mai scăpaseră din urgia războiului. De asemenea i-au vîndut ca sclavi la mezat pe turdetani, care împreună cu Carthagina dezlănţuiseră războiul împotriva saguntinilor, şi le-au distrus oraşul.

XLIII Acestea au fost evenimentele desfăşurate în Hispania sub consulatul lui Q. Fabius şi M. Claudius.

La Roma, cînd noii tribuni ai plebei de-abia intraseră în funcţie, de îndată M. Metellus, unul dintre tribuni, a chemat în judecata poporului pe censorii P.Furius şi M. Atilius (pe acesta, cu un an mai înainte, cu toate că era quaestor, îl scoseseră din trib, luîndu-i calul, şi-l făcuseră *aerarius* pentru că, îndată după bătălia de la Cannae, urzise o conjuraţie cu scopul de a se părăsi Italia). Însă votul celorlalţi 9 tribuni i-a scutit pe censori de a se apăra la proces, deoarece erau încă în funcţie. După aceea au fost scoşi din proces. Pe P. Furius moartea l-a împiedicat să termine recensămîntul, iar M. Atilius a demisionat din magistratură.

Consulul Q. Fabius Maximus a prezidat comiţiile pentru alegerea consulilor. Au fost aleşi amîndoi consulii în lipsă [167]: Q. Fabius Maximus, fiul consulului, şi Ti. Gracchus Sempronius, pentru a doua oară. Sînt aleşi praetori două persoane care îndeplineau atunci funcţia de aedili curuli: P. Sempronius Tuditanus şi Cn. Fulvius Centimalus [şi împreună cu ei, M. Atilius] [168] şi M. Aemilius Lepidus. Se spune că în acel an, aedilii curuli au desfăşurat pentru prima oară jocurile scenice timp de patru zile. Edil era atunci Tuditanus, cel care la Cannae, în toiul unui atît de mare dezastru, şi-a deschis drum prin mijlocul duşmanilor [169], în vreme ce toţi ceilalţi rămăseseră înlemniţi de spaimă.

XLIV După încheierea alegerilor, Q. Fabius a propus să fie chemaţi consulii designaţi la Roma, unde şi-au luat în primire funcţiile. Ei au cerut părerea senatului în legătură cu conducerea războiului, cu provinciile lor şi ale praetorilor, ca şi în privinţa armatelor şi a desemnării comandanţilor lor. Iată cum au fost distribuite armatele şi provinciile: războiul cu Hannibal a fost încredinţat

consulilor care vor lua, unul armata lui Sempronius, celălalt, pe cea a lui Fabius (fiecare din ele era alcătuită din cîte două legiuni). „Praetorul M. Aemilius, care, prin tragere la sorţi, avea jurisdicţia asupra străinilor, după ce-şi va încredinţa însărcinarea colegului său M. Atilius, praetor urban [170], să ia în primire conducerea provinciei Luceria şi comanda celor două legiuni pe care le avusese Q. Fabius, pe cînd era consul". Lui P. Sempronius i s-a dat provincia Ariminum [171], lui Cn. Fulvius — Suessula, la fel fiecare avînd cîte două legiuni ; Fulvius luă în primire legiunile urbane, Tuditanus, pe cele ale lui M. Pomponius. Li s-au prelungit funcţiile în provinciile lor : lui M. Claudius, Sicilia [172] — acea parte a Siciliei care fusese odinioară regatul lui Hiero ; propraetorul Lentulus şi-a păstrat vechea sa provincie, iar Otacilius — flota sa (nici unuia dintre aceştia nu li s-au mai trimis trupe) ; M. Valerius a luat în primire Grecia şi Macedonia cu legiunile şi flota pe care o avea ; Q. Minucius — Sardinia, cu vechea sa armată alcătuită din două legiuni ; C. Terentius — Picenum, cu o singură legiune pe care o comanda atunci. Pe lîngă aceasta s-a primit poruncă să se mai înroleze două legiuni urbane şi 20 000 de aliaţi. Pe aceşti comandanţi, pe aceste forţe s-a sprijinit puterea romană, care a izbutit să înfrunte în acelaşi timp atît numeroasele războaie declarate, cît şi pe cele gata de a izbucni.

Consulii, după ce au înrolat două legiuni urbane şi le-au completat pe celelalte, au făcut mai înainte de a pleca din oraş jertfele de ispăşire pentru semnele şi arătările anunţate : „Zidurile şi porţile din Cajeta [173] şi templul lui Jupiter din Aricia au fost lovite de trăsnet". Ochii şi urechile mulţimii au socotit drept adevărate şi alte semne şi arătări, deşi fuseseră numai iluzii : „la Tarracina au fost văzute pe rîu nişte vase de război (care nu au fost niciodată acolo), şi în templul lui Jupiter Vicilinus [174], în ţinutul compsan, armele au început să zăngăne de la sine, iar pe apele rîului Amiternus [175] a curs sînge.

După oficierea slujbelor de ispăşire potrivit decretului pontificilor, consulul Sempronius a plecat în Lucania, iar Fabius în Apulia. [Bătrînul] Fabius a sosit în tabăra de la Suessula, ca legat al fiului său, [consul acum]. Cînd tînărul i-a ieşit în întîmpinare, avînd înainte pe lictorii [176] săi, bătrînul trecînd călare prin faţa a 11 fascii, lictorii n-au zis nimic din respect faţă de măreţia lui, consulul însă a dat ordin celui din urmă lictor să-i atragă atenţia. Cînd acesta a strigat către Fabius „să coboare de

pe cal", bătrînul, descălecînd în cele din urmă, a exclamat: „Am vrut să văd, fiule, dacă îţi dai bine seama că eşti consul" ! [177].

XLV În acea tabără romană a sosit, pe ascuns, în timpul nopţii Dasius Altinius din Arpi, însoţit de trei sclavi. El a făgăduit romanilor că dacă i se va da o răsplată, le va preda oraşul Arpi. Deoarece Fabius a adus acest fapt la cunoştinţa sfatului comandanţilor [178], unii au fost de părere că Dasius trebuie bătut şi omorît ca un trădător şi ca un ins îndoielnic, şi totodată ca duşman al ambelor popoare. „Acesta, după înfrîngerea de la Cannae, trecuse de partea lui Hannibal, ca şi cum credinţa trebuie să fie întemeiată pe izbînzile cîştigate în lupte, şi i-a împins pe locuitorii oraşului Arpi la trădare. Acum, pentru că, împotriva voinţei şi făgăduinţelor lui, puterea romană se ridică în chip evident pe noi temelii, înviind ca din propria-i cenuşă, acesta voieşte să ofere o nouă trădare acelora pe care i-a trădat mai înainte. Dasius cînd e de partea unora are cu totul alte simţăminte : întotdeauna e un aliat necredincios, un duşman plin de deşertăciune. De aceea, aşa cum au fost pedepsiţi cei care au trădat cetatea Falerii şi pe Pyrrhus, şi pedepsirea lui să fie a treia pildă pentru toţi dezertorii". Faţă de această părere Fabius, tatăl consulului, spunea că „oamenii nu-şi dau seama de situaţia în care se găsesc, de vreme ce vor ca, în toiul războiului, să-i judece liber pe fiecare la fel ca în timp de pace. Mai de folos pentru acest moment şi mai demn de luat în seamă este cum să se poată face ca nici un aliat să nu se mai despartă de poporul roman, iar nu să se dea o pedeapsă celor care, căindu-se de trădarea lor, s-au reîntors la vechea lor alianţă. «Dacă este îngăduit să părăseşti alianţa cu romanii şi nu este îngăduit să te reîntorci la ea, cine mai poate sta la îndoială că în scurtă vreme Roma nu va mai avea nici un aliat şi că întreaga Italie, pierzîndu-şi nădejdea în trăinicia statului roman, va trece de partea carthaginezilor încheind cu ei alianţă ? Totuşi, nu este el omul care să fie de părere că trebuie să i se dea vreun crezămînt lui Altinius, ci va urma o linie de mijloc. Nu-l va trata deocamdată nici ca duşman, nici ca aliat, în schimb îl va pune sub supraveghere atîta timp cît va dura războiul, fiind liber, dar nu departe de tabără, într-un oraş credincios romanilor. Abia după terminarea războiului trebuie să se ia o hotărîre dacă Altinius merită a fi pedepsit pentru prima lui trădare, sau dacă merită iertare pentru întoarcerea lui»".

Scanned with CamScanner

S-a încuviinţat părerea lui Fabius şi, ca urmare, Altinius şi însoţitorii săi au fost încredinţaţi solilor din Cales [179]; s-a dat ordin să i se lase, punîndu-i-se la păstrare, şi cantitatea de aur destul de mare pe care o adusese cu sine. La Cales era liber în timpul zilei, dar era mereu întovărăşit de paznici, noaptea era însă închis şi supravegheat. Mai întîi în Arpi s-a început să fie dorit şi căutat. Apoi zvonul s-a răspîndit prin tot oraşul şi s-a făcut zarvă ca despre unul din fruntaşii cetăţii pe care-l pierduseră. De teama unei răscoale, cetatea a trimis pe dată soli [la Hannibal] [180]. Acesta nu s-a mirat de loc de această veste, pentru că de mult i se păruse suspectă şi îndoielnică credinţa acestuia. Pe lîngă aceasta, el căuta de mult un prilej să pună stăpînire şi să vîndă averile unui om atît de bogat. Şi pentru ca oamenii să creadă că el este mîniat, şi nu lacom, adăugă lăcomiei şi cruzimea : chemă în tabără pe copiii şi soţia lui, îi puse la cazne, îi întrebă mai întîi despre motivele fugii lui Altinius, apoi despre aurul şi argintul lăsat şi, după ce află îndeajuns totul, îi arse de vii.

XLVI Plecînd din Suessula, Fabius se hotărî să atace mai întîi Arpi. Îşi aşeză tabăra cam la 500 de paşi depărtare de oraş, de unde putea cerceta îndeaproape poziţia şi zidurile oraşului, şi, observînd că partea cea mai fortificată era şi cea mai lipsită de pază, se hotărî s-o atace în primul rînd pe aceasta. După ce şi-a pregătit toate cele necesare pentru asediul unui oraş, a ales pe cei mai puternici centurioni din armată, a pus în fruntea lor pe cei mai viteji tribuni şi le-a pus la dispoziţie un număr de 600 de ostaşi, număr ce i s-a părut îndeajuns. Le-a poruncit să aducă scările în locul arătat cînd se va trîmbiţa semnalul celei de-a patra veghi. Acolo era o poartă joasă şi îngustă, care dădea într-o uliţă puţin umblată dintr-un cartier părăsit al oraşului. După ce vor sări peste poartă, folosindu-se de scări, să deschidă pe dinăuntru poarta sau să-i spargă zăvoarele [181]. Apoi să ocupe cartierul şi să dea semnal cu cornul, ca să se apropie şi restul trupelor. „La rîndul său, el avea totul pregătit, totul rînduit". Ostaşii au executat ordinele cu repeziciune şi ceea ce părea că-i va împiedica în timpul acţiunii, i-a ajutat cel mai mult să-i înşele pe duşmani : ploaia căzută pe la miezul nopţii a silit paznicii şi străjile să-şi părăsească posturile, căutîndu-şi adăpost prin case. Zgomotul vijeliei, la început din ce în ce mai puternic, i-a împiedicat pe vrăjmaşi să audă larma făcută de romani cînd sfărîmau poarta. Apoi ploaia, care cădea din ce în ce mai încet şi mai monoton pentru

Scanned with CamScanner

auz, a adormit cea mai mare parte din oameni. După ce au pus stăpînire pe poartă, comandanţii poruncesc gorniştilor rînduiţi din loc în loc pe uliţă, la intervale egale, să sune din trompetă pentru a-i atrage atenţia consulului. La auzul semnalului convenit, consulul ordonă trupelor să se pună în marş şi, puţin înainte de revărsatul zorilor, intră în oraş prin poarta spartă.

XLVII De-abia cînd ploaia s-a potolit şi cînd s-au apropiat zorile s-au trezit în sfîrşit şi duşmanii. În oraş era o garnizoană a lui Hannibal, alcătuită cam din 5 000 de ostaşi, şi înşişi arpinii îşi înarmaseră vreo 3 000 de oameni. Carthaginezii i-au pus pe aceştia în primele rînduri, în faţa duşmanului, pentru a nu fi atacaţi ei prin viclenie pe la spate. Lupta s-a dat mai întîi pe întuneric, pe uliţele înguste. Romanii au ocupat nu numai străzile, ci şi casele din vecinătatea porţii, pentru ca să nu poată fi atacaţi şi răniţi de pe acoperişurile lor. Şi pentru că romanii cunoşteau cîţiva locuitori din Arpi, au început atunci convorbiri cu ei. I-au întrebat : „Ce vor arpinii pentru ei ? Ce nedreptate au avut de îndurat din partea romanilor şi ce binefaceri au avut de la carthaginezi de au ajuns ei, populaţie italică, să lupte împotriva romanilor, vechii aliaţi, alături de un neam venetic şi barbar, şi să facă Italia supusă şi tributară Africii ?“ Pe de altă parte, locuitorii din Arpi se dezvinovăţeau în felul acesta : „Ei au fost vînduţi carthaginezilor, fără ştirea lor, de către căpeteniile lor, deşi aceştia sînt în minoritate şi în felul acesta au ajuns prizonierii cîtorva care-i asupresc“. O dată făcut începutul, s-au încins din ce în ce mai multe discuţii şi legături cu şi mai mulţi locuitori. În cele din urmă praetorul din Arpi e dus de ai săi în faţa consulului ; după ce s-au legat prin jurămînt între steaguri şi în mijlocul trupelor romane rînduite pentru atac să facă alianţă, numaidecît locuitorii din Arpi au întors armele împotriva carthaginezilor, luptînd acum pentru romani. Şi hispanii, ceva mai puţini de 1 000 de oameni, au trecut de partea consulului, cerînd în schimb îngăduinţa ca garnizoana punică să fie lăsată să plece fără să aibă nimic de suferit. Într-adevăr, li s-au deschis carthaginezilor porţile şi, trimisă cu însoţitori, garnizoana a ajuns teafără la Hannibal, în Salapia, fără nici un neajuns. Astfel, Arpi a intrat din nou în stăpînirea romanilor, fără pieirea nimănui, în afara unui singur cetăţean, vechi trădător, şi din nou dezertor. S-a poruncit să se dea hispanilor tainul îndoit. Republica romană s-a folosit de foarte

multe ori de sprijinul acestor hispani care dovedeau vitejie şi credinţă.

În vreme ce unul din consuli se afla în Apulia, iar celălalt în Lucania, 112 cavaleri nobili din Campania, sub ticluirea că vor să prade teritoriul roman, părăsesc Capua cu îngăduinţa demnitarilor cetăţii şi sosesc în tabăra romană, care se găsea mai sus de Suessula, spunînd străjilor romane de la poartă cine sînt şi că „vor să aibă o convorbire cu praetorul". Comandantul taberei era Cn. Fulvius. Cînd i s-a adus acest fapt la cunoştinţă, consulul a poruncit să se prezinte în faţa lui 10 din aceşti călăreţi, însă dezarmaţi. După ce a ascultat cererea lor (şi ei n-au cerut altceva decît ca după supunerea Capuei să li se dea înapoi bunurile lor) au fost primiţi toţi ca aliaţi.

Şi celălalt praetor, Sempronius Tuditanus, cuceri oraşul Atrinum [182]; se luă de aici peste 7 000 de prizonieri şi o cantitate destul de mare de monede bătute, de aramă şi de argint.

La Roma, un groaznic incendiu a ţinut timp de 2 nopţi şi o zi. Un cartier întreg a fost distrus pînă la temelie, începînd de la Salinae [183] pînă la poarta Carmentalis [184], împreună cu Aequimelium [185] şi uliţa Iugarius [186] şi templele zeiţelor Fortuna [187] şi Mater Matuta [188]. Întinzîndu-se şi dincolo de poartă, pîrjolul a mistuit multe clădiri sacre şi particulare.

XLVIII În acelaşi an Publius şi Cn. Cornelius Scipio, deoarece războiul din Hispania [189] fusese încununat de izbînzi şi după reînnoirea alianţelor vechi şi încheierea altora noi, şi-au îndreptat nădejdile şi spre Africa. Acolo Syphax [190], regele numizilor, devenise deodată duşmanul carthaginezilor; la el au fost trimişi ca soli trei centurioni cu scopul de a încheia cu el un tratat de prietenie şi alianţă şi de a-i făgădui că dacă el va continua să-i ameninţe cu război pe carthaginezi, acţiunea lui va fi plăcută senatului şi poporului roman şi ei se vor strădui la timpul potrivit, să-i dovedească cu prisosinţă recunoştinţa lor.

Această solie fu bine primită de barbar. El a discutat cu solii despre chestiuni în legătură cu meşteşugul conducerii războiului. Auzind limbajul acestor ostaşi călîţi în războaie, Syphax îşi dădu seama că faţă de o disciplină ca a romanilor atît de bine organizaţi, numizii au atît de multe de învăţat. De aceea le ceru mai întîi ca, în calitate de aliaţi buni şi credincioşi, numai doi dintre soli să se reîntoarcă la comandantul lor, iar unul să rămînă la el, pentru a-i deprinde pe numizi cu meşteşugul războiului. „Neamul

numizilor e nepriceput în ce priveşte operaţiile pedestraşilor : numizii dovedesc iscusinţă numai în lupte de cavalerie (de la obîrşia neamului numid, strămoşii lor n-au purtat decît lupte de călăreţi şi, de aceea, ei au fost deprinşi de copii cu acest soi de luptă). Acum însă ei au de luptat cu un duşman priceput în lupte de pedestraşi, şi dacă vor să fie deopotrivă cu punii în străşnicie şi vînjoşie trebuie să-şi pregătească şi ei o pedestrime. Pentru aceasta, ei au în regatul lor oameni din belşug, dar nu cunosc arta de a-i înarma, înzestra şi instrui. La numizi orice luptă se dă ca de o hoardă de-a valma adunată, fără plan şi organizare şi la voia întîmplării". Solii romani i-au răspuns că sînt gata să facă ce vrea Syphax, cu condiţia ca ei să-l trimită înapoi de îndată pe solul lor, dacă comandanţii romani nu-i vor încuviinţa aceasta. Centurionul care rămăsese la rege se numea, Q. Statorius. Împreună cu ceilalţi doi soli romani [191]... numidul a trimis o solie în Hispania, pentru a obţine întărirea tratatului şi de la comandanţii romani. Tot acestor soli le dădu însărcinarea ca de îndată să-i îndemne la ruperea legăturilor cu punii pe toţi numizii care [se găseau] [192] ca trupe auxiliare în garnizoanele carthagineze.

Şi Statorius a recrutat pentru regele numid din numerosul tineret al ţării un corp de pedestraşi, l-a organizat şi, făcînd cu ei instrucţie şi manevre, l-a deprins să mărşăluiască pe unităţi şi să-şi păstreze rîndurile. El i-a obişnuit atît de bine cu lucrările militare, ca şi cu îndatoririle disciplinei ostăşeşti, încît în scurtă vreme regele lor s-a bizuit nu mai puţin pe pedestrime ca pe cavalerie. În chipul acesta Syphax, cînd s-a măsurat în cîmp deschis cu carthaginezii, a izbutit să-i biruie în bătălie. Sosirea solilor regelui le-a fost şi romanilor de mare ajutor şi în Hispania, pentru că la auzul acestei veşti, din ce în ce mai mulţi numizi au început să treacă de partea romanilor. Astfel s-a încheiat alianţa dintre Syphax şi romani. Cînd carthaginezii au aflat de aceasta, trimit numaidecît o solie la regele Gaja, care domnea în cealaltă parte a Numidiei [193] (locuitorii ei se numesc maesulii).

XLIX Gaja avea un fecior în vîrstă de 17 ani, pe Masinissa, într-adevăr un tînăr care, prin firea lui, se învedera încă de pe atunci că avea să-şi facă un regat mai mare şi mai bogat decît îl primise. Solii carthaginezi îi arată lui Gaja că, de vreme ce Syphax s-a alăturat romanilor pentru ca prin alianţa cu ei să devină mai puternic faţă de regii şi popoarele din Africa, îl sfătuiesc că e mai bine pentru dînsul să se alieze cu Carthagina, mai înainte ca

Scanned with CamScanner

Syphax să ajungă în Hispania sau ca romanii să treacă în Africa. „Cîtă vreme el este doar cu numele aliat al romanilor, Syphax poate fi biruit". Gaja s-a lăsat uşor convins să trimită o armată, căci şi fiul lui dorea acest război. Acesta, alăturîndu-se trupelor carthagineze, l-a învins pe Syphax într-o mare bătălie. Se spune că acolo au pierit 30 000 de oameni. Syphax, scăpînd de pe cîmpul de bătălie cu cîţiva călăreţi, s-a refugiat la maurusii [194] (aceştia locuiesc la capătul Africii, aproape de Ocean, în faţa oraşului Gades). Datorită renumelui său, s-au adunat acolo de pretutindeni mulţi barbari, astfel încît în scurt timp Syphax şi-a alcătuit o armată uriaşă ; însă mai înainte de a trece cu ostăşimea sa în Hispania, de care-l despărţea doar un braţ îngust de mare, soseşte şi Masinissa cu armata sa biruitoare şi acolo, fără nici un ajutor de la carthaginezi, desfăşoară războiul împotriva lui Syphax, cu o mare slavă pentru sine.

În Hispania nu s-a mai întîmplat nimic demn de amintit, afară de faptul că comandanţii romani au tras de partea lor tineretul celtiberic, oferindu-i aceeaşi soldă ca şi carthaginezii. Tot atunci au trimis în Italia mai mult de 300 de hispani din rîndurile celor mai nobili pentru a-i atrage de partea romanilor pe toţi compatrioţii lor care slujeau în rîndurile trupelor auxiliare ale lui Hannibal. Singurul fapt vrednic de amintit petrecut în acel an în Hispania acesta este : primirea de mercenari în armata romană, pentru că romanii înainte de înrolarea celtiberilor n-au avut în taberele lor nici un ostaş cu simbrie.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXV

Scanned with CamScanner

1 În vreme ce aceste evenimente [1] se întîmplă în Africa şi Hispania, Hannibal îşi petrece vara în ţinutul Sallentinum, unde nădăjduia să pună stăpînire prin trădare pe Tarentum. Între timp [cîteva] oraşe fără însemnătate de-ale sallentinilor trecură de partea lui Hannibal [2], trădîndu-i pe romani. În schimb, tot în aceeaşi vreme, două din cele 12 noroade care în cursul anului trecut se alăturaseră punilor, şi anume consentinii [3] şi taurianii [4], au revenit la alianţa cu poporul roman. De bună seamă, şi mai multe cetăţi ar fi trecut de partea romanilor dacă Titus Pomponius Vejentanus, comandantul trupelor aliate, socotindu-se pe sine drept o strălucită căpetenie, deoarece cu prilejul pustiirii ţinutului Bruttium cîştigase cîteva izbînzi, nu s-ar fi ciocnit cu Hanno cu o oaste de strînsură. Acolo i-au fost măcelăriţi sau prinşi numeroşi oameni, deoarece oastea sa era alcătuită dintr-o adunătură de ţărani şi de sclavi nedeprinşi cu disciplina ostăşească. Cea mai neînsemnată dintre pierderi a fost prinderea lui Vejentanus, o dată cu prizonierii căzuţi în mîna lui Hanno, care şi acum, ca autor al acestei nesăbuite lupte, la fel ca mai înainte, în rostul său de arendaş de dări, făcuse să se piardă orice încredere în el, deoarece pricinuise pagube şi republicii romane şi asociaţiilor de publicani [5] prin tot felul de ticăloşii săvîrşite. Consulul Sempronius a dat multe lupte neînsemnate pe teritoriul lucanilor, dintre care nici una vrednică de amintit, şi a cucerit cîteva oraşe lipsite de însemnătate ale lucanilor.

Cu cît războiul se prelungea şi se alternau izbînzile cu înfrîngerile, cu atît se schimbau şi stările sufleteşti ale oamenilor, care au ajuns să fie stăpîniţi de tot felul de credinţe, venite îndeosebi de peste hotare, aşa fel încît se părea că în cetatea [romană] ori oamenii, ori zeii au devenit alţii. Nici măcar în taină, între zidurile caselor particulare, nu se mai săvîrşeau slujbe religioase după vechile rînduieli, ci şi în public, şi chiar în *forum*, şi în Capitolium

Scanned with CamScanner

apăreau cete de femei care nu mai aduceau acum nici jertfe şi nu se mai rugau nici zeilor după datinile străbune. Nişte sacrificatori şi ghicitori zăpăciseră minţile oamenilor; ţărănimea din ţinuturile nelucrate şi pustiite de războiul îndelungat, împinsă la Roma de sărăcie şi de panică, sporise numărul acestora; şi acest soi de oameni obţineau cîştiguri fără muncă de pe urma rătăcirii unor venetici cu asemenea îndeletniciri de parcă le-ar fi fost îngăduite. Mai întîi se auzeau rostite într-ascuns ici şi colo cuvintele de indignare ale oamenilor de treabă, apoi revolta a trecut la senatori şi, la urmă, aceasta a luat chiar forma unei plîngeri publice. Edililor şi celor trei judecători capitali [6] li s-au adus grave învinuiri de către senat că n-au împiedicat răspîndirea acelor superstiţii. În pofida imputărilor aduse, ei încercaseră să alunge mulţimea din *forum* şi să împrăştie obiectele de cult, dar nu lipsise mult să fie ei înşişi atacaţi. Cînd s-a văzut că răul este prea înrădăcinat ca să fie potolit prin magistraţii inferiori, senatul a dat însărcinare praetorului urban Marcus Aemilius să scape poporul de acele superstiţii. El a citit şi în adunarea poporului decretul senatului şi a dat şi un edict prin care oricine avea cărţi de prorocii sau de rugăciuni sau cărţi cuprinzînd îndrumări în legătură cu săvîrşirea sacrificiilor, să le aducă pe toate la el, înainte de calendele lui aprilie, şi de aci înainte nimeni să nu mai aducă jertfe în public sau în vreun sanctuar, după rit nou sau străin [7].

II În anul acela s-au stins din viaţă cîţiva din preoţii publici [8]: marele pontifice Lucius Cornelius Lentulus şi pontificele Caius Papirius Masso, fiul lui Caius, şi augurul Publius Furius Philus şi Gaius Papirius Masso, fiul lui Lucius, din colegiul preoţilor decemviri, [însărcinaţi] cu Cărţile sfinte sibylline. Au fost aleşi pontifici: Marcus Cornelius Cethegus în locul lui Lentulus şi Cneius Servilius Caepio în locul lui Papirius; a fost desemnat augur Lucius Quinctius Flamininus; în colegiul preoţilor decemviri a fost numit Lucius Cornelius Lentulus. [8 bis]

Băteau la uşă alegerile consulare; însă, fiindcă senatul nu era de părere să se cheme consulii de la război, consulul Titus Sempronius a numit dictator în vederea alegerilor pe Caius Claudius Cento. Acesta a numit comandant al cavaleriei pe Quintus Fulvius Flaccus. Dictatorul, în prima zi a comiţiilor, a proclamat aleşi consuli [9] pe Quintus Fulvius Flaccus, comandantul cavaleriei, şi pe Appius Claudius Pulcher, care fusese în fruntea provinciei Sicilia, în calitate de praetor. Apoi au fost aleşi praetori Cneius

Scanned with CamScanner

Fulvius Flaccus, Caius Claudius Nero, Marcus Junius Silanus, Publius Cornelius Sylla. După terminarea alegerilor, dictatorul a părăsit magistratura.

In anul acela, împreună cu Marcus Cornelius Cetegus, a fost edil curùl Publius Cornelius Scipio, supranumit mai tîrziu Africanus. Deoarece tribunii plebei se împotriviseră candidaturii la funcţia de edil a lui Cornelius Scipio, susţinînd că nu trebuie să i se dea acestuia voie să candideze fiindcă n-are încă vîrsta legală, Scipio spuse: „Dacă toţi cetăţenii Romei vor să mă facă edil pe mine, înseamnă că sînt destul de vîrstnic". După aceea poporul a pornit la vot, arătînd un zel atît de mare pentru el, încît tribunii plebei au renunţat repede la acţiunea începută. Dovezile de dărnicie ale lui Scipio ca edil au fost jocurile romane, care s-au desfăşurat vreme de o zi cu destul fast faţă de mijloacele materiale ale timpului şi atunci s-au dăruit fiecărui cartier [10] cîte cincizeci de măsuri [11] de ulei.

Edilii plebei Lucius Villius Tappulus şi Marcus Fundanius Fundulus au învinuit de desfrîu, în faţa adunării poporului, cîteva femei de neam patrician, şi unele din ele fiind osîndite, au fost trimise în exil.

Jocurile plebeie [12] s-au desfăşurat pînă la capăt în două rînduri, vreme de două zile. Cu prilejul acestor jocuri s-a dat şi un ospăţ în cinstea lui Jupiter.

III Intră în funcţie consulii Quintus Fulvius Flaccus, pentru a treia oară, şi Appius Claudius. Şi praetorii şi-au tras la sorţi [funcţiile şi] provinciile: Publius Cornelius Sylla a primit pe cea urbană şi peregrină, care mai înainte fuseseră deţinute de doi inşi. Apoi Cneius Fulvius Flaccus a primit Apulia, Caius Claudius Nero — Suessula, Marcus Iulius Sillanus — Etruria [13]. Consulilor li s-a decretat războiul cu Hannibal şi cîte două legiuni; „unul să ia în primire legiunile lui Quintus Fabius, consulul anului trecut, iar celălalt, pe ale lui Fulvius Centimalus; praetorul Fulvius Flaccus să comande legiunea care avusese în fruntea sa pe praetorul Aemilius în Luceria, iar Claudius Nero, legiunile lui Caius Terentius din Picenum; pentru completarea acestor legiuni, ei înşişi să facă noi recrutări". Lui Marcus Junius i s-au dat legiunile urbane din anul precedent, ca să lupte împotriva etruscilor. Lui Tiberius Sempronius Gracchus şi lui Publius Sempronius Tuditanus li s-a prelungit comanda asupra provinciilor Lucania şi Gallia, precum şi asupra armatelor lor; de asemenea, s-a decretat

Scanned with CamScanner

pentru Publius Lentulus comanda ţinutului „care fusese în trecut vechea provincie a Siciliei“ [14], lui Marcus Marcellus — „Syracusa şi regiunea pe unde fusese regatul lui Hiero“, lui Titus Otacilius — flota, lui Marcus Valerius — Grecia, lui Quintus Mucius Scaevola — Sardinia, lui Publius şi Cneius Cornelius — Hispaniile [15]. La vechile armate s-au mai adăugat încă două legiuni din Roma, recrutate de către consuli. În felul acesta s-a ajuns în anul acela la o armată alcătuită din douăzeci şi trei de legiuni [16].

Recrutările făcute de consuli au fost zădărnicite de o ispravă a lui Marcus Postumius Pyrgensis, care a provocat aproape o mare răzvrătire. Postumius era publican ; acesta, ani îndelungaţi n-a avut în cetate seamăn în înşelăciuni şi în lăcomie, în afara lui Titus Pomponius Vejentanus, pe care-l făcuseră prizonier carthaginezii de sub comanda lui Hanno cu un an mai înainte, pe cînd pustiia la voia întîmplării ţinutul Lucaniei. Aceşti publicani, din pricina unei furtuni puternice care ameninţa aprovizionarea transportată pe mare la armate, minţiseră spunînd că suferiseră naufragii reale ; dar chiar şi cele aduse la cunoştinţă, care se produseseră, fuseseră isprava ticăloşiei lor şi nu a întîmplării. Încărcînd pe nave vechi şi stricate mărfuri puţine şi de mică valoare, aceştia le-au scufundat în larg şi, după ce au salvat pe marinari în bărci pregătite dinainte, minţiseră că fuseseră cu mult mai multe mărfuri. Această înşelăciune fusese semnalată lui Marcus Aemilius, care fusese praetor cu un an mai înainte, şi prin el adusă la cunoştinţă senatului ; totuşi ea n-a fost pedepsită prin vreun decret, fiindcă senatorii nu voiau ca în asemenea împrejurări să supere tagma publicanilor. Însă poporul a cerut pedepsirea acestei înşelătorii cu mai multă asprime ; în cele din urmă doi tribuni ai plebei, Spurius şi Lucius Carvilius, s-au indignat, deoarece îşi dădeau seama că fapta publicanilor ajunsese de pomină, fiind înfierată de toată lumea, şi au hotărît ca Marcus Postumius să fie amendat cu două sute de mii de aşi. Sosind ziua procesului, în vreme ce plebea venise la adunare într-un număr atît de mare încît piaţa Capitoliului abia o cuprindea, după pledarea procesului se părea că ar putea fi o singură scăpare, dacă înainte ca poporul să fie chemat pe triburi la vot, s-ar împotrivi tribunul plebei, Caius Servilius Casca, care era rudă de aproape şi de sînge cu Postumius. După ce s-au fixat supraveghetori [17], tribunii plebei au îndepărtat poporul şi s-a adus urna [18] de vot ca să se hotărască prin tragere la sorţi unde să voteze latinii [19]. Între timp, publicanii stăruiau pe lîngă Casca să amîne votarea, în schimb poporul cerea să se facă ; şi din în-

Scanned with CamScanner

tîmplare, în capul tribunei şedea Casca, al cărui suflet era copleşit de ruşine şi teamă. Deoarece era puţină pază acolo în urma îndepărtării poporului, publicanii, pentru a zădărnici votarea, s-au năpustit prin spaţiul gol şi au început să se certe în acelaşi timp şi cu poporul şi cu tribunii. Şi deoarece nu era departe de a se ajunge la încăierare, consulul Fulvius se adresă tribunilor plebei: „Oare nu vedeţi că sînteţi împiedicaţi rînd pe rînd şi că se ajunge la răscoală, dacă nu împrăştiaţi repede adunarea poporului?“

IV După ce plebea s-a îndepărtat de la adunare, se convoacă senatul la sfat, unde consulii fac o dare de seamă asupra tulburărilor iscate în adunarea plebei din pricina samavolniciilor şi cutezanţei publicanilor, spunînd următoarele: „Marcus Furius Camillus a răbdat să fie osîndit de nişte cetăţeni învrăjbiţi, deşi după surghiunirea sa avea să urmeze prăbuşirea cetăţii [romane]; înaintea lui s-au supus judecăţii poporului şi decemvirii [20], sub ale căror legi trăiau pe atunci cetăţenii, precum şi mulţi conducători ai cetăţii. În schimb, Postumius Pyrgensis a zădărnicit votul poporului roman, a împrăştiat adunarea plebei, a adus jigniri tribunilor plebei în exerciţiul funcţiei, a pregătit răscoala împotriva poporului roman, a ocupat un loc [21] pentru ca să despartă plebea de tribuni şi să împiedice triburile de a fi chemate la vot. Numai tactul magistraţilor şi nimic altceva a împiedicat oamenii de la încăierări şi măcel, fiindcă au dat înapoi în faţa furiei şi îndrăznelii cîtorva şi au răbdat să fie înfrînţi şi ei, şi poporul roman, şi comiţiile pe care acuzatul avea de gînd să le împiedice prin forţa armelor, şi pe care le-a înlăturat prin vrerea lor pentru ca să nu ofere un prilej de luptă celor ce-l căutau“. După ce cei mai vrednici cetăţeni au tălmăcit aceste fapte, arătîndu-le în adevărata lumină a cruzimii lor, şi după ce senatul şi-a dat părerea că acea silnicie e o rea şi primejdioasă pildă dată împotriva republicii, de îndată tribunii plebei, cei doi Carvilii, lăsînd la o parte chestiunea amenzii, au fixat ziua de judecată pentru crima capitală a lui Postumius şi au poruncit, dacă nu dă o chezăşie, să fie luat de viator [22] şi aruncat în temniţă. Postumius, dînd garanţia, nu s-a mai înfăţişat la proces. Tribunii au supus această propunere plebei, care a dat un plebiscit în felul acesta: „dacă Marcus Postumius nu se va înfăţişa la proces înaintea calendelor lui mai, şi dacă în acea zi, fiind citat, nu va răspunde şi nu-şi va motiva lipsa, să fie socotit surghiunit, bunurile lui să fie vîndute, iar lui să i se interzică apa şi focul [23] în Italia“. Apoi, pentru fiecare dintre cei ce

Scanned with CamScanner

fuseseră aţiţătorii tulburărilor şi dezordinelor s-a hotărît o zi pentru judecarea crimei capitale şi s-a început să li se ceară garanţii. Au fost aruncaţi în închisoare mai întîi cei care nu dădeau garanţii şi apoi chiar şi cei care puteau să le dea; ca să scape de această primejdie, cei mai mulţi au plecat în exil.

V Acesta a fost sfîrşitul înşelăciunii publicanilor, precum şi a îndrăznelii cu care îşi acopereau înşelăciunea. Apoi s-a întrunit adunarea poporului spre a alege pe marele pontifice. Acea adunare a fost prezidată de Marcus Cornelius Cethegus, cel din urmă pontifice [ales]. Trei bărbaţi au candidat la acea funcţie, dînd o uriaşă luptă: consulul Quintus Fulvius Flaccus, care fusese de două ori consul mai înainte, şi apoi censor, Titus Manlius Torquatus, însemnat şi el prin aceea că fusese de două ori consul şi o dată censor, şi Publius Lucius Crassus, care intenţiona să candideze la dregătoria de edil. Acest tînăr i-a învins în acea luptă pe unii mai bătrîni ca el, precum şi persoane cu vază care îndepliniseră înalte demnităţi. Într-adevăr, în afară de Publius Cornelius Calussa, nu mai fusese nimeni ales mare pontifice vreme de o sută douăzeci de ani fără să fi ocupat funcţia de edil curùl.

Însă recrutarea începută de consuli mergea greu pentru că nu erau destui tineri pentru amîndouă scopurile: să se recruteze şi noi legiuni urbane, şi să se facă şi completări pentru cele vechi. Senatul s-a împotrivit ca consulii să-şi înceteze recrutarea începută şi a poruncit „să se aleagă două comisii, fiecare de cîte trei membri: una din ele să cerceteze dincoace de raza de cincizeci de mile, iar cealaltă să cerceteze dincolo de raza de cincizeci de mile[24], în sate şi în bîlciuri şi oriunde în locurile de adunare, pe toţi tinerii ingenui[25] dacă găsesc de cuviinţă că aceştia sînt îndeajuns de volnici să poarte armele şi să-i înroleze la oaste chiar dacă nu sînt de vîrsta ostăşească; apoi tribunii plebei, dacă vor găsi cu cale, să propună adunării poporului ca tinerilor mai mici de şaptesprezece ani, care vor depune jurămîntul, să li se socotească stagiul militar obişnuit, ca şi cînd l-ar fi început la şaptesprezece ani, sau ca şi cînd ar fi devenit ostaşi la o vîrstă mai mare de şaptesprezece ani". După aceasta, printr-un decret al senatului, au fost numite două comisii de cîte trei membri care să se ocupe cu recrutarea tinerilor ingenui la sate[26].

În acelaşi timp, s-a dat citire în senat dării de seamă a lui Marcus Marcellus din Sicilia în legătură cu cererile ostaşilor de acolo, care făceau serviciul militar sub comanda lui Publius Len-

Scanned with CamScanner

tulus. Aceste trupe erau rămăşiţele supravieţuitorilor bătăliei de la Cannae şi fuseseră trimise în Sicilia, după cum s-a spus mai înainte [27], ca să nu mai fie readuse în Italia pînă la sfîrşitul războiului punic.

VI Aceştia, cu încuviinţarea lui Lentulus, au trimis pe fruntaşii călăreţilor şi ai centurionilor şi pe cei mai buni tribuni, şi floarea pedestraşilor din legiune, ca delegaţi în tabăra de iarnă a lui Marcus Marcellus ; dîndu-i-se unuia dintre aceştia îngăduinţa de a lua cuvîntul, el a spus următoarele : „Noi, consule Marcus Marcellus, am fi venit, în Italia, la tine, atunci cînd senatul a luat pentru întîia oară hotărîrea în privinţa noastră, deşi nu nedreaptă, negreşit înjositoare pentru noi, dacă n-am fi nădăjduit că vom fi trimişi într-o provincie bîntuită de tulburări în urma morţii regilor, pentru a duce un greu război împotriva sicilienilor şi totodată şi a carthaginezilor, şi că prin sîngele şi rănile noastre vom da satisfacţie senatului, aşa cum pe vremea părinţilor noştri cei care căzuseră prizonieri în mîna lui Pyrrhus la Heraclea le-au dat satisfacţie senatorilor, luptînd împotriva lui Pyrrhus însuşi. Dar, la urma urmei, pentru care faptă a noastră v-aţi supărat, sau sînteţi mîniaţi pe noi, senatori ? Cînd te privesc pe tine, Marcus Marcellus, mi se pare că privesc pe amîndoi consulii şi întreg senatul, căci dacă te-am fi avut la Cannae pe tine consul, ar fi fost mai bună şi soarta noastră, şi a republicii. Îngăduie, te rog, ca mai înainte de a ne jelui pentru soarta noastră, să ne dezvinovăţim de greşeala de care sîntem acuzaţi. Dacă la Cannae ai noştri au pierit nu prin mînia zeilor, nici prin vrerea ursitei, după ale cărei legi neschimbătoare se desfăşoară rînduiala firii, ci din vina cuiva, la urma urmei, a cui a fost acea vină ? A ostaşilor sau a comandanţilor ? Într-adevăr, ca ostaş n-am să spun niciodată nimic despre comandantul meu, mai ales cînd ştiu că senatul i-a adus mulţumiri că nu şi-a pierdut încrederea în mîntuirea republicii, de vreme ce, după fuga de la Cannae, i s-a prelungit comanda pînă la sfîrşitul războiului [28]. De asemenea, am auzit că din rîndurile celor rămaşi de pe urma acestui dezastru, cei pe care i-am avut ca tribuni militari [29] au cerut demnităţi, ba unii din ei le şi îndeplinesc, conducînd provincii. Oare, senatori, pe de o parte, pe voi şi pe copiii voştri vă iertaţi cu uşurinţă, [30] iar pe de alta, găsiţi că e bine să vă năpustiţi asupra acestor ostaşi neînsemnaţi ? Consulilor şi altor fruntaşi ai cetăţii nu le-a fost ruşine să fugă, cînd nu mai aveau nici o nădejde,

Scanned with CamScanner

în schimb, pe ostaşi i-aţi trimis pe cîmpul de bătaie ca să moară oricum ?

La Allia [31] a fugit aproape întreaga armată ; la Furcile Caudine [32], oastea romană a predat duşmanului armele, fără măcar să ia parte la luptă, ca să trec sub tăcere alte ruşinoase înfrîngeri ; totuşi, nici pe departe nu a fost vorba ca acele oşti să fie învinuite de dezonoare, de vreme ce cetatea Roma a fost recucerită chiar de acele trupe care fugiseră de la Allia pînă la Veii ; la fel şi legiunile caudine care se întorseseră fără arme la Roma, după ce au fost din nou înarmate şi retrimise în Samnium, au trecut pe sub jug pe acelaşi duşman care se bucurase de dezonoarea romanilor. Într-adevăr, poate cineva învinui legiunile de la Cannae că au fugit sau că le-a fost frică acolo unde au murit peste 50 000 de oameni, de unde consulul a scăpat doar cu 70 de călăreţi, de unde nimeni n-a mai supravieţuit, în afară de aceia pe care duşmanul, obosit de atîta măcel, i-a lăsat în viaţă ? Cînd se refuza răscumpărarea prizonierilor de război, îndeobşte, lumea pe noi ne lăuda, deoarece ne păstrasem viaţa pentru republică, deoarece ne întorseserăm în Venusia la consul şi ne înfăţişasem lui întocmai ca o adevărată oaste. Acum situaţia noastră este mai rea decît a prizonierilor înşişi de pe vremea părinţilor noştri. Într-adevăr, deşi acestora nu li s-au schimbat atunci decît armele, rîndul în unitate şi locul unde cantonau în castru [33], totuşi ei şi-au redobîndit toate acestea în urma repunerii republicii pe linia de plutire şi a biruinţei cîştigate într-o singură bătălie ; şi cu toate acestea nici unul dintre ei n-a fost trimis în surghiun, nici unuia nu i s-a luat nădejdea de a-şi isprăvi stagiul militar, ci, în cele din urmă, li s-a dat un duşman cu care să se lupte, pentru a pune totodată capăt fie vieţii, fie dezonoarei. Cu toate acestea, noi, cărora nu ni se poate aduce vreo altă învinuire decît că datorită nouă au izbutit să supravieţuiască măcelului de la Cannae un pumn de ostaşi, am fost îndepărtaţi nu numai de patrie şi de Italia, ci şi de duşmani, ca să îmbătrînim în surghiun, ca să nu avem nici o nădejde, nici un prilej de a şterge ruşinea, nici un prilej de a împăca mînia cetăţenilor şi, în sfîrşit, nici un prilej de a muri ostăşeşte. Noi nu cerem curmarea dezonoarei şi nici răsplată pentru vitejie, ci numai să ni se îngăduie să ne dovedim vitejia. Cerem trudă şi primejdii, ca să ne facem datoria de bărbaţi, datoria de ostaşi !

În Sicilia se poartă de doi ani un crîncen război. Carthaginezul cucereşte unele oraşe, romanul altele. Se măsoară piept la piept liniile de bătaie ale pedestrimii şi cavaleriei ; la Syracusa războiul

Scanned with CamScanner

se desfăşoară şi pe mare şi pe uscat. În schimb noi auzim strigătele celor care luptă şi zăngănitul armelor stînd nemişcaţi şi cu mîinile încrucişate, ca şi cum n-am avea nici mîini, nici arme! Consulul Tiberius Sempronius s-a încăierat cu legiunile sale de sclavi de atîtea ori, corp la corp, cu duşmanul; ostaşii săi au primit ca răsplată a luptei libertatea şi dreptul de cetăţenie. Socotiţi-ne măcar sclavi cumpăraţi de voi, pentru ca să ne fie îngăduit în acest război să ne măsurăm cu duşmanul şi, luptînd, să ne dobîndim libertatea. Vrei tu să ne dovedim vitejia pe mare? Vrei pe uscat? Vrei în linie de bătaie? Vrei la asediul cetăţilor? Cerem cu stăruinţă cele mai aspre sforţări şi cele mai mari primejdii, pentru ca să facem cît mai grabnic ceea ce ar fi trebuit să facem la Cannae, fiindcă de la Cannae încoace toate zilele pe care le vom mai avea de trăit ne sînt în întregime hărăzite numai dezonoarei".

VII. Îndată după aceste cuvinte delegaţii se aruncară la picioarele lui Marcellus. Acesta le spuse că „ceea ce cer ei nu atîrnă nici de dreptul său şi nu stă nici în puterea sa, dar că, în schimb, va scrie senatului şi va aduce totul la îndeplinire, potrivit hotărîrii senatului".

După ce darea de seamă a lui Marcellus a fost adusă la cunoştinţă noilor consuli şi după ce i-au dat citire în senat, puseră întrebări senatului cu privire la cuprins. Senatul le-a răspuns astfel, dînd următorul decret: „Senatul nu găseşte cu cale pentru care temei să se încredinţeze soarta republicii acelor ostaşi care şi-au părăsit la Cannae tovarăşii de luptă; dacă proconsulul Marcus Claudius este de altă părere, să facă ceea ce crede el de cuviinţă că este în interesul republicii, potrivit cu conştiinţa sa, cu condiţia ca nici unul dintre aceşti ostaşi să nu fie scutit de însărcinările ostăşeşti şi să nu fie răsplătit pentru vitejie, primind vreo distincţie ostăşească, şi nici să nu fie readus în Italia atîta vreme cît vrăjmaşii se află pe pămîntul Italiei".

Apoi praetorul urban a convocat adunarea poporului, potrivit hotărîrii senatului şi a poporului, cu care prilej a fost numită o comisie de cinci membri, fiind însărcinată cu reclădirea zidurilor şi a turnurilor, şi două comisii [34] de către trei membri dintre care una să cerceteze sfintele lăcaşuri şi să înregistreze darurile, cealaltă să reclădească templele zeiţelor Fortuna şi Mater Matuta, aşezate unul dincoace de poarta Carmentalis, iar celălalt dincolo de poarta zeiţei Speranţa [35], temple ce fuseseră mistuite de incendiu anul trecut.

Scanned with CamScanner

Au fost niște furtuni îngrozitoare : pe muntele Albanus a plouat cu pietre [36] fără întrerupere vreme de două zile. Trăsnetul a căzut în numeroase locuri. Pe Capitolium au fost trăsnite două temple. Și parapetele castrului de mai sus de Suessula au fost trăsnite, iar două străji au fost omorîte ; zidurile și cîteva turnuri din orașul Cumae nu numai că au fost lovite de trăsnete, ci au fost chiar năruite. În orașul Reate [37] s-a văzut o stîncă uriașă zburînd, iar soarele s-a înroșit mai mult ca de obicei, devenind aidoma sîngelui. Din pricina acestor semne și arătări s-a rînduit o zi de rugăciuni publice și, vreme de cîteva zile, consulii s-au îngrijit de oficierea ceremoniilor religioase, iar în cursul aceloraşi zile s-au făcut sacrificii vreme de 9 zile.

Deși Hannibal nădăjduia încă de multă vreme în trădarea romanilor de către tarentini și cu toate că romanii îi bănuiau în această privință, din întîmplare s-a ivit un prilej dinafară pentru a grăbi ruperea din confederație. În vreme ce se găsea la Roma în fruntea unei solii, Phileas Tarentinul, un bărbat cu un suflet veșnic agitat și care nu putea răbda de fel o liniște îndelungată, din pricina căreia i se părea că îmbătrînește [38], a ticluit că se duce la ostașii [tarentini] [39] și thurini. Aceștia erau păziți în atriul templului Libertății [40] cu prea puțină grijă, fiindcă nu era nici în interesul lor, nici al concetățenilor lor să-i înșele pe romani. Phileas avînd dese convorbiri cu aceștia, și cumpărînd și doi paznici ai templului, după ce-i scoase pe ostatici de sub pază, la căderea amurgului îi călăuzi pe drumuri ferite și fugi și el cu ei. La ivirea zorilor s-a răspîndit în Roma știrea despre fuga lor și cei trimiși ca să-i urmărească i-au prins pe toți lîngă Tarracina și i-au adus înapoi. Fiind înfățișați în *comitium*, în urma încuviințării poporului au fost bătuți cu vergile și aruncați de pe stînca Tarpeia [41].

VIII. Cruzimea acestei pedepse a aţîţat spiritele a două cetăți grecești, Thurii și Tarentum, cele mai vestite din Italia, dar nu numai conducerea lor, ci și pe fiecare cetățean în parte, după cum aveau legături, fie de rudenie, fie de prietenie, cu cei uciși într-un chip atît de înfiorător. Din rîndurile acestora, vreo 13 nobili tineri din Tarentum au urzit o conjurație. Căpeteniile lor erau Nico și Philemenus. Aceștia, înainte de a pune ceva la cale, socotiră că trebuie să aibă o întrevedere cu Hannibal ; de aceea, noaptea, prefăcîndu-se că se duc la vînătoare, ies din oraș și se duc la el. Și deoarece nu erau departe de tabăra punică, s-au ascuns într-o pădure, aproape de drum. Nico și Philemenus înaintînd spre străji și

Scanned with CamScanner

fiind prinşi — au cerut chiar ei aceasta — au fost conduşi la Hannibal. Arătînd temeiurile planului lor şi ce anume pregătesc, după ce au fost lăudaţi şi încărcaţi cu făgăduinţe, li se porunceşte de Hannibal ca, pentru a stîrni încrederea compatrioţilor lor, să spună că au ieşit în oraş după prădăciuni şi că vor aduce în Tarentum cirezile de vite ale carthaginezilor pe care aceştia le mînaseră la păscut pînă în preajma oraşului. Tarentinii i-au făgăduit lui Hannibal că vor face aceasta în linişte şi fără zarvă. Aceste prăzi aduse de tinerii tarentini au atras la început atenţia tuturor romanilor, dar pe urmă a stîrnit mai puţină mirare faptul că s-au încumetat să facă aceeaşi ispravă şi a doua şi a treia oară. Întîlnindu-se din nou cu Hannibal, toţi s-au legat prin următorul jurămînt: „Tarentinii vor fi liberi şi îşi vor păstra legile şi toate bunurile lor, nu-i vor plăti nici un tribut lui Hannibal, nu vor primi nici o garnizoană punică fără voia lor; după ce vor preda punilor garnizoana romană, toate [locuinţele romanilor] [42] vor fi ale carthaginezilor".

După ce s-a încheiat această învoială, atunci, mai mult ca oricînd, Philemenus şi-a făcut obiceiul de a ieşi mai des şi de a se întoarce noaptea în oraş. El era îndeobşte cunoscut ca pătimaş vînător, pentru că îl urmau şi cîinii cu tot alaiul de hăitaşi. După ce tarentinii aduceau fie vînatul prins — căci uneori prindeau — fie luat de la duşmani, însă pregătit mai dinainte, îl dăruiau sau comandantului garnizoanei, sau paznicilor porţii. Aceştia erau încredinţaţi că Philemenus pleacă mereu la vînătoare noaptea de teama duşmanului. Cînd fapta lui a ajuns atît de obişnuită, încît, la un semnal al lui prin fluierat, i se deschidea poarta în orice moment din noapte, Hannibal a socotit de cuviinţă că a sosit vremea să treacă la faptă. Hannibal se găsea la o depărtare cam de trei zile de acolo. Ca să nu stîrnească de loc uimire că tabăra sa a rămas într-unul şi acelaşi loc o vreme atît de îndelungată, se prefăcea că e bolnav. Chiar şi romanii din garnizoana de la Tarentum încetaseră de a mai privi bănuitori zăbava şi nemişcarea lui Hannibal.

IX Într-adevăr, Hannibal după ce se hotărî să meargă la Tarentum, îşi alese 10 000 de ostaşi şi de călăreţi, anume numai pe aceia pe care îi socotise că sînt cei mai potriviţi pentru întreprinderea acestei acţiuni, datorită şi sprintenelii, şi armelor lor uşoare, iar la a patra veghe [43] din noapte îşi puse trupa în mişcare; trimiţînd înainte vreo 80 de călăreţi numizi, Hannibal le dădu îndrumări să dea tîrcoale pe lîngă drumuri şi să bage bine

Scanned with CamScanner

de seamă totul, şi pentru ca nu cumva coloanele în marş să fie observate de departe de vreun ţăran, le ordonă ca „pe cei care îi vor ajunge din urmă să-i întoarcă din drum, iar pe cei care le vor ieşi în cale să-i omoare, pentru ca să pară locuitorilor că sînt mai curînd tîlhari decît ostaşi". Hannibal însuşi, conducîndu-şi armata într-ascuns, şi-a întocmit tabăra la o depărtare cam de 15 000 de paşi de Tarentum, fără să le spună nici măcar atunci ostaşilor încotro merg. Convocîndu-i la adunare, Hannibal le-a atras doar luarea aminte asupra următoarelor: „toţi să meargă pe drum şi nici unul din ei să nu se abată sau să se îndepărteze de coloana de marş; şi să fie mai ales atenţi să primească ordinele şi să nu facă nici un pas fără porunca comandanţilor; el le va aduce la cunoştinţă tuturor la vreme ce are de gînd să facă". Cam în aceeaşi oră la Tarentum ajunge zvonul că un mic număr de călăreţi numizi pustieşte ţinutul şi că a vîrît pînă departe groaza în ţărani. Cu toate că comandantul garnizoanei nu s-a neliniştit cîtuşi de puţin de această veste, totuşi a poruncit ca a doua zi în zori să iasă o parte din cavalerie pentru a zădărnici prădăciunile făcute de vrăjmaşi; într-atît de nepăsător s-a dovedit a fi el în celelalte privinţe, încît pentru dînsul acea incursiune a numizilor a fost o dovadă că Hannibal nu şi-a scos oastea din tabără.

Hannibal şi-a pus oastea în marş în puterea nopţii, cînd toată lumea dormea; călăuză îi era Philemenus, ca de obicei încărcat cu vînatul; ceilalţi trădători din oraş aşteptau ceea ce fusese pus la cale. Într-adevăr, ei se învoiseră cu Philemenus ca o dată cu vînatul să introducă pe portiţa obişnuită oamenii înarmaţi, iar pe poarta Temenitis din partea opusă să intre Hannibal. Cartierul porţii Temenitis nu se întindea pînă la mare, ci era situat spre răsărit. Lîngă această poartă, nişte morminte ocupau un oarecare spaţiu în interiorul zidurilor. Cînd Hannibal se apropie de poartă, dădu semnalul cu torţa aprinsă, aşa cum fusese învoiala, şi atunci se văzu luminînd acelaşi semnal cu focul, repetat de Nico; apoi deodată se stinseră luminile din ambele părţi. Hannibal îşi conduse trupele în linişte spre poartă. Pe neaşteptate, Nico atacă străjile adormite şi le doboară în culcuşurile lor, iar apoi deschide poarta. Hannibal intră cu trupa de pedestraşi, iar călăreţilor le porunceşte să rămînă pe loc, pentru a putea galopa pe cîmpul liber, unde va fi nevoie. Şi Philemenus se apropie de portiţa din cealaltă parte pe care obişnuia să intre şi să iasă. După ce glasul său cunoscut şi semnalul obişnuit treziseră străjile, în vreme ce Philemenus spunea că abia mai poate duce povara uriaşă a fiarei, i se

Scanned with CamScanner

deschide portiţa. Însuşi Philemenus împreună cu un vînător fără vreo povară asupra lui, urmînd pe cei doi tineri care transportau mistreţul, străpung cu arma de vînătoare straja, uimită de mărimea neobişnuită a jivinei, pe cînd se întorcea către cei care-o duceau. Intrînd apoi încă vreo 30 de soldaţi, aceştia ucid celelalte străji şi sparg poarta cea mai apropiată ; apoi năvălesc numaidecît şi trupele cu steagurile în frunte ; conduşi în tăcere către *forum*, aceştia s-au unit cu Hannibal. Atunci Hannibal împărţind 2 000 de galli în trei pîlcuri, îi trimite în diferite părţi prin oraş [dîndu-i fiecărui pîlc cîte două călăuze tarentine] [44]. Hannibal le porunceşte să ocupe îndeosebi străzile populate, stîrnind pretutindeni zarvă, pe romani să-i măcelărească, în schimb pe locuitorii oraşului să-i cruţe ; însă, pentru ca să poată face aceasta, el dă următoarele îndrumări tinerilor tarentini : dacă vor recunoaşte de la distanţă pe vreunul din ai lor, să-i invite să stea liniştiţi, să tacă şi să aibă toată încrederea.

X Se şi produseseră strigăte şi zarvă, aşa cum se obişnuieşte într-un oraş cucerit, dar nimeni nu ştia cu destulă siguranţă ce se întîmplă. Tarentinii credeau că au năvălit romanii spre a prăda cetatea, romanilor li se părea că a izbucnit o răscoală cu vicleşug urzită de orăşeni. Comandantul garnizoanei, trezit de cea dintîi zarvă, izbuti să scape cu fuga în port, unde luă o barcă şi făcînd ocolul oraşului se duse în cetăţuie. Încurcătura a fost pricinuită şi de auzirea unei trîmbiţe răsunînd dinspre teatru, căci nu numai faptul că trîmbiţa, pregătită de trădători, fusese romană, aleasă tocmai în acest scop, dar şi faptul că suflase în ea, fără dibăcie, un grec, şi astfel făcu să nu se ştie nici cine dă semnalul şi nici pentru cine sună. Abia cînd s-au revărsat zorile, atît recunoaşterea armelor punice, cît şi a celor gallice le-a risipit romanilor orice îndoială, iar grecii, văzînd pe romani zăcînd ici şi colo măcelăriţi, şi-au dat la rîndu-le seama că oraşul fusese cucerit de Hannibal.

După ce se lumină mai bine, în vreme ce romanii care supravieţuiseră măcelului îşi căutau scăparea în cetăţuie, încet-încet începu să se potolească şi zarva. Atunci Hannibal porunci ca tarentinii să fie chemaţi la adunare, însă fără arme. Şi s-au adunat cu toţii, afară de cei care îi urmaseră pe romani în retragerea lor din cetăţuie spre a împărtăşi împreună cu ei aceeaşi soartă. Hannibal li se adresă cu bunăvoinţă, amintindu-le de atîtea binefaceri aduse de el lor şi chemînd ca martori pe concetăţenii lor pe care îi luase prizonieri [45] în bătăliile de la Trasimenus şi de la Cannae ; criticînd

Scanned with CamScanner

totodată stăpînirea tiranică a romanilor, porunci ca fiecare tarentin să se retragă în locuinţa sa şi să-şi scrie numele pe uşă, „el va da ordin să fie prădate acele case care nu vor avea scris numele pe ele. Dacă vreun tarentin va scrie numele său pe casa vreunui cetăţean roman (îndeobşte romanii locuiau în casele goale ale tarentinilor), el îl va socoti duşman". După ce s-a împrăştiat adunarea, deoarece porţile caselor însemnate cu numele aliaţilor se deosebeau de acelea ale potrivnicului, dîndu-se semnalul, pretutindeni s-a pornit la devastarea locuinţelor romanilor ; şi într-adevăr, acolo au fost destul de multe prăzi.

XI A doua zi, Hannibal îşi conduse trupele la atacul cetăţuii. Văzînd însă că aceasta e proteguită şi de mare, de care este scăldată în cea mai mare parte, fiind aşezată pe o peninsulă înconjurată de stînci prăpăstioase şi despărţită de oraş şi printr-un zid, şi printr-un şanţ [46] uriaş, deoarece îşi da seama că cetăţuia nu poate fi cucerită nici prin asalt, nici prin lucrări de asediu, pentru ca nu cumva grija de a-i apăra pe tarentini să-l întîrzie şi pe el de la treburi mai importante sau pentru ca romanii să nu dea vreun atac din cetăţuie împotriva tarentinilor rămaşi fără o puternică apărare, atunci cînd vor găsi ei cu cale, hotărî să despartă oraşul de cetăţuie printr-un val de parapete. Hannibal nădăjduia chiar că se va putea măsura cu romanii atunci cînd aceştia vor încerca să-i împiedice pe puni în timpul lucrărilor de împresurare ; dacă romanii se vor năpusti asupra lor cu mai multă semeţie în luptă, în urma unui mare măcel forţele garnizoanei vor slăbi într-atît, încît tarentinii îşi vor putea uşor apăra oraşul împotriva romanilor prin forţe proprii. Îndată ce s-au început lucrările de asediu, romanii, deschizînd pe neaşteptate poarta cetăţuii, porniră în iureş asupra punilor care lucrau, iar străjile lor care erau înaintea lucrărilor se lăsară respinse, încît izbînda le mări romanilor şi mai mult îndrăzneala şi, de aceea, îi urmăriră pe duşmani alungîndu-i şi mai departe. Atunci, la semnalul dat, carthaginezii, pe care Hannibal îi ţinuse pregătiţi în acest scop, au pornit la atac din toate părţile. Romanii n-au fost în stare să reziste atacului ; deoarece în fuga lor, în neorînduială, erau împiedicaţi fie de îngustimea locului, fie de cel de-al doilea val de parapete început, precum şi de celelalte săpături ale lucrărilor de împresurare, cei mai mulţi s-au prăvălit în şanţ. Totuşi au murit mai mulţi romani în timpul fugii decît în luptă. După aceasta, punii şi-au continuat lucrările de întărire fără să mai fie împiedicaţi de nimeni : în felul acesta ei au

Scanned with CamScanner

săpat un şanţ uriaş, iar dincoace de el au ridicat valul de parapete. Apoi Hannibal s-a pregătit să mai adauge încă un zid în aceeaşi regiune, mai apoi la o mică depărtare, pentru ca tarentinii să se poată apăra singuri împotriva romanilor şi fără vreo garnizoană carthagineză. Cu toate acestea, Hannibal lăsă la Tarentum o neînsemnată garnizoană, pentru ca totodată să-i ajute pe tarentini şi la terminarea zidului [şi la apărare], iar el plecă cu celelalte trupe spre rîul Galaesus [47] (acest rîu se află la o depărtare de 5 000 de paşi de oraş) şi-şi întocmi tabăra acolo. Din această tabără, Hannibal se întoarse ca să cerceteze mersul lucrărilor de la Tarentum; deoarece lucrările de fortificaţie se ridicaseră mult mai repede decît se aşteptase, lui Hannibal i se înfiripă nădejdea că poate cuceri chiar cetăţuia. Şi într-adevăr, aceasta nu era apărată de vreo înălţime, cum sînt celelalte, ci era aşezată în loc şes, fiind despărţită de oraş numai prin zid şi şanţuri.

Tocmai pe cînd carthaginezii atacau cetăţuia cu tot felul de maşini şi lucrări de împresurare, trupele trimise în ajutor de la Metapontum [48] le-au insuflat romanilor curaj într-o asemenea măsură, încît au dat pe neaşteptate năvală noaptea asupra lucrărilor carthagineze. Unele lucrări, romanii le-au năruit, pe altele le-au distrus, dîndu-le foc. De aceea, Hannibal a renunţat la planul de a ataca cetăţuia prin acea parte. Dar îi mai rămăsese o nădejde: asediul. Dar nici această nădejde nu era destul de temeinică, de vreme ce romanii, care stăpîneau cetăţuia aşezată pe peninsulă şi dominînd gurile portului, aveau marea liberă; în schimb, deoarece Tarentum era lipsit de transporturile de aprovizionare pe mare, aproape că erau mai lipsiţi de cele trebuincioase asediatorii decît împresuraţii. Hannibal, convocînd căpeteniile tarentinilor, le-a înşiruit toate greutăţile de faţă, spunînd: „el nu vede vreo cale pentru a cuceri o cetăţuie atît de întărită şi nu-şi pune nici o nădejde în împresurare atîta vreme cît duşmanii stăpînesc marea; dar dacă dînsul va avea la îndemînă vase cu care să zădărnicească transporturile de aprovizionare, duşmanii, sau vor preda numaidecît cetatea, sau se vor retrage din cetăţuie".

Tarentinii erau de aceeaşi părere cu Hannibal; însă ei socoteau că acela care vine cu planul trebuie să dea şi mijloacele pentru a-l duce la bun sfîrşit. „De bună seamă, vasele carthagineze chemate din Sicilia vor fi în măsură să facă aceasta; în schimb, navele tarentinilor care sînt închise într-un golf îngust, în ce chip vor scăpa de acolo pornind în largul mării, cîtă vreme duşmanul are în mînă gurile portului? [49]. Vor scăpa — le răspunse Hannibal.

Scanned with CamScanner

Mintea omului dezleagă multe probleme îngreuiate de natură [50]. Aveţi un oraş aşezat în cîmpie ; uliţele drepte şi destul de largi sînt deschise în toate părţile. Pe calea [51] care vine dinspre port, trece prin centrul Tarentului şi se îndreaptă spre mare voi trece dincolo îmbarcînd pe nişte care vasele cu capacitate mai mică, iar marea care este acum în stăpînirea duşmanului va fi a noastră şi atunci vom înconjura cetăţuia de acolo, dinspre mare, şi de aici, dinspre uscat, şi o vom cuceri într-un timp şi mai scurt : sau după ce va fi părăsită de duşmani, sau chiar cu potrivnicii înăuntru".

Această cuvîntare nu numai că le-a dat tarentinilor nădejdi de biruinţă, ci le-a stîrnit într-adevăr şi o puternică admiraţie pentru comandantul carthaginez. Numaidecît au fost strînse de pretutindeni care, alăturîndu-se mai multe laolaltă ; după aceea s-au adus pîrghiile pentru a trage vasele la uscat, s-a nivelat apoi drumul pentru ca să treacă mai uşor carele, iar greutatea la traversare să fie mai mică. Apoi s-au strîns şi animalele de povară şi s-a purces cu hărnicie la treabă. După cîteva zile, flota echipată şi pregătită înconjură cetăţuia şi Hannibal aruncă ancorele chiar în faţa gurilor portului. Hannibal lăsă Tarentum în această situaţie, iar el se înapoie în tabăra de iarnă.

Totuşi istoricii [52] se deosebesc în păreri în ce priveşte faptul dacă trădarea tarentinilor s-a întîmplat în anul precedent sau în acest an. Cei mai mulţi analişti şi cei mai apropiaţi prin vîrstă de vremurile în care s-au petrecut aceste întîmplări au scris că acestea s-au petrecut în cursul acelui an [53].

XII La Roma, consulii şi praetorii au prăznuit neîntrerupt sărbătorile latine pînă la a 5-a zi înainte de calendele lui mai [54]. După aducerea jertfelor pe muntele [Albanus] în acea zi, fiecare pleacă în provincia sa. Atunci s-a ivit o nouă superstiţie scoasă din profeţiile [55] lui Marcius ; acest Marcius fusese un faimos prezicător. Cînd în anul precedent asemenea cărţi se cercetau potrivit unui decret senatorial, ele ajunseseră în mîinile praetorului urban Marcus Aemilius, care primise această însărcinare ; la rîndul său, el le predase numaidecît noului praetor Sylla. Temeinicia celei dintîi profeţii a lui Marcius, răspîndite în urma împlinirii evenimentului, era o chezăşie că se va îndeplini şi cel de-al doilea eveniment, al cărui soroc nu sosise încă. În cea dintîi prorocire se prezisese dezastrul de la Cannae cam în aceste cuvinte stihuite :

„Tu urmaş al Troiei [56], fugi de rîul Cannae şi vezi să nu fii silit de un venetic norod să te măsori cu el în cîmpia lui Diome-

Scanned with CamScanner

des [57], dar tu nici nu-mi vei da crezare pînă nu vei umple cîmpul de sînge şi pînă în vremea în care rîul căra-va mii de ostaşi de-ai tăi ucişi, de pe roditorul pămînt către nemărginita mare. Carnea ta fi-va hrană peştilor, păsărilor şi fiarelor care locuiesc pămînturile. Căci aşa mi-a cuvîntat mie Jupiter !"

Cei care se războiseră chiar în acele locuri şi-şi dăduseră seama că dezastrul s-a întîmplat acolo, au recunoscut şi cîmpiile lui Diomedes Argeanul şi rîul Cannae [58]. Apoi s-a dat citire în senat stihurilor celeilalte profeţii, cu atît mai nedesluşite, cu cît faptele viitoare sînt mai nesigure decît cele trecute [59], şi prin însuşi felul încîlcit, mai încîlcit [60] ca oricare altul în care s-a scris o prorocire : „Romani ! Dacă vreţi să-l alungaţi pe vrăjmaş şi să îndepărtaţi urgia care se abate asupra voastră din îndepărtatele tărîmuri ale neamurilor, sînt de părere să făgăduiţi jocuri în cinstea lui Apollo [61], care să se prăznuiască în fiecare an cu cuviosie ; pentru popor, parte din bani vor fi daţi din fondurile statului, iar la rîndu-le patricienii vor da pentru dînşii şi familiile lor ; praetorul însărcinat cu desfăşurarea acestor jocuri va fi acela care va împărţi cel mai bine dreptate poporului şi plebei [62]. [Colegiul] decemvirilor va săvîrşi jertfele după rînduiala greacă. Dacă veţi face aceasta cum se cuvine, bucura-vă-veţi de-a pururi, iar faptele şi viaţa voastră fi-vor mereu mai bune, căci dintre zei îi va nimici pe vrăjmaşii voştri acela care-şi paşte turmele nesupărat pe imaşurile voastre".

S-a fixat o zi pentru tîlcuirea acestei prorociri. A doua zi s-a dat un *senatus-consultum* pentru ca [colegiul] preoţilor decemviri să cerceteze cărţile sibylline, pentru a se şti ce trebuie să se facă în privinţa sacrificiilor şi jocurilor închinate lui Apollo. După ce s-au cercetat cărţile sibylline, [colegiul] decemvirilor a întocmit o dare de seamă către senat, iar acesta a hotărît să se făgăduiască şi să prăznuiască jocuri în cinstea lui Apollo ; după ce se vor desfăşura jocurile, senatul va da 12 000 de aşi praetorului, precum şi două vite mari pentru săvîrşirea jertfelor [63].

S-a mai dat şi un al doilea *senatus-consultum*, prin care [colegiul] decemvirilor trebuia să îndeplinească sacrificiile după rînduiala greacă, aducîndu-se următoarele jertfe : lui Apollo, un bou aurit şi două capre albe aurite [64], Latonei, o vacă aurită. Praetorul care avea să celebreze jocurile în *Circus Maximus* a dat un edict prin care cerea ca poporul să-i dea zeului Apollo obolul în timpul acestor jocuri, fiecare după puterile sale. Prin urmare, aceasta este sorgintea jocurilor apollinare, care s-au dat pentru izbîndirea şi

Scanned with CamScanner

nu pentru sănătatea poporului, cum cred cei mai mulţi, şi aceasta e obîrşia făgăduinţelor şi înfăptuirilor.

Poporul a privit jocurile cu cununi [65] pe cap, iar matroanele au rostit rugăciuni. Îndeobşte norodul s-a ospătat cu uşile deschise, prînzind în pridvorul caselor. Această prăznuire a rămas cu mare faimă prin tot felul de ceremonii.

XIII Pe cînd Hannibal se afla în împrejurimile Tarentului [66], iar amîndoi consulii erau în Samnium, şi se părea că romanii vor asalta Capua, tocmai atunci campanii începură să simtă foametea, nenorocire care de obicei e urmarea unei lungi împresurări, fiindcă oştile romane îi împiedicaseră să facă însămînţări. De aceea ei au trimis soli la Hannibal ca să-l roage ca înainte să-şi aducă consulii legiunile în ţinuturile lor şi ca toate drumurile să ajungă în mîinile duşmanilor, să ordone ca să se aducă grîne la Capua din regiunile vecine. Hannibal porunci ca Hanno cu armata sa să treacă din Bruttium la Capua şi să se străduiască să pună cereale la dispoziţia campanilor. Hanno plecînd din Bruttium cu oastea, ca să se ferească de castrul duşmanilor şi de consulii care se găseau în Samnium, pe cînd se apropia de Beneventum îşi întocmi tabăra pe o costişă, la 3 000 de paşi de acest oraş. De acolo, el porunceşte ca grînele strînse de la noroadele aliate învecinate, unde se aduseseră recoltele în vară, să se transporte cu căruţele în tabăra sa, dînd detaşamente de pază care să însoţească aceste transporturi. Apoi a trimis o ştafetă la Capua cu ştirea ca, în ziua fixată, campanii să fie de faţă în tabără, spre a-şi lua în primire grînele, aducînd orice fel de mijloace de transport, cu orice fel de vite de povară, strînse de pe ogoare. De altfel, potrivit cu delăsarea şi cu nepăsarea campanilor, ei au procedat astfel : au trimis ceva mai mult de patru sute de căruţe şi, în schimb, mai puţine vite de povară. Din această pricină au fost dojeniţi de Hanno, „de vreme ce nici chiar foamea, care asmute şi jivinele necuvîntătoare, nu le poate stîrni îngrijorare“, şi de aceea le-a amînat ziua pentru a-şi cere grînele cînd vor avea mai multe mijloace de transport. După ce toate acestea fuseseră aduse la cunoştinţa beneventanilor — aşa cum se petrecuseră, — aceştia au trimis de îndată zece soli la consuli (castrul romanilor era în împrejurimile localităţii Bovianum). Consulii, auzind cele ce se petrec la Capua, după ce s-au înţeles între dînşii ca unul dintre ei să conducă armata la Capua, Fulvius, căruia îi căzuse la sorţi noua provincie, plecînd în timpul nopţii, a intrat între zidurile cetăţii Beneventum. Făcînd cercetări îndeaproape,

Scanned with CamScanner

el a aflat că „Hanno e plecat cu o parte din armată pentru transportul cerealelor, că grînele au fost distribuite campanilor prin mijlocirea quaestorului, că au sosit două mii de care şi o altă mulţime fără arme şi în neorînduială, că toate se desfăşoară în dezordine şi în grabă şi că a dispărut aspectul taberei şi ordinea ostăşească în urma amestecului soldaţilor cu ţăranii şi sclavii". După ce toate acestea s-au adeverit îndeajuns, consulul le-a poruncit ostaşilor: „în noaptea următoare să se pregătească numai armele şi drapelele: trebuie atacată tabăra carthagineză". La veghea a patra din noapte, romanii au plecat, lăsînd la Beneventum bagajele şi toate poverile şi după ce au sosit la tabăra potrivnicului cu puţin înainte de zorii zilei, atîta spaimă au stîrnit în puni, încît, dacă tabăra ar fi fost aşezată în cîmpie, fără îndoială că ar fi putut fi cucerită la cel dintîi iureş: dar tabăra era apărată şi de poziţii înalte, şi de întărituri la care nu se putea ajunge prin vreo parte decît numai printr-un urcuş prăpăstios şi greu. În zorii zilei s-a încins o luptă crîncenă; punii nu numai că apără parapetele taberei, ci, ca unii care se bucură de o poziţie mai favorabilă, îi dau chiar peste cap pe vrăjmaşii care se străduiesc să urce povîrnişul.

XIV Totuşi, dîrzenia bărbăţiei romanilor a biruit totul şi în cîteva părţi ei au izbutit să ajungă la parapetele şi la şanţurile taberei, însă cu multe răni şi cu pierderi printre ostaşi. De aceea, după ce-i convocă [pe legaţi] [67] şi pe tribunii militari, consulul le spuse că trebuie să renunţe la îndrăzneaţa acţiune începută: „lui i se pare mai sigur să-şi ducă înapoi în acea zi oastea la Beneventum, apoi a doua zi să întocmească [castrul] [68] în faţa taberei duşmane, pentru ca nici oamenii să nu poată ieşi de aci, şi nici Hanno să nu se înapoieze. Ca să izbîndească mai uşor, el îl va chema şi pe colegul său cu întreaga lui oaste şi amîndoi vor strămuta întregul război la împresurarea acestei tabere". Strigătul ostaşilor care respingeau acest plan al comandantului lor a zădărnicit atitudinea lui atît de şovăielnică, tocmai cînd consulul suna retragerea.

Cea mai apropiată de duşmani în acea parte era cohorta paelignă; comandantul ei, Vibius Accaus, smulgînd steagul, îl aruncă dincolo de parapetele taberei vrăjmaşe. Apoi, rostind blesteme asupra sa şi asupra cohortei sale, dacă duşmanul va izbuti să pună stăpînire pe acest steag, se năpusti cel dintîi, trecînd peste şanţuri şi parapete, şi pătrunse în tabăra punilor. În vreme ce paelignii

Scanned with CamScanner

începură să dea lupta în interiorul parapetelor, Valerius Flaccus, tribunul militar al legiunii a treia, îi învinuia pe romani de moliciune, pentru că au cedat aliaţilor cinstea de a cuceri [tabăra] duşmanilor.

Titus Pedanius, centurionul primului manipul de *principes*, după ce-i smulse stegarului drapelul, strigă: „În clipa asta acest drapel şi acest centurion va intra înăuntrul parapetelor duşmane: cei care au de gînd a-i opri pe vrăjmaşi să pună mîna pe drapel, să-l urmeze!" Cînd a trecut şanţul, mai întîi l-au urmat tovarăşii de arme din manipulul său şi după ei s-a luat toată legiunea. Acum şi consulul, văzîndu-i pe cei care treceau peste parapete, îşi schimbă şi el planul şi, în loc să-i mai [oprească] [70] şi să-i mai cheme înapoi pe romani, începu să dea imbolduri şi să-şi îmbărbăteze ostaşii; el le arătă în ce poziţie grea şi în ce mare primejdie se află cea mai viteză cohortă a aliaţilor, precum şi legiunea cetăţenilor romani. Aşadar, toţi împreună şi fiecare pentru sine, fie în poziţii uşoare, fie grele, deşi erau aruncate suliţe şi săgeţi din toate părţile şi le şedeau stavilă în cale şi arme ofensive, şi trupuri de vrăjmaşi, străbat printre ei şi năvălesc înăuntru în tabără; chiar mulţi răniţi, fiindcă erau sleiţi de vlagă şi de [atîta] sînge scurs, se străduiau să cadă în şanţurile duşmanilor. În chipul acesta tabăra carthagineză a fost ocupată într-o clipă de romani, de parcă ar fi fost aşezată în cîmpie şi n-ar fi fost atît de întărită. A urmat după aceea un măcel şi nu o luptă, deoarece atîtea fiinţe erau amestecate de-a valma dincolo de parapete. Peste 10 000 de duşmani au fost doborîţi; mai mult de 7 000 de soldaţi campani împreună cu cei trimişi după aprovizionare au fost capturaţi cu toate poverile şi cu tot convoiul de care şi de vite de tras la ham şi la jug. Au mai fost şi alte prăzi în cantităţi uriaşe, pe care Hanno le capturase ici-colo, ori de cîte ori ieşea după prădăciuni prin ţinuturile aliaţilor poporului roman şi pe care le grămădise acolo. Distrugînd apoi tabăra duşmanilor, romanii s-au întors la Beneventum, şi acolo, amîndoi consulii (căci acolo a venit după cîteva zile şi Appius Claudius) au vîndut şi au împărţit prăzile. Înaintea tuturor au fost răsplătiţi cei prin ale căror străduanii fusese cucerită tabăra vrăjmaşă, şi anume Accaus Paelignus şi Titus Pedanius, fruntaşul legiunii a treia. De la localitatea Cominium Ocritum [71], unde i s-a adus la cunoştinţă înfrîngerea taberei punice, Hanno s-a înapoiat în ţinutul bruttiilor cu puţinii oameni trimişi după aprovizionare şi pe care îi adusese cu sine din întîmplare, mai mult fugind decît mărşăluind.

Scanned with CamScanner

XV La rîndu-le campanii, auzind de dezastrul lor deopotrivă de greu cu cel al aliaţilor, au trimis soli la Hannibal ca să-i dea de veste că „amîndoi consulii se găsesc la Beneventum, la o depărtare de o zi de marş de Capua ; războiul a ajuns aproape la porţile şi zidurile oraşului ; dacă Hannibal nu va veni degrabă în ajutorul lor, Capua va cădea în stăpînirea vrăjmaşilor mai repede decît Arpi. Nu trebuie să se pună atîta preţ nici măcar pe Tarentum însuşi, darămite pe cetăţuia ei, încît să predea poporului roman Capua, lăsînd stingher şi fără apărare un oraş pe care de obicei Hannibal l-a pus pe picior de egalitate cu Carthagina". Hannibal, făgăduind că va avea grijă de campani, trimite deocamdată 2 000 de călăreţi cu cîţiva subalterni de-ai săi, pentru ca, cu acest sprijin, Capua să-şi poată apăra ogoarele de pustiiri.

Între timp şi romanii au grijă, la fel ca şi de alte lucruri, de cetăţuia Tarentului şi de garnizoana care era asediată acolo. Legatul Caius Servilius este trimis, cu încuviinţarea senatului, de praetorul Publius Cornelius în Etruria ca să cumpere grîne ; apoi, străbătînd printre posturile duşmane, el a ajuns în portul Tarentum cu vreo cîteva vase încărcate. La sosirea lui, împresuraţii, care mai înainte nutriseră slabe nădejdi de scăpare şi fuseseră de multe ori chemaţi de către duşmani prin convorbiri şi chiar îndemnaţi de ei să treacă de partea carthaginezilor, acum, la rîndu-le, începură să-i cheme pe vrăjmaşi şi să le dea imbolduri să treacă la dînşii. Şi garnizoana [72] era acum destul de puternică, deoarece romanii, pentru a apăra cetăţuia Tarentului, aduseseră acolo ostaşi din [Metapontum] [73]. De aceea numaidecît metapontinii, cînd s-au văzut scăpaţi de teama cu care erau ţinuţi în încordare, au trecut de partea lui Hannibal. În acelaşi timp, pe acelaşi litoral al mării, au făcut la fel şi thurinii. Pe aceştia i-a împins nu mai mult trădarea tarentinilor şi a metapontinilor, şi ei la fel de obîrşie din Achaia [74], şi cu care erau uniţi prin legături de sînge, cît ura împotriva romanilor din pricina ostaticilor lor ucişi de curînd. Prietenii şi rudele lor au trimis scrisori şi ştafete la Hanno şi la Mago [75], care se găseau aproape în ţinutul bruttiilor, spunîndu-le : „dacă vor înainta cu oştile pînă în preajma zidurilor cetăţii, ei vor preda Thurii [76] în mîna carthaginezilor".

Marcus Atinius comanda o mică garnizoană în oraşul Thurii. Thurinii socoteau că-l vor putea lesne ademeni să dezlănţuie o luptă la voia întîmplării, deoarece acesta nu se bizuia atît pe ostaşii săi, care erau foarte puţini la număr, cît pe tineretul din Thurii;

Scanned with CamScanner

în acest scop Atinius împărţi tineretul pe centurii şi îl înarmă pentru asemenea împrejurări.

Împărţindu-şi trupele între ei după ce comandanţii carthaginezi au intrat în ţinutul thurinilor, Hanno cu armata de pedestraşi se îndreaptă cu vrăjmăşie împotriva oraşului; Mago cu cavaleria sa rămîne locului, ferit de nişte costişe, parcă menite să ascundă capcanele. Atinius, aflînd prin iscoadele sale numai de trupele de pedestraşi carthaginezi, îşi scoase în linie de bătaie numai trupa de pedestraşi, neştiind nici de trădarea celor dinăuntrul cetăţii, nici de cursele întinse de vrăjmaşi. Lupta dintre cele două pedestrimi a fost foarte puţin crîncenă, fiindcă în prima linie de bătaie romanii aveau un număr mic de luptători, iar thurinii, în loc să-i ajute pe romani, aşteptau mai degrabă sfîrşitul luptei. În schimb, linia de bătaie a carthaginezilor se retrăgea într-adins, pentru ca să-l atragă pe duşmanul neprevăzător în spatele costişei ocupate de cavaleria lor. Cînd s-a ajuns acolo, călăreţii puni s-au năpustit în iureş cu strigăte asupra romanilor şi îndată au şi pus pe fugă ceata de thurini aproape neorînduiţi, care şedeau la îndoială de partea cui să lupte. Romanii, deşi fuseseră înconjuraţi şi strîmtoraţi dintr-o parte de cavalerie, din cealaltă de pedestrime, au prelungit totuşi lupta o bucată de vreme; în cele din urmă întorc şi ei spatele şi fug spre oraş. Aici strîngîndu-se laolaltă toţi trădătorii, după ce au primit ceata concetăţenilor pe porţile deschise, cînd au văzut că romanii bătuţi şi împrăştiaţi se retrag spre oraş au strigat: „Carthaginezii sînt pe aproape! Vrăjmaşii vor intra în cetate amestecaţi de-a valma cu romanii, dacă nu vor fi închise degrabă porţile". În felul acesta romanii lăsaţi afară, dincolo de porţi, au rămas la îndemîna carthaginezilor pentru a fi măcelăriţi. Totuşi, Atinius însoţit de puţini romani au fost primiţi în Thurii. Apoi tulburările au mai durat puţin, deoarece [unii] erau de părere că trebuie [să rămînă] [77] credincioşi romanilor, iar alţii — să se plece în faţa ursitei şi să predea cetatea biruitorilor. De altfel, cum se întîmplă de cele mai multe ori, ursita şi sfaturile rele au fost acelea care au biruit: Atinius şi cu ai săi au fost conduşi pînă la mare şi îmbarcaţi pe vase, mai mult pentru că thurinii voiau să se arate omenoşi faţă de Atinius pentru cîrmuirea lui dreaptă şi plină de blîndeţe faţă de ei, decît din respect pentru romani. După aceasta, thurinii îi primesc pe carthaginezi în cetate [78].

Consulii conduc legiunile de la Beneventum [79] în ţinutul campan nu numai pentru a distruge cerealele care crescuseră înalte pe lanuri, ci şi pentru a asedia Capua, încredinţaţi că vor stîrni

Scanned with CamScanner

faimă în jurul consulatului lor prin nimicirea unui oraş atît de bogat şi, în acelaşi timp, că vor şterge nemaipomenita pată de pe obrazul Imperiului Roman [80], pentru că de trei ani [81] rămăsese nepedepsită trădarea unui oraş atît de apropiat. Dar pentru ca Beneventum să nu rămînă fără apărare şi pentru a se preîntîmpina surprizele războiului, în cazul că Hannibal va veni la Capua ca să dea ajutor aliaţilor săi — fapt de care nu se îndoiau — şi pentru ca să poată înfrunta atacul cavaleriei carthagineze, îi poruncesc lui Tiberius Gracchus să vină din Lucania la Beneventum cu cavaleria şi cu trupele uşor înarmate şi „să pună pe cineva în fruntea legiunilor şi castrului său permanent, pentru ca să apere interesele romanilor în Lucania".

XVI Lui Gracchus i s-a arătat o tristă prevestire: înainte de a pleca din ţinutul Lucaniei, după ce a săvîrşit jertfa, doi şerpi, tîrîndu-se pe furiş, s-au apropiat de măruntaiele victimei şi i-au mîncat ficatul, dar cînd au fost zăriţi, au dispărut repede din faţa privirilor. Din această pricină, în vreme ce din îndemnul haruspicelui se repetau sacrificiile, şi pe cînd măruntaiele erau observate cu mai multă luare aminte, se spune că şerpii [furişîndu-se] [82] şi a doua şi apoi a treia oară, după ce au muşcat din ficat, au plecat nesupăraţi. Deşi haruspicii au declarat că această minune îl priveşte pe comandant şi i-au atras atenţia să se ferească de oamenii ascunşi şi de sfaturi aidoma lor, totuşi nici o prevedere n-a putut clătina hotărîrea apropiată a ursitei [83].

Flavius Lucanus era căpetenia acelei facţiuni din Lucania care rămăsese de partea romanilor, în vreme ce cealaltă trecuse alături de Hannibal. Fiind ales praetor de către partizanii săi, el îşi îndeplinea de [doi ani] [84] dregătoria. Flavus, schimbîndu-şi pe neaşteptate simţămintele şi căutînd să cîştige vază în faţa lui Hannibal, nu s-a mulţumit numai să treacă de partea lui Hannibal şi să-i atragă la trădare şi pe lucani, ci pe deasupra a căutat să consfinţească tratatul încheiat cu duşmanii, cu capul şi sîngele comandantului şi oaspetelui său, drept chezăşie a trădării.

Flavus Lucanus a venit într-ascuns la o convorbire cu Mago care comanda pe puni în ţinutul bruttiilor [85] şi după ce i-a auzit făgăduinţa acestuia, că dacă-l vor preda punilor pe comandantul romanilor lucanii vor deveni liberi, bucurîndu-se de legile şi de legăturile de prietenie cu punii, l-a condus pe Mago într-un defileu [îngust. Flavus îi spuse acestuia] că el îi va aduce [acolo] pe Gracchus însoţit de [un] [86] mic număr din ai săi: „Mago să

ascundă acolo pedestraşi şi călăreţi înarmaţi". (Într-adevăr, în aceste ascunzători puteau încăpea un mare număr de ostaşi). După ce locul a fost îndeajuns de bine ales şi cercetat din toate părţile, s-a fixat o zi pentru aducerea la îndeplinire a faptului. Flavus se înfăţişă comandantului roman; el îi spuse că a început o acţiune de seamă; pentru aceasta era nevoie de ajutorul lui Gracchus însuşi pentru a o aduce la îndeplinire: „căci el a convins căpeteniile tuturor popoarelor supuse, care în toiul răzvrătirii din întreaga Italie trecuseră de partea lui Hannibal, să revină la legăturile de prietenie cu romanii, deoarece statul roman, deşi după dezastrul de la Cannae ajunsese aproape de pieire, crescuse, devenind din zi în zi mai puternic şi mai înfloritor, în schimb puterea lui Hannibal apunea, dispărînd aproape de tot: faţă de o greşeală [de mult] trecută, romanii nu se vor arăta neînduplecaţi. N-a existat vreodată un popor mai îngăduitor şi mai aplecat către iertare ca al romanilor. De cîte ori n-au fost iertaţi strămoşii lor pentru răzvrătire! Asemenea vorbe le-a grăit el acestora; însă ei vor mai degrabă să audă aceleaşi lucruri din gura lui Gracchus personal şi să-i strîngă mîna lui dreaptă. Această strîngere de mînă va fi chezăşia prieteniei cu dînsul! În vederea convorbirii, el a stabilit un loc ferit de priviri, nu departe de castrul romanilor; acolo, în puţine cuvinte se va putea rezolva toată situaţia, aşa fel încît [întregul norod] cu nume de lucan să ajungă sub ocrotirea şi în alianţa romanilor".

Gracchus încredinţat că acestei convorbiri şi acţiuni îi lipseşte orice dedesubt viclean, fiind înşelat de aparenţa adevărului, plecă din castru însoţit de lictori [87] şi de un pîlc de călăreţi. Avîndu-l călăuză pe oaspetele său, consulul roman cade în capcana urzită: deodată au răsărit din toate părţile vrăjmaşii. Şi pentru ca trădarea să nu fie adumbrită de vreo îndoială, ucigaşilor li se alătură şi Flavus: se aruncă suliţe şi săgeţi din toate părţile în Gracchus şi în călăreţii romani. Atunci Gracchus sare jos de pe cal, porunceşte ca şi însoţitorii săi să facă la fel şi îşi îmbărbătează ostaşii, spunîndu-le: „De vreme ce ursita le-a mai lăsat o singură cale de ales, pe aceasta s-o cinstească prin vitejia lor. Ce altceva a mai lăsat soarta unui pumn de oameni înconjuraţi de un puhoi de duşmani, într-o vale împrejmuită de codri şi munţi, în afară de moarte? Din două atitudini, una singură are acum însemnătate: sau de a se lăsa măcelăriţi oferindu-şi singuri trupurile întocmai ca dobitoacele, fără să se răzbune, sau, renunţînd la orice răbdare şi neaşteptînd o altă întorsătură a lucrurilor, să se năpustească la

Scanned with CamScanner

atac plini de mînie, cu toată [fiinţa] [88], însufleţiţi de bărbăţie şi de înverşunare, stropiţi de sîngele vrăjmaşilor, şi să cadă copleşiţi de mormanele de arme şi de trupurile fără viaţă ale duşmanilor. Toţi să se arunce asupra lucanului trădător şi dezertor: acela care-l va trimite înaintea sa jertfă zeilor subpămînteni, se va bucura de o nemaipomenită slavă şi-şi va aduce nespusă alinare morţii sale".

Rostind aceste vorbe şi îndoindu-şi pe braţul stîng mantia de război (căci aceşti romani nu-şi luaseră cu dînşii nici măcar scuturile), Gracchus năvăleşte asupra duşmanului. Se încinge o luptă mai crîncenă decît se aşteptau duşmanii faţă de numărul lor. Trupurile romanilor, expuse din orice parte, sînt străpunse de sulițele şi săgeţile pe care vrăjmaşii le aruncă de pretutindeni de pe locuri mai înalte în valea adîncă. Pe Gracchus, rămas acum fără sprijinul detaşamentului său de pază, carthaginezii se străduiesc să-l prindă viu; însă el, zărind în rîndurile vrăjmaşilor pe oaspetele său lucan, se năpusteşte cu o furie atît de năprasnică asupra vrăjmaşilor îngrămădiţi în jurul lui, încît lucanul n-a putut fi salvat decît cu pieirea multora. Mago a trimis de îndată trupul fără viaţă al lui Gracchus la Hannibal, cu porunca de a fi aşezat, împreună cu fasciile capturate, în faţa tribunei comandantului suprem pun.

XVII Dacă această versiune este adevărată, atunci Gracchus a murit în ţinutul lucanilor pe cîmpiile numite „Vechile şesuri" [89]. Unii analişti au scris că pe cînd Gracchus se găsea în ţinutul beneventan, aproape de rîul Calor [90], după ce se îndepărtase de castru însoţit de lictori şi de trei sclavi, ducîndu-se să se scalde, pentru că printre răchitele crescute pe malul rîului erau din întîmplare duşmani ascunşi, aceştia l-au răpus dezbrăcat şi fără vreo armă asupra lui, iar Gracchus s-a apărat numai cu bolovanii pe care îi rostogolea rîul.

Alţi analişti au scris că Gracchus a fost înconjurat de două pîlcuri de călăreţi numizi, care ocupaseră un loc pentru a-i întinde o capcană, după ce proconsulul se depărtase cinci sute de paşi de castru, în urma poveţei date de haruspici, pentru a săvîrşi slujba de ispăşire într-un loc neprihănit, pentru semnele arătate despre care s-a amintit; într-atît e de nesigur şi locul morţii unui bărbat atît de strălucit şi de seamă ca el!

Şi în privinţa înmormîntării lui Gracchus sînt felurite versiuni: unii analişti au scris că Gracchus a fost îngropat de ai săi în

tabără, alţii, că a fost înmormîntat de Hannibal (versiunea aceasta e mai răspîndită); că „la intrarea în tabăra punică a fost înălţat un rug, oastea înarmată a defilat, fiind însoţită de dansurile hispanilor şi de mişcările trupurilor şi armelor obişnuite fiecărui neam, şi că însuşi Hannibal l-a cinstit pe cel dispărut făcîndu-i o măreaţă înmormîntare şi slăvindu-l prin cuvinte".

Aceste fapte le istorisesc analiştii care spun că faptul s-a petrecut în Lucania. Dacă ai vrea să le dai crezare celor care amintesc că Gracchus a murit la rîul Calor, ar trebui să admiţi că duşmanii nu au pus stăpînire decît numai pe capul lui Gracchus şi că ducîndu-l la Hannibal, acesta l-a trimis numaidecît pe Carthalus să-l ducă în castrul roman quaestorului [91] Cneius Cornelius. Acesta a făcut înmormîntarea comandantului în tabără; alături de armata romană şi beneventanii i-au adus cinstire eroului [92].

XVIII Consulii au intrat în ţinutul campanilor, pustiindu-l pretutindeni. Înspăimîntaţi de o ieşire a orăşenilor şi de un atac al lui Mago dat cu cavaleria sa, cuprinşi de panică, au chemat la unităţi ostaşii care se împrăştiaseră în toate părţile, dar pînă să se rînduiască în linie de luptă, romanii fură bătuţi, pierzînd acolo peste 1 500 de ostaşi. De atunci a crescut şi mai mult semeţia acestui neam trufaş din fire şi campanii au început să-i hărţuiască pe romani prin nenumărate ciocniri; însă pe consuli această singură luptă, începută fără prevedere şi fără chibzuinţă, îi făcu să fie mai atenţi şi să se ferească. Totuşi, o singură întîmplare fără însemnătate le-a redat avîntul romanilor, în schimb le-a scăzut cutezanţa campanilor, căci în război nimic nu este atît de neînsemnat, ci uneori un singur amănunt poate precumpăni hotărîtor, ajungînd să fie de cea mai mare însemnătate [93].

Badius Campanus era oaspetele lui Titus Quinctius Crispinus [94], legat cu acesta printr-o prietenie foarte strînsă. Prietenia dintre ei se întărise de cînd Campanus Badius, înainte de căderea Capuei, fusese îngrijit la Roma cu mărinimie şi îndatorire de Titus Quinctius.

Atunci Badius, înaintînd în faţa străjilor care şedeau în faţa porţii, ceru să fie chemat Crispinus. Cînd i s-a adus acestuia la cunoştinţă invitaţia, Crispinus încredinţat că e căutat pentru o convorbire prietenească şi intimă, deoarece, în pofida chiar a ruperii tratatului între cetăţile lor, mai dăinuiau în el amintirile legăturilor sufleteşti, a ieşit puţin mai în faţă decît ceilalţi. După

ce amîndoi se priviră în ochi, Badius îi spuse: „Crispinus, te provoc la luptă! Să încălecăm pe cai, şi îndepărtîndu-i pe ceilalţi, să hotărîm care dintre noi este mai presus în război“. La aceasta Crispinus îi răspunse că nici lui, nici aceluia nu-i lipsesc duşmanii în faţa cărora să-şi dovedească vitejia; „chiar dacă dînsul îl va întîlni pe cîmpul de bătaie pe Badius, se va feri să-şi pîngărească mîna dreaptă cu sîngele oaspetelui ucis“, şi întorcîndu-se, a plecat de acolo. Atunci campanul deveni şi mai semeţ şi începu să-l jignească pe roman făcîndu-l neputincios şi laş, iar ocările cuvenite lui însuşi le aruncă asupra celui nevinovat: îl numeşte duşman pe prieten, şi se preface că-l cruţă pe acela despre care ştie totuşi că nu e deopotrivă cu sine însuşi. „Dar dacă Crispinus socoate că o dată cu ruperea tratatelor publice au fost sfărîmate şi legăturile de prietenie, atunci campanul Badius se leapădă făţiş, în auzul celor două armate, de legăturile de ospeţie cu romanul Titus Quinctius. Nu mai există nici o prietenie, nici o tovărăşie între ei, nici o legătură între el şi potrivnicul său, care a venit să-i atace Penaţii [95] publici şi privaţi. Dacă Crispinus este cu adevărat bărbat, să se măsoare cu dînsul în luptă“.

Tovarăşii de arme ai lui Crispinus, care şovăise multă vreme [să-i răspundă], l-au îndemnat să nu mai îngăduie să fie jignit de campan fără să-l pedepsească. De aceea Crispinus, zăbovind numai atîta vreme cît şi-a întrebat comandanţii „dacă îi încuviinţează să lupte în afară de rînduri cu duşmanul care l-a provocat“, primind încuviinţarea acestora, îşi ia armele, se urcă pe cal şi strigîndu-l pe Badius pe nume, îl cheamă la luptă. Campanul n-a întîrziat o clipă. Cei doi s-au năpustit ca doi vrăjmaşi cu calul în galop unul asupra celuilalt. Crispinus îl străpunse pe Badius cu lancea în umărul stîng deasupra scutului. Cînd rănitul se prăvăli, romanul sări jos de pe cal ca să dea, din picioare, lovitura de graţie potrivnicului său care zăcea la pămînt. Însă, înainte ca romanul să-i vină de hac, Badius îşi părăsi şi scutul şi calul şi fugi la ai săi. Crispinus — după ce-i luă trofeu calul, pavăza şi lancea însîngerată — împodobit cu prăzile luate de la duşman, se înfăţişă tovarăşilor săi de arme, care îl copleşiră cu laude; felicitat de ostaşi, el fu condus la consuli. Aceştia, la rîndu-le, l-au ridicat în slăvi, dîndu-i decoraţii.

XIX După ce Hannibal şi-a strămutat tabăra din ţinutul beneventan la Capua, la 3 zile de la sosirea sa acolo şi-a scos oastea

Scanned with CamScanner

în linie de bătaie. El nu se îndoia cîtuşi de puţin că dacă înşişi campanii, în lipsa sa, izbîndiseră în lupta dată cu cîteva zile mai înainte, cu atît mai vîrtos nu vor putea să i se împotrivească romanii sie-şi şi armatei sale, de atîtea ori biruitoare.

Într-adevăr, după ce lupta a început, mai ales în urma unui iureş al călăreţilor duşmani, deoarece linia de bătaie romană, covîrşită de suliţele şi săgeţile aruncate de numizi, ajunsese la mare strîmtoare, s-a dat semnal călăreţilor romani ca să se năpustească în galopul calului asupra vrăjmaşului. Şi astfel se dezlănţui bătălia între cele două cavalerii ; dar cînd fură zărite de departe, de amîndoi potrivnicii, trupele lui Sempronius Gracchus care îl aveau în frunte pe quaestorul Cneius Cornelius, deodată groaza a intrat deopotrivă în ambele tabere ca nu cumva să sosească noi duşmani. De aceea s-a dat semnalul de retragere de amîndoi adversarii în acelaşi timp, de parcă s-ar fi înţeles între dînşii. Trupele s-au înapoiat în tabere cu rezultate aproape egale. Cu toate acestea mai mulţi căzuţi au fost din partea romanilor cu prilejul celui dintîi iureş al cavaleriei punice. Apoi consulii, ca să-l îndepărteze pe Hannibal de Capua, au plecat în cursul nopţii următoare în direcţii deosebite : Fulvius, în ţinutul cumaean, Claudius, în cel lucan. A doua zi, după ce se aduse la cunoştinţă lui Hannibal că tabăra romanilor este goală şi că aceştia au plecat pe două coloane în direcţii diferite, Carthaginezul neştiind la început pe care din cei doi comandanţi romani să-i urmărească, a hotărît să se ia pe urmele lui Appius. Acesta, ocolindu-l pe vrăjmaş pe unde a vrut, s-a înapoiat la Capua pe alt drum.

Lui Hannibal însă norocul i-a oferit un alt prilej de a izbîndi în aceste locuri : Marcus Centenius, poreclit Paenula, se bucura de mare faimă printre centurionii primipili [96], atît prin trupu-i de uriaş, cît şi prin bărbăţia sa. Acesta, după ce şi-a încheiat stagiul ostăşesc, fiind primit în senat prin mijlocirea lui Publius Cornelius Sylla, cere senatului să-i pună la dispoziţie 5 000 de ostaşi, declarînd următoarele :

„El îl cunoaşte [bine] şi pe duşman şi ţinuturile. De aceea se va strădui să săvîrşească în scurtă vreme o ispravă care să-i răsplătească truda : [în acest scop] dînsul va folosi aceleaşi mijloace cu care au fost prinşi în capcane comandanţii şi oştile noastre pînă acum, întorcîndu-le împotriva acelora care le-au născocit".

Faptul că i s-a făgăduit, a fost o nechibzuinţă mai mare decît aceea că i s-a acordat crezare, ca şi cum însuşirile care se

cer unui ostaş ar fi deopotrivă cu ale comandantului [97]. I s-au dat în loc de 5 000 de ostaşi, 8 000, jumătate din aceştia fiind cetăţeni romani, iar cealaltă jumătate — aliaţi [98]. Centenius a mai recrutat şi un număr destul de mare de voluntari de prin sate în timpul marşului. Cu această oaste, de două ori mai numeroasă decît ceruse, Centenius a ajuns în Lucania, unde se oprise Hannibal, care îl urmărise zadarnic pe Claudius. Rezultatul luptei nu avea să fie îndoielnic de vreme ce ciocnirea se dădea între un comandant de talia lui Hannibal şi un centurion, şi între o oaste călită în lupte după atîtea biruinţe, cu o altă oştire pe de-a-ntregul nouă, însă în mare parte alcătuită din trupe de strînsură.

Deîndată ce cele două oşti încolonate s-au zărit una pe alta, nici una din ele n-a şovăit să se măsoare în luptă; de aceea, numaidecît s-au şi rînduit în linie de bătaie. Ele s-au luptat vreme îndelungată, deşi condiţiile nu erau de loc deopotrivă pentru cele două armate; bătălia a durat mai mult de două ore; romanii [au fost însufleţiţi de nădejdea] [99] biruinţei, cîtă vreme comandantul lor a fost în viaţă, dar după ce a căzut Centenius — aruncîndu-se înaintea suliţelor şi săgeţilor duşmane nu numai pentru a păstra vechea faimă a vitejiei romane, dar şi pentru a scăpa de teama viitoarei dezonorări, dacă ar supravieţui înfrîngerii pricinuite de orbeasca-i cutezanţă — linia de bătaie romană fu dată numaidecît peste cap.

Dar nici măcar drumul n-a mai fost slobod pentru romani spre a putea fugi, deoarece toate căile fuseseră ocupate de cavaleria duşmană, astfel încît dintr-o mulţime atît de mare de romani abia au izbutit să scape vreo 1 000 de ostaşi, în timp ce ceilalţi au căzut pretutindeni, pierind în diferite locuri şi chipuri.

XX Capua a început să fie a doua oară asediată cu cea mai mare străşnicie de consuli, fiind aduse şi pregătite toate cele trebuincioase în acest scop. Cerealele au fost transportate la Casilinum; la gurile rîului Volturnus, unde este acum oraşul [cu acelaşi nume] s-a ridicat o fortăreaţă şi atît acolo cît şi [la Puteoli (acest oraş)] [100] îl întărise mai înainte Fabius Maximus) a fost instalată cîte o garnizoană, pentru ca şi marea din vecinătate, şi rîul să fie în mîna romanilor. În aceste două fortăreţe maritime fură transportate cerealele care fuseseră trimise de curînd din Sardinia şi cele pe care praetorul Marcus Junius le cumpărase în Etruria, aducîndu-le la Ostia, pentru ca oastea să fie îndestulată la iarnă. Însă în

Scanned with CamScanner

afară de înfrîngerea [101] suferită în Lucania, şi trupele de sclavi voluntari [102], care, cît timp trăise Gracchus, slujiseră în oastea lui cu foarte mare credinţă, după moartea comandantului lor şi-au părăsit unităţile, ca şi cum ar fi fost dezlegaţi de jurămînt şi lăsaţi la vatră.

Hannibal nu voia să i se spună că a trecut cu vederea apărarea Capuei, nici să-şi părăsească aliaţii ajunşi într-o situaţie atît de grea ; însă după strălucita izbîndă pricinuită de orbeasca cutezanţă a unui comandant roman pîndea prilejul de a-l nimici şi pe al doilea comandant şi a doua armată romană. Solii din Apulia îi aduseră la cunoştinţă că praetorul Cneius Fulvius [103], în timp ce asedia unele oraşe care trecuseră de partea lui Hannibal, la început a desfăşurat războiul cu multă chibzuinţă, dar mai apoi, datorită prea marei izbînzi, atît el cît şi ostaşii săi încărcaţi de prăzi se dedaseră unui aşa de mare dezmăţ şi trîndăvii, încît nu mai domnea nici un fel de disciplină în rîndurile ostaşilor. Deoarece Hannibal îşi dăduse de multe ori seama şi în trecut, dar mai ales cu cîteva zile mai înainte, ce comandant nepriceput avusese oastea romană în fruntea ei, îşi strămută tabăra în Apulia.

XXI În împrejurimile oraşului Herdonea [104] se aflau praetorul Fulvius şi legiunile romane ; cînd li s-a adus la cunoştinţă că se apropie duşmanii, ostaşii, smulgînd drapelele fără ordinul praetorului, erau cît pe-aci să iasă în linie de bătaie şi nu i-a reţinut alt fapt decît convingerea neîndoielnică că vor face aceasta, după bunul lor plac, cînd vor voi. În noaptea următoare, deoarece Hannibal ştia că s-a iscat învălmăşeală în tabăra romană şi că cei mai mulţi ostaşi au stăruit cu înverşunare pe lîngă comandant să dea semnalul luptei chemîndu-i să-şi ia armele, iar el, neîndoindu-se că i se oferă prilejul unei lupte încununate de izbîndă, rînduieşte trei mii de soldaţi uşor înarmaţi în casele din împrejurimi, în tufişuri şi păduri, pentru ca, la semnalul dat, să iasă toţi deodată din ascunzători ; Hannibal îi dă poruncă lui Mago ca împreună cu două mii de călăreţi să pună stăpînire pe toate drumurile pe unde crede că romanii vor lua-o la fugă. Pregătind noaptea toate acestea, în zorii zilei Carthaginezul îşi scoate trupele în linie de bătaie. Nici Fulvius n-a întîrziat, fiind atras la luptă nu atît de vreo nădejde, cît de avîntul fără frîu al ostaşilor. De aceea, însăşi linia de bătaie romană se rînduieşte cu aceeaşi orbească nesocotinţă cu care se pornise la atac, după bunul plac al ostaşilor ; aceştia cînd alergau înainte, cînd se opreau la voia

Scanned with CamScanner

întîmplării în locul în care-i împinsese avîntul lor, pe care îl părăseau apoi după toane sau de teamă. Mai întîi şi-au întocmit frontul legiunea întîi şi aripa [105] stîngă a aliaţilor, linia de bătaie fiind prea întinsă şi subţire. Deşi tribunii militari strigau că această linie de bătaie nu are tărie şi forţe în adîncime şi că duşmanii o vor străpunge oriunde vor dezlănţui atacul, totuşi ostaşii nu luau seama la ceea ce le era de folos, nu numai cu mintea, dar nici măcar cu urechea, şi mai ales cînd în faţa lor se găsea însuşi Hannibal, un comandant care nu se asemuia de fel cu al lor, şi cînd, la rîndul ei, nici oastea romană nu era aidoma celei carthagineze care avea frontul altfel rînduit. De aceea, romanii n-au fost în stare să înfrunte nici măcar strigătul duşmanilor şi primul lor atac. Comandantul roman, aidoma lui Centenius şi prin nesăbuinţa şi prin orbeasca sa cutezanţă, în schimb neputîndu-se de fel compara cu el în bărbăţie, cînd vede că bătălia e pierdută şi pe ai săi în panică, încălecînd repede un cal izbuteşte să fugă cam cu două sute de călăreţi ; restul oştirii romane fiind respins mai întîi de front, apoi înconjurat din spate şi la aripi, a fost într-atît de măcelărit, încît din optsprezece mii de oameni n-au scăpat mai mult de două mii. Duşmanii au pus stăpînire şi pe castru.

XXII Deoarece aceste înfrîngeri erau aduse la cunoştinţă la Roma una după alta, într-adevăr o nespusă spaimă şi jale cuprinseră cetatea. Totuşi, pentru că consulii izbîndiseră acolo unde era toiul războiului, groaza pricinuită de aceste dezastre a zdruncinat mai puţin republica. Senatul trimite ca împuterniciţi la consuli pe Caius Laetorius şi pe Marcus Metilius, care să le dea de ştire să fie adunate cu grijă rămăşiţele celor două armate romane şi să-i convingă pe aceşti ostaşi să nu se predea duşmanului de teamă şi deznădejde, aşa cum se întîmplase după dezastrul de la Cannae, şi să-i strîngă şi pe dezertorii din oastea de sclavi voluntari. Aceeaşi sarcină îi fusese dată şi lui Publius Cornelius, căruia îi fusese încredinţată şi recrutarea ; acesta a dat un edict publicat prin bîlciuri şi tîrguri să se caute sclavii voluntari şi cei care vor fi găsiţi să fie aduşi înapoi la unităţi. Toate acestea s-au adus la îndeplinire cu cea mai mare grijă.

Consulul Appius Claudius, după ce trimise înainte pe Decimus Junius la gura Volturnului şi pe Marcus Aurelius Cotta la Puteoli, pentru ca grînele de pe toate vasele care vor sosi din

Scanned with CamScanner

Etruria şi Sardinia să fie trimise îndată în tabere, înapoindu-se la Capua îl găsi pe colegul său Quintus Flavius transportînd totul de la Casilinum în castru şi făcînd pregătiri pentru asediul Capuei. Apoi amîndoi au înconjurat oraşul şi l-au chemat şi pe praetorul Claudius Nero de la Suessula din Castrum Claudianum [106]. Şi acesta, după ce şi-a lăsat acolo un neînsemnat detaşament ca să păstreze poziţiile, a coborît la Capua cu toate celelalte trupe. În chipul acesta se ridicaseră trei corturi praetoriene [107] în jurul Capuei, şi cele trei oşti pornesc lucrările de împresurare din diferite părţi: se pregătesc să înconjoare oraşul săpînd şanţuri şi înălţînd parapete; ridică redute la mici intervale; deoarece campanii căutau să-i împiedice pe romani, în acelaşi timp, în multe locuri de la lucrări, aceştia se luptă cu ei cu atîta succes, încît în cele din urmă campanii sînt nevoiţi să rămînă în spatele porţilor şi zidurilor. Totuşi, înainte ca aceste lucrări să fie sfîrşite, campanii au trimis soli la Hannibal ca să i se plîngă că el a părăsit Capua aproape dîndu-le-o înapoi romanilor şi ca să-l roage stăruitor ca măcar acum să le dea ajutor, cînd sînt nu numai asediaţi, ci chiar înconjuraţi cu un val de parapete. Praetorul Publius Cornelius a trimis o dare de seamă consulilor, cerînd ca, mai înainte de a bloca prin lucrări de împresurare, să dea putinţa acelor dintre campani care vor să iasă din Capua să-şi ia bunurile cu ei; să le spună că „vor fi lăsaţi slobozi şi-şi vor păstra toate bunurile toţi aceia care vor părăsi Capua înainte de idele lui Marte; dar după această dată, oricine va ieşi sau oricine va rămîne acolo va fi socotit în rîndurile duşmanilor". Această hotărîre adusă la cunoştinţa campanilor a fost privită cu atîta dispreţ, încît au ajuns chiar să-i ameninţe pe romani şi să le rostească sudălmi. Hannibal şi-a adus trupele de la Herdonea la Tarentum, nădăjduind că va pune stăpînire pe cetăţuia tarentină fie cu forţa, fie prin viclenie. Neizbutind de fel, el se abătu pe la Brundisium, încredinţat că acest oraş i se va preda prin trădare. Pe cînd îşi pierdea vremea acolo zadarnic, au venit la el solii campanilor ca să i se şi jeluiască şi totodată să-l şi roage; Hannibal le-a răspuns cu făloşie: „Aşa cum şi mai înainte tot el le-a despresurat Capua, la fel nici acum consulii nu-i vor putea suporta sosirea". Solii lăsaţi să plece acasă cu această nădejde, cu greutate s-au putut înapoia la Capua, deoarece cetatea fusese înconjurată de romani cu două rînduri de şanţuri şi cu două valuri de parapete [108].

Scanned with CamScanner

XXIII Pe cînd la Capua [109] împresurarea era în toi, asediului Syracusei i s-a pus capăt datorită nu numai vitejiei şi străşniciei comandanţilor şi armatei, ci şi trădării celor din lăuntru: la începutul primăverii [110], Marcellus, neştiind încotro să pornească cu războiul — ori asupra oraşului Agrigentum [111], ori împotriva lui Himilco şi Hippocrates, ori să se grăbească cu împresurarea Syracusei, deşi îşi da seama că nu poate cuceri acest oraş nici prin forţa armelor, datorită poziţiei maritime şi terestre, şi nici prin foame, deoarece transporturile de aprovizionare de la Carthagina erau aproape nestingherite — totuşi, pentru ca să nu lase deoparte nici un fel de încercare, a dat poruncă fugarilor syracusani — căci la romani se găseau vreo cîţiva bărbaţi din rîndurile celor mai de seamă, care fuseseră alungaţi de syracusani în timpul ruperii legăturilor cu romanii, fiindcă nu le încuviinţaseră noile schimbări — să ispitească simţămintele partizanilor lor prin convorbiri cu ei şi să le dea asigurări că dacă vor preda Syracusa vor fi liberi şi vor trăi după legile lor. Totuşi nu există vreo putinţă de a lua contact cu ai lor, fiindcă duşmanii lor, mulţi la număr, erau bănuitori şi toţi îşi aţintiseră privirile şi vegheau ca nu cumva să se întreprindă pe neaşteptate o asemenea acţiune. Un singur sclav al celor exilaţi, introdus ca dezertor în cetate, întîlnindu-se cu cîţiva syracusani, a făcut primul pas în acest scop. Apoi alţi cîţiva camuflaţi de năvoade, au fost transportaţi cu un vas pescăresc în castrul romanilor, unde au luat contact cu fugarii. Astfel, de mai multe ori şi în acelaşi chip au fost transportaţi alţii şi alţii, pînă cînd s-a atins numărul de optzeci [112]. Dar tocmai cînd se pusese totul la cale în vederea trădării, urzeala a fost dezvăluită lui Epicydes prin pîra unui oarecare Attalus, indignat că nu i s-a încredinţat şi lui o asemenea taină. Toţi complotiştii au fost puşi la cazne şi ucişi. In curînd după aceasta, în urma zădărnicirii acestei acţiuni, s-a ivit o altă nădejde. Un oarecare lacedemonian Damippus, trimis de syracusani la regele Filip, fusese făcut prizonier de către vasele romanilor. Epicydes se strădui să-l răscumpere cu orice preţ, dar nici Marcellus nu-l refuză, pentru că romanii căutau prietenia aetolienilor, care erau aliaţi cu lacedemonienii. Fiind trimişi cîţiva mijlocitori ca să negocieze răscumpărarea lui Damippus, s-a găsit cu cale că cel mai potrivit loc pentru convorbire între cele două părţi, situat totodată la mijloc, e lîngă portul Trogilorus, lîngă turnul pe care-l numeau Galeagra. Mergînd adesea în acel loc, unul dintre romani privind de aproape şi cu

Scanned with CamScanner

atenţie zidul, numărînd pietrele şi socotind cu aproximaţie în mintea sa ce suprafaţă şi ce grosime are fiecare piatră în parte, putu să-şi dea întrucîtva seama de înălţimea zidului, şi măsurîndu-l în întregime, îl găsi mult mai puţin înalt ; făcînd această constatare, îşi schimbă de tot şi părerea sa dinainte şi pe a celorlalţi ; de aceea, conchizînd că zidul poate fi trecut chiar cu scări mai puţin înalte, îi aduse la cunoştinţă lui Marcellus această descoperire. Propunerea lui n-a părut vrednică de dispreţuit, dar cum nimeni nu se putea apropia de acest loc, deoarece era păzit tocmai pentru acest temei cu o atenţie şi mai mare, în acest scop Marcellus căută un prilej. Acest prilej i-l oferi un dezertor care-i dădu de veste că se prăznuieşte sărbătoarea Dianei vreme de trei zile. Deoarece din pricina asediului îndeosebi lipseau alimentele, pentru ca totuşi ospăţul să se prăznuiască în vreun fel, Epicydes a oferit din belşug tuturor orăşenilor din straturile de jos vin, care băutură a fost împărţită cetăţenilor pe cartiere de fruntaşii cetăţii. Îndată ce Marcellus află aceasta, sfătuindu-se cu cîţiva tribuni militari, alese pe cei mai dibaci centurioni şi ostaşi pentru a se încumeta şi a duce la bun sfîrşit această acţiune atît de importantă şi, după ce pregăti în ascuns scări, porunci să se dea celorlalţi ostaşi ordin să aibă grijă de cu vreme de cele trupeşti, [să mănînce zdravăn] şi să se odihnească, pentru că „la noapte va trebui să se pornească la acţiune". Apoi, cînd socoti că syracusanii, care începuseră să mănînce devreme, sînt ghiftuiţi şi de mîncare şi de vin, şi că acum sînt cufundaţi în primul somn, porunci ca soldaţii unei singure unităţi să aducă scările ; apoi, o ceată de aproape o mie de soldaţi uşor înarmaţi, mărşăluind în coloană subţire, fu condusă acolo în tăcere. Îndată ce primii ostaşi trecură zidul în ordine, le urmară şi ceilalţi, fiindcă îndrăzneala celor dintîi insuflă bărbăţie chiar şi celor mai şovăielnici [113].

XXIV Abia ocupaseră cei o mie de ostaşi înarmaţi această parte a Syracusei, cînd se apropiară şi celelalte [trupe] [114] şi începură să treacă pe mai multe scări peste ziduri după ce a fost dat semnalul de la Hexapylon. Ei ajunseră acolo fără să întîlnească pe nimeni în cale, pe o mare distanţă, fiindcă o mare parte din syracusani care se ospătaseră în turnuri erau fie ameţiţi de vin, fie că petreceau mai departe, fiind pe jumătate beţi ; de aceea, puţinii dintre ei, luaţi prin surprindere, fură doborîţi în culcuşuri. Lîngă poarta Hexapylon era o portiţă : romanii au

Scanned with CamScanner

început s-o spargă cu mare zgomot, iar de pe zid, potrivit înțelegerii, se dăduse semnalul cu trîmbița; acum lupta a început să se desfășoare pretutindeni, dar nu pe furiș, ci fățiș și cu toată strășnicia. În adevăr, romanii ajunseseră la Epipolae, un loc întesat de posturi, unde trebuia mai degrabă să stîrnească groaza în rîndurile vrăjmașilor decît să-i înșele, cum de altfel s-a și întîmplat, căci de îndată ce s-a auzit sunetul trîmbițelor și strigătul celor care ocupaseră zidurile și o parte din oraș, străjile, [încredințate] [115] că tot orașul e în mîna romanilor, unele au fugit pe ziduri, de-a lungul lor, altele înspăimîntate de puhoiul atacatorilor, săreau de pe ziduri, prăvălindu-se peste mulțimea îngrozită. Totuși o mare parte dintre syracusani nu-și dădeau seama de această primejdie atît de grea, nu numai fiindcă erau îngreuiați din pricina vinului și a somnului, dar și pentru că — găsindu-se într-un oraș cu o întindere atît de vastă — nu puteau să-și dea pe deplin seama de mersul întregii situații, și pentru că aveau sub ochii lor numai o parte din oraș. Către zorii zilei, după ce poarta Hexapylon a fost spartă, Marcellus intră cu toate trupele în oraș, trezindu-i pe locuitori. Aceștia se îndreptară să-și ia armele și, dacă vor putea în vreun fel, să dea ajutor unui oraș care era aproape cucerit. Epicydes, plecînd din insula căreia locuitorii îi spun Nasos, cu trupa în marș forțat spre oraș, nu se îndoia că-i va izgoni pe cei cîțiva ostași romani care pătrunseseră în Syracusa datorită nebăgării de seamă a străjilor. Întîmpinîndu-l cîțiva syracusani cuprinși de panică, Epicydes le spuse că ei măresc tulburarea și că istorisesc fapte mai mari și mai înfricoșătoare ca în realitate. Dar cînd a văzut că totul în jurul Epipolaelor mișună de arme, romanii fiind atacați numai de cîțiva dușmani cu arme de aruncat, el s-a întors din nou în Achradina nu atît fiindcă se temea de forța și de mulțimea dușmanilor, ci fiindcă îi era frică să nu se ivească în toiul învălmășelii vreo înșelătorie ascunsă, datorită vreunui prilej, și să găsească închise porțile Achradinei și Insulei. Marcellus, după ce intră între zidurile orașului și-și aruncă privirile de pe o măgură asupra orașului, aproape cel mai frumos dintre toate în acea vreme, se spune că pe de o parte a lăcrimat de bucurie că a izbutit să săvîrșească o ispravă atît de mare, dar pe de altă parte, gîndindu-se la starea unui oraș atît de vechi, i se perindau prin minte flotele atenienilor scufundate [116], două uriașe oștiri cu doi comandanți, cei mai vestiți dintre toți, și atîtea războaie purtate de carthaginezi și însoțite de atîtea primejdii,

Scanned with CamScanner

atîţia tirani[117] şi regi puternici şi, mai presus de toţi, Hiero, un rege pe cît de proaspăt în memorie, pe atît de însemnat şi prin serviciile sale aduse poporului roman, şi prin darurile sale pe care i le hărăziseră virtuţile şi ursita sa. Pe cînd aceste amintiri îi răsăreau în acelaşi timp în minte şi se gîndea că într-o clipă totul se va mistui şi se va preface în scrum, înainte ca trupele sale să înainteze spre Achradina trimite înainte pe syracusanii[118] care fuseseră în rîndurile garnizoanelor romane, după cum s-a spus mai sus, pentru a-i îndemna pe duşmani prin cuvinte îmbietoare să predea oraşul.

XXV Porţile şi zidurile Achradinei erau ocupate mai ales de dezertorii romani, care n-aveau nici o nădejde de iertare prin capitulare condiţionată; de aceea ei n-au îngăduit nimănui să se apropie de ziduri sau să li se vorbească în această privinţă. De aceea Marcellus, după ce încercarea i-a fost zădărnicită, a poruncit trupelor să se înapoieze la Euryalus; aceasta e o măgură situată la marginea oraşului, depărtată de mare şi care domină drumul ce duce spre ogoare şi spre partea interioară a Insulei[119], avînd o poziţie foarte favorabilă pentru a primi proviziile. Philodemus din Argos era comandantul acestei cetăţui, fiind pus acolo de Epicydes; la el a fost trimis de către Marcellus, Sosis, unul dintre ucigaşii tiranului, după ce printr-o lungă convorbire căutase să tărăgănească lucrurile; acesta îi aduse la cunoştinţă lui Marcellus că Philodemus i-a cerut timp de gîndire. Acesta însă îl tot amîna zi de zi, pînă cînd se vor apropia Hippocrates şi Himilco cu trupele lor, fiind încredinţat că dacă îi va primi pe aceştia în cetăţuie, va putea să nimicească armata romană închisă între ziduri. Cînd Marcellus văzu că Euryalus nu se predă şi că nici nu poate fi cucerit, îşi aşeză tabăra între Neapolis şi Tycha (aşa se numesc aceste cartiere ale oraşului, care sînt la fel de mari cît întreg oraşul) temîndu-se că soldaţii lacomi, care forfoteau de colo pînă colo, nu vor putea fi opriţi de la prădăciuni dacă vor intra în locuri populate. Acolo au venit soli de la Tycha şi Neapolis cu fîşii albe de lînă şi ramuri de măslini învelite cu panglici, rugîndu-se să fie cruţaţi de foc şi de măcel. Ţinînd sfat mai mult în privinţa rugăminţilor decît a cererilor lor, Marcellus, potrivit părerii tuturor, a dat un edict pentru ostaşi, ca nici unul dintre ei să nu aducă vreo vătămare trupească vreunui syracusan liber, în schimb „celelalte bunuri le vor fi lăsate pradă". Şi tabăra a fost întărită cu un perete de

cărămizi, întocmai ca un zid de apărare; Marcellus şi-a aşezat peste tot posturi şi detaşamente la porţile deschise în faţa pieţelor, pentru ca în timpul împrăştierii ostaşilor, nimeni să nu poată da năvală în tabără. Apoi, la un semnal dat, soldaţii se împrăştiară în toate părţile; ei sparseră uşile scoţînd strigăte, în vreme ce groaza îi înnebunise pe toţi locuitorii şi zarva era în toi; totuşi romanii le cruţară viaţa. Nu s-a pus capăt jafurilor decît numai după ce romanii au luat toate bogăţiile strînse datorită unei atît de îndelungate propăşiri. Între timp şi Philodemus primi să se supună cu condiţia de a ajunge neatins la Epicydes, deoarece nu mai avea nădejde de vreun ajutor; după ce îşi retrase detaşamentul, el predă reduta romanilor.

Pe cînd toată lumea era cu privirile aţintite spre zarva din partea ocupată a oraşului, Bomilcar [120] profită în noaptea aceea de faptul că flota romană nu putea sta ancorată în larg din pricina furtunii dezlănţuite şi plecă cu treizeci şi cinci de vase din portul Syracusei întinzînd pînzele în larg, deoarece marea era liberă [121]; în schimb, în port rămăseseră cele cincizeci şi cinci de vase ale lui Epicydes şi ale syracusanilor.

După ce le-a arătat carthaginezilor în ce primejdie mare se află Syracusa, după cîteva zile Bomilcar s-a întors cu o sută de nave, fiind răsplătit de către Epicydes, după cum a mers vorba, din tezaurul regelui Hiero, cu multe daruri.

XXVI Marcellus, după ce a luat în primire cetăţuia de pe Euryalus şi şi-a aşezat acolo o garnizoană, s-a văzut scăpat acum de o singură grijă, aceea ca nu cumva alte forţe duşmane primite în cetăţuie, atacînd din spate, să pricinuiască neajunsuri trupelor sale strîmtorate între ziduri. Apoi, întocmind trei tabere în locuri potrivite, în nădejdea că-i va supune pe cei închişi datorită lipsei tuturor celor trebuincioase [traiului], împresură Achradina. După ce vreme de cîteva zile posturile din amîndouă taberele stătuseră liniştite, neaşteptata sosire a lui Hippocrates şi Himilco a făcut ca de astă dată romanii să fie atacaţi din toate părţile. Căci şi Hippocrates, după ce şi-a întărit tabăra lîngă portul cel mare şi după ce a dat semnal celor ce ocupau Achradina, atacă vechea tabără [122] a romanilor al cărei comandant era Crispinus, dar şi Epicydes a făcut o ieşire, năvălind asupra posturilor lui Marcellus, şi flota punică a acostat la ţărmul dintre oraş şi castrul roman, pentru ca să nu poată fi trimise niscaiva ajutoare lui Crispinus de către Marcellus. Totuşi, duşmanii au stîrnit

mai mult învălmăşeală, fără să dea vreo luptă, căci, pe de o parte, Crispinus nu numai că l-a respins pe Hippocrates de la întărituri, ci chiar l-a urmărit în vreme ce fugea cu trupele sale în neorînduială, iar pe de alta şi Marcellus l-a alungat pe Epicydes pînă în oraş. Această acţiune păru suficientă pentru ca pe viitor să nu se mai ivească vreo primejdie din partea atacurilor neaşteptate. Pe deasupra însă se mai abătu asupră-le o năpastă deopotrivă de cumplită pentru amîndoi potrivnicii, izbucnirea ciumei, care îndepărtă atenţia ambelor tabere de la operaţiile de război. Căci datorită anotimpului, căldura înăbuşitoare fiind mult mai greu de suportat în afara oraşului decît înlăuntrul lui, se îmbolnăviră aproape toţi oamenii din amîndouă taberele [123]. La început, ostaşii se îmbolnăveau, şi chiar şi mureau din pricina timpului neprielnic şi a locurilor nesănătoase; apoi, însăşi îngrijirea şi atingerea cu bolnavii răspîndeau molima, astfel încît fură nevoiţi să-i părăsească pe cei atinşi de molimă, lăsîndu-i să moară, fără să-i mai îngrijească ori să-i mai ajute, sau dacă îi îngrijeau şi îi ajutau, tîrînd după ei şi pe cei molipsiţi, se molipseau şi ei de furia aceleiaşi boli. Victimele erau îngropate zilnic sub ochii tuturor. Moartea muşca din toţi. Zi şi noapte se auzeau pretutindeni numai vaiete şi tînguiri. În cele din urmă, obişnuindu-se atît de mult cu boala, inimile tuturor se împietriseră într-atît de mult, încît nu numai că nu-i mai însoţeau pe cei răposaţi cu lacrimi şi îndreptăţită jale, dar nici nu mai scoteau morţii afară din oraş, nici nu mai îngropau trupurile neînsufleţite care zăceau întinse în văzul celor ce adăstau să închidă ochii de o moarte asemănătoare; duhoarea leşurilor celor ciumaţi, frica de molipsire şi de moarte îi făcea, pe de o parte, şi pe cei bolnavi să moară, iar pe de alta şi pe cei sănătoşi să se îmbolnăvească; şi ca să fie răpuşi mai degrabă de sabie decît de boală, unii năvăleau singuri peste posturile duşmane. Totuşi ciuma [pricinuise] cu mult mai mari ravagii în tabăra carthaginezilor decît în cea romană, [căci romanii] [124] împresurînd Syracusa de mult timp, se deprinseseră mai mult decît carthaginezii cu apa şi cu aerul. Sicilienii din rîndurile oastei duşmane îndată ce au văzut că molima se întinde din pricina locurilor nesănătoase, s-au împrăştiat fiecare în oraşele învecinate. În schimb, carthaginezii, care nu aveau nicăieri vreun loc de adăpostire [125], au pierit toţi pînă la unul, de-a valma cu comandanţii lor, Hippocrates şi Himilco. Deşi Marcellus îi strămutase pe ai săi de cum începu să bîntuie cumplita furie a molimii şi cu toate că se

Scanned with CamScanner

întremaseră trupurile istovite sub acoperămînt şi în locuinţele umbrite din oraş, totuşi şi din armata romană au fost răpuşi mulţi de aceeaşi ciumă.

XXVII După nimicirea armatei de uscat a carthaginezilor, sicilienii care fuseseră soldaţii lui Hippocrates [126]... care erau nişte oraşe nu prea mari, în schimb erau întărite, datorită şi aşezării lor, şi faptului că erau apărate cu lucrări de fortificaţii; unul se afla la trei mii de paşi de Syracusa, celălalt la cincisprezece mii de paşi; acolo îşi transportau proviziile din cetăţile lor, şi tot de acolo cereau ajutoare. Între timp, Bomilcar plecînd din nou cu flota la Carthagina, a arătat acolo situaţia aliaţilor în aşa fel, încît i-a făcut pe puni nu numai să creadă că mai poate fi pentru dînşii vreo nădejde de salvare, dar că şi romanii pot fi prinşi în vreun fel în oraşul cucerit; apoi i-a îndemnat să trimită, venind împreună cu dînsul, cît mai multe vase de transport, încărcate cu tot felul de mărfuri şi să i se mărească şi flota. Aşadar, Bomilcar plecînd de la Carthagina cu o sută treizeci [127] de nave lungi şi cu şapte sute de vase de transport, cu prilejul trecerii sale în Sicilia, s-a bucurat de vînturi destul de prielnice; în schimb aceleaşi vînturi l-au împiedicat să treacă de capul Pachynum [128]. Zvonul sosirii lui Bomilcar şi apoi zăbava lui neaşteptată au stîrnit mai întîi teamă şi apoi bucurie romanilor şi, invers, syracusanilor. Epicydes se temea ca nu cumva flota carthagineză să se întoarcă în Africa dacă aceleaşi vînturi vor continua să sufle dinspre răsărit vreme de mai multe zile; după ce el predă Achradina comandanţilor trupelor de mercenari, el navigă spre Bomilcar. Epicydes îşi ţinu flota în rada portului Syracusa cu prorele îndreptate către Africa, deoarece îi era frică de o bătălie navală nu atît pentru că era mai prejos de romani prin efectivele trupelor sau prin numărul vaselor (căci, într-adevăr, el avea mai multe vase decît romanii), ci pentru că suflau vînturi mai prielnice pentru flota romană decît pentru a sa; cu toate acestea, în cele din urmă se hotărî să-şi încerce norocul într-o luptă navală [129]. La rîndu-i Marcellus, cînd băgă de seamă că este concentrată toată oastea siciliană din insulă şi că se apropie şi flota punică cu uriaşe provizii, ca să nu fie ameninţat şi pe mare şi pe uscat şi închis în cetatea duşmanului, deşi el nu era deopotrivă cu vrăjmaşul prin numărul de corăbii, hotărî să-l oprească pe Bomilcar să intre în Syracusa. În împrejurimile capului Pachynum staţionau două flote duşmane care aveau de

Scanned with CamScanner

gînd să-l atace pe Marcellus îndată ce cea dintîi liniştire a mării le va îngădui să iasă în larg. De aceea, cînd se potoli vîntul Eurus [130], care suflase năprasnic vreme de mai multe zile, cel dintîi se puse în mişcare Bomilcar; flota lui fu văzută mai întîi îndreptîndu-se către largul mării, ca să treacă mai uşor dincolo de promontoriu. Dar cînd el a băgat de seamă că vasele romanilor se îndreaptă spre dînsul, nu se ştie pentru care neaşteptată pricină Bomilcar s-a înspăimîntat, deoarece a întins pînzele şi a pornit în larg. Apoi, după ce trimise ştafete la Heraclea care să transmită ordinul său ca vasele [131] de transport să se înapoieze în Africa, făcînd înconjurul Siciliei, navigă spre Tarentum. Epicydes, văzîndu-şi dintr-o dată spulberată o nădejde atît de mare şi temîndu-se ca nu cumva punii să se întoarcă, în timpul asediului, după ce o mare parte din oraş va fi ocupată, pleacă cu flota la Agrigentum, mai mult ca să aştepte acolo deznodămîntul, decît să întreprindă vreo acţiune.

XXVIII Cînd toate aceste ştiri au fost aduse la cunoştinţă în tabăra sicilienilor, atît faptul că Epicydes s-a retras din Syracusa, cît şi faptul că insula Sicilia a fost părăsită de carthaginezi, fiind aproape predată romanilor pentru a doua oară, sicilienii trimit la Marcellus soli în vederea predării oraşului, după ce iscodiseră prin întrebări şi întrevederi ce anume vor împresuraţii. Se ajunsese aproape la un deplin acord, învoindu-se, pe de o parte, ca romanii să stăpînească ţinuturile care fuseseră sub ascultarea regilor [132], iar pe de alta, sicilienii să-şi păstreze restul teritoriului, bucurîndu-se de libertate şi legile lor [133]. După ce fură chemaţi la o întrevedere cei cărora Epicydes le încredinţase cîrmuirea cetăţii, aceştia spuseră că „dînşii au fost trimişi în acelaşi timp şi la Marcellus, şi totodată şi la ei, de către oastea sicilienilor, pentru ca şi cei care erau împresuraţi, şi cei care erau în afara cetăţii să se bucure de aceeaşi soartă, şi pentru ca nici una dintre cele două tabere să nu încheie vreo învoială numai spre folosul său". După aceasta, solii sicilienilor fură lăsaţi să intre în oraş pentru a lua contact cu rudele şi oaspeţii lor, cărora le-au înşiruit condiţiile asupra cărora se şi învoiseră cu Marcellus. După ce le-au sădit în suflete nădejdea salvării, solii i-au convins să-i atace împreună cu romanii şi pe Polyclitus, şi pe Philistio, şi pe Epicydes, poreclit Syndos, praefecţii puşi de Epicydes. După ce aceştia fură răpuşi, norodul syracusan fu chemat la adunare unde lumea se jelui de toate lipsurile şi de tot alaiul

Scanned with CamScanner

neajunsurilor de care erau obişnuiţi să murmure într-ascuns între dînşii; şi deşi fuseseră năpăstuiţi de atîtea nenorociri, spuseră că nu trebuie să-şi învinuiască soarta, deoarece stă în puterea lor să nu mai îndure multă vreme.

„Temeiul împresurării Syracusei de către romani a fost dragostea şi nu ura faţă de syracusani, deoarece romanii numai după ce au început războiul au auzit că cetatea a fost ocupată de uneltele lui Hannibal şi apoi de ale lui Hieronymus, Hippocrates şi Epicydes; romanii au pornit războiul şi au început împresurarea oraşului pentru a nimici numai pe cruzii lui tirani, şi nu Syracusa însăşi. Într-adevăr, după stingerea din viaţă a lui Hippocrates [134], şi după ce lui Epicydes i s-au tăiat legăturile cu syracusanii şi praefecţii lui au fost răpuşi, iar carthaginezii alungaţi şi pe mare şi pe uscat de la stăpînirea întregii Sicilii, ce temei ar mai avea romanii să nu vrea ca Syracusa să dăinuie nesupărată de nimeni, ca şi cum ar mai vieţui Hiero însuşi, singurul om care a cinstit cu adevărat prietenia cu romanii? Prin urmare, nici oraşul, nici locuitorii lui nu sînt pîndiţi de vreo primejdie, în afară de aceea pe care ei înşişi şi-o vor căşuna dacă vor pierde prilejul împăcării syracusanilor cu romanii. Şi nici cînd nu se vor mai întîlni cu un asemenea prilej ca acum, dacă nu vor găsi de cuviinţă [că Syracusa], o dată cu eliberarea ei de sub jugul tiraniei, [trebuie să treacă de partea romanilor"].[135]

XXIX Această cuvîntare a fost ascultată şi încuviinţată cu nemaipomenite aplauze din partea tuturor. Totuşi s-a hotărît ca înainte de desemnarea solilor să se aleagă cîrmuitorii [136] cetăţii. Din rîndurile acestora au fost trimişi apoi împuterniciţi la Marcellus. Căpetenia lor îi declară următoarele: „La început, nu noi syracusanii ne-am îndepărtat de voi, ci Hieronymus, care şi faţă de voi a fost tot atît de ticălos cît a fost şi faţă de noi, şi nici după aceea, în urma uciderii tiranului, nu noi syracusanii am tulburat pacea încheiată, ci Hippocrates şi Epicydes, uneltele regelui, care ne-au prigonit, fie vîrînd groaza în noi, fie prin vicleşuguri, şi nimeni n-ar putea spune că noi ne-am bucurat vreo clipă de libertate cîtă vreme n-a fost pace cu voi. Negreşit, acum în urma morţii acelora care au asuprit Syracusa, îndată ce am început să depindem de noi, am venit să depunem numaidecît armele, ca să ne predăm şi pe noi, şi oraşul, şi zidurile, înţelegînd să nu dăm înapoi în faţa sorţii care ne va fi impusă de voi. Ţie, Marcellus, zeii ţi-au hărăzit cinstea cuceririi celui

Scanned with CamScanner

mai vestit şi mai mîndru oraş al grecilor; toate isprăvile vrednice de amintit pe care le-am săvîrşit noi vreodată pe uscat şi pe mare vor fi adăugate titlului de cinste al triumfului tău. Ai vrea oare să fii încredinţat cît este de mare faima Syracusei, ce strălucit oraş ai cucerit tu, şi cum va fi privit oraşul acesta de urmaşi, astfel încît oricine ar veni pe mare, ori pe uscat, să-i arate fie trofeele biruinţelor noastre asupra atenienilor şi asupra carthaginezilor, fie pe ale tale asupra noastră? Vrei să predai intactă Syracusa familiei voastre, socotind-o în numărul clienţilor tăi şi sub ocrotirea numelui Marcellilor? Să nu precumpănească la voi mai mult amintirea lui Hieronymus decît aceea a lui Hiero, care v-a fost cu mult mai mult timp prieten decît acela duşman, căci binefacerile lui Hiero le-aţi simţit chiar la Roma, în vreme ce zminteala acestuia n-a dus decît la propria sa pieire [137]".

La romani se putea dobîndi orice şi totul era ferit de primejdii, în schimb syracusanii erau covîrşiţi de neajunsuri, la ei bîntuind războiul; căci dezertorii, încredinţaţi că vor fi predaţi romanilor, au vîrît aceeaşi spaimă şi în trupele auxiliare de mercenari; punînd repede mîna pe arme, ei îi decapitează mai întîi pe cîrmuitorii cetăţii, apoi pornesc la măcelărirea syracusanilor: dezertorii mînioşi i-au omorît pe toţi aceia pe care soarta i-a scos în calea lor şi au prădat tot ce le-a venit la îndemînă. Apoi, ca să nu rămînă fără căpetenii, au numit 6 praefecţi, dintre care trei să conducă Achradina, şi ceilalţi trei — Nasos. În cele din urmă, potolindu-se răscoala, Marcellus cercetînd prin întrebări puse mercenarilor ce-au făcut cu romanii, s-a putut lămuri care era situaţia de fapt: că una este situaţia dezertorilor şi cu totul alta este a romanilor.

XXX De la Marcellus solii s-au întors la vreme, amintind că mercenarii au fost aţiţaţi la răzvrătire de o neîntemeiată bănuială şi că romanii nu au nici un motiv ca să le dea pedepse. Unul din cei trei praefecţi ai Achradinei era hispanul Moericus. În rîndul însoţitorilor solilor a fost trimis la el într-adins unul din trupele auxiliare hispane [138]; acesta luîndu-l de o parte, fără martori, pe Moericus, îi arătă mai întîi în ce stare lăsase Hispania (doar venise de acolo de curînd), spunîndu-i următoarele: „Romanii stăpînesc totul cu ajutorul armelor. Dacă strădaniile sale au însemnătate, atunci să primească a fi căpetenia compatrioţilor săi, fie că vrea să slujească sub arme alături de

Scanned with CamScanner

romani, fie că vrea să se întoarcă în patria sa; dacă, dimpotrivă, stăruie cu încăpăţînare să rămînă pe loc, ce nădejde mai poate avea dînsul, de vreme ce are tăiate legăturile şi pe mare şi pe uscat?“ Mişcat de aceste cuvinte, Moericus, după ce hotărî să se trimită soli la Marcellus, printre aceştia îl trimite şi pe fratele său, care să fie condus în taină de ceilalţi, de acelaşi hispan, la Marcellus, care, după ce făcu învoială cu dînsul şi întocmi planul acţiunii ce trebuia dus la bun sfîrşit de Moericus, se întoarse la Achradina. Atunci Moericus, ca să abată atenţia tuturor de la bănuiala trădării, declară că el nu este de părere să meargă solii dintr-o tabără într-alta, spunînd: „Nu trebuie nici să se trimită, nici să se primească vreun om. Pentru ca posturile să fie păzite cu mai multă atenţie, punctele importante trebuie lăsate pe seama comandanţilor, pentru ca fiecare să fie răspunzător de apărarea sectorului său“.

Toţi au încuviinţat acest plan, împărţindu-se sectoarele; lui Moericus i-a revenit regiunea de la izvorul Arethusei pînă la gurile portului cel mare. Moericus a făcut ca acest plan să fie adus la cunoştinţa romanilor. Ca urmare, Marcellus porunci ca noaptea să fie tras cu otgonul un vas de transport de navele cu patru rînduri de vîsle pînă la Achradina şi să debarce ostaşii în regiunea porţii care este aproape de izvorul Arethusei. După ce s-a făcut această operaţie la a patra veghe din noapte şi după ce Moericus a luat în primire afară la poartă ostaşii romani debarcaţi, aşa cum fusese înţelegerea, în zorii zilei Marcellus a atacat cu toate trupele zidurile Achradinei, astfel încît i-a atras de partea sa nu numai pe cei ce stăpîneau Achradina, ci chiar şi cetele de oameni înarmaţi care veniseră în goană de la Nasos, după ce şi-au părăsit posturile pentru a zădărnici năprasnicul atac al romanilor. În toiul acestei învălmăşeli nişte vase iuţi de război dinainte pregătite, după ce făcură un ocol, debarcară la Nasos trupele înarmate care atacară prin surprindere posturile vrăjmaşe cu jumătate efective, intrînd pe porţile deschise pe unde cu puţin mai înainte ieşiseră în grabă soldaţii înarmaţi; în felul acesta, romanii au ocupat fără mare luptă Nasos, părăsit de apărătorii săi, în urma fugii lor în neorînduială. Singurii care i-au sprijinit pe vrăjmaşi şi care s-au încăpăţînat să rămînă pe loc au fost dezertorii, fiindcă, într-adevăr, aceştia neavînd destulă încredere nici măcar în ai lor, n-au fugit în toiul luptei. Marcellus cînd [a aflat] [139] că Nasos este cucerit şi în acelaşi timp că şi o regiune a Achradinei se găseşte în stăpînirea romanilor,

Scanned with CamScanner

şi că Moericus împreună cu pîlcul său s-a alăturat trupelor sale, a sunat retragerea, ca să nu fie prădat tezaurul regelui, a cărui faimă era mai mare decît realitatea.

XXXI Marcellus, oprind atacul soldaţilor săi, le-a dat dezertorilor care se aflau în Achradina putinţă şi răgaz de a fugi; în sfîrşit, syracusanii văzîndu-se scăpaţi de teamă, după ce au deschis porţile Achradinei, trimit delegaţi la Marcellus, necerîndu-i altceva decît să fie lăsaţi teferi şi nevătămaţi, ei şi copiii lor.

Marcellus, convocînd sfatul comandanţilor, îngădui să ia parte la el chiar şi syracusanii alungaţi din casele lor de către răsculaţi, şi care veniseră alături de trupele romane, şi le vorbi astfel: „Vreme de cincizeci de ani n-au fost mai multe la număr binefacerile lui Hiero faţă de poporul roman, decît fărădelegile acelora care au stăpînit în aceşti cîţiva ani Syracusa; însă cele mai multe urmări au căzut asupra acelora asupra cărora s-a cuvenit să cadă, aceştia primind pentru tratatele călcate în picioare pedepse cu mult mai grele decît a vrut poporul roman; romanii, în adevăr, ţin împresurată Syracusa de trei ani, nu pentru ca poporul roman să aibă această cetate robită, ci pentru ca nu cumva căpeteniile dezertorilor [şi ale mercenarilor] [140] cucerind-o, s-o stăpînească şi s-o împileze. Pildă de ceea ce ar fi putut să facă syracusanii, sînt fie acei locuitori ai Syracusei care fuseseră în tabăra romană, fie Moericus, comandantul hispanilor, care a predat romanilor garnizoana, fie, în sfîrşit, şi hotărîrea, deşi într-adevăr tîrzie, totuşi din întîmplare curajoasă, a syracusanilor înşişi; apoi rezultatul atîtor strădanii depuse şi al atîtor primejdii înfruntate în jurul zidurilor Syracusei şi pe uscat şi pe mare atîta vreme, învederează nu faptul că el a putut să ocupe Syracusa, ci pe acela că a izbutit s-o salveze". Apoi Marcellus trimise un quaestor cu trupe la Nasos ca să pună stăpînire şi [să ia în primire] [141] şi să păzească tezaurul regesc. [Achradina] [142] a fost lăsată pe seama ostaşilor pentru a fi prădată, după ce a distribuit străji prin casele acelora care fuseseră în rîndurile detaşamentelor romane. Pe cînd se dădeau multe dovezi urîte de furie, dezlănţuite multe de lăcomie, în toiul unei astfel de învălmăşeli pe care o putuse stîrni [panica] [143] într-un oraş cucerit, s-a păstrat în amintire faptul că în timp ce ostaşii romani alergau încoace şi încolo după jaf, Archimedes, atent la figurile pe care le desemnase pe nisip, a fost omorît de un soldat care nu ştia cine este. Cu

Scanned with CamScanner

părere de rău Marcellus a auzit aceasta şi, după ce i-a căutat şi rudele, s-a îngrijit de înmormîntarea lui Archimedes. Într-adevăr, numele şi amintirea lui Archimedes au fost atunci spre cinstea şi ocrotirea Syracusei.

În linii generale, în felul acesta a fost cucerită Syracusa. De atîta pradă s-au înfruptat romanii acolo cîtă ar fi capturat dacă ar fi cucerit Carthagina, atunci cînd aceasta se lupta cu forţe egale cu Roma.

Cu puţine zile înainte de a se cuceri Syracusa, Titus Otacilius [144] cu 80 de nave cu cinci rînduri de lopeţi, a trecut de la Lilybaeum la Utica. După ce a intrat în port înainte de zorii zilei, a pus mîna pe vasele de transport încărcate cu grîne şi debarcînd trupele pe uscat, a jefuit ţinutul din jurul Uticei pe o întindere destul de mare, iar prăzile de orice fel le-a adus înapoi pe vase. După trei zile de la plecarea sa s-a înapoiat [145] la Lilybaeum cu o sută treizeci de nave de transport încărcate cu grîu şi prăzi, şi aceste grîne le-a trimis deîndată la Syracusa: dacă aceste bucate n-ar fi ajuns la vreme, cumplita foamete i-ar fi ameninţat deopotrivă şi pe biruitori şi pe învinşi.

XXXII În aceeaşi vară, în Hispania [146], după ce nu se mai întîmplase vreme de aproape doi ani nici un eveniment de seamă, deoarece războiul se purta mai mult prin tratative decît cu armele, comandanţii romanilor ieşiră din taberele de iarnă şi-şi uniră trupele. Atunci s-a convocat sfatul căpeteniilor oştirii şi părerile tuturor s-au contopit într-una singură: „deoarece pînă în clipa de faţă romanii n-au făcut altceva decît să-l împiedice pe Hasdrubal să ajungă în Italia, acum este vremea să se pună capăt războiului din Hispania". Şi într-adevăr, romanii erau încredinţaţi că le-au sosit destule forţe în acest scop, [de vreme ce aveau la dispoziţie] douăzeci de mii de celtiberi, chemaţi la arme în acea iarnă [147].

Vrăjmaşii aveau trei armate: Hasdrubal, fiul lui Gisgo şi Mago, după ce şi-au unit taberele, se aflau la o depărtare de romani cam de 5 zile de marş; mai aproape era Hasdrubal, fiul lui Hamilcar, vechi comandant în Hispania: el îşi avea oastea lîngă oraşul cu numele Amtorgis [148]. Comandanţii romani voiau mai întîi să nimicească acest oraş şi aveau nădejdea că vor dispune de forţe destule, ba chiar de prea multe; în acest scop le mai rămînea grija ca nu cumva după înfrîngerea lui Hasdrubal, ceilalţi doi să nu se împrăştie învinşi, adică celălalt Hasdrubal

Scanned with CamScanner

şi Mago cuprinşi de spaimă să nu se retragă în codri neumblaţi şi în munţi şi să nu tărăgănească războiul. De aceea Scipionii au socotit că cel mai bun lucru de făcut este ca, despărţind trupele în două corpuri, să întindă războiul în întreaga Hispanie în acelaşi timp ; de aceea şi-au împărţit trupele între ei în aşa fel, încît Publius Cornelius să comande două părţi ale armatei romane şi aliate împotriva lui Mago şi Hasdrubal, iar Cneius Cornelius, cu a treia parte a armatei alcătuită din vechile leaturi, la care a alăturat şi pe celtiberi, să poarte războiul cu Hasdrubal Barcinus. Amîndoi comandanţii şi ambele oştiri au plecat în acelaşi timp, celtiberii pornind înainte ; romanii îşi întocmesc castrul lîngă oraşul Amtorgis, în faţa duşmanului, fiind despărţit de el printr-un rîu. Aici a rămas Cneius Scipio cu trupele despre care am amintit mai sus, în schimb Publius Scipio a plecat acolo unde se hotărîse să ducă războiul.

XXXIII Hasdrubal, cînd a aflat că în tabăra romană a rămas puţină armată şi că romanii şi-au pus toată nădejdea în trupele auxiliare ale celtiberilor, cunoscător al necredinţei tuturor barbarilor îndeobşte, şi mai ales al acestor neamuri în mijlocul cărora se războia de atîţia ani, [întreţinînd] [149] în taină convorbiri cu celtiberii, datorită uşurinţii graiului, deoarece hispanii mişunau în amîndouă taberele, s-a învoit cu căpeteniile celtiberilor ca în schimbul unei mari sume de bani să-şi retragă trupele de acolo. Într-adevăr, celtiberilor această faptă nu li s-a părut îngrozitoare (căci, de bună seamă, nu se împingeau lucrurile pînă într-acolo încît să întoarcă armele împotriva romanilor) şi pentru că răsplata care li se dădea ca să nu se războiască era destul de mare, şi pentru că le erau plăcute îndeobşte atît tihna şi întoarcerea acasă, cît şi bucuria de a şi-i vedea pe ai lor. De aceea punii nu i-au convins mai lesne pe comandanţi ca pe gloatele lor. În acelaşi timp, desigur nici celtiberilor nu le era teamă de romani, dacă aceştia ar fi vrut să-i reţină cu de-a sila, deoarece erau atît de puţini la număr. Într-adevăr, comandanţii romani vor trebui întotdeauna să se ferească de o asemenea situaţie, şi exemplele de felul acesta vor trebui socotite semnificative, ca să nu se mai încreadă în ajutoarele străinilor, în schimb să-şi ţină în tabără cît mai multe forţe, şi acelea să fie proprii [150].

Luîndu-şi deodată steagurile, celtiberii ies din tabără, nerăspunzînd altceva romanilor care-i întrebau de ce pleacă şi-i rugau să rămînă, decît că sînt chemaţi de un război izbucnit în patrie.

Scanned with CamScanner

Scipio văzînd că aliaţii celtiberi nu pot fi reţinuţi nici prin rugăminţi, nici cu de-a sila, că el nu poate face singur faţă duşmanilor fără aliaţi şi că nici nu se poate uni din nou cu fratele său, şi nici nu are la îndemînă vreo altă soluţie salvatoare, a hotărît să se retragă atît cît îi va fi cu putinţă, însă cu atenţia încordată să nu dea lupta cu duşmanul în cîmpie, deoarece punii, trecînd rîul, se ţineau aproape şi mergeau pe urmele romanilor care se retrăgeau.

XXXIV În decursul aceloraşi zile pe Publius Scipio îl pîndeau o primejdie şi o teamă deopotrivă de mare, ba chiar şi mai ameninţătoare, prin ivirea unui nou potrivnic : e vorba de tînărul Masinissa, pe vremea aceea aliatul carthaginezilor, pe care mai în urmă prietenia cu romanii l-a făcut vestit şi puternic. El ieşi atunci cu cavaleria numidă în întîmpinarea lui Publius Scipio, îndată ce acesta a sosit acolo [151]. După aceea, Masinissa l-a hărţuit pe Scipio fără întrerupere, zi şi noapte, în aşa fel, încît numizii nu numai că îi prindeau pe romanii care cutreierau răzleţiţi după lemne şi nutreţ departe de castru, ci galopau chiar pe lîngă tabăra romană şi de multe ori intrau chiar în mijlocul posturilor romane, pricinuind nemaipomenită învălmăşeală ; de multe ori, în timpul nopţilor, la romani s-a stîrnit panică din cauza atacurilor neaşteptate date de vrăjmaşi la poarta şi la parapetele castrului ; romanii nu mai găseau acum nici un loc şi nu mai aveau nici un răgaz din pricina fricii şi a îngrijorării ; apoi, fiindcă erau nevoiţi să rămînă între parapetele castrului, erau lipsiţi de toate cele trebuitoare. Deoarece acesta era un asediu în toată regula şi se învedera că romanii aveau să fie şi mai strîmtoraţi dacă Indibilis, despre care se zvonea că soseşte cu şapte mii cinci sute de suessetani [152], se va uni cu carthaginezii, Scipio, comandant înţelept şi prevăzător, se văzu nevoit să ia semeaţa hotărîre de a ieşi noaptea în întîmpinarea lui Indibilis şi de a se măsura cu el în luptă, în orice loc îl va întîlni. De aceea, lăsă un neînsemnat detaşament în castru şi punînd în fruntea lui pe legatul Tiberius Fonteius, plecă la miezul nopţii şi se luă la piept cu duşmanii care-i ieşiră în cale. Deşi potrivnicii se luptau mai mult în coloană de marş decît în linie de bătaie, totuşi romanii se dovediră a fi mai tari ca vrăjmaşii în asemenea încăierări date fără vreo rînduială. Dar deodată s-au repezit asupră-le din lături şi călăreţii numizi de care comandantul roman fusese încredinţat că scăpase şi care au stîrnit mare

Scanned with CamScanner

panică printre romani. În vreme ce Scipio se măsura în luptă cu numizii, a mai sosit pe deasupra şi al treilea rînd de duşmani; luîndu-se pe urmele lui Scipio, comandanţii carthaginezi l-au atacat pe acesta din spate, cînd era prins deja într-o luptă; în felul acesta o îndoită bătălie îi încleştă pe romani, care nu mai ştiau pe care dintre vrăjmaşi să-i atace mai întîi, ori în care parte să se concentreze pentru a-şi putea croi un drum. Pe cînd comandantul roman lupta şi totodată îşi îmbărbăta ostaşii, avîntîndu-se unde era primejdia mai mare, coapsa dreaptă îi fu străpunsă de o lance [153]. Iar cînd duşmanii care porniseră în iureş în dispozitiv de triunghi împotriva romanilor îngrămădiţi în jurul comandantului, îl văd pe Scipio căzînd neînsufleţit de pe cal, cuprinşi de o nemărginită bucurie aleargă în toate părţile ca să dea de ştire prin strigăte întregii linii de bătaie: „Comandantul romanilor a căzut!" Aceste vorbe răspîndite în toate părţile au făcut ca duşmanii să se creadă neîndoielnic biruitori, iar romanii învinşi. Numaidecît după pierderea comandantului lor a început fuga romanilor din linia de bătaie. Dar în măsura în care pentru ei ar fi fost uşor să-şi croiască o pîrtie printre numizi şi printre celelalte trupe auxiliare ale punilor uşor înarmate, la fel de greu ar fi putut scăpa de caii călăreţilor şi de pedestraşii duşmani care erau deopotrivă cu călăreţii prin iuţeala piciorului; de aceea au fost ucişi aproape mai mulţi romani în timpul fugii, decît în luptă şi dacă n-ar fi venit noaptea, soarele lăsîndu-se către chindie, n-ar mai fi supravieţuit nici unul.

XXXV Atunci fără să mai şovăie, comandanţii carthaginezilor, profitînd de această situaţie, abia au dat după luptă odihna trebuincioasă soldaţilor şi au şi chemat armata lui Hamilcar să vină în marş forţat la Hasdrubal, deoarece erau convinşi că dacă toţi se vor uni, vor putea duce la bun sfîrşit războiul. După ce oastea lui Hamilcar a ajuns acolo, s-a făcut între armate şi comandanţi schimb de felicitări cu un entuziasm fără seamăn, toţi fiind veseli de proaspăta biruinţă, deoarece nimiciseră un comandant roman atît de mare cu toată oastea lui şi aşteptau o a doua victorie, şi neîndoielnică, şi deopotrivă de strălucită ca aceasta. De bună seamă că în tabăra romană nu sosise vestea unei atît de grele înfrîngeri, dar domneau întrucîtva o tristeţe apăsătoare şi o presimţire tăcută, care zbuciumă de obicei sufletele celor care prevăd o nenorocire apropiată. Însuşi comandantul, pe lîngă faptul că îşi dădea seama că a fost părăsit de aliaţi şi că în felul acesta

Scanned with CamScanner

au sporit totodată şi trupele duşmanului, aruncîndu-şi privirile şi judecînd şi situaţia, era mai aplecat să creadă că va veni mai degrabă dezastrul decît nădejdea vreunei împrejurări prielnice, „căci cum şi-ar fi putut aduce oştile Hasdrubal şi Mago fără să dea vreo bătălie cu romanii, dacă nu şi-ar fi terminat războiul lor? Sau pentru care temei nu s-a împotrivit fratele său punilor? Sau de ce nu l-a urmărit din spate, pentru ca în cazul că nu i-ar putea împiedica pe comandanţii şi armatele duşmane să se concentreze într-un singur loc, să-şi fi unit măcar trupele cu ale fratelui său?“ Frămîntat de aceste griji Scipio era încredinţat că deocamdată salvarea constă în retragerea cît mai repede cu putinţă; şi într-adevăr, într-o singură noapte, fără ştirea duşmanilor, care datorită acestui fapt nu se sinchiseau, Scipio a putut parcurge o bucată de drum. În zori, cînd duşmanii au băgat de seamă că romanii au plecat, trimiseră înainte pe numizi care începură să-i urmărească pe romani şi, în acelaşi timp, şi trupele punice mărşăluiau cu cea mai mare repeziciune cu putinţă. Înainte de căderea amurgului, romanii au fost ajunşi din urmă de către numizi care, năvălind asupra lor cînd din spate, cînd din flancuri, i-au silit să se oprească şi să-şi apere coloanele. Totuşi Scipio îşi îndemna ostaşii să şi lupte, dar, în acelaşi timp, să şi înainteze, ferindu-se de primejdii pe cît le va sta în putinţă pînă nu-i vor ajunge din urmă trupele pedestre ale carthaginezilor.

XXXVI Însă Scipio, poruncind trupelor sale cînd să meargă, cînd să înfrunte atacurile vrăjmaşe, deoarece romanii nu înaintaseră prea mult, iar noaptea sta să cadă, îşi scoate ostaşii din luptă, concentrîndu-i pe o anumită măgură care, ce-i drept, deşi nu era destul de potrivită pentru apărare, mai ales pentru o oaste în panică, totuşi era ceva mai înaltă decît celelalte din jur.

După ce fură aşezate poverile şi cavaleria la mijloc, iar pedestraşii rînduiţi în jurul lor, la început, romanii respinseră lesne atacurile numizilor, care porniseră în iureş asupra lor. Dar cînd în faţa romanilor au ajuns, cu toate coloanele lor, trei comandanţi, cu trei armate regulate, şi se vedea limpede că romanii nu-şi vor mai putea apăra poziţiile fără întăriturî şi numai cu armele, comandantul roman începu să-şi rotească ochii şi să se frămînte în minte în ce chip ar putea ridica un val de parapete de jur împrejurul trupelor sale. Dar măgura era atît de goală şi pămîntul atît de pietros, încît romanii nu găsiră nici crengi pentru parapete, nici pămînt ca să le facă un înveliş de brazde, nici nu

putură săpa vreun şanţ sau face vreo lucrare potrivită pentru apărare şi nici locul prin natura lui nu era destul de înalt sau destul de povîrnit pentru a pune vreo stavilă mai grea în calea duşmanului, ca să-i facă urcuşul anevoios. Măgura era uşor înclinată pînă la poale. Pentru ca să dea totuşi aparenţa unui val de apărare, romanii au aşezat de jur împrejurul lor samarele cu poveri şi le-au ridicat pînă la înălţimea obişnuită a unor întăriturii, iar în vîrf, unde nu mai aveau la îndemînă samare pentru ridicarea parapetelor, au îngrămădit poveri de tot felul. Însă după ce au sosit armatele punice, trupele acestora într-adevăr s-au putut urca cu foarte mare uşurinţă pe măgură. La început, neobişnuita înfăţişare a întăriturilor romane îi pironi locului, întocmai ca o minune, în vreme ce comandanţii le strigau din toate părţile „de ce stau şi nu dărîmă acea lucrare făcută parcă în batjocură şi care nu este destul de puternică nici măcar pentru femei ori pentru copii ? Acum s-a pus mîna pe duşmanul care se ascunde îndărătul poverilor !“ Deşi comandanţii carthaginezi rosteau aceste vorbe cu dispreţ, totuşi pentru ostaşii lor nu era uşor nici să sară dincolo, nici să urnească poverile, nici să distrugă samarele îngrămădite şi aşezate de-a valma sub poveri. În cele din urmă, dîndu-li-se pari din mînă în mînă, după ce prăvăliră poverile care le fuseseră puse stavilă în cale şi-şi croiră drum peste cetele lor înarmate — şi aceeaşi operaţie se făcea acum prin mai multe puncte, — tabăra romană fu cucerită peste tot, iar romanii, puţini la număr, fură pretutindeni măcelăriţi de numeroşii învingători. Totuşi, o bună parte dintre romani, după ce şi-au căutat refugiul în codrii învecinaţi, au izbutit să scape cu fuga în castrul lui Cneius Scipio pe care îl comanda legatul Ti. Fonteius. Unii istorici au scris că Cneius Scipio a fost ucis pe măgură în timpul primului atac al duşmanilor, alţii, că el s-a refugiat cu puţini ostaşi într-un turn din apropierea castrului şi că acestui turn i s-a dat foc din toate părţile de carthaginezi ; după ce au ars în felul acesta porţile pe care nu le putuse dărîma nici o forţă, turnul a fost cucerit, iar toţi cei dintr-însul împreună cu comandantul însuşi au fost ucişi. Cneius Scipio a fost răpus în al optulea [154] an de cînd sosise în Hispania, şi după 29 de zile de la moartea fratelui său. Doliul pentru moartea lor n-a fost mai mare la Roma ca în întreaga Hispanie ; căci în vreme ce concetăţenii lor erau îndureraţi de pierderea armatelor, de înstrăinarea provinciei de romani şi de dezastrul public, Hispania îi jelea şi simţea lipsa comandanţilor înşişi, şi îndeosebi a lui Cneius Scipio,

Scanned with CamScanner

fiindcă el sosise mai dintîi acolo şi rămînînd multă vreme în fruntea ei, cîştigase dragostea hispanilor şi le dăduse primele dovezi de ceea ce înseamnă dreptatea şi cumpătarea romană.

XXXVII În vreme ce armatele romane erau nimicite şi Hispaniile [155] păreau pierdute, un singur om a izbutit să refacă situaţia pierdută. În rîndurile oştirii se găsea cavalerul roman Lucius Marcius [156], fiul lui Septimius, un tînăr iscusit şi înzestrat cu o deşteptăciune şi cu o bărbăţie mai vajnică decît ceilalţi în tagma cărora văzuse lumina zilei. La cele mai alese însuşiri ale firii sale se adăugase învăţătura primită de la Cneius Scipio, de care fusese ani mulţi îndrumat în toate tainele meşteşugului armelor.

În acele împrejurări, acesta, strîngînd ostaşii fugari şi scoţînd şi ceva trupe din garnizoanele romane din Hispania, înjghebă o oaste nu demnă de dispreţuit, şi se uni şi cu trupele lui Tiberius Fonteius, legatul lui Publius Scipio. Cu toate acestea, atît de mult s-a ridicat acest cavaler roman prin înrîurirea sa asupra ostaşilor şi prin cinstirea sa, încît, după ce s-a întărit castrul dincolo de Hiberus, toţi au încredinţat comanda supremă lui Lucius Marcius, după ce au găsit cu cale să fie ales de comiţiile ostăşeşti, în vreme ce străjile se schimbau unele pe altele la posturile de pază ale parapetelor castrului, pentru ca să meargă la vot. Apoi, pînă la sosirea duşmanului, toată vremea (şi vremea aceasta a fost foarte scurtă) a folosit-o pentru întărirea castrului şi transportul aprovizionării; ostaşii executau toate ordinele nu numai cu zel, ci şi fără să fie abătuţi cîtuşi de puţin sufleteşte. Însă după ce s-a dat de ştire că Hasdrubal, fiul lui Gisgo, care venea să nimicească rămăşiţele romane ale acestui război, a trecut Hiberus şi se apropie şi cînd romanii au văzut semnalul de luptă înălţat de noul lor comandant, aducîndu-şi aminte de comandanţii pe care-i avuseseră puţin mai înainte şi sub îndrumarea cărora fuseseră obişnuiţi să pornească la luptă şi centurionii şi trupele, toţi începură să se jeluie şi să-şi dea cu pumnii în cap; şi în vreme ce unii îşi ridicau mîinile către cer învinuind pe zei, alţii se aşterneau pe pămînt şi îl striga fiecare pe nume pe comandantul său. Şi cu toate acestea, tînguirile nu puteau fi potolite, deşi centurionii îşi îmbărbătau ostaşii şi însuşi Marcius căuta să-i îmbuneze dojenindu-i: „de ce se bocesc ca femeile, fără rost, în loc să-şi oţelească mai degrabă sufletul, pentru a se apăra şi pe ei înşişi şi republica?“ [În vreme ce el îi îndemna] „să nu rabde

Scanned with CamScanner

să le zacă comandanţii morţi şi nerăzbunaţi", deodată se aud strigătele şi sunetul trîmbiţelor (căci duşmanii erau aproape de parapetele castrului). Atunci numaidecît durerea li se preschimbă în ură: toţi romanii aleargă la arme; ca nişte fiinţe lovite de turbare se năpustesc spre porţi şi pornesc în iureş asupra duşmanului care venea nepăsător în neorînduială. Această situaţie neaşteptată a stîrnit dintr-o dată spaimă în rîndurile carthaginezilor care se întrebau: „De unde au răsărit atîţia duşmani deodată, cînd aproape toată armata romană fusese nimicită? De unde atîta îndrăzneală, atîta încredere în sine la potrivnicii lor învinşi şi puşi pe fugă? Ce comandant nou s-a ivit după doborîrea celor doi Scipioni? Cine a luat comanda castrului şi cine a dat semnalul luptei?" În faţa noii stări de lucruri ivite pe neaşteptate, punii nedîndu-şi seama de întreaga situaţie şi înlemniţi, mai întîi se retrag, apoi sînt daţi peste cap de straşnicul iureş roman, aşternîndu-se pe fugă. Şi ar fi fost fie un măcel îngrozitor al carthaginezilor fugari, fie un atac îndrăzneţ şi primejdios pentru urmăritorii romani, dacă Marcius n-ar fi dat repede semnalul retragerii şi nu şi-ar fi oprit trupele înflăcărate, punîndu-se stavilă în calea primelor unităţi, şi nu i-ar fi reţinut pe loc pe unii ostaşi chiar el. Apoi Marcius a readus în tabără pe cei setoşi de atîta vreme de măcel şi sînge. Carthaginezii, alungaţi la început în neorînduială de la parapetele potrivnicului, cînd au băgat de seamă că nimeni nu-i mai urmăreşte, încredinţaţi că romanii s-au oprit de teamă, din nou nu le-au mai dat nici o importanţă, pornind către tabăra lor în pas domol.

Aceeaşi nepăsare domni mai departe şi în rîndurile celor însărcinaţi cu paza taberei carthagineze: căci deşi duşmanul era aproape, totuşi le trecea prin minte că aceste trupe sînt numai rămăşiţele celor două armate romane nimicite de ei cu cîteva zile mai înainte. Pentru acest temei, deoarece la duşmani totul era în neorînduială, Marcius, cercetînd [şi aflînd toate] acestea, planului său semeţ de a ataca însăşi tabăra duşmanului îi alătură o îndîrjire şi mai aprigă, încredinţat că pentru romani este mai uşor să cucerească o singură tabără, aceea a lui Hamilcar, decît să şi-o apere pe a lor, în cazul că se unesc din nou trei armate şi trei comandanţi: „Dacă îi va reuşi această acţiune începută — îşi spunea Marcius —, dînsul va înlătura toate neajunsurile suferite, iar dacă va fi respins, el va spulbera totuşi prin dezlănţuirea acestui atac dispreţul duşmanilor faţă de romani" [157].

Scanned with CamScanner

XXXVIII Totuşi, pentru ca nu cumva vreo acţiune întreprinsă pe neaşteptate şi spaima din timpul nopţii, precum şi planul său nepotrivit cu situaţia alor săi să-i zădărnicească totul, socoti că trebuie să le vorbească ostaşilor săi şi să-i îmbărbăteze ; de aceea, după ce-i chemă la adunare, le cuvîntă astfel : „Ostaşi ! Atît respectul meu faţă de comandanţii noştri vii şi morţi, cît şi situaţia de acum a noastră, a tuturora, pot convinge pe oricare dintre voi că comanda mea pe cît este de importantă, după judecata voastră, pe atît este şi de grea şi de plină de griji ! Într-adevăr, dacă în acest moment jalea n-ar fi înăbuşită de teamă, cu anevoinţă aş fi în stare să mă reculeg aşa fel încît să găsesc un strop de alinare pentru zbuciumatu-mi suflet : dar acest lucru e nespus de greu pentru cel copleşit de jale, şi de aceea mă văd nevoit să mă îngrijesc eu singur de soarta voastră, a tuturora. Totuşi, nici chiar atunci cînd trebuie să mă gîndesc cum pot păstra pentru patrie rămăşiţele celor două armate, nu-mi pot abate mintea de la această copleşitoare jale : căci amîndoi Scipionii îmi apar în închipuire, zbuciumîndu-mă şi zi şi noapte cu griji şi veghi, şi adeseori mă trezesc din somn, îndemnîndu-mă să nu-i las nerăzbunaţi nici pe ei şi nici pe ostaşii lor care vreme de 8 ani au fost nebiruiţi pe aceste tărîmuri, nici pe tovarăşii voştri de arme şi nici republica ; ei îmi poruncesc să le urmez învăţătura şi îndrumările ; şi aşa cum în timpul vieţii lor nimeni nu a fost mai supus ordinelor lor ca mine, la fel după moartea lor, cel mai bun lucru de făcut este acela pe care sînt pe deplin încredinţat că l-ar fi făcut ei în orice împrejurare. Ostaşi, doresc ca şi voi să-i cinstiţi pe Scipioni nu prin tînguiri şi lacrimi, ca pe unii care s-au stins din viaţă, ci ca pe aceia care trăiesc şi au tărie prin faima 'isprăvilor săvîrşite de ei şi ori de cîte ori vă veţi aduce aminte de dînşii, să porniţi la luptă ca şi cînd i-aţi vedea îmbărbătîndu-vă şi dîndu-vă semnalul luptei. Căci, de bună seamă, pe ziua de ieri însuşi chipul lor vi s-a înfăţişat ochilor şi inimilor voastre şi insuflîndu-vă tărie, v-a mînat la acea luptă vrednică de ţinut minte. Prin aceasta aţi dat dovadă duşmanilor că numele de roman nu s-a stins o dată cu moartea Scipionilor şi că poporul a cărui putere şi vitejie n-au fost înăbuşite de dezastrul de la Cannae, va ieşi negreşit biruitor prin încercările oricît de crude ale sorţii. Acum, de vreme ce voi înşivă aţi dat dovadă de atîta îndrăzneală, din propriul vostru imbold, vreau să-mi dau seama cît de mare vă este cutezanţa cînd comandantul vostru vă îndeamnă la luptă ! Căci ieri, cînd am dat semnalul de retragere,

Scanned with CamScanner

în timp ce voi urmăreaţi răsfiraţi pe duşmanul intrat în panică şi-n neorînduială, n-am vrut să înfrîng îndrăzneala voastră, ci numai s-o amîn, spre a vă dobîndi o mai strălucită şi mai potrivită slavă, pentru ca, ivindu-se mai pe urmă prilejul, să-i puteţi ataca, voi fiind pregătiţi, iar duşmanii luaţi prin surprindere, voi înarmaţi, iar vrăjmaşii neînarmaţi şi chiar adormiţi! Şi nădejdea pe care ne-a trezit-o în suflet acest prilej prielnic nu este întîmplătoare, ostaşi, ci mi-am făurit-o judecînd însăşi situaţia noastră! Şi dacă, de bună seamă, vă va întreba cineva în ce chip voi, o mînă de soldaţi, aţi păzit tabăra împotriva unor duşmani atît de numeroşi, şi deşi biruiţi, totuşi v-aţi apărat împotriva învingătorilor, să nu răspundeţi altceva decît că, îngrijoraţi de situaţia noastră, v-aţi păstrat tabăra întărind-o cu lucrări de fortificaţii, iar voi aţi stat pregătiţi şi rînduiţi pentru luptă. Privite din toate unghiurile de vedere, lucrurile se prezintă astfel: oamenii iau cele mai puţine măsuri de apărare împotriva unei primejdii pe care întîmplarea o face mai puţin de temut [158], căci nu te sinchiseşti de ceea ce nu-ţi insuflă teamă, nedîndu-i vreo însemnătate [159]. Vrăjmaşii se aşteaptă mai puţin ca la orice la faptul ca noi, cei împresuraţi şi atacaţi de ei, să le atacăm chiar tabăra lor. Deci, să ne încumetăm a întreprinde ceea ce nimeni nu poate crede că ne vom încumeta: această acţiune va fi cu atît mai uşoară cu cît, datorită acestui fapt, pare foarte grea. La a treia veghe a nopţii vă voi porni încolonaţi în marş, fără zgomot. Eu am cercetat şi am aflat că nici ordinea străjilor, nici a posturilor nu este păstrată cum se cuvine. La strigătul auzit la porţi şi la cel dintîi iureş le vom cuceri tabăra. Atunci să purcedeţi la măcelul duşmanilor, şi toropiţi de somn, şi înspăimîntaţi de învălmăşeala neaşteptată, şi prinşi neînarmaţi în culcuşurile lor, de la care măcel eraţi tare necăjiţi ieri că aţi fost îndepărtaţi. Ştiu că planul meu pare îndrăzneţ, dar în împrejurări grele, şi cînd nădejdea este slabă, hotărîrile cele mai curajoase sînt întotdeauna salvatoare, fiindcă, dacă în acel moment hotărîtor vei şovăi puţin, prilejul prielnic va dispare fulgerător de repede şi după aceea zadarnic vei mai căuta clipa pierdută [160]. O armată este pe aproape, iar alte două armate nu sînt departe. Dacă veţi ataca acum, aveţi oarecare nădejde de izbîndă, doar v-aţi măsurat forţele voastre cu ale lor! Dar dacă amînăm ziua atacului şi dacă potrivnicul va înceta să ne dispreţuiască în urma faimosului vostru iureş de ieri, va fi primejdie ca nu cumva să se adune toţi comandanţii puni, toate trupele punice. Oare vom mai izbuti noi să înfruntăm trei

Scanned with CamScanner

comandanţi şi trei armate duşmane, împotriva cărora n-a putut ţine piept Cneius Scipio, cînd oastea sa era neatinsă? Aşa cum au pierit comandanţii noştri, pentru că şi-au împărţit forţele de luptă, la fel pot fi nimiciţi şi duşmanii rînd pe rînd, dacă sînt separaţi; o altă cale de a purta războiul nu este! Dar să nu aşteptăm nimic în afară de prilejul prielnic al apropiatei nopţi. Cu ajutorul zeilor, duceţi-vă, îngrijiţi-vă cu de-ale gurii, pentru ca întremaţi şi înzdrăveniţi să daţi năvală asupra taberei duşmanilor, luptînd cu aceeaşi străşnicie cu care v-aţi apărat tabăra voastră“ [161]. Ostaşii au ascultat cu voioşie noul plan al noului lor comandant, plan care le plăcea cu atît mai mult cu cît era mai îndrăzneţ. Restul zilei ostaşii l-au petrecut pregătindu-şi armele şi îngrijindu-se de cele trupeşti, iar cea mai mare parte a nopţii a fost hărăzită somnului. La veghea a patra romanii au pornit în marş.

XXXIX Dincolo de tabăra cea mai apropiată a punilor, la o depărtare de 6 000 de paşi, erau alte trupe ale carthaginezilor. [Între tabără şi aceste trupe] [162] era o vale adîncă acoperită cu copaci deşi. Cam în mijlocul acestei păduri fu ascunsă, după obiceiul carthaginez, o cohortă romană, precum şi trupe de călăreţi. Astfel, tăindu-le punilor drumul pe la mijloc, celelalte trupe fură conduse în tăcere către duşmanul cel mai apropiat, şi pentru că nu era nici o strajă în faţa porţilor şi nici o pază la parapetele taberei romanii au pătruns în tabăra vrăjmaşului întocmai ca într-a lor, nimeni împotrivindu-li-se undeva. Sună apoi trîmbiţele şi se scot strigăte. O parte din romani îi hăcuiesc pe duşmanii pe jumătate adormiţi, altă parte aruncă focuri în colibele acoperite cu paie uscate, alţii ocupă porţile ca să le taie fuga [163]. Pe duşmani atît focul cît şi strigătele şi măcelul, toate în acelaşi timp, nu-i lasă nici să audă, nici să prevadă ceva, ca şi cum simţurile le-ar fi fost amorţite. Unii dintre duşmani nimeresc dezarmaţi peste pîlcurile înarmate ale romanilor; alţii se reped spre porţi, iar alţii sar peste parapete, deoarece drumurile fuseseră baricadate; şi cum scăpa vreunul de acolo, fugea numaidecît către cealaltă tabără punică; aici însă fură înconjuraţi în ascuns de cohorta şi de călăreţii romani care le ieşiră repede în întîmpinare din ascunzători şi, în felul acesta, vrăjmaşii fură înconjuraţi şi măcelăriţi cu toţii pînă la unul. De altfel, cu aşa repeziciune au alergat romanii din tabăra cucerită de curînd în cea de-a doua, încît oricare carthaginez ar fi scăpat cu fuga din acel măcel să nu poată

Scanned with CamScanner

să le vestească, mai înainte, alor lor, înfrîngerea. Într-adevăr, acolo, cu cît punii erau mai departe de duşman, fiindcă în zorii zilei unii se împrăştiaseră pentru aprovizionarea cu fîneţe, cu lemne şi după prădăciuni, cu atît mai mult romanii găsiră toate de-a valma şi în neorînduială : armele aşezate în posturi, soldaţii dezarmaţi, fie aşternuţi pe pămînt, fie tolăniţi, fie plimbîndu-se în faţa parapetelor şi porţilor taberei. Încălziţi de proaspăta luptă dată pînă acum şi mîndri de biruinţa lor, romanii pornesc acum lupta cu nişte potrivnici găsiţi în dezordine şi fără căpătîi. De aceea, la porţi nimeni nu le-a putut opune nici un fel de rezistenţă. Dincolo de porţi însă se încinge o crîncenă luptă, după ce la primul strigăt scos şi la cea dintîi zarvă iscată punii au început să alerge prin întreaga tabără şi, negreşit, lupta ar fi dăinuit vreme îndelungată dacă vederea scuturilor romane mînjite de sînge n-ar fi fost pentru carthaginezi dovada unui alt dezastru şi n-ar fi stîrnit în ei panica. Această groază îi pune pe toţi pe fugă şi, împrăştiindu-se pe unde li se deschide un drum, ies din tabără cu toţii, afară de cei care au fost doborîţi.

În acest fel au fost cucerite prin asalt într-o noapte şi o zi cele două tabere ale duşmanilor de către romani, sub conducerea lui Lucius Marcius. Analistul Claudius [164] care a tradus *Analele Aciliene* [165] din limba greacă în cea latină, scrie că au fost măcelăriţi acolo ca la 37 000 de duşmani, au fost făcuţi prizonieri cam 1 830 de duşmani şi au fost capturate uriaşe prăzi. „Între acele prăzi a fost şi scutul rotund de argint în greutate de 137 de libre, cu chipul lui Hasdrubal Barcas".

Valerius Antias istoriseşte că a fost cucerită o singură tabără de-a lui Mago, şi că au fost măcelăriţi acolo 7 000 de duşmani, că într-o altă luptă cu Hasdrubal, în urma unei ieşiri, au fost doborîţi 10 000 soldaţi şi luaţi prizonieri 4 330 de duşmani. Piso scrie că pe cînd Mago îi urmărea cu trupele răsfirate pe ai noştri în timp ce se retrăgeau, 8 000 de duşmani au fost prinşi în capcane şi măcelăriţi.

Numele comandantului Marcius este pomenit de toţi analiştii ca al unui mare om ; şi la adevărata lui slavă adăugau chiar şi minuni : „Un nimb de lumină i-a înconjurat capul, pe cînd le vorbea celor adunaţi, fără însă ca el să-şi dea seama de aceasta. Şi această întîmplare a insuflat o mare teamă soldaţilor care şedeau în juru-i. Iar ca amintire a biruinţei lui Marcius asupra carthaginezilor, pînă la arderea Capitoliului a existat scutul denumit al lui Marcius, pe care era încrustat chipul lui Hasdrubal".

Scanned with CamScanner

Apoi situaţia în Hispania s-a liniştit o bună bucată de vreme, deoarece amîndoi potrivnicii, după ce şi-au pricinuit şi au suferit reciproc înfrîngeri atît de mari, se fereau să-şi primejduiască întreaga situaţie.

XL În timp ce se petrec aceste evenimente în Hispania, Marcellus [166], după cucerirea Syracusei, a statornicit toate lucrurile în Sicilia cu atîta bună-credinţă şi cinste, încît a crescut nu numai slava sa, ci şi măreţia poporului roman : Marcellus a adus la Roma podoabele Syracusei, statui şi picturi care se găseau din belşug în acel oraş, acestea fiind, desigur, trofee luate de la duşmani şi cîştigate potrivit dreptului războiului.

Atunci s-a născut pentru întîia oară admiraţia romanilor pentru operele de artă greceşti şi de atunci a început îndeobşte să se jefuiască [167] obiectele sfinte şi profane ; numai că în cele din urmă, această patimă s-a întors împotriva zeilor romani înşişi şi chiar împotriva templului [168] pe care Marcellus l-a împodobit în chip deosebit întîia oară. Într-adevăr, templele ridicate de Marcellus lîngă poarta Capena erau vizitate de străini datorită minunatelor lor podoabe, din care au rămas însă o foarte mică parte.

Aproape toate cetăţile din Sicilia începură să trimită solii la Marcellus ; şi după cum era cauza fiecăruia, la fel erau şi condiţiile legăturilor cu Roma. Într-adevăr, cei care înainte de cucerirea Syracusei, fie că nu se rupseseră de romani, fie că reînnoiseră alianţa, au fost primiţi şi onoraţi ca aliaţi credincioşi, în schimb acei care se predaseră de frică după luarea Syracusei au primit condiţiile biruitorului, fiind socotiţi învinşi ; totuşi mai erau pentru romani cîteva rămăşiţe ale războiului, şi nu neînsemnate, în împrejurimile oraşului Agrigentum, şi aceştia erau Epicydes şi Hanno [169], comandanţii rămaşi de la războiul de mai înainte, precum şi Hippacritanus [170], al treilea comandant nou care fusese trimis de Hannibal în locul lui Hippocrates şi care era de neam libyphoenic (acestuia compatrioţii săi îi spuneau Muttines), un bărbat iscusit, care l-a avut pe Hannibal profesor în toate meşteşugurile războiului. Acestuia i s-au dat trupe auxiliare numide de către Epicydes şi Hanno, şi Hippacritanus cutreierînd cu ele în lung şi-n lat ţinutul duşmanilor, în aşa fel a izbutit să-i păstreze ca aliaţi credincioşi, acordîndu-i fiecărui aliat sprijinul său la momentul potrivit, încît în scurt timp numele său s-a răspîndit în întreaga Sicilie, şi n-a fost o altă nădejde mai mare în sufletele celor care susţineau interesele carthaginezilor. Ca urmare, pînă în acea vreme, comandantul carthaginez

Scanned with CamScanner

şi cel syracusan, stînd închişi în Agrigentum la adăpostul zidurilor, nu numai sfătuiţi de Muttines, ci bizuindu-se şi pe ajutorul său, au îndrăznit să iasă dintre ziduri, întocmindu-şi tabăra lîngă rîul Himera [171]. Cînd i se aduse la cunoştinţă lui Marcellus această veste, îndată îşi puse în mişcare trupele, şi-şi stabili castrul la o depărtare cam de patru mii de paşi de duşmani, aşteptînd să vadă ce fac sau ce pregătesc. Dar Muttines nu le-a dat de loc romanilor nici răgaz şi nici prilej să zăbovească sau să se sfătuiască, căci, trecînd rîul, s-a năpustit asupra lor stîrnind cumplită groază şi învălmăşeală în rîndurile posturilor romane. A doua zi tot el, printr-o luptă dată aproape în toată regula, i-a respins pe romani între întăriturile castrului. De acolo însă Muttines a fost chemat înapoi în tabără din pricina unei răscoale a numizilor, deoarece cam trei sute dintre ei plecaseră la Heraclea Minoa [172], de aceea el a plecat acolo ca să-i domolească şi să-i aducă iarăşi în tabără. Se spune că foarte greu a convins pe căpeteniile lor să nu dea piept cu duşmanul în lipsa sa.

Amîndoi comandanţii răbdau greu această stare de lucruri şi mai ales Hanno, care încă de mai înainte fusese neliniştit de gloria numidului. „O stîrpitură africană ca Muttines — îşi spunea el — să-i dea lecţie lui, comandantul suprem al carthaginezilor, trimis de senat şi de popor ?“

Hanno l-a convins pe Epicydes, care şovăia însă, ca după ce vor trece rîul [173] să iasă împreună în linie de bătaie, spunîndu-i: „Într-adevăr, dacă îl vor aştepta pe Muttines şi acesta va izbîndi, slava va fi, neîndoielnic, a lui Muttines“.

XLI Ca urmare, Marcellus, socotind că pentru dînsul, după ce îl respinsese la Nola pe Hannibal, deşi mîndru de biruinţa-i de la Cannae, nu este demn să dea înapoi în faţa unor duşmani care au fost înfrînţi şi pe uscat şi pe mare, porunci ostaşilor să ia degrabă armele şi să scoată afară din castru steagurile. Pe cînd Marcellus îşi rînduia oastea, zece călăreţi numizi din linia de bătaie a potrivnicului aleargă în galopul cailor şi-i dau de ştire că compatrioţii lor au fost zdruncinaţi mai întîi pentru că, cu prilejul acelei răscoale trei sute de răzvrătiţi din rîndurile lor s-au dus la Heraclea, apoi pentru că l-au văzut pe comandantul lor, Muttines, îndepărtat de comandanţii pizmaşi pe gloria lui, chiar în ajunul bătăliei, şi de aceea vor sta liniştiţi în timpul luptei. Deşi norodul numizilor şi-a călcat mereu credinţa, totuşi de astă dată şi-a respectat făgăduiala. De aceea şi avîntul romanilor a crescut cînd s-a răspîndit

Scanned with CamScanner

repede ştirea în rîndurile unităţilor lor că potrivnicul a fost părăsit de cavaleria numidă de care ei se temuseră cel mai tare ; apoi şi duşmanii s-au îngrozit datorită şi faptului că nu mai erau sprijiniţi de cea mai mare parte a forţelor lor şi totodată intrase spaima în ei ca nu cumva să fie atacaţi de însăşi cavaleria lor. De aceea [lupta] [174] desfăşurată n-a fost de loc crîncenă : cel dintîi strigăt şi primul atac au hotărît rezultatul. Numizii, după ce rămăseseră neclintiţi la aripi, în cursul luptei, cum i-au văzut pe ai lor dînd bir cu fugiţii, într-o clipă le-au devenit tovarăşi, însă numai la fugă. Cînd i-au văzut pe toţi că se îndreaptă spre Agrigentum în mare grabă, şi ei s-au împrăştiat pretutindeni prin cetăţile apropiate, de teama unei împresurări a Agrigentului. Multe mii de oameni au fost măcelăriţi şi au fost capturaţi [175]... prizonieri, precum şi opt elefanţi.

Aceasta a fost cea din urmă luptă a lui Marcellus în Sicilia ; biruitor, s-a înapoiat de acolo la Syracusa.

Anul era totuşi către sfîrşit, de aceea la Roma senatul a hotărît ca praetorul Publius Cornelius să trimită o scrisoare consulilor la Capua, cu următorul cuprins : „Cîtă vreme Hannibal este departe, iar operaţiile împresurării Capuei nu sînt ameninţate de vreo mare primejdie, dacă vor crede de cuviinţă, unul din ei să vină la Roma în vederea alegerii noilor magistraţi". După primirea scrisorii, consulii s-au învoit între ei ca Claudius să facă alegerile, iar Fulvius să rămînă la Capua. Claudius a proclamat aleşi consuli pe Cneius Fulvius Centimalus [176] şi pe Publius Sulpicius Galba, fiul lui Servius, deşi acesta nu îndeplinise în trecut nici o magistratură curùlă. Apoi au fost aleşi praetori [L.] Cornelius [Lentulus], [Marcus Cornelius] Cethegus, Caius Sulpicius, [Caius Calpurnius] Piso [177]. Lui Piso i-a căzut la sorţi jurisdicţia urbană, lui [Sul]picius — provincia Sicilia, lui Cethegus — Apulia, lui Lentulus — Sardinia. Consulilor li s-a prelungit comanda pentru un an [178].

Scanned with CamScanner

CARTEA XXVI

Scanned with CamScanner

I Consulii Cn. Fulvius Centimalus şi P. Sulpicius Galba, după ce au intrat în funcţie la idele lui martie [1], au convocat senatul la sfat în Capitolium, consultîndu-l asupra situaţiei republicii, în legătură cu conducerea războiului, cu provinciile şi cu armatele. S-a prelungit comanda lui Q. Fulvius şi lui Ap. Claudius, consulii anului precedent, şi li s-au decretat armatele pe care le comandau atunci, adăugîndu-se dispoziţia de a nu se depărta de Capua, pe care o împresurau, pînă n-o vor cuceri. Aceasta era grija de căpetenie care-i ţinea atunci încordaţi pe romani nu atît datorită urii care niciodată n-a fost mai îndreptăţită împotriva vreunei alte cetăţi, cît pentru faptul că acest oraş atît de vestit şi de puternic, după părerea lor, o dată cu capitularea va înclina din nou simţămintele tuturor spre respectarea vechii puteri, în acelaşi chip cum atrăsese prin trădarea sa alte cîteva populaţii.

Li s-a prelungit comanda şi praetorilor anului trecut, decretîndu-li-se şi cele două legiuni pe care le avuseseră, şi anume lui M. Junius, în Etruria şi lui P. Sempronius în Gallia ; i s-a prelungit comanda şi lui M. Marcellus, pentru ca, în calitate de proconsul, să înăbuşe cu armata pe care o avea ultimele rămăşiţe ale războiului din Sicilia. „Dacă mai are nevoie de întregirea efectivelor, să le completeze cu trupe din legiunile care-l aveau în fruntea lor în Sicilia pe praetorul P. Cornelius, dar să nu se recurgă la vreunul din acei ostaşi cărora senatul le interzisese îndeplinirea serviciului militar şi înapoierea lor în patrie pînă la sfîrşitul războiului [2]". S-a decretat ca acele două legiuni pe care le avusese P. Cornelius să treacă sub comanda lui C. Sulpicius, căruia îi căzuse la sorţi Sicilia, precum şi completarea efectivelor armatei cu rămăşiţele trupelor lui Cn. Fulvius, care cu un an mai înainte fuseseră bătute de Hannibal şi puse pe fugă în chip ruşinos în Apulia [3]. Senatul a hotărît să se aplice acelaşi regim acestei categorii de soldaţi întocmai ca şi ostaşilor care luptaseră la Cannae.

Scanned with CamScanner

Pe deasupra, aceste două categorii de ostaşi au fost înfierați prin hotărîrea de a nu ierna în oraşe şi de a nu-şi întocmi nici taberele de iarnă mai aproape de zece mii de paşi de vreun oraş.

Lui L. Cornelius i s-au dat în Sardinia cele două legiuni pe care le comandase Q. Mucius ; consulii au primit poruncă să recruteze trupe pentru completarea efectivelor, dacă cumva au nevoie.

Lui T. Otacilius şi lui M. Valerius li s-au decretat paza litoralului Siciliei şi Greciei cu legiunile şi flotele pe care le comandau. În Grecia aveau o legiune şi 50 de vase, în Sicilia, 100 de vase şi două legiuni.

În acel an, războiul a fost purtat cu 23 legiuni romane, şi pe mare şi pe uscat.

II La începutul acelui an[4], în vreme ce se aducea la cunoştinţă darea de seamă a lui L. Marcius, senatul a găsit cu cale că războiul desfăşurat de acesta a fost încununat de o măreaţă izbîndă, însă faptul că el scrisese în calitate de propraetor senatului, fără să fi fost învestit cu comanda, nici din porunca poporului şi nici cu încuviinţarea senatului, supăra pe o mare parte dintre senatori ; „alegerea comandanţilor lor de către ostaşi[5] constituie — spuneau ei — o urîtă pildă, ca şi strămutarea solemnităţii auspiciilor în vederea alegerilor în castre şi în provincii, departe de legi şi de magistraţi, la cheremul soldaţilor“[6]. Şi cum unii senatori erau de părere să se facă în această privinţă o dare de seamă în senat, s-a găsit cu cale că este mai bine să se amîne asemenea dezbateri pînă la plecarea [ştafetelor] călări care aduseseră raportul din partea lui Marcius. În privinţa aprovizionării şi îmbrăcămintei ostaşilor s-a găsit de cuviinţă să i se răspundă lui Marcius în scris că „senatul se va îngriji de amîndouă chestiunile“. Însă senatorii n-au admis să se adauge cuvintele „propraetorului Marcius“, ca nu cumva el să socotească un fapt dinainte hotărît ceea ce ei amînaseră pentru a chibzui.

Dîndu-li-se drumul [ştafetelor] călări, consulii n-au făcut vreo dare de seamă în nici o privinţă, toţi senatorii căzînd de acord asupra acestui punct de vedere, că trebuie să se ia contact cu tribunii plebei, pentru ca aceştia să propună cu cel dintîi prilej plebei : „pe cine găseşte ea cu cale să-l trimită învestit cu comanda la armata care avusese în fruntea ei pe Cn. Scipio[7]“. Această chestiune a fost dezbătută şi hotărîtă împreună cu tribunii plebei.

Scanned with CamScanner

Dar acum o altă sfadă dădu de lucru oamenilor. În ziua fixată pentru procesul lui Cn. Fulvius, C. Sempronius îi aducea acestuia în adunări învinuirea că şi-a pierdut armata în Apulia [8], declarînd pretutindeni că mulţi comandanţi au dus la pierzanie oastea datorită cutezanţei oarbe şi nepriceperii, dar că în afară de Cn. Fulvius nici un comandant roman nu şi-a destrămat legiunile sale, lăsîndu-le să cadă în dezmăţ înainte de a le trăda.

„De aceea, pe bună dreptate se poate spune că aceşti ostaşi au pierit înainte de a-l vedea pe duşman şi că n-au fost biruiţi de Hannibal, ci de comandantul lor. Iar atunci cînd cetăţenii se duc la vot, nici unul din ei nu-şi dă destul de bine seama cui să-i încredinţeze comanda şi cui armata. Ce deosebire între Ti. Sempronius [9] [şi Cn. Fulvius ! Cînd lui Ti. Sempronius] [10] i s-a dat o armată alcătuită din sclavi, el, prin disciplina impusă şi cu autoritatea sa de comandant, a făcut ca în scurtă vreme, pe de o parte, nici unul din aceştia să nu-şi mai aducă aminte pe cîmpul de bătaie de obîrşia şi sîngele său, pe de altă parte, aceşti ostaşi să devină sprijinul aliaţilor şi spaima vrăjmaşilor ; Cumae, Beneventum şi alte oraşe au fost smulse de Sempronius ca din ghearele lui Hannibal şi înapoiate poporului roman [11]. În schimb, Cn. Fulvius a făcut să decadă armata cetăţenilor romani născuţi din familii onorabile şi educaţi într-un mod demn de oameni liberi, lăsînd-o să se pîngărească într-un dezmăţ demn de robi. Aşadar, Fulvius a făcut ca aceşti ostaşi să se poarte cu trufie şi să semene sămînţa răzvrătirii între aliaţi, dar odată ajunşi în faţa duşmanilor, să se arate netrebnici şi nevolnici şi să nu fie în stare să suporte nu numai atacul punilor, dar nici măcar strigătul lor de război. Şi, pe Hercules, nu-i de mirare că pe cîmpul de luptă asemenea ostaşi [au dat bir cu fugiţii] [12], de vreme ce cel dintîi dintre toţi la fugă a fost comandantul lor. Mai degrabă se miră că unii din ei au căzut rămînînd locului şi că pe C. Fulvius nu l-au însoţit la fugă şi panică toţi ostaşii săi. C. Flaminius [13], L. Paullus [14], L. Postumius [15], Cn. [16] şi P. Scipio [17] au vrut mai degrabă să cadă pe cîmpul de bătaie decît să-şi părăsească armatele înconjurate de vrăjmaşi ; în schimb, Cn. Fulvius s-a întors la Roma, fiind aproape singurul crainic al armatei nimicite. E socotit cumplită ticăloşie faptul că armata de la Cannae a fost surghiunită în Sicilia, fiindcă a fugit de pe cîmpul de luptă, hotărîndu-se să nu fie trimisă de acolo la vatră pînă cînd vrăjmaşul nu va părăsi Italia, şi acelaşi lucru s-a decretat de curînd şi pentru legiunile lui Cn. Fulvius ; numai că Cn. Fulvius a fost lăsat

Scanned with CamScanner

nepedepsit pentru fuga lui dintr-o bătălie dezlănţuită de orbeasca lui cutezanţă, şi în vreme ce el îşi va petrece bătrîneţea în chefuri şi în case de desfrîu, cum şi-a trăit şi tinereţea, în schimb, ostaşii săi care n-au greşit cu altceva decît că au fost după chipul şi asemănarea comandantului lor, au fost duşi departe, întocmai ca nişte surghiuniţi şi îndură o viaţă de ostaşi înfieraţi cu pata infamiei. Cum nu se potriveşte la Roma libertatea celui bogat cu a celui sărac, a celui născut în huzur şi onoruri, cu a celui de rînd !“ [18].

III La rîndul lui, Fulvius, deşi vinovat, dădea vina pe ostaşii săi spunînd : „Pentru că ostaşii săi cereau cu înflăcărare să se pornească la luptă, au fost rînduiţi în linie de bătaie, însă nu atunci cînd au vrut ei, fiindcă se lăsase amurgul, ci a doua zi şi deşi fuseseră puşi în formaţie de luptă într-un moment şi într-un loc prielnic pentru ei, totuşi n-au fost în stare să înfrunte nici faima, nici avîntul vrăjmaşilor. Pe cînd toţi se răzleţiseră în fuga lor, a fost şi el tîrît în acea învălmăşeală întocmai ca Varro în bătălia de la Cannae, întocmai ca mulţi alţi comandanţi. Cum adică, rămînînd singur în viaţă, cum i-ar fi putut fi de folos republicii, împotrivindu-se singur vrăjmaşilor, afară numai de cazul că moartea sa ar fi fost un remediu pentru nenorocirile căzute pe capul poporului ? El nu şi-a condus armata fără prevedere în locuri neprielnice, din pricina lipsei de provizii, şi n-a fost încercuit de duşmani, căzînd în capcanele lor, mărşăluind pe un drum necercetat, ci a fost biruit cu armele într-o bătălie făţişă, pe cîmpul de bătaie ! N-a depins de el faptul că ostaşii săi n-au fost însufleţiţi de bărbăţie, ori că duşmanii au fost viteji, ci fiecare a fost fie curajos, fie stăpînit de frică, după cum i-a fost firea“.

Fulvius a fost acuzat în două rînduri şi a fost osîndit la plata unei amenzi ; a treia oară, după înfăţişarea martorilor, în afară de faptul că a fost copleşit de învinuirea a tot felul de ticăloşii, deoarece foarte mulţi declarau prin jurămînt că praetorul a fost cel dintîi care a dat semnalul fugii şi panicii şi că ostaşii au dat bir cu fugiţii numai după ce au fost părăsiţi de el, fiindcă ei erau încredinţaţi că teama comandantului nu putea fi fără temei, adunarea poporului a fost cuprinsă de atîta mînie împotriva lui Fulvius, încît a început să strige să fie osîndit la moarte. S-a iscat apoi o nouă sfadă în privinţa acestuia ; deoarece tribunul plebei care ceruse pentru el pedepsirea în două rînduri cu amendă, a treia oară a cerut pedeapsa capitală, Fulvius a făcut apel la

Scanned with CamScanner

tribunii plebei ; aceştia au declarat că ei nu vor şovăi să se pronunţe în favoarea colegului lor, cu atît mai mult cu cît, potrivit obiceiului strămoşesc, li s-a încuviinţat potrivit fie legilor, fie obiceiurilor, să urmărească pe un cetăţean, pînă cînd este osîndit sau la pedeapsă capitală, sau la amendă. Atunci Sempronius declară că el îl judecă pe Cn. Fulvius pentru crima de înaltă trădare [19], şi îi ceru praetorului urban C. Calpurnius să fixeze ziua pentru întrunirea comiţiilor [20]. Atunci acuzatul s-a aninat de o altă nădejde ; dacă ar fi cu putinţă să fie de faţă la judecată şi fratele său, Q. Fulvius, care se bucura atunci de un mare prestigiu datorită şi renumelui cîştigat prin izbînzile dobîndite, şi perspectivei de a cuceri Capua cît de curînd ; şi pentru că, într-adevăr, Q. Fulvius a adresat o înduioşetoare scrisoare senatului în legătură cu pedeapsa capitală dată fratelui său, senatorii i-au răspuns că e în interesul republicii ca dînsul să nu se îndepărteze de lîngă Capua ; de aceea, cînd a venit ziua comiţiilor, Cn. Fulvius a plecat în surghiun la Tarquinii. Poporul [21] a încuviinţat printr-un plebiscit acest exil, ca fiind pe deplin îndreptăţit.

IV În răstimpul acestor întîmplări, toată furia războiului era îndreptată asupra Capuei [22]. Totuşi atacurile erau mai puţin crîncene decît operaţiile de împresurare ; căci nici sclavii, nici plebeii din oraş nu mai puteau îndura foamea şi nici trimite ştafete la Hannibal printre străjile atît de dese ale romanilor. S-a găsit însă un numid care a făgăduit că dacă i se va încredinţa lui o scrisoare, el se va furişa printre străji ; şi într-adevăr numidul şi-a ţinut promisiunea [23]. Ieşind noaptea şi străbătînd prin mijlocul castrului roman, numidul îi înflăcărează pe campani, dîndu-le nădejdea că vor izbuti să spargă încercuirea în orice parte, cîtă vreme vor mai avea la îndemînă ceva forţe.

Însă, deşi campanii reuşiseră să izbîndească în multe lupte de cavalerie, totuşi ei erau mereu bătuţi de pedestrimea romană ; în schimb pentru romani nu era atît de îmbucurător faptul că nu-i biruiau pe campani, pe cît era de dureros că erau biruiţi în cîte un loc de un vrăjmaş asediat şi aproape înfrînt. În cele din urmă romanii s-au gîndit să recurgă la un mijloc, pentru ca acolo unde nu erau deopotrivă în forţe cu potrivnicul, ei să-l egaleze printr-o tactică iscusită. De aceea din toate legiunile s-au ales tinerii cei mai vînjoşi şi mai sprinteni în mişcări.

Aceştia fură înzestraţi cu nişte scuturi mai scurte ca ale călăreţilor şi cu cîte şapte suliţe, lungi de cîte patru picioare.

Scanned with CamScanner

agăţate de o bucată de fier, aşa cum sînt suliţele veliţilor. Fiecare călăreţ primind cîte un asemenea ostaş pe calul său, l-a deprins şi să stea pe crupa calului, şi să sară repede jos atunci cînd se dă semnalul, vîrînd groaza în duşmani. Cînd după exerciţii zilnice s-a constatat că totul merge strună, aceste trupe au înaintat în cîmpul situat între castru şi zidurile Capuei, năpustindu-se asupra călăreţilor campani rînduiţi pentru luptă, iar cînd ajung la o aruncătură de suliţă, la semnalul dat, veliţii sar de pe cai. Şi atunci trupele de călăreţi transformate în pedestraşi dau deodată năvală asupra călăreţilor campani, aruncînd cu putere suliţă după suliţă. Împroşcîndu-i pretutindeni cu o grindină de asemenea arme, au rănit foarte mulţi cai şi călăreţi campani ; stîrnind prin această acţiune, nouă şi neaşteptată, şi mai multă panică, cavaleria romană a pricinuit un adevărat prăpăd în rîndurile vrăjmaşilor îngroziţi, măcelărindu-i pînă la porţile cetăţii. Din ziua aceea armata romană a fost mai tare decît cea duşmană şi prin cavalerie. De atunci s-au introdus asemenea trupe de veliţi în rîndurile legiunilor. Se spune că iniţiativa introducerii trupelor de pedestraşi veliţi în unităţile de cavalerie romană a avut-o centurionul Q. Navius [24] şi că acesta a fost preţuit cu cinstea [cuvenită] de comandantul său.

V În vreme ce la Capua situaţia se înfăţişa în felul acesta, pe Hannibal îl frămîntau, pe de o parte, grijile de a pune stăpînire pe cetăţuia Tarentului, iar pe de altă parte, de a nu lăsa din mînă Capua. Totuşi a precumpănit grija pentru Capua, către care vedea aţintite privirile tuturor aliaţilor şi vrăjmaşilor lui, încredinţat că soarta ei va fi pentru toţi pildă în ce fel vor sfîrşi cei care i-au trădat pe romani. De aceea, lăsînd o mare parte din poveri în Bruttium, precum şi toate trupele greu înarmate, porni spre Campania cu floarea pedestrimii şi a călăreţilor, pentru a fi cît mai sprinteni la marş forţat. Cu toată repeziciunea marşului, au venit şi 33 de elefanţi pe urmele lui Hannibal ! Hannibal îşi aşază tabăra într-o vale dosnică, în spatele muntelui Tifata [25], care domina Capua. O dată sosit acolo, cucereşte, prin puterea armelor, mica fortăreaţă Galatia, punînd pe goană garnizoana romană de acolo, şi apoi se îndreaptă către asediatorii Capuei. Într-adevăr, după ce trimise înainte ştafeta la Capua şi dădu de ştire ca, în acelaşi moment în care el va ataca castrul roman, şi campanii să fie pregătiţi să spargă încercuirea, aceştia dădură deodată năvală pe toate porţile, stîrnind o nemaipomenită panică

Scanned with CamScanner

în rîndurile romanilor; căci dintr-o parte îi atacă Hannibal, iar dintr-alta porniră în iureş asupra lor toţi campanii, călăreţi şi pedestraşi, şi laolaltă cu ei şi garnizoana carthagineză, care avea în fruntea ei pe Bostar. Comandanţii romani, ca într-o grea cumpănă, ca să nu rămînă vreun punct neapărat cînd ei vor ataca într-o singură parte, şi-au împărţit trupele între ei în felul acesta: Appius Claudius a primit însărcinarea să-i înfrunte pe campani, iar Fulvius să se împotrivească lui Hannibal. Propraetorul C. Nero se postează cu cavaleria din şase legiuni pe drumul ce duce la Suessula, iar legatul C. Fulvius Flaccus, în fruntea cavaleriei aliaţilor, se opreşte în regiunea rîului Volturnus.

Bătălia nu a început cu strigătele şi cu zarva obişnuită la război, ci în afară de zgomotul de tot felul al ostaşilor şi al cailor şi de zăngănitul armelor, şi mulţimea campanilor nevolnici la război, aşezată pe ziduri, a făcut o hărmălaie asurzitoare, bătînd în nişte talgere de aramă, cum de obicei se face în liniştea nopţii cînd este eclipsă de lună [26], încît a abătut într-acolo atenţia chiar şi a celor care se încăieraseră. Appius cu uşurinţă zădărnici atacul campanilor de la parapetele castrului. În schimb însă Hannibal şi punii, fiind mai presus de romani numericeşte, îl strîmtorau în cealaltă parte pe Fulvius. Acolo legiunea a şasea dădu înapoi, fiind respinsă de cohorta hispanilor, care împreună cu trei elefanţi ajunseră pînă la valul de întărituri, izbutind să străpungă centrul liniei de atac a romanilor. Hispanii şovăiau acum între nădejdea unei biruinţe, dacă vor izbuti să străpungă castrul roman, sau a unei primejduiri, dacă li se vor tăia legăturile cu ai lor. Cînd Fulvius băgă de seamă panica legiunii şi castrul în primejdie, îl îndemnă pe Q. Navius şi pe alţi fruntaşi din rîndurile centurionilor să năvălească asupra cohortei de hispani care luptau în apropierea parapetelor castrului: „Am ajuns la cea mai grea cumpănă, le spuse el. Sau trebuie să lăsăm drumul slobod hispanilor, deşi cu prilejul atacării castrului aceştia vor face mai puţine sforţări ca atunci cînd au spart frontul roman atît de îndesit, sau aceştia trebuie hăcuiţi la poalele parapetelor. În lupta de acolo romanii nu vor avea mult de furcă: hispanii sînt puţini la număr şi cu legăturile tăiate de grosul armatei lor, iar legiunea a şasea romană, deşi este în panică, deoarece i s-a părut că a fost străpunsă de potrivinic, dacă se va întoarce năvălind din două părţi asupra acestuia va încercui cohorta hispană, prinzînd-o la mijloc, în urma dezlănţuirii unui atac şi din faţă şi din spate.

Scanned with CamScanner

Navius, cum auzi aceste cuvinte ale comandantului său, smulse flamura stegarului de la al doilea manipul de *hastati* şi se năpusti asupra vrăjmaşului, ameninţîndu-şi tovarăşii de luptă că le va arunca steagul în mijlocul hispanilor dacă nu-l vor urma cu repeziciune şi nu vor lua şi ei parte la această încăierare. Navius avea un trup de uriaş, iar armele sale deosebite îl făceau să fie şi mai arătos : flamura pe care o flutura deasupra capetelor atrăsese şi privirile romanilor şi pe ale duşmanilor. Însă îndată ce el ajunse la steagurile hispanilor, deşi aceştia l-au împroşcat cu suliţe din toate părţile şi aproape întreaga cohortă a dat năvală numai asupra lui, cu toate acestea nici puhoiul vrăjmaşilor, nici grindina de suliţe n-au fost în stare să zăgăzuiască avîntul acestui bărbat.

VI Şi legatul M. Atilius [27] în fruntea celui dintîi manipul de *principes* din aceeaşi legiune, începe înaintarea asupra cohortei de hispani ; şi legaţii L. Porcius Licinus şi T. Popilius, care comandau castrul, luptă cu străşnicie în faţa parapetelor castrului, doborînd elefanţii care, trecînd peste întărituri, intraseră chiar înlăuntrul lor. Pentru că şanţurile se umpluseră cu trupurile acestor namile, duşmanilor li s-a dat putinţa să treacă peste ele ca pe o platformă sau ca pe o punte aruncată peste şanţuri ; acolo, deasupra mormanelor de leşuri ale elefanţilor care zăceau ucişi, s-a încins un cumplit măcel. Campanii şi garnizoana cartagineză fuseseră respinşi din cealaltă parte a castrului şi acum lupta începu să se desfăşoare în preajma porţii dinspre Volturnus a Capuei. Duşmanul se împotrivi iureşului romanilor nu atît cu arma în mînă, ci stăvili atacul acestora cu armele aruncate cu ajutorul ballistelor şi scorpionilor aşezaţi deasupra porţii. Atacul romanilor fu zădărnicit şi în urma rănirii comandantului lor Ap. Claudius, care fusese lovit de o suliţă de fier în capul pieptului, sub umărul stîng, pe cînd şi-i îmbărbăta pe ai săi în faţa primei linii de luptători. Totuşi un mare număr de duşmani au fost doborîţi în faţa porţii, pe cînd ceilalţi au fost respinşi în neorînduială în oraş. De aceea Hannibal, cînd îşi dădu seama de măcelărirea cohortei de hispani şi că potrivnicul îşi apără castrul cu cea mai mare străşnicie, renunţă să mai continue atacul şi începu să se retragă, întorcîndu-şi întregul front cu toate trupele de pedestrime la ariergardă, acoperirea făcîndu-i-o cavaleria, ca să evite o primejdie din partea romanilor. Avîntul romanilor a fost şi mai aprig în urmărirea duşmanului. Flaccus dădu poruncă să

Scanned with CamScanner

sune trîmbiţele de retragere, socotind că romanii s-au înfruptat îndeajuns dintr-un îndoit profit: pe de o parte campanii să-şi dea seama că nu pot avea mare nădejde în ocrotirea lui Hannibal, iar pe de altă parte şi Hannibal însuşi să-şi dea seama de aceasta. Unii analişti [28] care istorisesc această luptă spun că în cursul acelei zile au fost ucişi 8 000 de oameni din oastea lui Hannibal şi trei mii din rîndurile campanilor, şi că au fost cucerite de romani 15 steaguri carthagineze şi 18 de-ale campanilor. La alţi autori însă, n-am găsit că această luptă a fost atît de însemnată, ci că „a fost mai mare panica decît încăierarea, deoarece, după ce numizii şi hispanii au năvălit pe neaşteptate asupra castrului roman împreună cu elefanţii, aceştia, străbătînd prin mijlocul castrului, au făcut un mare prăpăd, răsturnînd la pămînt cu mare vuiet corturile, iar vitele de povară speriate au luat-o la fugă, rupîndu-şi streangurile. Ca să mărească şi mai mult învălmăşeala, Hannibal a întrebuinţat şi un şiretlic, căci şi-a trimis oameni de-ai săi care, îmbrăcaţi în veşminte italice şi cunoscînd şi limba latină, au transmis în chip de poruncă cuvintele consulilor, ca fiecare ostaş roman să fugă din propriu imbold în munţii cei mai apropiaţi, deoarece castrul a căzut în mîinile vrăjmaşului; însă repede s-a descoperit vicleşugul şi atacul duşmanului a fost zădărnicit cu un mare măcel în rîndurile lui; elefanţii au fost scoşi din castru cu tăciuni [aprinşi]".

Aceasta a fost cea din urmă luptă dată înaintea predării Capuei — oricare ar fi fost începutul şi sfîrşitul luptei.

Medix tuticus (care era cel mai înalt magistrat la campani) în cursul acelui an era Seppius Laesius; el se trăgea dintr-un neam de jos şi nu era nici bogat. Se istoriseşte că în pruncia lui, mama sa făcînd într-o zi sacrificiile de ispăşire pentru un semn privind familia sa, arătat copilului său orfan de tată, haruspiciul i-a răspuns că „feciorul ei va ajunge pe treapta cea mai înaltă a dregătoriilor din Capua", dar că ea nerecunoscînd la fiul său nici o însuşire deosebită care să îndreptăţească o asemenea năzuinţă, se povesteşte că i-ar fi spus: „Dacă fiul meu are să ajungă pe cea mai înaltă treaptă a demnităţilor, atunci de bună seamă că este vorba de pieirea Capuei". Această glumă în privinţa unei proorocii, deşi făcută într-o doară, s-a adeverit totuşi întocmai. Căci pe cînd campanii îndurau urgia foamei şi ascuţişului săbiei şi fiindcă li se spulberase orice nădejde de a mai putea fi apăraţi de [aceia care, prin obîrşia lor, puteau] [29] năzui

la cîrma cetăţii, însă se sfiau s-o primească, Laesius, tînguindu-se că fruntaşii Capuei şi-au trădat şi părăsit cetatea, a luat conducerea Capuei asupră-şi, el, cel mai de jos dintre toţi campanii.

VII Însă cînd Hannibal[30] văzu că potrivnicul nu mai poate fi atras de loc la o luptă făţişă şi nici el nu este în stare să ajungă la Capua străpungînd castrul roman, pentru ca noii consuli să nu le taie[31] alor săi şi aprovizionarea, hotărî să renunţe la zadarnica-i încercare de despresurare a Capuei, ridicîndu-şi tabăra de lîngă acest oraş. Frămîntîndu-se mereu cu mintea încotro s-o pornească de acolo, deodată îi năzări gîndul să pornească lupta împotriva Romei însăşi, de unde izvodise acest război. Îndeobşte mulţi de-ai lui cîrteau împotriva lui Hannibal învinuindu-l că a pierdut prilejul să-şi împlinească această dorinţă atît de arzătoare după bătălia de la Cannae, şi nici el n-o tăgăduia; totuşi socotea că „nu trebuie să-şi piardă nădejdea de a putea ocupa vreo porţiune de oraş prin pricinuirea unei neaşteptate panici şi zăpăceli şi dacă Roma va fi în primejdie, pe de o parte, sau amîndoi comandanţii vor părăsi numaidecît Capua, sau măcar unul din ei, pe de altă parte, dacă îşi vor împărţi trupele între ei, va slăbi şi unul şi altul, şi atunci îi va surîde norocul, fie lui, fie campanilor, de a putea duce la bun sfîrşit războiul. O singură grijă îl muncea: ca nu care cumva campanii să se predea numaidecît după plecarea sa. De aceea ademeneşte cu daruri pe un numid, gata să se încumete la orice [şi să înfrunte][32] orice primejdie, pentru ca încredinţîndu-i o scrisoare, să intre în castrul roman în chip de dezertor, însă să se strecoare într-ascuns la Capua pe cealaltă parte a castrului. Într-adevăr, rîndurile scrisorii erau pline de îmbieri pentru campani: «Plecarea sa va fi spre izbăvirea lor, deoarece îi va îndepărta de la împresurarea Capuei pe comandant şi armatele romane care vor pleca la Roma pentru o a apăra. De aceea să nu-şi piardă curajul; numai cîteva zile de răbdare şi vor scăpa de întreg asediul».

Hannibal porunci apoi ca vasele ancorate în vadul Volturnului să se apropie de mica fortăreaţă[33] pe care el o ridicase mai înainte, pentru paza ţinutului. Cînd lui Hannibal i se dădu de ştire că acolo se găseşte un număr atît de mare de vase încît oastea lui poate fi trecută într-o singură noapte, pregătindu-şi provizii pentru zece zile şi înainte de a se crăpa de ziuă îşi aduse noaptea trupele pînă la malul rîului.

Scanned with CamScanner

VIII Înainte ca acest plan [34] să fie adus la îndeplinire, Fulvius Flaccus a scris o dare de seamă senatului la Roma în care a arătat ce se va întîmpla, aflînd de toate acestea de la dezertori. Această veste stîrni în cetatea [romană] un răsunet deosebit în sufletul fiecărui cetăţean, după cum îi era firea. Şi aşa cum se întîmplă de obicei într-o situaţie de grea cumpănă, senatul fu convocat numaidecît la sfat. Acolo P. Cornelius care avea porecla de Asina [35], fu de părere să fie rechemaţi toţi comandanţii şi toate armatele din toată Italia pentru apărarea cetăţii, fără să se mai ţină seama nici de Capua, nici de vreun alt război. Fabius Maximus însă era de părere că este o mare ruşine pentru romani să se depărteze de Capua, să se sperie şi să umble forfota în sus şi în jos la un semn de ameninţare din partea lui Hannibal. „Cum adică, Hannibal care a biruit la Cannae, nu a îndrăznit totuşi să vină spre Roma, iar acum după ce a fost respins de la Capua, a căpătat nădejdi să pună stăpînire pe cetatea [romană] ? Hannibal nu vine către Roma ca s-o împresoare, ci ca să scape Capua de asediu. Jupiter, martorul călcării tratatelor [36] de către Hannibal, precum şi ceilalţi zei vor apăra Roma împreună cu armata care se găseşte în preajma cetăţii".

Aceste păreri atît de diferite au fost învinse de a treia, a lui Publius Valerius Flaccus [37], care susţinea calea de mijloc. Acesta atrăgînd luarea aminte asupra celorlalte două păreri, a propus să se scrie comandanţilor care acţionau la Capua ce trupe are la îndemînă Roma pentru apărarea sa, apoi, „dacă ei ştiu cu cîte trupe vine Hannibal şi de cîtă oştire au ei nevoie pentru asediul Capuei. Dacă unul din comandanţi împreună cu o parte din armată pot fi trimişi la Roma, aşa fel încît să se continue totuşi cum se cuvine asediul Capuei şi de către celălalt comandant, şi de către cealaltă oaste, Claudius şi Fulvius să cadă de acord cine să rămînă mai departe cu asediul Capuei şi cine să vină în ajutorul Romei, pentru a zădărnici împresurarea ei de către Hannibal" [38].

Aducîndu-li-se la cunoştinţă la Capua acest *senatus-consultum*, proconsulul Q. Fulvius, care trebuia să plece la Roma, deoarece colegul său era suferind din pricina rănii, îşi alese ostaşi din cele trei armate, cam 15 000 de pedestraşi şi 1 000 de călăreţi, şi trecu rîul Volturnus. După ce a aflat precis că Hannibal va porni pe Via Latina, a trimis înainte ştafete către municipiile şi localităţile care sînt de-a lungul Viei Appia şi în vecinătatea ei, şi anume la Setia [39], Cora [40] şi Lavinium [41], spunîndu-le „să-şi pregătească

Scanned with CamScanner

depozite de provizii şi să le aibă la îndemînă în oraşele lor şi să i le aducă pe cele din ţinuturile lăturalnice în ale lui, şi să-şi concentreze trupe în garnizoana oraşelor, aşa încît fiecare cetate să-şi apere cu forţe proprii interesele sale".

IX În ziua în care a trecut rîul Volturnus, Hannibal şi-a aşezat tabăra nu departe de această apă; în ziua următoare a ajuns în ţinutul Sidicinum [42], trecînd pe lîngă Cales. Întîrziind acolo o zi cu pustiirile, şi-a condus oastea pe Via Latina, trecînd prin ţinuturile suessan [43], allifan [44] şi casinat. El şi-a întocmit un castru stativ [45] acolo la poalele Casinului [46] pentru două zile, şi pretutindeni a făcut devastări. De acolo Hannibal a ajuns în ţinutul fregellan, la rîul Liris [47], trecînd pe lîngă Interamna [48] şi Aquinum [49], unde a găsit podul rupt de fregellani [50] pentru a-i întîrzia marşul. Deoarece Hannibal pusese foc vaselor [51] şi Fulvius zăbovi lîngă acest rîu, unde îşi pregăti plutele în vederea trecerii armatei sale cu anevoinţă, din pricina marii lipse de material lemnos. După ce Fulvius şi-a trecut oastea peste rîu cu plutele, restul drumului l-a parcurs cu uşurinţă, aprovizionările fiind strînse din belşug în depozite nu numai în oraşe, dar şi în preajma drumului său. Ostaşii săi se îmbărbătau unul pe altul „să-şi aducă aminte că merg să-şi apere patria, şi de aceea să-şi iuţească pasul".

O ştafetă din Fregellae mergînd neîntrerupt zi şi noapte a stîrnit la Roma o grozavă panică [52]. Vînzoleala în sus şi în jos a oamenilor care în urma celor aflate născoceau tot soiul de năstrunicii, a pricinuit în tot oraşul o şi mai mare zarvă. Nu numai din casele particulare se auzeau vaetele femeilor, ci din toate părţile matroanele se revărsau spre pieţele publice, alergînd către templele zeilor: măturînd altarele cu părul despletit, se închinau plecîndu-şi genunchii, ridicînd mîinile în sus, spre cer şi către zei; ele se rugau să izbăvească cetatea romană de urgia vrăjmaşului şi să le păzească nepîngărite pe mame şi pe micii lor prunci.

Senatul se afla în *forum* la dispoziţia mai marilor cetăţii, pentru cazul că ar fi nevoie de vreo chibzuinţă. Unii primesc ordine, şi fiecare se duce să-şi vadă de îndatoririle sale; alţii se oferă să-şi dovedească vrednicia unde este nevoie. Se rînduiesc posturi în cetăţuie, pe Capitolium, pe ziduri, de jur împrejurul oraşului şi chiar pe muntele Albanus şi pe Arx Aefulana [53]. În toiul acestei învălmăşeli vine ştirea că proconsulul Q. Fulvius a plecat cu oastea lui de la Capua. Ca să nu-i fie anulată comanda, dacă va veni în

Scanned with CamScanner

Roma, senatul decretează ca prerogativele de comandant ale lui Fulvius să fie deopotrivă cu ale consulilor [54].

Hannibal a înaintat pînă la ţinutul Labicum [55], trecînd prin ţinuturile Frusino, [56] Ferentinum [57] şi Anagnia [58], după ce a pustiit în lung şi în lat, cu o şi mai cumplită vrăjmăşie, ţinutul fregellan pentru ruperea podului. De la Algidus s-a îndreptat spre Tusculum, însă nefiind primit între zidurile acestei cetăţi, coti spre dreapta şi coborî către Gabii [59]. De acolo porni în jos cu oastea către Pupinia [60] şi îşi aşeză tabăra la 8 000 de paşi de Roma. Cu cît se apropia vrăjmaşul mai mult, cu atît era mai mare măcelul în rîndurile fugarilor, şi, întrucît numizii se aflau la avangarda armatei punice, cu atît cădeau prinşi mai mulţi locuitori din toate straturile şi vîrstele.

X În toiul acestei învălmăşeli Fulvius Flaccus intră în Roma pe poarta Capena, îndreptîndu-se către centrul oraşului pe la Esquiliile Carinae [61]; ieşind apoi de acolo, îşi întocmi castrul între poarta Esquilină [62] şi cea Collină [63]. Edilii plebei au transportat proviziile acolo. Şi consulii şi senatul au venit în castru. Acolo s-a ţinut sfatul în legătură cu interesele supreme ale republicii. Consulii au hotărît să-şi aşeze tabăra în jurul porţilor Esquilina şi Collina [64], praetorul urban C. Calpurnius să comande operaţiile pe Capitolium şi în cetăţuie, senatul să fie prezent în număr suficient [65] la şedinţele ţinute în *forum*, dacă cumva va fi nevoie să se ia vreo decizie în aceste împrejurări atît de neaşteptate.

Între timp, Hannibal a înaintat pînă la rîul Anio [66], aşezîndu-şi tabăra la 3 000 de paşi de oraş. Instalîndu-şi acolo tabăra statornică, înaintă chiar el însuşi în fruntea a 2 000 de călăreţi pînă la poarta Collina şi, galopînd în sus şi în jos pînă la templul lui Hercules [67], privi cît putu mai îndeaproape zidurile şi aşezarea oraşului.

Flaccus găsi de cuviinţă că Hannibal întrece măsura cu purtarea sa atît de semeaţă şi de nepăsătoare; de aceea îşi trimise numaidecît cavaleria în întîmpinarea punilor, dîndu-i poruncă să-i izgonească pe vrăjmaşi şi să-i silească a se întoarce în tabăra lor. După ce s-a început lupta, consulii au poruncit ca dezertorii numizi, care se găseau pe Aventin şi erau în număr de 1 200, să meargă către cartierul Esquiliilor, trecînd prin mijlocul oraşului, fiind încredinţaţi că nu vor fi alţii mai destoinici ca aceştia la luptă între văi, şi prin case, şi prin grădini, şi printre morminte, şi pe toate drumurile şi virogele.

Scanned with CamScanner

Cînd niște cetățeni i-au văzut pe aceşti numizi [68] coborînd în galopul cailor pe panta Publicius [69] din cetățuie şi din Capitolium, au strigat [în gura mare] că Aventinul a fost cucerit de dușman. Întîmplarea asta a pricinuit atîta învălmăşeală şi fugă, încît toată mulțimea îngrozită ar fi luat-o razna, împrăştiindu-se, dacă dincolo de oraş nu s-ar fi găsit tabăra punilor ; atunci toți îşi căutară scăparea în locuințe şi pe acoperişuri, şi începură să arunce cu pietre şi cu lănci în acei care cutreierau pe drumuri, luîndu-i drept vrăjmaşi. Şi învălmăşeala asta n-a putut fi nici înlăturată şi nici nu s-a putut descoperi de unde provine greşeala, deoarece toate ulițele erau înțesate de cîrduri de țărani şi de vite, pe care această neaşteptată spaimă îi silise să vină în oraş.

În lupta dintre cele două cavalerii, romanii izbîndiră şi dușmanii fură alungați. Şi deoarece trebuia potolită zarva şi neorînduiala care se iscau în multe locuri la voia întîmplării, s-a hotărît ca toți cei care îndepliniseră dregătoria de dictator, consul sau de censor să fie investiți cu *imperium* [70] pînă se va retrage vrăjmaşul de la ziduri. Şi în restul zilei şi în cursul nopții următoare s-au ivit la voia întîmplării, în numeroase rînduri, panica şi învălmăşeala, care însă au fost potolite.

XI A doua zi, Hannibal trecînd rîul Anio, şi-a rînduit în linie de bătaie toate trupele, însă nici Flaccus [71], nici consulii n-au refuzat să se măsoare cu el. După ce amîndouă armatele s-au rînduit în vederea acelei bătălii în care învingătorul ei avea să aibă ca răsplată Roma, o ploaie torențială însoțită de grindină a pricinuit atîta zăpăceală în rîndurile celor două tabere, încît toți ostaşii s-au retras în castrele lor, de-abia mai păstrîndu-şi armele, cu toți temîndu-se mai mult de vijelie decît de dușman. Şi a doua zi o furtună asemănătoare a risipit fronturile celor două oştiri rînduite pentru luptă în acelaşi loc. Dar după ce potrivnicii s-au retras în tabără, ca prin minune, văzduhul s-a liniştit, înseninîndu-se. Punii au tîlcuit această întîmplare ca o oprelişte a zeilor. Se istoriseşte că s-a auzit glasul lui Hannibal spunînd că zeii nu-i dau nici cuget, nici noroc ca să pună mîna pe oraşul Roma. Nădejdile i-au fost micşorate şi de alte două împrejurări : una mai de seamă, alta mai puțin însemnată. Cea dintîi s-a ivit atunci cînd Hannibal, găsindu-se cu oastea sa lîngă zidurile Romei, a auzit că au plecat unități de trupe romane ca să completeze efectivele din Hispania. A doua împrejurare, cea neînsemnată, era că Hannibal, în răstimpul aceloraşi zile, aflase de la un prizonier oare-

Scanned with CamScanner

care că, din întîmplare, cîmpul în care-şi instalase el tabăra, în ciuda acestui fapt, a fost vîndut, fără să i se fi micşorat preţul. Aceasta i s-a părut lui Hannibal dovada unei atît de mari trufii şi dispreţ faţă de dînsul, pentru că terenul, pe care chiar el pusese stăpînire şi-l avea la îndemînă, fiind cucerit prin război, găsise cumpărător, încît numaidecît chemă la sine un crainic şi-i dădu şi el poruncă să strige : să se scoată în vînzare prăvăliile zarafilor care se aflau în jurul forului.

Zdruncinat de toate aceste întîmplări, Hannibal îşi retrase tabăra pînă la rîul Tutia [72], la 6 000 de paşi de oraş. De acolo porcese către dumbrava Feroniei [73] unde se afla un templu vestit în vremea aceea prin bogăţiile sale. Capenaţii şi alţi locuitori care sălăşluiau prin acele meleaguri îi dăruiau templului Feroniei ca prinos cele dintîi roade şi tot felul de ofrande după mijloacele lor, şi-l înfrumuseţaseră cu multe podoabe de aur şi de argint. Cu acel prilej, templul a fost jefuit de toate aceste ofrande. După plecarea lui Hannibal s-au găsit grămezi de bronz brut aruncate de soldaţii cuprinşi de teama opreliştii zeilor. Jefuirea acestui templu e redată de către istorici ca un fapt neîndoielnic, Coelius [74] istoriseşte că Hannibal mergînd spre Roma, s-a abătut într-acolo de la Eretum [75] şi a pornit mai departe în marş, trecînd prin Reate Cutiliae [76] şi Amiternum [77] : „din Campania s-a dus în Samnium, de acolo a ajuns la paeligni, şi apoi trecînd pe lîngă oraşul Sulmo[78], s-a dus la marrucini, apoi din ţinutul Albensis [79], la marsi [80], şi de acolo a mers la Amiternum şi Foruli [81]". Şi nu în asta constă neliniştea, căci, de bună seamă, amintirea [unui comandant atît] de strălucit [82] şi urmele unei armate atît de mari n-ar fi putut fi învăluite în uitare într-un timp atît de scurt — deoarece se ştie precis că a mers pe acolo — ci ne interesează numai dacă pe acest drum Hannibal a trecut către Roma sau dacă de la Roma s-a înapoiat în Campania.

XII Însă nu tot atîta înverşunare a avut Hannibal la apărarea Capuei cîtă au avut romanii la îngenunchierea ei prin împresurare [83]. Căci el s-a îndreptat către mare şi către Rhegium, trecînd prin [Samnium], prin [Apulia] [84] şi prin Lucania în ţinutul Bruttium, într-un marş atît de nebunesc, de parcă prin sosirea lui neaşteptată ar fi vrut ca pe toţi să-i nimicească luîndu-i fără veste. În cursul acelor zile, Capua, cu toate că nu fusese împresurată cu mai puţină dîrzenie [85], totuşi a simţit sosirea lui Flaccus [86] ; în acelaşi timp însă a stîrnit uimirea campanilor şi faptul că totodată

Scanned with CamScanner

nu s-a întors şi Hannibal. Atunci, în urma convorbirilor lor, şi campanii şi-au dat seama că au fost părăsiţi de tot de Hannibal, şi punilor li s-a spulberat orice nădejde de a mai putea păstra Capua. S-a mai adăugat şi un edict [87] al proconsulilor, propus în urma unui *senatus-consultum* şi răspîndit în rîndurile vrăjmaşilor, anume că „orice cetăţean campan care va trece de partea romanilor, înaintea unei anumite zile, nu va avea de suferit nici un neajuns". Cu toate acestea, nici un campan n-a trecut de partea romanilor, toţi fiind stăpîniţi mai mult de frică decît de neîncredere, deoarece o dată cu trădarea, campanii săvîrşiseră greşeli prea mari ca să mai poată fi iertaţi. Insă, aşa cum nici unul dintre ei nu trecu de partea duşmanilor din propriu îndemn, la fel campanii nu chibzuiră la vreun plan de salvare a intereselor obşteşti. Nobilii îşi părăsiseră însărcinările de la cîrma cetăţii şi nu mai puteau fi strînşi ca să ia parte la şedinţele senatului. La cîrma cetăţii era nu cel care meritase această cinste, ci unul care îşi exercita puterea şi drepturile fără să merite funcţia pe care o îndeplinea. Într-adevăr, acum nici unul dintre fruntaşi nu mai apărea nici în forum, nici în vreun aşezămînt public, ci, închişi în locuinţe, aşteptau din zi în zi căderea patriei o dată cu pieirea lor. Grija conducerii treburilor era lăsată pe seama lui Bostar şi Hanno, comandanţii garnizoanei punice, care, la rîndu-le, erau neliniştiţi de primejdiile ce-i pîndeau pe ei, nu pe aliaţii lor. Cei doi îi trimiseseră o scrisoare lui Hannibal, scrisă nu numai răspicat, ci chiar în termeni aspri, în care îl acuzau în chipul acesta: „Hannibal a predat nu numai Capua în mîinile vrăjmaşilor, ci i-a predat şi pe ei, şi garnizoana lor, lăsîndu-i să îndure toate chinurile. Hannibal a plecat în Bruttium întocmai ca un om care-şi întoarce privirile, ca să nu vadă cu ochii săi proprii cînd romanii pun mîna pe Capua. Dar, pe Hercules, romanii n-au putut fi urniţi din loc şi siliţi să înceteze împresurarea Capuei nici măcar de atacarea cetăţii Roma: cu cît este mai statornic duşmanul roman decît prietenul lor carthaginez! Dacă, dimpotrivă, Hannibal se va întoarce la Capua şi va îndrepta tot greul războiului acolo, şi ei, şi campanii vor fi gata să străpungă încercuirea. Doar n-au trecut carthaginezii Alpii ca să se poată război cu rheginii [88] sau cu tarentinii; unde sînt legiunile romane, acolo se cuvine să fie şi armatele carthagineze. În felul acesta s-a izbîndit la Cannae, tot aşa şi la Trasimenus, întîlnindu-se şi măsurîndu-se cu vrăjmaşul şi încercîndu-şi prin luptă norocul".

Scanned with CamScanner

Scrisoarea scrisă cu acest cuprins este înmînată, făgăduindu-li-se o răsplată numizilor, care au declarat că se vor strădui [s-o transmită lui Hannibal]. După ce aceştia au venit ca dezertori în tabăra lui Flaccus, pentru ca la un moment potrivit să dispară de acolo, şi deoarece foametea care bîntuia de multă vreme la Capua era un îndreptăţit temei pentru unii de a trece de partea romanilor, pe neaşteptate soseşte în castrul roman o femeie campană, ţiitoarea unuia dintre dezertori, care îi dezvăluie comandantului roman că numizii au trecut într-adins pentru a-i înşela pe romani şi că ei poartă asupra lor o scrisoare către Hannibal; ea este gata să-i dovedească, arătîndu-i pe unul dintre aceia care i-a destăinuit ei fapta. Fiind scos în faţă, acesta se prefăcea cu destulă îndărătnicie la început, spunînd că el nu cunoaşte pe această femeie. Treptat-treptat însă, cînd văzu că se cer şi se pregătesc uneltele pentru cazne, fu înduplecat să spună adevărul, şi mărturisind că aşa este, el scoase la iveală scrisoarea şi adăugă şi o altă dovadă care fusese ţinută în taină pînă acum, spunînd că prin castrul roman cutreieră în chip de dezertori şi alţi numizi. Un număr de peste 70 dintre aceştia fură prinşi şi stîlciţi în bătăi, după ce li se tăiaseră mîinile, şi împreună cu noii dezertori fură trimişi înapoi la Capua. Priveliştea aceasta atît de cutremurătoare le-a frînt sufletele campanilor.

XIII Poporul îmbulzindu-se spre senat, îl sili pe Laesius să convoace senatul; fură făţiş ameninţaţi şi fruntaşii care lipseau de la îndatoririle obşteşti de atîta vreme că dacă nu vor veni în senat, norodul le va înconjura locuinţele şi îi va scoate cu de-a sila pe toţi afară. Spaima vîrîtă în fruntaşi a oferit mai marelui cetăţii un senat în mare număr. Acolo, în vreme ce ceilalţi vorbeau despre trimiterea unei solii la comandanţii romani, cerîndu-i-se părerea lui Vibius Virius, cel care fusese cu îndemnul ruperii legăturilor cu romanii, acesta declară următoarele: „Cei care vorbesc despre soli şi despre pace, şi despre predare, nu-şi mai aduc aminte nici ce-ar fi avut ei de gînd să facă dacă i-ar fi avut pe romani în mîinile lor, şi nici ce s-ar cuveni să îndure ei înşişi.

Ce? Voi credeţi că va mai fi acea capitulare ca odinioară, cînd ne-am predat pe noi şi toate ale noastre romanilor ca să dobîndim ajutor împotriva samniţilor [89]? Oare aţi uitat în ce vreme şi în ce situaţie am trădat poporul roman? Şi în ce chip, şi în ce chinuri, cu ce ruşine şi ocară le-am nimicit garnizoana în timpul trădării, deşi putea fi lăsată să plece slobodă? Şi de cîte

Scanned with CamScanner

ori şi cu cîtă înverşunare am dat atacuri pentru spargerea încercuirii? De cîte ori le-am atacat castrul şi l-am chemat pe Hannibal ca să-i nimicească pe romani? Aţi uitat şi acest fapt care este mai proaspăt din toate, că l-am trimis pe Hannibal de aici pentru a ataca Roma însăşi? Şi, dimpotrivă, reamintiţi-vă ce dovezi de vrăjmăşie ne-au arătat ei, ca să vă daţi seama din ele ce mai puteţi nădăjdui de la dînşii! Cînd în Italia era un duşman venit de pe alte meleaguri, iar duşmanul era Hannibal, cînd totul era pîrjolit de furia războiului, romanii lăsînd totul la o parte, lăsîndu-l de o parte pe însuşi Hannibal, au trimis pe amîndoi consulii şi două armate consulare că să împresoare Capua. De doi ani ne chinuie romanii cu foamea, înconjurîndu-ne cu un val de parapete şi şanţuri, îndurînd şi ei împreună cu noi cele mai cumplite primejdii şi cele mai trudnice munci, de multe ori fiind măcelăriţi în jurul valului de întărituri şi şanţurilor şi alungaţi aproape pînă la marginea castrului! Dar las la o parte acestea [90]: este un vechi şi cunoscut obicei să se îndure trudă şi să se înfrunte [91] primejdii cu prilejul atacului unui oraş al duşmanilor. Însă aceasta este dovada unei neînduplecate mînii şi unei uri [de neispăşit] [92]: Hannibal a atacat castrul roman cu uriaşe trupe de pedestrime şi cavalerie şi, în parte, l-a şi cucerit; în dispreţul unei primejdii atît de mari pentru ei, romanii nu s-au clintit cîtuşi de puţin de la împresurarea Capuei. Hannibal păşind peste Volturnus, a trecut prin foc şi sabie ţinutul Calenum; cu tot dezastrul atît de cumplit al aliaţilor lor, totuşi romanii nu s-au mişcat cîtuşi de puţin din loc! Hannibal a poruncit apoi să se înainteze cu steagurile vrăjmaşe către însăşi cetatea romană; romanii au dispreţuit şi această furtună ameninţătoare! Hannibal, trecînd peste rîul Anio, şi-a aşezat tabăra la 3 000 de paşi de oraş, iar în cele din urmă s-a apropiat chiar de ziduri şi de porţi, şi le-a arătat că dacă nu vor despresura Capua, le va cuceri Roma: romanii n-au despresurat-o! Dacă ai încerca să mergi către vizuinile şi puii unor fiare sălbatice, aţîţate de oarbă furie şi turbare, le-ai putea îndepărta ca să nu sară în ajutorul alor lor; pe romani însă nu i-au îndepărtat de Capua: Roma încercuită, soţiile, copiii, ale căror vaiere aproape că se auzeau de aici, altarele, vetrele, templele zeilor, mormintele strămoşilor pîngărite şi profanate; atît de aprigă le este dorinţa de a ne pedepsi, atît de cumplită le este setea de a sorbi sîngele nostru! Şi poate, nu pe nedrept; şi noi am fi făcut la fel, dacă am fi avut noroc! Dar, fiindcă altfel au găsit de

Scanned with CamScanner

cuviinţă zeii nemuritori, după cum nu se cade să dau înapoi în faţa morţii, la fel sînt în măsură să mă feresc de caznele şi jignirile pe care mi le pregăteşte duşmanul ; de asemenea, cîtă vreme sînt liber, cîtă vreme sînt stăpîn pe mine, pot să fug de o moarte chiar uşoară, numai onorabilă să fie. N-am să-i mai văd pe Ap. Claudius şi pe Q. Fulvius fălindu-se cu o biruinţă fără seamăn şi nu voi fi tîrît legat prin Roma ca o privelişte a triumfului, ca apoi să-mi dau duhul în temniţă sau legat de stîlp să-mi aplec grumajii în faţa securii romane, după ce spatele îmi va fi sfîrtecat cu lovituri de vergi ! Şi nu-mi voi vedea patria mea năruită şi mistuită de pîrjol şi nici tîrîte, spre a fi batjocorite, mamele campane şi fecioarele şi băieţandrii născuţi liberi. Romanii au dărîmat din temelie însuşi oraşul Alba, de unde îşi trăgeau obîrşia, ca să nu rămînă nici un vlăstar şi nici o amintire a originii lor : şi n-am să cred eu că vor cruţa Capua, împotriva căreia sînt mai înverşunaţi decît împotriva Carthaginei !

De aceea, dintre voi, care aveţi de gînd să vă plecaţi în faţa ursitei, înainte de a vedea atîtea grozăvii, aveţi la mine astăzi pregătită şi rînduită masa. După ce vă veţi sătura cu mîncare şi vin, aceeaşi cupă care-mi va fi dată mie, va trece din mînă în mînă : această băutură va scăpa trupul de chinuri, sufletul de batjocură, ochii şi urechile de toate grozăviile şi ticăloşiile care trebuie văzute şi auzite şi care-i aşteaptă pe cei învinşi ! Vor fi la îndemînă şi slujitori care să arunce trupurile fără viaţă într-un mare rug aprins în ograda din faţă a locuinţelor. Aceasta este singura cale, şi onorabilă, şi slobodă spre moarte. Înşişi vrăjmaşii se vor uimi în faţa tăriei noastre, iar Hannibal va şti că vitejii săi aliaţi au fost părăsiţi şi trădaţi de el !“

XIV Ascultînd cuvîntarea[93] lui Virius, deşi destul de mulţi au încuviinţat-o, totuşi dintre cei care erau de părerea lui, numai cei cu suflet vajnic au fost în stare să-l urmeze : majoritatea senatului bizuindu-se pe firea aplecată spre iertare arătată de poporul roman în atîtea rînduri, în multe războaie, erau încredinţaţi că acesta va fi împăciuitor şi de astă dată faţă de ei şi, de aceea, au hotărît şi au trimis delegaţi pentru a preda romanilor Capua.

Pe Vibius Virius l-au însoţit la locuinţa lui 27 senatori, au luat masa împreună cu el, cu minţile ameţite de vin, şi pe cît le-a stat în putinţă, ca să nu mai simtă urgia ce-i pîndea, cu toţi au luat otravă ; apoi sculîndu-se de la masă, strîngînd

Scanned with CamScanner

dreaptă cu dreaptă şi îmbrăţişîndu-se pentru cea din urmă oară, jeluindu-şi şi pierirea lor şi a patriei, unii au rămas locului spre a fi arşi în acelaşi rug, alţii însă au plecat acasă. Sîngele din vine, înrîurit de atîta mîncare şi vin, în loc să grăbească moartea, a slăbit puterea otrăvii; de aceea, cu toate că toată noaptea, precum şi o parte din ziua următoare, cei mai mulţi dintre ei au continuat să trăiască, totuşi şi ei s-au stins din viaţă înainte de a fi deschise duşmanilor porţile cetăţii.

A doua zi, din porunca proconsulilor a fost deschisă poarta [94] lui Jupiter, care se afla în faţa castrului roman. Pe acolo au intrat o legiune şi două escadroane de cavalerie, avînd în frunte pe legatul C. Fulvius [95]. Acesta, după ce a avut grijă ca mai întîi de toate să fie adunate şi aduse la sine toate armele de atac şi de apărare care se găseau la Capua, a pus străji la toate porţile ca să nu poată ieşi sau scăpa vreun duşman şi în felul acesta a prins garnizoana carthagineză; dădu apoi poruncă senatului campan să se înfăţişeze în castru la comandanţii romani. După ce aceştia veniră acolo numaidecît, toţi fură vîrîţi în cătuşe, ordonîndu-li-se să aducă în faţa quaestorului tot aurul şi argintul pe care-l aveau. Aurul a cîntărit 2 070 libre, iar argintul 31 200 libre. Douăzeci şi cinci senatori au fost daţi sub pază la Cales, iar 28 trimişi la Teanum [96], tocmai aceia în privinţa cărora se ştia precis că, datorită hotărîrii lor, s-au rupt campanii de romani.

XV Asupra pedepsei senatului campan, Fulvius şi Claudius nu s-au înţeles de fel: Claudius [97] era mai uşor aplecat pentru iertare, în schimb atitudinea lui Fulvius era mai neîndurătoare. De aceea Appius fu de părere ca să lase pe seama senatului să hotărască la Roma asupra întregii situaţii; el spunea că „senatul are tot dreptul să-i cerceteze dacă nu cumva au ţinut consfătuiri şi cu alţi aliaţi cu nume latin şi dacă nu au fost sprijiniţi în război cu ajutoare de către aceştia". La rîndul său, Fulvius spunea că „nu trebuie să se facă cîtuşi de puţin greşeala de a se stîrni tulburări în rîndurile aliaţilor credincioşi, aducîndu-li-se învinuiri îndoielnice, şi de a fi lăsaţi la bunul plac al denunţătorilor, care nu vor cîntări [nici ce spun] [98], nici ce fac; de aceea el va căuta să înăbuşe şi să stîrpească cu desăvîrşire o asemenea cercetare".

După ce cei doi proconsuli s-au despărţit în urma acestei convorbiri, cu toate că Appius nu se îndoia că colegul său, care

Scanned with CamScanner

se rostise cu atîta îndîrjire în această privinţă, va aştepta totuşi să-i sosească dispoziţii scrise de la Roma în legătură cu o chestiune atît de însemnată, Fulvius însă, pentru ca aşteptarea ordinului să nu pricinuiască nici un fel de piedică la cele ce se începuseră, ridicînd sfatul din *praetorium*, porunci tribunilor militari şi praefecţilor aliaţi să dea de ştire la două mii de călăreţi aleşi „să fie gata la al treilea semnal de goarne [99]".

Pornind către Teanum în fruntea acestei cavalerii, în revărsatul zorilor Fulvius intră pe poartă şi se îndreptă spre forum. Lumea îmbulzindu-se îndată la apariţia călăreţilor, Fulvius porunci să fie chemat magistratul de la cîrma [100] cetăţii din Sidicinum, căruia i-a dat dispoziţii să-i scoată afară pe campanii pe care-i avea sub pază. După ce fură scoşi, toţi fură bătuţi cu vergile şi decapitaţi cu securea [101]. Apoi Fulvius alergă în goana calului spre Cales ; după ce se aşeză la tribună, în vreme ce oamenii scoşi din temniţă erau legaţi la stîlp, veni grabnic o ştafetă călare de la Roma care îi înmînă lui Fulvius ordinul scris din partea praetorului C. Calpurnius, precum şi decretul senatului. Murmurele iscate la tribună au cuprins întreaga adunare : „se amînă hotărîrea în privinţa sorţii campanilor, lăsîndu-se totul pe seama senatului roman". Dar Fulvius, văzînd cum stau lucrurile, după ce-şi vîrî în sîn sulul cu ordinul primit în scris şi, fără să-l desfacă, porunci crainicului să strige : „lictorul să ordone a se proceda după lege". În chipul acesta şi senatorii campani care se aflau la Cales îşi primiră pedeapsa. După aceea fu citit ordinul scris, precum şi decretul senatului, prea tîrziu însă spre a se mai împiedica o treabă făcută, şi cu tot dinadinsul zorită, ca să nu mai poată fi oprită.

Atunci campanul Vibellius Taurea, străbătînd prin mijlocul mulţimii, îl strigă pe nume pe Fulvius tocmai cînd se ridicase să plece, şi cum acesta, mirat, îl întrebă ce pofteşte, după ce Flaccus se aşeză din nou pe jilţ, Taurea îi spuse : „Dă poruncă să fiu şi eu ucis, ca să te poţi făli că a fost răpus de tine un bărbat cu mult mai viteaz decît eşti tu".

În vreme ce Flaccus îi răspundea că, negreşit, Taurea nu este în toate minţile, şi că chiar dacă el va voi aceasta, totuşi va fi oprit de decretul senatului, Vibellius îi replică : „Într-adevăr, după ce patria mi-a fost subjugată, după ce mi-am pierdut rudele şi prietenii şi mi-am ucis cu mîna mea proprie soţia şi copiii, ca să nu pătimească vreo josnicie, pentru că mie nu mi se dă putinţa să mă împărtăşesc din acelaşi fel de moarte

pe care au avut-o aceşti concetăţeni ai mei, atunci voi recurge la bărbăţie pentru a-mi răzbuna această viaţă [atît de mult] urîtă [de voi]".

Şi atunci se înjunghie cu gladiul pe care îl ţinuse ascuns sub haină, străpungîndu-şi pieptul şi se prăbuşi fără suflare la picioarele comandantului roman.

XVI Din pricina acestei întîmplări în legătură cu pedepsirea campanilor şi pentru că toate fuseseră îndeplinite după capul unuia singur, unii istorici au scris că Ap. Claudius [102] s-a stins din viaţă cu puţin înainte de predarea Capuei, apoi „că Taurea nu a venit din propriu-i imbold la Cales şi nu şi-a ridicat viaţa cu mîna sa [103], ci, pe cînd sta legat la stîlp între ceilalţi şi [răcnea mereu] [104], deoarece din pricina zarvei nu se putea auzi ce strigă, Flaccus a dat poruncă să se facă tăcere şi, cu acest prilej, Taurea a rostit acele cuvinte care s-au amintit mai înainte, că el, un bărbat atît de viteaz este ucis de un ins nici pe departe deopotrivă de vrednic cu el în ce priveşte vitejia, că îndată după aceste cuvinte, crainicul a pronunţat aceste vorbe din porunca proconsulului: „Lictorule! Unui viteaz ca ăsta mai dă-i şi cîteva vergi pe deasupra şi procedează cu el în primul rînd după lege!"

Unii istorici susţin că înainte de a i se tăia capul lui Taurea, s-a dat citire şi decretului senatorial, dar fiindcă în acest *senatus-consultum* fuseseră adăugite cuvintele „dacă el găseşte de cuviinţă, să lase pe seama senatului hotărîrea întregii situaţii", aceasta s-a tîlcuit că lui Flaccus i s-a lăsat la îndemînă putinţa de a lua hotărîrea pe care o socotea cea mai potrivită cu interesele supreme ale statului.

De la Capua, s-a revenit la Cales; s-a primit act de supunere şi din partea Atellei [105] şi Calatiei [106]. Şi acolo s-au luat măsuri împotriva capilor trădării [107]. Astfel, ca la 70 fruntaşi ai senatului fură omorîţi, iar cam 300 de nobili campani [108] vîrîţi în temniţă, alţii daţi în paza oraşelor cu nume latin, au pierit din felurite pricini. O altă mulţime de cetăţeni campani a fost vîndută.

S-a luat în dezbatere [109] şi situaţia oraşului şi a pămînturilor Capuei, unii senatori întrebînd dacă trebuie distrusă această cetate atît de puternică, atît de aproape de Roma şi atît de vrăjmaşă; au precumpănit însă nevoile clipelor de faţă; căci oraşul Capua s-a păstrat, pentru ca să existe undeva şi un sălaş al plugarilor, şi aceasta datorită pămîntului său, despre care se ştie

Scanned with CamScanner

prea bine că prin rodnicia lui este cel mai de frunte din toată Italia. Gloata locuitorilor, a liberţilor, a slujbaşilor şi a meşteşugarilor [110] a fost lăsată pe loc pentru a popula oraşul; în schimb, toate pămînturile, precum şi toate clădirile publice au devenit proprietatea poporului roman. S-a hotărît ca oraşul Capua să fie locuit şi populat, în schimb să fie socotit oraş numai cu numele, nemaiexistînd acolo nici o instituţie de conducere a cetăţii, nici senat, nici adunarea poporului, nici o dregătorie; „norodul să fie lipsit de sfat obştesc, de autorităţi, de orice fel de organizare, fără nici o putinţă de a lua vreo hotărîre în interes obştesc [111]. De la Roma se va trimite în fiecare an un praefect [112], pentru a împărţi dreptatea.

În chipul acesta s-au rînduit treburile la Capua, şi cu hotărîri lăudabile în toate privinţele: astfel s-au luat măsuri aspre şi cu repeziciune împotriva celor mai vinovaţi. Mulţimea cetăţenilor a fost risipită pe alte meleaguri, fără nici o nădejde de întoarcere. Romanii nu s-au răzbunat şi nu şi-au arătat mînia prin arderea şi dărîmarea caselor şi zidurilor nevinovate: prin aplicarea acestui fel de blîndeţe s-a căutat să se lase nevătămat un oraş atît de vestit şi atît de bogat, pentru distrugerea căruia ar fi gemut toate populaţiile care sălăşluiesc în jurul Campaniei. Totodată a fost şi o dovadă, într-adins făţişă pentru vrăjmaşi, cît de mare este înverşunarea romanilor împotriva aliaţilor necredincioşi, dîndu-le cuvenitele osînde, şi că dimpotrivă, cei pe care Hannibal îi primeşte ca aliaţi, nu primesc nici un fel de sprijin din partea lui.

XVII După ce s-a văzut scăpat de preocuparea care-l frămînta în privinţa Capuei, senatul roman a avut grijă printr-un decret să i se pună lui C. Nero la dispoziţie, din cele două legiuni pe care le avusese el la Capua, 6 000 de pedestraşi şi 300 de călăreţi, pe care îi va alege el, şi un număr egal de pedestraşi, precum şi 800 de călăreţi din rîndurile aliaţilor cu nume latin. Nero, îmbarcînd acea armată pe vase la Puteoli, o transportă în Hispania [113].

După ce a ajuns la Tarraco cu flota, Nero îşi debarcă acolo trupele. Scoţîndu-şi vasele pe uscat în locuri ferite, după ce şi-a înarmat şi pe mateloţi, spre a spori numărul luptătorilor, porni către fluviul Hiberus, unde primi şi oastea lui Ti. Fonteius [114] şi pe a lui L. Marcius [115]. De acolo purcese înspre vrăjmaş. Hasdrubal, fiul lui Hamilcar, îşi avea tabăra lîngă Pietrele negre [116].

Scanned with CamScanner

Acest loc se află în ţinutul ausetanilor, între localităţile întărite Iliturgi [117] şi Mentissa [118]. Nero îşi instală tabăra la intrarea în trecătoare. Cînd Hasdrubal se văzu ajuns în grea cumpănă, trimise un crainic de pace [119] la romani, făgăduindu-le că dacă va fi lăsat să plece de acolo, îşi va lua cu el toată armata din Hispania. Pentru că romanii au primit cu inima voioasă această propunere, Hasdrubal a cerut ca să aibă loc o întrevedere cu romanii a doua zi, ca să se consemneze în scris condiţiile predării cetăţuilor [120] din oraşe şi să hotărască o zi în care să fie aduse detaşamentele de pază, iar carthaginezii să-şi ia cu ei toate ale lor, fără nici un gînd de înşelăciune. După ce obţinu aceasta, Hasdrubal porunci ca numaidecît la lăsatul celui dintîi amurg şi apoi în tot decursul nopţii, să se scoată din trecătoare poverile cele mai grele ale armatei, pe orice cale vor putea. De aceea, într-adins şi-a dat silinţa ca să nu iasă prea mulţi în acea noapte, pentru ca, pe de o parte, un număr mic de oameni să aibă mai lesne putinţa să-i înşele pe romani în tăcerea nopţii, pe de altă parte, să se furişeze pe nişte poteci înguste şi povîrnite. Şi în cursul zilei următoare s-a venit la întrevedere. Dar discutînd şi scriind atît de multe, punii s-au străduit să nu se încheie tratativele, astfel încît, după ce s-a scurs ziua, întrevederile s-au amînat pentru a doua zi. Venirea şi a nopţii următoare i-a dat răgaz lui Hasdrubal să-şi mai scoată şi alţi ostaşi. Dar nici a doua zi nu s-a rezolvat situaţia. Discutîndu-se deschis în privinţa condiţiilor, zilele se scurgeau în chipul acesta, iar nopţile cu scoaterea pe ascuns a ostaşilor din tabăra pună. Şi după ce majoritatea armatei carthagineze a izbutit să scape, Hasdrubal n-a vrut să mai rămînă nici măcar la condiţiile propuse de dînsul la început, şi deoarece o dată cu teama li se micşora din ce în ce mai mult şi buna-credinţă a punilor, aceştia nu şi-au mai respectat învoiala. Reuşiseră acum să scape din trecătoare mai toate trupele de pedestraşi carthaginezi, cînd la ivirea zorilor o negură deasă acoperi întregul defileu şi toate cîmpurile din jur. Cînd Hasdrubal a băgat de seamă aceasta, trimise oameni la Nero spre a-i cere să amîne tratativele pentru ziua următoare, „pentru că ziua aceea e o zi de sărbătoare pentru carthaginezi şi sînt opriţi să întreprindă vreo treabă serioasă". Deoarece nici măcar atunci şiretlicul punilor nu le-a dat romanilor nimic de bănuit şi pentru că aceştia i-au păsuit pentru acea zi, Hasdrubal a ieşit numaidecît din tabără cu cavaleria şi cu elefanţii, reuşind să scape fără vreo zarvă ori neajuns. Pe la orele patru [121] risipindu-se negura, o dată cu soarele a apărut şi lumina

Scanned with CamScanner

zilei. Abia atunci au zărit romanii tabăra goală de dușmani. Atunci, în sfîrșit, Claudius descoperi viclenia carthagineză și-și dădu seama că a căzut victima înșelăciunii și hotărî să se ia pe urmele fugarilor, fiind gata să se măsoare cu punii în luptă. Însă dușmanul se feri să dea piept cu el. Totuși au fost cîteva ciocniri ușoare între ariergarda carthagineză și avangărzile romanilor.

XVIII În vremea acestor întîmplări, nici populațiile Hispaniei, care se rupseseră de romani după înfrîngerea suferită de Scipioni, n-au mai revenit la alianță, însă nici altele noi nu s-au mai dezlipit de ei. Și la Roma, în urma capitulării Capuei, senatul și poporul roman nu erau mai puțin îngrijorați în privința Italiei, ca de situația Hispaniei. De aceea se hotărî să se mărească efectivele armatei și să se trimită acolo un nou comandant [122]: pe de o parte însă, nu se știa atît de bine pe cine să trimită acolo, unde doi dintre cei mai străluciți capi de oștire au căzut în răstimpul a 30 zile, pe de altă parte, se știa că trebuie să fie ales cu cea mai deosebită grijă comandantul care să-i înlocuiască.

Pe cînd unii rosteau un nume, iar alții altul, în cele din urmă s-a recurs la soluția de a se ține alegeri în vederea desemnării unui proconsul pentru Hispania [123]. Ca urmare, consulii au și fixat ziua alegerilor. La început, cetățenii așteptaseră să-și dea numele [124] acei dintre candidați care se credeau vrednici de o cinste atît de deosebită; dar după ce li s-au spulberat toate așteptările, pe toți i-a cuprins din nou jalea din pricina dezastrului suferit și părerea de rău de comandanții căzuți în luptă. De aceea, întreaga cetate era mohorîtă și cu toate că mintea nu-l ajuta aproape pe nici unul cu vreun sfat, totuși în ziua alegerilor toți cetățenii se duc la vot în Cîmpul lui Marte. Rotindu-și ochii spre demnitarii [de la cîrma] cetății [125], ei privesc la chipul frunțașilor care la rîndu-le se uită unii la alții; toți sînt în freamăt: „s-a ajuns într-o restriște atît de grea și s-a pierdut orice nădejde asupra sorții republicii, încît nimeni nu mai îndrăznește să primească comanda în Hispania", cînd deodată se ridică P. Cornelius, în vîrstă de 24 de ani, fiul lui P. Cornelius care căzuse în Hispania, declarînd că el își depune candidatura [126], și îndată se așează într-un loc mai înalt [127], de unde să poată fi văzut de toți. Cînd privirile tuturor s-au ațintit asupra lui, toată lumea a izbucnit numaidecît în strigăte, în semn de dragoste și de bună prevestire, urîndu-i noroc și izbîndă [în calitate de] comandant.

Scanned with CamScanner

Dîndu-li-se poruncă cetăţenilor să meargă la vot, nu numai toate centuriile, ci şi toţi cetăţenii pînă la unul şi-au dat votul lui P. Scipio, cerînd să-i încredinţeze acestuia comanda în Hispania. Însă după terminarea votului, îndată ce s-a potolit tot freamătul şi înflăcărarea, deodată s-a făcut linişte, şi toată lumea a început să cugete în tăcere: „Oare ce-au făcut ei? N-a precumpănit oare mai mult dragostea pentru Scipio decît socotinţa minţii?" Cetăţenilor le părea rău mai ales de faptul că Scipio era nevîrstnic; unora le era groază şi de ursita casei lui, şi de numele celui ce pleca în Hispania şi de faptul că două familii fuseseră lovite de doliu de pe urma acelor provincii, unde el avea să ducă războiul între mormîntul tatălui şi cel al unchiului său.

XIX Cînd Scipio băgă de seamă că cetăţenii se frămîntă, fiind îngrijoraţi din pricina alegerii sale făcute cu atîta înflăcărare, convocă adunarea poporului unde vorbi despre vîrsta sa, despre comanda încredinţată şi războiul pe care trebuia să-l poarte cu atîta măreţie sufletească şi cu atît avînt, încît s-a aprins din nou înflăcărarea care se potolise şi toţi cetăţenii au fost cuprinşi de nădejdea în biruinţă, mai temeinică decît aceea care se capătă încrezîndu-se de obicei într-o făgăduinţă făcută de un om sau ca aceea izvorîtă dintr-un cuget ce se bizuie pe realitatea faptelor. Căci Scipio stîrnise admiraţia tuturor nu numai prin mari însuşiri adeverite, ci şi prin aceea că el, din tinereţe, prin iscusinţa sa îşi dovedise în faţa mulţimii, într-o bună măsură, cele mai multe virtuţi ale sale, fie prin aceea că el, noaptea, avusese anumite vedenii, fie că el pornea la faptă ca unul cu mintea insuflată de zei sau că şi el fusese prins de mrejele vreunei credinţe deosebite sau că poruncile şi planurile erau îndeplinite fără zăbavă, de parcă ar fi fost trimise de oracol prin vrerea ursitei. Pe lîngă toate acestea, de la început, din ziua în care a îmbrăcat toga virilă, Scipio era pregătit şi sufleteşte, căci el nu a îndeplinit vreo însărcinare politică şi nu s-a ocupat de treburile sale personale pînă nu s-a dus mai întîi în Capitolium: intrînd în templu, a stat înăuntru multă vreme, căci el îşi petrecea vremea stînd acolo de cele mai multe ori singur, şi în taină [128]. Această deprindere pe care şi-a păstrat-o în tot cursul vieţii sale i-a împins pe unii oameni să creadă în legenda răspîndită, fie într-adins, fie din întîmplare, că Scipio este de obîrşie divină şi a făcut să reînvie faimoasa poveste care a făcut mai înainte atîta vîlvă în jurul lui Alexandru cel Mare.

Scanned with CamScanner

legendă deopotrivă de uimitoare şi prin deşertăciunea credinţei, şi prin mitul „că el a fost zămislit dintr-un şarpe [129] uriaş şi că de foarte multe ori a fost văzut un asemenea monstru apărînd şi în iatacul mamei sale, dar ori de cîte ori venea vreun om, şarpele se tîra repede, dispărînd din faţa ochilor". Niciodată Scipio n-a căutat să spulbere credinţa într-o asemenea minune, ba mai mult, el a făcut să sporească crezămîntul în ea printr-un oarecare meşteşug: nici nu tăgăduia, dar nici nu confirma minunea pe faţă. Numai că admiraţia oamenilor faţă de acest tînăr, pentru alte multe fapte de acelaşi soi, unele adevărate, altele plăsmuite, întrecuse măsura. Pe temeiul unor astfel de legende, cetăţenii i-au încredinţat lui Scipio, cu acea împrejurare, o însărcinare atît de grea, învestindu-l cu o comandă atît de mare.

Acelor trupe pe care Scipio le avea la îndemînă, provenind de la vechea armată din Hispania şi care trecuseră acolo de la Puteoli sub comanda lui C. Nero, mai fură adăugaţi zece mii de ostaşi şi o mie de călăreţi; apoi îi fu dat ca ajutor pentru ducerea la bun sfîrşit a acestui război şi propraetorul M. Iunius Silanus [130].

În chipul acesta Scipio porni de la gura Tibrului [131] cu o flotă alcătuită din 30 de vase (toate erau însă cu cîte cinci rînduri de vîsle). Trecînd pe lîngă ţărmul Mării Etrusce, pe lîngă Alpi şi Golful Gallic [132], făcînd apoi un ocol pe la capul Pirineilor [133], el îşi debarcă trupele în oraşul grecesc Emporiae [134] (şi locuitorii lui sînt de baştină din Phocida [135]). După ce a dat ordin flotei să-l urmeze, de acolo a pornit în marş spre Tarraco, unde a concentrat pe toţi aliaţii (căci la vestea sosirii lui Scipio veniseră la el numeroase solii [136] din toată provincia). Scipio porunci ca vasele să fie trase la mal, după ce a trimis înapoi patru corăbii cu cîte trei rînduri de vîsle de-ale massilienilor, care-i însoţiseră de la ei pînă aici, în semn de cinstire. El începu să dea apoi răspunsuri acestor solii înmărmurite de schimbarea atît de fericită a întîmplărilor omeneşti, arătîndu-le un suflet înaripat de avînt, dar şi de adîncă încredere în marile sale însuşiri, însă fără să le adreseze vreo vorbă jignitoare. Toate cuvintele lui înveder au, pe de o parte, o măreţie impunătoare, pe de altă parte, insuflau tuturor o mare încredere.

XX Plecînd din Tarraco Scipio vizită şi oraşele aliaţilor şi tabăra de iarnă a armatei şi-i elogie pe ostaşii care, deşi fuseseră izbiţi de năpasta a două înfrîngeri una după alta, totuşi au

Scanned with CamScanner

păstrat mai departe provincia şi nici nu i-au îngăduit vrăjmaşului să se înfrupte din roadele izbînzilor, ci l-au izgonit din întreg ţinutul lor de dincoace de Hiberus, şi i-au apărat cu credinţă pe aliaţi. Lui Marcius îi arătă atîta cinste, încît se învedera că Scipio nu se temea cîtuşi de puţin că vreun altul i-ar putea sta pieziş în calea slavei sale. Acolo, urmaşul lui Nero la comandă a fost Silanus. Noii ostaşi au fost aduşi în tabăra de iarnă.

Scipio a plecat apoi la Tarraco, după ce a adus la îndeplinire la vreme tot ce trebuia întreprins şi făcut.

Scipio nu se bucura în ochii duşmanului de mai puţin renume ca într-ai concetăţenilor şi aliaţilor ; acest renume era întruchipat printr-o oarecare presimţire a viitorului ; teama pe care el o insufla duşmanilor era cu atît mai mare, cu cît nimeni nu era în stare să-şi dea cît de puţin seama de temeiul ei.

Căpeteniile punilor plecaseră care încotro, fiecare la tabăra sa de iarnă : Hasdrubal, fiul lui Gisgo, departe, tocmai la Ocean şi la Gades, iar Mago, la cea din mijlocul provinciei, cu precădere la cea mai sus de pădurea de la Castulo ; în sfîrşit Hasdrubal, fiul lui Hamilcar, a iernat cît mai aproape de Hiberus în împrejurimile Saguntului.

La sfîrşitul acelei veri în care a fost cucerită Capua şi Scipio a venit în Hispania, flota carthagineză fusese chemată din Sicilia la Tarentum pentru a împiedica aprovizionarea garnizoanei romane ce se afla în cetăţuia tarentină ; ea tăiase orice putinţă de apropiere de cetăţuie, închizînd într-adevăr orice cale către mare ; numai că flota punică stînd acolo prea mult, îngreuiase mai mult aprovizionarea aliaţilor decît pe cea a duşmanilor. Căci, deşi nu se mai puteau transporta pentru orăşeni de pe ţărmurile paşnice şi porturile deschise, sub ocrotirea vaselor punice, atîtea cereale cît consuma flota însăşi alcătuită dintr-o mulţime de oameni amestecaţi din toate neamurile, totuşi garnizoana romană din Tarentum era în măsură să se întreţină, datorită rezervelor strînse dinainte, fără a fi chiar nevoie să se transporte de pe alocurea, deoarece apărătorii romani erau puţini la număr, în vreme ce tarentinilor şi flotei nu le ajungea de fel ceea ce li se aducea pe mare cu vasele. De aceea, cînd în cele din urmă flota punică se retrase de acolo, plecarea ei pricinui mai multă bucurie decît atunci cînd venise. Cu toate acestea, aprovizionarea Tarentului nu s-a uşurat prea mult, deoarece în urma retragerii flotei punice însărcinate cu supravegherea mării, tarentinii nu mai puteau face transporturi de grîne pe nave[137].

Scanned with CamScanner

XXI La sfîrşitul aceleiaşi veri, după ce M. Marcellus a venit din provincia Sicilia la Roma, praetorul C. Calpurnius îl prezentă [138] senatului întrunit în templul Bellonei [139]. După ce Marcellus a luat cuvîntul vorbind despre acţiunile desfăşurate de dînsul, şi-a mărturisit oarecum obida nu atît în privinţa situaţiei sale, cît a ostaşilor săi, spunînd că deşi a pus capăt războiului în provincia sa, totuşi nu s-a îngăduit strămutarea de acolo a armatei sale şi a cerut să i se încuviinţeze intrarea în triumf în Roma. El însă n-a obţinut aceasta. S-a iscat însă o lungă discuţie: „Oare are vreo noimă — spuse Marcellus — faptul că, de vreme ce s-au decretat slujbe de mulţumire în numele său, cînd nu era de faţă, pentru izbînzile cîştigate sub conducerea sa şi s-au adus sacrificii zeilor nemuritori în semn de mulţumire, i se refuză acum, cînd este prezent, sărbătorirea triumfului? Oare acela care a primit poruncă să încredinţeze urmaşului său comanda armatei, hotărîre care nu se ia decît atunci cînd într-o privincie se continuă războiul, mai poate să-şi sărbătorească triumful, ca un comandant care şi-a încheiat campania, cînd lipseşte armata, martora unui triumf meritat sau nemeritat?“ Atunci s-a găsit de cuviinţă să se recurgă la calea de mijloc. Marcellus să fie sărbătorit prin ovaţii [140] la intrarea în Roma.

Tribunii plebei, în urma încuviinţării date de senat, au propus în adunarea poporului ca M. Marcellus să-şi păstreze prerogativele [141] de comandant în ziua cînd va fi primit cu ovaţii în oraş.

În ajunul intrării sale în oraş, Marcellus a fost purtat în triumf pe muntele Albanus; de acolo el a fost sărbătorit cu ovaţii; înaintea lui au fost purtate trofee: o dată cu tabloul care înfăţişa cucerirea Syracusei, au defilat catapulte şi balliste şi tot felul de maşini de război [142], precum şi numeroase opere şi podoabe, mărturiile unei păci de lungă durată şi ale măreţiei regilor; apoi nenumărate obiecte făurite din argint şi bronz, după aceasta, felurite mobile şi veşminte de preţ şi multe statui celebre cu care Syracusa fusese împodobită mai frumos ca oricare alt oraş de frunte al Greciei; ca dovadă a biruinţei asupra carthaginezilor au fost aduşi la Roma şi opt elefanţi. O privelişte neobişnuită au înfăţişat Sosis Syracusanul şi Moericus Hispanul, care mergeau în fruntea alaiului, avînd coroane de aur pe cap. Cel dintîi îi călăuzise pe romani cînd intraseră în Syracusa în timpul nopţii, iar celălalt le predase [cetăţuia din] Nasos [143] şi garnizoana de acolo. Amîndurora li s-a acordat dreptul de cetă-

Scanned with CamScanner

ţenie şi cîte 500 de iugăre din pămîntul care aparţinuse fie regelui, fie duşmanilor poporului roman, lui Sosis în ţinutul Syracusei, precum şi o locuinţă pe care şi-o va alege el după plac din casele aparţinînd celor împotriva cărora se luaseră măsuri potrivit dreptului războiului. Lui Moericus [144] şi hispanilor, care trecuseră o dată cu el de partea romanilor, s-a dispus să li se acorde un oraş cu ţinutul [145] lui, din acele oraşe ale Siciliei care îi trădaseră pe romani. S-a dat această însărcinare lui M. Cornelius [146] ca să le dea în stăpînire acel oraş pe care îl va vrea el, împreună cu pămînturile lui. Tot în acel ţinut s-au dat 400 de iugăre de pămînt lui Belligenes [147], prin mijlocirea căruia Moericus fusese îndemnat să treacă de partea romanilor.

După plecarea lui Marcellus din Sicilia, flota carthagineză a debarcat acolo 8 000 de pedestraşi şi 3 000 de călăreţi numizi. Oraşele Murgentia [148] şi Ergetium [149] au trecut de partea lor. Le-au urmat pilda, rupîndu-se de romani, cetăţile Hybla [150] şi Macella [151], precum şi alte cîteva mai neînsemnate. Şi numizii avînd în fruntea lor pe Muttines, străbătură toată Sicilia, trecînd prin foc şi sabie ţinuturile aliaţilor poporului roman. Pe lîngă toate aceste neajunsuri, trupele romane erau indignate, pe de o parte, pentru că nu fuseseră şi ele aduse la Roma din provincie o dată cu comandantul lor, iar pe de altă parte, fiindcă fuseseră oprite să ierneze în oraşe: de aceea îşi îndeplineau însărcinările ostăşeşti cu silă; doar un aţiţător le lipsea, căci curaj aveau destul. În faţa acestor greutăţi, praetorul M. Cornelius a potolit spiritele ostaşilor fie mîngîindu-i, fie dojenindu-i.

El a adus la ascultare toate cetăţile care se rupseseră de romani, iar din rîndul acestora a dat Murgentia, potrivit unui *senatus-consultum*, hispanilor, cărora se cuvenea să li se dea un oraş cu întregul lui ţinut.

XXII Deoarece amîndoi consulii aveau ca provincie Apulia şi nu mai era atîta teamă din partea carthaginezilor şi a lui Hannibal, li s-a dat ordin să tragă între ei la sorţi provinciile Apulia şi Macedonia. Lui Sulpicius căzîndu-i Macedonia, el s-a dus acolo pentru a-l înlocui pe Laevinus [152]. Fulvius fiind chemat la Roma în vederea alegerilor [153], în vreme ce prezida comiţiile, centuria praerogativă *Voturia juniorum* i-a votat consuli [pe T. Manlius Torquatus şi T. Otacilius, pe acesta din urmă, în lipsă] [154].

Scanned with CamScanner

În vreme ce mulțimea se îndrepta spre Manlius, care era de față, spre a-i face urări, și pentru că nu domnea vreo îndoială asupra încuviințării întregii adunări, acesta, înconjurat de un mare puhoi de oameni, înaintă către tribuna consulului și ceru să se dea ascultare cîtorva vorbe de-ale sale și să se dea poruncă să fie chemată înapoi centuria care-și exprimase votul. În vreme ce toți erau cu privirile ațintite așteptînd să afle ce are de gînd să le spună Manlius, el le invocă drept scuză pentru refuzul consulatului, boala lui de ochi: „Bărbatul — spuse el — care cere să i se încredințeze viețile și agoniseala altora, atunci cînd e nevoit să întreprindă totul văzînd cu ochii altuia, este și un cîrmuitor și un comandant lipsit de obraz; dacă adunarea poporului găsește cu cale [că situația e grea], să dea poruncă centuriei *Voturia juniorum* să se înapoieze la vot și să țină seama acum, cînd se aleg consulii în vederea războiului, de cele ce se întîmplă în Italia și de vremurile de cumpănă ale republicii! Abia s-au obișnuit urechile cu liniștea, nemaiauzind învălmășeala și zarva vrăjmașilor care cu cîteva luni mai înainte aproape că dăduseră foc zidurilor Romei". După rostirea acestor cuvinte, deoarece centuria într-un puternic glas a strigat că hotărîrea sa e nestrămutată și că-i va alege pe aceiași oameni consuli, atunci Torquatus a răspuns: „Nici eu nu voi putea îngădui în rostul meu de consul obiceiurile voastre, nici voi conducerea mea. Înapoiați-vă deci la vot și gîndiți-vă că pe pămîntul Italiei se dă războiul cu carthaginezii, și că Hannibal e comandantul dușmanilor!"

Atunci centuria *Voturia juniorum*, mișcată și de ținuta autoritară a acestui bărbat și de freamătul celor care rămăseseră uimiți de un asemenea om, i-a cerut consulului să cheme la vot centuria *Voturia seniorum* [155] spunînd: „vrea să se consulte cu cei bătrîni și să desemneze pe consuli după voia acestora". Fiind atunci convocați bătrînii centuriei *Voturia*, li s-a dat încuviințarea să se consfătuiască în taină în *Forum ovile* [156]. Bătrînii au spus că trebuie să se chibzuiască în privința a trei persoane: asupra a doi care au fost pînă acum copleșiți de onoruri, și anume asupra lui Q. Fabius și M. Marcellus, precum și asupra lui M. Valerius Laevinus, dacă vor cu orice preț să aleagă un nou consul împotriva carthaginezilor: „acesta a luptat în chip strălucit și pe mare și pe uscat împotriva regelui Filip".

În felul acesta, după ce centuria bătrînilor a chibzuit asupra celor trei persoane, centuria tinerilor se duce la vot. Ea i-a votat consuli pe M. Marcellus Claudius, ajuns în culmea strălucirii în

Scanned with CamScanner

urma supunerii Siciliei, şi pe M. Valerius Laevinus, pe amîndoi în lipsă. Toate centuriile au încuviinţat votul centuriei praerogative.

Să se mai rîdă acum de cei care admiră trecutul [157] ! Într-adevăr, oricum s-ar înfăţişa republica înţelepţilor [158], pe care aceşti filozofi mai mult o plăzmuiesc cu mintea decît o cunosc în realitate, totuşi eu socot că n-au putut exista vreodată fruntaşi mai serioşi şi mai cumpătaţi ca aceşti romani, în ce priveşte dorinţa de mărire şi putere, şi nici o mulţime cu un mai mult bun simţ ca atunci ! Căci în acest veac al nostru cu greu s-ar putea crede acest adevăr că o centurie de tineri a vrut să ceară părerea celor bătrîni, pe cine anume să-i voteze consuli, cînd acum nici autoritatea părintească nu mai este luată în seamă de copii şi cînd nici copiii nu ţin cîtuşi de puţin seama de autoritatea părinţilor [159] !

XXIII După aceasta au avut loc alegerile [160] pentru praetori. Au fost aleşi praetori P. Manlius Vulso şi L. Manlius Acidinus, şi O. Laetorius şi L. Cincius Alimentus.

Însă, întîmplător, după terminarea alegerilor s-a dat de veste că s-a stins din viaţă în Sicilia T. Otacilius, pe care poporul se părea că ar fi avut de gînd să-l desemneze în lipsă ca coleg al lui T. Manlius, dacă nu s-ar fi întrerupt votarea.

În urma propunerii praetorului Calpurnius, senatul a decretat ca jocurile Apollinare, care fuseseră celebrate şi anul trecut, să se desfăşoare şi anul acesta, şi de aci înainte să fie sărbătorite în permanenţă în fiecare an.

În acelaşi an s-au văzut şi s-au anunţat cîteva minuni : statuia Victoriei de pe vîrful templului Concordiei [161] a fost lovită de un trăsnet şi căzînd de pe acoperiş s-a prăvălit peste statuile aceleiaşi zeiţe care erau aşezate pe antefixele [162] acoperişului templului, însă au rămas înfipte acolo şi nu s-au mai rostogolit jos. S-a mai dat apoi de ştire că la Anagnia şi la Fregellae zidul şi porţile au fost trăsnite ; apoi că în forul oraşului Subertum [163], ar fi curs rîuri de sînge vreme de o zi întreagă ; la Eretum ar fi plouat cu pietre şi la Reate ar fi fătat o catîrcă.

Pentru aceste semne şi arătări s-au făcut cuvenitele ispăşiri, aducîndu-se jertfe de vite mari şi hotărîndu-se să se facă slujbe şi rugăciuni publice o zi întreagă, precum şi sacrificii novendiale [164].

În cursul acelui an s-au stins din viaţă cîţiva preoţi ai statului, care au fost înlocuiţi cu alţii noi. În locul decemvirului cultului M. Aemilius Numida a fost numit M. Aemilius Lepidus ; apoi

Scanned with CamScanner

pontificele M. Pomponius Matho a fost înlocuit cu C. Livius, iar augurul Sp. Carvilius Maximus cu M. Servilius.

Deoarece pontificele T. Otacilius Crassus murise la sfîrşitul anului, pentru acest temei nu s-a mai făcut nici o nouă numire în locul lui. C. Claudius, flaminul lui Jupiter a fost scos din această preoţie, pentru că încălcase rînduielile religioase cu prilejul luării haruspiciilor.

XXIV. Tot în aceeaşi vreme [165], M. Valerius Laevinus, care căutase mai înainte prin întrevederi tainice să întrezărească simţămintele fruntaşilor aetolieni [166], sosi la adunarea ligii acestora, în fruntea unei flote uşor înarmate, la ziua fixată mai de mult. După ce le-a arătat că Syracusa şi Capua au fost cucerite, ca să-i încredinţeze că romanii au izbîndit în Italia şi [în Sicilia] [167] le-a adăugat apoi faptul că „romanii au obiceiul păstrat din moşi-strămoşi de a-şi cinsti aliaţii şi că unii dintre aceştia au primit cetăţenia şi drepturi egale cu romanii, iar cu alţii lucrurile au mers în aşa fel, încît ei au optat mai degrabă pentru situaţia de aliaţi decît de cetăţeni; aetolienii se vor bucura de o cinste cu atît mai mare, cu cît dintre neamurile de dincolo de mare ei intraseră cei dintîi în legături de prietenie [şi încheiaseră alianţă cu romanii]. Filip şi macedonenii [168] le sînt nişte vecini supărători; însă dînsul, pe de o parte, le-a frînt puterea şi trufia, iar pe de alta, îi va sili nu numai să iasă din oraşele pe care le-au smuls aetolienilor prin silnicie, dar vor vedea că însăşi Macedonia le va fi ameninţată; de asemenea şi pe acarnanieni, pe care aetolienii sînt revoltaţi că s-au dezlipit din liga lor, el îi va readuce la vechea stare de drept şi dependenţă faţă de ei". Aceste cuvinte, precum şi făgăduinţele făcute de comandantul roman, le întăriră şi declaraţiile făcute de comandantul roman, şi le întăriră cu autoritatea lor, şi Scopas, care pe atunci era mai marele norodului aetolian, şi Dorimachos, fruntaşul aetolienilor; aceştia lăsînd de o parte orice rezervă, scoaseră în vileag, cu o încredere şi mai accentuată, puterea şi măreţia poporului roman.

Cu toate acestea, temeiul care îi îmboldea în cea mai mare măsură pe aetolieni era năzuinţa lor de a pune stăpînire pe Acarnania. De aceea au fost consemnate condiţiile prin care aetolienii încheiau alianţă şi prietenie cu poporul roman, adăugîndu-se următoarele: dacă [norodul] aetolian găseşte de cuviinţă, şi dacă vor şi elenii şi lacedemonienii, şi Attalus, şi Pleuratus, şi Scerdilaedus (Attalus era regele Asiei, iar cei doi din urmă regi ai

Scanned with CamScanner

illyrilor şi ai tracilor) să se bucure de acelaşi drept de prietenie, atunci aetolienii să-i declare numaidecît război lui Filip, desfăşurîndu-l pe uscat. Romanii îl vor sprijini pe mare cu o flotă nu mai mică de 25 vase, cu cîte cinci rînduri de vîsle. Oraşele de la Aetolia pînă la Corcyra [169] împreună cu pămîntul, casele, zidurile şi ţinutul lor vor fi ale aetolienilor, iar restul de pradă va fi al poporului roman ; romanii se vor strădui ca aetolienii să intre în posesia Acarnaniei [170]. Dacă aetolienii vor face pace cu Filip, vor prevedea în tratat că pacea va fi respectată numai dacă Filip va înceta orice act de vrăjmăşie faţă de romani, de aliaţii şi de popoarele care erau supuse romanilor ; de asemenea, dacă poporul roman va încheia alianţă cu regele Filip, va avea grijă ca acesta să nu aibă drept a declara război aetolienilor sau aliaţilor lor" [171].

Acestea au fost condiţiile scrise ale tratatului încheiat [172], semnat de aetolieni şi după doi ani aceştia l-au dus să fie păstrat în Olympia [173], iar romanii în Capitolium, ca să fie ca o mărturie consfinţită prin monumente religioase ale vremurilor. Pricina întîrzierii a fost faptul că solii Aetoliei fuseseră reţinuţi mai multă vreme la Roma. Totuşi acest fapt n-a fost o piedică la desfăşurarea războiului ; şi aetolienii au dezlănţuit imediat atacurile împotriva lui Filip, şi Laevinus a cucerit prin puterea armelor Zakynthos [174] (o mică insulă din apropierea Aetoliei şi care are un oraş ce poartă acelaşi nume), însă fără cetăţuie, şi a dat aetolienilor Oeniadae [175] şi Nasos [176] luate de la acarnanieni. Încredinţat că Filip este destul de încurcat în războiul cu vecinii ca să nu mai poată fi preocupat de situaţia din Italia, de puni şi de tratatul încheiat între el şi Hannibal, Laevinus se retrage la Corcyra.

XXV Lui Filip i s-a adus la cunoştinţă defecţiunea [177] aetolienilor în oraşul Pella [178], unde ierna cu armata sa. De aceea, pentru că el avea de gînd să-şi pună oastea în mişcare la începutul primăverii, năvălind în Grecia, pentru ca Macedonia să aibă spatele asigurat împotriva oricărei temeri din partea illyrilor şi oraşelor învecinate cu ei, a pornit pe neaşteptate o expediţie în ţinutul oricinilor [179] şi ale apolloniaţilor [180] ; pe aceştia din urmă care ieşiseră din incinta cetăţii, i-a gonit între ziduri, stîrnind panică şi derută în rîndurile lor. După ce a pustiit toate împrejurimile Illyriei, Filip şi-a îndreptat paşii cu aceeaşi repeziciune către Pelagonia [181] ; acolo a cucerit oraşul Sintia [182] al dardanilor, care ar fi putut deveni pentru dardani un loc de trecere către Mace-

Scanned with CamScanner

donia. Desfăşurînd cu iuţeală toate aceste operaţii, Filip îşi aduse aminte şi de aetolieni şi de războiul cu romanii, aliaţii acestora, şi de aceea coborî în Thessalia [183] prin Pelagonia, Lyncus [184] şi Beoţia [185]. (El era încredinţat că va fi în stare să aţîţe aceste populaţii, convingîndu-le să întreprindă împreună cu el războiul cu aetolienii). Filip lăsă în strîmtoarea Thessaliei pe Perseus împreună cu 4 000 de luptători, pentru a zădărnici intrarea aetolienilor acolo, iar el, înainte de a fi prins de alte treburi mai însemnate, îşi conduse oastea în Macedonia şi de acolo în Thracia şi împotriva maezilor [186]. Acest neam era obişnuit să năvălească asupra Macedoniei ori de cîte ori simţea că regele este prins de vreun război dincolo de hotare şi că regatul lui a fost lăsat fără pază. De aceea, pentru a înfrînge puterea [187] acestui norod, Filip începu să-i devasteze ţinutul, împresurînd oraşul Iamphorinna [188], capitala şi fortăreaţa maezilor.

Cînd Scopas a auzit că regele Filip a plecat în Thracia şi este ocupat acolo cu războiul, înarmează întregul tineret aetolian şi se pregăteşte să pornească ofensiva împotriva Acarnaniei. Neamul acarnanienilor nefiindu-i deopotrivă aetolienilor nici în forţe, şi ştiind că şi-a pierdut şi Oeniades şi Nasus şi văzînd că este ameninţat pe deasupra şi de armatele romane, a purces la acest război cuprins mai degrabă de mînie, în loc să chibzuiască temeinic. După ce îşi trimiseră soţiile şi copiii şi pe bătrînii mai vîrstnici de 60 de ani în Epirul apropiat, cei între 15 şi 60 de ani jură că nu se vor întoarce acasă decît biruitori: „cel care va părăsi învins cîmpul de bătaie, să nu fie primit de oameni în oraş sub acoperămînt, la masă, la vatra sa"; apoi acarnanienii au alcătuit un blestem cumplit şi un jurămînt cît mai solemn cu putinţă împotriva concetăţenilor lor care îi vor găzdui pe dezertori. În acelaşi timp i-au rugat pe epiroţi să-i strîngă şi să-i îngroape în acelaşi mormînt pe aceia dintre ei care vor cădea în luptă, iar pe mormînt să fie scris următorul epitaf: „Aici zac acarnanienii care au căzut luptînd pentru patrie împotriva silniciei şi nedreptăţii aetolienilor". Învolburaţi de asemenea simţăminte, acarnanienii şi-au aşezat tabăra la hotarele ţinutului lor în calea vrăjmaşului. Crainicii acarnanienilor trimişi la Filip ca să-i arate în ce grea cumpănă se află ei, l-au convins pe Filip să lase de o parte războiul pe care aproape îl cîştigase, după ce cucerise prin capitulare Iamphorinna, şi după dobîndirea şi a altor izbînzi.

Scanned with CamScanner

Vestea urzelii legăturilor acarnanienilor cu Filip a întîrziat la început atacul aetolienilor. Apoi auzind şi de sosirea lui Filip, acest fapt i-a silit să se întoarcă şi să se retragă chiar în părţile cele mai dinăuntru ale ţinutului lor. Însă nici Filip n-a înaintat mai departe de Dium [189], deşi pornise într-acolo în marş forţat, pentru ca acarnanienii să nu sufere vreun neajuns. De acolo, după ce a auzit de plecarea aetolienilor din Acarnania, s-a întors şi el la Pella.

XXVI La începutul primăverii Laevinus plecă cu vasele din Corcyra. După ce a ajuns la Naupactos [190], trecînd dincolo de capul Leucata [191], a hotărît să se îndrepte către Anticyra [192], pentru ca să-i întîlnească acolo pe Scopas şi pe aetolieni.

Anticyra se găseşte în Locrida [193], în partea stîngă cînd intri în Golful Corintic [194]. Pe uscat drumul pînă acolo e scurt, şi de la Naupactos nici pe mare navigaţia nu durează mult. Cam a treia zi au început cele două tabere să desfăşoare împresurarea. Dinspre mare asediul era de proporţii mai mari, deoarece romanii erau cei care desfăşurau operaţiile acolo, şi pe vase ei aveau şi maşini şi tot soiul de tormente şi aparate de război. De aceea, în cîteva zile oraşul capitulează, fiind predat aetolienilor ca să fie în stăpînirea lor, în vreme ce prada, potrivit înţelegerii, a fost lăsată pe seama romanilor.

Scrisoarea înmînată lui Laevinus îi dă de ştire că „a fost ales consul în lipsă, şi că îi vine ca înlocuitor P. Sulpicius". Numai că, lovit acolo de o lungă boală, Laevinus s-a dus la Roma mai tîrziu decît nădăjduiseră toţi.

După ce M. Marcellus a intrat în dregătoria consulatului la idele lui martie [195], chiar în acea zi convocă senatul, potrivit obiceiului, declarînd că „el nu va întreprinde nimic nici în privinţa treburilor statului şi nici a provinciilor, cîtă vreme lipseşte colegul său ; el ştie că mişună aproape de oraş numeroşi sicilieni, fiind găzduiţi în casele de la ţară ale potrivnicilor săi ; departe de sine gîndul de a-i opri să aducă la cunoştinţa tuturor în Roma acuzaţiile plăsmuite de potrivnicii săi ; dimpotrivă, dacă ei nu s-ar fi prefăcut că le e oarecum teamă să vorbească împotriva consulului, în lipsa colegului său, el le-ar fi încuviinţat numaidecît o audienţă în senat. Însă neîndoielnic, după ce va sosi colegul său, el nu va îngădui să se discute nimic pînă nu vor fi introduşi sicilienii în senat. M. Cornelius a făcut să vină atît de mulţi sicilieni la Roma cu jalbe împotriva lui, de parcă ar fi înrolat sub drapel

Scanned with CamScanner

oamenii din întreaga Sicilie; el a împănat cetatea cu dări de seamă mincinoase că în Sicilia e încă război, pentru ca gloria sa să-i fie ştirbită".

După ce în acea zi consulul îşi cîştigă faima unui om cumpătat, ridică şedinţa senatului. Se părea că aproape va fi introdusă suspendarea oricărei activităţi, pînă la sosirea la Roma a celui de-al doilea consul. Repausul acesta a stîrnit, ca de obicei, zvonuri în rîndurile plebeilor; ei se plîngeau că războiul durează de prea multă vreme, că au fost pustiite ţarinile din jurul oraşului, pe acolo pe unde cutreierase Hannibal cu oastea-i vrăjmaşă, că Italia a fost sleită [de vlagă] în urma atîtor recrutări şi că aproape în fiecare an armatele sînt măcinate, că au fost aleşi consuli doi războinici, cît se poate de aprigi şi de înverşunaţi, care, dacă chiar în vreme de linişte şi pace sînt în stare să aţîţe războiul, apoi cu atît mai vîrtos în vreme de război nu-i vor lăsa pe cetăţeni să răsufle. [106]

XXVII Aceste plîngeri au fost întrerupte de un foc care a izbucnit în timpul nopţii în ajunul sărbătorilor Quinquatrus [107], deodată în mai multe locuri, în jurul forului. Au ars în acelaşi timp şapte prăvălii, care au fost denumite mai tîrziu „cele cinci", după aceea au mai fost mistuite şi acelea ale zarafilor, care poartă acum numele de „[prăvăliile] cele noi". În urma acestora au fost cuprinse de flăcări şi locuinţele particulare de acolo (căci pe atunci nu erau basilici [108]), precum şi temniţele şi hala de peşte şi *Atrium regium* [109]. Lăcaşul Vestei cu greutate a fost ferit să nu cadă pradă flăcărilor, datorită străduinţelor depuse mai ales de treisprezece sclavi, care apoi au fost răscumpăraţi de stat, acordîndu-li-se libertatea. Pîrjolul a continuat o zi şi o noapte. Nimeni nu sta la îndoială că o mînă criminală a pus focul, de vreme ce flăcările izbucniseră deodată în mai multe locuri şi în diferite puncte ale oraşului. De aceea, cu încuviinţarea senatului, consulul aduse la cunoştinţa adunării poporului că „acela care-i va destăinui persoana din pricina căreia a izbucnit acest incendiu, dacă denunţătorul face parte din oamenii liberi, va primi o recompensă, dacă e sclav — libertatea". Ademenit de această răsplată, un sclav al Calaviilor din Capua — Manus se chema el — îi denunţă pe stăpînii săi şi, pe deasupra, şi pe alţi cinci tineri din rîndurile nobilimii campane, ai căror părinţi fuseseră decapitaţi cu securea de către Q. Fulvius, spunînd că aceştia au pus focul şi că, dacă nu vor fi prinşi, vor mai pune şi altele şi în

Scanned with CamScanner

alte locuri. Au fost înşfăcaţi şi ei şi sclavii lor. La început, făptaşii au căutat să stîrnească neîncredere în denunţător şi în pîra lui, spunînd că „sclavul a fugit de la stăpînii lui, deoarece fusese pedepsit în ajun, fiind bătut cu vergile; că a minţit scornind această învinuire dintr-un fapt întîmplător, datorită urii şi uşurătăţii lui", însă după ce aceştia au fost confruntaţi cu denunţătorul şi cînd unii dintre uneltele fărădelegii au început să fie anchetaţi şi puşi la caznă în mijlocul forului, toţi vinovaţii au mărturisit; cu acest prilej au fost osîndiţi stăpînii şi complicii lor, sclavi. Denunţătorului i s-a acordat libertatea şi o sumă de 20 000 de aşi de aramă.

Gloatele de campani l-au înconjurat pe consulul Laevinus pe cînd trecea pe lîngă Capua, rugîndu-l cu lacrimi în ochi „să le îngăduie să meargă la Roma, ca să implore senatul, dacă va putea fi în cele din urmă înduplecat, să nu îngăduie să piară toţi pînă la unul şi să fie nimicit de către Q. Flaccus pînă şi numele de campan". Flaccus însă a declarat că el n-are nici un temei personal de a-i duşmăni pe campani. Dar între cele două popoare este şi va dăinui vrăjmăşia, cîtă vreme el ştie ce fel de simţăminte nutresc campanii faţă de poporul roman, „căci pe tot pămîntul nu se află un neam şi un popor mai înverşunat împotriva numelui de roman ca al campanilor; tocmai de aceea el îi ţine între zidurile cetăţii, pentru că negreşit, dacă cumva ar fi izbutit să scape, ar fi cutreierat ogoarele, năpustindu-se întocmai ca nişte fiare sălbatice şi ar fi sfîşiat şi răpus pe oricine ar fi întîlnit în cale. Unii au fugit la Hannibal, alţii s-au dus la Roma, spre a-i da foc. Consulul va da de urmele nelegiuirilor campanilor în forul pe jumătate mistuit de foc. Ei s-au îndreptat spre lăcaşul Vestei, mergînd să distrugă focul veşnic, şi *palladiumul* [200], chezăşia sortită de ursită a puterii romane. El e de părere că Roma e în prea puţină siguranţă dacă li se îngăduie campanilor să intre înăuntrul zidurilor Romei".

Laevinus a poruncit campanilor să-l însoţească la Roma, după ce Flaccus îi silise să jure că „se vor întoarce la Capua la cinci zile după ce vor primi răspunsul din partea senatului roman".

Înconjurat de această mulţime şi în acelaşi timp şi de aceea a sicilienilor care îi ieşiseră în întîmpinare şi-l însoţiseră pînă la Roma, [priveliştea] aceasta era aidoma unui om [care se plînge] de pieirea [a două] [201] oraşe, cele mai vestite dintre toate şi a celor mai de seamă bărbaţi şi care îi aduce pe cei învinşi în acest război ca acuzatori.

Scanned with CamScanner

XXVIII Totuşi, mai întîi amîndoi consulii au prezentat în senat o dare de seamă asupra [mersului treburilor] republicii, precum şi asupra provinciilor ; cu acest prilej, Laevinus a arătat situaţia în care se află Macedonia şi Grecia, aetolienii, acarnanienii şi locrienii, precum şi operaţiile pe care le-a desfăşurat el şi pe mare şi pe uscat ; „Filip, care declarase război aetolienilor, după ce a fost respins şi izgonit de el în Macedonia, s-a dus pînă în străfundurile cele mai depărtate ale regatului său, şi, de aceea, dînsul e în măsură să-şi aducă legiunea sa de acolo. Are la îndemînă destulă flotă pentru a-l ţine departe de Italia pe acest rege".

Aceasta a fost darea de seamă făcută de consulul Laevinus în legătură cu sine şi cu provincia pe care o condusese ; după aceasta se aduse spre chibzuinţă de către amîndoi consulii situaţia provinciilor lor comune ; senatul decretă să i se încredinţeze unuia din consuli Italia ca provincie, precum şi războiul cu Hannibal, iar celălalt să ia în primire flota care avusese în fruntea ei pe T. Otacilius şi totodată şi administrarea provinciei Sicilia împreună cu praetorul L. Cincius. Li s-au decretat două armate, acelea care se găseau în Etruria şi Gallia (acolo erau patru legiuni) ; apoi s-au mai hotărît următoarele : „cele două legiuni urbane înrolate anul trecut să fie trimise în Etruria, iar alte două, pe care le comandase consulul Sulpicius, să fie trimise în Gallia. Comanda Galliei şi a acestor legiuni o va avea consulul căruia i se va încredinţa conducerea provinciei Italia". În Etruria a fost trimis C. Calpurnius, căruia după expirarea praeturei, i s-a prelungit comanda pe încă un an. Şi lui Q. Fulvius i s-a decretat ca provincie Capua şi i s-a prelungit comanda pe un an ; s-a dat ordin să se micşoreze armatele cetăţenilor şi aliaţilor, făcîndu-se din două legiuni [202] una singură, avînd efective de 5 000 de pedestraşi şi 300 călăreţi, fiind trimişi la vatră cei care aveau cei mai mulţi ani de serviciu militar, şi să rămînă sub arme numai 7 000 de pedestraşi şi 400 de călăreţi aliaţi, aplicîndu-se aceleaşi dispoziţii în ce priveşte trimiterea la vatră a ostaşilor vechilor [contingente].

Nu s-a produs nici o schimbare în privinţa lui Cn. Fulvius, consulul anului precedent, nici în legătură cu provincia sa, Apulia, nici cu oastea pe care o avusese, ci numai comanda i s-a prelungit cu încă un an.

S-a dat apoi ordin lui P. Sulpicius, colegul lui, să-şi trimită la vatră toţi ostaşii, în afară de trupele aliate, din marină. La fel s-a dat poruncă să fie demobilizaţi şi ostaşii legiunilor din Sicilia, pe

Scanned with CamScanner

care le comanda M. Cornelius, după ce consulul venise în provincia sa.

Praetorului L. Cincius i s-au dat trupe cît efectivele a două legiuni, alcătuite din ostaşii armatei de la Cannae, ca să apere cu ele Sicilia.

Tot atîtea legiuni i-au fost decretate şi praetorului P. Manlius Vulso în Sardinia, acelea pe care le comandase în anul precedent L. Cornelius în aceeaşi provincie. Consulii au primit porunca să recruteze legiuni urbane, în aşa fel încît să nu-i înroleze pe acei ostaşi care slujiseră în armatele lui M. Claudius, M. Valerius şi Q. Fulvius şi ca legiunile romane sub arme să nu depăşească în cursul acelui an numărul de 21.

XXIX După aducerea la îndeplinire a acestor decrete senatoriale, consulii şi-au tras la sorţi provinciile. Lui Marcellus i-a căzut Sicilia şi flota, lui Laevinus — Italia împreună cu războiul împotriva lui Hannibal. Ieşirea unor asemenea sorţi i-a înmărmurit atît de mult pe sicilieni [203], de parcă Syracusa le-ar fi fost a doua oară cucerită ; ei şedeau în aşteptarea hotărîrii sorţilor în văzul consulilor, aşa fel încît tînguirile şi glasurile lor jalnice au atras numaidecît privirile oamenilor şi au dat prilej şi în urmă să se vorbească despre ei. Căci, înveşmîntaţi în haine de doliu, sicilienii colindau [pe la casele] [204] senatorilor, declarînd că fiecare îşi va părăsi nu numai patria lui de baştină, ci şi întreaga Sicilie, dacă se va înapoia Marcellus acolo a doua oară, învestit cu „imperium“ asupra lor. „Dacă înainte el a fost faţă de ei atît de neînduplecat şi fără nici o îndreptăţire în ce priveşte faptele lor, ce înverşunat va fi cînd va afla că sicilienii s-au dus la Roma ca să se plîngă împotriva lui ! Insula lor să fie mai degrabă mistuită de pîrjolul Etnei, sau să se scufunde în mare decît să fie lăsată pe mîna vrăjmaşului ei întocmai ca o fiinţă vinovată !“

Aceste jelanii ale sicilienilor împrăştiate mai întîi pe la casele patricienilor şi răspîndite din gură în gură de acei care, pe de o parte, fuseseră cuprinşi de milă pentru sicilieni, iar pe de altă parte de acei care îl pizmuiau pe Marcellus, au ajuns chiar pînă la urechile senatului. Atunci consulii au cerut să se consulte senatul pentru schimbarea provinciilor. Marcellus spunea că dacă sicilienii ar fi fost audiaţi de către senat, poate că alta ar fi fost părerea sa ; acum însă, „pentru ca nimeni să nu poată spune că i se pune zăbala la gură din pricina fricii, ca să nu-şi spună în voie

Scanned with CamScanner

tot pasul în privinţa aceluia în mîna căruia se vor găsi în curînd, dacă colegul său nu are nimic împotrivă, el este gata să-şi schimbe provincia cu a lui. Roagă însă senatul să nu ia o hotărîre pripită în această privinţă: căci aşa cum ar fi fost o nedreptate să i se încredinţeze colegului său o provincie fără să se tragă la sorţi alegerea ei, la fel ar fi fost cu atît mai mult o nedreptate, ba chiar o ocară să-i treacă pe seama aceluia şi sorţii săi!"

În chipul acesta senatul ridică şedinţa, după ce îşi arătase mai degrabă ce crede de cuviinţă decît ce hotărîse. Şi atunci consulii şi-au schimbat între ei provinciile, ursita împingîndu-l spre Hannibal pe Marcellus, care fusese cel dintîi [205] comandant, ce dobîndise slavă prin izbîndirea [în luptă după cele mai grele înfrîngeri] [206], şi ca tot el să fie cel din urmă comandant roman [207] care să cadă în culmea succeselor sale, spre fala lui Hannibal.

XXX După schimbarea provinciilor, sicilienii introduşi în senat au vorbit mult, învederînd îndeosebi credinţa nestrămutată a regelui lor Hiero faţă de poporul roman, căutînd să atragă atenţia asupra faimei norodului lor.

„Ei i-au urît nespus pe Hieronymus, şi după el, pe tiranii Hippocrates şi Epicydes, şi pentru alte temeiuri, dar şi pentru că i-au trădat pe romani trecînd de partea lui Hannibal. Din această cauză a fost doborît şi Hieronymus de fruntaşii tineretului, cu încuviinţarea aproape a întregului popor, iar pentru suprimarea lui Epicydes şi Hippocrates au urzit o conjuraţie 70 de tineri, din rîndurile celor mai nobili. Numai întîrzierea lui Marcellus a contribuit la neizbîndirea lor, pentru că acesta n-a ajuns cu oastea pînă în Syracusa la vremea hotărîtă dinainte şi, în urma unui denunţ, toţi conspiratorii au fost ucişi de tirani. Pornirile despotice ale lui Epicydes şi Hippocrates tot Marcellus le-a zădărnicit, după cumplitul lui jaf făcut în dauna leontinienilor; în urmă însă, căpeteniile syracusanilor s-au străduit întotdeauna să treacă de partea lui Marcellus şi i-au făgăduit că îi vor preda oraşul atunci cînd va voi el. În schimb, la început, Marcellus a vrut să le cucerească mai degrabă oraşul prin puterea armelor; apoi însă, pentru că el n-a fost în stare să obţină aceasta, deşi încercase toate mijloacele şi pe mare, şi pe uscat, a dorit în primul rînd să trateze cu înfăptuitorii trădării Syracusei, găsindu-i pe Sosis, un meşter arămar, şi pe Moericus hispanul, şi nu cu fruntaşii syracusanilor, care în atîtea rînduri i-au oferit oraşul de bunăvoie, [ei mai întîi, neaşteptînd să le ceară el aceasta]; în zadar

însă, pentru ca, negreşit, Marcellus să aibă un mai îndreptăţit temei de a măcelări pe cei mai vechi aliaţi ai poporului roman. Dacă acela care a trecut de partea lui Hannibal n-ar fi fost Hieronymus, ci poporul şi senatul lor şi dacă după asuprirea syracusanilor de către tiranii lor Hippocrates şi Epicydes, nu aceştia i-ar fi închis lui Marcellus porţile cetăţii lor, ci poporul syracusan, şi dacă acesta ar fi purtat război împotriva poporului roman cu simţămintele carthaginezilor, atunci cum şi-ar fi putut arăta vrăjmăşia Marcellus decît tot în felul cum şi-a arătat-o, căutînd să distrugă Syracusa ? [208] De bună seamă, nimic nu le-a mai rămas syracusanilor în afară de zidurile şi casele arse ale oraşului şi de templele zeilor sparte şi jefuite, fiind luate chiar statuile zeilor înşişi, împreună cu podoabele lor. Multor cetăţeni li s-au răpit şi bunurile, astfel încît, după ce li s-au luat şi ultimele rămăşiţe ale agoniselii lor, nu mai au la îndemînă nici măcar pămîntul gol cu care să se poată hrăni pe ei şi pe ai lor. De aceea ei îi roagă pe senatori ca, dacă nu e cu putinţă să li se înapoieze foştilor stăpîni toate bunurile luate, cel puţin să ordone să li se restituie proprietarilor ceea ce se vede că a mai rămas şi lucrurile care pot fi recunoscute că sînt ale lor".

În urma acestor plîngeri, după ce Laevinus ordonă delegaţilor să iasă din templul senatului, pentru ca senatorii să poată chibzui în privinţa cererilor lor, Marcellus spuse : „Ba să rămînă şi ei de faţă, ca să le răspund pe şleau, de vreme ce noi purtăm războaiele pentru voi, senatori, cu acest scop, ca să-i avem acuzatori pe cei biruiţi prin arme şi pentru ca două oraşe cucerite anul acesta, Capua şi Syracusa, să învinuiască : cel dintîi pe Fulvius, iar cel de-al doilea pe Marcellus".

XXXI Delegaţii fiind din nou introduşi în senat, consulul, luînd cuvîntul, spuse atunci : „Eu n-am uitat, senatori, de măreţia şi puterea poporului roman într-atît încît, dacă se discută despre învinuirile aduse mie, eu, consulul, să caut să mă apăr cînd mă acuză nişte greci. Dar nu se poate pune în dezbatere ce am făcut eu, căci pentru tot ce am făcut, mă apără legea războiului, ci numai ce pedeapsă s-ar fi cuvenit să sufere ăştia. Dacă syracusanii nu ne-au fost vrăjmaşi, atunci nu trebuie să-i pese nimănui că eu acum am atacat Syracusa, şi nu atunci cînd Hiero era în viaţă ! Dar dacă, dimpotrivă, syracusanii s-au răzvrătit [contra poporului roman, au deschis duşmanilor] [209] porţile, au atacat cu armele pe solii noştri, au închis în faţa noastră oraşul şi zidurile

Scanned with CamScanner

şi au recurs la armata carthagineză ca să-i apere împotriva noastră, cine e revoltat că aceştia au avut de îndurat de pe urma atitudinii lor vrăjmaşe, cînd ei s-au purtat cu vrăjmăşie faţă de noi? «Da, am întors spatele fruntaşilor Syracusei, care voiau să-şi trădeze oraşul; da, am avut mai multă încredere în Sosis şi în Moericus hispanul, pe care i-am socotit că sînt mai buni pentru o acţiune atît de însemnată.» Negreşit, nu sînteţi voi cei din urmă syracusani care le aruncaţi altora în obraz învinuirea că sînt oameni de jos; oare există printre voi vreunul care mi-a făgăduit că-mi va deschide porţile, care m-a asigurat că-mi va primi ostaşii mei înarmaţi în oraş? Îi urîţi şi-i blestemaţi pe cei care au făcut isprava asta şi nu vă feriţi de a le arunca chiar şi ocări! În schimb, voi nici pe departe n-aţi făcut ceea ce au făcut ei. Dar, senatori, însăşi imputarea pe care le-o aduc aceştia lui Sosis şi Moericus că sînt de neam prost, pentru mine este cel mai puternic temei că eu n-am îndepărtat pe nimeni dintre cei care vroiau să aducă un serviciu, punîndu-şi umărul pentru republica noastră. Şi înainte de a porni la împresurarea Syracusei — fie atunci cînd acest oraş şi-a trimis împuterniciţii, fie atunci cînd m-am dus la întrevederi — eu am căutat să închei pacea. Însă cînd am constatat că syracusanii nu se stăpînesc de a jigni solia noastră şi deoarece nici chiar mie însumi nu mi s-a dat vreun răspuns cu prilejul întîlnirii în faţa porţilor [210] cu fruntaşii acestei cetăţi, în cele din urmă am cucerit Syracusa prin puterea armelor, în urma unor istovitoare sforţări depuse şi pe mare şi pe uscat. Pentru cele ce li s-a întîmplat celor învinşi, sînt mai îndreptăţiţi să se adreseze lui Hannibal şi carthaginezilor, decît să se plîngă în faţa senatului acelui popor care i-a biruit. Senatori, dacă eu aş fi avut de gînd să spun că Syracusa n-a fost prădată, n-aş fi împodobit niciodată oraşul Roma cu trofeele acestui oraş. Ceea ce i-am luat sau i-am dat fiecăruia [211] în parte, ca învingător, ştiu că am făcut bine atît potrivit dreptului războiului, cît şi potrivit meritelor fiecăruia. E mai mult în interesul republicii decît al meu, senatori, ca voi să ratificaţi sau nu aceste fapte ale mele, căci de bună seamă, sufletul meu e împăcat. Însă e în interesul statului ca voi să nu-mi zădărniciţi acţiunile, pentru a nu-i face pe viitorii comandanţi romani să pregete în acţiunile lor. Şi pentru că, senatori, aţi ascultat şi cuvintele mele, şi pe ale sicilienilor, fiind toţi de faţă, atunci să ieşim în acelaşi timp din acest templu, pentru ca senatul să poată chibzui cît mai nestingherit în lipsa mea".

Scanned with CamScanner

În felul acesta fură concediaţi sicilienii, iar Marcellus se duse către Capitolium pentru recrutarea ostaşilor.

XXXII Celălalt consul a prezentat senatorilor darea de seamă în legătură cu cererile sicilienilor. După aceea în Curie au avut loc, vreme îndelungată, furtunoase discuţii în această privinţă, deoarece o mare parte dintre senatori, avînd în frunte pe T. Manlius Torquatus, erau de părere că războiul ar fi trebuit dus împotriva tiranilor, duşmani şi ai syracusanilor, şi ai poporului roman, şi că acest oraş să fie supus prin predare, nu prin cucerire, iar după predare să fie din nou statornicit şi repus în vechile-i legi şi să i se redea libertatea dinainte şi să nu fie sleit prin impunerea unei cumplite robii şi prin îngenunchierea lui prin război. „Syracusa, acest prea frumos şi prea vestit oraş [211 bis] fiind prins în mijloc de conflictul dintre tirani şi comandantul roman, a fost lăsat pierzării ca răsplată a biruinţei, deşi cîndva a fost grînarul şi tezaurul poporului roman, din a cărui dărnicie şi daruri republica s-a înfruptat în multe împrejurări, şi deşi, în cele din urmă, chiar în toiul acestui război cu punii, Syracusa ne-a sprijinit cu prisosinţă. Dacă s-ar scula din morţi regele Hiero, cel care a cinstit [şi cultivat] cu cea mai mare credinţă prietenia şi puterea statului roman, cu ce obraz i s-ar putea arăta lui fie Syracusa, fie Roma, cînd, după ce şi-ar arunca înapoi privirile asupra patriei sale pe jumătate năruite şi despuiate şi păşind în Roma şi la intrarea în oraş [212], aproape de poartă, ar vedea trofeele luate din patria sa ?“

Deşi aceste cuvinte şi altele asemănătoare erau rostite pentru a stîrni pizmă împotriva consulului şi milă pentru sicilieni, totuşi senatul luă o hotărîre mai împăciuitoare : „trebuie ratificate acţiunile lui M. Marcellus, pe care acesta le-a înfăptuit fie pentru buna desfăşurare a războiului, fie după biruinţă. De aci înainte, de soarta Syracusei va avea grijă senatul care va însărcina pe consulul Laevinus să chibzuiască asupra stării materiale a cetăţenilor ei, în aşa fel încît să nu poată fi pricinuită nici un fel de pagubă republicii“.

După trimiterea a doi senatori la consul, în Capitolium, ca să-l vestească să se înapoieze în Curie, fiind introduşi şi împuterniciţii sicilienilor, s-a dat citire acestui *senatus-consultum*, şi după ce solilor li s-a adresat cu bunăvoinţă şi li s-a îngăduit să plece în patria lor, ei s-au aruncat la picioarele consulului Marcellus [şi

Scanned with CamScanner

l-au rugat][213] cu lacrimi în ochi să-i ierte pentru vorbele care le-au spus [numai] pentru a-şi plînge soarta şi uşura năpasta şi să-i primească şi pe ei şi oraşul Syracusa sub ocrotirea lui, şi ca clienţi ai lui. Consulul le-a făgăduit aceasta şi, vorbindu-le cu blîndeţe, i-a lăsat să plece.

XXXIII După aceasta, senatul dădu ascultare împuterniciţilor campani, a căror cuvîntare a stîrnit şi mai multă milă, deşi situaţia lor era mai grea. Căci ei nu puteau tăgădui că nu şi-au meritat pedeapsa, deoarece la Capua nu domniseră tirani asupra cărora să arunce vina ; însă senatul era încredinţat că şi-au ispăşit cu vîrf şi îndesat pedepsele, de vreme ce atîţia din ei au pierit bînd otravă, iar atitor senatori li s-a tăiat capul cu securea[214]. „Mai supravieţuiesc prea puţini nobili, pe care conştiinţa nu i-a împins să ia o gravă hotărîre asupra vieţii lor, şi pe care de altfel nici mînia învingătorului nu i-a osîndit la moarte. Aceştia se roagă să li se acorde libertatea, şi pentru ei şi pentru ai lor, şi să li se dea o parte din bunurile lor, de vreme ce au fost cetăţeni[215] romani, şi cei mai mulţi dintre ei sînt legaţi şi prin străvechi prietenii şi sînt înrudiţi prin căsătorii cu romanii".

După ce solii campani au fost scoşi apoi din templul [Curiei] pentru puţină vreme, s-a stat la îndoială dacă nu este nevoie să fie chemat de la Capua şi Q. Fulvius (căci consulul Claudius[216] se stinsese din viaţă după cucerirea acestui oraş), pentru a se lua în discuţie [situaţia campanilor] în faţa comandantului, care desfăşurase acolo operaţiile, tot aşa cum se procedase cu Marcellus şi cu sicilienii. Apoi cînd senatorii au văzut în senat pe M. Atilius şi pe C. Fulvius, fratele lui Flaccus, amîndoi legaţii lui Claudius, precum şi pe Q. Minucius şi pe L. Veturius Philo, şi ei tot legaţii lui, şi care luaseră parte la toate operaţiile militare desfăşurate acolo, n-au vrut să-l mai cheme şi pe Fulvius de la Capua, dar nici pe campani să-i amîne. Cerîndu-se lui M. Atilius să-şi dea părerea, ca unul care dintre cei ce fuseseră la Capua se bucura de cea mai mare autoritate, acesta vorbi astfel :

„Mărturisesc că am luat parte[217] împreună cu consulii[218] la consfătuire, cînd se căuta să se afle, după cucerirea Capuei, dacă vreun campan are vreun merit deosebit faţă de republica noastră. Şi s-au aflat două femei, Vestia Oppia din Atella, care locuia în Capua, şi Pacula Cluvia : cea dintîi a adus zilnic jertfe pentru izbăvirea şi biruinţa poporului roman, cea de-a doua a dat pe sub ascuns mîncare prizonierilor romani înfometaţi. În schimb toţi

ceilalţi campani au avut faţă de noi aceleaşi simţăminte ca şi cartaginezii : dar li s-a tăiat capul cu securea de către Q. Fulvius mai degrabă celor care erau cunoscuţi printre ceilalţi prin demnitățile lor decît celor asupra cărora apăsa vreo vină deosebită. Eu nu sînt de părere că în privinţa campanilor, care sînt cetăţeni romani, nu se poate lua vreo hotărîre decît numai de către senat, fără încuviinţarea poporului, căci acest procedeu s-a aplicat şi de către strămoşii noştri faţă de satricani [219] cînd aceştia ne-au trădat, atunci cînd tribunul plebei, M. Antistius, a făcut mai întîi propunerea ca să se aducă plebei aceasta la cunoştinţă, iar plebea a încuviinţat ca senatul să aibă dreptul de a hotărî asupra sorţii satricanilor.

De aceea sînt de părere că trebuie să luăm contact cu tribunii plebei, pentru ca unul sau mai mulţi dintre ei să aducă propunerea în faţa adunării poporului, în urma căreia să avem dreptul de a lua o hotărîre în privinţa campanilor".

Tribunul plebei L. Atilius, în urma încuviinţării senatului, a făcut în adunarea poporului următoarea propunere :

„Toţi campanii, atellanii, calatinii şi sabatinii care s-au predat proconsulului Q. Fulvius, încredinţîndu-şi soarta vrerii poporului roman şi supunîndu-se lui cu cei care s-au predat împreună cu ei, cu ogoarele şi oraşul, cu cele sfinte şi cele omeneşti şi cu lucrurile lor toate [220] şi cu tot ceea ce au predat împreună cu ei, vă întreb, quiriţi, ce vreţi şi ce [porunciţi] [221] să faceţi cu toate acestea ?"

Poporul a poruncit următoarele : „ceea ce va hotărî senatul prin jurămînt [222] cu majoritatea voturilor senatorilor care sînt de faţă, aceea voim şi poruncim şi noi".

XXXIV În urma acestui plebiscit, mai întîi de toate s-au înapoiat bunurile şi s-a redat libertatea printr-un *senatus-consultum* Oppiei şi Cluviei, adăugîndu-se : „dacă cumva acestea vor să ceară o altă răsplată din partea senatului, să vină ele personal la Roma".

În privinţa campanilor [223], s-a dat pentru fiecare familie în parte cîte un decret, care nu merită osteneala să le înşirui aici. [Astfel s-a decretat] ca unor campani [224] să li se confişte averile, iar ei înşişi şi soţiile şi copiii lor să fie vînduţi, în afara fiicelor lor care, căsătorindu-se, plecaseră din Capua înainte de capitularea oraşului ; alţii „trebuie întemniţaţi în lanţuri şi să se hotărască mai tîrziu asupra sorţii lor". În privinţa altor campani, senatul

Scanned with CamScanner

iarăşi a făcut deosebiri, luîndu-i în consideraţie după datele recensămîntului, dacă trebuie să li se confişte sau nu averile. Senatul a decretat ca în afară de cai şi de sclavi, de adolescenţii de parte bărbătească şi de toate cele care nu sînt imobile [225], să fie înapoiate stăpînilor lor toate vitele pe care romanii au pus mîna. A mai poruncit ca toţi campanii, atellanii, calatinii, sabatinii, fie ei, fie părinţii lor, în afară de acei care se găseau la vrăjmaşi, să fie liberi, însă aşa fel încît nici unul din ei să nu fie cetăţean roman, sau cu numele de latin [226] şi ca nici unul dintre aceia care locuiseră în Capua, cîtă vreme porţile ei au stat închise, să nu mai locuiască în oraşul sau pe pămîntul Capuei pînă la o anumită zi fixată, ci să li se dea un loc dincolo de Tibru, unde să-şi facă locuinţele, însă acest loc să nu se învecineze cu Tibrul ; acei care în timpul războiului nu se aflaseră nici în Capua, nici în vreun alt oraş campan care i-a trădat pe romani, să se stabilească dincoace de rîul Liris, înspre Roma ; s-a hotărît ca cei care trecuseră de partea romanilor înainte de a veni Hannibal la Capua să fie strămutaţi dincoace de rîul Volturnus, însă nici unul din ei să nu-şi aibă locuinţa şi ogorul mai aproape cu 15 000 de paşi de mare. Aceia dintre ei care fuseseră strămutaţi dincolo de Tibru, să nu-şi cumpere şi să nu aibă nici ei, nici urmaşii lor vreo proprietate care să depăşească limita de 50 de iugăre şi aceasta numai în ţinutul veient, sutrin şi nepesin. S-a mai poruncit să se vîndă la Capua toate averile senatorilor şi ale celor care îndepliniseră dregătorii la Capua, Atella, Calatia, iar persoanele libere, în privinţa cărora se hotărîse să fie vîndute, să fie trimise la Roma şi aici să fie scoase în vînzare. Steagurile, statuile de bronz declarate pradă luată de la duşmani, au fost lăsate pe seama colegiului pontificilor, pentru ca ei să deosebească pe cele ale zeilor de cele ale oamenilor.

Apoi senatul i-a lăsat să plece pe campani într-ale lor, cu mult mai posomorîţi decît veniseră, din pricina acestor decrete. Însă de astă dată nu-l mai învinuiau pe Q. Fulvius de cruzime faţă de ei, ci nedreptatea zeilor şi soarta lor blestemată.

XXXV După concedierea sicilienilor şi a campanilor au avut loc recrutările [227]. După înrolare la oaste a oamenilor, s-a început să se facă recrutări pentru completarea efectivelor de vîslaşi ai flotei. Însă, pentru că în acest scop nu se găseau nici oameni îndeajuns, iar în acea vreme în tezaurul public nu mai erau bani cu care să se plătească solda şi să se facă aceste pregătiri, consulii

Scanned with CamScanner

au dat un edict, hotărînd ca fiecare persoană particulară 228
să pună la dispoziţia statului vîslaşi, potrivit averii şi rangului său, dîndu-le soldă şi hrană pentru 30 zile. Cu prilejul acestui edict s-a stîrnit în rîndurile cetăţenilor atîta freamăt şi atîta indignare, încît numai datorită lipsei unei căpetenii n-a izbucnit o răscoală, deşi temeiuri existau. Se vorbeau următoarele: „după sicilieni şi campani, consulii au luat plebea romană la rînd spre a o sfîrteca şi a o da pierzării. Sleiţi din pricina dărilor vreme de atîta amar de ani, plebeilor nu le-a rămas altceva decît pămîntul înţelenit şi pustiu. Duşmanul le-a dat foc caselor, republica le-a luat acum şi sclavii care le lucrau ţarinile, fie cumpărîndu-i cu te miri ce pentru a-i băga în oaste, fie poruncindu-le acum să dea şi vîslaşi. Dacă vreunul din ei a mai avut ceva bănet în monede de argint sau de aramă, i s-a luat tot pentru plata vîslaşilor şi pentru dările anuale. Şi nu pot fi constrînşi de către nici o putere din lume, de nici un ordin să mai dea ceea ce nu mai au. N-au decît să le vîndă bunurile lor şi să se năpustească asupra trupurilor lor, căci atît le-a mai rămas. Căci, într-adevăr, nu mai au la îndemînă nici o leţcaie ca să se poată răscumpăra".

O uriaşă mulţime adunată clocotea nu într-ascuns, ci făţiş, în forum şi sub ochii consulilor înşişi. Aceştia nu erau în stare să-i potolească acum pe cetăţeni fie prin dojeni, fie prin vorbe de mîngîiere.

Atunci consulii au declarat că le dau trei zile răgaz de gîndire; şi ei înşişi s-au folosit de acest răstimp, pentru a examina situaţia şi a găsi vreo ieşire din impas. A doua zi, consulii au convocat senatul în legătură cu chestiunea completării efectivelor de vîslaşi. După lungi discuţii, constatîndu-se cît de îndreptăţit este refuzul plebeilor şi pentru care temeiuri refuză ei, au încheiat dezbaterile cu o declaraţie, că „drepte sau nu, aceste poveri trebuie suportate de particulari; căci cum vor putea să-i pregătească pe aliaţii din flotă, cîtă vreme nu sînt bani în tezaur? În ce chip poate fi ţinută Sicilia fără flotă, ori Filip împiedicat să debarce în Italia, ori ţărmurile Italiei să fie apărate?"

XXXVI Cînd starea de lucruri ajunsese într-o asemenea grea cumpănă, cînd înţelepciunea se înţelenise şi un fel de toropeală cuprinsese minţile oamenilor, atunci consulul Laevinus luînd cuvîntul, grăi următoarele:

„Aşa cum magistraţii sînt mai presus de senat, şi senatul de popor, la fel şi comandanţii trebuie să îndure toate suferinţele,

Scanned with CamScanner

oricît de aspre şi de împovărătoare le-ar fi sarcinile [229]. Dacă îţi vei pune mai întîi pe umerii tăi şi alor tăi o sarcină pe care vrei s-o pui pe umerii unuia mai slab ca tine, atunci lesne vei găsi oameni care să ţi se supună [230]. Şi nici cheltuielile statului nu vor fi atît de mari, dacă fiecare dintre fruntaşii cetăţii îşi va lua asupra-şi o parte cu mult mai mare [ca restul poporului], decît sînt obligaţi să ia. De aceea, dacă noi vrem ca poporul roman să aibă flote şi să şi le înzestreze, şi ca particularii să nu mai refuze să dea vîslaşi, trebuie în primul rînd noi să dăm pildă, fiind în frunte cu obolul nostru : pe ziua de mîine noi, senatorii, să strîngem aurul, argintul şi monedele de aramă şi să vărsăm totul visteriei statului, iar soţiei şi copiilor să le rămînă numai cîte un inel; fiului să i se lase numai bulla [231] de aur, iar cei care au soţie şi fiice, fiecăreia numai cîte o uncie de aur ; iar aceia care au îndeplinit o magistratură curulă, să-şi păstreze podoabele cailor şi cîte o libră de argint de fiecare cetăţean, pentru nevoile sacrificiilor, pentru ca să se poată avea la îndemînă solniţa şi vasul trebuincios [232], iar ceilalţi senatori numai cîte o libră de argint. Noi, taţii de familie, să nu ne păstrăm decît cîte 5 000 de aşi în monede de aramă, de fiecare familie. Tot aurul rămas, tot argintul şi toate monedele de aramă să le încredinţăm numaidecît triumvirilor mensarii [233], fără să recurgem mai înainte la un decret senatorial, pentru că aceste contribuţii benevole şi acest zel de a ajuta republica să fie prilej de a da imbold mai întîi celor din ordinul cavalerilor şi apoi şi restului poporului. Noi consulii, consfătuindu-ne multă vreme, am găsit că aceasta este singura cale. Haideţi o dată la treabă, cu bunul ajutor al zeilor ! Cînd republica este neclintită şi întreprinderile particulare merg spre propăşire, în zadar vei încerca să-ţi salvezi interesele tale dacă îţi trădezi poporul [234].

Senatorii într-un glas au încuviinţat această soluţie cu atîta însufleţire, încît s-a ajuns pînă acolo ca toată lumea să le aducă chiar mulţumiri consulilor. Apoi, după ridicarea şedinţei senatului, toţi, pe întrecute, varsă în visteria statului aurul, şi argintul, şi monezile de aramă cu atîta zel şi însufleţire, încît care mai de care doreşte să-şi înscrie cel dintîi sau printre cei dintîi numele său în registrele statului, şi nici triumvirii nu mai pridesc cu primirea ofrandelor, şi nici scribii cu consemnarea lor. Acest pas al senatorilor fu urmat şi de membrii ordinului cavalerilor, iar după cavaleri veni şi rîndul plebeilor. În chipul acesta, fără vreun decret, fără constrîngerea magistraţilor, republica n-a

Scanned with CamScanner

mai dus lipsă nici de completări de vîslaşi, şi nici de bani pentru solde.

După toate pregătirile pentru război, consulii plecară în provinciile lor.

XXXVII În tot cursul acestui război, atît carthaginezii, cît şi romanii n-au fost mai şovăielnici în nădejdi şi mai stăpîniţi de teamă ca în vremea aceasta, datorită faptului că amîndouă taberele avuseseră parte deopotrivă şi de izbînzi, şi de înfrîngeri. Căci romanii suferiseră, pe de o parte, eşecuri, atît în provincii, cît şi în Hispania, iar pe de altă parte, izbînzile cîştigate în Sicilia pricinuiseră de-a valma şi jale şi bucurie ; şi în Italia, pe de o parte, pierderea Tarentului adusese şi pagube şi mîhnire, dar pe de altă parte, stîrnise voioşie faptul că cetăţuia împreună cu garnizoana romană fuseseră păstrate, în pofida oricărei nădejdi, iar neaşteptata groază şi panică pricinuite de împresurarea şi atacarea oraşului Roma de puni s-au preschimbat în veselie cînd Capua a fost cucerită numai după cîteva zile.

Şi evenimentele de dincolo de mare [235] atîrnau în cumpănă cam tot la fel : Filip devenise vrăjmaşul romanilor într-un moment nu prea prielnic pntru republică, dar aetolienii [236], noii aliaţi primiţi, şi Attalus [237], regele Asiei, apăruseră în aşa fel, de parcă însăşi ursita romanilor a deschis zorile de a stăpîni Răsăritul.

La rîndu-le şi carthaginezii cumpăneau pierderea Capuei cu cucerirea Tarentului. Şi după cum pentru ei era o adevărată fală că au izbutit să ajungă pînă la zidurile oraşului Roma fără ca nimeni să-i oprească, la fel erau necăjiţi că această acţiune întreprinsă nu le-a izbutit ; ei se înciudau că au fost priviţi de romani cu atîta dispreţ, încît, tocmai cînd se găseau în preajma zidurilor Romei însăşi [238], o armată romană era dusă pe o altă poartă pentru Hispania şi chiar în Hispania, cu cît nădejdile punilor fuseseră mai mari prin doborîrea a doi dintre cei mai vestiţi comandanţi şi prin nimicirea a două armate atît de puternice şi cu cît crezuseră că războiul se încheiase acolo, după ce romanii au fost goniţi din această provincie, cu atît mai mult li se dăduse prilejul de a fi indignaţi că biruinţa le-a fost spulberată şi zădărnicită de L. Marcius, un comandant [luat la nimereală] din grămadă. În felul acesta, ursita potrivind întîmplările şi pentru o tabără şi pentru cealaltă, întreaga situaţie era încordată pentru amîndoi potrivnicii, lăsîndu-le toate nădejdile, dar în acelaşi timp

Scanned with CamScanner

fiind în întregime stăpîniţi de teamă, întocmai ca în vremea cînd porniseră cele dintîi ostilităţi ale războiului.

XXXVIII Pe Hannibal îl neliniştea mai mult ca orice faptul că se înstrăinaseră de el simţămintele multor populaţii ale Italiei, nu atît pentru că romanii atacaseră cu atîta străşnicie Capua, ci pentru că el nu o apărase. Dar Hannibal n-ar fi putut să ţină sub ascultare toate aceste popoare decît numai dacă ar fi căutat, pe de o parte, să-şi împrăştie armata în numeroase garnizoane mici, ceea ce nu-i convenea de fel atunci, iar pe de altă parte, dacă şi-ar fi retras garnizoanele ar fi însemnat [239] să-şi părăsească aliaţii care îi mai erau credincioşi, pe unii nutrind nădejdi, pe alţii pradă fricii. Firea lui aplecată spre lăcomie şi cruzime îl îndemnase să jefuiască ceea ce nu putea apăra, astfel încît să-i lase duşmanului totul pustiit. Aceste apucături au fost urîte atît prin începutul lor, cît mai ales prin urmările lor. Într-adevăr, prin această purtare nedemnă Hannibal şi-a îndepărtat de la sine nu numai populaţiile care au avut de pătimit neajunsuri de pe urma punilor, dar chiar şi pe celelalte, căci aceste [pustiiri] [240] erau pilde grăitoare pentru cît mai mulţi. La rîndul lui, nici consulul nu şovăia să îmbie oraşele la părăsirea lui Hannibal, oriunde se ivea vreo asemenea nădejde.

În Salapia erau căpetenii Dasius şi Blattius. Dasius era un prieten al lui Hannibal, pe cînd Blattius sprijinea statul roman, pe cît îi sta în putere, fără ca să sufere vreun neajuns ; prin ştafete trimise în taină, el îi dăduse nădejdi lui Marcellus că se va strădui ca oraşul să treacă de partea lui. Totuşi, fără sprijinul lui Dasius acţiunea nu se putea duce la bun sfîrşit. Şovăind mult şi vreme îndelungată, şi mai ales din lipsa unei alte soluţii mai bune în asemenea împrejurări, cu toate că era însufleţit de nădejde, recurge la Dasius. În schimb acesta îi destăinuie lui Hannibal toată urzeala, atît pentru că avea groază de un asemenea plan, cît şi pentru că îl ura pe rivalul său de la conducerea cetăţii. Hannibal chemîndu-i şi pe unul şi pe altul, pe cînd se ocupa cu alte treburi, în faţa tribunei, avînd de gînd ca în curînd după aceasta să ia cunoştinţă de cazul lui Blattius, în vreme ce, după îndepărtarea mulţimii, acuzatorul şi învinuitul se găseau faţă în faţă, Blattius îi pomeneşte din nou lui Dasius despre trădare. Deodată acesta, ca şi cum l-ar fi prins asupra faptului, îi strigă în gura mare : „Vorbeşte cu el despre trădare chiar sub ochii lui Hannibal ?“ Dar cu cît fapta era mai îndrăzneaţă, cu

Scanned with CamScanner

atît se păru mai puţin vrednică de crezut şi lui Hannibal şi acelora care erau de faţă împreună cu el : „de bună seamă, la mijloc trebuie să fie rivalitate şi ură, şi tocmai lui i se aduce la cunoştinţă o asemenea învinuire, pentru că e mai lesne să se născocească orice“ [241]. Ca urmare, cei doi fură lăsaţi de Hannibal să plece într-ale lor. Cu toate acestea Blattius nu dădu înapoi de la îndrăzneaţa-i urzeală, ci îl bătu la cap şi-l dăscăli pe Dasius cît de salvatoare este această acţiune şi pentru dînşii şi pentru patria lor, pînă cînd în cele din urmă îl înduplecă pe Dasius să-i predea lui Marcellus garnizoana punică (erau acolo 500 de călăreţi, numai numizi) şi Salapia. Numai că aceştia n-au putut fi predaţi fără mare vărsare de sînge. Acolo se găseau cei mai viteji călăreţi din toată armata carthagineză. De aceea, cu toate că această acţiune a fost întreprinsă pe neaşteptate şi deşi numizii nu s-au putut folosi de cai în oraş, totuşi după ce au pus mîna pe arme au încercat în toiul învălmăşelii să-şi croiască o cale, spărgînd încercuirea, dar fiindcă n-au izbutit să scape luptînd, au murit toţi pînă la cel din urmă. În mîna potrivnicului lor n-au căzut din rîndurile lor vii mai mult de 50 de oameni. Pierderea acetui corp de călăreţi puni a însemnat pentru Hannibal o pagubă cu mult mai mare decît pierderea Salapiei, iar apoi, după această întîmplare, Hannibal n-a mai fost mai presus de romani prin cavaleria sa, cu care înainte fusese cu mult superior romanilor.

XXXIX Tot în aceeaşi vreme, pe cînd în cetăţuia tarentină lipsurile cu greu mai puteau fi îndurate, garnizoana romană care era acolo precum şi M. Livius [242], comandantul garnizoanei şi al cetăţii, îşi puseseră toate nădejdile în aprovizionarea trimisă din Sicilia ; în acest scop, în portul Rhegium staţiona o flotă romană, alcătuită cam din 20 vase, pentru a asigura protecţia navigaţiei de-a lungul coastei Italiei. Flota şi transporturile aprovizionării aveau în fruntea lor pe D. Quinctius, de obîrşie din neam de jos, însă un bărbat vestit prin gloria cîştigată prin numeroasele şi vitejeştile sale fapte de arme. Mai întîi el a avut la îndemînă cinci vase, dintre care două trireme foarte mari ce-i fuseseră date de Marcellus ; apoi, în urma isprăvilor sale mereu încununate de izbînzi, îi mai fură alăturate lui Livius încă trei vase cu cîte cinci rînduri de vîsle ; în cele din urmă, chiar Quinctius ceru aliaţilor, şi celor din Rhegium, şi celor din Vallia [243], şi celor din Paestum [244],

Scanned with CamScanner

vasele cuvenite potrivit tratatului, înjghebînd astfel o flotă alcătuită din 20 vase, aşa cum s-a spus mai înainte.

În fruntea unei flote de nave tarentine egale la număr a ieşit Democrates în întîmpinarea acestei flote romane care pornise din Rhegium la Sapriportis [245], cam la 15 000 paşi de oraşul Tarentum. Din întîmplare, atunci flota romană naviga cu pînzele întinse, fără să-i treacă prin minte lupta care avea să se desfăşoare; însă în preajma oraşelor Crotona şi Sybaris, Quinctius şi-a completat şi înzestrat vasele cu vîslaşi, avînd acum la dispoziţie o flotă echipată straşnic de bine, potrivit şi cu mărimea vaselor. Şi tot întîmplător, către acea vreme cînd îi apărură înaintea ochilor vasele duşmane, se potolise şi toată puterea vîntului, astfel încît Quinctius avu destul timp la îndemînă ca să-şi scoată şi să strîngă pînzele şi să-şi rînduiască echipajul în vederea luptei ce avea să izbucnească.

Ararcori flote adevărate s-au încleştat cu atîta avînt ca acum, de vreme ce această luptă se da pentru un scop mult mai de seamă faţă de mărimea acestora: tarentinii, ca să-şi elibereze chiar cetăţuia, în urma recuceririi oraşului lor după aproape o sută de ani de stăpînire romană [246], nădăjduind că le vor tăia potrivnicilor drumurile şi aprovizionarea, dacă în urma bătăliei navale vor izbuti să le ia stăpînirea mării; romanii, ca să păstreze mai departe cetăţuia, pentru a le arăta tarentinilor că ei au pierdut Tarentum nu prin forţa armelor şi prin vitejie, ci prin tîlhărească trădare [247]. De aceea, după ce flotele se izbesc la semnalul dat de amîndouă taberele, nici un vas nu dă înapoi şi nu-l lasă pe potrivnic să se descleşteze de lîngă sine. După ce fiecare vas roman înşfăcă cu ghearele [248] de fier un vas vrăjmaş, se dezlănţui o luptă din apropiere atît de strînsă, încît bătălia se desfăşură nu numai cu ajutorul armelor de aruncat, ci şi cu gladiile aproape piept la piept. Prorele prinse unele lîngă altele rămăseseră fixe, pe cînd pupele erau zgîlţîite încoace şi încolo, datorită sforţărilor vîslaşilor taberei adverse; în felul acesta vasele fură îngrămădite unul lîngă altul într-un spaţiu atît de îngust, încît mare minune dacă o suliţă aruncată cădea zadarnic în mare. Întocmai ca nişte linii de bătaie alcătuite din pedestrime, cele două oşti se încleştaseră în centrul frontului, luptătorii putînd trece de pe un vas pe altul.

Totuşi cea mai însemnată ciocnire, deosebindu-se de celelalte, a fost lupta dintre două vase care alcătuiau avangarda convoaielor navale. Pe vasul roman se afla însuşi Quinctius, pe cel tarentin, Nico, care avea porecla de Perco; acesta nutrea o înverşunată ură

Scanned with CamScanner

împotriva romanilor şi, la rîndu-i, era urît de aceştia nu numai ca vrăjmaş al republicii, ci şi ca particular, deoarece el făcea parte din facţiunea celor care trădaseră Tarentum lui Hannibal. Nico îl străpunse pe Quinctius cu suliţa pe cînd acesta lupta şi în acelaşi timp şi-i îmbărbăta pe ai săi, fără grijă pentru sine. În chipul acesta Quinctius se prăbuşi pe proră, căzînd cu arma în mînă. Tarentinul învingător, trecînd cu curaj pe vasul roman ai cărui oameni erau cuprinşi de zăpăceală din pricina pierderii comandantului, îi dă peste cap pe romani ; în timp ce prora ajunse în mîna tarentinilor, iar romanii apărau cu greutate pupa, unde luptau cu toţii îngrămădiţi, deodată apăru dinspre pupă o altă triremă duşmană. În felul acesta nava romană este prinsă la mijloc între două vase duşmane şi capturată. Ca urmare s-a stîrnit panică în rîndul celorlalte vase romane cînd au văzut capturarea navei praetoriene ; în vreme ce vasele romane fugeau în toate părţile, unele au fost scufundate în larg, altora li s-au smuls vîslele cînd au ajuns la ţărm, căzînd în scurtă vreme pradă thurinilor şi metapontinilor. Din vasele de transport încărcate cu provizii care însoţeau flota, foarte puţine au căzut în mîna vrăjmaşului, altele însă, împinse încoace şi-ncolo de vînturi, schimbînd pînzele cînd într-o parte cînd în cealaltă, după toanele vînturilor, au izbutit să se depărteze în larg.

În schimb, la Tarentum, cu prilejul operaţiilor desfăşurate în cursul aceloraşi zile, vrăjmaşul nu s-a bucurat de un noroc asemănător. Căci, pe cînd vreo patru mii de tarentini ieşiţi din cetate cutreierau încoace şi-ncolo după provizii, Livius care comanda cetăţuia şi garnizoana romană, stînd cu privirile aţintite către orice prilej ivit în vederea desfăşurării operaţiilor, trimise din cetăţuie pe C. Persius, un om destoinic, cu două mii [cinci sute] [249] de luptători, care atacîndu-i pe duşmanii ce umblau răzleţiţi şi colindau ogoarele, după ce i-a măcelărit multă vreme pretutindeni, puţinii rămaşi din grosul lor, în urma unei fugi disperate au dat buzna pe porţile pe jumătate deschise, fiind alungaţi pînă în oraş. Cu prilejul aceluiaşi atac [puţin a lipsit] [250] să nu fie cucerit şi oraşul.

În chipul acesta s-au cumpănit la Tarentum lucrurile, romanii fiind biruitori [pe uscat, iar tarentinii] [251] pe mare. Însă nădejdea de a pune mîna pe aprovizionarea care se găsea sub ochii lor li s-a spulberat deopotrivă ambelor tabere.

Scanned with CamScanner

XL Tot în aceeaşi vreme, consulul Laevinus, după scurgerea unei mari părţi a anului, îndată ce ajunse în Sicilia, fiind aşteptat şi de vechii aliaţi, şi de cei noi, găsi cu cale că mai înainte de orice trebuie să restabilească ordinea în Syracusa, care cu prilejul noii păci fusese găsită fără o întocmire statornică. De acolo el îşi conduse legiunile către Agrigentum, singurul punct unde mai era o rămăşiţă de război şi care era apărat de o puternică garnizoană carthagineză.

Şi de la început l-a ajutat norocul. Comandantul carthaginezilor era Hanno, însă agrigentinii îşi puseseră toată nădejdea în Muttines şi în numizii lui ; aceştia cutreierau toată Sicilia în lung şi-n lat după prăzi, jefuindu-i pe aliaţii romanilor, şi nu era cu putinţă să li se taie legăturile cu Agrigentum, nici prin forţă, nici prin vreun alt mijloc şi nici să fie opriţi a năvăli unde voiau. Pentru că gloria cîştigată de Muttines începuse să adumbrească însăşi faima comandantului Hanno, în cele din urmă faptul acesta s-a prefăcut în pizmă, astfel încît, oricît de strălucite izbînzi ar fi cules Muttines, carthaginezul nu le vedea de loc cu ochi buni din pricina eroului [acestor isprăvi]. În cele din urmă, Hanno îi dădu fiului acestuia comanda, încredinţat că o dată cu noul comandant va doborî şi autoritatea de care se bucura Muttines în rîndurile numizilor. Numai că lucrurile au ieşit în întregime pe dos : căci cu acest prilej, datorită urii lui Hanno împotriva sa, a făcut să crească pe deasupra şi vaza lui Muttines ; apoi nici acesta n-a putut răbda înjositoarea nedreptate faţă de sine şi numaidecît a trimis în taină ştafete la Laevinus pentru a-i preda Agrigentum. După ce Muttines a izbutit prin mijlocirea trimişilor săi să-l convingă pe Laevinus de sinceritatea atitudinii sale şi şi-a înjghebat şi un plan pentru ducerea la bun sfîrşit a acţiunii, numizii au ocupat poarta cetăţii care ducea spre mare prin alungarea sau uciderea ostaşilor de pază de acolo şi apoi au primit în oraş trupele romane trimise în acest scop. În vreme ce romanii străbăteau încolonaţi prin mijlocul oraşului şi al forului cu mare larmă, Hanno încredinţat că nu poate fi altceva decît învălmăşeala şi retragerea stîrnită de numizii răzvrătiţi, ceea ce se întîmplase şi mai înainte, purcese la înăbuşirea răscoalei. Însă cînd Hanno a văzut de departe o mulţime mai mare ca a numizilor şi i-au ajuns pînă la urechile sale strigătele romanilor care nu-i erau necunoscute, a luat-o la fugă înainte de a ajunge la o aruncătură de suliţă de ei. El a izbutit să scape prin poarta din spate, luîndu-şi ca însoţitor pe Epicydes şi ajunse doar cu puţini oameni la mare. Acolo,

Scanned with CamScanner

găsind la vreme un vas mic, lăsară pe seama duşmanilor Sicilia, pentru care se războiseră atîta amar de ani cu romanii, şi trecură în Africa. Unei alte mulţimi de carthaginezi şi sicilieni, care se năpusteau într-o fugă orbească fără să mai încerce să dea vreo luptă, i s-a tăiat drumul spre ieşire, astfel încît în jurul porţilor toţi fură căsăpiţi. După luarea în primire a oraşului şi după ce fură bătuţi cu vergile, celor care fuseseră capii trădării din Agrigentum Laevinus le tăie capul cu securea, iar pe ceilalţi, precum şi prada, i-a vîndut; toţi banii i-a trimis la Roma.

Cînd vestea dezastrului Agrigentului s-a răspîndit în întreaga Sicilie, numaidecît toate cetăţile au închinat steagul în faţa romanilor. În scurtă vreme s-au predat 20 de oraşe, iar şase au fost cucerite prin forţa armelor; apoi alte patruzeci de oraşe s-au supus de bunăvoie romanilor.

După ce consulul i-a dat fiecărei căpetenii a acestor oraşe răsplata sau osînda cuvenită după merit şi după ce i-a silit pe sicilieni să lepede armele şi să-şi îndrepte privirile către cultivarea ogoarelor, pentru ca roditoarea insulă să hrănească nu numai pe locuitorii ei, ci să devină grînarul şi al cetăţii Roma, şi al Italiei, aşa cum fusese în numeroase rînduri în alte timpuri, şi să uşureze aprovizionarea [252], consulul trecu apoi în Italia, îmbarcînd cu sine la Agathyrna [253] un mare puhoi de oameni. Erau acolo patru mii de oameni amestecaţi de-a valma, proveniţi din toată pleava societăţii, exilaţi, datornici, condamnaţi, unii care îndrăzniseră să facă chiar crime; în vreme ce cei mai mulţi trăiseră înainte în cetăţile lor şi sub legile acestora, după ce soarta asemănătoare îi strînsese din diferite pricini la Agathyrna, acum îşi duceau viaţa în tîlhării şi jafuri. Laevinus a chibzuit că nu este înţelept să lase în insulă, tocmai cînd abia începea să se înfiripeze după încheierea noii păci, asemenea oameni, care aveau să caute prilejuri de răsturnări şi [de răscoale] şi care aveau să fie folosiţi şi de rhegini pentru a jefui ţinutul Bruttium, de vreme ce această adunătură de oameni era deprinsă să umble după tîlhării.

În acest an [254] i s-a pus capăt războiului din Sicilia.

XLI. În Hispania [255], la începutul primăverii [256], după ce fură scoase la apă vasele şi convocate printr-un edict trupele auxiliare ale aliaţilor la Tarraco, Publius Scipio porunceşte ca flota şi vasele de transport să se îndrepte de acolo către gura fluviului Hiberus. După ce ordonă să se adune acolo şi legiunile scoase din tabăra de iarnă, el plecă din Tarraco în fruntea a cinci mii de aliaţi.

Scanned with CamScanner

După ce ajunse acolo, socotind că trebuie să le vorbească mai ales vechilor soldaţi care supravieţuiseră atîtor dezastre, convocînd adunarea ostăşească, le rosti următoarele :

„Înaintea mea nici un nou comandant n-a fost în măsură să aducă mulţumiri după drept şi după merit ostaşilor săi, pînă a se folosi de ei. Pe mine soarta m-a legat de voi înainte de a-mi vedea provincia sau tabăra, în primul rînd fiindcă aţi dovedit atîta credinţă şi respect faţă de tatăl şi unchiul meu, şi cît au trăit, şi după moartea lor, şi apoi pentru că voi aţi păstrat prin vitejia voastră stăpînirea acestei provincii neştirbită şi pentru poporul roman, şi pentru mine, urmaşul Scipionilor, deşi o pierduserăm în urma unor dezastre atît de mari. Dar pentru că mulţumită milostivirii zeilor ne pregătim să înfăptuim acest ţel, nu numai ca noi înşine să rămînem în Hispania, ci pentru ca nici punii să nu rămînă acolo, şi nu numai ca noi să stăm în faţa malului fluviului, ca să-l împiedicăm pe vrăjmaş să treacă Hiberus, ci chiar să-l şi trecem şi să strămutăm războiul dincolo de el, mă tem ca nu cumva acest plan al meu să nu pară vreunuia din voi prea măreţ şi prea îndrăzneţ, amintindu-vă de dezastrele suferite de curînd, sau [gîndindu-vă] la vîrsta mea. Înfrîngerile suferite de romani în Hispania nu pot fi mai neşterse într-un alt suflet ca într-al meu, cîtă vreme într-un răstimp de 30 de zile şi tatăl meu şi unchiul meu au căzut în luptă, astfel încît înmormîntările s-au îngrămădit în sînul familiei noastre una după alta, însă, aşa cum această dureroasă pierdere a celor mai dragi fiinţe din familia mea, şi aşa cum şi singurătatea îmi frînge inima, la fel atît soarta poporului, cît şi virtuţile lui mă opresc să-mi pierd nădejdea în salvarea patriei. Aşa a sortit ursita noastră, ca să învingem în toate marile războaie numai după ce am fost biruiţi ! Nu mai pomenesc de războaiele prea vechi, de Porsenna [257], de galli [258], de samniţi [259], ci voi începe cu războaiele punice.

Cîte flote, cîţi comandanţi, cîte armate au fost pierdute de noi în primul război punic ! Ce-aş putea aminti de războiul de acum ? La toate înfrîngerile la care am fost de faţă sau la care am lipsit, eu am suferit mai mult ca oricare altul ! Trebia, Trasimenus, Cannae, ce sînt altceva decît mormintele armatelor şi consulilor romani nimiciţi ? Adăugaţi trădările din Italia, a celei mai mari părţi din Sicilia, a Sardiniei ! Mai puneţi alături şi cea din urmă groază şi panică, atunci cînd tabăra carthagineză fusese aşezată între rîul Anio şi zidurile Romei şi cînd Hannibal, învingătorul, a fost văzut aproape de porţile cetăţii romane ! În toiul acestei

prăbuşiri a situaţiei noastre, vitejia poporului roman a rămas neclintită şi neştirbită. Căci numai vitejia a ridicat şi a înălţat tot ce era aşternut la pămînt! Cei dintîi dintre toţi, aţi stat voi ostaşi sub conducerea şi auspiciile tatălui meu [ca o stîncă] în calea lui Hasdrubal, care, după dezastrul de la Cannae, năvălise spre Alpi şi spre Italia (dacă acesta s-ar fi unit cu fratele său, astăzi n-ar mai fi dăinuit numele de roman!). Da, aceste izbînzi au fost reazemul nostru după acele înfrîngeri!

Acum, din milostivirea zeilor, toate operaţiile noastre războinice se desfăşoară prielnic, dobîndind izbînzi şi din zi în zi toate evenimentele sînt mai îmbucurătoare şi mai norocoase pentru noi: în Sicilia am cucerit Syracusa, Agrigentum; duşmanii au fost izgoniţi din toată insula şi această provincie a fost primită sub ascultarea poporului roman; în Italia a fost luat înapoi Arpi [260], Capua a fost cucerită; Hannibal a străbătut tot drumul de la oraşul Roma într-o fugă desperată, fiind alungat pînă în ungherul cel mai îndepărtat din ţinutul Bruttium, unde se roagă mai fierbinte zeilor, nu pentru altceva decît să-i îngăduie să plece şi să se depărteze teafăr de pe pămîntul vrăjmaşului! Aşadar, ostaşi, dacă voi aţi ţinut aici republica în picioare cînd norocul poporului roman începuse să se clatine, sub comanda părinţilor mei — căci amîndoi Scipionii trebuie să fie socotiţi prin nume deopotrivă în cinste — atunci cînd eram copleşiţi de dezastre după dezastre şi cînd înşişi zeii erau de partea lui Hannibal, ar avea vreo noimă să vă pierdeţi curajul tocmai voi, şi mai ales acum, cînd sîntem încununaţi numai de izbînzi, şi cînd totul ne merge în plin? Chiar şi cele care s-au întîmplat de curînd, o, de-ar fi dat zeii să nu-mi fi adus mie jale, încît... [261]

Acum însă, zeii nemuritori, ocrotitorii puterii romane, care au îndemnat toate centuriile ca să-mi încredinţaţi mie comanda, tot ei, prin auguriile şi auspiciile şi chiar prin visurile [262] care mi s-au arătat în atîtea nopţi, îmi prevestesc numai bucurie şi izbînzi! Şi sufletul meu, care mi-a fost cel mai mare proroc pînă în vremea asta, îmi prezice că Hispania este a noastră şi că în scurt timp tot ce poartă numele de carthaginez va fi izgonit de-a lungul şi de-a latul ţărilor şi pămînturilor, printr-o ruşinoasă fugă! Ceea ce mintea prevesteşte prin harul său divin de la sine şi raţiunea vine şi întăreşte, fără înşelăciune. Aliaţii noştri, asupriţi de carthaginezi, ne cer prin împuterniciţii lor să ni se supună nouă. Cei trei comandanţi puni sînt atît de dezbinaţi [263] între ei, încît aproape s-au şi rupt unii de alţii, şi de aceea şi-au împărţit

armata în trei corpuri, tîrîndu-le în regiunile cele mai opuse. Năpasta care ne-a îngenuncheat pe noi de curînd s-a năpustit acum asupra lor : căci şi carthaginezii sînt părăsiţi acum de aliaţii lor, aşa cum mai înainte şi noi am fost părăsiţi de celtiberi, deoarece aceştia şi-au luat cu ei şi armatele care au fost pricina morţii tatălui şi unchiului meu. Însă nici dezbinările lăuntrice nu-i vor lăsa pe carthaginezi să se adune într-un singur loc şi nici fiecare în parte nu va putea rezista în faţa noastră. De aceea, ostaşi, dovediţi dragostea [pe care-o purtaţi] numelui Scipionilor, mlădiţei din comandanţii voştri, vlăstarului răsărit din tulpinile distruse !

Haideţi, ostaşi ai vechilor leaturi, treceţi noua oaste şi pe noul vostru comandant peste Hiberus ! Treceţi pe pămînturile bătătorite în atîtea rînduri de voi cu prilejul atîtor strălucite fapte de arme ! În scurtă vreme eu voi face ca, aşa cum mă recunoaşteţi bine pe mine după trăsăturile feţei şi după înfăţişarea trupului meu, care sînt aidoma tatălui şi unchiului meu, la fel să vă pun la îndemîna voastră chipul iscusinţei, al credinţei şi al vitejiei, astfel încît să se spună de oricine că comandantul lor, Scipio, ori a reînviat, ori s-a născut din nou".

XLII După ce au fost înflăcărate sufletele ostaşilor cu asemenea cuvinte, Scipio, lăsînd pe M. Silanus cu trei mii de pedestraşi şi trei sute de călăreţi pentru paza acelei regiuni, trecu Hiberus cu toate celelalte trupe — avea 25 000 de pedestraşi şi 2 500 de călăreţi. Acolo, deoarece armatele carthagineze plecaseră în trei regiuni atît de opuse şi fiindcă unii îl sfătuiau să atace oastea punică cea mai apropiată, Scipio chibzui că va fi primejdios dacă se vor strînge toate armatele carthagineze într-un singur loc ; datorită acestui fapt, pentru că el singur nu avea oaste deopotrivă atîtor armate [în ce priveşte efectivele], hotărî să atace între timp Carthagina Nouă, un oraş însemnat atît prin bogăţiile sale, cît şi prin tot felul de materiale de război de-ale vrăjmaşilor. (Acolo se găsea armament, acolo bănet, tot acolo erau şi ostatecii întregii Hispanii.) În afară de aceasta, Carthagina Nouă, pe de o parte, avea o prielnică aşezare, permiţînd trecerea în Africa, iar pe de altă parte, dispunea de un port pentru o flotă oricît de numeroasă şi nu ştiu dacă nu e chiar singurul port de pe ţărmul Hispaniei care este udat de marea noastră [264].

În afară de C. Laelius, nici unul din toţi ostaşii nu ştia unde se merge. Acesta primise ordin să manevreze în aşa fel flota şi în

Scanned with CamScanner

aşa chip să îndrumeze cursul vaselor ca să intre în port în acelaşi timp în care va apare şi Scipio cu armata pe uscat.

După şapte zile s-a ajuns de la Hiberus la Carthagina Nouă în acelaşi timp şi pe mare şi pe uscat. Tabăra romană a fost aşezată în partea dinspre miazănoapte a oraşului. Spatele taberei a fost înconjurat cu un îndoit val de întărituri (căci frontul ei era apărat de natură).

Aşezarea Carthaginei Noi se înfăţişează astfel : cam la mijlocul ţărmului Hispaniei marea face acolo un golf [deschis] cît se poate de mult în bătaia vîntului african, golful avînd un intrînd cam de [două mii] cinci sute de paşi, iar o lăţime ceva mai mult de [o mie două sute] de paşi [265]. La gura acestui golf se găseşte o mică insulă care protejează portul dinspre larg de toate vînturile, în afară de cel african [266]. Din partea cea mai dinăuntru a golfului înaintează o peninsulă : acolo se află măgura pe care s-a ridicat oraşul, scăldat de mare de la răsărit pînă la miazăzi. Dinspre apus măgura e mărginită de o mlaştină care se întinde puţin spre miazănoapte, a cărei adîncime e nesigură datorită fluxului şi refluxului mării. Un istm lat cam de 250 paşi leagă oraşul cu continentul.

Comandantul roman nu ridică nici un val de parapete în direcţia aceasta, cu toate că acolo lucrările ar fi cerut puţină trudă, fie ca să-i dovedească vrăjmaşului o semeaţă încredere, fie pentru a avea la îndemînă o cale de retragere ori de cîte ori se apropia pînă în preajma zidurilor oraşului.

XLIII După ce Scipio a terminat toate lucrările în legătură cu întăriturile taberei sale, şi-a rînduit vasele chiar în port, ca şi cum ar fi vrut să-i arate vrăjmaşului că-l împresoară şi dinspre mare. Inspectîndu-şi flota, după ce a dat îndrumări comandanţilor de vase ca să supravegheze cu atenţie străjile de noapte, căci „pretutindeni un asediat încearcă la început orice mijloc de despresurare", pentru a arăta pe unde să se retragă în tabără, apoi pentru a-şi lămuri ostaşii asupra rostului planului său, de a începe bătălia prin asaltarea cît mai degrabă a oraşului, şi pentru a le da nădejde că vor pune stăpînire pe el, după ce convocă adunarea ostaşilor, rosti următoarele cuvinte :

„Cine îşi închipuie că voi aţi fost aduşi aici pentru a ataca acest oraş, acesta mai degrabă face socotelile sforţărilor voastre decît să-şi dea seama de rostul şi urmările lor. Căci, într-adevăr, voi veţi asalta zidurile unui singur oraş, dar o dată cu acest singur

Scanned with CamScanner

oraş veţi cuceri întreaga Hispanie. Aici se găsesc ostaşii tuturor regilor şi popoarelor vestite. Îndată ce aceştia vor fi în puterea voastră, numaidecît vi se vor închina vouă toţi cei care se află azi sub jugul carthaginezilor. Aici se află tot bănetul duşmanilor, fără de care, pe de o parte, ei nu pot purta războiul, de vreme ce au angajat trupe de mercenari, iar pe de alta, aceşti bani nouă ne vor fi de cel mai mare folos, pentru a atrage de partea noastră simţămintele barbarilor; aici sînt maşinile de război, armamentul şi întreg arsenalul de război, de care, pe de o parte, îi veţi despuia pe duşmani, iar pe de altă parte, veţi fi voi înzestraţi. În afară de toate acestea, vom pune stăpînire pe un oraş pe cît de neasemuit de frumos şi de bogat, pe atît de trebuincios, datorită portului său fără seamăn, de unde vom procura tot ce avem neapărată nevoie pentru desfăşurarea războiului şi pe mare, şi pe uscat. Acestea, pe de o parte, vor avea mare însemnătate pentru noi, pentru că vor fi ale noastre, iar pe de altă parte, îi vom lipsi pe duşmani de bunuri cu mult mai mari: acest oraş este fortăreaţa lor, acest oraş este hambarul, tezaurul, arsenalul şi depozitul tuturor bunurilor lor. Pe aici e drumul cel mai drept al navigaţiei din Africa, aici e singurul loc de popas între Pirinei şi Gades. De aici Africa ameninţă întreaga Hispanie[267]..."

XLIV ...îi înarmase[268] cînd Mago văzu că romanii se rînduiesc pentru împresurarea oraşului şi pe mare şi pe uscat, îşi aşază şi el trupele sale în felul acesta: puse în acea parte unde era tabăra romană două mii de orăşeni, ocupă cetăţuia cu cinci sute de ostaşi, iar alte cinci sute îi aşeză în partea de răsărit a măgurii oraşului. Dădu apoi poruncă şi celeilalte mulţimi de luptători să fie atenţi la orice, intervenind repede acolo unde vor auzi strigăte sau unde, ivindu-se o situaţie neaşteptată, va fi nevoie de ei. Deschizînd apoi poarta, îi porneşte pe aceia pe care îi rînduise către drumul ce ducea înspre duşman. Romanii, în urma îndrumărilor primite chiar de la comandantul lor, s-au retras puţin, pentru ca să fie cît mai aproape de trupele auxiliare, care le vor fi trimise în sprijin în toiul luptei.

La început, fronturile celor două linii de bătaie au fost deopotrivă de tari. Apoi, însă, venind neîntrerupt din tabăra romanilor trupe de ajutor, aceştia i-au pus pe vrăjmaşi nu numai pe goană, ci s-au luat cu atîta străşnicie pe urmele celor care goneau răzleţiţi, încît dacă Scipio n-ar fi trîmbiţat retragerea, de bună seamă trupele romane ar fi năvălit în oraş de-a valma cu fugarii. Într-ade-

Scanned with CamScanner

văr, învălmăşeala şi panica stîrnite au fost la fel de mari în întregul oraş ca şi în bătălie. Multe străji şi-au părăsit posturile de spaimă, luînd-o la sănătoasa, şi lăsară vraişte [arme şi] ziduri şi tot, sărind fiecare pe unde îi venea mai la îndemînă. Cînd Scipio, urcîndu-se pe măgura zisă a lui Mercur, observă că în multe părţi zidurile oraşului s-au golit de apărătorii duşmani, dădu ordin să iasă toţi luptătorii din tabără, să se aducă scările şi să se pornească la asaltul oraşului. El însuşi, aşezînd în faţa sa trei scuturi, aparţinînd la trei tineri zdraveni — căci de pe ziduri cădea o grindină de tot felul de arme de atac — se apropie de oraş, îmbărbătează, ordonă să se execute cele pe care le impune o atare situaţie şi mai ales, ceea ce contribuie mai mult ca orice la înflăcărarea avîntului ostaşilor săi, este pretutindeni prezent, ca martor ocular [269] al vitejiei sau laşităţii fiecărui roman. Atunci romanii se năpustiră cu toţii în calea rănilor şi armelor ; pe aceştia nu-i pot zăgăzui de a urca pe întrecute nici zidurile, nici luptătorii care şedeau deasupra lor.

În acelaşi timp şi flota a început asaltul asupra părţii oraşului care e udată de mare. Însă acolo numai învălmăşeala putea fi mai mare, fără ca în schimb să se întreprindă vreo acţiune mai importantă. În vreme ce vasele se apropie de ţărm, în vreme ce romanii debarcă de zor scările şi ostaşii, şi în vreme ce fiecare se grăbeşte să debarce pe uscat unde îi vine mai la îndemînă, se încurcă unii pe alţii din pricina pripei însăşi şi a zelului.

XLV Între timp, comandantul punilor [270] umpluse din nou cu luptători meterezele zidurilor unde fusese îngrămădită o uriaşă cantitate de arme de atac din care avea din belşug, însă nici luptătorii, nici armele şi nici altceva nu ajutau la apărarea celor împresuraţi cît zidurile oraşului, căci în rare locuri scările putuseră fi deopotrivă de înalte cît zidurile ; şi apoi, cu cît unele scări erau mai înalte, cu atît erau mai şubrede. De aceea, dacă vreun ostaş izbutea să ajungă în vîrf, totuşi nu putea trece peste zid, deoarece atunci cînd alţii se urcau după el, scara se frîngea chiar din pricina poverilor ; atunci cînd scările rezistau bine, unii din ostaşii ajunşi sus se rostogoleau la pămînt din pricina înălţimii.

Şi deoarece pretutindeni se prăvăleau şi oamenii şi scările, iar datorită acestei neizbîndiri a împresurătorilor, creştea îndrăzneala şi înverşunarea vrăjmaşului, Scipio dădu semnalul de retragere ; acest insucces al romanilor dădu nădejde împresuraţilor că vor fi lăsaţi în pace după o luptă şi sforţări atît de grele nu numai pentru

Scanned with CamScanner

clipa de față, dar chiar și pentru viitor, și că orașul nu va putea fi cucerit cu ajutorul scărilor și printr-un asalt general : „lucrările asediului — gîndeau ei — sînt și grele și vor da răgaz comandanților carthaginezi să le sară în ajutor".

Abia se potolise prima învălmășeală, cînd Scipio ordonă ca alți romani proaspeți și neatinși să ia în primire scările de la cei obosiți și răniți și să se atace orașul cu o străşnicie și mai mare. Cînd i se dădu de știre că marea scade datorită refluxului și cînd află de la pescarii tarraconezi că ei au străbătut smîrcurile fie cu bărci ușoare, fie pe vaduri, pe unde bărcile nu mai pot fi vîslite, și că se poate lesne păși cu piciorul pînă la zidul orașului, el însuși luă cu sine [500] [271] de luptători.

Era cam pe la amiază, și pe lîngă faptul că apele se retrăgeau de la sine în urma refluxului mării, se mai nimeri să bată năprasnic dinspre nord și vîntul, care împingea valurile bălții tot într-acolo unde refluxul făcea să descrească marea și dezgolise atît de mult vadurile, încît în unele locuri apa era pînă la mijloc, iar în alte locuri abia trecea de genunchi. Scipio dînd pe seama zeilor, ca un semn minunat al lor, ceea ce descoperise el datorită iscusinții și încordării minții sale, fu încredințat că cei de sus au întors marea și au înlăturat din văzul romanilor mlaștinile pentru a-i lăsa să treacă, deschizîndu-le aceste drumuri nebătătorite vreodată mai înainte de picior de om. Scipio le porunci ostașilor săi să-l urmeze pe Neptun care le va fi călăuză la acest drum și să înainteze pînă la ziduri prin mijlocul smîrcurilor.

XLVI Pe uscat însă, trupele romane care porniseră la asalt întîmpinau uriașe greutăți. Iureșul le era stăvilit nu numai de înălțimea zidurilor, ci și de faptul că ei erau expuși loviturilor venite din două părți, astfel încît trupurile lor erau amenințate mai mult dintr-o latură, decît din față.

În schimb, în cealaltă parte a orașului a fost ușoară și trecerea celor cinci sute de oameni prin baltă și apoi și urcatul pe ziduri ; căci acolo orașul nu fusese fortificat prin nici un fel de lucrări, deoarece punii erau convinși că sînt destul de bine ocrotiți de poziția locului însuși și de smîrcuri ; acolo nu fusese așezat nici un post de strajă sau vreo pază, pentru că toată ostășimea punică era cu atenția ațintită spre a interveni cu sprijinul [numai] unde se ivea primejdia. După ce această trupă intră în oraș fără luptă, pornește în cea mai mare goană cu putință către acea poartă în jurul căreia se încleștase cea mai crîncenă bătălie. Către această

Scanned with CamScanner

încăierare erau atît de încordate nu numai sufletele tuturora, ci chiar şi ochii şi urechile şi ale celor ce luptau, şi ale celor ce priveau, şi ale celor ce-i îmbărbătau pe luptători, încît înainte de a fi aruncate lăncile în partea opusă, nici unul din ei n-a simţit că oraşul a fost cucerit din spate, carthaginezii fiind prinşi acum de potrivnic din două părţi. Atunci au fost cucerite şi meterezele, stîrnind panică în rîndurile apărătorilor, iar poarta şi zăvoarele au început să fie sfărîmate deopotrivă şi dinăuntru, şi dinafară. Şi în curînd luptătorii romani porniră asaltul, după ce sfărîmară şi drugii şi zăvoarele, precum şi poarta, ca să nu le fie zăticnit drumul. O mulţime de romani trecuseră chiar dincolo de ziduri şi pretutindeni îi măcelăreau pe locuitori oriunde îi nimereau. Unităţile romane care intraseră pe poarta cetăţii înaintară încolonate prin mijlocul oraşului pînă în forum, ca o armată adevărată cu comandanţii în frunte. De acolo, cînd Scipio a observat că duşmanii fug pe două drumuri şi că unii se îndreaptă spre răsărit, către măgura care era apărată de o garnizoană de 500 de oameni, şi că alţii se refugiază în cetăţuia în care se adăpostise însuşi Mago cu aproape toţi războinicii săi, care fuseseră alungaţi de pe ziduri, trimite o parte din trupe ca să cucerească măgura, iar o altă parte o conduce el însuşi înspre cetăţuie. Şi măgura fu cucerită la cel dintîi iureş. La rîndu-i şi Mago, după ce încercă să apere cetăţuia, deoarece văzu că toate locurile sînt pline de vrăjmaşi şi că nu mai are nicio nădejde de scăpare, se predă şi el, predă şi cetăţuia, şi garnizoana. Pînă n-a predat cetăţuia, măcelul a avut loc pretutindeni în tot oraşul. N-a fost cruţat nici un tînăr întîlnit în cale. Numai după ce s-a dat semnalul s-a pus capăt măcelului. Biruitorii au pornit atunci după prăzi, care au fost uriaşe şi de toate felurile.

XLVII S-au capturat ca la zece mii de oameni liberi, parte bărbătească. Apoi, pe cei care fuseseră cetăţenii Carthaginei Noi, Scipio îi lăsă slobozi şi le înapoie şi oraşul şi toate bunurile lor care le mai rămăseseră de pe urma războiului. În acest oraş se găseau ca la 2 000 de meşteşugari [272] : pe aceştia Scipio îi declară proprietatea [273] statului roman, dîndu-le nădejdea unei apropiate eliberări dacă se vor strădui să-şi facă datoria pentru diferitele îndeletniciri ale războiului. Cealaltă mulţime de locuitori tineri şi de sclavi zdraveni Scipio i-a încredinţat flotei, ca să completeze cu ei vîslaşii [vaselor] ; el şi-a sporit şi flota cu opt [274] vase capturate. În afară de această mulţime mai erau şi ostaticii hispanilor, de

Scanned with CamScanner

care Scipio s-a îngrijit în chip deosebit, ca şi cum ar fi fost copiii aliaţilor. S-a capturat şi o uriaşă aparatură de război: 120 de catapulte dintre cele mai mari şi alte 281 mai mici, 23 balliste mai mari şi alte 52 mai mici, un nemaipomenit număr de scorpioni [275] şi [mai mari] [276] şi mai mici, şi de arme ofensive şi defensive, plus 74 steaguri ostăşeşti. A fost adusă în faţa comandantului o mare cantitate de aur şi de argint, 276 patere de aur, fiecare în greutate de aproape o libră, precum şi argint şi nelucrat şi bătut în monezi, în greutate de 18 300 libre, apoi un mare număr de vase de argint. (Toate acestea au fost cîntărite şi înregistrate de quaestorul C. Flaminius.) S-au capturat 400 000 baniţe de grîu, 270 000 baniţe de orz. S-au cucerit prin luptă şi capturat în port 63 vase de transport, unele cu mărfuri asupra lor: cereale, arme, aramă, şi în afară de acestea fier, pînze de corăbii, funii, tot felul de material naval pentru înzestrarea unei flote. În mijlocul atîtor bogăţii capturate în război, Carthagina Nouă însăşi s-a înfăţişat ca prada cea mai lipsită de însemnătate dintre toate.

XLVIII În acea zi, după ce îi porunci lui C. Laelius să facă pază oraşului împreună cu aliaţii din flotă, Scipio îşi aduse înapoi în castru legiunile, dînd dispoziţii ca ostaşii obosiţi să se odihnească şi să se îngrijească după atîtea sforţări depuse în cursul unei zile de război, ca unii care luptaseră şi în formaţii pe front şi depuseseră şi atîta trudă şi înfruntaseră şi atîtea primejdii cu prilejul cuceririi oraşului, iar după cucerirea lui se încăieraseră şi cu aceia care se refugiaseră în cetăţuie şi chiar într-un loc neprielnic.

A doua zi, Scipio convocînd la adunare ostaşii şi aliaţii din flotă, mai întîi a adus slavă şi mulţumiri zeilor nemuritori fiindcă l-au ajutat pe el să pună stăpînire într-o singură zi nu numai pe cel mai bogat oraş din întreaga Hispanie, dar i-au pus grămadă acolo dinainte toate bogăţiile Africii şi Hispaniei, încît în vreme ce duşmanilor nu le-a mai rămas nimic, lui şi alor săi le-au revenit toate. A adus apoi laude ostaşilor pentru vitejia lor, pentru că nu i-au înspăimîntat nici iureşul duşmanilor, nici înălţimea zidurilor, nici vadurile necercetate ale smîrcurilor, nici reduta situată pe înălţimea măgurii, nici cetăţuia atît de întărită, astfel încît au trecut peste toate şi au străpuns totul. „Ca urmare, cu toate că toţi şi-au dovedit pretutindeni vitejia, totuşi se cuvine să i se dea coroana murală, cea mai aleasă distincţie, acelui ostaş care a urcat cel dintîi zidul, trecînd dincolo. Deci, cel ce se

Scanned with CamScanner

crede vrednic de această răsplătire, să iasă în față și să declare". Au declarat doi, Q. Tiberilius, un centurion din legiunea a patra, și Sex. Digitius, din trupele aliate ale flotei. S-a încins o aprinsă sfadă nu atît între cei doi pretendenți, cît între corpurile de trupe din care făceau parte și unul și altul. Comandantul flotei C. Laelius își susținea omul său din rîndurile aliaților, iar M. Sempronius Tuditanus pe cel din legiunea sa. Fiindcă această discuție era să degenereze într-o ciocnire, Scipio declară că el va desemna trei judecători [277], care, după ce vor cunoaște situația și vor asculta martorii, să-și dea sentința: care dintre cei doi a trecut mai întîi peste zid în oraș; fiind convocați C. Laelius și M. Sempronius reprezentanții celor două corpuri, Scipio le-a adăugat și pe P. Cornelius Caudinus, ca neutru, ordonînd celor trei judecători să ia loc pe jilțuri și să cerceteze cazul. Însă în vreme ce sfada se încingea tot mai tare — deoarece devenind judecători tocmai aceia care susținuseră pretențiile corpului lor de trupă, fuseseră în schimb înlăturați cei care ar fi putut prin autoritatea lor foarte mare să le înfrîngă pornirile pătimașe — C. Laelius, părăsind juriul de arbitri, se apropie de tribuna unde sta Scipio și-i arătă că treaba aceasta se face fără măsură și bunăcuviință, și că aproape s-a ajuns să se încaiere între ei. „De altfel, chiar dacă nu s-ar ajunge la acte de violență, prin acest caz se dă cea mai urîtă pildă, de vreme ce se urmărește să se răsplătească ostașii prin înșelăciune și jurăminte mincinoase: de o parte stau ostașii legiunilor, de cealaltă, ostașii din marină, gata să jure pe toți zeii mai mult decît li-i vrerea, mai mult decît știu ce este adevărat, și-și angajează prin jurămînt mincinos nu numai capul lor, ci și steagurile ostășești și aquilele, călcînd sfintele rînduieli ale jurămintelor. El îi aduce la cunoștință lui Scipio toate acestea în urma înțelegerii comune cu P. Cornelius și M. Sempronius".

Scipio, aducîndu-i laude lui Laelius, își convocă ostașii la adunare și le declară că el s-a convins cu prisosință că și Q. Tiberilius și Sex. Digitius au urcat în același timp zidul, și de aceea le acordă amîndurora coroana murală pentru vitejia lor; după aceasta i-a răsplătit și pe ceilalți ostași, pe fiecare potrivit meritelor lui. Înaintea tuturora l-a răsplătit pe C. Laelius, comandantul flotei, și neprecupețind nici un fel de laudă la adresa lui l-a pus pe aceeași treaptă cu sine, acordîndu-i *corona aurea* și dăruindu-i treizeci de tauri.

Scanned with CamScanner

XLIX După aceasta, Scipio porunci să fie chemaţi ostaticii Hispaniei ; eu mă sfiesc să scriu aici cît de mare a fost numărul lor, cîtă vreme am găsit la un analist că au fost cam 300, iar la altul 3 724. La fel şi în alte privinţe, am găsit aceeaşi deosebire de cifre : un analist scrie că garnizoana punică era alcătuită din 10 000 de oameni, un altul din 7 000, un al treilea că n-au fost mai mult de 2 000 de carthaginezi. Ai putea găsi la un analist că au fost capturaţi zece mii de prizonieri, la altul peste 25 000. Dacă m-aş lua după cele spuse de istoricul grec Silenus [278], aş scrie că s-au capturat vreo şaizeci de scorpioni mari şi mici ; dacă dau cifrele lui Valerius Antias, au fost 6 000 de scorpioni mari şi 3 000 din cei mici. Iată cît de lipsiţi de măsură sînt analiştii prin exagerările lor ! Nici măcar în privinţa comandanţilor aceştia nu sînt de acord. Cei mai mulţi spun că Laelius a fost în fruntea flotei, în schimb alţii îl menţionează pe M. Silanus. Valerius Antias scrie că Arines [279] a fost comandantul garnizoanei punice care s-a predat romanilor, alţii îl dau pe Mago. Analiştii nu sînt de acord nici în privinţa vaselor capturate, nici în privinţa greutăţii aurului şi argintului şi banilor vărsaţi tezaurului. Dacă sîntem nevoiţi să avem o părere, cea mai aproape de adevăr e aceea de mijloc.

După ce au fost convocaţi ostaticii, Scipio mai întîi i-a sfătuit pe toţi să-şi păstreze cumpătul, „căci ei au ajuns în puterea poporului roman care preferă să-i atragă pe oameni prin binefaceri, nu insuflîndu-le teamă. Poporul roman vrea să se unească cu neamurile străine prin alianţă, pe temeiul încrederii reciproce, nu să le subjuge unei jalnice sclavii". Apoi, după ce Scipio a aflat numele cetăţilor lor, i-a numărat pe captivi însemnîndu-i cîţi sînt şi cărei populaţii îi aparţin şi a trimis ştafete în ţinuturile lor, pentru a veni cineva din parte-le ca să şi-i ia în primire. Dacă din întîmplare împuterniciţii acestor cetăţi erau de faţă, Scipio i-a înapoiat acestora pe ai lor. Pe ceilalţi i-a dat în grija quaestorului C. Flaminius [280] cu însărcinarea de a se purta bine cu ei.

În acest timp, din mijlocul mulţimii de ostaşi a ieşit o femeie bătrînă, soţia lui Mandonius [281], care era fratele lui Indibilis, regişorul ilergeţilor. Aceasta s-a aruncat plîngînd la picioarele comandantului şi a început să-l roage ca să aibă grijă în chip deosebit de femei, recomandînd paznicilor să le respecte cinstea. Cînd Scipio i-a răspuns : „Negreşit, nu vor avea de îndurat nici un neajuns", femeia i-a spus din nou : „Nu ţin atît de mult la asta, căci în situaţia în care mă aflu ce-aş putea spune că-mi lipseşte ? În schimb, cînd privesc la vîrsta acestora, alte griji mă frămîntă

pe mine (căci eu sînt în afara primejdiei jignirilor care pot fi aduse unei femei)". În jurul ei se găseau fiicele lui Indibilis şi ale altora, la fel de vestite şi înfloritoare şi prin vîrstă, şi prin frumuseţe, şi care o cinsteau pe această bătrînă întocmai ca pe o mamă. Atunci Scipio îi răspunse : „Potrivit educaţiei mele şi obiceiurilor poporului roman, eu voi face ca să nu sufere niciuna vreo jignire, să nu fie prihănit nimic din ceea ce la voi este socotit sfînt. Înseşi virtuţile şi demnitatea voastră mă determină acum ca eu să mă îngrijesc de voi cu o atenţie şi mai mare, de vreme ce voi nici chiar în restrişte n-aţi uitat de cinstea cuvenită unor adevărate matroane". Scipio a încredinţat aceste femei unui bărbat de o curăţenie sufletească desăvîrşită, dîndu-i poruncă să le păzească, respectîndu-le întocmai ca pe nişte soţii şi mame ale oaspeţilor.

L Este adusă apoi de ostaşi la Scipio o fecioară în floarea vîrstei de o frumuseţe atît de neasemuită, încît pe unde păşea, atrăgea ochii tuturora. Scipio întrebînd-o de patrie şi de părinţi, între altele a aflat că e logodită cu o căpetenie de-a celtiberilor şi că numele tînărului e Allucius. Ca urmare, fură chemaţi numaidecît de la casa lor părinţii şi logodnicul fecioarei. Deoarece între timp Scipio a aflat că acesta se topeşte de dorul logodnicei sale, îndată ce Allucius i se înfăţişă, Scipio îi vorbi mai duios ca un părinte : „Tinere — îi spuse —, eu mă adresez ţie ca unui tînăr, pentru ca în convorbirea de faţă să fie mai mică deosebirea între noi. Cînd a fost adusă la mine logodnica ta prinsă de ostaşii noştri, fiindcă auzisem că ţie ţi-e dragă, şi pentru că frumuseţea ei deosebită insuflă acest crezămînt, cu toate că şi mie însumi mi-e îngăduit să mă bucur de plăcerile vieţii, cu atît mai vîrtos cînd este vorba de o dragoste dreaptă şi legitimă, dacă sufletul meu n-ar fi frămîntat de grijile pentru republică, aş fi dorit să-mi permit a iubi pe logodnica ta ; însă pentru că mie îmi stă în putere, eu ţin ca să te bucuri de dragostea ta. Logodnica ta a fost respectată de mine, aşa cum a fost şi la socrii tăi şi la părinţii ei. Ţi-am păstrat-o neprihănită, pentru ca să-ţi poată fi dăruită ca o ofrandă vrednică şi de mine şi de tine. Pentru acest dar eu îţi cer o singură plată : să fii prietenul poporului roman şi dacă tu crezi că eu sînt un om cu sufletul la fel de bun ca acela pe care aceste neamuri ale tale l-au cunoscut înainte la tatăl şi unchiul meu, să ştii că în cetatea romană sînt mulţi aidoma nouă şi că astăzi nu se poate spune că în afară de poporul roman mai există

Scanned with CamScanner

pe pămînt vreun altul pe care să nu-l vrei să-ţi fie duşman, sau pe care să nu preferi să-ţi fie mai degrabă prieten". Tînărul îmbujorat de ruşine şi copleşit de bucurie, strîngînd mîna dreaptă a lui Scipio, invocă pe toţi zeii să-i mulţumească lui Scipio în numele său, pentru că el nu are în sufletul său îndeajunse mijloace în comparaţie cu binefacerile aceluia faţă de sine.

Apoi fură chemaţi şi părinţii şi rudele fecioarei. Pentru că le era înapoiată fecioara în chip gratuit, cu toate că ei aduseseră o cantitate destul de mare de aur pentru a o răscumpăra, ei începură să-l roage pe Scipio să primească acest dar de la dînşii, declarînd că datorită acestei binefaceri mulţumirea lor nu va fi mai mică decît faptul că fecioara le-a fost înapoiată neprihănită. Pentru că ei stăruiau atît de mult, Scipio le făgădui că le va primi darul şi dădu poruncă să fie pus aurul la picioarele sale. Chemîndu-l la sine pe Allucius, îi grăi astfel: „Pe lîngă zestrea pe care ai s-o primeşti de la socrul tău, se vor adăuga din partea mea şi aceste daruri ca dotă" şi-i ordonă să ridice aurul şi să-l stăpînească. Acesta, bucuros de atîtea daruri şi de atîta cinstire, reîntors acasă, îl copleşi pe Scipio cu laude binemeritate între compatrioţii săi, spunînd: „A venit un tînăr foarte asemuitor la chip cu zeii, care pe toţi îi biruie atît cu armele, cît şi prin bunătate şi binefaceri" [282].

Ca urmare, după ce şi-a înrolat sub arme supuşii săi, Allucius, după puţine zile, s-a întors la Scipio în fruntea a 1 400 de călăreţi, toţi unul şi unul.

LI Scipio l-a oprit lîngă sine pe Laelius pentru ca, folosindu-se de sfaturile lui, să întocmească socotelile cu prizonierii, ostaticii şi prada, ducîndu-le toate pînă la capăt. După ce i-a pus la îndemînă o navă cu cinci rînduri de vîsle, îmbarcînd pe ea o parte din prizonieri, pe Mago şi vreo 15 senatori, care fuseseră prinşi în acelaşi timp cu acesta, îl trimite pe Laelius la Roma, în chip de crainic al biruinţei. Scipio mai întîrzie cîteva zile, pe care hotărîse să le petreacă la Carthagina Nouă cu instruirea flotei şi a pedestrimii. În prima zi, legiunile înarmate au făcut exerciţii pe un spaţiu de 4 mile; în ziua a doua, el a ordonat ostaşilor să-şi cureţe armele şi să le strîngă în faţa corturilor lor; în cea de-a treia zi, trupele executară un atac în toată regula, însă cu ţăpuşi în loc de arme, aruncînd unii într-alţii cu lănci avînd vîrful învelit. A patra a fost zi de odihnă. În a cincea zi, din nou s-au făcut exerciţii cu armele.

Scanned with CamScanner

Trupele romane au păstrat acest program de activitate şi repaus cît timp au rămas la Carthagina Nouă. Cînd marea era liniştită, trupele din marină făceau exerciţii în larg, manevrînd vasele cu toată iuţeala şi simulînd lupte navale. Aceste exerciţii desfăşurate dincolo de incinta oraşului şi pe uscat, şi pe mare, căleau şi trupurile, şi în acelaşi timp oţeleau şi sufletele pentru război. Oraşul însuşi fremăta de toate pregătirile de război, fiind aduşi în atelierele publice meşteşugari din toate meseriile. Comandantul supraveghea cu deopotrivă grijă toate pregătirile : cînd se găsea în mijlocul flotei şi mateloţilor, cînd făcea manevre cu legiunile, cînd îşi petrecea vremea inspectînd lucrările care se executau în fiecare zi în ateliere sau în arsenale, pe şantierele navale, unde trebăluia un uriaş puhoi de lucrători cu necurmată rîvnă. În felul acesta, Scipio refăcu şi zidurile oraşului, care fuseseră năruite şi după ce rîndui posturi pentru paza oraşului, plecă la Tarraco, fiind pretutindeni întîmpinat în cale de numeroase solii ; unora le-a dat răspunsul chiar în timpul marşului, concediindu-i apoi ; altora le-a dat întîlnire la Tarraco, unde hotărîse să se adune toţi aliaţii, şi cei noi, şi cei vechi. S-au adunat acolo aproape toate populaţiile care locuiesc dincoace de Hiberus şi multe chiar din provinciile de dincolo de fluviu [283].

La început căpeteniile carthagineze într-adins au tăinuit ştirile în legătură cu căderea Carthaginei Noi ; mai tîrziu însă, cînd fapta a ajuns prea cunoscută ca să mai poată fi acoperită şi ascunsă, i-au micşorat însemnătatea prin următoarele cuvinte : „Doar un singur oraş din Hispania a fost cucerit, într-o singură zi, prin sosirea neaşteptată şi aproape în chip hoţesc a armatei romane ; datorită acestei izbînzi atît de neînsemnate, un tînăr obraznic şi îngîmfat, împins de o nestrunită bucurie, i-a stîrnit faima unei mari biruinţe, dar cînd va auzi că vin înspre el trei comandanţi şi armatele cartha-gineze de trei ori biruitoare, numaidecît îşi va aduce aminte de morţii din familia lui".

Comandanţii puni răspîndeau toate acestea în popor, deoarece îşi dădeau prea bine seama cît de mult a dat înapoi în toate privinţele puterea carthagineză în urma pierderii Carthaginei Noi.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXVII

Scanned with CamScanner

I Aceasta era starea de lucruri în Hispania [1]. În Italia, însă, consulul Marcellus, după ce a primit supunerea Salapiei [2] prin trădare, a cucerit prin puterea armelor Marmoreae [3] şi Meles [4] de la samniţi. Au fost nimiciţi acolo ca la 3 000 de ostaşi de-ai lui Hannibal, care fuseseră lăsaţi pentru pază. Prada (şi a fost destul de mare) a fost lăsată toată în seama ostaşilor. S-au mai găsit acolo şi 240 000 de baniţe de grîu şi 110 000 de baniţe de orz.

Totuşi, bucuria [pentru izbînda] de acolo n-a fost atît de mare pe cît a fost înfrîngerea suferită după puţine zile, nu departe de oraşul Herdonea. Proconsulul Cn. Fulvius îşi instalase tabăra acolo în nădejdea de a cuceri Herdonea, care după dezastrul de la Cannae îi trădase pe romani. Tabăra lui nu fusese însă aşezată într-o poziţie destul de apărată şi sigură şi nici n-o întărise cu vreo garnizoană. Firea nepăsătoare a comandantului roman era întreţinută şi de nădejdea că-i simţise pe cetăţenii Herdoneei şovăind în credinţa faţă de Hannibal, după ce locuitorii ei aflaseră că Punul, după pierderea Salapiei, ieşise din acele locuri, ducîndu-se în Bruttium. Întreaga stare de lucruri i-a fost adusă la cunoştinţă, prin nişte ştafete venite într-ascuns din Herdonea, lui Hannibal, pe care îl frămîntau atît grija de a păstra o cetate aliată, cît şi nădejdea de a-l ataca pe duşman cînd nu se aştepta. Hannibal se îndreptă în marş forţat spre Herdonea în fruntea unei oşti uşor înarmate, pentru a ajunge, dacă va fi cu putinţă, aproape înaintea ştirii venirii sale ; însă pentru ca să vîre şi mai mult groaza în duşman se apropie de oraş rînduit în formaţie de luptă. Romanul, care era deopotrivă în îndrăzneală cu Hannibal, dar nu se găsea pe aceeaşi treaptă cu el în ce priveşte planul de luptă şi forţele, îşi scoase numaidecît trupele din castru şi porni la atac. Lupta a început-o crîncen legiunea a V-a şi aripa stîngă romană [5] ; însă Hannibal, îndată ce dădu consemn cavaleriei sale

Scanned with CamScanner

ca, după ce frontul pedestrimii va izbuti să ţină încordate privirile şi atenţia vrăjmaşului către lupta de faţă, o parte din trupele sale, făcînd un ocol, să pornească iureşul asupra castrului duşmanului, iar cealaltă parte să atace spatele rezervelor romane, susţinea că şi această bătălie va avea acelaşi sfîrşit ca şi cealaltă de mai înainte luîndu-l în derîdere pe Cn. Fulvius pentru asemănarea la nume cu celălalt Cn. Fulvius [6], praetorul, pe care îl bătuse cu doi ani înainte în aceleaşi locuri.

Într-adevăr nădejdea nu i-a fost deşartă, căci, deşi numeroşi romani căzuseră în lupta piept la piept dintre pedestrimi, păstrîndu-şi totuşi rîndurile şi steagurile, s-a auzit în spate zgomotul călăreţilor şi în acelaşi timp şi strigătele scoase de duşman în castrul roman în faţa legiunii a VI-a, care fiind aşezată în linia a doua, fusese cea dintîi pusă de numizi în neorînduială şi apoi fură date peste cap şi legiunea a V-a, şi trupele romane care erau cele mai înaintate. O parte din romani fură împrăştiaţi şi puşi pe fugă, altă parte prinsă la mijloc şi măcelărită. Acolo a căzut chiar şi Cn. Fulvius împreună cu 11 tribuni militari. Cine ar putea afirma cu siguranţă cîte mii de romani şi de aliaţi au fost ucişi în acea bătălie, cînd eu am găsit scris la un analist 13 000 de oameni, iar la un altul nu mai mult de 7 000 ?

Învingătorul puse stăpînire şi pe castru şi pe pradă. Şi pentru că descoperise că Herdonea ar fi avut de gînd să-l trădeze [trecînd de partea romanilor] şi că nu i-ar fi rămas credincioasă dacă el ar fi plecat de acolo, după ce-i strămută pe toţi locuitorii în Metapontum şi Thurii, dădu foc oraşului, iar pe fruntaşii pe care îi dovedise că avuseseră convorbiri în taină cu Fulvius, îi ucise. Romanii care izbutiseră să scape dintr-un dezastru atît de mare, gonind într-una pe diferite drumuri şi pe jumătate înarmaţi, au ajuns la consulul Marcellus în Samnium.

II Marcellus, fără să se înspăimînte cîtuşi de puţin de o înfrîngere atît de cumplită, trimite o dare de seamă senatului la Roma, în legătură cu căderea comandantului şi pierderea armatei la Herdonea, arătînd că „dînsul, care îl bătuse pe Hannibal [7] atunci cînd acesta era plin de fală în urma biruinţei de la Cannae, va porni împotriva Punului şi va face să-i fie scurtă bucuria de care tresaltă acum".

La Roma, mulţimea era cuprinsă pe de o parte de nespusă jale, aducîndu-şi aminte de trecut, pe de altă parte şi de teamă pentru viitor. Consulul Marcellus, trecînd din Samnium în Lucania,

Scanned with CamScanner

își așează tabăra la Numistro [8], într-un loc șes în fața lui Hannibal, în vreme ce acesta ocupase o costișă. Consulul dovedi acolo cîtă încredere avea în sine prin aceea că el își rînduise cel dintîi trupele în linie de bătaie, dar la rîndul lui nici Hannibal nu refuză lupta cînd văzu steagurile romane ieșind pe porțile castrului. Totuși în așa fel și-au întocmit potrivnicii fronturile, încît Hannibal și-a urcat aripa dreaptă pe costișă, iar romanii își sprijineau aripa lor stîngă pe localitatea întărită Numistro.

Lupta s-a desfășurat de la ora a treia [8 bis] prelungindu-se pînă către noapte ; și în vreme ce prima linie de bătaie se istovi luptînd (în partea romanilor prima legiune și aripa dreaptă, în partea lui Hannibal trupele hispane și prăștiașii baleari, iar în toiul bătăliei acesta vîrîse și elefanți), [adversarii] au stat multă vreme încleștați în luptă fără sorți de izbîndă pentru vreuna din tabere. Cînd, pe de o parte, legiunea a treia fu trimisă în sprijinul legiunii întîi, iar pentru susținerea celei drepte — aripa stîngă, iar pe de altă parte, la vrăjmași fură aduse forțe proaspete în locul celor obosite, deodată s-a încins o nouă și crîncenă bătălie în locul celei care lîncezise, trupele fiind proaspete și trupește și sufletește. Numai noaptea a curmat lupta, cu izbînda nesigură pentru vreo tabără. A doua zi, romanii au stat rînduiți în linie de bătaie din zori și pînă tîrziu în faptul zilei. Cum din partea potrivnicului nu s-a mai ivit nimeni să continue lupta, romanii au strîns trofeele în liniște și după ce i-au adunat într-un singur loc pe cei căzuți din rîndurile lor, i-au incinerat.

În noaptea următoare, Hannibal își puse în tăcere oastea în mișcare și plecă în Apulia. Cînd lumina zilei dădu în vileag fuga vrăjmașilor, Marcellus, după ce lăsă răniții cu o mică garnizoană la Numistro, punîndu-le comandant pe tribunul militar C. Furius Purpurio, căută să se ia pe urmele Punului. La Venusia [9], Marcellus îl ajunse. Și acolo, vreme de cîteva zile, se dădură ciocniri numai între trupele de la avanposturi, fiind mai mult lupte de hărțuială, fără însemnătate, date de-a valma, și de cavalerie, și de pedestrime, și aproape în toate romanii au izbîndit.

De acolo amîndouă oștile fură conduse prin Apulia, fără să dea vreo luptă demnă de amintit, deoarece în timpul nopții, Hannibal își ridicase tabăra, căutînd un loc pentru întinderea capcanelor ; însă Marcellus nu se lua pe urmele lui decît pe lumină sigură și numai după ce făcea recunoașteri.

Scanned with CamScanner

III Între timp, la Capua, pe cînd Flaccus îşi petrecea vremea cu vînzarea bunurilor fruntaşilor cetăţii şi cu arendarea ogoarelor care fuseseră confiscate (tot pămîntul l-a dat în arendă, primind grîu în schimb), ca să nu lipsească temeiurile luării unor straşnice măsuri împotriva campanilor [10], aceştia au urzit în taină un nou complot, care însă în urma unui denunţ a fost descoperit. Flaccus voind să arendeze o dată cu ogoarele şi casele din oraş, fiindu-i teamă ca nu cumva splendoarea prea atrăgătoare a oraşului să-i moleşească şi pe ostaşii săi, întocmai ca pe ai lui Hannibal [11], îşi scoase trupele din case, obligîndu-le să-şi construiască ele însele locuinţe, aşa ca pentru ostaşi, în preajma porţilor şi lîngă zidurile Capuei. Cele mai multe însă erau făcute din lese de nuiele şi din scînduri, altele din trestii împletite şi toate acoperite cu paie, parcă într-adins construite spre a fi date pradă focului. 170 de campani, avînd în frunte pe fraţii Blossii, au făcut o conjuraţie, în scopul de a da foc tuturor acestor locuinţe, la aceeaşi oră din noapte. Printr-o pîră făcută de nişte sclavi ai Blossiilor în legătură cu această urzeală, după ce s-au închis deodată porţile din ordinul proconsulului, la un semnal dat, toţi ostaşii au alergat punînd mîna pe arme ; astfel au fost prinşi toţi vinovaţii, care, după o severă anchetă, au fost osîndiţi şi executaţi. Denunţătorilor li s-a dăruit libertatea şi cîte zece mii de aşi de aramă fiecăruia.

Pe nucerinii [12] şi acerranii care se plîngeau că nu mai au unde să locuiască, deoarece Acerrae fusese în parte mistuită de foc, iar Nuceria distrusă, Fulvius îi trimise la Roma, la senat. Acerranilor li s-a încuviinţat să-şi clădească locuinţele care fuseseră arse ; nucerinii au trecut la Atella [13], pentru că aşa preferaseră, iar atellanilor li s-a dat poruncă să emigreze la Calatia [14].

Între numeroasele şi marile evenimente, fie încununate de izbînzi, fie însoţite de înfrîngeri, care frămîntau cugetele oamenilor, erau încă vii în amintirea lor acele legături cu cetăţuia Tarentului. Legaţii Ogulnius şi P. Aquilius au plecat în Etruria ca să cumpere cereale, pentru a le transporta la Tarentum şi, o dată cu aceste provizii, au fost trimişi acolo şi o mie de ostaşi din armata oraşului Roma, alcătuită deopotrivă numericeşte şi din romani şi din aliaţi, pentru garnizoana din cetăţuie.

IV Era pe la sfîrşitul verii şi se apropia vremea alegerilor consulare. Însă darea de seamă făcută în scris de Marcellus arăta că nu e în interesul republicii să se piardă urma lui Hannibal,

Scanned with CamScanner

şi că consulul e cît se poate de indignat de faptul că Punul mereu se retrage şi se fereşte să dea piept cu el. Aceste ştiri puseră senatul în grea încurcătură, neştiind ce să facă : să-l cheme la Roma pe consul cînd era mai prins ca oricînd de evenimente, ori să lase pentru anul următor republica fără consuli. S-a găsit cu cale că cel mai bine e să-l recheme mai degrabă pe consulul Valerius din Sicilia, deşi se găsea dincolo de Italia. Din porunca senatului, acestuia îi fu trimisă o scrisoare scrisă de praetorul urban L. Manlius, împreună cu darea de seamă a lui Marcellus, pentru a lua cunoştinţă din ele pentru care temei senatul a recurs mai degrabă la chemarea lui din provincia sa, decît a colegului său.

Cam în acea vreme au venit la Roma împuterniciţii din partea regelui Syphax, ca să le amintească ce lupte [15] încununate de izbîndă a dat el cu carthaginezii. Ei au declarat că regele lor, pe de o parte, e mai înverşunat împotriva punilor ca împotriva oricărui alt popor şi, pe de alta, mai legat în prietenie cu poporul roman faţă de oricare altul ; „mai înainte Syphax a trimis o solie în Hispania la comandanţii Cn. şi P. Cornelius [16] ; acum a avut să caute prietenia poporului roman chiar la izvorul ei, Roma".

Senatul a răspuns împuterniciţilor nu numai cu bunăvoinţă, ci a trimis daruri pentru regele lor printr-o solie alcătuită din L. Genucius, P. Poetelius, P. Popillius. Aceştia i-au adus în dar lui Syphax o togă şi o cămaşă de purpură, un tron de fildeş şi un potir făcut din cinci libre de aur. Ei primiseră poruncă să facă totodată vizite şi altor căpetenii din Africa şi să le înmîneze şi acestora togi tivite cu purpură şi potire de aur în greutate de cîte trei libre fiecare. Fură trimişi ca soli M. Atilius şi M. Acilius la Alexandria, la regele Ptolemaeus [17] şi la regina Cleopatra, pentru a le reaminti şi reînnoi tratatul de alianţă şi prietenie [18]. Solii romani au adus în dar regelui o togă şi o cămaşă de purpură, împreună cu un tron de fildeş, iar reginei, o mantie brodată şi o cămaşă de purpură [19].

În cursul acelei veri în care s-au petrecut aceste evenimente, s-au adus la cunoştinţă din oraşele şi satele apropiate [de Roma] numeroase semne şi arătări întîmplate : „La Tusculum a fost fătată o mieluşică cu ugerul plin de lapte ; coama templului lui Jupiter a fost lovită de un trăsnet, smulgînd aproape tot acoperişul. Cam în aceleaşi zile, la Anagnia pămîntul s-a aprins în faţa porţii cetăţii, arzînd de la sine zi şi noapte, fără să fie întreţinut de cineva. La răscrucea drumului către Anagnia, în dumbrava

Scanned with CamScanner

Dianei, păsările şi-au părăsit cuiburile lor din copaci. La Tarracina, în mare, nu departe de port, au săltat în apă nişte şerpi de o uimitoare mărime, jucîndu-se în valuri ca nişte peşti; la Tarquinii s-a născut un porc cu gură de om, iar în ţinutul Capenei, lîngă dumbrava Feroniei, din patru statui a curs mult sînge şi ziua şi noaptea".

În urma unui decret al pontificilor s-a avut grijă să se facă expieri pentru aceste semne şi arătări prin jertfe de vite mari. S-au hotărît apoi slujbe şi rugăciuni publice vreme de o zi întreagă la toate altarele, şi altele în ţinutul Capenat, lîngă dumbrava Feroniei.

V După ce consulul M. Valerius, chemat printr-o scrisoare, a încredinţat provincia şi armata praetorului L. Cincius, şi după ce M. Valerius Messala, comandantul flotei, a primit însărcinarea să plece cu o parte din flotă ca să prade Africa şi totodată să iscodească ce face şi ce pregăteşte poporul carthaginez, el însuşi plecă cu zece vase la Roma; ajungînd cu bine la destinaţie, a fost primit numaidecît de senat; acolo i-a arătat activitatea desfăşurată de dînsul: „După ce vreme de aproape 60 de ani romanii s-au războit în Sicilia şi pe uscat şi pe mare, de multe ori suferind mari înfrîngeri, el a izbutit să îngenunche această provincie; acum în Sicilia nu se mai află nici un carthaginez, nu mai există nici un sicilian fugit din patrie. Toţi fugarii plecaţi de teamă de acolo în băjenie s-au înapoiat în oraşe; toţi cei înapoiaţi la sate îşi ară şi-şi seamănă ogoarele; în sfîrşit, acest pămînt care fusese părăsit, e din nou cultivat, dînd bogate roade, devenind în sfîrşit sprijinul de cea mai mare nădejde şi pentru poporul roman şi pentru plugarii înşişi, în ce priveşte aprovizionarea cu cereale, şi pentru pace şi pentru război".

Apoi fură introduşi în senat Muttines [20], precum şi celelalte persoane, care aveau merite faţă de poporul roman; toţi aceştia fură cinstiţi pentru dovezile lor de credinţă faţă de consulul roman. Muttines dobîndi chiar cetăţenia romană în urma propunerii unui tribun al plebei, făcută în adunarea poporului şi încuviinţată de senat.

În vreme ce se petrec aceste evenimente la Roma, M. Valerius [Messala] se apropie cu 50 de vase de Africa şi înainte de ivirea zorilor debarcă pe neaşteptate în ţinutul Uticei [21], pustiindu-l în lung şi-n lat, se întoarse la vase încărcat de prăzi şi cu fiinţe omeneşti luate prizoniere, şi cu tot felul de capturi. Apoi

Scanned with CamScanner

trecu în Sicilia, înapoindu-se la Lilybaeum [22] după 13 zile de la plecarea de acolo. Din întrebările puse prinşilor, tot ce a putut afla a scris de-a fir-a-păr consulului Laevinus, ca să ştie care era starea de lucruri în Africa : „La Carthagina se află 5 000 de numizi, avînd în fruntea lor pe Masinissa, fiul lui Gaja, un tînăr foarte aprig, şi sînt angajaţi ca mercenari şi alţi oştaşi din toată Africa, ca să fie trecuţi în Hispania la Hasdrubal, pentru ca acesta trecînd la rîndu-i în Italia în fruntea unei armate cît mai mari cu putinţă şi cît mai neîntîrziat, să se unească cu Hannibal ; carthaginezii sînt încredinţaţi că de acest fapt atîrnă biruinţa ; în afară de aceasta, punii pregătesc o uriaşă flotă, pentru a recuceri Sicilia, şi sînt convinşi că această flotă va trece Mediterana în scurtă vreme".

Consulul a dat citire în senat acestor ştiri care au zguduit pe senatori atît de mult, încît au fost de părere că nu trebuie să se mai aştepte alegerile consulare, ci să se întoarcă imediat în provincia sa, după ce va desemna un dictator pentru ţinerea alegerilor. S-a încins cu acest prilej o discuţie : consulul spunea că în Sicilia el îl va numi dictator pe M. Valerius Messalla, care conducea atunci flota, pe cînd senatul spunea că nu poate fi desemnat un dictator aflător dincolo de hotarele teritoriului roman [căci jurisdicţia lui e delimitată între hotarele Italiei]. Cînd tribunul plebei M. Lucretius a pus această chestiune în dezbaterile senatului, acesta a decretat : „înainte de a pleca din Roma, consulul să propună în adunarea poporului [23] pe cine crede el de cuviinţă să fie numit dictator, desemnîndu-l ca dictator pe acela pe care poporul va porunci să-l numească ; dacă consulul nu va voi acest lucru, atunci praetorul să facă propunerea în adunarea poporului ; dacă nici acesta nu va voi, atunci tribunii să facă propunerea în adunarea plebeilor". Pentru că consulul a declarat că el nu vrea să propună în adunarea poporului ceea ce stă în puterea sa, şi fiindcă l-a oprit şi pe praetor să facă propunerea, atunci tribunii plebei au propus, iar adunarea plebeilor a dat un plebiscit prin care să fie numit dictator Q. Fulvius, care se găsea atunci la Capua. Însă în timpul nopţii, din ajunul zilei în care avea să se ţină adunarea plebeilor, consulul a plecat pe ascuns în Sicilia. Senatul, înmărmurit, a fost de părere să se trimită o scrisoare lui M. Marcellus, spunîndu-i : „să vină în sprijinul republicii părăsite de colegul său şi să-l numească dictator pe acela pe care poporul a poruncit să fie desemnat". Astfel a fost numit dictator Q. Fulvius de către consulul M. Claudius Marcellus, şi, potrivit,

Scanned with CamScanner

aceluiaşi plebiscit, a fost numit de către dictatorul Q. Fulvius comandant al cavaleriei marele pontifice P. Licinius Crassus.

VI După ce dictatorul a venit la Roma, l-a trimis pe legatul C. Sempronius Blaesus, pe care îl avusese la Capua, în provincia Etruria, la armată, în locul praetorului C. Calpurnius, pe care l-a chemat la Roma printr-o scrisoare ca să vină la comanda Capuei şi a armatei sale. Dictatorul a fixat ziua alegerilor cît mai curînd cu putinţă, care însă nu au putut avea loc din pricina izbucnirii unei vrajbe între dictator şi tribunii plebei. Centuria *Galeria iuniorum* care în urma tragerii la sorţi ajunsese *praerogativa*[24], îi alesese consuli pe Q. Fulvius şi pe Q. Fabius ; şi celelalte centurii chemate, potrivit aceluiaşi drept, ar fi înclinat să-i aleagă tot pe cei doi, dacă tribunii plebei C. şi L. Arrenius nu s-ar fi împotrivit. Aceştia au declarat că dacă un magistrat care prezidează alegerile era ales chiar el şi îşi continua mandatul, calcă legile cetăţii şi dă un exemplu cît se poate de urît[25] ; „de aceea, dacă el primeşte ca pe buletinele de vot să fie folosit numele său ca dictator, ei se vor opune alegerii sale ; dacă se va avea în vedere o altă persoană în afara lui, atunci ei nu vor zădărnici alegerile".

Dictatorul însă invoca legalitatea alegerilor prin autoritatea senatului, prin plebiscit, prin exemple ; el susţinea că „şi în timpul consulatului[26] lui Cn. Servilius, cînd celălalt consul, C. Flaminius, a căzut la Trasimenus[27], s-a făcut în această privinţă propunere adunării plebeilor, cu încuviinţarea senatului, şi plebea a dat un plebiscit care prevedea că atîta vreme cît e război în Italia, poporul are dreptul să-i realeagă consuli pe cine îi vrea şi ori de cîte ori vrea din rîndul celor care fuseseră consuli[28]. În această privinţă el are vechiul exemplu al lui L. Postumius Megellus care, deşi era interrege cu prilejul acelor alegeri pe care le ţinuse el, fusese ales şi consul împreună cu C. Iunius Bubulcus[29], şi exemplul proaspăt al lui Q. Fabius care, de bună seamă, niciodată n-ar fi îngăduit să i se continue consulatul, dacă acesta n-ar fi fost pentru binele obştesc".

După ce s-au ciocnit multă vreme cu prilejul luării cuvîntului, în cele din urmă, dictatorul şi tribunii au căzut la învoială ca să se rămînă la punctul de vedere pe care îl va hotărî senatul. Senatorii au găsit cu cale că vremurile de restrişte impun ca republica romană să fie slujită de către comandanţii vechi, pricepuţi şi călîţi în războaie ; „de aceea ei găsesc de cuviinţă că alegerile

Scanned with CamScanner

nu trebuie să se mai amîne". Tribunii plebei încuviinţînd, alegerile s-au ţinut; au fost declaraţi consuli Q. Fabius Maximus, pentru a cincea oară, şi Q. Fulvius, pentru a patra oară. Apoi s-au ales ca praetori L. Veturius Philo, T. Quinctius Crispinus, C. Hostilius Tubulus, C. Aurunculeius. După alegerea magistraţilor statului pentru anul următor, Q. Fulvius a părăsit dictatura.

La sfîrşitul acelei veri, flota punică alcătuită din 40 de vase, avînd în fruntea ei pe Hamilcar, trecînd în Sardinia, a devastat mai întîi ţinutul Olbiei [29], iar de acolo, cînd s-a ivit cu armata praetorul P. Manlius Vulso, făcînd un ocol către cealaltă latură a insulei, a pustiit ţinutul Caralitanum [30]; apoi, încărcat cu prăzi de tot soiul s-a întors în Africa.

În acel an s-au stins din viaţă cîţiva preoţi romani care au fost numaidecît înlocuiţi: C. Servilius a fost desemnat pontifice în locul lui T. Otacilius Crassus, iar Ti. Sempronius Gracchus Longus, fiul lui Tiberius, a fost făcut augur în locul lui T. Otacilius Crassus [31]; la fel, ca decemvir al cultului religios a fost desemnat în locul lui Tiberius Sempronius, fiul lui Caius Longus, Tiberius Sempronius Longus, fiul lui Tiberius. A murit şi M. Marius, *rex sacrorum*, precum şi M. Aemilius Papus, curionul cel mare [32]; însă nici în anul acela nu s-au desemnat alţi preoţi ca să-i înlocuiască pe aceştia.

În acel an au fost aleşi censori L. Veturius Philo, şi marele pontifice P. Licinius Crassus. Crassus Licinius înainte de a deveni censor nu fusese nici consul, nici praetor; la treapta censurii a urcat de la edilitate. În schimb aceşti censori nici n-au întocmit lista senatului şi nici n-au îndeplinit vreo însărcinare publică: moartea i-a curmat dregătoria de censor lui L. Veturius; după aceea şi Licinius a demisionat din censură. Aedilii curuli L. Veturius şi P. Licinius Varus au celebrat din nou jocurile romane, timp de o zi; aedilii plebei Q. Catius şi L. Porcius Licinus au oferit banii pentru statuile de bronz ale zeiţei Ceres, rezultaţi din amenzi, şi au celebrat jocurile de circ cu un fast destul de mare faţă de mijloacele materiale ale acelor vremuri.

VII La sfîrşitul acelui an, C. Laelius [33] a ajuns la Roma după 34 zile de cînd plecase din Tarraco; cînd el a păşit în oraş însoţit de convoiul de prizonieri, mulţimea s-a îmbulzit în jurul lui. A doua zi, fiind introdus în senat, el arată că Noua Carthagină, capitala Hispaniei, a fost cucerită într-o singură zi, alte cîteva

Scanned with CamScanner

oraşe care se rupseseră de romani s-au supus din nou puterii romane, iar altele noi au intrat în alianţa romană.

De la prizonieri s-au aflat unele date care se potriveau aproape cu cele menţionate în darea de seamă a lui M. Valerius Messalla [34]. Senatorii au fost cît se poate de zdruncinaţi de ştirea trecerii lui Hasdrubal în Italia, care cu greu se putu împotrivi numai lui Hannibal şi armatei lui.

Fiind adus şi în faţa adunării poporului, Laelius a arătat de-a fir-a-păr aceleaşi fapte. Senatul a decretat slujbe de mulţumiri publice vreme de o zi pentru operaţiile desfăşurate şi izbîndite de P. Scipio. A poruncit apoi lui C. Laelius să se întoarcă cît mai neîntîrziat în Hispania împreună cu vasele cu care venise [35].

Eu am descris cucerirea Carthaginei Noi întîmplată în cursul acestui an, luîndu-mă după mulţi istorici, ştiind însă că au mai fost şi alţii care au scris că acest oraş a căzut în mîinile noastre în anul următor; însă mie mi se pare că nu se potriveşte cu adevărul faptul că Scipio a petrecut un an întreg în Hispania nefăcînd nimic.

În ziua în care au intrat în dregătoria consulară, la idele lui martie, Q. Fabius Maximus pentru a cincea oară şi Q. Fulvius Flaccus pentru a patra oară, deşi li s-a decretat amîndurora ca provincie Italia, totuşi li s-au încredinţat pentru comandă şi alte regiuni: „Fabius să desfăşoare operaţiile la Tarentum, Fulvius în Lucania şi Bruttium".

Lui M. Claudius Marcellus i s-a prelungit comanda pentru încă un an.

Praetorii au tras la sorţi provinciile: lui C. Hostilius Tubulus i-a căzut praetura urbană, lui L. Veturius Philo — cea peregrină împreună cu Gallia, lui T. Quinctius Crispinus — Capua, iar lui C. Aurunculeius — Sardinia.

Armatele din provincii au fost împărţite astfel: lui Fulvius i s-au dat două legiuni, acele pe care le avea M. Valerius Laevinus, lui Q. Fabius — legiunile pe care le comandase C. Calpurnius în Etruria; s-a hotărît ca armata urbană să fie dusă în Etruria şi în fruntea acestei provincii să fie C. Calpurnius; lui T. Quinctius să i se încredinţeze comanda Capuei şi a armatei pe care o avusese Q. Fulvius. C. Hostilius [36] să primească de la propraetorul L. Laetorius provincia şi armata care se afla atunci la Ariminum.

Lui M. Marcellus i-au fost decretate legiunile cu care purtase războiul în calitate de consul.

Lui M. Valerius şi lui L. Cincius li s-a dat armata de la Cannae (căci şi lor li s-a prelungit comanda în Sicilia), cu însărcinarea

Scanned with CamScanner

să şi-o întregească cu ostaşii, care supravieţuiseră din legiunile lui Cn. Fulvius [37]. Consulii i-au strîns pe aceştia din toate părţile şi i-au trimis în Sicilia, alăturîndu-le trupele înfierate pentru aceeaşi pată ca şi cei care luptaseră la Cannae, din armata praetorului Cn. Fulvius, care fuseseră trimişi în Sicilia de senatul roman mînios din pricina fugii lor asemănătoare cu a celor dintîi. Lui C. Aurunculeius i s-au decretat aceleaşi legiuni pe care le avusese în acea provincie P. Manlius Vulso.

S-a dat apoi poruncă lui P. Sulpicius să ia în primire aceeaşi legiune şi aceeaşi flotă [pentru Campania] din Macedonia, prelungindu-i-se comanda pe încă un an.

S-a dat ordin să-i fie trimise din Sicilia consulului Q. Fabius, la Tarentum, 30 de vase cu cîte cinci rînduri de vîsle. S-a găsit cu cale ca „restul flotei, ori să fie trimisă să prade Africa, ori să se ducă în acelaşi scop însuşi M. Valerius Laevinus, ori să-l trimită fie pe L. Cincius, fie pe M. Valerius Messalla, pe care dintre aceştia îl vrea Fabius".

Nici în Hispania nu s-a făcut vreo schimbare, în afară de faptul că lui Silanus şi lui Scipio li s-a prelungit comanda, însă nu pentru un an, ci pînă cînd le va ridica-o senatul. În chipul acesta s-a distribuit comanda provinciilor şi armatelor pentru acel an.

VIII Între grijile pentru treburi mai însemnate, pentru alegerea curionului cel mare, care trebuia desemnat ca preot în locul lui M. Aemilius, s-a încins din nou vechea vrajbă [38], întrucît patricienii refuzau să ţină seama de C. Mamilius Atellus, singurul candidat din partea plebeilor pentru această slujbă, deoarece înaintea lui numai patricienii îndepliniseră această preoţie. Făcîndu-se apel la tribunii plebei, aceştia au adus la cunoştinţa senatului chestiunea ; la rîndu-i, senatul a lăsat pe seama adunării poporului să hotărască : în felul acesta s-a ales cel dintîi plebeu în funcţia de mare curion, în persoana lui C. Mamilius Atellus.

Şi marele pontifice P. Licinius l-a silit pe flaminul lui Jupiter, C. Valerius Flaccus, să intre în funcţie după îndeplinirea rînduielilor augurale.

C. Laetorius a fost ales preot decemvir, însărcinat cu supravegherea cultului religios în locul lui C. Mucius Scaevola, stins din viaţă.

Eu aş fi trecut cu plăcere sub tăcere temeiul pentru care Flaccus a fost obligat să ţină seama de augurat ca flamin, dacă

Scanned with CamScanner

faima lui, urîtă la început, nu i s-ar fi schimbat într-un bun renume.

C. Flaccus a fost introdus în rîndul flaminilor [39] de către marele pontifice P. Licinius, [deşi mai înainte] din pricina tinereţii nepăsătoare şi a dezmăţului său fusese urît de însuşi fratele său bun L. Flaccus şi de alte rude, pentru aceleaşi păcate. Acum însă C. Flaccus, îndată ce fiinţa sa a fost prinsă de grijile săvîrşirii jertfelor şi a sfintelor slujbe, s-a lepădat atît de repede de vechile-i apucături, încît după aceea în întregul tineret nu era socotit un altul mai de frunte, şi nu era un altul mai bine văzut ca dînsul şi de fruntaşii senatului, şi de ai săi, şi de străini, deopotrivă. Plin de mîndrie datorită acestui renume, şi în urma îndreptăţitei încrederi în sine, Flaccus ceru din nou dreptul de a lua parte la şedinţele senatului, obicei întrerupt vreme de mulţi ani din pricina nevredniciei flaminilor de mai înainte. Deoarece praetorul L. Licinius îl scosese din senat pe flamin cînd intră acolo, acesta făcu apel la tribunii plebei. Flaminul cerea să se respecte străvechiul drept al preoţilor [40], de vreme ce o dată cu *toga praetexta* flaminului i s-a dat scaunul curùl, datorită demnităţii sale preoţeşti. Praetorul însă nu voia să ştie de acest drept luat din răsuflate pilde, întemeiate pe vechile anale, ci se bizuia pe cele mai recente obiceiuri, spunînd că „după amintirea părinţilor şi bunicilor, nici un flamin de al lui Jupiter nu s-a bucurat de acest drept".

Cum tribunii plebei, pe bună dreptate, au fost de părere că această datină a fost lăsată uitării datorită delăsării flaminilor şi deci nu preoţia însăşi este vinovată de aceste neajunsuri, atunci, cu încuviinţarea într-un glas a senatului şi a plebei, flaminul a fost introdus în senat fără ca praetorul să se împotrivească, toată lumea fiind de părere că flaminul a dobîndit acest privilegiu mai degrabă datorită sfinţeniei vieţii sale decît dreptului preoţesc.

Consulii, înainte de a pleca în provinciile lor, au recrutat două legiuni urbane pentru completarea efectivelor de care aveau nevoie celelalte legiuni. Consulul Fulvius a încredinţat comanda vechii armate urbane legatului C. Fulvius Flaccus — acesta era fratele consulului —, cu însărcinarea de a o conduce în Etruria şi de a aduce la Roma legiunile care staţionau în Etruria.

Şi consulul Fabius a strîns toate resturile armatei lui Fulvius — aceşti ostaşi erau 4 344 la număr — şi-i ordonă lui Q. Maximus-fiul să le conducă pînă în Sicilia la proconsulul M. Valerius,

Scanned with CamScanner

iar acolo să ia în primire de la acesta două legiuni şi 30 de vase cu cinci rînduri de vîsle.

Scoaterea legiunilor din insulă n-a slăbit cu nimic apărarea acelei provincii în ce priveşte forţele, nici în realitate, nici în aparenţă, întrucît, pe lîngă faptul că această armată dobîndise o mare putere de luptă, cele două legiuni vechi fiind în chip deosebit completate şi avînd la îndemînă chiar un mare număr de numizi dezertori, şi cavalerie, şi pedestrime, Valerius a înrolat şi pe sicilienii care slujiseră în armata lui Epicydes sau a punilor, ei fiind oameni căliţi în război. După ce a alăturat fiecărei legiuni romane şi trupele auxiliare de dincolo de hotare, a păstrat aparenţa a două oştiri. I-a dat ordin lui L. Cincius să apere cu una partea insulei unde fusese regatul lui Hiero; cu cealaltă oaste apăra el însuşi insula care fusese despărţită prin hotare cîndva între puterea romană şi cea carthagineză. S-a împărţit şi flota, alcătuită acum din 70 de vase, pentru ca să fie supravegheat întreg ţărmul maritim de jur împrejurul Siciliei. El însuşi cutreieră de la un cap la altul provincia, împreună cu cavaleria lui Muttines, ca să ia cunoştinţă de starea ogoarelor şi să însemneze pe cele lucrate şi pe cele nelucrate, ca apoi să-i laude sau să-i dojenească pe stăpînii lor. În felul acesta, datorită grijii sale de aprovizionare, Valerius a obţinut o recoltă atît de mare, încît a trimis cereale şi la Roma şi a transportat şi la Catina [41], de unde se putea aproviziona armata care avea să acţioneze vara în Tarentum.

IX Între ostaşii transportaţi în Sicilia — şi cea mai mare parte din ei aveau numele de latini şi aliaţi — a fost cît pe-aci să se stîrnească o mare răscoală, atît de hotărîtor atîrnă momentele marilor fapte de lucruri fără însemnătate![42] Căci s-au iscat nemulţumiri în rîndurile latinilor şi aliaţilor, care spuneau în adunările lor că „din pricina recrutărilor făcute vreme de zece ani, precum şi a dărilor, ei au fost storşi de vlagă; ei luptă aproape în fiecare an suferind mari pierderi în oameni; unii cad pe cîmpul de bătaie, alţii sînt răpuşi de boli; mai degrabă pier concetăţenii lor care sînt aleşi de romani să le fie ostaşi decît cei ce cad prizonieri la carthaginezi; căci, în vreme ce vrăjmaşul îi trimite pe prizonieri înapoi în patrie fără să le ceară un ban de răscumpărare, în schimb, romanii îi trimit mai degrabă în surghiun în afara Italiei decît să slujească sub drapel. De opt ani îmbătrînesc ostaşii de la Cannae, fiind sortiţi să moară înainte de a ieşi din Italia vrăjmaşul, care acum a ajuns în culmea puterii sale. Dacă

nu se mai înapoiază în patrie ostaşii vechilor contingente, dar sînt recrutaţi alţi ostaşi noi, în scurtă vreme nu va mai rămîne în viaţă nici unul din ei. De aceea, de vreme ce înseşi împrejurările n-au să mai fie în curînd pe placul romanilor, trebuie să refuze poporului roman contingentele înainte de a ajunge pe cea din urmă treaptă a despopulării şi a sărăciei. Dacă romanii vor vedea că şi aliaţii sînt de comun acord în această privinţă, de bună seamă, se vor gîndi să încheie pace cu carthaginezii ; altcum, niciodată Italia nu va fi ferită de război, cîtă vreme va fi în viaţă Hannibal".

Acestea se discutau în adunările lor. Pe atunci poporul roman avea 30 de colonii ; 12 din rîndul acestora, pentru că toate îşi aveau delegaţi la Roma, au declarat în faţa consulilor că ele nu mai au de unde să le trimită ostaşi şi bani romanilor. Aceste colonii erau : Ardea, Nepete, Sutrium, Alba, Carseoli, Sora, Suessa, Circeii, Setia, Cales, Narnia, Interamna.

Consulii, neliniştiţi de ivirea acestei noi stări de lucruri, deoarece voiau să-i oprească pe aceştia de la o hotărîre atît de condamnabilă, încredinţaţi că vor izbuti să-i înduplece mai degrabă prin mustrări şi dojeni decît luîndu-i cu blîndeţe, declarară delegaţilor acestor colonii că aceştia au cutezat să susţină ceea ce ei, consulii, nu pot îndrăzni să rostească în senat : „căci aceasta înseamnă nu numai refuzul îndatoririlor ostăşeşti, ci şi trădarea făţişă a poporului roman. De aceea, să se întoarcă degrabă la coloniile lor şi să chibzuiască împreună cu ai lor în aşa fel, ca şi cum situaţia rămîne neschimbată, de vreme ce mai mult au vorbit decît au îndrăznit să săvîrşească o nelegiuire atît de cumplită. Să le amintească alor lor că ei nu sînt nici campani, nici tarentini, ci romani ; de la Roma îşi trag obîrşia, de la Roma au fost trimişi în chip de colonişti, ca să locuiască în ţinuturile cucerite prin război, pentru a face să crească puterea neamului lor. Aşa cum copiii se cuvine să aibă îndatoriri faţă de părinţii lor, la fel trebuie să le respecte şi ei faţă de Roma, dacă mai există vreun respect, dacă mai există vreo aducere aminte de străvechea lor patrie ! Prin urmare, să ia o nouă hotărîre : căci ceea ce de bună seamă au urzit ei cu atîta nesocotinţă acum, înseamnă trădarea puterii statului roman şi lăsarea biruinţei în mîna lui Hannibal".

Deşi consulii, luînd pe rînd cuvîntul, au susţinut multă vreme acest punct de vedere, totuşi delegaţii coloniilor nu s-au lăsat de loc mişcaţi, declarînd că ei nu au nimic de adus la cunoştinţă, dacă se înapoiază la casele lor, şi nici senatul lor nu are ce hotă-

Scanned with CamScanner

rîre să mai ia, de vreme ce nu mai au de unde să recruteze alţi ostaşi şi nici bani pe care să-i dea pentru soldele ostaşilor. Cînd consulii i-au văzut că sînt atît de îndărătnici, au adus situaţia la cunoştinţa senatului : cu acest prilej, s-a stîrnit acolo atîta panică în sufletele senatorilor, încît o mare parte din ei spuneau că s-a sfîrşit cu puterea romană ; „la fel vor face şi celelalte colonii, la fel vor face şi ceilalţi aliaţi ; cu toţii s-au înţeles ca să trădeze cetatea romană şi s-o dea pe mîna lui Hannibal".

X Consulii îmbărbătau şi mîngîiau senatul şi spuneau : „Celelalte colonii vor rămîne mai departe în străvechea credinţă şi-şi vor îndeplini îndatoririle faţă de republică ; chiar şi acele colonii care se vor abate de la îndatoriri, vor arăta respect faţă de puterea romană dacă vor fi trimişi delegaţii la ele să le mustre, nu ca să le roage".

După ce senatul le-a dat încuviinţarea „să procedeze şi să rînduiască lucrurile cum găsesc ei cu cale că e în interesul republicii", consulii cercetînd bine mai întîi starea de spirit a celorlalte colonii, le-au chemat delegaţii şi i-au întrebat : „au la îndemînă gata, potrivit îndatoririlor stabilite, contingentele de trupe ?" În numele a 18 colonii a răspuns M. Sextilius din Fregellae : „Potrivit îndatoririlor stabilite, contingentele sînt gata ; dacă va fi nevoie de mai mulţi ostaşi, vor da şi mai mulţi, şi se vor strădui să îndeplinească orice va porunci şi va voi poporul roman ; în acest scop nu le lipsesc nici mijloace materiale, iar în ceea ce priveşte bărbăţia, au mai mult decît le trebuie".

Consulii le-au declarat că, faţă de asemenea dovezi de dragoste, ei găsesc de cuviinţă că glasul lor e prea slab pentru a proslăvi prin cuvinte fapta lor şi, de aceea, i-au poftit să-i urmeze în Curie unde vor primi mulţumiri din partea întregului senat. Acesta dădu un decret în termeni cît mai elogioşi cu putinţă şi însărcină pe consuli să-i înfăţişeze şi adunării poporului. Acolo, între alte fapte strălucite pe care aceste colonii le-au săvîrşit pentru romani şi pentru strămoşii lor, să amintească şi meritele lor proaspete faţă de republică. Nici acum, şi nici după atîtea veacuri să nu se îngroape de fel în tăcere şi să nu se precupeţească proslăvirea cetăţenilor acestor colonii ! Aceştia au fost cei din Signia, şi cei din Norba, şi cei din Saticulum, fregellanii şi lucerinii, şi venusinii, şi brundisinii, şi hadrianii, şi firmanii, şi cei din Ariminum, iar de lîngă cealaltă mare [43] cei din Pontium şi cei din Paestum, şi cei din Cosa,

Scanned with CamScanner

şi cei din interiorul ţinutului Beneventum, şi cei din Aesernium, şi cei din Spoletium, şi cei din Placentia, şi cei din Cremona.

Puterea poporului roman a dăinuit în acele împrejurări mulţumită sprijinului dat de aceste colonii, şi acestora li s-au adus mulţumiri publice şi în senat, şi în adunarea poporului.

În schimb, senatul a oprit să fie pomenite numele celorlalte 12 colonii care au refuzat să recunoască puterea romană, iar delegaţii lor să nu fie nici trimişi la casele lor, nici reţinuţi, nici chemaţi de consuli. Această mustrare tăcută a fost socotită cea mai potrivită pentru demnitatea poporului roman.

În toiul tuturor pregătirilor care erau necesare pentru război, consulii au găsit de cuviinţă să recurgă şi la aurul depozitat în tezaurul sacru, provenit din veniturile vigessimale [44], care se păstrau pentru vremurile de cea mai grea cumpănă. S-au scos de acolo ca la 4 000 de libre de aur.

După aceasta s-au dat cîte 500 de libre de aur consulilor, precum şi proconsulilor M. Marcellus şi P. Sulpicius, şi praetorului L. Venturius, căruia îi ieşise la sorţi provincia Gallia ; consulului Fabius i s-au mai dat pe deasupra, în chip deosebit, încă 100 de libre de aur, pe care să le ducă în cetăţuia tarentină. Restul aurului a fost întrebuinţat pentru confecţionarea cu bani peşin a veşmintelor ostăşeşti, pentru armata care se războia în Hispania cu slavă şi mărire, şi pentru ea, şi pentru comandantul său.

XI Înainte de a ieşi consulii din Roma, s-a găsit cu cale să se facă slujbe de ispăşire pentru semnele şi arătările apărute. În muntele Albanus fuseseră lovite de trăsnet statuia lui Jupiter şi un copac din vecinătatea templului, precum şi lacul Ostiei, şi zidurile Capuei şi ale templului Fortunei, şi zidul şi poarta Sinuessei. Toate acestea fuseseră lovite de trăsnete. Unii analişti au scris că şi pe apa lacului Albanus a curs sînge. Şi la Roma, înăuntrul altarului din templul zeiţei Fortuna Foris, o statuetă de pe coroana din capul ei a alunecat de la sine, căzînd în mîna ei. Şi la Privernum — asta se ştie destul de bine — a vorbit un bou, iar un vultur s-a lăsat din zbor pe o prăvălie situată în plin *forum ;* şi la Sinuessa s-a născut un copil de sex îndoielnic, nefiind nici bărbătesc, nici femeiesc, căruia norodul i-a dat numele de androgin (aşa cum în multe cazuri oamenii folosesc cuvintele greceşti datorită prea marii uşurinţe cu care se formează cuvintele compuse în această limbă); apoi că a plouat cu lapte, şi că s-a născut un copil cu cap de elefant.

Scanned with CamScanner

Pentru aceste minuni s-au făcut ispăşiri prin jertfe de vite mari, s-au decretat şi oficierea de slujbe în jurul tuturor sanctuarelor, precum şi rugăciuni publice vreme de o zi întreagă. S-a mai hotărît ca praetorul C. Hostilius să făgăduiască jocuri în cinstea lui Apollo şi să le celebreze întocmai ca în acei ani în care fuseseră făgăduite şi desfăşurate.

În cursul acelor zile, consulul Q. Fulvius a ţinut alegerile pentru desemnarea censorilor. Fură aleşi censori două persoane care nu fuseseră pînă acum consuli, şi anume M. Cornelius Cethegus şi P. Sempronius Tuditanus.

Cu încuviinţarea senatului, şi numai după ce s-a făcut propunerea în faţa adunării poporului şi în urma plebiscitului, aceşti censori au hotărît să arendeze ogoarele din Campania.

Alcătuirea listei de senatori a fost întîrziată din pricina dezbinării dintre censori în legătură cu alegerea lui *princeps senatus*. Fusese desemnat Sempronius. Însă Cornelius susţinea că trebuie respectată datina moştenită din străbuni : să fie ales *princeps* cel mai vechi dintre censorii care mai erau în viaţă. (Acesta era T. Manlius Torquatus). Sempronius, — pe care zeii l-au sortit să aleagă, aceiaşi zei i-au dat şi dreptul de a proceda după părerea sa — a spus că dînsul îl va alege pe Q. Fabius Maximus, pe care îl socoteşte că este într-adevăr *princeps* al întregii cetăţi romane şi va susţine pînă va impune această părere, chiar dacă însuşi Hannibal ar fi arbitru.

După ce s-au lovit în păreri multă vreme, în cele din urmă colegul său i-a încuviinţat numirea şi atunci a fost desemnat *princeps senatus* de către Sempronius consulul Q. Fabius Maximus.

După aceasta s-a alcătuit lista noului senat. Din fostul senat n-au mai fost menţinuţi opt membri, între care şi M. Caecilius Metellus, ticălosul care în urma dezastrului de la Cannae propusese părăsirea Italiei.

Şi în ordinul cavalerilor au fost degradaţi vreo cîţiva pentru aceeaşi vină ; însă foarte puţini din rîndurile lor au fost atinşi de această dezonoare. Li s-au confiscat caii tuturor acelora — şi aceştia erau numeroşi — care serviseră în rîndurile cavaleriei legiunilor de la Cannae şi acum se găseau în Sicilia. În afara acestei aspre hotărîri, li s-a prelungit şi durata serviciului militar ; s-a hotărît ca „să nu li se socotească anii de serviciu prestaţi cu caii statului, iar vreme de zece ani să slujească sub drapel cu caii lor".

După aceasta, censorii înregistrară un mare număr din rîndul acelora care trebuiau să slujească în rîndurile cavaleriei : pe toţi

Scanned with CamScanner

cei care la începutul acestui război avuseseră vîrsta de 17 ani şi nu fuseseră înrolaţi sub arme, i-au prefăcut în „aerarii".

Apoi au dat în antrepriză reclădirea a şapte prăvălii, o măcelărie şi Atrium Regium [45], toate în jurul forului, şi care fuseseră mistuite de foc.

XII După ce s-au isprăvit toate cele ce trebuiau făcute la Roma, consulii au plecat la război. Fulvius fu acela care plecă mai înainte la Capua ; după puţine zile îl urmă şi Fabius, care îl rugă pe colegul său verbal, iar pe Marcellus printr-o scrisoare, „să-l ţină pe Hannibal pe loc, desfăşurînd un război cît mai înverşunat cu putinţă, pînă va cuceri el Tarentum ; dacă va smulge acest oraş din mîinile vrăjmaşului şi dacă Hannibal va fi izgonit din toate părţile, de bună seamă nu va mai avea nici temei să mai zăbovească pe pămîntul Italiei, nici unde să-şi pună piciorul, şi nici nu va mai avea vreun aliat credincios pe care să-l ocrotească". El trimite şi o ştafetă la Rhegium, la comandantul garnizoanei rînduite acolo de consulul Laevinus împotriva bruttiilor, care era alcătuită din 8 000 de oameni, cea mai mare parte din Agathyrna, strămutaţi din Sicilia, aşa cum am spus mai înainte [46], care erau deprinşi să trăiască din jafuri. Acestora li se mai alăturaseră şi dezertorii din Bruttium şi împrejurimi, care fiind firi cutezătoare, de nevoie îndrăzneau orice.

El porunci ca acest corp de trupe să fie condus la Bruttium, pentru a devasta mai întîi acest ţinut, şi, de acolo, pentru a împresura oraşul Caulonea [47]. Aceştia au executat poruncile nu numai cu zel, dar chiar cu sete, căci după prădarea ţăranilor şi punerea lor pe goană au început să atace oraşul cu cea mai aprigă străşnicie.

Marcellus — şi pentru că fusese chemat de scrisoarea consulului, şi pentru că era convins că în afară de el nu există un alt comandant roman care să fie deopotrivă lui Hannibal — îndată ce dădu pe cîmpuri de nutreţ din belşug, ieşind din tabăra de iarnă, porni în întîmpinarea lui Hannibal la Canusium. Punul tocmai îi îndemna pe canusini să-i trădeze pe romani ; însă cum a auzit că se apropie Marcellus, şi-a ridicat tabăra.

Regiunea era fără vreun fel de acoperiri prielnice capcanelor, de aceea Hannibal porni de acolo spre locuri împădurite. Marcellus însă se ţinea scai pe urmele Punului, aşează castrul în faţa taberei lui Hannibal, iar după terminarea lucrărilor îşi rîndui numaidecît trupele în linie de bătaie, Hannibal dînd numai lupte

Scanned with CamScanner

ușoare de hărțuială cu cîteva pîlcuri de cavalerie și cu sulițașii și arcașii pedestrimii, socotea că nu e nevoie să dea o luptă hotărîtoare. Cu toate acestea, tot a fost silit să dea lupta, deși se ferise de ea.

Marcellus izbutește să-l ajungă pe Hannibal, care plecase mai departe în timpul nopții, într-un loc șes și deschis ; el îl împiedică pe Carthaginez să-și întocmească aici tabăra, hărțuindu-i pretutindeni trupele însărcinate să-i facă întăriturile. În chipul acesta, potrivnicii s-au măsurat, încăierîndu-se cu toate trupele și, deoarece noaptea sta să cadă, amîndoi s-au desprins cu sorți egali de izbîndă ; ambele tabere așezate la o mică depărtare una de alta au fost întărite pe apucate înainte de lăsatul amurgului.

A doua zi, în revărsatul zorilor, Marcellus își scoase iarăși trupele în linie de bătaie. Nici Hannibal nu s-a codit să dea lupta. El și-a îmbărbătat ostașii printr-o lungă cuvîntare, spunîndu-le următoarele : „Să nimicească semeția vrăjmașului, aducîndu-și aminte de Trasimenus și Cannae ; dînsul îi urmărește pe romani pas cu pas, fără răgaz ; nu-i lasă să mărșăluiască liniștiți pe drum, nu le îngăduie să-și instaleze tabăra, nu le permite să răsufle sau să-și arunce privirile în jur. În fiecare zi, cum se ivesc zorile, romanii vor fi nevoiți să se rînduiască în linie de bătaie pe cîmpuri. Dacă vor fi prinși într-o singură luptă sîngeroasă, romanii se vor potoli și nu vor mai umbla morțiș după luptă".

Îmbărbătați de asemenea îndemnuri și, în același timp, fiindu-le lehamite de înverșunarea unui vrăjmaș care zilnic se ținea scai pe urmele lor și-i hărțuia, carthaginezii porniră îndîrjiți la luptă. Potrivnicii s-au încăierat mai mult de două ore. Din partea romanilor începură să dea înapoi aripa dreaptă și trupele de *extraordinarii* [48]. Cînd Marcellus băgă de seamă aceasta își aduse în prima linie legiunea a XVIII-a. În timp ce unii dau îndărăt înspăimîntați, în locul lor vin fără preget alții ; în chipul acesta întregul front s-a învălmășit, apoi din nou s-a împrăștiat ; dar, deoarece frica învinsese rușinea, au luat-o la fugă. Au căzut în luptă și în timpul fugii ca la 2 700 de cetățeni și aliați, între ei și patru centurioni romani și doi tribuni militari, M. Licinius și M. Helvius. S-au pierdut și patru steaguri ostășești de la aripa care a fugit mai întîi, două fiind ale legiunii care venise să ia locul aliaților ce dăduseră înapoi.

XIII Marcellus, după ce s-a întors în castru, a mustrat ostașii strînși la adunare, spunîndu-le vorbe atît de aspre și de crude,

Scanned with CamScanner

încît cuvintele comandantului mîniat pe ostaşii săi au fost mai amarnice decît greutăţile luptei îndurate o zi întreagă şi fără izbîndă : „Eu aduc laude şi mulţumiri zeilor nemuritori — zise Marcellus — pentru că într-o asemenea împrejurare duşmanul n-a păşit învingător chiar înăuntrul castrului nostru, atunci cînd voi, cuprinşi de atîta spaimă, vă năpusteaţi spre parapetele şi pe porţile taberei şi pentru că, de bună seamă, aţi fi părăsit şi castrul din pricina aceleiaşi groaze pentru care aţi încetat să mai luptaţi. Ce înseamnă această groază ? Ce e cu această panică ? Cum de aţi uitat deodată cine sînteţi voi, şi cu cine vă luptaţi voi ? Oare aceştia nu sînt aceiaşi vrăjmaşi pe care i-aţi nimicit, biruindu-i şi urmărindu-i după ce fuseseră învinşi în vara trecută, pe urmele cărora v-aţi ţinut pas cu pas în decursul acestor zile, cînd fugeau zi şi noapte, pe care i-aţi sleit în ciocniri uşoare, pe care nu i-aţi lăsat ieri nici să-şi continue drumul, nici să-şi aşeze tabăra ? Las deoparte acele fapte cu care vă puteţi făli [49] ! În schimb voi aminti numai de acele de care se cuvine să vă fie ruşine şi să vă căiţi ! Pe ziua de ieri aţi curmat lupta, deşi aveaţi sorţi de izbîndă deopotrivă cu duşmanul. Ce a adus această noapte ? Ce a adus această zi ? Oare s-a micşorat numărul trupelor voastre ? Oare s-a mărit al lor ? Într-adevăr, mie mi se pare acum că nu vorbesc nici cu armata şi nici cu ostaşii romani ; sînt aceleaşi numai trupurile şi armele. Oare dacă aţi fi avut acelaşi avînt, ar fi văzut duşmanul spatele vostru ? Sau ar fi luat steagurile vreunui manipul sau vreunei cohorte ? Pînă acum Hannibal se făIea cu legiunile romane măcelărite ; pe ziua de ieri voi le-aţi dat putinţa punilor şi lui Hannibal de a se mîndri că pentru prima oară a pus pe fugă o armată întreagă".

Atunci fură scoase strigăte : „Să-i ierte pentru acea zi ; să le pună bărbăţia la încercare cînd va voi !" „Într-adevăr, ostaşi, vă voi încerca ! — le spuse Marcellus. Vă voi scoate în linie de bătaie şi pe ziua de mîine, ca să dobîndiţi iertarea pe care o cereţi mai degrabă ca biruitori decît ca învinşi".

Cohortelor care pierduseră steagurile, Marcellus porunci să le dea orz, iar centurionii manipulelor, ale căror flamure fuseseră pierdute, să se descingă de sabie şi să stea cu ea scoasă din teacă ; a hotărît apoi ca, a doua zi, toată ostăşimea, călăreţi şi pedestraşi, să vină înarmaţi la adunare.

În chipul acesta se împrăştie adunarea ostaşilor care mărturiseau că au fost dojeniţi pe drept şi după merit şi că în acea zi n-a fost pe cîmpul de bătaie nici un bărbat, în afară de coman-

Scanned with CamScanner

dant, pe care trebuia să-l mulţumească fie prin moartea lor, fie printr-o strălucită biruinţă.

În ziua următoare, erau de faţă toţi ostaşii, înarmaţi şi gata de luptă, potrivit ordinului. Comandantul le aduse laude, hotărînd următoarele: „În prima linie îi va scoate pe aceia de la care pornise, mai întîi fuga, precum şi cohortele care pierduseră steagurile. Le atrase atenţia că toţi trebuie să lupte şi să învingă şi că să se străduiască, fiecare în parte şi cu toţi împreună, ca nu cumva să ajungă la Roma vestea fugii de ieri înaintea vestei biruinţei de azi".

Apoi porunci să se întremeze trupele cu hrană, pentru ca să aibă destulă putere în caz că lupta ar fi mai lungă.

După ce au fost spuse şi s-au făcut toate îndemnurile prin care se înflăcărează avîntul ostaşilor, romanii pornesc pe cîmpul de bătaie.

XIV Hannibal, cînd i se aduse la cunoştinţă toate acestea, spuse: „Nu e de mirare! Avem de-a face cu un vrăjmaş care nu poate să-şi rabde nici o soartă norocită, nici alta nenorocită; dacă a biruit, el se ţine semeţ pe urmele celui învins; dacă a fost biruit, caută să se încaiere din nou cu învingătorii!" Apoi dădu poruncă să se dea semnalul de luptă cu trîmbiţa şi-şi scoase şi el trupele.

Amîndoi potrivnicii luptară ceva mai înverşunaţi decît în ajun, carthaginezii străduindu-se să se înfrupte din gloria de ieri, iar romanii, ca să-şi spele ruşinea. La romani aripa stîngă şi cohortele care pierduseră steagurile luptau în prima linie, iar legiunea a XX-a fusese rînduită la aripa dreaptă. Legaţii L. Cornelius Levitulus şi C. Claudius Nero comandau aripile; Marcellus întărea centrul frontului, îmbărbătîndu-i şi cu prezenţa sa ca martor al tuturor. De partea lui Hannibal, hispanii ţineau primul front şi alcătuiau sîmburele în sînul întregii sale armate. Pentru că lupta fu cu sorţi egali de izbîndă multă vreme, Hannibal porunci să fie aduşi în prima linie elefanţii, pentru ca în chipul acesta să poată stîrni învălmăşeală şi panică. Şi într-adevăr elefanţii au pus în neorînduială manipulele şi şirurile ostaşilor romani, o parte din ei fiind stîlciţi în picioare, iar altă parte, cei care erau în jurul acestora, de groază s-au răzleţit, descoperind frontul la această aripă; toţi romanii s-ar fi răspîndit în fugă pe o distanţă şi mai mare dacă tribunul militar C. Decimus Flavus, smulgînd steagul primului hastat, n-ar fi ordonat manipulului

Scanned with CamScanner

acelui steag să-l urmeze. El conduse această unitate acolo unde jivinele îngrămădite la un loc făceau cel mai mare învălmăşag şi dădu poruncă să se arunce sulițele asupra lor. Toate armele aruncate de aproape se înfipseră nu cu anevoință în namilele acestea atît de mari, precum şi în puhoiul duşmanilor atît de înghemuiți într-un singur loc. Dar chiar dacă n-au fost răniți toți elefanții, cei în spatele cărora şedeau înfipte sulițele — deoarece acest soi de jivine sînt nărăvaşe din fire — luînd-o la fugă înapoi, i-au tîrît după ei şi pe cei teferi. Atunci nu numai acest singur manipul, ci fiecare ostaş roman de la sine, care avea putința să urmărească turma elefanților ce fugeau, aruncară cu sulițele. Atunci jivinele se năpustiseră cu atît mai năprasnic asupra alor lor şi pricinuiră un prăpăd cu mult mai cumplit decît cel făcut în rîndurile vrăjmaşului, cu cît se năpusteau împinşi de o panică atît de cumplită, încît nu mai puteau fi mînați şi nu voiau să mai asculte de porunca gornacilor aşezați în spatele lor. Pedestraşii romani pătrund prin spărtura frontului învălmăşit de năvala elefanților şi fără mare luptă îi dau peste cap pe duşmanii împrăştiați şi îngroziți. Atunci Marcellus dă ordin cavaleriei să pornească în iureş asupra punilor fugari, iar urmărirea nu s-a curmat pînă ce potrivnicul înspăimîntat n-a fost gonit pînă la tabăra lui. Căci pe lîngă toate aceste neajunsuri care pricinuiră panică şi învălmăşeală, din întîmplare se năpustiră şi doi elefanți chiar pe poarta taberei, şi ostaşii puni se văzură nevoiți să dea buzna în tabără sărind peste şanț şi parapete. Acolo s-a făcut cel mai mare măcel în rîndurile vrăjmaşului ; fură doborîți ca la 8 000 de oameni şi cinci elefanți. Însă şi biruința romanilor a fost sîngeroasă : cam 1 700 de ostaşi din două legiuni şi peste 1 300 de aliați fură ucişi, precum şi foarte mulți răniți şi din rîndurile cetățenilor romani şi ale aliaților. În noaptea următoare, Hannibal a ridicat tabăra. Numărul mare de răniți îl împiedică pe Marcellus să-l urmărească pe Hannibal, deşi dorea ; cercetaşii săi trimişi în recunoaştere ca să urmărească armata vrăjmaşă, i-au adus la cunoştință a doua zi că Hannibal se îndreaptă spre Bruttium.

XV Cam în aceleaşi zile au făcut act de supunere în fața consulului Q. Fulvius hirpinii şi vulcientii [50], după ce i-au predat garnizoanele lui Hannibal ce staționau în oraşele lor. Consulul le-a primit supunerea doar mustrîndu-i, însă cu cuvinte blajine, pentru greşeala trecutului ; şi bruttiilor le-a mijit nădejdea ier-

Scanned with CamScanner

tării cînd fraţii Vibius şi Paccius, cei mai vestiţi nobili ai acelui neam, s-au înfăţişat consulului din partea lor ca să-i ceară aceeaşi condiţie de predare care fusese acordată şi lucanilor.

Consulul Q. Fabius a cucerit prin forţa armelor oraşul Manduria [51] din ţinutul sallentinilor. Acolo au fost capturaţi 3 000 de prizonieri, luîndu-se şi pradă destul de multă.

De acolo consulul porni către Tarentum [52] şi-şi aşeză castrul chiar la îmbucătura portului. El încărcă vasele pe care le avusese Livius pentru asigurarea pazei aprovizionării, parte cu maşini de război şi aparate pentru asediul zidurilor, parte le încărcă cu tormente şi bolovani şi cu tot soiul de arme de aruncat. La fel procedă şi cu toate vasele de transport [53], nu numai cu cele care erau mînate cu vîslele, unele trebuind să care maşinile de război şi scările pînă la ziduri, iar de pe alte vase ostaşii să rănească de departe pe apărătorii zidurilor. Aceste vase fură pregătite şi rînduite ca să atace oraşul dinspre larg. Şi într-adevăr, marea era liberă, deoarece flota carthagineză [54] fusese trimisă la Corcyra, atunci cînd Filip se pregătea să atace Aetolia.

Între timp în Bruttium, trupele romane care împresurau Caulonea înainte de sosirea lui Hannibal, ca să nu fie nimicite de acesta, s-au retras pe o măgură, poziţie sigură momentan împotriva unui atac, însă nepotrivită în celelalte privinţe.

Pe Fabius l-a ajutat la împresurarea Tarentului o întîmplare, deşi fără prea mare însemnătate, să cîştige o biruinţă fără seamăn.

Tarentinii primiseră din partea lui Hannibal o garnizoană alcătuită din bruttii. Comandantul acelei garnizoane s-a îndrăgostit nebuneşte de o femeiuşcă, al cărei frate [55] slujea în oastea consulului Fabius. Acestui ostaş, aducîndu-i-se la cunoştinţă printr-o scrisoare a surorii sale despre noile legături ale străinului bogat şi cu atîta trecere printre concetăţenii săi, îi mişeşte nădejdea că ar putea ademeni cu sprijinul surorii sale pe iubitul ei să facă ce năzuia el, şi îl înştiinţează pe consul asupra planului său. Pentru că lui Fabius nu i se păru fără temei acest plan, îi încuviinţă acestui ostaş să treacă în chip de dezertor la Tarentum; prin mijlocirea surorii sale, el intră în graţiile comandantului, mai întîi ispitindu-l cu fereală, apoi însă, după ce băgă de seamă îndeajuns ce uşuratică fire are şi cît e de slab în faţa mrejelor unei femei, îl împinse să predea romanilor garnizoana de pază, în fruntea căreia fusese pus. După ce s-au înţeles şi asupra planului ce trebuia adus la îndeplinire şi asupra momen-

Scanned with CamScanner

tului, ostaşul iese din oraş în taină în timpul nopţii printre rîndurile străjilor şi raportează consulului ce ispravă făcuse şi cum se înţelesese cu el ca să se acţioneze.

Fabius dînd la prima veghe semnalul şi celor care erau în cetăţuie şi celor care aveau paza portului, după ce a făcut un ocol în jurul portului, şi-a transportat în taină trupele către regiunea dinspre răsărit a oraşului.

Deodată răsunară trîmbiţele în acelaşi timp şi din cetăţuie, şi din port, şi de pe vasele care venind din largul mării acostaseră la ţărm, scoţîndu-se de pretutindeni strigăte, însoţite de o uriaşă hărmălaie, într-adins din locul unde era cea mai mică primejdie pentru tarentini. Între timp consulul păstră cu ai săi linişte. De aceea Democrates [56], care fusese mai înainte comandantul flotei şi care acum întîmplător comanda acel sector al oraşului, cînd a văzut că în jurul său totul e liniştit, însă în celelalte părţi se aude zarvă şi strigăte de parcă ar fi fost scoase cu prilejul cuceririi unui oraş, temîndu-se ca nu cumva consulul să pornească atacul şi să înainteze în vremea întîrzierii sale, îşi conduse garnizoana către fortăreaţă unde se stîrnise cel mai grozav zgomot.

După ce Fabius şi-a dat seama şi după timpul scurs, şi după liniştea însăşi — deoarece acum nu se mai auzea nici un glas acolo unde cu puţin mai înainte erau zarvă şi strigăte de oameni care se chemau la arme — că trupele au părăsit posturile, porunci să se alăture scările de acea parte a zidului unde cel cu urzeala trădării îi dăduse de ştire că face de pază cohorta bruttiilor. Acolo au fost cucerite cel dintîi meterezele zidului, cu sprijinul bruttiilor care i-au primit de bunăvoie, şi pe acolo s-a trecut în oraş; apoi a fost sfărîmată şi poarta cea mai apropiată, pentru ca trupele romane să intre cu unităţile lor în coloană compactă. Atunci, scoţîndu-se strigăte de luptă, romanii ajung în *forum* cam către revărsatul zorilor, fără să fie întîmpinaţi în cale de nici un vrăjmaş înarmat; acum însă, de pretutindeni, toţi tarentinii care luptau în cetăţuie şi în port se năpustiră asupra romanilor.

XVI La intrarea în *forum* s-a încins o crîncenă bătălie, fără să fie totodată şi de lungă durată: căci tarentinul nu era deopotrivă cu romanul nici prin avînt, nici prin arme, nici prin meşteşugul războiului, nici prin vînjoşia şi tăria trupului. De aceea, abia apucaseră să arunce suliţele că au şi luat-o la sănătoasa înainte de a se lupta piept la piept şi, furişîndu-se răzleţiţi

Scanned with CamScanner

pe ulițele cunoscute ale orașului, au intrat în casele lor și ale prietenilor lor.

Două din căpeteniile lor, Nico și Democrates, au căzut luptînd vitejește; Philemenus, din îndemnul căruia se pornise trădarea romanilor și trecerea de partea lui Hannibal, după ce s-a smuls din bătălie pornind în goana calului, la puțină vreme calul lui a fost văzut și cunoscut pe cînd umbla rătăcind prin oraș fără călăreț, dar trupul lui Philemenus n-a mai fost nicăieri găsit; îndeobște s-a crezut că acesta s-a prăvălit de pe cal căzînd în vreun puț descoperit.

Însă pe Carthalo, comandantul garnizoanei punice, în vreme ce venea spre consul, fără arme, în amintirea ospitalității de care se bucurase tatăl său, întîlnindu-l în cale îl răpune un ostaș roman.

Pretutindeni sînt măcelăriți, deopotrivă, carthaginezi, tarentini și cei înarmați și cei dezarmați, fără osebire. Și mulți dintre bruttii sînt uciși în tot locul, fie din greșeală, fie din pricina străvechii uri înrădăcinate în romani împotriva lor, fie pentru a face să dispară mărturia trădării, spre a se învedera că Tarentum a fost cucerit mai degrabă prin forță și prin arme.

După acest măcel, s-a purces la prădarea orașului. Se spune că au fost capturați 30 000 de sclavi, o uriașă cantitate de argint lucrat și bătut în monezi și 83 000 de libre de aur și atît de multe statui și tablouri, încît aproape au egalat cantitatea operelor de artă capturate la Syracusa. Fabius arătă față de prăzi mai multă nepăsare decît Marcellus [57], ferindu-se să se înfrupte din capturi de asemenea soi; cînd un scrib îl întrebă pe Fabius ce hotărăște să se facă cu statuile de o uriașă mărime — acestea reprezentau pe zei, fiecare cu chipul său deosebit, înfățișați ca niște luptători — consulul dădu poruncă să fie lăsați tarentinilor acești zei mîniați. Apoi zidul ce desparte orașul de cetățuie [58] fu dărîmat și molozul împrăștiat.

În vreme ce se petrec acestea la Tarentum, Hannibal, după ce primi capitularea celor care împresuraseră Caulonea, cînd află de asediul Tarentului, porni într-acolo cu armata în marș forțat, gonind de zor și ziua și noaptea; dar, pe cînd se grăbea să-i sară în ajutor, auzind că orașul a fost cucerit, spuse: „și romanii au Hannibalul lor! Noi am pierdut Tarentum prin același șiretlic [59] cu care l-am cucerit".

Totuși, ca să nu pară că și-a întors armata din drum ca un fugar, își rîndui tabăra cam la 5 000 de pași de oraș, în locul

Scanned with CamScanner

unde oprise. Zăbovi acolo cîteva zile şi apoi se retrase la Metapontum. De acolo Hannibal trimise noi metapontini cu o scrisoare ca din partea fruntaşilor acelei cetăţi, la Fabius, în Tarentum; în această scrisoare îi spunea că ei vor preda Metapontum împreună cu garnizoana carthagineză dacă vor primi încuviinţarea din partea consulului că nu-i va pedepsi pentru trădarea lor dinainte. Fabius, convins că cele care i se aduseseră la cunoştinţă sînt adevărate, fixă ziua în care avea de gînd să se ducă la Metapontum şi încredinţă o scrisoare pentru acele căpetenii; această scrisoare fu înmînată lui Hannibal. Într-adevăr, acesta bucurîndu-se de izbîndirea şiretlicului său, convins că Fabius nu va putea fi înfrînt decît prin viclenie, îi întinde capcane nu departe de Metapontum. Fabius, cercetînd înainte de a ieşi din Tarentum auspiciile, acestea nu i-au fost în două rînduri prielnice. Cînd zeii fură consultaţi cu prilejul sacrificării victimelor, i-au prevestit şi haruspicii lui Fabius să se ferească de viclenia duşmanului şi de curse.

Deoarece Fabius nu se prezentă la întîlnire în ziua hotărîtă, fură trimişi încă o dată metapontinii la Fabius ca să stăruie pe lîngă zăbavnic şi aceştia, fiind repede înşfăcaţi, de teama unor cercetări şi mai grele, destăinuiră întinderea curselor.

XVII La începutul acelei veri în care se petreceau aceste întîmplări, după ce în Hispania[60] P. Scipio a folosit toată iarna ca să atragă de partea sa simţămintele barbarilor, o parte din ei prin daruri, altă parte prin înapoierea ostaticilor şi a prizonierilor, s-a înfăţişat la el Edesco[61], un om vestit între căpeteniile hispane. Soţia şi copiii lui se găseau la romani. Însă în afară de acest temei, pe acesta l-a atras chiar o înclinare sufletească hărăzită parcă de ursita, care îndepărtase toată Hispania de puterea carthagineză, apropiind-o în schimb de romani. Aceleaşi motive i-au îndemnat, neîndoielnic, şi pe Indibilis şi pe Mandonius[62], căpeteniile întregii Hispanii, să-l părăsească pe Hasdrubal împreună cu toate trupele compatrioţilor lor, care se retrăseseră pe nişte înălţimi ce dominau tabăra carthagineză, de unde mergînd pe culmile neîntrerupte îşi aveau asigurată retragerea către romani. Cînd Hasdrubal băgă de seamă că forţele duşmane sporesc pe zi ce trece cu atîtea trupe noi, iar că în schimb ale sale scad şi că, o dată cu acest început, toţi vor şovăi şi vor trece de partea taberei potrivnice dacă nu se va încumeta să pună ceva la cale, hotărî să dezlănţuie lupta cît mai curînd.

Scanned with CamScanner

Scipio era şi mai dornic de luptă atît în nădejdea de a face să crească izbînzile cîştigate de dînsul, cît şi datorită faptului că el voia mai degrabă să se încaiere cu un singur comandant şi cu o singură armată decît cu toţi laolaltă şi în acelaşi timp, şi înainte de a se uni oştile duşmanilor. Totuşi el îşi sporise şi efectivele forţelor sale printr-un meşteşug oarecare, chiar şi pentru cazul că ar fi nevoit să lupte cu mai mulţi potrivnici deodată : fiindcă îşi dădu seama că n-are nevoie de vase, deoarece întreg ţărmul Hispaniei fusese evacuat de flotele punice, el retrase navele romane la Tarraco şi-şi alătură şi aliaţii din marină trupelor sale de uscat. Şi arme doar avea din belşug, şi din cele capturate în Carthagina Nouă, adăugîndu-le şi pe acelea care după cucerirea oraşului fuseseră făurite de numărul atît de ridicat al meşteşugarilor [din atelierele] [63] de acolo.

La începutul primăverii, Scipio, ieşind din Tarraco în fruntea acestor trupe (căci se înapoiase de la Roma şi Laelius [64], fără care el nu voia să întreprindă nici o acţiune de mai mari proporţii), purcese înspre duşman. În calea lui Scipio — care străbătea toate ţinuturile paşnice şi prin hotarele oricărui norod trecea — era primit numai de aliaţi, care îl şi însoţeau — îi ieşiră cu oştile lor şi Indibilis şi Mandonius.

Indibilis îi vorbi în numele amîndurora, însă nu ca un barbar cu nesocotinţă şi fără prevedere, ci mai degrabă cu respectul şi seriozitatea cuvenită, căutînd să justifice cît mai mult trecerea sa de partea romanilor ca fiindu-i necesară, fără însă să se fălească că a profitat de cel dintîi prilej ivit : „căci el ştie că numele de dezertor este urît în ochii vechilor aliaţi şi dă de bănuit şi celor noi [65], dar nici nu critică acest obicei al oamenilor, cu toate că numele de trădător stîrneşte scîrbă dintru început, pe temeiul trecerii de partea altei tabere".

Apoi el aminti serviciile sale aduse comandanţilor carthaginezi şi, dimpotrivă, lăcomia şi trufia acestora, precum şi tot alaiul de nedreptăţi aduse sieşi şi compatrioţilor săi. „Într-adevăr, pînă în această vreme a fost numai cu trupul de partea punilor ; în schimb cu sufletul este de multă vreme de partea acelora unde el e încredinţat că se cinsteşte şi legea omenească şi cea zeiască. Se roagă în genunchi şi zeilor, care nu pot îndura silnicia şi strîmbătăţile oamenilor, şi îl roagă şi pe Scipio ca trecerea sa de partea romanilor să nu-i fie socotită încercare de înşelăciune, dar nici să nu fie onorat pentru ea : dacă Scipio îl va pune la

încercare chiar din acea zi, va ajunge să-l cunoască ce fel de om e; de aceea, după dovezile sale, să-i arate prețuire".

Scipio îi răspunse că dînsul întocmai așa va face și nu-i va socoti trădători pe cei care n-au respectat alianța cu un popor la care nu exista nimic sfînt, nici în cele divine, nici în cele omenești.

Aduși apoi în fața lor, soțiile și copiii sînt de îndată înapoiați alor lor, cărora le curg lacrimi de bucurie. În acea zi ei fură oaspeții lui Scipio. În ziua următoare el încheie alianță cu dînșii și apoi le dădu drumul să plece pentru a-și aduce trupele. Începînd din acea zi, hispanii făcură tabără laolaltă cu romanii, pînă cînd Scipio, avîndu-i pe ei drept călăuze, ajunse în fața potrivnicului.

XVIII Cea mai apropiată oaste carthagineză întîlnită de cea romană a fost aceea de sub comanda lui Hasdrubal, aproape de orașul Baecula. În fața taberei, punii aveau paza alcătuită din posturi de călăreți. Velitii și antesignanii, și cei din avangarda romană, îndată ce au ajuns acolo, mai înainte de a-și fi ales un loc pentru ridicarea castrului au pornit în iureș asupra vrăjmașului cu atîta dispreț, încît se învedera lesne de cîtă bărbăție era însuflețită fiecare din cele două tabere. Călăreții dușmani au fost goniți în fugă și neorînduială pînă în tabăra lor, iar unitățile romane erau cît pe aci să intre și pe porțile ei. Într-adevăr, în cursul acelei zile romanii și-au întocmit castrul cu sufletul plin de îndîrjire de a porni la luptă. În timpul nopții însă, Hasdrubal își retrase trupele pe o măgură, pe culmea căreia se găsea un podiș întins; în spatele măgurii curgea un rîu care înconjura cu malurile lui povîrnite și prin față și de jur împrejur, poalele costișei. Mai la vale de podișul de pe culme se întindea un al doilea podiș, ușor povîrnit, împrejmuit de o coastă, dar nici acela nu mai ușor de urcat.

În ziua următoare, Hasdrubal, cînd văzu linia de bătaie a vrăjmașului în fața castrului, trimise către podișul din urmă cavaleria numidă, precum și trupe ușor înarmate de baleari și de africani.

Scipio, mergînd călare printre steaguri și șiruri de luptători romani, le arătă acestora pe vrăjmași, spunîndu-le următoarele: „Potrivnicul a ocupat măgurile, deoarece și-a pierdut nădejdea de a se lua cu dînsul la piept în cîmp deschis și acum stă în fața romanilor bizuindu-se pe poziția locului și nu pe vitejie sau pe

Scanned with CamScanner

arme. Însă Carthagina Nouă, peste care au trecut ostaşii romani, a avut ziduri mult mai înalte. Nu li s-au putut împotrivi armelor sale nici măguri, nici cetăţui şi nici însăşi marea. Înălţimile pe care le-a ocupat vrăjmaşul nu vor avea un alt scop decît ca acesta să fugă sărind peste prăpăstii şi rîpi. El însă le va zădărnici şi acea fugă".

Scipio dă ordin la două cohorte să pună stăpînire, una pe gurile văii, pe unde trecea apa, iar cealaltă să ocupe drumul care ducea din oraş către ogoare, trecînd de-a curmezişul măgurii. Scipio însuşi îşi conduse trupele uşoare [67] care dăduseră peste cap posturile duşmanilor în ajun, către unităţile uşor înarmate ale vrăjmaşului care se instalaseră pe podişul de mai jos. La început, romanii păşiră pe locuri stîncoase, nefiind de altceva împiedicaţi decît de greutăţile drumului. Apoi, cînd ajunseră în bătaia armelor de azvîrlit ale vrăjmaşului, mai întîi o grindină de arme de tot felul fu aruncată asupra romanilor. La rîndu-le, şi aceştia răspunseră cu bolovani care erau pretutindeni împrăştiaţi prin acele locuri, care erau numai buni de aruncat; aceasta o făceau nu numai ostaşii, ci şi gloata slujitorilor [68] amestecaţi cu luptătorii. Însă, cu toate că urcuşul era greu şi romanii fură aproape covîrşiţi de împroşcăturile de lănci şi pietroaie, totuşi fiind deprinşi să urce zidurile, datorită şi îndîrjirii lor, cele dintîi şiruri de romani suiră pînă sus. Îndată ce ajunseră pe podiş şi puseră piciorul zdravăn pe teren, izgoniră din acel loc trupele uşoare şi de hărţuială ale vrăjmaşului, care se simţeau în siguranţă numai cînd se bizuiau pe distanţă, dar cînd luptau piept la piept nu aveau nici o tărie şi după un mare măcel îi împinseră pînă către linia de bătaie aşezată pe podişul mai înalt de pe măgură. Atunci Scipio, ordonînd trupelor sale biruitoare să străpungă mijlocul frontului duşman, îşi împărţi celelalte trupe cu Laelius şi îi dă poruncă acestuia să ocolească costişa prin partea dreaptă pînă va nimeri un drum cu urcuşul mai domol; în vreme ce dînsul se năpusti din partea stîngă, după un scurt ocol tăbărî asupra vrăjmaşului, lovindu-l din coastă. Ca urmare, mai întîi este dată peste cap linia de atac a punilor, în vreme ce aceştia, la strigătele care răsună din toate părţile în jurul lor, vor să replieze aripile şi să ţină piept vrăjmaşului. În toiul acestei învălmăşeli apare şi Laelius; şi pe cînd punii dau înapoi ca să nu fie atacaţi din spate, prima lor linie se deslinează, dînd putinţa şi trupelor romane din centrul [69] frontului să urce măgura. Romanii n-ar fi fost niciodată în stare să urce o coastă atît de povîrnită dacă şirurile vrăjmaşe ar fi rămas

neclintite, mai ales că şi elefanţii fuseseră rînduiţi înaintea steagurilor carthagineze.

În vreme ce măcelul era în toi în toate părţile, Scipio, care pornise în iureş cu aripa stîngă asupra celei drepte a potrivnicului, lupta mai ales împotriva flancurilor descoperite ale duşmanilor. Iată însă că acum nu se mai afla nici un loc deschis pentru ca aceştia să poată fugi, deoarece detaşamente romane ocupaseră amîndouă drumurile, şi pe cel din stînga, şi pe cel din dreapta, iar în urma fugii comandantului şi capilor oştirii carthagineze, fusese închisă şi poarta taberei : la toate acestea se mai adaugă şi învălmăşeala pricinuită de elefanţii speriaţi, de care punii se temeau ca de vrăjmaşi. De aceea acolo au fost măcelăriţi ca la 8 000 de oameni.

XIX Hasdrubal, încă înainte de a începe lupta, după ce-pusese repede mîna pe bănet şi trimisese înainte elefanţii, strîngînd cît mai mulţi fugari cu putinţă, se îndreptă spre Pirinei, mergînd de-a lungul fluviului Tagus.

Scipio punînd stăpînire pe tabăra duşmanilor, după ce a lăsat pe seama ostaşilor toată prada, în afară de oamenii liberi, la numărătoarea prizonierilor găsi zece mii de pedestraşi şi două mii de călăreţi. Pe hispani îi trimise pe toţi la vetrele lor fără preţ de răscumpărare, iar pe africani porunci quaestorului să-i vîndă. Cu acest prilej, puhoiul de hispani şi cei care se predaseră înainte şi cei căzuţi prizonieri în ajun, înconjurîndu-l pe Scipio îl proclamară cu nemaipomenite strigăte rege. Atunci Scipio, după ce se făcu tăcere, le spuse printr-un crainic că „pentru dînsul cel mai măreţ titlu este acela de imperator [70], aşa cum l-au proclamat ostaşii săi. Titlul de rege, deşi de seamă pe alte meleaguri, la Roma însă e nesuferit. Dînsul are într-adevăr suflet regesc şi, dacă hispanii socotesc că cea mai aleasă însuşire în firea unui om este aceasta, atunci să i-l acorde în tăcere, dar să se ferească să-l rostească".

Barbarii îşi dădură seama de măreţia sufletească a lui Scipio, care, ajuns pe treapta cea mai înaltă a puterii, dispreţuieşte faima unui titlu în faţa căruia ceilalţi muritori stau încremeniţi, ca în faţa unei minuni.

Apoi fură împărţite daruri regişorilor şi căpeteniilor hispane, iar pe Indibilis îl pofti să-şi aleagă din marele număr de cai capturaţi, 300 de cai pe care îi doreşte el.

Scanned with CamScanner

În vreme ce quaestorul îi vindea pe africani din ordinul comandantului, trimise la Scipio pe un băieţandru de o frumuseţe deosebită, care se găsea între aceştia, fiindcă auzise că e de obîrşie regească. Cînd Scipio îl întrebă cine e, al cui e şi pentru ce la această vîrstă a fost găsit în tabără, el răspunse că e numid şi că cei din neamul lui îi spun Massiva. „Rămas orfan de tată, a fost crescut de Gaja, regele numizilor, bunicul lui după mamă; dînsul a trecut în Hispania împreună cu unchiul său Masinissa, care venise de curînd cu cavaleria sa în sprijinul carthaginezilor. Mai înainte niciodată n-a intrat în vreo luptă, fiind oprit de Masinissa din pricina vîrstei sale; în ziua aceea în care punii s-au luptat cu romanii, el a ieşit pe ascuns, fără ştirea unchiului său, pe cîmpul de bătaie cu armele, luîndu-şi un cal. Acolo calul poticnindu-se, a fost trîntit şi dat peste cap, ca apoi să fie prins de romani". Scipio dădu ordin ca numidul să fie supravegheat, după care sfîrşi cu treburile care urmau să fie făcute în faţa tribunei; apoi, după ce s-a retras în *praetorium*, chemîndu-l la dînsul pe Massiva îl întrebă dacă vrea să se întoarcă la Masinissa. Deoarece el spuse, curgîndu-i lacrimi de bucurie, că „într-adevăr, doreşte", atunci Scipio îi dărui băieţandrului un inel de aur, o tunică tivită cu fir lat de purpură, o mantie hispană, o agrafă de aur şi un cal împodobit cu toate podoabele şi porunci să fie însoţit de călăreţi pînă unde vrea el.

XX Apoi s-a ţinut un consiliu de război. Deoarece unii îl îndemnau să-l urmărească numaidecît pe Hasdrubal [71], Scipio socoti că acest plan e primejdios. Dar pentru ca nu cumva Mago şi celălalt Hasdrubal [72] să-şi unească cu el forţele, trimise un corp de trupe numai ca să ocupe Pirineii [73]. Restul verii Scipio îl petrecu primind supunerea populaţiilor Hispaniei.

După cîteva zile de la bătălia de la Baecula, îndată ce Scipio se înapoiase la Tarraco, ieşind din Pădurea Castuloneană, comandanţii punilor, Hasdrubal, fiul lui Gisgo, şi Mago au venit din *Hispania ulterior* la Hasdrubal aducîndu-i un ajutor, deşi tîrziu, în urma înfrîngerii suferite, totuşi destul de potrivit prin sfaturile în legătură cu planul continuării acestui război nu puţin împovărător. Acolo, consfătuindu-se şi cercetînd care era starea de spirit şi simţămintele populaţiei hispane din fiecare provincie, numai Hasdrubal, fiul lui Gisgo, era de părere că „populaţia celei mai îndepărtate regiuni a Hispaniei care se mărgineşte cu Oceanul şi oraşul Gades, care nu i-a cunoscut pînă acum pe romani, a

rămas, datorită tocmai acestui fapt, destul de credincioasă carthaginezilor". Celălalt Hasdrubal şi Mago erau de acord asupra faptului că datorită acţiunilor binefăcătoare ale lui Scipio au fost atraşi sufleteşte toate căpeteniile şi toţi locuitorii Hispaniei, şi aceştia nu vor înceta de a trece de partea romanilor pînă cînd toţi ostaşii hispani nu vor fi îndepărtaţi în cel mai mărginaş ţinut al acestei provincii, sau transportaţi în Gallia. De aceea, „chiar dacă senatul carthaginez n-ar fi luat această hotărîre, totuşi Hasdrubal ar fi trebuit să se ducă în Italia, unde e focarul războiului şi unde se va decide întreaga situaţie, şi totodată să-i ia şi pe toţi hispanii scoţîndu-i din Hispania, ca să nu mai audă de numele lui Scipio. Ca atare, ei au hotărît ca armata lui Hasdrubal, împuţinată atît din pricina dezertărilor din rîndurile ei, cît şi datorită înfrîngerii suferite, să fie întregită cu soldaţi hispani, iar Mago, după predarea oastei în mîna lui Hasdrubal, fiul lui Gisgo, să treacă în Baleare, avînd asupră-şi mari sume de bani pentru a recruta cu simbrie trupe auxiliare; s-a mai hotărît ca Hasdrubal, fiul lui Gisgo, să intre cu armata adînc în Lusitania şi să nu mai dea piept cu romanii; luînd din întreaga cavalerie a lui Masinissa toată floarea călăreţilor, să se alcătuiască cu ei un corp de 3 000 de călăreţi cu care să dea ajutor aliaţilor, cutreierînd prin Hispania de dincoace de Hyberus şi să prade oraşele şi ogoarele duşmanilor".

După ce au hotărît acestea, comandanţii puni au plecat care încotro pentru a aduce la îndeplinire ceea ce stabiliseră.

Acestea au fost evenimentele desfăşurate în Hispania în acel an.

La Roma [74] renumele lui Scipio creştea din zi în zi.

Pe cînd, pe de o parte, pentru Fabius era o fală faptul că Tarentum a fost cucerit, deşi mai mult prin vicleşug decît prin vitejie, pe de altă parte, faima lui Fulvius [75] scădea din ce în ce; chiar şi în jurul lui Marcellus circulau tot felul de zvonuri urîte, căci în afară de faptul că fusese înfrînt cu prilejul primei ciocniri, îşi dusese la mijlocul verii ostaşii la Venusia, adăpostindu-i în case, în vreme ce Hannibal cutreiera Italia. Potrivnicul lui Claudius Marcellus era tribunul plebei C. Publicius Bibulus. Acesta, chiar după cea dintîi luptă [76] în care Marcellus nu izbîndise, îl ponegrea mereu în toate adunările, izbutind să-l facă urît de plebe, şi acum susţinea să i se retragă şi comanda. Totuşi, prietenii lui Claudius Marcellus au obţinut ca acesta, lăsînd la Venusia pe legatul său, să vină la Roma pentru a se dezvinovăţi

Scanned with CamScanner

împotriva acuzaţiilor pe care i le aduceau potrivnicii săi şi să nu se discute ridicarea comenzii în lipsa lui.

Din întîmplare, cam în aceeaşi vreme au venit la Roma şi Marcellus, pentru a îndepărta hula, şi consulul Q. Fulvius, în vederea ţinerii alegerilor.

XXI În privinţa comenzii lui Marcellus, dezbaterile s-au ţinut în circul lui Flaminius, în faţa unei uriaşe adunări alcătuite din plebei şi din toate tagmele ; tribunul plebei l-a învinuit nu numai pe Marcellus, ci şi întreaga nobilime, spunînd că „prin înşelăciune şi prin tărăgănirea lucrurilor de către aceştia [77] s-a ajuns pînă acolo încît Hannibal să stăpînească de zece ani Italia, în care a vieţuit mai multă vreme decît în Carthagina. Poporul roman îşi culege roadele de pe urma prelungirii prerogativelor puterii lui Marcellus în felul acesta : oastea lui, în două rînduri decimată, îşi petrece vara stînd la adăpost, în case, în Venusia" [78].

Marcellus în aşa fel a răsturnat susţinerile tribunului plebei în cuvîntarea sa, prin amintirea isprăvilor sale, încît nu numai că a zădărnicit [79] propunerea în privinţa încetării comenzii sale, dar a doua zi toate centuriile într-o unanimitate fără seamăn l-au ales consul. Îi este dat coleg T. Quinctius Crispinus, care atunci era praetor. În ziua următoare fură aleşi praetori P. Licinius Crassus Dives [80], marele pontifice, P. Licinius Varus [81], Sex. Iulius Caesar [82], Q. Claudius Flamen [83].

În zilele alegerilor, cetatea Roma a fost tulburată de trădarea Etruriei [84]. Începutul acestui act e pus însă pe seama arretinilor în analele lui C. Calpurnius, care fusese numit propraetor al acelei provincii. De aceea, numaidecît fu trimis acolo Marcellus, consulul designat, ca să cerceteze situaţia şi, dacă găseşte de cuviinţă, să-şi cheme acolo armata, strămutînd războiul din Apulia în Etruria. Încremeniţi de spaima sosirii lui Marcellus, etruscii s-au şi potolit.

Solilor tarentinilor care ceruseră pace şi să se bucure de libertate şi de legile lor, senatul roman le-a răspuns să revină după ce se va înapoia la Roma consulul Fabius.

În acel an s-au celebrat din nou jocurile, şi cele romane şi cele plebeie, durînd cîte o zi. Atunci au fost edili curùli C. Cornelius Caudinus şi Sulpicius Galba, iar edili ai plebei, C. Servilius şi Q. Caecilius Metellus. Lui Servilius i s-a contestat legalitatea alegerii sale ca tribun al plebei şi în trecut, şi acum ca edil, pen-

Scanned with CamScanner

tru că, în pofida zvonurilor împrăştiate vreme de zece ani că tatăl său a fost ucis de boii din împrejurimile Mutinei în calitate de triumvir agrar, se ştia bine că el trăieşte şi se află în mîna duşmanului.

XXII În al unsprezecelea an de război cu punii au intrat în consulat M. Marcellus, pentru a cincea oară (dacă i se numără şi consulatul [85] pe care nu l-a îndeplinit, fiind ales prin călcarea rînduielilor religioase), şi T. Quinctius Crispinus. Ambilor consuli li s-a încredinţat prin decret Italia şi cele două armate ale consulilor din anul trecut (a treia oaste se găsea în Venusia şi avea în fruntea ei pe Marcellus), astfel încît din trei armate să-şi aleagă două, acelea pe care le vor ei, iar a treia să fie încredinţată celui căruia îi va cădea la sorţi Tarentum şi provincia sallentinilor. Celelalte provincii s-au distribuit praetorilor astfel: cea urbană — lui P. Licinius Varus, lui P. Licinius Crassus, marele pontifice — praetura asupra străinilor şi unde va mai hotărî senatul să se ducă, lui Sex. Iulius Caesar — Sicilia, lui Q. Claudius Flamen — Tarentum. I s-a prelungit comanda pe un an şi lui Q. Fulvius Flaccus, pentru a exercita puterea în provincia Capua împreună cu o legiune, aceea pe care o avusese praetorul T. Quinctius. I s-a prelungit comanda şi lui C. Hostilius Tubulus, pentru ca să-l înlocuiască pe C. Calpurnius în funcţia de propraetor în Etruria, avînd la dispoziţie două legiuni.

Şi lui L. Veturius Philo i s-au prelungit prerogativele puterii pentru a conduce mai departe provincia Gallia, împreună cu aceleaşi două legiuni pe care le avusese ca praetor. Ceea ce s-a decretat de către senat şi s-a propus în adunarea poporului în privinţa prelungirii comandamentului pentru L. Veturius, la fel s-a făcut şi pentru C. Aurunculeius, care a primit provincia Sardinia împreună cu două legiuni. I-au mai fost date pe deasupra pentru apărarea provinciei şi 50 vase lungi pe care i le trimisese din Hispania P. Scipio. Şi lui P. Scipio şi lui M. Silanus li s-au dat prin decret Hispaniile şi armatele lor pentru un an. Din cele 80 vase, fie aduse din Italia, fie capturate de la Carthagina Nouă şi pe care Scipio le avea cu sine, a primit ordin să trimită 50 în Sardinia, deoarece umblau zvonurile că în Carthagina se pregăteşte în acel an o mare flotă: „punii vor năpădi cu două sute de vase pe ţărmul, şi cel al Italiei, şi cel al Siciliei, şi cel al Sardiniei".

Scanned with CamScanner

Şi în Sicilia comandamentele s-au distribuit astfel: lui Sex. Caesar i s-a dat armata de la Cannae; „M Valerius Laevinus — căci şi lui i se prelungise comanda — a primit flota alcătuită din 70 de vase, care erau în Sicilia, şi să-şi alăture la ea şi cele 30 de vase care anul trecut fuseseră la Tarentum; cu această flotă de 100 de vase, dacă el găseşte cu cale, să treacă în Africa ca s-o prade".

I s-a prelungit comanda şi lui P. Sulpicius pentru un an, avînd provinciile Grecia şi Macedonia şi aceeaşi flotă.

Nu s-a adus nici o schimbare în privinţa celor două legiuni[86] care staţionau în împrejurimile Romei. S-a încuviinţat consulilor să înroleze trupe de completare cu efectivele de care au nevoie. În acel an, statul roman[87] a fost apărat de 23 de legiuni.

Şi praetorului urban P. Licinius Varus i s-a dat însărcinarea ca să repare 37 de vase lungi vechi care se aflau la Ostia şi să completeze echipajele flotei cu marinari aliaţi pentru alte 20 de vase noi, pentru a putea supraveghea ţărmul mării din vecinătatea oraşului Roma cu o flotă de 50 de vase. C. Calpurnius a fost oprit să se mişte cu armata de la Arretium pînă cînd nu va sosi înlocuitorul său. La fel şi lui Tubulus i s-a dat ordin să ia seama îndeosebi să nu se urzească noi uneltiri.

XXIII Praetorii au plecat în provincii. Pe consuli însă îi reţinea pe loc un temei de ordin religios, pentru că aducîndu-li-se la cunoştinţă cîteva minuni, jertfele de ispăşire nu dădeau semne prielnice. Din Campania venise ştirea că „în Capua au fost lovite de trăsnete două temple, al Fortunei şi al lui Marte, precum şi cîteva morminte; la Cumae, nişte şoareci au ros aurul din templul lui Jupiter". Iată cum neîntemeiatele credinţe religioase îi vîră pe zei chiar în lucrurile cele mai neînsemnate[88]; „la Casinum s-a aşezat în *forum* un uriaş roi de albine"; şi apoi „la Ostia, zidul şi poarta au fost trăsnite; la Caere un vultur a zburat în templul lui Jupiter; la Volsinii, dintr-un lac a izvorît sînge".

Pentru aceste minuni s-au făcut rugăciuni publice o zi întreagă. Vreme de cîteva zile s-au adus jertfe de vite mari, fără însă să se constate semne prielnice[89], şi multă vreme nu s-a dobîndit împăcarea zeilor. Ivirea semnelor prevestitoare de rău a abătut urgia pe capul consulilor, pentru ca în schimb să rămînă republica nevătămată.

Jocurile apollinare fuseseră desfăşurate pentru întîia oară de către praetorul P. Cornelius în vremea [consulilor] Q. Fulvius şi

Scanned with CamScanner

[Ap. Claudius] [90]; cu începere de atunci, toţi praetorii urbani le-au organizat; însă le făgăduiau în fiecare an, fără să le hotărască o zi anumită.

În acel an o ciumă cumplită s-a abătut asupra oraşului şi satelor, dar cu toate acestea molima a căşunat mai mult boală lungă decît pierderi de vieţi. Pentru a scăpa de acea molimă s-au săvîrşit slujbe publice în întreaga cetate pe la răspîntii iar praetorul P. Licinius Varus primi poruncă să propună un proiect de lege în faţa adunării poporului, ca jocurile apollinare să fie celebrate întotdeauna într-o zi fixă. El a fost cel dintîi care a hărăzit şi desfăşurat jocurile cu trei zile înaintea nonelor lui iulie. Cu începere de atunci această zi [91] de sărbătoare a fost păstrată în fiecare an.

XXIV În privinţa arretinilor şi zvonurile erau din zi în zi mai îngrijorătoare, iar neliniştea senatorilor creştea tot mai mult. De aceea s-a scris lui C. Hostilius să nu amîne primirea ostaticilor din partea arretinilor; în această privinţă a fost trimis C. Terentius Varro cu împuternicirea de a-i lua în primire şi a-i aduce la Roma. Cînd acesta a sosit, numaidecît Hostilius a poruncit ca o legiune care îşi avea castrul aşezat înaintea oraşului Arretium să intre în oraş, unde a rînduit posturi în locuri potrivite; după aceasta, fură chemaţi în *forum* senatorii şi li se porunci să dea ostatici. Deoarece senatul [din Arretium] a cerut o păsuire de două zile pentru a chibzui, Varro le-a declarat: „sau ei înşişi să dea imediat ostatici sau, în caz contrar, va lua zălog a doua zi pe toţi copiii senatorilor". Apoi ordonă şi tribunilor militari, şi comandanţilor trupelor aliate, şi centurionilor să pună străji la porţi, pentru ca nimeni să nu iasă în timpul nopţii. Ordinul însă s-a îndeplinit cu prea mare delăsare şi nebăgare de seamă, de aceea şapte căpetenii ale senatului au scăpat împreună cu copiii lor, înaintea căderii nopţii, pînă să se pună străjile la porţi. Cum s-a crăpat de ziuă, a doua zi, cînd au început să fie strigaţi în *forum* senatorii, s-a constatat lipsa lor şi, ca urmare, averile fugarilor [92] au fost confiscate. S-a primit din partea celorlalţi senatori 120 de ostatici, copiii acestora, care au fost încredinţaţi lui C. Terentius, spre a fi duşi la Roma. Acesta zugrăvi întreaga situaţie în senat, în culori şi mai mohorîte decît dăduseră de bănuit înainte. De aceea, însuşi C. Terentius a primit dispoziţia să conducă la Arretium o legiune, cea de-a doua din cele urbane — de parcă ar fi ameninţat să izbucnească răscoala în Etruria — iar acea legiune

Scanned with CamScanner

s-o țină pentru paza orașului Arretium. S-a găsit cu cale ca C. Hostilius [93] să străbată cu cealaltă oaste toată provincia și să aibă grijă să nu se iveaască vreun nou prilej pentru cei dornici de schimbarea situației.

Îndată ce C. Terentius a sosit cu legiunea la Arretium a cerut mai marilor cetății cheile orașului; deoarece aceștia i-au spus că nu le găsesc, el și-a dat bine seama că nu au fost pierdute din nebăgare de seamă, ci mai degrabă au fost ascunse prin înșelăciune și atunci el a făcut la toate porțile alte chei și a îngrijit ca să aibă totul în puterea sa. Apoi îi atrase atenția în chip stăruitor lui Hostilius să nu se bizuie pe faptul că chiar dacă etruscii nu se vor răscula îi va observa îndeaproape să nu poată face nici o mișcare.

XXV După aceasta, în senatul roman s-a încins o mare sfadă în privința tarentinilor [94], fiind de față și Fabius [95], care luase apărarea chiar el celor pe care îi cucerise cu armele, în vreme ce alții, dimpotrivă, se arătau înverșunați, iar cei mai mulți îi puneau pe aceeași treaptă de vinovăție și de osîndire cu campanii [96]. Însușindu-și părerea lui M. Acilius, s-a dat un *senatus-consultum* prin care se hotăra ca orașul să fie ținut sub pază de o garnizoană și toți tarentinii să rămînă în incinta zidurilor; mai tîrziu, cînd situația Italiei va fi mai liniștită, chestiunea tarentinilor [97] să se ia din nou în dezbatere. Și în privința lui M. Livius, comandantul garnizoanei din cetățuia tarentină s-au sfădit într-o discuție nu mai puțin aprinsă, deoarece, pe de o parte, unii senatori cereau ca Livius să fie mustrat printr-un *senatus-consultum*, învinuindu-l că Tarentum, din pricina nesocotinței [98] lui, s-a predat dușmanilor, în vreme ce alții propuneau să i se decerne o răsplată, pentru că a apărat cetățuia vreme de cinci ani încheiați, iar Tarentum a fost recucerit mulțumită numai strădaniilor lui; alții, cumpănind între cele două păreri, spuneau că hotărîrea în privința lui Livius trebuie dată în seama censorilor, pentru că nu e de competența senatului. Și Fabius a fost de această părere; totuși, ca adăugire, a declarat că da, într-adevăr, Tarentum a fost cucerit mai ales prin sforțările lui Livius, așa cum îndeobște fusese mereu trîmbițat de prietenii săi în senat: „Într-adevăr, dacă acest oraș n-ar fi fost pierdut, n-ar fi fost recucerit".

Unul din consuli, T. Quinctius Crispinus a plecat cu completările la armata pe care o comandase Q. Fulvius Flaccus, în

Lucania. Pe Marcellus îl ţineau în loc tot soiul de oprelişti religioase, între care aceea că, după ce făgăduise în timpul bătăliei de la Clastidium [99] cu gallii să înalţe un templu în cinstea Onoarei şi Virtuţii [100], împlinirea făgăduinţei sale era împiedicată de pontifici, deoarece ei spuneau că nu se cuvine să se dedice un singur sanctuar la două divinităţi; că dacă s-ar întîmpla să fie lovit de trăsnet ori s-ar ivi vreo minune într-însul, slujba de ispăşire ar fi anevoioasă, deoarece nu s-ar putea şti în cinstea căreia dintre cele două zeităţi se face slujba de ispăşire; „de altfel nici nu se îngăduie jertfirea unei singure victime în cinstea a două [zeităţi] [101], decît numai unor anumiţi zei şi după anumite rînduieli". În chipul acesta s-a mai adăugat şi clădirea templului Virtuţii, grăbindu-se ridicarea lui; şi totuşi nu Marcellus a fost cel care a inaugurat aceste temple. În sfîrşit, după toate acestea el plecă cu trupele de completare la armata pe care o lăsase anul trecut la Venusia.

Crispinus încercă să asedieze Locri din ţinutul bruttiilor pentru că era convins că [cucerirea] [102] Tarentului i-a adus mare faimă lui Fabius, făcuse rost de tot felul de tormente [103] şi maşini de război pe care le transportase din Sicilia. În acelaşi scop recurse şi la flota care trebuia să acţioneze către partea dinspre mare a oraşului. El însă a renunţat la împresurare pentru că Hannibal înaintase cu trupele pînă la Lacinia şi se zvonise că colegul său, cu care voia să se unească, a plecat cu armata din Venusia. De aceea Crispinus s-a înapoiat din Bruttium în Apulia; între Venusia şi Bantia [104] şi-au aşezat amîndoi consulii trupele în două castre, la mai puţin de 3 000 de paşi depărtare unul de altul. Către aceeaşi regiune s-a îndreptat şi Hannibal, după ce a îndepărtat războiul de la Locri. Acolo, ambii consuli, semeţi din fire, aproape zilnic îşi rînduiau trupele în formaţie de atac, nădejdea fiindu-le neîndoielnică că dacă duşmanul se va încumeta să dea piept cu două armate consulare unite, războiul va putea fi terminat.

XXVI Hannibal se bătuse în două rînduri cu Marcellus anul trecut şi fusese şi biruitor, şi învins; dar după cum era încredinţat că n-ar fi avut nici nădejdi, dar nici teamă, fără motiv întemeiat, dacă ar fi fost nevoit să lupte tot cu el, la fel era convins că nu va fi în stare să fie deopotrivă cu amîndoi consulii, înfruntîndu-i în acelaşi timp. De aceea, bizuindu-se pe de-a întregul pe vicleniile sale, îşi căută un loc pentru întinderea de capcane [105].

Scanned with CamScanner

Cu toate acestea se dădeau uşoare ciocniri între amîndouă taberele cu rezultate schimbătoare ; deoarece consulii erau încredinţaţi că ei sînt în măsură prin asemenea hărţuieli să facă să treacă toată vara şi socotind că totodată poate fi şi Locri împresurată, îi scriu lui L. Cincius să treacă din Sicilia cu flota şi să se ducă la Locri. Şi pentru a putea fi atacate şi zidurile cetăţii dinspre uscat, ei au poruncit să fie dus acolo şi corpul de armată din Tarentum care era în garnizoana oraşului. După ce i-au fost dezvăluite lui Hannibal de către cîţiva locuitori din Thurii aceste măsuri care aveau să fie luate în chipul acesta, el trimise trupe să ocupe drumul către Tarentum. Acolo, la poalele măgurii Peteliei [106] a aşezat într-un loc ascuns 3 000 de călăreţi şi două mii de pedestraşi. Cînd romanii ajunseră acolo, fără să cerceteze terenul, ca la două mii de luptători din rîndurile lor fură măcelăriţi şi aproape 1 500 prinşi, iar ceilalţi împrăştiindu-se, s-au întors la Tarentum, fugind peste ogoare şi prin păduri.

Între tabăra punică şi cea romană era o măgură împădurită, care nu fusese ocupată de nimeni la început, deoarece romanii nu ştiau cum se înfăţişa partea dinspre tabăra duşmanilor. Hannibal fusese încredinţat că această înălţime e cît se poate de potrivită pentru întinderea unor curse. De aceea, trimiţînd în cursul nopţii cîteva pîlcuri de călăreţi numizi, aceştia se ascunseseră în mijlocul codrului ; între timp nici unul din cei de strajă nu făcea vreo mişcare, ca să nu fie zăriţi de departe, nici armele lor nici ei înşişi. Îndeobşte, ostaşii din castrul roman fremătau, spunînd că trebuie ocupată acea măgură şi întărită pentru a fi transformată în redută, ca nu cumva, dacă Hannibal ar pune stăpînire pe ea, să-l vadă pe duşman stîndu-le ca pe grumaz. Această situaţie îl zădărî şi pe Marcellus, care-i spuse colegului său : „De ce n-am merge chiar noi înşine, însoţiţi de vreo cîţiva călăreţi, să facem recunoaşterea ? Cercetînd cu ochii noştri cum arată situaţia, ni se va înlesni putinţa să luăm o hotărîre mai sigură". Crispinus încuviinţînd, consulii pornesc într-acolo însoţiţi de 120 călăreţi, dintre care 40 erau din Fregellae, iar ceilalţi etrusci, i-au întovărăşit şi tribunii militari M. Marcellus, fiul consulului, şi A. Manlius şi, în acelaşi timp, şi doi comandanţi ai trupelor aliate, L. Arrenius şi M. Aulius.

Unii analişti au istorisit că în acea zi, cînd consulul Marcellus a săvîrşit jertfele, la cea dintîi victimă s-a găsit ficatul fără lobul din dreapta, iar la al doilea sacrificiu toate măruntaiele au apărut ca de obicei, însă lobul din dreapta chiar ceva mai mare. De bună

Scanned with CamScanner

seamă nici haruspiciului nu i-a fost pe plac acest lucru, deoarece — spunea el — numaidecît fuseseră văzute la a doua victimă jertfită lîngă nişte măruntaie [107] trunchiate şi urîte, altele prea arătoase.

XXVII Însă pe consulul Marcellus îl stăpînea o dorinţă atît de aprigă de a se lupta cu Hannibal, încît întotdeauna era încredinţat că tabăra sa nu e îndeajuns de aproape de cea a vrăjmaşului. Şi cu acel prilej, ieşind dintre parapetele castrului, a dat consemnul ca în cazul că el va găsi prielnice poziţiile pe măgura unde se duc ei să facă recunoaşterea, toţi ostaşii să fie gata la posturi, să-şi strîngă poverile şi să-l urmeze înspre acel loc.

În faţa castrului său se întindea un şesuleţ; de acolo pornea către acea costişă un drum deschis şi văzut din toate părţile. Numizii rînduiseră acolo o iscoadă, nicidecum în nădejdea unei isprăvi atît de strălucite, ci ca să poată pune mîna pe romanii care colindau după nutreţ ori după lemne, îndepărtîndu-se prea mult de castru; şi atunci iscoada dădu semnal numizilor ca să iasă deopotrivă toţi din ascunzătorile lor. Numizii, care trebuiau să iasă în întîmpinarea vrăjmaşului chiar de pe creasta măgurii, n-au apărut acolo pînă ce n-au făcut un înconjur, pentru a le tăia romanilor drumul din spate. Atunci au răsărit de pretutindeni toţi numizii şi scoţînd strigăte au pornit atacul. Deşi consulii se găseau în acea vale din care nu puteau nici să scape pornind spre culmea ocupată de potrivnic, nici să se retragă, deoarece fuseseră înconjuraţi pe la spate, totuşi ar fi fost în stare să prelungească lupta mai multă vreme, dacă fuga începută de etrusci n-ar fi stîrnit panică în rîndurile celorlalţi. Cu toate acestea, fregellanii, deşi părăsiţi de etrusci, n-au curmat lupta cîtă vreme consulii au înfruntat atacul teferi şi nevătămaţi, îmbărbătînd şi luptînd ei înşişi cot la cot cu ei; dar după ce amîndoi consulii fură răniţi şi cînd îl văzură chiar pe Marcellus străpuns de o suliţă prăbuşindu-se, fiind lovit de moarte, atunci au fugit şi fregellanii (însă foarte puţini dintre ei mai rămăseseră în viaţă), împreună cu consulul Crispinus, rănit şi el de două săgeţi şi cu tînărul Marcellus, la rîndu-i şi el rănit. A fost doborît şi tribunul militar A. Manlius; din cei doi comandanţi ai aliaţilor, U. Aulius a fost ucis, iar L. Arrenius luat prizonier; şi dintre lictorii consulilor cinci au căzut în mîna vrăjmaşilor, ceilalţi au fost fie omorîţi, fie că au scăpat o dată cu celălalt consul; 43 călăreţi au căzut ori în luptă, ori în timpul fugii, iar 18 prinşi de vii.

Scanned with CamScanner

Atunci cînd ostaşii din castru îl văd pe unul dintre consuli şi pe fiul celuilalt consul răniţi, precum şi resturile atît de împuţinate ale nefericitei expediţii înapoindu-se în tabără, în castrul roman s-a dat alarma „să se alerge în ajutorul consulilor".

De altfel moartea lui Marcellus a meritat să fie deplînsă nu atît datorită vîrstei sale (căci era trecut de 60 de ani), şi nici datorită faptului că, în ciuda experienţelor sale de comandant călit, se dovedise totuşi atît de neprevăzător, ci datorită faptului că primejduindu-se pe sine şi pe colegul său, adusese pe muche de prăpastie aproape şi întreaga republică.

Aş face prea multe ocoluri în jurul unui singur subiect, dacă aş căuta să mă călăuzesc după toate spusele diferiţilor autori în privinţa morţii lui Marcellus. Lăsîndu-i la o parte pe alţii, îl amintesc pe Coelius [108] care dă trei versiuni [109] ale acestei întîmplări: una s-a transmis povestită din gură în gură, alta scrisă după elogiul funebru rostit de fiul lui Marcellus, care luase parte la această luptă; a treia versiune o zugrăveşte însuşi analistul după cele cercetate şi aflate de el personal. Însă, deşi sînt nepotriviri în cele istorisite, totuşi cei mai mulţi analişti scriu că Marcellus ieşise din castru pentru recunoaşterea locului, în schimb toţi menţionează că Marcellus a căzut într-o capcană.

XXVIII Hannibal, convins că a pricinuit mare spaimă în duşmani prin moartea unui consul şi rănirea celuilalt, ca să nu piardă acest prilej, de îndată îşi mută tabăra pe măgura unde se dăduse lupta. Acolo, găsindu-i trupul lui Marcellus, îl îngropă.

Crispinus îngrozit şi de moartea colegului său, şi de rana sa, plecă în tăcere în noaptea următoare şi după ce ajunse în munţii cei mai apropiaţi, îşi întocmi tabăra acolo într-un loc înalt şi apărat din toate părţile. Acolo însă amîndoi comandanţii potrivnici se mişcau cu mare băgare de seamă, unul pentru a întinde capcane, celălalt pentru a se feri de ele.

O dată cu trupul lui Marcellus, Hannibal a pus mîna şi pe inelul [110] lui cu pecete. De aceea Crispinus, temîndu-se ca nu cumva Hannibal să urzească vreun şiretlic, inducînd pe unii în eroare cu acest inel, trimisese ştafete la cetăţile cele mai apropiate din jur ca să le dea de ştire că „colegul său a fost ucis şi că vrăjmaşul a pus stăpînire pe inelul lui; prin urmare, să nu dea crezare nici unei scrisori ticluite cu numele lui Marcellus".

Cu puţin înainte de aceasta, în vreme ce sosise la Salapia [111] ştafeta consulului, a fost adusă şi scrisoarea ticluită de Hannibal

Scanned with CamScanner

în numele lui Marcellus, prin care spunea că „el va veni la Salapia în noaptea următoare. Ostaşii care erau în garnizoană să fie gata, pentru cazul că el ar avea nevoie de vreun ajutor din partea lor".

Salapitanii însă au băgat de seamă şiretlicul, deoarece erau încredinţaţi că Hannibal abia aşteaptă acest prilej ca să se răzbune pe ei, fiind mîniat nu numai din pricina trădării Salapiei, dar şi de uciderea călăreţilor [112] lui. De aceea trimit înapoi ştafeta lui Hannibal (care de fapt era un dezertor roman), pentru ca ostaşii salapitani să rînduiască cele ce vroiau să facă, fără martori; ei distribuie posturi pe ziduri în punctele importante ale oraşului, dau îndrumări ostaşilor [113] de pază şi celor din schimburile de noapte să fie şi mai atenţi pentru acea noapte, iar în jurul porţii pe unde credeau că va veni vrăjmaşul, rînduiesc de pază toată floarea ostăşimii lor. Cam pe la straja a patra din noapte, Hannibal se apropie de Salapia. Cele dintîi rînduri ale coloanei punice erau alcătuite din dezertori romani, care aveau şi arme romane.

Cînd aceştia sosesc la poarta cetăţii, deoarece toţi vorbeau latineşte, trezesc străjile şi cer să li se deschidă poarta: „Vine consulul!" Prefăcîndu-se că sînt treziţi de glasul acestora, străjile încep să facă zarvă, să se învălmăşească, să se vînzolească în sus şi-n jos şi să se îngrămădească la poartă. Poarta fusese mai întîi închisă cu un grilaj [114] care cobora alunecînd; unii din salapitani ridicară acum grilajul cu frînghiile, iar alţii îl traseră în sus cu ajutorul acestor frînghii pînă la o oarecare înălţime, cît să poată trece ostaşii mergînd în picioare, fără să se aplece. Abia li se dădu îndeajuns drumul înăuntru, că dezertorii se şi luară la întrecere să dea buzna pe poartă; şi după ce intrară cam şase sute dintre ei, se dădu drumul la funia de care era agăţat grilajul, căzînd cu mare zgomot. Unii din salapitani se năpustesc asupra dezertorilor, care îşi atîrnaseră nepăsători armele [115] pe umăr după marşul pe care-l făcuseră, de parcă intraseră printre oameni paşnici; alţi salapitani vîră groaza în duşmani, aruncînd din turnul de la poarta acelui zid cu pietroaie, cu pari ascuţiţi, cu suliţe.

Hannibal, prins în felul acesta în propria-i înşelăciune, se îndepărtă de Salapia, îndreptîndu-se acum către Locri, pentru a despresura această [cetate] [116] pe care L. Cincius o asedia cu cea mai mare străşnicie, cu tot soiul de lucrări şi maşini de război de toată mîna, aduse din Sicilia.

Lui Mago, cînd i s-a dat de ştire moartea lui Marcellus, i-a fulgerat la început nădejdea că va păstra cetatea cu toată încrederea şi că o va apăra; apoi a venit o ştafetă din partea lui Hanni-

Scanned with CamScanner

bal cu ştirea „că şi-a trimis înainte cavaleria numidă, iar el urmează să vină cu coloanele de pedestraşi, cu cea mai mare iuţeală cu putinţă".

De aceea, cînd Mago a băgat de seamă că se apropie numizii, în urma semnalelor din ascunzătoare date de iscoade, el însuşi se năpusteşte în iureş, plin de semeţie, asupra vrăjmaşului pe poarta deodată deschisă. Dar la început lupta a fost nehotărîtoare, pentru că Mago îi luase pe romani prin surprindere, fără să fie deopotrivă cu ei în forţe; apoi însă, cînd pe deasupra au sosit şi alţi numizi, în rîndurile romanilor a fost pricinuită atîta panică, încît pretutindeni au fugit spre mare la vasele lor, părăsindu-şi lucrările şi maşinile de război cu care izbeau în ziduri.

În chipul acesta a fost despresurată Locri, în urma sosirii lui Hannibal.

XXIX Cînd Crispinus prinse de veste că Hannibal a plecat în Bruttium, porunci tribunului militar M. Marcellus [117] să ducă la Venusia oastea pe care o comandase colegul său; el porni cu legiunile sale la Capua, abia răbdînd zdruncinarea lecticii, din pricina grelelor răni primite. Crispinus trimise la Roma o scrisoare, aducînd la cunoştinţă moartea consulului Marcellus şi în ce mare strîmtoare se găseşte el; mai scria că „nu poate veni la Roma pentru ţinerea alegerilor, deoarece crede că nu va putea îndura zdruncinăturile drumului, şi apoi este neliniştit şi în privinţa Tarentului, ca nu care cumva Hannibal să-şi îndrepte într-acolo trupele din ţinutul bruttiilor; de aceea are nevoie să i se trimită nişte legaţi la el, aleşi dintre oameni iscusiţi, cu care vrea să discute în privinţa situaţiei republicii".

Dîndu-se citire acestei scrisori, s-a stîrnit pe de o parte, şi mare jale din pricina morţii consulului Marcellus şi, pe de altă parte, şi teamă în privinţa celuilalt. De aceea, senatul trimise şi pe fiul lui Q. Fabius la oastea [118] din Venusia şi trei legaţi la consul, şi anume pe Sex. Iulius Caesar, pe L. Licinius Pollio şi pe L. Cincius Alimentus [119], pe acesta din urmă după ce se întorsese cu cîteva zile mai înainte din Sicilia. Acestora li se porunci să-i dea de veste consulului că dacă nu poate veni el însuşi în persoană la Roma pentru ţinerea comiţiilor, cînd va ajunge pe teritoriul Romei să numească un dictator în vederea alegerilor. „Dacă consulul va fi plecat la Tarentum, atunci praetorul Q. Claudius [120] să dispună trimiterea legiunilor de acolo în acea regiune unde poate apăra cît mai multe oraşe de-ale aliaţilor".

Scanned with CamScanner

În aceeaşi vară M. Valerius [121] a trecut din Sicilia în Africa cu o flotă de o sută de vase, şi debarcînd lîngă oraşul Clupea [122], prădă ţinutul pînă în depărtare, fără să întîlnească în cale picior de ostaş duşman. De acolo, prădalnicii se înapoiară de zor la vase, deoarece veni repede o ştire că se apropie flota carthagineză. Flota duşmană avea 83 nave. Romanii se măsurară cu punii în bătălia navală nu departe de Clupea, unde izbîndiră. Ei capturară 18 vase duşmane, iar pe celelalte le puseră pe fugă; flota romană se întoarse [la baza de] la Lilybaeum încărcată cu o mare pradă, şi navală, şi de uscat.

În aceeaşi vară [123] şi Filip dădu, la cererea lor, ajutor acheilor, cărora le pricinuise neajunsuri, pîrjolindu-i cu războiul, şi Machanidas, tiranul lacedemonienilor [124], dar îi pustiau şi aetolienii, trecînd cu oastea lor pe vase pe acea porţiune a mării dintre Naupactus şi Patras [125] (pe care locuitorii o denumesc Rhion).

XXX Se zvonea că şi regele Attalus va trece în Europa, pentru că aetolienii, cu prilejul ultimei lor adunări, îi încredinţaseră puterea supremă peste neamul lor.

Datorită acestui fapt, aetolienii, sub conducerea lui Pyrrhias care fusese numit cîrmuitorul cetăţii în acest an, în lipsa lui Attalus au ieşit în întîmpinarea lui Filip, lîngă oraşul Lamia [126] cînd acesta coborî în Grecia. Aetolienii aveau cu ei şi ajutoare din partea lui Attalus, şi cam o mie de oameni trimişi de P. Sulpicius din flota romană. Filip se bătu cu acest comandant şi cu aceste trupe, izbîndind de două ori. Cam o mie de duşmani nimici el în amîndouă luptele. Fiindcă aetolienii izgoniţi de acolo se retraseră la adăpostul zidurilor oraşului Lamia, Filip îşi aduse înapoi armata la Phalara [127]. Această localitate e situată în golful Maliacus, unde cîndva mişunaseră locuitorii, datorită strașnicului port, a staţiunilor de debarcare adăpostite din jur şi a altor mijloace prielnice puse la îndemînă şi de mare şi de uscat. Acolo veniră împuterniciţi şi din partea regelui Egiptului Ptolemaeus, şi din Rhodos, şi de la Athena, şi de la Chios [128], ca să pună capăt războiului dintre Filip şi aetolieni. Ca mijlocitor al păcii, din partea aetolienilor, a fost însărcinat Amynander, regele athamanilor [129], norod vecin cu ei.

Toate aceste neamuri însă nu erau îngrijorate de soarta aetolienilor, o populaţie prea mîndră în comparaţie cu firea grecilor, ci îngrijorarea lor izvora din teama ca nu cumva Filip şi regatul lui să se amestece în treburile Greciei, aducînd o grea ameninţare

Scanned with CamScanner

libertății ei. Atunci s-a dezbătut chestiunea amînării tratativelor de pace pînă la adunarea acheilor [130], fixîndu-se locul și ziua precisă în această privință. În acest răstimp s-a obținut un armistițiu de 30 de zile.

De acolo Filip, străbătînd Thessalia și Beoția, s-a dus în Chalcisul [131] Eubeei, ca să zădărnicească acostarea lui Attalus, în porturile și la țărmurile Eubeei, despre care aflase că se va îndrepta într-acolo. Lăsînd în acel loc o garnizoană ca să lupte cu Attalus, în cazul că acesta între timp ar fi trecut întîmplător, el plecă însoțit de un mic pîlc de călăreți și de trupe ușor înarmate, ajungînd la Argos [132]. Acolo, datorită stăruințelor locuitorilor din Heraea [133] și Nemea [134], jocurile acestor populații fură prezidate de el, deoarece regii Macedoniei spun că își trag obîrșia din acea cetate. După terminarea jocurilor heraeice, Filip plecă numaidecît, chiar în toiul lor, la adunarea aliaților la Aegium, fixată cu mult înainte.

Acolo s-a vorbit despre încheierea războiului cu aetolienii, pentru ca nu cumva acest conflict să dea prilej fie romanilor, fie lui Attalus, de a intra în Grecia. Deși abia se scursese durata armistițiului, aetolienii au zădărnicit toate încercările de pace cînd au aflat că și Attalus a venit la Aegina, iar flota romană staționează la Naupactus ; căci aetolienii fiind chemați la adunarea legii acheilor, la care luau parte și acele delegații care trataseră pacea la Phalara, la început s-au plîns de unele incidente fără însemnătate întîmplate în vremea armistițiului, spunînd că, în pofida angajamentelor, s-a călcat învoiala încheiată ; în cele din urmă au declarat că războiul nu poate înceta decît numai dacă acheii înapoiază messenienilor orașul Pylos[135], dacă romanilor li se restituie Atintania [136], iar lui Scerdilaedus [137] și lui Pleuratus, ținutul ardiaeilor [138]. Firește, Filip socoti o înjosire faptul că niște învinși îi impun lui, învingătorului, condițiile de pace ; mai spuse că „el nu se bizuie, de altfel, pe vreo nădejde că aetolienii se vor potoli înainte de a se fi auzit de pace, sau de a fi încheiat armistițiul, însă el a vrut să aibă pe toți aliații martori că dînsul a dorit pacea și să le arate că aetolienii sînt cei care au căutat pricină de război".

În chipul acesta, el ridică adunarea fără să se încheie pace. După ce lăsă 4 000 de ostași pentru apărarea acheilor, primind [de la achei] și cinci vase lungi, pe care dacă le-ar fi alăturat vaselor trimise lui de curînd din partea flotei carthagineze, precum și celor sosite din Bithynia [139] de la regele Prusias, ar fi putut hărțui în lupte navale pe romani, care de multă vreme erau stăpînii mării în acea regiune. Plecînd de la acea adunare, Filip se

Scanned with CamScanner

înapoie la Argos ; căci se apropia vremea jocurilor nemeice, pe care el le voia sărbătorite în prezenţa sa.

XXXI În vreme ce regele era ocupat cu pregătirile jocurilor şi datorită acestor zile de sărbătoare lăsîndu-se pe tînjală faţă de aceste vremuri de război, P. Sulpicius porni cu flota sa la Naupactus şi acostă între Sicyonia [140] şi Corint, pustiind în lung şi-n lat cel mai vestit ţinut în ce priveşte rodnicia ogoarelor. Ştirea acestei isprăvi romane l-a silit pe rege să părăsească jocurile ; plecînd în pripă în fruntea cavaleriei şi poruncind şi pedestrimii să-l urmeze, îi atacă pe romanii răsfiraţi pretutindeni prin sate şi încărcaţi de prăzi, ca unii care nu se temeau de un asemenea atac, şi-i goni pînă la vasele lor. De aceea, flota romană s-a întors la Naupactus, fără să se înfrupte din prăzi.

Datorită faimei acestei izbînzi dobîndite, oricît de mare i-ar fi fost însemnătatea, renumele lui Filip crescu şi mai mult tocmai pentru că biruinţa fusese cîştigată asupra romanilor, astfel încît lumea se îmbulzi şi mai mult la jocurile care mai rămăseseră să se desfăşoare ; zilele de sărbătoare fură celebrate cu un fast şi mai deosebit, cu atît mai mult cu cît regele, ca să fie şi mai popular, îşi luase de pe cap coroana regală şi-şi lepădase şi mantia de purpură şi toate celelalte podoabe regeşti, înfăţişîndu-se la fel cu toţi ceilalţi, căci pe nişte cetăţeni liberi nimic nu-i farmecă mai mult ca această ţinută. Firește că printr-o asemenea purtare, regele le-ar fi dat acestor cetăţi nădejdea libertăţii, dacă el n-ar fi pîngărit totul în juru-i printr-un dezmăţ dezgustător, oricui nesuferit. Căci el colinda zi şi noapte pe la casele oamenilor însuraţi, împreună cu unul sau doi însoţitori. Prin scoborîrea lui pe treapta celor mai de jos oameni, cu cît era mai puţin în văzul lumii, cu atît era mai fără ruşine şi mai desfrînat, şi datorită acestui fapt, libertatea, pe care o arătase altora ca pe o nălucire, Filip o călcase în picioare, folosind-o numai pentru destrăbălarea sa. Căci Filip cumpăra nu numai orice cu bani sau căuta orice fel de desfătări, ci cu prilejul ticăloşiilor lui întrebuinţa şi silnicia ; primejdiile îi pîndeau şi pe bărbaţii căsătoriţi, şi pe părinţi, dacă încercau să pună o stavilă poftelor pătimaşe ale regelui, printr-o severitate neplăcută pentru el. Ba lui Aratus [141], un fruntaş al acheilor, i-a răpit nevasta, numită Polycratia, pe care şi-a dus-o în Macedonia, dîndu-i nădejde că se va nunti cu ea, luînd-o ca regină.

După ce petrecu la sărbătorile şi jocurile nemeice, dedîndu-se unor asemenea ticăloşii, după cîteva zile se duse şi la Dymae [142],

Scanned with CamScanner

pentru a alunga garnizoana de aetolieni care fusese chemată de eleii [143] şi primită de ei în oraş.

Cycliadas [144] — în mîna acestuia era cîrma cetăţii — şi acheii ieşiră în întîmpinarea regelui la Dymae; ei purtau o înverşunată ură eleilor, pentru că se rupseseră de ceilalţi achei, şi îi duşmăneau şi pe aetolieni, despre care erau încredinţaţi că din pricina lor au pornit romanii războiul împotrivă-le.

Plecînd de la Dymae, după ce şi-au unit trupele, trecură rîul Larisus, care desparte ţinutul eleilor de cel al cetăţii Dymae.

XXXII Prima zi în care au trecut hotarele duşmanilor au petrecut-o cu pustiirile; a doua zi, Filip, rînduindu-şi oastea în formaţie de luptă, s-a apropiat de oraş, trimiţînd cavaleria în frunte, care să dea cîte o raită în galop prin faţa porţilor cetăţii şi să-i zădărnicească în chipul acesta pe aetolieni, acest neam gata oricînd de harţă. Ei habar n-aveau că Sulpicius a trecut cu 15 vase de la Naupactus la Cyllene [145] şi că debarcîndu-şi 4 000 de ostaşi pe uscat, a intrat în Elis, în tăcerea nopţii, pentru ca trupele sale să nu poată fi zărite de duşmani. Mare le-a fost spaima cînd, în ciuda oricărei aşteptări, au recunoscut steagurile şi armele romane între aetolieni şi elei.

La început, regele voise să şi-i retragă pe ai săi. Apoi însă, după ce s-a încins lupta între aetolieni şi tralli — acesta era un neam illyr — şi cînd a văzut că şi ai săi sînt ameninţaţi, regele însuşi se năpusteşte cu cavaleria sa asupra unei cohorte romane. Acolo, calul fiindu-i străpuns de o suliţă şi prăbuşindu-se după ce l-a trîntit pe rege peste cap, s-a încins o luptă crîncenă între amîndouă taberele, deoarece, de o parte, romanii porneau în iureş înspre rege, pe de altă parte supuşii regelui căutau să-l protejuiască. Însăşi lupta lui a ajuns faimoasă, deoarece regele fusese silit să se ia la piept cu duşmanul, luptînd pe jos, între călăreţi; apoi, deoarece lupta nu mai era egală şi în juru-i cădeau şi erau răniţi mulţi, fu înşfăcat de ai săi şi aruncat pe un alt cal, izbutind să fugă.

În acea zi, Filip îşi rîndui tabăra la 5 000 de paşi de oraşul eleilor. În ziua următoare îşi scoase din tabără toate trupele, ducîndu-le înspre o redută din vecinătatea eleilor — Pyrgus se chema — unde aflase că se grămădiseră de frica prădăciunilor o mulţime de ţărani, împreună cu cirezile lor de vite. Apropiindu-se de acel loc, Filip chiar de la început a pus mîna pe acea mulţime

Scanned with CamScanner

neorganizată şi dezarmată, vîrînd groază în ea ; cu aceste prăzi el a crezut că şi-a spălat ruşinea pe care o suferise la Elis.

O ştafetă venită din Macedonia îi dădu de veste regelui care împărţea prada şi prizonierii (căci acolo fuseseră 4 000 de oameni şi vreo 20 000 de vite de tot soiul), că un oarecare Eropus a pus stăpînire pe oraşul Lychnidus [146], după ce l-a cumpărat pe comandantul cetăţii şi al garnizoanei, şi că „a pus mîna şi pe cîteva sate de-ale dassareţilor [147], şi-i aţîţă şi pe dardani".

Ca urmare, Filip îi părăsi pe achei şi războiul cu aetolienii, lăsînd totuşi 2 500 de soldaţi din toate armele sub comanda lui Menippos şi a lui Polyphas, pentru ocrotirea aliaţilor, şi plecînd din Dymae prin Achaia şi Beoţia şi Eubeea, ajunse după zece zile de mers la Demetrias [148], în Thessalia.

XXXIII Acolo alte ştafete vin în goană şi-l înconoştinţează de o răscoală şi mai grozavă : „dardanii au năvălit asupra Macedoniei, au pus stăpînire pe Orestida [149] şi au coborît în cîmpia Argesteie [150], barbarii răspîndind zvonul că vestitul Filip a fost ucis". Cu prilejul acelei expediţii în care se bătuse în Sicyonia cu prădalnicii ţinutului, Filip gonind cu calul, acesta l-a izbit de un copac şi o cracă mai răsărită i-a frînt de tot unul din cele două cornuri de la cască. Acolo a dat de el un aetolian oarecare, care l-a transportat pînă în Aetolia la Scerdilaedus ; acesta recunoscîndu-l pe rege după podoabele coifului lui, a răspîndit zvonul că regele a fost răpus.

După plecarea din Achaia a regelui Filip, Sulpicius plecînd cu flota la Aegina [151], şi-a unit trupele cu ale lui Attalus. Acheii au izbîndit în lupta dată cu aetolienii şi cu eleii, nu departe de Messene [152]. Regele Attalus şi cu P. Sulpicius au iernat în Aegina.

La sfîrşitul acelui an [153], consulul T. Quinctius Crispinus moare din pricina rănilor, fiind desemnat dictator T. Manlius Torquatus, atît în vederea ţinerii alegerilor, cît şi pentru organizarea jocurilor. Unii analişti scriu că consulul s-a stins din viaţă la Tarentum, alţii în Campania.

În chipul acesta doi consuli au fost doborîţi, fără vreo bătălie vrednică de amintit, lăsînd republica întocmai ca pe o orfană, ceea ce nu se mai întîmplase mai înainte în nici un alt război.

Dictatorul Manlius l-a numit pe C. Servilius comandant al cavaleriei (pe atunci acesta era edil curùl).

Senatul, în cel dintîi sfat care s-a ţinut, a poruncit dictatorului să organizeze „Marile jocuri" pe care praetorul urban M. Aem-

Scanned with CamScanner

lius le desfăşurase în vremea consulilor C. Flaminius şi Cn. Servilius şi le făgăduise să fie celebrate o dată la cinci ani. Atunci dictatorul a organizat şi jocurile şi le-a făgăduit şi pentru următorii cinci ani.

Însă pentru că două armate consulare se găseau atît de aproape de vrăjmaş şi nu aveau comandanţi, lăsînd la o parte orice alte preocupări, o singură grijă de căpetenie frămînta şi senatul şi poporul: aceea de a alege cît mai curînd consuli şi de a desemna mai cu seamă pe acei a căror vitejie să rămînă îndeajuns de neclintită în faţa vicleniei carthagineze. „Căci, pe de o parte, fuseseră dăunătoare republicii în tot cursul acelui război firile prea pripite şi înfierbîntate ale comandanţilor romani, pe de alta, tot în acel an s-au pierdut şi consulii, căzînd pe neaşteptate într-o capcană din pricina dorinţei prea nemăsurate de a se bate cu duşmanul; numai că zeii nemuritori, milostivindu-se de poporul roman, au cruţat oştile nevinovate, pedepsindu-i pentru orbeasca lor cutezanţă numai pe consuli cu pierderea propriei lor vieţi".

XXXIV În vreme ce senatorii îşi roteau privirile întrebîndu-se pe cine să aleagă consuli, C. Claudius Nero se învedera cu mult înaintea celorlalţi; se căuta acum un coleg pentru acesta. Nero era preţuit într-adevăr ca un bărbat de seamă, însă era prea repezit şi chiar mai aprig decît cereau vremurile de război sau decît era nevoie [154] în faţa unui potrivnic ca Hannibal. Deci, senatul era de părere că năprasnica lui fire trebuie cumpănită prin alăturarea unui bărbat cumpătat şi prevăzător. Acesta era M. Livius [155], care cu mulţi ani mai înainte fusese osîndit de judecata [156] adunării poporului la ieşirea lui din consulat şi el îndurase atît de greu această apăsătoare înjosire, încît s-a mutat la ţară; vreme de mulţi ani, Livius s-a lipsit şi de Roma, şi de orice întîlnire cu oamenii. La vreo opt ani după osînda lui, consulii M. Claudius Marcellus şi M. Valerius Laevinus îl readuseseră pe Livius în oraş; dar cu veşmintele slinoase, părul şi barba neîngrijite, arătînd în faţa tuturor prin înfăţişarea şi ţinuta lui semnele înjosirii îndurate.

Censorii L. Veturius şi P. Licinius l-au silit să se tundă, să-şi lepede şi veşmintele jerpelite, să vină şi în senat şi să îndeplinească şi alte însărcinări publice. Însă el şi cu aceste prilejuri ori nu rostea decît cel mult o vorbă cînd încuviinţa ceva, ori era de părerea celorlalţi [157], pînă cînd, venind în dezbatere cazul uneia din rudele sale, M. Livius Macatus, pentru că era vorba de reputaţia acestuia, Livius a fost silit să se ridice şi să ia cuvîntul în

Scanned with CamScanner

senat. Fiind auzit în acea împrejurare după atîta amar de vreme, Livius a atras privirile oamenilor asupra sa, dînd prilej să se spună de către popor următoarele: „Deşi adunarea poporului i-a făcut o nemeritată nedreptate, statul a fost păgubit, fiindcă într-un război atît de greu republica nu s-a folosit nici de serviciile, nici de mintea înţeleaptă a unui asemenea bărbat; lui C. Nero nu-i poate fi dat ca tovarăş nici Q. Fabius, nici M. Valerius Laevinus, deoarece nu e îngăduit să fie aleşi o dată doi patricieni. Acelaşi temei e şi în privinţa alegerii lui T. Manlius [158] în afară de faptul că acesta refuzase şi mai avea de gînd să renunţe la consulatul încredinţat. Va fi o pereche de consuli de seamă, dacă îl vor alătura pe M. Livius ca tovarăş al lui C. Claudius".

Într-adevăr, nici adunarea poporului n-a privit cu ochi răi acea propunere ivită din rîndurile senatorilor. În cetate însă o singură fiinţă se împotrivea propunerii prin care i se încredinţa această cinste, învinuind cetatea de uşurătate: Livius. „Concetăţenii săi — spunea Livius —, cărora nu le-a fost milă de dînsul cînd l-au vîrît în haine de doliu, acum îl împing să se îmbrace cu de-a sila în toga albă [159] de candidat? Pe acelaşi om ei îl copleşesc şi cu onoruri şi cu pedepse? Dacă îl socotesc un om vrednic, atunci pentru ce l-au osîndit ca pe un ins rău şi vinovat? Dacă i-au dovedit vina, de ce mai cred într-un om care nu le-a insuflat încredere cu prilejul trecutului consulat, pentru a-i încredinţa acum încă unul?" Senatorii însă îl dojeniră pentru căutarea şi recurgerea la asemenea temeiuri şi-i aduseră aminte că şi „M. Furius [160] a fost chemat înapoi din surghiun şi că acesta a statornicit din nou în rostul său patria zdruncinată de la locul său. Aşa cum se cuvine să fie îmblînzită asprimea părinţilor [prin ascultare], la fel se cade să rabzi şi să înduri orice pentru patrie" [161].

Şi atunci toţi s-au străduit şi l-au ales pe M. Livius consul împreună cu C. Claudius.

XXXV După trei zile s-au ţinut alegerile de praetori. Au fost aleşi praetori P. Porcius Licinius, C. Mamilius şi fraţii C. şi A. Hostilius Cato. După terminarea alegerilor şi celebrarea jocurilor, dictatorul şi comandantul cavaleriei au părăsit magistraturile.

C. Terentius Varro a fost trimis ca propraetor în Etruria, pentru ca C. Hostilius, plecînd de acolo, să se ducă la Tarentum, la armata pe care o avusese consulul T. Quinctius; L. Manlius să se ducă, în calitate de legat, dincolo de mare, ca să vadă cum se desfăşoară

Scanned with CamScanner

evenimentele de acolo. În acelaşi timp, deoarece la Olympia aveau să fie în acea vară jocuri care erau sărbătorite prin cea mai mare întrunire de oameni din întreaga Grecie, el să se ducă la acea adunare, pentru ca, în cazul că ar putea trece fără neajunsuri prin rîndurile duşmanului, să le aducă acolo la cunoştinţă sicilienilor care se refugiaseră din pricina războiului sau cetăţenilor tarentini, care fuseseră surghiuniţi de Hannibal, să se întoarcă la vetrele lor şi să ştie că poporul roman le înapoiază toate bunurile pe care le avuseseră înainte de război.

Pentru că se părea că ameninţă să vină cel mai primejdios an, şi pentru că în republică nu mai era în viaţă nici un consul, toată lumea şi-a îndreptat privirile către consulii designaţi, vrînd să se tragă la sorţi cît mai repede provinciile şi să se ştie dinainte ce provincie are fiecare şi ce duşman are de înfruntat.

S-a luat în discuţie în senat chestiunea realizării armoniei între aceştia doi şi a restabilirii autorităţii lor, şi începutul în această privinţă a fost făcut de Q. Fabius Maximus. Vrajbele dintre cei doi erau cunoscute [de toată lumea] şi năpasta suferită de Livius stîrnise vrăjmăşii şi mai înverşunate şi mai nedemne de acesta, deoarece el era încredinţat că datorită situaţiei sale, e privit cu dispreţ de Nero. De aceea Livius, care era mai neînduplecat ca toţi, spunea că nu e cîtuşi de puţin nevoie de o nouă împăcare. „Cei care se tem să nu-i crească vaza colegului său cu care e în duşmănie, datorită situaţiei lui, îşi vor îndeplini toate îndatoririle cu o dîrzenie şi o încordare şi mai mare". Totuşi autoritatea senatului [162] a fost mai tare, convingîndu-i pe amîndoi să slujească republica într-un cuget şi o simţire, lăsînd departe orice dezbinare.

Li s-au decretat însă nu aceleaşi provincii [163] pe care să le administreze laolaltă, ca în anii trecuţi, ci diferite, şi situate la marginile cele mai îndepărtate ale Italiei : unuia, Bruttium şi Lucania, ca să lupte împotriva lui Hannibal, celuilalt, Gallia, împotriva lui Hasdrubal, despre care se zvonea că se şi apropie de Alpi [164].

„Consulul căruia îi va cădea la sorţi Gallia, îşi va alege armata pe care o va voi din cele trei oştiri, acea din Gallia, cea din Etruria, adăugînd şi pe cea din Roma. Cui îi va cădea la sorţi provincia Bruttium, după ce va înrola noile legiuni urbane [165], va lua una din cele două armate ale consulului anului precedent, după voia sa. Proconsulul Q. Fulvius să ia în primire oastea lăsată disponibilă de consul şi să-şi exercite comanda asupra ei vreme de

un an". Şi C. Hostilius căruia i se schimbase provincia Etruria cu Tarentum, a fost mutât de la Tarentum la Capua şi i s-a dat o legiune, aceea care avusese anul trecut în fruntea ei pe Fulvius.

XXXVI În Italia, din zi în zi creştea îngrijorarea în privinţa sosirii lui Hasdrubal. Mai întîi solii massilienilor au adus la cunoştinţă că acesta a trecut în Gallia şi că sufletele gallilor, la sosirea lui, au început să fie răscolite, deoarece se spunea că Hasdrubal a adus o mare cantitate de aur pentru a-i trage de partea Carthaginei pe galli, ca mercenari, în rîndul trupelor auxiliare.

Sex. Antistius şi M. Raecius, trimişi apoi din Roma împreună cu solii massilieni ca împuterniciţi pentru a cerceta situaţia, raportară că ei au trimis oameni împreună cu călăuze de-ale massilienilor care să le aducă la cunoştinţă printr-o dare de seamă rezultatul recunoaşterilor făcute prin mijlocirea oaspeţilor lor, fruntaşi de-ai gallilor, şi au aflat că „Hasdrubal, concentrînd o uriaşă armată, va trece Alpii primăvara viitoare şi nu-l întîrzie un alt temei decît acela că Alpii erau acoperiţi de troiene".

În locul lui M. Marcellus fu numit şi sfinţit augur P. Aelius Paetus, iar în locul lui M. Marcius, care închisese ochii cu doi ani mai înainte, a fost consfinţit ca *rex sacrorum* Cn. Cornelius Dolabella.

În cursul aceluiaşi an a fost făcut şi recensămîntul de către censorii P. Sempronius Tuditanus şi M. Cornelius Cethegus. Au fost recenzaţi 237 108 cetăţeni [166], o cifră cu ceva mai mică decît cea care fusese înainte de război.

În acel an, pentru întîiaşi dată de cînd a venit Hannibal în Italia, a rămas în amintire faptul că alegerile n-au mai fost ţinute sub cerul liber, ci deasupra comiţiilor s-au întins pînze, şi că jocurile romane au fost desfăşurate încă o dată de către edilii curuli Q. Metellus şi C. Servilius, iar jocurile plebeie din nou, vreme de două zile, de către edilii plebei C. Mamilius şi M. Caecilius Metellus. Tot ei i-au ridicat zeiţei Ceres trei statui. Cu prilejul jocurilor s-a hărăzit şi un ospăţ în cinstea lui Jupiter.

Intră apoi în consulat C. Claudius Nero şi M. Livius, pentru a doua oară. Aceştia porunciră să tragă la sorţi praetorii, deoarece ei trăseseră la sorţi provinciile în calitate de consuli designaţi. Lui C. Hostilius i-a căzut jurisdicţia asupra oraşului; lui i s-a adăugat şi cea peste străini, pentru ca trei praetori să poată ieşi în provincii; lui A. Hostilius i-a căzut la sorţi Sardinia, lui C. Mamilius — Sicilia, lui L. Porcius — Gallia. Totalul de 23 de legiuni [167]

Scanned with CamScanner

s-au împărţit pe provincii în felul acesta : consulii să aibă cîte două legiuni, în Hispania să fie patru, iar cei trei praetori să aibă în Sicilia, în Sardinia şi în Gallia cîte două ; apoi două legiuni să fie în Etruria sub comanda lui C. Terentius, două sub Q. Fulvius în Bruttium, două sub Q. Claudius în jurul Tarentului şi în ţinutul sallentinilor, una s-o aibă C. Hostilius Tubulus în Capua ; „să se înroleze încă două legiuni urbane".

Poporul [168] a ales tribunii militari pentru cele dintîi patru legiuni, iar pentru celelalte, tribunii au fost desemnaţi de consuli.

XXXVII Pînă să plece consulii, s-au făcut sacrificii vreme de nouă zile, deoarece la Veii plouase cu pietre. Îndată după aducerea la cunoştinţă a acestei minuni, aşa cum se întîmplă de obicei, s-au mai anunţat şi altele : la Minturnae au fost lovite de trăsnet templul lui Jupiter şi dumbrava zeiţei Marica [169] ; la fel şi la Atella, au fost trăsnite zidul şi poarta cetăţii ; cei din Minturnae, ca să se stîrnească o groază şi mai mare, au adăugat că pe poarta oraşului lor a curs sînge ; apoi că şi la Capua un lup intrînd pe poarta oraşului sfîşiase o strajă.

Pentru toate aceste semne şi arătări s-au adus sacrificii de vite mari, făcîndu-se potrivit hotărîrii pontificilor rugăciuni publice vreme de o zi. După acestea s-au rînduit din nou sacrificii de nouă zile, pentru că pe locul unde se purificau ostaşii s-a văzut ploaie cu pietre.

Minţile, abia potolite de teama opreliştii religioase, fură din nou tulburate de vestea că la Frusino s-a născut zdravăn un copil mare cît unul de patru ani, dar lumea se minuna nu atît de mărimea lui, cît pentru că pruncul nu era nici de sex bărbătesc, nici femeiesc, întocmai ca acela care fusese zămislit cu doi ani mai înainte la Sinuessa.

Într-adevăr, haruspicii chemaţi din Etruria au tîlcuit acest semn ca o prevestire cumplit de rea ; de aceea au spus ei : „monstrul trebuie alungat de pe teritoriul roman departe de orice atingere cu pămîntul şi că el trebuie înecat în largul mării". Şi într-adevăr, pontificii l-au vîrît viu într-o raclă, l-au dus la mare şi l-au aruncat în valuri.

Pontificii, la fel, hotărîră ca fecioarele să intoneze un imn, străbătînd oraşul încolonate în trei şiruri de cîte nouă.

Pe cînd fecioarele învăţau în templul lui Jupiter Stator acest imn, alcătuit de poetul Livius [170], a fost lovit de trăsnet lăcaşul Junonei Regina de pe Aventin. Deoarece haruspicii au răspuns că

Scanned with CamScanner

acest semn priveşte pe matroane şi că, prin urmare, zeiţa trebuie împăcată cu ofrande, printr-un edict al edililor curùli fură convocate pe Capitolium matroanele „care aveau locuinţele în oraşul Roma, precum şi toate cele care locuiau pe o rază de zece mile". Ele însele şi-au ales din rîndul lor 25 de matroane care să strîngă obolul dăruit din zestrea lor. Cu banii adunaţi s-a făcut un jertfelnic de aur în care matroanele au săvîrşit un sacrificiu pe Aventin, aducînd o jertfă curată şi fără prihană. Numaidecît s-a hărăzit de către [preoţii] decemviri o zi, pentru un alt sacrificiu în cinstea aceleiaşi zeiţe, cînd au fost aduse spre a fi jertfite două juninci albe. Rînduiala sacrificiului a fost următoarea : de la templul lui Apollo junincile au fost aduse pînă în oraş, trecînd prin Poarta Carmentală ; în urma lor erau purtate pe umeri două statui de lemn de chiparos ale Junonei Regina ; mergeau în convoi 27 fecioare îmbrăcate în veşminte lungi, intonînd un imn în cinstea Junonei Regina, de bună seamă un imn lăudabil pentru acele vremuri pentru nişte minţi necioplite, dar care, dacă l-am aminti acum, nu ne-ar plăcea de loc, fiind lipsit de artă ; convoiul fecioarelor era urmat de colegiul preoţilor decemviri cu cununi de lauri pe cap şi înveşmîntaţi în toga cu tiv de purpură ; de la poarta cetăţii alaiul s-a dus în *forum*, trecînd prin uliţa Jugarius. În *forum*, alaiul s-a oprit şi după ce li s-a dat fecioarelor în mîini o coardă [171], ele au purces din nou mai departe, potrivindu-şi ritmul paşilor, după sunetele glasurilor. De acolo, mergînd pe uliţele Tuscus şi Velabrum şi trecînd prin oborul de vite, convoiul fecioarelor s-a îndreptat pe clina uliţei Publicius către templul Junonei Regina. Acolo au fost săvîrşite două jertfe de către preoţii decemviri, iar statuile de lemn de chiparos au fost introduse în sfîntul lăcaş.

XXXVIII După împăcarea zeilor, potrivit rînduielilor religioase, consulii înrolară oastea sub drapel cu mai multă grijă şi atenţie, în comparaţie cu cele ce ne amintim că s-au întîmplat în anii trecuţi în această privinţă. Căci se îndoise teama de război şi pentru că sosise noul vrăjmaş în Italia, şi pentru că de astă dată consulii aveau la îndemînă mai puţin tineret de unde să recruteze ostaşii. De aceea ei siliră să dea ostaşi chiar coloniile de pe ţărmul mării, despre care se spunea că scutirea [172] e consfinţită. Coloniile refuzînd să dea ostaşi, consulii fixară o anumită zi ca fiecare din aceste colonii să aducă la cunoştinţa senatului pe temeiul cărui drept se bucură ele de scutire. În acea zi s-au înfăţişat senatului

Scanned with CamScanner

aceste populaţii : cei din Ostia, din Alsium [173], din Antias, din Anxur, din Ninturnae, din Sinuessa şi din Sene de la Marea de Sus.

Cu toate că fiecare populaţie dădea citire listei sale de scutiri, deoarece vrăjmaşul se găsea în Italia, nu s-a ţinut seama de nici o scutire, în afara celor din Antium şi din Ostia [174] ; ca urmare tineretul acestor colonii a depus jurămînt că atîta vreme cît vrăjmaşul va fi în Italia, nu va înnopta mai mult de treizeci de zile în afara zidurilor coloniei lor.

În vreme ce toţi erau de părere că consulii trebuie să meargă la război cît mai neîntîrziat, deoarece, pe de o parte, trebuie să se iasă şi în întîmpinarea lui Hasdrubal care coboară Alpii, pentru ca să nu-i aţîţe şi pe gallii cisalpini şi să nu le dea imbold de a ridica armele nici etruscilor în nădejdea schimbării situaţiei, şi pe de altă parte, e nevoie să-l ţină prins şi pe Hannibal de propria sa campanie, ca să nu se poată smulge din Bruttium pentru a merge în calea fratelui său — Livius mai zăbovi puţin, neavînd destulă încredere în oştile destinate provinciilor sale. „Dînsul îşi alege un tovarăş din sînul a două straşnice armate consulare şi din cea de-a treia pe care o comanda Q. Claudius la Tarentum". Totodată Livius făcuse şi propunerea de a fi din nou înrolate sub arme trupele de sclavi voluntari [175].

Senatul a acordat consulilor libera putere de a completa efectivele de unde vor ei, de a-şi alege pe cine vor din toate armatele, de a strămuta şi transporta trupe din provincii acolo unde cred ei de cuviinţă că e în interesul republicii [176].

Toate aceste măsuri au fost duse la bun sfîrşit cu cea mai desăvîrşită înţelegere între consuli. Sclavii voluntari au fost încadraţi în legiunile a XIX-a şi a XX-a.

Unii analişti au scris că şi P. Scipio i-a trimis lui M. Livius pentru acest război ajutoare alcătuite din floarea aliaţilor din Hispania, însumînd 8 000 de hispani şi galli, precum şi 2 000 de ostaşi, luaţi dintr-una din legiunile sale, 1 000 de călăreţi numizi, amestecaţi cu hispani ; şi că „M. Lucretius a transportat pe vase aceste trupe, apoi că au fost trimişi şi de Mamilius din Sicilia vreo 3 000 de arcaşi şi prăştiaşi".

XXXIX Scrisoarea adusă de praetorul L. Porcius din Gallia a făcut să crească şi mai mult [panica] şi învălmăşeala. „Hasdrubal [177] — scrie Porcius — a ieşit din tabăra de iarnă şi acum trece Alpii ; avînd o armată recrutată şi înzestrată cu arme, alcătuită din 8 000 de liguri, după ce va trece în Italia, el se va uni cu

Scanned with CamScanner

Hannibal dacă nu se vor trimite în Liguria trupe romane care să-l angajeze într-un război ; dînsul va pleca în calea punilor, cît timp va socoti că e în afara oricărei primejdii, în fruntea unei oşti cu slabe efective".

Această scrisoare a silit pe consuli să meargă către provinciile lor, zorind recrutările şi mai mult decît hotărîseră, cu planul ca fiecare din ei să-l ţină pe loc pe vrăjmaş în provincia sa şi să nu-i îngăduie nici să se unească, nici să se concentreze toate forţele punice într-un singur loc.

În această privinţă a ajutat foarte mult convingerea lui Hannibal, care deşi crezuse că fratele său va trece în Italia în cursul acelei veri, totuşi aducîndu-şi aminte cîte pătimise chiar el cu prilejul trecerii fie a Rhodanului, fie a Alpilor, luptînd şi cu oamenii şi cu locurile, cînd pierduse cinci luni, se aştepta ca nici această trecere să nu fie atît de uşoară şi la vreme. Acesta a fost şi temeiul pentru care Hannibal şi-a scos mai tîrziu trupele din tabăra de iarnă. Totuşi Hasdrubal a izbutit să aducă totul la îndeplinire mai repede şi mai uşor decît se aşteptaseră şi el şi ceilalţi. Căci nu numai că arvernii şi, în urma lor, şi alte neamuri gallice de pe Alpi l-au primit bine, dar l-au şi însoţit la război. Hasdrubal, pe de o parte, îşi conducea trupele prin locurile care fuseseră într-o mare măsură amenajate cu prilejul trecerii fratelui său, dar care înainte nu fuseseră de fel bătătorite, pe de altă parte, datorită experienţelor cîştigate vreme de 12 ani, Alpii puteau fi trecuţi, iar el străbătea prin mijlocul unor oameni cu firi mai îmblînzite. Căci mai înainte aceştia, nefiind vizitaţi de locuitori de alte neamuri şi neobişnuiţi să vadă vreun străin pe pămîntul lor, priveau cu vrăjmăşie pe oricare neam de oameni ; de aceea gallii, la început, neştiind încotro se îndreaptă Hannibal, crezuseră că le sînt atacate stîncile şi întăriturile lor şi că le sînt rîvnite vitele şi oamenii lor, ca să le fie luate ca pradă ; apoi însă, faima războiului punic care pîrjolea de 12 ani Italia le dovedise îndeajuns că Alpii nu sînt decît un drum de trecere şi că două oraşe foarte puternice, despărţite între ele printr-un noian de apă şi uscat, se luptă pentru putere şi bogăţii. Acestea au fost temeiurile datorită cărora gallii au lăsat slobod drumul lui Hasdrubal. Numai că timpul pe care Hasdrubal îl cîştigase cu repeziciunea marşului, l-a pierdut cu întîrzierea lui la Placentia, deoarece în loc să dea asaltul, mai mult împresoară această cetate decît o atacă. Şi el crezuse că va fi uşoară cucerirea unui oraş aşezat în cîmpie, şi nobilii aces-

Scanned with CamScanner

tei colonii îl convinseseră că în urma căderii acelui oraş el va stîrni mare spaimă în rîndurile celorlalte oraşe.

Asediul Placentiei îl împiedicase nu numai pe Hasdrubal, ci-l ţinuse în loc şi pe Hannibal, care, cînd a aflat că fratele său a trecut Alpii mai repede decît nădăjduise el, s-a pus în mişcare ieşind din tabăra de iarnă, ca unul care îşi aduse aminte nu numai cît de anevoioasă e împresurarea unui oraş, dar şi cît de zadarnic încercase el să cucerească tot acea colonie Placentia, cînd se întorsese învingător de la Trebia.

XL Consulii plecară pe diferite drumuri din Roma, de parcă ar fi fost vorba de două războaie diferite; acest fapt îngrijorase deopotrivă pe toată lumea, care îşi amintea ce urgie a pricinuit Italiei cea dintîi sosire a lui Hannibal; în acelaşi timp, cetăţenii se simţeau apăsaţi de griji, întrebîndu-se: „Ce zei vor ocroti atît de temeinic cetatea Roma şi puterea statului roman, încît republica să izbîndească în aceeaşi vreme în două părţi? Pînă în această vreme s-au tărăgănit lucrurile, cumpănindu-se izbînzile cu înfrîngerile. După ce statul roman se prăbuşise în urma dezastrelor suferite în Italia, la Trasimenus şi Cannae, războaiele purtate cu succes în Hispania au scos-o din fundul prăpastiei, stăvilindu-i năruirea; apoi însă, cînd în Hispania două înfrîngeri suferite una după alta distruseseră în parte două armate, fiind pierduţi şi doi comandanţi de seamă, republica, deşi greu zdruncinată, a cîştigat totuşi numeroase biruinţe în Italia şi Sicilia; şi însăşi depărtarea regiunilor, — deoarece unul din războaie se desfăşura tocmai la capătul pămîntului — le dăduse răgaz romanilor să mai răsufle; acum însă în Italia se poartă două războaie; doi dintre cei mai vestiţi comandanţi carthaginezi înconjoară oraşul Roma şi într-un singur loc s-a grămădit tot noianul primejdiilor; într-un singur loc apasă toate poverile războiului [178]; care dintre ei va izbuti să biruie mai întîi, în cîteva zile, îşi va contopi trupele cu armata celuilalt".

Pe romani îi înspăimîntase şi faptul că anul trecut fusese însemnat prin jalnica moarte a ambilor consuli.

Zbuciumaţi de aceste griji, cetăţenii îi petrecură pe consuli, cu prilejul plecării acestora în provincii.

S-a săpat în amintirea oamenilor răspunsul dat de M. Livius, însufleţit pînă acum de ură împotriva concetăţenilor săi, lui Q. Fabius, care, atunci cînd a pornit la război, i-a dat această povaţă: „pînă nu află cu ce fel de vrăjmaş are de-a face, să nu

se bată orbește cu el ; dînsul se va încăiera cu punii unde va vedea cele dintîi coloane ale lor".

Cînd Livius fu întrebat care e temeiul zorului său, el spuse : „De bună seamă, fie ca să dobîndesc o strălucită slavă prin înfrîngerea dușmanului, fie să mă pot înfrupta dintr-o bucurie, negreșit binemeritată, deși nu cinstită, în caz că concetățenii mei vor fi învinși".

Pînă să ajungă în provincia sa consulul Claudius, C. Hostilius Tubulus îl atacă cu cohorte ușor înarmate pe Hannibal care-și conducea oastea pe la marginile ținutului Larinatum către cel al sallentinilor ; Tubulus pricinui o groaznică învălmășeală în rîndurile punilor care înaintau în neorînduială ; el le nimici vreo 4 000 de oameni, capturîndu-le nouă flamuri ostășești.

La știrea apropierii vrăjmașului, Q. Claudius, care-și avea castrele întocmite prin orașele din ținutul Sallentinum, ieși din taberele de iarnă. De aceea, ca să nu fie nevoit să se bată cu două armate în același timp, Hannibal își ridică în timpul nopții tabăra din ținutul tarentin și se duse în Bruttium. Claudius porni în marș către ținutul Sallentinum, Hostilius îndreptîndu-se spre Capua, în calea consulului la Venusia. Acolo s-au ales din amîndouă armatele 40 000 pedestrași și 2 500 de călăreți, cu care consulul să se războiască cu Hannibal. Hostilius a primit ordin să ducă celelalte trupe la Capua, unde să le încredințeze proconsulului Q. Fulvius.

XLI Hannibal strîngîndu-și toate unitățile de pretutindeni, pe care le avusese distribuite în garnizoanele de iarnă din ținutul Bruttium, s-a dus în Lucania la Grumentum [179], în nădejdea de a lua în stăpînire orașele care, de teamă, se rupseseră de puni, trecînd de partea romanilor. Tot într-acolo porni din Venusia și consulul roman ; după ce făcu recunoașterea drumurilor își așeză castrul cam la 1 500 pași depărtare de dușman.

Se părea că parapetele întăriturilor taberei lui Hannibal sînt aproape lipite de zidurile orașului Grumentum ; totuși la mijloc era un spațiu de 500 pași. Între tabăra romană și cea punică se întindea o cîmpie ; niște dealuri golașe dominau aripa stîngă a carthaginezilor și pe cea dreaptă a romanilor, nedînd nimic de bănuit nici uneia din tabere, deoarece costișele nu aveau nici împăduriri și nici ascunzători în vederea capcanelor. În mijlocul cîmpiei se dădeau mici lupte de hărțuială între avangărzile punctelor de sprijin, însă ciocniri nu demne de pomenit. Ieșea limpede

Scanned with CamScanner

în viteză că romanul căuta să nu-l lase pe vrăjmaş să plece. Hannibal dorind să scape de acolo, porni lupta, rînduindu-şi toate forţele în linie de bătaie. Atunci consulul folosi tactica de luptă a duşmanului — căruia nu-i trecu de fel prin minte să se teamă de întinderea unor curse pe nişte dealuri atît de despădurite — şi porunci ca cinci cohorte, cărora le-au fost alăturate încă cinci manipule, să treacă creasta în timpul nopţii şi să se aşeze pe coasta din spate a dealurilor.

Consulul dă instrucţiuni tribunului militar Tiberius Claudius Asellus şi lui P. Claudius, praefectul trupelor aliate, pe care le trimisese cu aceste unităţi, în ce moment să iasă din ascunzători şi să dea năvală asupra vrăjmaşului. În zori de zi, Claudius îşi rîndui în formaţie de luptă toate trupele de pedestraşi şi de călăreţi. Puţină vreme după el şi Hannibal dădu semnalul de începerea bătăliei. Deodată fură scoase strigătele celor care se năpustiseră din tabere la atac. Apoi şi cavaleria şi pedestrimea lui pe întrecute se năpustiră pe porţi şi răsfirîndu-se pe cîmp, porniră în grabă spre vrăjmaş. Cînd consulul îi văzu pe puni înaintînd răspîndiţi, ordonă lui C. Aurunculeius [180], tribunul militar al legiunii a treia, să pornească asupra vrăjmaşului în iureş cît mai năprasnic cu putinţă cu călăreţii legiunii: „Aşa fel s-a răsfirat vrăjmaşul în neorînduială pretutindeni pe întreg cîmpul, întocmai ca vitele, încît pot fi aşternuţi la pămînt şi striviţi, înainte de a se rîndui în linie de bătaie".

XLII Încă nu ieşise Hannibal din tabără cînd auzi strigătele celor ce luptau. De aceea, îmboldit de această învălmăşeală, numaidecît îşi porni trupele înspre potrivnic. Deja spaima stîrnită de cavaleria romană cuprinsese cele dintîi şiruri ale atacatorilor săi şi chiar atunci intrau în bătălie şi legiunea I, şi aripa dreaptă. Punii s-au încăierat în neorînduială cu romanii, după cum întîmplarea l-a scos pe fiecare fie în calea cavaleriei, fie a pedestrimii romane. Lupta însă creşte datorită şi trupelor de rezervă trimise în sprijin, şi se măreşte şi numărul celor ce se avîntă în bătălie. În toiul învălmăşelii şi panicii, Hannibal ar fi avut putinţa să-şi rînduiască trupele sale atacatoare, ceea ce era o treabă uşoară pentru un vechi comandant cu o armată încercată, dacă n-ar fi auzit în spate strigătele cohortelor şi manipulelor care coborau în goană dealurile şi nu i-ar fi stîrnit teama că punilor li se vor tăia legăturile cu tabăra lor. Atunci a intrat groaza în carthaginezi şi pretutindeni toţi au început să dea bir cu fugiţii. Măcelul

Scanned with CamScanner

punilor a fost de mai mici proporţii, deoarece apropierea celor două castre a făcut ca fuga celor îngroziţi să fie de prea scurtă durată, căci cavaleria romană îi urmărea cu înverşunare, lovindu-i din spate. Cohortele romane îi izbiseră din coastă, pornind în iureş pe clina din spate a dealului, pe un drum gol şi lesne de străbătut. Cu toate acestea au fost ucişi peste 8 000 de oameni, peste 700 luaţi prizonieri, fiind capturate şi nouă steaguri ostăşeşti. Dintre elefanţi, de care însă Hannibal nu se putu folosi de loc cu prilejul acestei lupte neaşteptate şi din pricina învălmăşelii, patru fură omorîţi, iar doi capturaţi. Învingătorii au pierdut cam 500 de oameni din rîndurile romanilor şi ale aliaţilor.

În ziua următoare, Hannibal a stat liniştit. Consulul roman, după ce şi-a rînduit oastea în formaţie de bătaie, cînd a văzut că potrivnicul nu-şi scoate trupele la luptă, a poruncit să se culeagă trofeele vrăjmaşilor răpuşi, iar leşurile alor săi, grămădindu-le la un loc, a ordonat să fie îngropate.

Şi în cursul următoarelor cîtorva zile romanii erau atît de pregătiţi de atac la porţile castrului lor, încît se părea că încăierarea era cît pe aci să izbucnească, pînă cînd Hannibal, lăsînd focuri şi corturi dese pe locul acelei părţi din tabăra sa care avea faţa către cea a potrivnicului, precum şi vreo cîţiva numizi cu însărcinarea de a se arăta pe întărituri şi în porţi, pe la straja a treia plecă, îndreptîndu-se către Apulia. Cînd se lumină de ziuă, frontul roman înaintă pînă la parapetele castrului duşman şi numizii arătîndu-se într-adins scurt timp în porţi şi pe parapetele întăriturilor, romanii fură înşelaţi cîtăva vreme, urmărindu-i în goana cailor cu cavaleria lor.

Cînd consulul băgă de seamă liniştea din tabăra vrăjmaşă şi nu-i mai văzu pe puni în nici o parte, nici măcar pe puţinii duşmani care trepăduiseră în sus şi-n jos în zori, trimiţînd doi călăreţi ca să iscodească în tabăra duşmană, după ce s-a cercetat îndeajuns în împrejurimi şi s-a descoperit că totul e în siguranţă, porunci să se înainteze. Numai atît timp s-a zăbovit cît ostaşii săi s-au năpustit repede la prăzi şi apoi a dat semnalul de retragere, readucîndu-şi trupele în castru cu mult înainte de căderea nopţii.

În ziua următoare, la răsăritul soarelui, porni la drum în marş forţat; luîndu-se după zvonuri şi după urmele coloanelor vrăjmaşilor, îi ajunse nu departe de Venusia. Şi acolo a fost o luptă, duşmanul fiind prins în neorînduială: peste două mii de puni fură nimiciţi [181].

De acolo Hannibal se îndreptă spre Metapontum, în marşuri forţate şi de noapte, şi prin munţi, ca să nu dea prilej de luptă. De acolo Hanno (acestuia îi fusese încredinţată garnizoana acelei localităţi) fu trimis în Bruttium cu puţine trupe, pentru a pregăti o nouă oaste; Hannibal, alăturînd şi trupele acestuia la ale sale, porni înapoi spre Venusia pe drumurile pe care venise şi de acolo înaintă pînă la Canusium. Nici o clipă Nero n-a încetat urmărirea duşmanului şi l-a chemat şi pe Q. Fulvius în ţinutul lucanilor, pentru ca acea regiune să nu fie fără apărare, în vreme ce el plecă la Metapontum.

XLIII În răstimpul acestor evenimente, Hasdrubal, după ce a încetat asediul Placentiei, a trimis cu o scrisoare la Hannibal patru călăreţi galli şi doi numizi, care au străbătut aproape toată Italia în lungimea ei, trecînd prin mijlocul potrivnicilor; în vreme ce mergeau pe urmele lui Hannibal care plecase la Metapontum, ajungînd la Tarentum, deoarece nu cunoşteau drumurile, fură prinşi de romanii care, fiind trimişi după fîneaţă, cutreierau răzleţiţi ogoarele şi conduşi la praetorul Q. Claudius. Cum de la început s-au încurcat în răspunsuri, văzînd pregătindu-se instrumentele de cazne, ştafetele au fost nevoite să mărturisească adevărul, arătînd că ei duc o scrisoare din partea lui Hasdrubal către Hannibal. Împreună cu această scrisoare, aşa cum era cu pecetea pe ea, punii sînt încredinţaţi tribunului militar L. Verginius, spre a fi conduşi în faţa consulului Claudius. În acelaşi timp au fost trimise şi două escadroane de samniţi pentru paza lor.

Cînd aceştia ajunseră la consul şi s-a dat citire printr-un tîlmaci scrisorii şi după ce puse întrebări şi prizonierilor, Claudius socoti că „nu e în interesul republicii ca în asemenea vremuri, un consul să rămînă închis între fruntariile provinciei sale, potrivit dispoziţiilor primite, şi să se lupte numai cu vrăjmaşul hotărît de senat, ci trebuie să dea dovadă de îndrăzneală şi să pornească o nouă acţiune prin surprindere, în pofida oricărei aşteptări din partea potrivnicului, şi pentru ca să-i înspăimînte prin acţiunea începută şi pe romani şi pe puni deopotrivă, şi să prefacă apoi marea spaimă într-o nemaipomenită bucurie"; trimiţînd senatului la Roma scrisoarea lui Hasdrubal, în acelaşi timp le arată senatorilor ce plănuieşte el: „Deoarece Hasdrubal îi scrie fratelui său că se va întîlni cu Hannibal în Umbria, senatul să cheme legiunea de la Capua la Roma, în cetate să se înroleze o nouă oaste, şi această nouă armată urbană să dea piept cu vrăj-

Scanned with CamScanner

maşul la Narnia". După ce a scris acestea senatului, au fost trimise la fel înainte ştafetele prin ţinuturile Larinatum, Marrucinum, Frentanum, Praetutianum, pe unde avea de gînd să-şi conducă armata, ca să înştiinţeze toate aceste populaţii să pregătească provizii din sate şi oraşe şi să le pună la îndemînă pentru hrana ostaşilor, transportîndu-le în drumul său, să procure cai şi vite de povară, pentru a fi la dispoziţia ostaşilor săi, ducînd pe cei obosiţi în căruţe. El însuşi alege 6 000 de pedestraşi şi o mie de călăreţi romani şi aliaţi, floarea trupelor scoase din întreaga armată; dă de ştire că dînsul vrea să ocupe cel mai apropiat oraş din Lucania şi să pună mîna şi pe garnizoana punică de acolo: „toţi să fie, deci, pregătiţi de drum". Pornind în marş [182] în timpul nopţii, Claudius coti către Picenum.

Şi consulul într-adevăr porni către colegul său prin marşuri cît mai forţate cu putinţă, lăsîndu-l cu apărarea castrului pe legatul Q. Catius.

XLIV La Roma nu se stîrnise mai puţină spaimă şi tulburare decît fusese cu doi ani mai înainte, cînd tabăra punică îşi alăturase trupele de zidurile şi porţile cetăţii. Lumea nu se putea dumiri îndeajuns dacă se cuvine să laude sau să combată această acţiune atît de semeaţă a consulului; era limpede că numai în urma ducerii la bun sfîrşit a acţiunii întreprinse, consulul îşi va dobîndi faima cuvenită, căci tot ce poate fi mai nefiresc e faptul că „consulul şi-a părăsit tabăra, în apropierea unui vrăjmaş ca Hannibal, lăsînd-o fără comandant, în vreme ce el se îndreptă spre Picenum şi Gallia, împreună cu o armată căreia i s-a scos toată tăria, toată floarea ostăşimii; el a arătat că se duce în ţinutul lucan, lăsîndu-şi castrul fără vreo altă apărare mai sigură decît nădejdea în greşeala duşmanului, care nu ştie că comandantul roman s-a dus acolo cu o parte din armata lui. Ce s-ar întîmpla dacă Hannibal ar descoperi adevărul şi ar vrea să se ia cu întreaga lui armată pe urmele lui Nero plecat cu cei 6 000 de luptători sau dacă ar da năvală asupra castrului său lăsat fără forţe, fără apărare, fără comandant, spre a cădea pradă vrăjmaşului?"

Pe oameni îi îngrozeau atît [amintirea] vechilor dezastre ale acelui război, cît şi faptul că anul trecut fuseseră răpuşi doi consuli; „şi toate acestea s-au întîmplat atunci cînd în Italia era un singur comandant, o singură armată a duşmanilor; acum se poartă două războaie cu punii, şi în Italia se găsesc două armate uriaşe, aproape doi Hannibali; căci şi Hasdrubal îşi trage obîr-

Scanned with CamScanner

şia din acelaşi tată, Hamilcar, şi el e un comandant la fel de destoinic, fiind călit în războiul purtat atîta amar de ani cu romanii în Hispania, faimos prin cîştigarea a două biruinţe, prin distrugerea a două armate romane, împreună cu cei mai străluciţi comandanţi ai lor. Ba Hasdrubal poate chiar să se făleascâ cu o glorie cu mult mai mare decît a lui Hannibal însuşi, şi prin repeziciunea marşului său parcurs din Hispania, şi prin aţîţarea neamurilor gallice de a ridica armele ; căci Hasdrubal şi-a strîns această oaste în acele locuri unde Hannibal îşi pierduse cea mai mare parte din ostaşii săi, răpuşi de foame şi frig, care sînt cele mai cumplite chinuri ale morţii".

Cei care erau cunoscători ai situaţiei din Hispania mai adăugau că Hasdrubal se va lupta cu C. Nero, un comandant cunoscut prea bine de el, de vreme ce atunci cînd fusese prins într-un defileu de unde nu se putea mişca Hasdrubal îşi bătuse joc de el ca de un copil, înşelîndu-l cu propunerea unor condiţii mincinoase de pace [183]. Într-adevăr, aceştia socoteau forţele vrăjmaşe mai mari ca în realitate, în schimb pe ale romanilor le vedeau mai mici, oamenii, de teamă, fiind întotdeauna aplecaţi să înfăţişeze totul în culori mai negre [184].

XLV După ce s-a depărtat de Hannibal plecînd la o distanţă atît de mare ca să-şi poată dezvălui în voie planul său, Nero rosteşte o scurtă cuvîntare ostaşilor săi. El le spune că „niciodată n-a existat un plan al vreunui comandant mai îndrăzneţ în aparenţă, însă în realitate mai sigur de succes, decît al său. Dînsul îi conduce pe ostaşi către o victorie neîndoielnică. Negreşit, în vreme ce colegul său de consulat n-a plecat la război pînă cînd nu i s-au dat de către senat, pentru a-l mulţumi, trupe de pedestrime şi cavalerie mai numeroase şi mai bine pregătite, de parcă ar fi pornit împotriva lui Hannibal însuşi, dacă ostaşii săi vor face numai o mică sforţare vor face să cumpănească totul în favoarea lor. Dacă vrăjmaşul nu va afla nimic pînă în vremea luptei — şi el îşi va da silinţa ca înainte de izbucnirea ei duşmanii să n-audă că au venit şi celălalt consul şi cealaltă armată — biruinţa romanilor va fi neîndoielnică. Marea vîlvă poate duce la bun sfîrşit războiul, şi un moment neînsemnat ori dă imbold de nădejde unor suflete, ori pricinuieşte teamă altora [185] ; ei însă negreşit se vor înfrupta aproape din toate roadele gloriei cîştigate de pe urma biruinţei ; întotdeauna greutatea care s-a adăugat la urmă de tot pe cîntar va face, de bună seamă, să precumpă-

Scanned with CamScanner

nească rezultatul definitiv[186]. Ei îşi dau seama cu ce freamăt, cu ce admiraţie şi cu ce dragoste din partea oamenilor este întîmpinat dînsul în calea sa".

Şi, pe Hercules, aceste trupe au străbătut pretutindeni prin şiruri nesfîrşite înţesate de bărbaţi şi femei care se revărsau de pretutindeni, din sate şi ogoare, întîmpinîndu-i cu urări, rugăciuni şi proslăviri: pe ei îi numeau scutul republicii, răzbunătorii oraşului şi puterii romane; „armelor şi braţelor lor şi-au încredinţat salvarea şi libertatea, şi a lor şi a copiilor lor". Ei se rugau tuturor zeilor şi tuturor zeiţelor „ca aceste trupe romane să aibă parte de noroc la drum, lupta să le fie încununată de izbîndă şi să dobîndească o cît mai grabnică biruinţă asupra vrăjmaşului, să li se împlinească tot ce-au cerut în numele lor, pentru ca, aşa cum îi însoţesc îngrijoraţi acum, aşa să le iasă în întîmpinare peste cîteva zile, ca să-i ovaţioneze, plini de bucurie, pentru biruinţa obţinută".

Apoi, fiecare cetăţean îi pofteşte, le oferă şi-i copleşeşte cu rugăminţi să ia mai degrabă de la ei decît de la alţii; ei le oferă cu inimă bună şi din belşug tot ce au nevoie ostaşii, fie pentru ei, fie pentru caii lor. Nici ostaşii însă nu se arată mai prejos în ce priveşte simţul măsurii, neluînd mai mult decît aveau neapărată nevoie; nicăieri nu întîrziau, nici nu se despărţeau de lîngă steaguri şi nici nu făceau popasuri decît atunci cînd luau masa; mărşăluiau şi zi şi noapte şi nu se dădeau odihnii decît atît cît le cereau în chip firesc nevoile trupeşti. Claudius trimisese şi la colegul său ştafete care să-i aducă la cunoştinţă sosirea sa şi să-l întrebe dacă vrea să vină, făţiş sau tainic, în timpul zilei sau al nopţii, să se aşeze în acelaşi loc sau să-şi întocmească un alt castru. S-a găsit cu cale că e mai bine să meargă noaptea într-ascuns.

XLVI Pe tabără fusese dat de consulul Livius acest consemn: „tribunul să-l primească pe tribun, centurionul pe centurion, călăreţul pe călăreţ, pedestraşul pe pedestraş. Căci nu e nevoie să se mărească nici tabăra, pentru ca vrăjmaşul să nu simtă sosirea celuilalt consul"; strîngerea mai multora laolaltă într-un spaţiu strîmt avea să fie destul de uşoară, deoarece oastea lui Claudius nu luase cu sine în această expediţie aproape nimic, în afară de arme; apoi, chiar în vremea marşului, armata lui s-a mărit cu voluntari care se oferiseră, fără a fi chemaţi: aceştia erau ostaşii vechilor leaturi, care-şi terminaseră serviciul militar şi tineri

Scanned with CamScanner

care-şi înscriau pe întrecute numele, dar din sînul cărora consulul nu înrolă decît pe cei care prin înfăţişarea lor trupească şi prin vînjoşia lor păreau buni pentru militărie.

Castrul celuilalt consul era lîngă Sena, iar Hasdrubal se afla la o depărtare cam de 500 paşi de acolo. De aceea, cu toate că Nero se apropia acoperit de [vedere datorită] munţilor, totuşi se opri la poalele lor, căutînd să nu intre în castru înainte de căderea nopţii. Intrînd în tăcere în tabăra romană, toţi fură conduşi în corturi de cei de acelaşi rang cu ei şi găzduiţi cu cea mai mare voioşie ca nişte oaspeţi.

A doua zi, s-a ţinut sfatul [comandanţilor], la care a luat parte şi praetorul L. Porcius Licinus. Acesta îşi avea tabăra lipită de a consulilor şi, înainte de sosirea lor, îşi condusese armata numai pe creste : cînd ocupa trecătorile înguste ca să-i închidă duşmanului trecerea, cînd le hărţuia trupele lovindu-le fie dintr-o coastă, fie din spate, şi în chipul acesta îl zăpăcise pe duşman prin tot felul de şiretlicuri întrebuinţate ; şi el luă parte atunci la sfat.

Părerile multora înclinau către această soluţie : să se amîne momentul atacului cîtă vreme Nero îşi întremează ostaşii obosiţi de drum şi de veghe şi, totodată, să aibă un răgaz de cîteva zile pentru a lua cunoştinţă de vrăjmaş ; Nero însă stărui nu numai cu îndemnul, dar chiar îl rugă din răsputeri ca nu care cumva să-i schimbe planul său atît de îndrăzneţ, căruia repeziciunea marşului îi va asigura [negreşit] biruinţa. Întîrziind, îl va face să fie nesăbuit ; „datorită unei greşeli care însă nu are să fie de lungă durată, Hannibal stă pe loc încremenit şi nici nu-i atacă tabăra sa lăsată fără comandant şi nici nu s-a străduit să-l urmărească în vremea mărşăluirii sale. Armata lui Hasdrubal poate fi nimicită, iar dînsul va avea şi putinţa să se înapoieze în Apulia înainte ca Hannibal să se pună în mişcare. Cel care îi dă răgaz duşmanului prin amînare, îi predă lui Hannibal şi tabăra sa, [se predă] şi pe el însuşi şi-i deschide drumul către Gallia, pentru a se uni în tihnă cu Hasdrubal. De aceea, e nevoie să se dea numaidecît semnalul de luptă şi să se scoată trupele în linie de bătaie, profitînd de greşeala vrăjmaşilor, şi a celor de faţă, şi a celor absenţi, cîtă vreme nici aceia nu-şi dau seama că luptă împotriva unei oştiri mai puţin numeroase, nici aceştia că au de-a face cu trupe mai numeroase şi mai puternice".

Ridicînd sfatul, se dă semnalul de atac şi numaidecît se porneşte înainte în linie de bătaie.

Scanned with CamScanner

XLVII Vrăjmaşul se rînduise încă mai înainte în formaţie de luptă în faţa taberei sale. Întîrzierea dezlănţuirii luptei a fost pricinuită de faptul că Hasdrubal, înaintînd călare cu cîţiva ostaşi din cavalerie în faţa steagurilor, băgă de seamă că duşmanii au acum scuturi vechi pe care nu le văzuse mai înainte, iar caii erau mai slabi ; i se păru că şi mulţimea ostaşilor e mai mare ca de obicei ; de aceea, bănuind ceea ce şi era de fapt, dădu fără întîrziere semnalul de retragere şi trimise iscoade la rîul de unde romanii luau apă şi unde se putea afla ceva şi vedea cu ochii dacă nu cumva au venit întîmplător niscaiva ostaşi, avînd faţa mai arsă de soare, ca după un marş proaspăt ; în acelaşi timp, el ordonă să se dea un ocol pe mai departe castrului vrăjmaşilor şi să iscodească dacă nu s-au lărgit în vreo parte parapetele valului de întărituri şi să fie atenţi dacă în castru trîmbiţele răsună o dată sau de două ori.

După ce i s-a raportat, înşiruindu-i de-a fir-a-păr întreaga situaţie, faptul că tabăra nu era de loc mărită l-a indus în eroare pe Hasdrubal ; acolo erau toate cele două tabere, una a lui M. Livius, alta a lui L. Porcius, aşa cum fuseseră şi mai înainte de sosirea celuilalt consul ; apoi nu se adăugase nici un fel de întărituri vreuneia din ele, ca să se lărgească mai mult.

Totuşi, pe bătrînul comandant hîrşîit cu vrăjmaşul său roman l-a surprins raportarea iscoadelor sale că în castrul praetorului s-a dat o singură dată semnalul, pe cînd în cel al consulului de două ori. „Negreşit, sînt amîndoi consulii". Şi îngrijorat se întreba : „Cum a fost cu putinţă ca unul din ei să se desprindă de lîngă Hannibal ?" Dar ceea ce nu putea de loc bănui ce se întîmplase, era : cum fusese tras pe sfoară Hannibal cu vreun şiretlic într-o împrejurare atît de însemnată, încît habar să n-aibă unde e comandantul roman, unde e armata acestuia dintr-un castru cu care a fost în contact ? „De bună seamă, Hannibal îngrozit de vreo înfrîngere, nu neînsemnată, nu s-a mai încumetat să-l urmărească pe potrivnic !" Hasdrubal era tare înspăimîntat să nu fi venit prea tîrziu cu sprijinul său din Hispania, după ce situaţia carthaginezilor fusese pierdută de tot şi ca romanii să nu se bucure şi în Italia de acelaşi noroc pe care l-au avut şi în Hispania.

Hasdrubal era încredinţat că, între timp, scrisoarea sa n-a ajuns la Hannibal şi că a căzut în mîna consulului care s-a şi grăbit să-l zdrobească.

Scanned with CamScanner

Frămîntat de aceste griji, după ce au fost stinse focurile, Hasdrubal a dat semnalul de plecare la prima veghe, poruncind să se strîngă în tăcere bagajele şi să se pornească în marş.

Datorită învălmăşelii şi alarmei date în vreme de noapte, călăuzele fiind ţinute sub ochi cu prea puţină atenţie, una din ele s-a tupilat într-o ascunzătoare dinainte ochită, cealaltă a trecut înot rîul Metaurus prin vadul cunoscut. În chipul acesta, oastea punică, părăsită de călăuze, rătăceşte mai întîi pe ogoare şi, sleiţi de oboseala marşului şi de atîtea vegheri, ostaşii se aştern pretutindeni pe jos, rărindu-şi tot mai mult rîndurile în jurul flamurilor.

Hasdrubal dădu poruncă să se pună oastea în mişcare de-a lungul malului apei, pînă să le lumineze calea zorile, şi tot cotind în sus şi-n jos pe coclaurii şi viroagele întortocheate ale rîului, băgă de seamă că din pricina rătăcirii a bătătorit pămîntul învîrtindu-se în acelaşi loc, astfel încît n-a înaintat mai de loc; de aceea, el plănui să treacă rîul Metaurus îndată ce lumina zilei îi va arăta un vad potrivit. Însă, cu cît se îndepărta de mare, cu atît nu izbutea să găsească vaduri de trecere, deoarece malurile prea înalte povîrneau rîul, de aceea Hasdrubal tot pierzînd vremea degeaba, în felul acesta dădu răgaz romanilor să se ia pe urmele duşmanilor.

XLVIII Nero fu cel care-l ajunse cel dintîi cu toată cavaleria sa pe Hasdrubal şi, după el, şi Porcius cu trupele uşoare. În timp ce romanii hărţuiau coloanele punice obosite de marş şi le măcinau din toate părţile, Hasdrubal renunţă să-şi mai pună oastea în marş, care acum era aidoma unei fugi; pe cînd voia să-şi întocmească tabăra pe o măgură deasupra malului rîului, sosi şi Livius cu toate trupele de pedestraşi, însă nu în coloană de marş, ci rînduite şi înarmate pentru a porni numaidecît la atac.

După ce comandanţii romani şi-au contopit toate trupele şi şi le-au aşezat în linie de bătaie, Claudius a ocupat aripa dreaptă, Livius a luat conducerea frontului la aripa stîngă, iar centrul frontului a fost încredinţat spre a fi apărat praetorului.

Hasdrubal, cînd îşi dădu seama că trebuie să lupte, lăsă deoparte întăriturile taberei şi-şi aşează în prima linie elefanţii, iar în jurul lor, la aripa stîngă în faţa lui Claudius, îi puse pe galli, nu atît pentru că nu se bizuia pe ei, cît pentru că era încredinţat că gallii le insuflă romanilor spaimă; el luă comanda aripii drepte, avîndu-l potrivnic şi pentru sine şi pentru hispani

Scanned with CamScanner

pe M. Livius, şi pentru că acolo îşi pusese cea mai mare nădejde în contingentele vechi ; ligurii fură rînduiţi în mijlocul frontului, înapoia elefanţilor. Numai că linia lui de bătaie era desfăşurată mai mult în adîncime decît în lărgime ; pe galli îi ocrotea o costişă ce făcea un intrînd. Frontul pe care-l ţineau hispanii se încleştă cu aripa stîngă a romanilor ; în dreapta, întreaga aripă romană sta nemişcată, fiindcă aflîndu-se în afara costişei din faţă, aceasta îi împiedica să intre în luptă, atît din front, cît şi dintr-o latură. Între Livius şi Hasdrubal se încinsese o crîncenă luptă, măcelul fiind cumplit de partea ambilor potrivnici. Acolo se găseau amîndoi comandanţii supremi, acolo era grosul pedestrimii şi cavaleriei romane, acolo se aflau hispanii, soldaţi bătrîni şi căliţi în luptele cu romanii, precum şi ligurii, un neam dîrz şi războinic. Tot acolo fuseseră îndreptaţi şi elefanţii ; aceştia la cel dintîi iureş îi învălmăşiseră pe antesignani şi împinseseră înapoi şi steagurile romane ; apoi proporţiile bătăliei crescînd din ce în ce mai mult, din pricina strigătelor, gornacii nu mai avură putinţa să-şi mîne elefanţii care se tot învîrteau, întocmai ca nişte corăbii care rătăcesc fără cîrmă, ca şi cum n-ar fi ştiut din care tabără fac parte.

„Pentru ce am bătut noi atîta drum, într-o goană atît de năprasnică ?“ — strigă Claudius către ostaşi, după ce zadarnic încercase să urce pe costişa din faţă ; cînd băgă de seamă că nu poate pătrunde la duşman prin partea aceea, scoţîndu-şi cîteva cohorte de la aripa dreaptă, unde vedea bine că acolo ostaşii mai degrabă vor lîncezi decît vor lupta, făcu cu ele un ocol prin spatele frontului şi se năpusti asupra flancului drept al punilor, fiind surprinşi de acest neaşteptat atac nu numai vrăjmaşii, ci şi romanii. Cu atîta repeziciune a atacat Claudius acolo, încît romanii, deşi apăruseră din flanc, în curînd dădură lupta în spatele vrăjmaşului ; în felul acesta hispanii şi ligurii sînt măcelăriţi din toate părţile, din faţă, din coastă, din spate ; acum ajunsese măcelul şi la galli. Acolo însă n-a fost mai de loc luptă ; căci şi o mare parte din galli părăsiseră steagurile, furişîndu-se în cursul nopţii, sau dedaţi somnului se tolăniseră pretutindeni pe cîmpuri, şi gallii care mai rămăseseră pe loc, istoviţi de marş şi vegheri, trupurile lor nefiind cîtuşi de puţin deprinse să îndure sforţările, abia îşi mai ţineau armele pe umeri ; apoi fiindcă şi soarele era la amiază, iar setea şi arşiţa erau înăbuşitoare, se lăsau cu duiumul să fie ucişi sau luaţi prizonieri [187].

XLIX Mai mulţi elefanţi fură omoriţi de gornacii lor decît de duşmani. Ei aveau o daltă şi un mai de lemn : cînd jivinele începeau să se înfurie şi să se năpustească peste ai lor, gornacul care şedea între urechile elefantului, îi repezea cu dalta o lovitură cît mai năprasnică cu putinţă, izbind chiar la încheietură unde grumazul se uneşte cu capul. Acesta era cel mai repede mijloc de a răpune asemenea namile de jivine, ori de cîte ori pierdeau nădejdea de a-i mai putea mîna, şi cel care născocise mijlocul fusese însuşi Hasdrubal, comandantul atît de faimos în atîtea lupte, dar mai ales cu prilejul acestei bătălii. Acesta îşi susţinu luptătorii, îmbărbătîndu-i şi înfruntînd deopotrivă cu ei primejdiile. Tot el îi înflăcără şi pe cei istoviţi, şi pe cei care de silă refuzau să mai facă sforţări, cînd rugîndu-i, cînd dojenindu-i, tot el îi chemă înapoi pe cei ce fugiseră, şi tot el restabili în cîteva locuri lupta pe care ai săi o părăsiseră ; în sfîrşit, cînd sorţii de izbîndă au ajuns neîndoielnic în mîna vrăjmaşului, nemaivrînd să supravieţuiască unei armate atît de mari care l-a însoţit de dragul numelui său, dînd pinteni calului, Hasdrubal s-a năpustit asupra cohortei romane. Acolo a căzut Hasdrubal luptînd cu arma în mînă ca un om care a vrut să fie vrednic de tatăl său Hamilcar şi de fratele său Hannibal.

Niciodată în cursul acestui război n-au fost doborîţi atîţia duşmani într-o singură luptă ca atunci ! Se părea că s-a plătit cu aceeaşi măsură duşmanilor pentru dezastrul de la Cannae, fie prin doborîrea comandantului, fie prin nimicirea armatei. Au fost ucişi 56 000 de duşmani, iar prinşi 45 000. S-a capturat o mare pradă de război, de toată mîna, cît şi grămezi de aur şi argint ; fură luaţi înapoi peste patru mii de cetăţeni romani, care fuseseră capturaţi de puni. Acest fapt fu ca o mîngîiere pentru ostaşii romani căzuţi în acea bătălie ; căci biruinţa i-a costat pe romani destul sînge ; ca la 8 000 de romani şi aliaţi au fost doboriţi în acea bătălie [188].

Atît de mult se săturaseră biruitorii de sînge vărsat şi de măcel, încît a doua zi, cînd consulului Livius i s-a dat de ştire că „gallii cisalpini şi ligurii care, fie că nu luaseră parte la luptă, fie că izbutiseră să scape în timpul măcelului, s-au adunat cu toţi într-o coloană, fără să aibă în frunte vreun anume comandant, fără flamuri, fără rînduială sau disciplină, şi că dacă s-ar trimite un singur pîlc de călăreţi, toţi vor putea fi nimiciţi", el a spus : „Dimpotrivă, să mai fie lăsaţi în viaţă vreo cîţiva care să dea de veste duşmanului şi dezastrul lor şi vitejia noastră !"

Scanned with CamScanner

L În acea noapte care a urmat după luptă, Nero pornind într-un marş şi mai repede decît venise acolo, după şase zile ajunsese la castrul său stativ [189], în faţa vrăjmaşului său, Hannibal. În drumul său la întoarcere, Nero a fost întîmpinat de mai puţină lume, deoarece nu fusese trimisă înainte nici o ştafetă ; cu toate acestea, pretutindeni a fost sărbătorit cu atîta voioşie, încît nimeni nu-şi mai putea stăpîni manifestările de bucurie. Nimeni nu era în stare să arate şi să zugrăvească îndeajuns, în cuvinte, starea sufletească a celor din Roma, nici cu cîtă încordare aşteptau cetăţenii, nesiguri, rezultatul, şi nici cum au aflat vestea biruinţei.

Nici o clipă în tot decursul acelor zile, de cînd a ajuns ştirea că consulul Claudius a plecat, din revărsatul zorilor pînă în amurgul soarelui nu s-a depărtat fie vreun senator de curie şi din preajma mai marilor cetăţii, fie poporul din *forum*.

Matroanele, deoarece nu puteau fi de vreun ajutor, purceseră să se roage fierbinte pe la toate templele, copleşindu-i pe zei pînă la oboseală cu rugăciuni şi făgăduinţe. Pe cînd cetăţenii erau chinuiţi de atîta zbucium şi încordare, a sosit cea dintîi veste nesigură, anunţînd că doi călăreţi din Narnia au venit, în urma bătăliei, în castrul [190] roman aşezat în faţa trecătorii ce duce spre Umbria şi că aceştia le-au dat de ştire că duşmanul a fost nimicit. La început, această veste a izbit mai mult auzul decît sufletul, ca una pe care greu o cuprinzi cu mintea sau în care nu te poţi încrede îndeajuns, fiind ori prea umflată, ori prea îmbucurătoare ; apoi, însăşi repeziciunea cu care venise ştirea îi oprea pe oameni s-o creadă, de vreme ce se spune că bătălia avusese loc numai cu două zile mai înainte.

În urmă însă, la Roma e înmînată o scrisoare trimisă de L. Manlius Acidinus din tabără, în legătură cu sosirea călăreţilor din Narnia. Această scrisoare purtată prin *forum* pînă în tribuna praetorului a scos senatorii din curie. Atîta învălmăşeală a pricinuit îngrămădirea norodului în faţa porţilor senatului, încît ştafeta nu mai putea străbate prin rîndurile lor, ci era trasă înapoi de cei ce-l întrebau şi strigau : „să i se dea citire scrisorii în primul rînd la tribuna rostrată şi apoi în senat". În cele din urmă gloata a fost îndepărtată şi oprită de magistraţi şi numai în chipul acesta a fost cu putinţă să se împărtăşească mulţimii, care nu se mai putea stăpîni, vestea atît de îmbucurătoare.

Scanned with CamScanner

Scrisoarea s-a citit mai întîi în senat şi apoi în adunarea poporului. Însă, potrivit firii fiecăruia, unii se bucurau de-a binelea, alţii însă nu voiau să acorde crezare ştirii decît după ce vor auzi scrisorile legaţilor sau ale consulilor.

LI Apoi s-a adus la cunoştinţa tuturor că se apropie emisarii [trimişi de consul]. Atunci într-adevăr lumea de toate vîrstele alergă în întîmpinarea lor, fiecare dorind să soarbă cel dintîi cu ochii şi cu urechile sale proprii o bucurie atît de mare. Puhoiul norodului a ajuns într-un neîntrerupt convoi pînă la podul Mulvius. Trimişii aceştia erau L. Veturius Philo, L. Licinius Varus, Q. Caecilius Metellus care, înconjuraţi de gloata oamenilor de toată mîna, au ajuns în *forum*, în vreme ce unii cetăţeni îi întrebau pe ei înşişi, alţii pe însoţitorii lor, cum stau lucrurile. Şi aşa cum fiecare auzise că armata şi comandantul duşmanilor au fost nimiciţi, că legiunile romane sînt tefere, că consulii sînt sănătoşi, la fel împărtăşeau numaidecît şi altora bucuria lor.

După ce trimişii anevoie au ajuns în Curie, şi după ce şi mai anevoie au fost date în lături gloatele, ca să nu se amestece cu senatorii, scrisoarea a fost citită în Curie. De acolo, trimişii au trecut în adunarea poporului.

După ce s-a dat citire scrisorii, L. Veturius a zugrăvit pe larg cele ce s-au petrecut acolo, în mijlocul unei nemaipomenite aprobări şi în cele din urmă chiar în aclamaţiile întregii adunări, deoarece toţi cu greu îşi mai puteau înfrîna sufletul de bucurie. Apoi, în vreme ce unii s-au dus în templele zeilor din preajmă ca să le aducă mulţumiri, alţii s-au împrăştiat pe la casele lor ca să le împărtăşească şi soţiilor şi copiilor lor o veste atît de îmbucurătoare.

Senatul a decretat rugăciuni de mulţumire vreme de trei zile, pentru că consulii M. Livius şi C. Claudius au nimicit pe comandantul şi legiunile vrăjmaşe, armata romană rămînînd teafără.

La rîndul său, şi propraetorul C. Hostilius a hotărît în faţa adunării poporului facerea de rugăciuni publice ; acestea au fost rostite de bărbaţi şi de femei ; toate templele au fost deopotrivă pline de lume în tot decursul acelor trei zile, în vreme ce matroanele, scăpate de orice teamă şi îmbrăcate în cele mai sărbătoreşti veşminte, împreună cu copiii lor, aduceau mulţumiri zeilor nemuritori, de parcă i s-ar fi pus capăt războiului.

Această biruinţă a zguduit într-atît simţămintele cetăţenilor, încît toată lumea s-a încumetat, întocmai ca în vreme de pace,

Scanned with CamScanner

să facă tot felul de tîrguri şi învoieli, vînzînd, cumpărînd, dînd bani cu împrumut şi plătindu-şi datoriile.

Consulul C. Claudius, după ce se întorsese în tabără, porunci să fie aruncat înaintea străjilor carthagineze capul lui Hasdrubal, pe care îl păstrase şi-l adusese cu mare grijă, şi să fie arătaţi şi prizonieri africani, aşa cum erau legaţi, şi din rîndul lor să fie chiar dezlegaţi doi şi să meargă la Hannibal ca să-i dea în vileag ce s-a întîmplat.

S-a dus vorbă că Hannibal, doborît de o jale atît de mare şi pentru poporul său, şi pentru familia sa, ar fi spus : „în aceasta el recunoaşte însăşi soarta Carthaginei".

Ridicînd apoi de acolo tabăra, pentru a concentra toate trupele în ţinutul Bruttium, în colţul cel mai îndepărtat al Italiei, Hannibal a dus în ţinutul bruttiilor toate trupele auxiliare pe care nu le putea apăra, fiind şi răspîndite pe o întindere prea mare, şi la fel a făcut cu metapontinii, scoţînd toţi locuitorii din această cetate, ca şi cu acei lucani care i se supuseseră lui.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXVIII

Scanned with CamScanner

I O dată cu trecerea lui Hasdrubal în Italia, pe cît precumpănise aici greutatea războiului, pe atît situaţia în Hispania părea că se uşurase, cînd pe neaşteptate acolo reizbucniră ostilităţile deopotrivă cu cele dinainte. În acea vreme [1], starea de lucruri în Hispania se înfăţişa pentru romani şi carthaginezi în felul acesta [2]:

Hasdrubal, fiul lui Gisgo, se dusese pînă la Ocean şi ajunsese la capătul Hispaniei, tocmai la Gades [3]. Ţărmul Mării Mediterane şi aproape întreaga Hispanie dinspre soare-răsare asculta de Scipio şi de romani. Hanno, noul comandant sosit în locul lui Hasdrubal Barcas, cu o nouă oaste trecută din Africa peste mare, se unise cu Mago, după ce înrolă în scurt timp sub arme un mare număr de oameni în Celtiberia, care provincie se află la mijloc între cele două mări. Scipio trimise împotriva lui Hanno pe M. Silanus împreună cu nu mai mult de zece mii de ostaşi şi cu 500 de călăreţi. Silanus mărşăluind cît mai repede cu putinţă (deşi era împiedicat şi de drumurile stricate, şi de trecerile strîmte şi închise de păduri dese, aşa cum sînt cele mai multe din Hispania), totuşi a ajuns la duşman nu numai înaintea ştafetelor, dar chiar şi a vestei sosirii sale, fiind îndrumat într-acolo de aceleaşi călăuze luate din rîndurile dezertorilor celtiberi.

Din gura aceloraşi, în vreme ce se găsea cam la zece mii de paşi de vrăjmaş, Silanus a aflat că există două tabere în jurul acelui drum pe unde mergeau romanii: „În stînga şi-au aşezat tabăra celtiberii, noua lor oaste fiind alcătuită din peste nouă mii de oameni, iar în dreapta şi-au instalat tabăra punii. Pe cînd a punilor e apărată şi întărită cu posturi, cu străji de noapte şi cu toate mijloacele cuvenite unei armate adevărate, în cealaltă tabără toate sînt de-a valma, risipite în neorînduială ca în lumea barbarilor şi a recruţilor, care cu atît mai mult nu se tem de nimic, cu cît se află pe pămîntul lor".

Scanned with CamScanner

Silanus plănui să atace în primul rînd oastea celtiberilor şi de aceea porunci ca trupele sale să se desfăşoare cît mai mult spre aripa stîngă, pentru a nu fi de loc zărite de posturile carthagineze. Apoi se îndreptă în marş forţat către vrăjmaş, după ce trimisese mai înainte nişte iscoade.

II Silanus ajunse la o depărtare cam de trei mii de paşi fără să fi fost cîtuşi de puţin simţit de vreunul dintre duşmani ; mersese acoperit de locuri stîncoase şi de nişte costişe îmbrăcate cu tufişuri. Acolo el dă poruncă ostaşilor săi să se oprească şi să mănînce într-o vale adîncă şi, datorită acestui fapt, ferită vederii.

Între timp se întoarseră şi iscoadele, întărind spusele dezertorilor. Atunci, lăsîndu-şi poverile în mijloc, romanii pun mîna pe arme şi pornesc la luptă, desfăşurîndu-şi rîndurile în linie de bătaie, după toate regulile. Cînd îi mai despărţeau o mie de paşi de vrăjmaş fură zăriţi de aceştia care începură să alerge în neorînduială. Însuşi Mago, la cel dintîi strigăt şi învălmăşeală, vine călare în goana calului din tabără.

În oastea celtiberilor erau patru mii de pedestraşi cu scuturi şi două sute de călăreţi. Aceştia erau tocmai cît o legiune întreagă (şi în acelaşi timp şi sîmburele oştirii) ; Mago îi rînduieşte pe celtiberi în prima linie de bătaie, iar pe ceilalţi, şi anume trupele cu armament uşor, îi aşază în rezervă.

În timp ce Mago îşi scotea trupele rînduite în chipul acesta, romanii aruncară cu suliţele asupra lor cînd abia ieşiseră dintre parapete. Hispanii, în faţa suliţelor aruncate de potrivnic, se trîntiră la pămînt şi apoi se ridicară, pentru ca la rîndu-le să le arunce şi ei. După ce romanii le primiră, ca de obicei, stînd în rînduri strînse şi alăturînd scut lîngă scut, înaintară apoi şi începură lupta cu vrăjmaşul piept la piept cu sabia. Însă, pe de o parte, şi terenul neprielnic făcu să fie zădărnicită repeziciunea celtiberilor, care aveau obiceiul să pornească la luptă şi în goană, dar pe de altă parte, şi terenul era favorabil romanilor, deoarece aceştia erau deprinşi să dea lupta stînd locului, în afară de faptul că îngustimea terenului şi mărăcinişurile crescute din loc în loc stricau şirurile celtiberilor, pentru care temei aceştia erau nevoiţi să se măsoare cîte unul sau cîte doi laolaltă, întocmai ca la duel. Din această pricină, duşmanii fură împiedicaţi să fugă, astfel încît rămaseră să fie căsăpiţi întocmai ca nişte oameni legaţi. În curînd fură doborîte aproape toate trupele de celtiberi, şi cei cu scuturi, şi unităţile cu armament uşor, precum şi carthaginezii care, venind din

Scanned with CamScanner

cealaltă tabără în sprijinul lor, îngroziți, fură la rîndu-le hăcuiți. Împreună cu Mago au izbutit să scape cu fuga nu mai mult de două mii de pedestrași împreună cu toată cavaleria, deși aceasta de-abia intrase în luptă. Hanno, al doilea comandant, e prins viu, împreună cu trupele punice care veniseră la urmă, după dezlănțuirea bătăliei.

În fuga lui, Mago fu însoțit de aproape toată cavaleria și de pedestrași din leaturile vechi ; ei ajunseră după zece zile la Hasdrubal în provincia Gaditanum [4]. În schimb oastea cea nouă a celtiberilor, strecurîndu-se prin codrii învecinați, s-a împrăștiat în fugă pe la casele lor.

Această izbîndă a fost cît se poate de binevenită nu atît pentru că s-a izbutit să se înăbușe un război atît de crîncen, cît datorită faptului că ar fi aruncat sămînța unui viitor mare război, dacă romanii le-ar fi îngăduit carthaginezilor să atîțe și alte noroade, după ce-i răsculaseră pe celtiberi.

De aceea Scipio, după ce îi aduse lui Silanus în chip deosebit laude, nutrind nădejdea de a pune capăt acestui război, mai ales dacă nu va întîrzia de fel tărăgănind războiul, purcese împotriva lui Hasdrubal către extremitatea Hispaniei, unde mai era război.

Hasdrubal se găsea atunci cu tabăra, din întîmplare, în Baetica, pentru a-și ține sub ascultare aliații ; ridicîndu-și deodată steagurile, porni mai degrabă într-un soi de fugă decît într-un marș adevărat, ducîndu-se departe la Ocean și la Gades. Apoi însă, încredințat că va fi mereu ținta războiului cîtă vreme va avea la îndemînă o armată, înainte de a trece strîmtoarea către Gades își distribui toate trupele pretutindeni prin orașe, pentru ca să se apere și la adăpostul zidurilor, și cu armele.

III Cînd Scipio a băgat de seamă că războiul a luat o nouă înfățișare, ramificîndu-se în prea multe direcții, și că pentru a împresura fiecare cetate în parte e nevoie mai degrabă de vreme multă decît de sforțări mari, s-a întors din drum. Totuși, ca să nu le lase vrăjmașilor această regiune, îl trimite pe fratele său L. Scipio dimpreună cu zece mii de pedestrași și o mie de călăreți, să atace cel mai bogat oraș din acele locuri (barbarii îi spuneau Orongis) [5]. Acest oraș e situat în ținutul maesessilor [6] din semințiа bastetană [7] ; are cîmpii roditoare ; locuitorii se ocupă și cu scoaterea argintului din mine. Hasdrubal folosise acea fortăreață pentru a face incursiuni împotriva populațiilor din mijlocul Hispaniei.

Scanned with CamScanner

După ce Scipio își așează castrul în apropierea orașului Orongis, înainte de a-l înconjura cu un val de lucrări de împresurare, își trimise oameni către porțile acestui oraș, care vorbindu-le mai de aproape [locuitorilor orașului] să-i ispitească și să-i îmbie ca să caute mai degrabă prietenia romanilor decît să le încerce puterile. Cum aceștia nu dădură nici un răspuns pașnic, Scipio înconjură orașul cu două rînduri de șanțuri și de parapete și-și împărți oastea în trei corpuri, pentru ca în vreme ce două sînt în repaus, să dea întotdeauna asaltul cu celălalt corp.

Scipio a început asaltul cu cel dintîi corp, dar deși lupta a fost cît se poate de crîncenă, totuși a fost nehotărîtă: pentru romani nu era ușor să se apropie de oraș, nici să ducă scările pînă la zid, din pricina grindinei de lănci și săgeți aruncate; chiar dintre cei care izbutiseră să alăture scările, unii erau prăvăliți cu niște furci anume făcute, iar asupra altora dușmanii aruncau de sus niște cîngi de fier, astfel încît romanii erau pîndiți de primejdia de a fi trași de pe ziduri și ridicați în sus.

Cînd Scipio a observat că bătălia nu e egală datorită și numărului prea mic al luptătorilor săi, și faptului că dușmanul învinge pentru că luptă de pe ziduri, a atacat orașul în același timp cu celelalte două corpuri, retrăgînd primele trupe. Acest atac a stîrnit atîta spaimă în rîndul celor împresurați, istoviți și de lupta cu cel dintîi corp de trupe romane, încît orășenii părăsiră într-o fugă năpraznică zidurile, iar garnizoana punică se concentră într-un singur punct, lăsîndu-și însă [cîteva] posturi, de teamă ca orașul să nu se predea. Atunci pe locuitorii orașului îi cuprinse frica ca nu cumva, dacă dușmanul va intra în oraș, să fie măcelăriți pretutindeni cînd sînt întîlniți în cale de romani, fără să se mai facă deosebire dacă sînt carthaginezi sau hispani; de aceea, deschizînd repede poarta, s-au năpustit ieșind pe ea în mare număr și ținînd scuturile în față, ca să nu fie aruncate asupra lor lănci de departe, însă arătînd romanilor dreptele lor goale, ca să iasă în vileag că au azvîrlit săbiile. E nesigur dacă, cu toată distanța mică, faptul acesta s-a observat sau dacă au bănuit că la mijloc e vreun șiretlic; romanii s-au năpustit asupra dezertorilor, măcelărindu-i întocmai ca pe o linie de luptă vrăjmașă; tot pe aceeași poartă au intrat în oraș și romanii. Și celelalte unități de trupe romane tăiau și sfărîmau porțile cu securile și topoarele; călăreții, după cum fiecare intrase, porneau în galop ca să ocupe forul (căci așa primiseră instrucțiuni); (pentru protecția cavaleriei fură alăturate și unitățile dotate cu *caetra*[7] *bis*)

Scanned with CamScanner

Ostaşii legiunilor năvălesc şi în celelalte părţi ale oraşului. Romanii s-au stăpînit însă de a-i ucide şi de a-i jefui pe toţi cei întîlniţi în cale, în afara celor care se apărau cu armele. Toţi carthaginezii fură puşi sub pază, împreună cu vreo mie de orăşeni care le închiseseră porţile. Oraşul fu predat celorlalţi locuitori, iar bunurile acestora înapoiate. Cu prilejul cuceririi prin asalt a oraşului Orongis au căzut cam două mii de vrăjmaşi, iar din rîndurile romanilor nu mai mulţi de nouăzeci de oameni.

IV S-au bucurat nespus şi romanii care au repurtat biruinţa cu prilejul asaltului acestui oraş, şi comandantul, şi cealaltă oaste : intrarea lui Scipio, precedată de uriaşul convoi de prizonieri, a stîrnit mare vîlvă.

Scipio îi aduse laude fratelui său, rostind cuvinte de cinstire pe cît îi fu cu putinţă, deoarece pusese pe aceeaşi treaptă cucerirea Carthaginei Noi de către dînsul cu a Orongisului.

Apoi, pentru că iarna bătea la uşă şi pentru că nu era cu putinţă să se încerce şi cucerirea oraşului Gades, şi nici să urmărească armata lui Hasdrubal [8], împrăştiată pretutindeni prin toată Hispania, Scipio îşi readuse toate trupele sale în Hispania de dincoace de Hiberus şi după ce trimise legiunile în taberele de iarnă, iar pe fratele său L. Scipio la Roma, cu Hanno, comandantul punilor şi cu ceilalţi nobili capturaţi se duse şi el la Tarraco.

În acelaşi an, flota romană în frunte cu proconsulul M. Valerius Laevinus [9], trecînd din Sicilia în Africa, a făcut prădăciuni, pustiind în lung şi în lat ţinuturile Uticei şi Carthaginei. Prăzile au fost luate din ţinutul din jurul zidurilor Uticei înseşi, situate la marginea teritoriului carthaginez.

În calea vaselor romane care se îndreptau către Sicilia a ieşit flota carthagineză (avea 70 de vase lungi). Din această flotă au fost capturate 17, patru scufundate în larg, iar restul flotei punice a fost risipit şi fugărit. Romanii învingători şi pe uscat şi pe mare s-au întors la Lilybaeum încărcaţi cu mari prăzi de toate soiurile. După alungarea vaselor carthagineze, vasele romane au transportat pe mare, netulburate de nimeni, mari cantităţi de cereale către Roma.

V La începutul acelei veri [10], în care s-au petrecut aceste evenimente, proconsulul P. Sulpicius [11] şi regele Attalus, după ce au iernat la Aegina, aşa cum s-a spus mai înainte [12], unind flotele

lor — romanii aveau 25 de vase cu cîte cinci rînduri de vîsle, iar regele Attalus — 35, au trecut la Lemnos [13]; la rîndul său şi Filip, pentru ca să fie pregătit la orice fel de încercări, în cazul că ar fi nevoit să iasă în întîmpinarea vrăjmaşului, fie pe mare fie pe uscat, coborî la mare, în oraşul Demetrias şi fixă ziua adunării oastei sale în Larissa [14].

Auzind de faima acestui rege, la Demetrias s-au adunat delegaţiile venite din toate părţile. Totuşi aetolienii au căpătat curaj atît datorită alianţei cu romanii, cît şi sosirii în urmă a regelui Attalus şi, de aceea, au continuat cu prădăciunile asupra vecinilor lor. Nu numai acarnanienii şi beoţienii şi locuitorii din Eubeea erau cuprinşi de mare teamă, ci şi acheii, în care, pe lîngă războiul cu aetolienii, vîrîse groaza şi tiranul lacedemonian Machanidas, care-şi aşezase tabăra nu departe de hotarele argivilor.

Toţi aceştia, amintind ce primejdii ameninţau oraşele lor şi dinspre mare şi dinspre uscat, îi cereau regelui să-i ajute. Numai că nici din însuşi regatul său nu-i soseau ştiri liniştitoare: „Şi Scerdilaedus, şi Pleuratus s-au pus în mişcare şi dintre traci mai ales maezii vor năvăli în părţile învecinate ale Macedoniei, dacă regele va fi prins de vreun război mai lung". Într-adevăr, beoţienii şi populaţiile din centrul Greciei au adus la cunoştinţă că trecătoarea Thermopyle a fost închisă de aetolieni cu şanţuri şi parapete, acolo unde defileul mai îngust strîmtorează drumul, spre a nu-l lăsa pe Filip să treacă pentru a apăra oraşele aliaţilor săi.

Atîtea veşti alarmante răspîndite ar fi putut trezi şi pe cel mai greoi comandant. Filip îi lăsă pe delegaţi să plece, făgăduindu-le că le va da tuturor ajutor, după împrejurări şi vreme; pentru momentul de faţă el trimite o garnizoană pentru apărarea oraşului Peparethus [15], care era mai ameninţat ca toate, de unde venise ştirea că Attalus, trecînd cu flota sa din Lemnos, pustiise întregul ţinut din jurul acestui oraş. Filip trimite pe Polyphas cu o ceată neînsemnată de ostaşi în Beoţia şi, de asemenea, la Chalcis pe Menippus, unul din curtenii regelui, cu o mie de peltaşti (*pelta* e o pavăză asemănătoare cu *caetra*). A mai alăturat încă cinci sute de agriani [16], pentru ca insula să poată fi apărată din toate părţile. El plecă la Scotussa [17] şi porunci să fie trecute acolo trupele macedonene din Larissa.

Aici i s-a dat de veste lui Filip că aetolienii au fixat adunarea lor la Heraclea [18] şi că acolo va veni şi regele Attalus, pentru a se consfătui în privinţa planului general al războiului.

Scanned with CamScanner

Pentru ca să tulbure această adunare prin sosirea sa neașteptată, Filip își conduse oastea în marș forțat la Heraclea. Numai că el a ajuns acolo după ridicarea adunării; totuși, după ce distruse semănăturile care erau aproape să dea în copt, mai ales cele din jurul golfului aenianilor [19], își readuse trupele la Scotussa. După ce-și lăsă acolo toată armata, Filip se retrase cu cohorta regală la Demetrias. De acolo, ca să poată interveni la orice mișcare din partea dușmanilor, Filip își trimite oameni și în Phocida, și în Eubeea, și în Peparethus, ca să aleagă niște măguri înalte de unde să se bage de seamă focurile aprinse; el însuși instală un foișor pe Tisaeus [20] (acesta e un munte care îi întrece în înălțime pe toți ceilalți din jur), pentru ca prin focurile aprinse să i se dea de la distanță semnalele, pentru a afla numaidecît ce pun la cale vrăjmașii.

Comandantul roman și regele Attalus au trecut de la Peparethus la Nicaea [21]; de acolo trec cu flota în Eubeea, către orașul Oreus situat în partea stîngă cînd mergi de la golful Demetriacus către Chalcis și Euripus [22].

Attalus și Sulpicius s-au înțeles între ei ca romanii să atace dinspre mare, iar trupele regelui dinspre uscat.

VI După patru zile de cînd a acostat flota romană, aliații au început atacul orașului Oreus [23]. Totodată ei au folosit acest timp pentru întrevederi tainice cu Plator, care fusese pus de Filip în fruntea orașului.

Oreus avea două cetățui, una care domina marea, alta, în mijlocul orașului. De aici pînă la mare ducea un drum subteran pe care îl străjuia dinspre mare un turn cu cinci caturi, o straşnică redută. Mai întîi acolo s-a dat o luptă foarte crîncenă, deoarece turnul era înzestrat cu tot felul de arme de aruncat, iar romanii scoseseră de pe vasele lor și tormente și mașini de război pentru atacul acestui oraș.

Cînd toți asediații erau cu sufletele și cu privirile ațintite către această luptă, Plator îi primi pe romani în oraș, prin poarta cetățuii dinspre mare și numaidecît această cetățuie fu ocupată. Locuitorii orașului alungați de acolo se îndreptară către cealaltă cetățuie, dar și acolo fuseseră rînduiți oameni care să pună zăvoarele la porți. În felul acesta asediații, fiind prinși la mijloc, fură măcelăriți sau luați prizonieri.

Garnizoana macedoneană s-a grămădit sub zidul cetățuii fără să caute să fugă și să se împrăștie, dar nici să lupte cu îndîrjire.

Scanned with CamScanner

Plator obţinînd de la Sulpicius iertarea acestora, macedonenii fură îmbarcaţi pe vase, transportaţi şi debarcaţi la Demetrium din Phtiotida, iar el însuşi se retrase la Attalus.

Sulpicius, îmbărbătat de această izbîndă cîştigată atît de uşor la Oreus, se îndreptă de îndată cu flota victorioasă spre Chalcis; acolo însă rezultatele n-au corespuns aşteptărilor. Din gura golfului care se întinde în cele două părţi ale capului, marea face aici un fel de strîmtoare, părînd oricui la prima vedere că aici sînt două porturi alăturate, dar cu deschiderile îndreptate fiecare în altă direcţie. Însă cu greutate s-ar găsi pentru o flotă un alt adăpost mai primejdios ca acesta, căci, pe de o parte, bat nişte vînturi deosebit de vijelioase, dezlănţuindu-se pe neaşteptate din munţii foarte înalţi care străjuiesc cele două maluri ale strîmtorii, pe de altă parte, deşi marea la Euripus are, după cum îi merge vorba, cîte şapte fluxuri şi refluxuri pe zi, totuşi vînturile împingînd talazurile cînd într-o parte cînd într-alta, la voia întîmplării, stîrnesc nişte torenţi întocmai ca aceia care se rostogolesc dintr-un munte într-o genună. În chipul acesta vasele n-avură linişte nici zi, nici noapte. Pe de o parte şi portul primi cu nespusă vrăjmăşie flota, pe de altă parte şi cetatea — care era închisă într-o latură de mare, iar din cealaltă, dinspre uscat, era întărită în chip deosebit cu lucrări de fortificaţie şi apărată de o puternică garnizoană şi mai ales, avînd în fruntea lor nişte comandanţi şi nişte căpetenii credincioase, iar nu şovăielnice şi trădătoare cum fuseseră la Oreus — era straşnică şi cu neputinţă de cucerit.

Sulpicius, dîndu-şi seama de aceste greutăţi, ca să nu piardă zadarnic vremea, avu prevederea să renunţe în grabă la o acţiune întreprinsă cu atîta nesocotinţă de la început şi-şi trecu de acolo flota la Cynus [24] din Locrida — acesta este tîrgul oraşului opuntiilor, situat la o mie de paşi departe de mare.

VII Cu toate că pe Filip îl preveniseră focurile aprinse la Oreus, totuşi semnalul din foişor îi fusese dat prea tîrziu, datorită înşelăciunii lui Plator. De altfel lui nu i-ar fi fost de loc uşor să se apropie de această insulă cu forţele sale maritime, din pricină că nu erau deopotrivă cu cele ale potrivnicilor săi. De aceea, datorită întîrzierii, renunţă la aceste operaţii.

În schimb, Filip se grăbi să vină în ajutorul chalcidienilor îndată ce primi semnalul, căci şi Chalcis, deşi e un oraş al insulei cu acelaşi nume, e totuşi despărţit de mare printr-un istm atît de îngust, încît e legat de continent printr-un pod, şi la el se

poate trece mai uşor dinspre uscat decît dinspre mare. De aceea, Filip [se înapoie] [25] din Demetrias către Scotussa şi, de acolo, plecă pe la straja a treia, după ce dădu peste cap garnizoana şi-i alungă pe aetolienii care străjuiau strîmtoarea Thermopyle: după ce-i goni pe duşmanii înspăimîntaţi pînă la Heraclea, regele se îndreptă spre Elatia [26] din Phocida, străbătînd mai mult de 60 de mile într-o singură zi.

Cam în aceeaşi zi, oraşul opunţiilor [27] fusese cucerit şi prădat de regele Attalus. Sulpicius renunţase la pradă în favoarea regelui, pentru că în schimb Oreus fusese jefuit cu cîteva zile mai înainte de trupele romane, fără participarea ostaşilor lui Attalus. Flota romană se retrăsese la Oreus, iar Attalus, neştiind de sosirea lui Filip, îşi pierdea vremea cerînd bani căpeteniilor oraşului; dar atît de neaşteptat a fost atacul lui Filip, încît Attalus ar fi putut fi nimicit acolo dacă cîţiva cretani, plecaţi întîmplător după nutreţ, şi care se depărtaseră prea mult de oraş, n-ar fi zărit de departe trupele lui Filip mărşăluind. Oastea lui Attalus se retrase în grabă spre mare la vase, fără arme, în neorînduială şi într-o năprasnică fugă; totuşi Filip şi-a ajuns duşmanii tocmai cînd se desprindeau de ţărm şi se depărtau cu vasele, stîrnind învălmăşeală în rîndurile marinarilor chiar pe uscat.

De acolo Filip se întoarse la Opus, scăpărînd de mînie şi împotriva zeilor şi a oamenilor că a pierdut acest prilej, scăpînd aproape de sub ochi norocul unei izbînzi atît de mari. Şi asupra opunţiilor regele îşi vărsă focul cu aceeaşi mînie, pentru că, deşi ar fi putut prelungi rezistenţa, împotrivindu-se asediatorilor şi tărăgănind împresurarea pînă la sosirea sa, se predaseră aproape de bunăvoie, numaidecît ce au dat cu ochii de vrăjmaşi.

După ce statornici din nou situaţia la opunţii, Filip plecă la Thronium [28]. Şi Attalus se dusese la început la Oreus; dar de acolo, cum i-au ajuns zvonurile că Prusias regele Bithyniei i-a trecut hotarele regatului său, lăsă de o parte şi interesele romanilor şi războiul cu aetolienii, trecînd în Asia.

Sulpicius îşi retrase flota la Aegina, de unde plecase la începutul primăverii.

Filip cuceri Thronium după o luptă nu mai mare ca aceea prin care Attalus pusese stăpînire pe oraşul Opus.

Oraşul Thronium era locuit de fugarii din Theba Phtiotidei: după ce oraşul acestora a fost cucerit de Filip, deoarece trecuse de partea aetolienilor, aceştia le dădură voie să-şi aşeze sălaşu-

Scanned with CamScanner

rile în oraşul Thronium, care fusese pustiit şi părăsit cu prilejul celui dintîi război cu acelaşi Filip.

După supunerea oraşului Thronium, aşa cum am spus mai înainte, Filip porni către Tithronium [29] şi Drymiae [30], nişte oraşe mici şi neînsemnate ale Doridei [31], cucerindu-le şi pe acestea. De acolo se duse la Elatia, unde dăduse poruncă să vină împuterniciţii lui Ptolemaeus şi ai rhodienilor [32].

Acolo, în vreme ce se vorbea despre terminarea războiului cu aetolienii (căci delegaţii luaseră parte de curînd [33] şi la adunarea romanilor şi a aetolienilor de la Heraclea) vine ştirea că Machanidas a hotărît să năvălească asupra eleilor, tocmai cînd pregăteau solemnitatea jocurilor olympice [34]. Filip socotind că trebuie să preîntîmpine acest atac, după ce-a dat drumul delegaţilor, cărora le-a dat un răspuns binevoitor, spunîndu-le: „el n-a fost nici pricina acestui război şi nici nu l-a tărăgănit şi va încheia pace numai dacă i se oferă condiţii cinstite şi drepte", porni în fruntea unor trupe uşoare; trecînd prin Beoţia, coborî la Megara [35] şi de acolo la Corint, de unde, luînd în primire proviziile, se îndreptă spre Phlius [36] şi Pheneus [37], însă cînd ajunse la Heraea află că Machanidas, înspăimîntat de vestea sosirii sale, s-a refugiat la Sparta. Regele macedonean se duse înapoi la Aegium, pentru a lua parte la adunarea acheilor, fiind totodată încredinţat că acolo va găsi şi flota carthagineză chemată în acel port pentru ca el să poată acţiona şi pe mare. Însă cu cîteva zile mai înainte punii trecuseră de acolo la Oxeae [38] apoi, după ce aflaseră că Attalus şi romanii plecaseră din Oreus, se îndreptaseră spre porturile Acarnaniei, temîndu-se să nu fie atacaţi şi nimiciţi la Rhion — acesta e numele strîmtorii de la gura golfului corintic.

VIII Într-adevăr, Filip era necăjit şi se simţea apăsat pentru că, deşi a mers cu cea mai mare repeziciune în toate împrejurările, totuşi nicăieri n-a ajuns la vreme, şi pentru că ursita, luîndu-i totul din faţa ochilor, şi-a ris de iuţeala lui.

Totuşi, la adunare, Filip prefăcîndu-se că nu e supărat, vorbi cu semeţie, luînd martori şi pe zei şi pe oameni „că el [a fost pretutindeni şi] n-a lipsit din nici un loc şi n-a scăpat nici un prilej de a se îndrepta cu cea mai mare repeziciune cu putinţă acolo unde au zăngănit armele duşmanilor; însă greu îşi poate închipui cineva dacă nu cumva războiul n-a fost desfăşurat cu mai multă îndrăzneală din parte-i sau dacă nu cumva vrăjmaşii au fost mai iuţi la fugă; aşa i-a scăpat din mîini Attalus la

Opus, aşa Sulpicius la Chalcis, aşa în cursul acelor zile — Machanidas. Însă după cum nu întotdeauna fuga e norocoasă [39], la fel nu trebuie socotit o grea întreprindere acest război în care, dacă te vei întîlni cu vrăjmaşul, de bună seamă îl vei birui. Ceea ce trebuie subliniat în primul rînd, e mărturisirea duşmanilor că nu sînt deopotrivă cu el; în scurtă vreme şi victoria lui va fi neîndoielnică, căci potrivnicii săi nu vor lupta cu dînsul cu un rezultat mai bun decît nădăjduiseră ei".

Aliaţii l-au ascultat plini de bucurie.

De acolo, de la achei, Filip s-a întors la Heraea şi Triphylia [40], înapoind Aliphera [41] oraşului Megalopolis [42], deoarece megalopolitanii îi dovediseră îndeajuns că făcuse parte din teritoriul lor. După ce luă în primire vasele de la achei — erau trei nave cu cîte patru rînduri de vîsle şi tot atîtea cu cîte două rînduri — trecu de acolo la Anticyra. Plecînd de acolo cu şapte vase cu cîte cinci rînduri de vîsle şi mai mult de 20 de bărci, pe care le trimisese în golful Corint ca să le alăture flotei carthagineze, Filip debarcă în oraşul aetolian Erythrae [43], care se află aproape de Eupalium [44]. Însă aetolienii au avut cunoştinţă de aceasta: căci toţi locuitorii care se găseau prin sate sau prin redutele învecinate ale Potidaniei [45] şi Apolloniei [46] şi-au găsit refugiul în codri şi în munţi: vitele care nu putuseră fi mînate din pricina grabei, fură răpite şi îmbarcate pe vase. Cu aceste vite şi cu celelalte capturi a fost trimis mai marele acheilor, Nikias, la Aegion. După aceasta, Filip se îndreptă către Corint, poruncind ca trupele de pedestraşi să fie conduse pe uscat prin Beoţia. Iar el, navigînd de la Kenchrei [47] de-a lungul Atticei, mai sus de Sunium [48], ajunse la Chalcis, trecînd aproape prin mijlocul flotelor duşmane. Acolo, după ce lăudă credinţa şi vitejia locuitorilor din Chalcis, fiindcă nici nu le încovoiase sufletele teama, şi nici nu-şi pierduseră nădejdile [49], i-a îndemnat pe chalcidieni ca şi pe viitor să rămînă credincioşi alianţei sale cu aceeaşi statornicie, dacă nu vor mai degrabă să aibă soarta cretanilor şi opuntiilor. De la Chalcis, Filip navigă spre Oreus, unde încredinţă cîrmuirea şi paza oraşului acelor fruntaşi care, după ce oraşul le fusese cucerit, preferaseră să fugă decît să se predea romanilor.

Apoi Filip trecu la Demetrias [50] din Eubeea, de unde plecase întîia oară pentru a da ajutor aliaţilor săi.

După aceasta, Filip puse să se construiască la Cassandrea [51] 100 vase de război, concentrînd acolo o mulţime de vase, deoarece

Scanned with CamScanner

în Grecia situaţia se liniştise, datorită şi plecării lui Attalus, datorită şi sprijinului său acordat la vreme aliaţilor aflaţi în primejdie.

Apoi Filip se întoarse în regatul său, pentru a declara război dardanilor [52].

IX La sfîrşitul acelei veri în care s-au petrecut aceste evenimente [53] în Grecia, după ce Q. Fabius [54] fiul lui Fabius Maximus, trimis ca legat din partea consulului M. Livius, a adus la cunoştinţa senatului convingerile consulului că L. Porcius împreună cu legiunile sale asigură îndeajuns apărarea provinciei Gallia [55] şi că, prin urmare, armata consulară poate fi adusă de acolo, senatul ordonă să se întoarcă la Roma nu numai M. Livius, ci şi colegul lui, C. Claudius. Numai prin aceasta s-a deosebit decretul că senatul a poruncit, în afară de readucerea armatei lui M. Livius, ca legiunile lui Nero să rămînă în provincie, pentru a ţine piept lui Hannibal.

Consulii s-au înţeles între ei printr-o scrisoare că, aşa cum au slujit republica într-un cuget şi-o simţire, la fel să meargă în acelaşi timp la Roma, măcar că veneau din regiuni diferite; cel care va ajunge mai întîi la Praeneste primise ordin să-l aştepte acolo pe colegul său.

Dar s-a întîmplat ca amîndoi consulii să vină acolo în aceeaşi zi. De acolo fu trimis înainte un edict, prin care se hotăra ca „peste trei zile, senatul în mare număr să fie prezent la sfat în templul Bellonei". Consulii s-au apropiat de oraş, întîmpinaţi în cale de tot norodul în păr. Gloatele revărsîndu-se şi înconjurîndu-i din toate părţile, le aduceau nu numai salutul lor, ci fiecare cetăţean dorind să atingă dreptele biruitoare ale consulilor, unii îi felicitau, alţii le aduceau mulţumiri că datorită strădaniilor lor republica a rămas teafără.

După ce consulii au arătat, după obiceiul tuturor comandanţilor, cum au desfăşurat războiul, au cerut să li se acorde cuvenita cinstire zeilor nemuritori pentru că i-au ajutat să-şi slujească republica cu bărbăţie şi cu noroc, iar lor să li se îngăduie să intre în oraş în triumf.

Senatul le-a răspuns că într-adevăr decretează să li se acorde ceea ce cer, datorită în primul rînd bunăvoinţei zeilor, şi după zei, meritului consulilor; şi după ce s-a hotărît să se oficieze slujbe de mulţumire zeilor, în numele amîndurora, şi purtarea ambilor consuli în triumf, consulii s-au înţeles între ei să nu fie sărbătorit triumful fiecăruia în parte, ci laolaltă pentru că tot

Scanned with CamScanner

împreună într-un cuget şi-o simţire au dus războiul şi pentru că operaţiile fuseseră desfăşurate şi în provincia lui M. Livius, şi întîmplător în ziua în care s-a dat bătălia, acesta luase auspiciile [56]; dar pentru că armata lui M. Livius se înapoiase la Roma venind împreună cu el, în schimb însă a lui Nero nu putuse fi adusă din provincia lui, s-a hotărît ca trupele lui Livius să-şi însoţească comandantul intrînd în Roma în carul de triumf tras de patru cai, iar C. Claudius să vină călare, însă neînsoţit de ostaşi.

În chipul acesta a fost sărbătorit laolaltă atît triumful amîndurora, cît mai ales al aceluia care, cu cît îl întrecea în merite pe colegul său, cu atît se înălţa mai presus în glorie, pentru că l-a ridicat şi pe tovarăşul său de consulat la aceeaşi cinste.

„De bună seamă, — spunea lumea, — cel călare a străbătut în goană într-un răstimp de şase zile Italia în toată lungimea ei şi s-a măsurat piept la piept cu Hasdrubal în Gallia, în acea zi în care Hannibal crezuse că Nero se află în castrul său aşezat lîngă tabăra sa, în Apulia: astfel, un singur consul a înfruntat doi comandanţi, luptînd în amîndouă părţile Italiei, împotrivindu-se unor mari căpetenii de oşti cu iscusinţa minţii sale, într-o parte şi punîndu-şi în primejdie viaţa sa, în altă parte. A fost îndeajuns numai numele lui Nero pentru a-l ţine pe Hannibal pe loc în tabără. La drept vorbind, datorită cui s-a prăbuşit şi a fost doborît Hasdrubal, dacă nu lui Nero? De aceea, celălalt consul n-are decît să meargă purtat pe un car de triumf tras de oricîţi cai ar vrea; adevăratul triumfător este cel care merge purtat de un singur cal, şi acela e Nero, care, chiar dacă ar merge pe jos, s-ar bucura de o neasemuită glorie, fie că ar fi dobîndit-o în acel război, fie că ar fi fost trecut cu vederea cu prilejul acelui triumf".

Asemenea vorbe ale celor care îl priveau pe Nero l-au însoţit pînă pe Capitolium.

Consulii au depus în vistieria statului 3 milioane de sesterţi [57] şi 80 000 de libre de aramă. M. Livius a împărţit ostaşilor cîte 56 aşi; de asemenea şi C. Claudius a făgăduit ostaşilor care nu erau de faţă aceeaşi sumă, după ce se va întoarce la armată.

S-a băgat de seamă că în acea zi au fost alcătuite de ostaşii lui M. Livius mai multe cîntece glumeţe în cinstea lui C. Claudius decît a consulului lor, pe de o parte, iar călăreţii au copleşit pe de altă parte cu multe laude pe legaţii L. Veturius şi Q. Caecilius şi au îndemnat plebea să-i aleagă pe aceştia consuli

în anul viitor; a doua zi consulii, în adunarea poporului, au întărit cele spuse de călăreți, amintind cu cîtă bărbăție și credință s-au străduit amîndoi să-i ajute în chip deosebit pe consuli.

X Fiindcă se apropia ziua alegerilor [58] și se găsise cu cale ca alegerile să fie prezidate de către un dictator [59], consulul C. Claudius l-a numit dictator pe colegul său, M. Livius; la rîndu-i, Livius l-a desemnat pe Q. Caecilius comandant al cavaleriei.

Fură aleși consuli, prin mijlocirea dictatorului, L. Veturius și Q. Caecilius, același care era atunci comandant al cavaleriei; după asta s-au ținut alegerile de praetori; fură aleși C. Servilius [60], M. Caecilius Metellus [61], Ti. Claudius Asellus [62] și Q. Mamilius Turrinus, care atunci era edil al plebei.

După terminarea alegerilor dictatorul părăsi funcția. În urma trimiterii la vatră a armatei, el plecă, potrivit unui *senatus-consultum*, în provincia Etruria pentru a cerceta care anume populații din rîndurile etruscilor sau umbrilor trîmbițaseră ideea trădării romanilor [și trecerii de partea lui Hasdrubal], cu puțin înainte de sosirea sa și cine i-a sprijinit pe puni cu trupe auxiliare, aprovizionare și orice alte mijloace.

Acestea au fost evenimentele desfășurate în cursul acelui an și în timp de pace și în timp de război.

Jocurile romane au fost din nou celebrate în întregime în trei rînduri de către edilii curùli Cn. Servilius Caepio și Ser. Cornelius Lentulus; la fel și jocurile plebee au fost iarăși celebrate o dată în întregime de către edilii plebei M. Pomponius Matho și Q. Mamilius Turrinus.

În al treisprezecelea an de război punic, în vremea consulilor L. Venturius Philo și Q. Caecilius Metellus, li s-a decretat amîndurora provincia Bruttium, în scop de a desfășura războiul cu Hannibal. Apoi fură trași la sorți praetorii M. Caecilius Metellus — pentru jurisdicția urbană, Q. Mamilius — pentru cea a străinilor, C. Servilius — pentru Sicilia și Ti. Claudius — pentru Sardinia.

Armatele s-au distribuit astfel: unuia din consuli i s-a încredințat armata pe care o comandase C. Claudius, consulul anului trecut, iar celuilalt consul, armata propraetorului Q. Claudius (acestea erau alcătuite din cîte două legiuni): „în Etruria, proconsulul M. Livius, căruia i se prelungise comanda pe încă un an, va lua în primire două legiuni de sclavi voluntari de la propraetorul C. Terentius". S-a mai decretat ca praetorul Q. Mamilius, după pre-

Scanned with CamScanner

darea jurisdicției [63] în mîna colegului, să ia în primire Gallia împreună cu armata de acolo pe care o comandase praetorul L. Porcius, și i s-a dat ordin să pustiiască ținuturile gallilor, care trecuseră de partea carthaginezilor puțin înainte de venirea lui Hasdrubal.

Lui C. Servilius i s-a încredințat apărarea Siciliei cu cele două legiuni de la Cannae, tot așa cum o apărase și C. Mamilius.

Vechea armată din Sardinia, pe care o comandase A. Hostilius, a fost scoasă din această provincie [64].

Consulii au recrutat noua legiune pe care Ti. Claudius să o treacă în Italia cu sine.

Lui Q. Claudius [65] i s-a prelungit comanda pe încă un an, ca să conducă provincia Tarentum; la fel și lui C. Hostilius Tubulus, pentru provincia Capua.

Proconsulul M. Valerius, care avusese însărcinarea apărării coastei maritime în jurul Siciliei, a primit poruncă să se întoarcă la Roma cu toată flota rămasă, după ce va încredința 30 de vase lui C. Servilius.

XI În cetatea frămîntată de primejdiile atît de mari ale războiului, în vreme ce toată lumea era aplecată să pună în seama zeilor temeiurile tuturor izbînzilor și înfrîngerilor, se vestiră multe semne și arătări: „La Tarracina a fost lovit de trăsnet templul lui Jupiter, iar la Satricum, al zeiței Mater Matuta [66]; pe satricani nu mai puțin i-au îngrozit doi șerpi care se furișaseră în templul lui Jupiter, strecurîndu-se chiar pe porți; din Antium s-a dat de știre că secerătorii au văzut spice pline de sînge; la Caere a fost fătat un purcel cu două capete, precum și un miel care era în același timp și berbec și mioară. Și la Alba se spunea că au fost văzuți doi sori, și că la Fregellae, în timpul nopții, s-a văzut lumină; că pe teritoriul Romei, a vorbit un bou; [se mai spunea] că altarul lui Neptun din circul lui Flaminius s-a umplut de sudoare; apoi că templul zeiței Ceres și cel al Mîntuirii [67], și al lui Quirinus [68] au fost lovite de trăsnet".

Li s-a poruncit consulilor să facă ispășiri cu sacrificii de vite mari și să rînduiască slujbe publice vreme de o zi. Toate acestea au fost aduse la îndeplinire printr-un *senatus-consultum*.

Mai mult ca toate minunile care fuseseră anunțate ca întîmplate, fie dincolo de hotare, fie văzute în țară, a îngrozit sufletele oamenilor stingerea focului veșnic din templul Vestei; vestala care avusese paza focului în noaptea aceea a fost bătută cu biciul din porunca pontificelui P. Licinius. Deși acest fapt nu se

întîmplase din vrerea zilelor, ci din omenească nebăgare de seamă, totuşi s-a hotărît să fie ispăşit prin sacrificii de vite mari şi prin rugăciuni publice în templul Vestei.

Pînă să plece consulii la război, ei fură povăţuiţi de senat să aibă grijă ca plebeii să se înapoieze la ţarinile lor: „prin milostivirea zeilor, războiul a fost îndepărtat de oraşul Roma şi de Latium şi deci se poate locui fără teamă la ţară; n-are nici o noimă ca să se aibă o grijă mai mare de munca ogoarelor din Sicilia decît de ale Italiei".

Numai că treaba asta nu era de loc uşoară de adus la îndeplinire de popor, deoarece era lipsă şi de plugarii liberi care căzuseră în război, şi de sclavi, şi de vitele care fuseseră răpite, iar satele fuseseră distruse sau arse; totuşi o mare parte dintre ei, înduplecaţi de autoritatea consulilor, s-au înapoiat la ţarini. Prilejul luării unor atari măsuri îl dăduseră delegaţii Placentiei şi Cremonei [69], care s-au plîns că ogoarele lor erau atacate şi pustiite de vecinii lor galli şi că o mare parte dintre coloniştii lor s-au împrăştiat, şi că acum oraşele lor sînt despopulate, iar ţarinile pustii şi în paragină.

Praetorul Mamilius a primit însărcinarea ca să apere coloniile împotriva duşmanilor. Consulii, potrivit unui *senatus-consultum*, au hotărît ca „acei care sînt cetăţenii Cremonei sau Placentiei să se întoarcă la coloniile lor, pînă la o anumită zi".

Apoi şi consulii au plecat la începutul primăverii la război [70].

Consulul Q. Caecilius a luat în primire armata lui C. Nero, iar L. Veturius, pe a propraetorului Q. Claudius, completînd unităţile cu noii ostaşi pe care el însuşi îi recrutase.

Consulii au dus armata în ţinutul Consentinum şi l-au pustiit în lung şi-n lat; în vreme ce trupele romane erau încărcate de prăzi, într-o trecătoare îngustă au fost puşi într-o atît de mare neorînduială de bruttii şi de arcaşii numizi, încît au fost în primejdie să-şi piardă nu numai prada, ci şi luptătorii. Totuşi a fost mai mult învălmăşeală decît luptă şi, după ce au trimis prăzile înainte, au ieşit şi legiunile romane tefere în locuri deschise. De acolo au plecat în ţinutul lucanilor; acest neam s-a supus în întregime poporului roman, fără luptă [71].

XII În cursul acelui an, nu s-a desfăşurat nici o campanie împotriva lui Hannibal. Căci nici acesta n-a ieşit în calea oştilor romane, datorită proaspetei răni pricinuite şi statului său, şi lui personal, şi nici romanii nu i-au tulburat liniştea: ei erau de pă-

Scanned with CamScanner

rere că deşi toate se prăbuşesc în jurul lui Hannibal, totuşi acesta e singurul comandant de seamă, înzestrat cu o energie atît de strașnică! Dar nu ştiu dacă acest om merită mai multă admiraţie cînd a fost încununat de izbînzi, decît cînd a fost copleşit de restriște — căci, într-adevăr, Hannibal cu toate că purta de treisprezece ani războaie pe pămîntul duşmanilor, atît de departe de patria sa şi cu rezultate atît de felurite şi nu cu o armată alcătuită din cetăţenii săi, ci amestecată din adunăturile tuturor neamurilor, care n-aveau nici legi, nici datine, nici limbă comună şi, deşi aceştia aveau alt trai, altă îmbrăcăminte, alte arme, alte credinţe, alte rînduieli religioase şi aproape şi alţi zei, totuşi a ştiut să-i unească într-un singur mănunchi în aşa fel, încît nu s-a ivit niciodată vreo răzvrătire nici în sînul lor, nici împotriva comandantului lor, nici chiar atunci cînd de multe ori erau lipsiţi de banii soldei şi de aprovizionare pe pămîntul vrăjmaşilor, din pricina cărui neajuns în primul război punic se săvîrşiseră multe fapte nesăbuite în rîndurile comandanţilor şi ostaşilor. Într-adevăr, după nimicirea armatei lui Hasdrubal laolaltă cu comandantul ei, în care carthaginezii îşi puseseră toate nădejdile biruinţei, şi cînd, prin retragerea lui Hannibal în colţul ţinutului Bruttium, această atitudine a lui însemna şi cedarea restului Italiei, cui nu i s-ar părea uimitor că totuşi nu s-a ivit nici o revoltă în sînul taberei lui Hannibal? Căci la celelalte neajunsuri se mai adăugase şi nevoia hrănirii armatei sale; ori singura nădejde îi rămăseseră ogoarele ţinutului Bruttium, care, chiar dacă ar fi fost în întregime lucrate, totuşi erau neîndestulătoare pentru aprovizionarea cu hrană a unei armate atît de mari; în realitate însă pentru că o mare parte a tineretului luat de la munca cîmpului se îndeletnicise cu războiul, bruttii, din pricina năravurilor urîte înnăscute în acest neam, în timpul serviciului militar se ocupau cu tîlhăriile [72]. Apoi lui Hannibal nici din patrie nu i se trimitea nimic, deoarece singura grijă a Carthaginei era păstrarea Hispaniei, de parcă în Italia i-ar fi mers totul din plin.

În Hispania [73], într-o privinţă, războiul avusese aceeaşi soartă ca în Italia; într-altă privinţă însă, totul mersese pe dos. În legătură cu aceasta se învedera că punii, biruiţi în bătălie şi pierzîndu-şi şi comandantul [74], fuseseră alungaţi pînă la cel mai depărtat ţărm al Hispaniei, tocmai la Ocean; în cea de-a doua privinţă, pentru pregătirea războiului, Hispania datorită şi locului şi firii oamenilor, era mai potrivită nu numai ca Italia, ci ca orice altă ţară a pămîntului. Ca urmare, deşi Hispania a fost cea dintîi provincie de pe continent în care au intrat romanii, totuşi a

fost cea din urmă dintre toate care a fost supusă de tot, abia acum, în sfîrşit, în vremea noastră sub conducerea şi auspiciile lui Augustus Caesar [75].

Pe atunci în Hispania, Hasdrubal, fiul lui Gisgo, cel mai mare şi mai vestit comandant în acel război după Barcini, reîntorcîndu-se de la Gades, în nădejdea reaprinderii războiului, ajutat şi de Mago, fiul lui Hamilcar, după terminarea înrolării de trupe în Hispania Ulterior, a înarmat ca la 50 000 de pedestraşi şi 4 500 de călăreţi.

În ce priveşte cifra trupelor de cavalerie, autorii sînt cam de aceeaşi părere; unii însă scriu că la Silpia au fost aduşi ca la 70 000 de pedestraşi [76]. Acolo şi-au aşezat tabăra cei doi comandanţi romani, cu gîndul de a nu se da în lături din faţa luptei.

XIII Cînd lui Scipio i s-a adus la cunoştinţă ştirea pregătirii unei armate atît de mari şi fiind încredinţat că nu se va putea împotrivi numai cu legiunile romane unui puhoi atît de uriaş de oşti duşmane şi nici bizui pe nişte ajutoare închipuite ale barbarilor cu care să-şi înfrunte duşmanul şi, totodată, că nu trebuie nici să aibă prea mare încredere în forţele lor, deoarece erau schimbători din fire, năravuri care pricinuise înfrîngerea tatălui şi unchiului său, trimise înainte pe Silanus la Culchas [77], care domnea peste 28 oraşe, ca să ia în primire de la el călăreţii şi pedestraşii pe care îi făgăduise că-i va înrola sub arme în vremea iernii; şi el însuşi porni din Tarraco de la aliaţii săi, care locuiau ţinuturile din vecinătatea drumului său şi ajunse la Castulo [78], după ce strînse în drumul său neînsemnate ajutoare. Acolo a adus şi Silanus trupe auxiliare alcătuite din 3 000 de pedestraşi şi 500 de călăreţi. De acolo porni înainte către oraşul Baecula [79] cu toată oastea de concetăţeni şi aliaţi, alcătuită din 45 000 de pedestraşi şi călăreţi.

Mago [80] şi Masinissa [81] i-au atacat cu toată cavaleria lor pe romani, tocmai cînd îşi întocmeau castrul, şi le-ar fi pricinuit mari neajunsuri celor ce lucrau la întărituri, dacă Scipio n-ar fi ascuns în spatele unei măguri — foarte prielnic aşezată în acest scop — trupe de cavalerie care s-au năpustit pe neaşteptate în goană asupra numizilor, care înaintau răzleţiţi. Dintre duşmani, toţi aceia care se avîntaseră prea mult, venind pînă în preajma parapetelor şi chiar pînă aproape de cei ce lucrau la întărituri, fură daţi peste cap cînd nici nu începuse bine lupta; cu ceilalţi vrăjmaşi, care înaintaseră înapoia steagurilor lor încolonaţi în ordine, lupta a dăi-

nuit mai îndelung, fiind multă vreme nehotărîtă. Dar îndată ce intră în acţiune cohortele uşor înarmate de la posturi şi sînt scoşi apoi de la lucrări şi ostaşii cărora li se poruncise să ia armele şi vin în număr mai mare şi forţe proaspete în locul celor istoviţi şi cînd numeroase trupe ieşind din castru se năpustesc la încăierare, şi punii şi numizii nu mai stau pe gînduri şi o iau la fugă. La început, duşmanul se depărta în pîlcuri, fără ca spaima sau zorul să le dezlîneze şirurile ; apoi însă, pentru că romanii atacau tot mai crîncen ariergarda potrivnicului, care nu mai era în stare să le înfrunte iureşul, acesta nemaiţinînd seama nici de rînduri, nici de nimic, se aşterne pe fugă pretutindeni, împrăştiindu-se fiecare pe unde i-a fost mai la îndemînă. Şi cu toate că după această luptă curajul romanilor sporise într-o bună măsură, iar al duşmanului slăbise, totuşi în zilele următoare n-au încetat de loc luptele de hărţuială între cavaleriile şi trupele uşoare ale potrivnicilor.

XIV După ce şi-au măsurat îndeajuns puterile prin uşoare hărţuieli, mai întîi Hasdrubal şi-a rînduit trupele în formaţie de atac, şi apoi au înaintat şi romanii. Însă amîndouă fronturile şedeau nemişcate în faţa valului de întărituri şi, deoarece nici una din tabere nu începu lupta, în vreme ce lumina soarelui se lăsa spre chindie, întîi carthaginezul şi după el şi romanul îşi readuse trupele în tabără. Situaţia asta s-a repetat vreme de cîteva zile : întotdeauna carthaginezul îşi scotea cel dintîi armata din tabără, şi tot el cel dintîi, istovit de atîta stat în picioare, da semnalul de retragere ; din nici o parte nu s-a pornit la atac, nu s-a aruncat vreo armă, nu s-a scos vreun strigăt.

Centrul frontului era ocupat de o parte de romani, de cealaltă de carthaginezi amestecaţi cu africani, iar la aripi erau rînduiţi aliaţii (amîndouă taberele aveau aici pe hispani) ; în faţa aripilor, înaintea liniei de bătaie punice, se aflau elefanţii care de departe păreau aidoma unor redute.

Cuvîntul de ordine dat în amîndouă taberele era acesta : „Lupta se va desfăşura aşa cum fuseseră rînduite fronturile. În centru se va măsura romanul cu punul, din pricina cărora se porni acest război, fiind deopotrivă şi în tărie şi în bărbăţie".

Cînd Scipio a băgat de seamă că duşmanul crede cu încăpăţînare în această stare de lucruri, a schimbat într-adins totul în ziua aceea în care plănuise să dezlănţuie bătălia. De cu seară a dat consemnul în tabără : „Înainte de ivirea zorilor, şi oamenii

şi caii să fie pregătiţi şi hrăniţi, iar călăreţii să fie înarmaţi şi caii înfrînaţi şi înşeuaţi". De-abia se luminase bine de ziuă, cînd Scipio şi trimise toată cavaleria împreună cu trupele de armament uşor împotriva posturilor punice. Numaidecît el însuşi porneşte înainte cu trupele greu înarmate ale legiunilor, dar în pofida aşteptărilor bine întemeiate ale alor săi şi ale duşmanilor, aripile au fost întărite cu ostaşi romani, iar aliaţii au fost rînduiţi în centrul frontului.

Hasdrubal trezit de strigătele călăreţilor, îndată ce sări din cort şi văzu în faţa parapetelor învălmăşeala şi zăpăceala din rîndurile alor săi, iar mai departe scînteind steagurile legiunilor şi cîmpurile pline de vrăjmaşi, numaidecît îşi aruncă întreaga cavalerie împotriva călăreţilor potrivnicului ; el însuşi iese cu trupele de pedestraşi din tabără, fără să schimbe nimic din ordinea de bătaie obişnuită în ce priveşte formaţiile frontului.

Multă vreme încăierarea dintre cavalerii rămase nehotărîtă ; lupta nu se putea decide numai datorită lor, deoarece cei respinşi se retrăgeau la adăpostul liniei de bătaie a pedestrimii, ceea ce se făcea de către amîndoi adversarii ; însă atunci cînd între amîndouă fronturile n-au fost mai mult de 500 paşi, Scipio — după ce dădu semnalul de retragere şi începură să se desfăşoare rîndurile cavaleriei romane — aşează toate trupele uşor înarmate, încadrate în centru şi împărţite în două corpuri, în spatele aripilor, în rîndurile rezervelor. Apoi, cînd se ivi momentul dezlănţuirii luptei, Scipio porunceşte ca hispanii (aceştia ocupaseră centrul frontului) să înainteze cu pas domol : de la aripa dreaptă (căci acolo comanda Scipio) el trimise o ştafetă la Silanus şi la Marcellus, „ca să lărgească aripa în partea stîngă, aşa cum o vor vedea desfăşurîndu-se la cea dreaptă, împreună cu trupele uşoare ale cavaleriei şi pedestrimii şi să nu se ia la piept cu vrăjmaşul înainte ca amîndouă fronturile să se poată încleşta în centru". După ce fură desfăşurate aripile în felul acesta, cîte trei cohorte de pedestraşi şi cîte trei escadroane de cavalerie, la care fuseseră alăturaţi şi velitii, porniră în pas grabnic asupra vrăjmaşului, în vreme ce alte unităţi îi urmau înaintînd din flanc. La mijloc se făcuse un întrînd, în care unităţile hispane înaintau mai anevoie. Acum se încăieraseră numai aripile, deoarece tot ce alcătuia tăria duşmanului, contingentele vechi de puni şi africani, nu ajunsese încă pînă la o aruncare de suliţă şi nici nu se încumeta să năvălească la atac, ca să vină în sprijinul celor încleştaţi, de teamă să nu deschidă centrul frontului în calea vrăjmaşului care se apropia din faţă. Aripile erau

Scanned with CamScanner

strîmtorate într-o luptă nehotărîtă ; cavaleria romană şi trupele de armanent uşor şi velitii, învăluind aripile, izbeau din coastă, iar cohortele presau din faţă aşa fel încît să rupă rîndurile duşmanului de restul frontului.

XV Însă, pe de o parte, lupta nu era egală în toate sectoarele, iar pe de alta, duşmanul aruncase asupra trupelor romane şi latine tot puhoiul de baleari şi de recruţi hispani.

În vreme ce ziua înainta, pe ostaşii lui Hasdrubal începuseră să-i lase puterile, deoarece carthaginezii fuseseră izbiţi neîntrerupt, începînd de dis-de-dimineaţă, şi siliţi să iasă repede la atac înainte de a-şi fi întremat trupurile, hrănindu-se.

Într-adins Scipio tărăgănise situaţia, pentru ca lupta să se dea cît mai tîrziu : căci pedestrimea romană numai pe la ora a şaptea [82] a pornit atacul la aripi, iar în mijlocul frontului acesta a fost dezlănţuit ceva mai tîrziu, pentru ca arşiţa soarelui de la amiază şi oboseala statului cu armele pe ei şi, în acelaşi timp, şi foamea, şi setea să istovească trupurile punilor înainte de a se lua la piept cu romanii. În felul acesta stătuseră ei în picioare, rezemaţi pe scuturi. Pe deasupra, şi elefanţii speriaţi de învălmăşeala acestei lupte a călăreţilor, a velitilor şi a trupelor de armament uşor, se năpustiseră de la aripi către mijlocul frontului. De aceea duşmanii istoviţi şi trupeşte şi sufleteşte dădură înapoi, păstrînd totuşi ordinea formaţiilor, frontul rămînînd intact, ca şi cum s-ar fi retras din porunca comandantului. Dar cînd romanii biruitori simţiră şovăiala duşmanului, se năpustiră din toate părţile şi mai năpraznic, astfel încît potrivnicul nu mai fu în stare să înfrunte lesne şi acest iureş, cu toate că Hasdrubal căuta să-i reţină şi sta în calea celor care dădeau înapoi, strigîndu-le mereu că în spate se găsesc nişte costişe unde se vor putea retrage fără grijă, dacă vor merge în ordine; totuşi frica lor a fost mai puternică decît ruşinea, căci cum dădură de romani, cei care erau cei mai apropiaţi de ei numaidecît întoarseră spatele, toţi luînd-o la fugă şi împrăştiindu-se. Vrăjmaşul se opri însă cu steagurile mai întîi la poalele dealurilor, unde din nou începu să-şi alcătuiască formaţiile de luptă, deoarece romanii şovăiseră să suie costişele din faţă ; apoi însă, cînd duşmanii văzură că unităţile romane înaintează cu bărbăţie, din nou o luară la fugă, fiind alungaţi, înspăimîntaţi pînă în tabăra lor. Dar nici romanii nu erau prea departe de parapetele lor : prin atacul lor atît de năpraznic ei le-ar fi cucerit tabăra, dacă, după un soare atît de arzător — aşa cum de obicei se întîmplă să bată atunci cînd sînt nori

grei de ploaie — n-ar fi căzut atîta potop de apă, încît învingătorii cu greu s-au putut retrage în castrul lor, unii ostaşi romani fiind chiar stăpîniţi de superstiţia că nu mai e cu putinţă de încercat nimic în cursul acelei zilei. Carthaginezii, cu toate că noaptea şi ploaia îi chemau pe cei sleiţi de sforţări şi răni la odihna atît de trebuincioasă, totuşi pentru că teama şi primejdia nu le dădeau răgaz nici măcar să răsufle, încredinţaţi că duşmanii vor porni la asaltarea taberei lor în zori de zi, grămădind din toate părţile bolovani din jurul lor şi din parapetele învecinate, îşi înalţă fortificaţiile, ca să se apere la adăpostul întăriturilor, de vreme ce se pot bizui atît de puţin pe arme. Numai că dezertările aliaţilor lor au făcut ca fuga să pară mai sigură ca zăbovirea pe loc. Începutul dezertării l-a făcut Attenis, un regişor al turdetanilor : acesta trecu la romani cu o mare ceată de oameni dintre compatrioţii săi. După aceasta, două oraşe întărite împreună cu garnizoanele lor au fost predate romanilor de căpeteniile lor. Şi pentru ca lucrurile să nu ajungă prea departe, de vreme ce toţi erau aplecaţi sufleteşte spre dezertare, Hasdrubal ridică tabăra în liniştea nopţii următoare.

XVI În revărsatul zorilor, cînd cei care erau în posturi i-au adus la cunoştinţă că duşmanii au plecat, şi după ce cavaleria fu trimisă înainte, Scipio porunceşte oastei să se pună în marş : romanii mărşăluiră cu atîta repeziciune, încît, dacă ar fi mers pe un drum drept, fără doar şi poate i-ar fi ajuns pe fugari. Însă romanii se încrezură în călăuze care spuseseră că e un drum mai scurt către fluviul Baetis, unde să-l atace pe duşman în timpul trecerii.

Hasdrubal văzîndu-şi închisă trecerea dincolo de fluviu, coti către Ocean ; de acolo carthaginezii porniră mai departe, mergînd răsfiraţi întocmai ca nişte fugari. Deşi Hasdrubal izbuti să se depărteze o oarecare distanţă de legiunile romane, totuşi cavaleria şi trupele romane uşoare îl oboseau şi-l întîrziau, atacîndu-l cînd din spate, cînd din coastă. Însă atunci cînd duşmanii se opriră în loc ca să înfrunte numeroasele atacuri şi să ţină piept cînd cavaleriei romane, cînd velitilor şi pedestrimii trupelor auxiliare, îi ajunseră din urmă şi legiunile. După asta însă n-a mai fost o luptă, ci un măcel întocmai ca la tăierea de vite, pînă cînd Hasdrubal însuşi, comandantul care dădu cel dintîi imbold la fugă, a izbutit să scape pe dealurile învecinate cu aproape şase mii de oameni, doar pe jumătate înarmaţi ; ceilalţi au fost ucişi şi luaţi prizonieri.

Scanned with CamScanner

Punii şi-au întărit la nimereală vremelnica lor tabără pe o măgură foarte înaltă şi acolo s-au putut apăra fără mare greutate, deoarece romanii au încercat, zadarnic însă, să suie acest povîrniş prea abrupt; totuşi, împresurarea într-un loc descoperit şi pustiu putea fi îndurată abia cîteva zile, de aceea duşmanii începură să dezerteze la romani.

În cele din urmă, însuşi comandantul punilor, după ce îşi făcu rost de vase (căci marea nu era departe), îşi căută în timpul nopţii refugiul la Gades, lăsîndu-şi pe loc armata. Scipio, aflînd de fuga comandantului punilor, îl însărcină pe Silanus cu împresurarea taberei duşmane, dîndu-i zece mii de pedestraşi şi o mie de călăreţi, iar el se înapoie cu celelalte trupe la Tarraco după 70 de zile de marş. În drum cercetă situaţia regişorilor şi ale cetăţilor lor, pentru ca să-i poată preţui şi răsplăti după adevăratul lor merit.

În urma plecării lui Scipio, Masinissa, după ce a avut o tainică întrevedere cu Silanus, a trecut în Africa, însoţit de cîţiva partizani ai săi, ca să subordoneze planurilor sale şi neamul său, nu atît pentru a învedera care a fost pricina schimbării sale neaşteptate în acea vreme, cît ca o dovadă a unei nestrămutate credinţe, cu începere de atunci pînă la cea din urmă clipă a bătrîneţii sale, şi că într-adevăr el n-a făcut acest pas fără un temei bine chibzuit.

După ce Hasdrubal i-a trimis vasele înapoi lui Mago, şi acesta s-a îndreptat către Gades, ceilalţi carthaginezi, părăsiţi de comandanţii lor, o parte au dezertat, altă parte au fugit împrăştiindu-se prin cetăţile învecinate, nemairămînînd din rîndurile lor vreo ceată însemnată prin număr sau prin putere.

În general, în chipul acesta au fost carthaginezii alungaţi din Hispania, sub conducerea şi auspiciile lui P. Scipio, după patrusprezece ani de cînd izbucnise războiul punic şi după cinci[83] ani de cînd P. Scipio luase în primire provincia Hispania şi armata.

Nu mult după aceste evenimente, Silanus s-a înapoiat la Tarraco, aducîndu-i la cunoştinţă lui Scipio că s-a pus capăt războiului.

XVII L. Scipio[84] a fost trimis la Roma în chip de crainic, împreună cu mulţi captivi nobili; şi în vreme ce ceilalţi îndeobşte tresăltau de bucurie, proslăvindu-i această măreaţă faptă, o singură fiinţă, aceea care o săvîrşise cu suflet însetat de vitejie şi de adevărată laudă, socotea supunerea Hispaniilor o neînsemnată

ispravă în comparaţie cu acelea pe care nădăjduise să le facă şi pe care i le făurise în închipuire sufletul său măreţ: căci lui Scipio [85] i se perindau prin faţa ochilor Africa şi marea Carthagină şi aştepta slava acelui război ca pe o ispravă deja săvîrşită, spre cinstea sa şi a numelui neamului său. De aceea, încredinţat că e nevoie să se pregătească terenul şi să atragă de partea sa simţămintele regilor şi a noroadelor lor, hotărî să-l ispitească mai întîi pe regele Syphax. Acesta era regele masaesuliilor [86].

Masaesulii, un neam înrudit cu maurii, locuiau în acea regiune din Africa care vine mai ales în dreptul Carthaginei Noi din Hispania. Acest rege avea în acea vreme un tratat încheiat cu carthaginezii. Scipio, convins că acel tratat n-are o însemnătate prea mare în acea vreme şi că nu e mai sfînt pentru Syphax cum îndeobşte sînt altele în ochii unor barbari, care cumpănesc credinţa cu norocul [87], îl trimite cu daruri pe C. Laelius, ca împuternicit al său, la acest rege. Barbarul bucuros şi de aceste daruri, dar şi de faptul că pe atunci romanii izbîndiseră pretutindeni, şi că în schimb punii avuseseră parte de înfrîngeri în Italia, iar Hispania nu mai era a lor, făgădui că va primi alianţa romanilor: „însă nici nu-şi dă cuvîntul şi nici nu primeşte făgăduiala decît numai în prezenţa comandantului roman". În chipul acesta Laelius se înapoie la Scipio, avînd din partea regelui făgăduiala că sosirea lui Scipio acolo va fi la adăpost de primejdii.

Syphax prezenta un interes deosebit din toate punctele de vedere pentru Scipio care se preocupa de chestiunea Africii, deoarece era cel mai puternic rege de pe acele teritorii şi totodată omul care îşi măsurase puterile în război cu carthaginezii, iar ţara lui avea o aşezare cît se poate de prielnică pentru Hispania, de care era despărţită numai printr-o strîmtoare îngustă [88].

De aceea, Scipio socotind că o acţiune vrednică de luat în seamă se întreprinde şi se duce la bun sfîrşit printr-un mare risc, fiindcă nu se putea altfel, lăsă la Tarraco pentru apărarea Hispaniei pe L. Marcius, şi pe M. Silanus în Cartagina Nouă, unde ajunse mergînd pe jos din Tarraco cu toată graba; apoi din Carthagina Nouă plecă împreună cu C. Laelius şi cu două vase cu cîte cinci rînduri de vîsle. Marea fiind liniştită, plutirea s-a făcut cel mai mult cu ajutorul vîslitului; între timp vasele fiind ajutate şi de un vînt slab, Scipio trecu în Africa.

Dar tot atunci s-a întîmplat, ca în aceeaşi vreme să acosteze la ţărm, aruncînd ancorele, şi şapte trireme carthagineze ale lui Hasdrubal, care, după ce fusese alungat din Hispania, venise cu

Scanned with CamScanner

aceste nave ; cînd acesta a zărit două vase cu cîte cinci rînduri de vîsle, deşi nimeni nu sta la îndoială că aparţin duşmanilor şi că pot fi nimicite de numărul lor mai mare de vase, înainte de a intra în port, totuşi nu s-a făcut altceva decît zarvă şi panică atît din partea ostaşilor, cît şi a marinarilor care de-a surda îşi pregăteau armele şi vasele.

Într-adevăr, un vînt ceva mai puternic bătînd dinspre larg în pînze, quinqueremele fură împinse în port [89], înainte ca punii să ridice ancorele. Şi nimeni nu îndrăznea să provoace la luptă pe cineva care se găsea într-un port al regelui.

Astfel debarcă pe uscat mai întîi Hasdrubal, apoi coboară şi Scipio şi Laelius, pornind spre rege.

XVIII Lui Syphax acest prilej i s-a părut măreţ (cum de altfel şi era), de a fi sosit în aceeaşi zi la dînsul ca să-i ceară alianţa şi prietenia căpeteniile a două popoare, cele mai puternice din acea vreme.

El îi pofteşte pe amîndoi şi le dă ospeţie. Şi pentru că ursita voise ca aceştia să se găsească sub acelaşi acoperămînt şi în faţa aceloraşi Penaţi, Syphax încercă să-i întrunească laolaltă pe amîndoi, pentru a pune capăt învrăjbirii dintre ei ; însă Scipio refuză, dînd ca temei că dînsul nu nutreşte personal nici un fel de ură împotriva lui Hasdrubal ca s-o poată curma în urma unei convorbiri, iar în ce priveşte interesele republicii romane, fără porunca senatului el nu e în măsură să trateze cu duşmanul.

Deoarece regele se străduia din răsputeri ca să-l convingă să vină la aceeaşi masă, ca să nu dea în vileag că unul din oaspeţi nu e primit la ea, Scipio nu se mai împotrivi. Cei doi au cinat împreună cu regele. Ba s-au aşezat chiar pe acelaşi pat [90], şi Scipio şi Hasdrubal, pentru că aşa dorise regele. Însă Scipio era înzestrat cu atîta bun simţ, cu o iscusinţă şi un talent în toate privinţele atît de fireşti, încît prin felul lui plăcut de a vorbi l-a cîştigat de partea sa nu numai pe Syphax, barbarul nedeprins cu moravurile romane, ci şi pe vrăjmaşul său cel mai înverşunat.

[Despre Scipio], Hasdrubal spuse în faţa tuturor următoarele : „În urma întîlnirii i se pare că acest bărbat stîrneşte mai multă admiraţie ca om, decît ca războinic, şi nu se îndoieşte că Syphax şi regatul lui se vor supune puterii romanilor : cu o asemenea artă de a cîştiga sufletele e înzestrat Scipio ! De aceea carthaginezii trebuie mai puţin să se întrebe în ce chip au pierdut Hispania decît să se gîndească cum să păstreze Africa. Apoi, un comandant

roman atît de strălucit n-a trecut în Africa cu două vase şi n-a debarcat într-o ţară neprietenă, încredinţîndu-se puterii unui rege — a cărui credinţă nu-i fusese dovedită doar pentru a călători şi colinda prin nişte ţărmuri fermecătoare — lăsîndu-şi provincia de curînd supusă şi părăsindu-şi şi oştile, el, negreşit, a venit însufleţit de nădejdea de a pune stăpînire pe Africa. Acest plan îl nutreşte Scipio de multă vreme şi şi l-a dezvăluit prin indignarea sa cînd a spus «că el, Scipio, va desfăşura războiul în Africa, nu ca Hannibal în Italia»".

După încheierea alianţei [91] cu Syphax, Scipio plecă din Africa şi după ce fu vînzolit în largul mării, din pricina vînturilor contrarii, de cele mai multe ori năpraznice, după patru zile debarcă în portul Carthaginei Noi.

XIX Aşa cum Hispaniile [92] căpătară linişte, nemaisuferind de pe urmele războiului punic, la fel se învedera limpede că unele cetăţi, ştiindu-se vinovate, şedeau liniştite nu pentru că ar fi fost credincioase, ci mai mult de teamă. Dintre acestea cele mai însemnate şi ca mărime şi ca vină erau Iliturgi şi Castulo [93]. Cea din urmă respectase alianţa atunci cînd romanii izbîndeau în Hispania, însă după doborîrea Scipionilor şi nimicirea armatelor lor, trecuse de partea punilor.

Iliturgitanii adăugaseră la trădare şi fărădelegea predării şi omorîrii acelora care îşi căutaseră la ei adăpost în urma acelor înfrîngeri.

Cu prilejul celei dintîi sosiri în Hispania, atunci cînd Hispania era şovăielnică în simţăminte, măsurile luate de Scipio împotriva acestor două populaţii ar fi fost mai degrabă îndreptăţite decît folositoare; acuma însă cînd situaţia se liniştise, Scipio găseşte cu cale că a sosit vremea pedepsirii lor, de aceea, chemîndu-l pe L. Marcius din Tarraco, îl trimite cu a treia parte din trupe ca să atace Castulo; el însuşi, în fruntea celeilalte armate, ajunge cam după cinci zile de marş la Iliturgi. Acolo găsi porţile închise şi totul rînduit şi pregătit pentru a zădărnici împresurarea: într-atît se ştiau de vinovaţi şi ce merită iliturgitanii, cu toate că nimeni nu le declarase război!

Chiar cu aceste temeiuri începu Scipio să-şi îmbărbăteze ostaşii: „Prin închiderea porţilor cetăţii, aceşti hispani şi-au dezvăluit pricina temerii lor, şi ce li se cuvine; tocmai de aceea războiul trebuie dus împotriva acestora cu o înverşunare cu mult mai aprigă decît cu carthaginezii; de bună seamă, romanii se

războiesc cu punii aproape fără ură, pentru întîietate şi slavă; în schimb aceşti hispani trebuie să-şi primească osînda pentru necredinţă, cruzime şi fărădelege. A sosit vremea de a răzbuna şi mişeleasca omorîre a tovarăşilor lor de arme — deoarece oricare din ostaşii săi în viaţă veniţi împreună cu dînsul să-i pedepsească pe iliturgitani ar fi putut cădea victimă a înşelăciunii, ca şi tovarăşii săi, dacă şi-ar fi căutat refugiul acolo — pentru ca să se consfinţească de-a pururi pentru oricine această aspră învăţătură, că niciodată un cetăţean sau un ostaş roman nu va îndura vreun neajuns fără să fie răzbunat, în orice situaţie s-ar găsi".

Înflăcăraţi de aceste cuvinte ale comandantului, se distribuie scări unor ostaşi aleşi din manipule; Scipio îşi împarte trupele astfel, ca un corp să fie comandat de legatul său Laelius.

Romanii atacară oraşul Iliturgi în acelaşi timp din două părţi, pricinuindu-le locuitorilor o îndoită spaimă. Nu un singur comandant sau mai multe căpetenii îi îndemnau pe locuitori să-şi apere cu îndîrjire oraşul, ci însăşi frica lor, datorită convingerii că sînt vinovaţi. De aceea îşi aduceau aminte, şi-şi aminteau şi unii altora: „romanii vor pedepsirea lor, iar nu biruinţa asupra lor; de aceea fiecare trebuie să ţină seamă, în măsura în care va fi nevoit să înfrunte moartea, de acest fapt: dacă hispanul cade cu arma în mînă în lupta în care de multe ori însuşi Marte, zeul tuturor, îl ajută pe cel înfrînt şi-l doboară pe învingător, sau dacă e mai bine în felul acesta să piară, decît în urmă după arderea şi năruirea oraşului, după ce vor fi bătuţi şi puşi în lanţuri, îndurînd toate grozăviile şi josniciile în faţa soţiilor şi copiilor lor!"

De aceea nu numai cei de vîrstă ostăşească sau de parte bărbătească, ci şi femeile şi copiii iau parte la luptă: străduindu-se să-i ajute mai presus de puterile lor sufleteşti şi trupeşti, acestea distribuie arme de aruncat luptătorilor şi cară bolovani pentru cei ce lucrează la întăriturile zidurilor.

Ceea ce le înflăcăra atît de aprig inimile unor bărbaţi viteji era nu numai convingerea că le e în cumpănă libertatea, ci tuturora li se perinda prin faţa ochilor cele din urmă chinuri şi o cumplită moarte. Sufletele le erau înflăcărate şi de rîvna de a face sforţări şi de a înfrunta primejdiile, ca şi de faptul că se vedeau toţi laolaltă. De aceea bătălia s-a dezlănţuit cu atîta înverşunare, încît aceeaşi faimoasă oaste care supusese întreaga Hispanie, s-a retras în neorînduială, nu spre cinstea ei, din luptă, fiind de mai multe ori alungată de lîngă ziduri de tineretul unui singur oraş.

Scanned with CamScanner

Cînd Scipio a băgat de seamă aceasta, temîndu-se ca nu cumva, în pofida atîtor încercări zadarnice din partea alor săi, pe de o parte să le sporească duşmanilor curajul, iar pe de altă parte romanii să devină mai abătuţi, încredinţat că el trebuie să se străduiască şi să ia personal parte la înfruntarea primejdiilor, dojenindu-şi ostaşii că sînt nevolnici şi fricoşi, porunceşte să se aducă scările, ameninţîndu-i că dacă ceilalţi vor şovăi, va urca singur scările.

Cînd Scipio se apropie de ziduri, primejduindu-şi nu puţin viaţa, de pretutindeni fură scoase strigăte de către ostaşii îngrijoraţi de soarta comandantului lor şi atunci din mai multe părţi deodată începură să fie ridicate scările ; de cealaltă parte şi Laelius căută să facă la fel.

Atunci, în sfîrşit, a fost înfruntată cerbicia acestor orăşeni, şi romanii ocupă zidurile, aruncîndu-i jos pe apărători ; în timpul învălmăşelii a fost cucerită şi cetăţuia, chiar din acea parte unde părea de necucerit.

XX Dezertorii africani, care atunci făceau parte din rîndurile trupelor auxiliare romane, — în timp ce locuitorii din Iliturgi erau ocupaţi cu apărarea oraşului în partea unde li se părea că sînt în primejdie, iar romanii, dimpotrivă, atacau pe unde se puteau apropia de ziduri —, băgară de seamă că partea cea mai ridicată a oraşului era proteguită de o stîncă foarte înaltă şi pentru acest temei nu fusese întărită cu nici un fel de lucrări şi era lipsită şi de apărare. Africanii, nişte oameni sprinteni la trup şi deprinşi să înfrunte primejdiile, datorită multor exerciţii, duc cu ei nişte piroane de fier şi urcă pe acolo pe unde stînca avea scobituri şi colţuri ieşite în afară. Acolo unde treaba era prea grea, din pricină că stînca era dreaptă şi alunecoasă, ei înfig piroane din loc în loc, la mici intervale, şi după ce fac un fel de trepte, cei dintîi îi trăgeau pe următorii cu ajutorul mîinilor, iar cei din urmă îi sprijineau pe cei ce mergeau înaintea lor ca să urce mai sus : în felul acesta africanii suie pînă în vîrf ; de acolo pornesc în goană, scoţînd strigăte în oraşul pe care romanii îl şi cuprinseseră.

Atunci, într-adevăr, s-a văzut că oraşul a fost asaltat cu ură şi mînie. Nici unul nu şi-a mai adus aminte să prindă vreun om viu, nimeni nu a mai ţinut seama de pradă, deşi toate erau la îndemîna biruitorilor spre a fi jefuite : romanii îi măcuiesc şi pe cei dezarmaţi ca şi pe cei înarmaţi, şi pe femei deopotrivă ca pe bărbaţi. Ura şi cruzimea au ajuns pînă la măcelărirea chiar şi a

Scanned with CamScanner

pruncilor. După aceasta, romanii pun foc caselor şi dărîmă tot ce nu poate fi mistuit de pîrjol : atît de adînc aveau romanii săpată în inimă convingerea că trebuie să desfiinţeze şi urmele oraşului, şi să-l şteargă şi din amintirea duşmanilor.

De acolo, Scipio îşi conduse oastea spre Castulo ; acest oraş îl apărau nu numai hispanii adunaţi acolo, ci şi rămăşiţele oastei punice împrăştiate prin fuga ei pretutindeni. Însă vestea dezastrului iliturgitanilor ajunsese înaintea sosirii lui Scipio şi în urma acestui fapt pe locuitorii de aici îi cuprinsese şi groaza şi deznădejdea ; şi în vreme ce fiecare chibzuia din diferite pricini numai asupra sorţii sale, fără să ţină seama de semenul său, mai întîi s-au iscat în surdină bănuieli, apoi între ei a izbucnit pe faţă dezbinarea : rezultatul a fost ruperea hispanilor de carthaginezi. Căpetenia celor care susţineau pe faţă predarea era Cerdubelus, în vreme ce în fruntea trupelor auxiliare punice era Himilco. Cerdubelus îi predă romanilor pe aceştia şi oraşul, după ce în taină i se făgăduise că va fi iertat.

Cu prilejul acestei biruinţe, romanii se purtară mai blînd : Castulo nici nu săvîrşise o vină atît de mare, şi apoi şi capitularea de bunăvoie mai potolise întrucîtva mînia romanilor.

XXI De acolo Marcius fu trimis ca să aducă sub legea şi ascultarea romană pe barbarii care nu fuseseră încă supuşi ; Scipio se duse la Carthagina Nouă pentru a-şi aduce la îndeplinire făgăduinţele faţă de zei şi pentru a desfăşura jocurile de gladiatori [94] pe care le pregătise în cinstea tatălui şi unchiului său, răpuşi de puni.

Spectacolul luptelor de gladiatori nu s-a alcătuit cu acel soi de oameni pe care un antreprenor [95] are obiceiul să-i angajeze cu plată sau cu sclavi expuşi pe estradă [96] în *forum*, sau cu oameni liberi gata să-şi vîndă sîngele pe bani ; toţi gladiatorii de acolo s-au oferit să lupte de bunăvoie, şi fără nici o plată. Căci în vreme ce unii fuseseră trimişi de regişorii din Hispania, ca să le dovedească romanilor înnăscuta vitejie a neamului lor, alţii declaraseră că vor lupta din propriu imbold ca să fie pe placul comandantului roman, iar pe alţii îi atrăsese dorinţa de a se întrece şi de a provoca pe oricine (iar dacă erau ei cei provocaţi, să nu refuze lupta). Unii, care avuseseră diferite discuţii şi ale căror neînţelegeri nu se curmaseră, sau care nu voiseră să se împace, au hotărît că va avea cîştig de cauză cel ce va învinge prin sabie.

Scanned with CamScanner

Şi aceştia nu erau de obîrşie joasă, ci oameni de seamă şi cu renume, ca Corbis şi Orsua, veri după tată. Aceştia au declarat că îşi vor disputa prin sabie întîietatea la cîrma cetăţii care purta numele de Ibes [97]. Corbis era mai vîrstnic. Tatăl lui Orsua fusese cel din urmă cîrmuitor al cetăţii şi primise domnia în urma morţii fratelui său mai mare.

Deşi Scipio vroia să le fie judecător [98] şi să le potolească vrajba, amîndoi l-au refuzat, spunînd că acelaşi lucru l-au făcut şi în faţa rudelor comune şi că ei nu vor avea ca judecător pe vreun alt om sau pe vreun alt zeu decît pe Marte.

Cel mai vîrstnic era mai vînjos, dar cel mai tînăr mai semeţ: amîndoi voiau mai degrabă să moară în luptă decît să se supună puterii celuilalt; deoarece nu li se putea stăvili o furie atît de turbată, au dat ostaşilor romani şi un spectacol deosebit, dar în acelaşi timp şi o învăţătură, cît de mare e răul care stăpîneşte pe muritori în jinduirea lor după putere. [99]

Cel vîrstnic, fiind mai presus de celălalt şi prin deprinderea cu armele şi prin dibăcie, l-a învins uşor pe cel mai tînăr, bizuit pe nesăbuita-i putere.

La acest spectacol cu gladiatori s-au adăugat jocuri funebre potrivite cu mijloacele materiale ale provinciei hispane şi cu preparativele din castru.

XXII Între timp, legaţii lui Scipio, desfăşurînd mai departe campania, nu şedeau cu mîinile în sîn, Marcius, după trecerea fluviului Baetis [100], pe care locuitorii îl numesc Certis, primi supunerea fără luptă a două cetăţi bogate.

Astapa [101] era un oraş care întotdeauna fusese de partea cartaginezilor. Dar nu atît pentru faptul acesta era Astapa atît de vrednic de osîndă, cît pentru acela că nutrea împotriva romanilor o ură neîmpăcată, dincolo de nevoile impuse de război. Pe deasupra, locuitorii nu aveau un oraş apărat prin poziţia sa naturală sau prin întărituri, ca să le fie îndreptăţite aceste porniri atît de înverşunate; însă firea lor de oameni dornici de prădăciuni tîlhăreşti îi împinsese să năvălească prin ţinuturile învecinate ale aliaţilor poporului roman, să-i atace şi pe ostaşii romani răzleţiţi, şi ordonanţele armatei, şi pe neguţători. Nimiciseră chiar un convoi de oameni, deşi [destul de mare], — căci dacă ar fi fost mai mic cu atît mai vîrtos n-ar fi fost la adăpost [102] — atunci cînd treceau hotarele lor, înconjurîndu-i într-un loc îngust, după ce le-au întins o capcană.

Scanned with CamScanner

Cînd armata romană a înaintat pînă în preajma acestui oraş pentru a-l ataca, deoarece locuitorii oraşului, care se ştiau vinovaţi de fărădelegile săvîrşite şi cărora nici predarea în mîinile unor oameni înverşunaţi împotriva lor nu li se părea sigură, şi nici n-aveau vreo nădejde de a scăpa la adăpostul zidurilor sau de a se apăra cu armele, pun la cale o nelegiuire şi cumplită, şi sălbatică, împotriva şi a lor, şi alor lor. Hărăzesc un loc în *forum* unde să-şi strîngă bunurile lor cele mai preţioase. După ce le-au poruncit soţiilor şi copiilor lor să se aşeze deasupra acelui morman, îngrămădesc şi lemne şi aruncă şi vreascuri de mărăcini. Dau instrucţiuni apoi unei cete de 50 de tineri înarmaţi „să facă de gardă în acel loc apărînd bunurile şi fiinţele care le erau mai scumpe decît averile — cîtă vreme sfîrşitul luptei va fi nesigur — dar dacă vor vedea că situaţia lor cumpăneşte spre primejdie, ajungîndu-se pînă acolo încît să le fie cucerit oraşul, să ştie că toţi cei pe care îi vor vedea mergînd la luptă, vor înfrunta moartea numai cu arma în mînă ; pe aceştia ei îi roagă în numele zeilor din cer şi al celor de sub pămînt, să-şi aducă aminte de libertate, care va trebui să le fie curmată în acea zi fie printr-o moarte cinstită, fie prin căderea în robie, şi să nu lase nimic împotriva cărora să se înverşuneze vrăjmaşul mîniat [103]. În mîinile lor au fierul şi focul : să distrugă mai degrabă cu mîinile lor prietene şi credincioase ceea ce are să piară, decît să fie pîngărite de duşmanul trufaş, rînjindu-le batjocoritor".

Acestor îndemnuri le-au adăugat şi cumplite blesteme, pentru cazul că pe vreunul îl va abate de la ţelul propus vreo nădejde sau slăbiciune sufletească. Apoi, pornind în pas grăbit, ies pe porţile larg deschise, făcînd o nemaiauzită zarvă. În faţa lor nu străjuiau însă posturi destul de tari, deoarece mai puţin ca de orice romanii se temeau de faptul că duşmanii aveau să îndrăznească a ieşi dintre ziduri. Foarte puţine escadroane romane de călăreţi, şi numai trupele de armament uşor au ieşit repede din tabără, fiind trimise anume în acest scop. Lupta care a urmat, datorită înverşunării şi avîntului, a fost mai degrabă aidoma unei încăierări decît unei bătălii rînduite după toate regulile. De aceea, respingerea cavaleriei romane care pornise cea dintîi în întîmpinarea vrăjmaşului a produs panică în rîndurile trupelor de armament uşor, şi lupta ar fi ajuns pînă aproape de parapete, dacă n-ar fi restabilit frontul floarea legiunilor, deşi avusese prea puţină vreme la îndemînă ca să se rînduiască în linie de bătaie. Dar şi acolo se stîrnise puţină învălmăşeală în jurul steagurilor, deoarece

hispanii orbiţi de furie, se năpusteau cu pieptul deschis în calea săbiilor şi rănilor, datorită cutezanţei lor nebuneşti; apoi însă, ostaşii vechilor leaturi romane, rămînînd neclintiţi în faţa acestor atacuri nesăbuite, îi doboară pe cei din primele rînduri ale duşmanilor. Puţin după asta, aceştia încercînd să înainteze, cînd bătrînii ostaşi romani văzură că nici unul din aceşti hispani nu vrea să dea înapoi, ci se îndărătnicesc să moară mai degrabă decît să se predea, vechile leaturi se desfăşoară în linie de bătaie, ceea ce era cu putinţă să se facă cu uşurinţă — avîndu-se în vedere mulţimea ostaşilor romani — şi învăluiră aripile duşmanilor, iar după ce-i încercuiră, nimiciră toţi luptătorii pînă la unul [104].

XXIII Dar acest [măcel] se făcea de către un adversar [mîniat] [105] şi care, în acea împrejurare mai cu seamă, lupta împotriva unor oameni înarmaţi şi care rezistau potrivit dreptului războiului; în schimb, în oraş a început un alt măcel mai cumplit, deoarece chiar concetăţenii lor căsăpeau mulţimea de femei şi de copii, nevolnici la război şi dezarmaţi; trupurile lor, cele mai multe pe jumătate în viaţă, erau azvîrlite într-un rug aprins, şi rîuri de sînge făceau să se stingă flăcările care izbucneau; în cele din urmă ucigaşii, istoviţi de jalnica hăcuire alor lor, s-au aruncat şi ei cu arme cu tot în mijlocul flăcărilor. Romanii învingători au intrat în oraş tocmai atunci cînd măcelul se sfîrşise. La cea dintîi privelişte a unei fapte atît de înfiorătoare, romanii au rămas puţin încremeniţi, apoi, fiindcă vroiau să smulgă din vîlvătăi aurul şi argintul care scînteiau în grămada altor lucruri, — datorită nesocotitei lăcomii a firii omeneşti, — unii au fost cuprinşi de flăcări, alţii, din rîndul celor care n-au avut putinţa să se tragă înapoi la vreme, au pierit înăbuşiţi de aburii fierbinţi, deoarece o uriaşă mulţime îi împingea din spate.

Aşa a fost mistuită Astapa prin foc şi sabie, fără ca ostaşii să se înfrupte din pradă.

Marcius a adus înapoi oastea învingătoare la Scipio, în Carthagina Nouă, după ce a primit supunerea de teamă şi a celorlalte populaţii din acel ţinut.

În decursul aceloraşi zile, au venit nişte dezertori din Gades care i-au făgăduit lui Scipio că îi vor preda garnizoana carthagineză ce se afla în acel oraş, precum şi pe comandantul garnizoanei împreună cu flota. Mago se oprise acolo din fugă şi strînsese cîteva vase de pe Ocean şi oarecare trupe auxiliare şi de dincolo de mare,

Scanned with CamScanner

de pe țărmul Africii și din regiunile învecinate din Hispania, prin mijlocirea praefectului lor Hanno.

Dezertorii cerînd să li se făgăduiască iertarea, li s-a acordat aceasta; a fost trimis acolo și Marcius cu niște cohorte ușor înarmate, și Laelius cu șapte trireme și cu o quinqueremă, pentru ca printr-un plan comun să desfășoare acest război și pe mare, și pe uscat.

XXIV La rîndul său [106], și Scipio a fost lovit de o boală; însă mai mult rău i-au pricinuit zvonurile, deoarece, așa cum e obiceiul din fire al unora care la cele ce află mai adaugă de la sine întrucîte ceva, din plăcerea de a umfla lucrurile [107], au stîrnit tulburări în toată Hispania, și mai ales în părțile cele mai îndepărtate ale provinciei lui; cu acest prilej a ieșit în vileag ce mare neajuns ar fi cășunat un dezastru adevărat, de vreme ce un zvon neîntemeiat a stîrnit o furtună atît de mare, încît nici aliații n-au rămas mai departe credincioși și nici armata romană la datorie!

Mandonius și Indibilis [108], care după alungarea carthaginezilor plănuiseră să pună mîna pe cîrmuirea întregii Hispanii, pentru că se văzură cu nădejdile spulberate, își atițară compatrioții lor — aceștia erau și lacetanii și [ilergeții] [109] — și răzvrătind și tineretul celtiberilor, au pustiit cu vrăjmășie ținuturile suessetanilor și al sedetanilor [110] aliații poporului roman.

O altă sminteală, de astădată în rîndurile concetățenilor, s-a iscat în tabăra romană de la Sucro [111]. Erau acolo 8 000 de ostași într-o garnizoană așezată pentru apărarea neamurilor care locuiesc dincoace de Hiberus. Însă mințile acestora o luaseră razna, pentru întîia oară, nu atunci cînd au aflat de feluritele zvonuri în legătură cu viața comandantului lor, ci încă mai înainte, din pricina și dezmățului care, ca de obicei, e pricinuit de tihna prea îndelungată, precum și faptului că, pe cînd mai înainte se deprinseseră să trăiască în huzur pe spinarea jafurilor făcute în dauna vrăjmașului, acum, în vreme de pace, erau nevoiți să ducă o viață mai strîmtorată.

Mai întîi ei împrăștiau vorbe numai într-ascuns: „Dacă e război în provincie, atunci ei pentru ce sînt ținuți între locuitorii pașnici? Dacă războiul s-a încheiat și nu mai e nimic de făcut în această provincie, de ce nu sînt trimiși înapoi în Italia?" Ba chiar s-au încumetat să-și ceară și solda cu ifose mai grozave decît se cade unui ostaș disciplinat și cumpătat; apoi ostașii puși de strajă le-au aruncat vorbe de ocară tribunilor militari cu pri-

lejul inspecţiei posturilor de veghe, iar în timpul nopţii unii s-au dus să prade prin ţinuturile paşnice din jur ; în sfîrşit, între timp, ostaşii plecau făţiş din unităţi, fără învoiri. Ostaşii îndeplineau totul după pofta şi bunul lor plac, nemaiţinînd seama de rostul milităriei, de disciplină sau de ordinele celor care îi comandau. Totuşi, aspectul de tabără militară se păstrase datorită unui singur fapt : aceşti ostaşi erau încredinţaţi că şi tribunii militari se vor molipsi de sminteala lor şi vor fi ademeniţi să ia parte la răzvrătire şi trădare ; de aceea îi lăsau pe aceştia să le lămurească legile şi drepturile în corturile lor, le cereau consemnul şi se duceau în ordine la posturi şi făceau mai departe de strajă ; însă aşa cum desfiinţaseră autoritatea comandantului, la fel arătau supunere însă numai în chip aparent, deşi de fapt numai de ei înşişi ascultau. Apoi, făţiş a izbucnit răscoala cînd au văzut că tribunii îi dojenesc şi nu le încuviinţează cele ce făceau, şi că aceştia caută să le stea împotrivă şi în chip făţiş refuză să le împărtăşească nesăbuita lor sminteală. Ca urmare, îi alungară pe tribunii militari din corturi şi, puţin după asta, şi din castru, comanda supremă a taberei fiind încredinţată, prin încuviinţarea tuturor, căpeteniilor răzmeriţei, lui C. Albius Calenus şi C. Atrius Umber, nişte ostaşi de rînd. Aceştia nu s-au mulţumit numai să poarte insemnele tribunilor militari, ci s-au încumetat să se atingă chiar de distincţiile comandei supreme, fasciile şi securile. Şi nu le-a trecut prin minte că într-o bună zi asupra grumazurilor şi spatelui lor se vor abate acele nuiele şi acele securi pe care acum ei le întrebuinţau pentru a vîrî groaza în alţii !

Dînd crezare unui zvon lipsit de orice temei că Scipio a murit, faptul acesta le-a întunecat sufletele şi deoarece nu se îndoiau că în urma răspîndirii acestui zvon, în curînd întreaga Hispanie se va aprinde de pojarul războiului, aceşti ostaşi erau încredinţaţi că „în toiul acestui învălmăşag sînt în măsură a le porunci şi aliaţilor să le plătească sumele de bani, să jefuiască şi oraşele învecinate şi, după ce totul va fi răsturnat, de-a valma, cînd toţi se vor încumeta să facă orice, va fi de mai puţină însemnătate ceea ce au săvîrşit ei".

XXV În vreme ce aceştia aşteptau zi după zi noi crainici să le dea de ştire nu numai moartea lui Scipio, ci şi înmormîntarea lui şi văzînd că nu mai vine nimeni, iar zvonul [în această privinţă] iscat la voia întîmplării începe să se dezumfle, atunci începură să-i întrebe din nou pe cei care îl născociseră mai întîi. Şi în vreme

Scanned with CamScanner

ce fiecare dintre aceştia da îndărăt, aşa fel încît să iasă în vileag că a dat crezare unui asemenea fapt mai degrabă la voia întîmplării decît că l-a plăsmuit, căpeteniile lor scoţîndu-şi ei înşişi cu mîinile lor insemnele unei false comenzi, pe care îndrăzniseră să le poarte, se îngrozeau că adevărata şi îndreptăţita putere avea să se întoarcă în curînd asupră-le.

În vreme ce răzvrătiţii şedeau înmărmuriţi, sosi mai întîi ştirea sigură că Scipio trăieşte şi după asta numaidecît şi vestea că e sănătos, iar în urmă au venit şi şapte tribuni militari [trimişi] de Scipio însuşi [ca să potolească răzmeriţa][112].

Cu prilejul sosirii acestora, răzvrătiţii la început şi-au ieşit din fire, apoi însă, cînd tribunii au căutat să-i îmblînzească cu vorbe îmbietoare pe ostaşii cunoscuţi cu care s-au întîlnit, toţi s-au potolit îndată. Căci tribunii vizitînd mai întîi corturile ostaşilor, şi apoi *via principalis*[113] a castrului şi *praetorium*, oriunde vedeau strînşi în cerc oameni care încingeau discuţii, ei li se adresau mai degrabă prin întrebări asupra pricinii mîniei şi neaşteptatei lor nemulţumiri decît să le aducă învinuiri pentru fapta lor.

Îndeobşte ostaşii se plîngeau că nu şi-au primit solda la timp, „şi că, deşi în aceeaşi vreme în care s-a ivit nelegiuita faptă a iliturgitanilor, după nimicirea a doi comandanţi şi a două armate, numele de roman a fost apărat şi provincia păstrată mai departe prin vitejia lor[114], iar iliturgitanii şi-au primit pedeapsa după merit, totuşi nimeni nu s-a gîndit la ei, să le facă cuvenita dreptate, potrivit meritelor lor".

Tribunii le răspunseră celor ce se plîngeau de asemenea neajunsuri şi îi rugau să le facă dreptate „că ei vor aduce totul la cunoştinţa comandantului lor. Dînşii se bucură că nu e vorba de ceva mai îngrijorător şi mai greu de lecuit: atît P. Scipio cît şi republica, cu milostivirea zeilor, sînt în măsură să le dea satisfacţie".

Scipio, obişnuit cu războaiele, dar nedeprins cu vijeliile răzvrătirilor, din pricina acestei stări de lucruri era frămîntat de grija ca nici aceste trupe să nu întreacă măsura cu greşelile şi nici dînsul cu pedepsirea lor; de aceea, deocamdată el găsi cu cale să procedeze cu aceeaşi blîndeţe, aşa cum începuse, iar prin trimiterea anumitor slujbaşi la cetăţile tributare din jur le dădu asigurări de împlinirea pe curînd a nădejdii că vor primi solda; numaidecît trimise un edict ca să se adune cu toţi la Carthagina Nouă pentru a-şi cere solda, fie că vor să vină pe unităţi, fie toţi o dată".

Scanned with CamScanner

Răzvrătirea, care de la sine începuse să lîncezească, s-a potolit şi datorită înăbuşirii neaşteptate a răzmeriţei hispanilor: căci şi Mandonius şi Indibilis reveniseră în ţara lor, renunţînd la uneltirile lor urzite, cînd au aflat că Scipio e în viaţă, şi că acum nu se mai iveşte nici un concetăţean de-al lor şi nici un străin, pe care să-l alăture nebuniei lor.

Rotindu-şi privirile în toate părţile, ostaşii aceştia n-au găsit altă ieşire din impas decît să-şi încredinţeze soarta pe seama fie a îndreptăţitei mînii a comandantului, fie nădejdii în dobîndirea iertării din partea lui, cu toate că renunţarea la nişte planuri nechibzuite nu le aducea de loc siguranţă — „căci Scipio i-a iertat chiar pe vrăjmaşii cu care s-au luptat cu sabia, în schimb răzvrătirea lor a fost fără vărsare de sînge, fără răni, şi nici atît de cruntă, şi nici vrednică de o crudă pedeapsă" — aşa cum sînt îndeobşte firile oamenilor gata oricînd să-şi uşureze vina, găsind din belşug motive în afară de ei[115]. Şedeau însă la îndoială dacă pentru a-şi primi solda e nevoie să meargă toţi o dată sau cîte o cohortă. A precumpănit însă părerea de a merge cu toţii, fiindcă o socoteau mai sigură.

XXVI În cursul aceloraşi zile, în care ostaşii aceia chibzuiau la asemenea soluţii, în Carthagina Nouă se ţinea sfatul în privinţa lor, dar nu se potriveau în păreri: dacă trebuie să se ia măsuri împotriva capilor unei răzvrătiri atît de condamnabile — ca număr nu erau mai mulţi de 35 — sau dacă fapta lor trebuie privită mai degrabă ca trădare şi nu răzvrătire, fiind nevoie să dea o groaznică pildă prin pedepsirea mai multora.

A biruit însă părerea mai blîndă, hotărîndu-se să se dea osîndă numai acelora de la care pornise vina: „în ce priveşte grosul ostaşilor, e deajuns numai mustrarea".

Ridicîndu-se sfatul, ca să se învedereze că s-a luat o hotărîre, se dispune pornirea unei expediţii împotriva lui Mandonius şi lui Indibilis cu armata romană care era cantonată la Carthagina Nouă, dîndu-li-se ordin ostaşilor să-şi pregătească hrana pentru cîteva zile. Cei şapte tribuni militari care se duseseră mai înainte la Sucro, ca să potolească răzmeriţa, fură trimişi în întîmpinarea armatei, primind fiecare cîte cinci nume aparţinînd capilor răzvrătirii, pentru ca, după ce îi vor pofti la masă prin anumiţi oameni, arătîndu-le o faţă binevoitoare şi vorbindu-le cu blîndeţe, să-i lege cînd vor fi ameţiţi de băutură.

Scanned with CamScanner

Aceştia nu erau departe de Carthagina Nouă, cînd răzvrătiţii aflînd de la cei întîlniţi în cale că „a doua zi toată oştirea va pleca sub comanda lui M. Silanus împotriva lacetanilor", s-au văzut scăpaţi nu numai de toată teama care le stăpînea în tăcere sufletele, dar le-a stîrnit o nemăsurată bucurie, pentru că ei vor avea mai degrabă în mîna lor pe comandant, în loc să fie ei în puterea lui.

Pe la apusul soarelui, cînd răzvrătiţii au intrat în oraş, au băgat de seamă că cealaltă armată are totul pregătit pentru drum. Ei fură primiţi cu cuvinte anume ticluite, că „comandantul se bucură de sosirea lor binevenită şi la vreme, deoarece ei au sosit tocmai cînd cealaltă armată era gata de plecare".

Ostaşii îşi îngrijesc de cele trebuincioase trupului. Astfel capii răscoalei conduşi la ospăţ fără nici o zăbavă de către oamenii anume aleşi, fură prinşi şi legaţi de către tribunii militari.

La straja a patra începură să plece poverile armatei care se prefăcea că e gata de drum; înainte de a se crăpa de ziuă, manipulele s-au pus în mişcare, însă la poartă trupele fură oprite pe loc, fiind trimise gărzi în jurul tuturor porţilor, cu ordin ca nimeni să nu iasă.

Apoi fură chemaţi la adunare cei care veniseră în ajun, şi aceştia alergară plini de semeţie către forul din castru [116], îmbulzindu-se în faţa tribunei comandantului, cu strigăte, doar-doar l-or speria pe Scipio. Îndată ce şi comandantul se urcă la tribună, trupele de la porţi intrară înarmate şi înconjurară pe la spate ostaşii veniţi la adunare fără arme asupra lor. Atunci li s-a risipit toată semeţia şi, aşa cum au mărturisit mai pe urmă, nimic nu i-a înspăimîntat mai presus de orice aşteptare ca vînjoşia şi culoarea sănătoasă a feţii comandantului lor, despre care crezuseră că aveau să-l vadă istovit, precum şi privirile lui, aşa cum spuneau că nu-şi amintesc să le fi văzut vreodată nici măcar pe cîmpul de luptă.

Scipio — se zice — a păstrat tăcere puţină vreme, pînă i s-a adus la cunoştinţă că făptaşii răscoalei au fost aduşi în *forum* şi că totul e pregătit.

XXVII Atunci, după ce s-a făcut tăcere prin mijlocirea crainicului, Scipio a început să le vorbească astfel:

„Eu n-am crezut vreodată că îmi vor lipsi cuvintele atunci cînd mă adresez armatei mele, ca acum, pentru că eu nu m-am deprins să cultiv vorba, ci mai degrabă fapta, şi pentru că, fiind

ţinut din copilărie în tabără, mă obişnuisem cu felul de a fi al ostaşilor. Nu mă ajută nici mintea şi nu-mi vin la îndemînă nici vorbele cum să mă adresez vouă, pe care nu mai ştiu cum se cuvine să vă mai numesc: oare, cetăţeni? Pe voi care v-aţi rupt de patria noastră? Oare, ostaşi? Pe voi care aţi refuzat să ascultaţi de comandă şi auspicii şi aţi călcat legămîntul sfînt al jurămintelor? Oare, duşmani? [Într-adevăr] recunosc trupurile, chipurile, îmbrăcămintea, portul cetăţenilor, dar îmi dau seama că faptele, vorbele, gîndurile şi sufletele sînt ale duşmanilor! Căci voi ce aţi rîvnit sau ce aţi nădăjduit altceva decît au dorit sau sperat ilergeţii şi lacetanii? Şi totuşi, aceia i-au urmat pe capii sminteli, pe Mandonius şi Indibilis — bărbaţi care fac parte din rîndurile nobilimii regale [117]; în schimb voi aţi încredinţat auspiciile şi comanda lui Atrius Umber şi lui Calenus Albius. Voi însă tăgăduiţi, ostaşi, că aţi făcut toate acestea sau că aţi vrut să le faceţi; «Aceasta e rătăcirea şi sminteala cîtorva» spuneţi voi; cu plăcere aş da crezămînt celor care tăgăduiesc asta, căci astfel de fapte pe care le-aţi săvîrşit şi care s-au întins apoi molipsind întreaga oaste nu pot fi ispăşite decît cu uriaşe jertfe. Totuşi eu le ating fără voie, întocmai ca pe nişte răni, care însă nu pot fi lecuite decît numai dacă le pipăi şi le îngrijeşti!

Într-adevăr, după alungarea carthaginezilor din Hispania, eu eram încredinţat că în întreaga provincie nu e nici un loc şi nici un om care să mă urască pentru că sînt în viaţă: aşa fel mă purtasem nu numai faţă de aliaţi, dar şi faţă de duşmani!

În schimb, în tabăra mea (cum mă înşeală credinţa!) zvonul morţii mele a fost primit nu numai cu nepăsare, dar chiar fusese aşteptat! Eu n-aş vrea să pun pe seama tuturor această nelegiuire (căci, firește, dacă aş fi convins că întreaga mea armată mi-a dorit moartea, mi-aş sfîrşi zilele numaidecît aici înaintea ochilor voştri, pentru că la nimic nu mi-ar mai folosi o viaţă urîtă de concetăţenii mei [118]!) însă orice mulţime e nestatornică de la sine, aşa cum e şi natura mării: după cum bat vînturile ori suflă adierile, la fel e şi în voi: sau furtună sau liniște [119]! Însă pe cînd obîrşia şi pricina întregii voastre sminteli se pune pe seama celor ce v-au îndemnat, în schimb voi v-aţi pierdut mintea din pricina molipsirii. Însă mie mi se pare că nici astăzi voi nu ştiţi pînă unde aţi mers cu sminteala voastră, ce nelegiuire aţi săvîrşit faţă de mine, ce aţi îndrăznit să faceţi faţă de patrie, părinţii şi copiii voştri, faţă de zei, martorii jurămîntului de credinţă; faţă de auspiciile sub care vă faceţi datoria de ostaş,

Scanned with CamScanner

față de tradiția ostășească și disciplina strămoșilor, ce — împotriva măreției puterii romane [120]. Eu trec sub tăcere persoana mea (să admitem că ați fi putut crede și că ați dorit moartea mea mai degrabă din nesocotință decît din dorință, în sfîrșit, să admit că eu așa fel m-am purtat, încît nu trebuie cîtuși de puțin să se mire cineva că armata privește cu ochi răi comanda mea); însă cu ce v-a greșit patria pentru ca voi s-o trădați, alăturîndu-vă planurile voastre la acelea ale lui Mandonius și Indibilis ? Cu ce v-a greșit poporul roman, cînd voi smulgînd puterea tribunilor militari, aleși prin votul poporului, ați încredințat-o unor simpli particulari, pentru ca voi, nemulțumiți cu faptul de a vă fi tribuni, să acordați fasciile comandantului vostru unor inși cărora armata romană niciodată nu s-ar fi cuvenit să se supună ?

Un Albius, un Atrius au năzuit să intre în cortul praetorian, trîmbițele au cîntat în fața lor, lor li s-a cerut consemnul ostășesc, au stat la tribuna lui P. Scipio, au fost escortați de lictor, mulțimea s-a dat în lături în fața lor, înaintea lor au fost purtate fasciile cu securi !?

Voi credeți că sînt minuni atunci cînd plouă cu pietre, cînd cad trăsnete din cer și cînd viețuitoarele dau naștere unor făpturi neobișnuite — însă aceasta va fi cu adevărat o minune dacă voi credeți că asemenea nelegiuire va putea fi ispășită fără nici o jertfă, fără nici o rugăciune publică, fără sîngele acelora care au îndrăznit să săvîrșească o fărădelege atît de cumplită !

XXVIII Totuși eu aș vrea să știu un lucru : atunci cînd e vorba de o faptă groaznică, deși fărădelegea nu are nici o justificare, ce fel a fost mintea voastră, ce fel a fost planul vostru ?

Cîndva, o legiune trimisă în garnizoană la Rhegium [121], omorînd în chip nelegiuit pe căpeteniile acelei cetăți, a stăpînit vreme de zece ani acel oraș bogat ; pentru această fărădelege întreaga legiune alcătuită din patru mii de oameni a fost decapitată cu securea în forul roman [122]. Însă acei ostași nu l-au urmat în chip de comandant pe un ins cît o jumătate de ordonanță [123] ca Atrius Umber, care are parcă și numele blestemat [124], ci pe tribunul militar D. Vibellius, și nu s-au alăturat lui Pyrrhus, nici samniților sau lucanilor, dușmanii poporului roman ; în schimb, voi v-ați însușit planurile lui Mandonius și ale lui Indibilis, și ați plănuit să vă alăturați lor și cu armele. Așa cum campanii au smuls Capua de la vechii ei locuitori, tuscii, întocmai cum mamertinii au ocupat Messana [125], la fel și aceia aveau de gînd să se statornicească

de-a pururi la Rhegium, şi n-ar fi avut vreodată intenţia de a pricinui neajunsuri prin război nici poporului roman, nici aliaţilor poporului roman: oare voi n-aţi plănuit să vă stabiliţi reşedinţa la Sucro? Dacă eu, comandantul vostru suprem, după liniştirea provinciei, aş fi plecat singur lăsîndu-vă pe voi aici, s-ar fi cuvenit să cereţi fierbinte ajutorul zeilor şi oamenilor ca să vă înapoiaţi la soţiile şi copiii voştri. Însă să admitem că voi aţi alungat din suflete amintirea acestora, întocmai cum aţi uitat şi de patrie şi de mine. Eu vreau să urmăresc pînă la capăt firul planului nelegiuit, dar nu nebunesc pînă la capăt! Cum v-aţi închipuit voi, opt mii de oameni, negreşit toţi mai puţin valoroşi decît Albius şi Atrius cărora v-aţi supus, că veţi smulge poporului roman provincia Hispania, cînd eu sînt încă în viaţă şi cînd e teafără cealaltă oaste cu care am cucerit într-o singură zi Carthagina Nouă, cu care am bătut, am pus pe fugă şi am alungat din Hispania patru comandanţi, patru armate carthagineze? Să lăsăm de tot de o parte numele meu şi să admitem doar că am fost numai jignit de voi prin aceea că aţi dat crezare ştirii morţii mele! Dar ce? Dacă eu aş muri, oare o dată cu mine avea să piară şi republica? Oare avea să apună o dată cu mine şi puterea poporului roman? De bună seamă, prea milostivul şi prea puternicul Jupiter nu va îngădui ca un oraş hărăzit dăinuirii prin vrerea zeilor, întemeiat pentru veşnicie, să fie deopotrivă vieţii acestui firav şi pieritor trup. Deşi s-au stins din viaţă Flaminius, Paullus, Gracchus, Postumius Albinus, M. Marcellus, T. Quinctius Crispinus [126], Cn. Fulvius [127], Scipionii mei, şi atîţia comandanţi supremi, atît de străluciţi într-un singur război, totuşi poporul roman a dăinuit şi va dăinui de-a pururi, chiar dacă alţi o mie ca aceştia vor muri, fie de sabie, fie de boală: oare dacă eu am să pier, are să piară şi republica poporului roman? Voi înşivă, chiar aici în Hispania, după doborîrea tatălui şi unchiului meu, amîndoi comandanţi supremi, v-aţi ales pe Septimius Marcius căpetenie împotriva punilor care tresăltau de bucurie pentru proaspăta lor biruinţă. Şi eu vorbesc aşa, de parcă Hispaniile ar fi ajuns să rămînă fără comandant? Oare ar fi pregetat M. Silanus, trimis o dată cu mine în această provincie, cu aceleaşi drepturi, cu aceeaşi comandă, sau fratele meu L. Scipio, şi C. Laelius, amîndoi legaţii mei, ca să răzbune ocara adusă majestăţii puterii romane? Oare s-ar putea pune faţă în faţă trupele voastre cu această armată, sau căpeteniile voastre cu aceşti comandanţi, sau demnitatea, sau cauza unora cu a celorlalţi? Şi chiar dacă voi aţi fi

Scanned with CamScanner

mai presus de toţi aceştia, aţi ridica voi armele împotriva patriei, împotriva concetăţenilor voştri ? Aţi voi voi ca Africa să porunească Italiei şi Carthagina să ordone oraşului Roma ? Pentru care vină a patriei ?

XXIX O condamnare nedreaptă l-a silit cîndva pe Coriolanus [128] să plece într-un jalnic şi nevrednic surghiun, împingîndu-l să pornească la atacarea patriei ; totuşi, dragostea şi respectul fiului faţă de mama sa l-a silit să dea înapoi de la paricidul poporului ! Pe voi ce fel de durere, ce fel de mînie v-a îmboldit ? Oare a fost un temei destul de demn acela că vi s-au numărat în palmă banii de soldă cu cîteva zile mai tîrziu, din pricină că vă era comandantul bolnav, ca să declaraţi război patriei, ca să vă alăturaţi ilergeţilor, rupîndu-vă de poporul roman, ca să nu mai lăsaţi nepîngărit nimic din cele sfinte şi din cele omeneşti ?

Negreşit, ostaşi, v-aţi pierdut minţile, căci [într-adevăr] trupul meu n-a fost lovit de o boală mai grea decît minţile voastre. Se îngrozeşte sufletul să-şi aducă aminte ce-au crezut aceşti oameni, ce-au nădăjduit, ce-au dorit ; dacă se poate, să îngropăm în uitare toate aceste grozăvii, dar dacă nu se poate, să le punem oricum deasupra vălul tăcerii !

N-aş putea tăgădui că vorbele mele rostite v-au părut jalnice şi crude : dar cu cît credeţi voi că sînt mai crude faptele voastre faţă de cuvintele mele ? Şi încă mai sînteţi de părere că e drept să îndur tot ce aţi făcut, în schimb voi să nu răbdaţi cu sufletul împăcat să vi se spună nici măcar totul ? Dar nici măcar pentru aceste fapte nu vă dojenesc. O ! dacă voi aţi fi în stare să uitaţi toate cîte le uit eu ! De aceea, dacă simţiţi căinţă pentru greşeala voastră, în măsura în care sînteţi cuprinşi de acest simţămînt, eu sînt cu prisosinţă mulţumit cu pedepsirea voastră în acest fel. Însă Albius Calenus şi Atrius Umber şi ceilalţi capi ai nelegiuitei răzvrătiri vor ispăşi prin sîngele lor ceea ce au săvîrşit ; privelişte a supliciului acestora se cuvine să fie nu numai o pildă cruntă, ci chiar prilej de bucurie, dacă v-a venit mintea la loc : căci aceştia pentru nimeni alţii n-au luat hotărîri cu mai mare înverşunare şi învrăjbire decît numai pentru voi" [129].

Abia îşi sfîrşi cuvîntarea Scipio, cînd ochii şi urechile tuturor încremeniră deodată de groază în faţa măsurilor dinainte pregătite în toate privinţele : armata care înconjurase în cerc adunarea, zăngăni săbiile şi scuturile ; se auzi glasul crainicului care dădu citire numelor celor condamnaţi în sfat ; vinovaţii fură

tîrîţi goi în mijloc şi totodată toate uneltele torturii fură scoase la iveală; legaţi la stîlp, fură bătuţi cu vergile şi decapitaţi cu securea; cei care erau de faţă erau atît de înmărmuriţi de spaimă, încît nu numai că nu s-a făcut auzit vreun glas împotriva cumplitei pedepse, dar nici măcar vreun geamăt! Apoi toate leşurile au fost scoase din mijlocul lor şi, după curăţirea locului, ostaşii chemaţi nominal au depus jurămîntul de credinţă lui Scipio în faţa tribunilor militari, după care s-a plătit pînă la capăt solda fiecăruia la rînd.

Un astfel de sfîrşit şi o asemenea ispăşire a avut răzvrătirea ostaşilor începută la Sucro.

XXX În aceeaşi vreme, Hanno, locţiitorul lui Mago, fiind trimis de la Gades, către fluviul Baetis, cu o mică ceată de africani, ademenindu-i pe hispani cu simbrie, a izbutit să înarmeze vreo patru mii de tineri. Dar L. Marcius a pus stăpînire pe tabăra acestora, cea mai mare parte din aceşti hispani căzînd în învălmăşeala stîrnită cu prilejul cuceririi taberei, iar unii chiar în timpul fugii. În timp ce cavaleria romană îi urmărea pe cei răzleţiţi, Hanno reuşi să scape cu puţini oameni.

Pe cînd se petrec acestea la fluviul Baetis, soseşte între timp şi Laelius cu flota la Carteja [130], trecînd în Ocean prin strîmtoare.

Acest oraş e situat pe ţărmul Oceanului, acolo unde marea, după ce iese din strîmtoarea îngustă, începe să se lărgească. Laelius nădăjduise să pună stăpînire pe Gades prin trădare, fără să dea vreo luptă, prin mijlocirea celor care făgăduiseră aceasta, venind în castrul roman, aşa cum am spus mai înainte. Însă acţiunea trădării nefiind pusă bine la punct, totul s-a descoperit înainte de vreme, iar toţi complicii au fost prinşi şi înmînaţi de Mago praetorului [131] Adherbal spre a-i duce la Carthagina.

Adherbal, după ce-i puse pe conspiratori într-un vas cu cinci rînduri de vîsle, trimise înainte acest vas, care mergea mai încet ca o triremă, şi el îl însoţi mai în urmă, la o mică depărtare, cu opt trireme. Quinquerema punică tocmai intra în trecătoare, cînd Laelius pornind şi el cu o quinqueremă romană din portul Carteja, însoţit de alte şapte trireme, atacă vasele lui Adherbal, fiind pe deplin încredinţat că quinquerema lui prinsă de curentul iute al istmului nu va fi în stare să navigheze împotriva vîrtejului. Carthaginezul, surprins de această situaţie neprevăzută, şovăi puţin dacă trebuie să urmeze quinquerema sau să întoarcă ciocurile vaselor împotriva vrăjmaşului. Însăşi zăbava i-a răpit putinţa de a

evita lupta : căci atunci cînd punii erau la o aruncătură de suliţă, potrivnicii îl şi înconjurară din toate părţile ; curentul [132] însă le zădărnici orice silinţă de a cîrmui vasele după voie. De altfel nici nu putea avea loc o luptă navală în toată regula acolo unde nu era cu putinţă să se facă vreo manevră după voie, unde nu se putea dovedi nici un meşteşug sau plan. În această luptă numai natura strîmtorii şi curentul mării fură atotputernici. De aceea atît vasele prietene cît şi cele neprietene erau tîrîte de curent la voia întîmplării, unele împotriva celorlalte, în pofida sforţărilor vîslaşilor de a le manevra după voia lor, astfel încît ai fi putut, pe de o parte, vedea cum un vas care fugea era întors de vîrtej şi aruncat peste cel biruitor, iar pe de altă parte, un vas care urmărea pe cel al potrivnicului era deodată învîrtit de un curent contrar, de parcă ar fi vrut să fugă. Acolo unde putea avea loc o luptă, cînd un vas se năpustea năpraznic cu ciocul asupra navei duşmane, era izbit dintr-o lature de ciocul celuilalt vas ; în vreme ce cealaltă navă căuta să lovească din coastă pe cea vrăjmaşă, deodată însă fiind întoarsă ea, la rîndu-i primea izbitura în prora.

În timp ce lupta triremelor era lăsată la voia întîmplării, fără sorţi de izbîndă pentru vreuna din tabere, quinquerema romană izbuti să scufunde două trireme, fie pentru că greutatea sa era mai statornică, fie pentru că se făcea mai uşor cîrmuirea ei, deoarece putea mai bine tăia talazurile, avînd mai multe rînduri de vîsle, iar pe a treia, izbind-o cu putere din coastă, îi rupse vîslele de pe o latură. De bună seamă Laelius ar fi distrus şi celelalte vase duşmane pe care le întîlnise, dacă Adherbal întinzînd pînzele [133] n-ar fi plecat cu restul de cinci vase spre Africa.

XXXI Laelius s-a întors biruitor la Carteja. Acolo, după ce a aflat ce se petrece la Gades, că urzeala predării a fost descoperită şi conjuraţii au fost trimişi la Carthagina, că deci li s-au spulberat nădejdile cu care veniseră, trimise ştafete la L. Marcius să-i spună că „dacă nu vrea să piardă vremea stînd degeaba la Gades, atunci trebuie să se înapoieze la comandantul lor suprem" ; cum Marcius fu de aceeaşi părere, amîndoi se întoarseră la Carthagina Nouă [134].

După plecarea acestora Mago nu numai că a răsuflat uşurat, de vreme ce fusese ameninţat de o îndoită primejdie — de a fi atacat şi pe mare şi pe uscat, dar chiar i-a mijit nădejdea de a pune din nou stăpînire pe Hispania cînd a aflat de noua răzvrătire a ilergeţilor ; de aceea trimise ştafete la senatul din Cartha-

Scanned with CamScanner

gina, pentru a-l îndemna să-i trimită ajutoare, umflînd lucrurile atît în ce priveşte răzvrătirea ostaşilor din tabăra romană, cît şi în ce priveşte ruperea aliaţilor de romani, susţinînd că după primirea acestor ajutoare el va avea putinţa să redobîndească stăpînirea Hispaniei lăsată moştenire de părinţii lor.

Mandonius[135] şi Indibilis, înapoindu-se în ţinuturile lor, stătură puţină vreme liniştiţi pînă aflară ce s-a hotărît cu răsculaţii, încredinţaţi că dacă Scipio a iertat greşeala concetăţenilor săi, pot fi şi ei iertaţi. Dar după ce s-a răspîndit pretutindeni grozăvia execuţiei vinovaţilor, convinşi că şi ei trebuie deopotrivă să ispăşească pentru vina lor, din nou şi-au chemat compatrioţii la arme şi, strîngînd şi trupele auxiliare pe care le avuseseră mai înainte, au trecut cu douăzeci de mii de pedestraşi şi două mii cinci sute de călăreţi în ţinutul sedetan, unde la începutul defecţiunii îşi avuseseră vremelnic tabăra[136].

XXXII Scipio i-a cucerit din nou sufleteşte pe toţi ostaşii, atît prin faptul că a plătit solda pînă la ultimul ban tuturor deopotrivă, chiar şi celor vinovaţi, cît şi prin privirile şi vorbele sale împăciuitoare. De aceea, înainte de a ridica tabăra din Carthagina Nouă, convocînd adunarea ostaşilor, a atacat cu multe vorbe necredinţa regişorilor răzvrătiţi, declarînd că va porni într-acolo spre a pedepsi această fărădelege, însufleţit cu totul de alte simţăminte decît acelea cu care şi-a lecuit de curînd concetăţenii pentru greşeala lor; „într-adevăr, atunci cînd 35 de oameni au plătit cu capul lor fie neprevederea, fie vina a opt mii de oameni, el a simţit că i se sfîşie inima, scoţînd gemete şi vărsînd lacrimi; acum însă merge să ducă pieirea ilergeţilor cu cugetul voios şi fruntea sus! Căci ilergeţii nu s-au născut pe acelaşi pămînt cu romanii şi nu au fost legaţi cu dînşii prin vreo alianţă; singurele legături de credinţă precum şi prietenia cu romanii, prin fărădelegile lor, ei înşişi şi le-au rupt. El e mişcat şi de faptul că în rîndurile armatei sale vede numai cetăţeni romani sau aliaţi cu numele de latin, şi de faptul că aici aproape nu e ostaş care să nu fi fost adus din Italia[137], fie de unchiul său Cn. Scipio, care a fost cel dintîi roman venit în această provincie, fie de tatăl său, consulul[138], fie de el; el nădăjduieşte că ei vor fi un reazem pentru numele Scipionilor, de vreme ce toţi ostaşii — pe care el vrea să-i aducă cu el înapoi în Italia, spre a fi sărbătoriţi pe merit prin purtarea în triumf — sînt deprinşi să lupte sub auspiciile şi comanda lor, şi că-l vor sprijini şi atunci cînd el va

Scanned with CamScanner

candida la consulat, ca şi cum ar fi vorba de cinstea lor a tuturora.

În ce priveşte această expediţie, care e aproape gata de pornit, ar trebui cineva să treacă cu vederea faptele de arme săvîrşite de dînsul în trecut, pentru a socoti aceste ostilităţi drept război adevărat. Dar, pe Hercules, e mai mare îngrijorarea pricinuită de Mago, decît de ilergeţi, deşi acela s-a refugiat cu vreo cîteva vase tocmai dincolo de marginea pămîntului, într-o insulă înconjurată de Ocean: căci acolo e căpetenia carthaginezilor şi garnizoana pună, indiferent cît de mare ar fi ea; aici sînt tîlharii şi capii tîlharilor, care, cu toate că au la îndemînă oarecare forţe pentru a prăda ţinuturile vecinilor, a le da foc locuinţelor şi a le răpi vitele, totuşi pentru a se lua la piept făţiş cu romanii rînduiţi în linie de bătaie, nu se mai sprijină pe nici un fel de trupe; hispanii au să lupte bizuindu-se mai mult pe iuţeala la fugă, decît pe arme. De aceea, i-a condus acolo ca să-i nimicească pe ilergeţi, înainte de a părăsi provincia Hispania, nu pentru că dînsul ar vedea ameninţîndu-i acolo vreo primejdie sau sămînţa vreunui război de mai mari proporţii, ci în primul rînd pentru a nu lăsa nepedepsită trădarea lor atît de mişelească şi apoi pentru a nu se putea spune de nimeni că a mai rămas vreun duşman într-o provincie cucerită cu atîta vitejie şi, totodată, în urma unor izbînzi atît de strălucite.

De aceea, cu ajutorul zeilor, ostaşii romani să-l urmeze nu atît pentru a purta un război (de altfel acolo nici nu se dă lupta cu un duşman deopotrivă cu ei), ci pentru a le da cuvenita pedeapsă unor oameni căzuţi în fărădelege".

XXXIII Dîndu-le drumul să plece de la adunare în urma acestei cuvîntări, Scipio le porunceşte să se pregătească de marş pentru ziua următoare. Pornind la drum, ajunse la fluviul Hiberus după zece zile de marş; de acolo, după trecerea fluviului, în a patra zi îşi aşeză castrul în văzul duşmanilor.

Înaintea castrului se întindea o cîmpie înconjurată de munţi. Scipio ordonă să fie mînate către valea de acolo nişte turme de vite, cele mai multe răpite de pe ogoarele duşmanilor, spre a aţîţa pofta barbarilor după jaf, şi trimise cu paza lor pe veliti: el porunceşte ca după ce aceştia vor începe lupta prin hărţuieli, Laelius să pornească, din ascunzători, la atac cu cavaleria. Poalele unui munte prelungit pînă acolo i-a oferit lui Laelius destule ascunzători pentru cavaleria lui.

Lupta a început fără întîrziere. Hispanii s-au năpustit asupra vitelor văzute de departe, velitii asupra hispanilor ocupaţi cu prada. La început, velitii au vîrît spaima în ei, aruncînd cu suliţele, apoi, lăsînd deoparte armele uşoare de aruncat care puteau mai degrabă să-i aţîţe pe războinici decît să-i hotărască la luptă, velitii scot săbiile din teacă şi luîndu-se piept la piept, încep încăierarea. Lupta pedestraşilor romani ar fi fost nedecisă dacă n-ar fi intervenit cavaleria lor. Pornind în şarjă asupra hispanilor, cavaleria romană nu numai că-i strivi pe cei întîlniţi în cale, ci unele escadroane făcînd şi o mişcare de învăluire pe la spate, pe la poalele muntelui, se năpustiră asupra lor pentru a le tăia retragerea ; acolo avu loc un măcel sîngeros, ca de obicei cu prilejul uşoarelor lupte de hărţuială.

Totuşi înfrîngerea suferită în această luptă în loc să le scadă barbarilor curajul, mai tare îi înflăcără. De aceea, ca să nu pară abătuţi, a doua zi în revărsatul zorilor din nou înaintară în linie de bătaie. Numai că, aşa cum s-a spus mai sus, valea fiind îngustă nu încăpeau acolo toate trupele. De aceea, cam două treimi din pedestrime, precum şi întreaga cavalerie se rînduiră în linie de bătaie, iar restul de pedestrime se opri pe povîrnişul muntelui. Scipio, încredinţat că acest loc strîmt este prielnic armatei romane şi întrucît găsea cu cale că, în lupta dată pe un spaţiu îngust, ostaşul roman e mai tare decît cel hispan, iar linia de bătaie duşmană retrasă în acel loc nu putea cuprinde toată mulţimea hispanilor, îi adăugă noului său plan de acţiune o modificare: „cavaleria sa nu poate executa manevra de învăluire a aripilor duşmanului într-un spaţiu atît de strîmt, dar nici duşmanul nu se poate folosi de cavaleria sa, deşi o scosese de acolo o dată cu pedestrimea". De aceea, Scipio îi ordonă lui Laelius să facă un ocol cu cavaleria prin jurul dealurilor, ducînd-o pe un drum cît mai ferit, pentru ca să despartă, pe cît îi va sta în putinţă, lupta cavaleriei de a pedestrimii ; în vremea aceasta, el îşi aruncă în luptă toate unităţile de pedestraşi romani. Scipio rîndui patru cohorte în front, deoarece linia de bătaie nu se putea desfăşura pe un spaţiu mai larg. El n-a mai întîrziat de loc dezlănţuirea bătăliei, pentru a abate în toiul încăierării atenţia duşmanului, ca să nu bage de seamă trecerea cavaleriei pe dealuri. Şi într-adevăr, potrivnicul n-a observat că a fost încercuit pînă n-a simţit învălmăşeala stîrnită în spatele lui de lupta cavaleriei romane. În chipul acesta avură loc două bătălii diferite : pe toată lungimea cîmpului erau două linii de bătaie ale pedestrimii şi două ale

cavaleriei, deoarece îngustimea locului nu permitea combinarea ambelor tactici de luptă. Pentru că nici pedestrimea hispană nu-i putea fi de ajutor cavaleriei sale, şi nici cavaleria — pedestrimii sale, ostaşii acesteia din urmă care se avîntaseră cu nesocotinţă în luptă, pentru că se bizuiau pe călăreţii lor, fură hăcuiţi; la rîndu-i, cavaleria duşmană, care fusese încercuită, nu se putea împotrivi nici pedestrimii romane din faţă (deoarece trupele pedestre ale potrivnicului fuseseră făcute una cu pămîntul), nici cavaleriei din spate; după ce hispanii se apărară multă vreme stînd în cerc cu caii lor, fură măcelăriţi toţi pînă la unul; din rîndurile celor care au luptat în vale n-a mai supravieţuit nici un pedestraş şi nici un călăreţ duşman.

A treia parte însă, care stătuse pe deal ca să privească, mai mult ca să fie la adăpostul oricărei primejdii decît să ia parte la luptă, a avut şi vreme şi loc unde să fugă. Din rîndurile celor care au dat bir cu fugiţii au fost şi regişorii hispani care s-au strecurat în toiul învălmăşelii pînă să fie înconjurată întreaga lor linie de luptă.

XXXIV În aceeaşi zi, o dată cu cucerirea taberei hispanilor, pe lîngă restul prăzii, sînt capturaţi cam trei mii de oameni. Din rîndurile romanilor şi aliaţilor căzură în luptă în acea bătălie ca la una mie două sute ostaşi, răniţi fiind mai mult de trei mii de oameni. Lupta ar fi fost mai puţin sîngeroasă dacă s-ar fi desfăşurat pe un cîmp mai larg şi cei înfrînţi ar fi avut putinţa să fugă.

Indibilis, renunţînd la planurile de război, încredinţat că nu are o altă cale mai sigură, acum cînd se găseşte în restrişte, pentru dobîndirea din partea lui Scipio a încrederii şi iertării arătate faţă de oricine, îl trimite pe fratele său Mandonius la comandantul roman; Mandonius, aruncîndu-se la picioarele lui Scipio, dă vina pe sminteala turbată sortită de acele vremuri care au zdruncinat minţile tuturor, căci molima ucigătoare i-a molipsit nu numai pe ilergeţi şi pe lacetani, ci şi tabăra romană. „Într-adevăr, atît situaţia sa cît şi a fratelui său şi a celorlalţi compatrioţi se prezintă în aşa fel, încît, dacă Scipio găseşte cu cale, ei sînt gata să-şi dea viaţa pentru dînsul, de vreme ce el le-a salvat-o, sau dacă îi va ierta, atunci de-a pururi îi vor închina viaţa lor, de vreme ce numai lui le-o datorează, fiindcă au fost salvaţi de el în două rînduri. Mai înainte se încrezuseră în dreptatea cauzei lor, deşi nu-i cunoscuseră încă firea lui iertătoare; acuma, dimpo-

trivă, toate nădejdile şi le-au pus nu în dreptatea cauzei lor, ci în milostivirea biruitorului".

Romanii aveau un străvechi obicei ca, atunci cînd nu legau prietenie cu un popor prin vreun tratat cu drepturi egale, să nu primească închinarea lui în faţa puterii romane decît după ce încheiau pace şi să nu-şi impună puterea în faţa acestei populaţii pînă nu le preda toate cele omeneşti şi cele sfinte şi pînă ce romanii nu le primeau ostaticii, nu le ridicau armele şi nu le instalau garnizoane în oraşele lor.

Scipio adresă multe vorbe de mustrare atît lui Mandonius care era de faţă, cît şi în privinţa lui Indibilis, care lipsea, spunîndu-le că „deşi, negreşit, ei ar fi trebuit pe merit să piară, datorită fărădelegilor lor, totuşi se vor bucura de viaţă datorită binefacerii sale şi a poporului roman. De altfel, dînsul nici nu le va ridica armele [şi nici nu le va porunci să dea ostatici] [139] (deoarece acesta e zălogul cerut numai de cei ce se tem de răscoale); el îi lasă să fie şi slobozi, şi cu arme, nestingheriţi de nici o teamă; dacă vor mai trăda, el îşi va arăta mînia nu împotriva ostaticilor nevinovaţi, ci asupra lor înşile, şi nu-i va pedepsi pe cei fără arme, ci pe duşmanii înarmaţi; el le lasă la îndemînă să aleagă, după ce au făcut cunoştinţă cu amîndouă situaţiile, dacă doresc să-i aibă pe romani mai degrabă prieteni sau să-i ştie înverşunaţi împotriva lor".

Ca urmare, lui Mandonius i se dădu drumul să plece, după ce i s-a poruncit să dea numai o sumă de bani cu care Scipio să poată plăti soldele ostaşilor. Scipio, după ce-l trimise pe Marcius în Hispania Ulterior, iar pe Silanus înapoi la Tarraco, mai zăbovi cîteva zile pînă ce ilergeţii îi plătiră peşin banii porunciţi, şi pornind în fruntea trupelor uşoare îl ajunse pe Marcius în apropierea Oceanului [140].

XXXV Tratativele începute mai înainte cu Masinissa, fuseseră amînate din tot felul de motive, întrucît numidul voia să aibă o întîlnire numai cu Scipio însuşi, iar învoiala să fie consfinţită prin strîngerea dreptei lui; acesta fu şi temeiul pentru care Scipio făcu un drum [141] atît de lung şi de ocolit [142].

Pe cînd Masinissa se găsea la Gades, aducîndu-i-se la cunoştinţă de către Marcius că Scipio se apropie, motivînd că dacă stau închişi în insulă caii îşi pierd însuşirile şi că lipsa de orice fel îi face şi pe ceilalţi să sufere, iar că pe lîngă toate acestea pe călăreţi îi moleşeşte şi lîncezeala, l-a convins [pe Mago] [143]

Scanned with CamScanner

să-i îngăduie trecerea pe continent pentru a face prădăciuni în ţinuturile învecinate ale Hispaniei. După ce trecu în Hispania, Masinissa trimise înainte trei căpetenii numide, pentru a hotărî timpul şi locul convorbirii, şi îl invită pe Scipio ca să reţină doi din ei ca zălog. După trimiterea înapoi a celui de-al treilea numid, care să-l conducă pe Masinissa acolo unde fusese invitat, regele veni la întîlnire însoţit de puţini oameni. Încă de mai înainte numidul fusese covîrşit de admiraţie pentru faima izbînzilor cîştigate de acest bărbat — şi în mintea sa şi-l închipuise pe Scipio ca pe un bărbat vînjos la trup şi cu o măreaţă înfăţişare — dar cînd ajunse în faţa lui îl cuprinse un respect şi mai mare. Pe lîngă faptul că de la natură Scipio avea o deosebită măreţie, nişte plete [144] destul de lungi îi împodobeau capul ; trupeşte nu arată ca o fiinţă iubitoare de lux, ci dimpotrivă, avea un chip de adevărat bărbat şi ostaş ; şi vîrsta îl arăta a fi în plină putere, şi reînsănătoşirea sa după boala suferită îi îmbujorase luminosu-i chip, arătînd atît de fraged de parcă ar fi fost în floarea tinereţii.

Aproape înmărmurit de această întîlnire, Masinissa îi mulţumi pentru înapoierea fiului fratelui său [145]. L-a asigurat pe Scipio că din acel moment el a căutat acest prilej şi, fiindcă acesta i s-a oferit, în sfîrşit, prin binefacerea zeilor nemuritori, nu l-a pierdut din mînă : „de aceea el doreşte să-şi închine străduniile sale lui Scipio şi poporului roman, în aşa fel cum niciodată vreun străin nu s-a străduit să sprijine din răsputeri statul roman [146]. Cu toate că de mult rîvnise aceasta, totuşi n-a fost în măsură să-şi aducă la îndeplinire dorinţa în Hispania, o ţară străină şi necunoscută ; în schimb el îşi va împlini-o cu uşurinţă în ţara sa, în care s-a născut şi a crescut, în nădejdea ocupării tronului părintesc. Dacă într-adevăr romanii îl trimit comandant în Africa pe acelaşi Scipio, are destule nădejdi că viaţa Carthaginei va fi de foarte scurtă durată".

Scipio l-a văzut şi l-a ascultat bucuros, deoarece el ştia că Masinissa fusese cea mai mare căpetenie în sînul întregii cavalerii duşmane şi i se părea că acest tînăr era plin de inimoşie.

După ce se legară reciproc prin jurămînt, Scipio plecă înapoi la Tarraco. Masinissa, cu încuviinţarea romanilor, ca să nu pară că a trecut fără vreun temei pe continent, a pustiit ţinuturile învecinate, după care s-a înapoiat la Gades.

XXXVI În vreme ce situaţia în Hispania era deznădăjduită, lui Mago, mai întîi îi dăduse nădejdi răscoala ostaşilor, iar apoi îi

ridicase curajul trădarea lui Indibilis. Pe cînd se pregătea să treacă în Africa, i s-a adus la cunoştinţă din Carthagina că senatul îi porunceşte să deplaseze flota pe care o avea la Gades, spre Italia: „Adunînd acolo cît mai mult tineret cu putinţă din rîndurile gallilor şi ligurilor, să se unească cu Hannibal şi să nu lase să lîncezească războiul început cu un noroc mai mare, ci să atace din răsputeri".

În acest scop i s-au adus lui Mago şi din Carthagina sume de bani, dar şi el i-a stors pe gaditani cît a putut, sleindu-le nu numai tezaurul public, ci jefuindu-le chiar şi templele, toţi cetăţenii fiind siliţi să-şi aducă în persoană aurul şi argintul în *forum*.

În vreme ce plutea pe lîngă ţărmurile Hispaniei, Mago îşi debarcă trupele pe uscat nu departe de Carthagina Nouă şi pustii ţinuturile cele mai învecinate, iar după aceasta acostă cu flota lîngă oraş. Acolo, după ce-şi ţinu în timpul zilei ostaşii pe vase, noaptea şi-i debarcă pe ţărm şi-i conduse în acea parte a zidului pe unde oraşul Carthagina Nouă fusese cucerit de romani, încredinţat că oraşul nu e apărat de o garnizoană destul de puternică şi că unii dintre locuitorii lui, în nădejdea schimbării situaţiei, vor întreprinde şi ei ceva mişcări. Numai că oamenii alergînd repede de pe cîmpuri aduseseră ştirea şi despre pustiirea satelor şi despre sosirea vrăjmaşului, iar între timp fusese zărită şi flota, învederîndu-se că nu fără temei şi-au ales punii staţionarea în faţa oraşului.

De aceea, rînduindu-se în formaţii, carthaginezii se postaseră înarmaţi în spatele porţii cetăţii îndreptate către mlaştină şi mare. În vreme ce cetele lor de ostaşi amestecaţi de-a valma cu marinarii din flotă se apropiau răsfiraţi de ziduri, mai mult cu gălăgie decît cu străşnicie, pe neaşteptate fu deschisă poarta cetăţii, pe care s-au năpustit romanii cu strigăte asupra vrăjmaşului zăpăcit; chiar de la cea dintîi aruncare cu suliţele şi de la prima ciocnire îi dau peste cap pe puni şi făcînd un mare măcel în rîndurile lor îi fugăresc pînă la ţărm; şi n-ar fi supravieţuit vreunul nici fugii, nici luptei dacă punii, înspăimîntaţi, n-ar fi avut la îndemînă vasele lor acostate la ţărm, ca să-i primească. Şi pe vase s-a iscat de spaimă mare vînzoleală: în vreme ce trag repede scările şi pripoanele, pentru ca o dată cu ei să nu năvălească şi duşmanul pe vase, punii taie şi odgoanele de priponire şi funiile de la ancore, ca să nu-i întîrzie cu scoaterea lor din apă; şi mulţi dintre cei ce înotau către vase, neştiind încotro să se îndrepte din pri-

Scanned with CamScanner

cina întunericului sau de cine să se ferească, au pierit într-un chip îngrozitor!

A doua zi, după ce flota punică a fugit înapoi către Ocean, de unde venise, s-au găsit vreo 800 de leşuri de carthaginezi ucişi între zid şi ţărm, precum şi vreo două mii de arme de apărare.

XXXVII Cînd Mago se înapoie la Gades, pentru că nu fu primit înăuntru, de acolo acostă cu flota la Cimbii [147] (această localitate se află nu departe de Gades), trimiţîndu-şi împuterniciţii şi plîngîndu-li-se că i s-au închis porţile cetăţii, tocmai lui, prietenul şi aliatul gaditanilor; deoarece orăşenii se dezvinovăţiră dînd ca temei faptul că mulţimea se răsculase din cauza jafurilor săvîrşite de ostaşii puni debarcaţi de pe vase, Mago ademeni la o întrevedere pe quaestor [148] şi pe sufeţii gaditanilor — aceasta e cea mai înaltă dregătorie la carthaginezi — şi porunci să fie bătuţi cu vergile şi răstigniţi pe cruce.

De acolo trecu cu flota la Pityussa [149], o insulă situată cam la 100 de mii de paşi departe de continent (pe atunci locuitorii ei erau carthaginezi); pentru acest temei, flota fu primită paşnic; locuitorii i-au oferit lui Mago nu numai provizii din belşug, ci i-au pus la dispoziţie şi tineret pentru întregirea efectivelor flotei şi le-au dat punilor şi arme. Datorită acestui sprijin, Mago trecu în insulele Baleare (care se găseau cam la cincizeci de mii de paşi depărtare de acolo). Insulele Baleare sînt în număr de două: una e mai mare [150] şi mai îmbelşugată în oameni şi arme şi are şi un port, în care Mago credea că va putea ierna în tihnă acolo (era către sfîrşitul toamnei). Însă flota carthagineză fu primită cu vrăjmăşie de locuitori, ca şi cum locuitorii acelei insule ar fi fost romani [151].

Şi atunci ca şi acum, locuitorii Balearelor întrebuinţau ca armă foarte mult praştia, aceasta fiind singura armă folosită de ei; la nici un alt neam nu există vreun luptător care să mînuiască praştia cu mai multă dibăcie ca balearii. De aceea balearii, în momentul apropierii flotei de uscat, i-au potopit pe puni cu o cantitate mare de bolovani, de parcă ar fi căzut cea mai cumplită grindină, încît carthaginezii nemaiîncumentîndu-se să intre în port, şi-au întors vasele spre larg.

De acolo ei trecură în insula mai mică a Balearelor [152], cu ogoare roditoare, însă nu deopotrivă de puternică în ce priveşte oamenii şi armele. Pentru acest temei, debarcînd de pe vase, carthaginezii îşi întocmesc tabăra mai sus de port într-un loc

întărit, şi punînd stăpînire fără luptă pe oraş şi pe ţinut, au înrolat de acolo sub arme două mii de oameni pentru trupele auxiliare, trimiţîndu-i la Carthagina, după care şi-au tras vasele pe uscat în vederea iernării.

După plecarea lui Mago de pe ţărmul Oceanului, gaditanii s-au predat romanilor.

XXXVIII Acestea au fost evenimentele desfăşurate în Hispania sub conducerea şi auspiciile lui P. Scipio. După ce încredinţă această provincie lui L. Lentulus şi L. Manlius Acidinus [153], el se înapoie la Roma cu zece vase. Convocînd senatul în afara oraşului, în templul Bellonei, i-a înşiruit ce isprăvi a făcut el în Hispania, de cîte ori s-a luat la piept cu vrăjmaşul, cîte oraşe a cucerit prin asalt din mîna vrăjmaşului, ce neamuri a adus în supunerea poporului roman: „A înfruntat în Hispania patru comandanţi şi patru armate biruitoare, şi n-a mai lăsat nici un carthaginez pe acele tărîmuri".

Pentru aceste fapte de arme săvîrşite, Scipio a făcut mai mult o încercare să vadă dacă poate nădăjdui acordarea triumfului, în loc să-l ceară cu stăruinţă, deoarece se ştia că pînă în acea zi nici unul din cei ce făcuseră isprăvi de arme nu fuseseră sărbătoriţi cu purtare în triumf fără să fi fost învestiţi mai înainte cu vreo dregătorie [154]. Scipio, lăsînd senatul să plece, intră în Roma, aducînd cu sine 14 342 libre de argint şi o mare cantitate de acest metal în monezi bătute, pe care le vărsă tezaurului statului.

După acestea, L. Veturius Philo a prezidat alegerile consulare. Toate centuriile l-au ales în unanimitate consul pe P. Scipio. Drept coleg de consulat i-a fost alăturat P. Licinius Crassus, marele pontifice. Însă s-a întipărit în amintire faptul că în decursul acestui război niciodată alegerile n-au fost mai populare ca acum: cetăţenii se adunaseră de pretutindeni nu numai în vederea votului, ci şi pentru a-l vedea pe P. Scipio; ei alergau puhoi să-l vadă şi la locuinţa lui, şi în Capitolium, cînd Scipio îi jertfea lui Jupiter cei o sută de boi făgăduiţi în Hispania, şi doreau în sufletele lor ca aşa cum sfîrşise şi C. Lutatius războiul punic de mai înainte, la fel să izbutească şi P. Cornelius să-l încheie pe cel de faţă, şi aşa cum el i-a alungat pe puni din întreaga Hispanie, la fel să-i alunge şi din Italia; de aceea îi hărăziră ca provincie Africa [155], ca şi cum în Italia războiul ar fi fost încheiat.

Scanned with CamScanner

După aceasta s-au ţinut alegerile de praetori. Fură aleşi praetori doi inşi care atunci îndeplineau sarcina de edili ai plebei, Sp. Lucretius şi Cn. Octavius, iar dintre ceilalţi particulari. Cn. Servilius Caepio [156] şi L. Aemilius Papus [157].

În al patrusprezecelea an [158] al războiului punic, cînd au intrat în consulat P. Cornelius Scipio şi P. Licinius Crassus, provinciile pentru fiecare consul s-au distribuit în felul acesta: Sicilia a fost încredinţată lui Scipio, fără să se mai tragă la sorţi, cu încuviinţarea colegului său, deoarece pe marele pontifice îl reţineau în Italia sfintele rînduieli ale cultului, iar lui Crassus i-a revenit Bruttium. Apoi s-au tras la sorţi provinciile praetoriene: cea urbană i-a căzut lui Cn. Servilius, Ariminum [159] (aşa era denumită Gallia) — lui Sp. Lucretius, Sicilia — lui L. Aemilius, Sardinia — lui Cn. Octavius.

Senatul s-a întrunit în Capitolium. Acolo Scipio a făcut o dare de seamă în urma căreia s-a dat un *senatus-consultum*, hotărîndu-se ca „P. Scipio să celebreze jocurile pe care le făgăduise în Hispania, în timpul răscoalei ostaşilor, cu banii pe care îi depusese în tezaur el însuşi".

XXXIX Cu acest prilej, Scipio a introdus în senat pe solii saguntinilor. Cel mai vîrstnic dintre aceştia rosti următoarea cuvîntare:

„Senatori! Cu toate că n-a fost pe lume o năpastă mai mare decît aceea pe care am pătimit-o noi, cu toate că am rămas pînă la capăt neclintiţi în credinţă faţă de voi, totuşi izbînzile voastre şi ale comandanţilor voştri şi comportarea voastră faţă de noi au fost de asemenea natură, încît nouă nu ne pare rău de dezastrele noastre.

Voi, romanii, aţi întreprins acest război din pricina noastră şi îl desfăşuraţi de patrusprezece ani cu atîta îndîrjire, încît de multe ori aţi ajuns şi voi înşivă la cea din urmă restrişte şi aţi adus şi poporul carthaginez la cea mai grea strîmtoare.

În vreme ce voi duceaţi în Italia acest război atît de crîncen şi îl aveaţi [160] pe Hannibal ca duşman, v-aţi trimis un consul în fruntea unei armate în Hispania, ca pentru stringerea celor din urmă epave ale naufragiului nostru. Cei doi Cornelii, Publius şi Cneius, de îndată ce au venit în Hispania n-au încetat o clipă să facă orice pentru ca noi numai să izbîndim, iar vrăjmaşul să sufere numai înfrîngeri! Mai înainte de orice ei ne-au înapoiat oraşul nostru. Trimiţînd pretutindeni oameni ca să dea de urmele

concetăţenilor noştri şi să-i adune, i-au răscumpărat pe toţi şi scoţîndu-i din robie, le-au redat libertatea. Cînd ajunsesem tocmai la acea treaptă încît să ne simţim bine după o soartă atît de cumplită, au căzut comandanţii voştri P. şi Cn. Cornelius, moartea lor pricinuindu-ne aproape mai multă jale şi amărăciune nouă decît vouă! Atunci, într-adevăr, ni s-a părut că n-am fost aduşi înapoi de pe îndepărtate meleaguri pe străvechile vetre decît în acest scop, ca să pierim din nou şi să vedem iarăşi năruirea patriei noastre; căci, «pentru nimicirea noastră nu mai era nevoie nici de vreun comandant pun sau de vreo oaste carthagineză, ci pe noi ne puteau da pierzării şi turdulii [161], străvechii noştri vrăjmaşi, care fuseseră pricina primei noastre prăbuşiri», cînd în pofida oricărei nădejdi ne-aţi trimis deodată pe acest P. Scipio, datorită căruia noi credem acum că sîntem cei mai fericiţi dintre toţi saguntinii, pentru că-l vedem ales consul şi pentru că avem putinţa să dăm de ştire concetăţenilor noştri că l-am văzut ridicat pe treaptă consulară pe cel care ne-a fost toată nădejdea şi izbăvirea noastră.

După ce Scipio a cucerit cele mai multe oraşe din Hispania aparţinînd vrăjmaşilor noştri, ne-a înapoiat în patrie pe toţi saguntinii, scoţîndu-i de pretutindeni din rîndurile prizonierilor; în cele din urmă i-a pedepsit atît de crunt prin război pe turdetanii atît de înverşunaţi împotriva noastră — pentru că Saguntum nu putea dăinui cîtă vreme acel neam era teafăr şi nevătămat — încît — zeii să nu ne osîndească pentru aceste vorbe! — nici noi, nici urmaşii noştri să nu se mai înspăimînte vreodată de ei! Noi vedem azi distrus oraşul lor, pentru placul cărora Hannibal ne dărîmase nouă Saguntum; ne tragem venituri de pe urma ogoarelor lor, din care ne înfruptăm cu o plăcere cu atît mai mare, cu cît acesta e preţul răzbunării noastre. Pentru aceste binefaceri atît de mari, cum n-am fi putut vreodată nici nădăjdui, nici dori din partea zeilor nemuritori, senatul şi norodul saguntin ne-au trimis pe noi, aceşti zece soli, la voi, ca să vă aducem mulţumiri şi în acelaşi timp să vă felicităm că în aşa fel aţi desfăşurat războiul în decursul acestor ani în Hispania şi în Italia, încît astăzi aveţi supusă cu ajutorul armelor nu numai o Hispanie, acea mărginită de fluviul Hiberus, ci aveţi ca hotar la capătul pămîntului însuşi Oceanul, nelăsîndu-i carthaginezului nimic în Italia, în afară de spaţiul taberei pe care l-a înconjurat cu parapete. Am primit poruncă să aducem nu numai mulţumiri prea milostivului şi prea puternicului Jupiter, ocrotitorul cetăţuii Capi-

Scanned with CamScanner

toline, ci pentru toate aceste binefaceri şi ca urmare a biruinţei să ne îngăduiţi să-i aducem în Capitolium, ca prinos, o coroană de aur. Vă rugăm să ne încuviinţaţi această ofrandă şi, dacă găsiţi cu cale, să consfinţiţi veşnicia binefacerilor voastre pe care comandanţii voştri ni le-au adus nouă".

Senatul a răspuns solilor saguntini că şi nimicirea şi reîntemeierea Saguntului vor fi pentru toate neamurile dovada nezdruncinatei credinţe şi totodată şi a păstrării ei neştirbite deopotrivă de către amîndoi aliaţii: „comandanţii supremi romani au procedat cum se cuvine, bine şi drept, şi potrivit vrerii senatului, de vreme ce au reîntemeiat Saguntum şi au scos din jugul robiei pe cetăţenii saguntini. Şi tot binele care li s-a făcut şi de care au avut parte saguntinii, li s-a făcut pentru că aşa a fost vrerea senatului; da, le încuviinţează să-şi depună ofranda în Capitolium".

Apoi s-a poruncit ca solilor să li se ofere găzduire şi ospeţie şi să li se dea în dar nu mai puţin de zece mii de aşi de fiecare.

După aceasta fură introduse în senat şi ascultate şi celelalte solii [162].

Pentru că saguntinii au cerut să li se îngăduie să viziteze Italia cît puteau merge fără să fie stingheriţi de cineva, li s-au dat călăuze şi s-au trimis scrisori prin oraşe, cu dispoziţia „de a-i primi pe aceşti hispani cu cuvenita atenţie".

Apoi s-a făcut darea de seamă în privinţa situaţiei republicii, înrolării oştilor şi desemnării provinciilor [163].

XL Deoarece umblau zvonuri printre oameni că lui Scipio i-a fost hărăzită ca provincie Africa fără să se mai tragă la sorţi şi că el, nefiind mulţumit cu o mică glorie, a spus că a fost ales consul nu numai pentru a purta acest război, ci şi pentru a-i pune capăt, dar că acest ţel nu va putea fi înfăptuit decît numai dacă îşi va trece armata în Africa, iar dacă senatul i se va împotrivi, atunci el se va strădui să obţină această permisiune cu sprijinul poporului [164], pentru că fruntaşilor senatului nu le era de loc pe plac acest plan al lui Scipio, în vreme ce ceilalţi şovăiau — unii fie de teamă, alţii fie din dorinţa de a fi pe placul poporului — cerîndu-i-se părerea lui Q. Fabius Maximus [165], acesta a rostit următoarele:

„Senatori! Eu îmi dau seama că multora din rîndurile voastre li se pare că pe ziua de azi se ia în dezbatere o acţiune dinainte hotărîtă, şi că cel care îşi va da părerea în legătură cu provin-

Scanned with CamScanner

cia Africa, ca despre un fapt nediscutat încă, zadarnic va mai cuvînta aici!

Eu însă, mai întîi de toate n-am luat cunoştinţă în ce chip va lua viteazul bărbat şi iscusitul consul în deplină siguranţă pentru acest an ca provincie Africa, pe care nici senatul nu i-a decretat-o şi nici adunarea poporului n-a încuviinţat să-i fie provincie. Apoi, dacă într-adevăr i s-a decretat, eu socot că greşeşte atunci cînd ia în calitate de consul în bătaie de joc senatul, prefăcîndu-se că face o dare se seamă senatului în această privinţă, ca despre o hotărîre adusă la îndeplinire, şi nu ca senator care, fiind consultat în această privinţă, îşi spune părerea de la locul său. Într-adevăr, pentru că eu nu-i încuviinţez această grabă de a trece în Africa, sînt încredinţat că mi se vor pune în faţă două temeiuri: unul cu întîrzierea, însuşire înnăscută a firii mele, pe care cei tineri n-au decît s-o numească teamă şi lene, decît să-mi pară rău de rezultatul planurilor mele, deoarece s-a văzut pînă acum că de fapt planurile mele au fost mai bune, cu toate că ale altora păreau mai grozave la cea dintîi privire; cel de-al doilea temei e că eu ponegresc şi pizmuiesc slava, care creşte din zi în zi, a prea viteazului nostru consul! Dacă nici viaţa mea de pînă acum, nici deprinderile mele, nici dictatura mea [166], nici cele cinci consulate ale mele şi nici atîţia [nimbi] de glorie cîştigată şi în vremuri de război, şi în vremuri de pace, nu mă scutesc de această bănuială, că sînt mai aproape de culmea slavei decît o doresc, atunci măcar vîrsta mea să mă ferească de asemenea bănuieli: căci ce năzuinţă de a mă lua cu Scipio la întrecere poate să mă însufleţească, de vreme ce acesta nu-i deopotrivă în vîrstă nici măcar cu fiul meu? Ca dictator, atunci cînd eram în floarea puterii şi în vremea celor mai strălucite biruinţe, nimeni nu m-a auzit fie în senat, fie în adunarea poporului împotrivindu-mă hotărîrii ca comandantul cavaleriei care mă ponegrea în tot felul — făcînd o propunere care niciodată nu mai fusese făcută pînă atunci — să fie pus pe aceeaşi treaptă cu autoritatea mea; cu toate acestea, eu am avut puterea şi am vrut întotdeauna să birui mai curînd prin fapte, decît prin vorbe, astfel încît acela care după judecata altora fusese egal cu mine, în cele din urmă el însuşi să mărturisească făţiş că eu sînt mai presus de el; necum acum, după îndeplinirea atîtor demnităţi, n-am să caut eu să mă iau la întrecere cu acest tînăr atît de strălucit, cerînd, în cazul că i s-ar refuza acestuia, să mi se decreteze Africa mie, care sînt obosit nu numai de atîtea sarcini

Scanned with CamScanner

indeplinite, dar şi de viaţă! Căci se cuvine ca eu să-mi duc zilele şi să închid ochii cu aceeaşi glorie pe care am cîştigat-o pînă acum. Eu sînt acela care l-am oprit pe Hannibal să mai învingă, pentru a putea fi chiar biruit de voi, acei care sînteţi acum în plină putere!

XLI Deci, P. Cornelius, vei fi drept să mă ierţi, dacă într-adevăr nu voi socoti slava ta mai presus de binele obştesc, cîtă vreme în ochii mei renumele oamenilor niciodată n-a preţuit mai mult ca interesele republicii! De altfel, chiar de n-ar fi nici un război în Italia sau dacă vrăjmaşul de aici ar fi aşa fel, încît n-ai putea dobîndi nici o glorie de pe urma înfrîngerii lui, într-adevăr, acela care te-ar reţine în Italia, chiar dacă ar face-o în interes obştesc, ar părea, poate, că o dată cu războiul, ţi-a smuls un prilej de a dobîndi slavă.

Însă cînd un duşman de talia lui Hannibal ţine în cleşte de patrusprezece ani Italia, avînd armata teafără, oare P. Cornelius îţi va părea rău de slava ta dacă tu îl vei alunga din Italia în calitate de consul pe acel vrăjmaş care ne-a pricinuit atîta năpastă, atîtea dezastre? Şi dacă aşa cum C. Lutatius s-a bucurat că a cîştigat titlul de glorie pentru terminarea primului război punic, tot aşa şi tu îl vei avea pentru încheierea acestuia? Afară numai de cazul că sau Hamilcar trebuie privit ca un comandant mult mai presus de Hannibal, sau acel război mai greu ca acesta, sau biruinţa lui Lutatius mai mare şi mai strălucită decît are să fie aceasta — (numai să izbutim să-l biruim pe Hannibal, în timpul consulatului tău!). Oare tu socoţi mai presus gloria lui Lutatius de a-l fi alungat pe Hamilcar de la Drepanum sau Erix decît aceea de a izgoni pe carthaginezi şi pe Hannibal din Italia? Atunci, negreşit, nici tu, cu toate că preţuieşti mai mult slava trecutului decît cea nădăjduită în viitor, nu te-ai socoti mai glorios dacă în locul eliberării Hispaniei ai scăpa Italia de război! Hannibal n-a ajuns încă să fie un asemenea vrăjmaş încît să iasă în vileag că, deşi a vrut să dezlănţuie un alt război, s-a temut de el mai degrabă decît nu i-a dat nici o importanţă.

De aceea, du războiul aici şi nu recurge la ocolişuri, în nădejdea că Hannibal te va urma în Africa după ce vei trece acolo. De aceea, poartă războiul mai degrabă aici, unde ai drumul drept, unde se află acum Hannibal, dacă într-adevăr rîvneşti strălucitorii lauri ai terminării războiului punic!

Scanned with CamScanner

Aşa stă şi în firea lucrurilor : numai după ce vei izbuti să-ţi aperi ce e al tău să purcezi la atacarea altora. Înainte de a se dezlănţui războiul în Africa, mai întîi să se statornicească pacea în Italia, iar noi să scăpăm de teamă înainte de a o insufla şi altora [167]. Dacă se vor putea înfăptui amîndouă aceste ţeluri sub conducerea şi auspiciile tale, după ce va fi înfrînt Hannibal aici, cucereşte şi Carthagina acolo ! Dar dacă cea de-a doua izbîndă trebuie lăsată pe seama consulilor anului următor, biruinţa dintîi va fi cu atît mai mare şi mai strălucită, cu cît a fost chiar cauza celei de-a doua. Căci, într-adevăr, acum — în afară de faptul că vistieria noastră nu e în stare să întreţină două armate diferite, una în Italia şi alta în Africa, şi în afară de faptul că n-avem cu ce înzestra şi pregăti o flotă şi nu ne-a mai rămas nimic la îndemînă pentru a ne împlini nevoile aprovizionării — cine nu-şi dă, în sfîrşit, seama ce mare primejdie ne pîndeşte ?

«P. Licinius va purta războiul din Italia, P. Scipio pe cel din Africa». Dar ce s-ar întîmpla însă dacă Hannibal ar purcede din nou biruitor către Roma ? Ferească-ne toţi zeii de asemenea prevestire, căci sufletului meu îi e groază chiar cînd o spune, însă, ceea ce s-a întîmplat, poate să se mai întîmple ! Atunci oare te vom chema, în cele din urmă, înapoi, pe tine, consulul, tocmai din Africa, aşa cum l-am chemat pe Q. Fulvius de la Capua ? Ce ? Oare nu se poate crede că şi în Africa zeul războiului ar putea fi prielnic ambelor tabere ? Să-ţi fie învăţătură însăşi casa ta năruită, tatăl şi unchiul tău nimiciţi împreună cu armatele lor în răstimp de [numai] 30 de zile, după ce vreme de cîţiva ani făuriseră, în faţa neamurilor străine, cel mai strălucit renume poporului roman şi familiei tale, prin cele mai vestite fapte de arme săvîrşite şi pe uscat, şi pe mare !

Mi-ar lipsi zilele dacă aş avea să înşirui regii şi comandanţii trecuţi în chip nesăbuit pe pămîntul duşmanilor, precum şi cele mai cumplite înfrîngeri suferite şi de ei, şi de oştile lor ! Atena, cea mai înţeleaptă cetate, după ce a lăsat deoparte războiul din patrie, din îndemnul unui tînăr [168] tot aşa de iscusit şi de nobil ca şi tine, a trecut cu o mare flotă în Sicilia şi numai într-o singură bătălie navală şi-a năruit de-a pururi înfloritoarea sa republică.

XLII Dar eu amintesc fapte de dincolo de hotare şi prea vechi. Să ne fie învăţătură şi deosebită pildă a ceea ce înseamnă schimbarea sorţii aceleiaşi Africi — unde doreşti tu să te duci —

Scanned with CamScanner

şi M. Atilius Regulus [169] ! Atunci, negreşit, P. Cornelius, şi ţie, cînd vei privi Africa din largul mării, ţi se vor părea Hispaniile că au fost jucării şi glume ! Căci prin ce anume se asemuie Africa cu Hispania ?

După ce ai navigat pe o mare liniştită, trecînd de-a lungul ţărmului Italiei şi Galliei, ai acostat cu flota la Emporiae, oraşul aliaţilor ; debarcîndu-ţi acolo ostaşii i-ai condus la Tarraco, la aliaţii şi prietenii poporului roman, trecînd prin toate ţinuturile cele mai sigure ; apoi, de la Tarraco ai mers printre garnizoanele romane ; după pierderea armatelor tatălui şi unchiului tău în jurul Hiberului, oştile romane au devenit mai cutezătoare datorită însuşi dezastrului suferit ; la fel şi L. Marcius, acel vestit comandant, a fost luat din grămadă şi ales, ce-i drept, doar prin votul ostaşilor, însă la vreme ; dar dacă ar fi fost de neam nobil şi ar fi trecut în chip firesc prin toate demnităţile în mod regulat, prin priceperea sa în meşteşugul războiului ar fi fost deopotrivă cu oricare dintre străluciţii comandanţi ; Carthagina Nouă a fost împresurată cu cele mai mici sforţări, deoarece niciuna din cele trei armate carthagineze nu-şi apăra aliata sa ; restul campaniei tale nici nu-l ridic în slăvi, [nici nu-i cobor] [170] însemnătatea ; însă în nici un caz această campanie nu trebuie asemuită cu un război purtat în Africa, unde nu se află nici un port la îndemîna flotei noastre, nici un ţinut pacificat, nici o cetate aliată, nici un rege prieten, nici un loc în care să poposeşti sau din care să porneşti mai departe ; ori unde îţi vei arunca privirile în jur, vei descoperi că totul ţi-e potrivnic, că pretutindeni e numai vrăjmăşie şi ură. Te încrezi oare în Syphax şi în numizi ? Destul că li s-a acordat o dată crezare. Cutezanţa nu e întotdeauna încununată de izbîndă şi cel care înşeală capătă încrederea celor din jur prin fleacuri, pentru ca atunci cînd îi vine bine apa la moară, să lovească cu vîrf şi îndesat [171]. Tatălui şi unchiului tău nu duşmanii le-au urzit pieirea prin înşelăciune, ci mai înainte celtiberii, aliaţii romanilor. Nici pe tine nu te-au pîndit atîtea primejdii din partea lui Mago şi Hasdrubal, comandanţii vrăjmaşilor, cît ai fost ameninţat de Indibilis şi Mandonius, deşi ţi se supuseseră ţie. Poţi să te mai încrezi în numizi după cîte le-ai păţit de pe urma răscoalei ostaşilor tăi ? [172]

Şi Syphax şi Masinissa vor mai degrabă ca ei să fie atotputernici în Africa în locul carthaginezilor, dar totodată îi preferă tot pe carthaginezi în locul oricărui altuia. Acum, într-adevăr, sînt potrivnici pentru întîietate între ei şi se sfădesc între

Scanned with CamScanner

ei asmuţiţi de tot soiul de pricini, deoarece e departe de ei teama unei primejdii. Numai arată-le tu armele romane şi o oaste venită de pe alte meleaguri : toţi se vor năpusti, de parcă ar vrea să stingă pojarul ce-i mistuie pe toţi. Într-un fel au apărat acei carthaginezi Hispania, dar cu totul altfel îşi vor apăra ei zidurile patriei, templele zeilor, altarele şi vetrele, unde soţiile înspăimîntate îi vor urmări cu privirile pe cei care pornesc la luptă — şi cînd pe romani îi vor înfrunta chiar şi copiii cei mici. Mai mult : ce se va întîmpla dacă punii încrezîndu-se îndeajuns în sprijinul Africii, în devotamentul regilor aliaţilor, în tăria zidurilor, după ce vor vedea că Italia a fost golită, scăpată de sprijinul tău şi al armatei tale, vor trimite la rîndu-le o nouă armată în Italia — sau din Africa sau vor porunci lui Mago, despre care se ştie că a trecut cu flota la Baleare şi acum se îndreaptă de-a lungul ţărmului Liguriei şi Alpilor, ca să se unească cu Hannibal ? Oare nu vom fi cuprinşi de aceeaşi groază în care am fost de curînd cînd Hasdrubal a trecut în Italia, pe care l-ai scăpat din mîinile tale, dîndu-i drumul în Italia chiar tu, care aveai de gînd să închizi nu numai Carthagina, ci întreaga Africă ? Vei spune : «da, Hasdrubal a scăpat, însă după ce a fost învins de mine» ; tocmai de aceea eu n-aş vrea, nu numai în interesul republicii ci şi al tău personal, ca să nu-i laşi celui învins drumul deschis către Italia. Dă-ne voie să punem pe seama iscusinţei tale toate strălucitele tale fapte de arme, datorită cărora atît tu, cît şi puterea poporului roman au izbîndit, dar izbeliştea şi neajunsurile să le atribuim sorţii schimbătoare a războiului ; cu cît eşti mai vrednic şi mai viteaz, cu atît mai mult are nevoie de un asemenea sprijin patria şi întreaga Italie !

Nici chiar tu însuţi nu poţi tăgădui că unde e Hannibal acolo e şi capul şi miezul acestui război, de vreme ce te făleşti că temeiul plecării tale în Africa acesta este : să-l atragi pe Hannibal acolo ! Deci, fie aici, fie acolo, tot cu Hannibal te vei măsura. Prin urmare, ce crezi : vei fi mai tare singur în Africa sau aici, împreună cu colegul tău, unindu-vă armatele ? Oare pilda proaspătă dată de consulii Claudius şi Livius nu sînt o lecţie care dovedeşte cît de mult a folosit unirea ?

In sfîrşit, oare pe Hannibal — care se află acum în ungherul cel mai îndepărtat din Bruttium, şi care de atîta vreme cere zadarnic ajutoare de la Carthagina — faptul că e mai aproape de Carthagina şi că toată Africa e coalizată cu el nu-l va face să fie mai puternic în oameni şi arme ? Ce rost are un asemenea

Scanned with CamScanner

plan, ca tu să preferi să hotărăşti izbînda acolo unde trupele tale sînt pe jumătate mai mici, iar ale potrivnicului cu mult mai mari, în loc să vrei să lupţi cu două oştiri împotriva uneia singure — şi asta sleită şi din pricina atîtor bătălii, şi datorită unei vieţi ostăşeşti atît de îndelungate şi atît de grele? Gîndeşte-te, cită deosebire e între planul tău şi al tatălui tău: acel faimos consul a plecat în Hispania ca să iasă în întîmpinarea lui Hannibal cînd cobora Alpii, în schimb tu te pregăteşti să părăseşti Italia atunci cînd Hannibal se află în Italia, nu pentru că această acţiune ar fi folositoare republicii, ci pentru că crezi că e înălţătoare şi plină de slavă pentru tine, ca şi atunci, cînd, părăsindu-ţi provincia şi armata, fără să fii împuternicit prin vreo lege, fără vreun *senatus-consultum*, tu, comandantul suprem al poporului roman, ai încredinţat pe seama a două vase soarta poporului şi măreţia puterii statului, punîndu-le în primejdie o dată cu viaţa ta. Eu socot că P. Cornelius a fost ales consul pentru republică şi pentru noi, nu pentru sine personal, iar oştirile au fost înrolate sub drapel pentru apărarea oraşului şi a Italiei, nu pentru ca să le treacă consulii la capătul pămîntului dintr-o semeţie aidoma cu a regilor!" [173].

XLIII Deoarece prin cuvîntarea sa rostită potrivit împrejurărilor, datorită pe de o parte şi autorităţii sale, pe de alta şi vechii faime de om prevăzător, Fabius zdruncinase o mare parte a senatului şi îndeosebi pe cei mai bătrîni, în timp ce cei mai mulţi îi aduceau laude mai degrabă bătrînului Fabius pentru sfatul său decît tînărului pentru sufletul său semeţ — se spune că Scipio a grăit astfel:

„Senatori! Însuşi Fabius a amintit la începutul cuvîntării că părerea sa ar putea da de bănuit că izvorăşte din pizmă: eu însă nu m-aş încumeta să învinuiesc un bărbat de talia lui Fabius de asemenea simţăminte! Numai că acea bănuială n-a fost de loc spulberată — fie datorită slabelor temeiuri invocate în cuvîntarea sa, fie faptului în sine!

Astfel, în discursul său Fabius şi-a învederat demnităţile şi faima faptelor sale de arme, pentru a spulbera învinuirea pizmei, de parcă eu aş fi în primejdie să fiu întrecut de cel mai neînsemnat om, şi nu dînsul, care socotindu-se mai presus de toţi ceilalţi — ceea ce nu tăgăduiesc că năzuiesc şi eu — nu vrea să se ia la întrecere cu mine; în felul acesta pe sine s-a învede-

Scanned with CamScanner

rat ca pe un bătrîn care şi-a încheiat veleatul, iar pe mine, datorită vîrstei, mă socoteşte mai prejos de fiul său, ca şi cum năzuinţa după slavă n-ar trebui să meargă mai departe de durata unei vieţi de om, ca şi cum cea mai de seamă parte a gloriei n-ar străluci şi în trecut şi în viitor! Eu sînt încredinţat că oricînd îi este îngăduit unui suflet mare să se compare nu numai cu bărbaţii străluciţi ai vremii sale, ci şi cu ai tuturor timpurilor. Intr-adevăr eu nu tăgăduiesc, Q. Fabius, că vreau nu numai să mă ridic pînă la slava ta (dar aş spune-o, cu îngăduinţa ta) ci, dacă aş putea, chiar să te întrec! Să nu mai avem asemenea convingeri în sufletele noastre, nici tu faţă de mine, nici eu faţă de cei mai tineri ca mine, că nu încuviinţăm nici unui concetăţean să ne fie aidoma nouă, căci aceasta ar fi un neajuns nu numai pentru cei pe care îi pizmuim, ci şi pentru republică, şi aproape pentru întregul neam omenesc.

Fabius v-a amintit ce mare primejdie aş avea de înfruntat dacă aş trece în Africa, şi aceasta o spune ca să se vadă de oricine că e îngrijorat nu numai de soarta republicii şi a armatei, ci şi de a mea. Dar de unde a izvorît această neaşteptată îngrijorare în privinţa mea? Atunci cînd tatăl şi unchiul meu au fost răpuşi, cînd cele două armate ale lor au fost aproape nimicite în timpul măcelului, cînd pierdusem Hispaniile, cînd patru oştiri şi patru comandanţi carthaginezi stăpîneau totul prin arme şi prin groază şi cînd, căutîndu-se un comandant suprem în vederea acestui război, în afară de mine nimeni nu s-a înfăţişat, nimeni nu s-a încumetat să-şi rostească numele, şi cînd poporul mi-a încredinţat comanda supremă mie, un tînăr de 24 de ani, de ce nici unul n-a amintit atunci vîrsta mea necoaptă, greutăţile războiului şi înfrîngerea proaspătă a tatălui meu şi unchiului meu?

Oare am suferit acum vreun dezastru mai mare ca acela de atunci în Hispania? Oare acum oştile sînt mai mari în Africa şi comandanţii sînt mai mulţi şi mai buni ca aceia care au fost atunci în Hispania? Pentru purtarea unui război, oare vîrsta mea era atunci mai coaptă ca acum? Oare e mai potrivit să se ducă un război cu punii în Hispania decît în Africa?

Pentru mine e lesne să-mi învederez faptele mele de arme acum, după ce am bătut şi fugărit patru armate punice, după ce am cucerit atîtea oraşe prin forţa armelor sau le-am silit să mi se închine, după ce totul a fost supus pînă la Ocean, atîţia regişori, atîtea neamuri sălbatice, după cucerirea întregii Hispanii în aşa fel încît acolo n-a mai rămas nici o urmă de război, e

uşor să mi se micşoreze izbînzile mele şi, pe Hercules, tot aşa de uşor va fi să mi se învedereze acele succese dacă mă voi întoarce din Africa, după cum însă acum sînt exagerate prin cuvinte ca să pară şi mai grozave, urmărindu-se scopul de a fi reţinut acum pe loc!

Fabius spune că nu există nici o putinţă de debarcare în Africa; spune că în calea mea nu se deschide nici un port; aminteşte de capitularea lui M. Atilius în Africa, ca şi cum M. Atilius ar fi întîmpinat vreo stavilă în cale cu prilejul celei dintîi debarcări în Africa; în schimb Fabius nu-şi mai aduce aminte că acel nefericit comandant a avut deschise totuşi porturile Africii şi că el a cîştigat în primul an de război biruinţe strălucite, iar în ce priveşte comandanţii carthaginezi, Regulus a rămas neînvins pînă în cele din urmă [174].

De aceea, pe mine să nu mă sperii cu asemenea pildă! Dacă această înfrîngere ar fi fost suferită în cursul războiului de acum, nu în cel dinainte, dacă s-ar fi întîmplat de curînd, şi nu cu patruzeci de ani în urmă [175], pentru care temei prizonieratul lui Regulus m-ar împiedica să trec acum în Africa, cîtă vreme doborîrea Scipionilor nu m-a oprit să trec mai înainte în Hispania? N-aş putea încuviinţa să se spună că punii au avut un mai temeinic sprijin în Xantippus lacedemonianul, decît patria mea în mine, iar încrederea în mine ar spori cu atît mai mult cu cît s-ar constata cîte greutăţi poate aduce în cumpănă vitejia unui singur bărbat! Da, se cuvine să-i ascultăm chiar pe atenieni, care au trecut în chip nesăbuit în Sicilia, lăsînd de o parte războiul din patrie; prin urmare, pentru că ai vreme să depeni poveşti cu grecii, pentru care pricină nu-l aminteşti mai degrabă pe Agathocles [176], regele Syracusei, care, deşi Sicilia era mistuită de multă vreme de văpaia războiului, totuşi a trecut în aceeaşi Africă, abătînd războiul acolo de unde venise?

XLIV Dar de ce e oare nevoie să dovedesc prin pilde vechi şi de dincolo de hotare ce rost are să vîri groaza în vrăjmaş, pentru ca abătînd primejdia ce te ameninţă pe tine, s-o faci să cadă pe capul potrivnicului? Poate fi vreo pildă mai strălucită şi mai aproape de ochii noştri ca Hannibal? E de mare folos să vezi ţinuturile altora pustiite de război şi nu pe ale tale pîrjolite şi în paragină! Dovedeşte mai mare bărbăţie cel care pune viaţa altuia în primejdie decît cel care numai o alungă de la el! Pe lîngă toate acestea, întotdeauna e mai mare spaima de necu-

Scanned with CamScanner

noscut : şi răul şi binele din ţara vrăjmaşului nu le poţi vedea decît de aproape, adică numai trecîndu-i hotarele !

Hannibal nu nădăjduise că se va ajunge pînă la o asemenea situaţie încît să treacă de partea lui [atîtea populaţii] [177], care s-au dezlipit de noi după dezastrul de la Cannae ; cu atît mai puţină statornicie şi tărie vor întîlni carthaginezii la aliaţii lor necredincioşi, datorită purtării trufaşe şi firii lor asupritoare faţă de aceştia ! Pe lîngă aceasta, chiar cînd noi am fost părăsiţi de aliaţi, noi ne-am bizuit numai pe puterile noastre, numai pe ostaşul roman ! Carthaginezii nu se sprijină pe propriii săi cetăţeni, ci-şi angajează trupele cu simbrie din rîndurile africanilor şi numizilor, cele mai uşuratice firi şi cele mai schimbătoare fiinţe în ce priveşte credinţa. Numai să nu fiu oprit aici în scopul de a întîrzia acolo : o dată cu ştirea trecerii mele dincolo, veţi auzi că Africa e pîrjolită de flăcările războiului, că şi Carthagina e împresurată, în timp ce Hannibal ridică ancora plecînd de aici. Aşteptaţi să vă sosească ştiri şi mai îmbucurătoare şi mai dese decît cele pe care le primeaţi din Hispania !

Aceste nădejdi mi le-a sădit în suflet ursita poporului roman şi zeii, martori ai tratatului călcat de duşman, apoi regii Syphax şi Masinissa, pe a căror încredere în aşa fel mă voi bizui, încît să fiu pe deplin la adăpost de orice perfidie. Războiul va dezvălui multe dedesubturi, care, din pricina depărtării, nu se pot băga acum de seamă. Aceasta e însuşirea de căpetenie a unui bărbat şi a unui comandant adevărat : să nu scape prilejul scos în cale de noroc, iar atunci cînd i se iveşte prilejul, să ştie să tragă foloase pentru a-i reuşi planul.

Q. Fabius ! Voi avea pe măsura mea în Hannibal pe potrivnicul pe care mi-l dai : numai că eu voi fi acela care îl voi tîrî mai degrabă după mine, şi nu el va fi acela care mă va ţine pe mine pe loc. Eu îl voi sili să lupte pe pămîntul lui, iar răsplata biruinţii îmi va fi mai degrabă Carthagina decît fortăreţele pe jumătate năruite ale bruttiilor. Şi pentru ca, între timp, republica noastră să nu sufere vreun neajuns în timp ce-mi debarc oastea în Africa, în vreme ce înaintez cu tabăra pînă la Carthagina — isprăvi pe care tu, Q. Fabius, ai dovedit că eşti în stare să le faci atunci cînd Hannibal învingător cutreiera toată Italia —, dă-ţi şi tu seama dacă nu e pentru mine o jignire să-mi spui acum, cînd Hannibal e zdruncinat şi aproape trîntit la pămînt, că consulul P. Licinius, un bărbat foarte viteaz, nu poate să i se împotrivească ! Ori acesta tocmai de aceea n-a tras la sorţi o provincie

Scanned with CamScanner

atît de îndepărtată, ca nu cumva să lipsească în rostul său de mare pontifice de la sfintele rînduieli. Dacă, pe Hercules, războiul nu s-ar sfîrşi mai repede decît socot eu, totuşi pentru păstrarea demnităţii şi renumelui poporului roman, de care trebuie să se bucure în ochii regilor şi ai neamurilor străine, trebuie să dovedim că avem curaj nu numai să ne apărăm Italia, ci să ducem războiul chiar pe pămîntul Africii! Să nu se creadă şi să nu se mai răspîndească zvonurile că ceea ce a îndrăznit să facă Hannibal nu cutează nici un comandant roman, iar că atunci cînd în cel din urmă război punic ne-am măsurat cu carthaginezii pentru Sicilia şi cînd în atîtea rînduri Africa a fost atacată de armatele şi flotele noastre, acum, cînd lupta se dă pentru stăpînirea Italiei, să domnească în Africa pacea! Să se înfrupte o dată din tihnă şi Italia, după ce a îndurat atîtea neajunsuri! Să fie trecută prin pîrjol şi să fie pustiită la rîndu-i şi Africa! Mai degrabă castrul roman să ameninţe porţile Carthaginei decît noi să vedem din nou de pe zidurile cetăţii noastre parapetele şi întăriturile taberei duşmane. Africa să fie cel din urmă sălaş al războiului! Acolo, pe capul lor, să cadă şi spaima şi fuga şi pustiirea ţarinilor! Acolo să aibă punii parte de trădarea aliaţilor şi de celelalte urgii ale războiului, care de patrusprezece ani de zile s-au abătut asupra noastră!

În ceea ce priveşte interesele republicii şi ale războiului care e acum în pragul izbucnirii, precum şi în privinţa provinciilor, care sînt în dezbatere, s-a vorbit îndeajuns pînă acum. Cuvîntarea ar fi prea lungă şi nu ar fi spre folosul nostru, dacă aşa cum Q. Fabius a scos în vileag faptele mele de arme săvîrşite în Hispania, la fel şi eu aş voi să-mi bat joc de glorioasele-i isprăvi, înălţîndu-mi-le în schimb pe ale mele.

Senatori! Eu nu voi face nici una, nici alta, şi dacă nu voi izbuti altfel, totuşi eu, tînărul, am să-l învinge pe bătrîn, însă de bună seamă, prin smerenie şi înfrînarea limbii, deoarece, pînă acum, aşa fel mi-am dus şi viaţa, şi aşa fel am desfăşurat şi războiul încît să mă simt uşurat şi mulţumit, nemaispunînd nimic despre părerea pe care v-aţi făcut-o voi înşivă în sufletele voastre, din propriul vostru imbold!" [178]

XLV Cuvîntarea rostită de Scipio a fost ascultată cu mai puţină bunăvoinţă, deoarece se răspîndise zvonul că dacă el nu va obţine să i se decreteze de către senat provincia Africa,

Scanned with CamScanner

atunci el va face numaidecît această propunere în faţa adunării poporului.

De aceea, Q. Fulvius [179], care fusese în patru rînduri consul, şi apoi şi censor, a cerut consulului ca să spună făţiş în senat: „dacă senatorii încuviinţează să se ia o hotărîre în privinţa provinciilor, Scipio se va mulţumi cu hotărîrea lor sau va face apel la adunarea poporului?“ Deoarece Scipio îi răspunse că el va face cum vor dicta interesele republicii, atunci Fulvius îi replică:

„Cînd te-am întrebat, am ştiut ce vei răspunde şi ce vei face, de vreme ce te făleşti că mai degrabă ai vrut să ispiteşti senatul, iar nu să-i ceri să ia o hotărîre şi că dacă nu-ţi vom decreta numaidecît provincia pe care ai vrut-o, tu eşti gata să aduci propunerea ta în adunarea poporului! De aceea, tribuni ai plebei, vă cer să mă sprijiniţi — spuse el — pe mine care tocmai de aceea nu-mi dau părerea, pentru că dacă senatul şi-o va însuşi [180], consulul spune că nu va ţine seamă de ea“.

De aici se iscă sfada, deoarece consulul Scipio spunea că tribunii plebei nu sînt îndreptăţiţi să se împotrivească vreunui senator să-şi dea părerea cînd, venindu-i rîndul, i se cere să şi-o dea.

Atunci tribunii plebei hotărîră astfel: „dacă consulul lasă pe seama senatului să hotărască asupra desemnării provinciilor, şi dacă se găseşte cu cale să se respecte ceea ce va hotărî senatul, nici noi nu vom îngădui să se facă apel la adunarea poporului în privinţa acelei hotărîri; dacă însă consulul nu va lăsa pe seama senatului această hotărîre, noi îl vom sprijini pe acela care va refuza să-şi dea părerea în legătură cu această situaţie“.

Consulul Scipio ceru o păsuire de o zi ca să aibă o întrevedere cu colegul său. În ziua următoare, el lăsă în sarcina senatului această hotărîre. Provinciile au fost decretate astfel: unui consul i s-a dat Sicilia şi cele 30 de vase rostrate pe care le avusese C. Servilius în anul trecut şi i s-a încuviinţat să treacă în Africa, dacă el crede de cuviinţă că e în interesul republicii; celuilalt consul i s-a decretat provincia Bruttium şi războiul cu Hannibal, dimpreună cu acea armată pe care [o vrea el din cele două comandate de consulii precedenţi] [181].

„L. Veturius şi Q. Caecilius să tragă la sorţi sau să se înţeleagă între dînşii care din ei doi să poarte războiul în Bruttium cu cele două legiuni pe care le lăsase consulul, şi să i se prelungească comanda pe încă un an aceluia căruia îi va cădea la sorţi acea provincie“.

Scanned with CamScanner

În afara consulilor și praetorilor, li s-a prelungit comanda și celorlalți care aveau să fie în fruntea armatelor și provinciilor. Lui Q. Caecilius i-a căzut la sorți misiunea de a desfășura războiul, împreună cu consulul, în Bruttium împotriva lui Hannibal.

Apoi Scipio celebră jocurile la care a luat parte un numeros popor, cu care prilej spectatorii și-au manifestat marea lor dragoste față de Scipio.

Fură trimiși cu o solie la Delphi M. Pomponius Matho și Q. Catius, pentru a înmîna ofranda provenită din prăzile luate de la Hasdrubal. Aceștia au dus o coroană de aur în greutate de 200 libre și modelul trofeelor turnate în argint, făurit dintr-o mie de libre [182].

Deoarece Scipio nici nu căpătase și nici nu stăruise cu tot dinadinsul să înroleze o armată nouă, a obținut ca să i se încuviințeze a apela la voluntari pentru a-și alcătui armata, iar pentru că el spusese că pentru viitoarea flotă republica nu va cheltui un ban, s-a mulțumit să primească ceea ce îi dădeau aliații pentru construirea noilor vase. Mai întîi populațiile Etruriei [183] au făgăduit că-l vor ajuta pe consul, fiecare potrivit mijloacelor lor : caeriții — cereale pentru aliații din flotă, precum și provizii de orice fel ; populonienii — fier ; cei din Tarquinii — materialul de in pentru pînzele vaselor ; cei din Volaterra — echipamentul pentru înzestrarea vaselor, precum și grîne ; arretinii — trei mii de scuturi și tot atîtea coifuri, precum și lănci, sulițe lungi și scurte, obligîndu-se „să-i pună la dispoziție în total 57 000 de asemenea arme [184], din fiecare soi cîte un număr egal" ; apoi topoare, sape, coase, albii, rîșnițe, cît vor încăpea în 40 de vase lungi de transport, precum și 120 000 de banițe de grîu, „vor da și provizii de drum pentru vîslași și decurioni" ; perusinii, clusinii, russellanii au făgăduit că vor da lemn de brad pentru construcția vaselor și o mare cantitate de cereale.

Lemnul de brad s-a luat spre folosință [pentru construcția vaselor] din pădurile statului.

Populațiile Umbriei, și pe lîngă acestea și nursinii, și cei din Reate, și cei din Amiternum, și întregul ținut al sabinilor, au făgăduit trupe : marsii, paelignii și marrucinii s-au înscris în mare număr ca voluntari pentru flotă. Camertinii, deoarece se bucurau de drepturi egale cu romanii, au trimis o cohortă înarmată, alcătuită din 600 de oameni. După ce s-au adus 30 de vase cu carenă — dintre care 20 erau quinquereme, zece quadrireme, —

Scanned with CamScanner

Scipio a stăruit să se lucreze fără preget în aşa fel, încît după 45 de zile de cînd fusese adus din păduri materialul lemnos, vasele au fost lansate şi puse pe linia de plutire, înzestrate şi înarmate cu tot ce trebuie [185].

XLVI Scipio a plecat în Sicilia cu 30 de nave lungi pe care a îmbarcat cam 7 000 de voluntari. Şi P. Licinius s-a dus în Bruttium la cele două armate consulare. Din aceste trupe şi-a luat cu sine pe acelea pe care le avusese consulul L. Veturius. El a încuviinţat ca Metellus să comande mai degrabă legiunile în fruntea cărora fusese pînă acum, fiind încredinţat că acesta va conduce mai uşor nişte ostaşi deprinşi cu comanda lui.

Şi praetorii au plecat la diferitele lor provincii. Şi pentru că erau lipsiţi de banii trebuincioşi pentru război, quaestorii au primit porunca să vîndă regiunea ţinutului campan [186] care se întinde între Fossa Craecca [187] şi mare, îngăduindu-se să se denunţe ţarinele care au aparţinut vreunui cetăţean campan, pentru a deveni proprietatea statului roman. S-a hotărît să se acorde denunţătorului, ca răsplată, suma de bani echivalentă cu a zecea parte din valoarea ogorului denunţat. Iar praetorului urban Cn. Servilius i s-a dat însărcinarea să cerceteze dacă acei cetăţeni campani cărora, potrivit senatus-consult-ului, li s-a îngăduit să-şi stabilească domiciliul într-un anumit loc, mai locuiesc acolo şi să ia măsuri împotriva acelora care şi-au strămutat domiciliul în altă parte.

In aceeaşi vară, Mago, fiul lui Hamilcar, a ales tineretul din insula cea mică a Balearelor unde iernase şi, îmbarcîndu-l pe vase, a trecut în Italia cu vreo 30 de vase rostrate şi cu numeroase vase de transport pe care îmbarcase 12 000 pedestraşi şi cam 2 000 de călăreţi, şi a cucerit Genua, atît datorită sosirii lui neaşteptate, cît şi faptului că nici un fel de garnizoană nu supraveghea litoralul mării. De acolo el acostă pe ţărmul ligurilor alpini [188], în nădejdea de a putea da naştere acolo vreunei mişcări.

Ingaunii — acesta este un neam liguric — purtau război în acea vreme cu epanterii munteni [189]. De aceea carthaginezul depozitînd prăzile în Savo [190], un oraş alpin, lăsă zece vase lungi în radă pentru paza portului, iar celelalte le trimise la Carthagina, pentru apărarea coastelor mării, deoarece se zvonise că Scipio va trece în Africa. Mago încheie alianţă cu ingaunii, a căror putere o preţuia mai mult ca pe a altora, şi hotărî să-i atace pe montani. Intr-adevăr, armata sa creştea din zi în zi, de-

Scanned with CamScanner

oarece aflînd de faima numelui lui Mago, gallii se revărsau din toate părţile.

Senatul roman, luînd cunoştinţă din scrisoarea lui Sp. Lucretius de această stare de lucruri, fu cuprins de o mare îngrijorare, ca nu care cumva în zadar să se fi bucurat mai înainte cu doi ani, cînd Hasdrubal fusese nimicit împreună cu oastea lui, dacă izbucneşte un alt război deopotrivă cu cel dintîi, de vreme ce acolo numai comandantul vrăjmaşilor fusese schimbat. De aceea, senatul porunci proconsulului M. Livius să pună în mişcare către Ariminum oastea lui de sclavi voluntari din Etruria, iar praetorului Cn. Servilius îi dădu însărcinarea să scoată din Roma cele două legiuni urbane, dacă crede că e în interesul republicii, dînd comanda asupra lor cui găseşte el de cuviinţă. M. Valerius Laevinus conduse acele legiuni la Arretium.

În cursul aceloraşi zile, vreo 80 de vase de transport ale punilor fură capturate în jurul Sardiniei de Cn. Octavius, care era în fruntea acelei provincii. Coelius [191] scrie că aceste vase încărcate cu provizii fuseseră trimise la Hannibal, pe cînd Valerius [192] susţine că aceste vase duceau spre Carthagina prăzile capturate de puni din Etruria şi pe prizonierii luaţi de la ligurii montani.

În Bruttium nu s-a petrecut în cursul acelui an nimic vrednic de a fi amintit. Ciuma molipsind şi pe romani şi pe puni, le-a pricinuit şi unora şi altora un prăpăd deopotrivă de mare, dar pe deasupra oastea carthagineză a fost decimată, pe lîngă molimă, şi de foamete. Cînd Hannibal a trecut în timpul verii pe lîngă templul Junonei Lacinia, a pus să se ridice acolo un altar pe care l-a închinat zeităţii şi a pus să se graveze pe el o inscripţie lungă cu litere punice şi greceşti, pomenind isprăvile săvîrşite de el.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXIX

Scanned with CamScanner

I După ce Scipio veni [1] în Sicilia, îşi instrui ostaşii voluntari şi-i împărţi în centurii. Din rîndurile acestora reţinu în jurul său un număr de 300 de tineri, în floarea vîrstei şi în culmea puterii, însă fără arme asupra lor şi care nu ştiau cărui ţel erau destinaţi, de vreme ce nu erau înarmaţi şi încadraţi în centurii.

Tot atunci Scipio a mai ales din rîndurile tineretului întregii Sicilii trei sute de fruntaşi, în ce priveşte şi obîrşia, şi averea, pentru a-i trece împreună cu el în Africa; le-a fixat şi ziua în care să se prezinte, pregătiţi cu cai şi arme şi cu tot dichisul.

Era evident că această ostăşime avea să îndure multă trudă şi să înfrunte mari primejdii, departe de vatră şi patrie, şi pe uscat, şi pe apă. Dar nu numai aceştia erau îngrijoraţi, ci şi părinţii şi rudele lor.

Cînd a venit ziua care le fusese fixată, sicilienii i s-au înfăţişat lui Scipio cu armele şi cu caii. Atunci consulul le-a spus următoarele: lui i s-a adus la cunoştinţă faptul că unii dintre călăreţii sicilienilor se îngrozesc de acest serviciu militar ca şi cum ar fi fost împovărător şi anevoios pentru ei; „el preferă ca acei care sînt stăpîniţi de asemenea simţăminte să declare pe loc acum decît să se tînguie mai tîrziu că le vine greu şi că sînt nefolositori la război; deci să dea în vileag ce gîndesc; el îi va asculta, fără să se supere".

Deoarece unul dintre aceştia a îndrăznit să spună că dacă i-a îngăduit să aleagă ce vrea, atunci el preferă să nu mai facă militărie, atunci Scipio îi răspunse:

„Aşadar tinere, pentru că tu n-ai tăinuit ce gîndeşti, îţi voi pune la îndemînă un locţiitor, căruia să-i încredinţezi armele şi celelalte scule ostăşeşti, şi luîndu-l numaidecît de aici la casa ta, să-l instruieşti şi să ai grijă să-l înveţi a se deprinde cu calul şi cu armele".

Scanned with CamScanner

Scipio îi dădu în primire sicilianului, bucuros de această schimbare, pe unul dintre cei trei sute de romani, fără arme, pe care îi avea cu sine. Cînd ceilalţi sicilieni au văzut în ce chip a scăpat de militărie compatriotul lor din cavalerie, fără ca totuşi comandantul să se supere pe el, fiecare începu să-şi ceară scuze, declarîndu-se gata să-şi primească înlocuitorul. Astfel călăreţii romani le-au luat locul celor trei sute de sicilieni, fără nici o cheltuială pentru stat. Sicilienii aveau grijă să-i instruiască şi să-i înveţe pe romani, deoarece aşa suna edictul comandantului suprem: „îl va înrola la oaste numaidecît pe cel care nu va face aşa".

Se spune că acest escadron de cavalerie a făcut neasemuite isprăvi şi că în multe bătălii a fost scutul republicii.

Apoi, pe cînd Scipio îşi inspecta legiunile, a ales din rîndurile lor pe ostaşii cu cei mai mulţi ani slujiţi sub drapel, mai ales pe acei care luptaseră sub Marcellus, despre care Scipio era încredinţat, pe de o parte, că erau şi cei mai instruiţi şi mai disciplinaţi din toţi, iar pe de alta, că erau cei mai pricepuţi din toţi la împresurarea oraşelor, mai ales în urma îndelungatului asediu al Syracusei; în mintea lui Scipio încolţise un ţel nu lipsit de însemnătate: nimicirea Carthaginei însăşi [2].

După aceasta, Scipio [3] împarte armata pe oraşe; porunceşte cetăţilor siciliene să-i pună la îndemînă provizii şi în felul acesta le economiseşte pe cele transportate din Italia; repară vechile vase, apoi trimite cu această flotă pe C. Laelius să prade în Africa, iar vasele [4] noi le trage pe mal la Panhormus, pentru ca să ierneze pe uscat, deoarece fuseseră construite din material verde şi la repezeală.

După ce au fost pregătite toate pentru război, Scipio s-a dus la Syracusa, care n-ajunsese încă să se refacă după marile zguduiri suferite de pe urma războiului. Grecii îşi cereau înapoi bunurile aflate în mîinile unora de neam latin, care puseseră stăpînire pe ele prin silnicie, aşa cum se întîmplă în caz de război, iar acum li se încuviinţase de către senat înapoierea lor.

Scipio, încredinţat că mai întîi de toate trebuie să se păstreze încrederea în statul roman, dădu o sumă de proprietăţi înapoi syracusanilor, parte printr-un edict, parte chiar prin procese făcute celor mai îndărătnici în a păstra mai departe bunurile însuşite pe nedrept de la alţii. Această măsură fu pe placul nu numai al syracusanilor [5], ci a tuturor populaţiilor din Sicilia, care datorită acestui fapt, s-au străduit să-l ajute din răsputeri pe Scipio la război.

Scanned with CamScanner

În aceeaşi vară a izbucnit în Hispania un crîncen război aţiţat de ilergetul Indibilis, nu din altă pricină, decît aceea că admirîndu-l pe Scipio, îi dispreţuia pe ceilalţi comandanţi romani. El susţinea că „Scipio a rămas singurul comandant roman, ceilalţi fiind doborîţi de Hannibal ; de aceea, după ce au fost răpuşi Scipionii, romanii n-au mai avut pe vreun altul pe care să-l trimită în Hispania, şi pentru că Italia era ameninţată de un război şi mai greu, Scipio a fost chemat să lupte împotriva lui Hannibal. În afară de faptul că romanii au în Hispania comandanţi numai cu numele, a fost scoasă de acolo şi vechea armată. În Hispania totul e în neorînduială, la fel ca într-o oaste alcătuită de-a valma numai din recruţi. Niciodată Hispania nu va mai avea un asemenea prilej de a ajunge slobodă. Pînă la acea zi au robit fie la carthaginezi, fie la romani, şi nu pe rînd acestora sau acelora, ci un răstimp deopotrivă şi unora şi altora.

Carthaginezii au fost alungaţi de romani ; şi romanii pot fi izgoniţi de hispani dacă sînt uniţi, pentru ca în chipul acesta Hispania, scăpată de orice jug străin, să-şi recapete pe vecie strămoşeştile datini şi credinţe".

Spunînd aceste lucruri şi altele la fel, Indibilis îi întărită nu numai pe compatrioţii săi, ci şi pe ausetani, un neam megieş, precum şi alte populaţii vecine cu ei.

În felul acesta s-au strîns în răstimp de cîteva zile 30 000 de pedestraşi şi cam 4 000 de călăreţi în ţinutul sedetan, unde se hotărîse să se adune [6].

II Pentru ca nu cumva, datorită nepăsării, cele dintîi ciocniri să se întindă pe nesimţite, chiar comandanţii romani L. Lentulus şi L. Manlius Acidinus [7], după ce şi-au unit şi ei oştile, şi-au condus trupele prin ţinutul ausetanilor, fără să li se împotrivească nimeni, întocmai ca într-o ţară paşnică ; ajungînd la sălaşurile vrăjmaşilor, îşi aşezară castrul la trei mii de paşi de tabăra lor.

Mai întîi romanii încercară, prin trimiterea de împuterniciţi, să obţină încetarea ostilităţilor ; zadarnic însă. Apoi cînd călăreţii hispani năvăliră deodată asupra romanilor plecaţi după nutreţ, dintr-un punct de sprijin fu trimisă în ajutorul acestora cavaleria romană. Lupta dintre cele două cavalerii s-a încheiat fără vreun rezultat demn de amintit pentru vreuna din tabere.

În ziua următoare, la răsăritul soarelui, toţi hispanii înarmaţi şi rînduiţi în formaţie s-au apropiat cu frontul lor pînă la cam o mie de paşi de castrul roman.

Scanned with CamScanner

Ausetanii erau în centru. Aripa dreaptă era ocupată de ilergeţi, cea stîngă de populaţii hispane fără însemnătate. Între aripi şi centrul frontului ei lăsaseră goluri destul de largi, pe unde să dea drumul cavaleriei atunci cînd se va ivi prilejul.

Şi romanii, după ce şi-au rînduit frontul [8], potrivit regulilor lor, s-au luat după tactica [9] de luptă a vrăjmaşilor şi şi-au lăsat şi ei între legiuni [10] drumuri larg deschise, tot pentru intervenţia cavaleriei. Însă Lentulus era încredinţat că numai acea tabără va izbuti să-şi întrebuinţeze cavaleria care îşi va trimite mai întîi călăreţii la atac printre golurile potrivnicului ; de aceea el ordonă tribunului militar Ser. Cornelius [11] să-şi arunce cavaleria sa asupra frontului vrăjmaşului prin spaţiile lăsate libere.

Deoarece pedestrimea romană nu reuşi să izbîndească, Lentulus zăbovi numai atît cît îşi conduse din locul rezervelor legiunea a XIII-a ca întărire a primei linii, în locul celei de-a XII-a legiuni care dase înapoi la aripa stîngă, aşezată fiind în faţa ilergeţilor. După ce a restabilit situaţia acolo, Lentulus se duse la L. Manlius care-şi îmbărbăta ostaşii din prima linie, precum şi rezervele [12], intervenind în acele sectoare unde cereau nevoile luptei ; îl lămureşte că la aripa stîngă totul merge strună ; „a şi trimis acolo pe Ser. Cornelius care, cu călăreţii săi, se va năpusti la atac ca o furtună asupra vrăjmaşului". Abia spusese acestea, că şi străpunseseră călăreţii romani centrul frontului duşman şi în acelaşi timp dăduseră peste cap linia pedestrimii hispane şi totodată închiseseră şi drumul călăreţilor hispani, zădărnicindu-le orice putinţă de intervenţie. De aceea, hispanii descălecară de pe cai, renunţînd la şarja cavaleriei.

Cînd comandanţii romani băgară de seamă că şirurile duşmane date peste cap sînt în neorînduială şi panică, iar unităţile lor umblă forfota încoace şi încolo, îşi îmbărbătează ostaşii rugîndu-i să dea năvală asupra duşmanului cuprins de groază şi să nu-l lase să-şi restabilească frontul.

De bună seamă, barbarii n-ar fi putut stăvili atacul roman atît de crîncen, dacă însuşi regişorul lor Indibilis nu s-ar fi năpustit cu călăreţii săi luptînd pe jos în faţa celor dintîi unităţi ale pedestrimii romane. Acolo, o bucată bună de vreme lupta sîngeroasă a rămas nedecisă ; în sfîrşit, după ce căzură copleşiţi de suliţele aruncate asupra lor, hispanii care luptau în jurul lui Indibilis, aproape pe moarte, iar apoi ţintuit cu o suliţă de pămînt, începură să fugă pretutindeni. Numeroşi hispani fură ucişi, deoarece n-avuseseră loc liber să încalece pe cai, şi pentru că romanii

Scanned with CamScanner

mereu i-au atacat cu înverşunare pe duşmanii îngroziţi. Romanii n-au încetat lupta pînă nu i-au alungat pe potrivnici şi din tabăra lor. Treisprezece mii de hispani fură măcelăriţi în cursul acelei zile şi cam 1 800 fu numărul celor prinşi. Dintre romani şi aliaţi căzură ceva mai mulţi de 200, mai ales la aripa stîngă.

Hispanii, atît cei izgoniţi din tabăra lor, cît şi cei care fugiseră din bătălie şi se răspîndiseră mai întîi peste cîmpuri, s-au întors pe urmă fiecare în oraşele lor.

III Atunci Mandonius îi chemă la adunare pe hispanii care i s-au jeluit de înfrîngerile suferite ; acolo, după ce au adus învinuiri autorilor acestui război, hispanii hotărîră să trimită soli la romani pentru a le preda armele şi a capitula.

Solilor hispani care aruncau vina pe Indibilis şi pe celelalte căpetenii, dintre care cei mai mulţi căzuseră pe cîmpul de luptă, cînd au declarat că se predau ei înşişi şi-şi predau şi armele lor, li s-a răspuns [de către comandanţii romani că li se va primi capitularea numai cu această condiţie] : „dacă le vor fi predaţi vii Mandonius şi ceilalţi aţîţători ai războiului ; dacă nu, romanii vor porni cu oştile prin ţinuturile ilergeţilor şi ausetanilor, şi apoi şi prin ale celorlalte populaţii". Acestea au fost condiţiile declarate în faţa solilor care, revenind la adunare, le-au adus la cunoştinţa hispanilor. Atunci Mandonius şi ceilalţi fruntaşi fură înşfăcaţi şi predaţi, spre a fi executaţi.

În felul acesta a fost redată din nou pacea popoarelor Hispaniei. Hispanilor li s-a poruncit să dea un tribut îndoit pentru acel an, hrană pentru şase luni, precum şi sage [13] şi togi [14] pentru ostaşi. Fură primiţi şi ostatici din partea a treizeci de populaţii.

După ce răzvrătirea din Hispania, care ridicase din nou armele, a fost înăbuşită în răstimp de cîteva zile fără mare zarvă, romanii s-au năpustit cu toată furia asupra Africii.

După ce C. Laelius [15] porni în cursul nopţii către Hippo Regius [16], cum s-a crăpat de ziuă îşi conduse ostaşii şi marinarii aliaţilor, cu steagurile în frunte, la pustiirea ţinuturilor. Deoarece toţi locuitorii de acolo îşi văzuseră de treburi fără vreo grijă, întocmai ca în vreme de pace, li s-au pricinuit mari neajunsuri ; de aceea, în toată graba, ştafetele lor stîrniră o uriaşă panică în toată Cartagina cu vestea : „a sosit flota romană şi comandantul ei suprem, Scipio" — căci se şi zvonise deja că Scipio a trecut în Sicilia. Nimeni nu ştia cu de-amănuntul nici cîte vase au fost văzute, nici

Scanned with CamScanner

cîte le pustiiau satele, deoarece cei care ascultau zvonurile, de frică exagerau totul.

De aceea, mai întîi fură stăpîniţi de o cumplită spaimă, apoi jalea le cuprinse sufletele [încît îşi spuneau] : „atît de mult s-a schimbat norocul, încît carthaginezii, care au ajuns cu armatele lor în faţa zidurilor Romei, după ce au făcut una cu pămîntul atîtea oşti ale duşmanului şi au supus toate popoarele Italiei, fie prin puterea armelor, fie de bunăvoie, războiul s-a întors, ajungîndu-se pînă acolo încît punii să vadă cu ochii lor pustiirile Africii şi împresurarea Carthaginei, fără să fie în stare să dovedească aceeaşi putere de răbdare şi de tărie ca romanii. Acestora, plebea romană le-a pus la îndemînă tineretul, tot acestora Latium le-a oferit tinerele lor vlăstare, tot mai numeroase, şi-n rînduri şi mai îndesite, în locul atîtor oştiri nimicite ; în aceeaşi vreme, plebea carthagineză se arată nevolnică la război şi în oraş, nevolnică la război şi la sate [17]. Carthagina îşi plăteşte simbriaşi din rîndurile africanilor, neamuri care-şi schimbă credinţa la cea dintîi adiere a vîntului [18]. Iată că regele Syphax, în urma convorbirii cu Scipio, s-a înstrăinat de Carthagina, iar Masinissa s-a dovedit a le fi cel mai înverşunat vrăjmaş, trădîndu-i făţiş pe puni. De nicăieri nici o nădejde, nici un sprijin [19]. Mago n-a reuşit nici să stîrnească vreo răscoală în Gallia şi nici să se unească cu Hannibal, în vreme ce chiar şi lui Hannibal i-au început să-i îmbătrînească şi renumele, şi puterea."

IV În vreme ce la Carthagina tot norodul zguduit de proaspăta veste se văicărea, carthaginezii cuprinşi din nou de groază începură să se frămînte în ce chip să preîntîmpine aceste primejdii care-i ameninţă în clipele de faţă. Ei găsesc cu cale să înroleze numaidecît oamenii, strîngîndu-i din oraş şi din sate, să trimită mijlocitori pentru a angaja cu simbrie trupe auxiliare de la africani, să-şi întărească oraşul, să depoziteze provizii, să pregătească arme de atac şi de apărare, să înzestreze vasele cu cele trebuincioase şi să le trimită la Hippo, pentru a se împotrivi flotei romane. Pe cînd ei rînduiau toate acestea, în cele din urmă veni o ştafetă cu vestea că a venit nu Scipio, ci Laelius şi că romanii au trecut peste mare cu efective îndeajuns numai pentru a le prăda satele şi ogoarele ; pînă acum greutatea cea mare a războiului precumpăneşte în Sicilia.

Aflînd acestea, punii răsuflară uşuraţi şi începură să trimită solii la Syphax şi la alţi regişori pentru întărirea aliaţelor.

Scanned with CamScanner

Fură trimişi soli şi la Filip [20], ca să-i făgăduiască 200 de talanţi de argint dacă va trece în Sicilia sau în Italia. Fură trimise ştafete şi la comandanţii puni din Italia, cerîndu-le să-l ţină în loc pe Scipio şi să stîrnească pe orice cale panică în rîndurile romanilor. La Mago fură trimise nu numai ştafete, ci şi 25 de vase lungi cu şase mii de pedestraşi, opt sute de călăreţi, şapte elefanţi, iar pe lîngă toate acestea mult bănet, pentru a înrola trupe de mercenari, cu sprijinul cărora armata carthagineză să se apropie de oraşul Roma şi să se unească cu Hannibal.

Acestea erau frămîntările punilor şi în chipul acesta se pregătea Carthagina.

Masinissa [21], auzind vestea isprăvii flotei romane, se duse însoţit de cîţiva călăreţi la Laelius, care adusese uriaşe prăzi din satele dezarmate şi lipsite de vreo garnizoană carthagineză. Masinissa i se plînse că „Scipio tărăgănează războiul, deoarece pînă acum nu şi-a trecut încă oastea în Africa, deşi carthaginezii sînt în panică, iar Syphax e prins de războaiele cu vecinii săi. În privinţa lui Syphax, romanii să fie siguri că dacă i se dă răgaz să-şi rînduiască după voie treburile sale, nu va fi sincer în legăturile sale cu romanii şi nu le va păstra credinţă. Deci, Laelius să-l povăţuiască şi să-i dea imbolduri lui Scipio, să nu mai şovăie ; dînsul, deşi a fost alungat [22] de pe tronul său, va lua totuşi parte la război cu trupe de călăreţi şi pedestraşi, care nu trebuie trecute cu vederea. Nici Laelius nu trebuie să mai zăbovească în Africa, căci el e încredinţat că a şi plecat din Carthagina o flotă cu care, în lipsa lui Scipio, n-ar fi bine să se măsoare în luptă".

V În urma acestei întrevederi, Masinissa fu lăsat să plece într-ale lui. A doua zi, Laelius descărcă de pe vase la Hippo prăzile capturate şi înapoindu-se în Sicilia, îi înşirui de-a fir-a-păr lui Scipio cele aduse lui la cunoştinţă de Masinissa.

Cam în aceleaşi zile, flota care fusese trimisă din Carthagina pentru Mago s-a apropiat de Genua [23], oprindu-se între ligurii albingauni [24] şi acest oraş. În acele locuri îşi ţinea atunci Mago întîmplător vasele sale. Acesta, cînd auzi însărcinările solici care îi aduseseră la cunoştinţă porunca de a pregăti armate de galli şi liguri, cît mai mari, şi cît mai neîntîrziat — căci acolo era un potop de oameni din amîndouă aceste neamuri — convocă adunarea lor ; acolo Mago le spuse : „El a fost trimis ca să le redea libertatea, şi aşa cum văd şi ei înşişi, i-au fost trimise trupe din patrie. Dar atîrna de puterea şi mijloacele lor cu cîte forţe şi

Scanned with CamScanner

cu cîtă armată se va desfăşura acest război. Romanii au la îndemînă două oşti [25]: una în Gallia, cealaltă în Etruria. El ştie bine că Sp. Lucretius se va uni cu M. Livius; deci trebuie să cheme sub arme multe mii de oameni pentru a se împotrivi ambilor comandanţi şi ambelor oşti romane".

Gallii i-au răspuns lui Mago „că ei vor cu tot dinadinsul acest război; însă de vreme ce au un castru roman între hotarele ţării lor, iar un altul pe pămîntul Etruriei, deci în vecinătate, aproape sub ochii lor, dacă îl vor sprijini pe faţă pe Carthaginez, numaidecît amîndouă armatele romane se vor năpusti cu duşmănie asupra lor şi asupra ţinuturilor lor; deci să ceară să fie ajutaţi numai într-ascuns de galli cu ceea ce pot ei. Ligurii pot să-şi dea pe faţă gîndurile lor, pentru că taberele romane sînt departe de ţinutul şi oraşele lor; se cuvine şi e drept ca ligurii să-şi înarmeze tineretul şi să ia parte activă la acest război".

Ligurii n-au refuzat, însă au cerut numai o păsuire de două luni în vederea recrutării trupelor.

Între timp Mago înrolă cu simbrie ostaşi galli prin mijlocirea oamenilor săi trimişi într-ascuns prin satele lor. Noroadele gallice îi trimiteau pe furiş lui Mago şi provizii de tot felul.

M. Livius trece cu oastea sa de sclavi voluntari [26] prin Etruria în Gallia şi, unindu-se cu Lucretius, se pregăteşte să iasă în întîmpinarea lui Mago, în cazul că acesta se va apropia mai mult de Roma, plecînd de la liguri, iar dacă Punul va sta liniştit, în acest ungher [27] al Alpilor, va asigura şi el apărarea Italiei în aceeaşi regiune, în jurul cetăţii Ariminum.

VI După întoarcerea lui C. Laelius din Africa, Scipio, deşi primise imbolduri din partea lui Masinissa şi cu toate că şi ostaşii săi, văzînd cum se descarcă de pe toată flota prăzile luate pe pămîntul vrăjmaşului, erau înflăcăraţi de dorinţa de a trece cît mai curînd în Africa, totuşi îşi schimbă planul cel mare cu altul mai mic, acela de a pune din nou stăpînire pe oraşul Locri [28], care, o dată cu trădarea cetăţilor italice, trecuse şi el de partea punilor. Într-adevăr, nădejdea întreprinderii acestei acţiuni i-a fost fulgerată lui Scipio de un amănunt fără însemnătate:

În Bruttium, campania se ducea mai mult prin hărţuieli şi prădăciuni decît printr-un război în toată regula, începutul fiind făcut de numizi şi bruttii, nu potrivit condiţiilor alianţei cu punii, ci fiecare procedînd după cum îl tăia capul şi după cum îi era firea; în cele din urmă, molipsindu-se de la ei şi ostaşii romani,

Scanned with CamScanner

se înfruptau şi dînşii din prăzi într-o oarecare măsură, atît cît le îngăduiau căpeteniile lor, prin incursiunile făcute în ţinuturile vrăjmaşilor. Cîţiva locuitori din Locri, ieşind din oraşul lor, fuseseră înconjuraţi, prinşi şi transportaţi la Rhegium. Din întîmplare, în rîndurile acestor prizonieri erau şi vreo cîţiva meşteşugari, care fiind deprinşi să le fie plătită munca de carthaginezi, lucrau în cetăţuia din Locri. Aceştia fiind recunoscuţi de fruntaşii din Locri — care, alungaţi [29] fiind de facţiunea potrivnică ce predase cetatea lui Hannibal, se refugiaseră la Rhegium — le puneau tot felul de întrebări (aşa cum se obişnuieşte într-o atare situaţie cu cei care lipsesc de multă vreme de acasă); după ce aceia le-au înşiruit ce se petrece acasă, au făgăduit că dacă li se va încuviinţa să fie răscumpăraţi şi lăsaţi să se înapoieze la Locri, ei vor preda romanilor cetăţuia; „dînşii locuiesc acolo şi se bucură în ochii carthaginezilor de toată încrederea în orice privinţă". De aceea, ca unii care se zbuciumă atîta de dorul patriei iar în acelaşi timp ard şi de dorinţa de a se răzbuna pe potrivnicii lor, surghiuniţii din Locri îi răscumpărară numaidecît pe meşteşugari şi-i trimiseră înapoi în cetate; după ce au întocmit şi alcătuit tot planul şi stabilit [30] semnalele ce trebuiau făcute pe nişte măguri ca să fie observate, plecară şi ei la Syracusa, înfăţişîndu-se lui Scipio [31], la care se găsea o parte din exilaţi. Aceştia aducîndu-i la cunoştinţă lui Scipio făgăduielile prizonierilor, îl făcură pe consul să creadă că acea nădejde nu va fi greu de împlinit; de aceea, acesta trimise împreună cu ei pe tribunii militari M. Sergius şi P. Matienus, ordonîndu-le să ia cu ei din Rhegium [32] trei mii de ostaşi şi să-i conducă la Locri. Totodată i-a scris şi propractorului Q. Pleminius [33] să sprijine această acţiune.

Plecînd din Rhegium, meşteşugarii duseră cu ei nişte scări construite anume pentru a fi întrebuinţate la urcarea pînă la înălţimea cetăţuii, indicată de prizonieri. Cam pe la mijlocul nopţii, aceştia au dat semnalul, din locul unde se adunaseră, celor care aveau să le predea cetăţuia; aceştia fiind pregătiţi şi cu privirile aţintite, după ce au lăsat în jos scările făcute în acest scop şi după ce i-au primit pe numeroşi romani, care urcau în acelaşi timp prin mai multe locuri, înainte de a se scoate strigătele de război toţi au năvălit asupra străjilor carthagineze care dormeau duse, fără nici un fel de teamă în această privinţă. La început, s-au auzit gemetele şi horcăielile muribunzilor, apoi, deodată, toată lumea s-a trezit din somn, stîrnindu-se învălmăşeală şi zarvă, pentru că nimeni nu ştia care e pricina. În cele din urmă, trezindu-se unii pe alţii s-a aflat

totul. Atunci fiecare strigă pentru sine: „La arme! la arme! Dușmanul e în cetățuie și străjile sînt măcelărite".

Romanii ar fi fost nimiciți [34], nefiind deopotrivă cu ei în număr, dacă tovarășii lor, care se găseau dincolo de cetățuie, n-ar fi scos și ei la rîndu-le strigăte — fără însă să se știe de unde vin — și dacă n-ar fi zădărnicit orice împotrivire din partea împresuraților, deoarece învălmășeala iscată în timpul nopții făcuse să crească și mai mult zăpăceala. De aceea, carthaginezii, îngroziți, de parcă ar fi mișunat dușmanii în cetățuie, lăsînd baltă și luptă și tot se refugiază în cealaltă cetățuie (căci erau două și nu la mare depărtare una de alta). Locuitorii își aveau orașul așezat tocmai la mijloc, de parcă chiar el însuși ar fi fost prețul biruinței; în fiecare zi se încingeau ușoare lupte între potrivnicii instalați în cele două cetățui. Q. Pleminius comanda cetățuia romană, iar Hamilcar, pe cea punică. Amîndouă taberele își măreau efectivele trupelor, chemîndu-și în sprijin rezervele din locurile apropiate [35]. În cele din urmă veni chiar Hannibal; romanii n-ar fi fost în stare să i se împotrivească Punului dacă norodul locrienilor, deznădăjduit și revoltat la culme de trufia și lăcomia carthaginezilor, nu s-ar fi dat de partea romanilor.

VII Scipio, cînd i s-a adus la cunoștință că la Locri situația a ajuns într-o cumpănă și mai grea și că chiar Hannibal se îndreaptă într-acolo, pentru ca garnizoana romană să nu fie amenințată de vreo primejdie, deoarece pentru ea nu era lesne să se retragă de acolo, după ce îl lăsă la Messana pe fratele său L. Scipio cu garnizoana, îndată ce simți că marea e în reflux, își trimite flota la Locri; navigația pe mare îi fu prielnică, făcîndu-se în bune condiții.

Și Hannibal trimițînd înainte o ștafetă de la rîul Bulotus [36] — această apă nu e departe de orașul Locri — pentru a le da de știre că „în zori de zi, în vreme ce trupele sale se vor măsura în luptă cu cea mai mare strășnicie cu romanii și cu locrienii, el va ataca prin surprindere orașul din spate, atunci cînd toți vor fi cu atenția încordată înspre învălmășeala de acolo". Însă cum la răsăritul soarelui Hannibal găsi lupta începută, nu voi să se închidă nici în cetățuie, deoarece numeroasa sa oaste nici n-ar fi încăput într-un loc atît de strîmt și nici nu adusese scări cu care să se urce pe ziduri.

Aruncînd poverile claie peste grămadă, după ce-și rîndui linia de bătaie nu departe de zidurile cetății în văzul lumii, ca să insufle

Scanned with CamScanner

groaza în vrăjmaşi, Hannibal, însoţit de călăreţii numizi şi în vreme ce se pregătesc scările şi toate celelalte mijloace de care era nevoie la asalt, galopează în jurul oraşului pentru a-şi da seama cu ochii lui prin ce parte să dezlănţuie cel mai bine atacul. Înaintînd pînă la zid, Hannibal a fost lovit de un scorpion[37], care se găsea din întîmplare în vecinătatea lui şi, înfricoşat de această lovitură atît de primejdioasă, după ce a poruncit să se sune retragerea, şi-a întocmit tabăra mai departe de o aruncătură de suliţă.

Cu cîteva ceasuri înainte de scăpătatul soarelui se apropie de Locri şi flota romană, venind de la Messana; toţi ostaşii fură debarcaţi de pe vase şi înainte de apusul soarelui trupele romane intrară în oraş.

A doua zi punii din cetăţuie începură lupta. Hannibal tocmai se apropia de ziduri cu scările şi toate celelalte mijloace pregătite în vederea asaltului, cînd deodată romanii se năpustiră pe partea deschisă asupra lui, căruia nici prin gînd nu-i trecea să se teamă de aşa ceva. Cu prilejul acestui neaşteptat atac, romanii doborîră vreo două sute de puni. Cînd Hannibal băgă de seamă că e de faţă şi Scipio, se retrase în tabără, iar după ce trimise o ştafetă la cei ce erau în cetăţuie ca să le dea de ştire să-şi poarte singuri de grijă, ridică tabăra în cursul nopţii şi plecă de acolo. La rîndul lor şi punii care se găseau în cetăţuie, după ce au pus foc caselor pe care le ocupaseră, pentru ca această învălmăşeală să-i ţină în loc pe duşmani, ajunseră din urmă coloanele alor lor în mars, pînă la căderea nopţii, mai mult fugind decît mărşăluind.

VIII Cînd Scipio văzu şi cetăţuia părăsită de vrăjmaşi şi tabăra[38] lor goală, convocîndu-i pe locrieni la adunare, le aduse grele învinuiri pentru trădarea lor. Pe capi îi pedepsi cu moartea, dăruind averile lor căpeteniilor celeilalte faţiuni, pentru credinţa lor nestrămutată faţă de romani. Scipio declară că nici nu acordă nici nu ia ceva cetăţii Locri: „să-şi trimită soli la senat. Locrienii vor avea parte de soarta pe care senatul va găsi de cuviinţă că o merită. Dînsul ştie bine că deşi locrienii i-au pricinuit poporului roman neajunsuri, o dată supuşi romanilor, oricît de mînaţi ar fi aceştia împotriva lor se vor bucura de o situaţie mai bună decît aceea pe care au avut-o sub prietenii lor carthaginezi".

Scipio, lăsîndu-l pe legatul său Pleminius şi garnizoana care cucerise cetăţuia pentru apărarea oraşului, trecu la Messana cu trupele cu care venise.

Scanned with CamScanner

După trădarea romanilor de către locrieni, aceştia fuseseră trataţi de carthaginezi cu atîta tiranie şi cruzime, încît neînsemnatele jigniri din partea romanilor le-ar fi putut îndura nu numai cu suflet împăcat, dar aproape cu plăcere. Cu toate acestea, Pleminius îl întrecu în această privinţă atît de mult pe Hamilcar, comandantul garnizoanei punice, şi la rîndu-le şi ostaşii romani din trupele însărcinate acum cu paza oraşului într-atît i-au depăşit pe puni prin fărădelegi şi hrăpăreţie, încît păreau că s-au luat la întrecere cu vrăjmaşul nu prin arme, ci prin urîte apucături. Atît de către comandant, cît şi de către ostaşii săi n-au fost lăsate deoparte faţă de orăşeni nici unul din toate acele mijloace care fac ca puterea asupritorului să fie urîtă de cel asuprit. Au săvîrşit tot felul de cumplite silnicii faţă de trupurile orăşenilor înşişi, de soţiile şi de copiii lor. În lăcomia lor nu s-au stăpînit nici măcar de la jefuirea templelor, iar între numeroase alte temple au pîngărit şi sfîntul locaş al Proserpinei, însuşindu-şi tezaurul ei, care de-a lungul veacurilor nu fusese atins de cineva, în afară de Pyrrhus, despre care se spune că după ce l-a prădat, totuşi a adus înapoi tezaurul răpit, ispăşind cumplit pentru acest sacrilegiu. De aceea, aşa cum mai înainte din vasele regeşti sfărîmate într-un naufragiu nu se putuse transporta nimic pe uscat, în afară de tezaurul sfînt al zeiţei pe care şi-l însuşiseră, la fel şi acum, acelaşi bănet făcu să cadă un nou fel de năpastă pe toţi cei ce se atinseseră de el pîngărind templul, deoarece cuprinşi ca de o furie turbată s-au năpustit unii asupra altora, comandant asupra comandantului şi ostaş asupra tovarăşului său de arme.

IX Comanda supremă în Locri o avea Pleminius ; o parte din trupe erau în subordinea lui, şi anume acelea pe care le adusese el însuşi din Rhegium, iar cealaltă parte, în a tribunilor militari. Într-o zi, un ostaş de-al lui Pleminius furase o cupă de argint din casa unui locuitor locrian şi fugind de păgubaşii care-l urmăreau, ieşi întîmplător în calea tribunilor militari Sergius şi Matienus [39]. După ce din ordinul acestor tribuni i s-a luat ostaşului cupa, s-au iscat gîlceavă şi strigăte şi în cele din urmă chiar încăierare între ostaşii lui Pleminius şi cei ai tribunilor militari, deoarece gloata şi zarva creşteau mereu, în măsura în care fiecărei tabere i se alăturaseră alţii ca să şi-i sprijine pe ai lor. Pentru că ostaşii lui Pleminius fură răzbiţi, alergară la acesta şi-i arătară sîngele şi rănile, bineînţeles nu fără strigăte de revoltă, raportîndu-i că tribunii militari au rostit vorbe de ocară chiar şi la adresa lui. Atunci Ple-

Scanned with CamScanner

minius, aprins de mînie, ieşi în pripă din casă şi chemînd la sine pe tribuni porunceşte să fie despuiaţi şi să se pregătească vergile. Pe cînd se pierde oarecare timp cu dezbrăcarea lor — căci tribunii se împotriveau cerînd sprijinul tovarăşilor lor de arme, — deodată s-au năpustit într-acolo din toate locurile numeroşi ostaşi, făloşi de proaspăta lor biruinţă, de parcă s-ar fi strigat să ia repede armele împotriva duşmanului; şi cînd aceştia văzură trupurile tribunilor lor militari sfîrtecate de vergi, atunci deodată s-au aprins de-o furie şi mai nestăpînită şi, fără să mai ţină seama nici de respectul autorităţii, nici de omenie, dau năvală asupra legatului — după ce i-au ciomăgit rău de tot pe lictori [40]; apoi, pe Pleminius, după ce l-au prins şi l-au despărţit de ai săi, îl snopesc crunt ca pe un vrăjmaş, şi mutilîndu-i nasul şi urechile, îl lăsă aproape fără viaţă.

Aducîndu-i-se la cunoştinţă [41] lui Scipio aceste fapte la Messana, după cîteva zile plecă la Locri, călătorind pe mare într-o hexeră [42], şi după ce ascultă atît plîngerea lui Pleminius, cît şi a tribunilor militari, pe cel dintîi îl găsi nevinovat şi-l lăsă mai departe cu comanda garnizoanei acelei localităţi, în schimb tribunii fură găsiţi vinovaţi şi aruncaţi în lanţuri; Scipio porunci ca aceştia să fie duşi la Roma, la senat, după care se înapoie la Messana, iar de acolo la Syracusa.

Cu toate acestea Pleminius nu-şi stăpîni mînia. Încredinţat că jignirile aduse sieşi n-au fost băgate în seamă de Scipio, ci tratate cu prea mare uşurinţă, şi că nimeni altul nu e în măsură să judece acest proces decît numai acela care a simţit pe pielea lui toată grozăvia, porunci ca tribunii să fie înşfăcaţi şi aduşi la el şi deznodîndu-i în bătăi şi aplicîndu-le tot soiul de chinuri care nu pot fi îndurate de vreun trup omenesc, îi ucise; mai mult, nesăturîndu-se cu pedeapsa pe care le-o dăduse pe cînd trăiau, le zvîrli şi leşurile nemaiîngropîndu-i.

Cu aceeaşi cruzime s-a purtat Pleminius şi faţă de căpeteniile locrienilor despre care auzise că s-au dus la Scipio să i se plîngă de purtările lui neomenoase; blestemăţiile pe care le săvîrşise faţă de aliaţi mai înainte, din dezmăţate pofte şi din lăcomie, aprins în urmă şi de pizmă, le-a făcut într-o măsură şi mai mare, ajungînd să fie înfierat şi urît nu numai el însuşi, ci şi comandantul cel mare.

X Tocmai se apropia vremea alegerilor [consulare], cînd a sosit la Roma o scrisoare din partea consulului P. Licinius [43], în

care spunea că „şi el şi oastea sa au fost loviţi de o grea boală şi n-ar fi fost în stare să-i ţină piept de nu s-ar fi abătut şi asupra duşmanului aceeaşi groaznică molimă, dacă nu chiar mai cumplită ; de aceea, pentru că nu poate veni el însuşi în vederea alegerilor, şi dacă senatul găseşte de cuviinţă că e bine aşa, el îl numeşte pe Q. Caecilius Metellus dictator pentru prezidarea alegerilor. Este în interesul republicii ca ostaşii armatei lui Q. Caecilius [44] să fie trimişi la vatră ; de altfel, pentru timpul de faţă nici nu e nevoie de ei, deoarece Hannibal şi-a retras trupele sale în tabăra de iarnă. Molima s-a încuibat cu atîta furie în rîndurile ostaşilor acelui castru, încît dacă nu-i va trimite repede la vatră, crede că nici unul din ei nu va mai rămîne în viaţă".

Senatul i-a încuviinţat consulului să procedeze cum crede că e mai bine în interesul republicii [45].

În acea vreme Cetatea fu bîntuită deodată de o nouă superstiţie religioasă, deoarece în acel an căzuseră pietre din cer în numeroase rînduri ; cercetîndu-se Cărţile sybilline, s-a găsit acolo scrise acestea : „Dacă veni-va vreodată cu război pe pămîntul Italiei un vrăjmaş zămislit pe alte tărîmuri, el va putea fi biruit şi alungat din Italia numai dacă zeiţa Mater Idaea va fi adusă la Roma din Pessinunt" [46].

Aceste stihuri descoperite de preoţii decemviri i-au zguduit cu atît mai mult pe senatori, cu cît şi solia care mersese cu ofrandele la Delphi a adus la cunoştinţă că în vreme ce chiar ei săvîrşeau sacrificiile în cinstea lui Apollo Pythicul, măruntaiele au fost prielnice, jertfa fiind primită, iar oracolul de la Delphi le-a răspuns : „poporul roman bucura-se-va de o biruinţă cu mult mai mare decît aceea din ale cărei trofee le-au adus ofrandele". La noianul de fapte care duceau către aceeaşi nădejde ei alăturau şi pe aceea că P. Scipio ceruse pentru sine provincia Africa, de parcă sufletul său ar fi presimţit sfîrşitul războiului punic. De aceea, pentru a împlini cît mai degrabă vrerea ursitei şi pentru a izbîndi cît mai repede, cîştigînd acea biruinţă pe care o prevestiseră prorocirile şi oracolele [47], toată lumea nu se frămînta şi nu cugeta la altceva decît în ce chip trebuie transportată zeiţa Mater Idaea la Roma.

XI Poporul roman nu avea în Asia nici o cetate aliată ; totuşi oamenii şi-au adus aminte că „şi zeul Aesculapios [48] fusese chemat cîndva din Grecia pentru însănătoşirea poporului roman, deşi Grecia nu era legată prin nici un tratat de alianţă cu republica. În afară de acest fapt, începuseră oarecare legături de prietenie cu regele Attalus, în vederea purtării în comun a războiului îm-

Scanned with CamScanner

potriva lui Filip; de bună seamă, acel rege va face ceva după puterile sale pentru poporul roman". Atunci se hotărî să se trimită la Attalus o solie [49] alcătuită din M. Valerius Laevinus, care fusese consul în două rînduri [50] şi purtase şi războiul în Grecia, M. Caecilius Metellus [51], fost praetor, Ser. Sulpicius Galba [52], fost edil, şi doi foşti quaestori, Cn. Tremellius Flaccus şi M. Valerius Falto.

Decretară pentru ei cinci vase cu cîte cinci rînduri de vîsle, pentru ca, reprezentînd cu cinste demnitatea poporului roman, să se ducă pe acele tărîmuri la noroadele cărora poporul roman voia le facă cunoscută măreţia numelui său.

Împuterniciţii romani îndreptîndu-se către Asia, după ce au debarcat mai întîi la Delphi, s-au dus la oracol ca să-l întrebe: „plini-se-va nădejdea pe care le-o proroceşte lor şi poporului roman, în scopul căreia fuseseră trimişi din patrie?"

Se spune că oracolul le-a răspuns astfel: „Ceea ce caută romanii dobîndi-vor numai prin mijlocirea regelui Attalus. După ce vor transporta zeiţa la Roma, să aibă grijă ca să i se dea ospeţia cuvenită de către acela care e cel mai vrednic bărbat din Roma".

Solii se duseră apoi la regele Pergamului. Acesta îi primi cum se cuvine pe împuterniciţi şi-i conduse la Pessinunt, în Phrygia, şi-i pofti să transporte la Roma piatra sfîntă despre care locuitorii de acolo spuneau că e mama zeilor.

M. Valerius Falto, trimis înainte de ceilalţi împuterniciţi la Roma, dădu de ştire că vine zeiţa, de aceea „trebuie căutat cel mai vrednic om din cetate, care să-i acorde zeiţei ospeţie după rînduielile religioase".

Q. Caecilius Metellus a fost numit de consulul aflat în Bruttium dictator pentru prezidarea alegerilor, iar armata sa a fost trimisă la vatră; comandant al cavaleriei fu desemnat L. Veturius Philo. Fură aleşi consuli M. Cornelius Cethegus [53] şi P. Sempronius Tuditanus [54], acesta în lipsă, deoarece se găsea în Grecia, provincia sa. După aceasta fură aleşi praetori Ti. Claudius Nero, M. Marcius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Pomponius Matho [55].

După terminarea alegerilor, dictatorul a ieşit din magistratură.

S-au celebrat jocurile romane [56] din nou în trei rînduri, iar cele plebeie de şapte ori; erau atunci edili curuli fraţii Cn. şi L. Cornelius Lentulus; Lucius conducea provincia Hispania; el a fost ales în lipsă, şi tot în lipsă şi-a îndeplinit şi funcţia.

Edili ai plebei au fost Ti. Claudius Asellus şi M. Iunius Pennus. Marcus Marcellus a sfinţit în cursul acelui an templul Virtuţii de

lîngă poarta Capena, după 17 ani de cînd tatăl său îl făgăduise la Clastidium [57], în Gallia, cu prilejul celui dintîi consulat al său.

Tot în acel an s-a stins din viaţă şi flaminul lui Marte, M. Aemilius Regillus.

XII Războiul din Grecia a fost lăsat de romani deoparte vreme de doi ani. De aceea aetolienii, văzîndu-se părăsiţi de romani, care erau singura lor nădejde şi sprijin, fură nevoiţi să ceară şi să primească condiţiile pe care li le-a impus Filip pentru încheierea păcii. Dacă Filip nu s-ar fi zorit din răsputeri să încheie acea pace şi dacă ar fi continuat războiul cu aetolienii, l-ar fi nimicit proconsulul P. Sempronius trimis ca înlocuitor la comandă al lui Sulpicius, în fruntea a zece mii de pedestraşi, o mie de călăreţi şi 35 de vase rostrate, de bună seamă, un ajutor destul de însemnat, care ar fi atîrnat greu în cumpănă de partea aliaţilor romanilor.

Abia se făcuse pace, cînd o ştafetă îi dădu de ştire regelui că romanii au sosit la Dyrrachium şi că parthinii şi alte neamuri megieşe s-au răzvrătit, în nădejdea schimbării situaţiei, şi că Dimallum [58] este împresurat. Romanii se îndreptaseră acolo, în loc să le acorde aetolienilor sprijinul pentru care fuseseră trimişi, deoarece erau îndîrjiţi că Aetolia făcuse pace cu regele Macedoniei fără încuviinţarea Romei, în dispreţul alianţei încheiate cu romanii.

Cînd Filip a auzit toate acestea, pentru ca să nu se ivească răscoale şi mai mari în sînul neamurilor învecinate, se îndreaptă în marş forţat către Apollonia, unde se retrăsese Sempronius după ce l-a trimis în Aetolia pe legatul său Laetorius cu o parte din trupe şi cu 15 vase, pentru a-şi da seama de situaţie şi dacă are putinţa, să tulbure pacea.

Filip pustii ogoarele Apolloniei şi înaintînd cu oastea sa pînă în preajma oraşului, dădu romanilor prilej de a se măsura cu el. Dar cînd băgă de seamă că Sempronius stă liniştit la adăpostul zidurilor, Filip — nebizuindu-se îndeajuns pe forţele sale ca să poată asalta Apollonia, dar fiind totodată şi dornic să încheie pace cu romanii dacă ar putea, aşa cum făcuse cu aetolienii, iar dacă nu, măcar să încheie armistiţiu — se retrase în regatul său, fără să mai aţîţe prea mult spiritele printr-o nouă bătălie.

În aceeaşi vreme epiroţii, scîrbiţi de un război atît de îndelungat, după ce au căutat să capete încuviinţarea din partea romanilor, trimiseră la Filip soli pentru încheierea unei păci co-

mune, declarîndu-i că ei sînt pe deplin convinşi că această pace se va încheia dacă regele macedonean va veni la întrevederea cu P. Sempronius, comandantul suprem al romanilor.

Şi regele lesne se învoi ca să treacă în Epir (căci într-adevăr şi el dorea în sinea sa pacea). Phoenice [59] este un oraş în Epir. Acolo regele a avut mai întîi o convorbire cu Aeropus şi cu Darda şi cu Filip, mai marii epiroţilor; şi în urmă are loc şi întîlnirea cu P. Sempronius. La întrevedere au luat parte şi Amynander, regele athamanilor, şi alţi magistraţi ai epiroţilor şi acarnanienilor. Mai întîi luă cuvîntul Filip, mai marele epiroţilor, care ceru în acelaşi timp şi regelui şi comandantului romanilor să curme războiul de hatîrul epiroţilor. P. Sempronius a precizat în condiţiile de pace ca „parthinii, şi Dimallum, şi Bargullum [60], şi Eugenium [61], să aparţină romanilor, iar Atintania să fie alipită Macedoniei, dacă în urma trimiterii de soli la Roma va căpăta în această privinţă încuviinţare din partea senatului". Deoarece s-au înţeles să încheie pace cu aceste condiţii, de partea regelui Filip au subscris Prusias, regele Bithyniei, acheiii, beoţienii, thessalienii, acarnanienii, epiroţii; din partea romanilor, iliii, regele Attalus, Pleuratus [62], Nabis [63], tiranul Lacedemoniei, eleii, messenienii şi atenienii. Toate acestea au fost scrise şi consemnate; s-a încheiat şi un armistiţiu de două luni, în care răstimp să se trimită împuterniciţi la Roma, pentru ca poporul roman să aprobe pacea cu aceste condiţii. Toate triburile romane încuviinţară pacea, deoarece toţi cetăţenii, avînd atenţia încordată numai către războiul din Africa, erau dornici să fie despovăraţi pentru momentul de faţă de toate celelalte războaie. După ce s-a încheiat pacea, P. Sempronius s-a dus la Roma ca să-şi ia consulatul în primire.

XIII În vremea consulilor M. Cornelius şi P. Sempronius [64] (ne găsim acum în al cincisprezecelea an de război punic), lui Cornelius i s-a decretat Etruria împreună cu vechea armată [65], lui Sempronius — Bruttium şi înrolarea de noi legiuni; în ce priveşte praetorii, lui M. Marcius i-a căzut la sorţi jurisdicţia urbană, lui L. Scribonius Libo — cea asupra străinilor şi pe deasupra şi Gallia, lui M. Pomponius Matho — Sicilia, iar lui Ti. Claudius Nero — Sardinia.

Lui P. Scipio i s-a prelungit comanda pe încă un an, împreună cu aceeaşi armată şi aceeaşi flotă pe care o avea; la fel s-a mai decretat ca P. Licinius să primească două legiuni pentru

campania din Bruttium, cîtă vreme consulul va găsi cu cale că rămînerea lui Licinius cu armata în acea provincie e în interesul republicii. Li s-a prelungit comanda şi lui M. Livius şi lui Sp. Lucretius, cu cîte două legiuni, cu care apăraseră Gallia împotriva lui Mago, precum şi lui Cn. Octavius ca, după ce va preda lui Ti. Claudius Sardinia şi legiunea, să supravegheze cu 40 de vase lungi litoralul maritim al ţinutului pe care îl va hotărî senatul.

S-a mai decretat praetorului M. Sempronius resturile armatei[66] de la Cannae cantonată în Sicilia, precum şi alte două legiuni; „T. Quinctius[67] să ia în primire Tarentum, C. Hostilius Tubulus — Capua, amîndoi în calitate de propraetori, fiecare cu vechea garnizoană, ca şi în anul trecut".

S-a făcut propunerea şi s-a votat în adunarea poporului în privinţa comandamentului din Hispania, hotărîndu-se să se trimită în acea provincie doi proconsuli, pe aceia pe care îi vrea poporul. Toate triburile au încuviinţat ca aceiaşi proconsuli care avuseseră această provincie anul trecut, adică L. Cornelius Lentulus şi L. Manlius Acidinus, să-şi păstreze comenzile tot acolo.

Consulii au hotărît să facă recrutarea oamenilor pentru formarea de noi legiuni împotriva bruttiilor şi completări pentru celelalte armate (căci în felul acesta suna ordinul dat de senat).

XIV Deşi Africa[68] nu fusese încă decretată pe faţă ca provincie, senatul ferindu-se, cred, ca să nu ştie dinainte carthaginezii această măsură luată, totuşi întreaga cetate romană era însufleţită de nădejdea că în acel an se vor desfăşura în Africa operaţii militare şi că tot acolo se va pune capăt războiului punic. Această convingere le umpluse sufletele de superstiţii; toată lumea era aplecată să aducă la cunoştinţă semnele şi arătările şi să le dea crezămînt. Din această pricină se anunţau tot mai multe minuni: „S-au văzut doi sori, iar în timpul nopţii s-a făcut mai multă vreme lumină; la Setia s-a văzut o dîră luminoasă pornind de la soare-răsare şi mergînd pînă la apusul lui; la Tarracina şi poarta şi zidul au fost lovite în mai multe locuri de trăsnete; în templul Junonei Sospita din Lanuvium s-a auzit un zgomot îngrozitor ca de tunet".

În urma acelor semne şi arătări s-au hotărît rugăciuni publice vreme de o zi, pentru ispăşire, precum şi sacrificii de nouă zile, pentru că a plouat cu pietre din cer. S-a mai adăugat la toate acestea şi grija pentru primirea zeiţei Mater Idaea, despre care, în afară de faptul că unul din soli, M. Valerius, venit mai înainte,

Scanned with CamScanner

dăduse de veste că va sosi în curînd, mai venise după el o nouă ştafetă cu ştirea că zeiţa se şi găseşte în Tarracina.

In schimb, senatul se frămînta pentru o grijă nu de mică însemnătate: „cine e cel mai vrednic bărbat din cetate?" De bună seamă, fiecare rîvnea pentru sine nimbii unei asemenea alegeri mai presus de orice comandă sau de vreo demnitate încredinţată fie prin hotărîrea senatului, fie prin votul poporului. Într-adevăr, poporul l-a socotit cel mai vrednic bărbat din toată Cetatea pe P. Scipio, fiul acelui Cneius care căzuse în Hispania, un tînăr care nu fusese nici măcar quaestor [69].

Pe ce virtuţi s-au întemeiat cînd l-au judecat pe Scipio atît de vrednic, eu aş arăta cu plăcere urmaşilor care e părerea mea, dacă aş găsi acest fapt amintit de vreunul din scriitorii apropiaţi ai acelor timpuri, însă nu sprijinindu-mă pe presupuneri asupra unui fapt învăluit în negura vremurilor trecute.

P. Cornelius a primit poruncă să iasă în întîmpinarea zeiţei Mater Idaea la Ostia împreună cu întregul alai al matroanelor romane şi el să primească zeiţa din corabie şi, ducînd-o pe sus pînă la uscat, s-o încredinţeze matroanelor ca s-o ducă la Roma. După ce corabia s-a apropiat de gurile fluviului Tibru, aşa cum fusese porunca, Scipio navigînd pe mare pe o navă, a primit zeiţa din braţele preoţilor [70] şi a aşezat-o pe pămînt. De la el au luat-o în primire cele mai de seamă matroane din cetate, dintre care cel mai vestit nume e mai ales acela al unei femei, Claudia Quintia. Faima ei, îndoielnică mai înainte, după cît umblau vorbele, în urma acestui serviciu religios i s-a schimbat în întregime, această matroană căpătînd un renume fără seamăn în ce priveşte cinstea.

Matroanele trecură zeiţa din mînă în mînă, mergînd înşiruite în alai, în vreme ce toţi cetăţenii, îmbulzindu-se pe uliţi, le ieşiră în întîmpinare; pe uliţa pe unde era purtată zeiţa fiecare locuitor îşi aşeză în faţa porţilor casei căţui cu tămîie, pe care aprinzînd-o, rugau pe Mater Idaea să intre în cetatea romană hărăzindu-le toată vrerea de bine şi toată ocrotirea; au dus zeiţa în templul Victoriei de pe Palatin, în ziua din ajunul idelor lui aprilie [71], care de atunci a rămas zi de sărbătoare. Norodul, în nesfîrşite cete, i-a adus prinosuri zeiţei pe Palatin. Cu acest prilej s-a dat un *lectisternium* şi s-au celebrat jocurile numite *Megalense*.

XV In vreme ce se discuta în senat despre completările legiunilor din provincii, unii senatori au aruncat vorba că e vremea

ca situaţia acelor cetăţi italice care au avut purtări îndoielnice faţă de romani în împrejurări grele şi au fost cîtăva vreme tolerate, acum, după ce s-a scăpat în sfîrşit de teamă datorită milostivirii zeilor, să nu mai poată fi îndurată ; senatul, surprins, ceru lămuriri, şi atunci aceştia au adăugat că cele 12 colonii latine care refuzaseră să le dea ostaşi lui Q. Fabius şi lui Q. Fulvius, se bucură de aproape şase ani de scutire de serviciul militar, ca o cinste şi o răsplată deosebită, cu toate că în aceeaşi vreme aliaţii cei mai ascultători şi mai vrednici, datorită tocmai credinţei şi supunerii lor faţă de poporul roman, au fost sleiţi prin neîntreruptele înrolări sub drapel în tot cursul acestor ani. Aceste vorbe făcură să se împrospăteze nu mai puţin în amintire o situaţie aproape uitată, care stîrni mînia senatorilor. De aceea senatul, nemaiputînd aştepta ca consulii să facă darea de seamă senatului în această privinţă [72], hotărî să fie chemate de consuli la Roma cîte zece căpetenii, din Nepete, Sutrium, Ardea, Cales, Alba, Carseoli, Sora, Suessa, Circeii, Narnia, Interamna — căci acestea erau coloniile în cauză — ca „să li se dea ordin ca fiecare din aceste colonii să pună la dispoziţia poporului roman efective îndoite faţă de contingentele cele mai mari pe care le dăduseră de cînd vrăjmaşul se găsea în Italia, precum şi cîte 120 de călăreţi de fiecare colonie ; dacă cumva nu sînt în stare să completeze acest număr de călăreţi, atunci li se îngăduie să dea cîte trei pedestraşi în locul unui călăreţ. Pedestraşii şi călăreţii să fie strînşi din rîndurile oamenilor celor mai avuţi şi să fie trimişi în afara hotarelor Italiei, ori unde va fi nevoie de completări ; dacă cumva unii din ei refuză, atunci senatul roman găseşte de cuviinţă să-i reţină pe mai marii acelor colonii, precum şi pe împuterniciţii acestora şi, dacă vor cere, să li se dea ascultare în senat, să nu li se îngăduie înainte de a îndeplini poruncile ; în afară de aceasta se porunceşte şi se pretinde acestor colonii plata unui impozit [73] de unul la o mie de aşi ; în fiecare an să se facă recensămîntul în acele colonii după îndrumările date de censorii romani care hotărîseră să li se aplice aceeaşi formulă [74] ca şi pentru cetăţenii romani, iar listele să fie aduse la Roma de către censorii coloniilor, cărora să li se ia jurămîntul, înainte de a-şi părăsi dregătoria".

Potrivit acestui *senatus-consultum*, fură chemaţi la Roma demnitarii acelor colonii precum şi fruntaşii lor, cărora consulii le-au poruncit să dea trupe şi să plătească impozitul ; aceştia însă au început tot mai mult să refuze, să se tînguiască şi să strige spu-

Scanned with CamScanner

nînd că nu pot strînge atîtea trupe ; „totuşi, se vor strădui să dea măcar impozitul în bani, dacă li se ordonă să achite numai dările obişnuite ; îi roagă fierbinte să li se îngăduie a se duce la senatul lor, pentru a-i îndupleca prin rugăminţi. Dînşii n-au săvîrşit nici un rău pentru a fi sortiţi să piară ; dar chiar dacă sînt nevoiţi să-şi dea viaţa, nici vina lor, nici mînia poporului roman nu sînt în măsură să-i silească să dea mai mulţi ostaşi decît au".

Consulii, arătîndu-se neînduplecaţi, poruncesc împuterniciţilor coloniilor să rămînă la Roma, iar magistraţii lor să se ducă acasă şi să recruteze oamenii ; „dacă nu vor aduce toate trupele care li s-a poruncit, nici unul din ei nu se va putea înfăţişa în senat".

În chipul acesta li s-a retezat orice nădejde de a se prezenta în senat şi de a-i adresa rugăminţi ; în cele 12 colonii înrolarea la oaste [75] s-a făcut fără nici o greutate, numărul de tineri recrutaţi fiind acum mărit, datorită îndelungatei scutiri de serviciul militar. [76]

XVI De asemenea [77] a fost adusă la cunoştinţă [78] de M. Valerius Laevinus şi o altă situaţie, de altminteri la fel aproape nebăgată în seamă vreme îndelungată şi trecută sub tăcere. Acesta spuse că „e drept să se restituie sumele de bani strînse de la particulari de el şi de M. Claudius [79], cînd erau consuli ; nimeni nu trebuie să se mire că datoriile contractate pentru stat constituie grija sa de căpetenie ; căci în afară de faptul că această chestiune îl priveşte anume pe consulul acelui an, în care s-a strîns împrumutul, chiar din îndemnul lui s-a pornit la facerea acestui împrumut, atunci cînd tezaurul era secătuit, iar poporul nu era în stare să achite banii pentru dăjdii".

Pomenirea acestor lucruri a fost plăcută senatorilor, de aceea ei au dat un decret potrivit căruia consulii au hotărît ca plata acelor bani să se facă în trei rate : cea dintîi să fie achitată chiar sub consulii acelui an ; celelalte două, sub consulii din al treilea şi al cincilea an.

Apoi însă toate celelalte griji fură lăsate deoparte, covîrşite de ivirea uneia singure, după ce năpasta locrienilor, care nu fusese cunoscută pînă în acea zi, fu pretutindeni răspîndită în urma sosirii solilor lor. Stîrnise mînia tuturor nu atît vina lui Pleminius, cît părtinirea sau nepăsarea lui Scipio faţă de acesta.

Zece soli ai locrienilor în zdrenţe şi într-un hal făr-de hal se înfăţişează consulilor care şedeau în *Comitium*, şi întinzînd ramuri de măslin, semnul celor ce vin să se roage pentru ceva, după cum

Scanned with CamScanner

e obiceiul la greci, locrienii se prosternară la pămînt în fața tribunei consulare [80], jeluindu-se și scoțînd strigăte; cînd consulii i-au întrebat cine sînt, ei au răspuns că sînt locrieni și că din partea legatului Q. Pleminius și a ostașilor romani au pătimit atîta urgie, cîtă poporul roman n-ar vrea să îndure nici măcar cartaginezii; „ei îi roagă pe consuli să le dea putința să se înfățișeze senatului, pentru a-și jelui amara lor obidă".

XVII Dîndu-li-se voie să-și spună în senat păsul, cel mai vîrstnic dintre ei rosti următoarele:

„Eu știu, senatori, că voi, pentru a vă da seama pe de-a întregul cît cîntăresc în ochii voștri plîngerile noastre, se cuvine să cunoașteți totul în amănunt: și în ce chip au fost predați locrienii lui Hannibal, și în ce fel am revenit sub ascultarea voastră, în urma alungării lui Hannibal. Căci dacă v-ați da seama că vina trădării nu trebuie să cadă asupra întregului nostru norod, iar reîntoarcerea noastră sub ascultarea voastră se învederează a fi înfăptuită nu numai prin strădaniile și vitejia voastră, ci și prin vrerea noastră, atunci v-ați indigna de faptul că niște aliați vrednici și credincioși pătimesc nedreptăți atît de înjositoare din partea legatului și ostașilor lui!

Dar eu socot că pentru cercetarea ambelor noastre acțiuni de rupere a relațiilor cu voi, trebuie să ne păsuiți pentru un alt prilej, pentru două temeiuri: mai întîi, pentru a se discuta în fața lui Scipio, care a luat în primire supunerea cetății Locri, deoarece el e martorul cel mai îndreptățit al tuturor faptelor noastre și bune, și rele; al doilea, că noi, oricine am fi, nu s-ar fi cuvenit să pătimim cele ce am pătimit.

Noi nu putem tăgădui, senatori, că atunci cînd aveam în cetățuia noastră garnizoana carthaginezilor noi am îndurat multe grozăvii și ticăloșii de pe urma lui Hamilcar, comandantul garnizoanei, ca și din partea numizilor și a africanilor. Dar cît de departe sînt aceste suferințe în comparație cu cele ce pătimim azi! Îngăduiți-mi, vă rog, senatori, să dați ascultare la cele ce vă voi spune, în pofida vrerii mele:

Acum, întregul neam omenesc se găsește la o răscruce: dacă pe voi trebuie să vă vadă cîrmuitorii întregii lumi, sau pe carthaginezi! Dacă s-ar cuveni să prețuim puterea romană sau pe cea carthaginează după cele pe care noi locrienii le-am suferit atît din partea punilor cît și de pe urma celor pe care le suferim acum din partea garnizoanei voastre, mai mult ca niciodată, noi toți

i-am dori pe puni stăpîni în locul vostru. Şi totuşi, daţi-vă seama de ce simţăminte sînt însufleţiţi locrienii faţă de voi: deşi îndurasem samavolnicii şi neajunsuri cu mult mai mici din partea carthaginezilor, noi ne-am căutat adăpost la comandantul vostru. Cu toate că noi îndurăm din partea garnizoanei voastre lovituri mai cumplite ca din partea duşmanului, totuşi noi nu ne-am îndreptat plîngerile altundeva, decît numai vouă. De aceea sau voi veţi lua seama cu bunăvoinţă la faptul că pierzania noastră a fost pecetluită, senatori, sau nu ne mai rămîne să mai cerem nimic, nici măcar zeilor nemuritori!

Legatul Q. Pleminius a fost trimis în fruntea unei garnizoane ca să ia în primire Locri de la carthaginezi, şi această garnizoană a rămas pe loc cu el. Senatori, acest legat al vostru — numai cumplita năpastă mă însufleţeşte să vă vorbesc nestingherit — nu are în fiinţa lui nimic de om, în afară de trăsături şi chip, şi nici de cetăţean roman, în afară de port, veşminte şi graiul latinesc; încolo e un blestemat şi o fiară îngrozitoare, întocmai cu acei monştri pe care legendele le-au plăzmuit că au fost zămisliţi cîndva de adîncurile mării pentru pierzania navigatorilor, acolo unde noi sîntem despărţiţi de Sicilia[81]. Şi dacă numai el personal s-ar mulţumi să-şi satură pofta de fărădelegi şi setea de înavuţire pe spinarea aliaţilor voştri, şi totuşi am umple cu puterea răbdării noastre chiar adînca genune de acolo!

Adevărul e că toţi centurionii şi ostaşii voştri au devenit acum pleminieni — atît de mult s-a străduit legatul vostru să-i fie împărtăşit dezmăţul şi necinstea şi de alţii! Toţi fură, jefuiesc, ciomăgesc, rănesc, ucid; necinstesc matroane, prihănesc fecioare, smulg din braţele părinţilor băieţandrii; zilnic ni-e cucerit oraşul nostru, zilnic ni-e prădat; zi şi noapte, pretutindeni, răsună vaietele femeilor şi copiilor, care ne sînt răpiţi şi duşi cu ei! Cine ar putea şti totul ar rămîne uluit, fie cum de mai putem îndura atîtea, fie cum de nu s-au săturat încă de atîtea ticăloşii acei care ni le fac. Nici eu nu sînt în stare să depăn firul pînă la capăt. Şi e trudnic şi pentru voi să daţi ascultare celor ce am pătimit noi fiecare în parte; de aceea, îndeobşte, le voi destăinui pe toate. Dar vă declar că în Locri nu există casă, nu există fiinţă omenească care să nu fi fost victima samavolniciilor; vă declar că n-a existat soi de fărădelegi, de pofte mîrşave, de jafuri care să fi fost trecute cu vederea asupra vreunuia din cei care au fost în stare să le îndure! Cu greu cugetul nostru se împacă cu gîndul care din cele două stări e mai cumplită pentru o cetate: aceea în care

vrăjmaşul a cucerit oraşul prin război, sau aceea în care un fiorus tiran l-a năruit prin forţa armelor! Noi am pătimit şi pătimim, senatori, în cel mai înalt grad toate năpăstuirile pe care le îndură oraşele cucerite! Toate fărădelegile pe care le săvîrşesc cei mai sîngeroşi şi mai pîngăritori tirani asupra cetăţenilor lor prigoniţi, le-a dezlănţuit Pleminius asupra noastră, asupra copiilor noştri şi asupra soţiilor noastre!

XVIII Mai e un fapt pe care am voi, senatori, anume să vi-l destăinuim şi în privinţa căruia, pe de o parte, credinţa sădită în sufletul nostru ne împinge în chip deosebit să ne jeluim vouă, iar pe de altă parte şi pe voi vă sileşte să-l auziţi, pentru a feri republica voastră de păcatul pîngăririi, dacă astfel veţi găsi cu cale; căci noi am văzut cu cîtă sfinţenie vă cinstiţi nu numai zeii voştri, dar îi primiţi şi pe cei de dincolo de hotare!

La noi, Proserpina are un sfînt lăcaş; despre sfinţenia acestui templu cred că a ajuns pînă la voi vestea pe vremea războiului cu Pyrrhus, care, atunci cînd s-a întors din Sicilia cu flota navigînd pe lîngă Locri, a săvîrşit o cumplită mîrşăvie pe lîngă atîtea nelegiuiri, în dauna cetăţii noastre, datorită credinţei noastre faţă de voi: a jefuit şi tezaurul Proserpinei, neatins de nimeni pînă în acea zi; şi în felul acesta a plecat Pyrrhus pe uscat, după ce a cărat bănetul pe vase. Dar ce s-a întîmplat pe urmă, senatori? Chiar a doua zi flota lui a fost sfărîmată de cea mai cumplită furtună, iar toate navele care purtau comorile noastre sfinte au fost azvîrlite pe ţărmurile noastre. Învăţat minte, în sfîrşit, de această năpastă atît de mare, că există zei, prea trufaşul rege a dat poruncă să fie înapoiată tezaurului Proserpinei prada însuşită. Şi totuşi, după acea întîmplare Pyrrhus n-a mai avut noroc de nici o izbîndă, pentru că, alungat din Italia, intrînd într-o noapte în Argos cu nesocotinţă, şi-a dat sfîrşitul, avînd parte de o moarte josnică şi nevrednică!

Deşi legatul vostru şi tribunii voştri militari au auzit cu urechile lor toate acestea, precum şi acel noian de alte întîmplări, care le erau aduse la cunoştinţă de multe ori, nu pentru a mări şi mai mult teama de oprelişte a zeilor, ci ca o dovadă de nedezmintit a puterii neîndurătoare a zeiţei, putere cunoscută în atîtea rînduri de noi şi de strămoşii noştri, totuşi ei au cutezat să pîngărească cu mîinile lor spurcate acele sfinte comori neatinse de nimeni şi să se mînjească şi pe ei, şi casele lor, şi pe ostaşii voştri, cu păcatul unei prăzi oprite!

Scanned with CamScanner

Cu aceşti oameni, senatori, vă rugăm, în numele vostru şi credinţei voastre, să nu purtaţi nici un război, nici în Italia şi nici în Africa, înainte de a fi ispăşită nelegiuirea lor, pentru ca nu cumva păcatul pe care aceştia l-au săvîrşit să cadă nu numai asupra sîngelui lor, ci şi al vostru, sau să [nu se întîmple] chiar un dezastru obştesc!

De altfel, senatori, mînia zeiţei nu încetează nici măcar acum să se abată şi asupra comandanţilor, şi asupra ostaşilor voştri; căci în vreo cîteva rînduri s-au încăierat între ei, luptîndu-se piept la piept; comandantul unei tabere era Pleminius al celei-lalte doi tribuni militari. S-au luptat cu arma în mînă unii cu ceilalţi cu o înverşunare mai mare ca împotriva carthaginezilor şi, în furia lor turbată, i-ar fi dat prilej lui Hannibal de a pune din nou stăpînire pe Locri dacă n-ar fi intervenit Scipio, chemat de noi! Dar, pe Hercules, cu prilejul pedepsirii comandanţilor, cînd turbarea le-a tulburat minţile ostaşilor mînjiţi de sacrilegiu, oare mînia zeiţei nu şi-a arătat puterea? Ba chiar şi-a dovedit acolo prezenţa în cel mai înalt grad: tribunii militari au fost bătuţi cu vergile de legat; acesta, mai apoi, fiind prins într-o capcană de tribuni, în afară că i-a fost desfigurat tot trupul, a fost lăsat aproape fără viaţă, tăindu-i-se şi nasul şi urechile; reînsănătoşindu-se apoi după rănile primite, legatul i-a pus în lanţuri pe tribuni şi i-a ucis după ce mai întîi i-a supus la tot felul de chinuri, întocmai ca pe sclavi, iar după toate acestea a interzis să le fie îngropate leşurile. Aşa îi pedepseşte zeiţa pe tîlharii care i-au jefuit tezaurul templului său, şi nu va înceta să le zmintească minţile cu toate furiile pînă cînd nu vor înapoia tezaurului comoara sfîntă!

Strămoşii noştri, cîndva în timpul războiului crîncen cu Crotona, au vrut să strămute aceşti bani în oraş, deoarece templul se afla în afara oraşului. În toiul nopţii însă din templu s-a făcut auzit un glas: «Să se ferească de a atinge comoara cu mîinile lor: zeiţa singură îşi va apăra templele sale!» Şi pentru că teama de opreliştea zeiţei îi împiedicase să scoată de acolo comorile, au vrut să înconjure templul cu un zid. Însă abia izbutiseră să înalţe oarecum zidurile, că deodată acestea s-au şi năruit de la sine. Însă şi atunci, şi acum, şi în alte numeroase împrejurări, zeiţa ori şi-a apărat locaşul şi templele sale, ori s-a abătut cu groaznice pedepse asupra pîngăritorilor ei! Năpăstuirile suferite de noi însă, senatori, nici nu poate, nici nu dorim ca altcineva să le răzbune, în afară de voi; la voi ne-am căutat ocrotire, rugîndu-vă în ge-

nunchi să ne faceţi dreptate ! Pentru noi e tot una, fie dacă lăsaţi Locri sub acel legat şi sub acea garnizoană, fie de ne predaţi lui Hannibal, înverşunat împotriva noastră, şi punilor să ne chinuiască ! Noi nu cerem să daţi numaidecît crezămînt spuselor noastre în lipsa lui Pleminius şi fără ca el să se apere, ci să vină şi el, să audă şi el, făţiş, ce spunem, şi el însuşi să se dezvinovăţească ! Dacă a mai rămas departe de noi vreo fărădelege pe care un om o poate săvîrşi asupra semenului său, nu dăm înapoi de a pătimi din nou toate aceleaşi grozăvii, dacă mai sîntem în stare să mai îndurăm, iar el să fie scutit de orice vină faţă de zei şi de oameni !“ [82]

XIX După rostirea acestor cuvinte de către soli, Q. Fabius i-a întrebat pe locrieni dacă ei i-au adus la cunoştinţă lui P. Scipio acele plîngeri. Aceştia i-au răspuns că a fost trimisă la el o solie, însă Scipio era ocupat cu pregătirile războiului : sau a trecut în Africa, sau va trece în cîteva zile ; însă şi-au dat seama de cîtă vază se bucură legatul Pleminius în ochii comandantului suprem, din faptul că aflînd de încăierarea dintre legat şi tribunii militari, pe cei din urmă i-a vîrît în lanţuri, iar pe legat, deşi la fel de vinovat, ba mai mult chiar, l-a lăsat mai departe în acea funcţie.

Solii primind poruncă să iasă din clădirea senatului, fruntaşii senatului începură prin discursurile lor să-l atace nu numai pe Pleminius, ci şi pe Scipio. În primul rînd Q. Fabius îl socotea vinovat pe Scipio, spunînd că acesta s-a născut pentru ca disciplina ostăşească să fie călcată. „Şi în Hispania, din pricina răzvrătirii ostaşilor, la fel s-a pierdut aproape mai mult decît s-a pierdut din pricina războiului ; pe de o parte, Scipio e prea îngăduitor cu dezmăţul ostaşilor, după obiceiul străinilor şi deprinderile regilor, iar pe de altă parte, se poartă cu ei prea aspru“. În cuvîntarea sa, el a mai adăugat o propunere la fel de crudă : „E de părere ca legatul Pleminius să fie adus legat la Roma şi să se apere în lanţuri, iar dacă faptele de care se plîng locrienii sînt adevărate, atunci Pleminius să fie ucis în temniţă, iar bunurile sale confiscate. Deoarece P. Scipio a plecat din provincia sa fără porunca senatului, să fie chemat înapoi şi să se ia înţelegere cu tribunii plebei, ca aceştia să propună în adunarea poporului anularea puterii [83] acordată lui Scipio“. Senatul a răspuns făţiş locrienilor : „Asupririle de care se plîng că li s-au pricinuit, n-au fost după vrerea nici a senatului, nici a poporului [roman] [84] ; locrienii sînt socotiţi şi bărbaţi vrednici, şi aliaţi, şi

prieteni şi li se vor înapoia copiii şi soţiile şi tot ce li s-a răpit. Se va căuta tot bănetul care le-a fost însuşit din tezaurul Proserpinei, se va pune la loc în tezaur o sumă îndoită de bani şi se vor face slujbe de ispăşire, după ce, mai înainte, va fi întrebat colegiul pontificilor ce ispăşire se cuvine să se facă, căror zei şi cu cîte jertfe; toţi ostaşii care erau la Locri să fie transportaţi în Sicilia [85]. În locul lor, în garnizoana Locri să fie aduse patru cohorte de aliaţi cu nume latin".

Totuşi, în cursul acelei zile nu s-a putut vota nici o propunere atît din pricina pornirilor pătimaşe ale unora împotriva lui Scipio, cît şi a zelului altora pentru el.

Comandantului, în afară de nelegiuirea lui Pleminius şi neajunsurile suferite de locrieni, i se mai aducea învinuirea că nu numai că nu umblă îmbrăcat ca un roman, dar nici măcar în ţinută ostăşească; „se plimbă prin *gymnasium* [86] îmbrăcat în *pallium* [87] şi încălţat cu *crepida* [88] şi se îndeletniceşte cu [tot soiul] de cărţi şi cărticele şi cu întrecerile atletice; întreaga cohortă praetoriană [89] se lăfăieşte în desfătări, în splendoarea Syracusei, în aceeaşi trîndăvie şi moliciune ca şi Scipio, care a uitat şi de Carthagina şi de Hannibal; toată armata lui s-a stricat din pricina destrăbălării, la fel cum s-a întîmplat cu aceea mai dinainte, în Hispania, la Sucro, ori ca acum în Locri, insuflînd teamă mai degrabă aliaţilor decît vrăjmaşilor".

XX Cu toate că parte din aceste învinuiri erau adevărate, parte însă un amestec de adevăr şi de minciună, şi din această pricină păreau adevărate, totuşi a învins părerea lui Q. Metellus [90], care era de comun acord cu Fabius Maximus în privinţa celorlalte puncte, dar numai asupra unuia nu se înţelegea: „Ar avea vreo noimă ca acela pe care cetatea l-a ales [91] să fie comandant unic pentru recucerirea Hispaniei, pe care, după îngenunchearea duşmanilor din Hispania, l-a ales consul pentru a pune capăt războiului punic şi căruia [tot cetatea] i-a sădit în suflet nădejdea că el îl va scoate pe Hannibal din Italia, va supune Africa, iar acum, fiind aproape condamnat ca şi Pleminius, fără să se apere, să fie chemat deodată înapoi din provincia lui, deşi locrienii în plîngerile împotriva nelegiurilor săvîrşite împotriva lor, au spus că acestea n-au fost făcute de fel în prezenţa lui Scipio şi deci n-ar putea fi învinuit de altceva decît de faptul că şi-a iertat legatul său, datorită şi firii sale răbdătoare şi sfielnice? El găseşte de cuviinţă ca praetorul M. Pomponius [92], căruia îi căzuse la sorţi

provincia Sicilia, să plece în decursul următoarelor trei zile în provincia sa ; consulii să aleagă din rîndurile senatorilor zece delegaţi, pe care îi găsesc ei de cuviinţă şi pe care să-i trimită împreună cu praetorul, precum şi doi tribuni ai plebei şi un edil. Praetorul împreună cu acea comisie să cerceteze situaţia : dacă faptele de care se plîng locrienii s-au săvîrşit fie din porunca, fie cu consimţămîntul lui P. Scipio, atunci comisia să ordone plecarea lui din acea provincie ; dacă P. Scipio va fi plecat în Africa, tribunii plebei şi edilul împreună cu cei doi legaţi pe care îi va desemna praetorul ca fiind cei mai potriviţi, să plece în Africa — tribunii şi edilul ca să-l aducă de acolo înapoi pe Scipio, iar legaţii ca să ia conducerea armatei pînă cînd va veni noul comandant la acea armată ; dacă M. Pomponius şi cei zece legaţi vor dovedi că acele fapte nu s-au săvîrşit nici din porunca, nici cu vrerea lui Scipio, atunci acesta să rămînă mai departe la armată şi să poarte războiul aşa cum s-a hotărît mai dinainte".

După întocmirea acestui *senatus-consultum*, s-a luat contact cu tribunii plebei pentru ca „fie să se înţeleagă între dînşii, fie să se aleagă din sînul lor, prin tragere la sorţi, cele două persoane care să meargă împreună cu praetorul şi cu membrii comisiei".

Apoi s-a consultat colegiul pontificilor în legătură cu ispăşirile pentru bunurile din templul Proserpinei din Locri care fusese atinse, pîngărite şi însuşite. Tribunii plebei care au plecat împreună cu praetorul şi zece delegaţi, au fost M. Claudius Marcellus şi M. Cincius Alimentus [93] ; le-a fost alăturat şi un edil al plebei ; toţi aceştia au primit însărcinarea ca, în cazul că Scipio nu se va supune poruncii praetorului sau a şi trecut în Africa, să-l înşface şi să-l aducă înapoi la Roma, în virtutea dreptului lor şi puterii sacrosancte tribuniciene. Mai întîi însă au plănuit să meargă la Messana şi apoi la Locri.

XXI Totuşi, în privinţa lui Pleminius s-au răspîndit două versiuni : unii autori spun că Pleminius, aflînd cele ce s-au petrecut la Roma, a plecat în surghiun la Neapolis ; pe drum însă s-a nimerit să fie întîlnit de Q. Metellus, unul din membrii comisiei, care l-a luat cu de-a sila şi l-a dus la Rhegium ; alţi autori însă au scris că însuşi Scipio l-a trimis pe Metellus cu treizeci de oameni, dintre cei mai renumiţi călăreţi, ca să-l pună pe Pleminius în cătuşe şi, o dată cu el, şi pe căpeteniile tulburărilor. Toţi aceştia, fie din porunca lui Scipio dată mai înainte, fie dintr-a praetorului dată atunci, au fost încredinţaţi rheginilor spre a-i păzi.

Scanned with CamScanner

Praetorul şi legaţii plecară avînd ca grijă de căpetenie să aducă la îndeplinire îndatorirea expierii aşa cum primiseră însărcinarea : într-adevăr s-au căutat toţi banii templului, şi cei care se găseau la Pleminius, şi cei care se aflau la ostaşi, fiind luaţi şi puşi la loc în tezaur, împreună şi cu sumele de bani aduse cu dînşii, şi apoi au săvîrşit slujbele expierii.

Apoi praetorul, convocînd ostaşii la adunare, ordonă să se scoată unităţile din Locri, aşază castrul în cîmp, cu aspră poruncă „de a se pedepsi oricare ostaş care va rămîne în oraş sau care îşi va lua cu sine de acolo ceea ce nu-i aparţine. El le încuviinţează locrienilor ca fiecare să-şi ia înapoi ce-şi recunoaşte că e al său, iar dacă cumva nu-şi va găsi, să mai caute încă o dată ; înainte de orice, el ordonă ca toate persoanele născute libere să fie înapoiate locrienilor fără nici o întîrziere ; cei care nu-i vor da înapoi, nu vor scăpa cu o pedeapsă uşoară".

Apoi praetorul convoacă pe locrieni la adunare şi îi anunţă că senatul şi poporul roman le redau libertatea şi legile lor [94] ; „dacă vreunul din ei vrea să-i aducă învinuiri lui Pleminius sau altuia, să-l urmeze la Rhegium. Dacă vor să se plîngă în public împotriva lui P. Scipio pentru toate nelegiuirile care s-au săvîrşit la Locri împotriva zeilor şi oamenilor, ştiind că acestea s-au făcut din porunca sau cu consimţămîntul lui P. Scipio, să-şi trimită împuterniciţii la Messana ; acolo el şi comisia vor lua cunoştinţă de plîngeri".

Locrienii au adus mulţumiri şi praetorului, şi delegaţilor, şi senatului, şi poporului roman ; ei au spus că „se vor duce ca să-l acuze pe Pleminius ; Scipio însă, cu toate că năpăstuirile suferite de cetatea lor l-au durut prea puţin, este un astfel de bărbat încît vor să-l aibă mai degrabă prieten decît potrivnic ; ei sînt convinşi că atîtea fărădelegi nu s-au săvîrşit nici din porunca, nici cu voia lui P. Scipio ; dînsul, însă, a dat fie prea mare crezare lui Pleminius şi prea puţină lor, fie că aşa este firea unor oameni ca să se ferească mai mult să nu cadă în greşeli, decît să-i osîndească pe cei care au greşit" [95]. În schimb şi praetorul şi comisia s-au văzut scăpaţi de o grijă nu puţin împovărătoare : aceea de a-l ancheta pe Scipio [în legătură cu Pleminius].

Pe Pleminius şi alţi 32 de inşi i-au condamnat o dată cu el, trimiţîndu-i în cătuşe la Roma. Comisia însăşi a plecat la Scipio, pentru ca şi acele învinuiri care se răspîndiseră pe socoteala lui prin zvonuri în privinţa portului şi a lîncezelii comandantului, precum şi a slăbirii disciplinei ostăşeşti, să le vadă cu ochii lor proprii şi să le aducă la cunoştinţă la Roma.

Scanned with CamScanner

XXII Cînd aceştia sosiră la Syracusa, Scipio a fost gata să se dezvinovăţească prin fapte, nu prin vorbe. El a poruncit ca toată oastea romană să se adune acolo şi flota să fie aşa fel pregătită, ca şi cum ar trebui să dezlănţuie bătălia cu carthaginezii în acea zi, şi pe mare, şi pe uscat.

Din ziua în care i-au sosit oaspeţii, aceştia au fost primiţi cu cuvenita atenţie. A doua zi, Scipio trecu în revistă armata de uscat şi cea navală, care nu numai că era rînduită în linie de bătaie, ci a făcut chiar şi un exerciţiu de atac, iar flota, la rîndu-i, execută şi ea o manevră în port, simulînd o luptă navală. Apoi praetorul şi membrii comisiei fură poftiţi să viziteze arsenalul, depozitele şi celelalte pregătiri de război. Oaspeţii se minunară atît de mult de fiecare înfăptuire în parte, cît şi de toate îndeobşte, încît căpătară convingerea că poporul carthaginez va putea fi biruit sau de acel comandant şi de acea armată sau, altfel, de nici o altă armată din lume ; ei îi urară să-i dea zeii noroc, îndemnîndu-l să treacă în Africa şi să aducă la înfăptuire nădejdea biruinţei sădită în sufletul poporului roman din ziua în care toate centuriile l-au ales din primul moment pe el mai întîi consul [96]. Şi într-atît de voioşi erau membrii comisiei în sufletele lor cînd plecară de acolo, de parcă ar fi avut de gînd să vestească la Roma biruinţa şi nu măreţele pregătiri de război.

Pleminius şi cei care erau complici cu el, după ce sosiră la Roma, fură numaidecît vîrîţi în temniţă. La început, cînd fură înfăţişaţi adunării poporului de către tribunii plebei, n-au trezit în sufletul nimănui vreo milă [în nici o cută] a inimii cetăţenilor, mişcaţi mai înainte de nenorocirile locrienilor ; în urmă însă, deoarece vinovaţii erau tot mereu înfăţişaţi [97], ura împotriva lor începu să se potolească şi mînia să se domolească ; apoi însăşi mutilarea lui Pleminius, ca şi amintirea lui Scipio, care era departe, începură să atragă poporul de partea lor.

Totuşi Pleminius s-a stins din viaţă în lanţuri înainte de a fi fost judecat de popor. Despre acest Pleminius, analistul Clodius Licinus [98] pomeneşte în cartea a treia a *Istoriei romanilor* că în timpul celebrării jocurilor făgăduite pe care Scipio Africanus le dăduse în vremea celui de-al doilea consulat al său, a încercat prin mijlocirea unor inşi pe care îi cumpărase cu bani să dea foc oraşului în cîteva locuri, pentru ca în felul acesta să aibă prilej de a sparge temniţa şi de a fugi ; dar nelegiuirea fiindu-i apoi descoperită, printr-un *senatus-consultum* Pleminius fu întemniţat la Tullianum [99].

Scanned with CamScanner

În privinţa lui Scipio, nu s-a mai pomenit nicăieri ceva decît în senat; aici toţi membrii comisiei şi tribunii, proslăvind în cuvinte flota, armata şi pe comandant, îndemnară senatul să dea hotărîrea ca Scipio să treacă cît mai neîntîrziat în Africa şi să-i încuviinţeze a-şi alege el însuşi din acele oşti care se găseau în Sicilia, trupele care să treacă sub comanda sa în Africa şi de a desemna unităţile care să rămînă pentru paza provinciei.

XXIII În vreme ce se petrec acestea la romani, şi carthaginezii, după ce şi-au instalat posturi de pîndă pe la toate promontoriile, petrecură o iarnă chinuită, tremurînd de frică şi îngrijorare, frămîntîndu-se cu prilejul fiecărei ştiri sosite. Pînă la urmă, punii crezură că prin încheierea alianţei lor cu Syphax fusese adăugată în cumpăna apărării Africii o greutate nu uşoară, cu toate că Scipio se bizuia în cea mai mare măsură pe acest rege după ce avea să treacă în Africa.

Hasdrubal, fiul lui Gisgo, întreţinea nu numai legături de ospeţie[100] cu regele Syphax, despre care s-a vorbit mai înainte, atunci cînd întîmplător se întîlniseră la el venind din Hispania în acelaşi timp şi Scipio şi Hasdrubal, însă se vorbea şi de înjghebarea unei înrudiri[101], prin nuntirea regelui cu fiica lui Hasdrubal.

Hasdrubal, plecînd ca să încheie căsătoria şi să hotărască data nunţii — căci fecioara era de vîrsta măritişului —, cînd îl simţi pe Syphax înfrigurat de patimile iubirii — într-adevăr, barbarii sînt mai pătimaşi ca toţi în dragoste — chemă fecioara de la Carthagina şi zori nunta; între alte daruri, în semn de urare a fericirii, pentru ca la înrudirea personală să se adauge şi alianţa statelor dintre poporul carthaginez şi rege, această alianţă ei o întăresc prin jurămînt, obligîndu-se „să aibă şi unii şi alţii aceiaşi prieteni şi aceiaşi vrăjmaşi". Însă Hasdrubal — aducîndu-şi aminte că Syphax încheiase şi cu Scipio o alianţă, dîndu-şi pe de o parte seama de firile barbarilor cît de pline de deşertăciune sînt, şi, pe de alta, temîndu-se ca nu care cumva, dacă Scipio va trece în Africa, acea căsătorie să fie numai o slabă legătură — în timp ce-l ţine încătuşat în chingile dragostei proaspete pe numid, la aceasta adăugîndu-se şi mîngîierile fetei — îl convinge pe Syphax să trimită o solie la Scipio, prin mijlocirea căreia să-l povăţuiască pe acesta, pe temeiul făgăduielilor dinainte, să nu treacă în Africa; „căci Syphax care a devenit cetăţean carthaginez şi prin căsătoria sa cu fiica lui Hasdrubal pe care l-a văzut la el ca oaspete, şi s-a unit cu poporul carthaginez şi prin alianţa statelor lor, doreşte

mai presus de orice ca romanii să poarte război cu carthaginezii cît mai departe de Africa, aşa cum au făcut şi pînă acum, ca să nu fie nevoit să ia parte la conflictele dintre ei, alăturîndu-se cu armata sa unei tabere sau celeilalte, spre a călca una din alianţe. Dar dacă Scipio nu se stăpîneşte să nu vină în Africa şi înaintează cu oastea sa pînă la Carthagina, el va fi nevoit să lupte şi pentru pămîntul Africii, în care şi el însuşi îşi are obîrşia, şi pentru patria soţiei sale, şi pentru tatăl şi Penaţii săi".

XXIV Solii trimişi de rege cu aceste însărcinări la Scipio l-au întîlnit pe comandantul roman în Syracusa. Deşi lui Scipio i se spulberase o mare nădejde, care avea să cîntărească greu în cumpănă în legătură cu desfăşurarea operaţiilor din Africa, îi trimise grabnic înapoi pe soli, înainte de a se răspîndi această ştire, dîndu-le o scrisoare către rege, pe care îl sfătuieşte cît mai stăruitor să „nu calce legile ospeţiei încheiate cu el şi alianţa stabilită cu poporul roman şi să nu nesocotească nici legea divină, nici încrederea, nici mîinile lor drepte, nici zeii, martorii şi judecătorii tratatelor".

Însă, deoarece Scipio nu putea tăinui sosirea solilor numizi, căci fuseseră zăriţi cutreierînd prin oraş şi veniseră şi în *praetorium* — căci dacă ar fi trecut sub tăcere în ce scop au venit ei şi ce-i cer, era primejdie să nu se răspîndească de la sine într-adins adevărul, tocmai datorită faptului că era tăinuit [102], şi să stîrnească teama în rîndurile oştirii că romanii vor trebui să se războiască în acelaşi timp şi cu acest rege şi cu carthaginezii — Scipio abătu minţile tuturor de la adevăr, minţindu-i şi dîndu-le alte preocupări; după ce îşi convocă ostaşii la adunare, le spuse: „Nu trebuie să se mai întîrzie o clipă; regii aliaţi stăruie ca romanii să treacă cît mai curînd în Africa: mai întîi a venit Masinissa la C. Laelius, ca să-l întrebe de ce pierde vremea zăbovind; acum şi Syphax îşi trimite solii ca să-şi exprime mirarea care e pricina unei întîrzieri atît de îndelungate, şi-i cere sau să-şi treacă o dată oastea în Africa, sau să-l încunoştinţeze şi pe el, dacă şi-a schimbat planurile, pentru ca şi el însuşi să poată chibzui şi lua măsuri în privinţa sa şi a regatului său. De aceea, deoarece toate sînt întocmite şi pregătite, şi pentru că împrejurările nu mai îngăduie nici un pic de zăbavă, el are de gînd să-şi deplaseze flota la Lilybaeum [103], de unde — după ce-şi va concentra acolo toate trupele de pedestraşi şi de cavalerie — în cea

dintîi zi care îi va permite să-şi pună vasele pe linia de plutire cu ajutorul zeilor să treacă în Africa".

Scipio îi trimite lui M. Pomponius o scrisoare ca să vină, dacă găseşte cu cale, la Lilybaeum, pentru a chibzui împreună care sînt legiunile cele mai potrivite şi cu ce număr de ostaşi să treacă în Africa. La fel trimise înştiinţări la toate oraşele de pe litoral, ca toate vasele de transport să se concentreze la Lilybaeum. După ce s-au concentrat la Lilybaeum ostaşii şi toate vasele care se găseau în Sicilia, fiindcă nici puhoiul atît de mare de oameni nu încăpeau în oraş şi nici vasele în port, toţi ostaşii romani fură cuprinşi de o atît de mare înflăcărare de a trece în Africa, încît li se părea că sînt duşi nu ca să se războiască, ci ca să fie răsplătiţi pentru o biruinţă pe care n-au scăpat-o din mînă.

Mai ales ostaşii din rîndurile armatei de la Cannae, care supravieţuiseră, erau încredinţaţi că datorită numai acestui comandant, şi nu altuia, republica îşi va înfăptui ţelurile sale şi că şi ei îşi vor putea şterge pata acelei ruşinoase înfrîngeri. La rîndu-i, nici Scipio nu se uita cu ochi răi la acest fel de ostaşi, ca unul care ştia [104] că dezastrul de la Cannae nu se datorase netrebniciei lor, că în rîndurile oştirii romane, în afară de aceştia, nu există alţi ostaşi mai bătrîni ca ei, şi că aceştia sînt [călîţi] şi pricepuţi nu numai în tot felul de lupte, ci şi la împresurarea oraşelor [105].

Acestea erau legiunile a V-a şi a VI-a [106] din armata de la Cannae. După ce Scipio le-a spus că el va trece aceste legiuni în Africa, i-a cercetat cu de-amănuntul pe fiecare din ei, lăsîndu-i pe loc pe cei pe care nu-i socotea apţi. Pe aceşti ostaşi i-a înlocuit cu aceia pe care îi adusese cu el din Italia. Scipio a completat acele legiuni în aşa fel, încît fiecare din ele să aibă 6 200 [107] pedestraşi şi cîte 300 călăreţi. De asemenea, a ales trupe de pedestraşi şi de călăreţi cu nume de latin din rîndurile armatei aliate de la Cannae.

XXV În ce priveşte cifrele ostaşilor care au fost transportaţi de Scipio în Africa, autorii se deosebesc într-o mare măsură; de pildă, la unul am găsit cifra de zece mii pedestraşi şi două mii două sute călăreţi; la altul şaisprezece mii de pedestraşi şi una mie şase sute călăreţi, iar la un alt autor că au fost îmbarcaţi pe vase treizeci şi cinci de mii de pedestraşi şi de călăreţi, adică o cifră mărită cu mult mai mult de jumătate; alţii însă n-au adăugat şi cifra ostaşilor; de vreme ce acest lucru e îndoielnic, şi eu aş prefera să fiu printre ei.

Scanned with CamScanner

Coelius [108], cu toate că pe de o parte se ferește să dea vreo cifră, pe de altă parte însă și el exagerează lucrurile, întrecînd măsura cu cele spuse: „atît de tare au strigat ostașii acolo, încît s-au prăbușit păsările din zbor moarte la pămînt, și atîta potop de oameni s-a îmbarcat pe vase, încît se părea că nici un muritor n-a mai rămas nici în Italia, nici în Sicilia".

Însuși Scipio s-a îngrijit să-și îmbarce în ordine și fără zarvă ostașii pe vase. C. Laelius, care era comandantul flotei, a avut grija marinarilor, pe care i-a obligat să se îmbarce pe vase înaintea celorlalți. Scipio i-a dat praetorului M. Pomponius însărcinarea să încarce aprovizionarea: s-a îmbarcat hrană pentru 45 zile, din care cea gătită era pentru 15 zile. Cînd toată lumea se afla pe vase, Scipio trimise de jur-împrejur ștafete cu bărci pentru ca de pe toate vasele să vină la adunare, în forul orașului, cîrmacii și comandanții de vase, precum și cîte doi ostași de vas, pentru a primi ordine. După ce s-au prezentat toți, Scipio i-a întrebat mai întîi dacă au îmbarcat și apă pentru oameni și vitele de tras poveri tot pentru atîtea zile pentru cîte au pus și hrană. Cînd i s-a dat răspunsul că pe vase se află apă pentru 45 de zile, atunci Scipio le-a poruncit ostașilor ca în timpul navigației să păstreze liniște și tăcere, fără să se ia la harță cu marinarii, dîndu-le pe deplin ascultarea cuvenită acestora, pentru a-și putea îndeplini însărcinările lor.

„La aripa dreaptă se va afla el și fratele său, L. Scipio, cu 20 de vase rostrate, la cea stîngă vor fi tot atîtea vase rostrate avînd în frunte pe comandantul flotei, C. Laelius [109], împreună cu M. Porcius Cato [110] (pe atunci acesta era quaestor) care au să asigure protecția vaselor de transport. Vasele rostrate să aibă cîte o lumină, iar cele de transport cîte două; nava praetoriană [111] va avea pe timpul nopții ca semn trei lumini". Scipio porunci apoi cîrmacilor să se pornească spre Emporia [112].

Acel ținut e cel mai roditor din toate, fiind îmbelșugat în tot felul de produse, iar barbarii sînt nevolnici la război — cum se întîmplă îndeobște să fie de cele mai multe ori locuitorii unui ținut bogat — și despre care, înainte de a le veni ajutoare din partea Carthaginei, romanii credeau că îi vor putea birui.

După primirea acestor instrucțiuni, cei convocați au primit poruncă de la Scipio să se înapoieze la vase și, cu ajutorul zeilor, a doua zi să dezlege parîmele și să pornească în larg la semnalul dat.

Scanned with CamScanner

XXVI Numeroase flote romane plecaseră din Sicilia şi chiar din acest port. Însă nu numai cu prilejul acestui război, dar nici măcar în războiul dintîi [113] cu punii nu mai fusese o asemenea priveliște la plecare — şi nu-i de mirare, căci cele mai multe flote plecaseră de acolo numai pentru prădăciuni. Într-adevăr, dacă ai vrea să ţii seama de mărimea flotei şi mai înainte trecuseră doi consuli cu două armate consulare. Scipio trecea atunci cu o flotă alcătuită din aproape tot atîtea vase rostrate cîte erau cele de transport ale acestora ; căci în afară de 40 vase lungi, el şi-a trecut în Africa armata, îmbarcînd-o cam pe 400 de vase de transport. Dar cel de-al doilea război punic le părea romanilor mai crîncen decît primul, pe de o parte, nu numai datorită faptului că se desfăşura în Italia, ci şi fiindcă romanilor le fusese hărăzit să sufere atunci atît de multe şi atît de cumplite dezastre şi cu pierderea a atîtor armate, o dată cu ele fiind doborîţi şi doi comandanţi, iar pe de altă parte, Scipio, comandantul de acum, ajuns vestit atît prin strălucitele sale fapte de arme, cît şi prin norocul său fără seamăn, îşi atrăsese de partea sa sufletele tuturor romanilor spre creşterea slavei sale. Scipio devenise celebru şi pentru că înainte de acel război nici un alt comandant roman nu făurise cu mintea sa un asemenea plan, deoarece el răspîndise pretutindeni vestea că trece în Africa în scopul de a-l scoate pe Hannibal din Italia şi de a strămuta şi pune capăt războiului punic în Africa.

La această priveliște din port alergase, de pretutindeni, toată mulţimea nu numai a locuitorilor din Lilybaeum, ci şi a tuturor soliilor din Sicilia, care se adunaseră ca să-l petreacă oficial pe Scipio, potrivit îndatoririlor, şi care îl urmaseră pe praetorul M. Pomponius. În afară de aceştia veniseră ca să-i petreacă pe tovarăşii lor de arme şi legiunile care erau lăsate în Sicilia : nu numai flota devenise priveliște pentru privitorii de pe uscat, dar şi uscatul înţesat de lume de jur-împrejur era un tablou de neuitat pentru cei îmbarcaţi pe vase.

XXVII Cînd s-a luminat de ziuă, Scipio rosti de pe vasul praetorian următoarele cuvinte, după ce se făcu liniște prin mijlocirea crainicului :

„Zei şi zeiţe, care sălăşluiţi pe toate mările şi pămînturile, fierbinte vă rog ca tot ce s-a săvîrşit, se săvîrşeşte şi se va mai săvîrşi sub oblăduirea mea să fie spre binele şi norocul meu, al poporului şi plebei romane, al aliaţilor cu nume de latin şi al

tuturor celor care sînt de partea poporului roman şi a mea, şi care mă urmează supunîndu-se puterii şi auspiciilor mele, şi pe uscat, şi pe mare, tuturor acestora să le daţi sprijinul vostru, şi hărăzindu-le noroc şi spor să aibă parte de un şi mai mare noroc; faceţi ca ostaşii mei să se întoarcă în viaţă şi nevătămaţi împreună cu mine la vetrele lor biruitori asupra vrăjmaşului înfrînt, împodobiţi cu trofee, încărcaţi de pradă şi purtaţi în triumf. Hărăziţi-ne puterea de a ne răzbuna pe vrăjmaşul şi potrivnicul nostru, pentru tot ce a urzit să facă împotriva cetăţii noastre poporul carthaginez, insuflaţi-mi şi mie şi poporului roman putere şi tărie pentru a da o pildă cetăţii carthagineze!"

După această rugă, Scipio aruncă în mare, aşa cum e datina, măruntaiele unei vite jertfite şi dete cu trîmbiţa semnalul plecării.

Mînate de un vînt prielnic destul de puternic, navele porniră dispărînd repede din privirile celor de pe uscat. Şi pe la amiază vasele au fost învăluite de ceaţă, în aşa fel încît cu anevoinţă s-au ferit de ciocniri; în larg însă vîntul a bătut mai slab. În noaptea următoare s-a lăsat din nou aceeaşi negură. La răsăritul soarelui însă iarăşi s-a împrăştiat, iar vîntul a început să sufle cu putere. Acum romanii începură să zărească uscatul. Nu mult după asta cîrmaciul îi spuse lui Scipio că Africa se află la o depărtare nu mai mare de 5 000 de paşi şi că el vede capul lui Mercur[114]. „Dacă comandantul dă poruncă să se îndrepte într-acolo, în curînd toată flota va intra în port". Cînd avu sub ochi uscatul, Scipio rugă pe zei să-l ajute a vedea Africa, spre binele său şi al republicii romane şi porunci să se întindă pînzele şi să se caute pentru acostarea vaselor un alt port mai jos. Flota era mînată de acelaşi vînt; însă negura ivindu-se din nou şi cam către aceeaşi vreme, întocmai ca în ajun, le luă vederea uscatului, dar totodată şi vîntul, înăbuşit de ceaţă, încetă să mai bată. Apoi noaptea făcu totul şi mai nesigur. De aceea romanii aruncară ancorele, pentru ca vasele să nu se ciocnească între ele sau să fie aruncate pe uscat. Cînd s-au ivit zorile, a izbucnit din nou vîntul, şi împrăştiindu-se ceaţa, ţărmurile Africii au apărut în întregime.

Scipio, întrebînd ce cap e acesta din apropiere şi aflînd că i se spune „Capul Frumos"[115] grăi: „Semn bun! Cîrmiţi într-acolo vasele". Flota merse repede către locul acela şi toate trupele fură debarcate pe ţărm.

Zugrăvind plutirea norocoasă pe mare a romanilor, în felul acesta, fără spaimă şi învălmăşeală, eu m-am luat după foarte mulţi autori greci şi latini, dîndu-le crezare. Singur Coelius susţine

că deşi talazurile n-au scufundat vasele şi deşi acestea au înfruntat toate grozăviile cerului şi mării, totuşi în cele din urmă furtuna a împins flota departe de Africa, către insula Aegimurus [116], de unde cu greutate au putut intra pe linia de plutire şi că vasele fiind aproape sfărîmate, ostaşii au debarcat fără porunca comandantului pe uscat, fără arme, într-o mare învălmăşeală, scăpînd cu ajutorul bărcilor, întocmai ca nişte naufragiaţi [117].

XXVIII După debarcarea trupelor, romanii îşi măsurară un loc de castru pe măgurile învecinate. Vederea flotei ca şi zarva iscată cu prilejul debarcării pe uscat insuflară mai întîi spaimă şi îngrijorare nu numai în rîndurile locuitorilor satelor de pe ţărmul mării, ci chiar şi în oraşe [118]. Căci nu numai gloatele bărbaţilor amestecate cu cîrduri de femei şi de copii mişunau pretutindeni pe toate drumurile, ci şi ţăranii îşi mînau din urmă vitele, încît s-ar fi putut spune că Africa este pe neaşteptate părăsită. Într-adevăr, aceşti ţărani pricinuiră în oraşe o spaimă mai mare decît aceea pe care o simţiseră ei, iar învălmăşeala iscată mai ales în Carthagina era întocmai ca într-un oraş cucerit. Căci de aproape cincizeci de ani, din vremea consulilor M. Atilius Regulus şi L. Manlius [119], africanii nu mai văzuseră vreo armată romană, în afară de flotele prădalnice, care făceau debarcări pe ţărmurile mării şi ale căror echipaje după ce jefuiau tot ce întîmplarea le scotea în cale, întotdeauna se întorceau la vase înainte ca strigătele de alarmă să strîngă ţăranii: de aceea, cu acest prilej, şi fuga şi spaima fu mai mare în Carthagina. Căci, pe Hercules, carthaginezii n-aveau nici o armată puternică acasă şi nici vreun alt comandant cu care să-i înfrunte pe romani.

Hasdrubal, fiul lui Gisgo, îi întrecea cu mult pe toţi ceilalţi concetăţeni ai săi prin neam, renume, bogăţii şi chiar prin înrudirea lui de atunci cu regele Syphax; însă carthaginezii îşi aduceau aminte că „Hasdrubal fusese bătut în cîteva bătălii şi alungat din Hispania de acelaşi vestit Scipio şi deci un asemenea comandant nici pe departe nu se putea socoti deopotrivă cu cel al romanilor, după cum nici oastea lor de strînsură egală cu armata romană". De aceea, ca şi cum Scipio ar fi avut de gînd să atace numaidecît Carthagina, s-a strigat: „la arme!" Repede porţile au fost închise şi pe ziduri s-au înşiruit oamenii înarmaţi, posturi de veghe şi străji şi s-a stat de veghe şi-n noaptea următoare.

A doua zi, 500 de călăreţi carthaginezi, trimişi în recunoaştere către mare şi totodată să zădărnicească debarcările de pe vase, au

nimerit peste avanposturile romane, căci Scipio, după ce-şi trimise flota la Utica, înaintînd de acolo nu prea departe de mare pusese stăpînire pe dealurile învecinate şi îşi rînduise călăreţi în posturi şi în locuri potrivite şi trimisese oameni să prade ogoarele.

XXIX După ce aceştia s-au încăierat cu călăreţii carthaginezi, pe vreo cîţiva i-au doborît în luptă, iar pe cei mai mulţi dintre cei care o luaseră la fugă i-au ucis în timpul urmăririi, între care şi pe comandantul lor, Hanno, un tînăr nobil. Scipio pustii nu numai satele din împrejurimi, ci cuceri şi un oraş învecinat al africanilor, destul de puternic, unde, în afară de celelalte prăzi care fură încărcate pe vasele de transport şi trimise numaidecît în Sicilia, fură capturaţi şi 8 000 de oameni liberi şi sclavi. Dar cea mai mare bucurie pentru romani de cînd începuseră operaţiile în Africa a fost sosirea lui Masinissa, despre care unii autori scriu că a venit nu cu mai mult de 200 călăreţi, iar cei mai mulţi că a sosit „în fruntea unei cavalerii de 2 000 de oameni". Însă, pentru că Masinissa [120] a fost, pe de o parte, cel mai mare rege de pe vremea sa şi a ajutat foarte mult pe romani, găsesc cu cale că merită puţină străduinţă să mă depărtez puţin de la subiect şi să istorisesc soarta schimbătoare de care a avut parte acest rege cu prilejul pierderii şi redobîndirii regatului său părintesc.

Tatăl său se stinge din viaţă pe cînd Masinissa lupta cu carthaginezii în Hispania — numele lui era Gaja [121]. Tronul ajunge la Oezalces, fratele regelui, cel mai vîrstnic din toţi fraţii (aşa era obiceiul la numizi). Nu mult după aceasta, moare şi Oezalces, domnia părintească o primeşte Capussa, cel mai vîrstnic din cei doi fii ai săi, în vreme ce celălalt era abia un copil. Însă, deoarece Capussa căpătase tronul bizuindu-se mai mult pe drepturile gintei decît pe autoritatea morală în sînul alor săi sau mijloace materiale, răsări un oarecare cu numele de Mazaetullus, nu străin de sîngele regesc; însă deoarece acesta îşi avea obîrşia dintr-o familie întotdeauna vrăjmaşă celei a lui Gaja, datorită schimbărilor sorţii intră în luptă cu aceia care căpătaseră atunci tronul. Mazaetullus, răsculîndu-şi compatrioţii săi în faţa cărora se bucura de o mare autoritate, datorită urii împotriva regilor, aşezîndu-şi făţiş tabăra, îl sili pe rege să se rînduiască în linie de bătaie şi să lupte cu el pentru tron. În acea ciocnire Capussa căzu împreună cu mulţi fruntaşi de-ai săi. Tot neamul masaesuliilor ajunse să se supună puterii lui Mazaetullus. Totuşi acesta se feri să poarte numele de rege, mulţumindu-se cu acela neînsemnat de tutore al unui

Scanned with CamScanner

copil, Lacumazes, care mai rămăsese în viaţă din spiţa regească, şi pe care-l proclamă rege. Mazaetullus se căsătorise cu o femeie nobilă din Carthagina, fiica surorii lui Hannibal, care de curînd fusese măritată cu regele Oezalces, şi prin căsnicia lui nădăjduia să facă alianţă şi cu carthaginezii. Apoi trimise o solie şi la Syphax, pentru a reînnoi vechile legături de ospeţie, întreg acest sprijin pregătindu-şi-l în vederea luptei cu Masinissa.

XXX Dar Masinissa, cînd află de moartea unchiului său, apoi şi de stingerea din viaţă a vărului său, trecu din Hispania în Mauretania — pe acea vreme, rege al maurilor era Baga. Rugîndu-l cu multă plecăciune din adîncul inimii sale să-i dea ajutor pentru drum, deoarece pentru război nu putea să-i ceară, căpătă 4 000 de mauri ; după ce ajunse în fruntea acestora la hotarele regatului său, trimiţînd înainte o ştafetă la prietenii tatălui său şi la ai săi, cam 500 de numizi se înfăţişară la el. Ca urmare, după trimiterea înapoi de acolo a maurilor la regele lor, aşa cum se învoise, deşi numărul celor care se adunaseră la el era cu mult mai mic decît nădăjduia, pentru a se încumeta îndeajuns să pornească la o acţiune atît de însemnată, încredinţat că prin stăruinţă şi urzeli va strînge ceva forţe pentru această întreprindere, iese la Thapsus [122] în întîmpinarea principelui Lacumazas, tocmai cînd acesta pleca spre Syphax. Deoarece garda regelui, îngrozită, îşi căutase refugiul în oraş, din primul iureş Masinissa cucereşte oraşul şi primeşte supunerea unora din partizanii regelui, care i s-au predat, şi îi răpune pe alţii care se pregăteau să i se împotrivească prin forţă ; cea mai mare parte din ei, împreună cu copilul însuşi, au scăpat în toiul învălmăşelii, ajungînd la Syphax [123], unde-şi îndreptaseră paşii mai întîi. Faima acestor mici izbînzi dobîndite chiar de la început atrase de partea lui Masinissa pe numizi ; de pretutindeni se revărsau de pe ogoare şi din sate vechii ostaşi ai lui Gaja, care îi dădeau imbolduri tînărului să-şi recapete tronul părintesc. Mazaetullus îl întrecea destul de mult pe Masinissa prin numărul ostaşilor săi ; căci pe de o parte el avea cu sine şi oastea cu care-l biruise pe Capussa, iar după omorîrea regelui mai primise şi pe alţii, iar pe de altă parte şi copilul Lacumazes adusese uriaşe ajutoare de la Syphax. Mazaetullus avea 15 000 de pedestraşi şi 10 000 de călăreţi : cu toate acestea, Masinissa se măsură cu el în linie de bătaie, deşi nu avea tot atîta pedestrime şi călărime ; totuşi Masinissa a biruit datorită şi vechii vitejii a ostaşilor săi, şi iscusinţei cîştigate de acest comandant cu prilejul luptelor dintre

Scanned with CamScanner

romani şi carthaginezi; regişorul împreună cu tutorele său şi o mică ceată de masaesulii se refugiară în ţinuturile carthaginezilor [124].

Ca urmare, deoarece Masinissa îşi da seama, după recucerirea regatului său părintesc, că avea să se măsoare într-o luptă mult mai grea cu Syphax, socoti că cel mai bun lucru e să se împace cu vărul său; de aceea, el trimise la acest copil credincioşi de ai săi care să-i dea nădejdea că dacă se va încrede în cuvîntul lui Masinissa, Lacumazes se va bucura de aceeaşi cinstire, ca odinioară Oezalces în faţa lui Gaja, şi să-i făgăduiască şi lui Mazaetullus, în afară de iertare, înapoierea cu toată încrederea a tuturor bunurilor sale; amîndoi dorind în locul surghiunului mai degrabă o situaţie modestă în ţara lor, Masinissa îi atrase pe toţi de partea sa, în pofida strădaniilor într-adins depuse de carthaginezi ca să-i împiedice.

XXXI Atunci cînd se petreceau acestea, Hasdrubal se găsea din întîmplare la Syphax; Carthaginezul îi spuse numidului că el se înşală grozav, crezînd că pe el nu-l priveşte dacă tronul maesuliilor se află în mîna lui Lacumazes sau a lui Masinissa şi dacă e convins că Masinissa se va mulţumi cu aceeaşi stare de lucruri întocmai ca tatăl său Gaja sau unchiul său Oezalces: „Masinissa e din fire înzestrat cu o bărbăţie şi iscusinţă cu mult mai mare decît a avut vreodată vreunul în tot neamul lui; în Hispania Masinissa a dat de multe ori şi vrăjmaşilor şi aliaţilor deopotrivă asemenea dovezi de vitejie cum arareori se întîlnesc între oameni. Şi Syphax şi carthaginezii se vor mistui în curînd în vîlvătăile unui uriaş pîrjol, dacă nu vor înăbuşi focul cînd abia pîlpîie şi cînd nici o putere din lume nu va mai fi în stare să le dea vreun ajutor. Pînă în prezent, Masinissa este înzestrat cu putere tînără şi fragedă, ca unul care se îngrijeşte să oblojească rănile regatului său, care de-abia au început să se cicatrizeze".

Tot stăruind şi dîndu-i imbolduri, Hasdrubal îl convinse pe Syphax să-şi pună oastea în mişcare, pornind către ţara maesuliilor şi să-şi aşeze tabăra în acel ţinut, pentru care deseori s-a ciocnit cu Gaja nu numai prin cuvinte, ci şi cu armele, ca şi cum dreptul său asupra acestui teritoriu ar fi fost neîndoielnic; „se va măsura în luptă deschisă — declară el — dacă cineva va căuta să-l alunge de acolo, ceea ce va fi de cea mai mare însemnătate". Dar dacă de teamă vor fi nevoiţi să se retragă din acel ţinut, atunci el va trebui să se ducă tocmai în inima

Scanned with CamScanner

regatului: căci maesulii sau i se vor supune fără luptă, sau nu vor fi în stare să i se împotrivească.

Aţiţat de aceste cuvinte, Syphax declară război lui Masinissa, şi la cea dintîi ciocnire îi pune pe fugă pe maesulii. Masinissa îşi găseşte scăparea cu cîţiva călăreţi refugiindu-se de pe cîmpul de luptă pe un munte (locuitorii îl numesc Bellus)[123]; pe rege l-au însoţit şi vreo cîteva familii cu corturile şi vitele lor — acesta e la ei tot avutul; restul norodului maesuliilor a primit să se supună lui Syphax. Muntele pe care îl ocupaseră cei plecaţi în băjenie era plin de ierburi şi izvoare şi, întrucît pentru vite era un nutreţ bun, oamenii se îndestulau cu prisosinţă cu hrana provenită din carne şi lapte; de acolo i-au învrăjbit pe toţi locuitorii din împrejurimi, mai întîi prin atacuri săvîrşite într-ascuns noaptea apoi făţiş prin expediţii de jaf. Cel mai mult erau pîrjolite ţinuturile carthaginezilor, deoarece acolo dădeau de pradă şi mai multă decît la numizi, iar întreprinderea prădăciunilor era mai la adăpost de primejdii; şi atît de departe au ajuns cu îndrăzneala lor batjocoritoare, încît maesulii vindeau prăzile, aducîndu-le la mare, negustătorilor care erau chemaţi cu vasele chiar în acest scop, deoarece adesea cădeau şi erau luaţi prizonieri carthaginezi într-un număr mai mare ca într-un război adevărat.

Carthaginezii i se plînseră lui Syphax de toate acestea. Învrăjbindu-l, ei îl îmboldeau să pornească la urmărirea celor din urmă rămăşiţe ale războiului. Numai că lui Syphax i se părea că nu e la înălţimea unui rege să urmărească nişte tîlhari care cutreieră munţii.

XXXII În acest scop fu ales unul din curtenii regelui, anume Bucar, un bărbat ager şi iscusit. Acestuia i s-au dat patru mii de pedestraşi şi două mii de călăreţi. I s-a făgăduit cea mai bogată răsplată dacă va aduce capul lui Masinissa sau îl va prinde viu. („Într-adevăr aceasta ar fi o bucurie nepreţuită pentru rege!").

Bucar, atacînd pe neaşteptate oamenii lui Masinissa pe cînd îşi mînau prada răsfiraţi şi fără grijă, tăie grosul mulţimii oamenilor şi vitelor de pîlcurile de luptători înarmaţi, iar pe Masinissa, însoţit de un pumn de oameni, îl fugări pînă pe creasta muntelui. Apoi, deoarece socoti războiul ca şi încheiat, Bucar trimise îndărăt regelui nu numai prăzile de vite şi de oameni căzuţi prizonieri, ci şi o parte din trupele sale, socotindu-le cu mult mai mari decît are nevoie pentru lichidarea ultimelor rămăşiţe ale acestui război. De aceea cu nu mai mult de 500 pedestraşi şi 200 călăreţi, Bucar îl urmăreşte pe Masinissa, care cobo-

Scanned with CamScanner

rîse într-o vale îngustă; după ce i-a astupat amîndouă ieşirile, acolo a avut loc un cumplit măcel al masaesuliilor. Cu toate acestea Masinissa a izbutit să scape cu nu mai mult de 50 călăreţi pe povîrnişurile şi hăţişurile necunoscute de urmăritori. Însă Bucar tot le-a găsit urmele, şi ajungîndu-i în cîmpiile care se deschid aproape de oraşul Clupea [126], i-a încercuit atît de straşnic, încît în afară de patru călăreţi, i-a ucis pe toţi ceilalţi pînă la cel din urmă. În toiul învălmăşelii le scăpă aproape din mîini şi Masinissa, rănit, împreună cu cei patru.

Fugarii fură zăriţi; corpul de călăreţi se împrăştie pe cîmpia largă, în vreme ce vreo cîţiva încercau să le taie de-a curmezişul drumul, ca să le iasă în cale. Masinissa era urmărit de cinci duşmani. Un rîu adînc îi primi pe fugari (căci fără să mai zăbovească se aruncară cu caii în apă, ca unii care erau pînditi din spate de o primejdie mai mare), şi fiind prinşi de curent sînt rostogoliţi de vîrtej; deoarece doi numizi fură înghiţiţi de vîltoarea atît de vijelioasă, chiar sub ochii duşmanilor, s-a crezut şi despre Masinissa că a pierit; cu toate acestea, ceilalţi doi însoţitori împreună cu el ieşiră la malul opus. Bucar îşi încetă aici urmărirea, pe de o parte neîncumetîndu-se să mai intre în rîu, iar pe de alta, încredinţat că nu mai are pe cine să urmărească. De acolo Bucar se întoarse la rege şi-i aduse la cunoştinţă vestea neadevărată că Masinissa a pierit. Fură trimise şi la Carthagina ştafete să dea de ştire bucuria fără seamăn. În toată Africa se răspîndi vestea morţii lui Masinissa, care veste stîrni felurite simţăminte.

În vreme ce Masinissa sta ascuns într-o peşteră şi-şi îngrijea cu ierburi rana, a trăit cîteva zile din prădăciunile celor doi călăreţi. După ce i s-au închis rănile, părîndu-i că e în stare să îndure zdruncinăturile călăritului, cu nespusă semeţie se încumetă să pornească la redobîndirea regatului. Şi strîngîndu-şi chiar în drum nu mai mulţi de 40 de călăreţi, după ce a ajuns la masaesulii, dîndu-se pe faţă cine este, a stîrnit atîta freamăt în rîndurile acestora, datorită pe de o parte dragostei şi trecerii de care se bucurase înainte, pe de alta şi nesperatei bucurii, deoarece îl vedeau teafăr pe cel despre care fuseseră încredinţaţi că a pierit, astfel încît în răstimp de cîteva zile s-au adunat în jurul său 6 000 de pedestraşi înarmaţi şi 4 000 de călăreţi. În chipul acesta Masinissa ajunse din nou nu numai în stăpînirea regatului părintesc, dar pustii chiar noroadele aliate cu carthaginezii şi ţinutul masaesuliilor (adică regatul lui Syphax). De acolo, provocîndu-l la război pe Syphax, Masinissa se aşează între Cirta [127] şi

Scanned with CamScanner

Hippo [128], pe crestele munţilor, potrivite pentru întreprinderea oricărei acţiuni.

XXXIII De aceea Syphax, convins că va face acum o treabă mai bună dacă nu se mai bizuie pe curtenii săi, trimise o parte din oaste sub comanda tînărului său fiu — numele lui era Vermina, — pentru ca făcînd un ocol cu trupele, să cadă în spatele potrivnicului, care era cu atenţia încordată spre rege.

Vermina porni în timpul nopţii, ca unul care are de gînd să atace pe furiş. Între timp însă Syphax înaintă pe un drum deschis, ca unul care are de gînd să se măsoare în luptă cu potrivnicul în front deschis. Cînd a crezut de cuviinţă că în această vreme Vermina a ajuns în spatele duşmanului, porni şi el pe o pantă lină care ducea înspre vrăjmaş ; bizuindu-se atît pe marele număr al ostaşilor săi, cît şi pe cursele întinse în spatele potrivnicului, el îşi conduse oastea sa rînduită în linie de bătaie urcînd muntele prin faţă. Masinissa îi porneşte pe ai săi asupra potrivnicului, încrezîndu-se mai mult ca în orice în poziţiile sale, unde avea să desfăşoare lupta în condiţii mult mai prielnice. Lupta fu crîncenă şi multă vreme cu sorţi egali de izbîndă : Masinissa bizuindu-se pe poziţii şi pe vitejia ostaşilor, iar Syphax sprijinindu-se pe puhoiul alor săi, deoarece aceştia erau într-un număr cu mult mai mare. Această mulţime era împărţită în două : şi în vreme ce o parte îl strîmtora pe duşman în faţă, cealaltă parte izbutise să cadă în spatele potrivnicului, înconjurîndu-l, i-a adus lui Syphax biruinţa fără doar şi poate, şi, deoarece adversarul avea legăturile tăiate, aici din faţă, colo din spate, într-adevăr nu-i mai rămăsese nici o putinţă de scăpare. În felul acesta, restul de pedestraşi şi călăreţi fură fie nimiciţi, fie luaţi prizonieri. Masinissa dă poruncă unui pîlc cam de 200 călăreţi strînşi în jurul său şi împărţiti pe pîlcuri, să străpungă încercuirea în trei părţi, fixîndu-le dinainte locul unde aveau să se adune după fuga şi împrăştierea lor. El însuşi trecu prin grămada de lănci vrăjmaşe, izbutind să scape acolo unde dorise ; două pîlcuri izbutiră să treacă ; celălalt pîlc, lăsat pradă vrăjmaşului, îndărătnicindu-se mai mult să reziste, a fost copleşit şi nimicit de lăncile aruncate.

Masinissa îl păcăli pe Vermina, care se ţinea pe urmele lui aproape, cotindu-şi drumul încoace şi-ncolo ; în cele din urmă îl sili pe Vermina să înceteze urmărirea, fiind istovit, scîrbit şi pierzînd orice nădejde. Masinissa împreună cu 60 de călăreţi ajunse la Syrta Mică ; acolo, dîndu-şi seama că s-a străduit din

răsputeri să-şi recapete domnia în atîtea rînduri, îşi petrecu toată vremea stînd între Emporia Punică şi neamul garamanţilor [129] pînă la sosirea lui C. Laelius şi a flotei romane în Africa.

Toate aceste fapte mă îndeamnă să cred că Masinissa a venit mai degrabă cu trupe slabe decît în fruntea unui mare corp de cavalerie, deoarece, negreşit, dovada celui care domneşte e mulţimea, pe cînd puţinătatea numărului se potriveşte sorţii unui surghiunit [130].

XXXIV Carthaginezii, după pierderea corpului de călăreţi împreună cu comandantul lor, îşi pregătiră o altă cavalerie prin noi înrolări, iar în fruntea ei pun pe Hanno, fiul lui Hamilcar. Îl chemară numaidecît pe Hasdrubal şi pe Syphax prin scrisori şi ştafete şi, în cele din urmă, prin împuterniciţi anume trimişi: lui Hasdrubal îi poruncesc să vină în ajutorul patriei sale aproape încercuite, iar pe Syphax îl roagă să vină în sprijinul Carthaginei, să vină în sprijinul întregii Africi. Scipio îşi instalase atunci castrul lîngă Utica [131], cam la o mie de paşi de acest oraş, strămutîndu-l de la mare, unde castrul stativ fusese aşezat cîtăva vreme în preajma flotei.

Hanno, pentru că nu primise o cavalerie destul de puternică nu numai pentru a-l hărţui pe vrăjmaş, dar nici măcar pentru a apăra ţărmurile împotriva prădăciunilor, cea dintîi treabă pe care o făcu fu sporirea numărului de călăreţi prin noi recrutări, înrolînd mercenari, mai ales numizi (acest neam este de departe cel dintîi din Africa în ce priveşte călăreţii), fără ca totuşi să-i dispreţuiască şi pe cei de alte neamuri. Acum Hanno avea la dispoziţia sa ca la 4 000 de călăreţi, cu care ocupă un oraş pe numele Salaeca [132], cam la cincisprezece mii de paşi de castrul roman.

Cînd i se aduse la cunoştinţă lui Scipio acest fapt, spuse: „Halal de o asemenea cavalerie care stă la adăpost vara în oraş! Călăreţii ei pot fi cît de mulţi, numai un asemenea comandant să aibă în frunte!"

Scipio socoti că trebuie să rămînă în nemişcare, cu atît mai mult cu cît punii se urneau prea anevoie, în schimb îi porunci lui Masinissa, pe care îl trimisese înainte cu cavaleria, să galopeze în sus şi-n jos prin faţa porţilor taberei duşmane şi să-l ademenească pe vrăjmaş la luptă: „După ce toată mulţimea vrăjmaşilor se va desfăşura, dacă situaţia sa se va îngreuna prea mult ca să se poată împotrivi cu uşurinţă, atunci să dea înapoi încetul cu încetul; el va interveni în luptă la vreme"; Scipio a zăbovit cu înaintarea sa numai atîta timp cît a crezut de cuviinţă că e în-

deajuns pentru a-l ademeni pe vrăjmaş, şi a venit cu cavaleria romană care înainta într-ascuns, acoperită de dealurile aşezate cît mai prielnic în jurul drumurilor cotite ; Masinissa, potrivit înţelegerii, galopa cu ai săi cînd în sus cînd în jos pe dinaintea porţilor, fie ca unul care vrea să insufle spaima, fie retrăgîndu-se ca unul căruia îi e frică. În aceeaşi vreme însă, prin prefăcuta-i teamă îl întărîta pe vrăjmaş să se încumete la luptă, ademenindu-l să-l urmărească fără nici o socotinţă. Nu ieşiseră toţi carthaginezii pe porţi, şi Hanno îi bătea încă la cap pe ai săi în diferite chipuri : pe unii care erau toropiţi de vin şi de somn, să ia armele, silindu-i să-şi strunească bine caii, pe alţii să nu dea năvală pe porţi răsfiraţi şi în neorînduială, fără steaguri şi pe toate porţile [deodată].

Pe punii care se avîntaseră cu prea mare nesăbuinţă îi luă în primire Masinissa ; în curînd însă duşmanii îmbulzindu-se mai mulţi pe porţi, egalară lupta. În cele din urmă, cînd porni la luptă întreaga cavalerie punică, numizii nu mai putură rezista. Cu toate acestea Masinissa nu se retrase cu ai săi fugind răzleţiţi, ci înfruntă atacurile duşmane, dînd pe nesimţite înapoi pînă cînd îi ademeni spre dealurile după care se ascundea cavaleria romană. De acolo se năpustiră, învăluindu-i, călăreţii romani cu forţe întregi şi caii neobosiţi, încăierîndu-se cu Hanno şi africanii şi urmărindu-i pe punii istoviţi ; la rîndu-i, şi Masinissa întorcîndu-şi pe neaşteptate caii, reveni la luptă.

Cam o mie de puni, aceia care fuseseră în avangardă şi care nu se putuseră retrage lesne, au fost înconjuraţi şi doborîţi împreună cu comandantul lor, Hanno ; pe ceilalţi puni înspăimîntaţi, mai ales din pricina omorîrii comandantului lor, învingătorii i-au urmărit 30 000 de paşi pe cînd fugeau răsfiraţi ; au mai prins sau nimicit în afară de aceia încă vreo două mii de călăreţi. Se ştie bine că în rîndurile acestora au fost nu mai puţin de 200 călăreţi carthaginezi, vestiţi şi prin bogăţii, şi prin neam.

XXXV Din întîmplare, în aceeaşi zi în care s-au petrecut aceste fapte, vasele care transportaseră prăzile în Sicilia s-au înapoiat cu aprovizionarea, de parcă ar fi avut o presimţire că au venit să încarce o altă pradă.

Nu toţi istoricii pomenesc că în cele două lupte de cavalerie au fost răpuşi doi comandanţi carthaginezi, temîndu-se, cred, să nu se înşele cu povestirea aceloraşi fapte în două rînduri. Însă Coelius [133] şi Valerius [134] scriu că şi Hanno a fost luat prizonier.

Scanned with CamScanner

Scipio îi răsplăteşte cu daruri de seamă pe comandanţii cavaleriei şi pe călăreţi, pe fiecare după meritul său, şi mai presus de toţi pe Masinissa ; după ce lăsă o puternică garnizoană la Salaeca, plecă cu cealaltă oaste. Scipio pustii nu numai ţarinile pe unde mergea, ci cuceri şi cîteva oraşe şi sate, răspîndind în lung şi-n lat groaza războiului. După şapte zile de cînd plecase, Scipio se înapoie în castru aducînd o mare mulţime de oameni şi de vite şi tot felul de prăzi, şi trimise din nou vasele încărcate cu trofeele luate de la vrăjmaş.

Apoi însă, Scipio renunţă la expediţiile neînsemnate şi la devastări şi îşi concentră toate forţele războiului în scopul atacării Uticei, avînd de gînd, în cazul că va cuceri acest oraş, să-şi stabilească acolo baza de plecare, de unde să pornească la înfăptuirea celorlalte ţeluri. În acelaşi timp apropie şi trupele aliaţilor din marină de acea parte a Uticei care e scăldată de mare, iar armata de uscat de acea parte unde se înălţa o măgură în apropierea zidurilor.

Scipio adusese cu sine şi tormente şi maşini de asediu, iar o dată cu aprovizionarea îi mai fuseseră trimise şi din Sicilia altele ; şi totodată mai făuri şi altele noi în arsenalul unde anume adusese mulţi meşteşugari pricepuţi în asemenea lucrări.

În vreme ce, pe de o parte, locuitorii din Utica, împresuraţi din toate părţile cu lucrări atît de grozave, îşi puseseră toate nădejdile în poporul carthaginez, pe de alta, carthaginezii în Hasdrubal, în cazul că acesta îl va putea îndupleca pe Syphax. Numai că pentru cei în nevoie, dornici de a fi ajutaţi, toate se mişcau cu prea mare întîrziere.

Deşi Hasdrubal a izbutit să adune o armată alcătuită cam din 30 000 de pedestraşi şi 3 000 de călăreţi, în urma unei foarte intense recrutări, n-a cutezat totuşi să se apropie prea mult de castrul potrivnicului înainte de sosirea lui Syphax. Acesta sosi cu 50 000 de pedestraşi şi 10 000 de călăreţi, şi plecînd numaidecît din Carthagina, îşi întocmi tabăra nu departe de Utica şi de întăriturile castrului roman. Sosirea oastei lui Syphax a avut totuşi însemnătate, prin aceea că Scipio după ce a împresurat cam 40 de zile Utica, încercînd zadarnic toate mijloacele cu putinţă, a renunţat la această întreprindere începută şi neizbutită. Dar, pentru că iarna bătea la uşă, Scipio îşi întări tabăra de iarnă[135] pe un întrînd al unui promontoriu care înaintează în mare şi e legat de continent printr-o măgură îngustă ; el înconjură şi tabăra flotei cu un singur rînd de parapete. Scipio aşează castrul

legiunilor în mijlocul măgurii; latura castrului îndreptată către miazănoapte era proteguită de vasele scoase la mal, precum şi de trupele aliate din marină; cavaleria ocupa valea dinspre miazăzi, cu faţa îndreptată către celălalt ţărm.

Acestea au fost evenimentele desfăşurate în Africa pînă la sfîrşitul toamnei.

XXXVI În afară de cerealele aduse din toate părţile de la satele prădate din jur, proviziile mai fuseseră transportate şi din Sicilia şi din Italia; şi propraetorul Sardiniei, Cn. Octavius [136], a adus o mare cantitate de grîne din Sardinia, din partea praetorului Ti. Claudius, care era în fruntea acelei provincii. S-au umplut nu numai hambarele care fuseseră făcute, ci s-au clădit şi altele noi.

Ostaşii duceau lipsă de îmbrăcăminte; de aceea s-a dat însărcinare lui Octavius ca să vorbească cu praetorul dacă nu cumva îi poate pregăti şi trimite ceva din acea provincie. Şi aceste lucruri fură aduse la îndeplinire fără zăbavă; în scurtă vreme au fost trimise 1 200 de togi [137] şi 12 000 de cămăşi [138].

În acea vară cînd s-au petrecut aceste întîmplări în Africa, consulul P. Sempronius, care avea provincia Bruttium, a avut o cioc-nire în ţinutul Crotonei [139] cu Hannibal, încăierîndu-se cu el chiar în drum, într-o luptă neregulată. Lupta s-a dat mai mult între pîlcuri de luptători decît în linie de bătaie. Romanii fură bătuţi mai mult în învălmăşeală decît în luptă, consulul pierzînd vreo 1 200 de oameni din oastea sa. Deşi romanii s-au retras în grabă în castru, totuşi duşmanii nu s-au încumetat să pornească la atacul ei. Însă în tăcerea nopţii următoare consulul a plecat de acolo, trimiţînd înainte o ştafetă la proconsulul P. Licinius, „ca să se pună în mişcare cu legiunile sale", după care amîndoi şi-au unit trupele. În chipul acesta împotriva lui Hannibal s-au întors doi comandanţi şi două armate. Deoarece acum consulul îşi îndoise forţele, n-a mai zăbovit să dezlănţuie atacul, în vreme ce lui Hannibal îi [cres-cuse] [140] avîntul, datorită proaspetei izbînzi. În prima linie de bătaie Sempronius îşi rînduí legiunile sale, în vreme ce legiunile lui P. Licinius fură aşezate în rezervă.

La începutul luptei, consulul făgădui un templu Fortunei Primigenia [141] dacă îl va bate în acea zi pe duşman. Într-adevăr, consulul a avut parte de noroc cu făgăduinţa lui: carthaginezii fură răzbiţi şi puşi pe fugă. Peste 4 000 de duşmani fură doborîţi, ceva mai puţin de 300 fură prinşi vii, precum şi 40 de cai şi 11 flamuri

Scanned with CamScanner

ostăşeşti. Hannibal, necăjit de această luptă neizbutită, se înapoie cu oastea sa la Crotona.

În aceeaşi vreme, în cealaltă parte a Italiei, consulul M. Cornelius [142] ţinea cu sufletul la gură nu atît prin puterea armelor, cît prin spaima proceselor, Etruria, care îşi îndreptase aproape în întregime privirile către Mago, nădăjduind într-o schimbare a situaţiei cu ajutorul acestuia. Consulul a rămas neşovăielnic şi dîrz [în faţa oricărei stăruinţe lăturalnice] în ce priveşte aceste procese deschise pe temeiul unui decret senatorial. Mulţi nobili etrusci, care fie că se duseseră la Mago în persoană, fie că îşi trimiseseră oamenii lor la el în vederea trecerii noroadelor etrusce de partea punilor, fură condamnaţi încă de la început, fiind de faţă la procese. În urmă însă, avînd conştiinţa apăsată de greutatea vinei lor, s-au osîndit singuri plecînd de bunăvoie în surghiun ; deşi aceştia au fost condamnaţi în lipsă, totuşi au izbutit să-şi salveze numai viaţa, lăsîndu-şi în urma osîndirii lor zălog averile care puteau fi confiscate de stat.

XXXVII În vreme ce consulii desfăşoară o astfel de activitate în diferite regiuni, fiecare în alta însă, la Roma listele [143] de senatori le alcătuiră censorii M. Livius şi C. Claudius. Q. Fabius Maximus din nou fu ales ca *princeps senatus* [144]. Au fost scoşi din rîndurile senatului şapte inşi, însă nici unul dintre aceştia nu mai îndeplinise vreo magistratură curulă. Censorii supravegheară cu străşnicie şi cu cea mai mare credinţă refacerea sfintelor locaşe. Tot ei dădură în licitaţie construcţia şoselei între *Forum Bovarium* pînă la templul zeiţei Venus, ridicarea lojilor din circ şi templul zeiţei Mater Magna de pe Palatin. Ei statorniciră un nou venit de pe urma salinelor. În toată Italia sarea costa un sextant [145]. La Roma sarea se vindea cu acelaşi preţ, însă în multe tîrguri şi pieţe [146] s-a stabilit ca sarea să se vîndă cu un preţ diferit, după localitate. Lumea era pe deplin încredinţată că această dajdie a fost născocită de unul din censori, care era supărat pe popor din pricină că fusese cîndva osîndit în urma unei nedrepte judecăţi ; mai mult, preţul sării fusese urcat tocmai la acele triburi romane care îl condamnaseră. De aici M. Livius a primit porecla de Salinator.

S-a făcut un riguros recensămînt [147] ; deoarece censorii trimiseră anume slujbaşi însărcinaţi prin provincii ca să afle exact cît e de mare numărul cetăţenilor romani din armate şi unde se află fiecare, fură numărate 214 000 suflete [ţinînd seama de categoria celor pomeniţi aici] ; C. Claudius Nero oficie slujba de încheierea

Scanned with CamScanner

recensămîntului. Apoi se făcu recensămîntul celor 12 colonii romane, ceea ce niciodată nu se întîmplase mai înainte; înşişi censorii coloniilor prezentară dările de seamă, arătînd ce număr de ostaşi au, de ce sume de bani dispun, toate acestea fiind consemnate în registrele [148] statului. Apoi s-a purces să se efectueze recensămîntul ordinului cavalerilor. Din întîmplare, amîndoi censorii aveau cîte un cal dat de stat. Cînd s-a ajuns la tribul Pollia, din care făcea parte M. Livius, deoarece crainicul nu cuteza să-l cheme chiar pe censor, Nero strigă: „Cheamă-l şi pe M. Livius!"; şi datorită fie unei vechi răfuieli rămase nelichidate, fie că se înfuriase pe M. Livius din pricina îngîmfării şi firii sale pornite spre severitate, porunci să scoată în vînzare calul lui Livius, pentru că acesta fusese judecat şi osîndit de adunarea poporului.

Aşijderea şi M. Livius, cînd s-a ajuns la tribul Arniensis şi la numele colegului său de censură, porunci să i se vîndă calul lui C. Claudius pentru două temeiuri: întîi, pentru că dăduse o mărturie mincinoasă împotriva sa, al doilea, pentru că împăcarea cu dînsul nu fusese sinceră.

Într-un chip la fel de înjositor pentru ei censorii s-au sfădit şi la ieşirea din funcţie, fiecare din ei căutînd să terfelească bunul renume al celuilalt în dauna reputaţiei sale [149]; cînd C. Claudius depuse legămîntul că el a respectat legile, după ce a înmînat registrele tezaurului statului, între numele acelora pe care vistieria îi lăsase „aerarii" [150] consemnase şi numele colegului său. Apoi se înfăţişă la tezaur [151] şi M. Livius; în afară de tribul Maecia care nici nu-l condamnase, dar zice-se — nici nu voise să-l voteze consul şi censor după ce fusese osîndit, el a declarat *„aerarius"* întregul popor roman, adică toate cele 34 triburi, deoarece pe de o parte îl condamnaseră fără vreo vină, iar pe de alta îl aleseseră consul şi censor după ce fusese osîndit, şi deoarece poporul nu putea tăgădui că a greşit, fie o dată cu prilejul judecăţii, fie de două ori cu prilejul alegerilor. „Împreună cu cele 34 de triburi, îl declară *«aerarius»* şi pe C. Claudius. Dacă el ar mai avea un exemplu că un cetăţean poate fi declarat în două rînduri *«aerarius»*, i-ar fi dat într-adins lui C. Claudius această osîndă, vîrîndu-l între «aerarii»".

Urîtă sfadă şi josnice apucături din partea censorilor, însă în acelaşi timp şi îndreptăţită biciuire a poporului din partea acestor magistraţi, pentru lipsa lui de statornicie, şi totodată şi o pildă potrivită unor astfel de vremuri.

Din această pricină cei doi censori au ajuns atît de urîţi de toată lumea, încît tribunul plebei Cn. Baebius, încredinţat că s-a

ivit prilejul să-şi sporească faima, le-a fixat ambilor censori ziua pentru a se înfăţişa adunării poporului spre a fi judecaţi. Însă senatul, în unanimitate, se împotrivi acestei stări de lucruri, înlăturînd acest proces, pentru ca nu cumva, în urmă, censura să fie la cheremul oricui, după cum bate vîntul.

XXXVIII În aceeaşi vară, în Bruttium consulul a cucerit prin forţa armelor Clampetia [152], Consentia [153] şi Pandosia [154], iar alte cetăţi neînsemnate s-au supus de bunăvoie romanilor.

Şi deoarece se apropia vremea alegerilor, s-a găsit cu cale să fie chemat la Roma mai degrabă Cornelius din Etruria, unde nu era nici un fel de război. Sub acesta fură aleşi consuli Cn. Servilius Caepio [155] şi C. Servilius Geminus [156].

Apoi fură ţinute alegerile de praetori. Fură aleşi praetori P. Cornelius Lentulus, P. Quinctilius Varus, P. Aelius Petus şi P. Viliius Tappulus. Cei doi din urmă fură aleşi praetori în timp ce erau şi edili ai plebei. După terminarea alegerilor, consulul se înapoie în Etruria, la armată.

In acel an s-au stins din viaţă şi nişte preoţi şi au fost înlocuiţi cu alţii; Ti. Veturius Philo fu ales şi sfinţit flamin al lui Marte în locul lui M. Aemilius Regillus [157] care răposase anul trecut; decemvirul M. Aurelius Cotta [158] fu ales în locul augurului şi decemvirului M. Pomponius Matho [159], iar ca augur Ti. Sempronius Gracchus, deşi foarte tînăr, ceea ce se întîmplă foarte rar [160] la încredinţarea unei slujbe preoţeşti.

In acel an a fost aşezat în Capitolium un car cu patru cai de aur de către edilii curuli C. Livius şi M. Servilius Geminus [161]; şi jocurile romane s-au desfăşurat din nou vreme de două zile şi, de asemenea, şi jocurile plebeie iarăşi vreme de două zile de către edilii P. Aelius şi P. Villius. Cu prilejul acestor jocuri s-a dat un ospăţ în cinstea lui Jupiter [162].

Scanned with CamScanner

CARTEA XXX

Scanned with CamScanner

I După ce consulii Cn. Servilius şi C. Servilius [1] (aceasta se întîmpla în al şaisprezecelea an de război punic) au prezentat darea de seamă, pe de o parte, asupra situaţiei republicii şi a războiului, iar pe de alta, asupra provinciilor, senatul a hotărît ca să se înţeleagă consulii între ei, prin bună învoire sau să tragă la sorţi, care să aibă provincia Bruttium împotriva lui Hannibal şi care provinciile Etruria şi Liguria : „căruia îi va cădea Bruttium, să ia în primire oastea de la P. Sempronius. P. Sempronius (căci şi acestuia i s-a prelungit comanda pe încă un an, ca proconsul) să-l înlocuiască pe P. Licinius, iar acesta să se întoarcă la Roma".

În cursul războiului, Licinius dăduse dovadă de asemenea însuşiri, încît nu era vreun alt cetăţean mai bine înzestrat ca el în acele vremuri ; natura şi ursita îl împodobiseră cu prisosinţă cu toate darurile omeneşti : era în acelaşi timp şi nobil şi bogat ; era arătos şi mîndru la chip, dar şi vînjos la trup ; era socotit un foarte bun vorbitor, fie cînd îşi apăra împricinaţii, fie cînd lua cuvîntul în senat sau în adunarea poporului, fie cînd susţinea o propunere, ori i se împotrivea. Era cel mai bun cunoscător al dreptului pontifical. Pe lîngă toate aceste frumoase însuşiri, şi consulatul său, prin izbînzile cîştigate în război, îl încununase cu slavă.

Ceea ce se decretase pentru provincia Bruttium, s-a făcut la fel şi pentru provinciile Etruria şi Liguria : s-a dat poruncă lui M. Cornelius să predea armata noului consul, iar el, prelungindu-i-se comanda pe un an, să ia în primire provincia Gallia, împreună cu legiunile pe care le comandase L. Scribonius anul trecut.

Apoi s-au tras la sorţi provinciile : lui Caepio i-a căzut Bruttium, lui Servilius — Etruria ; după aceasta s-au tras la sorţi provinciile praetorilor : Paetus Aelius a primit jurisdicţia urbană [2], P. Lentulus — Sardinia, P. Villius — Sicilia ; lui Quintilius Varus i-a căzut Ariminum [3] cu cele două legiuni (acestea avuseseră în fruntea lor pe Sp. Lucretius). Şi lui Lucretius i s-a prelungit comanda, pri-

Scanned with CamScanner

mind însărcinarea să reclădească oraşul Genua, distrus de carthaginezul Mago.

Şi lui P. Cornelius Scipio i s-a prelungit comanda, însă nu vremelnic, ci pînă la terminarea războiului, adică pînă la isprăvirea campaniei din Africa şi s-a decretat „să se oficieze rugăciuni publice pentru trecerea lui Scipio în provincia Africa, pentru ca această acţiune să aducă izbăvirea poporului roman şi să aibă noroc şi comandantul şi oastea".

II Pentru Sicilia s-au recrutat 3 000 de soldaţi, deoarece toată floarea ostăşimii din acea provincie fusese trecută în Africa ; dar, pentru că se găsise cu cale ca ţărmurile maritime ale Siciliei să fie supravegheate de 40 de vase, ca nu cumva să treacă vreo flotă duşmană din Africa, Villius a dus cu sine în Sicilia 13 vase noi, iar celelalte care erau vechi au fost reparate în Sicilia. În fruntea acestei flote a fost pus M. Pomponius, praetorul anului trecut, căruia i s-a prelungit comanda ; acesta a îmbarcat pe vase noile trupe aduse din Italia. I s-a decretat de senat un număr egal de vase, cu aceeaşi putere de comandant, lui Cn. Octavius, praetorul [4] anului trecut, pentru a asigura apărarea coastei Sardiniei ; praetorul Lentulus [5] a primit ordin să-i pună la dispoziţie lui Octavius 2 000 de oameni pentru flotă. Asigurarea pazei Italiei a fost încredinţată lui M. Marcius, praetor în anul trecut, tot cu atîtea vase, deoarece domnea nesiguranţa unde aveau să-şi trimită carthaginezii flota ; totuşi se părea că duşmanul va ataca numai acolo unde nu era înjghebată vreo apărare. Potrivit decretului senatorial, consulii înrolară sub arme pentru acea flotă 3 000 de ostaşi, precum şi două legiuni pentru preîntîmpinarea oricărei surprize din pricina războiului.

Vechilor comandanţi L. Lentulus şi L. Manilius Acidinus li s-au decretat Hispaniile şi comanda armatelor de acolo.

În totul în acel an republica romană a avut la dispoziţia sa, în vederea desfăşurării războiului, 20 de legiuni şi 160 de vase lungi.

Praetorii au primit ordin să se ducă în provinciile lor. Consulilor li s-a poruncit să celebreze, înainte de a se pleca din cetate, „marile jocuri" pe care dictatorul T. Manlius Torquatus le făgăduise cu cinci ani mai înainte dacă republica va rămîne în aceeaşi situaţie.

Şi semnele întîmplate şi anunţate de oameni din mai multe locuri au stîrnit în suflete teama unor noi oprelişti din partea

Scanned with CamScanner

zeilor; astfel s-a dat crezămînt ştirii că „nişte corbi nu numai că au sfărîmat cu ciocurile aurul din Capitolium, dar chiar l-au şi mîncat; şoarecii au ros o coroană de aur la Antium; în jurul Capuei a apărut un nor atît de grozav de lăcuste care au umplut toate ogoarele, încît nu s-a mai ştiut de unde au venit; la Reate a fost fătat un mînz cu cinci picioare; la Anagnia s-au revărsat mai întîi nişte jerbe de lumină[6] pe cer, apoi a ars o uriaşă lumină; la Frusino un cerc[7] subţire a învăluit soarele şi apoi globul soarelui a crescut, închizînd cercul pe dinafară; la Arpinum s-a scufundat pămîntul pe o cîmpie şi s-a dat naştere acolo unei uriaşe genuni; cu prilejul sacrificiului, unul din consuli n-a găsit la cea dintîi victimă jertfită locul din dreapta al ficatului".

Pentru ispăşirea tuturor acestor semne şi arătări s-au adus jertfe de vite mari; colegiul pontificilor a hotărît căror zei să se aducă jertfele.

III După săvîrşirea tuturor acestor slujbe, consulii şi praetorii au plecat în provincii. Cu toate acestea grija de căpetenie a tuturor comandanţilor era îndreptată către Africa[8], ca şi cum această provincie le-ar fi căzut la sorţi, fie că erau încredinţaţi că acolo se hotărăşte soarta întregii situaţii şi a războiului, fie că doreau să-i fie pe plac lui Scipio, înspre care erau aţintite privirile tuturor cetăţenilor. De aceea fură transportate îmbrăcăminte şi cereale nu numai din Sardinia, cum s-a spus mai înainte[9], ci şi din Sicilia şi Hispania; din Sicilia s-au adus chiar şi arme şi tot felul de provizii. La rîndul lui, nici Scipio nu întrerupsese operaţiile războiului o clipă în tot decursul iernii, căci dintr-o dată îl năpădiseră din toate părţile grijile într-un număr atît de mare: asedia Utica, tabăra lui Hasdrubal era sub ochii săi; carthaginezii îşi puseseră vasele pe apă, avînd flota pregătită şi înzestrată cu tot ce-i trebuie pentru a tăia aprovizionarea romanilor.

În acest răstimp Scipio nu-şi alungase din suflet nădejdea de a-l atrage din nou de partea sa pe Syphax, pentru cazul că, din întîmplare, acesta s-ar fi săturat de prea multă dragoste faţă de soţia sa. Mai mult chiar, îi mijise oarecare nădejde din partea lui Syphax care propunea aceste condiţii de pace: în loc să se războiască mai departe, romanii să părăsească Africa, iar punii, Italia.

De bună seamă, eu aşi fi înclinat să cred că aceste negocieri au fost întreprinse mai degrabă prin soli — de altfel şi majori-

Scanned with CamScanner

tatea istoricilor susţin aceasta — decît că Syphax a venit în castrul roman la o întrevedere, cum scrie Valerius Antias.

La început comandantul suprem al romanilor aproape că n-a vrut să-şi plece urechile în faţa unor asemenea condiţii ; apoi însă, pentru a exista un temei îndreptăţit al acestui du-te-vino al oamenilor săi prin tabăra duşmanilor, se arătă mai împăciuitor faţă de astfel de condiţii şi-i dădu nădejdi lui Syphax că prin trimiterea de soli în mai multe rînduri, dintr-o parte în alta, va fi cu putinţă să se ajungă la o înţelegere.

Tabăra de iarnă a carthaginezilor fusese construită din materiale strînse la voia întîmplării de pe ogoare şi cam toată era din lemn. Mai ales numizii locuiau în colibe făcute din trestie împletită, dar acoperite în cea mai mare parte cu rogojini ; ei forfoteau pretutindeni, fără nici un rost, deşi îşi făcuseră sălaşurile dincolo de şanţurile şi de parapetele taberei, ocupîndu-şi fiecare locul după cum îl tăia capul, fără să ţină seama de vreun ordin. Cînd i se aduse la cunoştinţa lui Scipio această stare de lucruri, îi miji nădejdea de a căuta un prilej nimerit să dea foc taberei duşmane.

IV Împreună cu soliile pe care Scipio le trimitea la Syphax, plecau în chip de ordonanţe, îmbrăcaţi în veşminte de sclavi, sutaşii primelor centurii, şi anume aceia care-i dăduseră comandantului lor dovezi de vitejie şi iscusinţă. În vreme ce împuterniciţii se aflau la consfătuire, aceştia colindau tabăra punilor ca să cerceteze, unul, toate intrările şi ieşirile, altul, aşezarea şi înfăţişarea taberei, şi în totului tot, şi fiecare parte a ei, apoi unde erau situaţi punii şi unde numizii, ce gol se găsea între tabăra lui Hasdrubal şi a regelui ; totodată să-şi dea seama cum erau deprinşi să-şi îndeplinească însărcinările la posturi şi de strajă şi dacă ar fi mai potrivit noaptea sau ziua să le întindă punilor capcana.

Scipio într-adins trimitea la întrevederi tot mereu alţi şi alţi oameni de-ai săi, pentru ca de întreaga situaţie să-şi dea seama cît mai mulţi romani.

Datorită acestor tratative în vederea păcii, şi Syphax şi carthaginezii erau din ce în ce mai siguri de ea, pînă în ziua cînd solii romani le-au adus la cunoştinţă acestora că li s-a interzis să se întoarcă la comandant, dacă nu li se dă un răspuns precis : „ca atare, Syphax ori să le [dea în vileag] [10] dacă, pe de o parte, a hotărît ceva, ori să chibzuiască o dată, dacă pe de alta, trebuie să-i consulte pe Hasdrubal şi pe carthaginezi ; a sosit vremea sau

Scanned with CamScanner

să se încheie pace, sau să se dezlănţuie războiul cu cea mai mare străşnicie".

În vreme ce Syphax se sfătuieşte cu Hasdrubal, iar carthaginezii sînt consultaţi de Hasdrubal, şi iscoadele romane au avut destulă vreme să vadă totul, iar Scipio să pregătească cele ce erau de trebuinţă în vederea acestei acţiuni. Şi datorită şi pomenirii şi nădejdei de pace, s-a iscat, cum se întîmplă de obicei, şi printre puni şi printre numizi delăsarea, toţi fiind fără grijă că au să păţească între timp vreun neajuns din partea vrăjmaşului. În cele din urmă s-a adus din partea lui Hasdrubal un răspuns cu nişte condiţii prea grele, într-adins adăugate cu acest prilej, deoarece Punului i se părea că prea mult jinduieşte comandantul roman după pace: aceste condiţii au venit la vremea cea mai potrivită pentru ca Scipio să găsească îndreptăţit temeiul înlăturării armistiţiului, căci el atîta aştepta. El îi dete a doua zi acest răspuns împuternicitului regelui, după ce îi spusese că el va aduce la cunoştinţa sfatului său de război, că „singur el s-a străduit, dar în deşert, pentru [încheierea] păcii, în vreme ce toţi ceilalţi s-au împotrivit. De aceea, să-i dea de ştire lui Syphax că singura nădejde de pace pentru rege va fi numai dacă el îi părăseşte pe carthaginezi şi se alătură romanilor".

În chipul acesta armistiţiul fu rupt, pentru ca Scipio, văzîndu-se scăpat de obligaţiile angajamentului, să-şi aducă la îndeplinire planul urzit.

După ce vasele fură trase de pe uscat la apă — căci era începutul primăverii — romanii îşi încărcară pe ele maşinile de război şi tormentele pentru asediu, ca şi cînd ar avea de gînd să atace Utica dinspre mare. Scipio trimise de din sus de Utica 2 000 de ostaşi ca să pună stăpînire pe măgura care fusese în mîna sa înainte[11], pentru ca în acelaşi timp, cuprins de grijă, duşmanul să-şi îndrepte privirile către alte operaţii şi totodată pentru ca nu cumva, după ce el va fi plecat împotriva lui Hasdrubal şi a lui Syphax, duşmanul să pornească din oraş acţiunea de străpungere a încercuirii şi un atac împotriva castrului său lăsat cu o slabă garnizoană.

V După încheierea acestor pregătiri, Scipio convoacă pe comandanţi la sfat, ordonînd celor trimişi să iscodească[12] să-şi facă darea de seamă asupra celor ce au aflat, iar la urmă îi dă în vileag şi lui Masinissa — care avea cunoştinţă de tot ce se petrecuse în tabăra duşmanului — ceea ce pregătise pentru noaptea

următoare. Scipio ordonă tribunilor militari ca după ridicarea sfatului din *praetorium*, cînd vor auzi semnalul dat cu goarna, să scoată de îndată legiunile din castru.

În felul acesta, către asfinţitul soarelui, unităţile romane, aşa cum sunase porunca, începură să fie scoase pe porţile taberei. Cam pe la prima veghe [13], trupele romane se desfăşurară în formaţie de marş [14], iar pe la miezul nopţii ele porniră, căci pînă acolo era un drum de 7 000 de paşi; mărşăluind încet, ajunseră la tabăra vrăjmaşilor. Acolo, o parte din trupele romane şi pe Masinissa cu numizii lui îi încredinţă lui Laelius, căruia îi porunci să dea năvală asupra taberei lui Syphax şi să-i pună foc. Apoi, luîndu-i de o parte pe Laelius şi pe Masinissa îi rugă stăruitor pe fiecare „ca aşa cum noaptea le răpeşte putinţa de a vedea departe, la fel şi ei să-şi ducă la îndeplinire cu iscusinţă şi grijă însărcinarea; dînsul îl va ataca pe Hasdrubal şi tabăra punică; însă nu va dezlănţui atacul pînă nu va observa focul în lagărul regelui".

Întreprinderea acestei acţiuni nu întîrzie multă vreme; căci îndată ce se puse foc primelor colibe, numaidecît se aprinseră una după alta şi celelalte din preajma lor; flăcările întinzîndu-se cu repeziciune în tabără, cuprinseră în calea lor totul.

Într-adevăr, s-a stîrnit mare învălmăşeală, cum era de altfel şi firesc cu prilejul unui pîrjol răspîndit pe o întindere atît de mare şi în vremea nopţii; însă punii fiind încredinţaţi că focul a izbucnit din întîmplare şi nu fusese pus de mîna duşmanului, cînd s-au împrăştiat care de care fără arme asupra lor ca să stingă focul, s-au trezit faţă în faţă cu vrăjmaşul înarmat, mai ales că Masinissa cu numizii lui, cunoscînd sectoarele taberei, fuseseră rînduiţi la ieşirile drumurilor, în locuri potrivite. Mulţi vrăjmaşi pe jumătate adormiţi în culcuşurile lor s-au mistuit în vîlvătăi; mulţi năpustindu-se într-o goană năpraznică şi prăvălindu-se unii peste alţii, au fost striviţi în porţile înguste.

VI Mai întîi străjile carthagineze au zărit văpăile flăcărilor, în urma lor şi ceilalţi s-au trezit din somn din pricina zarvei iscate în toiul nopţii — căzuţi în aceeaşi greşeală, deoarece şi ei erau încredinţaţi că pîrjolul a izbucnit de la sine —, apoi şi ţipetele scoase de cei hăcuiţi şi răniţi le luară orice putinţă de a-şi da seama de adevărata situaţie, dacă ceea ce se petrece se datoreşte învălmăşelii pricinuite de foc în timpul nopţii. De aceea fiecare, după cum îl tăia capul, fără vreo armă asupră-i — ca unii cărora nu le trecea prin cap vreo bănuială că la mijloc e mîna duşma-

Scanned with CamScanner

nului — dădea buzna pe oricare din porţi îi venea mai la îndemînă, ducînd cu el orice fel de mijloace pentru a stinge focul, dar nimerea peste trupele romane. După ce toţi vrăjmaşii fură doborîţi, atît datorită neîmpăcatei uri împotriva potrivnicului, dar şi pentru ca nu cumva scăpînd vreunul să dea de veste alor săi, Scipio se năpusti numaidecît pe porţile taberei, care într-un asemenea învălmăşag nu mai erau păzite. Dîndu-se foc la colibele din preajmă, la început flăcările erau răspîndite de parcă ar fi fost aruncate în mai multe locuri, acolo colibele arzînd pe rînd; apoi însă deodată întreaga tabără fu cuprinsă de vîlvătăi, totul mistuindu-se în pojarul ce se întindea şerpuind. Se prăpădiră în pîrjol şi oameni, şi vite, după o goană turbată la început, apoi se făcură mormane de leşuri care astupară intrările la porţi: cei care nu fuseseră mistuiţi de flăcări, fură doborîţi de romani cu armele, astfel încît prăpădul se abătu dintr-o dată asupra ambelor tabere carthagineze.

Cu toate acestea, din atîtea mii de oameni au scăpat amîndoi comandanţii duşmanului, împreună cu două mii de pedestraşi şi 500 de călăreţi pe jumătate înarmaţi, mare parte din ei răniţi şi pîrliţi de flăcări. Ca la 40 000 de oameni au fost măcelăriţi sau mistuiţi de foc, iar peste 5 000 au fost prinşi, mulţi dintre ei fiind nobili carthaginezi, printre care şi 11 senatori. Fură capturate 174 flamuri duşmane, precum şi peste 2 700 cai ai numizilor. Şase elefanţi fură prinşi vii, alţi opt fură doborîţi de flăcări şi cu armele. Un morman uriaş de arme căzu ca trofeu; toate acestea comandantul le hărăzi lui Vulcanus şi le dădu foc.

VII Hasdrubal, însoţit de un pumn de africani, se îndreptase tot într-o goană către oraşul [15] învecinat; acolo îşi găsiră adăpost toţi cei care supravieţuiseră, luîndu-se pe urmele comandantului; apoi însă Hasdrubal, de teamă să nu fie predat în mîna lui Scipio, ieşi din oraş. În curînd romanii fură primiţi în oraş, deschizîndu-li-se porţile. Acestui oraş nu i s-a arătat din partea romanilor nici un semn de vrăjmăşie, deoarece li s-a supus de bunăvoie. După aceasta, alte două oraşe [16] fură cucerite şi prădate; acele capturi şi ceea ce se mai culesese smulgîndu-se din foc în tabăra arsă fură lăsate pe seama ostaşilor.

Syphax îşi aşezase lagărul cam la 8 000 de paşi într-un loc întărit; Hasdrubal purcese către Carthagina, ca nu cumva din pricina acestui proaspăt dezastru să se ia măsuri prea slabe datorită spaimei.

Scanned with CamScanner

La început, la Carthagina s-a stîrnit atîta panică, încît punii credeau că Scipio, lăsînd la o parte Utica, numaidecît va împresura Carthagina.

De aceea senatul fu convocat de sufeţi (care la puni au aceeaşi putere ca şi la romani consulii).

Acolo s-au ciocnit trei [păreri deosebite] [17] : prin una se susţinea trimiterea de soli la Scipio, în vederea păcii ; printr-a doua, Hannibal era chemat din Italia, pentru a apăra patria de un război ucigător ; prin cea de-a treia se da în vileag aceeaşi dîrzenie, întocmai ca a romanilor în restrişte ; aceştia erau de părere să se refacă armata, iar Syphax îndemnat să nu înceteze războiul.

Această din urmă părere fiind mai tare, fu luată în seamă, deoarece şi Hasdrubal era de faţă şi toţi membrii facţiunii barcine voiau mai degrabă războiul.

Atunci începură recrutările de ostaşi în oraş şi la sate, şi fură trimişe solii şi la Syphax, în timp ce şi el se pregătea din răsputeri pentru război [18], după ce soţia-i îl înduplecase, nu ca înainte cu mîngîieri — arme destul de puternice pentru un îndrăgostit — ci prin rugăminţi şi înduioşătoare tînguieli, implorîndu-l cu şiroaie de lacrimi să nu-l trădeze pe tatăl său şi patria sa, şi să nu lase să fie mistuită şi Carthagina în aceleaşi flăcări care au pîrjolit tabăra. Şi solii îi dădură la vreme nădejde, aducîndu-i la cunoştinţă ştirea că patru mii de celtiberi tineri, aleşi unul şi unul, înrolaţi în oaste în Hispania de recrutorii carthaginezi, au fost întîlniţi de ei în preajma oraşului Obba [19], şi că în curînd şi Hasdrubal va fi prezent cu o oaste care nu trebuie trecută cu vederea. De aceea, Syphax dădu solilor un răspuns nu numai plin de bunăvoinţă, ci le arătă gloatele de ţărani numizi cărora el le dăduse în cursul acelor zile arme şi cai şi le declară că el va chema la arme întregul tineret din regatul său : „ştie că dezastrul a fost pricinuit de foc şi nu în urma unei bătălii ; într-un război, acela e mai slab care e biruit [numai] cu ajutorul armelor". Acesta a fost răspunsul dat soliei ; şi după cîteva zile [20] Hasdrubal şi Syphax şi-au unit trupele. Toată această nouă oaste însuma cam 30 000 de războinici.

VIII Scipio îşi îndreptase toate străduinţile la împresurarea Uticei, ca şi cum s-ar fi pus capăt războiului pornit împotriva lui Syphax şi a carthaginezilor şi de aceea alătură de zidurile acestui oraş maşinile de asediu, cînd vestea izbucnirii războiului îl făcu să părăsească această întreprindere. După ce şi-a lăsat la Utica

neînsemnate unităţi de parcă s-ar fi continuat împresurarea acestei cetăţi şi pe mare şi pe uscat, purcese el însuşi cu floarea oastei sale înspre potrivnici. Mai întîi el îşi aşează castrul pe o măgură, la o depărtare cam de 4 000 de paşi de tabăra regelui Syphax ; a doua zi însă coborî cu cavaleria sa pe Cîmpiile cele Mari [21] — aşa se cheamă şesul care se întindea la poalele acelui deal — şi îşi trecu ziua apropiindu-se pînă în preajma posturilor de sprijin ale duşmanilor şi hărţuindu-i prin uşoare ciocniri. Nici în cursul următoarelor două zile nu s-a petrecut ceva vrednic de pomenit decît simple hărţuieli şi incursiuni şi dintr-o parte şi din cealaltă. După patru zile, amîndouă taberele duşmane s-au rînduit în formaţie de luptă. Romanul avea pe *principes* în spatele celor dintîi unităţi de *hastati*, iar pe *triarii* îi aşeză la rezerve ; cavaleria italică o orînduise la aripa dreaptă, iar pe numizi şi pe Masinissa la cea stîngă. Syphax şi Hasdrubal îşi aşezară trupele de numizi în faţa cavaleriei italice, oastea punică în faţa lui Masinissa, iar pe celtiberi îi rîndui în centru împotriva legiunilor romane. Rînduiţi în asemenea formaţii de luptă, se năpustesc unii asupra celorlalţi. La cel dintîi iureş, şi numizii lui Syphax şi carthaginezii fură bătuţi la amîndouă aripile ; căci nici numizii regelui, alcătuiţi în cea mai mare parte din ţărani, nu putură ţine piept cavaleriei romane şi nici carthaginezii cu noii lor recruţi nu fură în stare să se împotrivească lui Masinissa, fără seamăn de neînfricat şi datorită proaspetei sale biruinţe pe lîngă toate celelalte victorii. Frontul celtiberilor era acum descoperit la amîndouă flancurile sale şi nu se arăta nici o putinţă de scăpare, nici măcar prin fugă, pe acele locuri necunoscute şi nici nădejde de iertare nu puteau găsi la Scipio, împotriva căruia veniseră acum — deşi cîndva acesta le fusese binevoitor şi lor şi norodului lor [22] — în chip de mercenari, ca să-l atace în Africa pe comandantul roman. De aceea, după ce aceşti vrăjmaşi fuseseră împrăştiaţi pretutindeni, mureau cu îndărătnicie, căzînd unii peste ceilalţi. În vreme ce toţi romanii dădură năvală asupra celtiberilor, Syphax şi Hasdrubal, avînd la îndemînă oarecare răgaz, izbutiră să fugă. Noaptea îi prinse pe învingători obosiţi mai degrabă de măcel decît de luptă.

IX A doua zi, Scipio trimise pe Laelius şi pe Masinissa împreună cu toată cavaleria romană şi cu trupele uşor înarmate în urmărirea lui Syphax şi a lui Hasdrubal, iar el cu floarea oştirii romane supuse toate oraşele din împrejurimi, care se gă-

Scanned with CamScanner

seau sub ascultarea Carthaginei, pe unele prin făgăduieli, pe altele prin teama insuflată, în sfîrşit, parte din ele prin forţa armelor [23].

În Carthagina domnea într-adevăr o cumplită panică, deoarece punii erau încredinţaţi că după ce Scipio supusese repede prin forţa armelor pe toţi vecinii lor, desfăşurînd războiul pretutindeni în jurul lor, acum avea să atace cu repeziciune însăşi Carthagina. De aceea punii îi refăceau şi zidurile şi o înzestrau şi cu redute [24], iar fiecare din ei îşi căra pentru el de pe ţarini tot ce credea că e de folos rezistenţei la o îndelungată împresurare.

Arareori mai pomenea cineva de pace; mai deseori se vorbea de trimiterea unei solii la Hannibal pentru a-l chema în patrie; cea mai mare parte stăruiau să se trimită flota punică, care sta gata să taie aprovizionarea potrivnicului, ca să nimicească vasele care staţionau în apele Uticei fără să se sinchisească; „poate că punii vor izbuti să nimicească chiar castrul [25] flotei romane, lăsat în paza unei neînsemnate garnizoane".

Cei mai mulţi carthaginezi erau cu osebire aplecaţi spre acest plan. Totuşi, ei sînt de părere să se trimită la Hannibal şi o solie. „De bună seamă, oricît de bine le-ar merge punilor izbîndind cu flota, vor avea numai în parte putinţa să-i uşureze pe cei împresuraţi în Utica; în ce priveşte însă apărarea Carthaginei însăşi nu le mai rămîne vreun alt comandant decît Hannibal şi nici o altă oştire decît a lui Hannibal".

De aceea, a doua zi plecă şi flota Carthaginei, în acelaşi timp porniră şi trimişii ei spre Italia. Toate se făceau în pripă, sub imboldul ursitei şi fiecare din ei era încredinţat că orice şovăială înseamnă trădare din parte-i pentru izbăvirea tuturora.

Scipio — care aducea cu sine o armată încărcată de trofeele capturate în numeroase oraşe, după ce trimise prizonierii şi celelalte prăzi în vechiul său castru [26] de la Utica — deşi avea acum privirile aţintite spre Carthagina, puse totuşi stăpînire pe oraşul Tynes [27], părăsit de garnizoana sa care dăduse bir cu fugiţii (acest port se află la o depărtare cam de 15 000 paşi de Carthagina), care era întărit, pe de o parte, prin lucrări, iar de altă parte, se bizuia pe poziţiile sale naturale; Tynes putea fi văzut şi din Carthagina şi la rîndul său avea cîmp de vedere atît înspre acest oraş, cît şi spre marea dimprejurul lui.

Scanned with CamScanner

X Dar tocmai cînd romanii se străduiau anume să ridice parapetele castrului, zăriră flota [28] vrăjmaşilor care se îndrepta din Carthagina spre Utica. De aceea, lăsînd baltă lucrările, Scipio rosti porunca : „Fiţi gata de marş !“ şi cu repeziciune începură să fie smulse steagurile, pentru ca nu cumva flota să fie surprinsă şi nimicită, deoarece vasele erau întoarse toate către ţărm, pentru a sprijini împresurarea, nefiind cîtuşi de puţin pregătite pentru o bătălie navală. Căci, cum ar fi putut să se împotrivească unei flote sprintene şi uşoare, înarmate şi înzestrate cu tot echipamentul naval, cînd vasele romane fuseseră încărcate ori cu tormente şi maşini de asediu, ori prefăcute în vase de transport cînd erau acostate la ţărm atît de apropiate de zidurile oraşului, încît puteau sluji drept parapete ori punţi de asalt ? De aceea, îndată ce Scipio ajunse acolo, în pofida tacticii obişnuite într-o bătălie navală, aşeză vasele rostrate în ariergardă în apropierea uscatului, ca să poată veni în sprijinul apărării celorlalte nave, iar vasele de transport fură aşezate pe patru rînduri în faţa zidului, împotriva duşmanului. Pentru ca să nu se strice ordinea întregului convoi de vase în învălmăşeala luptei, catargele şi antenele vaselor fură culcate, legîndu-se navă de navă cu odgoane zdravene şi astfel vasele fură prinse unele de altele de parcă ar fi fost unite ; apoi, deasupra catargelor fură aşternute scînduri, aşa fel încît acum se putea umbla nestingherit peste întregul şir de vase, iar pe sub punţile acestora Scipio lăsă un spaţiu liber, pe unde vasele de recunoaştere să le poată ataca cu repeziciune pe cele duşmane şi să se poată retrage la adăpost. După aceste pregătiri făcute în pripă, potrivit împrejurărilor, cam o mie de luptători, aleşi unul şi unul, sînt îmbarcaţi pe vasele de transport şi tot pe ele se îngrămădeşte un uriaş număr de arme de atac, mai ales lănci şi suliţe, spre a fi îndeajuns pentru o luptă oricît de îndelungată.

Pregătiţi în felul acesta, romanii aşteptau cu încordare sosirea duşmanilor. Dacă punii ar fi dat zor, de bună seamă i-ar fi bătut din primul atac pe romani, surprinşi în toiul pregătirilor şi cînd totul la ei era de-a valma ; însă carthaginezii, înfricoşaţi de înfrîngerile suferite pe uscat, nu mai aveau destulă încredere nici chiar în lupta lor pe mare, cu toate că în această privinţă erau mai tari. Din această pricină, carthaginezii pierdură o zi întreagă navigînd încet, iar către lăsatul amurgului acostară cu flota într-un port (pe care africanii îl numesc Rusucmona [29]) ; a doua zi, înainte de răsăritul zorilor, carthaginezii îşi rînduiră în larg navele lor, întocmai ca pentru o bătălie navală în toată regula, de

parcă şi romanii la rîndu-le ar fi avut de gînd să iasă la atac. După ce adăstară multă vreme în formaţia aceasta, cînd carthaginezii băgară de seamă că din partea romanilor nu se face nici o mişcare, atunci în cele din urmă atacară vasele romane de transport. Bătălia aceasta însă nu semăna aproape de loc cu una navală, ci mai degrabă era aidoma asaltului unor vase împotriva zidurilor unei cetăţi. Navele romane de transport le întreceau întrucîtva în înălţime pe cele punice: deoarece carthaginezii îşi aruncau de jos în sus lăncile de pe navele lor rostrate, pe cele mai multe le azvîrleau zadarnic, în schimb suliţele romane de pe vasele lor de transport erau azvîrlite de sus în jos cu o mai mare putere şi cu o ţintă mai sigură. Vasele romane de recunoaştere şi alte nave uşoare, care se strecurau prin golurile punţilor construite, la început nu numai că erau răsturnate la cea dintîi ciocnire cu marile nave punice rostrate, dar chiar erau o stavilă pentru apărătorii romani, deoarece amestecîndu-se de-a valma cu vasele vrăjmaşilor, îi sileau pe romani de multe ori să înceteze cu împroşcatul suliţelor, ca să nu cadă vreuna rătăcită asupra alor lor. În cele din urmă navele carthagineze aruncară peste cele romane nişte pripoane de lemn cu cîrlige de fier (cărora ostaşii le spun căngi). Deoarece romanii nu puteau sfărîma nici căngile, nici lanţurile cu care erau prinse vasele lor de către cele carthagineze, cînd aceştia anume le aruncau, fiecare navă rostrată carthagineză cînd vîslea îndărăt, tîra după sine un vas de transport roman prins cu cîrligele căngilor. În chipul acesta ai fi putut vedea rupîndu-se odgoanele cu care era legată o navă de celelalte vase de transport, iar în unele locuri tras de vasele rostrate punice în acelaşi timp un şir întreg de mai multe vase romane. Într-adevăr, după ce fură distruse mai ales în chipul acesta toate punţile din [primul] [30] rînd de vase, romanii abia avură vreme să sară pe al doilea rînd de vase.

Cam 60 de vase de transport romane trase de pupe fură duse pînă la Carthagina; acest fapt [a fost] [31] un prilej de nespusă bucurie, însă, deşi prea zgomotoasă faţă de situaţia în sine, totuşi cu atît mai îmbucurătoare pentru puni, cu cît în lungul şirag al atîtor înfrîngeri şi atîtor lacrimi vărsate, le mijise acum un dram de bucurie la care nu se aşteptaseră; în această împrejurare romanii erau cît pe-aci să-şi vadă flota nu departe de pierzanie, dacă comandanţii vaselor carthagineze n-ar fi şovăit atît de mult, iar Scipio n-ar fi venit la vreme în ajutorul flotei romane [32].

XI În cursul aceloraşi zile, după ce Laelius şi Masinissa ajunseră cam după 15 zile [33] în Numidia [34], masaesuliii plini de bucurie îi încredinţară lui Masinissa tronul său părintesc, întocmai ca unui rege de multă vreme dorit şi aşteptat. Syphax, după alungarea comandanţilor şi garnizoanelor sale de acolo, deşi şedea [nemişcat] în vechiul său regat [35], totuşi nu avea de loc de gînd să se potolească. Văzîndu-l atît de robit de patimile dragostei, şi soţia şi socrul său îl întăriau; şi cum el avea din belşug şi oameni şi cai — căci atîtea mijloace cîte îi punea la îndemînă regatul său aproape sub ochii săi, după atîţia ani de propăşire, erau în măsură să-i crească înfumurarea şi unuia chiar mai puţin barbar şi mai puţin stăpînit ca el. De aceea, strîngînd laolaltă toţi oamenii care erau volnici la război, le împărţi cai, arme, din cele de atac, din cele de apărare; distribui călăreţii pe pîlcuri, pedestraşii pe cohorte, aşa cum învăţase [36] cîndva de la centurionii romani.

În fruntea unei oşti [37], nu mai mici ca cea pe care o avusese înainte, în schimb însă toată alcătuită aproape din recruţi necăliţi în luptă, purcese înspre vrăjmaş. Şi aşezîndu-şi tabăra în apropiere, la început cîţiva călăreţi de-ai lui Syphax înaintau ca să iscodească din posturile lor aşezate în locuri ferite, apoi, cînd erau alungaţi cu suliţele aruncate, se retrăgeau în grabă la ai lor; după aceasta, amîndoi potrivnicii făceau incursiuni unii la ceilalţi; dar ori de cîte ori erau respinşi, se aprindeau de ciudă mai tare şi veneau apoi şi mai mulţi; căci ceea ce de obicei face să izbucnească luptele dintre două cavalerii este sau nădejdea care îi adună laolaltă pe ai lor alături de cei care biruie, sau mînia alături de cei biruiţi. În chipul acesta o încăierare, aţîţată de vreo cîţiva, i-a atras pe toţi călăreţii ambelor tabere, stîrnindu-le zelul în luptă. În vreme ce lupta se încinsese numai între trupele de călăreţi, deoarece Syphax îşi arunca neîntrerupt în bătălie puhoaiele lui de masaesulii în nesfîrşite cete, acestea cu greu puteau fi înfruntate de romani; totuşi pedestrimea romană izbuti să-şi croiască repede o pîrtie furişîndu-se printre golurile dintre escadroanele sale şi vîri spaima în duşmanul ce se avîntase răsfirat. Mai întîi, barbarii începură să slăbească galopul cailor, apoi, după ce se stîrni neorînduială în şirurile lor, începură să stea pe loc, după aceasta rămaseră aproape încremeniţi, nefiind obişnuiţi cu noua tactică de luptă a romanilor, în cele din urmă nu numai că dădură înapoi în faţa pedestrimii romane, dar deşi erau sprijiniţi de pedestrimea lor, nu mai cutezară nici măcar să se mai împotrivească cava-

Scanned with CamScanner

leriei romane. Acum se apropiau şi unităţile legiunilor [38]. Într-adevăr, masaesulii n-au mai fost în stare într-o asemenea situaţie să înfrunte nu numai cel dintîi iureş roman, dar nici măcar vederea steagurilor şi armelor romane: atît de răscolitoare în suflete le era fie amintirea înfrîngerilor dinainte ce atît de mult i-au zdruncinat, fie spaima de acum!

XII În acea luptă, în vreme ce Syphax porneşte călare împotriva escadroanelor potrivnicului, căutînd ori să insufle ruşine alor săi pentru fuga lor, ori să-i oprească din fugă punîndu-şi în primejdie propria-i viaţă, calul fiindu-i greu rănit, îl dă peste cap. În felul acesta Syphax este doborît şi luat prizonier. Apoi e tîrît viu în faţa lui Laelius, pentru ca privelişteа lui să-i pricinuiască bucurie în primul rînd lui Masinissa [39].

Capitala regatului lui Syphax era Cirta [40]; acolo îşi căutaseră adăpost mari puhoaie de vrăjmaşi. În acea ciocnire, măcelul a fost mai mic decît izbînda, deoarece lupta se dăduse numai între călăreţi. Acolo fură răpuşi nu mai mult de 5 000 de duşmani, iar mai puţin de jumătate din această cifră fură prinşi cu prilejul atacului roman dezlănţuit asupra taberei lor, unde se îngrămădise mulţimea războinicilor îngroziţi în urma pierderii regelui lor.

Masinissa îşi spunea, pe bună dreptate, că deocamdată pentru el nu e nimic mai înălţător decît să-şi revadă biruitor regatul părintesc redobîndit după atîta amar de ani. Dar atît în toiul izbînzilor, cît şi a înfrîngerilor, nu ţi se dă răgaz să stai cu braţele încrucişate [41]. „Dacă Laelius îi va îngădui să pornească înainte spre Cirta împreună cu cavaleria şi cu Syphax legat, el va zădărnici orice împotrivire, vîrînd spaima în toţi potrivnicii uluiţi; Laelius va fi în măsură să-l urmeze îndeaproape cu pedestrimea sa, prin marşuri uşoare".

Pentru că Laelius îi încuviinţă planul, Masinissa porni la drum. Ajuns la Cirta, el porunceşte să fie chemate toate căpeteniile din această cetate la o întrevedere. Însă asupra acestora, care nu ştiau nici de căderea regelui şi nici ce se întîmplase, n-au avut rezultat nici vorbele de ameninţare, nici sfaturile, pînă cînd Masinissa nu le-a pus sub ochi pe regele lor înlănţuit. Atunci, în faţa acestei privelişti atît de cutremurătoare, au izbucnit din partea tuturor strigăte de jale; unii, înspăimîntaţi, au părăsit şi zidurile cetăţii, alţii, în urma unei înţelegeri făcute în grabă de a cere iertare învingătorului, îi deschiseră larg porţile cetăţii. Masinissa,

Scanned with CamScanner

după rînduirea străjilor în jurul porţilor şi pe meterezele zidurilor, ca să nu poată nimeni scăpa cu fuga, porni în goana calului ca să ocupe palatul regelui.

Cînd Masinissa intră în pridvorul palatului, chiar în prag îl întîmpină Sophonisba [42], soţia lui Syphax şi fiica lui Hasdrubal carthaginezul; cînd aceasta l-a văzut în mijlocul cetelor sale de războinici pe Masinissa, un bărbat chipeş atît prin armele sale deosebite, cît şi prin celelalte trăsături ale sale, încredinţată că el e regele — ceea ce într-adevăr şi era — i se aruncă la picioare şi-i grăi astfel:

„Zeii şi vitejia ta, precum şi norocul tău, ţi-au dăruit puteri să birui asupra noastră în totul; dar dacă unei prizoniere îi e îngăduit să-şi dea drum glasului său rugător, în faţa celui care e stăpîn pe viaţa şi pe moartea ei, dacă-mi permiţi să-ţi îmbrăţişez genunchii şi să-ţi ating dreapta cu care ai biruit, te rog fierbinte şi în lacrimi, în numele măreţiei regeşti de care m-am bucurat şi eu puţin mai înainte, în numele neamului numizilor din care îţi tragi obîrşia laolaltă cu Syphax, în numele zeilor ocrotitori ai acestui palat, [pe care-i rog] ca să te primească cu prevestiri mai norocoase decît acelea cu care l-au trimis pe Syphax de aici, înduplecă-ţi sufletul în faţa rugilor mele şi hotărăşte-mi tu soarta mea de prizonieră, orice te-ar îndemna sufletul, şi nu mă lăsa să cad în mîna vreunui roman trufaş, pradă bunului său plac şi cruzimii sale. Chiar dacă n-aşi fi fost altceva decît soţia lui Syphax, totuşi aş fi vrut să-mi încredinţez mai degrabă soarta în mîna unui numid care, ca şi mine, a deschis întîia oară ochii în aceeaşi Africă, decît să fiu pradă unui străin şi unui venetic. Dă-ţi seama de ce trebuie să se înfricoşeze o carthagineză în faţa unui roman, de ce trebuie să se teamă fiica lui Hasdrubal! De nu-i cu putinţă altă cale, te rog şi te implor, ucide-mă, pentru ca prin moartea mea să mă fereşti de a fi pîngărită de romani, după bunul lor plac!“

Sophonisba era o femeie de o neasemuită frumuseţe şi în cea mai înfloritoare vîrstă; de aceea, deoarece ea îi îmbrăţişa [cînd genunchii] [43] lui Masinissa, cînd dreapta lui, cerîndu-i să aibă milă şi să n-o predea vreunui roman, vorbele grăite de ea semănau mai degrabă unor mîngîieri decît unor rugăminţi; sufletul învingătorului e covîrşit nu numai de mila ei, ci — pentru că firile numizilor se înflăcărează prea repede în faţa dragostei — Masinissa e prins de vraja unei iubiri pătimaşe pentru prizonieră. Întinzîndu-i mîna Sophonisbei, ca chezăşie că el încuviinţează cele

ce îi cere, Masinissa intră în palat. Apoi începu să se frămînt în mintea lui în ce chip să-şi ţină angajamentul luat. Deoarece n fu în stare să găsească altă ieşire din impas, dragostea îi mijloc cu uşurinţă o hotărîre îndrăzneaţă şi totodată lipsită de simţu ruşinii: dădu poruncă să se pregătească cu repeziciune nunt chiar în cursul acelei zile, ca să nu dea răgaz nici lui Laelius, nic lui Scipio să ia o hotărîre ca faţă de o prizonieră care a deveni acum soţia lui Masinissa. Laelius s-a nimerit să vină tocmai după nuntă; acesta nu numai că nu s-a prefăcut că nu-i încuviinţează lui Masinissa pentru cele făcute, ci chiar de la început a căutat să i-o smulgă pe Sophonisba din [patu-i][44] nupţial şi s-o trimită împreună cu Syphax şi cu ceilalţi prizonieri la Scipio. Pînă la urmă însă Laelius se lăsă înduplecat de rugămintea lui Masinissa, care stărui ca „în privinţa sorţii Sophonisbei, numai judecata lui Scipio să fie hotărîtoare. Numai acesta avea să dispună pe cine din doi regi îl va urma Sophonisba: pe Syphax sau pe Masinissa!" De aceea, Laelius îi trimise lui Scipio numai pe Syphax şi pe ceilalţi prizonieri. Cu sprijinul lui Masinissa, Laelius îngenunche şi celelalte oraşe ale Numidiei, care erau ocupate de garnizoanele regelui Syphax.

XIII După ce s-a dat de veste că Syphax e adus în castrul roman, toată mulţimea ostaşilor s-a revărsat ca la priveliştea unui triumf. În fruntea convoiului de prizonieri mergea legat [în lanţuri] însuşi Syphax, urmat de ceata nobililor numizi. Cu acest prilej, toţi ostaşii romani căutau să scoată în vileag, pe cît le sta în putinţă, biruinţa lor, punînd-o faţă în faţă cu măreţia lui Syphax şi cu faima neamului acestuia: „Iată, acesta e regele la a cărui însemnătate au contribuit două popoare, cele mai puternice de pe pămînt, romanii şi carthaginezii, atît de mult încît, pe de o parte, comandantul lor suprem, Scipio, a navigat cu două quinquereme în Africa, pentru a încheia prietenie cu el[45], părăsindu-şi provincia Hispania şi oastea, iar pe de altă parte, Hasdrubal, comandantul suprem al carthaginezilor, nu numai că s-a înfăţişat în persoană în regatul lui, dar i-a dat acestuia şi pe fiica sa, Sophonisba, de soţie. Syphax a avut în mîna sa în aceeaşi vreme doi comandanţi, şi pe cel pun, şi pe cel roman. Dar aşa cum amîndouă taberele au cerut zeilor pace, aducîndu-le cuvenitele jertfe, la fel şi popoarele amîndouă i-au rîvnit prietenia acestui rege. Syphax a avut mijloace şi forţe atît de mari, încît l-a alungat pe Masinissa din regatul său, silindu-l să-şi tăinuiască viaţa prin

Scanned with CamScanner

ascunzători şi să-şi ducă zilele din jafuri, ca fiarele pădurilor, răspîndind vestea că a murit [46]".

Regele, ridicat în slăvi în convorbirile celor ce-l înconjurau întocmai ca un sărbătorit, fu condus în *praetorium* la Scipio.

Pe Scipio l-a mişcat atît soarta de altă dată a acestui bărbat pusă faţă în faţă cu cea de azi, cît şi amintirea ospeţiei, a mîinii drepte strînse şi a alianţei încheiate în numele statului şi a prieteniei dintre ei doi. Aceleaşi fapte i-au dat curaj lui Syphax cînd a vorbit cu învingătorul său. Căci, pe cînd Scipio îl întreba pe Syphax ce-a vrut pentru sine, de vreme ce a refuzat nu numai prietenia cu romanii [47] ci, mai mult, le-a declarat chiar război, Syphax a mărturisit că într-adevăr a greşit şi că şi-a pierdut mintea. „Dar el n-a fost cuprins de nebunie atunci cînd a ridicat armele împotriva poporului roman; dimpotrivă, acea împrejurare a fost sfîrşitul smintelii, nu începutul ei; atunci a luat-o razna mintea lui, atunci şi-a smuls din suflet şi ospeţia de care se bucura personal, precum şi toate tratatele de alianţă ale celor două popoare, cînd a primit în casa lui ca soţie [48] o femeie carthagineză; Sophonisba e aceea care a adus cu făcliile [49] ei de nuntă văpăile în palatul său; ea e aceea care i-a zăpăcit sufletul, întocmai ca o furie şi ca o pacoste, ea [cu vraja] mîngîierilor de tot felul l-a scos pe el din minţi şi nu s-a potolit pînă cînd ea însăşi nu i-a pus în mîinile sale armele blestemate pentru a lupta împotriva oaspetelui şi prietenului său! Singura mîngîiere pentru Syphax, un om zdrobit şi doborît [la pămînt] de năpastă, e că vede aceeaşi pacoste şi furie a pierzaniei trecută acum şi în casa celui mai înverşunat dintre toţi vrăjmaşii săi. Masinissa nu e nici mai înţelept şi nici mai statornic ca Syphax: dimpotrivă, e chiar mai lipsit de prevedere, din pricina avîntului său tinerese; de bună seamă, tot Sophonisba e aceea care l-a prostit prin ademeniri şi mai pătimaşe pe Masinissa şi l-a făcut să fie şi mai puţin stăpîn pe sine ca altădată pe Syphax".

XIV Deoarece, rostind aceste cuvinte, Syphax îşi dădea în vileag nu numai înverşunata-i ură, ci şi faptul că e mai departe sub imboldurile [patimilor] dragostei, ştiindu-şi iubita în braţele potrivnicului său, întîmplarea aceasta l-a zguduit puternic pe Scipio dîndu-i o mare îngrijorare. Desigur, învinuirile aduse de Syphax erau adeverite prin nesocotitul zor al lui Masinissa cu nunta făcută cu atîta repeziciune, tocmai în toiul războiului şi fără să-l întrebe pe Laelius, ori să-l aştepte măcar pe acesta,

pentru ca în ziua în care văzuse o vrăjmaşă prizonieră să se şi însoare cu ea, săvîrşind ceremonia nunţii [50] chiar în casa duşmanului său; aceste fapte îi apăreau lui Scipio cu atît mai urîte, cu cît în Hispania pe el nu-l atrăsese de fel frumuseţea nici unei prizoniere, deşi era tînăr.

Pe cînd Scipio avea asemenea frămîntări în mintea sa, iată că apar Laelius şi cu Masinissa. După ce-i primi pe amîndoi cu bunătate în priviri şi-i proslăvi deopotrivă în *praetorium*, în faţa adunării în mare număr a comandanţilor, neprecupeţind laudele, luîndu-l de o parte pe Masinissa, Scipio îi grăi astfel:

„Masinissa! Socot că tu ai băgat de seamă la mine oarecare bune însuşiri, şi atunci cînd tu ai venit mai întîi în Hispania pentru a lega prietenie cu mine şi mai pe urmă în Africa, cînd mi te-ai încredinţat şi pe tine însuţi, şi toate nădejdile tale. Iată însă că din toate virtuţile, datorită cărora sînt încredinţat că ai fost atras spre mine, eu mă mîndresc îndeosebi în aceeaşi măsură cu două: cu cumpătarea şi cu înfrînarea în faţa dorinţelor pătimaşe. Eu însă aş fi dorit ca şi tu să fii împodobit cu aceste virtuţi, Masinissa, alăturîndu-le celorlalte calităţi atît de strălucite! Vîrsta noastră — crede-mă ce-ţi spun! — nu e pîndită de primejdii atît de mari din partea vrăjmaşilor înarmaţi, cît sîntem de ameninţaţi să fim covîrşiţi din toate părţile de patimi [51]. Cine şi-a înfrînat şi şi-a stăpînit prin firea sa cumpătată acele porniri, a cîştigat pentru sine o cinste cu mult mai mare şi o biruinţă cu mult mai strălucită [52] decît aceea pe care am dobîndit-o noi asupra lui Syphax.

Eu am ţinut seama şi-mi aduc aminte cu plăcere de isprăvile tale săvîrşite cînd nu eram de faţă, cu străşnicie şi vitejie. Însă celelalte fapte ale tale, chibzuieşte-le tu personal în mintea ta, ca să nu fii nevoit să roşeşti cînd îţi vorbesc eu de ele!

Syphax a fost biruit şi a căzut prizonier sub auspiciile poporului roman. De aceea el însuşi, soţia lui, regatul, ţinutul, oraşele, oamenii care le locuiesc, în sfîrşit, tot ce-a aparţinut lui Syphax, este prada poporului roman, deci şi regele, şi soţia lui; chiar dacă ea n-ar fi carthagineză, chiar dacă noi nu ne-am da seama că tatăl ei este comandantul duşmanilor, tot s-ar cuveni ca ea să fie trimisă la Roma, pentru ca senatul şi poporul roman să-şi dea părerea şi să ia o hotărîre în privinţa ei şi a lui Syphax, de vreme ce acest rege aliat cu noi, înstrăinîndu-se, s-a rupt de noi, după cum el însuşi spune, şi a ridicat deodată armele împotriva noastră! Învinge-ţi poftele tale sufleteşti! Fereşte-te să-ţi înjoseşti mul-

Scanned with CamScanner

tele tale însuşiri frumoase printr-o singură patimă şi să-ţi strici renumele, cîştigat în urma unor fapte atît de strălucite, printr-o vină mai mare decît e pricina vinii [53]".

XV Cînd Masinissa auzi asemenea vorbe, nu numai roşeaţa îi îmbujoră obrajii de ruşine, dar îi dădură şi lacrimile; şi cu toate că într-adevăr spusese că dînsul se va supune comandantului, îl rugă totuşi să chibzuiască temeinic, pe cît îi stă în putinţă, la faptul că „el s-a obligat [faţă de Sophonisba] printr-un angajament solemn, deşi cu nesocotinţă, şi i-a făgăduit că nu o va lăsa să cadă în mîna nimănui". Apoi plecă din *praetorium*, în mare zbucium, către cortul său. Acolo stătu o oarecare bucată de vreme fără vreun martor de faţă, suspinînd şi gemînd într-una — ceea ce uşor se putea auzi de către cei care şedeau în jurul cortului său; la urmă, scoase un sfîşietor geamăt şi chemă pe unul din sclavii săi credincioşi în grija căruia, după obiceiul regesc, se afla pentru vreme de restrişte otrava şi amestecînd-o cu băutura din cupă, îi porunceşte s-o ducă Sophonisbei şi în acelaşi timp să-i dea acesteia de veste: „Masinissa i-ar fi păstrat cu dragă inimă credinţa pe care un soţ i-o datorează în primul rînd soţiei sale; dar pentru că o putere mai presus de a lui îi răstoarnă vrerea, nu-i mai rămîne decît să-i îndeplinească cea de-a doua făgăduinţă, aceea de a n-o lăsa să cadă vie în mîna romanilor; deci Sophonisba să-şi aducă aminte de tatăl său, comandantul punilor, de patria sa şi de cei doi regi a căror soţie a fost, şi să-şi poarte singură de grijă".

Cînd slujitorul lui Masinissa ajunse la Sophonisba, ducîndu-i otrava o dată cu această veste, ea spuse:

„Primesc acest dar de nuntă, şi-l primesc fără amărăciune în suflet, de vreme ce bărbatul meu n-a putut da o dovadă mai puternică soţiei sale; vesteşte-i totuşi acest lucru: aş fi închis ochii mai mulţumită dacă nu m-aş fi măritat cu el în ajunul morţii mele!" Sophonisba a rostit aceste vorbe cu aceeaşi semeţie cu care a luat cupa, pe care a sorbit-o neînfricată pînă la fund, fără nici un semn de tremur [54].

Cînd i s-a adus la cunoştinţă lui Scipio acest fapt, pentru ca nu cumva tînărul zdruncinat sufleteşte şi rănit în mîndria lui să recurgă la vreun act necugetat, el îl cheamă numaidecît la sine şi cînd îl mîngîie, cînd îl dojeneşte cu blîndeţe pentru nesocotinţa lui, pe care şi-a plătit-o cu altă nesocotinţă, săvîrşind o faptă şi mai cutremurătoare decît ar fi fost nevoie.

Scanned with CamScanner

A doua zi, pentru a-i alunga din suflet zbuciumul sufletesc de acum, Scipio urcă la tribună şi porunci să se cheme ostaşii la adunare. Acolo i se adresă lui Masinissa, mai întîi cu titulatura de rege şi îi aduce cele mai înălţătoare laude, după care îl răsplăteşte dăruindu-i o coroană de aur, un potir de aur, un scaun curùl şi un baston de fildeş, o togă brodată cu fir de aur şi o tunică la fel. La cinstea acordată, adaugă aceste cuvinte :

„La romani nu există ceva mai înălţător ca triumful şi nici alte distincţii pentru cei sărbătoriţi cu triumful mai mari ca acestea, pe care poporul roman socoteşte că Masinissa e vrednic să le poarte, fiind singurul dintre toţi străinii în această privinţă".

Apoi şi lui Laelius îi aduse laude, dăruindu-i o coroană de aur ; cu acest prilej fură răsplătiţi şi alţi viteji, fiecare după meritele sale. Cu asemenea cinstire s-a înmuiat sufletul regelui, mijindu-i nădejdea că în urma înlăturării lui Syphax, în curînd va pune stăpînire pe întreaga Numidie.

XVI După ce Scipio îl trimise la Roma pe Laelius cu Syphax şi cu ceilalţi prizonieri, cu care au plecat şi solii lui Masinissa, el din nou se înapoiază la castrul de la Tynes, unde îşi continuă lucrările întăriturilor pe care le începuse. Carthaginezii, ca unii care fuseseră îmbătaţi nu numai de scurta bucurie, dar aproape şi deşartă din pricina izbînzii dobîndite deocamdată cu prilejul atacării flotei romane [55], aflînd de ştirea căderii lui Syphax prizonier, în care îşi puseseră aproape mai multe nădejdi ca în Hasdrubal şi armata lui, intră în panică. De aceea, fără să mai dea vreo ascultare nici unuia dintre punii care-i îndemnau să continue războiul, trimit la romani treizeci de oratori [56], cele mai de frunte căpetenii ale senatorilor, pentru a cere pace romanilor. La carthaginezi aceştia alcătuiau sfatul cel mai respectat, avînd cea mai puternică înrîurire asupra senatului însuşi.

Cînd aceşti soli sosiră în castrul roman şi în *praetorium* făcură plecăciuni pînă la pămînt, întocmai ca aceia care se închină (după obiceiul, cred eu, acelui ţinut de unde sînt ei de baştină [57]). Cuvîntarea lor a fost la fel de umilă ca temenelile, nu ca a unor oameni care caută să se dezvinovăţească de o greşeală, ci ca acelora care dau vina şi pun începutul greşelii pe seama lui Hannibal şi pe cei care au sprijinit ridicarea lui la putere. Ei cereau iertare pentru cetatea lor năruită de două ori din pricina nesocotinţei unor inşi, dar care avea să rămînă din nou teafără, datorită numai bunăvoinţei duşmanilor ; „poporul roman caută

pe vrăjmaşii săi biruiţi să şi-i supună, nu să-i dea pierzării; de aceea ei sînt gata să asculte şi să-şi plece capul cu supunere; deci să le poruncească ce vor".

Scipio le răspunse că şi dînsul a venit în Africa cu o nădejde şi nădejdea sa s-a îndeplinit prin strălucitele biruinţe cîştigate şi că el va duce înapoi în patria sa victoria, nu pacea; „cu toate acestea, deoarece are victoria aproape în mînă, el nu refuză pacea, pentru ca toate neamurile să ştie că poporul roman poartă nu numai războaie drepte, ci le pune şi capăt. Carthaginezilor el le pune aceste condiţii: să înapoieze prizonierii, dezertorii şi sclavii fugiţi; să-şi scoată armatele din Italia şi Gallia; să nu mai aibă pretenţii la Hispania; să părăsească toate insulele care se află între Italia şi Africa; să predea toate vasele lungi, păstrîndu-şi numai 20; să dea 500 000 de baniţe de grîu şi 300 000 de baniţe de orz".

Nu se ştie exact ce sumă de bani a ordonat Scipio Carthaginei să plătească; unii autori susţin că 5 000 talanţi, alţii — 5 000 de libre de argint; la alţii am găsit că s-a poruncit o sumă egală cu îndoitul soldelor armatei [58].

„Vi se va da o păsuire de trei zile pentru a vă sfătui dacă vă convine pacea în aceste condiţii. Dacă vă veţi învoi încheiaţi cu mine armistiţiul şi trimiteţi-vă soli la Roma, la senat".

În chipul acesta carthaginezii fură lăsaţi să plece; deoarece fuseseră de părere că nu trebuie să refuze nici una din condiţiile păcii, ca unii care căutau tărăgănirea lucrurilor, spre a cîştiga timp pînă cînd va trece Hannibal în Africa, ei trimit o solie la Scipio în vederea încheierii armistiţiului, o altă solie la Roma, ca să ceară pace, şi împreună cu aceştia, numai de formă, şi cîţiva prizonieri, dezertori şi sclavi fugiţi, pentru a putea dobîndi mai uşor pacea.

XVII Cu multe zile înainte sosise la Roma Laelius, împreună cu Syphax şi cu fruntaşii numizilor căzuţi prizonieri. El arătă senatului pe rînd de-a fir-a-păr toate evenimentele care s-au petrecut în Africa, toată lumea tresăltînd de nespusă bucurie pentru izbînzile de acum, dar şi de nădejdi pentru viitor.

Senatul, după ce a chibzuit, a hotărît să-l trimită pe rege sub pază la Alba [59], iar pe Laelius să-l reţină la Roma, pînă soseşte solia carthagineză. S-au decretat rugăciuni publice vreme de patru zile.

Scanned with CamScanner

Praetorul P. Aelius, după ce ridică şedinţa senatului, convocă adunarea poporului; el urcă la tribună împreună cu Laelius. Într-adevăr, acolo cînd cetăţenii au aflat că oştile carthagineze au fost bătute, că a fost biruit şi luat prizonier un rege cu o mare faimă, că întreaga Numidie a fost străbătută în lung şi-n lat, obţinîndu-se o strălucită victorie, n-au mai putut să păstreze tăcerea şi să-şi stăpînească bucuria, ci şi-au dat-o pe faţă prin strigăte şi tot felul de manifestări, aşa cum îşi arată mulţimea de obicei veselia nemăsurată. De aceea praetorul hotărî numaidecît ca paznicii templelor să deschidă toate sfintele locaşuri din întregul oraş, pentru ca poporul să aibă putinţa să meargă şi să se închine zeilor şi să le aducă mulţumiri o zi întreagă.

A doua zi, praetorul introduse în senat pe solii lui Masinissa. Aceştia mai întîi îşi rostiră urările lor de bine senatului pentru izbînda lui Scipio în războiul din Africa, apoi i-au adus mulţumiri pentru că „Scipio l-a intitulat pe Masinissa nu numai rege, ci l-a şi restabilit pe tronul părintesc unde, după înlăturarea lui Syphax, dacă senatul va găsi cu cale aceasta, va domni Masinissa, fără teamă şi fără războaie; după aceea, pentru că Scipio, lăudîndu-l în faţa adunării ostaşilor, l-a răsplătit cu cele mai înalte decoraţii de care Masinissa a fost vrednic, pentru că s-a străduit din răsputeri să le merite, şi cu atît mai vîrtos şi de aci înainte la fel se va strădui; ei cer senatului să întărească printr-un decret acordarea titlului de rege lui Masinissa, precum şi celelalte binefaceri şi recompense acordate de Scipio; iar dacă nu-i supără şi această cerere pe care le-o face Masinissa, să le înapoieze prizonierii numizi care se găsesc sub pază la Roma: gestul acesta va fi cît se poate de preţuit în ochii compatrioţilor săi!".

La aceste propuneri s-a dat următorul răspuns: „Senatul primeşte şi trimite la rîndu-i felicitări regelui pentru izbînzile cîştigate în Africa; găseşte cu cale că pe bună dreptate şi cu noimă a procedat Scipio, cînd i s-a acordat lui Masinissa titlul de rege, iar senatul îi dă încuviinţarea şi-i aduce laude pentru tot ce va mai face, pentru a-l mulţumi pe Masinissa".

Apoi s-a dat un decret cuprinzînd ce daruri să-i fie duse regelui lor de solii numizi: două mantii de purpură cu cîte o agrafă de aur şi cu cîte două cămăşi cu tiv lat de purpură [60], doi cai împodobiţi cu phalere [61] pe ei, cîte două arme equestre de atac împreună cu platoşe şi nişte corturi cu aşternutul ostăşesc, aşa cum e obiceiul să se dea unui consul.

Scanned with CamScanner

Praetorul a primit poruncă să trimită toate acestea regelui. Fiecărui sol i s-a dat în dar nu mai puţin de 5 000 de aşi, iar însoţitorilor lor cîte 1 000 de aşi, apoi cîte două rînduri de veşminte solilor şi cîte un rînd pentru însoţitori şi pentru numizii care, sloboziţi de sub pază, erau înapoiaţi regelui lor; pe lîngă toate acestea s-au decretat pentru soli acordarea de locuinţe gratuite, locuri la spectacolele jocurilor publice, precum şi cele trebuincioase pentru bunul trai.

XVIII În aceeaşi vară în care s-au dat aceste decrete la Roma şi s-au petrecut aceste evenimente în Africa, praetorul P. Quinctilius Varus şi proconsulul M. Cornelius s-au măsurat în lupta cu Mago [62] carthaginezul în ţinutul gallilor insubri. Prima linie de bătaie au alcătuit-o legiunile praetorului; Cornelius şi-a ţinut trupele sale în rezervă, în vreme ce el înaintase pînă la cele dintîi steaguri romane; în faţa celor două aripi, şi praetorul şi proconsulul îşi îndemnară ostaşii să se năpustească cu cea mai mare strășnicie asupra unităţilor duşmane.

Însă fiindcă nu văzură nici o mişcare la vrăjmaşi, Quinctilius îi spuse lui Cornelius:

„După cum vezi, lupta lîncezeşte, duşmanul rezistînd mai presus de orice aşteptare; e primejdie pentru noi ca nu cumva teama vrăjmaşului să se preschimbe în cutezanţă! E nevoie deci să năpustim cavaleria ca o vijelie asupra lui, dacă vrem să-l clintim din poziţii şi să-l punem în neorînduială. De aceea, sau împotriveşte-te vrăjmaşului în faţa primelor steaguri, în vreme ce eu voi interveni în luptă cu cavaleria, sau, cînd eu voi desfăşura atacul în prima linie de bătaie, dă năvală cu cavaleria celor patru legiuni asupra potrivnicului".

Deoarece proconsulul îi lăsase praetorului Quinctilius liberă alegere a misiunii pe care-o doreşte, acesta împreună cu fiul său — un tînăr straşnic, al cărui nume era Marcus — purcese spre călăreţii care, după ce le dăduse ordin să încalece, se năpustiră vijelios asupra vrăjmaşului. Strigătele scoase de legiuni au mărit învălmăşeala pricinuită de tropotul cavaleriei; frontul duşmanilor ar fi fost spart dacă Mago n-ar fi aruncat numaidecît în luptă elefanţii, care stăteau gata de intervenţie la cea dintîi mişcare a cavaleriei romane. Caii speriaţi de răgetele, duhoarea şi înfăţişarea namilelor au făcut să fie zădărnicit tot ajutorul dat pedestrimii de călăreţii romani. Acolo unde călăreţii romani puteau să se folosească de suliţe şi de gladii în lupta piept la piept, îşi

dovedeau tăria în faţa numizilor ; însă şi aceştia aveau putinţa să-şi arunce sulițele din poziţii mai prielnice asupra unor potrivnici împinşi prea departe de caii speriaţi. Totuşi, pedestrimea legiunii a douăsprezecea, deşi fusese decimată în mare parte, rămase neclintită pe poziţie, mai mult de ruşine decît bizuindu-se pe forţele sale. Cu toate acestea, tot n-ar fi putut rezista mai multă vreme dacă legiunea a treisprezecea, scoasă din rîndul rezervelor, n-ar fi intervenit în prima linie de bătaie, restabilind o luptă [cu sorţi] îndoielnici. Atunci şi Mago aruncă asupra legiunii romane forţe neatinse : trupele de galli scoase de la rezerve. După ce gallii fură bătuţi fără prea mare trudă, *hastatii* legiunii a unsprezecea îşi strîng rîndurile şi se năpustesc asupra elefanţilor care rupseseră frontul pedestrimii romane. După ce au aruncat cu sulițele asupra jivinelor îngrămădite într-un singur loc şi deoarece aproape nici o suliţă nu dăduse greş, toţi elefanţii au făcut calea întoarsă către frontul lor. Patru din ei s-au prăbuşit copleşiţi de răni.

Atunci, în sfîrşit, linia de bătaie a potrivnicului fu dată peste cap şi în acelaşi timp şi întreaga cavalerie vrăjmaşă se împrăştie, mărind şi mai mult învălmăşeala şi panica, atunci cînd văzu că elefanţii se întorc asupra ei. Încă cîtă vreme Mago stătea neclintit în faţa steagurilor, trupele sale se retrăgeau, dînd înapoi pas cu pas, păstrîndu-şi însă rîndurile şi luptînd cu aceeaşi înverşunare ; dar cînd punii îşi văzură comandantul doborît aproape fără viaţă la pămînt, cu coapsa străpunsă de o suliţă şi scos din luptă, numaidecît toţi întoarseră spatele, luînd-o la sănătoasa.

Cam 5 000 de duşmani au fost măcelăriţi în acea zi ; au fost capturate şi 22 de steaguri ostăşeşti. Dar şi romanii au cîştigat o biruinţă destul de sîngeroasă : au pierdut 2 300 de oameni din oastea praetorului şi o parte cu mult mai mare din legiunea a XII-a. Acolo au căzut şi doi tribuni militari, M. Cosconius şi M. Maevius ; şi din rîndurile legiunii a XIII-a, care intrase cea din urmă în bătălie cu prilejul restabilirii luptei, a căzut tribunul militar C. Helvius. Douăzeci şi doi de călăreţi din cei mai vestiţi, precum şi vreo cîţiva centurioni au pierit stîlciţi în picioare de elefanţi. Bătălia ar fi dăinuit şi mai multă vreme dacă, în urma rănirii comandantului pun, duşmanul n-ar fi lăsat biruinţa în mîna romanilor.

XIX Mago, plecînd în tăcerea nopţii următoare, după marşuri forţate, cît putu să rabde din pricina rănii, ajunse la mare la

ligurii ingauni. Acolo l-au întîlnit trimişii veniţi de la Carthagina — vasele lor fiind acostate în Golful Gallic [63] cu cîteva zile mai înainte — care i-au înmînat ordinul de a trece cît mai neîntîrziat în Africa. „Tot aşa va face şi fratele său, Hannibal (căci şi la el au plecat ştafetele cu acelaşi ordin); Carthagina nu are acum interes să pună stăpînire cu armele pe Gallia şi Italia".

Mago îşi îmbarcă trupele pe vase şi plecă nu numai pentru că era pătruns de ordinul senatului şi de primejdia [care ameninţa] patria, ci şi fiindcă se temea să nu se năpustească asupra lui duşmanii biruitori, dar totodată pentru ca nu cumva ligurii, băgînd de seamă că Italia e părăsită de puni, să treacă de partea acelora în a căror stăpînire vor ajunge în curînd; în aceeaşi vreme Mago nădăjduia că rana îi va fi mai puţin zdruncinată cu prilejul călătoriei pe mare decît pe drumul uscatului şi va avea totul mai la îndemînă în ce priveşte îngrijirea şi lecuirea sa. Dar abia trecu de Sardinia şi îşi dădu duhul din pricina rănii. Fură capturate şi vreo cîteva vase de ale punilor, risipite în larg, de flota romană care supraveghea apele Sardiniei.

Acestea au fost evenimentele desfăşurate şi pe uscat şi pe mare în acea parte a Italiei care se învecinează cu Alpii [64].

Consulul C. Servilius [65] se întoarse la Roma fără să fi făcut vreo ispravă vrednică de amintit în provinciile Etruria şi Gallia (căci pînă acolo înaintase). O dată cu el, după şaisprezece ani de robie, s-au înapoiat la Roma tatăl său C. Servilius şi C. Lutatius [66], care fuseseră prinşi de boiii ligustini în lupta de la satul Tannetum. Consulul Servilius intră în Roma avînd de o parte pe tatăl său, de cealaltă pe Catulus, el ajungînd vestit mai degrabă printr-o cinstire care-l interesa pe el personal şi nu statul. S-a propus în adunarea poporului ca să nu i se considere înşelăciune lui C. Servilius [67], [dîndu-i-se osînda pentru] vina de a fi ştiut că e în viaţă tatăl său, care avusese o magistratură curulă cînd el a fost ales tribun şi edil al plebei, ceea ce era oprit de lege. După ce s-a votat această propunere, consulul Servilius s-a înapoiat în provincia sa.

Supunîndu-se celuilalt consul, Cn. Servilius, care se găsea în Bruttium, au trecut de partea romanilor, atunci cînd şi-au dat seama că războiul punic şi-a pierdut tăria, cetăţile [68] Consentia, Aufugum [69], Bergae [70], Besidiae [71], Ocriculum [72], Lymphaeum [73], Argentanum [74], Clampetia [75] şi alte multe populaţii fără însemnătate.

Scanned with CamScanner

Acelaşi consul a avut o ciocnire cu Hannibal în ţinutul Crotonei. Informaţiile în legătură cu această luptă sînt nesigure. Valerius Antias susţine că acolo au fost doborîţi 5 000 de duşmani; [dacă] izbînda cîştigată ar fi fost atît de strălucită, [de ce a fost trecută cu vederea cu atîta nepăsare de către ceilalţi analişti ?] Negreşit, această izbîndă sau a fost plăsmuită fără ruşine, sau a fost trecută cu vederea din nebăgare de seamă. De bună seamă, Hannibal n-a mai întreprins nici o acţiune în Italia, căci din întîmplare, în acele zile în care se duseseră alţi delegaţi la Mago, şi la el ajunseseră trimişii Carthaginei care i-au spus să se înapoieze în Africa.

XX Se spune că Hannibal a dat ascultare cuvintelor trimişilor, scrîşnind din dinţi, gemînd şi abia stăpînindu-şi lacrimile. Cînd aceştia i-au dat în vileag însărcinările primite, Hannibal le-a spus:

„Iată că cei care de multă vreme trag de mine îndărăt, refuzînd să-mi trimită completări de trupe şi bani, acum nu mă mai cheamă în patrie pe căi lăturalnice, ci făţiş. Prin urmare, nu poporul roman, care a fost răzbit şi pus pe fugă în atîtea rînduri, l-a biruit pe Hannibal, ci senatul carthaginez, prin refuzurile şi prin pizma sa. Scipio nu va sări în sus de bucurie şi nu se va făli de această ruşinoasă întoarcere a mea mai mult decît Hanno, care ne-a nimicit prin năruirea Carthaginei şi casa noastră, fiindcă pe altă cale n-a fost în stare s-o facă".

Hannibal îşi pregătise dinainte vasele, deoarece în sufletul său presimţea această stare de lucruri. De aceea, trimiţînd toată gloata nefolositoare a ostaşilor în chip de garnizoane prin oraşele din ţinutul Bruttium, care le opriră mai mult de teamă decît pentru a-şi dovedi credinţa faţă de Hannibal, acesta îşi trecu toată floarea ostăşimii în Africa, după ce ucise într-un chip îngrozitor chiar în templul Junonei Lacinia mulţi ostaşi de neam italic care, refuzînd să-l urmeze în Africa, se duseseră în acest locaş, nepîngărit pînă în acea zi. Se spune că arareori a părăsit patria plecînd în surghiun vreun altul atît de zbuciumat ca Hannibal, atunci cînd a ieşit de pe pămîntul vrăjmaşului său; apoi că Hannibal şi-a aruncat de mai multe ori privirile înapoi către ţărmurile Italiei „învinuind zeii şi oamenii şi afurisindu-se pe sine şi capul său că nu şi-a condus spre Roma ostaşii plini de sînge după biruinţa de la Cannae. Deşi Scipio nu l-a văzut pe duşmanul său carthaginez la faţă în Italia, totuşi a cutezat să meargă la Carthagina, în vreme ce el, după ce-a măcelărit 100 000 de luptători

Scanned with CamScanner

romani la Trasimenus şi la Cannae, a îmbătrînit în jurul localităţilor Casilinum, Cumae şi Nola". Tînguindu-se şi aducîndu-şi asemenea învinuiri, Hannibal a fost scos din stăpînirea atît de îndelungată a Italiei [76].

XXI La Roma s-a dat de veste în cursul aceloraşi zile că au plecat şi Mago şi Hannibal. Însă bucuria de pe urma acestui îndoit eveniment s-a micşorat, pe de o parte, la gîndul că comandanţii romani au avut prea puţin curaj sau forţe pentru a-i reţine pe loc pe puni, deşi primiseră anume această însărcinare din partea senatului, iar pe de altă parte, pentru că lumea era îngrijorată de felul cum aveau să decurgă lucrurile, de vreme ce tot greul războiului rămîne pe spatele unei singure oşti şi a unui singur comandant.

În răstimpul aceloraşi zile s-au înfăţişat la Roma solii Saguntului, care au adus cu ei nişte carthaginezi prinşi cu bani asupra lor. Aceştia trecuseră în Hispania pentru a recruta trupe de mercenari. Saguntinii au depus în vestibulul curiei 250 de libre de aur şi 800 de libre de argint. După luarea în primire a acestor carthaginezi şi vîrîrea lor în temniţă, aurul şi argintul au fost dăţi înapoi solilor, cărora li s-au adus mulţumiri publice, dîndu-li-se pe deasupra şi alte daruri; totodată li s-au pus la dispoziţie şi corăbii cu care să se întoarcă în Hispania.

După aceasta, senatorii mai vîrstnici au făcut o dare de seamă în care au amintit acestea: „Cît de lesne uită oamenii faptele bune şi cît de anevoie pe cele rele! [77] Să-şi aducă aminte cîtă groază şi spaimă a pricinuit trecerea lui Hannibal în Italia! Cîte dezastre s-au întîmplat, ce jale a fost pe urmă, cînd tabăra vrăjmaşului a fost văzută de pe zidurile oraşului, cîte făgăduinţe în rugăciunile lor, din partea fiecărui în parte şi a tuturor laolaltă! De cîte ori n-au fost auzite în adunări glasurile celor care-şi îndreptau mîinile către cer: cînd va sosi oare acea zi în care au să mai vadă o dată Italia golită de vrăjmaşi şi înflorind datorită binecuvîntatei păci? În sfîrşit, după şaisprezece ani, din mila zeilor a venit şi această sfîntă zi şi nimeni nu s-a ivit să-şi dea părerea că se cuvine să le aducem mulţumiri zeilor; într-adevăr, oamenii abia primesc binele ce li se face în prezent, necum să-şi amintească cum se cuvine de binefacerile trecutului!" [78].

Şi atunci s-au auzit strigăte din toate părţile senatului: să pună praetorul P. Aelius propunerea la vot; ca urmare, s-a dat un decret prin care să se facă vreme de cinci zile slujbe de

mulţumiri publice în jurul tuturor altarelor şi să se jertfească 120 de vite mari.

După plecarea lui Laelius şi a trimişilor lui Masinissa, pentru că senatului i s-a adus la cunoştinţă vestea că solii carthaginezilor care veneau la senat în vederea păcii au fost văzuţi la Puteoli şi că de acolo vor veni pe calea uscatului, senatul a hotărît să-l cheme înapoi pe C. Laelius, pentru a se discuta în privinţa păcii în prezenţa lui. Legatul lui Scipio, Q. Fulvius Gillo, i-a condus pe carthaginezi la Roma. Interzicîndu-li-se să intre în Roma, acestora li s-a dat ospeţie în *villa publica*[79]; senatul le-a dat încuviinţarea să-şi expună însărcinarea în templul Bellonei.

XXII Solii puni au rostit cam aceeaşi cuvîntare ca şi în faţa lui Scipio, aruncînd întreaga vină a acestui război numai asupra lui Hannibal şi nu asupra senatului carthaginez. „Hannibal a trecut fără porunca senatului nu numai Alpii, ci şi Hiberus, şi a declarat război din proprie hotărîre nu numai romanilor, ci înainte chiar şi saguntinilor. Dacă cineva stă să judecé drept, pentru senatul şi poporul carthaginez alianţa cu romanii a rămas neştirbită pînă în acea zi. Prin urmare, ei nu au o altă însărcinare decît aceea de a cere să i se îngăduie Carthaginei să rămînă cu acea pace care a fost încheiată în cele din urmă de către C. Lutatius".

Potrivit obiceiurilor rămase în fiinţă, cînd praetorul le încuviinţa senatorilor să-i întrebe pe soli fiecare ce vrea, pentru că cei mai bătrîni dintre ei care fuseseră de faţă cu prilejul acestui tratat, îi întrebau pe solii puni unii ceva, alţii altceva, deoarece aceştia le-au răspuns că din pricina vîrstei nu-şi amintesc (într-adevăr, cam toţi erau tineri), atunci s-a strigat din toate părţile Curiei: „Aceşti soli au fost aleşi cu gînd de înşelăciune, potrivit firii carthaginezilor, de vreme ce cer restabilirea vechii păci de care nici ei înşişi nu-şi aduc aminte!".

XXIII Apoi, după scoaterea solilor puni din Curie, senatorii romani au început să intre în deliberare. M. Livius[80] era de părere să fie chemat consulul C. Servilius, care era mai aproape, pentru a se discuta în prezenţa lui în privinţa păcii: „deoarece, aşa cum se înfăţişează lucrurile, nu există o problemă mai covîrşitoare prin importanţa ei ca aceasta şi nu e cu putinţă să se ia vreo hotărîre în această privinţă, el găseşte de cuviinţă că pentru demnitatea poporului roman nu se poate discuta cum trebuie

Scanned with CamScanner

această chestiune în lipsa ambilor consuli sau fără prezența măcar a unuia dintre ei".

Q. Metellus, care fusese consul cu trei ani înainte și apoi dictator [81], grăi următoarele:

„De vreme ce P. Scipio, nimicindu-le oștile și pustiindu-le ținuturile, i-a împins pe vrăjmași să simtă nevoia de a cere cu atîta plecăciune pacea și pentru că dintre noi toți nici unul nu e mai în măsură să cunoască mai bine adevărul cu ce gînd cer carthaginezii pacea, ca acela care poartă războiul înaintea porților Carthaginei, atunci numai lui Scipio, și nimănui altuia, trebuie să i să ceară părerea dacă trebuie primită sau respinsă această pace".

M. Valerius Laevinus [82], care fusese în două rînduri consul, îi învinuia pe acești carthaginezi că au venit la Roma ca iscoade, nu ca soli, și că va trebui să li se dea poruncă să iasă din Italia și să fie trimiși sub pază pînă la nave și totodată să i se scrie lui Scipio să nu înceteze războiul.

Laelius și Fulvius au adăugat că Scipio ar fi nădăjduit într-o pace, dacă n-ar fi fost chemați Hannibal [83] și Mago din Italia; de bună seamă, carthaginezii, în așteptarea comandanților și a oștilor lor, vor folosi orice prefăcătorie, apoi cum vor sosi, vor dezlănțui din nou războiul, uitînd de toate tratatele, chiar și de cele proaspete [84], și de toți zeii.

După ce mai toți senatorii au fost de aceeași părere cu Laevinus, ședința senatului s-a ridicat.

Solii puni fură lăsați să plece, fără să se încheie pace și aproape fără să primească vreun răspuns.

XXIV În cursul acelor zile, consulul Cn. Servilius, convins că lui i se cuvine toată slava pentru aducerea păcii pe pămîntul Italiei, ca și cum el ar fi fost acela care l-a alungat pe Hannibal, trecu în Sicilia ca să-l urmărească pe carthaginez, iar de acolo să se ducă după el în Africa. Cînd s-a răspîndit această știre la Roma, senatul a hotărît mai întîi ca praetorul să-i scrie consulului următoarele: „Senatul a socotit de cuviință că e bine să se întoarcă consulul în Italia". Însă apoi, deoarece praetorul le-a spus că consulul nu va ține seama de scrisoarea sa, P. Sulpicius anume numit dictator în acest scop, potrivit prerogativelor puterii sale mai presus de ale consulului, l-a chemat pe Servilius înapoi în Italia. Restul anului, dictatorul, împreună cu comandantul cavaleriei, a cutreierat orașele Italiei care se înstrăinaseră de romani

în vremea războiului, şi şi-a petrecut vremea cercetînd fiecare pricină în parte.

În vremea[85] armistiţiului, au trecut în Africa, fără vreun neajuns din partea vrăjmaşului ori a vremei rele pe mare, 120 de vase de transport romane încărcate cu aprovizionare, împreună cu 20 de vase rostrate pentru paza celor dintîi, fiind trimise din Sardinia de praetorul P. Lentulus. În schimb, Cn. Octavius nu s-a bucurat de acelaşi noroc cu prilejul trecerii din Sicilia în Africa a 200 de vase de transport, însoţite de o escortă de 30 de vase lungi. După o norocoasă călătorie, cînd romanii aveau Africa aproape sub privire, mai întîi vîntul încetă să mai sufle, apoi începînd să bată vîntul Africus[86], acesta ridică talazurile risipind pretutindeni vasele. După ce vîslaşii s-au străduit din răsputeri cu vasele rostrate, tăind talazurile, Octavius ajunse la Capul lui Apollo[87]; însă cea mai mare parte din vasele de transport au fost împinse pînă la Aegimurus[88] — insula care închide dinspre larg golful de acolo — şi pe care e aşezată Carthagina, cam la 30 000 de paşi de acest oraş, iar altele pînă la Calidae Aquae[89], în faţa acestui oraş. Toate acestea s-au petrecut în văzul Carthaginei. De aceea toată lumea din oraş a alergat, dînd buzna în piaţa publică: demnitarii cetăţii convocară senatul; poporul fremăta în vestibulul Curiei senatului strigînd: „Să nu se piardă prilejul de a pune mîna pe o pradă atît de mare care se află sub ochii lor!" Deoarece unii obiectau că se încalcă încrederea, pentru că punii fuseseră aceia care ceruseră pace, iar alţii aminteau de armistiţiu — încă nu expirase termenul — senatul împreună cu adunarea poporului s-au înţeles ca Hasdrubal să treacă în fruntea unei flote de 50 de vase la Aegimurus şi de acolo să adune vasele romane împrăştiate pe ţărmuri şi prin porturi. Aceste vase de transport, părăsite de mateloţii lor mai întîi la Aegimurus şi apoi la Calidae Aquae, au fost remorcate de pupe pînă la Carthagina.

XXV. Încă nu se întorsese solia punică de la Roma şi nu se ştia ce fel fusese hotărîrea senatului roman în privinţa păcii sau a războiului şi nu se scursese nici termenul armistiţiului. Scipio socotind că această insultă e cu atît mai înjositoare pentru aceia care ceruseră pacea şi armistiţiul, cu cît şi perspectivele păcii şi încrederea în armistiţiu fuseseră zădărnicite, trimite numaidecît la Carthagina, ca împuterniciţi, pe L. Baelius, L. Servius şi L. Fabius. Deoarece era cît pe-aci ca aceştia să pătimească neajunsuri din

partea mulțimii de carthaginezi năpustite asupra lor, și pentru că trimișii își dădeau seama că nici întoarcerea lor nu va fi mai sigură, au cerut magistraților carthaginezi, prin intervenția cărora fu înăbușită silnicia, să le trimită vase pentru a-i însoți. După ce cele două trireme punice date au ajuns la riul Bagradas [90] de unde se vedea castrul roman, ele s-au întors la Carthagina. Flota punică staționa la Utica. Din rîndurile ei, trei vase quadrireme au atacat pe neașteptate din larg quinquerema romană, cînd trecuse de promontoriu (fie în urma ordinului trimis într-ascuns printr-o ștafetă din Carthagina ca să purceadă la atacul acesta, fie că Hasdrubal, care comanda flota punică, cutezase să săvîrșească această nelegiuire, fără să fie în cîrdășie cu conducerea cetății sale). Însă, din pricina vitezei lor, quadriremele punice nu putură lovi cu ciocul vasul roman care manevra cu dibăcie, ferind lovitura, și nici atacatorii nu putură sări de pe vasele lor mai joase pe o navă mai înaltă; romanii se apărară cu strășnicie cîtă vreme avură la îndemînă din belșug arme de atac. Însă cînd le isprăviră, nu mai avură alt mijloc de ocrotire decît numai uscatul din apropierea lor și mulțimea ostașilor romani ieșiți din castru care, revărsîndu-se pe țărm, au putut să-i apere. După ce vîslașii au lopătat cu cea mai mare repeziciune cu putință către uscat, cînd s-a lovit de țărm, vasul s-a avariat suferind o spărtură, în schimb mateloții au izbutit să scape nevătămați. După ce armistițiul fusese în chipul acesta neîndoielnic călcat, datorită unor nelegiuiri săvîrșite una după alta, sosiră de la Roma și Laelius și Fulvius împreună cu solia carthaginezã. Scipio le declară acestora că deși carthaginezii au călcat prin atacarea solilor nu numai încrederea în armistițiu, ci și dreptul ginților, totuși dînsul nu se va purta nedemn cu ei, aducîndu-le vreo silnicie, prin călcarea obiceiurilor poporului roman și deprinderilor sale. Lăsîndu-i pe soli să plece, Scipio se pregăti de război.

Cînd Hannibal se apropie de țărm, unul din marinarii căruia îi dăduse poruncă să se urce pe catarg pentru a-și da seama în ce regiune se află, îi spuse că prora se îndreaptă spre „Mormîntul Năruit" [91]. Atunci Hannibal îi ordonă cîrmacului să navigheze locul acesta, socotindu-l plină rea și acostă cu flota la Leptis [92], unde își debarcă trupele.

XXVI Acestea s-au petrecut în Africa în acel an; evenimentele următoare s-au întîmplat în anul [93] pentru care au fost aleși consuli M. Servilius [94], care era atunci comandant al cavaleriei, și

Ti. Claudius Nero [95]. Însă la sfîrşitul anului trecut, solii oraşelor aliate din Grecia s-au înfăţişat la Roma cu plîngerile că ţinuturile lor au fost pustiite de garnizoanele regelui Filip şi că împuterniciţii lor plecînd în Macedonia pentru a-şi primi bunurile înapoi, n-au fost primiţi de rege. În acelaşi timp ei au adus la cunoştinţa romanilor un zvon care umbla, şi anume, că 4 000 de ostaşi ar fi trecut în Africa sub comanda lui Sopatrus ca să-i sprijine pe carthaginezi şi că totodată le-ar fi trimis şi sume de bani destul de mari. Senatul a hotărît să trimită o solie la regele Filip, ca să-i facă cunoscut că purtarea regelui i se pare senatului roman contrarie tratatului încheiat. Trimişii romani au fost C. Terentius Varro [96], C. Mamilius [97] şi M. Aurelius [98]. Acestora li s-au dat trei quinquereme.

Anul acesta a fost însemnat printr-un uriaş pîrjol care a mistuit pînă la temelie toate casele de pe clina Publicius, prin mari revărsări de ape şi prin ieftinătatea grîului; această [din urmă] binefacere, mulţumită păcii [99] se datora, în afara faptului că întreaga Italie n-a mai suferit vreo stînjenire în ce priveşte transporturile maritime din partea cuiva, şi faptului că edilii curuli M. Valerius Falto şi M. Fabius Buteo au distribuit, pe cartiere, poporului, cu patru aşi baniţa, o mare cantitate de grîu trimis din Hispania.

În acelaşi an se stinge din viaţă Q. Fabius Maximus [100], la adînci bătrîneţe, dacă e adevărat faptul pe care îl susţin unii analişti că acesta a fost augur vreme de 62 de ani. De bună seamă, Fabius ar fi fost vrednic de o poreclă atît de vestită a familiei sale, chiar dacă lui i s-ar fi acordat pentru întîia dată. Fabius l-a întrecut în demnităţile încredinţate pe tatăl său [101], în schimb în această privinţă a fost deopotrivă cu bunicul său. De strălucită faimă s-a bucurat şi bunicul său, Rullus [102], datorită şi mai multor biruinţe cîştigate şi unor bătălii şi mai mari. Doar un singur potrivnic a fost în măsură să fie deopotrivă cu el în toate privinţele: Hannibal. Totuşi, Fabius a fost socotit mai degrabă un om prevăzător decît o fire gata de acţiune; şi dacă ai sta la îndoială dacă era greoi din fire sau dacă împrejurările îi dictau să se poarte aşa, potrivit nevoilor războiului de atunci, atunci nimic nu e mai sigur ca aceasta, că Fabius „a fost singurul om, care întîrziind războiul, în felul acesta a statornicit din nou existenţa patriei [103]", cum spune [poetul] Ennius [104].

În locul lui a fost sfinţit ca augur, Q. Fabius Maximus, fiul; în locul acestuia, ca pontifice (căci el a îndeplinit două preoţii), a venit Ser. Sulpicius Galba.

Jocurile romane au fost celebrate din nou vreme de o zi [105], iar cele plebeie, din nou vreme de trei zile, în întregime de către edilii M. Sextius Sabinus şi Cn. Tremellius Flaccus. Amîndoi aceştia fură aleşi praetori, iar împreună cu ei şi C. Livius Salinator şi C. Aurelius Cotta.

Diferiţi analişti fac să domnească nesiguranţa dacă consulul C. Servilius a ţinut alegerile din cursul acelui an, deoarece acesta fiind ocupat, potrivit decretului senatorial, cu anchetele în legătură cu complotul căpeteniilor din Etruria, aceste alegeri fuseseră prezidate de dictatorul P. Sulpicius, numit de el.

XXVII La începutul anului următor [106], consulii M. Servilius şi Ti. Claudius au prezentat darea de seamă asupra provinciilor în faţa senatului convocat la sfat în Capitolium [107]. Amîndoi dorind Africa, voiau să se tragă la sorţi Italia şi Africa. Cu toate acestea, datorită stăruinţelor depuse din răsputeri de Q. Metellus, Africa nu le-a fost nici refuzată, dar nici încredinţată; consulii au primit porunca să se înţeleagă cu tribunii plebei pentru a face propunere în adunarea poporului, dacă ei găsesc cu cale, pe cine vrea poporul să-l desemneze cu conducerea războiului în Africa. Toate triburile romane l-au votat pe P. Scipio. Totuşi consulii, în pofida acestei stări de lucruri, au pus la sorţi provincia Africa (căci aşa hotărîse senatul). Lui Tiberius Claudius i-a căzut Africa, hotărîndu-se să treacă în această provincie cu o flotă de 50 de vase — toate quinqueremes, — iar în ce priveşte prerogativele puterii, el să fie comandant suprem deopotrivă cu P. Scipio [108]; lui M. Servilius i-a căzut la sorţi Etruria.

Şi lui C. Servilius i s-a prelungit comanda pentru aceeaşi provincie, dacă senatul va găsi cu cale ca un consul să rămînă în cetatea romană. Praetorului M. Sextius i-a căzut la sorţi Gallia, P. Quinctilius Varus primind poruncă să-i predea lui comanda celor două legiuni şi provincia sa; s-a mai hotărît ca praetorul C. Livius să primească provincia Bruttium împreună cu cele două legiuni, în fruntea cărora fusese anul trecut proconsulul P. Sempronius; Cn. Tremellius să ia în primire Sicilia şi cele două legiuni pe care le avusese cu un an mai înainte praetorul P. Villius Tappulus; „Villius a primit însărcinarea să asigure cu 20 de vase lungi şi cu o mie de ostaşi paza ţărmurilor Siciliei, iar M. Pomponius să

aducă celelalte 20 de vase rămase precum şi 1 500 de ostaşi, la Roma". Praetorului C. Aurelius Cotta i-a revenit jurisdicţia urbană. Şi celorlalţi li s-a prelungit comanda, în măsura în care îşi lua fiecare în primire provincia şi armata.

În anul acesta nu mai mult de 16 legiuni au apărat statul roman. Şi pentru ca, după împăcarea zeilor, să se înceapă şi să se meargă cu toate la înfăptuire, s-au hotărît următoarele : „consulii, înainte de a pleca la război, să celebreze acele jocuri şi să aducă acele jertfe de vite mari pe care dictatorul T. Manlius le făgăduise pe vremea consulatului lui M. Claudius Marcellus şi T. Quinctius, dacă republica va rămîne în aceeaşi situaţie, [teafără şi nevătămată] vreme de cinci ani". Jocurile făgăduite au fost celebrate în circ vreme de patru zile, iar zeilor li s-au adus jertfele care le fuseseră promise.

XXVIII În această vreme creşteau şi nădejdile, dar totodată şi grijile, căci lumea nu era pe deplin dumirită dacă romanii sînt mai vrednici să se bucure mai degrabă de faptul că Hannibal a plecat din Italia după şaisprezece ani, lipsindu-se de stăpînirea Italiei pe care a lăsat-o poporului roman, sau trebuie să se îngrijoreze şi mai tare pentru faptul că Hannibal a trecut în Africa cu armata teafără. „Numai locul s-a schimbat — şi nu-i de mirare — dar nu şi primejdia ! Prorocul acestei nemaipomenite încleştări, Q. Fabius, care închisese de curînd ochii, nu în deşert obişnuia să trîmbiţeze că un bărbat ca Hannibal va fi un duşman mai primejdios pe pămîntul său decît pe cel străin. Căci de aci înainte Scipio nu va mai avea de-a face cu Syphax, regele unor barbari necioplţi, ale cărui oşti le conducea Statorius [109], o jumătate de ordonanţă, sau cu Hasdrubal, socrul lui Syphax, şi care dintre toţi comandanţii puni era fugăreţul cel mai iute din luptă, ori cu oştile de strînsură alcătuite la repezeală din cete de ţărani numai pe jumătate înarmaţi, ci cu Hannibal însuşi, aproape născut în cortul de comandant al tatălui său, cel mai viteaz dintre toţi capii de oşti, hrănit şi crescut în mijlocul armelor, intrat de copil în rîndurile ostaşilor, din fragedă tinereţe comandant suprem, care a îmbătrînit [110] cîştigînd numai biruinţe şi care şi-a răspîndit faima prin neasemuite fapte de arme săvîrşite în Hispania, în Gallia şi în Italia, de la Alpi pînă în strîmtoarea Siciliei. Hannibal stă în fruntea unei oştiri care a luat parte la toate campaniile sale, călite prin puterea de răbdare în toate privinţele, îndurînd încercări peste orice închipuire omenească, stropită de mii de ori cu sînge de roman şi încărcată cu

Scanned with CamScanner

trofeele luate nu numai de la ostaşii romani, ci şi de la comandanţii lor. Scipio se va întîlni pe cîmpul de bătaie cu mulţi dintre punii care au doborît cu mîna lor proprie praetori, comandanţi, consuli romani şi cu mulţi dintre cei care au fost decoraţi cu coroane murale [111] şi vallare [112], cu mulţi dintre cei care au străbătut de la un capăt la altul taberele cucerite, oraşele romane îngenuncheate. Cîrmuitorii poporului roman n-au azi atîtea fascii cîte a putut avea Hannibal, luîndu-le de la atîţia comandanţi romani răpuşi de el!"

Zbuciumul frămînta sufletele cetăţenilor romani, cărora le creşteau cu atît mai mult îngrijorările şi teama, cu cît ochii tuturor erau aţintiţi asupra celor doi comandanţi, Scipio şi Hannibal, amîndoi parcă anume meniţi să stea faţă în faţă pentru ultima luptă, deoarece de cîţiva ani romanii se deprinseseră să poarte sub ochii lor războiul, fie într-o parte, fie într-alta a Italiei, fiind prea slabe nădejdile de a se pune cît mai curînd capăt războiului. Chiar şi aceia care aveau o nestăvilită încredere în Scipio, precum şi nădejde în biruinţa lui, cu cît erau mai aproape de momentul hotărîtor, cu atît [aveau] [113] sufletele mai încordate din pricina îngrijorării. Pe de altă parte, de aceleaşi simţăminte erau stăpîniţi şi carthaginezii, cărora le părea rău că le-au cerut romanilor pace, deşi-l avuseseră sub ochi pe Hannibal şi măreţele lui fapte de arme; dar cînd priveau înapoi, ştiind că au fost de două ori bătuţi pe cîmpul de luptă, că Syphax a căzut prizonier, că au fost alungaţi din Hispania şi toate aceste isprăvi se datorează numai vitejiei şi minţii iscusite a lui Scipio, se îngrozeau de acest comandant roman, menit de ursită parcă să aducă pieirea Carthaginei.

XXIX Hannibal şi ajunsese la Hadrumetum [114], de unde, după ce a cheltuit cîteva zile pentru refacerea ostaşilor zdruncinaţi de călătoria pe mare, se îndreptă în marş forţat spre Zama [115], îngrijorat de veştile îngrozitoare care îi aduceau la cunoştinţă că toate împrejurimile Carthaginei au fost ocupate de armatele romane. De la Zama pînă la Carthagina e un drum de cinci zile. Iscoadele trimise de acolo înainte fuseseră prinse de străjile romane şi conduse în faţa lui Scipio; acesta le dădu pe seama unui tribun militar, îmbiindu-i să lase de o parte orice teamă şi ordonînd tribunului să-i plimbe prin toate părţile pe unde vor ei şi să vadă totul în castrul roman. Întrebîndu-i apoi dacă „au cercetat oare totul după plac?", îi lăsă să se ducă înapoi la Hannibal, dîndu-le şi o gardă ca să-i însoţească.

Scanned with CamScanner

De bună seamă Hannibal n-a ascultat cu bucurie în suflet toate cele ce i se aduceau la cunoştinţă (căci i-au dat de ştire că a sosit, întîmplător, tot în acea zi şi Masinissa cu 6 000 de pedestraşi şi 4 000 de călăreţi), dar mai cu seamă l-a zdruncinat [cutezanţa] [116] potrivnicului său care, negreşit, trebuia să se bizuie pe ceva. De aceea, cu toate că el însuşi era cauza izbucnirii războiului, iar prin sosirea sa tulburase şi armistiţiul încheiat şi spulberase şi nădejdea încheierii păcii, totuşi, încredinţat că va putea dobîndi condiţii mai drepte acum cînd el e teafăr şi nevătămat decît dacă va cere pace după ce va fi învins, trimise un crainic la Scipio pentru a-i mijloci o întrevedere cu dînsul.

Eu însă n-am vreun temei ca să afirm că Hannibal a făcut acest pas din propriu imbold sau din îndemnul conducerii statului. Valerius Antias scrie că după ce Hannibal a fost biruit în cea dintîi luptă, în care i-au fost nimiciţi 12 000 de luptători şi 1 700 luaţi prizonieri, s-a înfăţişat în castrul lui Scipio în chip de sol însoţit de alţi zece soli. Însă pentru că Scipio n-a refuzat întrevederea [117], amîndoi comandanţii, potrivit înţelegerii, s-au apropiat cu taberele unul de altul, pentru ca întîlnirea să aibă loc în preajma lor. Scipio s-a instalat nu departe de oraşul Naraggara [118], atît pentru că, pe lîngă celelalte însuşiri, poziţia era prielnică, cît şi pentru că apa de băut se găsea la o aruncătură de suliţă. Hannibal a ocupat o măgură la 4 000 de paşi de Scipio, o poziţie de altfel sigură şi la îndemînă — numai că era ceva mai departe de apă. Acolo s-a ales un loc tocmai la mijloc între cele două tabere, cu cîmp de vedere în toate părţile, pentru ca să nu fie cu putinţă întinderea de curse.

XXX După ce escortele s-au dat în lături la o depărtare egală, însoţiţi numai de cîte un tălmaci, se întîlniră faţă în faţă cei mai mari comandanţi nu numai ai timpurilor lor, ci ai tuturor vremurilor dinaintea lor, fiind deopotrivă cu oricare rege sau cap de oşti al oricărui neam.

La vederea celuilalt, aproape înmărmuriţi unul de celălalt de uimire, amîndoi păstrară tăcere cîtăva vreme. Atunci, mai întîi Hannibal rupse tăcerea spunînd următoarele :

„Dacă aşa a urzit ursita ca eu care cel dintîi am declarat război poporului roman şi am avut în atîtea rînduri biruinţa în mînă, tot eu să vin să cer şi pace, mă bucur că tu ai fost hărăzit de soartă să fii cel mai potrivit de la care s-o cer. Nici pentru tine nu va fi o laudă obişnuită, între atîtea laude de seamă, că Hannibal, căruia

zeii i-au dat biruința asupra atîtor comandanți romani, a dat înapoi în fața ta și că tu ai fost acela care ai pus capăt acestui război, însemnat în primul rînd prin dezastrele voastre, și apoi printr-ale noastre. Această întîlnire a noastră va fi o pildă a ironiei sorții, pentru că eu sînt cel care am început ostilitățile împotriva tatălui tău [119] cînd era consul, și după ce m-am măsurat în luptă pentru întîia oară cu același comandant roman, tot eu mă înfățișez acum, dezarmat, fiului său, ca să-i cer pacea.

Într-adevăr, zeii dăduseră cea mai înțeleaptă minte părinților noștri cînd au hotărît ca voi să vă mulțumiți cu stăpînirea Italiei, iar noi cu a Africii. Căci, într-adevăr, Sicilia și Sardinia nu sînt pentru voi o răsplată destul de demnă pentru pierderea atîtor flote, atîtor armate și atîtor străluciți comandanți. Însă mai lesne poți învinui faptele trecutului decît îndrepta ceva din ele! [120] Astfel noi am jinduit după bunurile altuia, pentru ca acum să luptăm pentru a ni le apăra pe ale noastre, și pentru ca acum noi nu numai să nu mai purtăm războiul în Italia, ci în schimb să-l purtați voi în Africa. Și voi ați văzut steagurile și armele potrivnicului în fața porților voastre și aproape de zidurile Romei, iar noi, la rîndul nostru, auzim acum din Carthagina zăngănitul armelor din castrul roman. Deci, de vreme ce ursita v-a hărăzit vouă acest noroc, acum va fi vorba de acea pace, după care voi totuși jinduiți mai mult ca după orice, în vreme ce noi ne scuturăm cu cea mai mare groază. Noi doi care avem și mai mare interes pentru pace ne străduim pentru ea, și cetățile noastre vor încuviința tot ce vom statornici în numele lor. Avem însă nevoie de acel imbold care nu se ferește să chibzuiască în liniște. În ceea ce mă privește pe mine, care mă întorc acum bătrîn în patria mea, de unde am plecat copil, atît vîrsta, cît și izbînzile și înfrîngerile m-au învățat a voi mai degrabă să urmez chibzuința cugetului decît calea norocului. Eu mă tem însă că atît tinerețea ta, cît și norocul tău neîntrerupt pînă acum vor avea nevoie mai degrabă de acțiuni mai semețe decît de duhul împăciuirii. Însă oricare dintre cei pe care norocul nu i-a înșelat, arareori cugetă la nestatornicia sorții. Ceea ce am fost eu la Trasimenus și la Cannae, ești tu astăzi: deși abia împlinești vîrsta ostășească, totuși tu ai primit să fii comandant suprem, iar în toate acțiunile la care ai pornit cu cea mai mare cutezanță, norocul nu te-a părăsit nicăieri. Plecînd ca să răzbuni moartea tatălui și unchiului tău, ai dobîndit în urma năpastei îndurate de casa voastră o neasemuită slavă, datorită vitejiei și pioșeniei tale; ai recucerit Hispaniile pierdute după ce ai bătut și

Scanned with CamScanner

pus pe fugă patru armate punice ; ales consul, în vreme ce ceilalți n-aveau destulă bărbăție să apere măcar Italia, tu ai trecut în Africa și, după ce ai măcinat aici două armate, după ce ai cucerit în același ceas două tabere, dîndu-le foc în același timp, după ce l-ai luat prizonier pe Syphax, un rege foarte puternic, după ce ai smuls atîtea orașe acelui regat și atîtea orașe puterii noastre, m-ai scos și pe mine din stăpînirea Italiei în care ședeam înfipt de șaisprezece ani. Poate că avîntul tău preferă biruința în locul păcii! Am cunoscut și eu firi stăpînite de mîndrie care vor să fie mai degrabă oameni mari decît folositori : și mie soarta mi-a hărăzit cîndva fulgerător o atare situație ! Dar dacă în succese zeii ne-ar da nouă minte înțeleaptă, am chibzui nu numai la cele ce s-au întîmplat, ci și la cele ce se pot întîmpla. Chiar dacă ai uita de toți ceilalți, eu sînt destulă pildă pentru toate întîmplările omenești, de vreme ce așezîndu-mi nu de mult tabăra între Anio și orașul vostru, pornind atacul, era cît pe-aci să trec peste zidurile Romei, pentru ca în schimb azi tu să mă vezi aici — lipsit de cei doi frați [121] ai mei, amîndoi foarte viteji și foarte străluciți comandanți — în fața zidurilor patriei mele aproape împresurate, pentru care am stîrnit groază în cetatea voastră și ca la rîndu-mi să mă rog ție pentru a mea. Fiecare om atunci cînd e în culmea fericirii trebuie să se încreadă cît mai puțin în soarta sa. Azi, în toiul izbînzilor tale, cînd ale noastre sînt, dimpotrivă, îndoielnice, pacea pe care ne-o dai cînd ți-o cerem, în vreme ce pentru noi e mai necesară decît onorabilă, în schimb pentru tine, cel care o dai, e înălțătoare și plină de măreție ! E mai bună și mai sigură o pace decît o biruință pe care nădăjduiești s-o dobîndești [122]. Cea dintîi e în mîna ta, cea de-a doua e în mîna zeilor ! Nu azvîrli norocul, de care te bucuri de atîția ani, în primejdia unui singur ceas ! Pune puterile tale și ale norocului tău într-o parte a cumpenei, iar în cealaltă, puterea ursitei și nesiguranța războiului care au aceeași față pentru noi amîndoi. Și într-o tabără și în cealaltă va fi fier, și într-o tabără și în cealaltă vor fi trupuri omenești. În orice altă privință începutul se potrivește cu sfîrșitul, numai la război nu ! [123]. Nu te vei înfrupta în aceeași măsură din slava pe care o vei dobîndi încheind pace cu noi, dacă ne vei birui în luptă, cîtă vei pierde dacă ți se va întîmpla vreun neajuns. Într-un singur ceas soarta poate răsturna și nărui izbînzile dobîndite, o dată cu cele la care mai năzuiești [124] ! Dar făcînd pace, P. Cornelius, toate le vei subordona puterii tale ; făcînd altfel, vei avea parte de soarta pe care ți-o vor hărăzi zeii !

Scanned with CamScanner

Cîndva, chiar în această țară, M. Atilius Regulus [125] s-ar fi numărat printre puținele pilde de noroc și vitejie, dacă ar fi acordat părinților noștri pacea pe care ei i-au cerut-o cînd el îi biruise; însă Regulus nu i-a pus frîu norocului său care l-a avîntat în zbor prea sus, încît, cu cît s-a înălțat mai sus, cu atît mai amarnic s-a prăbușit [126].

De bună seamă, e îndreptățit să acorde pacea cel care impune condițiile păcii și nu cel care o cere; dar poate că nu sîntem niște ființe nevrednice, ca să ne propunem noi înșine pedeapsa! Nu refuzăm să recunoaștem că vouă vă aparțin Sicilia, Sardinia, Hispania și insulele situate pe tot întinsul mării între Africa și Italia, din pricina cărora s-a pornit acest război. Noi, carthaginezii, ne izolăm pe țărmurile noastre, deoarece așa au găsit de cuviință zeii, și primim să vă vedem pe voi stăpînind chiar ținuturile dinafara hotarelor Italiei, și pe mare, și pe uscat. Nu voi tăgădui că bunăcredința carthaginezilor e privită de voi cu ochi bănuitori, din pricina prea puținei sincerități cu care am cerut și am așteptat de curînd pacea! Însă, Scipio, pentru a se căpăta încrederea în pace, atîrnă în primul rînd de cel care cere respectarea ei! După cîte am auzit, și senatul vostru ne-a refuzat pacea, deoarece solia noastră s-a arătat a fi prea puțin demnă; acum pacea vi-o cer eu, Hannibal, pe care dacă n-aș cere-o, n-aș socoti-o folositoare, dar pe care o voi păstra pentru același temei pentru care am cerut-o! Și după cum eu, care am început acest război, așa fel m-am purtat încît nimănui să nu-i pară rău de el, cîtă vreme zeii înșiși nu ne-au privit cu ochi răi, la fel mă voi strădui ca nimeni să nu regrete această pace dobîndită prin mijlocirea mea“ [127].

XXXI Față de această cuvîntare, comandantul roman răspunse cam în felul acesta:

„Hannibal! Eu am știut [prea bine] că la vînturarea speranței sosirii tale, carthaginezii au călcat și încrederea în păstrarea armistițiului de față și au spulberat și nădejdea păcii; de bună seamă, nu poți tăgădui că tu cauți să scoți din condițiile hotărîte mai înainte pentru pace pe toate acelea care de multă vreme nu mai sînt în puterea noastră. Cu toate acestea, după cum tu ai grijă să simtă concetățenii tăi cît de mult sînt ușurați de poveri datorită ție, la fel și eu mă voi strădui ca din condițiile primite de ei să nu se taie nimic, căci altfel în situația de azi orice îngăduință ar însemna să fie răsplătită cu perfidie. Da, sînteți nedemni să vi se impună aceleași condiții pentru că voi cereți ca și înșelăciunea să

vă folosească! Nici părinţii noştri n-au fost aceia care au pornit primul război cu Sicilia şi nici noi pe cel din Hispania. Înainte vreme, primejduirea mamertinilor, aliaţii noştri, de către voi, ne-a pus în mîini arme sfinte şi drepte, ca şi de astă dată distrugerea Saguntului tot de voi! Voi sînteţi cei care ne-aţi atacat întîi pe noi şi tu însuţi mărturiseşti aceasta; sînt martori şi zeii înşişi care, pe buna şi sfînta dreptate, ne-au hărăzit izbînda atunci, şi care ne-o hărăzesc şi ne-o vor hărăzi şi în viitor! În ce mă priveşte pe mine, mi-aduc aminte şi de slăbiciunile omeneşti şi ţin seama şi de nestatornicia ursitei, dar mai ştiu că tot ce facem e supus la mii de lovituri; însă asta ar fi ca şi cum ţi-aş mărturisi că eu procedez în acţiunile mele mînat de trufie şi de porniri violente, dacă te-aşi fi privit cu dispreţ înainte de a fi trecut eu în Africa, şi, ştiind că părăseşti Italia din propria-ţi vrere şi îmbarcîndu-ţi armata pe vase, tu însuţi ai fi venit aici în acest scop, ca să-mi ceri pacea; însă acum, cînd aproape cu de-a sila te-am adus după mine în Africa, cu toate că te-ai îndărătnicit pe toate căile să rămîi pe loc, eu nu mă simt obligat să am faţă de tine nici un fel de respect. Ca atare, dacă la acele condiţii de atunci asupra cărora se pare că ne vom învoi pentru a încheia pacea, se mai adaugă şi despăgubirile pentru vasele noastre încărcate cu aprovizionare, care au fost atacate în vremea armistiţiului, precum şi pentru jignirile aduse solilor noştri, atunci am ce să-i aduc la cunoştinţă sfatului [comandanţilor]; dar dacă şi acele condiţii vi se par grele, pregătiţi-vă atunci de război, pentru că n-aţi fost în stare să suportaţi pacea!“ [128].

Ca urmare, pentru că pacea nu s-a putut încheia, după ce Scipio şi Hannibal s-au înapoiat de la locul întrevederii la ai lor, le aduc la cunoştinţă următoarele: „Zadarnic s-au aruncat vorbele! Armele trebuie să hotărască! E necesar ca toţi să se împărtăşească din soarta pe care le vor hărăzi-o zeii!“

XXXII După ce au ajuns în tabără, amîndoi comandanţii dau poruncă armatelor „să-şi pregătească armele şi sufletele pentru cea din urmă luptă prin care, dacă vor fi încununaţi de izbîndă, vor fi biruitori nu pentru o zi, ci de-a pururi! Înainte de a se lăsa amurgul zilei de mîine, ostaşii vor şti dacă Roma sau Carthagina va da legile sale neamurilor, căci răsplata biruinţei va fi nu Africa sau Italia, ci întregul pămînt! Pentru cei înfrînţi primejdia va fi tot atît de mare, cît va fi de strălucită pentru învingători biruinţa! Căci nici romanii nu mai au la îndemînă

vreo scăpare, aflîndu-se pe un pămînt străin şi necunoscut, la rîndu-i şi Carthagina, dacă-şi va irosi şi acest sprijin, cel din urmă al puterii sale, va fi sortită acum pieirii fără doar şi poate!".

A doua zi pornesc la această luptă hotărîtoare doi capi de oşti, cei mai vestiţi din lume, reprezentanţi a două popoare, cele mai puternice din lume, şi două armate, cele mai viteze din lume, care ori vor ajunge în acea zi în culmea slavei, ori vor nărui tot şiragul biruinţelor cîştigate mai înainte! De aceea sufletele lor erau străbătute cînd de nădejdi, cînd de teamă. Ostăşimea privind adînc fie linia sa de bătaie, fie pe a potrivnicului din faţă, îşi cumpănea puterile nu numai cu ochii, ci şi cu mintea, simţind în suflet cînd fiorii bucuriei, cînd ai tristeţii! Dar ceea ce aceşti ostaşi nu-şi puteau închipui de la sine, perindîndu-li-se prin faţa ochilor lor [129], le insuflau comandanţii lor prin îndrumări şi îmbărbătări. Hannibal le reamintea isprăvile lor săvîrşite pe pămîntul Italiei vreme de şaisprezece ani, atîţi comandanţi romani răpuşi, atîtea armate romane nimicite în întregime în timpul măcelului, şi faptele de arme ale sale şi ale fiecăruia, şi ori de cîte ori îi răsărea în minte amintirea unei acţiuni de seamă a vreunuia din vitejii săi ostaşi, o împrospăta în faţa tuturor.

La rîndu-i, Scipio le amintea de Hispanii şi de luptele de curînd din Africa şi de propria mărturisire a duşmanilor că din pricina fricii n-au putut cere nici pacea şi nici stărui asupra ei, datorită perfidiei sădite în firea lor. Pe lîngă acestea, Scipio le povesteşte cum s-a desfăşurat întrevederea lui cu Hannbial ţinută în taină, plăzmuind-o după bunul plac al închipuirii sale. Le face alor săi următoarea prorocire: „De aceleaşi auspicii cu care au luptat părinţii lor la insulele Aegates, se vor bucura acum şi ei prin vrerea zeilor! În mîinile lor va cădea pradă Carthagina, în mîinile lor se află putinţa întoarcerii în patrie, la vetrele lor, la părinţii, copiii şi soţiile lor şi la zeii lor Penaţi!" Scipio rostea acestea înălţîndu-şi fruntea [spre cer], străluminat de o voioşie atît de mare, încît ai fi putut crede că a şi biruit.

XXXIII El îşi rîndui în prima linie pe *hastati*, în spatele lor pe *principes* şi încheie linia de bătaie cu *triarii*. Însă nu-şi întocmi cohortele în ordine strînsă în faţa steagurilor, ci păstră o oarecare distanţă între manipule, pentru ca să fie un gol, pe unde elefanţii mînaţi de puni să nu strice de loc şirurile romane. Pe Laelius, de care se folosise anul trecut ca legat, iar în acest an în calitate de quaestor extraordinar (numit aşa potrivit unui decret

senatorial), îl aşează cu cavaleria italică la aripa stîngă, iar pe Masinissa şi pe numizii lui, la cea dreaptă. Scipio umplu golurile deschise între manipulele antesignanilor cu *veliti* (aceştia formau atunci trupele [dotate] cu armament uşor), dîndu-le instrucţiuni ca, atunci cînd vor năvăli elefanţii, sau să se retragă în spatele liniilor rînduite, sau repliindu-se la stînga şi la dreapta cu mare iuţeală, să lase slobod drumul jivinelor, pentru a se arunca cu suliţe asupra lor din două părţi.

Pentru a stîrni spaimă în rîndurile potrivnicilor, Hannibal îşi rîndui în prima linie elefanţii (avea 80 la număr, cum nu mai avusese mai înainte în nici o luptă), în spatele lor aşeză trupele auxiliare de liguri şi galli, de-a valma cu balearii şi cu maurii; în linia a doua îi aşeză pe africani, precum şi legiunea macedoneană; lăsînd apoi un mic interval, alcătui şi linia rezervelor formată din ostaşi italici — cei mai numeroşi erau din Bruttium, dintre cei care îl însoţiseră pe Hannibal la plecarea sa din Italia — care mai mult fuseseră luaţi cu de-a sila decît din propria lor vrere.

La rîndul său şi Hannibal trecu cu cavaleria sa la aripi. Cea dreaptă o ocupaseră carthaginezii, iar aripa stîngă numizii. Vorbele de îmbărbătare erau rostite în felurite chipuri într-o oaste alcătuită din tot soiul de oameni, care nu aveau aceeaşi limbă, aceleaşi obiceiuri, aceleaşi legi, acelaşi fel de arme, aceleaşi veşminte şi ţinută şi mai ales aceleaşi temeiuri pentru a se avînta la luptă. Trupele auxiliare sînt înflăcărate de Hannibal cu achitarea pe loc a soldei şi cu sporirea răsplătirii în urma prăzilor; gallii sînt întărîtaţi de ura lor înnăscută împotriva romanilor; ligurilor coborîţi din munţii lor atît de prăpăstioşi le aminteşte, în nădejdea biruinţei, de cîmpiile mănoase ale Italiei; pe mauri şi pe numizi îi sperie cu domnia asupritoare cu care îi va prigoni Masinissa; celorlalţi le seamănă în suflete tot felul de nădejdi şi temeri. Carthaginezilor le pomeneşte de zidurile patriei, de zeii Penaţi, de mormintele strămoşilor, de copiii şi părinţii lor, de mamele lor înspăimîntate, şi le pune în faţă sau robia şi pieirea [130], sau stăpînirea întregului pămînt, arătîndu-le că nu e de ales o cale de mijloc între groază şi nădejde.

Tocmai în vremea în care comandantul rostea asemenea cuvinte în faţa carthaginezilor săi, iar la rîndu-le căpeteniile le vorbeau trupelor auxiliare, celor din neamurile lor, şi pe cînd cei mai mulţi li se adresau prin tălmaci celor amestecaţi cu cei de alte naţii, deodată la aripile romane au răsunat trîmbiţele şi s-au

Scanned with CamScanner

scos strigăte atît de năpraznice, încît elefanţii s-au şi întors năpustindu-se asupra alor lor, mai ales la aripa dreaptă, unde erau numizii şi maurii. La rîndu-i şi Masinissa făcu fără anevoinţă să sporească groaza în vrăjmaşul deja înfricoşat şi zădărnici sprijinul cavaleriei potrivnicului, izbutind să-i lase descoperit frontul în acea parte. Totuşi, vreo cîteva jivine neînfricate, mînate repede asupra şirurilor de *veliti*, fac un groaznic prăpăd în rîndurile acestora, deşi elefanţii primiseră numeroase răni. *Velitii* se alătură repede atunci manipulelor, după ce au lăsat un drum deschis pentru elefanţi, pentru ca să nu fie stîlciţi, şi încep să arunce suliţele din amîndouă părţile în coastele animalelor, pe care nici antesignanii nu mai conteneau să-i împroaşte cu suliţe, pînă cînd loviţi de armele de atac care cădeau grindină din toate părţile, elefanţii alungaţi din linia de bătaie a romanilor, se năpustiră asupra aripei lor drepte, punînd pe fugă chiar pe călăreţii carthaginezi. Cînd Laelius văzu că duşmanul e în neorînduială, făcu să sporească şi mai mult spaima în rîndurile vrăjmaşului.

XXXIV După ce linia de luptă carthagineză, lipsită de sprijinul cavaleriei sale, fusese descoperită acum la amîndouă flancurile, porni la atac pedestrimea care nu era deopotrivă cu cea romană nici în nădejdi, nici în putere. Pe lîngă toate acestea se mai adăugaseră şi împrejurări lipsite de importanţă în aparenţă, însă de mare însemnătate în momentele hotărîtoare ale luptei: strigătele scoase în acelaşi timp de romani erau cu atît mai năpraznice şi mai înfiorătoare, cu cît glasurile duşmanilor erau şi mai învălmăşite şi mai lipsite de tărie, ca la nişte oameni aparţinînd multor neamuri care se deosebesc prin grai; în afară de aceasta, lupta romanilor era statornică, căci romanii luptau fără să se clintească din loc, năpustindu-se cu toată greutatea şi a lor şi a armelor lor asupra potrivnicului, năvala şi sprinteneala de partea lor fiind mai aprige decît forţa. De aceea, numaidecît din primul iureş romanii dădură peste cap linia de bătaie a vrăjmaşului. Apoi, opintindu-se şi cu umerii şi împingîndu-i şi cu scuturile, romanii păşiră înainte ocupînd locurile celor înlăturaţi şi izbutiră să înainteze nestingheriţi o oarecare bucată, de parcă nimeni nu li s-ar fi împotrivit. Romanii de la ariergardă, îndată ce simţiră că frontul duşmanilor a fost [spart şi] dat peste cap, se zoriră şi ei s-o ia pe urmele primei linii, ceea ce făcea să crească şi mai mult avîntul cu care romanii puseseră pe goană pe potrivnic.

Scanned with CamScanner

În partea dușmanului, africanii și carthaginezii începură și ei să se retragă cînd văzură că linia a doua a trupelor auxiliare cedează terenul, dar în loc să-i sprijine, dimpotrivă, începură să-i măcelărească pe cei din fața lor, fiindcă nu se împotriveau cu îndărătnicie romanilor, pentru ca nu cumva romanii să ajungă pînă la ei. De aceea trupele auxiliare repede întorc spatele și îndreptîndu-se spre ai lor, parte din ei se retrag în linia a doua, parte îi hăcuiesc cu armele pe cei care nu-i primesc între ei, de vreme ce nici ei nu fuseseră ajutați puțin mai înainte, iar acum se văd și alungați ; acum se încinseseră aproape de-a valma două lupte, deoarece carthaginezii erau nevoiți să se măsoare în același timp și cu romanii și totodată să se lupte și cu ai lor. Totuși, punii nu vrură să primească în rîndurile liniei lor de bătaie pe ostașii trupelor auxiliare intrate în panică și în aceeași vreme și învrăjbite, ci atacîndu-i în rînduri strînse îi scoaseră afară din luptă, împingîndu-i către aripi și în spațiul gol din jurul cîmpului, pentru ca să nu fie stîrnită învălmășeala — de către acești ostași porniți să fugă din pricina groazei și a rănilor — și în rîndurile întregii linii de bătaie alcătuite numai din trupe carthagineze devotate. Însă atîtea mormane de leșuri și de arme umpluseră acest loc, unde puțin mai înainte stătuseră trupele auxiliare, încît pentru romani acum era aproape mai greu să treacă pe acolo decît printre dușmani rînduiți în șiruri strînse. De aceea, *hastatii* romani din prima linie, urmărind pe vrăjmași printre grămezile de leșuri și de arme și șuvoaie de sînge, fiecare pe unde putea, au pricinuit la rîndu-le neorînduială în unitățile lor, învălmășindu-și și unitățile și șirurile. Ba începuseră să se învălmășească chiar și cohortele de *principes*, cînd acestea băgară de seamă că în față linia lor de bătaie e dezlînată. Cînd Scipio observă acest [neajuns] porunci numaidecît trîmbițelor să sune retragerea *hastatilor*, iar după ce-și duse răniții înapoia frontului, își împinse cohortele de *principes* și de *triarii* la aripi, pentru ca linia de luptă a *hastatilor* romani să fie sprijinită și întărită mai temenic în centru.

În felul acesta a izbucnit, ca de la început, o nouă bătălie ; căci romanii dînd acum de adevărații lor vrăjmași, erau egali cu ei și prin felul armelor și prin deprinderea cu viața ostășească și prin faima izbînzilor cîștigate și-și dădeau deopotrivă seama și de însemnătatea năzuințelor lor, și de mărimea primejdiilor : însă romanii erau mai presus de puni și prin număr și [131] prin avînt, deoarece ei răzbiseră, pe de o parte, și pe călăreți și pe elefanți, iar pe de

alta, după ce prima linie de bătaie a potrivnicului fusese întoarsă, ei luptau acum împotriva celei de-a doua linii dușmane.

XXXV Între timp Laelius și Masinissa, după ce au urmărit la o oarecare distanță pe călăreții dușmani puși pe fugă, întorcîndu-se, porniră în șarje asupra liniei de luptă vrăjmașe date peste cap. Acest iureș al cavaleriei a vîrît în cele din urmă spaima în potrivnic: numeroși vrăjmași au fost înconjurați și doborîți în luptă; mulți fugăriți și risipiți pe tot întinsul cîmpiei din jur au pierit pretutindeni, deoarece cavaleria stăpînea întreaga situație.

În acea zi au fost nimiciți peste 20 000 de carthaginezi și aliați de ai lor; un număr cam tot atît de mare fură luați prizonieri, capturîndu-se 132 de steaguri militare și 11 elefanți. Din rîndurile învingătorilor au căzut aproape 1 500 de ostași.

Hannibal a reușit să scape cu un pumn de călăreți, strecurîndu-se în toiul învălmășelii; el se refugie la Hadrumetum, după ce înainte de a părăsi lupta încercase toate mijloacele cu putință și înainte de bătălie și în timpul ei: după mărturisirea chiar a lui Scipio și a tuturor oamenilor pricepuți în arta războiului, Hannibal, prin faptul că și-a întocmit frontul său cu un meșteșug neîntrecut, a cîștigat în acea zi o strălucită glorie: „El și-a așezat elefanții în prima linie, pentru a zădărnici atacul romanilor dezlănțuit la voia întîmplării, nelăsîndu-i să-și urmeze steagurile și să-și păstreze șirurile, pentru că în ei își pusese comandantul carthaginez cea mai mare nădejde; apoi Hannibal și-a rînduit trupele auxiliare înaintea frontului carthaginezilor, pentru ca nu cumva acești oameni de adunătură, proveniți din scursura tuturor neamurilor și pe care nu-i ținea în luptă vreo credință, ci numai plata, să aibă slobod drumul la retragere spre a fugi și pentru ca totodată, luîndu-i în primire pe romani după primul lor iureș, să sleiască cel dintîi avînt al acestora, și chiar dacă n-ar fi izbutit nimic altceva, măcar să tocească fierul armelor vrăjmașe cu rănile lor; apoi ostașii carthaginezi și africani, în care Hannibal își pusese toate nădejdile și care în toate împrejurările erau deopotrivă cu romanii, trebuiau cu atît mai mult să-i întreacă în această bătălie, cu cît aveau să lupte cu forțele proaspete și neatinse împotriva romanilor obosiți și răniți. Pe italici, în privința cărora nu știa dacă-i sînt aliați sau neprieteni, Hannibal îi scoase din luptă și-i dusese departe, tocmai în cea din urmă linie, fiind despărțiți de frontul carthaginez și printr-un [mare] spațiu de teren".

După ce Hannibal dădu această luptă, ca o ultimă dovadă a strălucitelor sale însușiri de comandant, își căută adăpost la Ha-

Scanned with CamScanner

drumetum, de unde fiind chemat la Carthagina, se întoarse în acest oraş, din care plecase copil cu 36 de ani mai înainte; el declară în senatul carthaginez că a fost biruit nu numai în bătălie, ci şi în război [132] şi nu mai e vreo nădejde de scăpare decît numai în dobîndirea păcii [133].

XXXVI Numaidecît în urma bătăliei, Scipio a cucerit şi a jefuit tabăra duşmanilor şi apoi, încărcat cu o uriaşă pradă, s-a întors la mare, la flotă; aici află vestea că P. Lentulus [134] cu 50 de vase rostrate şi cu 100 de vase de transport, avînd pe ele tot felul de provizii, s-a dus la Utica.

De aceea Scipio, încredinţat că trebuie să vîre şi mai temeinic groaza din toate părţile în Carthagina intrată în panică, îl trimite pe Laelius la Roma în chip de crainic al biruinţei, iar lui Cn. Octavius îi dă ordin să conducă legiunile romane pe uscat pînă la Carthagina; după ce alătură şi noua flotă a lui Lentulus la cea veche a sa, plecînd din Utica, Scipio se îndreptă către portul Carthaginei. El nu era departe de această cetate, cînd îi ieşi în întîmpinare o navă carthagineză învăluită în fîşii de stofă de lînă şi cu ramuri de măslini [135]. Acolo se găseau zece soli, fruntaşi ai cetăţii, care veneau din îndemnul lui Hannibal să-i ceară pace. După ce aceştia ajunseseră lîngă pupa vasului praetorian, îi întinseseră insemnele doveditoare ale păcii, rugîndu-l şi implorîndu-l pe Scipio să se milostivească de ei. Dar Scipio nu le dădu vreun alt răspuns decît să vină la Tynes: „acolo îşi va instala el castrul". Apoi, după ce-l chemă înapoi şi pe Octavius acolo, se întoarse la Utica, pentru a privi pe îndelete aşezarea Carthaginei nu atît pentru a lua cunoştinţă de situaţia ei de faţă, cît pentru a-şi înspăimînta şi mai mult vrăjmaşul. O ştafetă venind în calea oştirii romane care se pusese în mişcare de acolo către Tynes aduse ştirea că Vermina, fiul lui Syphax, vine în sprijinul carthaginezilor cu mai multă cavalerie decît pedestrime.

O parte a armatei romane împreună cu toată cavaleria,.... [136] atacînd trupele numide ale lui Vermina [în cea dintîi zi a Saturnalelor], după o uşoară ciocnire îi puseră pe goană. Înconjurîndu-i din toate părţile cu cavaleria şi tăindu-le şi orice ieşire pentru a scăpa prin fugă, fură măcelăriţi acolo 15 000 de oameni, iar 1 500 fură prinşi vii; mai fură capturaţi şi 1 500 cai numizi şi 72 de flamuri militare. Regişorul a izbutit să scape în toiul învălmăşelii numai cu un pumn de ostaşi.

Scanned with CamScanner

Atunci se înfăţişară alţi 30 de soli ai Carthaginei la Tynes, în acelaşi loc unde fusese aşezată înainte tabăra.

Într-adevăr, şi aceia i s-au adresat lui Scipio într-un chip cu mult mai jalnic, ca să insufle şi mai multă milă ca înainte, cu cît erau siliţi şi mai avan de soartă; dar Scipio prea puţin s-a înduioşat cînd le-a ascultat păsul, amintirea proaspetei lor perfidii fiindu-i adînc întipărită în suflet.

În sfatul [comandanţilor], deşi îi îmboldea pe toţi mînia îndreptăţită să distrugă Carthagina, totuşi, pentru că pe de o parte aceştia îşi dădeau seama de greutatea unor asemenea operaţii datorită şi faptului că asediul unei cetăţi atît de întărite şi de puternice putea să dureze vreme îndelungată, pe de altă parte pentru că şi pe Scipio însuşi îl neliniştea aşteptarea urmaşului său, care avea să vină în Africa adus de faima unui război pregătit şi curmat prin strădaniile şi primejdiile altuia, toate minţile fură aplecate către pace.

XXXVII În ziua următoare, fură din nou chemaţi solii Carthaginei şi, după ce fură aspru dojeniţi în toate chipurile pentru perfidia lor, Scipio îi povăţui pe toţi ca învăţînd din atîtea înfrîngeri suferite să creadă, în sfîrşit, că există zei şi jurăminte; după aceasta, Scipio le dictă următoarele condiţii de pace:

„Carthaginezii să trăiască liberi după legile lor; să-şi stăpînească mai departe oraşele şi ţinuturile cu acele hotare pe care le avuseseră înainte de război, iar romanii să pună în acea zi capăt pustiirilor ţării lor; carthaginezii să le înapoieze romanilor toţi dezertorii şi toţi sclavii fugiţi, precum şi pe toţi prizonierii; să predea Romei şi vasele rostrate, în afară de zece trireme şi elefanţii domesticiţi pe care îi aveau, şi să nu mai domesticească alţii; să nu mai poarte război nici în Africa, nici în afara Africii fără încuviinţarea romanilor; să-i înapoieze lui Masinissa bunurile şi să încheie un tratat cu el; să dea aprovizionarea şi solda pentru trupele auxiliare pînă se vor întoarce solii puni de la Roma; să plătească, într-un interval de 50 de ani, zece mii de talanţi de argint, în rate egale; să dea zălog 100 de ostatici, pe care îi va încuviinţa Scipio, dar să nu fie nici mai mici de 14 ani, şi nici mai vîrstnici de 30 de ani. El va încheia cu Carthagina armistiţiul numai dacă vor fi înapoiate vasele romane de transport capturate de puni în timpul celui dintîi armistiţiu, precum şi tot ce fusese pe aceste vase; altfel

Scanned with CamScanner

nu le încuviinţează nici armistiţiul şi nici nu le dă vreo nădejde de pace".

În vreme ce solii Carthaginei, cărora Scipio le dăduse poruncă să aducă la cunoştinţă în patria lor aceste condiţii de pace, le expuneau în adunarea poporului, Gisgo, urcîndu-se la tribună, se pronunţă împotriva păcii; pentru că mulţimea, deşi se arăta şovăielnică şi totodată şi nevolnică de a purta armele nu se hotăra nici pentru război nici pentru pace, Hannibal îndîrjit că se rostesc şi se aud astfel de vorbe în asemenea vremuri, înşfăcîndu-l pe Gisgo îl trase de pe tribuna de unde domina gloatele. Pentru că în popor a stîrnit freamăt această privelişte neobişnuită pentru o cetate deprinsă să fie liberă, Hannibal ca om al armelor, impresionat de această libertate [întrecînd măsura] din oraşul său, îi strigă:

„Am plecat la vîrsta de nouă ani din mijlocul vostru şi m-am întors după 36 de ani. Cred că cunosc cu desăvîrşire meşteşugul războiului, către care m-a îndrumat din copilărie fie soarta mea, fie sufletul meu, fie statul; se cuvine deci ca şi voi să mă învăţaţi drepturile, legile şi obiceiurile cetăţii şi ale forului".

Dezvinovăţindu-se cu neprevederea sa, Hannibal rosti o lungă cuvîntare în legătură cu pacea, spunîndu-le că nu e nici nedreaptă şi în schimb e şi necesară. Cea mai grea din toate condiţiile era aceea că în afară de aceste vase nu mai exista nimic din încărcăturile de pe vasele romane capturate în vremea armistiţiului. Şi nu era uşoară nici căutarea bunurilor şi oamenilor din echipaj, deoarece se împotriveau cei care nu susţineau pacea. S-a hotărît atunci să se înapoieze vasele şi să se caute pretutindeni oamenii; se lasă la aprecierea lui Scipio să precizeze celelalte lucruri care mai lipsesc, iar carthaginezii să-i despăgubească pe romani în locul lor cu bani.

Unii analişti au scris că Hannibal a plecat de pe cîmpul de bătaie ajungînd la mare şi, de acolo, cu un vas dinainte pregătit, s-a dus numaidecît la regele Antiochus, şi că lui Scipio, care cerea înainte de orice să-i fie predat Hannibal, i s-a răspuns că Hannibal nu se mai află în Africa.

XXXVIII După ce solii Carthaginei s-au întors la Scipio, pentru bunurile care aparţinuseră statului quaestorii au primit poruncă să dovedească după registre ceea ce se găsise pe vase, iar pentru bunurile particulare să facă declaraţii stăpînii lor. Ca despăgubiri pentru toate aceste bunuri s-a cerut suma de 25 000

Scanned with CamScanner

de libre de argint plătită peşin ; carthaginezilor li s-a acordat un armistiţiu de trei luni. S-a mai adăugat ca, în timpul armistiţiului, Carthagina să nu-şi trimită în altă parte solii săi decît numai la Roma, iar oricare soli vor veni la Carthagina să nu li se dea drumul să intre pînă nu vor aduce la cunoştinţa comandantului roman cine sînt cei care au venit şi ce cer. Împreună cu solii Carthaginei au fost trimişi la Roma şi L. Veturius Philo [137] şi M. Marcius Ralla [138] şi L. Scipio, fratele comandantului roman.

În cursul acelor zile, datorită cerealelor aduse din Sicilia şi Sardinia, s-au ieftinit atît de mult bucatele, încît neguţătorii plăteau corăbierilor pentru transport grîne în loc de bani.

La Roma, la cea dintîi ştire a ridicării din nou a armelor de către carthaginezi, se stîrnise din nou panică şi se dăduse ordin lui Ti. Claudius să plece în grabă cu flota în Sicilia şi de acolo să treacă în Africa, iar celălalt consul, M. Servilius, să rămînă în cetate pînă ce va şti care-i starea lucrurilor în Africa. Numai că consulul Ti. Claudius s-a mişcat tare anevoie cu pregătirile şi cu conducerea flotei în Africa, din pricină că senatul hotărîse să încredinţeze mai degrabă lui Scipio însărcinarea de a dicta condiţiile păcii decît să recurgă la consul.

Tocmai cînd sosise ştirea reluării din nou a armelor de către carthaginezi, s-au anunţat o sumă de semne şi arătări care stîrniseră spaimă : „La Cumae s-a văzut micşorîndu-se globul soarelui [139] şi a plouat din cer cu pietre [140] ; în ţinutul Velitemum s-a căscat pămîntul ivindu-se un uriaş hău, iar copacii au fost înghiţiţi de adîncuri ; la Aricia forul şi prăvăliile din jur au fost lovite de trăsnet, iar la Frusino zidul, precum şi poarta cetăţii au fost trăsnite în cîteva locuri ; şi pe Palatin a plouat cu pietre".

Pentru această din urmă minune s-au rînduit slujbe de ispăşire de nouă zile, după datinele strămoşeşti, iar pentru celelalte s-au sacrificat vite mari. Între aceste semne, a fost socotită ca o pedeapsă de sus şi creşterea neobişnuită a apelor : căci Tibrul se revărsase peste maluri atît de mult, încît jocurile Apollinare au fost pregătite dincolo de poarta Collina, lîngă templul [zeiţei] Venus Erycina, din pricină că circul fusese inundat. Însă chiar în ziua jocurilor, cerul s-a înseninat deodată, încît cortegiul care începuse să pornească către poarta Collina, a fost chemat înapoi şi după ce s-a dat de veste că apele s-au retras, s-a îndreptat către

Scanned with CamScanner

circ. De aceea, celebrarea acestor jocuri anuale la locul lor obişnuit a făcut să crească şi bucuria poporului şi faima acestor jocuri.

XXXIX Pe consulul Claudius, plecat în sfîrşit din oraş, l-a surprins o groaznică furtună între porturile Cosa [141] şi Loretanus [142], vîrîndu-l în toţi sperieţii. După ce a ajuns la Populonium [143], făcu popas acolo pînă ce furtuna şi-a vărsat de tot mînia ; apoi a trecut în insula Ilva [144], apoi din Ilva în Corsica şi din Corsica în Sardinia. După ce acolo trecuse dincolo de Montes Insani [145], o altă furtună cu mult mai năpraznică a împrăştiat flota pretutindeni şi în locuri şi mai primejdioase. Multe vase au fost avariate acolo şi li s-a jefuit echipamentul, iar unele chiar au naufragiat. De aceea, flota avariată şi prăpădită a rămas la Carales. În vreme ce vasele trase pe uscat erau reparate, pe consul l-a prins acolo iarna ; pentru că anul s-a scurs şi nu i s-a mai prelungit comanda, Ti. Claudius a readus, ca simplu particular, flota la Roma.

La rîndul său, M. Servilius, ca să nu fie chemat la Roma în vederea alegerilor, după ce a numit dictator pe C. Servilius Geminus [146], a plecat în provincia sa. Dictatorul l-a desemnat pe P. Aelius Paetus comandant al cavaleriei. Vitregia vremii a împiedicat în multe rînduri ţinerea alegerilor fixate. Ca urmare, după ce vechii magistraţi au ieşit din funcţie în ajunul idelor lui Marte, pentru că nu le veniseră înlocuitorii, republica a rămas fără magistraţi curùli.

În acel an s-a stins din viaţă pontificele Manlius Torquatus. În locul lui a fost numit C. Sulpicius Galba.

Jocurile romane au fost celebrate din nou în trei rînduri de edilii curùli L. Licinius Lucullus şi Q. Fulvius.

Printr-un denunţ scribii şi aprozii edililor au fost [descoperiţi] [147] că şi-au însuşit sume de bani din tezaur ; ei au fost osîndiţi, nu fără înfierarea edilului Lucullus.

P. Aelius Tubero şi L. Laetorius, fiind aleşi edili prin călcarea rînduielilor religioase, au demisionat din magistratură, după ce au celebrat jocurile, dînd cu prilejul jocurilor şi nişte ospeţe în cinstea lui Jupiter, şi după ce au aşezat în Capitolium trei statui făcute cu banii rezultaţi din amenzi.

Dictatorul şi comandantul cavaleriei, potrivit unui *senatus-consultum*, au celebrat jocurile închinate zeiţei Ceres.

Scanned with CamScanner

XL După ce legaţii romani au ajuns la Roma în acelaşi timp cu solii carthaginezi, senatul s-a întrunit la sfat în templul Bellonei.

Acolo, L. Veturius Philo a arătat cum s-a desfăşurat bătălia cu Hannibal, cea din urmă care a mai avut loc între romani şi carthaginezi, şi cum s-a pus în sfîrşit capăt acestui jalnic război, spre nespusa bucurie a senatorilor; el a adăugat că a fost înfrînt şi Vermina, fiul lui Syphax, şi această luptă trebuie privită ca un mic adaos al războiului punic desfăşurat cu succes.

S-a dat apoi poruncă lui Philo să se înfăţişeze şi în adunarea poporului, spre a-i împărtăşi şi acestuia bucuria. Cu acest prilej fură deschise în cetate toate templele pentru a aduce zeilor mulţumiri, decretîndu-se rugăciuni publice de mulţumire vreme de trei zile.

Solilor carthaginezi şi ai regelui Filip (căci şi aceştia veniseră), care ceruseră să li se încuviinţeze a se prezenta în senat, li s-a dat din ordinul senatului răspunsul de către dictator, că cei ce le vor da această încuviinţare vor fi noii consuli.

Apoi avură loc alegerile. Fură aleşi consuli Cn. Cornelius Lentulus [148] şi P. Aelius Paetus; ca praetori, M. Iunius Pennus [149], căruia sorţii traşi i-au dat jurisdicţia urbană, lui M. Valerius Falto [150] — Bruttium, lui M. Fabius Buteo [151] — Sardinia, lui P. Aelius Tubero [152] — Sicilia.

În privinţa desemnării provinciilor consulare s-a hotărît să nu se ia nici o măsură înainte de a se da ascultare solilor Carthaginei şi ai regelui Filip; toată lumea presimţea în suflete curmarea unui război şi începerea altuia. Consulul Cn. Lentulus ardea de dorinţa de a pune mîna pe provincia Africa, încredinţat că dacă ar mai dăinui războiul acolo, i-ar fi uşoară izbîndirea, iar în cazul că acestui război i s-ar fi pus deja capăt, el ar putea dobîndi în vremea consulatului său gloria curmării acestui conflict. De aceea el declară că nu va îngădui să se întreprindă ceva înainte de a i se decreta lui provincia Africa; colegul său, un om înzestrat cu simţul măsurii şi cu înţelepciune, îi încuviinţează cererea, deoarece el îşi dădea seama că întrecerea lui pentru glorie cu Scipio avea să fie sortită căderii, în afară de faptul că Lentulus nici nu era menit să-i fie deopotrivă tocmai lui Scipio.

Tribunii plebei, Q. Minucius Thermus şi M. Acilius Glabrio spuneau că în cursul anului trecut aceeaşi ţintă a încercat s-o înfăptuiască, însă în zadar, şi consulul Ti. Claudius [153]: „În urma încuviinţării senatului s-a făcut propunerea în adunarea poporu-

lui: cui vrea poporul să-i încredinţeze puterea în Africa; toate cele 35 de triburi au hotărît ca puterea să i se decerneze lui P. Scipio". Au avut loc multe ciocniri şi în senat şi în adunarea poporului pe acest temei, pînă cînd, în cele din urmă, s-a ajuns ca să se lase pe seama senatului rezolvarea întregii situaţii. De aceea senatul, după ce a depus jurămîntul (căci aşa se hotărise), a decretat ca consulii să se înţeleagă între ei şi să-şi tragă provinciile la sorţi, care din ei doi să primească Italia şi care flota de 35 de vase: „celui căruia îi va cădea la sorţi flota, să pornească în fruntea ei spre Sicilia; dacă nu se va putea încheia pace cu carthaginezii, atunci să treacă în Africa; consulul să desfăşoare războiul pe mare, iar Scipio pe uscat, învestit cu aceleaşi prerogative ca şi pînă acum; dacă însă carthaginezii se învoiesc în privinţa condiţiilor păcii, atunci tribunii plebei să propună în adunarea poporului: dacă poporul încuviinţează ca Scipio sau consulul să încheie pace şi cine se cuvine să aducă la Roma armata, în cazul că ea va fi biruitoare în Africa. Dacă pacea se încheie prin mijlocirea lui P. Scipio şi adunarea poporului va încuviinţa ca acesta să transporte armata la Roma, atunci consulul să nu mai treacă din Sicilia în Africa. Celălalt consul căruia îi va cădea la sorţi Italia, să ia în primire două legiuni de la praetorul M. Sextius".

XLI Lui P. Scipio i s-a prelungit comanda peste provincia Africa împreună cu oştirile pe care le avea. Praetorului M. Valerius Falto i s-au decretat două legiuni în Bruttium, acelea în fruntea cărora fusese C. Livius anul trecut; „praetorul P. Aelius să ia în primire două legiuni în Sicilia, de la Cn. Tremellius"; o legiune să i se decreteze lui M. Fabius în Sardinia, aceea pe care o comandase propraetorul P. Lentulus; lui M. Servilius, consulul anului trecut, i s-a prelungit comanda tot în Etruria şi tot cu cele două legiuni ale sale.

„În ce priveşte Hispaniile, cîţiva ani au activat acolo L. Cornelius Lentulus şi L. Manlius Acidinus; de aceea consulii să ia contact cu tribunii plebei, pentru ca — dacă ei găsesc cu cale — să întrebe adunarea poporului cui încuviinţează să i se dea comanda în Hispania; acela să-şi alcătuiască o legiune cu efectivele acelor armate, constituind şi 15 cohorte din ceilalţi aliaţi cu nume latin, cu care să apere provincia; L. Cornelius şi L. Manlius să transporte vechile trupe în Italia".

Scanned with CamScanner

Consulului i s-a decretat o flotă de 50 de vase luate din efectivele celor două flote: una a lui Cn. Octavius, care se afla în Africa şi cealaltă a lui P. Villius, care supraveghea ţărmurile Siciliei, pentru ca să-şi aleagă vasele pe care le voia. „P. Scipio să păstreze mai departe cele 40 de vase lungi, pe care le avusese. Dacă Scipio va voi să-l lase la comanda flotei pe Cn. Octavius, care fusese în fruntea ei şi înainte, atunci acestuia să i se încredinţeze prerogativele puterii de propraetor pentru acel an: dacă Scipio îl preferă pe Laelius, Octavius să plece de acolo şi să aducă şi vasele de care consulul nu avea nevoie".

Şi lui M. Fabius i s-au decretat zece nave lungi pentru Sardinia.

Şi consulii au primit poruncă să recruteze două legiuni urbane, pentru ca în acel an republica să fie apărată de 14 legiuni şi de 100 de nave lungi.

XLII După aceasta, senatul a luat în dezbatere solia lui Filip şi a carthaginezilor. El a găsit cu cale să fie introduşi mai întîi în senat solii macedoneni; cuvîntarea rostită de aceştia a avut diferite aspecte: pe de o parte, ei căutau să se dezvinovăţească împotriva plîngerilor adresate de Roma, prin solii săi, regelui lor în privinţa pustiirilor suferite de aliaţii romanilor, pe de altă parte însă, îi învinovăţeau chiar pe aliaţii poporului roman, dar cu mai mare înverşunare, îndeosebi pe Marcus Aurelius, „care, făcînd parte din cei trei soli trimişi la rege, s-a statornicit la ei în ţară, recrutînd trupe; acesta, în dispreţul tratatului încheiat, i-a hărţuit cu războiul şi s-a încăierat de multe ori cu prefecţii lui Filip; [în sfîrşit] [134], aceşti soli au cerut să li se înapoieze macedonenii şi comandantul lor, Sopater, care luptaseră ca mercenari de partea lui Hannibal şi care acum se găseau în lanţuri, ca prizonieri".

Împotriva acestor acuzaţii a luat cuvîntul M. Furius, trimis în acest scop din Macedonia de către Aurelius: el a spus că „Aurelius a fost lăsat acolo cu scopul ca aliaţii poporului roman, sleiţi de atîtea pustiiri, împilări şi asupriri [să nu se rupă de romani], trecînd de partea regelui; dînsul n-a ieşit dintre hotarele aliaţilor şi şi-a dat silinţa ca prădalnicii ţinuturilor lor să nu rămînă nepedepsiţi. Sopater face parte dintre înalţii demnitari şi dintre intimii regelui. El a fost trimis de curînd cu 4 000 de macedoneni în Africa ca să-i dea ajutor lui Hannibal şi carthaginezilor".

Scanned with CamScanner

Punîndu-li-se întrebări în această privinţă, solii macedoneni s-au încurcat în răspunsuri, în schimb romanii au ştiut să nu se încurce ca ei în răspunsuri şi de aceea le-au spus : „regele caută războiul, şi dacă stăruie, îl va găsi în curînd. Regele a călcat tratatul pentru două temeiuri : în primul rînd, a pricinuit neajunsuri aliaţilor poporului roman şi i-a atacat cu armele, în al doilea rînd i-a sprijinit pe vrăjmaşii romanilor şi cu trupe, şi cu bani. De bună seamă, şi P. Scipio a procedat şi procedează bine şi îndreptăţit, fiindcă îi ţine în lanţuri şi îi consideră în rîndurile duşmanilor pe aceia care luptînd cu arma în mînă împotriva poporului roman, au căzut prizonieri ; la rîndul său, şi M. Aurelius lucrează în interesul republicii (şi senatul îl aprobă în această privinţă), apărînd cu armele pe aliaţii poporului roman, de vreme ce nu poate impune altfel respectarea condiţiilor tratatului".

Primind acest răspuns atît de puţin îmbucurător pentru ei, solilor macedoneni li se dădu drumul să plece, după care fură chemaţi solii carthaginezi. Ţinînd seama de vîrsta înaintată şi de înfăţişarea lor demnă (căci erau căpeteniile cele mai de frunte ale cetăţii), fiecare senator îşi spunea în sinea sa că acum este vorba cu adevărat despre pace. Mai răsărit dintre toţi prin ţinută era Hasdrubal (în popor era poreclit Ţapul), care întotdeauna fusese partizanul păcii şi potrivnicul taberei barcinilor. Acesta se bucura cu atît mai vîrtos de mai multă trecere atunci, cu cît vina războiului o punea pe seama lăcomiei cîtorva hrăpăreţi şi nu pe seama statului. Acesta întrebuinţase în cuprinsul cuvîntării sale toate mijloacele unei minţi dibace, fie dezvinovăţindu-se împotriva acuzaţiilor, fie mărturisind unele din ele, pentru ca nu cumva, tăgăduind cu neruşinare greşelile dovedite, să capete mai greu iertare din partea senatului, fie povăţuindu-i chiar pe senatori să se poarte cumpătaţi şi cu înţelepciune atunci cînd au parte de izbînzi. „Dacă punii ar fi ascultat de el şi de Hanno [155] şi ar fi vrut să ţină seama de împrejurări, Roma ar fi primit condiţiile păcii pe care le-au oferit ei atunci. Însă rareori se întîmplă să li se hărăzească oamenilor un noroc strașnic şi o minte strălucită ! [156] Prin aceasta e poporul roman nebiruit, deoarece în toiul succeselor ia aminte că trebuie să-şi păstreze cumpătul, dovedind înţelepciune şi chibzuinţă. Şi, pe Hercules, ar fi fost de mirare dacă ar fi procedat altfel. Cei care nu-şi pot stăpîni veselia atunci cînd dă norocul peste ei [157], sînt loviţi pe negîndite de sminteală. Poporul roman, după biruinţe, dimpotrivă, îşi păstrează neclintit cumpătul, necălcînd hotarele veseliei,

Scanned with CamScanner

fiind îndeobşte prea deprins cu ele, şi aproape scîrbit de ele, şi a putut să-şi mărească puterea mai degrabă cruţîndu-şi aproape învinşii decît biruindu-i".

Cuvintele celorlalţi au fost mai jalnice, arătînd starea lor desperată, cînd au amintit cît de jos s-a prăvălit statul carthaginez din mîndra-i putere de altădată. „Carthaginezilor care o dată cuceriseră cu armele aproape întreg pămîntul, acum, în afară de zidurile cetăţii, nu le-a mai rămas nimic; îngrămădiţi între zidurile cetăţii lor, ei nu mai văd pe tot întinsul mării şi pămîntului pe nimeni care să se mai plece în faţa legilor lor; carthaginezii îşi vor păstra oraşul şi Penaţii lor numai în măsura în care poporul roman nu va voi să se înverşuneze şi împotriva acestor bunuri, singurele care le-au mai rămas!".

În vreme ce senatorii romani păreau înduioşaţi de milă, se spune că unul din senatori [158], îndîrjit împotriva perfidiei punice, ar fi strigat: — „Pe care dintre zei vor să mai jure pentru această pace, cîtă vreme i-au înşelat pe acei în numele cărora au încheiat tratatul de pace?" „Pe aceiaşi zei — spuse Hasdrubal — pentru că acelora care au călcat tratatele le-au arătat mînia".

XLIII Deşi toată lumea era aplecată spre pace, totuşi consulul Cn. Lentulus, care primise provincia Africa şi flota de acolo, s-a opus senatus-consultului. Atunci tribunii plebei, M. Acilius şi Q. Minucius, au făcut această propunere în faţa adunării poporului: „Vrea şi încuviinţează poporul ca senatul să hotărască încheierea păcii cu carthaginezii?" şi apoi: „Cine să încheie această pace şi cui i se dă însărcinarea să transporte armata din Africa?" Toate triburile romane au votat această propunere: „Pacea, aşa cum propuneţi [159], să fie încheiată de P. Scipio şi tot el să transporte şi armata".

În urma acestui vot, senatul a dat un decret prin care P. Scipio era desemnat să încheie pace cu poporul carthaginez, în condiţiile pe care le va găsi de cuviinţă, în urma consultării comisiei de zece membri ai senatului roman. Carthaginezii au adus mulţumiri apoi senatului şi i-au cerut să le îngăduie să intre [160] în cetate şi să vorbească cu concetăţenii lor care, căzînd prizonieri, fuseseră puşi sub paza statului: „în rîndurile acestora se află, pe de o parte, unele din rudele şi prietenii lor, oameni de obîrşie nobilă, pe de alta, au de la consîngenii lor pentru alţii diferite însărcinări". După aducerea prizonierilor, deoarece solii cerură din nou

senatului să le aprobe răscumpărarea unui număr din rîndurile acestora, şi anume pe cei pe care îi vrea senatul, acesta i-a invitat să spună o sumă de nume; şi după ce solii au rostit numele cam a două sute de oameni, s-a dat un *senatus-consultum* prin care comisia senatorilor romani să-i ducă din rîndurile celor 200 de puni prinşi, pe care îi vor carthaginezii, la P. Cornelius, în Africa şi să-i aducă la cunoştinţă că dacă se va încheia pacea să-i înapoieze carthaginezilor, fără a mai fi răscumpăraţi. Deoarece s-a poruncit şi feţialilor [161] să plece în Africa în vederea încheierii tratatului, la cererea acestora, s-a dat un *senatus-consultum* cu următorul cuprins: „Fiecare feţial să aibă asupra lui cîte o cremene şi cîte o ramură de verbină, pentru ca atunci cînd mai marele [162] oştirii romane le va da poruncă să consfinţească tratatul, ei să ceară jerba sacră". (Verbina e un soi de plantă culeasă din cetăţuia Capitoliului, care se dă de obicei feţialilor). Dîndu-le drumul solilor carthaginezi, după ce aceştia ajunseră în Africa la Scipio, au încheiat cu el pacea [163] în condiţiile de care am vorbit mai înainte. Punii au predat navele lungi, elefanţii, dezertorii, sclavii fugiţi şi 4 000 de prizonieri, în rîndurile cărora a fost şi senatorul Q. Terentius Culleo.

Scipio dădu poruncă să se pună foc vaselor punice după ce au fost împinse în larg. Unii istorici transmit că au fost acolo 500 de vase de tot felul, care erau mînate cu vîslele. „Priveliştea acestui incendiu, iscat pe neaşteptate, a stîrnit jale în sufletul punilor, ca şi cum Carthagina însăşi ar fi ars".

În privinţa dezertorilor s-a luat o măsură mai aspră decît faţă de sclavii fugiţi: celor cu numele latin li s-a tăiat capul cu securea, iar cei romani au fost răstigniţi pe cruce [164].

XLIV Cu 40 de ani înainte, în vremea consulilor Q. Lutatius şi A. Manlius, fusese încheiată cea dintîi pace cu carthaginezii. Războiul punic a reizbucnit după 23 de ani, pe vremea consulatului lui P. Cornelius şi Ti. Sempronius, şi s-a sfîrşit într-al şaptesprezecelea an, pe cînd erau consuli Cn. Cornelius Scipio şi P. Aelius Paetus. A mers vorba că, după aceea, de multe ori Scipio a spus că datorită pizmei, mai întîi a lui Ti. Claudius şi apoi a lui Cn. Cornelius, dînsul a fost oprit să sfîrşească acest război prin dărîmarea Carthaginei.

Deoarece la Carthagina, la început, se părea că anevoie se adună banii, toată lumea fiind sleită din pricina acestui război atît de îndelungat, şi pentru că în senat toată lumea era posomo-

Scanned with CamScanner

rită şi se tînguia, se spune că Hannibal a fost văzut [de toţi] rîzînd. Cînd Hasdrubal Ţapul îl dojeni pe Hannibal pentru rîsul lui în toiul jalei întregului popor, cîtă vreme numai din pricina lui curgeau aceste lacrimi, Hannibal îi răspunse:

„Dacă ai fi în stare să citeşti în ochii cuiva şi ai putea să-ţi dai seama ce-i mocneşte în adîncul sufletului, atunci ai vedea lesne că rîsul meu, pentru care mă dojeneşti acum, nu e al unui om vesel, ci aproape al unui smintit, din pricina zbuciumului sufletesc; totuşi acest rîs nu-i mai lipsit de noimă, mai fără rost şi mai dezgustător ca lacrimile astea ale voastre. Atunci s-ar fi cuvenit să plîngeţi cînd ni s-au luat armele, ni s-au ars navele şi-am fost opriţi să mai purtăm războaie dincolo de hotare; căci, într-adevăr, aceasta e rana cea mai cumplită care ne duce la pieire! N-aveţi nici un temei să credeţi că romanii s-au gîndit la tihna voastră. Un mare stat nu poate sta liniştit multă vreme; dacă nu are vreun vrăjmaş dincolo de hotare, şi-l găseşte în ţară, întocmai ca acele făpturi vînjoase la trup, cărora li se pare că sînt la adăpost faţă de primejdiile dinafara fiinţei lor, dar care sînt covîrşiţi de propria lor putere [165]. De aceea, nu-i de mirare că noi nu simţim neajunsurile căzute asupra statului decît atunci cînd sîntem loviţi în interesele noastre personale; pe asemenea oameni nu-i doare astăzi nimic mai tare ca paguba banilor pierduţi [166]. De aceea, atunci cînd Carthaginei învinse îi erau smulse trofeele, cînd vedeaţi patria lăsată fără o armă şi despuiată, în mijlocul atîtor neamuri înarmate ale Africii, nimeni n-a scos un geamăt; acum, cînd e nevoie să se strîngă de la particulari bani pentru tribut, vă tînguiţi ca la înmormîntarea patriei! Ce teamă mi-e să nu simţiţi în curînd că azi aţi vărsat lacrimi pentru răul cel mai mic!" Asemenea vorbe [rosti] Hannibal către carthaginezi.

Scipio îi dărui lui Masinissa, în faţa adunării ostaşilor săi, în afară de regatul părintesc, oraşul Cirta şi celelalte oraşe şi ţinuturi provenind din regatul lui Syphax, carp ajunseseră în stăpînirea poporului roman. El porunci lui Cn. Octavius să-i predea consulului Cn. Cornelius flota, ca s-o conducă spre Sicilia, iar împuterniciţii Carthaginei să plece la Roma, pentru ca hotărîrile sale luate în urma consultării cu cei zece delegaţi să fie întărite de hotărîrea senatului roman şi de aprobarea adunării poporului.

XLV După dobîndirea păcii [167] şi pe uscat şi pe mare, şi după îmbarcarea trupelor pe vase, Scipio trecu în Sicilia ducîndu-se la

Lilybaeum. De acolo, după ce-şi trimise o mare parte din ostaşi pe vase, el ajunse la Roma străbătînd Italia la fel de voioasă de pace, cît şi de biruinţă. Se revărsau [potop] în cale-i nu numai orăşenii ca să-i arate cinstire, ci chiar gloatele de ţărani îi aţineau calea. În Roma, Scipio a intrat fiind sărbătorit cu cel mai strălucit triumf din cîte au fost vreodată.

Scipio a adus în tezaurul statului 133 000 libre de argint. El a dăruit din prăzi ostaşilor cîte 400 de aşi de aramă.

Syphax murise, aşa că mai degrabă pe privitori i-a lipsit de un spectacol decît pe triumfător de [un nimb] al gloriei, căci el se stinsese din viaţă nu cu multă vreme mai înainte, la Tibur, unde fusese dus de la Alba. Totuşi lumea a privit convoiul mortuar, pentru că înmormîntarea i s-a făcut pe cheltuiala statului.

Polybius [168], un istoric care nu trebuie nicidecum privit cu dispreţ, scrie că acest rege a urmat triumful lui Scipio. [Senatorul] Q. Terentius Culleo a urmat carul de triumf, avînd o căciulă pe cap, şi de atunci toată viaţa l-a cinstit aşa cum se cuvenea pe cel ce l-a slobozit din robie.

Eu n-am aflat nicăieri dacă porecla de Africanus i-a fost dată lui Scipio ca o dovadă de dragoste din partea ostaşilor săi sau din partea poporului, ori şi-a avut începutul în mîngîierile celor din familia lui, aşa cum s-a întîmplat şi pe vremea părinţilor noştri cu Sylla cel Fericit şi cu Pompeius cel Mare. Ceea ce se ştie sigur e că acesta a fost primul comandant care a ajuns vestit, primind numele neamurilor biruite de el ; în urmă, după pilda lui, mulţi comandanţi, fără să fie deopotrivă cu Scipio în ce priveşte victoriile, şi-au scrijelat pe busturile [169] lor de ceară titluri glorioase, luîndu-şi porecle cu răsunet mare pentru familiile lor.

Scanned with CamScanner

NOTE

Scanned with CamScanner

NOTE

EPITOME

1 *Epitomae* sau *periochae* sînt rezumatele cuprinsului cărţilor operei tit-liviene. După unii cercetători, epitomele au fost alcătuite de istoricul Florus (care a trăit prin secolul al II-lea e.n.), iar după alţii, de Sidonius Apollinaris (născut la 480 e.n.).

2 Este vorba de o fază a celui de-al treilea război cu samniţii (298—290 î.e.n.). În această privinţă a se vedea Titus Livius *De la fundarea Romei*, vol. II, cartea X, nota 168.

3 Q. Fabius Gurges era fiul lui Fabius Maximus Rullianus, de care se vorbeşte în vol. II al operei tit-liviene, cărţile VIII—X. Q. Fabius Gurges a fost tribun militar, edil plebeu (cartea X, cap. XXXI) şi consul (cartea X, cap. XLVII).

3 bis Cuvintele incluse în paranteze drepte, dacă nu au vreo specificaţie prin notă, aparţin traducătorilor.

4 Referitor la Aesculapios vezi vol. II, cartea a X-a, cap. XLVII şi nota 178.

5 Şarpele *(serpens)* în mitologia popoarelor vechi reprezenta o întruchipare a unei divinităţi telurice, fie a focului, fie a apei, sau era socotit un *genius loci*, duhul păzitor al locului. În general şarpele era reprezentat în două ipostaze : 1) ca o forţă negativă, distructivă, personificarea răului, care la indieni se chema Ahi şi era socotit divinitatea focului, zeul prăbuşit din cer ; la persani era Ahriman, la greci, titan *(Typhaon)*, la popoarele nordice, Loki. Mituri cu şerpi au fost plăsmuite şi în legătură cu fazele evolutive ale lunei, socotite ca divinitate, şi cu eclipsele soarelui ori ale lunei : vîrcolacii (şerpii) vor să „înghită" lumina, care luptînd cu ei, pînă la urmă îi învinge ; 2) ca o forţă binefăcătoare, prielnică, ca o divinitate a forţelor telurice, a izvoarelor termale curative, pentru că în zona temperată şerpii caută să hiberneze în apropierea apelor calde. În mitologia greco-romană era auxiliarul zeului medicinei Aesculapios, pe care îl însoţea în permanenţă (A se vedea lucrarea lui Mähly, *Die Schlange in Mythus und Kultus der Klassischen Völker* şi a lui Schwartz, *Über die altgriechischen Schlangengottheiten*, ori a lui Ferguson, *Tree and Serpent*).

Scanned with CamScanner

6 L. Postumius Megellus este consulul roman despre care Titus Livius relatează în cartea X, cap. XXXII şi urm. Era unul dintre eroii romani ai celui de-al treilea război cu samniţii (298—290 î.e.n.).

7 Primul tratat dintre Roma şi Samnium a fost încheiat în anul 354 î.e.n., cu scopul de a se preîntîmpina primejdia invaziei gallilor, cu 11 ani înainte de izbucnirea primului război cu samniţii. Al doilea tratat între Roma şi Samnium s-a încheiat după primul război cu samniţii (343—341 î.e.n.). După cum susţin unii istorici moderni, acest conflict a izbucnit din pricina sprijinului acordat de Roma populaţiei campane asuprite de samniţi, în urma unui apel (vezi vol. II, cartea VI, nota 96).
Cel de-al treilea tratat între Roma şi Samnium s-a încheiat în anul 304 î.e.n., după cel de-al doilea război samnit (327—304 î.e.n.), cu care prilej Roma a anexat teritorii care aparţinuseră federaţiei samnite ; în aceste teritorii Roma a înfiinţat colonii. Cel de-al patrulea tratat s-a încheiat după cel de-al treilea război samnit (298—290 î.e.n.). În urma acestui tratat toate cetăţile sabellice au fost încorporate statului roman ca *civitates sine suffragio* (cetăţi fără drept de vot), Roma devenind în felul acesta hegemonul Italiei centrale, alcătuind o federaţie de populaţii şi cetăţi subordonate ei.

8 Manius Curius Dentatus, consul roman, eroul celui de-al treilea război samnit, fusese un *homo novus*, provenind din rîndurile plebeilor. Intrat în legendă, literatura latină îl înfăţişează ca pe un model de simplitate, modestie şi cumpătare, similar lui Cincinnatus. Primul său triumf asupra samniţilor i-a fost acordat după bătălia de la Sentinum (296 î.e.n.), iar al doilea, după strălucita biruinţă obţinută asupra lui Pyrrhus în bătălia de la Beneventum în anul 275 î.e.n.

9 *Triumviri (Judices) capitales* — vezi mai departe cartea XXV, nota 6.

10 Democratizarea structurii politice a republicii romane, care are loc în secolul al IV-lea şi la începutul secolului al III-lea î.e.n., s-a făcut cu uriaşe eforturi şi necurmate lupte din partea plebei romane. În anul 287 î.e.n., plebeii s-au ridicat din nou împotriva samavolniciilor şi abuzurilor taberei dominante a patricienilor. Cu acest prilej plebeii s-au retras pe colina Janiculum, pe malul drept al Tibrului. În urma intervenţiei dictatorului de origine plebeie, Quintus Hortensius, s-a decretat printr-o lege propusă din iniţiativa acestuia ca *plebiscita*, hotărîrile plebeilor adunaţi în *comitia tributa*, să aibă putere de lege, nemaifiind nevoie pentru valabilitatea lor de aprobarea *(auctoritas)* senatului roman.
Se ştie că anterior, plebeii, prin legile lui Licinius şi Sextius votate în anul 367 î.e.n. (vezi vol. II, cartea VII, nota 2) şi a lui Poetelius din anul 326 î.e.n. (324 după alţi istoriografi moderni) (vezi vol. II, cartea VIII, nota 131) obţinuseră recunoaşterea dreptului lor la magistraturile supreme ale statului roman, astfel încît unul dintre consuli putea fi plebeu, iar prin *lex Poetelia*, se desfiinţa *nexum* — sclavia credituală — datornicul răspunzînd în faţa creditorului numai cu averea, nu şi cu persoana fizică, precum şi delimitarea proprietăţilor agricole la 500 iugăre.

Scanned with CamScanner

11 Vulsinii sau Volsinii (azi Bolsena), — vechi oraș etrusc, puternic, bogat și înfloritor prin arte; făcuse parte din confederația celor 12 cetăți etrusce; era situat între Clusium și Tarquinii, lîngă marele lac de origine vulcanică, căruia i-a dat numele.

12 După lichidarea federației samnite și îngenuncherea puterii acestor populații sabellice atît de războinice, romanii vin în secolul al III-lea în contact direct cu orașele grecești din *Graecia Magna* și în primul rînd cu Tarentum. În jurul anului 280 î.e.n. orașele grecești fiind atacate de lucani, cetatea Thurii a apelat la sprijinul Romei. După înfrîngerea lucanilor de către armata romană, în Thurii s-a stabilit o garnizoană romană. În curînd însă Thurii e atacat și ocupat de Tarentum, care a alungat garnizoana romană de acolo. Acest act de agresiune a constituit pretextul războiului tarentin și prilejul intervenției lui Pyrrhus în Italia sudică.

13 Flota romană staționînd în rada portului Tarentum, a fost atacată de flota tarentină prin surprindere. Tarentinii justificau acest act agresiv prin aceea că romanii au încălcat condițiile tratatului de respectare a suveranității, tratat încheiat între această cetate și Roma în anul 280 î.e.n. Scufundarea unei mari părți din flota romană, cucerirea orașului Thurii și lezarea solilor romani trimiși să ceară satisfacție au dus la războiul tarentin și la conflictul romanilor cu Pyrrhus.

14 Pyrrhus, regele Epirului, era socotit în istoriografia antică unul dintre cei mai mari comandanți de armate. În realitate însă era un condotier ambițios, care visa să calce pe urmele lui Alexandru cel Mare prin întemeierea unui mare stat în bazinul apusean al Mării Mediterane. Chemat de Tarentum în ajutor, Pyrrhus debarcă în anul 280 î.e.n în fruntea a 22 000 de pedestrași, 3 000 de călăreți și 20 de elefanți.

În două bătălii succesive, la Heraclea (280 î.e.n.) și la Ausculum (279 î.e.n.) Pyrrhus cîștigă biruințe sîngeroase și cu mari pierderi. În urma acestor victorii, lucanii și samniții, precum și orașele grecești se rup din confederația romană, trecînd de partea regelui Epirului. Totuși Pyrrhus n-a reușit să exploateze succesele obținute, deoarece a intrat în conflict cu tarentinii. Pentru a contracara puterea și influența lui Pyrrhus în Italia, Roma încheie cu Carthagina un tratat de asistență militară. Ca urmare, pentru a lovi în Carthagina, Pyrrhus debarcă în posesiunile acesteia din Sicilia și le cucerește. Plănuiește să atace Carthagina chiar la ea acasă, în Africa. Romanii, văzîndu-se scăpați de amenințările lui Pyrrhus în Italia, trec la represalii împotriva aliaților regelui Epirului, lucanii și brutii. Aceștia din nou apelează la Pyrrhus, care debarcă iarăși pe pămîntul Italiei. În anul 275 î.e.n. are loc ultima și decisiva bătălie dintre armata romană, comandată de Manius Curius Dentatus, și Pyrrhus la Beneventum, care se încheie cu victoria categorică a Romei și cu alungarea lui Pyrrhus din Italia. Acest rege piere în curînd (272 î.e.n.) la asediul orașului Argos din Peloponez. Consecința războiului lui Pyrrhus a fost pentru Roma cucerirea întregului teritoriu sudic al Italiei care a fost înglobat statului roman. Samniții, lucanii și bruttii, foștii aliați ai lui Pyrrhus, sînt din nou îngenunchеați și supuși dominației romane. În anul 265 î.e.n., se încheie cucerirea romană a

Italiei centrale cu ocuparea oraşului etrusc Volsinii. După unii cercetători, romanii au cucerit oraşul etrusc Volsinii în anul 265, după alţii în 270 î.e.n.

15 În acest pasaj e vorba de prima înfrîngere a romanilor de către Pyrrhus la Heraclea în 280 î.e.n., cînd acesta a folosit ca inovaţie în tehnica militară elefanţi, împotriva cărora romanii n-au ştiut cum să lupte.

16 Acest recensămînt al populaţiei romane a avut loc în anul 280 î.e.n.

17 E vorba de bătălia dintre romani şi Pyrrhus de la Ausculum din anul 279 î.e.n., care s-a încheiat cu înfrîngerea romanilor. Victoria lui Pyrrhus l-a costat pe acesta pierderi atît de grele, încît de atunci a rămas locuţiunea: „o victorie à la Pyrrhus". Ca urmare, regele Epirului s-a văzut nevoit să trimită o solie la Roma, în frunte cu Cineas, pentru a încheia pace. Romanii însă au refuzat pacea.

18 Pentru a contracara influenţa crescîndă a lui Pyrrhus, senatul roman încheie cu Carthagina un tratat — al patrulea în ordine cronologică — prin care ambele părţi contractante se obligau să-şi acorde reciproc ajutor armat şi să nu încheie pace cu vreun oraş grecesc fără încuviinţarea reciprocă.

19 Roma, după plecarea lui Pyrrhus în Sicilia cu aproape întreaga sa armată — numai la Tarentum şi la Locri lăsase garnizoane — a pornit campania de represalii împotriva cetăţilor din Lucania, Samnium şi Bruttium care au părăsit-o, aliindu-se cu Pyrrhus. Această campanie desfăşurată de Roma pentru restabilirea hegemoniei sale în sudul Italiei, a durat din 278 pînă în 275 î.e.n. Pyrrhus, după cucerirea posesiunilor carthagineze din Sicilia, ajungînd pînă în extremitatea sud-vestică a Siciliei (doar oraşul Lilybaeum n-a fost cucerit) a început să înregistreze eşecuri din pricina intervenţiilor sale arbitrare şi imixtiuni în conducerea cetăţilor greceşti din această insulă, care s-au răsculat contra lui. Chemat stăruitor de aliaţii săi lucani, brutti şi samniţi să-i apere contra romanilor, după eşecul campaniei din Sicilia, se înapoiază pe pămîntul Italiei.

20 Pyrrhus debarcase în 278 î.e.n. în Sicilia, unde fusese chemat de oraşele greceşti pentru a le scăpa de dominaţia Carthaginei. În prima fază, regele Epirului a reuşit după cîteva ciocniri cu garnizoanele carthagineze să-i scoată pe puni din aproape întreaga insulă. Succesele obţinute în Sicilia i-au dat lui Pyrrhus imbold să-şi alcătuiască o flotă puternică spre a debarca şi duce lupta chiar pe teritoriul din Africa al Carthaginei.

21 E vorba de bătălia de la Beneventum din anul 275 î.e.n. unde Pyrrhus a fost învins decisiv de consulul Manius Curius Dentatus. În urma acestei înfrîngeri, Pyrrhus s-a văzut nevoit să părăsească Italia şi să se retragă în Epir.

22 Consecinţa victoriei romane asupra lui Pyrrhus pentru lumea statelor elenistice a fost alcătuirea unei federaţii de populaţii şi cetăţi subordonate Romei, care a fost recunoscută ca hegemon, şi nu unificarea naţională a Italiei, cum susţine istoriografia germană (Niebuhr şi Mommsen).

23 Acest recensămînt marchează faţă de cel anterior o scădere de peste 12 000 de suflete, datorită pierderilor suferite de armatele romane în războiul cu Pyrrhus.

Scanned with CamScanner

24 În acest pasaj e vorba de Ptolemaeus I Soter (305—283 î.e.n), regele puternicului stat al Egiptului şi de tratatul încheiat între Roma şi acest rege. Roma avea nevoie de această alianţă pentru a contracara expansiunea şi preponderenţa Carthaginei în partea apuseană a Mediteranei, precum şi influenţa crescîndă economică şi politică asupra populaţiilor din acest spaţiu.

25 Romanii au continuat în anul 272 î.e.n. operaţiile militare de supunere şi anexare a cetăţilor italice din Samnium, Lucania şi Bruttium foste aliate ale lui Pyrrhus, care au fost subordonate statului roman prin încorporarea lor în confederaţia romană.

26 Tarentum s-a predat romanilor în anul 272 î.e.n., trei ani după bătălia de la Beneventum, în urma capitulării garnizoanei lui Pyrrhus din acest oraş grecesc. Tarentinii au fost siliţi să-şi dărîme zidurile cetăţii şi să predea romanilor întreaga lor flotă.

27 Monedele romane cele mai vechi erau din bronz. Mai întîi s-a întrebuinţat metalul brut *(aes infectum* sau — *rudes)* tăindu-se de fiecare dată cantităţile necesare : *rudera ;* apoi lingouri de o greutate precisă marcate cu semnul statului : *aes signatum.* Monedele veritabile cu valoare şi greutate fixă, purtînd marca (stema) oraşului şi indicaţia valorii încep să aibă curs din anul 450 î.e.n. Unitatea monetară era assul *(assis libralis)* care cîntărea 327 g şi 453 g.

Această monedă fiind greu de folosit, a fost redusă în anul 269 î.e.n. la 4 uncii, adică la o treime dintr-o libră, *assis trientalis,* cîntărind 109 g. Apoi s-a redus din nou, ajungînd la 2 uncii, *assis sextarius,* iar între anii 217—219 î.e.n. la o uncie. Primele monede bătute din argint datează din anul 269 î.e.n., iar cele de aur începînd din anul 15 î.e.n.

28 Mamertinii şi cauzele primului război punic — vezi cartea XXI, nota 167.

29 Înfrîngerea flotei romane în prima bătălie a avut loc în anul 261 î.e.n. în apropierea Insulelor Liparae.

30 E vorba de lupta de la Mylae, de lîngă insulele Liparae, care a avut loc în anul 250 î.e.n.

31 Atilius Calatinus, menţionat de *Acta triumphalia* şi *Fasti Capitolini,* a fost consul roman în două rînduri. În anul 258 a funcţionat împreună cu C. Sulpicius Paterculus. Polybios relatează că Atilius Calatinus a desfăşurat cu succes campania romană din Sicilia, cucerind oraşele Hippana şi Mytistraton în anul 258 î.e.n. (Polybios. *Istoria,* cartea VIII, cap. XII) ; fiind încercuit la Camarina, a fost salvat de tribunul militar L. Calpurnius Flamma (după Titus Livius) sau de Q. Cercina, după Cato. El a cucerit Panhormus în anul 250 î.e.n., pe vremea celui de-al doilea consulat, împreună cu colegul său Cn. Cornelius Scipio Asina. În anul 249 a fost dictator, fiind considerat primul dictator care a comandat o armată romană dincolo de hotarele Italiei. A fost şi cenzor în anul 249 împreună cu A. Manlius Torquatus. S-a bucurat de o legendară faimă. Mormîntul său era lîngă poarta Capena. Istoriografii antici (Florus, Diodor) i-au exagerat calităţile.

32 E vorba de expediţia forţelor navale romane conduse de consulul Marcus Atilius Regulus, în anul 256 î.e.n., care s-a încheiat cu vestita bătălie navală de la Capul Ecnomos, pe coasta sud-vestică

a Siciliei, unde romanii au obținut o strălucită victorie. Cu prilejul debarcării în Africa, Roma a urmărit scoaterea de sub dominația Carthaginei a populațiilor africane și atragerea lor de partea sa. Victoria romanilor i-a determinat pe carthaginezi să ceară pace. Însă condițiile exagerate propuse de Regulus fiind socotite de Carthagina inacceptabile, tratativele s-au întrerupt și operațiile militare au continuat. Sporindu-și forțele armate prin trupe de mercenari, angajați și conduși de lacedemonianul Xantippos, armata romană a fost încercuită și înfrîntă, iar Regulus luat prizonier.

33 În urma înfrîngerii lui Regulus și a capturării armatei sale, și flota romană a fost distrusă de o furtună, pe cînd se înapoia din apele Africii spre Italia.

34 Prin *lex Ogulnia* din anul 300 î.e.n. a fost admisă alegerea plebeilor în colegiul pontificilor și augurilor. După tradiția istorică, primul *pontifex maximus* din rîndurile plebeilor a fost ales în jurul anului 260 î.e.n.

35 După capturarea lui Regulus, conducerea statului carthaginez l-a obligat pe consulul roman să ducă condițiile de pace la Roma și să le susțină ca intermediar, în schimbul libertății sale și a răscumpărării celor circa 2000 de ostași romani căzuți prizonieri. La Roma însă, Regulus nu numai că n-a pledat în favoarea Carthaginei, ci i-a convins pe senatori să reînceapă ostilitățile. Reîntors la Carthagina, Regulus a fost ucis în chinuri, fiind vîrît într-un butoi și înecat în mare.

36 Cu începere din anul 242 î.e.n. se înființează încă o praetură cu jurisdicția *inter cives et peregrinos*. Alegerea celor doi praetori a avut loc în anul 242 î.e.n.

37 Pentru bătălia navală de la Insulele Aegates vezi cartea XXI, nota 43.

38 Primul conflict al Romei cu illyrii, aliați cu cetățile elenice din Grecia a avut loc în anul 229 î.e.n. După primul război punic, Roma ajunge să dețină rolul de hegemon asupra cetăților din bazinul central al Mării Mediterane, începînd să se infiltreze către est și să se amestece în relațiile externe ale cetăților grecești.

39 Senatul roman a recurs cu începere din anul 227 î.e.n. la măsura de a mări numărul praetorilor la 4, din care 2 aveau sarcini în administrarea noilor provincii cucerite: Sicilia, Corsica și Sardinia, ceilalți doi fiind *praetor urbanus* și *inter peregrinos*.

40 Războiul romanilor cu gallii insubri a avut loc între anii 225—222 î.e.n. și a izbucnit din cauza împărțirii în loturi a pămînturilor acestei populații gallice *(ager gallicus)* de către consulul C. Flaminius. După un prim eșec suferit în campania din anul 223 î.e.n. de acest consul, în anul 223 î.e.n., gallii insubri sînt învinși într-o bătălie decisivă de Flaminius. Ca urmare, romanii au înființat coloniile Placentia, Cremona, Mutina situate în regiunea cea mai fertilă a Italiei, pe valea fluviului Padus.

41 Lacună în text.

42 Cu începere din anul 304 î.e.n. liberții sînt înregistrați în toate triburile Romei. Prima inițiativă în acest sens îi aparține censorului Appius Claudius Caecus în anul 312 î.e.n. Scopul acestei inițiative a

Scanned with CamScanner

fost de a se crea o contrapondere hotărîrilor adunării poporului întrunit pe *comitia tributa*, patricienii scontînd că voturile acestor liberţi vor fi în favoarea lor.

43 C. Flaminius (vezi vol. III, cartea XXII, nota 22).

CARTEA XXI

1 Titus Livius începe descrierea celui de-al doilea război punic cu o scurtă prefaţă cuprinzînd scurte consideraţii generale asupra cauzelor conflictului dintre cele două puternice state antice din vestul Mediteranei. Din această frază ar reieşi că Titus Livius nu a întocmit pentru opera sa o prefaţă aşa cum cei mai mulţi istorici „o rînduiesc la începutul întregii lor scrieri". Însă sensul acestei fraze este că el vorbeşte de o prefaţă la decada a III-a (cărţile XXI—XXX), dedicată războiului al II-lea punic. O prefaţă la întreaga sa operă istorică *Ab Urbe condita (De la fundarea Romei)*, Titus Livius a întocmit-o şi se găseşte chiar la începutul decadei I (vezi vol. I, p. 1—4).

2 E vorba de cel de-al doilea război punic. Primul război punic a durat 24 de ani (între anii 264—241 î.e.n.) şi a fost istorisit de Titus Livius în cărţile XVI—XX care s-au pierdut. Pînă în anul 264 î.e.n., Roma a întreţinut relaţii comerciale cu Carthagina, încheind trei tratate, primul în secolul al IV-lea î.e.n., însă fără să se ştie data exactă (vezi Titus Livius, *De la fundarea Romei*, cartea IV, cap. XXIX şi nota 46; Polybios, op. cit., cartea I, cap. VII), al doilea în anul 348 î.e.n., al treilea în anul 279 î.e.n. (vezi epitoma cărţii XIII), pe vremea conflictului romanilor cu Pyrrhus. Primele două tratate conţineau clauze care reglementau relaţiile şi interesele comerciale şi de navigaţie dintre cele două state, iar în ultimul tratat se prevedea ca Roma şi Carthagina să-şi acorde ajutor în războiul cu Pyrrhus şi cu cetăţile greceşti din sudul Italiei şi din Sicilia şi nici una din părţile contractante să nu încheie pace cu adversarii fără să se consulte reciproc. Dar după ce romanii şi-au impus hegemonia în întreaga Italie, inclusiv cetăţile greceşti din Italia sudică şi Sicilia, din aşa-zisa *Graecia Magna*, caracterul relaţiilor dintre Roma şi Carthagina s-a schimbat. Carthagina fusese întotdeauna în conflict, pentru dominaţia economică şi politică în vestul Mediteranei, cu cetăţile greceşti din sudul Italiei şi din Sicilia. După căderea Tarentului sub romani în anul 272 î.e.n. şi după slăbirea forţei politice şi militare a Syracusei, Carthagina a cîştigat o poziţie dominantă în această parte a Mediteranei.

De la începutul secolului al III-lea î.e.n. o dată cu dezvoltarea economică şi întărirea politică şi militară a Romei, senatul roman susţinut de aristocraţie şi pătura îmbogăţită a plebei nu putea încuviinţa ca în acest sector al Mediteranei Carthagina să aibă întîietate, transformînd Mediterana într-o mare exclusiv carthagineză, în pofida intereselor Romei. Carthagina avea posesiuni pe coastele din sudul şi estul Spaniei şi stăpînea jumătatea apuseană a Siciliei, dar urmărea să cucerească şi jumătatea răsăriteană a acestei insule. În felul acesta, Roma urmărea să cotropească această insulă bogată şi fertilă. Rivalitatea pentru stăpînirea

bazinului în această parte a Mediteranei a fost cauza izbucnirii primului război punic. Beligeranții s-au ciocnit mai întîi în Sicilia, războiul pentru cucerirea acestei insule durînd peste 20 ani. După ce flota Carthaginei a fost zdrobită de cea a Romei în trei lupte maritime, la Mylae (anul 260 î.e.n.), la Capul Ecnomos (anul 256 î.e.n.) și lîngă Insulele Aegates (anul 241 î.e.n.), pacea între beligeranți a fost încheiată în următoarele condiții : Carthagina își asumă obligația de a plăti Romei despăgubiri de război în valoare de 3200 talanți, de a-și retrage trupele și de a renunța la Sicilia, de a ceda Romei insulele situate între Italia și Sicilia și de a-i elibera pe prizonierii romani.

Consecința primului război punic a fost impunerea hegemoniei Romei asupra tuturor statelor și cetăților situate pe litoralul bazinului vestic mediteranean, și totodată imixtiunea politică a Romei în relațiile externe ale insulei Corcyra, Epidamnos și alte orașe de pe coasta Adriaticii, care sînt cuprinse astfel în orbita politicii Romei, după principiul federației obligatorii.

Al doilea război punic a durat 18 ani și a fost determinat de politica agresivă de cotropire a noi teritorii, dusă de ambele state ; războiul începe de fapt din anul 219 î.e.n., cînd Carthagina cucerește Saguntum, Roma luînd apărarea acestui oraș hispan printr-o solie trimisă la Carthagina, și se încheie în anul 202 î.e.n. cu bătălia de la Zama, în care Hannibal e înfrînt. Cauzele izbucnirii războiului sînt aceleași, ca și în primul conflict : lupta pentru hegemonia politică și economică în vestul Mediteranei, expansiunea Carthaginei în Spania, prin ocuparea unui vast teritoriu al acestei peninsule bogate în cereale, vite și metale, consolidarea pozițiilor carthagineze aici prin întemeierea orașului Carthagina Nouă și exploatarea bogățiilor naturale ale Peninsulei Iberice. Prin tratatul încheiat între romani și carthaginezi în anul 226 î.e.n., Carthagina se obliga să nu depășească, spre nord, fluviul Hiberus (azi Ebru) iar Roma recunoștea drepturile de dominație ale Carthaginei asupra celei mai mari părți din Spania. După asasinarea lui Hasdrubal în anul 221 î.e.n. urmează la conducerea armatei carthagineze din Spania, fiind ales de către ostași, Hannibal. Hasdrubal consolidase temeinic puterea Carthaginei în Spania. Succesorul său, Hannibal, crescut în ură implacabilă împotriva romanilor, trece la organizarea unei puternice armate carthagineze cu care să-și înfăptuiască obiectivul suprem : alungarea și distrugerea puterii romane din bazinul vestic-mediteranean și impunerea hegemoniei Carthaginei asupra tuturor statelor și cetăților situate în această parte a lumii antice. Pretextul izbucnirii celui de-al doilea război punic l-a constituit orașul Saguntum (singurul oraș iberic de la sud de Hiberus, nesupus puterii carthagineze), care intrase în alianță cu romanii. Hannibal asediază Saguntum și-l ocupă după 8 luni. Roma cere respectarea condițiilor tratatului încheiat în anul 226 î.e.n. cu Hasdrubal și predarea lui Hannibal, dar Carthagina refuză. Războiul e declarat oficial. Inițiativa războiului o au carthaginezii. Hannibal trece Alpii, intrînd în Italia în anul 218 î.e.n., încheie alianțe cu triburile gallice. Deși romanii proiectaseră la rîndu-le o expediție militară în Africa, campania lui Hannibal în Italia le-a zădărnicit planurile. Romanii încercînd să stăvilească în

Scanned with CamScanner

nordul Italiei pătrunderea lui Hannibal către sud sînt zdrobiți de acesta în bătăliile care au avut loc succesiv lîngă rîurile Ticinus, Trebia și lacul Trasimenus. După biruința obținută la lacul Trasimenus, Hannibal înaintează pînă la țărmul mării Adriatice, ocupînd regiunile Umbria și Picenum. Fabius Maximus Cunctator, prin tactica sa de întîrziere a unei bătălii directe cu adversarul, aplicată cu scopul de a realiza pentru romani rezervele necesare și superioritatea numerică, a izbutit să-l împiedice pe Hannibal să exploateze succesele anterioare și să-și consolideze pozițiile în Italia. Însă bătălia de la Cannae din anul 216 î.e.n. soldată cu nimicirea de către Hannibal aproape a întregii armate romane consulare, a avut ca rezultat ieșirea din confederația romană a numeroase cetăți și populații italice din nordul, centrul și mai ales din sudul Italiei; în acest timp, Hannibal inițiază o alianță și cu regatul Macedoniei condus de regele Filip al V-lea. După bătălia de la Cannae însă, romanii evită orice luptă deschisă cu Hannibal. Tactica romană era de a împiedica aprovizionarea lui Hannibal, recurgînd la neîntrerupte atacuri de hărțuire pentru măcinarea și epuizarea forțelor inamicului, la sprijinirea orașelor aliate și totodată la represalii împotriva cetăților trădătoare și la împiedicarea sosirii de întăriri militare din Carthagina. Prin victoria obținută în războiul cu Filip al V-lea, încheiat în anul 205 î.e.n., romanii îl împiedică pe acesta să-i dea ajutor activ lui Hannibal, iar prin cucerirea Siciliei de către romani în anul 210 î.e.n., începe declinul lui Hannibal, care se conturează prin alungarea carthaginezilor din Spania, în urma campaniei încununate de succes a fraților Scipioni și, în cele din urmă, prin cucerirea Carthaginei Noi în anul 209 î.e.n., de către P. Cornelius Scipio. După biruințele din Spania, consulul Scipio debarcă în Africa în anul 204 î.e.n. Cu sprijinul efectiv al regelui Numidiei Masinissa, Scipio obține biruința decisivă la Zama, în anul 202 î.e.n. asupra Carthaginei. Prin pacea încheiată în anul 201 î.en., Carthagina pierdea toate pozițiile sale din Europa, păstrîndu-și numai pe cele din Africa, se obliga să nu poarte războaie cu alte cetăți, să plătească în răstimp de 50 de ani 10 000 de talanți, ceda romanilor toată flota sa și trimitea ostatici la Roma.

Indeobște, războaiele punice sînt războaie imperialiste, prin tendința beligeranților de a cuceri și jefui noi teritorii și pentru procurarea de sclavi. „Războaie imperialiste au existat și în condițiile sclavajului (războiul dintre Roma și Carthagina a fost de ambele părți un război imperialist)", spune V. I. Lenin, *(Opere*, vol. 26, Editura Politică, București 1959, p. 148).

3 Romanii le spuneau carthaginezilor *poeni*, cuvînt care derivă de la denumirea greacă φοίνικες adică fenicieni (în limba feniciană p h o u n sau *poun*). Carthagina a fost inițial o colonie întemeiată de fenicienii din orașul Tyr. Data înființării (ipotetică însă) a fost anul 814 î.e.n. Carthagina era situată pe țărmul actualului golf Tunis. Începe să se dezvolte ca oraș de sine stătător din secolul al VI-lea î.e.n., în urma cuceririi Uticei și a celorlalte colonii feniciene de pe țărmul apusean al Africii de nord. Treptat, Carthagina își extinde dominația și asupra altor regiuni din centrul și partea apuseană a bazinului mediteranean, în Spania și Sicilia, precum și

asupra celor mai importante insule din vestul Mediteranei. Spre sfîrşitul secolului al IV-lea şi începutul secolului al III-lea î.e.n., Carthagina a ajuns cel mai puternic stat din regiunile vestice ale lumii antice, datorită relaţiilor sale comerciale cu Britania, Spania, Sardinia, Sicilia şi Italia.

Structura economică a statului carthaginez în momentul declanşării războaielor cu republica romană era următoarea : Carthagina, fiind un oraş maritim şi dispunînd de un excelent port, îşi întemeia întreaga sa putere economică pe traficul intens comercial, cumpărînd şi vînzînd mărfuri produse de întreaga lume antică. Carthagina dispunea de o flotă uriaşă, de care se folosea în practicarea comerţului de intermediere. Întinsele proprietăţi ale latifundiarilor carthaginezi fuseseră acaparate de la populaţia băştinaşă, care a fost în mare parte înrobită şi adusă la sapă de lemn. Latifundiarii foloseau la muncile agricole mii de sclavi ; puterea economică a Carthaginei se baza astfel pe exploatarea muncii sclavilor.

În agricultură, foarte dezvoltată pe acele timpuri, carthaginezii foloseau metode raţionale de cultivare a pămîntului. Sistemul carthaginez de exploatare a muncii sclavilor şi a latifundiilor s-a perfecţionat cu vremea şi a fost consemnat în diverse lucrări, printre care tratatul despre agricultură (pierdut astăzi) al lui Mago.

O altă ocupaţie de căpetenie şi foarte rentabilă a oamenilor de afaceri carthaginezi era comerţul de sclavi, care erau procuraţi prin intermediul pirateriei practicate pe o scară largă şi prin războaie. Carthagina, datorită economiei sale prospere, dispunînd de o flotă considerabilă şi o armată organizată, a reuşit să-şi întindă stăpînirea asupra nordului Africii, asupra sudului Spaniei pînă la Hiberus, asupra unei mari părţi din Sicilia, asupra insulelor Sardinia, Corsica, Baleare şi Pityussae.

Prin organizarea sa socială şi politică, Carthagina era o republică sclavagistă, oligarhică. Conducerea politică a statului se afla în mîinile marilor latifundiari şi proprietari de sclavi şi a negustorilor bogaţi. Puterea executivă era deţinută de doi *suffeţi* aleşi în fiecare an de adunarea poporului. Cei doi *suffeţi* deţineau comanda supremă a armatei carthagineze, care era alcătuită din mercenari şi din trupe recrutate din rîndul triburilor libyene, iberice etc. supuse de Carthagina. Armata de mercenari era condusă de ofiţeri carthaginezi. Puterea supremă era deţinută de un sfat sau consiliu, alcătuit din aristocraţi, în număr de 30, aleşi din sînul senatului alcătuit din 300 persoane provenind tot din rîndul aristocraţiei. Existau însă şi alte instituţii în statul carthaginez, de pildă, consiliul celor 104, care era organul de control şi totodată şi forul judecătoresc suprem.

Adunarea poporului, deşi alegea pe demnitarii din fruntea statului carthaginez, n-avea însă nici o influenţă în domeniul politic. Religia carthagineză era aceeaşi ca şi a vechilor fenicieni.

Întreaga politică, atît internă cît şi externă, era controlată şi condusă de oligarhia aristocratică care dispunea de un puternic aparat de stat pentru a înăbuşi orice tendinţă de răzvrătire a sclavilor şi a populaţiilor şi triburilor supuse şi exploatate. Desele răzvrătiri ale triburilor îngenuncheate şi ale sclavilor erau înăbuşite în sînge.

Scanned with CamScanner

4 Hannibal (născut în anul 247 î.e.n. — după Mommsen în anul 249 î.e.n. — mort în anul 183 î.e.n.) era fiul lui Hamilcar Barcas, unul dintre conducătorii politici şi comandantul armatei Carthaginei în primul război punic. După înfrîngerea Carthaginei în primul război punic, Hannibal a fost dat ca ostatic la Roma de tatăl său, iar în anul 221 î.e.n., după uciderea lui Hasdrubal în Spania, Hannibal a fost ales de armata punică din Spania comandant suprem, deşi avea numai 26 ani. E socotit de istoriografii antici şi moderni ca unul din cei mai mari strategi ai lumii antice. Înzestrat cu însuşiri militare şi diplomatice excepţionale, Hannibal a pus în cumpănă existenţa statului roman, pe care prin acţiunile lui politice şi militare l-a adus la un pas de prăbuşire. Biruinţa de la Cannae este opera strategiei lui superioare, reuşind printr-o bătălie de încercuire să nimicească forţe superioare numericeşte. Prin diplomaţia sa abilă, Hannibal a determinat ieşirea din confederaţia romană a numeroase cetăţi din centrul, nordul şi sudul Italiei care au trecut de partea Carthaginei. După strălucitele succese de la Trebia, Trasimenus, Cannae, e înfrînt decisiv la Zama în anul 202 î.e.n., după care, ceva mai tîrziu în anul 195 î.e.n., se refugiază în Syria la regele Antiochus. Apoi în anul 183 î.e.n. Hannibal îşi caută azil la curtea regelui Bithyniei, Prusias. Romanii au venit acolo şi i-au cerut lui Prusias să le fie predat. În Bithynia, Hannibal îşi curmă viaţa, ca să nu cadă viu în mîinile romanilor.

5 Titus Livius se referă aici în special la toate războaiele purtate de Roma şi mai ales la cele trei războaie punice.

Al treilea război punic care a izbucnit în anul 149 î.e.n. şi s-a încheiat cu distrugerea Carthaginei în anul 146 î.e.n., a fost relatat de Titus Livius în cărţile XLIX—LI, azi pierdute. După al doilea război punic, carthaginezii fuseseră nevoiţi să renunţe la expansiunea externă. În urma pierderilor teritoriale, rolul Carthaginei în viaţa comercială şi în relaţiile externe din Mediterana de vest este complet redus. În schimb se ridică Numidia. Carthagina încearcă o autarhie economică punînd accentul pe dezvoltarea agriculturii şi în special pe cultivarea viţei-de-vie şi a măslinului. Romanii nu rămîn nepăsători în faţa rapidei reînfloriri economice a Carthaginei. În conflictele dintre Numidia, aliata romanilor, şi Carthagina, pentru diferite revendicări teritoriale, romanii au luat partea aliatei lor. Cu prilejul unui atac, carthaginezii le răspund numizilor printr-un contraatac. Ca urmare, romanii declară război Carthaginei, debarcînd în Africa. Doi ani a durat asediul Carthaginei pînă la sosirea lui Publius Cornelius Scipio Aemilianus, fiul adoptiv a lui Paullus Aemilius. Scipio Aemilianus cucereşte în anul 146 î.e.n. Carthagina, care e distrusă de romani din temelie.

6 Aici Titus Livius exagerează proporţiile războaielor punice, judecînd lucrurile subiectiv, din punctul de vedere al romanilor, pentru că, de pildă, războaiele medice sau campaniile lui Alexandru cel Mare desfăşurate în Asia Anterioară au depăşit războaiele punice şi prin însemnătatea şi prin proporţiile lor.

7 In acest pasaj Titus Livius se referă la înfrîngerile succesive de la Ticinus, Trebia, Trasimenus, culminînd cu marele dezastru militar şi politic suferit de romani la Cannae în anul 216 î.e.n., cînd statul roman a fost într-o grea cumpănă a existenţei sale.

Scanned with CamScanner

8 Aici Titus Livius se referă pe de o parte la atacarea orașului Saguntum, aliat al romanilor, de către carthaginezi, încălcînd tratatul de pace încheiat în anul 226 î.e.n., prin care punii se obligau să nu ridice armele împotriva vreunei cetăți aliate cu romanii ; iar pe de altă parte, la faptul că punii îi acuzau pe romani de atitudine tiranică față de cei învinși, fapt care corespunde realității. Însă atît evenimentele interne din Roma, cît și războiul romanilor cu gallii, care a durat mulți ani, le-au permis carthaginezilor să-și consolideze puterea în Spania, nestingheriți de romani.

9 Este vorba de Hamilcar Barcas („Fulgerul", în limba punică) tatăl lui Hannibal, care după înăbușirea răscoalei mercenarilor și a sclavilor, trece cu armata în Spania, pentru a extinde dominația Carthaginei și a consolida concomitent posesiunea statului carthaginez din Peninsula Iberică, învingînd și supunînd multe triburi iberice. După cum se știe, Hamilcar Barcas fusese cel care îl învinsese și-l făcuse prizonier pe consulul roman Marcus Atilius Regulus, în anul 256 î.e.n., în primul război punic. Hamilcar Barcas a murit în anul 229 î.e.n.

10 Este vorba de răscoala mercenarilor și a sclavilor din Carthagina, care a durat trei ani (241—238 î.e.n.). După primul război punic care a costat uriașe sume de bani, tezaurul carthaginez fiind secătuit, conducerea statului n-a mai avut cu ce să plătească soldele mercenarilor. Aceștia s-au răsculat. Li s-au alăturat și sclavii și libyenii supuși Carthaginei, răsculații (al căror număr se ridică la 40 000) avînd în fruntea lor pe libyanul Mathos și pe sclavul Spendius din Campania, fiind sprijiniți și de coloniile feniciene, între care și Utica, care voiau să scape de dominația Carthaginei. Însă Hamilcar Barcas a înăbușit în sînge răscoala.

11 După încheierea primului război punic, Roma profitînd de situația internă grea în care se afla Carthagina a cucerit insulele Corsica și Sardinia.

12 Aici se vorbește de Hasdrubal, ginerele lui Hamilcar Barcas, care l-a secondat pe acesta în toate campaniile militare și cu prilejul înăbușirii răscoalei mercenarilor și sclavilor, precum și în cea din Spania. A îndeplinit funcția de comandant al flotei. El a fost succesorul lui Hamilcar Barcas la conducerea armatei carthagineze începînd din anul 229 î.e.n. și pînă în anul 221 î.e.n., cînd a fost asasinat. Hasdrubal a întemeiat în Spania orașul portuar Carthagina Nouă (Nova Carthago), devenind cel mai important centru militar și comercial al Spaniei ocupate de carthaginezi. În anul 226 î.e.n. el încheie cu romanii un tratat prin care aceștia recunosc drepturile Carthaginei asupra unei mari părți din Spania, punînd doar condiția să nu treacă peste fluviul Hiberus.

13 Barcinii (în text *factio Barcina*) erau partizanii lui Hamilcar Barcas care susțineau dezlănțuirea războiului cu romanii, în vreme ce partizanii lui Hanno optau pentru menținerea cu orice preț a păcii. La Carthagina, facțiunea barcină se împotrivea planurilor politice ale facțiunii oligarhiei aristocratice aflate la conducerea statului carthaginez.

14 În textul tit-livian este : *regulus* termen prin care se desemnează o căpetenie care stăpînea o populație și un teritoriu redus.

Scanned with CamScanner

15 Aici este vorba de cunoscuta diplomaţie uzitată de veacuri: încheierea de alianţe prin înrudiri dinastice sau legături de ospitalitate şi prietenie cu căpeteniile triburilor hispane.

16 Barbari — în greceşte înseamnă bîlbîit, Grecii spuneau: πᾶς μὴ Ἕλλην βάρβαρος (oricine nu e grec, e barbar). La romani, apelativul de barbar era dat celţilor (din Spania şi Gallia), illyrilor, africanilor, în genere populaţiilor din afara graniţelor Italiei.

Cuvîntul grec βάρβαρος - *barbarus* = bîlbîit, cuvînt onomatopeic, era în prima fază a contactului Romei cu lumea elinistică sinonim cu latinescul *hostis*, acesta desemnînd în general pe străin, adică persoana care din punct de vedere juridic nu se bucura de dreptul de cetăţenie *(jus civitatis)* şi nu putea avea nici un fel de raport de ordin juridic, religios, moral cu cetăţenii romani propriu-zişi. Mai tîrziu, după ce s-a stabilit între diferitele popoare antice un drept comun prin tratate, era declarat *hostis* acela care nu era legat de Roma prin nici un tratat sau care era în stare de ostilitate declarată (*hostis populi romani* — duşmanul poporului roman).

17 Hiberus sau Iberus (azi Ebru) — fluviu din nord-estul Spaniei, care a fost desemnat ca linie de demarcaţie nordică a posesiunilor carthagineze din Spania, cu prilejul tratatului încheiat între Roma şi Carthagina în anul 226 î.e.n.

18 Saguntum (astăzi Murviedro) — oraş aşezat pe coasta răsăriteană a Spaniei, la sud de vărsarea fluviului Hiberus în Mediterana, anume între Tarraco şi Carthagina Nouă; potrivit tradiţiei, era socotit în antichitate drept colonie a locuitorilor din Zacynthos (azi Zanta), una din insulele ioniene situată la sud de Kephallonia, în faţa coastei Elidei şi a golfului Corint; coloniştilor din Zacynthos li s-au alăturat şi coloniştii rutuli din Ardea. După distrugerea oraşului Saguntum de către carthaginezi, oraşul este reconstruit de romani, devenind colonie romană. Saguntum este transcrierea latină a cuvîntului grec Ζάκυνθος, însă acest cuvînt e de origină celtică, existînd mai multe localităţi hispane cu acest nume.

19 Aici Titus Livius întrebuinţează prin analogie cuvîntul *praetorium*, desemnînd la romani cortul comandantului suprem al armatei.

20 Lacună în text. Completarea: *etiam ab senatu comprobaretur* — a fost făcută de O. Riemann, *Titi Livii — Ab Urbe condita*, ed. Hachette, Paris.

21 Este vorba de consiliul sau sfatul carthaginez, alcătuit din 30 de membri, toţi aparţinînd păturii conducătoare aristocratice, fiind aleşi dintre membrii senatului (v. nota 3); acestui sfat, Titus Livius îi spune, prin analogie cu cel roman, *senatus*.

22 Hanno, în timpul campaniei de înăbuşire a răscoalei mercenarilor şi sclavilor, a fost rivalul lui Hamilcar Barcas, iar după aceasta adversarul permanent şi al familiei Barcas. Întotdeauna s-a opus trimiterii de trupe pentru completarea armatei lui Hannibal în vederea continuării campaniei din Italia. A făcut parte dintre împuterniciţii Carthaginei la încheierea păcii în anul 201 î.e.n., după bătălia de la Zama. A murit, după cum relatează istoricul grec Appianos, Ῥωμαϊκά, Ἀννιβαλικὴ *(Istoria romanilor, Războaiele lui Hannibal*, cap. III), la o vîrstă foarte înaintată. Hanno era un

nume frecvent la cartahginezi : un Hanno fusese generalul carthaginez care l-a învins pe tiranul Agathocles al Syracusei cu prilejul expediţiei acestuia în anul 310 î.e.n. în Africa ; un al doilea Hanno fusese general în primul război punic, al treilea este cel amintit în acest pasaj, al patrulea fusese însărcinat de Hannibal să guverneze teritoriul hispan dintre Hiberus şi Munţii Pirinei, intrat sub dominaţia carthagineză, şi al cincilea Hanno, fiul lui Bomilcar, era subaltern al lui Hannibal, care acţionează cu prilejul trecerii Rodanului. Şi Hannibal a avut un frate care se chema tot Hanno.

23 În acest pasaj Titus Livius înţelege prin „cei mai buni" pe membrii senatului aparţinînd aristocraţiei oligarhice carthagineze şi care făceau parte din facţiunea care înclina pentru menţinerea păcii cu Roma.

24 Portretul lui Hannibal este o capodoperă literară în care Titus Livius îmbină descrierea fizică a personajului cu cea psihologică, reliefînd însuşirile sale atît de complexe şi de contradictorii.

25 Prin *perifidia plus quam punica,* Titus Livius reproduce o însuşire hiperbolică, atribuită exclusiv carthaginezilor, consideraţi în antichitate oamenii cei mai ipocriţi şi vicleni, şi care întotdeauna îşi călcau cuvîntul dat. Dar totodată trece cu vederea că şi romanii uzau de aceste procedee, încălcînd condiţiile tratatelor ori de cîte ori nu le mai convenea o alianţă, fie cînd interesele le dictau să nu le mai respecte, fie cînd aveau convingerea superiorităţii puterii lor.

26 Olcazii sau alcazii (*olcades*,-um) — populaţie hispană situată pe cursul superior al fluviului Anas (azi Guadiana), la nord de Carthagina Nouă. Oraşul lor principal era Cartala.

27 Titus Livius relevă faptul că Roma, presupunînd că aceste populaţii hispane ar fi cerut sprijinul romanilor, căuta să profite de orice prilej ca să se amestece în conflictele lui Hannibal cu triburile din Spania.

28 E vorba de Noua Carthagină (Nova Carthago), oraş situat în răsăritul Spaniei, întemeiat de Hasdrubal pe poziţii alese de Hamilcar Barcas, pe un ţărm stîncos, lipsit de ape curgătoare, avînd la dispoziţie însă un golf favorabil pentru a deveni port.

29 În textul latin e *stipendium,* care înseamnă : 1) solda ostaşilor (cu începere din anul 406 î.e.n.) plătită din tezaurul statului roman. După cum spune Polybios pe vremea războiului al doilea punic, aceasta era de doi aşi pe zi pentru ostaşul de rînd, dublu pentru centurion, triplu pentru cavaler ; 2) campanie sau anii de serviciu (pentru că solda se plătea pe întreaga campanie şi nu pe luni) ; 3) contribuţia de război impusă populaţiilor învinse, ca în textul de faţă ; 4) suma determinată pe cap de locuitor sau pentru uzufructul pămîntului pe care îl plăteşte un supus.

30 Adică la începutul primăverii anului 536 ab U.c. (218 î.e.n.).

31 *Vaccaei,-orum* — populaţie foarte războinică din Spania, stabilită în centrul Peninsulei Iberice, pe rîul Durius (azi Duro). Oraşul lor cel mai important era Pallantia.

32 *Carpetani-orum* — populaţie care locuia în podişul central al Peninsulei Iberice pe cursul superior al fluviului Tagus. Au luptat

Scanned with CamScanner

cu străşnicie împotriva lui Hannibal (vezi mai departe la cap. XI).
Mai tîrziu, 3000 de carpetani care luptau în rîndurile armatei carthagineze l-au părăsit pe Hannibal cu prilejul trecerii Alpilor (vezi mai departe cap. XXIII).

33 Tagus (azi Tajo) cea mai importantă apă curgătoare şi navigabilă a Peninsulei Iberice ; izvorăşte din podişul central, între munţii Orospeda şi Idubeda, avînd cursul către vest şi se varsă în Oceanul Atlantic. După unele consemnări antice, în apa lui se găsea nisip aurifer, dar azi nu există nici un indiciu în acest sens.

34 Cavaleria punică era alcătuită din numizi, care în antichitate erau socotiţi printre cei mai buni călăreţi.

35 *Turdetani-orum*, — populaţie hispană locuind în regiunea Baetica, în sudul Peninsulei Iberice, anume la vest de rîul Singulis (azi Xenil), de-a lungul fluviului Baetis (azi Guadalquivir), întinzîndu-se pînă în regiunea Lusitaniei (Portugalia de azi). Titus Livius îi arată ca instigatori ai lui Hannibal pentru a începe ostilităţile cu oraşul Saguntum, ai cărui vecini erau. În pasajul din acest capitol se pare că e vorba însă de o altă populaţie cu acelaşi nume, avînd drept centru oraşul Turda (vezi şi cartea XXXIII, cap. XLIV). Appianos îi numeşte pe vecinii saguntinilor cu care erau în conflict Τορβολήτας

36 Consulatul lor a fost în anul 536 ab U.c. (218 î.e.n.).

37 Zacynthos — vezi mai sus nota 18, precum şi nota 174 de la cartea a XXVI-a.

38 Rutuli şi Ardea — vezi vol. I, cartea I, nota 17.

39 *Vineiele — vineae* — vezi vol. I, cartea II, nota 42.

40 Adică străpungea scutul şi platoşa care apărau corpul.

41 Lacună în text ; Riemann l-a întregit cu cuvintele : *ceterum haud-quaquam*.

42 Prin dreptul ginţilor *(jus gentium)* e vorba aici de stipulaţiile prevăzute în tratatul de alianţă încheiat în anul 226 î.e.n. între Roma şi Carthagina, la a cărei conducere se afla atunci Hasdrubal.

43 Insulele Aegates *(Insulae Aegates)* — numele lor pare să fie de origine feniciană — sînt situate în vecinătatea coastei apusene a Siciliei, în apropierea oraşului portuar Lilybaeum. Aici au cîştigat romanii biruinţa navală hotărîtoare asupra carthaginezilor în primul război punic, în anul 241 î.e.n., carthaginezii fiind comandaţi de Hamilcar Barcas, iar romanii de consulul Caius Lutatius Catulus.

44 Eryx — munte situat în nord-vestul Siciliei (astăzi Monte San Giuliano) ; la poalele lui se întindea oraşul Eryx. Acolo se găsea în antichitate un celebru templu al zeiţei Venus Erycina. La sfîrşitul primului război punic, la Eryx se retrăseseră forţele carthagineze de sub comanda lui Hamilcar. Blocaţi de romani după biruinţa navală de la Insulele Aegates, au fost despresuraţi numai după ce au plătit romanilor cîte 18 denari de fiecare ostaş. Numai Titus Livius menţionează acest fapt. Istoricul grec Zonaras *Istoria universală*, cartea VIII, cap. XXI, nu vorbeşte decît despre răscumpărarea prizonierilor şi a dezertorilor.

44 bis În text este : *isti*. E vorba de partizanii familiei Barcas.

45 În acest pasaj Titus Livius, prin mijlocirea discursului lui Hanno, face elogiul puterii romane de care era înspăimîntată Carthagina şi caută să justifice atitudinea vindicativă a Romei faţă de statul care

a încălcat condiţiile tratatului încheiat. Asemenea procedee foloseşte istoricul roman şi cu prilejul altor evenimente similare, de pildă cu prilejul capitulării Capuei, prin fruntaşul campan Vibius Virius — vezi cartea XXVI, cap. XIII şi chiar prin Hannibal (cartea XXX, cap. XXX) înaintea luptei de la Zama etc.

46 *Catapulta* — în greceşte καταπέλτης — maşină de război, care arunca săgeţi şi lănci de o lungime şi o grosime apreciabilă şi în direcţie aproape orizontală. Catapulta avea forma unui arc şi era montată pe un picior de lemn întărit cu contravîntuiri, fiind prevăzută cu o frînghie din material împletit (de obicei intestine de vite) care era întinsă la maximum prin două menghine. Cînd urma destinderea, proiectilul era lansat. Distanţa parcursă de proiectil era de aproximativ 1200 picioare, adică aproape 350 m.

47 *Balista* — maşină de război întrebuinţată mai ales în asediile cetăţilor, servea de obicei la aruncarea bolovanilor sau grinzilor sub un unghi de 45°. Era alcătuită din două braţe de arc (de a căror lungime depindea distanţa de aruncare), fiind întinsă printr-o frînghie confecţionată din intestine de vite.

48 *Oretani,-orum* — populaţie celtiberică destul de numeroasă şi de puternică, situată în sud-vestul Spaniei, întinzîndu-se pînă la fluviul Baetis (Guadalquivir). Avea capitală oraşul Castulo, situat pe rîul Anas.

49 Cetăţuia *(arx)* sau acropole (ἀκρόπολις), fortăreaţă construită pe vîrful unei înălţimi dominante dintr-o cetate şi care era locul de refugiu în cazuri extreme.

50 *Hispani,-orum* — denumirea dată în genere de romani populaţiilor celtiberice foarte războinice ale Spaniei. Celtiberii se apărau foarte dîrz împotriva tuturor cotropitorilor ţinuturilor lor, ridicînd armele ori de cîte ori li se ivea prilejul. Aceeaşi atitudine au avut-o şi faţă de carthaginezi şi faţă de romani.

In campania lui Hannibal împotriva Romei, hispanii l-au sprijinit pe comandantul carthaginez. Mai mult de 100 de triburi au fost supuse de romani (vezi vol. III, cartea XXII, cap. XX). Cuvîntul *Hispaniae* este întrebuinţat de Titus Livius la plural pentru a marca diversitatea populaţiilor şi a se înţelege ansamblul diferitelor teritorii care alcătuiau Peninsula Iberică. Ulterior, sub dominaţia romană, Spania a fost împărţită din punct de vedere administrativ în două provincii distincte separate de fluviul Hiberus : Hispania citerior şi Hispania ulterior, conducerea acestor provincii fiind încredinţată la doi praetori sau propraetori. Hispaniile au fost teatrul cuceririlor lui Hannibal şi apoi al luptelor dintre fraţii Scipioni şi Hasdrubal, şi, în sfîrşit, al operaţiilor desfăşurate de P. Cornelius Scipio, învingătorul de la Zama. Se va vorbi de hispani în întreaga decadă a IV-a a operei tit-liviene.

51 Reflecţie liviană : *vinci animos, ubi alia vincantur,* prin care se relevă situaţia tragică a învinşilor siliţi să accepte orice condiţii din partea învingătorului pentru a se salva.

52 Pentru legăturile de ospeţie — *jus hospitii* — vezi vol. I, cartea I, nota 9.

52 bis Inadvertenţă tit-liviană : la cap. XII, vorbeşte de „un rînd de straie".

Scanned with CamScanner

53 Discursul lui Alorcus este o creaţie liviană *sui generis*, ca multe altele din opera sa (vezi *Studiul introductiv*, vol. I, p. LXIV şi urm.), în care, ca trăsătură pozitivă, se remarcă străduinţa lui Titus Livius de a reda în mod obiectiv ideile, concepţiile şi sentimentele unui adversar al romanilor. În acest discurs, Alorcus caută să-i convingă pe saguntini să capituleze în faţa carthaginezilor pentru a-şi salva viaţa.

54 În acest pasaj *concilium* — adunarea poporului — şi *forum* din Saguntum trebuie înţeleasă prin analogie cu *concio* sau *concilium populi romani* — adunarea poporului roman, — şi *forum romanum*.

55 Trebuie remarcată aici măiestria artistică a lui Titus Livius cu care zugrăveşte, sugestiv şi succint, acest tragic episod al sfîrşitului eroic şi totodată şi zguduitor al apărătorilor Saguntului căzuţi cu arma în mînă şi mistuiţi în foc de vii în lupta contra invadatorilor; în acelaşi timp e de reţinut şi obiectivitatea cu care Titus Livius descrie eroica rezistenţă a saguntinilor împotriva cotropitorilor puni.

56 Prin „unii analişti", Titus Livius înţelege de bună seamă pe Valerius Antias, Caelius Quadrigarius, Cincius Alimentus etc. În acest pasaj Titus Livius se referă la controversa în legătură cu cronologia acestor evenimente.

57 Sarzii *(sardi-orum)* — locuitorii Sardiniei au fost învinşi şi cotropiţi de romani în intervalul dintre primele două războaie punice — vezi nota 11. În anul 227 î.e.n., romanii au constituit provincia Sardinia, administrată de un praetor sub a cărui jurisdicţie intra şi provincia Corsica. Ulterior sarzii au ridicat armele împotriva asupritorilor romani în mai multe rînduri, în anii 215, 181 şi 115 î.e.n.

58 Corsii *(corsi-orum)* — locuitorii insulei Corsica. Ocuparea acestei insule de către romani s-a petrecut, de asemenea, în intervalul dintre primele două războaie punice; de fapt romanii au ocupat iniţial numai cîteva puncte de pe ţărmul Corsicei, limitîndu-se doar la percepera unui tribut de la triburile corsice care consta îndeosebi din ceară. Ca şi sarzii, şi corsii au ridicat armele împotriva cotropitorilor romani.

59 Histrii *(histri-orum)* — erau locuitorii peninsulei Histria situate în nordul Mării Adriatice; ei au fost cotropiţi de Roma în intervalul dintre primele două războaie punice; totuşi s-au răzvrătit în numeroase rînduri împotriva stăpînirii romane, pînă cînd în anul 177 î.e.n. au fost definitiv supuşi.

60 Illyrii *(illyri-orum)* — străveche populaţie locuind de-a lungul ţărmului răsăritean al Mării Adriatice şi în nenumăratele insule care alcătuiesc un arhipelag de-a lungul acestui ţărm. Regii lor au şovăit între acceptarea dominaţiei romane şi a celei macedonene. Conflictul între regatul illyrilor şi statul roman s-a dezlănţuit abia în anul 229 î.e.n., cînd romanii au pornit ofensiva pentru cucerirea întregii zone a Adriaticii. În fruntea regatului din partea meridională a Illyriei era regina Teuta. În urma devastărilor ţărmurilor şi cetăţilor greceşti şi datorită insultelor aduse unei solii romane trimise să ceară satisfacţie, armatele romane au atacat acest regat, supunîndu-l şi impunîndu-i o pace umilitoare. Primul război illyric în care Roma a acţionat împreună cu liga achaică şi cu cea aetoliană s-a terminat în anul 228 î.e.n. Ridicînd din nou armele sub conducerea lui Demetrios din Pharos şi a regelui Pineus, în anul 219 î.e.n., illyrii sînt zdrobiţi sin-

Scanned with CamScanner

geros. Teritoriul lor e înglobat statului roman şi va fi administrat ulterior sub numele de provincia Illyricum, fiind condusă de un propraetor. Succesele Romei în Illyria aveau să dezlănţuie în curînd seria războaielor cu Macedonia.

61 Aici Titus Livius se referă la luptele dintre romani şi gallii insubri comandaţi de „regele" Viridomarus, pe vremea consulatului din anul 220 î.e.n. al lui Marcus Claudius Marcellus, evenimente descrise succint în epitoma cărţii a XX-a.

62 Titus Livius face aluzie la perioada dintre sfîrşitul primului război punic (241 î.e.n.) şi începutul celui de-al doilea, perioadă în care Carthagina a căutat să cucerească întreaga Peninsulă Iberică.

63 În text : *celoces* (de la *celox-cis)* — erau navele uşoare înzestrate cu pînze, dar prevăzute şi cu vîsle, avînd o formă alungită şi suplă, pentru a realiza o cît mai mare viteză. Acestea erau întrebuinţate de flotele romane ca vase de recunoaştere — *naves speculatoriae.*

64 Este vorba de tratatul încheiat de Caius Lutatius Catulus cu Hamilcar, comandantul carthaginezilor, în anul 241 î.e.n., după bătălia navală de la Insulele Aegates, în timpul primului război punic, tratat care însă nu fusese ratificat de senatul roman şi de adunarea poporului.

65 Aici Titus Livius se referă la tratatul încheiat de romani şi carthaginezi, reprezentaţi prin Hasdrubal, în anul 226 î.e.n., tratat prin care carthaginezii se obligau să nu treacă cu armata la nord de fluviul Hiberus în scopuri militare.

66 Curînd după încheierea tratatului semnat de Caius Lutatius Catulus, senatul roman a trimis la Carthagina o comisie senatorială care a stabilit definitiv condiţiile păcii între Carthagina şi Roma. Carthagina se obliga : 1) să plătească 3 200 talanţi în rate anuale în decurs de 10 ani ; 2) să părăsească Sicilia ; 3) să cedeze Romei insulele ce se găsesc între Italia şi Sicilia ; 4) să elibereze pe toţi prizonierii romani capturaţi cu prilejul eşuării campaniei lui Marcus Atilius Regulus în Africa, în anul 256 î.e.n.

67 Bargusii *(bargussi-orum)* — populaţie celtiberică locuind pe teritoriul care cuprindea o parte din actuala Catalonie, şi anume la nord de fluviul Hiberus, în special de-a lungul riului Segrus. Spre nord aveau ca vecini triburile de ausetani şi iaccetani.

68 Volcianii *(volciani-orum)* — populaţie celtiberică care ocupa regiunea de la nord de ţinutul illergeţilor (aceştia locuind pe teritoriul Aragonului actual, la nord de Hiberus) şi la sud de cel al bargusiilor.

69 Să se reţină causticitatea acestui răspuns dat de volciani. Stilul aparţine însă lui Titus Livius, relevînd umanitarismul lui faţă de soarta unor populaţii şi totodată o stigmatizare a diplomaţiei perfide romane care nu-şi respectă tratatele şi alianţele, precum şi o necruţătoare şi vehementă demascare a procedeelor folosite în politica externă de statul roman.

70 Lacună în text.

71 În text este : *aut pro Romanis aut adversum Poenos*, ceea ce nu redă corect ideea antitetică ; ar fi trebuit ...*aut pro Poenis.*

Scanned with CamScanner

72 Să se remarce că în acest pasaj este redată indirect o critică a poli-
ticii lipsite de scrupule dusă de Roma față de toate populațiile lumii
antice, căzute pradă cotropitorilor romani și totodată transpare con-
cepția largă a lui Titus Livius că trebuie să se respecte libertatea și
independența oricărui popor.

73 Massilia (Marseille sau Marsilia de azi) (locuitorii se numeau *massi-
lienses)* — străvechi oraș grec întemeiat de coloniștii din Phocida la
răsărit de gurile fluviului Rhodanus (azi Rhône) pe coasta Galliei
meridionale, ocupată de triburi ligurice. Massilienii au întreținut în
mod permanent relații de prietenie cu romanii.

74 În acest discurs, pus de Titus Livius pe seama lui Hannibal, este
dat în vileag substratul politic, diplomatic și militar al Carthaginei în
condițiile iminente ale izbucnirii războiului : cîștigarea populațiilor
hispane războinice, atrase de faima comandantului pun și împinse
de lăcomia după prăzile pe care sperau să pună mîna de la un popor
atît de puternic și de bogat ca al romanilor, și, în sfîrșit, speranța
că în urma înfrîngerii romanilor se vor bucura de independența to-
tală, socotind că punii vor veni în Spania numai ca aliați loiali, ca
să sprijine lupta pentru libertate a populațiilor hispane împotriva
iminentei cotropiri romane.

75 Gades (azi Cadix) — oraș hispan situat pe țărmul sudic al Spaniei,
la vest de strîmtoarea Gibraltar, aproape de gurile fluviului Baetis
(azi Guadalquivir). Orașul era așezat pe o înălțime stîncoasă, legată
de continent printr-un banc de nisip. Inițial orașul a fost o colonie
întemeiată în timpuri străvechi de fenicieni (emporiu fenician cu nu-
mele de Gadir, sau Aggadir, care în limba feniciană înseamnă loc
înconjurat cu întărituri). A fost ocupat de carthaginezi după primul
război punic. Acolo, în templul lui Heracles Tyrianul (Melkart), Han-
nibal a adus sacrificiile înainte de a pleca în campania din Italia.

76 *Caetra* era un scut ușor din piele, folosit de trupele dotate cu
armament ușor ale hispanilor, asemănător cu pelta, scutul trupe-
lor grecești de peltași.

77 În antichitate prăștiașii baleari *(funditores baleari)* erau vestiți ca
mînuitori ai acestei arme. Insulele Baleare sînt situate în Marea
Mediterană, la vest de coasta Spaniei, ai căror locuitori erau pro-
babil de origină africană.

78 Ligurii *(ligures-um)*, după unii istoriografi, erau o veche populație
celtică răspîndită în sudul Galliei și pe coastele nord-mediteraneene
ale Italiei, în regiunea numită astăzi Riviera sau Coasta de Azur.
Totuși, asupra originii lor există controverse : după ultimele cer-
cetări arheologice, ligurii nu ar fi fost înrudiți cu celții, ci ar fi
precedat cu așezările lor populațiile celtice din Gallia și Italia
septentrională, părînd a fi o ramură distinctă de iberi. Ligurii
erau o populație de munteni războinici, dirji, fiind supuși de
romani după multe și grele lupte. Orașul lor principal era Genua
(azi Genova), situat în golful cu același nume.

79 Cuvintele și cifrele cuprinse în paranteze drepte sînt compliniri
făcute de Riemann.

80 Mauri *(mauri-orum)* — locuitorii teritoriului din nord-vestul Afri-
cii, situat între Mediterana apuseană, Oceanul Atlantic și munții
Atlas. Teritoriul locuit de mauri se numea Mauretania, corespun-

Scanned with CamScanner

zînd astăzi cu aproximaţie Algeriei occidentale şi Marocului actual. Mulţi mauri s-au angajat ca mercenari în rîndurile armatei lui Hannibal.

80 bis Prin cuvîntul Ocean *(Oceanus)* în antichitatea romană se înţelegea partea din Oceanul Atlantic care scaldă ţărmurile apusene ale Spaniei şi ale Africii şi care comunică cu Marea Mediterană prin strîmtoarea de la Gades *(Cadix)*, sau Gibraltar. În antichitate se credea că Oceanul era marginea lumii.

81 Ilergeţii *(ilergetes-um)* — populaţie hispană care locuia în Aragonul de azi, la nord de fluviul Ebru. Oraşul principal era Ilerda (astăzi Lerida).

82 Onussa — oraş din Spania, pe coasta mediteraneană, situat la nord de Carthagina Nouă.

83 Aici Titus Livius întrebuinţează, prin analogie, numele zeului Jupiter; dar la carthaginezi, cel mai mare zeu era socotit Baal (zeul cerului), corespunzător lui Jupiter la romani. Carthaginezii continuau tradiţia religioasă a vechilor fenicieni, avînd ca zei pe Moloch, zeul războiului, căruia îi aduceau jertfe omeneşti, Baal — zeul cerului, Tanita — zeiţa lunii. Sarcedoţiul era în mîna reprezentanţilor nobilimii oligarhice.

84 Pentru semnele, arătările, miracolele *(prodigia)* şi ursita *(Fatum)*, vezi *Studiul introductiv* la vol. I, pp. XXX—XXXV.

85 Aussetanii *(ausetani-orum)* — populaţia hispană situată la nord de fluviul Hiberus, în nordul Cataloniei actuale.

86 Iaccetania era ţinutul locuit de iaccetani, unul din triburile hispane situat între fluviul Hiberus şi partea răsăriteană a munţilor Pirinei. Această populaţie pare să fi fost un amestec de iberi şi liguri.

87 Aici e vorba de Hanno, unul din comandanţii de trupe carthaginezi, subaltern al lui Hannibal, care primise din partea acestuia jurisdicţia asupra teritoriului hispan cuprins între fluviul Hiberus şi munţii Pirinei. A fost învins în luptă lîngă oraşul Cissis, în anul 218 î.e.n. de Cn. Scipio, care l-a luat prizonier (în această privinţă a se vedea mai departe cap. LX).

88 Iliberri sau Iliberris — oraş iberic (însemnînd „oraş nou" în limba celţilor), situat pe ţărmul Mediteranei la nord de munţii Pirinei. Oraşul a fost denumit mai tîrziu Helena (azi Elne), de către Constantin cel Mare, după numele mamei sale, împărăteasa Elena.

89 Ruscino — oraş din Gallia, în nordul munţilor Pirinei, aşezat pe rîul Ruscino sau Talis (azi Têt). Astăzi Ruscino se cheamă Tour de Roussillon şi e situat în vecinătatea oraşului Perpignan, pe vechiul drum al Spaniei către Narbonne. Numele pare să fie de origine feniciană.

90 bis Fraza cuprinsă în paranteze drepte aparţine ediţiei Tauchnitz.

90 Boiii *(boii-orum)* — cea mai puternică dintre populaţiile Galliei cisalpine, alcătuită din 112 triburi, care locuiau la sud de fluviul Padus (azi Pad sau Po). Boiii au alungat pe etrusci şi pe umbri de pe teritoriul ocupat de aceştia. Capitala lor era Bononia (azi Bologna), care înainte se chema Felsina, vechi oraş etrusc, transformat în colonie romană în anul 189 î.e.n. Boiii au dat foarte mult de furcă romanilor, care au purtat cu ei nenumărate războaie

extrem de sîngeroase. Boiii nutreau o veche ură împotriva poporului roman datorită faptului că, în urma numeroaselor lor năvăliri împotriva aliaţilor confederaţiei romane, au suferit grele represalii din partea armatelor romane — fapte consemnate de Titus Livius (vezi *epitomele* la cărţile XIX şi XX). Cu prilejul campaniei lui Hannibal, boiii l-au sprijinit cu trupe pe acesta, cîştigînd cîteva biruinţe asupra romanilor. Au fost supuşi definitiv în anul 191 î.e.n. de Scipio Nasica, cînd a fost anexată cea mai mare parte a teritoriilor lor puterii romane.

91 Insubrii *(insubres-um)* — populaţie gallică, fiind după boii cea mai numeroasă şi cea mai puternică dintre triburile celtice venite din Gallia şi stabilite în nordul Italiei. Sînt o ramură a haeduilor care locuiau în Gallia transalpină. Insubrii au năvălit şi ocupat în anul 396 î.e.n., în urma unor lupte teritoriul ocupat de etrusci, iar oraşul acestora, Melpum şi l-au făcut ei capitală, *Mediolanum* (Milanul de astăzi). În anul 222 î.e.n. au fost supuşi de romani. În anul 219 î.e.n. au fost obligaţi să cedeze o parte din teritoriul lor pentru întemeierea coloniei Cremona. Împreună cu boiii, gallii insubri l-au sprijinit pe Hannibal în campania acestuia în Italia. După al doilea război punic au fost definitiv supuşi de romani.

92 Placentia (azi Piacenza) — oraş aşezat pe malul drept al Padului, nu departe de vărsarea rîului Trebia în Pad. În anul 218 î.e.n., romanii voind să întemeieze acolo o colonie, boiii şi insubrii au ridicat armele şi i-au alungat pe colonişti. Acolo s-a refugiat Publius Scipio după înfrîngerea sa în bătălia de la Ticinus. După bătălie, şi Mago şi Hannibal şi-au instalat tabăra în faţa Placentiei. După bătălia de la Trebia, resturile armatei romane bătute de Hannibal tot acolo şi-au găsit refugiul. Placentinii au păstrat neclintită alianţa cu romanii în tot timpul celui de-al doilea război punic.

93 Cremona — oraş din Gallia cisalpină, situat pe fluviul Pad, la est de vărsarea rîului Addua. Se găsea pe teritoriul gallilor cenomani, unde a fost stabilită o colonie romană în anul 219 î.e.n.

94 Pentru rostul comisiei triumvirilor — *triumviri coloniae deducendae* vezi vol. I, cartea III, nota 1.

95 Mutina (azi Modena) — oraş situat în Gallia cisalpină pe teritoriul boiilor.

96 Lacună în text, care a fost întregită de Riemann prin cuvîntul *quingentos*.

97 Tannetum, azi Taneta o aşezare întărită situată pe teritoriul boiilor, între Mutina şi Parma, în Gallia cisalpină.

98 Galii brixiani (din Brixia) erau o ramură a gallilor cisalpini transpadani.

99 Muntele Salluviilor e situat la est de oraşul Marsilia (Massilia) în vecinătatea gurilor Ronului, avînd această denumire de la populaţia ligurilor saluvii.

100 Rhodanus (fluviul Rhône) — fluviul Galliei meridionale, izvorăşte din Alpii Pennini, traversează lacul Leman, primeşte în stînga afluenţii Isara (azi Isère), Druentia (Durance), iar în dreapta Arar (Saône) şi se varsă în Marea Tyrrheniană, sau a Sardiniei, pe mai multe guri. Hannibal a forţat trecerea Ronului mai sus de vărsarea

Scanned with CamScanner

Druentiei, la nord de actualul oraş Avignon. Polybios, *op. cit.*, cartea II, cap. XI, scrie că de la mare pînă acolo, Hannibal a făcut patru zile. Hannibal a mers de-a lungul Ronului pe malul lui stîng pînă la Isara (Isère) şi de acolo s-a îndreptat către Alpi.

101 Volcii *(volcae-orum)* — populaţie gallică locuind teritoriul de pe ambele maluri ale Ronului. Volcii erau împărţiţi în două ramuri: volcii tectosagi al căror oraş principal era Narbona şi volcii arecomici, al căror oraş principal era Nemausus (azi Nîmes).

102 Aici e figura de stil numită *isteron proteron : fuga et pavor*, în loc de *pavor et fuga.*

103 Publius Cornelius Scipio era consulul anului 536 ab U.c. (218 î.e.n.) an în care a început efectiv cel de-al doilea război punic; primind prin tragere la sorţi comanda pentru operaţiile din Hispania (Titus Livius spune *evenit (sortibus) provincia Hispania* = a căzut la sorţi provincia Hispania), pleacă cu flota la Massilia, se ia pe urmele lui Hannibal, dar nu-l ajunge; atunci se înapoiază pe calea mării în Italia prin Genua, ia comanda trupelor romane în bătăliile de la rîul Ticinus şi Trebia din anul 218 î.e.n., unde e bătut de Hannibal; trece în Hispania împreună cu fratele său, unde se luptă cu armata carthagineză a lui Hasdrubal, cîştigînd împotriva acestuia numeroase victorii. Piere într-o ambuscadă, fiind atacat prin surprindere de hispani în anul 212 î.e.n. (vezi vol. III, cartea XXV, cap. XXXIV).

104 Aici sînt două figuri de stil : o hiperbolă şi o prolepsă *(anticipatio)* prin care se anticipează asupra unei stări de fapt : *ad delendum nomen Romanorum liberandumque orbem terrarum* — „distrugerea numelui de roman şi dezrobirea întregului pămînt [de sub jugul cotropitorilor]". Această frază relevă poziţia critică a lui Titus Livius faţă de tendinţele de extindere a cotropirilor Romei, dar totodată relevă obiectivul şi temeiul politic cu care a reuşit Hannibal să atragă populaţiile învinse de romani şi să încerce dezmembrarea confederaţiei romane, în care cetăţile componente nu erau tratate pe picior de egalitate de către Roma. Aşa se explică defecţiunea Capuei şi a unui mare număr de cetăţi din Campania, Etruria, Umbria, Lucania etc. în timpul campaniei militare a lui Hannibal.

105 În discursul inserat aici de Titus Livius se remarcă temeinicia argumentării lui Hannibal făcută în stil ostăşesc, lapidar, simplu, şi totodată şi patosul impresionant prin care comandantul forţelor carthagineze izbutea să-şi entuziasmeze trupele în preajma unei lupte sau a unei situaţii grele.

106 Aici e vorba de Gallia transalpină.

107 Insula — regiunea cuprinsă între rîul Isara şi fluviul Rhône. Polybios *op. cit.* cartea III, cap. XLIX îi spune ἠκαλουμενη Νησος („cea care se cheamă insula").

108 Isara (azi Isère) — rîu care coboară din Alpi şi se varsă în Ron pe ţărmul stîng, în dreptul oraşului actual Valence. Rîul Isara delimita la sud ţinutul allobrogilor.

109 Allobrogii *(allobroges-um)* — populaţia gallică extrem de războinică şi puternică, locuind între rîul Isara, fluviul Ron şi lacul Leman; oraşul lor principal se numea Vienna, situat pe Isara.

Scanned with CamScanner

110 O. Riemann menționează în comentariul său istoric că Braneus fusese alungat de tatăl său.

111 Tricastinii *(tricastini-orum)* — populație din Gallia Narbonensă (Gallia Narbonensis), depinzînd probabil de confederația gallilor cavari; tricastinii erau așezați pe teritoriul din estul Ronului. Capitala tricastinilor a fost Augusta Tricastinorum (azi Aouste, în departamentul Drôme). Între teritoriul tricastinilor și Ron se găseau triburile gallice de cavari și de segovellaunoduni. Cei din urmă locuiau teritoriul de la nord de Isara.

112 Vocontii *(vocontii-orum)* — o puternică ramură gallică, locuind în sud-estul Galliei meridionale. Ocupau împreună cu triburile supuse lor o mare parte din departamentul Drôme de azi, întinzîndu-se și în departamentele Vaucluse, Hautes Alpes și Isère.

113 Tricorii *(tricorii-orum)* — populație gallică probabil supusă vocontilor, locuind pe valea rîului Drac, afluent al Isarei.

114 Druentia (azi Durance) — rîu în Gallia Narbonensă, afluent al Ronului. Are o albie largă și vijelioasă, greu de trecut. Hannibal a traversat cursul superior, deci acolo unde albia era mică.

115 În text este: *agmen quadratum*. Acesta era un dispozitiv de marș folosit de armata romană cînd se afla în imediata apropiere a inamicului. Datorită acestui dispozitiv, armata putea face față pe toate cele patru laturi oricărui atac dat din orice direcție. În centrul acestui dispozitiv se amplasau bagajele. În felul acesta, oastea era rînduită în forma unui paralelogram. *Incedere agmine quadrato* înseamnă a înainta în ordine de bătaie.

Trupa sau coloana în marș — *agmen* — era constituită din *primum agmen* — avangarda, *novissimum agmen* — ariergarda.

Coloanele puteau fi: *agmen compositum* = coloană în marș, în perfectă ordine, sau *agmen effusum*, coloană în dezordine, *agmen confertum*, coloană de marș în rînduri strînse, *agmen laxum et solutum* — coloană cu intervale între rînduri.

116 Genua (azi Genova) — cel mai important oraș al ligurilor de pe coasta nordică a Mării Tyrrheniene, situat în golful cu același nume.

117 În drumul său către Alpi, Hannibal urmează cursul fluviului Rhôdanus pînă la Isara, trecînd prin teritoriul gallilor cavari și segovellaunoduni. Ajungînd la Isara, trece pe malul sting al acestui rîu, lăsînd în spate Ronul. De aci, Hannibal merge de-a lungul marginii ținutului tricastin, apoi trece prin ținuturile locuite de vocontii și de tricastini. Urcă în susul văii rîului numit azi Romanche, trece prin pasul Lautaret, ajungînd în valea rîului Druentia (Durance). Coboară pe această vale pînă la Brixia (azi Briançon), mergînd în direcția muntelui Genèvre. Se crede că indicația geografică a lui Titus Livius „către stînga" *(ad laevam)* este inexactă în acest punct geografic sau că e o alterare de text, deoarece ținutul tricastinilor nu se întindea pînă la rîul Isara (Isère).

119 E vorba de pasul Lautaret.

120 Nu au fost încă identificate triburile gallice care au locuit acest ținut străbătut de Hannibal cu trupele carthagineze.

121 Completarea aparține ediției Tauchnitz.

122 Lacună în text, întregită de Riemann cu cuvîntul *cibo*.

Scanned with CamScanner

123 Reflecție livianã : *Alienis malis utili exemplo doctos*, reliefîndu-se ideea cã oamenii pot trage temeinice învățături din nenorocirile semenilor lor.

124 În antichitate, constelația Pleiadei (în text *sidere Vergiliarum*) în nopțile senine servea trupelor pentru orientare în direcția punctului cardinal urmărit, precum și la stabilirea orelor nopții.

125 Trecerea Alpilor de către Hannibal a constituit pentru romani o surpriză totală. Forțarea Alpilor de către o armată în acele vremuri și în acele condiții a relevat măiestria planului strategic a lui Hannibal și tenacitatea acestei operații surprinzătoare, campania lui rămînînd *sui generis* nemaiîntîlnită pînă la repetarea ei de către Napoleon și Suvorov. Episodul trecerii Alpilor descris de Titus Livius este din punct de vedere artistic o capodoperă de narațiune dramatică, prin bogăția detaliilor, prin vioiciunea și plasticitatea descrierilor. Hannibal a trecut Alpii în anul 218 î.e.n. în 14 zile, după ce mai întîi străbătuse drumul de la Carthagina Nouă, baza sa de plecare, pînă aici în 130 de zile de marș. Ajungînd în nordul Italiei, în Gallia Cisalpina, intră pe teritoriul gallilor taurini.

126 L. Cincius Alimentus, analist roman care a trăit în vremea războaielor punice și a căzut prizonier în mîinile lui Hannibal, a scris o istorie în limba greacă a războaielor punice și o istorie a romanilor. Fragmentele rămase din scrierile sale au fost strînse și publicate în lucrarea cu titlul *Historicorum romanorum reliquiae* apărută în ediția Peter, Paris 1870—1883. Opera lui Cincius Alimentus i-a furnizat lui Titus Livius date asupra efectivelor armatei lui Hannibal. Cincius Alimentus, un plebeu bogat, fusese praetor în anul 210 î.e.n.

127 Lacuna textului a fost întregită de Riemann cu cuvîntul *me*.

128 Taurinii — populație ligurică locuind pe cursul superior al Padului, avînd oraș principal Taurasia.

129 Munții Poenini — o parte a lanțului Alpilor — se întind între muntele Saint Bernard și muntele Saint Gothard.

130 Coelius sau Caelius Antipater, analist roman, a scris istoria celui de-al doilea război punic. Lucrarea sa a dedicat-o lui Laelius, prietenul lui Cicero. Fragmentele operei sale au fost culese și publicate în *Historicorum romanorum reliquiae*, ediția Peter.

131 Cremona — un vîrf din Alpi, care n-a putut fi încă identificat.

132 Galli libui — populație gallică stabilită la vest de galli insubri, între Alpi la nord și Pad la sud. Plinius, *Historia naturalis*, cartea II, cap. CXXIV le spune însă libyci.

133 Salassi montani *(salassi montanorum)* — populație celto-ligurică locuind la poalele Alpilor Poenini, pe cursul rîului Doria Baltea (azi valea rîului d'Aoste) în Gallia Transpadană.

134 Sedunii și veragrii *(seduni-orum ; veragri-orum)* — triburi celtice care împreună cu mantuatii, uberii și viberii ocupau depresiunea așa-zisă Vallis Poenina (azi Vallais) situată pe cursul superior al Ronului. Capitala veragrilor era Octoduros (azi Martigny).

135 Pisae — vechi oraș în nordul Etruriei, situat la vărsarea rîului Arnus în mare.

Scanned with CamScanner

136 Asupra acestei înfrîngeri vezi mai sus, cap. XXV.
137 Lacuna textului a fost completată de Riemann cu cuvîntul *Hannibal.*
138 Ticinus (azi Ticino) — afluent al Padului în care se varsă pe malul sting al acestuia.
139 Lacună ; textul a fost întregit prin cuvîntul *egregie* de Riemann.
140 Este vorba de despăgubirile de război în valoare de 3 200 de talanți care, după primul război punic, au fost plătiți romanilor de carthaginezi vreme de 10 ani și nu de 20 de ani cum afirmă în acest pasaj Titus Livius.
141 În legătură cu ocuparea Siciliei și Sardiniei de către romani, vezi notele 2 și 11.
142 Consulul Scipio primise comanda armatei care trebuia să meargă în Spania pentru a lupta împotriva lui Hannibal, dar acesta pornise spre Italia.
143 Lacună în text.
144 Este vorba de răscumpărarea ostașilor rămași după bătălia de la Insulele Aegates și apoi încercuiți de romani la Eryx, și care erau sub comanda lui Hamilcar.
145 Denarul *(denarius)* — monedă romană de argint bătută pentru prima oară în anul 268 î.e.n. și valorînd 10 ași, de unde îi vine și numele. Libra de metal era împărțită în 72 de părți. Începînd din anul 217 î.e.n., libra s-a împărțit în 84 de părți, dinarul fiind egal cu 16 ași de aramă. Pe o față, dinarul avea imprimată efigia Romei, iar pe verso o Victorie pe un car tras de doi cai *(bigatus)*, sau chipul lui Jupiter pe un car cu patru cai *(quadrigatus)*.
146 Discursul lui Publius Cornelius Scipio este un model de artă oratorică și de talent literar prin stilul artistic și plastic, prin înaltul și arzătorul sentiment patriotic, prin arta desfășurării ideilor și prin darul descrierii pasiunilor.

Prin discursul lui Scipio sînt reliefate aici convingerile lui Titus Livius în acel moment extrem de critic din istoria romană, culminînd în perorație cu argumentul cel mai decisiv : dragostea de patrie. *Pro Italia vobis est pugnandum! ...Hic est obstandum, milites velut si ante Romana moenia pugnemus!* Și apoi frazele patriotului Titus Livius relevă sentențios corolarul puterii poporului roman : *qualis nostra vis virtusque fuerit, talem deinde fortunam illius urbis ac Romani imperii fore!*

Din punct de vedere istoric însă discursul lui Scipio dezvăluie concepțiile lui Titus Livius și aderarea lui la programul politic al principatului lui Augustus și justificarea în domeniul politicii externe a tendințelor imperialiste ale statului roman prin cucerirea de noi teritorii.

Totodată această cuvîntare relevă și șubreda argumentație izvorîtă din concepția sa idealistă, cu care Titus Livius justifică aceste cuceriri prin determinarea faptelor omenești de către *fatum*, ursită, argumentație care caracterizează mentalitatea fatalistă a romanilor dominată de misticism, obscurantism și superstiții : „Dar poate că așa a hotărît ursita ca zeii înșiși să dezlănțuie și să poarte acest război, fără sprijinul vreunui braț omenesc... și ca noi, care

Scanned with CamScanner

la rîndu-ne după zei am fost jigniți și batjocoriți, să sfîrșim acest război început și hotărît de ei".

147 Aici e figura de stil numită hendiada : *ferrum pugnamque*, în loc de *ferrum pro pugna*.

148 Aici e figura de stil numită brachiologie.

149 Reflecție liviană : *Contemptus hostis cruentum certamen edidit et incliti populi regesque perlevi momento victi sunt*, în care este reliefată ideea că statele și regii care duc războaie de cotropire oricît de puternici ar fi, pînă la urmă tot se prăbușesc, cu toate că adversarii lor sînt state și popoare mici, dar care luptă pentru libertatea și independența lor.

150 Aici e figura de stil numită praeteriție.

151 Coloanele lui Hercules simbolizau cei doi munți Calpe, pe țărmul spaniol, și Abyla, pe țărmul african, între care se găsește strîmtoarea Gibraltar. După mitologia antică aceste coloane au fost așezate în acel loc ca semn că acolo este marginea lumii.

Neîndoielnic, este un caz de sincretism al miturilor și credințelor religioase, Hercules roman fiind identificat ca zeul fenicienilor Melkart, al cărui cult, similar cu al lui Hercules, fusese răspîndit în Sicilia, Sardinia, Corsica, Malta, Gades. Existența cultului lui Melkart, sau Hercules tyrian la Gades, se explică prin faptul că pînă în aceste locuri, unde e capătul occidental al Mediteranei, au ajuns vasele feniciene. Totodată, expresia „Coloanele lui Hercules" este întrebuințată în sens retoric metaforic, semnificînd marginile lumii spre apus, unde începe Oceanul.

152 De cînd Publius Cornelius Scipio era în funcția de consul trecuseră numai 6 luni.

153 Lacună în text ; cuvîntul *ademisti* a fost pus de Riemann.

154 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul *transcendes*.

155 Este vorba de anul 218 î.e.n. cînd erau în funcție cei doi consuli : Publius Cornelius Scipio și Tiberius Sempronius Longus.

156 Discursul lui Hannibal este de asemenea o capodoperă a artei liviene, reflectînd atît concepțiile și caracterul marelui strateg carthaginez, cît și ura sa implacabilă împotriva Romei. E un model de discurs rostit pe cîmpul de bătălie, fiecare argument principal sprijinindu-se pe un mare număr de dovezi secundare, unirea argumentelor prin tranziții regulate, rostirea apodictică a concluziei în exordiu : „Ostași ! Aici unde ați ieșit mai întîi în întîmpinarea vrăjmașului, trebuie sau să învingeți sau să muriți !", reunirea tuturor argumentelor în perorație : „din nou vă spun : ați învins !".

Argumentele invocate de Hannibal pentru justificarea acestui război scot în evidență aceleași tendințe de cotropire ale Carthaginei, ca și ale Romei (v. discursul lui Scipio) : cucerirea de noi teritorii, adăugate la acelea pe care Carthagina le-a dobîndit prin forța armelor, făcînd din statul carthaginez o putere de temut în lumea antică, preluînd posesiunile romanilor și transformîndu-i pe aceștia în sclavi.

157 Victumulae — o mică așezare întărită, situată în ținutul Verullae, care servea romanilor ca depozit de aprovizionare. Se pare că în acest nume intră ca element numele rîului Victium și un cuvînt liguric.

Scanned with CamScanner

158 În text *prodigia* — vezi *Studiul introductiv* la vol. I, p. XXXII și urm.

159 Călăreții numizi n-aveau frîie la cai, întrucît aveau o neîntrecută iscusință și siguranță în călărie, iar mîinile, fiindu-le libere, puteau lupta mai temeinic. De aceea în text Titus Livius face această distincție „călăreții care călăreau cu frîiele la cai" și cavaleria numidă.

160 E vorba de faimosul Publius Cornelius Scipio Africanus învingătorul lui Hannibal la Zama în anul 202 î.e.n., socotit în antichitate ca unul din cei mai mari comandanți de armată.

161 E vorba de Coelius Antipater, analist roman (vezi nota 131).

162 Trebia — mic rîu care se varsă în Pad nu departe de colonia romană Placentia (azi Piacenza).

163 Clastidium (azi Casteggio) — așezare în Liguria, situată la vest de rîul Trebia pe drumul dintre Genua și Placentia, fortificată de romani pentru a face acolo depozit.

164 Monede de aur *(nummi aurei)* — desigur e vorba de monede cartagineze.

165 În text *Insulae Liparae*; aici e vorba de insula cea mai mare din Arhipelagul Eolian, situată la nord de Sicilia, avînd un oraș cu același nume.

166 Insula lui Vulcan sau Hiera (azi Volcano) — erau mai multe insule cu acest nume — *insulae Vulcani* — care făceau parte din Insulele Liparae (denumite de romani și vulcanice sau Eoliene).

167 E vorba de strîmtoarea Messana (azi Messina) dintre Sicilia și Italia, unde se găsea și orașul cu același nume, pe coasta siciliană. În anul 282 î.e.n., orașul Messana fusese în stăpînirea mamertinilor, mercenarii italici ai lui Agathocles, care, nemaifiind plătiți, i-au ucis pe toți locuitorii, făcîndu-se stăpîni pe oraș. Locuitorii orașului Messana au apelat la romani ca să-i ajute împotriva tiraniei lui Hiero, pe atunci aliat al Carthaginei. Acest conflict a constituit pretextul dezlănțuirii primului război punic. De atunci messanienii au păstrat neclintit credință romanilor.

168 Lilybaeum (azi Capo Boëo) — promontoriul de pe coasta apuseană a Siciliei, pe care era așezat orașul portuar Lilybaeum (azi Marsala); cuvîntul acesta înseamnă în limba punică „întors către Lybia". Era cea mai importantă localitate și port din partea răsăriteană a Siciliei, fiind și punctul cel mai apropiat de coasta Africii. Lilybaeum va fi baza de plecare a lui Publius Cornelius Scipio Africanus în campania lui contra Carthaginei.

169 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul *instructum*.

170 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul *signum*.

171 Lacună; cuvîntul *armatam* din textul latin a fost pus de Riemann.

172 Melita (azi Malta) — insulă situată în Mediterană, între Sicilia și Africa; a fost multă vreme în stăpînirea carthaginezilor.

173 Ținutul Vibo — *Viboniensis ager* — era teritoriul orașului Vibo sau Hippo, cuvîntul grec Ἵππο, fostă colonie a locrienilor epizefirieni distrusă de tiranul Dionysios cel Bătrîn în anul 379 î.e.n. și reconstruită de carthaginezi. Acest oraș grecesc, așezat pe țărmul apusean al provinciei Bruttium, a căzut mai întîi în mîinile bruttiilor, și apoi în mîinile romanilor, care i-au dat numele de Valentia.

Scanned with CamScanner

174 Ariminum sau Ariminium (astăzi Rimini) — oraş important, fortificat, în Umbria; a devenit colonie romană din anul 268 î.e.n. Ariminum e folosit uneori de Titus Livius împreună cu cuvîntul „provincia" pentru a înlocui expresia *Provincia* Gallia Cisalpina.
175 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul *spei*.
176 În text este: *genu*.
177 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *inter cedentes*.
178 Textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *caedes, penes*.
179 Lacună; Riemann a adăugat cuvîntul lipsă: *pugnam*.
180 Pedestrimea uşoară şi greu înarmată se spune în latineşte — *levis armatura* şi *gravis armatura*. Cea dintîi cuprinde *rorarii, accensi, velites* şi *funditores*. Ei luptau cu sabia *(gladius)*, lancea *(hasta)*, praştiile *(funda)*, arcul *(arcus)*, avînd cască *(galea)*, dar neavînd platoşe *(lorica)*. *Gravis armatura* erau trupele de *hastati* şi *principes* ai legiunilor înarmate cu *pilum* (suliţă), *scutum*, *lorica* (platoşa), *gladius*.
181 Galli cenomani — populaţie în Gallia transpadană, locuind între fluviul Atesis (Adige) şi rîurile Mincius (Mincio) şi Oglio; cel mai important oraş al lor era Verona. Mai exista încă o populaţie cu acelaşi nume în Gallia transalpină, şi anume pe teritoriul cuprins azi în departamentul Sarthe.
182 În latineşte: *orbis* — era dispozitivul de apărare în formă de cerc constituit de trupele romane cînd erau încercuite de inamic pentru a face faţă atacurilor dezlănţuite din toate părţile.
183 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *sauciorum*.
184 Bătălia de lîngă rîul Trebia a avut loc în anul 218 î.e.n.
185 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul *iterum*. Noii consuli Caius Flaminius şi Cn. Servillius au fost în funcţie în anul 217 î.e.n. (537 ab U.c.).
186 Orele nouă înseamnă orele 15 după amiază. La romani, ora unu începea dimineaţa la orele şase.
187 Pentru ordinul equestru *(ordo equester* — ordinul cavalerilor), vezi cartea XXIII, nota 35.

Ordo înseamnă: 1) linie, şir, rînd, unitatea cea mai mică din armată, echivalentă cu centuria; 2) *primi ordines* = cei dintîi centurioni ai unei legiuni; 3) gradul de centurion. *Ordo* mai înseamnă rang, treaptă, demnitate în stat, condiţie, împărţirea cetăţenilor după rangul lor. *Ordines* în republica romană erau: *ordo senatorius* — ordinul senatorial, *ordo equester*, ordinul equestru, *ordo plebeius*, şi, în sfîrşit, *ordo publicanorum* — tagma arendaşilor, *ordo libertinorum*, — *scribarum*, — *sacerdotum* — *matronarum* — tagma liberţilor, a scribilor, a preoţilor, a femeilor.
188 Luca — oraş etrusc la hotarele dintre Etruria şi Liguria, aşezat pe rîul Auser, la 3 mile de mare.
189 Emporiae (azi Ampurias) oraş în Spania pe ţărmul nord-estic, la sud de munţii Pirinei; iniţial oraşul a fost colonie phoceeană.
190 Laeetanii — populaţie hispană locuind în jurul oraşului Barcelona de azi şi de-a lungul ţărmului, fiind vecini cu laeetanii care locuiau la oarecare distanţă de litoral.

Scanned with CamScanner

191 Lacună în text; completarea cu cuvîntul *justitiae* se datorește lui Riemann.

192 Tarraco *(Tarraco,-onis)* vechi oraș iberic pe țărmul răsăritean al Spaniei, între munții Pirinei și fluviul Ebru, așezat pe rîul Tuleis. De acest oraș se va vorbi deseori în decada a IV-a liviană.

193 Reflecție liviană: *Quod ferme fit, ut secundae res neglegentiam creent*, în care este reliefată ideea că unii oameni devenind neglijenți în urma succeselor obținute, comit greșeli ireparabile.

194 Atanagrus — oraș în Spania, importantă așezare a populației ilergete.

195 Plutei *(plutei-orum)* erau niște adăposturi în formă semicirculară sau de unghi, purtate pe roate, pentru a proteja pe asediatorii care se apropiau de ziduri de săgețile, sulițele și bolovanii aruncați de apărătorii unui oraș asediat. *Plutei* erau făcuți din bucăți de lemn, fiind îmbrăcate cîteodată în piei crude pentru a fi ferite de incendiere.

196 Reflecție liviană: *multa prodigia facta aut nuntiata et temere credita sunt quod evenire solet motis semel in religionem animis*, din care se învederează atitudinea critică a lui Titus Livius față de superstițiile religioase.

197 În text *genius* — divinitate în panteonul mitologiei Romei, care, după credințele anticilor, ar participa prin ocrotirea sa la creșterea și dezvoltarea ființelor.
Romanii credeau că fiecare persoană, ca și familiile, orașele și popoarele, ar avea un *Genius publicus*, care îi întovărășesc și îi ocrotesc de la naștere pînă la moarte și care trebuie împăcate prin ofrande aduse în principalele epoci ale vieții omului.

198 Adică la 15 martie.

199 Amfora *(amphora*, gr. ἀμφορα) era: 1) vas destinat păstrării lichidelor (vin, untdelemn sau apă); 2) măsură de capacitate a lichidelor, echivalentă cu 26 l; 3) măsură a tonajului vaselor, fiind echivalentă cu 27 kg = 80 libre romane. Un vas de 300 amfore avea deci 8 t.

200 În latinește *paludatus* înseamnă îmbrăcat cu mantaua de război (paludamentum), care era ținuta de campanie a comandantului suprem al armatei romane (consulul sau dictatorul).

CARTEA XXII

1 E vorba de primăvara anului 217 î.e.n.

2 Și istoricul grec Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. LXXVII, menționează că Hannibal purta perucă.

3 Consulul Cn. Servillius a intrat în magistratură la 15 martie anul 217 î.e.n.

4 Lui Flaminius i se contesta dreptul de consul de către patricieni, pentru că îl considerau *vitio creatus*, ales împotriva „vrerii zeilor și ursitei".

5 La Caere (vezi și vol. I, cartea I, nota 18) erau vestite ape termale.

6 Sorții *(sortes)* erau una din formele de „prevestire" practicate la romani, mai ales la Caere și Praeneste. Sorții erau niște bețișoare din lemn de stejar avînd pe ele încrustate litere etrusce vechi; ele erau

Scanned with CamScanner

amestecate de mîna unui copil ; după înscrisurile de pe beţişoarele scoase de acolo se tălmăcea „răspunsul" destinului. Dacă se părea că aceste beţişoare s-ar fi micşorat la număr, faptul era interpretat ca prevestirea unei nenorociri ; dacă un beţişor era scăpat din mîini, ieşind de la sine din serie, acest fapt era socotit un semn rău, mai ales dacă purta o inscripţie ca în pasajul de faţă.

7 Marte era socotit la romani zeul războiului, iar inscripţia despre care se spune că s-a găsit pe o tăbliţă era socotită ca o prevestire a războiului.

8 Asupra sensului şi rostului descrierii aici a acelor miracole *(prodigia)* de către Titus Livius, vezi Studiul introductiv la vol. I, p. XXXII şi urm.

9 Jupiter, Junona şi Minerva erau cele trei principale divinităţi capitoline.

10 Feronia era socotită zeiţa libertăţii, veche divinitate italică. Era adorată pe muntele Soracte, în ţinutul capenaţilor, situat la graniţa acestuia cu ţinutul Sabin şi Latium. Era socotită divinitatea primăverii şi a izvoarelor, precum şi a libertăţii, protectoarea libertţilor. Avea o dumbravă sacră şi un templu pe muntele Soracte. I se aduceau ca prinos primele roade ale ogoarelor.

11 Arretium (azi Arezzo) — unul dintre principalele oraşe ale Etruriei, aşezat într-o depresiune bogată în ape, la poalele munţilor Apenini, într-o poziţie strategică foarte importantă, către obîrşia fluviului Tibru şi a rîului Arnus ; la început a fost unul din cele 12 oraşe care constituiau confederaţia etruscă.

12 Faesulae (astăzi Fiesole) — unul dintre cele mai vechi şi mai însemnate oraşe ale Etruriei, situat la poalele Apeninilor, la nord de Arretium şi la est de Luca. Au rămas acolo vestigiile vestitului zid zis al Ciclopilor.

13 Sfatul comandanţilor *(consilium)* sau consiliul de război se întrunea din ordinul comandantului suprem al armatei pentru a delibera asupra planului strategic ; în preziua unei bătălii luau parte la el *legati* (ofiţeri superiori) ai legiunii şi *primi ordines*.

14 Lacună ; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul *proposuisset*.

15 Cortona — oraş al Etruriei situat la 11 km nord-vest de lacul Trasimenus şi mărginit la vest de munţii Cortonei *(Montes Cortonenses)* ; cetăţuia Cortonei *(arx)*, aşezată pe platoul unei măguri foarte înalte şi extrem de povîrnite, era socotită inexpugnabilă.

16 Lacul Trasimenus sau Trasumenus (de formă aproape concentrică cu diametrul de circa 10 km) era situat în răsăritul Etruriei, la poalele Apeninilor, între oraşele Cortona, Perusia şi Clusium. Trecătoarea pe care a pus stăpînire Hannibal *(Via perangusta)* se găseşte între lacul Trasimenus şi muntele Gualandro, la răsărit de Borghetto.

17 Reflecţie liviană : *Quo timoris minus sit, eo minus ferme ferro periculi esse*, care e totodată un îndemn pentru alungarea fricii prin bărbăţie.

18 In latineşte *globus* era un dispozitiv de atac al armatei romane, folosit pentru a străpunge linia de bătaie inamică atunci cînd erau încercuiţi.

Scanned with CamScanner

19 *Principes, hastati* şi *triarii* — dispozitivul în care erau orînduite cele trei linii succesive de luptă ale legiunii romane (vezi şi vol. I, cartea II, nota 31).

20 Inadvertenţă tit-liviană : triburile gallice (inclusiv insubrii) nu aveau armata organizată, ca romanii, pe legiuni.

21 Este vorba de campania şi de bătălia pe care le-a purtat consulul Flaminius în anul 223 î.e.n. cu gallii insubri, aproape de rîul Adda. Flaminius întreprinsese această campanie împotriva ordinului senatului, pentru că acesta declarase alegerea sa în funcţia de consul ca ilegală. ca fiind împotriva auspiciilor defavorabile *(vitio creatus)*, călcîndu-se astfel rînduielile ritualului religios. În doi ani (223 şi 222 î.e.n.) după izbînzi succesive, Flaminius a pus capăt războiului cu gallii, învingîndu-i.

22 Caius Flaminius a fost un reprezentant de seamă al plebeilor, bucurîndu-se de o mare popularitate în rîndurile acestora. Ca tribun al plebei, în anul 232 î.e.n. a impus votarea legii pentru a se împărţi plebeilor pămînturile cucerite în anul 285 î.e.n. de la galli *(ager gallicus)*, deşi a întîmpinat o puternică opoziţie din partea patricienilor, şi chiar a tatălui său care l-a ameninţat cu aplicarea legii *jus patrius vitae necisque* (dreptul patern de viaţă şi de moarte). Din cauza împărţirii acestor pămînturi a izbucnit conflictul gallilor insubri cu romanii, cînd insubrii au invadat Etruria.

În anul 220 î.e.n. Flaminius, în calitate de censor, a sprijinit legea propusă de tribunul plebei Claudius, prin care le era interzis familiilor senatorilor patricieni să posede vase cu un tonaj mai mare de 300 de amfore. În felul acesta, comerţul maritim este preluat aproape în întregime de *ordo equester*, ordinul cavalerilor, care după cum se ştie, conform reformei zisă a lui Servius Tullius, era alcătuită din 18 centurii. Din vremea lui Flaminius, comerţul şi o serie de operaţii bancare (camăta), încasarea impozitelor şi tributurile erau efectuate de unii membri ai ordinului equestru, cunoscuţi sub numele de *publicani (arendaşi)*, care îndeobşte erau plebei bogaţi şi care nu făceau parte din ordinul senatorial şi nu ocupaseră magistraturi superioare la conducerea statului.

23 Bătălia de la lacul Trasimenus a avut loc în 217 î.e.n. După înfrîngerile suferite de romani la Ticinus şi Trebia, triburile gallilor din Gallia Cisalpină se răscoală, ridicînd armele împotriva romanilor, fiind instigate de Hannibal. Gallii au venit cu importante contingente de trupe în sprijinul lui Hannibal, dublîndu-i efectivele. În primăvara anului 217 î.e.n., Hannibal începe o ofensivă contra Romei, ale cărei armate, care se concentraseră în regiunea dintre Ariminum şi Arretium, apărau trecătorile Apeninilor. Hannibal însă a ocolit poziţiile fortificate ale armatelor romane, trecînd prin valea plină de smîrcuri a rîului Arnus, cu greutăţi şi pierderi apreciabile. Hannibal, ocolindu-l pe Flaminius şi îndreptîndu-se pe la est de lac, a înaintat către Roma. Acesta îl urmăreşte pe Hannibal şi vrea să-l angajeze într-o bătălie cu orice preţ, fără să ia măsuri de prevedere. Hannibal i-a dejucat planul printr-un fulgerător atac dat prin surprindere, după ce ocupase înălţimile, trecătorile dintre lac şi munţii Apenini şi îşi rînduise trupele în spatele colinelor de pe cîmpie. Pe cînd romanii ieşeau din valea

Scanned with CamScanner

strîmtă dintre Apenini şi lacul Trasimenus, au fost atacaţi pe neaşteptate de Hannibal. Romanii au pierdut în bătălia de acolo 15 000 de ostaşi şi însuşi consulul Flaminius a căzut chiar la începutul luptei.

Bătălia de la lacul Trasimenus a fost descrisă în amănunţime de istoricii antici Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. LXXXVI; Appianos, *op. cit.*, Hannibal, cap. IX şi urm. Zonaras, cartea VIII, cap. XXV şi Cornelius Nepos, *De viris illustribus*, cap. IV.

24 Este vorba de analistul roman Fabius Pictor, născut, se crede, în anul 254 î.e.n., trăind deci în timpul celui de-al doilea război punic. A luptat în campaniile din anul 222 î.e.n. împotriva gallilor şi a luat parte şi la al doilea război punic, împotriva lui Hannibal. El a fost trimis ca împuternicit special al romanilor să consulte oracolul de la Delphi. Fabius Pictor este cel dintîi analist roman care îşi scrie opera sa istorică *Annales* în greceşte, de care adesea s-a servit Titus Livius. Acest analist a povestit în opera sa mai cu seamă vechile legende ale Romei. Şi Polybios şi Dionysios din Halicarnas îl folosesc, deşi îl combat de multe ori. Fragmente din opera lui Fabius Pictor sînt strînse în *Historicorum latinorum reliquiae*, ediţia Peter.

25 Locul de adunare al comitiilor, *Comitium*, se găsea în *Forum*, într-o anumită parte special rezervată. Era un spaţiu în formă de pătrat, unde se judecau procesele şi se ţineau adunările în vederea alegerilor. Tot în *Forum* se găsea şi *Curia Hostilia*, *tribuna rostrata* (tribuna oratorilor) etc.

26 Curia era clădirea senatului, numită şi *Curia Hostilia*, unde de obicei ţinea senatul roman şedinţele.

27 Acesta a fost un legat al lui Servilius, învestit cu comanda de propraetor *(legatus propraetore)*.

28 După cum relatează Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. LXXXVI, au fost încercuite de Maharbal şi nu de Hannibal.

28 bis Aici e figura de stil numită brachiologie.

29 Spoletium (azi Spoleto) — oraş în Umbria, la izvoarele rîului Clitumnus. A fost colonizat de romani în anul 242 î.e.n.; se găsea pe Via Flaminia care începea din Roma, trecea prin Veii, Falerii, Spoletium şi se unea cu Via Aemilia la ţărmul Mării Adriatice.

30 Lacună; textul a fost întregit de Riemann prin cuvîntul: *maximae*.

31 Picenum — regiune în Italia centrală, despărţită de Umbria prin rîul Aesis la nord, iar prin rîul Matinus de ţinutul vestinilor la sud; la est, era mărginită de Marea Adriatică, iar la vest — de Samnium. Cel mai de seamă oraş din ţinutul Picenum era Ancona situat pe ţărmul mării.

32 Compliniri făcute de noi.

33 *Praetutianum* sau Ager Praetutianus (azi Abruzzo) — ţinut din regiunea Picenum, la sud de rîul Vomanus, bogată în vii.

34 *Hadrianum* sau *ager Hadrianus* se află în regiunea Hadriei, un oraş italic din Picenum, la o mică distanţă de vărsarea rîului Vomanus în Marea Adriatică.

35 Marsi — vezi vol. II, cartea IX, nota 67.

Scanned with CamScanner

36 Marrucini — populație sabellică vestită pentru vitejia sa, locuind în Italia centrală, pe malul rîului Aternus, care o desparte de populația vestinilor, avînd la sud de ei pe paeligni și frentani. Orașul lor principal era Teate.

37 Paeligni — populație sabellică, locuind în Italia centrală, între marrucini la nord, samniți la sud și la est frentani. Orașele mai importante ale acestei populații erau Corfinium și Sulmo.

38 Arpini — vezi vol. II, cartea IX, nota 29.

39 Luceria (azi Lucera) — colonie latină în Apulia.

40 Apulia — regiune în Italia meridională, situată pe ambele maluri ale rîului Aufidus.

41 Quintus Fabius Maximus descindea din faimoasa și străveche familie patriciană a Fabiilor. Numele lui complet era Quintus Fabius Maximus Verrucosus Ovicula (Oița), la care s-a adăugat ulterior Cunctator (Întîrzietorul). În anul 223 î.e.n., fiind consul, i-a învins pe liguri. Pentru această biruință i s-a acordat triumful; a fost cenzor în anul 230 î.e.n. El a fost cel care a încheiat în anul 226 î.e.n. tratatul cu Hasdrubal. După cucerirea Saguntului de către Hannibal, este trimis ca împuternicit al Romei la Carthagina, dîndu-le carthaginezilor să aleagă între război și pace. După bătălia de la Trasimenus este numit dictator sau prodictator, ia în primire armata consulului și evită orice luptă deschisă cu Hannibal. Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. LXXXVIII, scrie că după dezastrul de la lacul Trasimenus încheiat cu moartea consulului Flaminius, care era căpetenia facțiunii democratice din Roma, s-au întărit pozițiile politice ale facțiunii aristocratice, care l-a impus pe Fabius Maximus. Fabius, dîndu-și seama de superioritatea concepțiilor militare tactice și strategice și de genialitatea de comandant de armată a lui Hannibal, „a căutat să se folosească de avantajele rezultate din rezervele necesare și din superioritatea numerică a trupelor sale" (Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. LXXXIX). Fabius se ferea să se măsoare în luptă pe front deschis și de mari proporții. El îi hărțuia pe carthaginezi prin mici incursiuni, atacîndu-le detașamentele din ariergardă sau răzlețite, precum și convoaiele trimise după aprovizionare cu hrană și nutreț. Tactica lui Fabius nu era însă acceptată de facțiunea democratică din Roma, care era nemulțumită de pierderea ținutului mănos din jurul fluviului Padus, reocupat de galli. Țăranii Peninsulei Italice erau nemulțumiți și pentru faptul că Hannibal, fiindu-i zădărnicite încercările de a cuceri și a trage de partea sa orașele italice, le pustia ogoarele și satele. Pentru tactica sa, Fabius Maximus a fost poreclit *Cunctator* — întîrzietorul. Totuși, prin această tactică a izbutit să salveze de la pieire armata romană și Roma însăși. Un alt merit a fost acela că Fabius a știut și a reușit să păstreze în confederația romană pe aliații Romei, cu toate demersurile diplomației iscusite a lui Hannibal de a-i atrage de partea sa.
Fabius a fost ales consul în cinci rînduri: în anii 233, 228, 215, 214, 209 î.e.n. A fost ales în două rînduri *princeps senatus* — cel dintîi dintre senatori. A murit în anul 203 î.e.n.

42 Din anul 249 î.e.n., de la dictatorul Aulus Atilius Calatinus (pen-

Scanned with CamScanner

tru acesta vezi nota 3 de la Epitome) nu se mai recurgea la numirea unui dictator în vederea purtării vreunui război.

43 Colegiul preoților decemviri — vezi vol. I, cartea I, nota 38 și vol. II, cartea X, nota 27.

44 Jocurile mari — *Ludi magni* — vezi vol. III, cartea XXIII, nota 95.

45 Venus Erycina, în mitologia romanilor, era socotită divinitate a primăverii și a vegetației renăscute. Ea a fost sincretizată cu Afrodita din mitologia grecilor, devenind zeița iubirii și a frumuseții; cultul ei a fost adus din Sicilia și din Italia meridională. La Eryx exista un templu vestit al acestei divinități sau al zeiței adorate de carthaginezi, căreia îi corespundea același cult. În timpul războaielor romanilor cu punii a început să se închege legenda lui Aeneas și să fie redată de poeții Naevius și Ennius în epopeile lor; cultul zeiței Venus Erycina a contribuit și el la popularizarea acestei legende.

46 Zeița Minții *(Mens)* — vezi nota 101 de la cartea XXIII.

47 Primăvara sacră *(ver sacrum)* veche datină italică, cu care prilej în vremurile de grea cumpănă, război sau calamități naturale se hărăzeau zeilor, cu precădere lui Marte și lui Jupiter, toate ființele vii care se nășteau în lunile martie și aprilie din primăvara anului următor. Hărăzirea animalelor pentru a fi sacrificate se făcea totdeauna printr-o lege.

48 Colegiul pontificilor — vezi vol. I, cartea I, nota 83.

49 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *steterit.*

50 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *trecentis triginta tribus.*

51 Via Flaminia, construită de C. Flaminius în vremea cenzurii sale din anul 220 î.e.n., lega Roma de Ariminum, străbătînd Etruria și Umbria.

52 Ocriculum — localitate în Umbria, așezată pe fluviul Tibru; ruinele ei se găsesc în apropiere de orașul Otricoli.

53 Cosanus *(portus)* — un vechi oraș de litoral al Etruriei, colonizat de romani în anul 275 î.e.n. Portul numit în antichitate și *Portus Herculis* se cheamă azi Porto Ercole.

54 Tibur — vezi vol. II, cartea VII, nota 34.

55 Praeneste — vezi vol. I, cartea II, nota 47.

56 Via Latina lega Roma de orașul Teanum. Pornea de la *porta Capena* a Romei, mergea paralel cu valea rîului Liris și la Teanum se unea cu Via Appia.

57 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *antiquos.*

58 Maximă liviană: *affigens vicina virtutibus vitia..., premendoque superiorem, quae pessima ars nimis prosperis multorum successibus crevit* — prin care Titus Livius combate urîtul năravv de a-ți crea avantaje pe seama altora.

59 Hirpini — populația cea mai meridională din Samnium, locuind în regiunea muntoasă a Apeninilor, între Campania la vest, Lucania la sud, Apulia la est și ținutul Caudium la nord. Localitățile principale ale populației hirpine erau Aeculanum, Compsa, Aquilonia, Equus Tuticus.

60 Beneventanii erau locuitorii orașului Beneventum (azi Benevento) și al ținutului înconjurător. Beneventum era un vechi oraș al hirpi-

Scanned with CamScanner

nilor, fiind situat în Samnium. Numele său înainte era Malevenţum, însemnînd „de rău augur". A fost colonizat de romani în anul 268 î.e.n.

61 Telesia — oraş în Samnium, între Benevenetum şi Allifae.

62 Aceşti cavaleri campani făceau parte din *ordo equester* din Capua.

63 Casinum — oraş în Latium, pe rîul Casinus, avînd o cetăţuie — *arx* — pe o măgură (azi acolo e mănăstirea Monte Casino, aproape de oraşul San Germano). Acest cuvînt înseamnă în dialectul samnit, după scriitorul Varro, *Lingua latina*, cartea VII, cap. XXIX, *forum vetus* = vechiul for. Ruinele acestui oraş se văd şi azi aproape de San Germano. De la poalele localităţii Casinum pornea defileul văii Liris, pe unde trecea Via Latina şi care făcea comunicaţia între Latium şi Samnium, precum şi cu Campania.

64 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *pronuntiatione os Casilinum.*

65 Casilinum — oraş în Campania, aşezat pe rîul Volturnus, în apropierea vechei Capua şi pe locul Capuei actuale.

66 Callifae, Allifae (localităţi italice) — vezi vol. II, cartea VIII, notele 121 şi 122.

67 Calenum *(Calenus ager)* — ţinutul oraşului Cales, vechi oraş al ausonilor din Campania, vestit pentru vinurile sale.

68 Cîmpia Stellata *(Campus Stellatus)* — vezi nota 27, la cartea VI, vol. II.

69 Maximă liviană: *unum vinculum fidei est melioribus parere*, prin care reliefează disciplina consimţită pe baza ierarhiei valorilor.

70 Muntele Massicus, *Massicus Mons* (azi Mondrogone) — situat în nord-vestul Campaniei, aproape de Sinuessa; ţinutul din jurul acestui munte era vestit pentru vinurile sale.

71 Camillus a fost o personalitate militară marcantă în secolul al IV-lea î.e.n., care a intrat în legendă, fiind învingătorul veienţilor şi mai cu seamă al gallilor cu prilejul invaziei lor din anul 390 î.e.n. (vezi vol. II, cartea VI, nota 3).

72 Legiuni gallice — vezi nota 20.

73 Pentru Furcile Caudine — vezi vol. II, cartea IX, cap. I—VI.

74 L. Papirius Cursor a fost socotit în tradiţia istorică romană unul din marii şi popularii eroi ai romanilor, învingător al samniţilor, în al treilea război samnit, din anii 298—290 î.e.n. Lui L. Papirius Cursor i s-a acordat de mai multe ori triumful; a fost consul, iar dictator de mai multe ori (vezi vol. II, cartea X, cap. XXXVIII—XLII).

75 Pentru Caius Lutatius Catulus învingătorul carthaginezilor, în primul război punic — vezi notele 64 şi 66 la cartea XXI.

76 Lacună; textul latin a fost întregit cu cuvîntul: *prospectavit.*

77 Tarracina (azi Terracina) — oraş volsc (Anxur) anexat Latiului, situat pe coasta Mării Tyrrheniene şi pe via Appia, la extremitatea mlaştinilor Pontine, dispunînd de un port favorabil.

78 Formiae (şi *Formianus ager* — ţinutul Formiei), astăzi Mola di Gaëta, vechi oraş al auruncilor pe coasta Latiului. Via Appia străbătea ţinutul Formianus.

Scanned with CamScanner

79 Liternum (azi Patria) — localitate în Campania la nord de vărsarea rîului Liternus în Marea Tyrrheniană.
80 Lacună ; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul : *tumultu.*
81 Gereonium — localitate în Apulia (azi Torre de Zoppa).
82 Ţinutul Larinatum *(Larinas ager* — azi Larino) era situat în regiunea frentanilor, în Samnium, în vecinătatea Apuliei.
83 Reflecţie liviană : *medicos quoque plus interdum quiete quam movendo atque agendo proficere — haud parvam esse ab totiens victore hoste desisse ac respirasse ab continuis cladibus,* relevînd însemnătatea chibzuinţei în linişte, în locul agitaţiei sterile, precum şi necesitatea unei concentrări a eforturilor pentru atingerea scopului final.
84 E vorba de vara anului 217 î.e.n.
85 Pentru Onussa — vezi vol. III, cartea XXI, nota 82.
86 Longuntica — oraş hispan situat în vecinătatea Carthaginei Noi.
87 *Spartum* (numită în terminologia botanică *spartium junceum)* era o plantă asemănătoare cînepii, din care se lucrau tot felul de împletituri : rogojini, funii, otgoane etc. *Spartum* creştea în mare cantitate în *Hispania ulterior,* în regiunea oraşului portuar Carthagina Nouă, precum şi în nordul Africii. Sămînţa acestei plante are şi proprietăţi terapeutice active, din ea extrăgîndu-se sparteita, o substanţă alcaloidă întrebuinţată în medicină.
88 Ebusus (astăzi Ivica sau Ibiza) — insula cea mai mare ca suprafaţă dintre Insulele Pityussae, la sud-est de Baleare. În limba punică „i-bûsîm" înseamnă „insula pinilor".
89 Castulo, oraş şi *Castulonensis saltus,* munţii Castuloneni se găseau în partea de răsărit a munţilor Sierra Morena, la nord de fluviul Baetis (Guadalquivir). Acolo se aflau bogate mine de argint pe care voiau să pună stăpînire romanii.
90 Ilergavonieni (ilergavonenses-um) — populaţie hispană aşezată pe ţărmurile răsăritene ale Spaniei, în jurul gurilor fluviului Ebru, unde se găsea oraşul lor principal, care mai tîrziu a ajuns colonie romană sub numele de Dertosa (azi Tortosa). Ilergavonienii locuiau teritoriul din sudul actualei Catalonia şi din nordul provinciei Valencia de azi.
91 Nova Classis — localitate neidentificată. Se crede că era situată pe ţărmul mării între oraşul Tarraco şi teritoriul ilergavonienilor.
92 Navele lungi *(naves longae)* erau vasele de război romane sau vasele de linie (trireme, quadrireme sau quinquereme — cu trei, patru şi cinci rînduri de vîsle), aşezate pe două caturi. Erau înarmate la proră cu un cioc *(rostrum).* Echipajul unei nave lungi cuprindea 300 de vîslaşi şi 120 de ostaşi de marină pentru luptele din apropiere (aceştia erau *classiarii, socii navales).* Vasul comandantului se numea *navia praetoria* = vasul pretorian.

Marina romanilor era alcătuită din două categorii de nave : navele de război şi navele de transporturi comerciale *(navea onerariae — mercatoriae)* care navigau în convoi. Vasele de război erau de diferite categorii, tonaj şi forme, după scopurile la care erau folosite ; cele mai uşoare şi mai rapide vase erau cele numite *naves actuariae.*

Scanned with CamScanner

93 Adagiu livian: *Transfugam venientem ad hostes nihil aliud, quam unum vile atque infame corpus esse*, în care Titus Livius releva ideea că trădătorii sînt disprețuiți chiar de acei în slujba cărora lucrează.

94 Maximă liviană: *Vult sibi quisque credi, et habita fides ipsam plerique, obligat fidem* în care se subliniază că pentru a sădi floarea recunoștinței în om, trebuie să i se acorde încredere.

95 În text este *vasa colligere*. *Vasa* erau obiectele de care se foloseau ostașii romani într-o campanie militară.

96 Evenimentele desfășurate în vremea dictaturii lui Fabius Maximus au fost descrise de numeroși istorici antici greci și romani, dintre care menționăm pe Polybios, *op cit.*, cartea III, cap. C și urm.; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, cartea XXVI, cap. V; Plutarh, *op. cit., Fabius Maximus*, cap. VII și urm.; Dio Cassius, *Istoria romană*, cartea LVII, cap. XI, XVI; Zonaras, *op. cit.*, cartea VIII, cap. XXVI; Valerius Maximus, *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX*, cartea III, cap. VIII, cartea IV, cap. I și VII; Frontinus, *Stratagemata*, cartea I, cap. VIII, și în lucrarea atribuită lui Aurelius Victor, *De viris illustribus*, cap. XLIII.

Dintre toți acești istorici, în afară de Titus Livius, Plutarh zugrăvește cu cel mai mare lux de amănunte, mai sugestiv și mai artistic episodul conflictului dintre Minucius Felix, comandantul cavaleriei, și dictatorul Fabius Maximus, precum și lupta cu Hannibal.

97 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *centum ciginte*.

98 Menix (azi Jerbi), — insulă situată aproape de coasta Africii, în golful Syrtei mici.

99 Cercina (azi Kerkina sau Cherkara) — insulă situată aproape de coasta Africii, la intrarea în golful Syrtei mici. Tot pe coasta acestei insule se găsea și un oraș portuar cu același nume.

100 După cum se știe, dictatorii (vezi vol. I, cartea I, nota 89) erau desemnați de consuli și nu aleși de adunarea poporului, aceasta fiind primul caz în istoria romană în care adunarea poporului îl alege pe dictator.

101 Alegerea lui Fabius ca prodictator și nu dictator de către adunarea poporului *(non dictus, sed creatus)* marchează diferența de prerogative: faptul că *magister equitum* de astădată n-a fost numit de prodictator, ci ales tot de adunarea poporului, cu prerogative egale cu ale prodictatorului, relevă și mai pregnant această diferență, prodictatorul fiind inferior în atribuții dictatorului. Totuși Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. C și urm. și Titus Livius îl menționează pe Fabius întotdeauna cu titlul de dictator.

102 Lacună; textul a fost completat prin cuvîntul *tertia* de Riemann.

103 Lacună în text. Completarea a făcut-o Riemann prin cuvintele: *creatus esset, fuisse dictator.*

104 Asupra continuării desfășurării războiului de către consuli, ca și asupra situației politice a Romei și a pregătirilor în vederea noii campanii, detalii ample se găsesc la Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. CVI și urm.; Appianos, *op. cit., Hannibal*, cap. XVI

Scanned with CamScanner

și urm.; Zonaras, *op. cit.*, cartea VIII, cap. XXVI și cartea IX, cap. I.

105 Acești sclavi care aparțineau statului *(servi publici)* având diferite însărcinări, s-au înțeles între ei să se înroleze în rîndurile ostașilor recrutați, pentru a-și dobîndi astfel libertatea, fapt confirmat și de Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. CVII și de Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. XVII.

106 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *millia.*

107 E vorba de Filip al V-lea regele Macedoniei, fiul lui Demetrios al II-lea. Filip a urmat la tron după Antigonos Doson, în anul 221 î.e.n. El a primit pe Demetrios din Pharos la curtea sa, a încheiat alianța cu Hannibal, fără însă să-l sprijine efectiv cu toate forțele. Romanii au izbutit prin tratative iscusite diplomatice să anihileze sprijinirea efectivă a lui Hannibal de către Filip prin ridicarea împotriva acestuia a ligii aetoliene și a altor orașe grecești, precum și pe Attalos, regele Pergamului. Romanii au dezlănțuit primul război macedonean, care s-a încheiat în anul 205 î.e.n., strămutînd astfel războiul pe teritoriul Greciei; ei au preîntîmpinat ofensiva lui Filip al V-lea împotriva Romei, împiedicîndu-l să dea sprijin activ militar și politic lui Hannibal.

108 Demetrios Pharius (originar din insula Pharos, de lîngă coasta Illyriei), a fost unul din comandanții de armată ai reginei Illyriei, Teuta. Acesta a predat insula Corcyra romanilor. Nemulțumit cu răsplata dată de romani, l-a ridicat pe regele illyrilor Pineus în anul 219 î.e.n. împotriva romanilor. Alungat din Pharos, Demetrios și-a găsit adăpost la Filip al V-lea, de la care l-au cerut romanii.

109 E vorba de tributul anual impus de romani în anul 228 î.e.n. lui Pineus, regele Illyriei. *Tributum* era contribuția directă extraordinară impusă cetățenilor romani pentru nevoile extraordinare ale statului, în particular pentru cheltuielile de război. Fiecare cetățean înscris în triburi plătea un impozit proporțional cu averea sa, estimată cu prilejul recensămîntului *(tributum ex censu)*. Cota impozitului era fixată de senat și censori la 1, 2, 3 la mie după *formula census* care era edictul publicat de censori la intrarea lor în funcție și care indica normele care îi călăuzeau la evaluarea averii cetățenilor romani. Încasările acestor contribuții directe, *tributa*, se făceau tot după așa-zisa *formula* care avea scopul de a stabili o unitate între operațiile exercitate la Roma de censori, în colonii sau în provincii de către magistrații locali. Pe vremea războaielor punice, statul roman s-a văzut nevoit să ceară și să perceapă anual aceste impozite, *tributa annua.*

110 L. Manlius Vulso, praetor în anul 218 î.e.n., a fost bătut de galli la Tannetum (vezi cartea XXI, cap. XXV). Armata sa face jonțiune cu a lui Scipio (vezi cartea XXI, cap. XXXIX). Cu prilejul unei răscoale a soldaților săi, el a făgăduit că va ridica un templu Concordiei.

111 Duumviri sau dumviri — vezi vol. I, cartea I, nota 91.

112 *Senatus consultum* era actul oficial redactat conform părerii adoptate în senatul roman și în termenii în care a fost votat. El era

Scanned with CamScanner

citit în senat. Un *senatus consultum* putea fi însă anulat prin *intercessio*, opoziția unui magistrat superior.

113 *Interregnum* și *interrex* — a se vedea la vol. I, cartea I, nota 66.

114 Pentru anul 216 î.e.n.

115 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul: *prospere.*

116 Om nou *(homo novus)* era numit cetățeanul roman care provenea din pătura îmbogățită a plebeilor și ajungea să obțină o magistratură curulă.

117 Marcus Livius luptase împreună cu colegul său de consulat Aemilius Paullus în campania contra illyrilor în anul 218 î.e.n. Amîndoi au fost trimiși în judecată pentru împărțirea nedreaptă a prăzilor, sau însușirea lor. M. Livius a fost condamnat, în schimb L. Aemilius Paullus a scăpat fără osîndă, însă cu prestigiul scăzut.

118 Lacună; textul l-a întregit Riemann prin cuvîntul: *Philus.*

119 Începînd din anul 227 î.e.n. au fost create două noi posturi de praetori pentru a administra teritoriile cucerite și transformate în provincii romane, de pildă Sicilia și Gallia. În fiecare an aceste provincii primesc fie praetori noi aleși, fie propraetori care conduc acolo operațiile militare, comandă armatele sau flotele.

120 Lacună; textul a fost completat de Riemann prin cuvîntul *fuisse.*

121 Aricia — unul din cele mai vechi orașe din Latium, situat la poalele munților Albani, în vecinătatea unei dumbrăvi sacre a Dianei, lîngă fîntîna nimfei Egeria și pădurea eroului Virbius. Era unul din locurile consacrate de către religia romană.

122 Lacună; textul a fost întregit de Riemann prin cuvîntul: *sudasse.*

123 Lacună; Riemann a întregit textul cu cuvîntul: *gelidas.*

124 Asupra soliei lui Hiero — a se vedea și Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea IV, cap. VIII, și Zonaras, *op. cit.*, cartea VIII, cap. XXVI, care relatează la fel lucrurile.

125 După Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. LXXV, în urma bătăliei de la Trebia, romanii i-au cerut lui Hiero sprijin armat. Acesta le-a trimis trupe de mercenari cretani și trupe dotate cu armament ușor. Titus Livius, în cartea XXIV, cap. XXX, relatează că 8 000 de ostași syracusani au fost trimiși în sprijinul romanilor.

126 Trupele de prăștiași *funditores,* sînt folosite pentru prima oară în cadrele armatei romane, — vezi *Corpus inscript. lat.*, I suppl., 188. Vezi și cartea XXVII, cap. XXXVIII.

127 Aceasta e flota de care s-a vorbit în cartea XXI, cap. LI; flota lui Servilius a fost adusă la Ostia, deși la cap. XXXI Titus Livius spune că la Roma.

128 Lacună în text.

128 bis Asupra noilor dispoziții pentru război și a diferitelor opinii în legătură cu planul desfășurării lui, așa cum arată Titus Livius în cap. XXXVIII—XL — vezi și Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. CVIII și Frontinus, *op. cit.*, cartea IV, cap. I.

129 Decuria era o subdiviziune a cavaleriei, de obicei o grupă de 10 călăreți *(equites).* Cavaleria fiecărei legiuni se compunea din 10 unități numite *turma,* fiecare din cîte 30 de oameni; erau în total deci 300 de oameni. Decuria era cea mai mică subunitate a cavaleriei. Cavaleria era recrutată din rîndurile cetățenilor cu cel mai ridicat cens, care alcătuiau prima clasă censitară. Calul lor era

Scanned with CamScanner

întreţinut pe cheltuiala statului. Cavaleria aliată era mai numeroasă: erau de fiecare legiune cîte 2 corpuri *ala* cu cîte 300 oameni, împărţiţi în 5 subunităţi *(turma)* a cîte 60 oameni.

130 Cei recrutaţi lepădau toga, haina cetăţenilor civili (pentru *toga* vezi vol. II, cartea X, nota 31) şi se îmbrăcau în afara zidurilor Romei cu armură de război: *lorica* (platoşa), *galea* (coiful), *ocreae* (genunchere) etc. Ori de cîte ori comandantul suprem al unei armate (consul, dictator sau praetor) pleca la război, dincolo de incinta zidurilor era învestit cu *imperium*, îmbrăcat în ţinută de campanie şi cu mantaua de război *(paludamentum)*.

131 Titus Livius, după cum se vede în pasajele de aici, este net ostil consulului Terentius Varro, datorită concepţiilor şi atitudinii părtinitoare a istoricului faţă de aristocraţi şi defavorabile fruntaşilor plebei şi, îndeobşte, facţiunii democratice.

132 Maximă liviană: *quae consilia magis res dent hominibus quam homines rebus, ea ante tempus immatura non praecepturum*, din care se învederează concepţia moralistului Titus Livius faţă de atitudinea corectă în viaţă şi neînfricată în faţa bîrfelilor şi clevetirilor a omului cinstit.

133 Adagiu livian: *Temeritate, praeterquam quod stulta sit, infelicem etiam ad id locorum fuisse*, în care se arată că întreprinzînd o acţiune nu trebuie să pornim orbeşte, fără să chibzuim asupra ei în prealabil.

134 Maximă liviană: *Quem video nequiquam et virum bonum et civem fore, si altera parte claudente republica, malis consiliis idem ac bonis juris et potestatis erit*, prin care Titus Livius accentuează asupra faptului că toţi cetăţenii unui stat trebuie să-şi facă datoria cu prisosinţă faţă de patrie, avînd aceeaşi răspundere faţă de ea.

135 Maximă a lui Titus Livius: *Extemplo res verba sequitur* — faptele să urmeze şi să corespundă cuvintelor.

136 Adagiu livian: *Nec eventus modo hoc docet (stultorum iste magister est)*, în care este reliefată ideea că orice acţiune se apreciază după rezultatul ei.

137 Maximă liviană: *Eadem ratio quae fuit futuraque, donec res eadem manebunt, immutabilis est*, prin care se relevă ideea că legile logicii rămîn neschimbate cît timp condiţiile sînt aceleaşi.

138 În acest pasaj Titus Livius arată că într-un război just de apărare a patriei, cotropitorii vor fi înfrînţi, iar cei ce luptă pentru libertate şi independenţă vor învinge.

139 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *sedet*.

140 Aici sînt două adagii liviene: *Veritatem laborare nimis saepe aiunt exstinqui numquam: gloriam qui spreverit, veram habebit*, prin care se subliniază ideea că adevărul triumfă întotdeauna, iar cei care vînează gloria deşartă nu vor izbîndi.

141 Maxime liviene: *Sine timidum, pro cauto, tardum, pro considerato, imbellem pro perito vocent: malo te sapiens hostis metuat quam stulti cives laudent*; în care se arată care e atitudinea justă şi înţeleaptă care trebuie adoptată de orice om prevăzător, chibzuit şi iscusit în a rezolva bine totul în viaţă, fără să-i pese dacă gura lumii îi atribuie în locul acestor frumoase însuşiri laşitatea, şovă-

Scanned with CamScanner

fala şi lipsa de bărbăţie, întrucît e preferabil să se teamă de tine vrăjmaşii, decît să te laude prosteşte concetăţenii.

142 Maxime liviene: *Nec ego ut nihil agatur suadeo, sed ut agentem te ratio ducat, non fortuna; tuae potestatis semper tu tuaque omnia sint; armatus intentusque sis, — neque occasioni tuae desis neque suam occasionem hosti des. Omnia non properanti clara certaquae erunt festinatio improvida est et caeca.* Prin aceste maxime autorul afirmă atitudinea de totdeauna pe care trebuie s-o aibe omul, cetăţeanul, patriotul, comandantul faţă de viaţă, faţă de semeni, faţă de duşmanii patriei.

143 Întregul discurs al lui Fabius Maximus, o capodoperă a creaţiei literare titliviene, aduce laude lui L. Aemilius Paullus reprezentant al facţiunii aristocratice, făcînd totodată şi o acerbă critică şi un aspru rechizitoriu lui C. Terentius Varro; în acelaşi timp, este o apologie a lui Fabius Maximus, reprezentant de seamă al aristocraţiei romane, căutînd să-i pună în lumină înţelepciunea, tactul, cumpătarea şi bunul simţ de care ar fi dat dovadă în timpul acestor evenimente.

144 Adagiu livian: *que diceret vera quam facilia factu esse!* reliefînd ideea că uneori e mai uşor să rosteşti un adevăr, dar e mai greu să-l traduci în fapte!

145 Aici Paullus Aemilius face aluzie la procesul său şi al colegului său M. Livius în faţa adunării poporului, cînd au fost acuzaţi pentru dezastrul suferit în campania contra illyrilor din anul 219 î.e.n., cu care prilej M. Livius a fost condamnat.

146 Această înfrîngere a consulului Claudius Pulcher în bătălia navală de la Drepanum cu carthaginezii, aproximativ în anul 250 î.e.n. (a avut loc în timpul primului război punic), este menţionată în epitoma cărţii XIX.

În acest pasaj, Titus Livius se referă la consulul Claudius Pulcher care a pierdut această bătălie navală, fiindcă, după tradiţia transmisă de analişti, plecase la război în dispreţul opreliştii religiei, auspiciile fiindu-i defavorabile; ba mai mult, fiindcă puii sacri nu au vrut să mănînce, el i-a înecat cu colivie cu tot.

147 Pentru bătălia de la Cannae, descrisă de Titus Livius în capitolele XL—L, vezi şi Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. CVII şi urm.; Appianos, *op. cit., Hannibal*, cap. XVII şi urm., Plutarh, *op. cit., Fabius*, cap. XV; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. XXIV; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. I; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea VII, cap. IV.

148 Vîntul Volturnus *(Volturnus ventus)* este vîntul secetos numit azi Sirocco, care bate din direcţia sud-sud-vest. Avînd la îndemînă această indicaţie, rezultă că romanii se găseau în nord-vestul cîmpului de luptă de la Cannae.

149 Aufidius sau Aufidus (azi Ofanto) — un rîu în Apulia, avîndu-şi izvorul în munţii Apenini; în ţinutul hirpin se împarte în două braţe şi se varsă în Marea Adriatică.

150 Lacună; textul a fost întregit cu cuvîntul *Paullo*, de Riemann.

151 În text: *usus capio* — după legea celor XII table, însemna stăpînirea unui pămînt care a fost în folosinţa cuiva vreme de doi ani de-a rîndul. În textul de faţă, Titus Livius pune în gura lui Varro

Scanned with CamScanner

acest cuvînt, ca să incite spiritele împotriva lui L. Aemilius Paullus care, prin tactica sa, ferindu-se să dea lupta cu Hannibal, îngăduie punilor, printr-un fel de *usus capio*, să-şi „menţină" drepturile de stăpînire asupra Italiei.

152 După cum spune Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. CXVII, centrul frontului roman era comandat şi de Atilius.

153 Adică la aripa dreaptă a frontului roman.

154 Adică la centru.

155 Hasdrubal trece acum din aripa stîngă a frontului punic, care învinsese în luptă pe romani, la aripa dreaptă şi ia comanda acestui front.

156 Se aminteşte că aceşti călăreţi hispani şi galli se aflau la aripa stîngă, iar pedestrimea africană se afla în centrul frontului.

157 Se reaminteşte că Aemilius Paullus comanda flancul drept al frontului roman. După ce a fost dat peste cap acest flanc, consulul trece la centrul frontului.

158 Venusia (azi Venosa) — oraş aşezat în apropiere de rîul Aufidus, la graniţa dintre Lucania şi Apulia ; este locul de naştere al marelui poet latin Horatius.

159 Cn. Servillius Geminus fusese consul în anul precedent, iar în bătălia de la Cannae a fost comandantul trupelor din centrul frontului roman (vezi şi Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. CVII).

160 Marcus Minucius Rufus fusese consul în anul 221 î.e.n., iar cînd Q. Fabius Maximus fusese dictator, el era comandantul cavaleriei.

161 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul : *cannensis*.

162 După cum se ştie din vol. I, cartea V, XXXVIII—XL şi nota 103, romanii au suferit la Allia un cumplit dezastru, fiind înfrînţi de galli în anul 390 (sau 387) î.e.n.

163 Despre episodul predării celor două castre romane, despre starea de spirit la Roma din pricina dezastrului de la Cannae, precum şi despre evenimentele care au urmat dezastrului, relatate de Titus Livius la cap. XL—L, a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea VI, cap. LVIII ; Plutarh, *op. cit.*, *Fabius*, cap. XVI ; Apianos, *op. cit.*, *Hannibal* XXVI ; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. XXIX.

164 În text : *cuneus* ; acesta este dispozitivul triunghiular al trupelor romane în plin marş, al cărui cap sau front era mai îngust decît coada. Acestui dispozitiv i se mai spunea *caput porcinum*.

165 Lacună ; Riemann a întregit textul latin cu cuvîntul : *Di*.

166 Monedele quadrigate *(nummi quadrigati)* erau denari de argint, avînd pe avers chipul lui Jupiter, iar pe revers un car tras de 4 cai *(quadriga)*.

167 Phalerele *(phalerae)* erau ornamente ataşate de gîtul cailor, care atîrnau pe crupe, fiind făcute din metale strălucitoare (în argint, de obicei).

168 După istoricul grec Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. CXVII, pierderile lui Hannibal însumau 4 000 de galli, 1 500 hispani şi 200 de călăreţi, în total deci 5 100 oameni.

169 Bătălia de la Cannae pe rîul Aufidius a avut loc în vara anului 216 î.e.n. ; forţele romane erau numericeşte superioare celor car-

Scanned with CamScanner

thagineze, însă Hannibal era mai puternic în cavalerie. Romanii aveau doi comandanţi care nu se înţelegeau asupra stabilirii unui plan operativ strategic şi tactic. În schimb, punii aveau unitate de comandament în persoana lui Hannibal. Hannibal îşi rînduise frontul în formaţie de semilună, avînd la aripi elita trupelor carthagineze şi cavaleria numidă, iar în centrul frontului pe galli şi pe hispani. De la început cavaleria romană a fost dată peste cap. Cînd frontul gallic a fost împins mult înapoi de pedestrimea romană, atunci au început atacul flancurile carthagineze, care împreună cu cavaleria numidă şi punică au făcut o manevră de învăluire, reuşind să încercuiască toată armata romană. Au fost nimiciţi 50 000 de ostaşi romani, nerămînînd în viaţă decît vreo 14 000. Numeroşi tribuni militari şi senatori şi însuşi consulul L. Aemilius Paullus au căzut pe cîmpul de bătălie. Vreo 7 000 de romani au căzut prizonieri. Consecinţa dezastrului de la Cannae a fost începerea unei ofensive diplomatice din partea lui Hannibal, care a oferit pace romanilor. Senatul roman a refuzat propunerea sa. Atunci Hannibal a izbutit să atragă de partea sa numeroase cetăţi şi populaţii din centrul, nordul şi sudul Italiei, rupîndu-le din confederaţia romană. Semnalul l-a dat oraşul Capua. Ulterior, în anul 209 î.e.n., 12 colonii latine au refuzat să mai dea contingente de trupe romanilor. După victoria de la Cannae, Hannibal urmăreşte încheierea unei alianţe cu Filip al V-lea regele Macedoniei, pentru a putea contracara orice acţiune militară sau politică a Romei.

170 Aici sînt menţionaţi numai tribunii militari din primele 4 legiuni şi cei aleşi de adunarea poporului, şi nu ceilalţi desemnaţi de consuli.

171 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann prin cuvintele : *adulescentem et ad.*

172 Adică la regii din acea vreme, de exemplu : Antiochus al III-lea regele Syriei, Filip al V-lea regele Macedoniei, Attalus I regele Pergamului, Ptolemaeus al IV-lea al Egiptului, Hiero al II-lea al Syracusei.

173 Referitor la bătălia de la insulele Aegates din anul 241 î.e.n., vezi nota 43 la cartea XXI.

174 Aici Titus Livius se referă la bătălia de la Zama din anul 202 î.e.n. pe care o descrie în cartea XXX, cu care se încheie decada a IV-a şi totodată expunerea desfăşurării celui de-al II-lea război punic.

175 În latineşte *pedibus ire in sententiam* — este o locuţiune care înseamnă a împărtăşi o părere enunţată în senat ; la şedinţele senatului membrii lui îşi făceau cunoscute părerile lor în trei feluri : 1) *sententiam dicere*, 2) *verbo assentiri*, 3) *pedibus in sententiam alienam ire*. Acest ultim mijloc servea la scurtarea deliberărilor. Senatorii care renunţau la cuvînt se grupau în jurul celuia care îşi dăduse părerea în numele lor. După mărimea acestor grupuri se aprecia proporţia voturilor pentru fiecare decizie. Aceştia erau senatorii denumiţi *pedarii* care erau deosebiţi de cei *quibus in senatus sententiam dicere licebat* care făceau parte de drept din rîndurile senatului, foştii magistraţi curuli.

176 Sărbătorile anuale ale zeiţei Ceres se prăznuiau la 19 aprilie.

Scanned with CamScanner

177 Lacună ; Riemann a completat textul latin cu cuvintele : *recitatis, censuerunt praetorem.*

178 *Pontifices minores* erau slujitorii sau ajutoarele pontificilor, fiind secretarii lor *(scriba pontificis)*, ei fiind cei care consemnau îndrumările Cărților ursitei sau sibylline *(Decreta sive. Acta pontificum)*, fie decretele pontificilor *(Annales pontificum)*. Acești *scribae* asistau la consfătuirile pontificilor și la ospețele comune în zilele de sărbătoare. Participau la ceremoniile cultului religios.

179 Și în vremea ultimului război cu gallii, cu 10 ani mai înainte, au fost îngropate de vii cîte o pereche de galli și de greci.

180 Aceștia erau *volones*, sclavii care au consimțit să se înroleze în armata romană după dezastrul de la Cannae și cărora li s-a adresat cu formula *vellentnea militare.*

181 Pentru Pyrrhus, regele Epirului, vezi nota 14 de la Epitome.

182 T. Manlius Torquatus fusese consul în anul 285 î.e.n. și censor în anul 231 î.e.n., apoi din nou consul ; el îi învinge din nou pe sarzi, comandați de Hamsicora, uniți cu carthaginezii comandați de Hasdrubal (vezi vol. III, cartea XXIII, cap. XV). În calitate de dictator celebrează *Magni Ludi ;* moare în funcția de *pontifex maximus.*

183 Publius Sempronius Tuditanus este tribunul militar care a luat conducerea unui detașament roman din rîndurile celor încercuiți la Cannae și care a izbutit să spargă încercuirea cu ostașii romani din tabăra cea mică și astfel să se salveze din prizonierat (vezi la această carte cap. L).

184 Lacună ; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul : *millia.*

185 Tribunul Publius Decius Mus a salvat, prin curajul său, armata romană încercuită de samniți (vezi primul război samnit, în vol. II, cartea VII, cap. XXXIV—XXXVI). Ulterior, pe cînd era consul împreună cu M. Torquatus, se jertfește în bătălia de la muntele Vezuviu în războiul cu latinii în anul 340 î.e.n.

186 Tribunul militar Marcus Calpurnius Flamma a căzut împreună cu 300 de ostași romani în lupta cu carthaginezii de la Camarina în Sicilia. Datorită sacrificiului său, a fost salvată armata romană a consulului Aulus Atilius Calatinus în anul 258 î.e.n. (vezi epitoma cărții XVI).

187 În discursul lui T. Manlius Torquatus, creație tit-liviană, vorbește de fapt moralistul și patriotul roman. E un aspru rechizitoriu împotriva dezertorilor de la datorie. Tonul grav, sentențios al stilului acestui discurs, paralelismul dintre grupul celor viteji, care au spart încercuirea, adevărați ostași, și al celor lași și deperați, care nu au vrut să întreprindă nici o mișcare, relevarea prin antiteză a calităților celor dintîi și stigmatizarea prin vehemente apostrofe a celor lași, ca și sentința concludentă că aceștia nu merită să fie răscumpărați, ci să-și tîrască zilele în prizonierat, învederează concepțiile unui arzător și puternic patriotism pentru apărarea patriei prin eroism neînfricat.

188 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvintele : *est quod fides sociorum.*

189 E vorba de consulul C. Terentius Varro care izbutise să scape de la Cannae, supraviețuind dezastrului.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXIII

1 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele *inter... castraque bina*. Este vorba de cele două castre romane, unul mai mare, celălalt mai mic, în care s-au refugiat resturile legiunilor romane înfrînte la Cannae, despre care s-a scris în vol. III, cartea XXII, cap. L—LI şi nota 163.

2 Compsa — localitate în ţinutul hirpinilor, aşezată în munţii samniţilor, nu departe de izvoarele rîului Aufidus.

3 Asupra desprinderii unui mare număr de cetăţi italice din confederaţia romană în frunte cu Capua şi trecerea lor de partea lui Hannibal, vezi vol. III, cartea XXII, cap. LXI şi nota 169.

In schimb oraşele Cumae, Neapolis, Nola şi altele au păstrat alianţa cu Roma, înfruntînd pe Hannibal cu străşnicie, cu prilejul asedierii lor.

4 Hannibal avea neapărat nevoie de un port la mare, pentru a-şi asigura comunicaţia cu Carthagina în vederea debarcării transporturilor de trupe şi a aprovizionării cu armament pe calea maritimă.

5 Titus Livius mai vorbeşte despre această stare de lucruri din Capua în vol. II, cartea VII, cap. XXXVII—XLI.

6 În acest pasaj se vede aversiunea lui Titus Livius, ca patrician, faţă de plebei, răstălmăcind defavorabil, de pe poziţia sa de clasă, năzuinţele păturii oprimate a plebei romane sau italice de a fi liberă şi de a dispune de propria-i soartă.

7 Lacună în text. Completarea *dominabatur* aparţine lui Riemann.

8 Din cauză că plebeii din Capua urau Roma, în pasajul de faţă Titus Livius îi descrie în culori sumbre.

9 Titus Livius arată aici unele cauze care ar fi determinat Capua la ruptură, dar nu menţionează şi inegalitatea de tratament la care această cetate era supusă de Roma şi nici exploatarea nemiloasă de către aceasta a cetăţilor confederate, prin dările impuse, prin cererea fără întrerupere de contingente de ostaşi şi prin teroarea fiscală exercitată prin arendaşi *(publicani)*, cu prilejul perceperii dărilor, neluîndu-se nici un fel de măsuri pentru stăvilirea rapacităţii organelor de conducere, politice şi administrative romane. E semnificativ în această privinţă discursul lui Calavius, discurs prin care se învederează, pe de o parte, corupţia şi dezmăţul care domnea în sînul întregului senat campan, expresia puterii taberei aristocratice dominante, iar pe de alta, incapacitatea plebeilor de a discerne cine e duşmanul intereselor lor.

10 Saticula — aşezare samnită, situată la hotarele Campaniei cu Samnium; a fost asediată în timpul celui de-al doilea război cu samniţii de dictatorii romani L. Aemilius şi Quintus Fabius, în anii 315 şi 314 î.e.n. Acolo au întemeiat romanii o colonie în anul 313 î.e.n. (vezi şi vol. II, cartea IX, cap. XXI şi XXII).

11 În acest discurs Titus Livius lasă să se întrevadă unul din obiectivele politice ale principatului lui Octavianus Augustus, anume că în mentalitatea tuturor locuitorilor cetăţilor italice s-ar fi petrecut o prefacere: că toţi locuitorii Italiei devenind romani, toate cetăţile Italiei conştiente de pericolul extern îşi vor apăra „patria comună" împotriva cotropitorilor carthaginezi. Titus Livius

Scanned with CamScanner

anticipează asupra acestei prefaceri, dar e incontestabil faptul că numeroase cetăți din nordul, centrul și sudul Italiei, din tendința de a scăpa de hegemonia Romei, s-au rupt din confederația romană, încheind alianțe cu Hannibal. De aceea, în discursul de față, Varro întrebuințează în fața împuterniciților acestei cetăți toate metodele de persuasiune, de la lingușire pînă la intimidare.

12 Acest pasaj reliefează politica de duplicitate pe care o duceau cetățile italice prin pendulare între Roma și Carthagina, deoarece nu puteau prevedea cine va fi învingător dintre cele două tabere beligerante.

13 Analiștii romani care au scris despre războiul al doilea punic, și care au trăit în acea perioadă, au fost: Fabius Pictor, Cincius Alimentus, Valerius Antias, Silanus, Caelius Antipater, Claudius Quadrigarius etc., ale căror lucrări, sau fragmente ale acestora, Titus Livius le-a cunoscut și consultat, fără însă să menționeze precis la care analist sau lucrare se referă.

14 Iată în ce condiții voiau campanii să fie aliați cu romanii: drepturi politice și civice egale, participare efectivă la conducerea treburilor statului, unul din consuli și jumătate din numărul senatorilor să fie aleși dintre campani.

15 Asupra acestei probleme a se vedea vol. II, cartea VIII, cap. IV—V.

16 Acest tratat dintre Capua și Hannibal s-a încheiat în anul 216 î.e.n., tratat prin care Capua urmărea să devină ea hegemonul în Peninsula Italică în locul Romei.

17 Thermele *(balnea)* (de la grec. θερμά băi de apă, θερμός, ή, όν = cald) erau băile publice, edificii publice construite după un anumit plan arhitectonic aproape uniform, nediferind între ele decît prin lux și dimensiuni. Părțile componente ale termelor romane erau: *frigidarium* (sala cu bazinul de apă rece), *tepidarium* (sala de abur), *calidarium* (sala cu apă caldă), *laconicum*, aceasta fiind o parte din baie în formă de semicerc, împrumutată de la spartani (de aici și numele) și *exedrae* (săli de declamații). Thermele mai erau prevăzute, în special în epoca imperiului, și cu săli mari pavate cu mozaicuri, împodobite cu statui, bibliotecă, *gymnasium* (sala de exerciții de gimnastică), apoi stadioane pentru alergări, grădini etc.

18 Cruzimea cu care campanii i-au suprimat pe acești comandanți de trupe aliate și pe cetățenii romani denotă ura nutrită de atîta vreme de campani împotriva dominației asupritoare a Romei.

19 Aici Titus Livius se referă la debarcarea în Italia a lui Pyrrhus, regele Epirului, în anul 280 î.e.n., la apelul Tarentului de a-l sprijini împotriva romanilor. Pyrrhus a ocupat cu armata sa, alcătuită din 22 000 de pedestrași, 3 000 de călăreți și 12 elefanți, tot sudul Italiei inclusiv Tarentum. Deși aliați cu această cetate, epiroții s-au purtat ca niște stăpînitori, săvîrșind tot felul de jafuri și samavolnicii împotriva localnicilor, ceea ce a dus la conflict între Tarentum și Pyrrhus.

20 Ninnii Celeres era o familie de plebei bogați și cu vază din Capua.

21 Lacună; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *nequeunt*.

Scanned with CamScanner

22 Episodul lui Pacuvius Calavius constituie o valoroasă creație artistică, de narațiune dramatică, în opera tit-liviană, în care se îmbină armonios talentul de povestitor neîntrecut cu patetismul și dinamismul scenelor.

23 În text este *templum*. În pasajul de față însă nu e vorba de un templu propriu-zis, ci de o estradă pe care luau loc în mod obișnuit magistrații din Capua. Era un loc consacrat, ca și *tribuna rostrata* de la Roma, unde se rosteau discursurile în fața adunării poporului (vezi Aulus Gellius *Noctes atticae*, cartea XIV, cap. VII).

24 Cyrenae — oraș grec pe coasta Africii, multă vreme independent, însă ajuns în stăpînirea Egiptului pe vremea lui Ptolemaeus al III-lea (246—222 î.e.n.) zis și Evergetis.

25 E vorba de Ptolemaeus al IV-lea Philopator, regele Egiptului, succesorul lui Ptolemaeus al III-lea Evergetis, care avea un tratat de alianță încheiat cu romanii. A domnit de la anul 222 î.e.n. pînă la anul 205 î.e.n. A respins invazia armatei lui Antiochus al III-lea cel Mare, regele Syriei, bătîndu-l în anul 218 î.e.n. la Raphia. Ptolemaeus al IV-lea era un rege crud și un tiran foarte urît de supușii săi. După suprimarea lui Cleomenes al III-lea, regele Spartei, i-a răstignit cadavrul pe cruce și i-a ucis întreaga familie.

26 După cum s-a arătat de Titus Livius în vol. III, cartea XXII, cap. XVII, analistul roman Fabius Pictor a fost împuternicit de senatul roman să plece în fruntea unei delegații de senatori romani ca să consulte oracolul de la Delphi în legătură cu războiul cu Hannibal (vezi vol. III, cartea XXII, nota 24).

27 Pentru oracolul de la Delphi, vezi vol. I, cartea I, notele 161 și 162.

28 Apollo Pythius — divinitate greacă al cărei cult s-a introdus și la Roma prin contactul cu cetățile grecești din Grecia Magna, era socotit fiul lui Jupiter și al Latonei. La Roma era considerat cu precădere un zeu al oracolelor și sănătății norodului. Romanii credeau că el a inspirat pe Sibylla din Cumae în alcătuirea Cărților sibylline. Cu prilejul organizării de *lectisternia*, Apollo își avea altarul său propriu. Ca și Phoebus al grecilor, Apollo al romanilor a devenit o divinitate proteguitoare a păstoritului.

29 Lacună; Riemann a întregit textul latin cu cuvîntul: *Lucanorumque*.

30 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *castra bina expugnasse*.

31 *Bruttii-orum*, populație și Bruttium, ținutul. Bruttii erau o ramură a lucanilor de obîrșie oscă sau sabellică. Locuiau în partea de miazăzi a Lucaniei, în sudul Peninsulei Italice pînă la țărmul dinspre Sicilia. Orașul lor cel mai de seamă era Consentia (azi Consenza). Numele lor pare să însemneze „răsculați". S-au ocupat și cu pirateria și jafurile, pustiind și prădînd orașele grecești din Grecia Magna.

32 Cu prilejul desprinderii Capuei, menționate în cap. VII și urm., s-au deslipit din confederația romană și o parte dintre cetățile din Samnium și din Apulia trecînd de partea carthaginezilor.

33 Este vorba de analiștii menționați mai înainte la nota 13.

Scanned with CamScanner

34 În text *modius*, era măsura romană de greutate pentru anumite alimente uscate (grîu, sare, fasole etc.) avînd capacitatea de 8,75 litri, fiind cît 1/2 dintr-o medimnă attică.

35 Referitor la *ordo equester*, se menţionează că a avut loc o transformare radicală în sînul lui. Pînă la Caius Gracchus era o clasă censitară şi asigura o parte din armată, formînd cavaleria. Cavalerii aveau dreptul să poarte inele de aur. La fiecare 5 ani, censorul făcea controlul cavalerilor care alcătuiau cele 18 centurii, scriind numele lor în registrul *(album)* cetăţenilor recenzaţi din toate clasele. Calul folosit de *equites* se chema *equus publicus*, fiindu-le pus la dispoziţie de stat, care le plătea o sumă anuală pentru întreţinerea lui. Censorul era în măsură să-i ridice acest privilegiu oricărui membru al ordinului equestru, în cazul comiterii unui act degradant. Această măsură era una din formele degradării civice, un *eques* devenind *aerarius*. După reforma lui C. Gracchus, *ordo equester* ajunge un ordin distinct, intermediar, între adunarea poporului şi ordinul senatorial.

36 Ciocnirile dintre cele două facţiuni carthaginеze aveau o bază politică distinctă: facţiunea barcină condusă de Hannibal, avînd printre fruntaşii ei pe Himilco şi Hamilcar, era pentru continuarea războiului cu romanii şi se bucura de popularitate în rîndurile păturilor de jos, pe cînd cealaltă facţiune aristocratică şi oligarhică, în fruntea căreia era Hanno, opina pentru tratative de pace cu romanii.

37 Deşi e vorba de sfatul sau consiliul carthaginez, Titus Livius întrebuinţează aceeaşi formulă ca la romani: *patres conscripti*. Pentru această formulă *patres conscripti* în loc de *patres et conscripti* vezi vol. I, cartea II, nota 5.

38 Lacună; Riemann a completat textul cu cuvîntul: *millia*.

39 Lacună: textul latin a fost întregit cu cuvîntul: *mille*.

40 Talantul de argint *(talentum*, în greceşte τάλαντον) era unitate de măsură a greutăţii, dar totodată şi unitate monetară în Grecia antică, ca libra şi asul la romani. Talantul se diviza în 60 mine, mina în 100 de drahme, iar drahma în 6 oboli. Erau mai multe feluri de talanţi: attici, eubeici, eginetici.

41 Reflecţie liviană: *Ut in secundis rebus, segniter otioseque gesta*, prin care se reliefează că după izbîndă unii oameni se culcă pe laurii victoriei, devenind apoi nepăsători.

42 Maximă liviană: *Honesta utilibus cedunt*, din care se vede că în cazurile extreme, de pildă, într-un război just ca acesta, Roma recurge la orice fel de mijloace, chiar la cele ce par necinstite, pentru a-l nimici pe adversarul agresor.

43 Aici se referă la triumful lui C. Flaminius asupra gallilor însubri, sărbătorit în anul 223 î.e.n.

44 Nola — unul din cele mai vechi oraşe din Campania, situat la sud-vest de Capua, întemeiat de ausoni; a fost ocupat ulterior de etrusci, apoi a devenit o colonie a grecilor din Chalcis.

45 După cum se vede în acest pasaj, şi plebea nolană era, ca îndeobşte în majoritatea cetăţilor italice, adversară Romei, privind în schimb cu ochi buni pe Hannibal, pentru că nădăjduia în schimbarea situaţiei ei politice în urma înfrîngerii Romei, prin

înlăturarea regimurilor aristocratice care pactizau cu romanii, fapt care avea să aducă tabăra democratică la cîrmă ; apoi această plebe nădăjduia ca o dată cu schimbarea regimului politic să fie abolite datoriile pe care le avea contractate la cămătari.

46 Înaintea celui de-al doilea război punic, la Roma erau aleşi patru praetori ; cu începere din anul 227 î.e.n., doi praetori rămîneau la Roma, iar ceilalţi doi administrau provinciile Sicilia şi Sardinia sau o altă provincie. Începînd din anul 197 î.e.n., se alegeau în fiecare an cîte şase praetori.

Imediat după numirea lor, praetorul urban şi cel peregrin aduceau la cunoştinţă printr-un edict în mod public jurisprudenţa pe care o vor urma cu prilejul judecăţilor. Apoi praetorul urban se ocupa de organizarea jocurilor apollinare, de *ludi romani* date în circ, de *ludi magni*.

Titus Livius îi denumeşte praetori şi pe magistraţii de la conducerea cetăţilor italice şi chiar a celor greceşti (unde erau de fapt arhonţi şi hiparhi) sau a altor populaţii străine.

47 Pentru Trebia — vezi vol. III, cartea XXI, nota 163.

48 Nuceria (azi Nocera) — oraş în Campania, pe rîul Sarnus, la sud-est de Nola.

49 Questorii aveau iniţial atribuţii judecătoreşti *(quaestores parricidii)*. Prin *lex Valeria* atribuţiile judecătoreşti ale quaestorilor au fost date pe seama adunării poporului. După Varro, quaestorii primiră însărcinări financiare. Pînă în anul 421 î.e.n. erau doi quaestori, iar după acest an patru. Doi quaestori se ocupau cu tezaurul public *(questores urbani* sau — *aerarii)*, iar ceilalţi doi îi însoţeau pe comandanţii de armate (consuli). Din anul 267 î.e.n. numărul quaestorilor s-a ridicat la 8 ; Sylla le-a sporit numărul pînă la 20, iar Caesar la 40. *Quaestores aerarii urbani* îşi aveau sediul la *aerarium*, visteria sau tezaurul statului din templul lui Saturnus. Ei aveau grija depunerii impozitelor de orice natură *(tributum, stipendium, vectigal)* în visteria statului şi tot ei plăteau alocaţiile pentru solii *(legationes)*, sumele de bani pentru aşezămintele şi lucrările de folos obştesc şi păstrau în *aerarium* drapelele legiunilor. În provincii, administrau finanţele magistratului care conducea provincia. Quaestorii erau însoţiţi de nişte slujbaşi inferiori numiţi *apparitores*. Şi funcţia lor anuală putea fi prelungită ca şi a propractorilor ori a proconsulilor.

50 În latineşte *sarcinae-arum* — erau bagajele şi alimentele pe care ostaşii romani le purtau în campaniile militare, cuprinzînd o cantitate de grîu pentru 6 luni *(frumentum)*, prăjini pentru parapetele castrului, veşminte, coşuri, ferăstraie, topoare, ustensile de bucătărie. Aceste bagaje făcute pachet erau purtate pe umăr agăţate de un băţ. Cînd era despovărat de bagaj, ostaşul era *expeditus*. Înainte de luptă, *sarcinae* erau aşezate într-un singur loc *(conferre sarcinas)*, însărcinîndu-se cu paza lor o gardă *(praesidium)*. Uneori *sarcinae* erau folosite la improvizarea parapetelor.

51 În latineşte *calones* ; erau slujitori, un fel de ordonanţe care îngrijeau de caii călăreţilor ; ei cărau apa, făcînd şi toate treburile necesare întreţinerii trupelor romane. Procurau furajele şi aprovizionarea, iar uneori luau parte la expediţiile de prădare a terito-

Scanned with CamScanner

riilor inamice şi uneori şi la recunoaşteri. Constituiau un fel de tren regimentar al trupelor; făceau de gardă. Nu erau încadraţi în dispozitivul de luptă. *Calones* derivă de la cuvîntul grec Καλώνονος, bastonul purtat de aceştia în loc de armă.

52 Legaţii erau numiţi de senat. Ei comandau trupele în absenţa comandanţilor supremi. Abia în timpul lui Augustus, *legatus* ajunge să aibă comanda unei legiuni.

53 Aici Titus Livius face aluzie îndeosebi la exagerările analistului roman Valerius Antias, deşi uneori se foloseşte de relatările date în lucrarea acestuia *Annales*.

54 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *millia*.

55 Acerrae (ori Acerra) — oraş în Campania, la sud de Capua şi în vecinătatea Neapolului, situat pe rîul Clanius, fiind mereu inundat de acesta.

56 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *venire*.

57 Perusia — un foarte vechi oraş etrusc situat în partea răsăriteană a Etruriei, între lacul Trasimenus şi Tibru. Oraşul fusese întemeiat de umbri.

58 Gaetuli — populaţie africană, care locuia în oazele pustiului Sahara, la sud de ţara maurilor (Mauretania) şi care ocupa litoralul nord-vestic al Africii.

59 Coroana murală — distincţia de care vorbeşte aici Titus Livius referitor la decorarea punilor de către Hannibal trebuie înţeleasă prin analogie cu cea romană.

60 În latineşte *cuniculi* — erau galerii săpate de asediatori pînă sub zidurile cetăţii împresurate.

61 Adică în iarna anului 216 şi 215 î.e.n.

62 În acest capitol cuvintele puse în paranteze drepte sînt completări făcute de ediţia Tauchnitz a operei tit-liviene.

63 *Reflecţie liviană: Somnus enim et vinum in dies blandius, ita enervaverunt corpora animosque ut magis deinde praeteritae victoriae eos quam praesentes tutarentur vires*, prin care Titus Livius arată că hedonismul excesiv duce fiinţa omenească la pierzare.

64 La Casilinum se afla castrul roman.

65 Este vorba de două versiuni date de analişti.

66 Scribul *(scriba)* făcea parte din slujbaşii inferiori care în genere se mai chemau şi *apparitores*. Aceşti scribi alcătuiau un colegiu aparte. Ei puteau fi *scribae questorii, aedilicii, tribunicii*, după cum erau subordonaţi unui quaestor, edil sau unui tribun. *Quaestor urbanus* avea trei decurii de scribi. Primii şase scribi aveau un grad mai mare, ceilalţi fiind în subordinea şi sub controlul acestora. *Scribae aedilicii* ca şi *scribae tribunicii* alcătuiau cîte o decurie. Scribii erau recrutaţi îndeobşte dintre liberţi. Uneori aveau şi rang de cavaler, făcînd parte din *ordo equester*. Scribii redactau, înregistrau şi păstrau actele publice. Primeau leafă *(salarium)*.

67 Paetelinii — locuitorii Paeteliei, oraş pe coasta răsăriteană a ţinutului Bruttium, la nord de Crotona. Oraşul Paetelia (azi Strongoli) fusese cucerit de lucani. Locuitorii acestui oraş au fost singurii dintre bruttii care n-au trecut de partea lui Hannibal, împotri-

Scanned with CamScanner

vîndu-se cu înverşunare carthaginezilor. Oraşul Paetelia, distrus de carthaginezi şi bruttii, a fost repopulat ulterior de romani.

68 Este vorba de comisia numită *tresviri* sau *triumviri mensarii* (vezi vol. II, cartea VII, nota 75 şi vol. III, cartea XXIV, nota 75).

69 Au fost aleşi în anul 216 î.e.n.

70 Censorii L. Aemilius şi C. Flaminius au funcţionat în anul 220 î.e.n. În calitate de censor, C. Flaminius a construit Via Flaminia şi Circul *(Circus)* Flaminius. Amîndoi cenşorii au întocmit şi lista senatului.

71 Lacună ; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul : *senatorum.*

72 Acordarea dreptului de cetăţenie romană *(ius civitatis)* şi introducerea în rîndurile membrilor senatului roman a cîte 2 senatori din fiecare cetate latină este un fapt care trebuie subliniat, această propunere venind de astă dată din partea însăşi a aristocraţiei romane. Acesta este un pas înainte spre romanizarea Peninsulei Italice, reducîndu-se diferenţierea dintre hegemonul roman şi cetăţile confederaţiei latine. Dar acest proces va dura pînă la epoca lui Caesar, mijlocul secolului I î.e.n.

73 Aici Titus Livius se referă la opoziţia fermă făcută în 235 î.e.n. de Titus Manlius Torquatus de a se completa lista membrilor senatului roman cu cetăţeni latini. Acest Torquatus făcea parte din *gens Manlia*, o gintă care cuprindea şi ramuri de patricieni şi de plebei, fiind înrudită cu Vulsoni, Capitolini, Torquati, Imperiosi, Acilini, Prisci, Maximi etc. T. Manlius Torquatus a repurtat un prim succes asupra sarzilor în anul 235 î.e.n., iar un al doilea, cîţiva ani mai tîrziu, cînd sarzii erau coalizaţi cu carthaginezii sub comanda lui Hasdrubal. T. Manlius Torquatus a murit în anul 202 î.e.n.

74 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul : *minores.*

75 Pentru coroana civică *(corona civica)*, distincţie romană — vezi vol. II. cartea VI, nota 50.

76 Comiţiile pînă în timpul celui de-al doilea război punic au suferit unele transformări. Între anii 241 î.e.n. şi 222 î.e.n. s-a făcut o schimbare, comiţiile centuriate întrunindu-se acum şi pe triburi, şi pe centurii. Erau atunci 35 de triburi. Fiecare trib a fost împărţit în cinci clase censitare şi fiecare clasă în *seniores* şi *juniores*. Fiecare trib număra 10 centurii (două de fiecare clasă censitară, făcînd în total 350 centurii) cărora li se adăugau şi cele 18 centurii de cavaleri, patru de *fabri* (meşteşugari) şi o centurie de *capite censi* (proletari). Se trăgea la sorţi centuria primei clase care trebuia să voteze cea dintîi *(centuria praerogativa)*. Fiecare cetăţean vota individual în tribul, centuria sau curia sa ; însă fiecare trib, centurie sau curie n-avea decît un vot colectiv.

77 Aceşti consuli au fost aleşi pentru anul 215 î.e.n.

78 După cum se vede, erau în funcţie în acest an şi consulii şi dictatorul, ceea ce se întîmpla foarte rar.

78 E vorba de Teanum Sidicinum (astăzi Teano), oraş din Campania, capitala sidicinilor, situată pe versantul nordic al muntelui Massicus. Mai era un Teanum Apulum în Apulia, pe drumul ce lega oraşele Histonium cu Sipontum.

Scanned with CamScanner

80 *Litana silva* (astăzi Silva de Luge) — un codru vast în munții Apenini, la sud-est de Mutina din Gallia cisalpină.
81 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul : *millia.*
82 Pentru boiii — populația celtică — vezi vol. III, cartea XXI, nota 90.
83 În latinește *stipendia legitima* erau anii de serviciu militar impuși de lege, acest serviciu durînd de la vîrsta de 17 ani pînă la 46 de ani pentru trupele legiunilor, și numai de 10 ani pentru cavalerie. De asemenea pentru a obține o magistratură, candidatul trebuia să fi servit în armată 10 ani.
84 Lacună ; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul : *millia.*
85 Lacună ; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul : *quingenti.*
86 Tartesii erau o populație hispană înrudită cu turdetanii sau turdulii, care locuiau de-a lungul fluviului Baetis (Guadalquivir) și de-a lungul litoralului de la Coloanele lui Hercules pînă la fluviul Anas (Guadiana).
87 Ascua — localitate în Spania, încă neidentificată.
88 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul : *corpora.*
89 Maximă liviană : *Nulla ne quam celeritate tutiore,* prin care se subliniază marile foloase trase de pe urma rapidității cu care se desfășoară și se întreprinde orice acțiune, nelăsînd-o de azi pe mîine.
90 Hibera — așezare în Spania, pe malul fluviului Hiberus. Poartă acest nume de la fluviul respectiv.
91 Locri (azi Cento Camerelle) — oraș întemeiat în Grecia Magna de o colonie a cetății elenice Locri Ozolis. Locri era așezat pe promontoriul Zephyrium, la extremitatea peninsulei Bruttium și la sud de rîul Butrotius.
92 Această relatare a lui Titus Livius este subiectivă. La nota 45 de la această carte s-a arătat că în general pătura plebeilor din majoritatea cetăților italice simpatizau cu Hannibal în care vedeau un luptător generos pentru libertatea și drepturile lor împotriva despotismului conducerii aristocratice romane.
93 Regium sau Rhegium (azi Reggio) — oraș grec din sudul Italiei, pe coasta vestică a regiunii Bruttium, în fața Messanei, întemeiat aproximativ în anul 744 î.e.n. Populația acestui oraș era un amestec de chalcidieni, aeolieni și messeniemi. Multă vreme acest oraș a fost sub ascultarea Messenici, dar cu timpul și-a dobîndit independența. Cîștigase o mare însemnătate prin comerțul său maritim, putînd pune pe picior de război 80 de vase. A fost cucerit și jefuit de tiranul Syracusei Dionysios cel Bătrîn (406—367 î.e.n.).
94 Lacună ; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul : *mortuo.*
95 *Ludi* — jocurile publice romane aveau mai multe denumiri după felul și locul reprezentațiilor : *ludi circenses, gladiatorii, scaenici, Cereales, Apollinares, funebres.* Edilii curuli sau plebei erau aceia care le organizau, făcînd toate preparativele necesare, aducînd și statuile zeilor respectivi în cinstea cărora aveau loc jocurile. *Ludi* erau de mai multe feluri : A. 1) *ludi magni* care se celebrau în *Circus Maximus,* constituite din întreceri de care, lupte între

Scanned with CamScanner

atleți (gladiatori) și cu fiare sălbatice. Titus Livius vorbește despre acestea amintind că ar fi avut loc pentru prima oară în anul 491 î.e.n. Cel care le descrie amănunțit, arătîndu-le specificul lor grec, e istoricul Dionysios din Halicarnas în *Arheologia romană*; *ludi magni* se desfășurau în urma unei făgăduințe, fiind deci votive, și care se anunțau solemn fie la începerea unui război, fie cu prilejul unei bătălii (în toiul ei), cînd era un moment critic, fie cu prilejul unei calamități publice (cutremur, inundații, incendii etc.); 2) *ludi romani* se celebrau la dată fixă, la 15 septembrie în fiecare an; și *ludi magni* și *ludi romani* la început durau o zi, dar începînd din anul 367 î.e.n. durau patru zile; 3) *ludi plebei*, inaugurate în anul 220 î.e.n., se desfășurau la 15 noiembrie, mai tîrziu între 4 și 17 noiembrie, cînd aveau loc reprezentații scenice; 4) *ludi scaenici* durau tot patru zile, fiind reprezentații teatrale propriu-zise. Toate aceste jocuri enumerate la punctele 1—4 erau publice.

B. *ludi funebres* erau jocurile date de anumiți particulari în împrejurări solemne (funeralii unui personaj marcant din familiile celui care le închina) cu încuviințarea magistraților statului, ca de pildă jocurile funebre date de Paullus Aemilius după moartea a doi fii ai săi.

96 În latinește *instaurare ludos* însemnează a celebra din nou jocurile, a reîncepe. Jocurile erau reîncepute și desfășurate tot atîtea zile cît fuseseră inițial stabilite ori de cîte ori erau bănuieli că solemnitatea ceremonialului ar fi fost călcată nerespectîndu-se tipicul lor. Cifra indicată marchează numărul zilelor care s-au adăugat duratei obișnuite a jocurilor pînă cînd se credea că s-a respectat întregul ritual și nu durata regulată a lor.

97 Jurisdicția urbană era administrarea justiției în afacerile proceselor dreptului civil; împărțirea dreptății în cetatea romană era în sarcina praetorului urban, *praetor urbanus (urbis)* sau *major*; el judeca numai procesele dintre cetățenii romani.

98 Jurisdicția peregrină sau *inter peregrinos* cădea în sarcina celuilalt praetor *(praetor peregrinus)* care judeca contestațiile și litigiile dintre cetățenii romani și cei străini. Formula de drept roman a acestor praetori era *do, dico* sau *addico*: primesc plîngerea, exceptez, pronunț, adjudec sau retrag, anulez dreptul, proprietatea etc.

99 Proconsulii erau magistrații romani *(viri consulares)* învestiți ca și consulii și praetorii cu *imperium*, acordat în virtutea unei legi curiate *(lex curiata de imperio)*, pe termen limitat de un an *(imperium finitum)*, pentru a guverna sau administra o provincie; de obicei această comandă era o prelungire a duratei legale a magistraturii îndeplinite anul anterior. Rațiunea acestei prelungiri era aplicarea principiului continuității la comandă.

100 Castrul Claudian *(castra Claudiana)* era tabăra lui Marcellus, care a început să aibă un caracter permanent cu începere din anul 216 î.e.n. Era așezat într-un important punct strategic și tactic în vecinătatea Nolei, la o mică depărtare de cunoscutul defileu Furcile Caudine.

Scanned with CamScanner

101 Zeița Minții, *Mens*, era o divinitate alegorică, personificarea inteligenței. După bătălia de la lacul Trasimenus, pierdută din pricina nechibzuinței, lipsei de prevedere și îngîmfării consulului Flaminius, s-a hărăzit zeiței *Mens* un templu care să fie construit pe Colina Capitolină.

102 *Municipium* desemna la romani un oraș ai cărui locuitori *(municipes*, de la *munia capere)* se bucurau de anumite drepturi ca și cetățenii romani, și anume *jus connubii* și *jus commercii* — dreptul de a încheia căsătorii și de a face comerț, însă nu aveau *jus sufragii* și nici *jus honorum* —, dreptul de vot pentru alegerea magistraților romani și nici dreptul de a ocupa magistraturi publice. Această situație a existat pînă în anul 338 î.e.n.; după această dată, unele municipii și-au păstrat vechea lor organizare, de exemplu Cumae, Acerrae, Atella; altele însă le-au pierdut pe ale lor: Caere, Anagnia, Capua etc. Unele municipii aveau *jus civitatis* complet, adică și cu *jus suffragii* (Lanuvium, Aricia, Nomentum), altele, *sine suffragio*. Orașele care nu și-au păstrat drepturile lor erau administrate de cîte un *praefectus* și se numeau *praefecturae*. Însă cetățenii municipiilor care aveau dreptul de vot la Roma, putîndu-și însă păstra legile orașului lor sau cultul lor propriu, erau încadrați într-un trib roman și erau recenzați la Roma, unde puteau să-și exercite dreptul de vot; ei erau înrolați în legiunile romane și nu în unitățile trupelor aliate *(socii)* care erau comandate de praefecți. Pînă la urmă, în timpul lui Caius Iulius Caesar, *municipes* căpătară titlul și drepturile complete de cetățeni romani.

103 Bineînțeles, patricienii nu puteau privi cu ochi buni pierderea unei poziții dominante în conducerea statului roman. De aceea, și de astă dată ca și în trecut, au uzat de toate mijloacele posibile ca să zădărnicească alegerea simultană a doi consuli numai din partea plebeilor. Sforțările patricienilor, cu argumentația lor decisivă, deși extrem de șubredă, că auspiciile sînt defavorabile *(vitio creatus)*, întemeindu-se pe *prodigia*, au dus la ieșirea din consulat a lui Marcellus, și alegerea lui Fabius Maximus Cunctator în locul lui.

104 Sempronius Gracchus și Fabius Maximus au fost aleși consuli în anul 215 î.e.n. și au intrat în funcție în anul următor.

105 Pentru Junona Sospita *(Juno Sospes)* — vezi vol. I, cartea I, nota 50.

106 M. Iunius Pera a fost dictator în anul 216 î.e.n. după dezastrul de la Cannae. Făcea parte dintr-o veche familie romană, care avea ramuri și patriciene și plebeie. Dintre cele plebeie citățm pe Brutti, pe Silani, Perae, Penni Blaesi, Bubulci etc. M. Iunius Pera a fost consul în anul 230 î.e.n., cenzor în anul 225 î.e.n. Ca dictator a recurs la măsuri excepționale, înrolînd sub drapel sclavii și deținuții, și a cerut adunării poporului să-i încuviințeze de a merge călare, deși era dictator. El a prezidat alegerile din anul 217 î.e.n.

107 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *mille*.

108 Pentru locuitorii Sardiniei, *sardae* — vezi cartea XXI, nota 57.

109 În latinește *vendere sub hasta* înseamnă a vinde la licitație prada de război sau bunurile confiscate de la inamic.

110 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *exercitum Tarentum*.

Scanned with CamScanner

111 Adică apele portului Romei, Ostia.
112 Pentru Filip, regele Macedoniei — vezi cartea XXII, nota 107.
113 Junona Lacinia era marea divinitate a Italiei meridionale. Numele său derivă, după tradiție, de la eroul Lacinius, tovarășul de isprăvi al lui Hercules, sau de la promontoriul Lacinium din apropierea Crotonei, unde se găsea templul său. Junona Lacinia fusese cu precădere adorată în orașul grec Crotona întemeiat de colonişti lacedemonieni, fiind identificată aici cu Hera a grecilor. Era reprezentată ca o statuie înarmată. Templul său, la 6 km de Crotona, era uriaș și foarte bogat, avînd pilaștrii poleiți cu aur. Era înconjurat de o dumbravă sacră, unde păşteau turme de vite care aduceau templului mari venituri. Dionysios din Halicarnas scrie în *Arheologia romană*, cartea I, cap. LI, că, după legendă, acolo a debarcat mai întîi eroul troian Aeneas.
114 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul : *praetor*.
115 Acest tratat între Filip și Hannibal a fost încheiat în anul 215 î.e.n.
116 Calabria este numită regiunea din extremitatea sudică a Peninsulei Italice care se întinde de la Tarentum pînă la promontoriul Iapygium. Regiunea Calabriei era bogată în vin, untdelemn, miere, vite ; avea următoarele orașe principale : Brundisium, Hydruntum, Uzentum. Tot în Calabria se găsea și ținutul sallentinilor.
117 E vorba de analistul roman Valerius Antias.
118 Aici e figura de stil numită zeugmă : *spectare* se traduce : 1) așteaptă, 2) dorește.
119 Lacună ; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul : *instructum*.
120 După cum se vede în acest pasaj, legiunea romană numără în această vreme 5 400 de ostași (pentru legiune — vezi și vol. I, cartea II, nota 31, și vol. II, cartea VIII, nota 23) și nu 4 200 ca de obicei. În vremea războaielor punice, legiunile romane aveau cîte 30 de manipule a cîte 120 de oameni *hasteti* și *principes*, iar restul pînă la 5 400 erau *triarii*, încadrați în manipule de cîte 60 de oameni, precum și *velites*. Cohortele (cohorta — o subdiviziune a legiunii, era a 10-a parte) unei legiuni erau comandate de *tribuni militares*, care erau în număr de 6. Doi din aceștia aveau gradul de *legatus* și comandau alternativ legiunea vreme de 2 luni.
121 Hasdrubal Pleșuvul a fost un comandant carthaginez trimis cu o flotă în Sardinia pentru a lupta și alunga pe romani din această insulă ; a fost prins de o furtună în apele insulelor Baleare. În Sardinia el a făcut joncțiunea cu trupele lui Hampsicora, însă amîndoi au fost învinși de romani și luați prizonieri.
122 Titus Livius caracterizează cît se poate de sugestiv și totuși lapidar situația romanilor după dezastrul de la Cannae și șederea în cantonamentele de la Capua a armatei lui Hannibal, unde ostașii au dus o viață de trîndăvie, petreceri și desfrîu (vezi și capitolul XIX din această carte).
123 Hamae — un loc în Campania, în vecinătatea orașului Cumae.
124 Liternum (azi Patria) — oraș în Campania la gura rîului Clanius. Aici s-a retras și a murit Scipio Africanus.
125 Adică orele 4 după amiază.
126 Lacună în text.

Scanned with CamScanner

127 Muntele Tifata (azi Monte di Maddaloni) este situat la hotarul dintre regiunile Campania şi Samnium, anume la nord-est de oraşul Capua pe care-l domină, la sud de rîul Volturnus şi la o mică depărtare de *Furculae Caudinae*. În dialectul osc, *tufata* înseamnă înălţime, vîrf.

128 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul : *procurandis*.

129 În latineşte *sudes ;* erau : 1) pari ascuţiţi, care serveau drept armă de aruncat, avînd vîrful întărit prin ardere, 2) grinzi pentru întărirea parapetelor.

130 Vercellium, Vescellium şi Sicilinum, localităţi neidentificate încă în ţinutul hirpinilor, populaţia cea mai meridională din Samnium.

131 Se vede din acest pasaj cît de sîngeroase erau represaliile romanilor împotriva cetăţilor aliate care se rupseseră din confederaţia romană trecînd de partea Carthaginei.

132 Marea Adriatică.

133 Marea Ionică.

134 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul : *quinque*.

135 Lacună ; cuvîntul latin *millia* a fost pus de Riemann.

136 Vara anului 215 î.e.n.

137 Combulteria, Trebula şi Austicula, localităţi din Campania situate la sud-vest de rîul Volturnus şi în vecinătatea Capuei.

138 Carales (astăzi Cagliari) — oraşul portuar principal al Sardiniei, situat pe coasta sudică a acestei insule ; fusese un comptuar al carthaginezilor.

139 Sarzii pelliti *(sardae pelliti)* erau o ramură a populaţiei sarde din Sardinia (vezi şi nota 57 de la cartea XXI).

140 Cornus — oraş în Sardinia. Numele localităţii Cornus pare să derive din numele fenician Keren, latinizat.

141 Această bătălie dintre romani şi sarzii, aliaţi cu carthaginezii comandaţi de Hasdrubal, a avut loc în apropierea localităţii Carales.

142 Tributul *(tributum)* era impozitul perceput în împrejurări speciale, din averile declarate şi înregistrate la recensămînt, pentru repararea zidurilor oraşului Roma, pentru plata soldelor ostaşilor romani, fiind repartizat proporţional cu veniturile locuitorilor. *Tributum* sau *stipendium* era de 1% la averea declarată *(tributum simplex)* sau 2% *(tributum duplex)* sau de mai mulţi aşi la mie *(tributum multiplex)*.

143 Represiunile împotriva populaţiei subjugate de Roma au fost întotdeauna extrem de sîngeroase. Ceea ce e demn de subliniat este rapacitatea şi cruzimea cu care Roma pretindea tributul populaţiilor învinse potrivit mijloacelor materiale, sau „greşelilor" săvîrşite faţă de romani. Prin „greşeli", după interpretarea dreptului celui mai tare, trebuie să se înţeleagă acţiunile de răzvrătire mai mult sau mai puţin violente şi de proporţii mai mari sau mai mici ale populaţiei subjugate de romani.

144 Cele relatate în acest pasaj de Titus Livius ar părea la prima vedere o inadvertenţă, deoarece puţin mai sus la acest capitol, a spus că Hasdrubal a căzut prizonier. În realitate, cele relatate

Scanned with CamScanner

aici se petrec cu puțin înaintea bătăliei romanilor cu sarzii și cu Hasdrubal Pleșuvul de la Carales.

145 La cap. XXXII din această carte, Titus Livius a relatat că primele ajutoare destinate lui Hannibal au fost trimise în Spania prin Bomilcar.

146 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *cento.*

147 Caudini — populație samnită de mică însemnătate care locuia în jurul trecătoarei Caudium de lîngă hotarul cu Campania.

148 Lacună; completarea textului latin se datorează lui Riemann care a pus cuvîntul: *centum.*

149 Aluzie la înfrîngerea armatei romane comandate de consulul Postumius în anul 321 î.e.n. capturate în trecătoarea caudină de către Herennius Pontius, căpetenia samniților. Episodul de la *Furcile Caudine* a fost artistic zugrăvit de Titus Livius în vol. II cartea IX, cap. I—XII.

150 Aici e figura de stil numită *praeteritiune.*

151 Lacună; Riemann a întregit textul latin cu cuvîntul: *centum.*

152 Adică orele nouă dimineața.

153 Aici e figura de stil numită brachiologie.

154 Pentru zeul focului Vulcanus — vezi vol. I, cartea I, nota 123.

154 bis Luceria (astăzi Lucera) oraș în Daunia, o regiune a Apuliei la vest de Arpi, așezată pe o măgură povîrnită. Pe acropola ei se găsea un străvechi templu al Minervei. În timpul războiului cu samniții, Luceria a trecut din mîinile unui potrivnic în ale celuilalt. A devenit colonie romană în anul 316 î.e.n.

155 În acest pasaj, Titus Livius arată situația extrem de critică în care au ajuns finanțele statului, vistieria fiind atît de secătuită din pricina atîtor războaie, încît conducerea statului a fost nevoită să recurgă la împrumuturi contractate la particularii bogați, și anume la negustorii care procurau cele necesare.

156 În latinește *societates* (la plural, spre deosebire de *societas*, la singular, care însemna alianță fără un tratat oficial încheiat solemn) — erau asociații de cămătari romani, îndeobște plebei îmbogățiți, care se formaseră pentru a lua, ca *publicani*, în arendă impozitele romane sau pentru a furniza statului roman cele necesare armatei. Capii acestor *societates* se chemau *magistri*, iar membrii lor, *socii* sau *mancipes*, registrele — *litterae* sau *tabulae*, contractele — *practiones publicanorum*. Publicanii aveau numeroși subalterni, agenți și slujbași mărunți, liberți și sclavi.

157 Aici Titus Livius întrebuințează cuvîntul *ordines* (vezi nota 187 la cartea XXI).

158 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *parcius militibus datum quam.*

159 Iliturgi — o localitate (azi lîngă Andujar), din ținutul oretanilor; era situată pe văile superioare ale fluviilor Guadiana și Guadalquivir, nu departe de *Saltus Castulo*, la 5 zile de marș de Nova Carthago.

160 O tabără a lui Hasdrubal, una a lui Mago și cea de a treia a lui Hannibal, fiul lui Hamilcar.

161 Intibili — oraș în Spania, în ținutul ilercaonilor, la sud de orașul Dertosa (azi Tortosa). După alți istoriografi moderni ar fi San Matheo.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXIV

1 Ne aflăm in anul 215 î.e.n.

2 Orașele grecești din Bruttium erau: Locri, Crotona, Regium, Thurii, Vibo etc.

3 Orașul Regium sau Rhegium a fost cucerit de romani în anul 279 î.e.n. cînd stabilesc acolo o garnizoană alcătuită din trupe campane. Acestea punînd însă stăpînire prin silnicie pe oraș, romanii le alungară și readuseră în oraș populația dispersată. Rhegium a păstrat neclintită alianța cu Roma în timpul războiului al doilea punic.

4 Deși Titus Livius întrebuințează pentru adunarea poporului din Locrida prin analogie cu adunarea poporului la Roma denumirea de *contio*, aici este vorba de fapt de ἐκκλησιά — *ecclesia*.

5 În secolul al III-lea î.e.n., Roma duce prin senatul său o abilă politică externă de mari proporții. Diplomația romană, aplicînd principiul *divide et impera* (dezbină și stăpînește) și folosind în propriul său interes lupta pentru libertate a orașelor grecești și tendința acestora pentru împărțirea sferelor de influență, izbutește să mențină și să impună hegemonia Romei în tot timpul expansiunii teritoriale, chiar și în vremea războaielor punice.

Se amintește că romanii în expansiunea lor teritorială au ocupat sudul Italiei la sfîrșitul secolului al III-lea î.e.n. cu prilejul războaielor cu Pyrrhus, regele Epirului, după alungarea acestuia din Italia. Ca să nu mai aibă surprize, cum a avut cu Tarentum, care a rupt alianța cu Roma și a apelat la ajutor străin, și ca să preîntîmpine și să reprime orice tendințe de independență, Roma a stabilit garnizoane proprii în fiecare oraș grecesc.

6 Hannibal, urmărind slăbirea puterii romane, caută să-i distrugă alianța cu cetățile — orașe din Italia sudică, atrăgîndu-le în alianța cu Carthagina, făgăduindu-le respectarea libertății și drepturilor lor politice și garantarea independenței lor totale, fără nici un fel de imixtiuni în afacerile lor interne.

7 Crotona, oraș grecesc, se găsea în Italia meridională, pe coasta răsăriteană a ținutului Bruttium, pe rîul Aesarus. Fusese fondat de achei. După ce a izbîndit în conflictul cu rivala sa, cetatea Sybaris, Crotona a cunoscut o mare înflorire economică. Declinul său a început către sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n., cu greu fiind în stare să reziste atacurilor lui Dionysios, tiranul Syracusei, ale lucanilor, ale lui Agathocles al Syracusei, ale lui Pyrrhus. Populația crotoniată trece de partea lui Hannibal. Romanii au recucerit de la carthaginezi orașul și au stabilit o colonie romană acolo. După aceste evenimente Crotona n-a mai putut ajunge la prosperitatea economică și politică de altă dată.

8 Orașele grecești din Italia sudică *(Graecia Magna)* au cunoscut violente frămîntări politice în timpul campaniei lui Hannibal. Plebea și sărăcimea acestor orașe, înspăimîntate de asuprirea politică și jefuirea lor economică de către Roma, sperau că rupînd alianța cu Roma și raliindu-se politicii Carthaginei, vor da o lovitură puternică politicii proromane a aristocrației locale și vor căpăta independență și libertate, în urma victoriei Carthaginei asupra

Scanned with CamScanner

Romei, conform promisiunilor lui Hannibal. Fruntaşii curentului politic antiroman şi procarthaginez socoteau că politica economică şi maritimă a Carthaginei nu era opusă intereselor economice ale oraşelor lor; dar se înşelau, întrucît Carthagina urmărea distrugerea hegemoniei Romei în sudul Italiei şi în bazinul vestic mediteranean şi impunerea dominaţiei ei în această parte a lumii antice.

9 Aici Titus Livius întrebuinţează cuvîntul *optimates* pentru aristocraţi. Noi am tradus termenul prin nobili. E vorba de aristocraţia locală care deţinea puterea politică şi milita pentru păstrarea alianţei cu Roma.

10 Despre războaiele dintre anii 280—272 î.e.n. ale romanilor cu Pyrrhus vezi nota 14 de la Epitome şi nota 19 la cartea XXIII.

11 E vorba de rîul Aesarus, pe care era situat oraşul Crotona.

12 Despre Junona Lacinia vezi nota 113 la cartea XXIII.

13 În legătură cu concepţia lui Titus Livius şi cu poziţia sa critică din acest pasaj faţă de *prodigia* vezi vol. I, *Studiul introductiv*, p. XXXI şi urm.

14 Dionysios, tiranul Syracusei, fiul lui Hermocrates, a domnit între anii 406 şi 367 î.e.n. În anul 405 î.e.n., el a fost ales de syracusani strateg-autocrat, obţinînd comanda supremă a armatei şi flotei syracusane; el avea dreptul de a conduce adunarea poporului (ecclesia — ἐκκλησιά) şi de a dirija politica externă a Syracusei. El a impus hegemonia Syracusei asupra Siciliei şi a încercat să cucerească şi oraşele greceşti din Italia sudică (chiar a cucerit Rhegium în anul 386 î.e.n.) şi a le subordona stăpînirii sale. Tot în această carte, Titus Livius relatează că tiranul Dionysios se conducea în politica externă după principiul că nu trebuie să se cedeze altei puteri decît cînd se ajunge în situaţia cea mai critică şi eşti nevoit s-o faci.

15 E vorba de iarna anului 215—214 î.e.n.

16 Adică să-i schimbe forma de guvernămînt: din monarhie (tiranie) într-un regim democratic sclavagist, după tipul cetăţilor greceşti care aveau acest regim politic.

17 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *Adranadorus et Zoippum: nam ii tutorum.*

18 Tutela — e însărcinarea obligatorie şi gratuită de a veghea asupra unui minor, cînd acestuia i-a murit unul sau amîndoi părinţii, şi de a-i administra bunurile, reprezentîndu-l în actele publice. Tutorele e persoana însărcinată să reprezinte pe minor, supraveghindu-l şi administrîndu-i bunurile.

19 Recomandările pe care le făcea Hiero tutorilor lui Hieronymus, succesorul său la tronul Syracusei, izvorau din convingerea că tiranii syracusani au să-şi poată păstra dominaţia asupra poporului asuprit de ei numai menţinînd relaţii bune cu puternicul stat militarist roman în plină ascensiune şi că sistemul de administrare şi exploatare a populaţiilor subjugate, prin împărţirea teritoriului oraşelor cucerite în cetăţi privilegiate şi în populaţie sătească lipsită de drepturi trebuie menţinut cu orice preţ. Nu erau deci convingeri izvorîte dintr-o politică reală, lucidă, ci de cîrdăşie, bazate pe rapacitatea şi stăpînirea tiranică şi exploatare. Pentru un abil di-

Scanned with CamScanner

plomat ca Hiero, alianța Syracusei cu Hannibal care enunța principiul politic al eliberării populațiilor subjugate și reintroducerea drepturilor cetățenești, dacă aceste lozinci s-ar fi înfăptuit, aveau să fie o primejdie care-i amenința tronul. Hieronymus n-a mers pe drumul trasat de Hiero și, de aceea, a căzut sub loviturile politicii expansioniste ale Romei.

20 Aici urmează o mare lacună. Probabil că în pasajul lipsă, Titus Livius relata cum au intrat în funcție acești tutori.

21 Pentru Gelo — vezi cartea XXIII, cap. XXX.

22 Cuvîntul grec τύραννος = tiran desemnează suveranul care n-a primit puterea în virtutea drepturilor de naștere, nici conform regulilor constituționale și riturilor religioase, ci care a pus mîna pe putere prin forță. Tirania a fost un sistem de guvernămînt propriu multor cetăți-orașe grecești în perioada trecerii de la regimul politic aristocratic-sclavagist la cel democratic-sclavagist; din cauză că numeroși tirani au dobîndit puterea prin violență sau au exercitat-o prin violență, cuvîntul a luat sensul defavorabil și în limba latină și în limbile moderne.

23 Tiranii și regii Orientului elenistic adoptaseră un fast exorbitant: suită de curteni, corp de gardă impunător, alai și veșminte pompoase și de preț, crezînd că se pot impune în fața supușilor prin asemenea atitudini și manifestări. Diadema de aur și sceptrul, simbolul puterii lor absolute, nu le lipseau la diversele solemnități și prilejuri. Tiranii syracusani adoptaseră și ei acest fast.

24 E interesant de remarcat că tiranul Hiero era socotit rege de Titus Livius și prezentat prin prisma subiectivă a intereselor romane, fără să-i arate aversiune, pe cînd Dionysios și Hieronymus ori Nabis din Lacedemonia erau socotiți de istoricul roman tirani, și încă dintre cei mai odioși, deși îndeobște Titus Livius nu-i privește cu ochi buni nici pe regii romani, nici pe Filip al V-lea ori Antiochus al III-lea; în schimb față de Attalus I, regele Pergamului, ori față de Eumenes, regele Lydiei, nu precupețește laudele, pentru că aceștia erau considerați aliați loiali ai statului roman.

25 Lacună; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvintele: *fuisse addit nonnullos.*

26 Conform celor spuse la nota 24 și din acest pasaj se vede cum Titus Livius ia parte și aduce laude celui a cărui poziție politică a fost favorabilă intereselor Romei.

27 Syracusa fusese o colonie a corintienilor, înființată în anul 734 î.e.n. Corintienii i-au alungat pe fenicieni din insula Ortygia și de pe litoralul Siciliei pe care îl stăpîneau. Insula Ortygia și regiunea de lîngă litoral au devenit cartierul Nasos din cetatea syracusană; cînd s-a mărit, Syracusa s-a întins mereu către vest, cuprinzînd valea mlăștinoasă a rîului Anapus (mlaștina aceasta purta numele de Syraco, de aici numele Syracusei), apoi către nord, spre podișul calcaros al Achradinei care a devenit acropola orașului. Cetatea a fost înconjurată apoi cu un zid masiv de piatră scos din cariera Lautumii sau Latomii, vestite din vremea războiului peloponesiac prin înfrîngerea aici a atenienilor de către spartani. Unindu-se cu ținutul Gela, cîrmuită de tiranul Gelo, Syracusa a ajuns cel mai puternic și mai înfloritor oraș din Sicilia. Fortificațiile sale au

Scanned with CamScanner

rezistat multor atacuri, mai ales după ce s-a adăugat la sistemul de fortificații și cartierul Tyche (acolo era un templu al zeiței Fortuna = τύχη = Destinul), cartierul Temenites și podișul stîncos de la Epipolae. În vestul acestuia se găsea inexpugnabila acropole, cetățuia *(arx)* Euryalus ; apoi s-a mai construit încă un zid, exterior primului.

28 Trimiterea soliei romane la tiranul Syracusei, Hieronymus, arată tendința Romei de a contracara la vreme înclinarea syracusanilor către alianța cu Carthagina, întrucît Syracusa deținea o poziție cheie în Sicilia, în afară de faptul că dispunea de o puternică apărare, și naturală, și prin fotificațiile sale ; atragerea Syracusei de partea carthaginezilor va avea o influență precumpănitoare asupra tuturor celorlalte orașe din Sicilia care au imitat-o, rupînd alianța cu romanii. Din anul 215 pînă în anul 211 î.e.n., mai ales în ultimii doi ani, cînd au asediat Syracusa, romanii au depus uriașe sforțări ca să-și recucerească pozițiile pierdute în Sicilia.

29 Himera — rîu în Sicilia, izvorăște din munții Nebrodes și se varsă în mare la răsărit de Agrigentum ; el împarte Sicilia în două regiuni aproape egale. Acest rîu, potrivit tratatului încheiat între Hieronymus și Hasdrubal, comandantul armatei carthaginezilor, delimita posesiunile carthagineze în Sicilia de cele ale Syracusei.

30 Al doilea tiran Hiero, denumit al II-lea, care și-a luat titulatura de rege al Syracusei, a domnit între anii 270 și 215 î.e.n. Ales de trupele de mercenari, căpetenie a răsculaților împotriva mamertinilor, avînd în fruntea lor pe Artemidorus, Hiero a revenit în Syracusa cu sprijinul facțiunii aristocratice și, la rîndul său, a înăbușit răscoala facțiunii democratice. Hiero al II-lea și-a propus să restabilească puterea Syracusei în întreaga Sicilie. El a întreținut relații comerciale cu statul carthaginez cu mult înainte de transformarea republicii romane într-un stat italic puternic. Cu ajutorul mercenarilor, Hiero i-a învins pe mamertini și i-a alungat din Syracusa încoronîndu-se rege în anul 268 î.e.n. Senatul roman, socotindu-i campani pe mercenarii mamertini, deci populație înrudită cu romanii — mercenarii înșiși se intitulau ostașii lui Marte — a hotărît să-i sprijine (mai ales că unele familii romane, Atilia și Claudia, de origine din Campania, erau legate prin încuscriri cu populațiile sabellice înrudite cu mamertinii). Dar și unele orașe grecești din Sicilia au apelat la sprijinul romanilor, altele în schimb la carthaginezi. Acesta a fost pretextul primului război punic. În anul 264 î.e.n. trupele romane au debarcat în Sicilia, cucerind Messana ocupată de puni și învingîndu-i pe carthaginezi și pe syracusani. Războiul în Sicilia dintre romani și carthaginezi pentru dominația asupra acestei insule a durat 20 de ani. În anul 264 î.e.n. Syracusa, fiind asediată de romani, a capitulat. Hiero încheie pace cu romanii, obligîndu-se prin tratat să plătească 100 de talanți de argint și să-i elibereze pe prizonieri. Din anul 264 î.e.n., prin tratatul de pace și alianță cu Hiero, romanii au putut avea o bază de aprovizionare și de plecare pentru operațiile desfășurate în vederea ocupării întregii Sicilii. De atunci pînă la moartea sa Hiero a păstrat necontenit alianța cu Roma. În al doilea război punic, i-a sprijinit pe romani prin transporturi masive de

Scanned with CamScanner

grîne. Hiero suprimă pe Gelo, fiul său, bănuindu-l că vrea să treacă de partea punilor. Moare în anul 215 î.e.n., după o domnie de 54 de ani. Se bucura de bogăţii proverbiale, dar şi de mare popularitate între supuşii săi.

31 Leontini (astăzi Lentini), vechi oraş al Siciliei, situat pe coasta răsăriteană a insulei, la nord de Syracusa.

32 Aici Titus Livius întrebuinţează termenul latin *forum* pentru ἀγορά.

33 E vorba de frontiera dintre acea regiune a Siciliei care devenise provincie romană şi regatul lui Hiero.

34 Oraşul Puteoli (azi Puzzoli), situat la răsărit de Cumae, a fost întemeiat de locuitorii din Cumae în anul 521 î.e.n. Pe vremea celui de al doilea război punic a fost supus dominaţiei romane. Deşi era în declin economic, necesităţile războiului punic l-au transformat într-un tîrg frecventat şi, de aceea, Fabius Maximus l-a fortificat.

35 A doua zi după alegerea consulilor, comiţiile alegeau pe praetori.

Concomitent cu consolidarea puterii Romei în domeniul politicii externe şi pe plan intern se produc o sumă de schimbări. În perioada de după primul război punic se constată o creştere a influenţei plebei, marcată prin reforma comiţiilor centuriate, înfăptuită între anii 241 şi 222 î.e.n. Acum fiecare din cele 35 de triburi aveau să dea cîte două centurii de fiecare clasă, toate clasele obţinînd un număr egal de centurii şi deci un număr egal de voturi în *contio* (adunarea poporului); acum numărul total al centuriilor era de 373 = 35 × 10 + 18 centurii de *equites* (cavaleri) + 4 centurii de *fabri* (meseriaşi) + o centurie de proletari.

Potrivit constituţiei lui Servius, hotărîrile puteau fi luate în comiţii numai prin voturile centuriilor din clasa I censitară şi ale cavalerilor întrucît acestea aveau 98 de centurii (deci majoritatea de voturi din totalul de 193). Noua reformă stabilea o majoritate necesară de voturi la 187 centurii din 373. Astfel cetăţenii din clasa a II-a şi a III-a obţineau acum un anumit avantaj. Totuşi, cu toată această reformă, constituţia romană îşi păstrează mai departe caracterul ei aristocratic; plebeii săraci, deci majoritatea poporului, rămîneau mai departe lipsiţi de influenţă în viaţa politică a Romei.

36 Anio, un afluent al Tibrului, care izvorînd din Apenini, şi anume din *mons Trebenorum*, din ţinutul hernicilor, străbate printr-o vale strîmtă Tiburul, formînd cascade vestite şi cîntate de poeţi, traversează cîmpia dintre ţinutul sabin şi Latium, şi se varsă în Tibru aproape de oraşul Antemnae. Ţinutul din jurul rîului Anio aflat în împrejurimile Romei a fost încadrat în tribul Anio, înfiinţat în timpul războaielor samnite.

37 Au fost aleşi în anul 215 î.e.n., dar intrau în funcţie în anul următor.

38 În privinţa lui Cerinnus Vibellius Taurea, vezi cartea XXIII, cap VIII şi XLVI.

39 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvinţele *non erat opus*.

40 Lacună; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *moneo*.

41 Lacună; textul latin l-a întregit Riemann cu cuvîntul: *clades*.

Scanned with CamScanner

42 Războiul al doilea punic a început în anul 218 î.e.n., deci acești consuli și-au exercitat funcția în anul 214 î.e.n.

43 Unul din consulatele lui Fabius Maximus Rullus și P. Decius a fost în anul 308 î.e.n.; al doilea în anul 298 î.e.n. (vezi vol. II, cartea IX, cap. XLI, nota 165).

44 Consulii Papirius și Carvilius au funcționat în anul 293 î.e.n. (vezi vol. II, cartea X, cap. XXXVIII-XLII); amîndoi acești consuli au fost eroii ultimului război cu samniții și etruscii (vezi vol. II, cartea X, nota 168).

45 Este vorba de al treilea război al romanilor cu samniții, care erau aliați cu etruscii, lucanii, bruttiii și tarentinii; războiul a avut loc între anii 298—290 î.e.n. Se amintește că romanii au purtat trei războaie cu samniții: primul între anii 343—341 î.e.n., al doilea între anii 327—304 î.e.n. și al treilea între anii 298 și 290 î.e.n. Cărțile VI-X ale operei tit-liviene tratează aproape integral acest conflict, care a durat o jumătate de secol și s-a încheiat cu stabilirea dominației romane în întreaga Italie centrală.

46 L. Fabius Maximus prezida alegerile consulare și praetoriale în calitate de consul în funcțiune. De fapt comițiile puteau fi prezidate de un consul, dictator, praetor sau interrege.

47 Senatul ținea ședințele cînd în templul lui Apollo, cînt în templul Bellonei din Cîmpul lui Marte, cînd în templul lui Jupiter de pe Capitolium, cînd în *Curia Hostilia* din *Forum romanum*.

48 În text este *decretum est*. *Senatus consultum* este un act emanat de la senat și aprobat în cadrul acestuia cu majoritate de voturi fiind într-o oarecare măsură deosebit de decretul senatorial *(senatus decretum)*; primul era decizia, hotărîrea senatului în general, pe cînd *decretum* era aplicat la detaliul deciziei, la punctele vizate în decizie.

49 După cum se vede din acest pasaj, Titus Livius adoptă iarăși o poziție critică față de *prodigia*.

50 Lanuvium — vechi oraș din Latium, la sud de munții Albani, la o mică distanță de Via Appia.

51 Mantua — oraș în nordul Italiei, în Gallia Cispadană, pe rîul Mincius. Acesta este orașul natal al poetului latin Publius Vergilius Maro.

52 *Insteius (Insteius vicus)* era numele unui cartier, neidentificat încă, din Roma. Insteius mai este amintit într-un fragment din cartea XCI a operei tit-liviene și la Tacitus, *Annales*, cartea XIII, cap. XXXIX. Cartierele din Roma își datorau numele diferitelor împrejurări și cîteodată familiilor de vază care locuiau acolo.

53 Lancea lui Marte — vezi vol. I, cartea I, nota 79 și vol. II, cartea X, nota 114.

54 Spoletium vezi vol. III, cartea XXII, nota 29.

55 Hadria — azi Adria (oraș devenit colonie romană) — era situat pe malul stîng al Padului; de la acest oraș, *Mare Superum* a luat numele de Marea Adriatică. Orașul a fost întemeiat de etrusci și colonizat apoi de corintieni. Mai era un oraș cu același nume în ținutul Picenum (astăzi Atri). Titus Livius nu specifică de care anume Hadria e vorba aici.

Scanned with CamScanner

56 Adică fantome sau strigoi, ca în superstițiile populare.

57 Censorul (vezi și vol. I, cartea IV, nota 14), avea inițial următoarele atribuții fixate printr-o *lex centuriata*:

1) dreptul de a lua auspiciile *(jus auspiciendi)*, 2) dreptul de a da edicte *(jus edicendi)*, 3) de a lua cuvîntul în fața adunării poporului *(jus contionis)*, și 4) de a da amenda *(multae dictionis)*. În vremea celui de-al doilea război punic s-a stabilit legal intervalul de 5 ani pentru efectuarea recensămîntului care intra în atribuția censorului. Durata censurii a rămas mai departe fixată la 18 luni, potrivit legii Aemilia din anul 320 î.e.n., cu aceleași atribuții din trecut: a) *discriptio classium* — împărțirea cetățenilor pe clase, conform censului fiecăruia, și pe triburi, b) *notare* și *tribu movere*, — înfierarea și eliminarea din triburi a persoanelor nedemne, c) *discriptio dilectus* —, întocmirea listei cetățenilor care trebuiau înrolați sub drapel; d) *lectio senatus* — întocmirea listei membrilor senatului, e) *regimen morum* — supravegherea moravurilor cetățenilor; apoi aveau atribuții financiare: stabilirea impozitelor *(tributa)*, administrarea veniturilor domeniilor statului *(vectigalia)* și îndeplinirea și supravegherea lucrărilor publice *(opera publica)* și procurarea pentru stat a celor necesare armatei. Registrele cu listele întocmite de censori *(tabulae censoriae)* se păstrau în arhivele statului.

58 Edictul censorilor L. Aemilius și C. Flaminius dezvăluie faptul că în prima perioadă a războiului punic fracțiunea democrată s-a întărit, iar anumite grupuri democratice din care făcea parte cunoscutul om politic C. Flaminius, care a căzut în lupta de la Trasimenus, exercitau influențe sensibile asupra măsurilor luate și asupra desfășurării evenimentelor. Reprezentanți ai fracțiunii democrate provenite din gintele plebeiene îmbogățite, de pildă Liviii, Caeciliii, Metellii, Semproniii, au fost cei care au determinat aceste impuneri progresive în sarcina oamenilor bogați. Aceasta însă nu însemnează că s-a modificat cu ceva caracterul statului aristocratic condus de oligarhia romană sau că aristocrația nu-și menținea mai departe pozițiile dominante în statul roman.

59 Lacul Avernus *(Averni lacus)* se găsește între Cumae și Puteoli. Conform credințelor și tradiției romane, se credea că în acest loc se găsea gura infernului. Expresia *sacro perpetrato* din textul livian învederează că prin ceremonia care a avut loc acolo, Hannibal, dominat de superstițiile antichității și cunoscător și al celor romane, voia să-i evoce pe cei căzuți pe cîmpul de bătălie.

60 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *in potestatem eius tradatur.*

61 Lacună în text; întregire făcută de Riemann: *quoniam.*

62 Capul Misenum era situat în Campania, la sud de Cumae; după legendă, își poartă numele de la trîmbița eroului mitic Aeneas, care și-ar fi îngropat-o acolo.

63 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul: *mille.*

64 Calor — un rîu mic în Samnium care se varsă în rîul Volturnus, curgînd în vecinătatea localității Beneventum.

65 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *tergendisque diei.*

Scanned with CamScanner

66 Oraşele din Bruttium şi Lucania care fuseseră mai de curînd supuse dominaţiei romane, dar care în repetate rînduri s-au răsculat împotriva Romei, au rupt cele dintîi alianţa cu romanii, aliindu-se cu carthaginezii; ele au contribuit cu contingente de ostaşi în războiul dus de Hannibal împotriva Romei.

67 Recrutarea şi înrolarea sclavilor în legiunile romane se explică prin faptul că armatele romane suferiseră pierderi uriaşe în decurs de 5 ani de război cu Hannibal şi în special în urma celor patru înfrîngeri succesive de la Ticinus, Trebia, Trasimenus, şi mai ales de la Cannae. Numai în ultimele două bătălii de la Trasimenus şi de la Cannae au căzut peste 65 000 de ostaşi romani, ceea ce a însemnat o măcinare serioasă a contingentelor romane.

68 Beneventum (azi Benevento) — unul dintre oraşele importante din Samnium, situat pe Via Apia, la răscrucea dintre Canusium, Aecuianum şi Venusia; a devenit colonie latină din 268 î.e.n.

69 Templul Libertăţii *(aedes Libertatis)* era construit pe colina Aventin. Libertatea, ca divinitate, era înfăţişată ca o femeie acoperită pe cap cu *pileus* (un fel de căciulă) şi încoronată cu o cunună de laur, avînd într-o mînă o suliţă, iar în cealaltă cornul abundenţei.

70 După cum s-a mai arătat la nota 57 de la această carte, una din atribuţiile censorilor era darea în antrepriză, prin licitaţie publică, a lucrărilor de folos obştesc *(opera publica)*. Datorită secătuirii vistieriei statului roman cu prilejul războiului cu Hannibal s-a renunţat la asemenea lucrări.

71 Lacună; textul latin a fost completat cu cuvintele: *cladem deserendae Italiae consilia agitasse.*

72 Pentru *aerarii*, vezi vol. I, cartea IV, nota 38.

73 A se vedea în această privinţă vol. III, cartea XXIII, cap. XXV.

74 Magistraturile curule erau: praetura, edilitatea, consulatul şi cenzura.

75 *Triumviri mensarii* formau o comisie financiară alcătuită din 2 persoane de rang consular şi un tribun al plebei, care în caz de situaţie critică pentru finanţele statului, ca în timpul războaielor punice, organizau un serviciu financiar la care se depuneau economiile şi bunurile particularilor.

76 Cuvîntul mercenar e întrebuinţat aici în sens peiorativ.

77 *Medix tuticus* (cuvînt de origine oscă) era magistratul suprem de la conducerea cetăţilor din Campania. Funcţia lui avea prerogative asemănătoare dictatorului sau consulilor romani.

78 E vorba de oraşele învecinate ale Romei: Velitrae, Antium, Tusculum, Tibur, Fregellae etc.

79 Compsa — vezi nota 2 la cartea XXIII.

80 Fugifulae sau Fagifulae — localitate din Samnium, încă n-a putut fi identificată.

81 Orbitanium — localitate în Lucania, neidentificată încă.

82 Blanda — localitate şi Lucania, la sud-est de Buxentum, în vecinătatea ţărmului Mării Tyrrheniene.

83 Aecae Apulorum (azi Troja) — aşezare în Apulia, în interiorul acestui ţinut, la graniţa dintre Apulia şi Samnium.

84 Stînca Tarpeia — vezi vol. I, cartea I, nota 52.

Scanned with CamScanner

85 Acuca — localitate în Apulia, situată la o mică distanță de Luceria.
86 Ardaneae — localitate în Apulia, în apropiere de Aecae Apulorum (vezi mai sus nota 85). Probabil că e aceeași localitate cu Ardana sau Herdonea.
87 Salapia — veche localitate din Apulia, în ținutul Daunia, întemeiată după cum spune o legendă de eroul Diomedes, din *Iliada homerică*.
88 Heraclea — oraș în Grecia Mare (Italia sudică) având portul la vărsarea rîului Liris în mare și o colonie a Tarentului. Era localitatea natală a pictorului Zeuxis (461—398 î.e.n.). Aici a dat prima bătălie cu romanii Pyrrhus, regele Epirului, în anul 280 î.e.n. Vestigiile acestui oraș se văd astăzi lîngă castelul Pilocoro.
89 Maximă livianā : *fama quae nihil est celerius* prin care se subliniază repeziciunea cu care circulă zvonurile.
90 E vorba de insula Nasos sau Ortygia din fața Syracusei.
91 Menopylon era un cartier al orașului Syracusa.
92 Achradina — cartier al Syracusei, situat la nord de insula Nasos sau Ortygia, unde s-au statornicit cei dintîi coloniști din orașul Corint. Orașul Syracusa s-a întins mai tîrziu pe podișul calcaros al Achradinei (livada Perilor) ; pe vremea războiului peloponesiac, Syracusa cuprindea numai Achradina și insula Nasos ; Achradina era împrejmuită cu un zid uriaș și datorită acestui fapt a rezistat în anul 413 î.e.n. tuturor atacurilor trupelor ateniene comandate de Nicias și Lamachos.
93 În timpul celor 54 ani de domnie a regelui Hiero, între anii 278—215 î.e.n. republica romană, în afară de numeroasele conflicte cu Carthagina, a purtat războaie și cu illyrii, precum și cu gallii transalpini care năvăliseră în Italia. În semn de prietenie, Roma îi dăruise lui Hiero multe din prăzile făcute cu aceste prilejuri.
94 În latinește : *horrea publica*.
95 Altarul Concordiei, de care se vorbește în acest pasaj, fusese ridicat de Hiero în locul unde își ținea ședințele gerusia (γερουσία, căreia Titus Livius îi spune senat, prin analogie cu senatul roman) din Syracusa, și aproape de piață (ἀγορά) unde se ținea adunarea poporului (ἐκκλησιά). Toate acestea erau în vecinătatea portului syracusan.
96 Reflecție politică livianā : *Periculum ingens manet, nisi paci et concordiae consulitis, ne libera efferatur respublica*, prin care Titus Livius înmănunchează într-un tot închegat și indestructibil ideea păcii, a înțelegerii și mai ales a libertății unui popor, acestea fiind condițiile imperioase ale existenței unui stat.
97 *Comițiile* (comitia) este termenul latin folosit prin analogie de Titus Livius pentru adunarea poporului din polisuri (ἐκκλησιά).
98 În text este expresia *quaestores* — este denumirea latină dată prin analogie de Titus Livius slujbașilor greci însărcinați cu trezoreria polisului.
99 Lacună : textul a fost completat cu cuvîntul *pacemque* de Riemann.
100 În latinește este termenul : *factio*.
101 De aici se deduce aversiunea lui Titus Livius față de această *factio* ai cărei componenți erau partizanii alianței cu Hannibal ; istoricul roman încearcă să denigreze pe sprijinitorii Carthaginei

Scanned with CamScanner

102 Gelo era fiul mai mare al lui Hiero, care chiar pe cînd trăia tatăl său, după bătălia de la Cannae, a trecut de partea Carthaginei, pregătind în Sicilia răzvrătirea împotriva romanilor. El a murit subit; se pare că tatăl său nu e străin de moartea lui.

103 La romani ocupația de *histrion* (actor), pînă în epoca lui Octavianus Augustus era privită ca înjositoare, fiind profesată fie de străini (etrusci, greci), fie de liberți. Mai tîrziu i se dă oarecare prețuire.

104 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *priorem.*

105 Curia este termenul latin folosit prin analogie de Titus Livius pentru clădirea senatului grec (γερουσία).

106 Din acest pasaj se deduce implacabila ură a poporului syracusan asuprit împotriva sîngeroasei tiranii și cît de ascuțită era lupta de clasă în cetățile grecești din Sicilia.

107 Reflecție tit-liviană: *Ea natura multitudinis est; aut servit humiliter, aut superbe dominatur libertatem, quae media est, nec sibi parare modice, nec habere sciunt.* În această reflecție se oglindește atitudinea aristocratică a lui Titus Livius față de mișcările populare.

108 Reflecție liviană: *Et non ferme desunt irarum indulgentes ministri, qui avidos atque intemperantes suppliciorum animos ad sanguinem et caedes irritent,* în care istoricul roman demască pe pescuitorii în apă tulbure, pe ațițătorii și demagogii politici care în epocile de răsturnări și prefaceri sociale, în toiul luptei îndreptățite a poporului exploatat, profită de tulburări ca să tragă foloase numai pentru ei, în dauna colectivității.

109 Zeii Penați menționați în acest pasaj trebuie înțeleși, prin analogie cu cei ai romanilor, zeii din mitologia greacă care se credea că ocrotesc casa și familia.

110 Lacună în textul latin.

111 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul: *morae.*

112 Murgantia — oraș în Samnium, dispărut din cele mai vechi timpuri fără urme.

113 Pachynum (astăzi capul Passaro), este unul din cele trei promontorii cu care se termină la vîrfuri forma triunghiulară a Siciliei (celelalte două se numeau Trinacria și Triquetra). Pachynum se află în sud-vestul Siciliei. Numele lui derivă din limba feniciană și înseamnă turn de observație.

114 Apreciere subiectivă din partea lui Titus Livius pentru acțiunile sicilienilor împotriva aliaților Romei. Istoricul roman uită că și romanii, odată intrați pe teritoriul unui potrivnic, procedau la fel: îl prădau și-l treceau prin foc și sabie.

115 În latinește *duces ordinum*, perifrază din termenul grecesc λοχαγοί tradus de Titus Livius; *ordines* este sinonim în acest pasaj cu *centuriae*, desemnînd unitate de trupe în armata greacă.

116 Syracusanii își aminteau că, cu prilejul primului război punic, 20 de ani au durat luptele romanilor pentru a pune stăpînire pe Sicilia și a-i alunga pe carthaginezi de acolo. De aceea, ei se temeau să intre în conflict cu Roma.

Scanned with CamScanner

117 Herbesus (astăzi Pantalica) — oraș în Sicilia, situat pe teritoriul care aparținea orașului Agrigentum; era la nord de acest oraș, anume pe rîul Halyeus.

118 Oastea syracusană era alcătuită din: locuitori ai Syracusei, trupe auxiliare recrutate din localitățile din jur și mercenari veniți de pretutindeni.

119 În acest pasaj se vede cum istoricul roman caută în chip subiectiv să prezinte acțiunile Romei într-o lumină favorabilă, trecînd lesne peste samavolniciile și jafurile săvîrșite de romani și neîndreptățirea statului roman de a stăpîni Sicilia.

120 Megara — străvechi oraș din Sicilia, pe coasta răsăriteană a insulei, la nord de Syracusa; a fost întemeiat de dorieni în anul 708 î.e.n., pe locul fostului orășel Hyblaea (de unde și numele Megara Hyblaea).

121 Și aici ca și în multe locuri Titus Livius a întrebuințat prin analogie termenul praetor pentru magistratul de la conducerea cetăților grecești — arhontele (ἀρχών — sau hiparch(ὕπαρχος).

122 Lacună în text.

123 Reflecție liviană: *quam vana aut leci aura moblie esset multitudo*, din care se deduce că o colectivitate conștientă de interesele sale nu se lasă înrîurită de orice adiere de vînt.

124 Mylas — (astăzi Marcellino sau San Giuliano) rîu mic care se varsă în mare în golful orașului Megara Hyblaea, la nord de Syracusa.

125 Și populația Syracusei și a teritoriilor stăpînite de aceștia, ca și a altor cetăți grecești ori a cetăților italice confederate aflate sub dominația romană, urau pe romani, pentru că le-au cotropit ținuturile și le-au subjugat politicește, simțind pe grumazul lor călcîiul asupririi romane care, în pofida făgăduinței că le va respecta libertățile și drepturile, le oprimau și le exploatau nemilos.

126 Hexapylum — o poartă a cetății Syracusa prin care se pătrundea în oraș venind pe drumul dinspre nord, de la Leontini și Megara Hyblaea, și care ducea spre cartierul Tyche, din vecinătatea Epipolelor; accesul în Syracusa era liber printr-o singură poartă, în vreme ce celelalte cinci erau închise.

127 Aici Titus Livius interpretează prin prisma intereselor politice ale Romei, și nu cu obiectivitatea critică, desfășurarea evenimentelor din Syracusa și orice schimbare care contravenea intereselor romane.

128 Olympieum — o mică localitate (Ὀλύμπειον πολίχνη îi spune Thucydides, *Istoria războiului peloponesiac*, cartea VIII, cap. IV, 7) așezată la sud-vest de rîul Anapus. Tot aici își stabiliseră tabăra și trupele ateniene ale lui Nicias și Lamachos în timpul asediului Syracusei din anul 414—413 î.e.n., pe vremea războiului peloponesiac (431—404 î.e.n.), precum și trupele carthagineze de mai multe ori în timpul războaielor cu Syracusa.

129 Și în acest pasaj se învederează politica cotropitoare a statului roman cu tendințe imperialiste, care amenința cu războiul cetățile care nu i se supuneau.

130 Archimedes a fost unul din cei mai mari învățați ai antichității, fiind socotit cel mai mare matematician și mecanician din antichitate. El

Scanned with CamScanner

s-a născut la Syracusa în anul 287 î.e.n. A stat multă vreme în Egipt. Apoi s-a înapoiat la Syracusa, fiind primit la curtea tiranului Hiero, unde s-a ocupat cu astronomia. Multe din descoperirile lui au intrat în tezaurul ştiinţei şi culturii, ca de pildă legea fundamentală a hidrostaticii, care-i poartă numele. Aplicînd noi metode de cercetare în matematică s-a apropiat de descoperirea calculului infinitesimal. A perfecţionat „şurubul de apă" sau „melcul" întrebuinţat la irigarea ogoarelor din Egipt, numit „şurubul lui Archimedes".

Datorită invenţiilor sale în domeniul mecanicii, a zădărnicit cu uşurinţă încercările romanilor de a cuceri prin asalt pe mare cetatea cu prilejul asedierii vreme de doi ani a Syracusei. A fost ucis de un ostaş roman al lui Marcellus. Din scrierile sale, redactate în dialect doric, nu ne-au parvenit decît numai neînsemnate fragmente, şi acelea mutilate. Ceea ce a rămas s-a publicat pentru prima oară în ediţia italiană Torelli editată în secolul al XIX-lea şi în cea germană, apărută în biblioteca Teubneriană tipărită în 1792.

131 Tormente *(tormenta)* — maşini de război romane cu care se aruncau la mare distanţă pari ascuţiţi sau bolovani de o greutate considerabilă.

132 Helorus — localitate în Sicilia, situată pe coasta răsăriteană a acestei insule la sud de Syracusa.

133 Agrigentum (numit de greci Ἀκράγας — Acragas) (azi Girgenti) — oraş în sudul Siciliei, locuit de sicani; a fost vestit în antichitate prin viaţa sa înfloritoare, datorită ceramicii artistice, exporturilor sale de vin şi de pucioasă în Africa. Cea mai mare prosperitate a cunoscut-o în secolul al V-lea î.e.n. A fost cucerit în primul război punic în anul 262 î.e.n. de romani de la carthaginezi, dar reluat de aceştia şi distrus. În timpul celui de al doilea război punic a fost cucerit şi recucerit de cele două tabere de mai multe ori.

134 Acrillae — localitate în Sicilia, la oarecare depărtare de Syracusa spre interiorul insulei, pe malurile rîului Anapus.

135 Acrae — (astăzi Acrimonte) — localitate în Sicilia, situată în interiorul insulei, la oarecare depărtare de Syracusa; a fost colonizată de syracusani în anul 664 î.e.n.

136 Anapus — rîu în Sicilia care, înainte de a se vărsa în mare în apele marelui port al Syracusei, la sud de oraş, formează lacul Syraco, de unde vine şi numele Syracusei.

137 Lacună; textul latin a fost întregit cu cuvîntul: *praefecto.*

138 Panhormus sau Panormus (azi Palermo) — vechi şi vestit oraş din Sicilia, întemeiat de fenicieni; era situat pe coasta de nord a insulei, la vărsarea în mare a rîului Orethus care i-a dat radei portului numele său. Oraşul Panhormus era alcătuit prin unificare din Neopolis şi Palaepolis — oraşul nou şi cel vechi. A fost cucerit de romani în anul 254 î.e.n.

139 Henna — oraş în Sicilia, aşezat în regiunea muntoasă din centrul insulei, pe un platou înalt, avînd un templu celebru al zeiţei Ceres.

140 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvintele: *die ac.*

141 Lacună; textul latin a fost întregit cu cuvîntul *noxiam* de Riemann.

Scanned with CamScanner

142 Din acest pasaj se vede cît de sîngeroşi erau romanii în represaliile lor faţă de cetăţile care călcau alianţa cu ei şi totodată justificarea pe care caută s-o dea Titus Livius acestor măsuri sîngeroase, pentru aşa-zisa încălcare a bunei-credinţe, „argumentul" specific al politicii romane de expansiune şi dominaţie.

143 Proserpina (Persephona Περσεφόνη la greci) — divinitate din cercul zeităţilor *novensides*, fiica zeiţei Ceres, socotită simbolul reînvierii grîului care moare îngropat în pămînt, de unde renaşte. Adorată şi la romani, ca şi la greci, ca o puternică divinitate telurică şi a infernului, se credea că ia parte la misterele zeiţei Ceres (Demetra la greci) şi la acele ale lui Iacchus (Bacchus) ; era adorată în misterele de la Eleusis. Prin sincretismul credinţelor religioase, Proserpina a fost identificată cu mai multe divinităţi, cu Core, fiica Demetrei, cu Liberia, cu Hecate, cu Artemis şi chiar cu Athena şi cu Afrodita, fiind considerată, după miturile antice, simbolul forţelor naturii, devenind o divinitate panteistă, al cărei nume nu trebuia rostit. Centrul cultului său era la Henna, în Sicilia, unde după mit s-ar fi întîmplat răpirea Proserpinei de către Pluto.

144 Amfiteatrul (cuvînt grecesc ἀμφιθεατρον) era un edificiu de proporţii gigantice, cum sînt stadioanele de azi. Avea formă rotundă sau ovală, fiind dotate cu trepte, de unde se asista la reprezentaţiile scenice *(ludi scaenici)*, la jocurile de gladiatori *(ludi gladiatorii)* şi la luptele cu fiare sălbatice. Amfiteatrele greceşti corespundeau circurilor romane. În centrul amfiteatrului se găsea scena *(arena* şi *scaena* sau σκηνή), destinată luptelor sau concursurilor atletice, fiind înconjurată de un zid larg *(podium)* înalt de 15 picioare (circa 5 m). De la arenă începeau să se ridice treptele care erau întretăiate din distanţă în distanţă de mici culoare numite *cunei*, care uşurau circulaţia. Balustradele *(baltei)* împărţeau teatrul în sectoare concentrice *(maeniana)*. Sectorul treptelor superioare era închis către exterior, servind pentru adăpost şi promenadă. Către arenă dădeau două porţi : *porta sanavivaria*, pe unde intrau luptătorii şi actorii *(histriones)* şi *porta libitinensis*, pe unde erau evacuaţi cei scoşi din luptă. În jurul arenei erau boxele închise cu grilaje pentru fiarele sălbatice. În exterior, amfiteatrele erau înzestrate cu porticuri în formă de arcade, cu coloane sau pilaştri. Nişte stîlpi înalţi serveau ca suporturi unei pînze uriaşe *(velarium)*, pentru adăpostirea spectatorilor împotriva soarelui sau ploilor. Cel mai vestit amfiteatru roman ale cărui vestigii se văd şi azi e *Colisseum*, din Roma, construit de Vespasianus în anul 70 î.e.n. în vecinătatea templului lui Zeus.

145 Lacună ; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul : *temperaturos*.

146 Pentru anul 213 î.e.n.

147 E vorba de castrul menţionat de Titus Livius la cap. XXXIII şi întocmit la 1 500 paşi distanţă de Syracusa, în opoziţie cu noul castru întocmit de Marcellus.

148 Asupra evenimentelor petrecute în această vreme în Grecia, descrise de Titus Livius la cap. XL, vezi şi la Plutarh, *op. cit.*, Aratus, cap. LI şi Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. IV.

Scanned with CamScanner

149 Oricum — oraş fără fortificaţii situat pe coasta Epirului ; era aşezat într-o cîmpie.
150 Aici Titus Livius face o eroare : Marcus Valerius avea funcţia de propraetor, nu de praetor (vezi mai sus, cap. X şi XX).
151 Apollonia (azi Pollina) — locuitorii se chemau apolloniati (apolloniatis) — oraş grec situat pe malul drept al rîului Aous, între acesta şi rîul Apsus ; a fost aliat al romanilor. Fiind asediat de Filip al V-lea, regele Macedoniei, în anul 214 î.e.n., a fost apărat de propraetorul M. Valerius Laevinus.
152 Lacună ; Riemann a întregit textul latin cu cuvintele : *relicto praepositaque*.
153 E vorba de rîul Aous.
154 Evenimentele din Spania, expuse în cap. XLI şi XLII din această vreme, au fost relatate şi de istoricii greci Appianos, *op. cit.*, *Iberica*, cap. XV şi urm. şi Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. III.
155 Castrum Album — se afla la nord de Carthagina Nouă, în vecinătatea localităţii Iliei (Elihe azi).
156 Hamilcar cel Mare (Barcas) era tatăl lui Hannibal (vezi nota 9 la cartea XXI).
157 Nu se ştie despre care munte cu numele de Victoria este vorba, întrucît n-a fost identificat.
158 Ceilalţi doi comandanţi carthaginezi erau Mago şi Hasdrubal, fratele lui Hannibal.
159 Castulo — vezi nota 89 la cartea XXII.
160 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul *castra*.
161 Bigerra — oraş hispan în ţinutul oretanilor (probabil Becerra de azi), situat la nord de Cazorla.
162 Munda — oraş în Spania în ţinutul Boetica, în regiunea bastetanilor între Urso (Orsuna) şi Carteja (Gibraltar) ; e controversată însă situarea acestui oraş, unii istoriografi situîndu-l lîngă Malaga, alţii lîngă Cordova.
163 Lacună ; textul latin a fost completat cu cuvîntul : *fossas*.
164 Aurina, Aurix sau Auringi (azi Saen) probabil este totuna cu Oringis, sau Orongis — oraş hispan, situat în ţinutul Boetica.
165 Aici se constată la Titus Livius o apreciere subiectivă ; hispanii ridicau armele şi pregăteau războaiele nu de dragul războaielor, ci pentru a-şi apăra libertatea şi ţara împotriva cotropitorilor fie ei carthaginezi, fie romani.
166 Aici Titus Livius comite o inexplicabilă eroare, întrucît în această carte la cap. IX (vezi şi nota 43) spune „în al cincilea an" al celui de-al doilea război punic. De fapt trecuseră şase ani.
167 Aceşti consuli au fost aleşi pentru a-şi exercita magistratura în anul 213 î.e.n.
168 Lacună ; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele : *Et cum iis M. Atilius*.
169 În privinţa lui Tuditanus, vezi vol. III, cartea XXII, cap. L, nota 183, unde Titus Livius descrie acest episod.
170 Pentru *praetor urbanus* vezi vol. III, nota 97, la cartea XXIII.
171 Prin provincia Ariminum din acest pasaj trebuie să se înţeleagă Gallia Cisalpina, care avea drept capitală oraşul Ariminum.

Scanned with CamScanner

172 Provincia Sicilia va avea ca limite vechile granițe ale regatului lui Hiero, care a fost alipit stăpînirii romane.
173 Cajeta (azi Gaëta) — localitate în ținutul auruncilor (în Latium) și port în golful cu același nume.
174 Jupiter Vicilinus — numele sub care era adorat Jupiter de către samniții hirpini, dar și de syracusani.
175 Amiternus (azi Amatrice) — rîu care curge prin orașul cu același nume situat în ținutul Sabinum.
176 Cei 12 lictori, care îl însoțeau pe consul, mergeau în șir unul după altul.
177 Și filozoful Seneca, *Epistolae*, VII, 10, spune în această privință următoarele: „Dacă dau cu ochii de un consul sau praetor, îi aduc toate onorurile cuvenite: descalec de pe cal, îmi descopăr capul și mă dau în lături din calea lui".
178 Aici e vorba de consiliul de război la care luau poate toți comandanții armatei.
179 Cales — vechi oraș al ausonilor din Campania, celebru prin vinurile sale.
180 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *ad Hannibalem*.
181 În antichitatea romană, cetățile aveau intrările închise cu două porți, care se închideau pe dinăuntru și erau zăvorîte cu ajutorul a doi drugi așezați orizontal, de-a curmezișul celor două uși.
182 Atrinum — localitate încă neidentificată. Se crede că era situată în Gallia Cisalpină.
183 *Pentru Salinae* — vezi vol. I, cartea I, nota 114.
184 Poarta Carmentalis era situată în vestul Romei, între Capitolium și Tibru, purtînd acest nume legendar de la Carmenta, mama lui Evander.
185 Aquimaelium — piață în Roma, lîngă Capitolium, pe locul unde fusese casa lui Maelius (vezi vol. I, cartea IV, notele 20 și 21).
186 Ulița *(vicus)* Iugarius ducea către *forum Olitorium* (piața de zarzavaturi), mergînd de-a lungul coloniei Capitoline de la templul lui Saturnus pînă la poarta Carmentalis.
187 Templul Fortunei — vezi vol. II, cartea X, nota 175.
188 Mater Matuta — vezi vol. I, cartea V, nota 47.
189 Asupra situației din Spania și Africa descrisă de Titus Livius în cap. XLVIII și XLIX vezi și Appianos, *op. cit.*, *Libyci*, cap. X și *Iberica* cap. XVI.
190 Syphax, regele Numidiei apusene, fusese aliat multă vreme cu carthaginezii, dar acum trece de partea romanilor și își instruiește armata după metodele romanilor. În conflictul cu concurentul său la tronul întregii Numidii, Masinissa, este învins de acesta. Mai tîrziu, rupe legăturile cu romanii, reînnoind alianța cu Carthagina. După debarcarea lui Scipio Africanus în Africa, este învins de acesta și luat prizonier. Moare în captivitate la Roma.
191 Lacună în text.
192 Lacună: textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *essent*.

Scanned with CamScanner

193 Numidia (locuitorii ei erau numizii — *numidae*) — țară care se mărginea la est cu posesiunile Carthaginei, la sud cu Gaetulia și Libya, la vest cu Mauretania, iar la nord cu Marea Mediterană. Granițele Numidiei erau marcate la vest de rîul Ampsaga, care o despărțea de Mauretania, iar la est de rîul Tusca, care o delimita de posesiunile Carthaginei. Numizii se împărțeau în două ramuri distincte: maesulii (sau massylii) care locuiau în partea răsăriteană a Numidiei și massaessylii (aceștia din urmă se întindeau și în Mauretania, la vest de rîul Ampsaga. Capitala Numidiei era Cirta (astăzi Constantine). Numidia era bogată în cereale (grîu, orz), vinuri, fructe și pășuni, crescînd numeroase herghelii de cai și cirezi de vite. Numizii erau socotiți printre cei mai buni călăreți din antichitate.

194 Maurusii e denumirea dată de vechii greci în mod obișnuit maurilor.

CARTEA XXV

1 În capitolele XX, XLV și XLVII din cartea XXIV, Titus Livius a spus că în anul precedent (214 î.e.n.), Hannibal își așezase tabăra la Salapia, aproape de Arpi în Apulia. În schimb, la cap. VIII cartea XXV, spune că Hannibal se afla la o distanță de trei zile de marș de Tarentum, ceea ce înseamnă că se găsea în vecinătatea Salapiei și nu în ținutul Sallentinum, în care era Tarentum. Prin urmare, ceea ce relatează la cap. I din această carte e o repetare a evenimentelor istorisite în cartea XXIV, cap. XLIV—XLVII, redate însă după informațiile luate de la alți analiști.

2 Titus Livius n-a relatat în acest sens nimic referitor la evenimentele petrecute în anul 214 î.e.n. Bruttiii trecuseră de partea cartaginezilor în anul 216 î.e.n. (vezi cartea XXII, cap. XLII, cartea XXIII, cap. XX și XXX); deci încă din anul 215 î.e.n. întreaga populație a bruttiilor, între care și sallentinii, era aliată cu Hannibal.

3 Consentinii erau locuitorii orașului Consentia, capitala ținutului Bruttium.

4 Taurianum — promontoriu și localitate cu același nume situate la sud de orașul Vibo sau Valentia (Hipponium) în Bruttium.

5 Publicanii erau arendașii de impozite. Îngrădirea accesului în ordinul senatorial a făcut să se întărească pătura mijlocie și vîrfurile plebeilor bogați care, împreună cu cavalerii și cu o parte a aristocrației au început să se ocupe cu exploatarea provinciilor și cu cămătăria, ceea ce a dus la întărirea acelui *ordo equester*. În mîinile acestui ordin se aflau asociațiile (*societates*) de arendare a impozitelor percepute din regiunile italice sau din noile teritorii cucerite. La perceperea dărilor în provincii, arendașii (*publicani*) făceau și cămătă, în afară de tot felul de samavolnicii. Datorită arendărilor și creșterii capitalului comercial urmări roman în provincii, mijloacele materiale ale ordinului equestru au crescut într-atît, încît plebeii îmbogățiți în urma cametei și arendării impozitelor s-au diferențiat complet de masa plebei. Cu toate acestea, ordinul equestru făcea parte, ca și patriciatul, din clasa dominantă a societății sclavagiste, pentru că ambele aceste categorii sociale exploatau provinciile, patricienii fiind însă mai mult o aristocrație

funciară, iar cavalerii, o aristocrație a banului ; cu timpul și aceștia ajung să acapareze pămînturi în Italia și provincii, iar patricienii participă la operații uzuriere și speculații comerciale prin mijlocirea unor interpuși, aceste două categorii sociale avînd astfel interese comune.

6 Judecătorii capitali *(judices capitales* sau *nocturni)* făceau parte din *magistratus minores,* fiind subordonați autorității praetorului. *Magistratus minores* erau fie *tresviri monetales* (slujbașii monetăriei statului), fie *duumviri viarum curandarum* (îngrijitorii drumurilor) etc. Judecătorii capitali erau aleși de către adunarea poporului întrunită în *comitia tributa* și aveau : a) *jus contionis,* dreptul de a lua cuvîntul în adunarea poporului, b) *jus edicendi,* dreptul de a lua o dispoziție și a da un ordin (a face o declarație ori a da o proclamație), c) *jus multae dictionis,* dreptul de a pedepsi cu amenda și *jus auspicii,* dreptul de a lua auspiciile.

7 Ritualurile sacrificiilor *(sacrificia)* la romani erau puțin diferențiate de ale altor popoare din antichitate. Cei care ofereau sacrificiile veneau la altare înveșmîntați în *cinctu gabino* — în haine de sărbătoare (vezi în această privință vol. II, cartea X, nota 31). Altarele erau împodobite cu ghirlande de flori consacrate și cu panglicuțe și cordelițe. Crainicul *(praeco)* invita pe pontifice să oficieze ceremonia religioasă, iar poporului îi cerea să facă liniște, strigînd : *favete linguis ! Parcite linguam !* Apoi se aduceau victimele, îndepărtîndu-se cele care nu erau curate *(non purae).* Pontificele rostea rugăciunea rituală, pe care asistența o repeta ; stropea apoi victima cu apă curată de izvor, cu vin și făină cu sare *(mola salsa* — acesta era *immolatio),* apoi o afuma cu tămîie. Pontificele gusta vinul și da și celor care îl asistau la slujbă, și celor care ofereau sacrificiul. Tăia apoi cîteva boabe de mazăre pe fruntea victimei și le arunca în foc. Întorcîndu-se apoi cu fața către răsărit, atingea cu cuțitul de la cap pînă la coadă animalul hărăzit sacrificiului, fiind acum *macta* (adică sporită, onorată ; *macta* vine de la *mactus, -a, -um* = sporit, onorat) ; victima prin care zeul era gratificat cu această ofrandă. *Victimarius* (sacrificatorul) îl întreba pe pontifice : *Agone ?* (Să pornesc la treabă ?) I se răspundea : *Hoc age !* (dă-i drumul !). Vițele mari erau lovite atunci cu toporul *(securis),* viței cu *malleus* (maiul), porcii și mieii cu cremenea *(silex)* sau cu cuțitul *(cultrus)* de către *cultrarius.* Sîngele era strîns într-un vas în care era amestecat cu vin și făină, iar amestecul așezat pe altar, dîndu-i-se foc. Animalul era îmbucătățit pentru ospățul care urma după sacrificiu, iar haruspicii cercetau mărunțaiele pentru a face prevestirile *(haruspicia).* Cu prilejul sacrificiilor oferite în numele statului se jertfeau 50 și chiar 200 de vite mari, cum au fost acelea oferite de Scipio, după victoria de la Zama.

8 Preoții publici *(sacerdotes publici)* erau slujitorii cultului oficial, în fruntea cărora se găsea colegiul pontificilor, avînd șef suprem pe *pontifex maximus.* Preoții publici erau : *rex sacrorum* sau *sacrificulus* (preotul însărcinat cu oficierea sacrificiilor), flaminii *(flamines),* vestalele *(virgines Vestae),* colegiul preoților numiți *septemviri epulonum* însărcinați cu *lectisternia, decemviri* sau *quin*

decemviri sacris faciundis (colegiul preoţilor care consultau cărţile sibvilline), augurii, feţialii *(fetiales)*, preoţii salii, preoţii luperci, *sodales Titii, fratres Arvales.*

8 bis Acest Lucius Cornelius Lentulus nu este una şi aceeaşi persoană cu marele pontifice decedat, care purta acelaşi nume. Primul a fost ulterior ales praetor pentru Sardinia şi *legatus* al renumitului consul Marcellus.

9 Consulii au fost aleşi pentru anul 212 î.e.n.

10 Cartierele Romei erau: 1) *Carinae*, cuprins între Esquilin şi centrul oraşului pînă la forum (astăzi pînă la San Pietro în Vincoli); 2) *Esquiliae* — cartierul roman de pe Esquilin; 3) *Lautumiae* — în regiunea carierelor de piatră; 4) cartierul Romei situat la nord-est de Capitolium în spatele prăvăliilor *(tabernae)* unde erau basilicele şi edificiile construite la nord de forum şi închisoarea Tullianum *(carcer)*; 5) *Velabrum* — cartierul de jos, de lîngă Tibru, între fluviu şi *Tuscus vicus* (uliţa etruscă); numele a mai rămas şi azi la o biserică S. Giorgio în Velabro şi, în sfîrşit, 6) *Campus Martius*, cartierul situat între zidurile Romei, cîmpia Tibrului şi malul stîng al Tibrului, în bucla formată de fluviu cu colina Pincius şi colina Capitolină şi care servea ca loc pentru adunările şi exerciţiile armatei, şi pentru adunarea poporului convocat pe centurii *(comitia centuriata)*.

11 În text: *congius* — era o măsură romană pentru lichide, avînd 3,283 litri; cîte 50 *congia* de fiecare cartier înseamnă 164 litri ulei. Fiind în acea vreme şase cartiere la Roma, însemna, potrivit acestui pasaj, că s-au distribuit celor mai săraci cetăţeni cu aproximaţie, 1 000 litri de ulei.

12 Pentru jocurile plebeie *(ludi plebei)*, vezi cartea XXIII, nota 95.

13 După dezastrul roman de la Cannae (vezi cartea XXII, nota 170), Hannibal a întreprins o ofensivă diplomatică, atrăgînd în alianţa sa şi rupînd de romani numeroase cetăţi şi populaţii din confederaţia romană. Etruscii n-au scăpat prilejul de a urma exemplul campanilor, bruttiilor şi lucanilor, ridicîndu-se şi ei împotriva dominaţiei romane. De aceea apare la acest capitol denumirea unui comandant roman pentru Etruria.

14 „Vechea provincie a Siciliei" (adică a Siciliei romane) era partea occidentală a insulei, inclusiv Agrigentum, luată cartaginezilor după primul război punic, despărţită prin rîul Himera — care fusese hotarul posesiunilor cartaginezilor din Sicilia —, de regatul lui Hiero.

15 Adică *Hispania citerior* şi *Hispania ulterior* — una la nord, iar cealaltă la sud de Hiberus.

16 După cum se vede, acum erau 11 provincii romane (din punct de vedere militar) care au fost date în sarcina praetorilor, proconsulilor şi propraetorilor, anume acele provincii unde aveau să aibă loc lupte şi ciocniri, punîndu-se la dispoziţia comandanţilor 23 legiuni romane, cu efective de peste o sută de mii de oameni.

Iniţial nu se stabilise un sistem precis de stăpînire şi administrare a teritoriilor noi cucerite, ci acestea erau conduse de un magistrat numit de Roma şi care dispunea de putere deplină. De aceea *Provincia*, la început, a însemnat competenţa unui magistrat

roman însărcinare încredințată, comandament de război; cum această competență de comandă se exercita în anumite limite geografice, cuvîntul *provincia* a ajuns să desemneze o circumscripție teritorială, o însărcinare administrativă, un comandament militar și a fost aplicat în mod special teritoriilor cucerite, administrate și păzite cu garnizoane militare.

17 „Supraveghetori" — în text este *testes*.

18 Urna în latinește se chema *sitella*. Cînd se trăgea la sorți, romanii umpleau o urnă pe jumătate cu apă, apoi puneau înăuntru semnele desemnînd obiectele pe care trebuiau să le aducă sorții; deschizătura fiind foarte mică, cînd se vărsa urna, aceste obiecte nu puteau apărea decît succesiv. În pasajul de față *sitella* era urna scrutinului de vot: se băgau înăuntru cifrele desemnînd triburile. Se servea de această urnă pentru a se trage la sorți tribul în care latinii prezenți la Roma trebuiau să-și dea votul; aceasta era ultima operație prealabilă a votului.

19 După cum a arătat Titus Livius la cap. VI și XXII de la cartea XXIII, cîteva orașe din Latium au obținut dreptul de cetățenie *(ius civitatis)*, cetățenii lor putînd vota la Roma, cînd se găseau acolo. Cu acest prilej, sorții desemnau tribul în care fuseseră admiși ca să-și exprime votul.

Față de celelalte populații din confederația romană, latinii aveau totuși o situație privilegiată, deși erau din punct de vedere juridic numai *socii* = aliați, căci se bucurau numai de *ius commercii, ius connubii*, iar o parte dintre ei și de *ius civitatis* și de *ius suffragii*.

Faptul că în fiecare an primii magistrați romani, consulii, trebuiau să celebreze feriile latine *(feriae latinae)*, era un semn al străvechei alianțe încheiate după lupta de la Regillus care, după unele izvoare, ar fi avut loc în anul 493 î.e.n. și că pe prima treaptă a populațiilor supuse Romei, se găseau cei care purtau *nomen latinum*. Toți latinii erau împărțiți în două districte: 1) în *prisci latini* care locuiau în vechiul Latium; 2) populațiile latine cuprinse între mare, Tibru, rîul Liris și Munții Samniți și Sabini, populații care au fost supuse mai tîrziu și care au alcătuit *Novum Latium*.

20 E vorba de decemviri din anul 451—448 î.e.n., autorii celor XII table, care, instaurînd un regim de tiranie prin cîrmuire personală, înlocuind toate vechile instituții, au stîrnit revolta poporului care i-a răsturnat, aducîndu-i în fața justiției (vezi vol. II, cartea III, nota 55).

21 În latinește *occupare locum*, înseamnă a pune stăpînire pe o poziție, pentru a amenința de acolo poporul. Aceasta era una din formele delictului *laesae majestatis* (vezi Ulpianus, *Digestae*, XLVIII, par. 4,1).

22 *Viatores* și *apparitores* erau slujbași inferiori subordonați magistraților statului sau pontificilor, avînd aceleași atribuții ca și lictorii, servind de multe ori ca mesageri sau crainici pentru magistrații care aveau lictori.

23 Interzicerea apei și focului *(interdicere aqua et igni)*, termen de drept roman; pentru a preîntîmpina o condamnare, un cetățean

roman avea dreptul să se exileze de pe teritoriul roman; dacă el nu răspundea cînd era citat la ziua fixată judecății, era considerat exilat, bunurile sale confiscate și vîndute în folosul statului; pentru a se face cu neputință reîntoarcerea sa în patrie, se pronunța împotriva lui sentința interdicției apei și focului; era ceea ce se chema *exsilium*. Totuși nu se știe precis ce consecințe avea din punct de vedere juridic această declarație solemnă.

24 Mila romană (în latinește *mille passum* sau *mille*) avea circa 1 472 m.

25 *Ingenui* — vezi vol. II, cartea X, nota 43.

26 Pentru necesitățile care au impus luarea acestor măsuri în privința recrutării ostașilor sub drapel, datorită lipsei de contingente, vezi cartea XXII, nota 180.

27 Vezi cartea XXIII, cap. XXV.

28 E vorba de C. Terentius Varro.

29 Adică P. Cornelius Scipio, în Spania, despre ale cărui acțiuni se vorbește la cap. II și P. Sempronius Tuditanus cum se arată în cap. III de la această carte.

30 Tribunii militari erau în general fii de senatori. Tribunul militar *(tribunus militum)* pe vremea celui de-al doilea război punic era comandantul unei legiuni romane. O legiune avea 6 tribuni militari: doi comandau legiunea vreme de 2 luni și alternau la comandă în fiecare zi. Ceilalți patru tribuni militari serveau de adjutanți ai comandantului șef de legiune, așteptîndu-și să le vină rîndul la comandă. Astfel, fiecare dintre ei își exercita comanda vreme de patru luni pe an. Tribunii militari erau desemnați cu prilejul fiecărei recrutări anuale. La început, tribunii militari ai celor patru legiuni romane erau numiți de consuli cu prilejul fiecărei recrutări anuale; începînd din anul 362 î.e.n., adunarea poporului întrunită în *comitia tributa* alegea 10 tribuni militari; după anul 311 î.e.n. alegea 16; după anul 207 î.e.n. adunarea poporului îi numea pe toți 24. Cei ai legiunilor recrutate de consuli erau numiți de consuli.

Ca să fie cineva tribun militar, trebuia să facă parte din *ordo senatorius*, adică din rîndurile ordinului senatului, sau dintr-o familie senatorială. Citeodată, în acest rang ostășesc slujeau persoane care îndepliniseră alte magistraturi în stat: edilitatea, pretura sau consulatul. În mod obișnuit tribunii militari erau oameni tineri: P. Cornelius Scipio cu prilejul bătăliei de la Cannae n-avusese decît 20 de ani. Tribunii militari aveau ca însemn inelul de aur al cavalerilor. Luau parte la consiliul de război al comandantului șef de armată.

31 Pentru Allia, vezi vol. I., cartea V, cap. XXXVIII—XLIX, notele 103 și 104.

32 Pentru Furcile Caudine, vezi vol. II, cartea IX, nota 8.

33 Adică erau numai degradați, fără nici o altă pedeapsă: din călăreți deveneau pedestrași, din pedestrași, ostași din trupele de armament ușor *(levis armatura)*, iar aceștia erau dați afară din unitățile legiunilor.

34 S-a mirat surprindere numirea acestor trei comisi, de vreme ce se știe că censorii îndeplineau îndeobște asemenea însărcinări *(opera*

Scanned with CamScanner

publica), pentru că nici Titus Livius, nici vreun alt izvor istoric datînd din această vreme nu indică temeiurile recurgerii la o asemenea măsură.

35 Pentru zeița Speranța *(Spes)* care făcea parte din *di indigetes* și anume din rîndurile divinităților abstracte, fiind personificarea nădejdei, vezi și vol. II cartea X, nota 93. Templul acestei divinități a fost ridicat după primul război punic de către A. Atilius Calatinus în *Forum Olitorium*.

36 Muntele Albanus, situat la sud de Roma la o mică distanță, pe acele vremuri era un vulcan nestins, care din cînd în cînd erupea; *lapilli* de care se vorbește aici, erau pietrele provenite din erupțiile vulcanului. Acest fenomen era privit de romani ca un semn rău, muntele Albanus fiind socotit de romani un loc sfînt. Pe acest munte se afla templul lui *Jupiter Latiaris*, unde se comemorau sărbătorile latine *(feriae latinae)*.

37 Reate — vechi oraș italic, a cărui întemeiere era atribuită pelasgilor sau aborigenilor; mai tîrziu a aparținut sabinilor. Se găsea în Italia centrală, în apropierea lacului Velinus.

38 Reflecție liviană: *vir inquieti animi et minime otium, quo tum diutino senescere videbatur*, prin care scriitorul vrea să releve că firile în veșnic neastîmpăr sînt împinse mereu la acțiuni nesocotite, din pricina cărora se și prăbușesc.

39 Lacună; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *tarentinos*.

40 Aici e vorba de un *atrium publicum*, adică de o piață *(area)* înconjurată de porticuri cu pilaștri și de diferite clădiri; era cu totul deosebit de cel de pe colina Capitolium sau de pe colina Aventină. *Atrium Libertatis* (ca și *atrium regium)* era un edificiu folosit de cele mai multe ori pentru diferite împrejurări ca, de pildă, în textul de față pentru a păzi prizonierii. În ce privește însă încăperea *(atrium)* aceasta era o cameră mare de formă pătrată a locuinței romanilor, avînd acoperișul aplecat, deoarece *atrium* avea în mijloc un bazin de apă, pentru a se scurge în el apa de ploaie. Această deschizătură era un fel de luminător, prin care pătrundea lumina și ieșea fumul. În *atrium* se aflau Penații *(penates)*, vatra unde ardea focul și altarul Larilor *(Lares)* — zeii protectori ai casei. *Atrium* era partea centrală a locuinței romane, unde se desfășura întreaga viață a familiei.

41 Suprimarea ostaticilor și a solului Phileas constituia o gravă încălcare a dreptului ginților *(jus gentium)*; un sol *(legatus)* nu poate fi pedepsit decît de statul său, iar ostaticii *(obsides)* nu pot fi osîndiți și executați decît numai în cazul că cetatea care i-a dat rupe legăturile cu Roma. Titus Livius interpretează acest sacrilegiu comis de romani fără obiectivitate istorică, motivînd că Phileas a venit la Roma sub pretextul unei solii, dar că de fapt temeiul venirii sale ar fi fost spionajul și că execuția ostaticilor ar fi fost încuviințată de adunarea poporului.

42 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *romana hospitia*.

43 Veghea a patra era între orele 3 și 6 dimineața. Străjile din timpul nopții puse pentru paza unui castru se numeau *vigiliae*, pe cînd

Scanned with CamScanner

cele din timpul zilei, *excubiae*. Însărcinarea de a fi de strajă o primeau numai ostaşii din rîndurile unităţilor de *principes* şi *hastati*, ca şi pedestraşii trupelor aliate. *Triarii* şi *velites* erau scutiţi de strajă, ca şi trupele de *extraordinarii*, cavaleria şi cohorta praetoriană; nopţile se împărţeau în patru veghi, *vigiliae*, fiecare durînd cîte trei ore, de la şase seara pînă a doua zi dimineaţa.

44 Lacună în textul latin. Riemann l-a întregit cu cuvintele: *duces singulis partibus addit binos*.

45 Hannibal îi eliberase pe cei din trupele aliate, *socii nominis latini*, fără să le pretindă bani de răscumpărare.

46 Acest şanţ, *fossa*, fusese săpat de carthaginezi.

47 Riul Galaesus (azi Galaso) se varsă în mare chiar în portul Tarentului.

48 Metapontum — vezi vol. II, cartea VIII, nota 119.

49 Intrarea şi ieşirea din port erau barate cu un pod cu porţi zăvorîte.

50 Aforism livian: *Multa, quae impedita natura sunt, consilio expediuntur*, prin care se arată că cu ajutorul gîndirii omul poate stăpîni natura.

51 Aceasta era o stradă care se chema „Calea Largă" (*Vicus Largus*).

52 Aici Titus Livius se referă la analiştii Cincius Alimentus, Fabius Pictor, Coelius Antipater şi mai ales la istoricul grec Polybios, ale căror opere au constituit izvoarele lui de informare.

53 Anul 212 î.e.n.

54 Adică pînă în ziua de 27 aprilie.

55 Această profeţie a mai fost menţionată şi de Cicero, *De divinatione*, cartea I, cap. CXV şi cartea II, cap. CXIII; Plinius, *Historia naturalis*, cartea VII, cap. CXIX; Festus, *Breviarium rerum gestarum populis Romani*, *Fragmenta*, ediţia Förster, p. 164 şi 326, şi Macrobius, *Saturnalia*, cartea I, cap. XVII.

56 După tradiţie, romanii se socoteau urmaşi ai Troiei (vezi vol. I, cartea I, nota 7) prin legendarul erou Aeneas, cîntat de poetul Vergilius. Din acest pasaj, raportat la perioada celui de-al II-lea război punic, se deduce că legenda lui Aeneas era răspîndită şi foarte bine cunoscută de romani. Această legendă a fost introdusă pentru prima oară în literatura latină de poetul roman Naevius, care a fost contemporan cu al doilea război punic, murind în jurul anului 200 î.e.n. În consecinţă, profeţia lui Marcius se învederează a nu fi anterioară bătăliei şi dezastrului de la Cannae.

57 Diomedes, regele cetăţii greceşti Argos, erou homeric, cum se arată în *Iliada*, fusese unul din cele mai viteze căpetenii ale greacilor care asediaseră Troia. După tradiţia homerică în urma încheierii războiului troian, — Diomedes a fost nevoit să fugă din Argos. El a emigrat, staturnicindu-se în sudul Italiei, în Apulia: acolo a luat de soţie pe fiica regelui Daunus. Tradiţia istorică greco-romană îl socoteşte pe acest erou homeric întemeietorul unor oraşe greceşti ca Metapontum, Arpi etc. Regiunea din jurul localităţii Cannae se numea Cîmpia lui Diomedes. Potrivit acestei legende rezultă că aşa cum Diomedes i-a fost funest pentru Troia, de asemenea şi cîmpia de la Cannae va fi funestă pentru romani. Titus Livius a relatat această superstiţie şi prin menţionarea lap-

Scanned with CamScanner

tului că Dasius Altinius din Arpi, un oraș al lui Diomedes, a fost piază rea pentru romani (vezi cartea XXIV, cap. XLV).

58 Nu se cunoaște un rîu cu numele de Cannae. Pe lîngă localitatea Cannae curge rîul Aufidus.

59 În lat. este *editi* = răspîndită în popor; numai după bătălia de la Cannae s-a aflat de existența acestei profeții care vestea dezastrul.

60 Cu toate că Titus Livius califică „încîlcită" *(perplexius)* această prorocire, credem că el se referă mai degrabă la elementul irațional al superstiției.

61 Jocurile apollinare *(ludi Apollinares)* erau celebrate în luna iulie, începînd din ziua de 13 și durînd opt zile. Au fost instituite în urma unui decret senatorial în legătură cu prezicerile făcute de Marcius (vezi la această carte, cap. XII) și s-au desfășurat pentru prima oară în circ, organizate de praetorul urban. Au fost reprezentate și în anul următor, și de atunci au devenit anuale. *Ludi Apollinares* începeau prin reprezentații scenice, iar în ultima zi se desfășurau jocuri de circ.

62 În latinește, în pasajul de față cuvintele: *populi plebeique*, sînt o veche formulă, datînd din epoca în care noțiunea de *populus* nu desemna decît pe patricieni, care la început erau singurii care posedau drepturi politice.

63 Ca și Titus Livius în cartea XXVI, cap. XXIII și cartea XXVII, cap. XXVI, Macrobius, *Saturnalia*, cartea I, cap. XVIII, spune în aceeași privință următoarele: „sărbătorile Apollinare au fost înființate din imboldul preotului decemvir Cornelius Rufus, care era însărcinat cu consultarea cărților sibylline; din această pricină i s-a dat porecla de Sybilla, iar din pricina schimonosirii acestui cuvînt, Rufus a fost cel dintîi roman care s-a numit Sylla".

64 De fapt numai coarnele acestor animale erau poleite cu aur.

65 Spectatorii romani purtau la fel ca și grecii, cununi de laur în cinstea lui Apollo.

66 Pentru evenimentele relatate în cap. XIII—XIV de Titus Livius, a se vedea comparativ Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea III, cap. II și Appianos, *op. cit., Hannibal*, cap. XXXVII.

67 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *legatis*.

68 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *castra*.

69 Lacună; Riemann a întregit textul latin cu cuvîntul: *castrorum*.

70 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul: *resistendo*.

71 Cominium Ocritum — localitate situată între Beneventum și Luceria, neidentificată încă. Ocritum derivă, după cum spune Festus, *op. cit.*, 181 din cuvîntul *ocris*, care înseamnă munte povîrnit.

72 Se reamintește că Titus Livius a relatat la cap. XI din această carte că garnizoana romană din Metapontum a trimis trupe în sprijinul romanilor așezați în cetățuia Tarentului. Acum venea aici toată garnizoana romană din Metapontum.

73 Lacună în text; Riemann a completat cu cuvîntul *Metaponto*.

Scanned with CamScanner

74 Achaia — regiune din Peloponeș, între golful Corint, Elida, Arcadia și ținutul Sycioniei. Era un stat federativ, având centrul politic și religios în orașul Aegium. Achaia era cîrmuită de o adunare generală a ligii achaice. Se va vorbi mult de Achaia în cărțile XXVII și XXVIII în legătură cu războiul pe care l-a purtat împotriva lui Filip V, cu Aetolia și Lacedemonia. În textul de față, Titus Livius spune că atît Thurii, fostul Sybaris, cît și Metapontum erau colonii acheine. Sybaris fusese întemeiat după tradiție în anul 720 î.e.n. de către coloniștii achei și troizenieni. Fondarea Metapontului e atribuită de unii bătrînului și înțeleptului Nestor din epopeia homerică *Iliada*, de alții lui Epeus, apoi, și în sfîrșit, acheilor conduși de Leucippos (vezi cartea XVII și nota 130).

75 Acest Mago menționat în pasajul de față nu e fratele lui Hannibal, ci un comandant carthaginez de trupe de cavalerie.

76 Thurii — oraș reconstituit pe ruinele străvechiului Sybaris, dărîmat de locuitorii din Crotona și colonizat cu rămășițele vechilor locuitori, și mai ales cu atenieni; el a izbutit să-și redobîndească repede înflorirea de altă dată. Aici a trăit în ultimii ani ai vieții sale și Herodot. Orașul a luptat cu succes împotriva lucanilor. Pe vremea războiului romanilor cu samniții, Thurii au primit o garnizoană romană.

În timpul celui de-al doilea război punic, thurinii au trecut de partea carthaginezilor, pentru că ostaticii lor aflați la Roma au fost suprimați cu prilejul încercării de a evada (vezi în această privință cap. VII, de la această carte). Totuși, nici Hannibal nu s-a încrezut în locuitorii orașului Thurii, căci l-a devastat, strămutînd la Crotona 3 500 locuitori. După alungarea lui Hannibal din Italia, romanii au înființat la Thurii colonia romană care se chema Copiae.

77 Lacună; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvintele: *alii manendum.*

78 Pentru evenimentele relatate aici, vezi și Polybios, *op. cit.*, cartea VIII, cap. I; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, cartea XXVI, cap. XXVI; Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. XXXV; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea I, cap. VI; Silius Italicus, *Punica*, cartea XII, vs. 476 și urm.

79 Cetatea Beneventum păstrase intactă alianța cu romanii și de aceea romanii trebuiau s-o protegiască, pentru că flanca drumul principal ce lega Campania cu Apulia, unde se afla Hannibal.

80 Aici Titus Livius întrebuințează proleptic *imperium romanum*, deși forma statală a Romei, pe vremea războaielor punice, era aceea de republică. E cunoscută figura de stil prolepsă (în latinește *anticipatio*).

81 Din anul 216 î.e.n., de cînd Capua trecuse de partea lui Hannibal, se scurseseră 3 ani și jumătate.

82 Lacună; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *allapsos.*

83 Asupra rolului destinului *(fatum)* în concepția lui Titus Livius, vezi *Studiul introductiv*, vol. I, pp. XXXIV și urm.

84 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul *altero.*

Scanned with CamScanner

85 La rîndul său şi Hannibal împărţise pe sectoare ţinuturile ocupate de forţele carthagineze, fie că aparţineau unor populaţii silite (întrucît le ocupase teritoriul) să intre în alianţă cu el, fie că aparţineau populaţiilor care au rupt de bună voie alianţa cu Roma.

86 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *angustum eo ait se cum.*

87 Lictorii nu se depărtau niciodată de consulul sau de praetorul pe care îl însoţeau.

88 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvîntul: *animo.*

89 Vechile Şesuri *(Campi Veteres)* n-au fost identificate.

90 Erau două rîuri cu numele de Calor: unul în Samnium, care se varsă în rîul Volturnus, la nord-vest de Beneventum, altul în Lucania, afluent al rîului Silanus. De aici se explică confuzia asupra locului unde a pierit T. Gracchus.

91 După suprimarea lui Gracchus, comanda armatei romane a fost preluată de quaestor, pînă la numirea unui alt comandant, pentru că, de bună seamă, la întrevedere împreună cu consulul fuseseră şi tribunii militari, şi deci au fost şi ei ucişi.

92 Tiberius Sempronius Gracchus făcea parte dintr-o renumită familie plebeiană. Familia Semproniilor cuprindea mai multe ramuri: Atratini, Sophi, Tuditani, Blaesi, Longi, Gracchi. Unul din ei a fost Tiberius Sempronius Longus, învins la Trebia de Hannibal (vezi cartea XXI, cap. LIV), altul P. Sempronius Tuditanus (vezi cartea XXII, cap. L) fost praetor, consul şi censor; acesta a încheiat pacea cu Filip al V-lea, regele Macedonici şi a fost, ca legatus, trimis la Ptolemaeus al Egiptului. Tiberius Sempronius Gracchus a fost şi *magister equitum*, comandant al cavaleriei, sub dictatorul Fabius Maximus şi a comandat armata romană în lipsa dictatorului (vezi cartea XXIII, cap. XIX); a fost consul în anul 216 î.e.n. Celebrează *ludi romani* (cartea XXIII, cap XXX); a instruit trupele de sclavi voluntari (vezi cartea XXIII, cap. XXXV), îl învinge pe Hanno la Beneventum şi a obţinut mai multe succese împotriva carthaginezilor în Lucania în calitate de consul (vezi cartea XXIV, cap. XLIII şi cartea XXV, cap. I). Firește că în jurul acestui comandant roman, răpus în condiţii atît de mişeleşti, s-au plăzmuit tot felul de legende, de unde provin şi atîtea variante asupra morţii lui.

93 Adagiu livian: *Nihil tam leve est quod non magnae interdum rei momentum est* — cu alte cuvinte: buturuga mică răstoarnă carul mare!

94 Acest T. Quinctius Crispinus nu e cel menţionat în cartea XXIV, cap. XXXIX.

95 Cînd se încheiau legături de ospeţie între două persoane, amîndouă familiile şi casele, deci şi zeii protectori ai caselor respective, Larii şi Penaţii, se bucurau de inviolabilitate şi de toate privilegiile care legau pe oaspeţi. Călcarea îndatoririlor încheiate însemna şi lezarea zeilor casnici.

96 Centurionul primipil *(centurio primipilus)* era comandantul centuriei I a triarilor. Era gradul cel mai mare al unui centurion din legiunea romană.

Scanned with CamScanner

97 Reflecție liviană : *id non promissum magis quam stolide creditum, tanquam eaedem militares et imperatoriae artes essent* din care se deduce că nu orice simplu ostaș are însușiri de mare comandant și deci acesta nu poate pretinde să i se dea o comandă, fără s-o merite.

98 În latinește aliaților li se spune *socii* ; acest termen desemnează contingentele furnizate armatei romane de populațiile italice aliate cu Roma prin diferite tratate. Raportul numeric între aceste contingente și trupele romane propriu-zise a fost variabil. Sub republică, contingentele auxiliare au fost organizate în cohorte de pedestrași și în *turmae* de cavalerie comandate de praefecți. Indeobște numărul pedestrașilor de *socii* era egal cu cel al romanilor, cel al cavaleriei era dublu. Contingentele de *socii* erau împărțite în două mari corpuri care ocupau cele două aripi ale armatei romane.

99 Textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele : *constitit pugna spe concitante.*

100 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvintele : *in eoque et Puteolis id oppidum.*

101 Aici Titus Livius face aluzie la înfrîngerea suferită de Centenius și de armata lui de 8 000 de oameni.

102 Oastea de care se vorbește în cartea XXIII, cap. XIV și cartea XXIV, cap. XIV—XVI.

103 Despre acest praetor s-a vorbit la cap. III din această carte. Și în cartea XXVI, cap. II, Titus Livius relatează despre un Fulvius pe care l-a învins Hannibal ; probabil însă că e vorba de aceeași luptă.

104 Herdonea, azi Ordona, era situată în centrul Apuliei dauniene, la sud de Arpi, pe drumul care lega orașele Beneventum și Barium.

105 Aici Titus Livius întrebuințează cuvîntul *ala* care înseamnă corpul de armată alcătuit din trupe aliate ; într-o bătălie, o *ala* trebuia să ocupe flancul stîng, iar un corp identic de trupe aliate să ocupe flancul drept. Fiecare corp avea un efectiv de 4 200 ostași, în afară de trupele de cavalerie și de armament ușor.
Potrivit regulilor tacticii romane, Fulvius trebuia să distribuie la centru, în zona de efort, cele două legiuni, iar la flancuri, cele două corpuri de trupe aliate. Fulvius însă n-a respectat dispozitivul frontului obișnuit roman, cu linii succesive de atac : Fulvius își așază trupele numai pe două linii succesive de atac ; în prima linie el așază legiunea întîi și primul corp de trupe aliate, iar la rezervă, legiunea a doua și celălalt corp de aliați. Datorită acestui dispozitiv de atac, prima linie de bătaie romană a fost nevoită să se lărgească pe un front foarte lung, fără adîncime însă, pentru a alcătui un centru și două flancuri ; de aceea, linia de luptă a lui Fulvius a fost dată peste cap de Hannibal.

106 Pentru Castrum Claudianum, vezi cartea XXIII, nota 100.

107 Datorită faptului că erau trei armate cu trei comandanți.

108 Adică un *vallum* dinspre cetate, iar un al doilea dinspre cîmpul liber.

109 Evenimentele relatate în cap. XXIII—XXXI sînt redate și de Polybios, *op. cit.*, cartea VIII, cap. XXXVII și urm. ; Zona-

ras, *op. cit.*, cartea IX, cap. V; Plutarh, *op. cit.*, *Marcellus*, cap. XVIII; Frontinus, *op. cit.*, cartea III, cap. III; Silius Italicus, *Punica*, cartea XIV, vs. 585.

110 E vorba de primăvara anului 212 î.e.n.

111 Însă Titus Livius n-a menţionat că la Agrigentum a venit şi Hippocrates (vezi cartea XXIV, cap. XXXIX).

112 Inadvertenţă: mai departe, tot la această carte, la cap. XXX, Titus Livius relatează că au fost 70 de conspiratori şi nu 80.

113 Maximă liviană: *Priorum audacia dubiis etiam animos facit*, — într-o acţiune întreprinsă de mai mulţi, e de ajuns să aibă cei din frunte curaj, pentru ca şi ceilalţi să-i imite.

114 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvintele: *sunt copiae*.

115 Lacună; Riemann a completat cu cuvîntul: *rati*.

116 Aici se face aluzie la expediţia ateniană întreprinsă în anul 413 î.e.n. împotriva Syracusei, pe vremea războiului peloponesiac. Expediţia era condusă de Nicias şi Lamachos care aveau la dispoziţie o flotă şi două armate terestre. Syracusanii au nimicit mai întîi flota atenienilor şi apoi au înfrînt pe rînd şi cele două armate terestre (vezi Thucydides, *op. cit.*, cartea VI, cap. VII).

117 Se menţionează ca tirani Agathocles, Dionysios cel Bătrîn, Dionysios cel Tînăr; în schimb Hiero, care a fost aliat cu romanii, este socotit de Titus Livius, rege.

118 E vorba de dezertori syracusani fugiţi la vrăjmaşi.

119 Adică insula Sicilia.

120 În privinţa lui Bomilcar, Titus Livius a relatat la cartea XXIV, cap. XXXVI că acesta a plecat la Carthagina, dar fără să spună însă cînd şi cu ce prilej s-a înapoiat de acolo.

121 În urma izbucnirii furtunii pe mare, blocada Syracusei de către flota romană a fost zădărnicită, pentru că vasele au fost nevoite să se depărteze în larg.

122 E vorba de castrul de care Titus Livius a pomenit în cartea XXIV, cap. XXXIII.

123 Datorită bălţilor insalubre şi pline cu miasme ale rîului Anapus, unde se afla tabăra carthagineză; în schimb unde erau amplasaţi romanii, oraşul era aşezat mai sus; mai ales cota Epipolaelor era cea mai ridicată.

124 Lacună; textul latin a fost completat cu cuvintele: *adorta erat: nam romani*.

125 Întrucît în vecinătate nu se găsea nici un oraş aliat cu Carthagina în care să se retragă această armată.

126 Lacună în text. Se subînţelege însă că sicilienii ocupaseră două oraşe, dar care anume nu se ştie.

127 Se atrage atenţia asupra acestei inadvertenţe: la cap. XIII din această carte Titus Livius relatase că au fost 100 de vase.

128 Aici Titus Livius săvîrşeşte o eroare, deoarece vîntul prielnic pe care l-au avut carthaginezii ca să navigheze pînă în Sicilia nu putea fi decît vîntul de vest şi, dimpotrivă, vînturile care îi împiedicau să treacă de promontoriul Pachynum erau vînturile de răsărit. Explicaţia rezidă în necunoaşterea precisă a situaţiei geografice, fapt curent la istoricii antici.

Scanned with CamScanner

129 E vorba de bătălia navală pe care a fost nevoit s-o angajeze, pentru a străpunge blocada flotei romane, ca să intre în port.
130 Aceasta era denumirea romană a vîntului care bătea dinspre est sau din sud-est. Acest vînt suflînd din direcția Syracusei înrîurea defavorabil asupra condițiilor de luptă navală ale flotei carthagineze.
131 Bomilcar își lăsase vasele de transport cu aprovizionarea la Heraclea. Titus Livius trece însă cu vederea acest fapt.
132 E vorba de proprietățile care alcătuiseră domeniile regale ale lui Hieronymus.
133 Adică raporturile lor cu Roma să fie aidoma cu cele dinainte de primul război punic.
134 De ciumă, așa cum s-a spus la cap. XXVII din această carte.
135 Lacună ; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele : *Syracusas essect applicare se romanis.*
136 S-au făcut noi alegeri de arhonți, pentru că cei vechi, Epicydes și Hippocrates, fuseseră demiși.
137 Solii Syracusei întrebuințează aceleași argumente și același limbaj ca cei romani la cap. XXXIII din cartea XXIV.
138 La cap. XXI din cartea XXVI Titus Livius menționează că acesta se numea Belligenes.
139 Lacună ; Riemann a întregit textul latin cu cuvîntul *comperit.*
140 Lacună ; Riemann a întregit textul latin cu cuvintele *mercenariorumque.*
141 Lacună : textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul *obtinendam.*
142 Lacună ; textul latin a fost completat cu cuvîntul : *Achradinam.*
143 Lacună ; Riemann a completat cu cuvîntul : *pavor.*
144 Despre Titus Otacilius s-a vorbit la cap. III din această carte, cînd i s-a dat comanda flotei romane.
145 Otacilius a fost în măsură să desfășoare fără teamă această operație datorită faptului că flota carthagineză de sub comanda lui Bomilcar se găsea la Syracusa sau la Tarentum.
146 Pentru evenimentele descrise la cap. XXXII—XXXVI a se vedea Polybios, *op. cit.*, cartea VIII, cap. XXXVIII ; Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. XVI ; Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XIII, vs. 138 și urm. Eutropius, *Breviarium ab Urbe condita*, cartea III, cap. XIV.
147 E vorba de iarna anului 212 î.e.n.
148 Amtorgis — localitate hispană care nu a fost încă identificată. Se presupune că era situată în apropiere de Iliturgi sau de Castulo.
149 Lacună ; textul latin a fost completat de Riemann cu cuvîntul : *commercio.*
150 Reflexie liviană : *Id quidem cavendum semper Romanis ducibus erit, exemplaque haec vere pro documentis habenda ne ita externis credant auxiliis, ut non plus sui roboris suorumque proprie virium in castris habeant*, în care Titus Livius relevă că un stat trebuie să se bizuie în primul rînd pe apărarea sa proprie, asigurată de armata sa proprie.
151 Adică în fața taberelor celor doi comandanți carthaginezi Mago și Hasdrubal.
152 Suessetani — populația hispană locuind în teritoriul de la sud de Hiberus.

153 *Lancea*, era armă de aruncat, folosită de hispani; era lungă și ușoară, avînd un mîner din piele iar vîrful plat. Această armă a fost preluată de romani, intrînd în dotația cavaleriei lor.

154 Aici Titus Livius comite o inadvertență : ne aflăm în anul 212 î.e.n., deci în al șaptelea an de război punic, și nu în al optulea.

155 Adică *Hispania ulterior* și *Hispania citerior*.

156 Istoricul roman Valerius Maximus, în lucrarea *Factorum et dictorum memorabilium libri IX*, cartea II, cap. VII, spune că Marcius avea grad de tribun militar, pe cînd Cicero în discursul *Pro Balbo* relatează că era centurion primipil. Titus Livius mai vorbește de Marcius în cartea XXXVIII, cap. XLII.

157 Pentru cele relatate în capitolele XXXVII—XXXVIII a se vedea Frontinus, *op. cit.*, cartea II, cap. VI, Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea I, cap. VI, cartea II, cap. VII și cartea VIII, cap. XV; Plinius, *op. cit.*, cartea II, cap. CCXLI, Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XIII, vs. 700.

158 Reflexie livianã : *Ad it quod ne timeatur fortuna facit minime tuti sunt homines, quia quod neglexeris incautum atque apertum habeas*, prin care este subliniată ideea că în orice împrejurare niciodată nu trebuie să te încrezi orbește în noroc, lăsînd pe seama lui să rezolve totul și să neglijezi luarea de măsuri cuvenite.

159 Aforism livian : *Eo ipso quod difficillimum videtur facilius erit* — în romînește s-ar putea reda : de multe ori ceea ce ni se pare foarte greu de înfăptuit, după ce am pornit la treabă constatăm că totul merge mai ușor decît ne-am închipuit.

160 Reflexie livianã : *In rebus asperis et tenui spe fortissima quaeque consilia tutissima sunt, quia, si in occasionis momento, cuius praetervolat opportunitas, cunctatus paulum fueris, nequiquam mox omissam quaeras* prin care istoricul roman subliniază că trebuie să se îndrăznească cu orice preț a purcede la ultima și hotărîtoarea acțiune, atunci cînd s-a ajuns la cea mai grea cumpănă a vieții și cînd nu mai există o altă soluție — altfel totul e pierdut —, pentru că în felul acesta se mai pot ivi perspective de reușită, deși cu minimum de probabilități.

161 Cuvîntarea rostită de Marcius este o creație retorică tit-liviană, putînd servi drept model de discurs oratoric. Cuvîntarea începe cu exordiul, urmează tranziția : jalea dă imbold să se pornească la faptă și răzbunare. Apoi vine tratarea : toți ostașii trebuie să fie însuflețiți de aceleași simțăminte și gînduri — răzbunarea comandanților răpuși mișelește de vrăjmași, se expune planul de acțiune și cum se va reuși să se aducă la îndeplinire printr-o acțiune rapidă, arătînd că sînt împrejurări care înlesnesc izbîndirea planului. Urmează apoi încheierea discursului și peroratia.

162 Cuvintele din paranteză sînt completarea noastră.

163 Aici e figura de stil *asyndeton* : eliminarea conjuncțiilor pentru a accentua asupra vivacității și rapidității mișcărilor și acțiunilor întreprinse.

164 E vorba de analistul Claudius Quadrigarius (vezi vol. II, cartea VI, nota 90).

Scanned with CamScanner

165 C. Acilius a fost un analist roman care a scris în limba greacă o istorie romană *(Aciliani Annales)* începînd expunerea din timpuri legendare. Istoricii greci, Dionysios din Halicarnas, Strabo, Plutarh, apoi cei romani Cicero, Titus Livius, îl citează de multe ori. Cel care îl urmează cu fidelitate este analistul Claudius Quadrigarius. Totuşi nu avem la dispoziţie date precise biografice asupra lui Acilius, fiind multe controverse chiar şi în privinţa fragmentelor rămase din opera acestuia.

166 Cele relatate la cap. XL—XLI de Titus Livius sînt redate şi de Polybios, *op. cit.*, cartea IX, cap. X şi Plutarh, *op. cit.*, Marcellus, cap. XXI.

167 Aici Titus Livius se referă la epoca războaielor civile, începînd cu cel din timpul lui Sylla şi continuînd cu cele dintre Pompeius şi Caesar.

168 Templul lui Jupiter Capitolinul a ars în anul 84 î.e.n.

169 Hanno fusese trimis la Carthagina în locul lui Himilco, stins din viaţă la Syracusa din cauza ciumei.

170 Hippacritanus era din Hippacra sau Hippo Diarrhytos, localitate situată în ţinutul Zeugitana, în Africa de nord, aproape de Carthagina.

171 Pentru rîul Himera, vezi cartea XXIV, nota 29.

172 Heraclea Minoa — oraş situat pe coasta meridională a Siciliei între Agrigentum şi Selinunt, întemeiat de coloniştii din Selinunt cu numele de Minoa. Venind apoi colonişti spartani, aceştia s-au stabilit acolo, dîndu-i numele de Heraclea. Acest oraş a fost de timpuriu ocupat de puni, înainte de cucerirea Siciliei de romani.

173 De acest rîu se vorbeşte în cartea XXIV, la cap. XXXV.

174 Lacună ; Riemann a întregit textul cu cuvîntul : *proelium*.

175 Lacună în text.

176 La cartea XXIV, cap. XLIII, Titus Livius îl menţionează pe Fulvius Centimalus ca praetor.

177 Lacună ; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele : *Lentulus, M. Cornelius, C. Calpurnius, Sulpicio.*

178 Adică după ieşirea din magistratură rămîneau comandanţi de armate în calitate de proconsuli.

CARTEA XXVI

1 Adică la 15 martie 211 î.e.n.

2 E vorba de acei ostaşi care au supravieţuit dezastrului de la Cannae şi despre care Titus Livius a amintit în cartea XXV, cap. VI, cînd, în numele lor se prezentase senatului roman o delegaţie de centurioni.

3 In bătălia de la Herdonea din anul 212 î.e.n. (vezi cartea XXV, nota 104 şi cap. XXI).

4 Anul 211 î.e.n.

5 Senatul, ca organ suprem al statului militarist roman şi expresie a voinţei oligarhiei aristocratice, nu se împacă de fel cu alegerea de către trupe a comandanţilor lor, mai ales cînd era vorba de un reprezentant al plebeilor, avînd gradul numai de centurion, şi mai ales că acest L. Marcius nu îndeplinise nici o funcţie curulă.

Scanned with CamScanner

De aceea, la raportul trimis de Marcius, succesorul Scipionilor, senatul n-a luat nici o hotărîre în privinţa comenzii acestuia, pînă cînd s-a recurs la numirea lui P. Cornelius Scipio prin mijlocirea adunării poporului.

6 Referitor la evenimentele din Spania şi la hotărîrile luate de trupele romane rămase după doborîrea Scipionilor, vezi Titus Livius, cartea XXV, cap. XXXVII—XL; vezi şi Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea II, cap. VII.

7 E menţionat numai numele lui Cnaeus Scipio, pentru că o bucată de vreme, deşi scurtă, numai 29 de zile, rămăsese singur comandant suprem al forţelor romane din Spania.

8 Şi istoricul roman Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea II, cap. VIII, relatează acest proces intentat fostului consul Cn. Fulvius (vezi şi cartea XXV, notele 103 şi 104).

9 E vorba de Ti. Sempronius Gracchus, cel atras în capcană de Hannibal şi ucis mişeleşte (vezi cartea XXV, nota 91).

10 Lacună; textul latin a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *Cn. Fulvius! Ti. Sempronius.*

11 Atît oraşul Beneventum, cît şi Cumae au păstrat alianţa cu Roma, nefiind deci recucerite din mîinile lui Hannibal cum spune în acest pasaj Titus Livius.

12 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul: *cessisse.*

13 C. Flaminius, cel căzut la lacul Trasimenus, vezi cartea XXII, nota 22.

14 L. Aemilius Paullus, cel căzut la Cannae, vezi cartea XXII, cap. XL—XLI.

15 L. Postumius Albinus, cel care a pierit răpus de triburile boiilor împreună cu aproape toată armata sa, în anul 217 î.e.n. în ambuscada din pădurea Litane. Făcînd parte dintr-o cunoscută familie patriciană, L. Postumius Albinus fusese praetor, iar consul în trei rînduri, ultima oară în anul 217 î.e.n.

16 Cneius Cornelius Scipio a comandat armata romană din Spania împreună cu fratele său (vezi cartea XXIII, cap. XXVI şi urm.). Îl învinge pe Hasdrubal, despresoară cetăţile Iliturgi şi Bigerra (vezi cartea XXIV, cap. XLI) şi e rănit la Munda; a pierit în anul 212 î.e.n. în urma trădării celtiberilor.

17 E vorba de consulul roman P. Cornelius Scipio învins de Hannibal la rîul Ticinus; a luptat alături de fratele său în Spania, avînd aceleaşi fapte de arme ca şi el. Piere cu 29 de zile înaintea fratelui său, căzînd pe cîmpul de luptă în anul 212 î.e.n.

18 Reflecţie liviană: *Adeo imparem libertatem Romae diti ac pauperi, honorato atque inhonorato esse!* din care se vede că în antichitatea romană, şi pe vremea republicii şi pe vremea lui Titus Livius domnea o adîncă inechitate între păturile sociale, între pătura exploatatoare a patriciatului dominant care huzurea în bogăţii, şi a masei plebeilor care se zbătea în sărăcie.

19 În text este: *perduellio* — expresie juridică din dreptul civil roman. Prin *perduellio*, cea mai gravă acuzaţie judiciară se urmăreau cei învinuiţi de crima de uneltire împotriva statului, cuprinzînd ca articole trădarea, complotul şi atentatele împotriva magistraţilor de la conducerea statului. Pentru cazul de faţă, învinuirea

Scanned with CamScanner

de *perduellio* constă în destrămarea disciplinei ostășești, prin corupția și viața de desfrîu a ostașilor, lipsa de autoritate, incapacitatea de comandă, precum și vina de a-și fi părăsit armata pe cîmpul de bătaie.

20 După cum se știe numai adunarea poporului *(contio)*, întrunit în *comitia centuriata*, aproba sau respingea pedeapsa cu moartea în procesul unui acuzat de *perduellio*.

21 În latinește *plebs*, identificat uneori cu *populus* de Titus Livius pentru perioada războaielor punice.

22 Asediul Capuei relatat de Titus Livius în cap. IV—VII a fost descris și de Polybios, *op. cit.*, cartea IX, cap. III, de Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. XXXVIII și urm., de Frontinus, *op. cit.*, cartea IV, cap. VII și de Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea II, cap. III.

23 Aici e figura de stil numită brachiologie.

24 E controversă între istoricii antici în privința numelui acestui centurion. Valerius Maximus, *op. cit.*, la capitolul mai sus citat, scrie că se numea Marcus Navius; în schimb Frontinus, *op. cit.*, la același capitol, la nota 22, îi spune Quintus Naevius.

25 Pentru *Tifata mons* vezi cartea XXIII, nota 127.

26 Și Tacitus, *Annales*, cartea I, cap. XXVIII, ca și Plutarh, *op. cit.*, *Aemilius*, cap. XVII, relatează că datorită superstițiilor asemenea procedee erau întrebuințate de cei vechi cînd erau eclipse de lună: lumea făcea un zgomot de nedescris, bătînd în talgere și în tot felul de obiecte de aramă și de orice alt metal, spre a „ajuta" luna în luptă cu vîrcolacii (balaurii sau șerpii uriași — forțe negative) să-și recapete lumina furată.

27 Despre legatul M. Atilius s-a vorbit în cartea XXIV, cap. XLIV, cînd primise praetură cu *jurisdictio peregrina*.

28 Analiștii la care se referă Titus Livius aici, și ale căror opere probabil că le-a consultat sînt: Acilius, Claudius Quadrigarius, Fabius Pictor, Cincius Alimentus, Valerius Antias etc.

29 Lacună în text; completarea cu cuvintele: *posse iis qui nati*, e făcută de Riemann.

30 În privința acestor evenimente și a descrierii marșului lui Hannibal către Roma făcute de Titus Livius în cap. VII—XI, a se vedea și cele relatate de Polybios, *op. cit.*, cartea IX, cap. III și urm.; Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. XL; Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XII, vs. 524; Florus, *Istoria*, cartea I, cap. XXII și urm.; Orosius, *Istoriae adversus paganos*, cartea IV, cap. XVII.

31 Tot așa se întîmplase și cu asediații din Capua, cărora li se interceptau, de către proconsuli, transporturile de aprovizionare cu cele necesare traiului.

32 Lacună în text, care a fost completată de Riemann prin cuvintul: *subeundaque*.

33 Titus Livius n-a menționat înainte nimic în legătură cu ridicarea acestei redute.

34 E vorba de planul lui Hannibal de a porni ofensiva asupra Romei însăși.

Scanned with CamScanner

35 P. Cornelius Asina fusese consul în anul 228 î.e.n.. În cartea XXII cap. XXXIV, Titus Livius a scris că Asina a îndeplinit funcţia de interrege.

36 Aici Titus Livius se referă la încălcarea de către Carthagina a condiţiilor tratatului încheiat cu Roma în anul 226 î.e.n. şi la cucerirea şi dărîmarea oraşului Saguntum de către Hannibal în anul 219 î.e.n.

37 Valerius Flaccus fusese consul în anul 227 î.e.n.

38 Despre aceasta vorbeşte Titus Livius în cap. VI din cartea XXI.

39 Setia (azi Sezza) — oraş volsc situat între Norba şi Privernum, aproape de Via Appia ; a devenit colonie latină din anul 382 î.e.n. Oraşul era apărat de o garnizoană latină şi fortificat în anul 211 î.e.n. (vezi cartea XXVI, cap. VIII). Refuză să dea Romei contingentul de trupe, potrivit situaţiei ei de cetate confederată, în 209 î.e.n. şi de aceea e pedepsit impunîndu-i-se dări neabişnuit de mari (vezi la cartea XXVII, cap. X şi cartea XXIX, cap. XV).

40 Cora — oraş în Latium, situat pe o măgură înaltă între Velitrae şi Norba, la sud de Via Latina, fiind confundat de multe ori cu colonia Sora (vezi cartea XXVI, cap. VIII, cartea XXVII, cap. IX, şi cartea XXIX. cap. XV). Ca şi Setia, oraşul Cora primeşte o garnizoană romană şi este fortificat pentru a rezista atacurilor lui Hannibal.

41 Lavinium (azi Pratica) — vechi oraş din Latium, pe litoralul mării, între Laurentium şi Ardea ; localitatea este cunoscută din legenda lui Aeneas şi a fost capitala latinilor înainte de Alba Longa. De asemenea, şi Lavinium a fost fortificat şi a primit o garnizoană romană pentru a rezista atacurilor carthagineze.

42 Sidicinum (Teanum). azi Teano — numit astfel pentru a se deosebi de Sidicinum din Apulia — era o localitate în Campania, situată la răscrucea dintre Via Latina cu drumurile care duceau la Beneventum şi Minturnae.

43 Suessae sau Suessa (azi Sessa) — numită şi Suessa Aurunca spre a se deosebi de Suessa Pometia din ţinutul Pomptinus — era localitate situată în ţinutul auruncilor, la sud de rîul Liris, între Teanum şi Minturnae ; a devenit colonie latină din anul 313 î.e.n.

44 Allifae (azi Alife) — oraş din Samnium, pe valea mijlocie a rîului Volturnus, situat pe Via Latina.

45 *Castra statica* era în general o tabără permanentă fie pentru cantonamentul de iarnă, fie o tabără ridicată pentru cantonarea armatei în anumite centre de operaţii, în aceeaşi regiune, ca în cazul de faţă.

46 Casinum (azi Casinas) — localitate în Latium, pe Via Appia, între Aquinum şi Venafrum.

47 Rîul Liris (azi Garigliano) izvorăşte din Apenini aproape de lacul Fucinus, traversează ţinuturile sabin şi Latium, prin centrul Italiei ; are afluent rîul Trerus şi se varsă în marea Tyrrheniană aproape de Minturnae.

48 Interamna (astăzi Terame) — localitate în ţinutul volscilor (care a fost alipit ţinutului Latium), pe malul stîng al rîului Liris, la confluenţa unui mic rîu ; de aici şi numele de Interamna. A devenit colonie latină din anul 312 î.e.n.

Scanned with CamScanner

49 Aquinum (azi Aquino) — o veche localitate din ținutul volscilor, situat pe Via Latina, între Fabrateria și Casinum.
50 Fregellae (astăzi Opi) era situat în ținutul volscilor, pe Via Latina, pe malul stîng al riului Liris, puțin mai sus de confluența lui cu Trerus. A devenit colonie latină în anul 328 i.e.n.
51 Hannibal, după ce s-a servit de toate ambarcațiile disponibile, le-a incendiat pentru a nu se folosi și romanii de ele la trecerea riului.
52 E vorba de știrile că Hannibal se îndreaptă cu forțele carthaginеze ca să atace Roma.
53 Arx Aefulana (astăzi Monte Affliano) o așezare puternic fortificată situată la 2 mile sud-est de Tibur.
54 Un proconsul roman își exercita prerogativele puterii sale *(imperium)* numai între hotarele provinciei care i-a fost desemnată; în cazul că se întorcea la Roma, proconsulul nu se mai bucura de aceste prerogative, devenind simplu particular *(privatus)*. Această regulă însă putea fi călcată de senatul roman, căci printr-un decret senatorial proconsulul putea fi pus pe aceeași treaptă cu consulul, obținînd dreptul de a-și exercita puterea de proconsul și pe teritoriul Romei *(imperium domi)*.
55 Labicum — vezi vol. I, cartea a II-a nota 85.
56 Frusino (azi Frusinone) — localitate în Latium, situată pe Via Latina între Ferentinum și Fregellae.
57 Ferentinum (azi Ferentino) — în ținutul hernicilor pe Via Latina, între Anagnia și Frusino.
58 Anagnia — vechi oraș în ținutul hernicilor, în Latium, situat pe o înălțime la stînga șoselei Via Latina, la încrucișarea unor drumuri *(Compitum Anagninum)*.
59 Gabii (azi Castiglione) — vechi oraș din Latium situat între Roma și Praenestae.
60 Pupinia — e vorba de ținutul de la sud de riul Anio, între Roma și Gabii.
61 Esquiliile Carinae — cartier roman pe Colina Esquilină.
62 Poarta Esquilină se găsea în estul Romei, în depresiunea dintre cotele Mons Cispius și Mons Oppius (Colina Esquilină) la extremitatea *agger-ului* lui Servius. Această parte este punctul de plecare al uliței Vicus Virbius către centrul Romei și a șoselelor Via Tiburtina și Via Lavicana, către regiunea din această parte a Romei.
63 Poarta Collină se găsea la extremitatea nord-estică a incintei Romei, la începutul *agger-ului* lui Servius și la capătul văii care separă colinele Viminală și Quirinală. De aici începe strada Vicus Longus către centrul orașului, iar Via Salaria către regiunea din jurul orașului.
64 A ocupat acest dispozitiv pentru a face acoperirea armatei proconsolului rînduite în linie de bătaie între Poarta Esquilină și cea Collină.
65 Pentru a se putea întruni și ține ședințe.
66 Riul Anio (vezi cartea XXIV, nota 36), afluent al Tibrului, pe malul lui stîng, se varsă în acesta la 4½ km mai sus de Roma;

Scanned with CamScanner

constituia o importantă linie comercială şi strategică. Din el se alimenta Roma cu apă potabilă ; şi azi se mai văd vestigiile apeductului Anio Vetus, construit în anul 271 î.e.n.

67 Templul lui Hercules se găsea aproape de poarta Collină.

68 În privinţa numizilor care se găseau la Roma a se vedea cartea XXIII, cap. XLVI.

69 *Clivus Publicius* este drumul povîrnit ce ducea de la *Forum boarium* către Colina Aventină şi templul Junonei Regina.

70 În latineşte *imperium* — era delegaţia dată unui înalt magistrat roman, praetor, consul sau dictator, prin votul adunării poporului. Cuvîntul *permittere imperium* exprimă autoritatea magistraţilor, indicînd caracterul ei absolut şi lărgit, în principiu nelimitat, desemnînd puterea supremă, în care erau incluse comandamentul militar şi jurisdicţia. Totuşi *imperium* putea fi conferit şi în afara magistraturii, fie continuîndu-se prerogativele unui magistrat, fără magistratura care se păstrează riguros pe durată de un an — *prerogare imperium*, fie conferind autoritatea fără titulatura obişnuită unui simplu particular. Ca măsură excepţională, în vremuri de mare primejdie ca în cazul de faţă, *imperium* se acorda, pînă la un nou ordin celor care deţinuseră magistraturi : dictatori, consuli şi censori ; prorogarea prerogativelor putea fi pe un an şi apoi reînnoită, dar şi fără termen fix, pînă la încheierea misiunii încredinţate sau pînă la un ordin contrariu. Persoanele cu *imperium prorogatum* (prelungirea prerogativelor) sau îndeplinind efectiv funcţia de magistraţi purtau titulatura magistraturii ale cărei puteri le exercitau sau ale căror funcţii le substituiau, ca proconsuli, propraetori, proquaestori, însărcinările lor fiind *promagistratus*. În acest caz, *imperium* înseamnă comandament militar. Altcori, *imperium* desemnează însăşi magistratura încredinţată.

71 Proconsulul Flaccus coopera împreună cu consulii la operaţiile de apărare ale Romei.

72 Tutia — un rîu mic, care se varsă în rîul Anios, dinspre stînga, la circa 10 km de Roma.

73 Dumbrava Feroniei şi templul Feroniei se aflau în Etruria de sud, lîngă Capua (vezi cartea XXII, nota 10).

74 Analistul Coelius Antipater a fost profesorul de retorică al tribunului Crassus. C. Antipater i-a dedicat lui Aelius Stilo istoria celui de-al doilea război punic — lucrare pe care a scris-o în stil retoric în jurul anului 110 î.e.n. (Vezi şi Cicero, *Brutus*, cartea II, cap. XIV).

75 Eretum — localitate în ţinutul Sabinum, situată pe malul stîng al Tibrului, la răscrucea drumurilor Via Salaria şi Via Nomentana.

76 Cutiliae — aşezare în ţinutul Sabinum, la răsărit de Reate, pe malul lacului Cutiliae.

77 Amiternum (azi San Vittorino) — oraş în valea rîului Aternus, la poalele celor mai înalte vîrfuri din Apenini (Gran Sasso d'Italia) ; era oraş sabin sau vestin.

78 Sulmo (azi Sulmona) — oraş în ţinutul paelignilor, la graniţa cu ţinutul marrucinilor, la sud de Corfinium. Aici s-a născut poetul latin Publius Ovidius Naso.

Scanned with CamScanner

79 În ținutul Albensis se afla orașul Alba sau Alba Fucentia, puternic oraș volsc la nord de lacul Fucinus, pe Via Valeria. A devenit colonie latină în anul 303 î.e.n.
80 Pentru marsi — vezi vol. II, cartea IX, nota 67.
81 Foruli (azi Civita Tomasa) — așezare sabină pe drumul dintre Amiternum și Cutiliae.
82 Lacună în text care a fost întregit de Riemann prin : *ducis tanti.*
83 Despre căderea Capuei, relatată de Titus Livius în capitolele XII—XVI, vezi și Appianos, *op. cit., Hannibal,* cap. XLIII; Zonaras, *op. cit.,* cartea IX, cap. VI; Silius Italicus, *op. cit.,* cartea XIII, vs. 258 și urm.
84 Lacună în text ; cuvintele *Samnium et Apuliam* au fost completate de Riemann.
85 În vremea cînd lipsea proconsu'ul Fulvius Flaccus, care plecase cu armata să apere Roma împotriva lui Hannibal (vezi cap. VIII și IX).
86 Fulvius Flaccus s-a întors la Capua îndată ce-a aflat că Hannibal s-a îndepărtat de Roma, ceea ce însă Titus Livius n-a relatat.
87 Cu acest edict a venit Flaccus de la Roma, negreșit, în urma contactului cu senatul roman, Appius, celălalt proconsul, fiind bolnav încă.
88 E greu de conceput că la Capua, care era împresurată, se știa de atacarea orașului Rhegium de către Hannibal.
89 Capua se predase romanilor în anul 343 î.e.n., cu prilejul primului război al acestora cu samniții (343—341 î.e.n.), atunci cînd fusese amenințată de samniți (vezi vol. II, cartea VII, cap. XXIX—XXXII).
90 În acest pasaj este figura de stil numită preterițiune : sublinierea ideii că nu vrei să amintești un fapt după ce l-ai reprodus cu lux de amănunte.
91 Aci e figura de stil numită zeugmă ; verbul *pati* se traduce : 1) a îndura, 2) a înfrunta.
92 Lacună în text ; cuvîntul *inexpiabilis* este pus de Riemann.
93 Cuvîntarea lui Vibius Virius este o creație *sui generis* tit-liviană, de un patetism zguduitor, în care literatul roman îmbină cu măiestrie arta persuasiunii prin argumente raționale cu talentul literar de a impresiona.
94 Această poartă își avea numele de la templul lui Jupiter situat la poalele muntelui Tifata, în vecinătatea Capuei.
95 E vorba probabil de proconsulul Q. Fulvius, pentru că el a condus operațiile asediului și a luat măsurile de represalii împotriva capuanilor vinovați.
96 Au fost trimiși la Cales și la Teanum Sidicinum pentru că acestea, deși erau orașe campane, păstraseră fidelitatea față de Roma. În general prizonierii de război erau trimiși la orașele aliate și prietene pentru a fi ținuți sub pază pînă la încheierea ostilităților.
97 Motivele care-l determinau pe Claudius să fie mai împăciuitor sînt lesne de presupus : avea rude în rîndurile fruntașilor din Capua.
98 Lacună în text ; Riemann l-a completat cu : *neque quid dicerent.*
99 Semnalele pentru schimbarea gărzilor la interval de 3 ore *(signa)* în castru se dădeau la ore fixe ; de aceea termenii sînt identici

Scanned with CamScanner

cu însăşi împărţirea timpului zilei ; astfel cuvîntul *buccina* (goarna) este întrebuinţat prin analogie cu *vigilia* (veghe sau strajă).

100 Şi în întregul ţinut sidicin, cu capitala la Teanum Sidicinum, ca şi în Capua sau în celelalte oraşe campane, magistratul suprem era tot un *medix tuticus*.

101 Execuţia osîndiţilor condamnaţi la moarte prin decapitare cu securea s-a adus la îndeplinire potrivit legilor romane aplicate unor cetăţeni romani, deoarece campanii se bucurau de dreptul de cetăţenie — *jus civitatis*. În legea celor 12 table se prevedea că acela care a aţîţat pe un vrăşmaş împotriva statului sau care a trădat vrăjmaşului pe un cetăţean roman să fie osîndit la moarte.

Senatorilor campani li s-a aplicat pedeapsa capitală, fără drept de apel la adunarea poporului *(appellatio)*, ca unii care deveniseră duşmani ai poporului roman. La fel i-a pedepsit şi Marcellus la Nola pe aliaţii *(socii)* răzvrătiţi (vezi cartea XXIII, cap. XVII).

102 Ap. Claudius fusese colegul de consulat al lui Flaccus, cărora după expirarea funcţiei li-se prelungise comanda în calitate de procon-suli, amîndoi avînd misiunea să asedieze şi să cucerească cetatea Capua.

103 E mai plauzibilă aserţiunea aceasta, ca el să se găsească în rîn-durile prizonierilor, deoarece Vibellius Taurea, unul din fruntaşii Capuei, fusese împreună cu Pacuvius Calavius iniţiatorii alianţei cu Hannibal.

104 Lacună în text, care a fost completată de Riemann cu : *quiritaret.*

105 Atella — oraş din Campania, situat la jumătatea drumului dintre Capua şi Neapolis.

106 Calatia (azi Galazze) — oraş în Campania, situat pe Via Appia, între Capua şi Caudium.

107 Atella şi Calatia erau în strînse relaţii cu Capua şi amîndouă ieşiseră din confederaţia romană şi se aliaseră cu Hannibal.

108 Aceştia erau senatori şi membri ai ordinului equestru ; ei erau nu numai din Atella şi Calatia, ci şi din alte oraşe din Campania.

109 În senatul roman.

110 Micii negustori *(institores)* şi meşteşugarii *(opifices)* făceau parte din cea din urmă clasă censitară de cetăţeni.

111 De aci înainte locuitorii Capuei nu se vor mai bucura de dreptul de cetăţenie latină *(Jus civitatis)*, ci li s-a acordat numai posibi-litatea de a locui în Capua.

112 Cetatea Capua fusese degradată devenind acum *praefectura*. Cu administrarea Capuei, ca şi a celorlalte oraşe din Campania aflate în situaţia ei, se va ocupa un împuternicit special trimis de Roma, *praefectus*, în locul praetorului de pînă acum.

113 Referitor la situaţia din Spania a se vedea şi Frontinus, *op. cit.*, cartea I, cap. V., Appianos, *op. cit.*, *Iberica*, cap. XVII şi Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. VII.

114 Fonteius fusese legatul lui Cn. Scipio, cel ucis de lusitani, şi singurul comandant superior roman, rămas în viaţă după moartea lui Scipio.

115 Marcius era centurionul pe care trupele rămase l-au ales coman-dant suprem în locul lui Cn. Scipio, dîndu-i funcţia de propraetor, alegere pe care senatul roman n-a confirmat-o.

Scanned with CamScanner

116 Pietrele negre *(Lapides Atri)* în Spania, neidentificat încă, probabil situat lîngă masivul păduros de la Castulo *(Castulonensis Saltus)*.

117 Pentru Iliturgi vezi cartea XXIII, nota 159.

118 Mentissa — localitate în ţinutul cretanilor, în regiunea munţilor Sierra Morena, situată pe drumul dintre Carthagina Nouă şi Castulo, şi Plinius Major, *Historia naturalis*, cartea III, cap. XXV şi Ptolemaeus, *Geografia*, cartea II, cap. VI, amintesc de această localitate.

119 În latineşte *caduceator* — sol de pace — vezi vol. II, cartea VIII, nota 92.

120 E vorba de garnizoanele carthagineze care erau cantonate în cetăţuile oraşelor hispane.

121 Orele 10 dimineaţa.

122 În legătură cu desemnarea ca proconsul în Spania a lui Publius Cornelius Scipio (mai tîrziu Africanus), a se vedea Polybios, *op. cit.*, X, cap. II; Appianos, *op. cit.*, *Iberici*, cap. XVIII; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. XXXIX; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea III, cap. VII; Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XV, vs. 1 şi urm.

123 Claudius Nero comanda în calitate de propraetor provincia Spania, ca şi Silanus, înlocuitorul său; comandantul suprem al armatei din Spania *(imperator)* trebuia deci să aibă rangul de proconsul.

124 Candidaţii la magistratură trebuiau să-şi declare numele în faţa magistratului (consulului) care prezida alegerile în *comitium*; ei erau îmbrăcaţi în haină albă de candidat *(toga candida)*. Declaraţia candidatului trebuia înaintată în intervalul de timp legal numit *trinundinum*, adică în răstimpul a trei tîrguri săptămînale *(nundinum)* de la data publicării edictului de convocare a comitiilor pînă în ziua alegerilor, care va fi începutul săptămînii pentru cel de-al treilea tîrg, deci în intervalul a 16 zile. În toată această vreme, cetăţenii întruniţi în *comitia centuriata* îl aşteptau pe candidat.

125 Magistraţii de la cîrma statului roman luaseră loc în *comitium* într-o tribună, unde se mai găseau şi alţi bărbaţi fruntaşi, consulari sau foşti praetori.

126 Dacă în intervalul de 16 zile fixat după lege nu se ivea nici un competitor, declaraţia de candidat se putea face şi în ziua alegerilor, ca de data aceasta.

127 În această privinţă scriitorul Macrobius, *Saturnalia*, cartea XXXV, cap. CXVI, spune: „Candidaţii trebuie să se prezinte în *comitia* în zilele de tîrg şi să se aşeze pe o movilă spre a-i vedea toată lumea bine".

128 Scipio s-a dus în sanctuarul *(cella)* lui Jupiter de pe Capitolium. Şi Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea I, cap. II, ca şi Aulus Gelius, *Noctes atticae*, cartea VI, cap. I, relatează la fel această deprindere a lui Scipio. Acesta din urmă scrie astfel: „Scipio obişnuia să se ducă în Capitolium noaptea, pe la sfîrşitul ei, înainte de a se ivi zorile şi să ceară a i se deschide sanctuarul lui Jupiter şi şoptea acolo singur vreme îndelungată, ca şi cum s-ar fi consfătuit cu Jupiter însuşi în privinţa treburilor statului".

Scanned with CamScanner

129 Şi la romani, ca şi la alte popoare antice, domnea superstiţia că duhul bun *(genius)* al unei case era întruchipat de un şarpe (vezi Vergilius, *Eneida,* cartea VI, vs. 95).

130 Propraetorul M. Iunius Silanus avea să-i fie subordonat lui Scipio, avînd deci prerogative mai mici ca ale acestuia, deşi Silanus îndeplinise funcţia de praetor (vezi cartea XXV, cap. II şi cartea XXVI, cap. I, unde Titus Livius relatează că acestuia i s-a prelungit comanda).

131 Tibrul se varsă în mare printr-o deltă formată din două guri.

132 Astăzi i se spune golful Lyon. Despre acest golf va vorbi Titus Livius în cartea XXXIV, cap. VIII.

133 Pe acest promontoriu se afla un templu al zeiţei Venus (astăzi capul Creus).

134 Emporiae (azi Ampurias) — oraş grec fondat de locuitorii Massiliei, situat la extremitatea estică a Pirineilor, pe coasta golfului Rosas.

135 Locuitorii Massiliei (azi Marseille) erau din Phocida.

136 Se obişnuia să se prezinte noului comandant de provincie, proconsul sau propraetor, asemenea delegaţii ale populaţiilor cetăţilor provinciei ca să-i aducă salutul şi să primească dispoziţii în legătură cu recrutările, aprovizionarea şi tributul.

137 Deoarece romanii puseseră din nou stăpînire pe litoralul mării, zădărnicind aprovizionarea prin transporturile cu convoaiele navale, iar vasele tarentine nu puteau supraveghea decît rada portului Tarentum.

138 *Princeps senatus* sau praetorul urban era cel care îi prezenta senatului pe comandanţii de armată sau pe legaţii lor, ca şi pe împuterniciţii cetăţilor.

139 Senatul se întrunea dincolo de incinta cetăţii romane *(extra pomerium)* în templul Bellonei, ori de cîte ori se încuviinţa ca să ia parte la şedinţa senatului (spre a-şi expune dările de seamă şi însărcinările) delegaţii cetăţilor care nu făceau parte din confederaţia romană, precum şi comandanţii supremi de armată a căror autoritate *(imperium)* nu expirase încă.

140 Ovaţio *(ovatio)* era o sărbătoare de mai mică proporţie în comparaţie cu *triumful* acordat unui comandant învingător ; sărbătoritul cu *ovatio* intra în Roma cu cunună de mirt pe cap, îmbrăcat în *toga praetextă,* călare sau pe jos (vezi vol. I, cartea III, nota 26).

141 Autoritatea *(imperium)* o pierdea orice comandant suprem cînd intra în Roma, dacă nu intervenea o lege sau un decret senatorial ca în cazul de faţă (vezi nota 70). Pentru că Marcellus nu mai dispunea de *imperium,* de cînd predase înlocuitorului său provincia, *(imperium)* i s-a redat numai pentru *ovatio.*

142 Toate aceste mijloace de luptă fuseseră ale lui Hiero.

143 E vorba de peninsula Ortygia, unită cu Syracusa, devenind un cartier al acestui oraş ; mica peninsulă era denumită în greceşte Nasos (νάσος în dialectul doric, sau în cel ionic νῆσος) şi căreia Titus Livius îi spune mereu *Insula.* Acolo s-au statornicit mai întîi coloniştii din Chalcis şi apoi cei din Corint, care i-au alungat pe fenicieni. O dată cu stabilirea acestora, oraşul a pro-

Scanned with CamScanner

păşit necontenit. Insula se găsea la sud de Syracusa, legat de aceasta printr-un istm închis printr-un zid şi o cetăţuie. În Insula se găsea fîntîna Arethusei, templul Dianei şi cel al Minervei.

144 Pentru Moericus, vezi cartea XXV, cap. XXX.

145 Acest teritoriu devenise deci *ager publicus*.

146 Despre acesta s-a vorbit în cartea XXV, cap. XXX.

147 Vezi şi vol. III, cartea XXV, cap. XXX, unde Titus Livius nu dă însă numele acestuia.

148 Murgentia — oraş în Sicilia, situat pe valea rîului Synaethus, la sud-est de Catana, trece de partea carthaginezilor în anul 211 î.e.n.; ca pedeapsă romanii îi confiscă teritoriul, care e atribuit transfugilor hispani, tovarăşii lui Moericus.

149 Ergetium — oraş situat în interiorul Siciliei, pe partea estică a Munţilor Heraei.

150 Hybla — oraş în Sicilia situat la circa 20 km de Catana, denumit şi Hybla Major sau Magna (azi Paterno). Trece de partea Carthaginei în anul 211 î.e.n., însă praetorul Cornelius îl recucereşte.

151 Macella era numele a două oraşe din Sicilia: 1) unul (azi Macellaro) în vecinătatea şi la sud-est de Segia, cucerit de romani în anul 260 î.e.n.; 2) celălalt la sud-est de Centumripae, pe valea rîului Chrysas. Acest din urmă oraş, care mai fusese în stăpînirea carthaginezilor împreună cu Murgentia şi Ergetium înainte de primul război punic, a trecut şi el în anul 211 î.e.n. de partea punilor.

152 Despre Marcus Valerius Laevinus s-a vorbit în cartea XXIV, cap. XL.

153 Referitor la alegerile *(comitia)* şi evenimentele de la Roma, descrise de Titus Livius în cap. XXII-XXIII, vezi şi Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. V; Plutarh, *op. cit.*, *Marcellus*, cap. XVIII; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea VI, cap. IV.

154 Lacună în text, întregit de Riemann: *absentem consules dixit. Cum ad Manlium.*

155 În privinţa votului la alegerile consulare vezi şi cap. VII din cartea XXIV. Fiecare trib roman era împărţit în 2 centurii: una era alcătuită din tineri *centuria juniorum*, cealaltă — *centuria seniorum*. Tribul şi centuria care avea să voteze cea dintîi *(centuria praerogativa)* erau fixate prin sorţi.

156 *Forum ovile* — oborul de oi, — se găsea lîngă *Forum bovarium*, care era situat între Tibru, Palatin şi Aventin.

157 Din această exclamaţie se vede admiraţia lui Titus Livius pentru trecutul Romei.

158 Titus Livius se referă aici la opera *Republica* a lui Plato.

159 Din acest pasaj iese limpede în vileag pesimismul lui Titus Livius faţă de moravurile decadente ale epocii sale (vezi vol. I, *Prefaţa*, p. 3).

160 În anul 211 î.e.n.

161 Nu se ştie la care dintre templele Concordiei se referă Titus Livius, fiindcă erau mai multe (pentru Concordia, vezi vol. II, cartea IX, nota 196).

162 Antefixele erau nişte ornamente din lut ars, fixate la partea inferioară a acoperişului de la orice edificii publice, în general la temple.

Scanned with CamScanner

163 Subertum — aşezare etruscă, situată în sudul Etruriei, între oraşul Volsinii şi coasta Mării Tyrrheniene; n-a fost identificată însă cu exactitate.

164 În latineşte: *Sacrum novendiale* — sacrificiile făcute în ziua a noua de la înmormîntarea unei persoane de către familia decedatului sau de către poporul roman în urma apariţiei semnelor şi arătărilor *(prodigia)* pentru a se purifica de pata care, după credinţa romanilor, apăsa, în urma acestei întîmplări neobişnuite, asupra existenţii poporului; era unul din riturile aşa-zisei *procuratio.*

165 Asupra evenimentelor relatate de Titus Livius în legătură cu alianţa romanilor cu aetolienii şi situaţia politică din Macedonia şi Grecia, vezi Justinus, *Istoria universală,* cartea XXIX, cap. IV; Zonaras, *op. cit.,* cartea IX-a, cap. VI: Polybios, *op. cit.,* cartea IX, cap. XXXII şi XXXIX şi urm. şi cartea XI, cap. VI, şi Silius Italicus, *op. cit.,* cartea XV, vs. 286.

166 Aetolia, ţinut din Grecia, mărginit la sud de Golful Corintic şi de Locrida, la est de Dorida şi Malida, la nord de Phtiotida şi Dolopia, la vest de Acarnania. Locuitorii Aetoliei erau violenţi şi războinici. Aetolia era un stat federativ (ligă) condus de o adunare (ἐκκλησιά) şi cîrmuită de un arhonte sau hiparch (ὕπαρχος). Se aliază cu romanii împotriva lui Filip al V-lea în anul 210 î.e.n.

167 Lacună în text: lipseşte cuvîntul *Sicilia,* care a fost pus de Riemann.

168 Regatul macedonean s-a întărit după anul 276 î.e.n., cînd s-a suit pe tron Antigonos Gonatas, care a continuat politica şi acţiunile militare ale lui Filip al II-lea şi Alexandru cel Mare, bizuindu-se pe aristocraţia locală şi o armată disciplinată, recrutată din rîndurile poporului şi nu din rîndurile mercenarilor. Regii Macedoniei au căutat prin necurmate lupte şi de lungă durată să impună hegemonia statului lor asupra polisurilor greceşti de pe continent şi din insulele din Marea Egee.

169 Corcyra (azi Corfu) — insulă din Marea Ionică, în faţa coastei Epirului; era colonie a Corintului, dar totodată metropola oraşului Epidamnos din Illyria, situat la graniţa ţinuturilor acordate Aetoliei prin tratatul de alianţă încheiat de această cetate cu Roma. Portul Corcyrei avea o radă favorabilă navigaţiei.

170 Acarnania — ţinut din Grecia, situat între golful Corint şi golful Acarnania; era vecin cu Aetolia, însă în vrăjmăşie cu liga aetoliană. Se aliază cu Filip al V-lea.

171 După dezastrul de la Cannae, romanii au căutat să realizeze un echilibru de forţe prin care să contracareze influenţa crescîndă a lui Hannibal asupra cetăţilor italice şi cetăţilor greceşti din bazinul mediteranean; în acest scop Roma a început o ofensivă diplomatică de mari proporţii în Peninsula Balcanică, aliindu-şi cetăţile greceşti fie una cîte una, fie prin ligile lor. Astfel, după bătălia de la Cannae, cu prilejul încheierii alianţei dintre Hannibal şi Filip care trebuia să dezlănţuie ofensiva împotriva Romei, senatul roman, prin abile tratative diplomatice a reuşit să atragă de partea Romei liga aetoliană şi alte cîteva oraşe greceşti ca de pildă Co-

Scanned with CamScanner

rintul, Messina, Elida etc., precum şi pe Attalus, regele Pergamului.

172 Acest tratat dintre romani şi aetolieni s-a încheiat în anul 211 î.e.n.

173 La Olympia, în Elida (ţinut în nord-estul Peloponesului), era sanctuarul panelenic al lui Zeus. Acolo se celebrau vestitele Olympiade antice, care se desfăşurau din patru în patru ani şi care au servit ca bază a cronologiei grecilor.

174 Zakynthos (astăzi Zante) — una din insulele arhipelagului ionic, la sud de Kephallenia, în faţa coastei Elidei, avea capitală oraşul cu acelaşi nume.

175 Oeniadae (astăzi Trikhardo) — oraş grec avînd cea mai puternică cetăţuie din Acarnania; era situat în dreapta rîului Achelous, la sud de lacul Melî'a, înconjurat de smîrcuri şi într-o regiune roditoare. Avînd o poziţie strategică importantă a jucat un rol decisiv şi în timpul războiului peloponesiac, fiind atacat de mai multe ori de atenieni, dar fără succes. În anul 324 î.e.n. a intrat în stăpînirea Aetoliei. În anul 219 î.e.n., Filip al V-lea al Macedoniei îl cucereşte.

176 Masos — localitate în Acarnania.

177 Defecţiunea aetolienilor era socotită o răzvrătire împotriva lui Filip al V-lea, deoarece în anul 217 î.e.n, ei încheiaseră la Naupactos un tratat de alianţă cu acest rege.

178 Pella era capitala Macedoniei, situată în interiorul ţării, pe o înălţime înconjurată de bălţi inaccesibile. Acolo se găseau palatul şi tezaurul regilor macedoneni, şi era îndeobşte reşedinţa lui Filip al V-lea şi a fiului său Perseus.

179 Oricinii — locuitorii cetăţii greceşti Oricos (astăzi Erikho) situată în Epir, în golful Avlona, fiind localitatea cea mai apropiată de coasta Calabriei, constituind astfel o bază extrem de prielnică pentru trecerea din Italia în Grecia.

180 Apollonia (azi Pollina) — oraş al Illyriei, situat pe malul drept şi aproape de gura rîului Aous; era colonie a Corintului şi a Corcyrei.

181 Pelagonia — regiune a Macedoniei, limitrofă cu Illyria în valea rîului Erigon (astăzi regiunea Bitoliei sau Monastir); totodată era un punct strategic de mare însemnătate pentru apărarea trecătorilor care duceau din Illyria către Macedonia.

182 Sintia — oraş în ţinutul dardanilor, care apără dinspre nord intrarea în Macedonia.

183 Thessalia — mare regiune de şes, formată de valea rîului Peneus: se mărginea la nord cu Macedonia, la est cu Epirul, la sud cu Aetolia; thessalienii erau vestiţi prin cavaleria lor. Thessalia, prin poziţia sa geografică, de flancare a golfurilor Maliac şi Pagassetic, avea o importanţă strategică de prim ordin în Grecia continentală.

184 Lyncus — regiune situată la sudul Pelagoniei, în bazinul inferior al rîului Erigon.

185 Beotia — regiune în Grecia, la nord-vest de Attica şi Megara, delimitată la est şi sud-est de Golful Corintic, la nord şi est de Locrida şi Phocida; avea capitala Theba.

186 Maezii *(maedi)* şi Maedica — populaţie şi ţinut în Thracia. Maezii locuiau în bazinul central al fluviului Strymon (Struma) la poalele masivului Orbelus (azi Perim Dagh), între fluviul Strymon şi Nes-

Scanned with CamScanner

tus (azi Mesta). Erau întotdeauna în vrăjmăşie cu Macedonia.

187 Lacună în text; cuvîntul *vires* a fost pus de Riemann.

188 Iamphorinna — capitala şi oraşul cel mai întărit al maezilor (astăzi Vranja sau Ivorina), era situată pe muntele Orbelus, între Nestus şi fluviul Strymon.

189 Dium (astăzi Malathria) — oraş de mare însemnătate strategică între muntele Clympos şi coasta Golfului Thermic (astăzi golful Salonic).

190 Naupactos (astăzi Lepante) — oraş grec situat în Locrida Ozolis, cel mai bun port de pe coasta nordică a Golfului Corintic, la mică distanţă de strîmtoarea Rhium.

191 Leucata (astăzi capul Ducato) — promontoriu situat la sud-est de insula Leucada, numit astfel din cauza stîncilor albe calcaroase (λευκός = alb).

192 Anticyra — oraş al Locridei, în stînga Golfului Corintic şi învecinat cu Naupactos.

193 Locrida *(Locris)* — regiune în Grecia. Au existat două Locride: 1) Locrida Ozolis, între Aetolia şi Phocida, avînd capitală oraşul Amphissa, situată în Golful Corintic; 2) Locrida Opunctia sau Opuntia, în Marea Eubeei, între Beotia şi Phocida.

194 Golful Corintic care desparte Grecia de Nord de Peloponez, începe de la gurile rîului Achelous şi capul Araxum în Achaia, şi ţine pînă la Istmul Corintic, fiind foarte îngust între promontoriile Rhium şi Antirrhium.
Corintul, oraş situat în Istmul Corintic care leagă Peloponesul de Grecia, avea o poziţie militară, maritimă şi comercială de prim ordin, fiind socotit în antichitate unul din cheile Greciei prin cetadela sa (Acrocorintul), prin fortificaţiile sale şi prin cele trei porturi ale istmului: Lechaeum, Schoenus şi Cenchreae.

195 La 15 martie anul 210 î.e.n.

196 Asupra situaţiei din Roma relatate de Titus Livius cap. XXVI—XXVIII, vezi şi Plutarh, *op. cit., Marcellus*, cap. XXIII.

197 Aceste sărbători se celebrau în cinstea zeiţei Minerva.

198 Basilica era edificiul public de formă dreptunghiulară, în general împărţită în trei încăperi printr-o dublă colonadă interioară, în fundul căreia era sediul praetorului, unde acesta împărţea dreptatea.

199 *Atrium regium* — se mai numea şi *Atrium Vestae*; era anexă a palatului *(regia)* lui Numa, unde locuiau vestalele. Era situat la nord de Palatin, aproape de Velia, la extremitatea sud-estică a forului roman, pe Via Nova.
Palatul lui Numa Pompilius, în epoca republicană, era sediul lui *rex sacrificulus*, preotul însărcinat cu oficierea sacrificiilor.

200 În latineşte *penetrale*, sau *palladium* — era locul cel mai tainic şi cel mai sacru dintr-un templu (fiind sinonim cu altarul, *cella)* sau dintr-o casă, fiind sanctuarul zeilor Penaţi cu altarul şi *vatracella penaria*. În pasajul de faţă e vorba însă de partea templului Vestei unde ardea focul veşnic şi unde se afla *palladium*, idolul adus din Tracia, idol care era pus în legătură cu destinul Romei *(fatale pignus imperii)* — chezăşia hotărîtă de destin a puterii romane.

201 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *speciem... dolentis duarum.*

Scanned with CamScanner

202 Titus Livius n-a arătat cum de au rămas la Capua două legiuni din cele şase, cîtă vreme pentru campania din Spania s-au luat mai puţin de două legiuni care i-au fost atribuite lui P. Cornelius Scipio (vezi cap. V şi XCII la această carte).

203 Referitor la situaţia sicilienilor, vezi Plutarh, *op. cit.*, *Marcellus*, cap. XXIII; Zonaras, *op. cit.* cartea IX, cap. VI; Val. Maximus, *op. cit.*, cartea IV, cap. I.

204 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *domos.*

205 Referitor la biruinţa lui Marcellus la Nola, vezi cartea XXIII, cap. XVI.

206 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *adversa omnia haud.*

207 Într-adevăr, Marcellus a fost cel din urmă comandant roman de seamă care a căzut pe cîmpul de bătaie în războiul al doilea punic. Se reaminteşte că înaintea sa mai căzuseră în acest război consulii Flaminius la lacul Trasimenus şi Paullus Aemilius, la Cannae, iar în Spania, cei doi Scipioni.

208 În privinţa cauzei învinuirilor aduse lui Marcellus de syracusani, vezi cartea XXIV, cap. XXX.

209 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *a populo romano, hostibus aperuerunt.*

210 Titus Livius n-a pomenit mai înainte despre acest fapt.

211 În acest pasaj Titus Livius se referă la răsplătirea acelor syracusani care au rămas credincioşi romanilor, deşi la cartea XXV, cap. XXXI, cu prilejul descrierii cuceririi Syracusei, n-a menţionat acest fapt.

211 bis Numeroşi scriitori şi istorici ai antichităţii greco-romane atestă că Syracusa a fost unul dintre cele mai frumoase oraşe din vremurile vechi. De exemplu Plutarh. *op. cit.*, *Marcellus*, cap. XXIII: Cicero, *In Verrem*, IV, cap. LII etc., Titus Livius cartea XXV, cap. XXIV.

212 Aici Titus Livius face aluzii la cele două temple pe care Marcellus le-a ridicat lîngă poarta Capena, împodobindu-le cu trofeele luate de la Syracusa (a se vedea cartea XXV, cap. XL).

213 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *orantes.*

214 A se vedea în această privinţă, cap. XIII, XIV şi XV din această carte.

215 Se reaminteşte că 300 de călăreţi campani obţinuseră (erau laurentini în anul 339 î.e.n., vezi vol. II, cartea VIII, nota 41), dreptul de cetăţenie romană, *jus civitatis*, pentru că au refuzat să participe la răzvrătirea latinilor contra Romei, iar în anul următor şi restul campanilor au dobîndit *jus civitatis sine suffragio*, cetăţenia fără drept de vot, în urma colaborării cu Camillus (nu învingătorul gallilor, ci un urmaş al lui) la reprimarea răscoalei latinilor (vezi vol. II, cartea VIII, cap. XI şi XIV).

216 Aici Titus Livius comite o eroare: Claudius era proconsul, nu consul.

217 În latineşte: *arbitror me fuisse* — era formula consacrată la Roma pentru depoziţia martorilor (vezi Cicero, *Academica*, cartea II, cap. XLVIII şi *pro Fonteio*, cap. XIII).

Scanned with CamScanner

218 Şi aici Titus Livius face o eroare de detaliu : consiliul de război n-a fost al consulilor, ci al proconsulilor (a se vedea în această privinţă cap. I la această carte).

219 Aici Titus Livius se referă la răzvrătirea satricanilor şi trecerea lor de partea samniţilor în vremea celui de-al doilea război cu samniţii, deşi satricanii se bucurau de *jus civitatis* ; Roma i-a pedepsit prin anularea acestui privilegiu (vezi vol. II, cartea IX, cap. XVI). Cu acest prilej, Titus Livius n-a menţionat hotărîrea adunării poporului şi senatului în acea privinţă. Se aminteşte că şi Papirius Cursor i-a pedepsit cu de la sine putere pe răzvrătiţi, ca şi Fulvius.

220 E vorba de proprietăţile particulare.

221 Lacună ; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul *jubeatis*.

222 În urma unui plebiscit, senatul roman trebuia să depună jurămînt înainte de a trece la vot. În multe împrejurări Titus Livius ne furnizează în această privinţă exemple, ca acela din cartea XXX, cap. XL, unde senatorii au depus jurămînt înainte de a da decretul pentru împărţirea provinciilor şi jurisdicţiilor între consuli, ori în cartea XLII, cap. XXI.

223 E vorba de fapt de nobilimea campană.

224 Adică cetăţenii de rînd.

225 La cap. XVI din această carte, Titus Livius spusese că toate imobilele din Capua fuseseră confiscate de statul roman. Iată deci aici o inadvertenţă.

226 Cu alte cuvinte, să nu se bucure de *jus civitatis* şi nici de *jus suffragii* (privilegii pe care le avuseseră pînă acum campanii), să nu fie nici membri în confederaţia romană, ci simpli străini (*peregrini*). E interesant de subliniat că această dispoziţie nu se aplica nobilimii campane, ceea ce Titus Livius nu remarcă.

227 În capitolele XXXV şi XXXVI, Titus Livius relatează impunerile extraordinare pentru echiparea flotei romane, fapt menţionat şi de către istoricii Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea V, cap. VI ; Florus, *op. cit.*, cartea I, cap. XXII şi XXIV, şi eruditul Festus, *Breviarium rerum gestarum populi Romani*, ediţia Förster, 1874, p. 364 la expresiile *tributum conlatum*.

228 Conform împărţirii pe clase censitare a tuturor cetăţenilor romani, după averea stabilită de constituţia zisă a lui Servius (a se vedea vol. I, cartea I, cap. XLII şi nota 131).

229 Maximă liviană : *Magistratus... sicut honore praestent, ita ad omnia quae dura atque aspera essent subeunda duces debere esse*, din care se desprinde reflecţia lui Titus Livius în legătură cu marea răspundere care apasă pe umerii celor care conduc destinele popoarelor.

230 Aforism livian : *Si, quod injungere inferiori velis, id prius in te ac tuos ipse juris statueris, facilius omnes obœdientes habeas*, în care Titus Livius subliniază că nimeni nu trebuie să se sustragă obligaţiilor cetăţeneşti faţă de patrie ; de aceea cei de la care emană măsurile şi legile trebuie să dea exemplu, cu atît mai mult, prin îndeplinirea îndatoririlor lor.

231 Bulla de aur era semnul distinctiv al tinerilor romani născuţi ingenui (*liberi*) şi pe care îl purtau pînă la vîrsta de 17 ani.

Scanned with CamScanner

232 Solniţa (*salinum*) şi vasul de sacrificii (*patella* — un fel de farfurie întinsă) erau confecţionate artistic din metal preţios, pentru că serveau unor scopuri solemne.

233 Pentru *triumviri mensarii*, vezi la vol. II, cartea VII, nota 75 şi la acest volum cartea XXIV, nota 75.

234 Reflecţii liviene: *Respublica incolumis et privatas res facile salvas praestat; publica prodendo tua nequiquam servas*, în care moralistul şi patriotul Titus Livius reliefează axiomatic linia de conduită a cetăţeanului roman conştient şi a patriotului desăvîrşit, conduită care constituie premisa propăşirii atît a patriei, cît şi a fiecărui cetăţean în parte.

235 Adică în Grecia — a se vedea cap. XXIV.

236 Aetolia (vezi şi nota 166 mai sus) a fost iniţiatoarea alcătuirii ligii zise a aetolienilor în timpul crizei economice şi politice a Greciei în perioada elenistică. Pentru a putea rezista tendinţelor de cotropire ale marilor monarhii elenistice (Macedonia, Pergamul, Syria, Egiptul) şi pentru a-şi menţine independenţa, aetolienii încep să treacă la unificarea politică şi la crearea unui stat puternic. Populaţia Aetoliei se ocupa în genere cu păstoritul, păstrînd multe rămăşiţe din orînduirea comunei primitive; liga triburilor aetoliene s-a dezvoltat cu începere din secolul al IV-lea î.e.n., ajungînd o forţă politică destul de puternică în secolul al III-lea î.e.n., în cadrul federaţiei cetăţilor greceşti din Grecia centrală, Messenia, Elida şi a cîtorva insule din Marea Egee. Organul suprem al ligii era adunarea ligii, ἐκκλησία, care se întrunea anual la Thermos. De cîteva ori pe an se întrunea organul suprem de conducere, sfatul ligii, alcătuit din reprezentanţii tuturor cetăţilor membre ale ligii. Puterea militară, conducerea diplomaţiei şi conducerea politicii interne erau exercitate de un strateg, ajutat în chestiunile civile de un secretar, iar în cele militare de un *hiparchos* (ὑπαρχος) = comandantul cavaleriei; puterea hiparchului era limitată de un colegiu special al *apocleţilor* ἀποκλῆται (vezi şi *Istoria Universală*, vol. II, p. 242). În cadrul ligii, toţi membrii aveau drepturi şi îndatoriri egale, furnizînd contingente de trupe şi contribuind cu mijloace materiale. În secolul al III-lea î.e.n. liga aetoliană a dus o activă politică externă. Cu liga achaică, adversara sa în domeniul economic, a purtat lupte necontenite, fiecare dintre ele năzuind să-şi lărgească sfera de influenţă, fiind deci o ciocnire între două federaţii politice. Liga aetoliană a sprijinit într-o bună măsură partidele democratice din polis-urile greceşti.

237 Attalus I (241—197 î.e.n.) era regele Pergamului (sau *regnum Asiae*, cum îi spune Titus Livius), a cărui capitală, Pergamum era o veche fortăreaţă a Mysiei, la nord de rîul Caicus. Regatul Pergamului era învecinat la nord cu Mysia, la sud cu Lydia, la est cu Phrygia, toate aceste regiuni fiind încadrate în puternicul regat al Seleucizilor, iar la vest, de Marea Egee. Sub Attalus I, regatul Pergamului a devenit unul din marile centre culturale ale Orientului elenistic; acest rege s-a străduit să păstreze echilibrul politic în sistemul de state greceşti.

238 A se vedea în această privinţă, cap. XXIV la această carte.

Scanned with CamScanner

239 Ca urmare, aceste cetăţi italice, de nevoie aliate cu Hannibal, abia aşteptau prilejul să revină în confederaţia romană, iar celelalte care voiau să păstreze alianţa cu Carthagina erau îngrijorate de stagnarea succeselor lui Hannibal.

240 Lacună ; textul e întregit de Riemann cu cuvîntul : *pestis.*

241 Reflecţie liviană : *crimen afferi quod quia testem habere non posset,* relevînd că unii oameni cînd sînt învinuiţi de ceva, dar nu există dovezi precise împotriva lor, trec la ofensivă aducînd la rîndu-le acuzatorilor învinuiri ca să mascheze culpa lor şi să deruteze.

242 Abia la acest capitol Titus Livius îi dă numele complet acestui *praefectus. Prenomen*-ul era Marcus, deşi la Polybios, *op. cit.,* cartea VIII, cap. XXVII, apare Gaius. La cartea XXIV, cap. XX şi la cartea XXV, cap. XX, Titus Livius nu-i dăduse numele. *Cognomen*-ul lui era Macatus. El a apărat cetăţuia tarentină vreme de 2 ani în 214—212 î.e.n. A fost despresurat de Fabius Maximus. Senatul roman i-a aprobat conduita sa. Vezi mai departe cartea XXVII, cap. XXV.

243 Vellia sau Velia sau Elea (astăzi Castelamare della Brucca) era o localitate situată pe coasta occidentală a Lucaniei, la sud de Paestum (fusese colonie a Phocidei, întemeiată în anul 540 î.e.n.).

244 Paestum (astăzi Pestò) — la început se numea Poseidonia şi a fost colonie a cetăţii greceşti Sybaris, în golful Salernum. A devenit colonie latină în anul 273, î.e.n. Oraş vestit prin templul lui Neptun, un monument interesant şi complet în ce priveşte arhitectura dorică.

245 Sapriportis — localitate pe coasta sudică a Lucaniei, situată probabil la 15 km sud-est de Tarentum ; încă nu a fost identificată cu exactitate.

246 „După aproape o sută de ani de stăpînire romană" — este o hiperbolă liviană, pentru că Tarentum fusese cucerit de consulii L. Papirius şi Sp. Carvilius cu 62 ani înainte (în anul 272 î.e.n.).

247 Aci este figura de stil numită hendiada ; *proditione ac furto.*

248 Despre gheara de fier *(rostrum),* istoricul Frontinus, *op. cit.,* cartea II, cap. III, spune următoarele : „Caius Duilius a născocit *rostrum,* gheara de fier ; îndată ce un vas de-al potrivnicului era prins cu acest *rostrum,* romanii treceau pe o punte pe care o aruncau şi îi nimiceau pe vrăjmaşi chiar pe navele lor".

249 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul : *quingentis.*

250 Lacună ; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele : *multum afuit quin.*

251 Lacună ; textul a fost întregit cu cuvintele : *terra, Tarentinis.*

252 Istoricii Polybios, *op. cit.,* cartea IX, cap. XXII şi XXVII şi Eutropius, *Breviarium ab urbe condita,* cartea III, cap. VIII relatează, cu mici deosebiri de detaliu, la fel ca şi Titus Livius în acest pasaj, modul cum s-a încheiat campania romanilor în Sicilia.

253 Agathyrna — aşezare pe coasta nordică a Siciliei ; locuitorii ei se ocupau şi cu pirateria.

254 Adică în anul 210 î.e.n.

255 Faptele de arme ale lui Publius Scipio numit şi Africanus în Spania şi a cuceririi oraşului Carthagina Nouă, descrise la cap. XLI-LI,

Scanned with CamScanner

sînt relatate şi de Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. VI; Appianos, *op. cit.*, *Iberici*, cap. XIX şi urm.; Frontinus, *op. cit.*, cartea II, cap. XI; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. XLI; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. VIII, Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XV, vs. 180 şi urm.

256 La cap. XIX din această carte Titus Livius a relatat că Scipio a sosit în Spania în toamna anului 211 î.e.n.

257 Pentru războiul romanilor cu Porsenna regele etruscilor, descris de Titus Livius, a se vedea vol. I, cartea II, cap. IX şi urm.

258 Pentru invazia gallilor şi bătălia de la Allia din anul 390 î.e.n., a se vedea vol. I, cartea V, cap. XL-L.

259 Pentru războaiele cu samniţii (din anii 343—290 î.e.n.) şi lupta de la Furcile Caudine (din anul 327 î.e.n.), vezi vol. II, cartea IX, cap. I-X şi notele 15, 110, şi 155 bis, precum şi nota 168 la cartea X.

260 Adică întregul ţinut al Apuliei, care avea ca oraş principal oraşul Arpi.

261 Lacună în text.

262 Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XV, vs. 159—180, descrie detaliat visul lui Scipio, în care îi apărea umbra tatălui său, consulul Publius Cornelius Scipio, care îl îmbărbăta în această acţiune.

263 În vreme ce Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. VI şi urm. relatează cu mai multe amănunte conflictul dintre comandanţii carthaginezi pentru conducerea supremă, Titus Livius îl menţionează numai în treacăt.

264 În text *Mare nostrum* — adică Marea Mediterană.

265 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *ad duo millia... mille et ducentos.*

266 Vîntul african *(Africus ventus)* bate dinspre sud-vest.

267 Lacună în text.

268. Lacună în text.

269 Aici e figura de stil numită hendiadă.

270 Adică Mago.

271 Lacună; Riemann a întregit textul latin cu cuvîntul: *quingentos.*

272 În text: *opifices* erau persoane care trăiau din munca mîinilor lor sau a unei îndeletniciri manuale, tîmplari, cizmari, croitori etc.; aceştia, deşi erau cetăţeni liberi, nu se bucurau la Carthagina sau în oraşele ocupate de ea, de toate drepturile cetăţeneşti (vezi în această privinţă mai sus cap. XVI şi nota 110).

273 Adică *servi publici*, care dacă aveau să fie vînduţi, sumele de bani rezultate intrau în vistieria statului roman, iar dacă nu erau vînduţi lucrau în atelierele sau şantierele statului roman.

274 În schimb Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. XIII, spune că au fost capturate 18 vase.

275 „Scorpionii" erau nişte maşini de război cu care se aruncau săgeţi, suliţe, lănci sau pietre. Erau alcătuite dintr-o piesă de lemn, aşezată pe un fel de platformă, care fiind supusă unei tracţiuni puternice era aplecată pînă la nivelul mesei şi platformei; dîndu-i-se apoi brusc drumul, aceasta se ridica de la sine prin forţa resortului întocmit ca o coadă de scorpion şi azvîrlea ceea ce se găsea

Scanned with CamScanner

la extremitatea sa. O altă specie de „scorpion" dar puțin deosebit de acesta era *onagrul*.

276 Lacună; Riemann a completat textul latin cu cuvîntul: *majorum*.

277 Titus Livius le spune *recuperatores* judecă'orilor însărcinați să rezolve un litigiu între cetățenii romani și cei străini *(peregrini)*.

278 Silenus, istoric grec, a scris istoria faptelor lui Hannibal; el îl însoțise pe Hannibal în toată campania, ca secretar. Vezi în această privință atestarea lui Cornelius Nepos, *de Viris illustribus, Hannibal*, cap. XIII și Cicero, *De divinatione*, cap. XLIX.

279 Silius Italicus, *Punica*, cartea XV, vs. 232, îl numește Aris.

280 Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. XVIII, spune că era Laelius.

281 În privința lui Mandonius a se vedea cartea XXII, cap. XXI și cartea XXVIII, cap. XXIV.

282 Comparativ cu Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. XIX, care relatează acest episod succint în cîteva cuvinte, Titus Livius îl zugrăvește cu neîntrecutul său talent de povestitor epico-dramatic. Și alți istorici relatează această scenă, cu mici variante, ca Aulus Gellius, *op. cit.*, cartea VII, cap. VIII; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea VI, cap. VII; Aurelius Victor, *op. cit.*, cartea XLIX, cap. VIII.

283 Dincoace de Hiberus — la nord de Hiberus; dincolo de fluviu — adică la sud de Hiberus.

CARTEA XXVII

1 În Spania, luptele romanilor pentru cucerirea definitivă a acestei provincii au început din anul 218 î.e.n., continuîndu-se fără întrerupere pînă în anul 207 î.e.n. Conducerea acestei provincii și a armatei romane care opera în Spania a fost încredințată lui Cn. Cornelius Scipio în anul 218 î.e.n., iar un an mai tîrziu, a sosit cu trupe de sprijin și fratele său Publius Cornelius Scipio (care în calitate de consul pierduse în anul 218 î.e.n. două bătălii cu Hannibal: la Ticinus și Trebia). În Spania, timp de șapte ani, cei doi Scipioni au avut mereu inițiativa în mînă, obținînd succese după succese, cu prilejul ofensivei lor; au cucerit Saguntum și o serie de orașe hispane, atrăgînd de partea romanilor numeroase triburi celtiberice. Însă sosind în Spania o nouă și puternică armată cartagineză, avînd comandanți pe frații lui Hannibal, Hasdrubal și Mago, cu prilejul luptelor desfășurate, Scipionii au pierit pe cîmpul de luptă. În anul 210 î.e.n. senatul roman îl însărcinează pe P. Cornelius Scipio să continue operațiile în Spania, investindu-l cu comanda de proconsul, deși avea numai 24 de ani. Tînărul Scipio se relevase prin vitejia lui în bătăliile de la Ticinus și Cannae (era fiul consulului P. Cornelius Scipio) și se bucura de o mare faimă în rîndurile armatei. Acordarea comenzii supreme a armatei din Spania și învestirea lui în funcția proconsulară cu *imperium* s-a făcut în urma unei hotărîri speciale a adunării poporului, deși Scipio nu îndeplinise nici o magistratură curulă fiind primul caz de acest gen în istoria romană. Înzestrat cu un strălucit talent militar, tactic și strategic, Scipio cucerește în scurtă vreme întreaga Spanie. Ofensiva lui începe cu cucerirea Cartaginei Noi în anul

Scanned with CamScanner

209 î.e.n., care era baza de plecare a carthaginezilor în vederea operațiilor militare din Spania. După un șir de operații militare încununate de succes, desfășurate vreme de 3 ani consecutiv, romanii au cucerit și regiunile sudice ale Spaniei, alungînd definitiv în anul 206 î.e.n. de acolo pe carthaginezi.

2 Salapia — vezi cartea XXIV, nota 87.

3 Marmoreae — așezare în Samnium, încă neidentificată. Se știe doar că armata lui Hannibal avea acolo depozite de provizii și arme.

4 Meles — localitate din Samnium; nu se cunosc alte amănunte.

5 Cele două linii de bătaie romane erau alcătuite din legiunea a V-a, la aripa stîngă, și legiunea a VI-a, la aripa dreaptă.

6 Primul este fostul consul Cn. Fulvius Centimalus, care acum avea funcție de proconsul, iar secundul e praetorul Cn. Fulvius Flaccus de care s-a vorbit la cap. XXI din cartea XXV.

7 În această privință a se vedea cartea XXIII, cap. XVI.

8 Numistro (astăzi Muro) — localitate în Lucania, la granița dintre Samnium și Apulia, la o mică depărtare de Venusia.

8 bis. Ora a treia — adică orele 9 dimineața.

9 Venusia (azi Venosa) — oraș în Apulia situat pe Via Appia în apropierea frontierei nord-estice a Lucaniei, anume la sud de rîul Aufidus; a devenit colonie latină din anul 291 î.e.n. Venusia a rămas în tot timpul celui de-al doilea război punic fidelă alianței cu Roma.

10 Aici e vorba numai de locuitorii din Capua (vezi cartea XXV, cap. XXXIV).

11 În această privință a se vedea cap. XVIII din cartea XXIII.

12 Nuceria (astăzi Nocera dei Pagani), numită Alfaterna (pentru că mai exista o Nuceria în Umbria, alta în Gallia Cispadană, și alta în Bruttium), era situată la sud-vest de Nola, pe rîul Sarnus. Fusese distrusă în anul 216 î.e.n. de Hannibal, iar locuitorii strămutați în orașul Atella, care a rupt alianța cu romanii și s-a aliat cu carthaginezii (vezi cartea XXIII, cap. XV).

13 Atella (azi tot Atella) — oraș în Campania, situat la jumătatea distanței dintre Capua și Neapolis.

14 Calatis — vezi nota 106 la cartea XXV.

15 Titus Livius a menționat o singură luptă dată de Syphax cu carthaginezii (vezi cartea XXIV, cap. XLVIII).

16 În această privință a se vedea cartea XXIV, cap. XLVIII.

17 Ptolemaeus IV Philopator, regele Egiptului, a domnit între anii 222—205 î.e.n. și era succesorul lui Ptolemaeus III Evergetis. Egiptul, în veacul al III-lea î.e.n. sub dinastia Ptolemeilor, și mai cu seamă sub Ptolemaeus I Soter (305—283 î.e.n.), a devenit un puternic regat elenistic. După ce și-au consolidat intern statul, Ptolemeii au dus o politică de expansiune în răsăritul bazinului mediteranean, folosind o armată considerabilă de mercenari. Sub dominația Egiptului se găseau majoritatea cetăților de pe coasta mediteraneană și Siriei, insula Cipru, Cirenaica și numeroase orașe grecești de pe litoralul Mării Egee. Sub Ptolemaeus IV Philopator însă, însemnătatea Egiptului pe arena internațională începe să

Scanned with CamScanner

scadă din cauza tulburărilor interne, întrucît în interior regatul era sfîşiat de puternice frămîntări politice şi sociale.

18 Aici Titus Livius face aluzie la tratatul încheiat (pe vremea războiului romanilor cu Pyrrhus) cu regele Ptolemaeus II Philadelphos (vezi epitoma cărţii XIV).

19 Către sfîrşitul secolului al III-lea politica şi diplomaţia romană, aplicînd principiul *divide et impera,* izbuteşte să stabilească un echilibru de forţe aproape în întreaga lume elenistică. În vremea celui de al doilea război punic, aproape simultan cu războiul illyric şi cu cel macedonean, Roma a căutat să stabilească relaţii cu cetăţile greceşti din Grecia, aliindu-se cu unele împotriva altora şi intervenind cu abilitate diplomatică în raporturile politice externe ale statelor şi oraşelor din lumea elenistică. De aceea, vom asista la perindarea prin faţa senatului roman a numeroase solii venite din partea cetăţilor elenistice şi a statelor din bazinul Mediteranei răsăritene, precum şi la trimiterea de solii romane în statele şi oraşele de aici.

20 Despre Muttines, vezi cartea XXV, cap. XL şi cartea XXVI, cap. XXI.

21 Utica (cu ţinutul din juru-i numit Uticensia) era oraş în Africa de nord, la vest de Carthagina, întemeiat de fenicieni în secolul al XII-lea î.e.n.; era situat la vărsarea în Mediterană a rîului Bagradas într-o regiune bogată în mine, avînd două porturi naturale.

22 Lilybaeum (azi Marsala) — oraş portuar în Sicilia, situat la extremitatea vestică a insulei, în golful cel mai apropiat de coasta africană; dispunea de un port bine adăpostit. Lilybaeum va fi baza de plecare a flotelor romane în expediţiile şi campaniile către Africa.

23 Adunarea poporului întrunită în *comitia centuriata.*

24 În legătură cu votarea la romani şi cu *centuria praerogativa* şi *centuria juniorum* a se vedea cartea XXIV, cap. VII.

25 Acest eveniment însă n-a fost menţionat la vreme de Titus Livius în cartea XXII, cînd Cn. Servilius era consul.

26 Aceasta se petrecuse în anul 217 î.e.n. (vezi cartea XXII, cap. IX).

27 Aceasta ar fi însemnat ca în cazul alegerii lui Quintus Fulvius în funcţia de consul, acesta să treacă numaidecît la consulat de la dictatură.

28 Acest caz se întîmplase în anul 291 î.e.n., cînd C. Junius Bubulcus a fost ales consul împreună cu L. Postumius Marcellus.

29 Olbia (azi Terranuova) — oraş situat pe coasta estică a Sardiniei, aproape de extremitatea ei nordică, avînd la dispoziţie un port larg; era cel mai apropiat oraş al insulei de Italia.

30 Carales (şi Caralitanum, ţinutul) (azi Cagliari) — oraş pe coasta sudică a Sardiniei, era capitala acesteia, situată într-un golf larg, foarte favorabil trecerilor în Africa.

31 O inadvertenţă liviană, pentru că la cartea XXVI, cap. XXIII, istoricul roman n-a menţionat că a fost augur.

32 Curionul cel mare *(Maximus Curio)* — era căpetenia religioasă a celor 30 curii; el fixa epoca sărbătorilor comune ale curiilor, *sacra curionis,* şi le prezida. Marele curion era ales în comitia specială

Scanned with CamScanner

de către adunarea poporului; şi pînă în anul 209 î.e.n. acesta era ales numai din rîndurile patricienilor.

33 Despre Laelius şi acţiunile lui militare desfăşurate în Spania s-a mai vorbit în cartea XXVI, cap. XLII.

34 Pe M. Valerius Messalla, comandantul flotei romane, Titus Liivus l-a menţionat la cap. V din această carte.

35 O inadvertenţă liviană: la cap. II din cartea XXVI relatase că Laelius a plecat la Roma cu o singură quinqueremă, pe cînd acum spune că a venit cu mai multe vase.

36 Altă inadvertenţă: Titus Livius spune mai sus că Hostilius era *praetor urbanus*. Ca urmare, nu Hostilius, ci Ventulius, căruia îi căzuse la sorţi *praetura inter peregrinos* şi Gallia, trebuia să ia în primire provincia Gallia şi legiunile romane de la Laetorius.

37 Cel care fusese învins de Hannibal la Herdonea.

38 Titus Livius a relatat la vreme despre „vechea vrajbă" (vezi cartea X, cap. VI), cu prilejul legii propuse în această privinţă de tribunii plebei Cn. şi Q. Ogulnius, cînd aristocraţia romană s-a împotrivit ca plebeii să ocupe funcţii sacerdotale.

39 Flamin *(flamen)* — vezi vol. I, cartea I, nota 75.

40 Preoţii nu constituiau în statul roman o categorie distinctă de cetăţeni; ei erau magistraţi sau funcţionari care deţineau o parte din posturile din instituţiile publice; magistraţii statului roman puteau cumula şi dregătoriile şi sacerdoţiile. Ei erau subordonaţi puterii publice şi nu acţionau decît în virtutea decretelor senatului şi numai la ordinele magistraţilor pe care îi asistau.
Un preot nu putea intra în funcţie dacă numirea sa nu era consfinţită în faţa colegiilor sacerdotale şi înaintea adunării poporului printr-o ceremonie oficiată de *pontifex maximus* şi de un augur. Preoţii erau desemnaţi în adunarea poporului întrunit în *comitia tributa sacerdotum* sau în *comitia maximi curionis*, sau prin cooptare în colegiile sacerdotale.

41 Catina sau Catana (astăzi Catana) — oraş grec pe coasta estică a Siciliei, situat între Syracusa şi Tauromenium, la poalele muntelui vulcanic Etna.

42 Reflecţie liviană: *adeo ex parvis saepe magnarum momenta rerum pendent*, din care reiese că nu trebuie niciodată neglijate detaliile unei acţiuni, căci şi acestea pot înrîuri decisiv asupra reuşitei unui plan de acţiune.

43 Cealaltă mare — adică Marea Adriatică, în opoziţie cu cea Tyrrheniană.

44 Acest fond era depozitat în *aerarium*, tezaurul statului, neputîndu-se recurge la el decît în vremuri extrem de critice *(aerarium sanctius)*; veniturile vigessimale rezultau din impozitul indirect de 5%, care era a douăzecea parte din valoarea reală a sclavilor eliberaţi.

45 În această privinţă a se vedea cartea XXVI, cap. XXVII şi nota 199.

46 A se vedea cartea XXVI, cap. XL.

47 Caulonea — oraş italic pe coasta estică a ţinutului Bruttium, între oraşul Locri şi golful Scylacium, la vărsarea în mare a riului Sagra.

48 *Extraordinarii* erau trupele de elită constituite în rîndurile pedestrimii şi cavaleriei aliate.

Scanned with CamScanner

49 Aici e figura de stil numită praeteriţiune.
50 Vulcientii sau volcejanii, ori volceianii erau locuitorii oraşului Volceji sau Vulci (azi Buccino) şi al ţinutului înconjurător: ei ocupau centrul şi nordul Lucaniei, pe malul drept al rîului Silarus.
51 Manduria (azi Andonia sau Versentino) — localitate situată în ţinutul Sallentinum pe ţărmul golfului Tarentum, la sud-est de acest oraş.
52 Asupra recuceririi Tarentului, în afară de relatările lui Titus Livius, a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap I; Plutarh, *op. cit., Fabius Maximus*, cap. XXI şi *Marcellus*, cap. XXI şi urm.; Appianos, *op. cit., Hannibal*, cap. XLIX; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. VIII; *Cicero, De senectute, Cato Major*, cap. IV.
53 Este vorba de vasele de război, *naves longae*, manevrate cu lopeţile, pe cînd *naves onerariae*, vasele de transport, erau mînate cu ajutorul pînzelor.
54 A se vedea în această privinţă cartea XXVI, cap. XX.
55 Negreşit, acesta făcea parte din facţiunea partizanilor Romei.
56 Asupra lui Democrates, vezi cartea XXVI, cap. XXXVI.
57 Asupra acestui fapt, vezi cartea XXV, cap. XI.
58 În această privinţă, a se vedea cartea XXV, cap. XI.
59 A se vedea cartea XXV, cap. VIII şi următoarele.
60 Referitor la evenimentele desfăşurate în Spania relatate la cap. XVII-XX de Titus Livius, a se vedea şi cele istorisite de Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. XXXIV; de Appianos, *op. cit., Iberici*, cap. XXIV; de Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. VIII şi de Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea V, cap. I.
61 Soţia şi copiii lui Edesco, ca şi familiile lui Indibilis şi Mandonius, căzuseră în captivitate cu prilejul cuceririi oraşului Carthagina Nouă de către Scipio.
62 Se aminteşte că aceştia erau căpeteniile triburilor celtiberice ale ilitur gitanilor.
63 Lacună; textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele: *in officinis*.
64 Laelius se bucura în ochii lui Scipio de o deosebită preţuire pentru calităţile sale. De aceea Scipio l-a trimis la Roma (a se vedea în privinţa lui Laelius, cartea XXVI, cap. XLVIIII şi LI).
65 Aforism livian: *transfugae nomen veteribus sociis, novis suspectum esse*, din care se învederează situaţia tragică a dezertorilor şi trădătorilor, care niciodată nu se vor bucura de respect şi preţuire din partea nimănui, nici chiar a duşmanilor şi cu atît mai puţin din partea compatrioţilor lor.
66 E vorba de carthaginezi.
67 Trupele dotate cu armament uşor — *levis armatura* — sau pedestrimea uşoară, nu făceau parte integrantă din legiunea romană, ci se recrutau din clasa a cincea censitară şi dintre contingentele cele mai tinere. *Levis armatura* era organizată pe unităţi constituite din cîte 20 de ostaşi, în subordinea centuriilor, însă rînduite în formaţie aparte de ele; *gravis armatura* sau *grave agmen*, erau trupe dotate cu armament greu, care în schimb, constituiau grosul pedestrimii încadrate în legiunea romană.
68 In latineşte *calones*. Aceştia făceau parte din cadrele serviciilor auxiliare ale armatei romane, fiind sau sclavi sau liberţi *(servilis*

Scanned with CamScanner

habitus), ei erau conducătorii căruţelor cu aprovizionarea. Erau porecliţi *semi lixae*, cu termen de batjocură, ceea ce insemna „jumătate ordonanţe".

69 Frontul roman era ocupat în centru de trupele care primiseră ordin să atace centrul liniei de bătaie a potrivnicului, pe cînd Scipio comanda flancul stîng, iar Laelius, pe cel drept.

70 *Imperator* era comandantul unei armate romane: consul, proconsul, praetor sau propraetor învestit cu *imperium* şi potrivit rînduielilor religioase, *auspicium*. Comandanţii de armate învestiţi cu *imperium* în virtutea unei legi mai sînt denumiţi *dux belli, dux exercitus, imperator*, acest titlu din urmă fiind decernat de trupe comandantului lor şef învingător.

71 Este vorba de Hasdrubal, fiul lui Gisgo (vezi mai departe cap. XX). Acesta, împreună cu fratele lui Hannibal, care se numea tot Hasdrubal, şi cu Mago, au comandat armatele carthagineze care au operat în Spania şi au nimicit armatele romane împreună cu comandanţii lor, fraţii Publius şi Cnaeus Cornelius Scipio.

72 Adică cu Hasdrubal Barcas, fratele lui Hannibal, pe care Scipio îl învinge la Baecula (vezi la cartea XXVI, cap. XIV).

73 Adică pasurile din Munţii Pirinei, pentru a zădărnici trecerea lui Hasdrubal în Gallia, şi de acolo a Alpilor în Italia, intenţionînd să vină în sprijinul fratelui său Hannibal.

74 Pentru evenimentele din Roma din această vreme (anul 209 î.e.n.) relatate de Titus Livius la cap. XX şi XXI din această carte, a se vedea şi Plutarh, *op. cit.*, *Marcellus*, cap. XXVII şi *Fabius*, cap. XXV.

75 Fulvius fusese cel care cucerise Capua în anul 211 î.e.n. De atunci nu mai săvîrşise nici o faptă importantă de arme.

76 Titus Livius se referă în acest pasaj la cioenirea pe care a avut-o Marcellus cu Hannibal aproape de Canusium, unde romanii au fost învinşi (vezi la această carte, cap. XII).

77 Nu numai tactica lui Fabius este criticată, ci şi a lui Marcellus, cu toate că amîndouă au fost salutare pentru romani. Vezi nota 41, la cartea XXII.

78 Tribunul plebei Publicius exagerează lucrurile, pentru că în bătălia următoare cel care a obţinut biruinţa a fost Marcellus şi nu Hannibal, cu deosebirea că Marcellus nu a ştiut să exploateze acest succes pînă la victoria definitivă.

79 În latineşte e termenul *antiquo*; cînd se respinge o propunere făcută în adunarea poporului, volantul pronunţă cuvîntul *antiquo* = resping.

80 În privinţa lui Licinius Crassus Dives, a se vedea cap. V la această carte şi la cartea XXV, cap. V unde Titus Livius relatează că a fost numit *pontifex maximus* (în anul 212 î.e.n.); a fost edil curul în anul 211, *magister equitum* în anul 210, praetor în anul 208, consul în 205 î.e.n.; repartizîndu-i-se Sicilia, o schimbă cu Bruttium, neputînd părăsi Italia, fiind şi *pontifex maximus*. Ca proconsul, cucereşte Crotona. După cum relatează Titus Livius la cartea XXX, cap. I, era socotit de romani ca prototipul cetăţeanului roman desăvîrşit.

Scanned with CamScanner

81 Despre P. Licinius Varus, vezi cap. V la această carte. Despre P. Licinius Varus vorbeşte şi Cicero, *De oratore* cartea II, cap. LXI.

82 Plinius, *op. cit.*, cartea VII. cap. IX spune că acesta este întîiul din ginta Iulia la care se întîlneşte pentru prima oară *cognomen*-ul Caesar.

83 În privinţa lui Quintus Claudius cu porecla Flamen, vezi capitolul următor. Însă nu e sigur că tot el este acela despre care e vorba în cartea XXI, cap. LXIII.

84 Etruscii se rupseseră din confederaţia romană trecînd de partea carthaginezilor. Aflînd că Hasdrubal, fratele lui Hannibal, trece Alpii, se pregătesc să ridice şi ei armele împotriva romanilor. În această privinţă vezi cartea XXIII, cap. XXXI unde Titus Livius relatează anularea alegerii lui Marcellus ca fiind *vitio creatus*.

86 Aceste două legiuni urbane aveau misiunea dată printr-un decret senatorial să asigure protecţia Romei şi numai în caz special să intervină în acele sectoare operative unde era nevoie de un surplus de forţă. Aceste două legiuni alcătuiau armata urbană, *exercitus urbanus*.

87 În latineşte e *imperium romanum*, figura stilistică numită prolepsă *(anticipatio)*; a se vedea în această privinţă cartea XXI, nota 104.

88 Aici Titus Livius adoptă o poziţie raţionalistă faţă de aceste *prodigia* (vezi Studiul introductiv, vol. I, p. XXXII).

89 In latineşte *litare*, înseamnă „a da semne favorabile şi a le obţine"; cînd rezultatul haruspiciilor era prielnic se spunea *litatio*.

90 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *Claudio consulibus*.

91 În acest pasaj Titus Livius comite o eroare: jocurile apollinare fuseseră fixate între 6—13 iulie, durînd deci o săptămînă şi nu o zi, şi nu fuseseră fixate nici cu trei zile înainte de none, ci de ide.

92 Prin urmare, faţă de aceşti senatori din Arretium s-au aplicat măsuri ca faţă de cei vinovaţi de *perduellio*, fiind socotiţi trădători de patrie. Pentru *perduellio* vezi cartea XXVI, nota 19.

93 Proprietorul Hostilius primise provincia Etruria şi comanda celor două legiuni de acolo (vezi mai înainte cap. XXI).

94 Referitor la acest episod şi la inaugurarea templelor divinităţilor Virtus şi Honos, a se vedea şi Cicero, *Cato Maior, de senectute*, cap. IV, 11, *De oratore*, II, LXVII, Plutarh, *op. cit.*, *Fabius Maximus*, cap. XXIII; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea I. cap. I, § 8.

95 Fabius Maximus îi apăra pe tarentini datorită faptului că locuitorii Tarentului îl aleseseră pe el *patronus*, protectorul intereselor lor, deşi fusese cel care îi învinsese în luptă; era tradiţia ca o cetate învinsă să-l numească *patronus* chiar pe învingătorul ei, cum a fost numit, de exemplu, Marcellus de către Syracusa.

96 În acest pasaj Titus Livius se referă la locuitorii cetăţii Capua, care trecuseră de partea lui Hannibal.

97 Asupra situaţiei Tarentului a se vedea şi Strabo, *Geographia* cartea VI, cap. VI; tarentinii şi-au pierdut independenţa (vezi tot la Strabo, *op. cit.*, cartea XXXV, cap. XVI şi cartea XLIV, cap. XVI) şi o parte din posesiunile lor, fapte pe care însă Titus Livius le trece cu vederea.

Scanned with CamScanner

98 În privința acestei acuzații, Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. XXXII, relatează că Livius era beat atunci cînd Tarentum a căzut în mîinile lui Hannibal.

99 Se reamintește că la Clastidium (astăzi Casteggio) (oraș din *Gallia Cisalpina*, la granița cu Liguria, la cîțiva kilometri de fluviul Padua), Marcellus a repurtat o biruință asupra gallilor insubri în anul 222 î.e.n., doborîndu-l pe regele lor Viridomarus.

100 Asupra templelor lui *Virtus* și *Honos*, divinități personificate, vezi vol. II, cartea IX, nota 196, și cartea X, nota 93.

101 Lacună; cuvîntul *Diis* a fost completat de Riemann.

102 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *receptum*.

103 Tormentul (*tormentum*) — vezi cartea XXIV, nota 131 — mașină de război cu care se aruncau pietre și săgeți, era asemănătoare cu scorpionul și catapulta, fiind însă de dimensiuni mai mici și mai puțin complicată, și deci aruncînd la distanțe mai mici.

104 Bantia (azi Banzi) — o mică localitate din Apulia, la 12 km sud-est de Venusia, pe Via Appia. Localitatea Bantia prezintă însemnătate pentru arheologie și epigrafia latină prin așa-numita *Tabula Bantina*, o interesantă inscripție în limba latină și în dialectul osc, găsită aici.

105 Referitor la evenimentele relatate de Titus Livius la cap. XXVI—XXVII în legătură cu prinderea în capcană a consulilor Marcellus și Crispinus de către Hannibal, a se vedea și Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. XXXII; Plutarh, *op. cit.*, *Marcellus*, cap. XXIX; Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. L; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. IX; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea I, cap. V și VI.

106 Măgura Peteliei — *Peteliae tumulus* (azi Pianette), era o înălțime în apropierea localității Petelia, situată pe coasta răsăriteană a ținutului Bruttium, la nord de Crotona, pe drumul dintre Tarentum și Locri.

107 În latinește *exta* — măruntaie. Din victimă se făceau două părți *exta și viscera* — carnea. *Exta* se compun din ficat (*iecur*), fiere (*fel*), inimă (*cor*), plămîni (*pulmo*) și peritoneul (*omentum*). *Exta* erau supuse observației haruspiciilor (*inspicere*) pentru a afla voința divinității în legătură cu o bătălie sau cu un eveniment important, pentru că la romani orice sacrificiu, în afară de semnificația expierii, însemna și o consultare a voinței divinității. Semnele erau socotite favorabile sau nefavorabile după cum *exta* erau sănătoase și grase (*laeta*), sau deformate ori incomplete (*turpia, trunca*); cea care da semnificație era protuberanța ficatului (*caput*), dar a cărei absență era socotită semnul cel mai funest.

108 E vorba de analistul Coelius Antipater — vezi cartea XXI și nota 130.

109 Lacună; Riemann întregește textul cu cuvîntul *memoriam*.

110 În latinește *annulus aureus* — inelul de aur cu sigiliu; era semnul distinctiv al aristocrației la romani, pe care l-au adoptat senatorii și membrii ordinului equestru. Ceilalți cetățeni purtau inele de fier. Folosirea inelelor era foarte răspîndită în antichitate.

Scanned with CamScanner

111 Referitor la aceste evenimente, la tentativa lui Hannibal de a cuceri Salapia şi la pregătirea campaniei romane de debarcare în Africa, relatate de Titus Livius la cap. XXVIII—XXX, a se vedea Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. II şi Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. IX.

112 În această privinţă, vezi cartea XXVI, cap. XXXVIII.

113 Din rîndurile garnizoanei romane a oraşului.

114 În faţa porţilor cetăţilor vechi fortificate se găsea uneori un grilaj masiv de fier sau de lemn de stejar *(cataracta)*, care se putea ridica sau coborî cu ajutorul frînghiilor, care lunecau prin nişte scripete fixate pe pereţii laterali de la intrare. Cînd se apropiau duşmanii de poartă, se da drumul frînghiei „cataractei", care se prăvălea cu putere pe cei aflaţi sub ea.

115 De obicei scutul se ţinea pe umăr cînd nu se mergea în coloană de marş.

116 Lacună ; Riemann o completează cu cuvîntul : *urbem*.

117 Acesta e fiul consulului Marcellus, prins şi el în capcană de Hannibal, dar care reuşise să scape din acea ambuscadă fugind împreună cu celălalt consul, Crispinus.

118 Această oaste fusese adusă la Venusia de către tribunul militar Marcellus (vezi mai sus cap. XXVII), după ce rămăsese fără comandantul său Marcellus.

119 L. Cincius Alimentus, cunoscutul analist şi jurist roman, unul dintre izvoarele lui Titus Livius. Era legatul consulului Crispinus. Primise misiunea să cucerească prin asediu oraşul Locri (vezi cap. XXVI şi XXVIII, XXVII de la această carte). Întrerupîndu-se aceste operaţii prin sosirea lui Hannibal, s-a înapoiat în Sicilia. De acolo, pentru că nu i s-a mai încredinţat nici o comandă, el s-a întors la Roma (vezi cap. XXIX). În 202 î.e.n. fiind ales tribun al plebei, întovărăşeşte comisia de anchetă la Locri (vezi cartea XXIX, cap. XX).

120 În această privinţă a se vedea cap. XXI, unde se spune că praetorul Quintus Claudius Flamen primise „provincia" Tarentum.

121 Asupra lui Valerius vezi tot la această carte, cap. XXII.

122 Clupea, sau Aspis, era o importantă fortăreaţă lîngă Carthagina, situată pe o măgură înaltă în formă de scut, aproape de capul Taphilis, la sud-est de capul lui Mercur (capul Bon astăzi), unde în anul 256 î.e.n. debarcase Regulus.

123 Inadvertenţă : Titus Livius se înşeală cînd datează evenimentele relatate aici în vara anului 208 î.e.n. Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. III, menţionează că jocurile nemeice s-au celebrat în anul 209 î.e.n., pe vremea consulatului lui Fabius Maximus.

124 Lacedemonia sau Sparta (astăzi Mistra) era capitala Laconiei, regiune în Pelopones ; oraşul era situat pe malul stîng al rîului Eurotas, la poalele muntelui Tayget, într-o poziţie naturală foarte adăpostită. Sparta, rivala Atenei, multă vreme a deţinut hegemonia cetăţenilor greceşti, după înfrîngerea Atenei în anul 404 î.e.n. Din secolul al II-lea î.e.n, puterea ei politică şi militară scade. În partea a doua a secolului al III-lea î.e.n. a fost cîrmuită de tiranii Machanidas şi Nabis.

Scanned with CamScanner

125 Patrae (azi Patras) — oraș din Achaia, situat în golful larg Patras, la sud de capul Rhion, la intrarea în golful Corint; era unul din cele 12 orașe ale confederației achaice. Din inițiativa cetăților Patrae și Dimae s-a înființat în anul 280 î.e.n. liga acheiană.

126 Lamia — oraș în Malida sau Phtiotida, la nord est de golful Maliacus; acest oraș supraveghea trecătorile Phtiotidei și a fost vestit prin războiul lamiac dintre Atena și Macedonia în anii 323—322 î.e.n.

127 Phalara (azi Stylitha) — oraș grec din Phtiotida, situat în golful Maliacus; era portul orașului Lamia, dispunînd de o radă prielnică navigației și deținînd o puternică poziție militară.

128 Chios — insulă în Marea Egee, în vecinătatea coastei asiatice, în fața Peninsulei Erythraea: insula era vestită prin vinuri și fructe și prin piața ei comercială importantă.

129 Athamanii — populație epirotă locuind într-unul din ținuturile Epirului, anume în partea de sud-est, în valea superioară a rîului Achelous, între Molos, Thessalia, Dolopia și Ambraccia.

130 Achaia — regiunea din Pelopones, cuprinsă între Elida, Arcadia și Sicyonia, de-a lungul golfului Corint. S-a constituit o ligă a triburilor grecești alcătuită din 12 cetăți, care în secolul al III-lea î.e.n. a căpătat un mare avînt. Înflorirea ligii achaice s-a realizat sub conducerea hiparchului Aratos, care a izbutit să atragă în ligă Corintul, Sicyonul (pe care le-a eliberat de sub dominația Macedoniei), apoi Megara, Epidamnos, Troizena. Achaia numai vremelnic s-a unit cu liga aetoliană, aliindu-se și cu Egiptul pe vremea lui Ptolemaeus al III-lea împotriva adversarului comun, Macedonia; ulterior a izbucnit un acut conflict între cele două ligi. Organizarea ligii achaice era similară celei aetoliene: o federație de cetăți avînd centrul la Aegion. Forurile supreme ale ligii erau synclitos (σύγκλητος), sfatul magistraților și adunarea membrilor ligii care se întrunea pentru probleme importante și synodos (σύνοδος) care se întrunea de două ori pe an pentru alegerea dregătorilor de la conducerea ligii și examinarea chestiunilor curente. Puterea executivă o deține un sfat de magistrați supremi, cel mai mare rol avîndu-l strategul (στρατηγός), care prezida sfatul ligii și conducea în general politica externă a ligii. Synodos, synclitos și sfatul magistraților supremi rezolvau problemele în legătură cu pacea sau războiul, organizau armata și flota, administrau finanțele ligii, rezolvau litigiile dintre *polis*-uri. Însă scopul principal al ligii în politica externă și internă era apărarea intereselor păturilor bogate. Spre deosebire de liga aetoliană, care era alcătuită din obști sătești slab dezvoltate, liga acheană era alcătuită din *polis*-uri sclavagiste cu un înalt grad de dezvoltare.

131 Chalcis din Eubea (azi Chalcis sau Negropont) — era orașul principal al insulei Eubeea, în fața Beoției, despărțită de aceasta prin canalul Euripus. Insula deținea o poziție strategică importantă, considerată de Filip al V-lea una din cheile Greciei, ca și Demetrias și Corintul.

132 Argos — oraș în Pelopones, capitala Argolidei, fiind socotit de tradiție cel mai vechi oraș din Grecia și capitala regilor mitici Inachos și Danaos. A fost cea dintîi putere din Pelopones sub

domnia regelui Phidon, adversara Spartei. După tradiție, și regii macedoneni își trăgeau de aici obîrșia.

133 Heraea — oraș în Arcadia (regiune în Peloponeș) situat pe cursul mijlociu al rîului Alpheos, către confluența lui cu Ladonos și aproape de granița Elidei, la răscrucea drumurilor care porneau de la Olympia, Megalopolis și Messenia.

134 Nemeea — valea dintre Cleones și Phlius, unde după mit Hercules a doborît leul din Nemeea. Acolo se afla o dumbravă sacră, iar în centrul ei vestitul templu al lui Zeus. La Nemeea se celebrau jocurile nemeice.

135 Pylos (azi Navarinul Vechi) — localitate din Messenia, situată la nord de golful Navarin, în fața insulei Sphacteria (azi Sphagia); Pylos era vestit de pe vremea războiului peloponeziac.

136 Atintania — o regiune din Epir, situată la nord de Chaonia și de ținutul molossilor, anume în valea rîului Aous.

137 Scerdilaedus era regele Illyriei; a fost aliat cu Filip în anul 218 î.e.n.; rupe legăturile cu el și se aliază cu romanii în anul 211 î.e.n. Moare însă înainte de încheierea păcii și în locul său vine la tron Pleuratus, în anul 205 î.e.n.

138 Ardiaeii sau ordieii — populație illyrică, locuind pe coasta dalmată a Adriaticei, la nord de rîul Naro, în fața insulei Pharos.

139 Bithynia — regiune în Asia Mică spre Propontida, Bosforul Thracic și Pontul Euxin, era mărginită dinspre sud, dinspre est și nord-est de Mysia, Lydia, Phrygia și Galatia, Paphlagonia și teritoriul Heracleii. Fostă satrapie a Imperiului Persan, după dezmembrarea imperiului lui Alexandru cel Mare a devenit regat independent reorganizat de Nicomedes, și apoi de Prusias, aliatul lui Filip al V-lea împotriva lui Attalus I, regele Pergamului.

140 Sicyonia (azi Vasilicon) — oraș în Peloponeș, situat la o mică depărtare de Golful Corintic, unde dispunea de un port; era capitala unui ținut roditor, situat între Corint și Achaia; orașul era vestit prin școala de arte frumoase, mai ales sculptura. Sculptorul Lysippos a fost șeful acestei școli pe vremea lui Alexandru cel Mare.

141 Aratos era fiul vestitului strateg Aratos al ligii achaice care a trăit între anii 271—213 î.e.n.

142 Dymae — oraș în Achaia, în golful Patras, aproape de granița Elidei.

143 Eleii și Elis — populația și capitala Elidei; această regiune era situată la extremitatea occidentală a Peloponesului, între Achaia, Arcadia și Messenia. Aici se află vestitul sanctuar panelenic al lui Zeus de la Olympia. Eleii făceau parte din confederația aetoliană, adversara lui Filip al V-lea și a ligii achaice.

144 Cycliadas deținea funcția de strateg al acheilor.

145 Cyllene — port al Elidei, spre mijlocul golfului Cyllene.

146 Lychnidos (astăzi Ochrida) — oraș în Illyria și capitală a illyrilor dassareți — era situat lîngă lacul Lychnitis (lacul Ochrida de astăzi). Această localitate a jucat un rol foarte important în războiul cu Macedonia.

147 Dassareții erau o populație illyrică care locuiau pe valea superioară a rîului Drin și în jurul lacului Ochrida.

Scanned with CamScanner

148 Demetrias (astăzi Goriţa) — oraş grec situat la sud de Volos, a fost întemeiat în anul 290 î.e.n. de Demetrios Polyarketis în peninsula Magnezia, în fundul golfului Pagasetic (astăzi golful Volo). Controlează ţărmul şi interiorul Thessaliei, considerată una din cheile Greciei de către Filip al V-lea.

149 Orestida (locuită de oresti) — regiune dependentă de Macedonia, situată pe valea superioară a rîului Haliaomon, la est de munţii Pindului, între Epir şi Macedonia; era delimitată la nord de Lyncestis, iar la sud de Elymiotis.

150 Cîmpia Argesteie era o altă denumire a cîmpiei Argosului.

151 Aegina — insulă situată în mijlocul Golfului Saronic, la sud-vest de portul Pireu.

152 Messene (azi Mavrommati) — capitala Messeniei, era situată la poalele muntelui Ithome, unde se afla şi acropoles, în valea rîului Pamisius; a fost reconstruită în anul 360 î.e.n. prin grija lui Epaminondas, strategul Thebei.

153 Anul 208 î.e.n.

154 Aici e figura de stil numită zeugmă: *postularent* se traduce: 1) cereau, 2) era nevoie.

155 În privinţa procesului lui M. Livius Salinator şi al lui P. Aemilius Paullus a se vedea cartea XXI, cap. XXXIV şi cartea XXII, nota 117.

156 În latineşte: *judicium populi* sau *Comitia* erau comiţiile judiciare. Adunarea poporului întrunit pe centurii sau pe triburi, ori de cîte ori era sesizată de un magistrat sau cînd un condamnat făcea apel la jurisdicţia sa, intervenea şi judeca în mod suveran cazul. *Comitia* nu intervenea decît în procesele criminale, atentate contra statului sau contra persoanelor de la conducerea statului şi în fapte nedemne comise de magistraţi sau de către particulari. După cum era pedeapsa dată (capitală, angajînd deci viaţa şi persoana civilă a acuzatului sau situaţia lui materială) comitiile competente erau *comitia centuriata* sau *tributa* (vezi cartea XXV, cap. III şi cartea XXIX, cap. XXXVII).

157 În latineşte: *pedibus ire in sententiam* — este actul senatorului de încuviinţare a unei păreri, proiect sau propuneri, prin aşezarea alături de cel ce propunea.

158 Manlius refuzase odată consulatul (vezi cartea XXVI, cap. XXII şi urm.).

159 Candidaţii la alegeri îmbrăcau toga albă. De altfel *candidatus* înseamnă „înveşmîntat în alb".

160 Titus Livius face aluzie la M. Furius Camillus, care deşi fusese exilat la Veii, cînd patria i-a fost în primejdie cu prilejul invaziei gallilor s-a pus în slujba ei, salvînd Roma în anul 390 î.e.n.

161 Aforism livian: *Ut parentium saevitiam, sic patriae patiendo ac ferendo leniendam esse,* prin care se relevă că orice cetăţean roman trebuia să recunoască în viaţă două autorităţi: a părinţilor şi a patriei.

162 În latineşte: *auctoritas patrum (senatus),* care iniţial însemna controlul executat de senat asupra tuturor actelor adunărilor poporului, alegeri sau legi şi confirmarea necesară validităţii lor. În virtutea celor stipulate în *lex Valeria Horatia* din anul 449 î.e.n., în *lex Publilia* din anul 339 î.e.n., în *lex Maenia* din anul 338 î.e.n., *auctoritas* a devenit o cercetare prealabilă a propunerilor şi candidaturi-

Scanned with CamScanner

lor, fără care nici unele, nici altele nu puteau fi prezentate adunării poporului. *Lex Hortensia* din anul 236 î.e.n. a dispensat plebiscitele de *auctoritas*, însă senatul a păstrat multă vreme un privilegiu întemeiat pe tradiție și justificat prin competența sa. Prin *auctoritas*, senatul roman a exercitat dreptul de conducere, supraveghere și control asupra poporului și puterii executive.

163 Cînd, de pildă, ambilor li se decretă ca provincie comună Italia.

164 Adică să i se dea Gallia consulului M. Livius, iar lui C. Claudius-Nero — Bruttium și Lucania.

165 Pentru că vechea *exercitus urbanus* va pleca în campanie în provincie.

166 În epitoma cărții XX, numărul locuitorilor înregistrați la recensămîntul dinaintea primului război punic era de 270 113 locuitori. Scăderea populației romane constatate cu prilejul acestui recensămînt se datora pierderilor suferite în bătăliile cu Hannibal din al doilea război punic.

167 Aceasta înseamnă că erau cu două legiuni mai mult față de anul precedent.

168 În latinește *populus* însemna ansamblul persoanelor aparținînd aceleiași populații etnice și formînd o unitate politică, oricare ar fi fost forma sa de guvernămînt și ori unde ar fi fost centrul său de guvernămînt. O grupă etnică era distinsă printr-un adjectiv geografic *populi gallici*, *populus carthaginensis* etc. *Populus romanus* desemnează în textul de față poporul roman în totalitatea lui. Acest termen se opune distinct cuvîntului *plebs* — plebea, categoria cetățenilor straturilor de jos. *Populus* se aplica în mod special adunării generale a poporului roman, întrunit în cadrele sale militare *Comitia centuriata*, în opoziție cu *comitia tributa*, formată din adunările plebei. Totuși această distincție nu este în chip riguros observată. Pentru perioada războaielor punice, Titus Livius identifica uneori *populus* cu *plebs*.

169 Zeița Marica era o străveche divinitate italică, identificată mai tîrziu cu Venus. Era adorată în dumbrava de la Minturnae.

170 Pentru Livius Andronicus, cel dintîi poet epic și dramatic roman vezi vol. II, cartea VII, nota 12.

171 Cele 27 fecioare romane țineau în mîini toate aceeași coardă, pentru a sincroniza mișcările lor și totodată își ritmau cîntecul lor cu mersul pașilor.

172 Scutirea *(vacatio)* de a nu trimite contingente cu prilejul înrolărilor de trupe era statornicită prin decrete senatoriale sau plebiscite, deoarece locuitorii coloniilor maritime erau obligați să asigure apărarea litoralului împotriva invaziilor. Ca atare, coloniștii acestor orașe se considerau în serviciu comandat.

173 Alsium (azi Palo) — localitate pe litoralul Etruriei, la 18 mile nord de gurile Tibrului; a devenit colonie maritimă romană din anul 247 î.e.n.

174 Se constată introducerea acestei măsuri noi pentru coloniile de pe litoralul mării: anularea scutirii de serviciu militar cîtă vreme războiul se desfășoară pe pămîntul Italiei. Se exceptează de la această măsură coloniile portuare Ostium și Antium, cele mai importante porturi din Latium, unul al Romei, celălalt pentru asigurarea apărării litoralului Latiului.

Scanned with CamScanner

175 Despre această armată de *colones* care se împrăştiase după moartea lui Gracchus, Titus Livius a relatat la cartea XXIII, cap. XIV şi XXXII, la cartea XXIV, cap. XVI, la cartea XXV, cap. XX şi XXV.

176 În acest pasaj, în legătură cu cea de a treia armată, Titus Livius e în dezacord cu cele relatate mai înainte la cap. XXXV.

177 Referitor la sosirea lui Hasdrubal în Italia, a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. I; Appianos, *op. cit., Hannibal*, cap. III; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. IX; Silius Italicus, *Punica*, cartea XV, vs. 475 şi urm.

178 Aici e figura de stil zeugma.

179 Grumentum — localitate în Lucania, pe valea rîului Aciris.

180 Probabil este acel Aurunculeius de care Titus Livius vorbeşte la cap. VI—VII din această carte şi căruia nu i s-a mai prelungit comanda după cum rezultă la cap. XXXVI.

181 În cursul acestei primăveri, după cum relatează Titus Livius, Hannibal a suferit pierderi apreciabile, însumînd peste 14 000 de oameni.

182 Asupra marşului forţat executat cu o nemaipomenită repeziciune de către consulul Claudius Nero către nordul Italiei — în Umbria — să se vadă Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XII; Frontinus *op. cit.*, cartea I. cap. I; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. IX; Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XV, vs. 525 şi urm.; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea VII, cap. IV.

183 În această privinţă a se vedea la cartea XXVI, cap. XVII.

184 Reflecţie liviană: *metu interprete semper in deteriora inclinato*, în care e reliefat, de ce, de frică, oamenii răstălmăcesc în rău realitatea.

185 Cugetare liviană: *famam bellum conficere et parva momenta in spem metumque impellere animos*, în care Titus Livius relevă ideea că în războaiele juste, factorul moral are o uriaşă însemnătate: pe cînd masele apărătorilor patriei vor fi însufleţite de tot mai mult elan în lupta lor pentru libertate şi independenţă, dimpotrivă, cotropitorii vor fi demobilizaţi şi înfrînţi.

186 Reflecţie liviană: *Semper, quod postremum adjectum sit, id rem totam videri traxisse*, în care subliniază că uneori victoria atîrnă de ultimele rezerve aruncate în luptă în momentul decisiv.

187 Asemenea situaţii au fost menţionate şi în vol. II şi în cartea X, cap. XXVIII, şi în cartea XXXIV, cap. LVII.

188 Referitor la bătălia de la rîul Metaurus din anul 207 î.e.n. a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XII; Frontinus, *op. cit.*, cartea I, cap. I, II şi IX, şi cartea IV, cap. VII; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea VII, cap. IV; Appianos, *op. cit., Hannibal*, cap. LII; Zonaras, *op. cit*, cartea IX, cap. IX.

189 În latineşte *Castrum staticum* era o tabără permanentă înfiinţată într-un centru operativ fie în vederea iernării, fie pentru a se porni la viitoarele operaţii militare.

190 Acesta era castrul armatei comandate de L. Manlius Acidinus, despre care s-a vorbit la cap. XLIII şi care fusese cantonată pe Via Flaminia lîngă Narnia, la trecătoarea Umbriei *(fauces Etruriae)*.

Scanned with CamScanner

CARTEA XXVIII

1 „În acea vreme" — adică în anul 207 î.e.n.
2 Evenimentele descrise de Titus Livius la capitolele I—IV sînt confirmate şi de cele scrise de Appianos, *op. cit., Iberici*, cap. XXVIII—XXXI şi urm., de Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. VIII şi de Frontinus, *op. cit.*, cartea I, cap. III.
3 Gades (azi Cadix) — oraş întemeiat de fenicieni pe coasta sudică a Spaniei, între capul Gibraltar şi vărsarea fluviului Baetis (Guadalquivir) în mare. Oraşul este situat pe o insulă (astăzi Islas Leon). În regiunea acestei mici insule se formează un curent de la vest către est, mergînd dinspre Oceanul Atlantic către Marea Mediterană.
4 În text Gaditanum — denumire dată regiunii oraşului Gades de către romani în vremea cînd se desfăşoară evenimentele relatate de Titus Livius. Organizarea efectivă a Peninsulei Iberice ca provincie s-a făcut abia în timpul lui Octavianus Augustus ; acesta a împărţit Spania în două provincii : Hispania citerior şi ulterior. Hispania ulterior la rîndu-i era împărţită în Lusitania şi Baetica, sau provincia Gaditana.
5 Orongis sau Oringis (vezi şi nota 166 la cartea XXIV) — oraş întemeiat de greci în Spania, situat în regiunea bogată în mine de argint din ţinutul Castulo ; acest oraş este adesea confundat cu Aurinx, care însă se găseşte la nord-est de rîul Calpe.
6 Maesessii — populaţie hispană, din ramura bastetanilor, locuind o regiune roditoare în vecinătatea minelor de argint din valea de pe cursul superior al fluviului Baetis (Guadalquivir) şi în vecinătatea oraşului şi masivului păduros Castulo.
7 Bastetanii şi bastulii — două populaţii hispane înrudite, locuind în regiunea de sud şi sud-est a Spaniei, la sud de fluviul Baetis şi rîul Sucro, în munţii Ilipula şi Ortospeda.
7 bis Pentru *caetra* vezi cartea a XXI-a, nota 76.
8 Hasdrubal, fiul lui Gisgo, a fost trimis din Carthagina cu o armată în Spania în anul 214 î.e.n. ; aici el împarte comanda acestei provincii carthagineze cu Hasdrubal, fiul lui Hamilcar şi cu Mago, el păstrîndu-şi Lusitania şi ţinutul Gaditanum. E bătut la Silpia (vezi mai departe cap. XIII şi urm.) şi încercuit la Gades. Apoi se duce în Africa, la regele Syphax, unde soseşte în acelaşi timp cu trimişii lui Scipio, şi izbuteşte să-l atragă pe acest rege în alianţa Carthaginei. În anul 204 î.e.n., el comandă armata carthagineză ; datorită intervenţiei sale, Utica e despresurată. E bătut din nou de Scipio, pentru care motiv e condamnat la moarte de sfatul carthaginez. Celălalt Hasdrubal a fost bătut şi ucis în Italia, cînd venea în ajutorul lui Hannibal (vezi cartea XXVII, cap. XLV—XLIX).
9 E de remarcat faptul că la locul potrivit, anume în cartea XXVII, cap. XXXVI, Titus Livius n-a relatat că lui Valerius Laevinus i se prelungise comanda asupra flotei din apele Siciliei, ci menţionează abia în acest pasaj.
10 Pentru confirmarea veracităţii celor relatate de Titus Livius la cap. V—VIII a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap.

Scanned with CamScanner

XLI: Appianos, *op. cit. Macedones*, cap. III, Justinus, *op. cit.*, cartea XXIX, cap. IV; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. LVII.

11 În privința comandei lui Publius Sulpicius a se vedea cartea a XXVII-a cap. XXII.

12 La cartea XXVII, cap. XXXIII. Confruntînd datele și evenimentele relatate la cartea XXVII, cap. XXXIII de Titus Livius cu cele spuse de Polybios, *op. cit.*, cartea X, cap. XLI, se constată o decalare de un an, istoricul roman arătînd că aceste evenimente s-au întîmplat cu un an mai înainte, și anume în anul 208 î.e.n. Cunoscînd probitatea și spiritul critic al lui Polybios, bazat pe o exactitate minuțioasă, se poate trage concluzia că Titus Livius a confundat, ca în multe ale împrejurări, din neglijență, anul.

13 Lemnos — insulă în Marea Egee, situată la jumătatea distanței între muntele Athos și Hellespont. Era portul de staționare a flotei romane și a celei a Pergamului.

14 Larissa (se cunosc mai multe orașe de origine pelasgică cu acest nume) — oraș situat în Thessalia, în regiunea Pelasgiotis, pe malul drept al rîului Peneus, în mijlocul unei cîmpii deosebit de roditoare.

15 Peparethus (azi Scopelos) — insulă în care se afla un oraș cu același nume situată la nord-est de Eubeea, la intrarea în golful Maliacus (astăzi Scopelos sau Piperi).

16 Agrianii erau locuitorii ținutului Paeonia, în Macedonia, locuind pe cursul superior al fluviului Strymon (azi Mariță).

17 Scotussa — oraș situat în cîmpia Thessaliei, spre hotarul Phtiotidei, între Pherae și Pharsalos.

18 Heraclea — oraș fundat de lacedemonieni în anul 426 î.e.n. pe locul vechiului Trachis în regiunea Malida, la poalele muntelui Oeta; orașul apără Thermopilele dinspre Thessalia (a nu se confunda cu Heraclea Minoa din Sicilia — vezi cartea XXV, nota 172).

19 Aenianii — populație greacă ce locuia pe valea rîului Sperchios, între munții Oeta și Othrys; golful Aenianum este o altă denumire a golfului Maliacus, situat între țărmul Phtiotidei și cel al Locridei și în fața țărmului nord-vestic al insulei Eubeea.

20 Tisaeus — munte înalt în peninsula Magnesia pe coasta Asiei Mici, în fața insulei Eubeea.

21 Nicaea — fortăreață în Locrida Epicnemidiană pe coasta golfului Maliacus, în partea dinspre răsărit a trecătorii Thermopylelor.

22 Euripus — canalul extrem de îngust dintre Chalcis-ul Eubeei și coasta Beoției, care sînt legate printr-un pod.

23 Oreus — oraș situat în golful Oreus. La început acest oraș se chema Histiaea. Era situat pe coasta de miazănoapte a insulei Eubeea, dominînd strîmtoarea care desparte Eubeea de Phtiotida și duce la golful Maliacus, Oreus avea două fortărețe: una pe țărm, alta pe o insulă din apropiere.

24 Cynus (azi Paliopurgo, la sud de Livanates) — port și tîrg al Locridei Opuntiilor pe coasta continentală a canalului Eubeei.

25 Lacună; Riemann a completat textul cu cuvîntul: *reduxit*.

Scanned with CamScanner

26 Elatia (azi Elephta, aproape de Dratmani) — oraş al Phocidei, dominînd trecătorile muntelui Oeta ; era considerat pivotul Greciei centrale (mai exista un oraş Elatia în Thessalia).
27 E vorba de Opus (astăzi Khardeniţa) — oraşul principal în Locrida opuntiană, situat pe coasta continentală a canalului Eubeei.
28 Thronion (astăzi Palaeo Castro) — oraşul principal al Locridei Epicnemidiene, pe malul rîului Boagrius, la mică depărtare de mare.
29 Tithronion — mică localitate la frontiera Phocidei, spre poalele muntelui Cnemis şi valea rîului Kephisos din Beotia. Titus Livius situează greşit această localitate în Dorida.
30 Drymiae sau Dymiaea — orăşel neînsemnat din Phocida, lîngă Tithronion : era deci situat în Phocida şi nu în Dorida cum relatează Titus Livius.
31 Dorida — mică regiune muntoasă în Grecia centrală, între munţii Oeta şi Parnas. delimitată de Aetolia, Locrida Ozolis, Phocida, Malida şi ţinutul aeniazilor.
32 Rhodos, cea mai mare insulă din Arhipelagul Sporadelor, la sud de peninsula Cnidos şi de Caria din Asia Mică. Rhodosul a cunoscut o puternică înflorire politică şi economică (datorită flotei şi comerţului său maritim) sub urmaşii lui Alexandru cel Mare şi ajunge din secolul al IV-lea pînă în secolul al II-lea î.e.n. cea dintîi putere maritimă comercială din bazinul oriental al Mediteranei.
33 În această privinţă, vezi tot vol. III, cartea XXVIII, cap. V.
34 Jocurile olympice de care vorbeşte aici Titus Livius s-au desfăşurat în anul 208 î.e.n. şi nu în anul 207 î.e.n. (a se vedea şi vol. III cartea XVII, cap. XXXV).
35 Megara era capitala ţinutului Megarida, deţinînd o importantă poziţie la nord-est de istmul corintic. Avea o acropole pe o înălţime învecinată cu golful Saronic şi un port numit Nisaea, care era legat cu oraşul printr-un zid lung.
36 Phlius — localitate importantă în Pelopones, în regiunea dintre Arcadia, Lycaonia, teritoriul oraşului Cleones şi Argolida.
37 Pheneus (azi Phonia) — oraş situat în nord-estul Arcadiei, pe malul lacului format de rîul Crathis din Achaia, la poalele muntelui Cyllenne.
38 Oxeae — un arhipelag grecesc din Marea Egee, situat în faţa gurilor rîului Achelous şi la intrarea în golful corintic ; cea mai meridională din aceste insule se cheamă tot Oxeae, azi Oxies sau insulele „Curzolare". Uneori acestor insule li se mai spunea şi Echinades.
39 Adagiu livian : *non semper felicem fugam esse* — din care reiese contrariul zicalei româneşti : „Fuga e ruşinoasă, dar e sănătoasă".
40 Triphylia — regiune situată pe coasta de sud a Elidei din Pelopones, delimitată la nord de rîul Alpheus, la sud de Neda, vecină şi cu Arcadia şi cu Messenia.
41 Aliphera — localitate din Arcadia, spre hotarele Elidei.
42 Megalopolis — oraş din Arcadia, întemeiat în anul 370 î.e.n. din îndemnul lui Epaminondas, pentru a fi reşedinţa ligii arcadiene ; oraşul era situat în mijlocul unei cîmpii largi pe rîul Helisson,

Scanned with CamScanner

afluentul Alpheului; era un important nod de comunicaţie, acolo întretăindu-se drumurile Laconiei, Messeniei, Elidei şi Arcadiei nordice. Azi vestigiile acestui oraş se văd lîngă localitatea Sinano.

43 Erythrae — oraş în Locrida Ozolis, pe coasta golfului corintic vecin cu Eupalion, căruia îi servea de port.

44 Eupalion — oraş în Locrida Ozolis, între Naupactos şi Ocanthea, la oarecare distanţă de ţărmul golfului corintic, avînd ca port Erithrae; Eupalion era dependent de liga aetoliei.

45 Potidania — oraş în Locrida Ozolis, alipită Aetoliei; oraşul era situat la est de Eupalion.

46 Apollonia (azi Pollina) — oraş illyric; sînt două oraşe cu acest nume: 1) unul la gurile rîului Aeris, fiind colonie a Corintului şi Corcyrei; 2) altul la Locrida Ozolis, la nord de Anticyra, de care e vorba în pasajul de faţă.

47 Kenchrei (azi Kekhries) — port al Corintului în golful Saronic, la sud de Sikoenos (azi Kalamaki).

48 Sunion (azi Cabo Colonnes) — în latineşte Sunium — oraş şi promontoriu situat la extremităţile meridionale ale Atticei, celebru în antichitate printr-un templu al zeului Neptun.

49 Aici e figura de stil numită zeugma: verbul *flexisset* se traduce: 1) (le) încovoiase, 2) nu-şi pierduseră.

50 Demetrias (azi Goriţa) — a se vedea vol. III, cartea XXVII, nota 148. Mai era şi oraşul Demetrium (azi Kokkina), localitate în Phtiotida, situată în golful Pagasetic. Demetrias avea acest nume de la templul zeiţei Demeter. Înainte oraşul Demetrias se numea Pyrasus.

51 Cassandrea — oraş portuar important în Macedonia, situat în peninsula Chalcis, pe locul vechiului oraş Potideia, pe istmul micii peninsule Pallene, cea mai occidentală dintre cele trei mici peninsule ale Chalcidicei.

52 Dardani — populaţie care locuia ţinutul muntos situat la nord de Paeonia, în vecinătatea Macedoniei nord-vestice. Era o populaţie războinică; dedîndu-se la prădăciuni, ataca mereu ţinuturile macedonene.

53 Evenimentele şi triumful relatate de Titus Livius în acest capitol au fost descrise şi de istoricul Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea IV, cap. I.

54 Despre fiul lui Fabius Maximus s-a mai vorbit în vol. III, cartea XXVII, cap. XXIX.

55 Bătălia de la Metaurus cu Hasdrubal se dăduse în regiunea Umbria, al cărei litoral spre Marea Adriatică se găsea însă mai departe în stăpînirea gallilor senoni.

56 In latineşte: *eius auspicium fuisset* — adică el avusese comanda în acea zi. Dreptul de a consulta voinţa divină prin observarea semnelor în care se credea că se manifestă, era unul din elementele esenţiale ale magistraturii: caracterul religios făcea magistratura aptă desfăşurării riturilor consacrate, fără de care altfel nu se putea întreprinde nici un act important. Ca şi *imperium* şi *jus auspicandi* (dreptul de a lua auspiciile) nu era acelaşi pentru toţi magistraţii: *auspicia* erau *majora* şi *minora*. Ele nu puteau fi luate de magistraţi de origine plebei. *Auspicia* erau semnul înaltei funcţii a unui magistrat.

57 În acest pasaj, Titus Livius întrebuinţează pentru întîia oară cu-

vîntul *sestertius*, care desemna moneda de argint romană, în valoare de 2½ aşi de aramă, şi care se însemna şi prin literele HS sau H-S care sînt prescurtări ale cuvintelor libra, libra şi assis, adică două libre şi jumătate, sau 2½ aşi. Pe o parte a monedei era reprezentat capul divinităţii protectoare a Romei, cu casca pe cap, iar pe verso, dioscurii călare. Un *sestertius* cîntărea 1,137 grame. Pînă la o mie se scria *sestertius* şi *sesterţii*, iar peste o mie, *sestertium*.

58 Cele descrise de Titus Livius în cap. X—XI, au fost relatate şi de istoricul Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. LX.

59 Titus Livius nu ne spune aici motivul pentru care s-a recurs la numirea unui dictator, la care nu se recurgea decît într-o situaţie extrem de critică pentru republică.

60 C. Servilius Germinus fost praetor în anul 206 î.e.n., consul în 203 î.e.n., proconsul în Etruria şi dictator în 202 pentru prezidarea alegerilor.

61 Despre M. Caecilius Metellus s-a vorbit în vol. III, cartea XXVII, cap. XXXVI.

62 Ti. Claudius Asellus a fost menţionat ca tribun militar în vol. III, cartea XXVII, cap. XLI.

63 Se constată că în anii 207 şi 206 î.e.n. a funcţionat la Roma cîte un singur praetor, căruia îi revenea jurisdicţia urbană şi cea pentru străini.

64 Despre operaţiile armatei romane desfăşurate în Sardinia s-a vorbit în vol. III, cartea XXIII, cap. XXXIV ; cartea XXIV, cap. II ; cartea XXVI, cap. I şi cartea XXVII, cap. XXXVI.

65 Despre Q. Claudius Flamen s-a menţionat în cartea a XXVII-a, cap. XXXVI. Însă Titus Livius nu arată cîte legiuni i s-au repartizat.

66 Despre Mater Matuta, vezi vol. I, cartea V, nota 47.

67 Pentru templul Mîntuirii *(Salus)*, vezi vol. II, cartea IX, nota 181.

68 Pentru Quirinus, vezi vol. I, cartea I, nota 75.

69 În privinţa situaţiei Placenţiei şi Cremonei a se vedea vol. III, cartea XXI, cap. XXV.

70 Spre comparaţie cu cele relatate în cap. XI şi XII de Titus Livius a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XIX, cartea XI, cap. XXII şi urm. : Diodor din Sicilia, *op. cit.*, cartea XXIX, cap. XXII ; Silius Italicus, *Punica*, cartea XVI, vs. 1 şi urm.

71 Despre poziţia lucanilor în această fază a războiului a se vedea vol. III, cartea XXVII, cap. XV.

72 Despre asemenea deprinderi cu pirateria ale bruttiilor, a se vedea şi vol. III, cartea XXIX, cap. VI.

73 Evenimentele descrise de Titus Livius, de la cap. XII pînă la cap. XXXVI (relatarea campaniei lui Publius Cornelius Scipio din Spania) au o unitate distinctă ; pentru veracitatea relatărilor şi datelor tit-liviene, a se vedea şi Polybios, *op. cit*, cartea XI, cap. XX şi urm. ; Appianos, *op. cit.*, *Iberici*, cap. XXV şi urm. ; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. VIII.

74 E vorba de carthaginezul Hanno ; despre bătălia dată de Scipio cu acesta s-a relatat mai înainte la cap. II din această carte.

Scanned with CamScanner

75 E vorba de războiul dus în anii 26—19 î.e.n. în timpul lui Octavianus Augustus împotriva ramurii celtiberice a cantabrilor uniți cu populațiile vecine, dintre care se distingeau asturii. Ei au fost învinși și supuși de Agrippa în anul 19 î.e.n.

76 Cifra efectivelor date asupra noii armate carthagineze de istorici variază mai puțin. Astfel Polybios (vezi mai sus *op. cit.* la nota 70) spune că erau 4 000 de călăreți, iar Appianos, 5 000. În schimb amîndoi istoricii greci dau 70 000 de pedestrași.

77 Culchas (Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XXII), îi spune Colichas (κωλυχάς), un *regulus* hispan, care domnea peste 28 orașe și așezări.

78 Castulo se află pe malul fluviului Baetis (Guadalguivir) la nord de orașul Hispalis (azi Sevilla); Castulo este denumit de Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XX și urm. — Illiba. În schimb, Appianos (vezi mai sus *op. cit.*, la nota 73) relatează că armata lui Scipio s-a concentrat la Carmo, pe țărmul drept al fluviului Baetis (Guadalquivir) la est de Hispalis.

79 Baecula — localitate hispană situată în regiunea Baetica, pe teritoriul orașului Castulo, aproape de minele de argint, la vest de acest oraș în Sierra Morena, între fluviile Guadalquivir (Baetis) și Guadiana (Anas).

80 Mago era comandantul trupelor carthagineze.

81 Masinissa, regele Numidiei, era comandantul trupelor de călăreți numizi.

82 Adică orele 13.

83 Remarcăm două inadvertențe liviene: în primul rînd, de la izbucnirea războiului al doilea punic erau 13 ani și nu 14 (218—206 î.e.n. inclusiv); în al doilea rînd, Titus Livius grupează în anul 206 î.e.n. următoarele evenimente care nu erau cu putință să se întîmple numai în decursul unui singur an: 1) marșul lui Scipio de la Tarraco la Oceanul Atlantic și înapoi, durînd peste 4 luni (cum relatează Titus Livius însuși în cap. XIII și XVI); 2) călătoria în Africa la Syphax; 3) campania împotriva populației celtiberice a lacetanilor și ilergeților și cucerirea orașelor Ilurgi, Castulo și Astapa; 4) boala lungă a lui Scipio; 5) revolta trupelor romane din Spania (cap. XXIV—XXVIII); 6) expediția lui Scipio împotriva lui Mandonius (cap. XXXI și urm.); 7) călătoria lui Scipio la Masinissa și o nouă campanie împotriva lacetanilor și ilergeților (cap. XXXV); 8) întoarcerea la Roma în iarnă, cap. XXXVIII. Atîtea evenimente extrem de importante și care necesitau perioade mai lungi de timp nu erau cu putință să se întîmple într-un singur an.

Situația se prezintă în felul următor: în anul 209 î.e.n. Scipio a cucerit Carthagina Nouă, în anul 208 î.e.n. a repurtat victoria asupra lui Hasdrubal la Baecula; în anul 207 î.e.n. are loc marșul lui Scipio pînă la Ocean și înapoi, precum și călătoria la Syphax și boala, iar în anul 206 î.e.n. au fost: campania împotriva ilergeților campania împotriva lui Mandonius, călătoria la Masinissa, noua expediție contra ilergeților și plecarea la Roma.

84 Deși s-a spus că Lucius, fratele lui P. Cornelius Scipio, fusese trimis la Roma și în cursul anului precedent (vezi cap. IV), totuși

Scanned with CamScanner

Titus Livius a trecut cu vederea să menţioneze înapoierea lui în tabăra lui Scipio.

85 Referitor la cele descrise de Titus Livius la cap. XVII—XVIII, a se vedea şi la Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XXIV, Appianos, *op. cit.*, *Libyci*, cap. X şi *Iberici*, XXIX; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. X; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea IX, cap. VIII; Silius Italicus, *Punica*, cartea XVI, vs. 171.

86 În privinţa masaesuliilor, vezi cartea XXIV, nota 193.

87 Aforism livian: *ex fortuna pendet fides*, în care biciuieşte firile uşuratice care-şi schimbă simţămintele şi credinţa după împrejurări şi după interese personale.

88 Aici Titus Livius comite o eroare: regatul lui Syphax nu se întindea pînă la Gibraltar; (asupra acestui rege vezi şi vol. III, cartea XXIV, nota 190), regatul lui Syphax se întindea între rîul Ampsaca (azi Rumel) şi Mulicha (azi Muluya), la est de masaesulii. Pînă la Gibraltar se întindea Mauretania.

89 Probabil portul Siga.

90 Inadvertenţă: aici Titus Livius îi atribuie lui Syphax şi numizilor deprinderea de a lua masa în stilul roman, anume de a sta tolănit pe pat, obicei pe care nu-l avea nici Scipio, deoarece acest obicei a fost adoptat la romani mai tîrziu, după al treilea război punic (149—146 î.e.n.).

91 Nu e vorba de un tratat formal de alianţă, ci numai de tratative, o înţelegere şi o învoială, un preambul al tratatului care avea să fie încheiat de senatul roman şi aprobat de adunarea poporului potrivit uzanţelor de pînă acum ale Romei.

92 Referitor la cele relatate de Titus Livius la cap. XIX şi XX, a se vedea şi Appianos, *op. cit. Iberici*, cap. XXXII şi Zonaras, *op. cit.*, cartea a IX-a, cap. X.

93 Asupra acestor cetăţi hispane care au ridicat în repetate rînduri armele împotriva cotropitorilor romani, a se vedea vol. III, cartea XXIII, cap. XLIX; cartea XXIV, cap. XLI şi cartea XXVI, cap. XVII.

94 Referitor la luptele de gladiatori, a se vedea vol. II, cartea IX, nota 163.

95 În latineşte *lanista* — era cel care lua în antrepriză angajarea de gladiatori pentru luptele de circ.

96 În latineşte *catasta* era estrada unde se expuneau în *forum* sclavii pentru a fi vînduţi.

97 Această localitate n-a fost identificată pînă acum.

98 În text este *disceptare*; acesta e un termen juridic pronunţat de judecător, în urma unui litigiu, ca în cazul de faţă, şi de părţile care-şi pledează cauza înaintea acestui judecător.

99 Maximă liviană: *documentum quantum cupiditas imperii malum inprin mijloace inumane este cel mai mare neajuns al omului, şi că tomortales esset*, din care se trage concluzia că jinduirea după putere năzuinţa de a urca pînă la culmea puterii prin metode necinstite e legată şi de prăvălire, fără putinţa de scăpare.

100 Baetis (azi fluviul Guadalquivir) curge între munţii Sierra Morena (în latineşte muntele Marianus) şi Sierra Nevada (muntele Illipula).

Scanned with CamScanner

101 Astapa (astăzi Estepa, în provincia Sevilla) — oraş hispan din provincia Baetica, situat în cîmpia de la sud de fluviul Baetis (Guadalquivir); Plinius Major, *Historia Naturalis*, cartea III, cap. XIII îi spune Ostippo. Însă din cele relatate în această carte se deduce că e vorba de oraşul Gisia.

102 Aici este figura de stil numită brachiologie.

103 De aici se vede, pe de o parte, cît de puternică era dorinţa de libertate a hispanilor şi cît de înverşunată era ura lor împotriva cotropitorilor romani, iar pe de altă parte, în acest pasaj se remarcă şi spiritul de obiectivitate al lui Titus Livius de a reda real simţămintele unor populaţii care luptau împotriva romanilor ca să-şi apere libertatea.

104 Acest episod, zugrăvit de Titus Livius cu o surprinzătoare obiectivitate, relevă atît îndîrjirea hispanilor de a-şi apăra libertatea, cît şi mijloacele odioase întrebuinţate de romani pentru exterminarea neomenoasă a populaţiilor celtiberice care nu voiau să se supună puterii romane, aceasta înecînd în sînge orice rezistenţă din partea localnicilor.

105 Lacună ; completarea textului latin a fost făcută de Riemann cu cuvintele : *caedes ab impetu.*

106 Pentru veracitatea celor relatate de Titus Livius în cap. XXIV—XXIX, a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XXV ; Appianos *op. cit., Iberici,* cap. XXXI şi Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. X.

107 Reflecţie liviană : *Cum ad id quisque quod audierat insita hominibus libidine alendi de industria rumores adjiceret aliquid*, în care se subliniază ce efecte dezastruoase pot avea zvonurile neîntemeiate şi ce rău pot pricinui cei care le exagerează, colportîndu-le.

108 Ridicaseră armele şi ilergeţii şi lacetanii. Aici se remarcă o inadvertenţă : după cele relatate în cartea XXII, cap. XXI, în cartea XXVI, cap. XLIX şi în cartea XXIX, cap. I, reiese că Mandonius era căpetenia *(regulus)* ilergeţilor, nu a lacetanilor.

109 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvîntul : *ilergetes.*

110 Se remarcă o scăpare din vedere a lui Titus Livius : în cartea XXV, cap. XXXIV, istoricul roman spusese că suessetanii şi sedetanii erau adversarii romanilor, iar de astă dată aliaţi, fără să relateze cu ce prilej au încheiat alianţa cu romanii.

111 Sucro (azi Xucar) — rîu din Hispania citerior, care uda ţinutul de la sud de Valencia. Şi aici se constată o nepotrivire : în pasajul de faţă se vede că e vorba de un oraş cu acelaşi nume (vezi cartea XXIX, cap. XIX), dar care era situat la nord de fluviul Hyberus, nu în apropierea acestui rîu.

112 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele : *lenirent seditionem missi.*

113 *Via principalis* într-un castru roman era calea care trecea prin faţa cortului praetorian.

114 Din acest pasaj reiese că răzvrătiţii făceau parte din rîndurile ostaşilor contingentelor vechi, care mai fuseseră în trecut sub comanda fraţilor Scipioni, căzuţi în Spania.

115 Adagiu livian : *Ut ingenia humana sunt ad suam cuique levandam culpam nimio plus facunda* — cu alte cuvinte : fiecare individ încearcă deobşte să-şi uşureze vina punînd-o în spatele altora, istoricul

Scanned with CamScanner

roman voind să arate în acest pasaj deruta care a cuprins armata romană.

116 „Forul din castrul roman" — era spaţiul situat în stînga praetoriului. Acolo se găsea şi *tribunal* — locul de unde se vorbea ostaşilor.

117 În text este : *regiae nobilitatis.*

118 Reflecţie liviană : *nec me vita juvarit invisa civibus et militibus meis,* prin care se subliniază cît de cumplită era viaţa unui individ care prin purtările sale s-a făcut urît de concetăţenii săi, trăind şi fără rost, şi fără sens.

119 Cugetare liviană : *sed multitudo omnis, sicut natura maris, per se immobilis est, venti el aurae cient,* care arată uşurinţa cu care în antichitate mulţimea se lua după orice zvon şi cît de repede îşi schimba simţămintele.

120 Aici, prin gura lui Scipio, Titus Livius face elogiul faimoasei discipline romane şi culmineză cu prosopopeia Romei — teza politică a principatului lui Octavianus Augustus.

121 În acest pasaj Titus Livius se referă la o răzvrătire a trupelor campane aflate în garnizoană la Rhegium, fapt de care se vorbeşte în epitoma cărţii a XII.

122 Şi în epitoma cărţii XV şi în cartea XXXI, cap. XXI se vorbeşte de asemenea represalii sîngeroase pentru a se păstra disciplina militară în armata romană.

123 În latineşte e expresia de batjocură : *semilixa.*

124 Cuvîntul *ater* — de unde numele Atrius — înseamnă „negru".

125 Aici se referă la pretextul primului război punic, răscoala mamertinilor (vezi vol. III, cartea XXI, nota 2).

126 Quinctius Crispinus era colegul de consulat al lui Marcellus, cel care a fost prins de Hannibal în capcană şi rănit grav, încît a sucombat în scurtă vreme din pricina rănilor.

127 C. Fulvius — consulul roman care a fost nimicit împreună cu întreaga sa armată de către Hannibal în bătălia de la Herdonea în anul 210 î.e.n.

128 Pentru episodul lui Coriolanus, vezi vol. I, cartea II, cap. XL.

129 Discursul pe care îl rosteşte Scipio, este o capodoperă artistică liviană *sui generis* ; în acest discurs Titus Livius face prin mijlocirea lui Scipio apologia istoriei Romei, cuprinzînd şi elogiul „străvechilor" virtuţi şi al disciplinei romane în contrast cu defecţiunea acestor trupe romane din Spania.

130 Carteja (astăzi collina El Rocadillo, aproape de oraşul San Roque) — port al ţinutului Baetica, situat în fundul golfului Calpa (Gibraltar) ; era un oraş întemeiat de fenicieni. Titus Livius situează acest oraş dincolo de strîmtoarea Gibraltar, pe cînd Plinius Maior, *Historia Naturalis,* cartea III, Pomponius Mella, *Chorographia* cartea II, cap. VI şi Strabo, *Geografia,* cartea III, cap. I, îl situează dincoace de strîmtoare, în locul unde se găseşte astăzi oraşul spaniol Algesiras, la vest de Gibraltar. Titus Livius vorbeşte de Carteja şi în cartea XLIII, cap. III.

131 Negreşit, aici cuvîntul praetor desemnînd un magistrat carthaginez e întrebuinţat de Titus Livius prin analogie cu cel roman.

132 În strîmtoarea Gibraltar există două curente : unul la suprafaţă, pe unde apele Atlanticului vin în Mediterană, altul în profunzime, pe unde apele Mediteranei se scurg către Atlantic. Curentul de la su-

Scanned with CamScanner

prafață însă, în timpul fluxului, dezlănțuie uriașe talazuri punînd în primejdie navigația vaselor mai mici.

133 Întotdeauna navele își strîngeau pînzele în timpul luptelor navale, fiind manevrate numai cu ajutorul vîslelor.

134 Pentru comparație cu cele relatate de Titus Livius la cap. XXXI—XXXIV a se vedea și Polybios, *op cit.*, cartea XI, cap. XXXI; Appianos, *op. cit.*, *Iberici*, cap. XXXVII; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. X.

135 Episodul lui Mandonius și Indibilis expus aici se leagă de cele relatate la cap. XXIV.

136 Din acest pasaj se vede că lacetanii și ilergeții s-au răsculat în două rînduri în cursul verii anului 206 î.e.n.

137 În această privință a se vedea și vol. III, cartea XXV, cap. XXXVI.

138 Inadvertență liviană : în cartea XXII, cap. XXII, Titus Livius spune că P. Cornelius Scipio a venit în Spania în calitate de proconsul, nu de consul.

139 Lacună ; textul a fost întregit de Riemann cu cuvintele : *neque obsides imperatorum.*

140 Despre relațiile lui Scipio cu Mandonius și Indibilis a se vedea și vol. III, cartea XXVII, cap. XVII.

141 Pentru cele relatate de Titus Livius la acest capitol în legătură cu drumul lui Scipio a se vedea și Appianos, *op. cit.*, *Iberici*, cap. XXXVII, Zonaras, *op. cit.*, cartea a IX-a, cap. XI și Silius Italicus, *op. cit.*, cartea a XVI-a, vs. 171.

142 Marșul întreprins de Scipio în această regiune era al treilea în decursul anului 206 î.e.n.

143 Lacună ; cuvîntul *Magonem* este pus de Riemann.

144 Se amintește cu acest prilej că, în genere, romanii purtau părul tăiat scurt.

145 Inadvertență : Titus Livius a uitat că în cartea XXVII, cap. XIX a spus „fiul surorii sale".

146 În schimb istoricii greci dau cu totul alte motive : părăsirea aliantei carthagineze de către Masinissa se datora faptului că i-a fost răpită logodnica sa Sophonisba de către Syphax, cu care acesta s-a căsătorit. Asupra episodului Sophonisbei, vezi cartea XXIX, cap. XXIII.

147 Cimbii — localitate hispană care încă n-a fost identificată.

148 Aici Titus Livius a dat denumirea latină funcției corespunzătoare magistratului hispan din Gades.

149 Pityussa (πιτνοῦσσαι Insula Pinilor) sau Pityusae — grupă de insule situate la sud-est de insulele Baleare, alcătuită din insulele Ebusus și Ophiusa (azi Iveza și Formentera). În pasajul de față e vorba de insula Ebusus.

150 Insula mai mare a Balearelor se numește azi Majorca.

151 Locuitorii insulei Majorca din Baleare fuseseră supuși de romani în anul 217 î.e.n. (vezi vol. III, cartea XXI, cap. XX). Se pare că fusese locuită și de fenicieni.

152 Aceasta se numește Minorca.

153 Lentulus fusese praetor în anul 211 î.e.n, iar Acidinus în anul 210 î.e.n. (a se vedea în această privință vol. III, cartea XXV, cap. XLI și cartea XXVI, cap. XXIII). Funcția lor de acum era de propraetori în locul lui P. Cornelius Scipio (a se vedea vol. III, și cartea XXIX, cap. XIII, unde se spune că aceștia în anul 204 î.e.n.

Scanned with CamScanner

au primit ca proconsuli conducerea aceloraşi provincii pe care le-au avut în calitate de propraetori, adică Hispaniile).

154 Referitor la funcţia de proconsul în Spania a lui Scipio a se vedea cartea XXVI şi capitolul respectiv, nota 122. *Imperium proconsulare* acordat lui Scipio pentru provincia Spania era o comandă extraordinară, pentru că el nu îndeplinise consulatul şi nici o magistratură curulă. Asupra acestui caz însuşi Titus Livius spune în vol. III, cartea XXXI, cap. XX: „pînă la acest caz (al lui Scipio — n.n.) nu exista nici un exemplu de sărbătorire, cu purtare în triumf, a unui comandant de oşti, care să nu fi fost totodată dictator sau consul sau praetor".

155 Acum, pentru prima oară, se încredinţează unui consul roman provincia Africa, în sens de comandament militar, în urma cererii exprese a lui Scipio de a i se decreta Africa în locul Siciliei, pentru a avea dreptul de a-şi transporta armata pe cale maritimă pe continentul african şi în special pe teritoriul Carthaginei.

156 Acesta fusese edil în anul 207 î.e.n.

157 Referitor la L. Aemilius Papus, a se vedea cartea XLII, cap. XXVIII. A fost praetor în anul 205 î.e.n.

158 Cele descrise de Titus Livius aici sînt relatate şi de Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XXXIII; Appianos, *op. cit., Iberici*, cap. XXXVIII şi *Hannibal*, cap. LV; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XI; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea VIII, cap. XV; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea VII, cap. LVI.

159 Pentru Ariminum vezi cartea XXI, nota 174.

160 Aici e figura de stil numită zeugmă: *haberetis* se traduce: 1) purtaţi, 2) aveaţi.

161 Turduli sau turdetani — a se vedea cartea XXI, cap. VI şi nota 35, cartea XXIV, cap. XLII.

162 Relaţiile dintre Roma şi statele străine erau întreţinute prin intermediul ambasadorilor lor *(legati, oratores* — trimişi, împuterniciţi, soli). Aceşti *legati* erau inviolabili, bucurîndu-se la Roma de diferite privilegii: găzduire şi ospitalitate gratuită într-un edificiu public, situat în cîmpul lui Marte *(hospitium in villa publica)* şi punîndu-li-se la dispoziţie toate cele trebuincioase pentru strictul necesar *(hospitium* — masa, *lautia* — baie etc.). *Legati* primeau în mod frecvent daruri *(munera, dona)* atît pentru ei, cît şi pentru suita lor şi pentru capii de state care îi trimiteau. *Legati* erau reţinuţi numai în timp de război dincolo de *pomerium* — incinta cetăţii Roma. În mod obişnuit însă puteau să intre în Roma şi să întreţină relaţii cu cetăţeni, să apară în *contiones* — adunările poporului. Relaţiile, negocierile şi tratativele politice le întreţineau cu senatul roman. *Legati* erau introduşi în senat pentru a-şi expune însărcinările, erau ascultaţi şi întrebaţi; ei se retrăgeau în timpul deliberărilor şi reintrau apoi în curie pentru a primi răspunsul la cererile lor. În acest sens vorbeşte Titus Livius şi în cartea XXX, cap. XVII şi XXI etc.

163 Senatul dezbate acum chestiunea provinciilor. Distribuirea provinciilor fusese reglementată (vezi mai sus cap. XXXVIII) însă în urma acestui fapt, Scipio ceruse senatului să i se atribuie ca provincie Africa, în loc de Sicilia; de aceea senatul e nevoit să delibereze asupra acestei chestiuni, motivată de Scipio prin argumentul că războiul împotriva carthaginezilor nu poate fi terminat decît printr-o campanie desfăşu-

Scanned with CamScanner

rată în Africa, pe teritoriul propriu al Carthaginei, spre a-l determina pe Hannibal să părăsească solul Italiei şi să-şi apere patria invadată de romani. Însă Scipio nu-şi putea realiza planul dacă respecta hotărîrea senatului care-i decretase ca provincie Bruttium (primită de Cassius) şi Sicilia (primită de Scipio), deoarece aceasta însemna că nici unul din consuli n-aveau voie să debarce cu armata pe teritoriul Africii. Acesta era motivul pentru care Scipio a cerut senatului să revină asupra primei hotărîri şi să-i decreteze lui ca provincie Africa, pentru a desfăşura acolo campania împotriva Carthaginei.

164 Cele descrise de Titus Livius la cap. XXXIX—XLV au fost relatate şi de Appianos, *op. cit., Iberici,* cap. VII şi *Hannibal,* cap. LV; Plutarh, *op. cit., Fabius Maximus,* cap. XXV; Silius Italicus, *Punica,* cartea a XVI-a, vs. 597 şi urm.

165 În calitatea lui de *princeps senatus,* Fabius Maximus avea dreptul să ia cel dintîi cuvîntul în dezbaterile senatului.

166 După cum se ştie şi s-a arătat la nota 41 de la cartea XXII, Fabius îndeplinise în două rînduri funcţia de dictator.

167 Adagiu livian : *Nobis prius decedat timor quam ultro alis inferatur,* în care se arată că pentru a ajunge să fii temut de un adversar, trebuie să nu-ţi mai fie ţie teamă de el.

168 E vorba de Alcibiades, care în timpul războiului peloponesiac a condus campania atenienilor în Sicilia, împotriva Syracusei. Dar el a trădat, trecînd de partea Spartei, aliata Syracusei.

169 În privinţa lui Regulus şi a campaniei lui nefericite în Africa în timpul primului război punic, a se vedea cartea XXI, nota 2, şi epitomele cărţilor XVII şi XVIII, precum şi notele 32 şi 35 Epitome.

170 Lacună : cuvintele lipsă *neque detrecto* au fost puse de Riemann.

171 Aforism livian : *Satis sit semel creditum : Non semper temeritas est felix, et fraus fidem in parvis rem praestruit ut, cum operae praetium sit, cum mercede magna fallat,* prin care pune în lumină preceptul moral : ferirea de linguşitori şi înşelători este paza bună şi te pune la adăpost de primejdii.

172 În cap. XLI din cartea XXV s-a vorbit de atitudinea lor schimbătoare. Însuşi Scipio în cuvîntarea sa (vezi mai departe la cap. XLIV) relevă acest lucru.

173 Această cuvîntare a lui Fabius Maximus este iarăşi un model tipic de retorică, alcătuit după toate principiile artei oratorice, relevînd principiile politice şi militare judicioase în acele împrejurări, caracteristice unui comandant de oşti conştient şi prudent, care a reuşit prin tactică şi măsurile preconizate de el să salveze Roma ameninţată de invazia lui Hannibal. Atitudinea lui Fabius Maximus a învederat pe deplin aventura în care se arunca Roma în cazul unei eşuări a debarcării armatelor romane în Africa printr-o operaţie desfăşurată în contradicţie cu tradiţiile militare romane. Fabius, prin ideile politice şi militare enunţate aici, reprezintă grupul conservator din senatul roman. Istoricul grec Plutarh, care i-a consacrat lui Fabius Maximus o biografie, minimalizează planul lui Scipio, socotindu-l un îndemn la aventură, care pune cetatea într-o mare şi grea primejdie. „Fabius a pornit să se ridice şi să vorbească împotriva lui Scipio, din multa sa băgare de seamă şi chibzuinţă... [Fabius] a fost dus mai departe de un fel de ambiţie şi dorinţă de întrecere, spre a împiedica ridica-

Scanned with CamScanner

rea lui Scipio", spune Plutarh, *op. cit., Fabius Maximus*, cap. XXV). În comparație cu Titus Livius, Plutarh prezintă faptele expozitiv și succint, fără să-i atribuie bătrînului comandant roman vreo cuvîntare, rezumînd în cîteva cuvinte lapidare expozeul prezentat cu atîta patos și belșug de argumente — e drept, judicioase — de către istoricul roman Titus Livius.

174 Regulus a fost învins în Africa nu de un comandant de oaste cartaginez, ci de Xantippos lacedemonianul, comandantul trupelor de mercenari aflați în slujba Carthaginei.

175 Titus Livius comite aici o nouă greșeală : Regulus a suferit înfrîngerea din partea carthaginezilor cu 50 de ani mai înainte, adică în anul 256 î.e.n. și nu cu 40 de ani (a se vedea cartea XXIX, cap. XXVI și XXVIII ; cartea XXX, cap. XXX).

176 Agathocles, tiranul Syracusei, a purtat cu Carthagina un război pentru stăpînirea Siciliei vreme de 3 ani (310—307 î.e.n.), după ce la început a fost bătut de carthaginezi la Himera (în nordul Siciliei) ; acesta debarcînd apoi în Africa, Agathocles îi învinse. În urma răzvrătirii sicilienilor, Agathocles a fost nevoit să se înapoieze în Sicilia, încheind pace cu Carthagina.

177 Lacună ; cuvintele *populi quot* au fost puse de Riemann.

178 Discursul lui Scipio alcătuit potrivit regulilor retorice ca și cel al lui Fabius Maximus, în care sînt enunțate planurile politice și militare cu totul opuse față de expozeul făcut de Fabius Maximus, oglindește atît combativitatea fără seamăn a unui încercat comandant de oști, cît și pozițiile și forțele puternice de care dispunea acum statul militarist roman, pentru prima oară arătîndu-se net acele tendințe în politica lui externă, care, ulterior, au avut un rol precumpănitor în istoria Romei. Prin planul militar și politic preconizat de Scipio, războiul al doilea punic a intrat într-o nouă fază, diametral opusă primei : faza de cuceriri dincolo de hotarele Italiei, pentru că, după al doilea război punic, Roma a devenit în urma războaielor de cucerire cel mai puternic stat din vestul bazinului mediteranean.

179 Q. Fulvius Flaccus fusese de patru ori consul, ultima oară în anul 209 î.e.n. (prima oară în anul 237, a doua oară în 224, a treia oară în 212), iar censor în anul 231 î.e.n., însă alegerea i-a fost anulată. Ca proconsul a asediat Capua. A fost și dictator în vederea alegerilor.

180 În latinește (*discedere in sententiam*, expresie care arată că după epuizarea dezbaterilor din senat, *princeps senatus* punea la vot părerea propusă de el, fie de alți oratori ; senatorii votau trecînd în dreapta sau în stînga lui *princeps senatus*. Dacă întrunea majoritatea membrilor prezenți, propunerea era oficial însușită de întreg senatul, devenind *sententia senatus*.

181 Lacună ; textul latinesc a fost întregit de Riemann cu : *mallet ex duobus quos superiores consules habuissent.*

182 Referitor la cele relatate de Titus Livius în cap. XL—XLVI să se vadă și Plutarh, *op. cit., Fabius Maximus*, cap. XXV ; Appianos, *op. cit., Războaiele lui Hannibal*, cap. LIV și urm. : Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XI.

183 E demn de relevat că însuși etruscii se grăbesc să revină asupra atitudinii lor, reintrînd în confederația romană ; acest fapt este totodată un simptom că Hannibal a pierdut inițiativa politică și militară în

Scanned with CamScanner

Italia, deşi mereu etruscii fuseseră gata de a trece de partea Carthaginei. Decizia etruscilor a fost luată, negreşit, în urma rezultatului bătăliei de la Metaurus, localitate în vecinătatea Etruriei, din anul 207 î.e.n.

184 Aceasta înseamnă că din fiecare categorie din asemenea arme — *hasta pilum, gaesum* — vor pune la dispoziţie romanilor cîte 17 500 de bucăţi.

185 Acestea erau armatele romane pe care le comandaseră Lucius Veturius şi Quintus Metellus, consulii anului 206 î.e.n. Noul consul Licinius a luat în primire armata lui Veturius, lăsîndu-i lui Metellus, căruia i se prelungise comanda, armata în fruntea căruia fusese tot el în anul precedent.

186 În cartea XLII, cap. I, Titus Livius e mai lămurit în această privinţă : senatul roman a dat un decret prin care consulul Lucius Postumius trebuia să se ducă în Campania ca să statornicească hotarele proprietăţilor statului din *ager publicus*, care, în majoritate, fuseseră acaparate prin abuz de particulari prin încălcarea delimitărilor.

187 *Fossa Graeca* era canalul de pe cursul inferior al rîului Clanius, la sud de rîul Volturnus (Campania), canal săpat în scopul asanării bălţilor formate de acest rîu.

188 Ligurii alpini sau albingauni locuiau între Alpii Maritimi şi mare, avînd ca oraş mai important Albingaunum pe coasta Golfului Ligusticus (Genua).

189 Epanterii munteni — triburi ligurice care locuiau povîrnişurile Alpilor Maritimi şi Poenini.

190 Savo (astăzi Savona) — oraş liguric situat la apus de Genua, aproape de litoralul mării. Portul Savo se găsea între Genua şi Albingaunum (astăzi Vade).

191 E vorba de analistul Coelius Antipater.

192 Analistul roman Valerius Antias — vezi şi vol. I, cartea III, nota 16.

CARTEA XXIX

1 Relatarea evenimentelor din această carte începe cu anul 205 î.e.n.

2 O dată cu alegerea lui Scipio în funcţia de consul şi atribuirea pentru prima oară a provinciei Africa, războiul al doilea punic intră în faza operaţiilor militare ofensive, decisive ale Romei, aceasta ducînd de acum înainte o politică netă de cotropiri teritoriale, mai ales că, în urma bătăliei de la Metaurus, unde carthaginezii au fost zdrobiţi, situaţia lui Hannibal în Italia devenise extrem de critică. Cetăţile care se rupseseră din confederaţia romană, trecînd de partea lui Hannibal, revin la vechea alianţă, acceptînd din nou dominaţia Romei. Prin nimicirea armatei carthagineze din Spania şi pierderea acestei provincii, care pentru Carthagina constituia o rezervă nesecată de recrutări de trupe — singura rezervă de nădejde pentru continuarea ofensivei în mod decisiv contra Romei — şi deoarece lui Hannibal nu-i veneau de la Carthagina noi contingente pentru completarea efectivelor măcinate în marile bătălii cu romanii şi în luptele aproape zilnice de hărţuială mai cu seamă, acestuia i s-a spulberat orice speranţă de a mai cîştiga războiul cu romanii. După alungarea carthagi-

Scanned with CamScanner

nezilor din Spania, Scipio purcede la realizarea ultimului obiectiv din planul politic şi militar al Romei : pregătirea campaniei din Africa şi zdrobirea Carthaginei însăşi.

3 În comparaţie cu cele relatate de Titus Livius la acest capitol, a se vedea şi Appianos, *op. cit., Libyci,* cap. X şi urm.; Zonaras, *op. cit.,* cartea IX, cap. XI; Valerius Maximus, *op. cit.,* cartea VII, cap. III.

4 Se reamintesc cele relatate de Titus Livius în cartea XXVIII, cap. XIV în această privinţă, şi anume că Scipio adusese de pe coastele Etruriei o flotă alcătuită din 30 de vase noi, la care a adăugat alte 30 de vase mai vechi puse la dispoziţie de senatul roman.

5 Syracusanii mai adresaseră o plîngere în acelaşi sens, în anul 210 î.e.n., senatului roman împotriva lui Marcellus (vezi cartea XXVI, cap. XXX şi XL).

6 Cele descrise de Titus Livius la cap. II au fost menţionate şi de Appianos, *op. cit., Iberici,* cap. XXXVIII.

7 Cei doi proconsuli romani, Lucius Lentulus şi L. Manlius Acidinus, aveau la dispoziţie fiecare cîte două legiuni şi cîte două *alae sociorum* (corpuri de trupe auxiliare aliate).

8 Conform dispozitivului celor trei linii succesive de atac obişnuite, constituit la începutul unei bătălii de către romani : *hastati, principes, triarii.*

9 Dispozitivul de luptă al armatei romane a fost acesta : o legiune în centru, două legiuni la flancuri şi una în rezervă.

10 În latineşte termenul *legiones,* întrebuinţat de Titus Livius, este impropriu, întrucît în dispozitivul frontului roman erau incluse forţele auxiliare *(alae sociorum).* Erau patru legiuni şi patru corpuri de trupe aliate.

11 Este vorba de acel Servius Cornelius care îndeplinise funcţia de edil cúrul în anul 208 î.e.n.

12 Cele patru legiuni romane precum şi corpurile de trupe auxiliare *(alae sociorum)* erau constituite în dispozitivul obişnuit roman pe două linii succesive : *prima acies* şi *secunda acies.*

13 *Saga* era veşmîntul centurionilor şi călăreţilor, peste care se puneau platoşele.

14 Pentru toga a se vedea în vol. II, cartea X, nota 31.

15 Se aminteşte că Titus Livius a relatat la cap. I că Gaius Laelius fusese trimis de Scipio să atace şi să prade coastele Africii.

16 Hippo Regius (astăzi Bône) fusese iniţial o colonie înfiinţată de fenicienii din Tyr pe coasta nordică a Africii în ţinutul Numidiei. Ulterior, acest oraş a devenit reşedinţa regilor Numidiei.

17 Titus Livius se referă aici la vechii locuitori din regiunile Africii de nord, care îşi lucrau ei înşişi pămînturile, în contrast cu carthaginezii, care se foloseau de sclavi în acest scop.

18 În acelaşi fel se exprimă Titus Livius cu privire la africani şi în capitolul XXV din această carte.

19 Reflexie liviană : *nihil usquam spei, nihil auxili esse!* Titus Livius caracterizează succint situaţia critică, politică şi militară, în care ajunsese Carthagina.

20 Solia trimisă de senatul carthaginez la Filip al V-lea, regele Macedoniei, n-a obţinut rezultatul dorit, pentru că acesta, în urma înfrîngerii suferite, ceruse pace romanilor.

Scanned with CamScanner

21 Masinissa sosise de la Emporia (azi Tripolis), o localitate situată la mare distanță de Hippo Regius, apropiată în schimb de Hippo Zarytus. Aceasta ne-o va relata Titus Livius mai departe, la cap. XXXII din această carte.

22 În această privință, a se vedea mai departe la cap. XXIX și urm., unde se va relata toată odiseia lui Masinissa.

23 Genua — vezi cartea XXI, nota 116.

24 Pentru liguri și ramura ligurilor albingauni, vezi nota 78 de la cartea XXI și nota 196 la cartea XXVIII. Portul de acostare pare să fie, după aceste indicații, Vada Sabatia, despre care s-a mai vorbit în cartea XXVIII, cap. XLVI.

25 Inadvertență liviană : în cartea XXVIII, cap. XLVI Titus Livius spusese că și Marcus Valerius Laevinus plecase către Liguria în fruntea unei armate romane ; prin urmare, în campania din Liguria aveau să coopereze trei armate, nu două cum se relatează în acest pasaj ; cea a praetorului Sp. Lucretius — alcătuită din două legiuni și care fusese cantonată în Ariminum — trebuia să facă joncțiunea cu armata proconsului Marcus Livius, care, în urma dispozițiilor senatului, plecase din Etruria.

26 Despre această armată de sclavi voluntari *(volones)* s-a vorbit în vol. III, cartea XXII, cap. LVII. A se vedea și vol. III, cartea XXII, nota 180 și cartea XXIV, nota 67.

27 Unghiul pe care-l formează munții Alpi cu munții Apenini.

28 Locri se rupsese din confederația romană și trecuse de partea carthaginezilor în anul 215 î.e.n., la un an după bătălia de la Cannae (a se vedea vol. III, cartea XXIV, cap. I).

29 Căpeteniile orașului Locri, ca și acelea ale celorlalte orașe italice intrate în confederația romană, fuseseră partizanii păstrării legăturilor cu romanii, pe cînd păturile de jos ale poporului înclinau spre alianța cu carthaginezii. Răsturnîndu-se situația prin intervenția directă a lui Hannibal, aristocrația acestor cetăți a fost nevoită să fugă (vezi vol. III, cartea XXIV, cap. I și nota 8).

30 Aici e figura de stil zeugma ; *composuissent* se traduce : 1) au alcătuit, 2) au stabilit.

31 E inexplicabil de ce Titus Livius nu arată rostul imixtiunii lui Scipio în provincia altui comandant. Nelămurit e și faptul pentru care fruntașii cetății Locri s-au înfățișat lui Scipio, care era în altă provincie, la Syracusa, și nu celuilalt consul, Crassus, sau chiar proconsulului Metellus, care ocupase cu armata lui Bruttium. Încălcarea atribuțiilor unui alt comandant, ca în relatarea din acest pasaj, prin ocuparea unui oraș din provincia consulului Crassus, ar fi avut drept urmare supărarea celuilalt comandant, întrucît Scipio îi contracara acțiunile de luptă.

32 La Rhegium se găseau sub comanda consulului Crassus 8 000 de ostași.

33 Pleminius avea funcția de *legatus*. Titus Livius nu ne spune cînd a primit propraetura, ca o prelungire de comandă ; de asemenea, nici nu a arătat cînd a fost ales praetor.

34 E vorba de cei care izbutiseră să treacă zidurile de apărare ale cetății.

35 Pleminius își aduce ajutoare în primul rînd din Rhegium.

Scanned with CamScanner

36 Bulotus este numele unui rîu neidentificat. Poate că e vorba de rîul Butrotus, singura apă curgătoare care se găseşte la sud de Locri.
37 Pentru „scorpion", vezi vol. III, cartea XXVI, nota 275.
38 Adică părăsită de armata lui Hannibal.
39 Istoricul grec Diodor din Sicilia, *op. cit.*, cartea XXVII, cap. V, scrie că cei doi tribuni militari, Sergius şi Mattienus, erau supăraţi pe Pleminius pentru că nu le făcuse şi lor parte din prăzile luate din templul Proserpinei.
40 După cum se ştie, şi praetorii erau însoţiţi în permanenţă de cîte şase lictori.
41 Toate aceste lucruri i-au fost aduse la cunoştinţa lui Scipio de către fruntaşii din Locri, care, de bună seamă, i s-au plîns de neajunsurile suferite de ei din partea lui Pleminius şi a armatei acestuia.
42 Hexera era o navă de mare tonaj, mînată de şase rînduri de lopeţi.
43 În legătură cu consulul Publius Licinius, a se vedea mai sus, cartea XXVIII, cap. XLVI.
44 Caecilius Metellus era proconsulul care primise provincia Bruttium (a se vedea vol. III, cartea XXVIII, cap. XLV).
45 Cele relatate la cap. X şi XI sînt confirmate şi de: Cicero, *De haruspicum responsibus*, cap. XIII şi urm.; Ovidius, *Fasti*, cartea IV, vs 257; Diodor din Sicilia, *op. cit.*, cartea XXXIV, cap. LX; Strabo, *op. cit.*, cartea XII, cap. V; Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. LVI; Aurelius Victor, *op. cit.*, cap. XLVI.
46 Pessinunt (Pessinus) — oraş grec în Phrygia din Asia Mică, către izvoarele rîului Sangarus; era un important centru comercial şi religios, capitala unui stat teocratic guvernat de preoţii zeiţei *Mater Idaea*, socotită mama zeilor. Această divinitate era adorată sub forma unei pietre divine (era un aerolit). Numele de *Idaea* provine probabil de la locul templului de pe muntele Ida, lîngă Troia. I se mai spunea şi *magna Mater* sau *Dea Mater*, fiind considerată mama tuturor zeilor, identificată cu Rhea şi Cybele. După tradiţie, templul acestei divinităţi fusese ridicat în oraşul Pessinunt de legendarul rege Midas. În anul 205 î.e.n. oraşul Pessinunt se găsea sub stăpînirea gallilor galati, pe care îi învinsese Attalus I, regele Pergamului.
47 Se face aluzie la cele spuse în vol. III, cartea XXII, cap. IX şi LVII, că s-ar fi găsit în cărţile sibylline.
48 Referitor la Aesculapios, a se vedea vol. II, cartea X, cap. XLVII şi nota 178.
49 Referitor la solia anterioară condusă de M. Pomponius Matho şi Quintus Catius trimisă la Delphi (a se vedea vol. III, cartea XXVIII, cap. XLV).
50 Deşi Titus Livius spune în acest pasaj că Laevinus a fost ales consul în două rînduri, totuşi pînă acum l-a menţionat numai o singură dată în calitate de consul (vezi cartea XXVI, cap. XXII).
51 Despre C. Caecilius Metellus, ca praetor, Titus Livius a pomenit în cartea XXVIII, cap. X.
52 Despre Sero Sulpicius Galba, vezi vol. III, cartea XXVII, cap. XX.
53 În privinţa lui Cethegus, vezi vol. III, cartea XXVII, cap. XXXVI.

Scanned with CamScanner

54 Asupra lui P. Sempronius Tuditanus, vezi vol. III, cartea XXVII, cap. XXXVI.

55 În privința praetorului M. Pomponius Matho, a se vedea cartea XXVIII, cap. X.

56 *Ludi romani* (jocurile romane) se desfășurau în general, comparativ cu cele plebeie, de mai puține ori (vezi și vol. III, cartea XXIII, nota 95).

57 În amintirea lui Marcellus, biruitorul gallilor la Clastidium în anul 221 î.e.n., dar răpus prin trădare de Hannibal.

58 Dimallum (la Polybios este Dymalos, (Δύμαλος) — oraș important al Illyriei pe coasta Adriaticii, în apropiere de ținutul parthinilor.

59 Phoenice (azi Pheniki) — oraș în Chaonia din Epir, la nord de Buthroum, era un oraș bogat și puternic.

60 Bargullum — oraș în Illyria sau în Epir, neidentificat încă.

61 Eugenium — oraș illyr, încă neidentificat, situat probabil în vecinătatea parthinilor și a orașului Dimallum.

62 Pleuratus era fiul lui Scerdilaedus, regele Illyriei, care a domnit peste Tracia ca rege ; după moartea tatălui său, urmează la tronul Illyriei.

63 Nabis a fost tiranul Lacedemoniei după Machanidas ; a domnit de la 207 la 192 î.e.n.

64 Consulii M. Cornelius și P. Sempronius au fost în funcție în anul 204 î.e.n.

65 Armata romană cuprindea în ansamblu toți cetățenii romani ținuți în serviciu militar și supuși chemării sub arme ; prin *exercitus* se desemna corpul cetățenilor reuniți sub arme pe cîmpul lui Marte și, în particular, partea din contingentul care era chemat în fiecare an și pus sub ordinele consulilor. Fiecare din acești magistrați avea sub ordinele lui o armată consulară, *exercitus consularis*, adică un corp format din două legiuni. O armată asemănătoare era atașată fiecărui guvernămînt militar, *exercitus provinciae*, și era comandată de fiecare dintre magistrații sau promagistrații care își împărțeau provinciile. Însă efectivele armatei puteau fi sporite sau micșorate, după nevoie, de către senat. 1) Armata romană era formată numai din romani și latini *(civium civilis exercitus)*, cuprinzînd toți cetățenii ajunși la vîrsta militară (17 ani) din Roma sau din coloniile romane. 2) Armata romană era întărită și dublată, și chiar întreită, prin contingentele impuse orașelor aliate *(socii)* care aveau cadrele lor particulare, dar care luptau alături de legiunile romane pe același front. 3) Al treilea element al armatei erau *auxilia*, trupele auxiliare furnizate de contingentele străine care erau angajate cu soldă, *externa auxilia*, din rîndurile gallilor sau ale hispanilor.

66 Asupra acestei armate, vezi vol. III, cartea XXV, cap. VI.

67 Titus Livius a omis să menționeze cînd a fost înlocuit Claudius de către Quinctius, deși în vol. III, cartea XXVIII, cap. X istoricul roman a relatat că armata din Tarentum a fost pusă sub comanda lui Quintus Livius, iar la cap. XLV din aceeași carte, că i s-a prelungit comanda.

68 În privința celor relatate în acest capitol, vezi și Macrobius, *Saturnalia*, cartea II, cap. V, § 4 ; Suetonius, *Viețile celor doisprezece Caesari, Tiberius*, cap. II ; Appianos, *op. cit.*, *Războaiele lui Hannibal*, cap. LVI ; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. LXI ; Ovidius, *Fasti*, cartea IV, vs. 234 ; Silius Italicus

cus, *Punica*, XV, vs. 37; Plinius, *op. cit.*, cartea VII, cap. XXXIV.

69 La romani, pentru a putea deține funcția de quaestor, se cerea candidatului să aibă împlinită vîrsta de 27 ani.

70 Acești preoți gallati în număr de doi, o femeie și un bărbat, veniseră din Phrygia, o dată cu statuia zeiței Mater Idaea.

71 Pe ziua de 12 aprilie.

72 În latinește: *referre ad senatum* înseamnă a face un raport senatului, a reglementa ordinea de zi și chestiunile puse în deliberare; acesta e dreptul lui *princeps senatus* și, după el, al tuturor magistraților romani care aveau *jus referendi*; *relatio* (darea de seamă) era făcută de unul din consuli în numele său personal sau și în numele colegului său; *relatio generalis* privea situația republicii în ansamblu, sau a unui sector anumit; provinciile, armatele, pacea, războiul, religia, celebrarea jocurilor; în general raportul (darea de seamă) propunea o soluție, fiind de cele mai multe ori sprijinită printr-un discurs sau un expozeu asupra situației.

73 De aici se deduce că și coloniile romane au început să fie impuse la plata în bani a impozitelor, ca și cetățenii din Roma, pe cînd pînă în acest an (204 î.e.n.) erau impuse numai la recrutarea unor contingente de trupe și anumite cantități de provizii.

74 *Formula* era edictul publicat de censori la intrarea lor în funcție și prin care indicau principiile adoptate de ei în evaluarea averilor pentru toate proprietățile care nu erau estimate după o bază fixă. Această formulă era destinată să pună unitate în operațiile executate de censori la Roma, în colonii sau în provincii, în armată, de către magistrații locali, după ce depuneau jurămîntul — *censores colonarum jurati*. Cuvîntul *formula*, formă, definiție și regulă, se întrebuința ca principiu uniform de orice magistrat în administrație. Recrutările se făceau de asemenea tot după o *formula*.

75 Recrutările *(dilectus)* se făceau în fiecare an în virtutea unui decret senatorial și prin grija unuia dintre consuli secondat de tribunii militari. Efectivele obișnuite ale trupelor recrutate erau de patru legiuni, încadrate în două armate a cîte două legiuni fiecare. Consulul fixa ziua recrutării *(diem dicere)* în care toți cetățenii trebuiau să se prezinte pe Capitolium. Acolo recruții erau strigați *(citare)* trib după trib, aleși și înscriși *(scribere, conscribere exercitum)*. În coloniile latine și orașele aliate, recrutările aveau loc în virtutea unui edict consular care fixa data chemării sub arme și efectivele contingentelor *(edictum* sau *formula*, ca în pasajul de față). Recrutările se efectuau prin grija magistraților locali. Adesea ori aceștia trebuiau constrînși.

76 *Vacatio militiae* însemna dispensa de serviciu militar. De drept *jus vacationis* nu era acordat decît în cazuri determinate ca răsplată pentru serviciile aduse și în virtutea convențiilor formale, *sacrosancta vacatio*. Coloniile maritime și anumite colonii latine se considerau în posesia acestui drept; însă numai orașele Ostia și Antium beneficiau de *vacatio militiae*. Cîteodată, în crizele acute pentru statul roman, în timpul războaielor punice, unele cetăți italice refuzau furnizarea contingentelor stipulate în convenții *(abnuere, recusare)*, însă statul militarist roman a știut să contracareze această

Scanned with CamScanner

atitudine, fie prelungind serviciul militar pentru unităţile furnizate de aceste cetăţi, fie impunîndu-le sarcini extraordinare, fie mărind numărul contingentelor chemate sub arme.

77 Cele istorisite de Titus Livius la cap. XVI—XXII au fost relatate şi de Appianos, *op. cit.*, *Războaiele lui Hannibal*, cap. LV; Dio Cassius, *op. cit.*, *Fragm.*, cartea LVII, cap. LXII, Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XI; Diodor din Sicilia, *op. cit.*, cartea XXVII, cap. V; Valerius Maximus, *op. cit.*, cartea I, cap. I şi cartea III, cap. VI, şi Plutarh, *Cato Major*, cap. III.

78 În acest pasaj Titus Livius întrebuinţează termenul *relata*; este folosit impropriu, pentru că abia mai jos această chestiune e pusă în dezbatere.

79 În acest pasaj Titus Livius se referă la împrumutul contractat de la particulari *(societates)* în anul 210 î.e.n. de către consulii Marcus Laevinus şi Marcus Claudius.

80 Magistraţii însărcinaţi cu jurisdicţia (praetorii) aveau o tribună *(tribunal)* în *Comitium*. Dar uneori şi ceilalţi înalţi demnitari ai statului, consulii şi dictatorii, puteau să judece în *Comitium*, avînd tribună (a se vedea vol. I, cartea IV, cap. XIV).

81 Se face aluzie la mitul homeric al Scylei şi Charybdei, stîncile care străjuiesc strîmtoarea Messina. Amîndouă stîncile erau închipuite de Homer, în *Odisseea*, ca nişte monştri înfiorători, Scylla avînd şase gîturi şi şase guri, fiecare cu cîte trei rînduri de dinţi, care a înghiţit şase tovarăşi de ai lui Ulisse (vezi *Odisseea*, cîntul XII, vs. 105—150).

82 Cuvîntarea solilor cetăţii Locri este un interesant şi elocvent document în care sînt descrise de către Titus Livius, nepărtinitor, veridic şi fără exagerări, împilările nemiloase, rapacitatea cuceritorilor romani, samavolniciile şi abuzurile de tot felul comise de aceştia, relatînd tot cortegiul de neajunsuri pe care le îndurau cetăţile învinse din partea Romei asupritoare.

83 În latineşte: *abrogando imperio*.

84 Lacună; cuvîntul *romanum* e completarea lui Riemann.

85 Aşa cum se întîmplase cu resturile legiunilor romane după dezastrul de la Cannae.

86 Gymnasium (γυμνάσιο) la greci era un loc amenajat pentru exerciţii altetice.

87 *Pallium* era veşmîntul specific al vechilor elini, aşa cum toga era la romani.

88 *Crepida* era încălţămintea simplă grecească, constituită dintr-o talpă legată de gambă cu curele.

89 Termenul de cohortă praetoriană este pentru prima oară întrebuinţat de Titus Livius cu sensul de gardă de pază şi de onoare a comandantului suprem de armată, consul sau dictator, fiind alcătuită din ostaşi de elită ai pedestrimii şi cavaleriei romane.

90 Despre aceasta s-a menţionat la cap. X de la această carte.

91 Cu şase ani înainte (în anul 210 î.e.n.).

92 Este acelaşi praetor menţionat la cap. XIII al acestei cărţi.

93 Era din aceeaşi familie ca şi analistul roman care se chema

Cn. Cincius Alimentus (vezi în privința acestuia vol. III, cartea XXI, nota 13).

94 Aceasta însemna că orașul Locri era reprimit, după 14 ani, în confederația romană și că își relua situația sa de aliat, cum fusese înainte de a se rupe de romani și de a trece de partea lui Hannibal. Această măsură luată de senatul roman are un dublu aspect: pe de o parte, reliefează eșecul eforturilor lui Hannibal de a sfărîma puterea politică a romanilor, scoțînd de sub hegemonia Romei cetățile italice ca să intre sub a Carthaginei; pe de altă parte, dezvăluie abilitatea diplomației romane, care a izbutit să-și refacă confederația și să-și restabilească rolul de hegemon politic și militar în întreaga Peninsulă Italică, fără să recurgă deocamdată la măsuri de represalii împotriva cetăților care s-au rupt de Roma. A fost deajuns un singur exemplu, care a servit de învățătură pentru toți foștii aliați șovăielnici, ori dubioși: Capua.

95 Cugetare liviană: *natura insitum quibusdam esse et magis peccari nolint quam salvis animis ad vindicanda peccata habeant*, prin care scriitorul moralist latin subliniază ideea că oamenii trebuie să învețe din greșelile altora pentru ca să nu le mai săvîrșească și ei la rîndul lor.

96 Se reamintește că înainte, în anul 205 î.e.n., în urma convocării poporului în *comitia centuriata* de către Philo, toate centuriile l-au votat în unanimitate consul pe Publius Cornelius Scipio (a se vedea vol. III, cartea XXVIII, cap. XXXVIII).

97 La romani se obișnuia ca justițiabilii să apară în trei rînduri în fața adunării poporului, pînă la darea sentinței.

98 P. Clodius Licinus a fost un analist roman, contemporan cu Titus Livius (a fost consul în anul 4 î.e.n. pe vremea lui Octavianus Augustus), care a scris o istorie a romanilor. Opera lui se chema *Rerum romanorum libri*. Plutarh, Suetonius și Appianos îl citează de multe ori.

99 Tullianum era o vestită închisoare romană, unde erau întemnițați cei osîndiți la moarte. Se credea că a fost construită de regele Servius Tullius, de unde îi vine și numele; era situată la poalele cetățuii *(arx capitolina)*, la nord-est de *Forum*, deasupra Comitiumului. Hruba subterană a rămas pînă azi. Se mai chema și *Carcer mamertinus*.

100 Episodul înrudirii lui Syphax, regele Numidiei cu Hasdrubal, comandantul carthaginezilor, prin căsătoria celui dintîi cu Sophonisba, fiica acestuia, a fost descris și de Appianos, *op. cit., Iberici*, cap. XXXVII și *Lybici*, cap. X, și de Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XII.

101 Despre aceste legături de ospitalitate, Titus Livius a relatat în vol. III, cartea XXVIII, cap. XIII.

102 Reflecție liviană: *Periculum erat ne vera eo ipso quod celarentur sua sponte magis emanavent*, din care rezultă că cu cît oamenii se străduiesc să țină cît mai tăinuite secretele lor, cu atît acestea sînt dezvăluite mai curînd, din pricina curiozității tuturor.

103 Ruta maritimă cea mai scurtă către Africa este cea care pornea de la portul Lilybaeum, situat pe țărmul sud-vestic al Siciliei.

Scanned with CamScanner

104 Se reaminteşte că la bătălia de la Cannae din 216 î.e.n., unde a făcut minuni de vitejie, Scipio luase parte în calitate de tribun militar (vezi vol. III, cartea XXI, cap. LIII), iar după dezastru s-a împotrivit cu preţul vieţii sale tineretului patrician din armată, avîndu-l în frunte pe Caecilius Metellus, să părăsească Italia, emigrînd în alte ţări.

105 Aici Titus Livius exagerează realitatea, căci resturile armatelor romane de la Cannae n-au mai fost folosite în nici o bătălie, ci ele fuseseră expulzate în Sicilia. În această privinţă a se vedea vol. III, cartea XXV, cap. VI.

106 Numărul de ordine al legiunilor romane se schimba în fiecare an. Aceste legiuni aveau în anul 210 î.e.n. alt număr (a se vedea vol. III, cartea XXVIII, cap. I).

107 Arareori legiunile romane ajungeau să aibă efective atît de mari, însumînd 6 200 de oameni. Pînă în anul 204 î.e.n. Titus Livius a mai menţionat efective atît de ridicate într-o legiune în vol. III, cartea XXI, cap. XXXVI, iar mai tîrziu, în cărţile din decadele IV şi V, va relata ades asemenea cazuri.

108 E vorba de analistul Coelius Antipater (vezi vol. III, cartea XXI, nota 131); ca şi Valerius Antias, acest analist de obicei exagera datele efectivelor şi îndeobşte toate faptele de arme. În această privinţă, a se vedea ce spune Titus Livius în vol. III, cartea XXIII, cap. XLVI şi cartea XXVII, cap. XXVII; cu toate acestea, istoricul roman nu se sfieşte să se folosească de informaţiile date de acest analist.

109 Pentru C. Laelius, a se vedea şi vol. III, cartea XXVI, cap. XLVIII, unde se arată că în anul 219 î.e.n. îndeplinea tot funcţia de *praefectus classis*, iar mai tîrziu, în cartea XXX, cap. XXXIII, apare ca *legatus* al lui Scipio.

110 Acesta e vestitul M. Porcius Cato Major, reprezentantul celei mai severe vieţi austere romane, autorul faimoasei lucrări *Despre agricultură*. Născut la Tusculum în anul 234 î.e.n., a fost quaestor în anul 204 î.e.n., edil în 199, praetor în 198, consul în 195 şi censor în 184 î.e.n. A murit în anul 149 î.e.n. I s-au atribuit 150 de discursuri, o operă istorică, intitulată *Origines*, opera filozofică *Praecepta*, un tratat de agricultură *(De re rustica)*.

111 Nava pretoriană era nava comandantului flotei romane.

112 Emporia punică era regiunea litoralului african de la sudul Carthaginei, între Leptis major şi Leptis minor; regiunea situată în jurul golfului Cabes se mai chema Syrta mică (Syrta minor).

113 Pe vremea celui dintîi război punic, în anul 256 î.e.n., consulii Lucius Manlius şi Marcus Atilius Regulus (cel căzut mai tîrziu în captivitate la carthaginezi) au trecut în Sicilia cu o flotă uriaşă, alcătuită din 330 *naves longae*, romanii cîştigînd în bătălia navală de la capul Ecnomos o victorie importantă asupra flotei carthaginezilor.

114 Promontoriul lui Mercur (astăzi capul Bon), în limba arabă Ras Addar, grecii îi spuneau Hermaion — (Ἑρμαῖον), este întîndul în mare de la extremitatea estică a golfului Carthaginei, unde se afla şi oraşul cu acelaşi nume.

Scanned with CamScanner

115 Capul Frumos (Promuntorium Pulchri) se găseşte la extremitatea nord-estică a golfului Carthagina, în vecinătatea Uticei (astăzi se cheamă în arabă Ras Side Ali el Mekki).
116 Insula Aegimurus se află între promontoriul lui Mercur şi Capul Frumos, la jumătatea distanţei dintre ele.
117 În această relatare se constată că Titus Livius nu cunoştea exact situaţia geografică a insulei Aegimurus, care se găseşte în imediata apropiere a ţărmului african, şi nu departe de acesta, cum spune în pasajul de faţă.
118 În regiunea învecinată a Carthaginei se găseau numeroase oraşe şi orăşele.
119 De la expediţia din anul 256 î.e.n. din primul război punic, a consulilor romani Regulus şi Manlius, trecuseră exact 52 de ani, acum aflîndu-ne în anul 204 î.e.n. (vezi mai sus şi nota 113).
120 În privinţa lui Masinissa, dă relaţii mai amănunţite Polybios, *op. cit.* cartea X, cap. XXV, care îl cunoscuse personal pe Masinissa.
121 Alte ediţii îl numesc Gala; inscripţiile greceşti din insula Delos îl dau la fel.
122 În mod eronat menţionează Titus Livius oraşul Thapsus (azi Dimos) care era situat pe coasta africană la sud de Hadrumetum, iar nu în Numidia. Acest oraş nu a fost identificat cu exactitate, existînd mai multe oraşe cu acest nume. Unul din ele se găsea pe coasta nordică a Africii, în golful numidic, la hotarele Mauretaniei, avînd numele de Thapsa.
123 După cum se ştie, Syphas era aliatul Carthaginei.
124 Teritoriul Carthaginei era limitrof cu regatul lui Masinissa.
125 Bellus — munte făcînd parte din culmea muntoasă cu numele de Thambes, la izvoarele rîului Ubus (azi Seybus). După alţi cercetători, ar fi muntele Djedida, în fundul golfului Hammamet.
126 Oraşul Clupea e menţionat eronat de Titus Livius, pentru că oraşul acesta era situat pe coasta Africii, la sud de capul lui Mercur, pe teritoriul carthaginez. E probabil să fi fost şi un oraş cu acelaşi nume în Numidia, dar nu s-a identificat încă.
127 Oraşul Cirta era capitala Numidiei. Fusese întemeiat de fenicieni şi de la aceştia l-au cucerit numizii. Astăzi Cirta se cheamă Constantine, după numele împăratului Constantin cel Mare, care l-a reconstruit. Arabii îl numesc Ksentina.
128 Hippo Regius — vezi mai sus nota 16 la această carte.
129 Garamantii erau o populaţie africană locuind către interiorul Africii de nord, în ţinutul Fezzan.
130 În acest pasaj Titus Livius revine la expozeul făcut la începutul cap. XXIX.
131 Oraşul Utica era aliat cu Carthagina.
132 Salaeca — oraş numid, nedentificat cu exactitate. Se crede că era situat la 15 km sud-vest de *Castra Corneliana*, în faţa Uticei.
133 Acesta e analistul Coelius Antipater.
134 E vorba de analistul Valerius Antias.
135 Caesar, *De bello civili*, cartea II, cap. XXIV, spune că acolo s-a întemeiat o localitate care a căpătat ulterior numele de *Castra Corneliana*, în amintirea castrului lui Cornelius Scipio întocmit în acel loc. Limba de pămînt înaltă cam de 20 m a fost separată de

Scanned with CamScanner

mare prin aluviunile transportate de rîul Bagrades, care acum se varsă la nord de acel loc.

136 După cum s-a arătat mai sus la cap. XIII, propraetorul Cnaeus Octavius, după ce i-a predat comanda provinciei Sardinia praetorului Tiberius Claudius, obținuse, în calitate de *praefectus classis*, o flotă de 50 de vase cu care supraveghea coasta Sardiniei.

137 Pentru *toga*, a se vedea vol. II, cartea X, nota 31.

138 Pentru *tunica*, a se vedea vol. II, cartea X, nota 32. În castrul roman, în timpul campaniilor militare, numai călăreților, centurionilor și gradelor superioare din armată le era permis să poarte toga, pe cînd ostașii nu aveau voie să umble îmbrăcați în această haină. În schimb, soldații romani îmbrăcau pe dedesubt *tunica*.

139 După cum s-a arătat la cap. XLVI din cartea XXVIII, la Crotona își avea Hannibal instalată tabăra.

140 Lacună : în text cuvîntul latin *fecisset*, lipsă din manuscris, a fost adăugat de Riemann.

141 *Fortuna* sau *Fors* semnifică alegoric soarta, norocul ca divinitate. Romanii distingeau două ipostaze diferite ale sorții : 1) întîmplarea — hazardul pur, indiferent, nesigur ; 2) norocul binevoitor și prielnic ; ei credeau că aceste două divinități influențau asupra tuturor evenimentelor neprevăzute, care ar scăpa calculului și voinței umane. Cele două divinități erau adorate cînd împreună, cînd separat, sub denumirea de *Fortuna*. Statul roman își avea și el *Fortuna publica, Fortuna populi romani*. Divinitatea protectoare de care e vorba în pasajul de față era adorată pe colinele Capitolină și Quirinal. Cultul ei era originar din Praeneste.

142 Titus Livius menționează la cartea XXVIII, cap. X că fostul dictator M. Cornelius, după ce-a abdicat din această funcție, a primit pentru anul 206 î.e.n. comanda provinciilor Etruria și Umbria, pentru a cerceta care dintre populațiile acestor două provincii trecuseră de partea lui Hannibal și totodată de a stabili și condamna pe autorii defecțiunii.

143 În latinește *lectio senatus* și *recitare senatum*. Recrutarea membrilor senatului și alcătuirea listei de membri în epoca republicană se făceau o dată la cinci ani prin grija censorilor. Această listă era completată cu : 1) vechi membri ai senatului menționați după expirarea demnităților îndeplinite ; 2) membri noi, desemnați pentru a înlocui membrii decedați sau anume omiși *(praeteriti)* sau excluși *(ejecti)* sau în urma unei stigmatizări *(nota)* date de censori. În anul 209 î.e.n. au fost *notati* de censori și excluși din rîndurile senatorilor 8 membri, iar în anul 204 î.e.n. alți 7 (vezi cartea XXVII, cap. X). Noii membri ai senatului roman erau recrutați numai din rîndul cetățenilor care se bucurau de toate drepturile și care au îndeplinit de la ultima *lectio* o magistratură începînd cu questura sau au exercitat edilitatea și tribunatul plebeu, avînd dreptul să-și dea părerea în senat, *jus sententiae dicendae*. Aceștia erau membri de drept ai senatului roman. Și *flamen dialis* avea dreptul să participe, datorită funcției sale, la dezbaterile senatului. Numai cînd se iveau goluri în sînul acestor categorii de senatori menționați mai sus, censorii procedau la înlocuirea lor.

Recitare senatum era aducerea la cunoștința publică a listei

membrilor senatului, prin citirea ei de pe *tribuna rostrata* de către censori şi afişarea ei în *Forum*, menţionîndu-se şi cei care erau *notati* (stigmatizaţi) şi *nota*, precum şi justificarea acestor excluderi.

144 În privinţa aceasta, Titus Livius a arătat la cap. XI de la cartea XXVII că Fabius Maximus fusese numit *princeps senatus* şi în anul 209 î.e.n., fapt confirmat şi de *Corpus inscriptionum latinarum*, vol. I, nr. 289.

Princeps senatus era primul înscris pe lista senatorilor, care era astfel desemnat ca primul cetăţean al statului roman, *princeps civitatis romanae*. El nu era preşedintele senatului, care era totdeauna un consul sau un praetor în funcţiune, ci numai senatorul care avea dreptul să-şi spună cel dintîi părerea. Censorii aveau o anumită latitudine, *liberum jus*, în alegerea lui *princeps senatus*. Însă acest privilegiu era circumscris de *mos* (tradiţia strămoşească). Censorii puteau totuşi propune pe cel mai vîrstnic dintre magistraţii cei mai înalţi în grad, un consul sau fost censor, *vir consularis, censorius*.

145 Sextant — era a şasea parte dintr-un as.

146 În latineşte *forum* alăturat în general de *conciliabulum* însemna locurile de adunare pentru schimburile de mărfuri (pieţele, tîrgurile) şi totodată pentru efectuarea recrutărilor de trupe, pentru ţinerea judecăţilor şi oficierea sărbătorilor ; tot aici se reuneau locuitorii tuturor satelor care nu aveau vreun oraş important aparţinînd aceluiaşi *populus*.

147 Faţă de recensămîntul anterior efectuat în anul 209 î.e.n., cînd populaţia Romei numărase 137 000 de cetăţeni rezultă că acum s-a înregistrat o creştere de 77 000 de persoane.

148 În latineşte : *tabulae publicae* sau *censoriae* ; erau registrele de stat în care se consemnau rezultatele recensămîntului *(census)* şi care se păstrau în tezaurul statului *(aerarium)* aflat în templul zeului Saturnus sub supravegherea quaestorilor. Totodată, *tabulae publicae* cuprindeau şi registrele finanţelor statului şi inventarul de război. Aceste documente definitive erau scrise pe papirus, lemn, marmură sau metal.

149 Titus Livius a relatat conflictul dintre cei doi censori în vol. III, cartea XXVII, cap. XXXV.

150 Pentru *aerarius*, a se vedea şi vol. I, nota 38 de la cartea IV. *Aerarii*, cetăţeni romani degradaţi, după ce erau excluşi din triburile lor *(tribu movere)*, nu se bucurau de drepturile cetăţeneşti obişnuite, pierdeau *jus suffragii*, dreptul de vot, şi plăteau impozite fixate în mod arbitrar de censori ; în schimb, erau obligaţi să satisfacă mai departe îndatoririle serviciului militar.

151 Veniturile publice erau vărsate în majoritatea cazurilor în tezaurul public, *aerarium*. Acest cuvînt derivă de la *aes, aeris* — aramă, pentru că la origine bronzul a fost primul mijloc de schimb. Acest cuvînt a rămas şi în expresia *aes alienum* — datorie, şi *hordearium* — indemnizaţia în orz plătită de stat ordinului cavalerilor pentru hrana cailor.

Aerarium publicum — tezaurul statului — îşi avea sediul în templul zeului Saturnus. Tot aici se păstrau arhivele statului, re-

Scanned with CamScanner

gistrele recensămîntului (*tabulae publicae*), registrele finanţelor statului şi totodată şi *aerarium sanctius* — tezaurul particular, unde se vărsa *aurum vicessimarium*, banii de rezervă destinaţi necesităţilor pentru cazurile extreme în care ajungea republica (vezi şi vol. III, cartea XXVII, cap. X).

152 Localitatea Clampetia (astăzi se cheamă Arnantie) era situată pe coasta occidentală a Italiei, la nord-est de Consentia.

153 Pentru Consentia, a se vedea cartea XXV, nota 3.

154 Oraşul Pandosia era situat în Lucania, în stînga rîului Siris ; există însă controverse în legătură cu situarea Pandosiei, unii cercetători situînd-o în Bruttium, aproape de rîul Crathis.

155 În cartea XXVIII, cap. XXXVIII, Titus Livius a menţionat că Cn. Servilius Caepio fusese ales praetor în anul 205 î.e.n.

156 Caius Servilius Geminus fusese ales praetor în anul 206 î.e.n. Vezi, în această privinţă, cartea XXVIII, cap. X.

157 Despre numirea lui Regillus ca *flamen*, Titus Livius a pomenit în vol. III, cartea XXIV, cap. VII.

158 Acest nume îl purta şi un *magister equitum* (a se vedea cartea XXII, cap. XI) şi un praetor (a se vedea cartea XXIV, cap. XLIV). Nu se ştie de care dintre aceştia doi e vorba.

159 Pe acesta Titus Livius l-a mai menţionat în cartea XXVI, cap. XXII.

160 Inadvertenţă liviană, pentru că Titus Livius a mai menţionat asemenea cazuri. Astfel, în vol. III, cartea XXV, cap. V, a relatat despre Crassus, iar în cartea XXVII, cap. VIII despre Flaccus, că fuseseră numiţi auguri la o vîrstă foarte tînără.

161 Marcus Servilius Geminus era frate cu consulul Caius Servilius Geminus.

162 Cele relatate de Titus Livius la acest capitol au fost menţionate şi de Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. LVI, precum şi Dio Cassius *op. cit.*, cartea LVII, cap. LXX.

CARTEA XXX

1 Noii consuli cu numele lor complet : Cnaeus Servilius Caepio şi Gaius Servilius Geminus au fost aleşi pentru anul 203 î.e.n.

2 Titus Livius menţionează pentru a treia oară acest caz cînd se desemnează un singur praetor în loc de doi pentru *jurisdicţia urbană* şi *jurisdicţia asupra străinilor*.

3 Sub denumirea de provincia Ariminum trebuie înţeleasă provincia Gallia cisalpină ; această denumire va fi găsită şi în cartea XXVIII, cap. XXXVIII, în schimb în cartea XXIX, cap. XIII, se va găsi Gallia.

4 Inadvertenţă liviană : Cnaeus Octavius fusese în anul precedent propraetor, iar nu praetor ; în această privinţă, a se vedea cartea XXIX, cap. XIII.

5 Praetorul P. Lentulus primise Sardinia ca provincie (a se vedea mai sus cap. I).

6 E vorba de stele căzătoare.

Scanned with CamScanner

7 Acestea erau aşa-zisele halouri.
8 De la cap. III pînă la XVI din această carte se relatează marile bătălii date de Scipio în Africa cu forţele carthagineze conduse de Hasdrubal, care era sprijinit şi de Syphax, aliatul Carthaginei. În această privinţă dau relaţii şi istoricii greci şi romani, mai ales asupra felului cum s-au cucerit taberele duşmane: Polybios, *op. cit.*, cartea XIV, cap. I şi urm.; Appianos, *op. cit., Lybici*, cap. VIII şi urm.; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XII; Frontinus, *op. cit*, cartea I, cap. II, cap. V; Aurelius Victor, *op. cit.*, cartea XLIX, cap. XIII; Silius Italicus, *Punica*, cartea XVII, vs. 89 şi urm.
9 Adică în cartea XXIX, cap. XXXVI.
10 Lacună în text; cuvîntul *expromeret* a fost pus de Riemann.
11 Despre această acţiune s-a vorbit în vol. III, cartea XXIX, la cap. XXXV.
12 În latineşte *exploratores* — cercetaşi. De fapt Titus Livius trebuia să întrebuinţeze alt termen — *speculatores* = iscoade, spioni pentru că fuseseră trimişi să spioneze cele ce se întîmplă în taberele duşmane.
13 În privinţa veghilor *(vigiliae)* a se vedea cartea XXV, nota 43. Veghea întîi începea la orele 6 seara.
14 În text este agmen — vezi cartea XXI, nota 115.
15 Titus Livius nu dă numele acestui oraş, în schimb Appianos, *op. cit. Lybici*, cap. VII scrie că se chema Anda.
16 Acolo locuia o populaţie de libophoenicieni, un amestec de indigeni şi alogeni, care se aflau sub dominaţia Carthaginei, avînd în fruntea lor regişori *(reguli)*.
17 Lacună în text; cuvintele *certatum sententiis* au fost puse de Riemann.
18 Noile pregătiri de război ale Carthaginei şi felul cum s-a desfăşurat marea bătălie de la Magni Campi, zugrăvite de Titus Livius la cap. VIII, au fost descrise şi de Polybios, *op. cit.*, cartea XIV, cap. VI şi urm.; Appianos, *op. cit., Lybici*, cap. XXIV.
19 Obba — oraş pe coasta africană, situat la o mică depărtare de Carthagina; Polybios, *op. cit.*, cartea XIV, cap. VI, îi spune însă Abba.
20 Istoricul grec Polybios, *op. cit.*, cartea XIV, cap. VII, precizează că Hasdrubal a făcut joncţiune cu trupele lui Syphax după 30 de zile.
21 *Magni Campi* (Cîmpiile cele Mari) n-au putut fi identificate cu exactitate. Desigur, se găseau la vest de Carthagina şi nu departe de Utica.
22 Aici Titus Livius se referă la răscoala celtiberilor împotriva romanilor şi la atitudinea lui Scipio faţă de răsculaţi, relatată de el în vol. III, cartea XXVIII, cap. I—II.
23 Aici e figura de stil *asyndeton*: eliminarea intenţionată a conjuncţiilor.
24 Aici e figura de stil *polysindeton*: repetarea conjuncţiilor.
25 Scipio îşi întocmise pe coastă o tabără, un fel de bază de plecare, *castra navalia*, pe care o descrie Titus Livius la cap. X. Castrul acesta avea misiunea să asigure apărarea acestei baze de plecare, unde acostau vasele de transport venite cu trupe şi aprovizionare din Sicilia.

Scanned with CamScanner

26 Aceasta era vechea tabără numită *Castrum Corneliana*, de care s-a vorbit în vol. III, cartea XXIX, cap. XXXV.

27 Tynes sau Tunes (azi Tunis) era pe atunci o neînsemnată localitate fortificată în fundul unui golf (astăzi lacul Tunis), situată la sud-vest de Carthagina, unde se găsea cartierul general al lui Scipio.

28 Şi Appianos, *op. cit., Lybici*, cap. XXIV şi urm., şi Polybios, *op. cit.*, cartea XIV, cap. IX şi Zonaras, *op. cit.*, cartea IX cap. XII, descriu atacul dezlănţuit de forţele navale carthagineze împotriva flotei romane relatat de Titus Livius în acest capitol.

29 Rusucmona — oraş şi port pe coasta de nord a Africii, situat în vecinătatea Uticei; mai tîrziu s-a chemat Castra Laelia (azi Porto-Farina). Numele derivă de la cuvîntul „roş", care în limba feniciană înseamnă promontoriu.

30 Lacună în text; cuvîntul *primi* a fost pus de Riemann.

31 Lacună în text; cuvintele *ubi fuit* sînt întregiri făcute de Riemann.

32 Eliptică ideea că flota romanilor ar fi fost realmente distrusă.

33 Adică a doua zi după terminarea bătăliei de la Magni Campi.

34 Adică în regatul masaesuliilor (vezi vol. III, cartea XXIV).

35 Syphax se găsea acum în vechiul său regat din ţinutul masaesuliilor vezi cartea XXIV).

36 În privinţa instruirii armatei lui Syphax după modelul celei romane cu instructori romani, Titus Livius a vorbit în vol. III, cartea XXIV, cap. XLVIII.

37 Titus Livius descrie la cap. XI-XII ultima bătălie a romanilor cu Syphax şi capturarea acestui rege. Au relatat aceste evenimente şi istoricii greci Diodor din Sicilia, *op. cit.*, cartea XXVII-cap. VII; Appianos, *op. cit., Lybici*, cap. XXVI şi urm.; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVIII, cap. LXXVII; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, XIII, iar dintre romani Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XVII vs. 125 şi urm.

38 Inadvertenţă liviană: la cap. IX de la această carte Titus Livius a relatat că în această expediţie Scipio l-a trimis pe Laelius cu toată cavaleria romană şi cu *levis armatura*, trupele dotate cu armament uşor; acum însă relatează că au fost trimise şi trupe de pedestraşi din legiune.

39 Ovidius, *Fasti*, cartea VI. vs. 761—769, spune că bătălia aceasta s-a desfăşurat în ziua de 27 iunie, 203 î.e.n.; Appianos, *op. cit.*, la nota 37, scrie că prinderea lui Syphax a fost opera exclusivă a lui Masinissa.

40 Cirta — oraş în interiorul Numidiei, în ţinuturile massyliilor (sau maesuliilor), era situat pe o înălţime stîncoasă, înconjurată de un afluent al rîului Ampsaga (azi Rummel).

41 Reflecţie liviană: *Tam secundis quam adversis rebus non dari spatium ad cessandum*, prin care se subliniază acest adevăr axiomatic: atunci cînd evenimentele o cer, trebuie să se renunţe la pasivitate şi inerţie, indiferent de starea în care se află cineva.

42 Istoricii greci Zonaras şi Dio Cassius, *op cit.*, mai sus la nota 37, o numesc Sophonis.

43 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvintele: *genua modo*.

Scanned with CamScanner

44 Lacună în text; cuvîntul *lecto* a fost pus de Riemann.
45 Despre acest subiect, Titus Livius a vorbit în vol. III, cartea XXVIII, cap. XVII şi XVIII.
46 Acest episod a fost descris în vol. III, cartea XXIX, cap. XXXII.
47 Aici se referă la momentul cînd Syphax, în urma căsătoriei sale cu Sophonisba, şi-a trimis soli la Scipio în Sicilia, ca să-l oprească de a porni campanie împotriva Carthaginei debarcînd în Africa (a se vedea în această privinţă vol. III, cartea XXIX, cap. XXIII şi urm.).
48 Referitor la căsătoria lui Syphax cu Sophonisba, Titus Livius a vorbit în vol. III, cartea XXIX, cap. XXIII şi urm.
49 La romani era datina ca tînărul mire să-şi conducă mireasa la locuinţa sa conjugală, seara, după nuntă, la lumina făcliilor. Prin analogie, Titus Livius atribuie şi numizilor aceleaşi datini.
50 Ceremonia căsătoriei la romani se oficia în locuinţa mirelui. În text însă e vorba de numizi: se face aceeaşi analogie ca în nota precedentă.
51 Reflexie liviană: *non est tantum ab hostibus armatis aetati nostrae periculi quantum ab circumfusis undique voluptatibus,* care reliefează primejdiile care îi pîndesc pe tineri atraşi de mrejele plăcerilor deşarte.
52 Aforism livian: *Qui eas temperantia sua frenavit ac domuit multo majus decus majoremque victoriam sibi peperit,* prin care moralistul arată care e calea de urmat în viaţă pentru dobîndirea cinstei şi vazei — înfrînarea patimilor.
53 Reflecţie liviană: *Vince animum: Cave deformes multa bona uno vitio et tot meritorum gratiam majore culpa quam causa culpae est corrumpas,* cuprinzînd un sfat de morală practică pentru tineretul cuminte, care iese uneori din cumînţenie nemaiştiind ce face, cînd e prins de patimile dragostei.
54 Episodul Sophonisbei este o creaţie literară liviană, în care prin puternicul patetism şi prin vioiciunea scenelor descrise, prin zguduitorul dramatism şi prin talentul epic cu care este zugrăvit sfîrşitul acestei femei nefericite, ni se dezvăluie arta de neîntrecut povestitor a scriitorului care s-a bucurat de atîta popularitate de-a lungul veacurilor, cum remarcă istoricul sovietic N. A. Maşkin în lucrarea sa *Istoria Romei,* pp. 12—13. Scriitorii şi istoricii antichităţii greco-romane au relatat în fel şi chip episodul Sophonisbei (vezi Diodor, *op. cit.*, cartea XXVII, cap. VIII; Appianos, *op. cit., Lybici,* cap. XXVIII; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XIII. Episodul Sophonisbei a inspirat şi pe dramaturgii moderni; astfel scriitorul francez Mairet din secolul al XIX-lea a creat drama *Sophonisbe,* care s-a bucurat de un răsunător succes).
55 În această privinţă, vezi cap. IX şi X din această carte.
56 Tratativele de pace dintre carthaginezi şi romani, expuse în acest capitol, au fost relatate şi de Polybios, *op. cit.*, cartea XV, cap. I; Appianos, *op. cit., Lybici,* cap. XXX şi urm.; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XIII.
57 După cum s-a arătat şi în vol. III, cartea XXI, la nota 4, carthaginezii erau originari din Tyr (Fenicia).

Scanned with CamScanner

58 Din acest pasaj rezultă că Scipio a pretins Carthaginei plata soldei duble a trupelor sale.

59 Referitor la Alba Fucentium, colonie romană din ţinutul marsilor, vezi vol. III, cartea XXVI, nota 79.

60 În text: *laticlavus* — fîşia lată de purpură la togă, semnul distinctiv al senatorilor şi înalţilor dregători romani.

61 Phalerele — vezi vol. III, cartea XXII, nota 168.

62 Mago se retrăsese de la Genua în Gallia cisalpină (a se vedea cap. I din această carte).

63 Golful Gallic astăzi este denumit golful Lyon.

64 După cum relatează Appianos, *op. cit.*, *Lybici*, cap. XLIX şi LIX, Mago se găsea tot în Italia şi după bătălia de la Zama din anul 202 î.e.n. Însă, după cum arată Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XIII, fusese chemat la Carthagina cu mult înainte de această bătălie; în schimb, Cornelius Nepos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. VIII şi urm., scrie că Mago a decedat la 3 ani după bătălia de la Zama, deci în anul 199 î.e.n.

65 Referitor la Caius Servilius pe care Titus Livius îl menţionează în cartea XXVII, cap. XXI, istoricul roman nu ne-a spus că ar fi îndeplinit cîndva vreuna dintre magistraturile curule (consulat, dictatură sau praetură), ci că a făcut parte numai dintr-o comisie de *Triumviri coloniae deducendae*.

66 În privinţa lui C. Servilius şi Lutatius, a se vedea vol. III, cartea XXI, cap. XXV, iar despre primul şi cartea XXVII, cap. XXI.

67 C. Servilius fusese tribun şi edil al plebei şi acum era consul; el era suspectat de plebe, deoarece aceasta aflînd că tatăl lui, care ocupase cîndva, ca reprezentant al patricienilor, o magistratură curulă, e în viaţă, era încredinţată că acesta avea să uzeze de *patria potestas*, exercitînd presiuni asupra fiului său care manifestase opoziţie faţă de interesele păturii dominante a patricienilor.

68 Referitor la revenirea cetăţilor italice în confederaţia romană după plecarea lui Hannibal din Italia, fapte relatate de Titus Livius la cap. IX—XX din această carte, a se vedea şi Cornelius Nepos, *op cit.*, *Hannibal*, cap. VI; Diodor, *op. cit.*, cartea XXVII, cap. XCI; Appianos, *op. cit.*, *Hannibal*, cap. LVII şi urm. şi *Lybici* cap. XXXV; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XIII; Silius Italicus, *op. cit.*, cartea XVII, vs. 185 şi urm.

69 Aufugum sau Uffugum (azi probabil Fognano) — localitate în Bruttium, în valea rîului Crathis; nu a fost încă identificată cu precizie.

70 Bergae sau Vergae — localitate în Bruttium, neidentificată încă.

71 Besidiae (azi Bisignano) — localitate în Bruttium, situată la nord de Consentia, pe rîul Crathis.

72 Ocriculum — vezi nota 52 la cartea XXII.

73 Lympaeum — localitate în Bruttium, a cărei aşezare n-a fost precis stabilită, unii istoriografi moderni situînd-o pe valea rîului Crathis.

74 Argentanum (azi Argentino) — oraş în Bruttium, situat la nord de Clampetia.

Scanned with CamScanner

75 Clampetia sau Lampetia (azi Amantea) — localitate în Bruttium, pe coasta de est a golfului Terina, la sud est de Consentia.

76 Făcînd un scurt rezumat al luptelor şi acţiunilor pe care Hannibal le-a desfăşurat vreme de 15 ani în Italia (de la anul 218 pînă la 203 î.e.n.), se pot constata următoarele: prin invazia sa în Italia el pusese în mare cumpănă existenţa statului roman în urma bătăliilor de la rîurile Ticinus şi Trebia, în 218 î.e.n., lacul Trasimenus în anul 217 î.e.n. şi culminînd cu biruinţa obţinută la Cannae în anul 216 î.e.n.; dar aceasta a fost ultima biruinţă decisivă a lui Hannibal, ea constituind totodată o cotitură în mersul războiului punic, pentru că s-a pus capăt izbînzilor de largă amploare ale carthaginezilor. Pe de o parte, biruinţa lui Hannibal la Cannae a stîrnit un mare răsunet în sînul cetăţilor italice din Samnium, Etruria, Bruttium, Lucania şi din Campania, din centrul şi din sudul Italiei, care s-au rupt de confederaţia romană trecînd de partea carthaginezilor, iar pe de altă parte, succesele lui Hannibal au atras atenţia atîtor regi care i-au oferit sprijinul lor. Astfel, Filip al V-lea, regele Macedoniei, iar din Sicilia, Syracusa şi alte oraşe au trecut de partea lui Hannibal. Totodată însă, romanii, trăgînd învăţămintele cuvenite în urma succeselor lui Hannibal şi a înfrîngerilor lor şi dîndu-şi seama de tactica de luptă a adversarului, au adoptat alte metode de luptă decît cele folosite pînă acum. Toţi comandanţii romani şi-au însuşit metodele de luptă aplicate de Fabius Maximus, metode care au salvat statul roman de la pieire: evitarea cu prudenţă a ofensivei şi a măsurării cu forţele inamicului în cîmp deschis, limitarea luptei la forma defensivă a războiului, pentru a se putea astfel măcina necontenit forţele adversarului. Metoda s-a dovedit eficace, pentru că în scurtă vreme romanii au avut putinţa să-şi constituie rezerve şi forţe masive pentru trecerea la ofensivă şi să strămute centrul de greutate al războiului dincolo de graniţele Italiei. Astfel, întîi a căzut Syracusa după doi ani de asediu, apoi în Spania, romanii, prin Scipio, au pus stăpînire în anul 209 î.e.n. pe principala bază a carthaginezilor, Carthagina Nouă, tăindu-le astfel posibilitatea de a folosi marile rezerve de contingente şi de aprovizionare de acolo.

După cucerirea Capuei în anul 211 î.e.n. de către romani, situaţia lui Hannibal a devenit din ce în ce mai critică; toate oraşele ieşite mai înainte din confederaţia romană, precum şi toate regiunile şi populaţiile italice au revenit şi s-au raliat sistemului politic impus de Roma. Văzîndu-se încolţit din toate părţile, neprimind din Carthagina efective de completare, Hannibal a recurs la ultima şansă: aducerea grabnică a forţelor carthagineze din Spania comandate de fratele său Hasdrubal. Însă romanii, comandaţi de Livius şi Nero, contracarează şi zădărnicesc joncţiunea celor două armate carthagineze, zdrobindu-l pe Hasdrubal la Metaurus în anul 207 î.e.n., pecetluind soarta războiului punic în Italia şi spulberînd totodată lui Hannibal orice perspectivă de a obţine victoria decisivă.

Acesta a fost bilanţul activităţii lui Hannibal în războiul punic desfăşurat pe pămîntul Italiei. Deşi în decursul celor 15 ani cît a stat în Italia Hannibal n-a suferit nici o înfrîngere pe cîmpul

Scanned with CamScanner

de bătaie, faptul că a trebuit în cele din urmă să părăsească Italia a însemnat recunoaşterea eşuării întregii sale campanii împotriva romanilor.

77 Reflecţie liviană: *Segnius homines bona quam mala sentire*, din care reiese morala că oamenii îndeobşte uită binefacerile, în schimb ţin minte toate neajunsurile vieţii, tînguindu-se din pricina lor.

78 Cugetare liviană: *Adeo ne advenientem quidem gratiam homines benigne accipere, nedum ut praeteritae satis memores sint*, din care transpare concepţia pesimistă a lui Titus Livius asupra structurii sufleteşti a omului, în care, credea el, cu greu înfloreşte recunoştinţa şi aceasta numai pentru binele ce i se face în prezent, căci binele făcut în trecut este de obicei dat uitării.

79 *Villa Publica* era un edificiu al statului roman destinat găzduirii oamenilor de seamă romani şi străini; era situat în partea de sud a Cîmpului lui Marte *(Campus Martius)*, loc care purta numele *Prata Flaminia* (livezile lui Flaminius). Tot acolo erau primiţi comandanţii de armate romane care aveau să fie sărbătoriţi cu purtarea în triumf, precum şi soliile cetăţilor sau statelor cu care romanii erau în război şi cărora le era interzis să sosească în incinta Romei. Pentru prima oară Titus Livius menţionează termenul de *Villa Publica* în cartea IV, cap. XXII.

80 Senatorii care au luat cuvîntul erau fruntaşii senatului. În privinţa lui M. Livius, a se vedea nota 117 la cartea XXII.

81 Quintus Metellus fusese consul în anul 206 î.e.n. (vezi cartea XXVIII, cap. X), iar dictator în anul 205 î.e.n. (vezi cartea XXIX, cap. X).

82 Asupra lui M. Valerius Laevinus, a se vedea cartea XXIX, cap. XI şi nota 50.

83 Ultima oară Hannibal, înainte de a părăsi Italia, se găsea în provincia Bruttium, a cărei conducere militară fusese atribuită de Roma consulului Servilius.

84 Se face aluzie la împrejurarea relatată în cartea XXII, cap. V—VI.

85 În capitolele XXIV şi XXV din această carte se descrie sosirea convoaielor navale romane cu aprovizionarea pentru armata lui Scipio din Africa, călcarea armistiţiului de către carthaginezi prin atacarea unor vase romane, şi debarcarea în Africa a lui Hannibal. În această privinţă dau relaţii preţioase şi Polybios, *op. cit.*, cartea XV, cap. I; Diodor, *op. cit.*, cartea XXVII, cap. XIV; Appianos, *op. cit.*, *Lybici*, cap. XXXIV; Dio Cassius, *op. cit.*, cartea LVII, cap. LXXIV; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XIII şi Paulus Orosius, *Historia*, cartea IV, cap. XIX.

86 Vîntul Africus *(ventus Africus)* bate din est-sud-est, din nordul Africii.

87 Capul lui Apollo *(promontorium Appolinis* — azi Ras Sebib) — un promontoriu pe coasta africană, unul dintre cele două intrînduri care închid la nord golful Uticei între *Promontorium Candidum* şi *Promontorium Pulchrum*.

88 Insula Aegimurus (azi insula Sembra sau „a Dragostei") e situată în golful Carthaginei, între promontoriul lui Apollo şi promontoriul lui Mercur, la cirda 30 mile de Carthagina, (vezi cartea XXIX, nota 116).

Scanned with CamScanner

89 Pentru Calidae Aquae — localitate situată pe țărmul golfului Carthaginei, chiar în fața acestui oraș. Se numea astfel datorită apelor sale termale. Mai existau asemenea localități în jurul golfului Carthaginei : Aquae Carpitanae (El Moaisa), Thermae (Kurhes) etc. pe care le atestă și Strabo.

90 Bagradas (azi Medjerdah) — rîu principal pe teritoriul Carthaginei ; se varsă în Mediterană în golful Carthaginei, la est de Utica și de castrul lui Scipio.

91 *Sepulcrum Dirutum* (Mormîntul năruit) — localitate pe coasta Africii, neidentificată încă cu exactitate. Se presupune a fi localitatea Taphitis Acra (ταφός, în greceşte, înseamnă mormînt).

92 Leptis (azi Lemta), denumită în general Leptis minor (pentru a se distinge de Leptis Magna (azi Lebidah) — oraș situat în Africa la nord de Syrta mică, în Golful neapolitan (azi Hammamet) ; a fost întîi colonie a orașului fenician Tyr ; era cel mai important tîrg al regiunii Emporiilor ; pentru această regiune, vezi cartea XXIX, nota 112.

93 Aleși pentru anul 202 î.e.n.

94 Numele întreg al acestui consul era Marcus Palex Servilius Geminus.

95 Fusese consul împreună cu M. Livius ; ei au fost cei doi învingători ai lui Hasdrubal la Metaurus în anul 207 î.e.n. (vezi și vol. III, cartea XXIX, cap. XXXV).

96 C. Terentius Varo fusese consul în anul 217 î.e.n. împreună cu C. Flaminius, fiind învinși de Hannibal la lacul Trasimenus (vezi cartea XXII, cap. XXXV).

97 C. Mamilius fusese praetor (vezi cartea XXVII, cap. XXXV).

98 M. Aurelius Cotta fusese edil al plebei în anul 216 î.e.n., legatul lui Claudius Pulcher în anul 212 î.e.n., *decemvir sacris faciundis* în anul 208 î.e.n.

99 În text trebuia pus nu termenul pace *(pax)*, ci mai degrabă *otium*, adică liniște pe tot întinsul teritoriului Italiei în urma părăsirii Peninsulei Italice de către Hannibal și Mago, pentru că în mod formal nu se încheiase pacea cu Hannibal, războiul fiind încă în curs, acum aflîndu-ne abia în anul 203 î.e.n.

100 Portretul lui Fabius Maximus zugrăvit de Titus Livius în acest pasaj este al unui personaj prea desăvîrșit și prea înțelept pentru a fi real și natural. Plutarh, care în *Viețile paralele* îl pune pe Fabius alături de Pericles, înfățișează într-o formă nesistematică și neveridică însușirile și cusururile lui Fabius. Oricît de statornic și de neclintit în atitudine, cu tot calmul și răbdarea-i proverbială, cu toate darurile sale sufletești, blîndețea, omenia, incoruptibilitatea, vitejia, Fabius nu a fost o personalitate de talia lui Pericles cu uriașele lui realizări în domeniul economic, politic și aportul la patrimoniul cultural al Greciei. În schimb, istoricul grec Posidonios îi face lui Fabius o caracterizare, deși mai succintă și mai generalizatoare, totuși mai distinctă, mai exactă și mai sugestivă prin metaforele întrebuințate : „[Fabius] a fost numit de romani scutul, iar Marcellus spada [Romei] : și rezistența și siguranța lui Fabius îmbinate cu efortul lui Marcellus au fost

Scanned with CamScanner

salvatoare pentru Roma" (citat reprodus după Plutarh, *op. cit.*, *Fabius Maximus*, cap. XIX).

101 E vorba de Quintus Fabius Gurges, care fusese consul în trei rînduri (vezi nota 3 la Epitome).

102 Referitor la Fabius Maximus Rullus, vezi vol. II, cartea VIII, cap. XXIX. A fost consul în anul 310 î.e.n. şi s-a distins în al doilea război cu samniţii (anii 327—304 î.e.n.).

103 Versul acesta aparţine poetului Ennius, din epopeea sa *Annales*, fiind citat de Cicero, *De Officiis*, cartea I, cap, XXIV, în latineşte sunînd astfel: *Unus homo nobis cunctando restituit rem.*

104 Ennius a fost un poet epic şi autor dramatic latin, cel mai de seamă scriitor al epocii arhaice romane, făcînd parte din cercul Scipionilor. S-a născut în anul 229 î.e.n. şi a murit în anul 169 î.e.n. în Calabria. A fost adus la Roma de Cato Censorul; a luptat în Sardinia. Profesor al tinerilor patricieni, a compus tragedii, poeme didactice, satire. un poem dedicat lui Scipio Africanus. Opera sa principală e compusă din epopeea istorică în versuri *Annales*, în XVIII cărţi, opere filozofice ca, de pildă, *Evhemer* şi *Epicharm*. Au rămas fragmente din 16 tragedii *palliate* (cu subiecte greceşti) şi din două tragedii romane *(pretextate)*. E considerat precursorul poetului Publius Vergilius Maro.

105 Adică s-a hărăzit o zi pentru a se desfăşura din nou acele părţi din jocuri la care nu s-au respectat cu riguriozitate ritualurile.

106 Ne aflăm în anul 202 î.e.n.

107 Atunci cînd consulii şi praetorii nu se înţelegeau între dînşii sau nu erau de părere cu senatul roman în privinţa provinciilor pe care trebuiau să le comande, potrivit dreptului de a se face apel *(appelatio)* la adunarea poporului, aceasta, întrunită pe *comitia tributa*, rezolva litigiul. În această privinţă, a se vedea şi cartea XXVIII, cap. XLV.

108 După cum s-a arătat la cap. I din această carte, Scipio fusese învestit cu *imperium proconsulare* pînă la încheierea războiului cu Hannibal.

109 Era numele unui centurion obscur.

110 În anul 203 î.e.n. Hannibal avea numai 45—46 de ani; în acest pasaj e vorba de o hiperbolă liviană.

111 Coroana murală *(corona muralis)* era o decoraţie romană (vezi vol. II, cartea VI, nota 49).

112 Coroana vallară *(corona vallaris* sau *castrensis)* era făcută din aur; se acorda ostaşilor care pătrundeau cei dintîi în tabăra duşmană.

113 Lacună; textul a fost completat de Riemann cu cuvîntul: *agebant*.

114 Hadrumetum — colonie carthagineză întemeiată de fenicieni, situată pe coasta africană, în golful Neapolitanus (azi golful Hammamet).

115 Zama (azi Dgiama) — localitate la sud-est de Carthagina, la o depărtare de 5 zile de marş de acest oraş.

116 Lacună în text; cuvîntul *audacia* a fost pus de Riemann.

117 Referitor la întrevederea lui Hannibal cu Scipio în Africa, a se vedea şi Polybios, *op. cit.*, cartea XV, cap. V şi urm.; Appianos, *op. cit.*, *Lybici*, cap. XXXIII şi XXXIX; Zonaras, *op. cit.*, cartea IX, cap. XIV; Frontinus, *Stratagemata*, cartea I, cap. VIII şi cartea III, cap. VI.

Scanned with CamScanner

118 Naraggara (astăzi Sidi-Iucef sau Ksar-Djabeur) — oraș african în Numidia, situat pe valea rîului Bagradas.
119 Pe care l-a învins în anul 218 î.e.n. în luptele de lîngă rîurile Ticinus și Trebia.
120 Reflexie livianã : *Sed praeterita magis reprehendi possunt quam corrigi* — în care se relevă că evenimentele și faptele întîmplate în trecut nu mai pot fi reînviate și îndreptate, cel mult li se poate face critica.
121 Hasdrubal căzuse pe cîmpul de luptă la Metaurus în anul 207 î.e.n. iar Mago, după bătălia susținută în Gallia cisalpină, murise în drum către Carthagina din pricina rănilor căpătate în luptă.
122 Reflexie livianã : *Melior tutiorque est certa pax quam sperata victoria*, din care se vede dragostea de pace a lui Titus Livius, convingerea că e mai presus o pace sigură decît orice biruință strălucită obținută prin război.
123 Cugetare livianã : *Nusquam minus quam in bello eventus respondent*, prin care istoricul roman relevă că într-un război factorul neprevăzut e de o însemnătate covîrșitoare : niciodată nu se poate prevedea sfîrșitul unui război care nu e just.
124 Aforism livian : *simul parta ac sperata decoris unius horae fortuna evertere potest*, din care se deduce ideea cît de fragile și de caduce sînt în viață succesele care nu-s fondate pe situații și condiții certe.
125 M. Atilius Regulus este consulul roman căzut în captivitate la carthaginezi pe timpul primului război punic, după ce obținuse biruința navală de la Ecnomos în anul 256 î.e.n.
126 Aforism livian : *quanto altius elatus erat, eo foedius corruit*, prin care istoricul roman relevă ideea că conducătorii ambițioși din vremurile sale, suferind de hipertrofia eului, jinduind nesățios după mărire și uzînd de procedee inumane, cu cît se urcau mai sus pe treptele puterii, cu atît se prăbușeau mai năprasnic.
127 Discursul lui Hannibal, o creație a lui Titus Livius, este interesant prin semnificația sa istorică, autorul relevînd unele principii de care trebuie să se călăuzească un conducător politic din vremea respectivă.
128 Cuvîntarea lui Scipio — în contrast cu a lui Hannibal, dotată cu o bogată argumentație logică pentru a obține persuasiunea — este laconică și lapidară, întocmai ca a unui comandant pe cîmpul de luptă înainte de momentul atacului.
129 Întregul capitol este scris în stil grandilocvent, epopeic, virgilian ieșind în relief ideile lui Titus Livius, ca roman, om orgolios de acest nume, pătruns ca și poetul Virgilius, în *Aeneida* ...*Tu regere imperio populos romane memento* — „Ia aminte, romane, prin puterea ta tu ești menit să cîrmuiești destinele popoarelor" — de ideea că poporul roman era „destinat" să conducă toate popoarele pămîntului, și că conflictul cu Carthagina a însemnat pentru Roma o răscruce în existența poporului roman. Bineînțeles că aceste idei și concepții liviene sînt specifice antichității romane și mai ales epocii sale și statului sclavagist roman, nefiind fundamentate decît pe deziderate preconizate de Octavianus Augustus pentru consolidarea Imperiului Roman.

Scanned with CamScanner

130 Aici e figura de stil numită *isteron proteron*: *excidium et servitium* în loc de *servitium et excidium*.

131 Aici e figura de stil polisyndeton: repetarea expresă a conjuncţiilor pentru a accentua asupra tuturor acestor factori.

132 Cu alte cuvinte: „a pierdut nu numai bătălia, ci şi războiul".

133 În urma debarcării lui Scipio în Africa, în anul 204 î.e.n., războiul punic a intrat în faza finală şi decisivă. În funcţie de iniţiativa lui Scipio, cu toată opoziţia facţiunii conservatoare conduse de Fabius Maximus, romanii au luat toate măsurile pentru înfăptuirea ultimului obiectiv din planul lor strategic: obţinerea victoriei în campania din Africa. După un preliminariu necesar, constînd în pregătiri masive, terestre şi navale, Scipio debarcă în anul 205 î.e.n. în Africa, zădărnicind orice rezistenţă din partea carthaginezilor. După două bătălii succesive cu forţele punice şi cu cele aliate ale lui Syphax, regele Numidiei, mai importantă fiind cea de la Campi Magni, conducerea statului carthaginez îl cheamă din Italia în Africa pe Hannibal. În cea din urmă bătălie a lui, dată la Zama în anul 202 î.e.n. „Hannibal a fost înfrînt pentru prima şi ultima oară în viaţa lui"; totodată această bătălie a fost decisivă pentru soarta Carthaginei (vezi *Istoria Universală*, vol. II, p. 286). Tratatul de pace dintre Roma şi Carthagina a fost încheiat în anul 201 î.e.n., conţinînd condiţii foarte împovărătoare şi înjositoare pentru Carthagina: 1) pierderea tuturor posesiunilor din Spania şi de peste mare; 2) plata unor despăgubiri uriaşe de 10 000 de talanţi; 3) predarea întregii flote de război şi a elefanţilor de luptă; 4) interdicţia de a purta război fără aprobarea senatului roman cu nimeni, nici chiar cu triburile din jurul teritoriului carthaginez.

134 Lui Publius Lentulus i se prelungise comanda.

135 Referitor la tratativele duse de carthaginezi cu romanii în vederea încheierii păcii relatate de Titus Livius la acest capitol, a se vedea şi Dio Cassius, *op. cit.*, cartea XLVII, cap. LXXXII şi urm.; Polybios, *op. cit.*, cartea XI, cap. XIX, şi Appianos, *op. cit.*, cap. XL şi urm.

136 Lacună în text.

137 L. Veturius Philo fusese legatul lui Appius Claudius la Capua în anul 212 î.e.n., apoi *praetor peregrinus* în anul 209 î.e.n. şi propraetor al Galliei în anul 208 î.e.n. El e crainicul biruinţei de la Metaurus din anul 207 î.e.n. În anul 205 este ales *magister equitum*, în anul 206 î.e.n. consul, avînd jurisdicţia asupra regiunii Bruttium.

138 M. Marcius Ralla fusese praetor urban în anul 204 î.e.n., iar doi ani mai tîrziu a fost însărcinat cu apărarea litoralului Italiei.

139 Fusese o eclipsă de soare.

140 Desigur e vorba de un fenomen natural datorit unei erupţii vulcanice.

141 Cosa (astăzi Ansedonia) — oraş în Etruria, situat pe limba de uscat care leagă muntele Argentarius de coastă; a devenit colonie latină după anul 273 î.e.n. Prin portul său se comunica cu insulele Corsica, Sardinia şi Elba.

Scanned with CamScanner

142 Loretanus — un port neidentificat cu exactitate. O supoziție a istoriografiei moderne îl plasează către gura rîului Umbro, alta, între orașele Cosa și Populonium, în golful Telamon.
143 Populonium (azi Populonia) — oraș pe coasta etruscă, aproape de Piombino ; locuitorii lui se ocupau cu mineritul, extrăgînd fier din zăcămintele insulei învecinate Elba.
144 Insula Ilva (astăzi Elba) — insulă în Marea Tireniană, aproape de coasta Italiei, în fața promontoriului italic Populonium ; dispunea de porturi bune și de mine de fier situate la mică adîncime pe o mare întindere a insulei.
145 Montes Insani — adică munții nesănătoși — o culme muntoasă, situată spre coasta occidentală a Sardiniei ; purta acest nume din pricina furtunilor care bîntuiau regiunea.
146 Caius Servilius Geminus e considerat de istoricii antici și moderni cel din urmă dictator roman numit de consuli, potrivit obiceiurilor tradiționale, în vederea alegerilor.
147 Lacună în text ; cuvîntul *comperti* a fost pus de Riemann.
148 Referitor la Lentulus, a se vedea vol. III, cartea XXIX, cap. XI.
149 Pennus fusese edil al plebei în anul 204 î.e.n. (vezi vol. III, cartea XXIX, cap. XI).
150 M. Valerius Falto a fost quaestor, apoi trimis extraordinar *(legatus)* la regele Attalus în anul 205 î.e.n. pentru a aduce statuia zeiței Magna Mater, apoi edil curul în anul 203, praetor în provincia Bruttium în anul 201 î.e.n.
151 Praetorul M. Fabius Buteo fusese quaestor în anul 205 î.e.n. și edil curul cu un an mai înainte.
152 Publius Aelius Tubero fusese ales edil al plebei, însă fiind un caz de *vitio creatus*, alegerea sa s-a anulat (vezi mai sus cap. XXXIX).
153 Cu un an mai înainte, în 202 î.e.n., consulul Claudius nu se înțelesese cu colegul său Marcus Servilius asupra provinciei atribuite, fiecare dorind Africa (vezi mai sus, cap. XXVII).
154 Lacună ; în text, cuvîntul *partim* a fost pus de Riemann.
155 Hanno fusese șeful facțiunii din Carthagina care milita pentru respectarea tratatelor încheiate și a statu-quoului cu Roma. De el s-a vorbit la începutul războiului punic, în anul 219 î.e.n., fiind adversarul facțiunii barcine, susținătoarea dezlănțuirii războiului cu romanii (vezi cartea XXI, cap. III). După Appianos, *op. cit., Lybici*, cap. XLIX, Hanno a făcut parte dintre solii Carthaginei trimiși la Roma în anul 201 î.e.n.
156 Reflecție liviană : *raro simul hominibus bonam fortunam bonamque mentem dari*, în care scriitorul moralist subliniază că persoanele excepțional înzestrate și care obțin numai succese în viață sînt foarte rare.
157 Maximă liviană : *ex insolentia quibus nova bona fortuna sit, impotentes laetitiae insanire*, prin care Titus Livius vrea să releve ideea că omul nu trebuie să-și piardă cumpătul datorită unei bucurii neașteptate stîrnite de un mare succes.
158 După Appianos, *op. cit., Lybici*, cap. LXII, senatorul roman care rostise aceste cuvinte a fost o rudă a consulului Lentulus.
159 În latinește *uti rogas* — era formula consacrată de care fiecare votant trebuia să se servească în *comitia* pentru a răspunde propunerilor sau alegerii candidaților.

Scanned with CamScanner

160 Adversarilor Romei le era interzis să păşească în incinta oraşului şi de aceea în cazul de faţă senatul a dat ascultare trimişilor statului Carthaginei în templul Bellonei, care se ştie că se găsea pe Cîmpul lui Marte.

161 Pentru fetial, vezi vol. I, cartea I, nota 88.

162 În acest pasaj e cuvîntul latin *praetor* cu înţelesul iniţial de cel ce merge în frunte *(prae-itor)*.

163 Cauzele biruinţei romanilor şi ale înfrîngerii carthaginezilor sînt — expuse în mod succint — următoare : 1) romanii au dus în faza întîi a războiului al doilea punic un război just de apărare a teritoriului propriu, deci al patriei, Hannibal fiind cel care invadase Italia şi ameninţa Roma ; 2) potenţialul uman şi material al romanilor era net superior acelui al carthaginezilor. „Superioritatea romanilor consta în rezervele lor inepuizabile şi în superioritatea numerică a trupelor lor" spune Polybios, *op. cit.*, cartea III, cap. LXXXIX. Romanii, luptînd pe teritoriul lor, îşi apărau pămîntul strămoşesc, propria lor existenţă, viaţa lor şi a copiilor lor ; 3) armata romană era alcătuită din cetăţeni liberi şi chiar din voluntari ; 4) iscusinţa comandantului roman, Scipio, înzestrat cu însuşiri excepţionale de strateg şi combativitatea sa ; 5) în schimb, Hannibal lupta pe un teritoriu străin, armata lui fiind constituită din mercenari africani, galli celtiberi, această compoziţie eterogenă a armatei lui constituind unul din cele mai mari neajunsuri ; 6) speranţa că aliaţii romanilor se vor dezlipi de confederaţia romană şi vor trece cu toţi de partea lui Hannibal s-a spulberat după cîţiva ani de campanie pe teritoriul Italiei, deoarece aceste cetăţi, cînd romanii începură să obţină succese asupra carthaginezilor, au revenit, după o ruptură temporară, la alianţa tradiţională cu Roma şi mai ales cînd au constatat că promisiunile lui Hannibal de a da independenţa şi avantajele cu care voia să le atragă se dovediseră iluzorii. Cei 15 ani de şedere a lui Hannibal pe teritoriul Italiei n-au adus acestor cetăţi italice nici o binefacere, ci, dimpotrivă, numai pagube, neajunsuri, neplăceri şi sărăcie ; 7) oligarhia statului plutocratic carthaginez nu i-a trimis la timp lui Hannibal ajutorul cuvenit şi deci el n-a izbutit să ducă planurile lui politice şi militare pînă la capăt. Cu toate acestea, Hannibal e considerat de istoriografia antică drept unul din cele mai mari talente militare şi diplomatice ale antichităţii.

164 Răstignirea pe cruce era socotită la romani cea mai dezonorantă execuţie şi totodată cea mai cumplită prin suferinţele îndurate de osîndiţi, acest fel de execuţie fiind aplicat, îndeobşte, sclavilor.

165 Reflecţie liviană : *Nulla magna civitas quiescere potest : si foris hostem non habet, domi invenit, ut praevalida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur*, prin care Titus Livius relevă adevărul că un stat, oricît de puternic ar fi, se va prăbuşi totuşi dacă la baza întocmirii sale economice şi statale stau puternice contradicţii din cauza inechităţii sociale şi exploatării economice a maselor.

166 Reflecţie liviană : *Tantum nimirum ex publicis malis sentimus quantum ad privatas res pertinet ; nec in iis quicquam acrius quam pecuniae damnum stimulat*, prin care moralistul roman demască şi stigmatizează caracterul persoanelor egoiste şi individualiste care,

Scanned with CamScanner

în afară de interesele lor proprii, nu ţin seama de interesele colectivităţii.

167 Urmările imediate ale celui de-al doilea război punic sînt următoarele: 1) nimicirea forţei militare şi politice a Carthaginei; 2) prăbuşirea puterii economice a Carthaginei; 3) Roma, din stat italic, se transformă în mare putere sclavagistă, care, în urma înlăturării rivalei sale Carthagina, ajunge hegemonul absolut al întregii părţi apusene din bazinul mediteranean; 4) se conturează şi se pun jaloanele unei noi faze a expansiunii statului roman: penetraţia în Orientul elenistic.

168 Polybios — asupra operei şi concepţiei sale istorice vezi *Studiul introductiv*, vol. I, pp. XXXVI—XXXVII.

169 In latineşte: *imagines* — erau portretele personajelor care îndepliniseră magistraturi curule şi pe care familiile patricienilor aveau dreptul *(jus imaginum)* să le păstreze în interiorul locuinţelor lor (în *atrium)*, scoţîndu-le cu prilejul sărbătoririlor familiale sau ale funeraliilor. Erau măşti de ceară puse pe busturi şi aşezate în *armaria*, într-o anumită ordine, pentru a constitui un quasi-arbore genealogic.

Imaginum tituli erau inscripţiile făcute sub imagini, conţinînd elogiul fiecărui membru al familiei.

Scanned with CamScanner

CUPRINSUL

Epitomele la cărțile XI—XX . . . . . 7—14

CARTEA XXI

I—II Scurte considerații asupra celui de-al doilea război punic și cauzele izbucnirii; despre conducătorii Carthaginei: Hamilcar, Hasdrubal, Hannibal 17—18; III Proclamarea lui Hannibal comandant suprem al armatei carthagineze întîmpina opoziția lui Hanno, căpetenia facțiunii potrivnice a Barcinilor 18—19; IV Portretul lui Hannibal 19—20; V Hannibal pornește campania împotriva olcazilor, vaccaeilor, carpetanilor și apoi trece fluviul Tagus 20—21; VI Hannibal atacă Saguntum; această cetate apelează la ajutorul romanilor 22; VII—IX Hannibal asediază Saguntum; locuitorii Saguntului rezistă eroic; refuzul lui Hannibal de a sta de vorbă cu solii romani 22—25; X Solia romană se înfățișează senatului cathaginez; cuvîntarea lui Hanno; argumentele sale de a se menține tratatul cu Roma nu găsesc răsunet 25—27; XI—XII Se continuă asediul Saguntului; tentativele lui Alco Saguntinul și Alorcus Hispanul de a obține pace de la Hannibal 27—29; XIII Cuvîntarea lui Alorcus 29—30; XIV—XV Cucerirea Saguntului; prin apărarea lor, saguntinii scriu pagini de epopee; sîngeroasele represalii ale lui Hannibal 30—32; XVI—XVII Ecoul cuceririi Saguntului la Roma; pregătirile de război ale romanilor 32—33; XVIII Roma trimite o nouă solie la Carthagina; aceasta respinge pacea; declararea războiului 33—35; XIX—XX Solia romană solicită sprijinul hispanilor și gallilor pentru războiul cu Carthagina; refuzul acestor populații de a acorda sprijin romanilor 35—37; XXI Hannibal îi atrage în alianța sa pe hispani; cuvîntarea sa rostită în fața trupelor hispane la Carthagina Nouă 37—38; XXII—XXIII Hannibal lasă în Hispania pe Hasdrubal, iar el trece Hiberus și cucerește ținuturile bargusiilor și iaccetanilor; el ajunge la Pirinei 38—40; XXIV Hannibal trece Pirineii 40—41; XXV Boii și galli insubri se răzvrătesc contra Romei și asediază Mutina 41—42; XXVI P. Cornelius Scipio pleacă în Gallia cu armata pentru a împiedica trecerea lui Hannibal în Italia 42—43; XXVII—XXVIII Hannibal forțează trecerea Rhodanului. Luptele lui cu gallii; episo-

Scanned with CamScanner

dul trecerii elefanţilor peste fluviul Rhodanus 43—46; XXIX Romanii obţin prima izbîndă în ciocnirea dintre detaşamentele de recunoaştere 46—47; XXX—XXXI Hannibal ajunge la poalele Alpilor; starea de spirit din rîndurile punilor şi aliaţilor hispani; pentru a ridica moralul scăzut al trupelor sale, Hannibal rosteşte un discurs de îmbărbătare 47—49; XXXII P. Cornelius Scipio ajunge la Rhodanus după plecarea lui Hannibal; consulul roman se înapoiază în Italia 41—50; XXXIII—XXXIV Episodul trecerii Alpilor de către Hannibal; greutăţile întîmpinate; pînă a ajunge pe crestele Alpilor a fost atacat de gallii munteni 50—52; XXXV—XXXVIII Scoborîşul Alpilor fiind mai anevoios ca urcuşul s-a soldat cu grele pierderi pentru puni 52—56; XXXIX Hannibal ajunge la Padus 56—57; XL—XLI Cuvîntarea lui P. Cornelius Scipio înainte de bătălia de la Ticinus 57—60; XLII—XLIV În tabăra sa, Hannibal dă un spectacol cu lupte între prizonieri; cuvîntarea sa 60—63; XLV—XLVII Bătălia de la Ticinus; înfrîngerea romanilor 63—67; XLVIII Hannibal trece Padus şi ajunge la Trebia 67—68; XLIX Războiul naval din apele Siciliei; praetorul Aemilius izbîndeşte asupra flotei punice 68—69; L—LI Consulul T. Sempronius face joncţiunea cu colegul său P. Cornelius Scipio la Trebia 69—71; LII—LVI Bătălia de la Trebia; dezastrul romanilor 71—77; LVII Ecoul înfrîngerii la Roma; la asediul Placentiei, Hannibal suferă eşec; Hannibal cucereşte tîrgul Victumulae 77—78; LVIII—LIX Hannibal trece Apeninii; greutăţile întîmpinate; furtuna; ciocnirea cu romanii la poalele Apeninilor 79—81; LX În Hispania celălalt Scipio. Cn. Cornelius, debarcă la Emporiae 81; LXI—LXII Cn. Cornelius Scipio izbîndeşte în lupta cu Hanno; Scipio îi supune pe ilergeţi 82—84; LXII—LXIII Evenimentele din Roma în legătură cu alegerea consulului plebeu Flaminius 84—85.

CARTEA XXII

I Conflictul dintre consulul Cn. Servilius şi Flaminius; „prodigia" sînt defavorabile 89—91; II—III Trecerea armatei lui Hannibal prin smîrcurile rîului Arnus îi pricinuiesc mari pierderi; el trece prin foc şi sabie ţinuturile aliaţilor poporului roman; armata romană şi cea punică faţă în faţă la Arvetium; nerăbdarea lui Flaminius de a se măsura cu Hannibal 91—94; IV—VII Bătălia de la lacul Transimenus: dezastrul romanilor; răsunetul la Roma 94—99; VIII Romanii sînt bătuţi şi în Umbria de către Hannibal 99; IX—X Q. Fabius este ales dictator; făgăduinţele şi măsurile luate de dictator 99—102; X—XIII Fabius adoptă tactica întîrzierii care dă roade 102—106; XIV Minucius Rufus comandantul cavaleriei nu vrea să se subordoneze autorităţii dictatorului 106—107; XV—XVII Hannibal încercuit la Casilinum izbuteşte să scape printr-o stratagemă 108—110; XVIII Fabius îl povăţuieşte pe Minucius să fie prudent şi să aplice tactica sa 110—111; XIX—XXIII Evenimentele din Hispania; Scipio pune mîna pe ostaticii Carthaginei din Saguntum 112—118; XXIV În lipsa lui Fabius, Minucius Felix vrea să schimbe tactica dictatorului 118—120; XXV El izbîndeşte într-o ciocnire cu Hannibal şi izbuteşte, în adunarea po-

Scanned with CamScanner

porului, să obţină prerogative egale cu dictatorul 120—121; XXVI Pe arena politică romană se iveşte un nou personaj: Terentius Varro 121—122; XXVII—XXIX Hannibal e cît pe-aci să obţină o strălucită victorie asupra lui Minucius, care e salvat de Fabius printr-o intervenţie la vreme 122—126; XXX Minucius îşi recunoaşte inferioritatea şi se subordonează dictatorului 126—127; XXXI În apele Siciliei şi ale Africii, romanii obţin succese contra punilor 127—128; XXXII—XXXV Evenimentele din Roma; e ales consul C. Terentius Varrro 128—132; XXXVI—XXXVIII Roma se pregăteşte masiv de război, primind ajutoare de la Hiero 132—135; XXXVIII—XLI Conflictul dintre Terentius Varro şi Aemilius Paullus; sfaturile date de Fabius Maximus acestuia din urmă; răspunsul lui Aemilius Paullus 135—140; XLII—XLIII Hannibal vrea să profite de neînţelegerile dintre consuli şi de firea aventuroasă a lui Terentius Varro şi caută să-l prindă într-o capcană 140—142; XLIV—L Bătălia şi dezastrul roman de la Cannae; Paullus cade în luptă 142—149; LI Sempronius Tuditanus izbuteşte să scape printr-o acţiune eroică din încercuire împreună cu 4 000 de romani 149—150; LII—LIII Rămăşiţele trupelor romane de la Cannae îl aleg comandant pe Scipio, viitorul Africanus; acesta se împotriveşte lui Metellus şi patricienilor care voiau să părăsească Italia 150—152; LIV—LVIIII Răsunetul dezastrului de la Cannae la Roma; doliul general; măsurile luate de senat 152—157; LIX Prizonierii romani căzuţi la Cannae trimit o delegaţie la Roma ca să fie răscumpăraţi; discursul delegatului roman 157—159; LX—LXI Răspunsul negativ al lui Manlius Torquatus determină senatul roman să nu-i răscumpere pe prizonieri 159—164.

CARTEA XXIII

I Hannibal, dorind să aibă un port pe ţărmurile Italiei, atacă Neapolis, dar nu reuşeşte să-l cucerească 167—168; II—V Hannibal, prin manevre politice, cîştigă de partea sa Capua, care, se rupe de Roma, datorită trădării lui Pacuvius Calavius 168—173; VI—VII Consulul Terentius Verro încearcă zadarnic să recîştige Capua de partea Romei; în schimb Vibius Virius convinge senatul campan să trimeată o solie la Hannibal să încheie un tratat cu el, împotriva opoziţiei lui Decius Magius 173—175; VIII—X Episodul primirii lui Hannibal în Capua; banchetul; atitudinea lui Calavius-fiul 175—177; X Episodul lui Decius Magius; acesta se refugiază la Ptolemaeus, regele Egiptului 177—179; XI Fabius Pictor se înapoiază de la Delphi la Roma cu răspunsul oracolului; la Carthagina, Mago face raportul biruinţei de la Cannae 179—180; XII—XIII Mago aduce în senatul cathaginez o baniţă de inele de aur aparţinînd cavalerilor romani; cu tot discursul lui Hanno, care caută să micşoreze însemnătatea victoriilor lui Hannibal, acestuia i se trimit efective de completare, aprovizionare şi bani 180—183; XIV—XVII Roma nu disperă, deşi unii aliaţi o părăsesc; Marcellus, o nouă nădejde a Romei, apără cu succes Nola împotriva atacurilor lui Hannibal; şi Casilinum rezistă eroic; cantonată la Capua, armata punică îşi pierde disciplina 183—189; XVIII—XIX Casilinum, după

Scanned with CamScanner

o înverşunată rezistenţă, se predă lui Hannibal 189—193 ; XX—XXI Paetelia cere sprijinul Romei ; situaţia din Sicilia şi Sardinia 193—194 ; XXII—XXIII Se fac noi numiri de senatori în locul celor căzuţi în război ; se numeşte dictator M. Fabius Buteo, care întocmeşte lista noilor senatori 195—197 ; XXIV—XXV Sînt aleşi consuli L. Postumius şi Ti. Sempronius Gracchus ; dezastrul pricinuit de galii boji armatei lui Postumius în pădurea Litana 197—200 ; XXVI—XXVII Situaţia din Hispania ; luptele lui Hasdrubal cu tantesiii 200—202 ; XXVII—XXIX Operaţiile desfăşurate cu succes de fraţii Sciopioni lîngă Hiberus, la Illiberi 202—205 ; XXX—XXXI Hannibal cucereşte Paetelia, Consentia şi Locri ; Marcellus e ales consul, însă alegerea e socotită nevalabilă, fiind *citio creatus* 205—209 ; XXXII Romanii fac uriaşe pregătiri de război 209—210 ; XXXIII—XXXIV Filip, regele Macedoniei, trece făţiş de partea punilor ; el îl trimite pe Xenophanes la Hannibal pentru a încheia un tratat de asistenţă reciprocă ; solia macedoneană cade în mîinile romanilor 210—213 ; XXXV—XXXVI Ti. Sempronius Gracchus dejoacă planurile campanilor de a pune stăpînire pe cetatea Cumae ; masacrul campanilor la Hamae 213—215 ; XXXVII Hannibal îl asediază zadarnic pe Gracchus la Cumae ; romanii, printr-un contraatac, îi alungă pe carthaginezi 216—217 ; XXXVIII—XXXIX Corăbiile cu solii puni şi macedoneni cad în mîinile lui Gracchus ; solii duşmani sînt trimişi la Roma ; Fabius reocupă cetăţile trădătoare : Combulteria, Trebula, Austicula 217—219 ; XL—XLI Războiul din Sardinia : în bătălia de la Cornus praetorul Manlius îi bate pe punii aliaţi cu sarzii pelliti comandaţi de Hampsicora şi Hostus, Hasdrubal şi Mago ; Sardinia e supusă ; romanii continuă atacurile şi incursiunile în Samnium şi ţinutul hirpinilor, pe teritoriul ocupat de puni, precum şi în Africa 219—221 ; XLII—XLIII Samniţii şi hirpinii îl acuză pe Hannibal că nu-şi sprijină aliaţii ; Hannibal le dă asigurări că-i va apăra ; el atacă Nola ; Hannibal îl ispiteşte pe Herennius Bassus, căpetenia Nolei, să-l predea pe Marcellus ; el refuză 221—224 ; XLIV—XLVI Marcellus zădărniceşte asediul Nolei, bătîndu-l pe Hannibal 224—227 ; XLVII Episodul luptei dintre Asellus şi campanul Vibellius Taurea 228 ; XLVIII—XLIX Roma trecînd prin grea situaţie financiară, datorită războiului, recurge la împrumuturile contractate la trei *societates* ; situaţia războiului din Hispania ; Scipionii despresoară oraşul Iliturgi 228—231.

CARTEA XXIV

I—III Hanno atacă cetăţile greceşti din Bruttium aliate cu romanii ; Rhegium rezistă ; Locri se predă, la fel şi Crotona ; cetăţuia rezistă cîtăva vreme ; populaţia Crotonei e strămutată la Locri 235—239 ; IV—VI Situaţia din Sicilia după moartea lui Hiero : noul tiran Hieronymus rupe legăturile cu Roma şi se aliază cu carthaginezii 239—242 ; VII Hieronymus e înlăturat de la tron şi suprimat printr-o conjuraţie 242—243 ; VIII—X Dictatorul Fabius Maximus anulează alegerile consulare ; noii consuli aleşi sînt Fabius Maximus şi M. Claudius Marcellus : noile pregătiri de război ; „prodigia" anunţate 243—247 ; XI Roma

Scanned with CamScanner

a pus pe picior de război 18 legiuni ; împărţirea provinciilor ; echiparea flotei pe cheltuiala particularilor 247—248 ; XII Capua solicită sprijinul lui Hannibal 248 ; XIII Hannibal încearcă să pună stăpînire pe Tarentum, Neapolis, Puteoli, Nola 248—249 ; XIV—XVI Lupta de la rîul Calor : Gracchus cu două legiuni de sclavi voluntari îl biruie pe Hannibal 249—251 ; XVII Marcellus obţine un nou succes asupra lui Hannibal lîngă Nola 253—254 ; XVIII Măsurile luate de censori 254—255 ; XIX Marcellus izbîndeşte la Casilinum, reocupîndu-l ; Fabius şi Marcellus pustiesc Samnium, Lucania şi Apulia ; Hannibal ajunge la Tarentum 255—256 ; XX—XXVII Marcellus primeşte provincia Sicilia ; după moartea tiranului Hieronymus, Epicydes şi Adranodorus vor să treacă de partea lui Hannibal ; crimele se ţin lanţ : suprimarea urmaşilor lui Hiero, a Harmoniei, Heracleei şi a fiicelor acesteia 256—264 ; XXVII—XXIX În Syracusa tulburările continuă ; Marcellus ia atitudine, cerînd îndepărtarea conducătorilor tulburărilor : Epycides şi Hippocrates ; Syracusa refuză 264—267 ; XXX—XXXII Marcellus atacă Leontini şi-l cucereşte ; răsvrătiţii se refugiază la Herbesus ; Tulburările continuă la Syracusa, unde Epicydes şi Hippocrates redevin stăpîni pe situaţie 267—271 ; XXXIII—XXXV Marcellus începe asediul Syracusei ; Archimedes zădărniceşte acţiunile romane ; Marcellus continuă asediul Syracusei şi cucereşte Helones, Herbesus şi Megara ; Himilco ocupă Agrigentum 271—274 ; XXXVI—XXXIX Himilco ocupă Murgantia şi alte localităţi din Sicilia ; eroica rezistenţă a garnizoanei romane din Henna, datorită planului şi acţiunii lui Pinarius 274—278 XL Războiul cu Filip ; Valerius cucereşte Apollonia 278—280 ; XLI—XLII Evenimentele din Hispania ; P. Scipio era să cadă prizonier la puni ; Castulo trece de partea Romei ; Cn. Scipio despresoară Bigerra ; bătălia cu Mago la Munda : victoria romanilor 280—282 ; XLIII Alegerea noilor consuli Fabius Maximus-fiul şi Ti. Sempronius Gracchus ; împărţirea provinciilor, pregătiri de război, „prodigia" 282 ; XLIV—XLV Episodul trădării lui Dasius Altinius 282—285 ; XLVI—XLVII Fabius atacă şi cucereşte Arpi 285—287 ; XLVIII Romanii încheie alianţa cu Syphax 287—288 ; XLIX Carthaginezii îl cîştigă pe Masinissa, care-l bate pe Syphax ; în Hispania romanii înrolează mercenari hispani 288.

CARTEA XXV

I—II Consentia şi Taurianum revin în confederaţie ; la Roma, bîntuind superstiţiile, se iau măsuri ; alegerea noilor consuli Q. Fulvius şi Ap. Claudius 293—295 ; III—IV Se iau măsuri contra înşelăciunilor unor publicani 295—298 ; V—VII Roma face masive pregătiri de război ; rămăşiţele armatei de la Cannae tirimit delegaţi la Marcellus cerîndu-i permisiunea de a fi înrolaţi ; romanii îi pedepsesc pe ostaticii tarentini 298—302 ; VIII—X Datorită conjuraţiei tarentinilor împotriva Romei, Hannibal ocupă Tarentum. 302—306 ; XI Garnizoana romană din cetăţuia tarentină rezistă 306—308 ; XII Prezicerile lui Marcius 308 ; XIII—XIV Romanii pun mîna pe convoaiele de transporturi ale aprovizionării Capuei şi pe tabăra punică, lîngă Capua 308—313 ; XV Thurii se predă punilor 313—315 ; XVI—XVII Ti. Sempronius Gra-

Scanned with CamScanner

chus este atras în cursă de Hannibal prin mijlocirea lui Falvius Lucanus şi ucis; episodul morţii lui Gracchus 315—318; XVIII Lupta dintre Crispinus şi Badius Campanus 318—319; XIX Hannibal izbîndeşte asupra armatei romane comandate de M. Centennius în Lucania 319—321; XX Romanii continuă asediul Capuei 321—322; XXI—XXII Hannibal, după ce bate şi distruge armata praetorului Fulvius la Herdonea, încearcă să despresoare Capua 322—325; XXIII—XXV Marcellus cucereşte parte din Syracusa; el se retranşează în Euryalus 325—328; XXVI—XXVII Bomilcar asediază, la rîndul său, Syracusa; izbucneşte ciuma; carthaginezii părăsesc Sicilia 329—332; XXVIII—XXIX Discursul lui Marcellus; discursul syracusanilor 332—334; XXX—XXXI Marcellus cucereşte Achradina şi Nasos cu ajutorul lui Moericus hispanul; cucerirea Syracusei; moartea lui Archimedes 334—336; XXXII—XXXVI Evenimentele din Hispania; fraţii Scipioni sînt surprinşi despărţiţi şi atacaţi de trei armate punice; moartea Scipionilor 336—343; XXXVII—XXXIX Comanda o preia Marcius, care salvează situaţia; cucerirea taberei punice; discursul lui Marcius; romanii îi bat pe puni 343—349; XL Rezultatul cuceririi Syracusei; Marcellus nimiceşte ultimele rămăşiţe ale războiului în Sicilia, atrăgînd de partea romanilor pe numidul Muttines 349.

CARTEA XXVI

I Pregătirile de război sub noii consuli Cn. Fulvius Centimalus şi P. Sulpicius Galba: s-au înrolat sub arme 23 legiuni; împărţirea provinciilor 355—356; II—III Marcius aduce la cunoştinţa senatului, printr-un raport scris, situaţia din Hispania; acuzaţiile aduse lui Cn. Fulvius pentru dezastrul de la Herdonea; cu toată apărarea lui, e surghiunit 356—359; IV—VI Bătălia pentru cucerirea Capuei, în lupta pentru despresurarea Capuei, Hannibal e bătut; el renunţă la despresurarea Capuei 359—364; VII—IX Hannibal porneşte asupra Romei, pustiind totul în calea sa; Roma în panică: pregătirile de război 364—367; X—XI Hannibal *ante portas!* În ciocnirea dintre cavalerii, romanii au biruit, fără să dea bătălia decisivă, Hannibal se retrage în Campania 367—369; XII Senatul din Capua încearcă să trimeată un mesaj lui Hannibal; partizanii lui Hannibal sînt prinşi, tăindu-li-se mîinile 369—371; XIII Situaţia desperată a Capuei; discursul lui Vibius Virius 371—373; XIV—XVI Senatorii se sinucid aruncîndu-se într-un rug; ocuparea Capuei de către romani; măsurile luate de Fulvius; pedepsirea campanilor 373—377; XVII Evenimentele din Hispania; Hasdrubal, surprins în defileul de la Pietrele Negre de consulul roman Nero, izbuteşte să scape printr-o stratagemă 377—379; XVIII—XX P. Cornelius Scipio primeşte comanda provinciei Hispania; el debarcă la Tarraco şi atrage de partea Romei numeroase populaţii hispane 379—383; XXI La Roma se sărbătoreşte triumful lui Marcellus; în acest timp, în Sicilia, Murgentia, Ergetium, Hybla şi Macella trec de partea punilor 383—384; XXII—XXIII Sînt aleşi consuli M. Claudius Marcellus şi M. Valerius Laevinus, după anularea primelor alegeri; se aleg şi noii praetori 384—387; XXIV Consulul

Scanned with CamScanner

M. Valerius Laevinus începe campania cu Filip; el încheie un tratat cu Aetolia 387—388; XXV Operațiile desfășurate de Filip, regele Macedoniei, în Grecia; aetolienii atacă Acarnania 388—390; XXVI—XXV Sicilienii și campanii se prezintă cu plîngeri la Roma împotriva lui Marcellus și a lui Fulvius; cuvîntarea delegaților sicilieni 390—396; XXVI Răspunsul lui Marcellus 396—398; XXXII Cu toată intervenția lui Manlius Torquatus, senatul a ratificat măsurile luate de Marcellus în Sicilia 398—399; XXXIII—XXXIV Senatul discută situația campanilor; decretele date în privința lor 399—401; XXXV—XXXVI Criza economică pricinuită de război silește senatul să recurgă la noi măsuri: Soluția dată de consulul Laevinus de a trece cheltuielile războiului în sarcina aristocrației 401—402; XXXVI—XXXVIII Situația războiului cu Macedonia și cu Hannibal; Salapia se predă romanilor 402—406; XXXIX Lupta navală din apele Tarentului între flota romană și cea tarentină; tarentinii izbîndesc pe mare, însă sînt învinși de Livius pe uscat 406—409; XL Muttines trece de partea romanilor; aceștia ocupă Agrigentum; orașele din întreaga Sicilie se supun Romei, punîndu-se capăt războiului din Sicilia 409—410; XLI În Hispania, Scipio pornește campania contra carthaginezilor; discursul lui Scipio la Tarraco. 410—413; XLII—XLVI Asediul și cucerirea, după grele eforturi, a Carthaginei Noi de către Scipio 413—418; XLVII—XLVIII Capturile luate în Carthagina Nouă; decorarea ostașilor care s-au distins în lupte 418—421; XLIX Scipio îi eliberează pe ostaticii hispani luați de carthaginezi; episodul eliberării femeilor hispane și a logodnicei lui Allucius 421—422; L La Carthagina Nouă, Scipio face intense pregătiri de război și exerciții și manevre militare 422.

CARTEA XXVII

I Hannibal îl bate pe Cn. Fulvius la Herdonea 427—428; II În două ciocniri Marcellus izbîndește asupra lui Hannibal 428—430; III Complotul campanilor contra Romei 430; IV Se încheie alianță între romani și Syphax 430—432; V Flota romană comandată de Valerius prădă litoralul Carthaginei; panica de acolo 432—434; VI Se recurge la numirea dictatorului Q. Fulvius pentru prezidarea alegerilor; sînt aleși consuli Q. Fabius Maximus și Q. Fulvius 434—435; VII Flota punică pustiește coastele Sardiniei; Laelius prezintă darea de seamă la Roma asupra situației din Hispania; împărțirea provinciilor consulare și praeturale 435—437; VIII Reintroducerea unui *flamen dialis* în rîndurile senatorilor 437—439; IX—X 12 colonii romane refuză să mai dea contingente de trupe Romei; măsurile luate în consecință 439—442; XI „prodigia" anunțate; Fabius Maximus e numit *princeps senatus* 442—444; XII—XIII Marcellus izbîndește lîngă Caulonea asupra lui Hannibal 444—447; XIV—XVI Romanii obțin mereu succese; Fabius cucerește Tarentum; el dejoacă șiretlicul lui Hannibal la Metapontum 447—452; XVII—XVIII Războiul din Hispania; în bătălia de la Baecula, Scipio izbîndește asupra lui Hasdrubal, care fuge spre Pirinei 452—456; XIX—XX Scipio îl liberează pe Massiva, nepotul lui Masinissa; urmărirea lui Hasdrubal 456—459; XXI—XXIII Marcel-

Scanned with CamScanner

lus e ales consul împreună cu Crispinus; noile pregătiri militare; „prodigia" defavorabile; izbucneşte ciuma 459—462; XXIV Senatul ia măsuri contra arretinilor pentru refuzul de a da contingente Romei 462—463; XXV Se recunoaşte meritul lui Livius la recucerirea Tarentului 463—464; XXVI—XXVII Marcellus, fiind prins într-o capcană de Hannibal, cade victimă lîngă măgura Poetiliei 464—467; XXVIII Tentativa lui Hannibal de a cuceri Salapia prin înşelăciune eşuează 467—469; XXIX—XXXII Atmosfera la Roma datorită morţii lui Marcellus; mersul evenimentelor din Grecia; Filip ia parte la adunarea ligii aliaţilor la Aegium şi apoi la jocurile nemeice; o ciocnire cu romanii şi aetolienii; dardanii năvălind în Macedonia, Filip e nevoit să părăsească Grecia 469—474; XXXIII—XXXV Sînt aleşi consuli M. Livius şi C. Claudius; pregătirile de război; Fabius realizează armonia între consuli 474—478; XXXVI—XXXIX Se zvoneşte că Hasdrubal soseşte în Italia; noile pregătiri; se anulează scutirile de contingente; şi Scipio a trimis din Hispania forţe auxiliare 478—483; XL Hasdrubal, după trecerea Alpilor, asediază Placentia 483—484; XLI—XLII Claudius îl bate pe Hannibal la Grumentum, în Lucania 484—485; XLII—XLIX Claudius porneşte din sudul spre nordul Italiei în sprijinul colegului său Nero; bătălia cu Hasdrubal la Metaurus: dezastrul punilor 485—496; L—LI Biruinţa romanilor produce mare reviriment în Cetate; Claudius se înapoiază în sudul Italiei; Hannibal e consternat 496.

CARTEA XXVIII

I—IV Situaţia războiului din Hispania; din Carthagina sînt trimise trupe de sprijin sub comanda lui Mago; acesta e învins de Silanus; Hasdrubal se retrage la Gades; Scipio cucereşte Orongis; romanii învîng pe puni şi pe mare 501—505; V—VIII Războiul romanilor cu Macedonia; romanii şi aliaţii lor atacă oraşul Oreus şi-l cuceresc; lăsîndu-i, Filip cucereşte alte oraşe din Grecia 505—512; IX Consulii Nero şi Claudius sînt purtaţi în triumf la Roma. Se aleg noii consuli L. Veturius şi Q. Caecilius; „prodigia" anunţate 512—514; X—XII Împărţirea provinciilor; sătenii revin la sate; în acest an nu s-au desfăşurat operaţii militare contra lui Hannibal, retras în Bruttium 514—516; XII—XVI Hasdrubal recrutează la Silpio 50 000 de ostaşi; în noua bătălie, tot lîngă Baecula, Hasdrubal e învins; punii rămîn încercuiţi de Silanus şi capturaţi; Hasdrubal se refugiază la Gades; se încheie campania din Hispania 516—523; XVII—XXI La Roma, L. Scipio expune situaţia războiului din Spania; Scipio se duce în Africa la Syphax pentru a-l atrage de partea Romei; el se întîlneşte şi cu Hasdrubal; Scipio cucereşte Iliturgi şi Castulo; Jocurile de gladiatori date în Carthagina Nouă 523—530; XXII—XXIII Scipio cucereşte oraşul Astapa; eroismul apărătorilor 530—533; XXIV—XXVI Răzvrătirea a 8 000 ostaşi romani în tabăra de la Sucro 533—537; XXVII—XXIX Scipio înăbuşă răzmeriţa; discursul său; capii răscoalei sînt pilduitor pedepsiţi 537—542; XXX—XXXI Marcius îi biruie pe puni şi mercenarii hispani lîngă fluviul Baetis; o luptă navală în strîm-

Scanned with CamScanner

toarea Gibraltar, în care Laelius îi biruie pe puni 542—544; XXXII—XXXIV Expediția lui Scipio de pedepsire a lui Mandonius și Indibilis se încheie cu biruința romanilor 544—548; XXXV Întrevederea lui Scipio cu Masinissa la Gades; Masinissa încheie alianța cu romanii 548—549; XXXVI—XXXVII Mago cu noi trupe punice, încercînd să cucerească Noua Carthaginâ, e învins; el trece în Baleare; orașul Gades se predă lui Scipio 549—552; XXXVIII După încheierea campaniei din Hispania, Scipio se înapoiază la Roma cu mari capturi; el este ales consul 552—553; XXXIX Solia saguntină mulțumește romanilor pentru salvarea lor de către romani și terminarea războiului în Hispania 553—555; XL—XLII Consulul Scipio cere să i se dea ca provincie Africa, pentru a pune capăt războiului punic; discursul lui Fabius Maximus prin care acesta cere să se continue operațiile militare pe pămîntul Italiei 555—561; XLIII—XLIV Răspunsul lui Scipio: temeiurile invocate pentru strămutarea operațiilor militare în Africa, pe pămîntul Carthaginei 561—565; XLV Marile pregătiri de război; toate cetățile Italiei contribuie cu contingente și material de război 565—568; XLVI Scipio face din Sicilia baza sa de plecare împotriva Carthaginei; Mago trece din Baleare în Italia la ligurii ingauni; în apele Sardiniei sînt capturate de romani 80 de vase punice 568.

CARTEA XXIX

I În Sicilia, Scipio face intense pregătiri de război; în Hispania, Indibilis îi răzvrătește pe ilergeți și ausetani contra Romei 573—575; II—III În bătălia din ținutul sedetan, răzvrătiții sînt nimiciți; Indibilis cade în luptă; Laelius pustiește cu flota coastele Africii 575—578; IV Carthagina în panică; Masinissa e nerăbdător de a se trece în Africa și a se desfășura campania contra Carthaginei 578—579; V În Liguria, Mago recrutează trupe 579—580; VI—VII Scipio cucerește Locri 580—583; VIII—IX Pleminius asuprește sîngeros pe locrieni; episodul certei lui Pleminius cu tribunii militari: suprimarea acestora 583—585; X—XI „prodigia" anunțate determină senatul să aducă pe Mater Idaea din Pesinunt de la regele Attalus al Pergamului 585—588; XII Roma e indignată că aetolienii au făcut pace cu Filip; întrevederile dintre Sulpicius și Filip la Phoenice pentru încheierea păcii; s-a încheiat un armistițiu pe două luni; adunarea poporului roman aprobă pacea 588—589; XIII Noii consuli romani M. Cornelius și P. Sempronius 589—590; XIV „prodigia" anunțate; P. Cornelius primește la Ostia pe Mater Idaea 590—591; XV Senatul roman constrînge cele 12 cetăți italice să dea contingentele de trupe cerute 590—593; XVI Se achită datoriile de război contractate de stat de la particulari 593—594; XVII—XIX Solii locrieni se plîng la Roma de samavolniciile lui Pleminius; o dată cu Pleminius, i se aduc acuzații și lui Scipio 594—599; XX Se hotărăște alcătuirea unei comisii care să cerceteze la fața locului veracitatea acuzațiilor 599—600; XXI—XXII Comisia a verificat situația; Pleminius a fost arestat și închis la Tullianum, în schimb, pe Scipio l-au absolvit de orice vină 600—603; XXIII Hasdrubal, ca să-l cîștige pe Syphax, îi dă pe fiica sa Sopho-

Scanned with CamScanner

nisba de soţie ; Syphax îl vesteşte pe Scipio că rupe alianţa şi va lupta alături de Carthagina 603—604 ; XXIV—XXVII Scipio urgentează debarcarea în Africa ; descrierea plecării flotei romane din portul Lilybaeum 604—607 ; XXVII—XXIX Traversarea Mediteranei ; debarcarea pe litoralul Africii ; panică în Carthagina ; primele contacte 607—610 ; XXIX—XXXIII Schiţă biografică a lui Masinissa ; conflictul cu Syphax ; luptele şi înfrîngerea lui Masinissa ; odiseea acestuia 610—616 ; XXXIV În prima ciocnire la Salaeca între cavalerii, Scipio e biruitor 616—617 ; XXXV Scipio asediază Utica fără rezultat 617—619 ; XXXVI În ţinutul Crotonei, consulul P. Sempronius izbîndeşte asupra lui Hannibal ; în Etruria, consulul M. Cornelius anchetează şi condamnă pe răzvrătiţi 619—620 ; XXXVII Censorii fac epurație în rîndurile senatorilor şi fac numiri de noi membri ; conflictul dintre cei doi censori ; recensămîntul populaţiei 620—622 ; XXXVIII Recucerirea a numeroase cetăţi italice ieşite din confederaţia romană ; la alegerile consulare reuşesc Cn. Servilius Caepio şi C. Servilius Geminus ; înlocuiri în funcţii ; diferite iniţiative 622.

CARTEA XXX

I—II Distribuirea provinciilor ; noi pregătiri de război ; s-au pus pe picior de război 20 legiuni şi s-au făcut uriaşe pregătiri ; „prodigia" anunţate şi expierile 625—627 ; III—VI Scipio caută prin tratative să-l recîştige pe Syphax de partea Romei ; totodată, prin iscoade, ia cunoştinţă de topografia taberei inamice ; printr-o stratagemă atacă tabăra duşmană în timpul nopţii şi o incendiază 627—631 ; VII—IX La puni, panică şi pregătiri febrile ; bătălia de la Campi Magni se încheie cu dezastrul carthaginezilor ; Scipio ocupă oraşul punic Tynes 631—635 ; X Flota punică atacă pe asediatorii Uticei : cu acest prilej ei au capturat 60 vase romane de transport 635—637 ; XI—XII Se dă o nouă bătălie între romani şi Syphax : acesta cade prizonier în mîinile lui Masinissa ; ocuparea Cirteî, capitala massaesuliilor 637—638 ; XII—XV Episodul Sophonisbei ; întrevederea lui Scipio cu prizonierul său Syphax ; Masinissa e robit de dragoste pentru Sophonisba ; Scipio îl mustră ; moartea Sophonisbei 638—644 ; XVI—XVII Carthagina trimite o solie la Scipio şi apoi la Roma pentru pace ; romanii îl răsplătesc pe Masinissa 644—647 ; XVIII—XIX În ţinutul galiilor insubri, M. Cornelius şi Quinctilius Varro dau o luptă cu Mago şi izbîndesc ; acesta moare din pricina rănilor 647—650 ; XX—XXII Romanii reocupă Bruttium ; Hannibal e chemat în patrie ; el părăseşte Italia după 16 ani 650—652 ; XXIII—XXIV Solia punică trimisă la Roma în vederea păcii e respinsă de senat 652—653 ; XXIV—XXV O furtună nimiceşte un convoi naval roman în apele insulei Aegimurus ; punii atacă vasul în care erau crainicii păcii ; Hannibal debarcă în Africa 653—654 ; XXV—XXVII Filip trimite ajutoare lui Hannibal ; evenimentele din Roma : un incendiu ; moartea lui Fabius Maximus ; caracterizarea lui ; noile alegeri consulare ; distribuirea provinciilor ; pregătiri militare 654—658 ; XXVIII—XXIX Starea de spirit la Roma în legătură cu debarcarea lui Hannibal în Africa 658—659 ; XXIX—XXX Întrevederea lui

Scanned with CamScanner

Scipio cu Hannibal ; discursul lui Hannibal 659—663 ; XXXI Răspunsul lui Scipio 663—664 ; XXXII—XXXV Bătălia de la Zama ; dispozitivul de luptă și tactica ; desfășurarea bătăliei ; Victoria romanilor ; Hannibal e chemat la Carthagina 664—670 ; XXXVI—XXXVII Scipio se îndreptă spre Carthagina ; Carthagina cere pace ; lupta cu Vermina ; încheierea armistițiului ; condițiile impuse de Scipio sînt aduse la cunoștința carthaginezilor ; atitudinea lui Gisgo ; atitudinea lui Hannibal 670—672 ; XXXVIII—XXXIX Evenimentele de la Roma ; în apele Sardiniei o furtună distruge flota lui Claudius 672—675 ; XL—XLIII Solii Carthaginei și ai lui Filip sînt primiți la Roma ; hotărîrea senatului : Scipio va stabili condițiile păcii ; încheierea tratativelor de pace 675—680 ; XLIV Atmosfera la Carthagina, răsplătirea lui Masinissa de către Scipio 680—681 ; XLV Înapoierea lui în Sicilia și de acolo la Roma ; sărbătorirea triumfului lui Scipio 681.

Note 685

INST. PED. DE 3 ANI
TIMIȘOARA
INVENTAR Nr.

Scanned with CamScanner